

Tomus Tertius
D. THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI,
COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

R. 3000

In quatuor libros Meteororum.
In tres libros de Anima, et
In eos, qui Parua naturalia dicuntur,
ARISTOTELIS.

Qui autem sint exacte expositi, qui vero mortis culpa imperfecti relictis,
propriis manifestum est locis.

*Ad C. de la Compagnie des Docteurs
de Sorbonne*

ROMAE M. D. LXX.

UNIVERSITATIS
SODALITATIS

7 400 40
Heller
MADE IN GERMANY

Tomus Tertius
D. THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI,
COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

R. 3000

In quatuor libros Meteororum.
In tres libros de Anima, et
In eos, qui Parua naturalia dicuntur,
ARISTOTELIS.

Qui autem sint exacte expositi, qui vero mortis culpa imperfecti relictis,
propriis manifestum est locis.

Del. C. de la Compagnie de Jésus

UNIVERSITARIA

ROMAE M. D. LXX.

DIVI
THOMAE AQUINATIS
IN QUATVOR LIBROS

METEORORVM ARISTOTELIS

EXPOSITIO.

LIBER PRIMVS.

LECTIO PRIMA.

Sicut in rebus naturalibus nihil est perfectum dum est in potencia, sed solum tunc simpliciter perfectum est, quando est in ultimo actu, quando vero medio modo se habens fuerit, inter puram potentiam & purum actum, tunc est quidem secundum quid perfectum, non tamen simpliciter, sic

& circa scientiam accidit, scientia autem que habetur de re tantum in vniuersali, non est scientia completa secundum ultimum actum, nam aliquis scit aliquid in vniuersali, & scit quidem aliquid eorum actu, quae sunt in propria ratione eius, alia vero scit in vniuersali, non scit actu sed solum in potentia, puta, qui cognoscit animal solum, sic scit partem diffinitionis hominis in actu. Si genus eius, differentias autem constituitas speciei nondum scit actu, sed potentia tantum: unde est quod complementum scientiae requirit, quod non sinitur in communibus, sed procedat usque ad species, indiuiduum enim non cadit sub consideratione artis: non enim eorum est intellectus sed sensus. Quia igitur Aristoteles in libro de

generatione determinauit de transmutationibus elementorum in communi, necessarium fuit ad complementum scientiae naturalis determinare de speciebus transmutationum, quae accidunt circa elementa & de his determinat in hoc qui intitulatur Meteorologica. Est igitur intentio eius in hoc libro determinare de transmutationibus quae accidunt circa elementa & in singulas species, & ad manifestandam suam intentionem praemittit prooemium, in quo tria facit. Primo, n. enumerat ea de quibus tractatum est in libris scientiae naturalis praecedentibus hunc librum. Secundo manifestat de quibus in hoc libro sit agendum, ibi, Reliqua autem pars huius. Tertio, ostendit de quibus in sequentibus libris restat agendum ibi, Pertransientes autem de his. Praecedunt autem hunc librum secundum ordinem in scientia naturali tres libri. Unde tria facit, primo ponit de quo sit actum in libro Physicorum, in quo quidem quantum ad duos primos libros eius agitur de causis naturae, & hoc tangit concludens ex determinatione praecedentium librorum cum dicit, De primis causis naturae, ut intelligantur primae causae naturae, prima principia quae sunt materia, forma, & priuatio, & quatuor genera causarum scilicet materia, forma agens, & finis. In sequentibus autem libris Physicorum agitur de motu in generali, & hoc est quod subdit, Et de omni motu naturali. Secundus scientiae naturalis liber est liber de Caelo & mundo in cuius prima parte scilicet in duobus eius primis libris agitur de caelo & stellis, quae mouentur motu circulari, & quantum ad hoc dicit, adhuc autem de secundum superiorem rationem perornatis astris, perornatis, id est valde ornate

ANTIQUA INTERPRETATIO.

De primis quidem igitur causis naturae, & de omni motu naturali. Adhuc autem de secundum superiorem rationem perornatis astris, & de elementis corporalibus quot & quae, & de ea quae inuicem permutantur, & de generatione, & corruptione communi, dictum est prius.

Reliqua autem pars huius methodi est adhuc consideranda, quam omnes priores Meteorologiam vocabant.

Haec autem sunt quaecumque accidunt secundum naturam quidem inordinationem, ante ea, quae primi elementi corporum circa locum maxime propinquum lationi astrorum, puta de lacte & cometis, & motis phantasmatis.

VICOMERCATI INTERPRETATIO.

De primis quidem naturae causis, & omni motione naturali, praeterea de sideribus in superalatione ordine dispositis, ac de corporeis elementis, quot & quae sint, quae uel eorum mutua mutatio, & de ortu ac interitu communi, antea dictum est.

Reliquum autem quid huius methodi, quod superiores omnes Meteorologiam nuncuparunt, adhuc uideendum est.

Haec autem sunt, quae natura quidem, sed minus ordinata quam primum sit corporum elementum, in loco siderum lationi maxime uicino (ut uia lactea & cometae, & ea quae incenduntur mouenturque imagines) eueniunt.

continentur. Dicit ergo primo, quod reliqua methodi, i. scientiae naturalis pars, quae praeter manibus habemus restat consideranda, quam omnes priores philosophi vocabant Meteorologia a meteore quod est excedens, uel eleuatus, & logos, quod est sermo uel ratio. Considerantur .n. in hac doctrina ea quae in excelsis generantur, sicut stellae cadentes, stellae cometae, pluuiae, niues, & alia huiusmodi, quae uis & alia quaedam considerantur quae sunt in imo, sicut Fulmina, Terrae motus, & alia huiusmodi. Sed quia ea quae sunt in alto sunt mirabiliora & magis desiderata, ideo ab eis tota doctrina nomen accepit. Secundo ibi.

Enumerat ea, de quibus in hac doctrina consideratur, quae uidentur in quatuor distingui, quaedam .n. sunt, quae sunt in loco supremo propinquo corpori caelesti, & haec primo tangit, cum dicit, Haec autem sunt, scilicet de quibus adhuc restat considerandum, quaecumque accidunt quidem secundum naturam, sed inordinata, & casualiter, ut quaedam putabatur. Natura tamen inordinatio non est natura illa, quae est primi elementi corporum, i. corporis caelestis, quod dicitur elementum, quia est pars totius uniuersi corporalis, licet non ueniat in compositione corporis mixti, sicut elementa. Non est autem natura inordinata natura corporis caelestis, quia ea, quae sunt in caelesti corpore, simpliciter se habent, in huiusmodi autem transmutationibus inferiorum corporum, accidit multarum rerum, propter quod quaedam crediderunt, quod haec non a natura, sed a casu accideret, non considerantes, quod naturaliter sunt non solum ea, quae sunt semper, sed etiam quae sunt uel in pluribus. Haec inquam accidunt circa locum maxime propinquum lationi astrorum, i. astris circulariter motis. Et hoc ponit ad differentiam subsequenti. Et explicat dicens, puta de lacteo

quot & quae sint. Dicit autem elementa corporalia ad differentiam primorum principiorum, scilicet materiae & formae quae non sunt corpora, sed corporum elementa, seu principia. Ignis autem & aqua & terra, corpora sunt, & sunt aliorum corporum elementa. Tertius liber scientiae naturalis, est, liber de Generatione, in quo determinat de permutacione elementorum in inuicem, scilicet de generatione, & corruptione in communi. Et hoc tangit consequenter cum dicit, Et de ea quae inuicem permutacione. Deinde cum dicit, Manifestat de quo sit in hoc agendum, & circa hoc duo facit. Primo ponit nomen consuetum huius doctrinae. Secundo enumerat ea quae in hac doctrina con-

METEOROLOGICA
DE
MATEMATICA
DE

Tho. in Merco. A de lacteo

de laeteo idest, de lacteo circulo, qui galaxia dicitur, & stellis, q̄
comata dicuntur, & phantasmatis, idest, apparitionibus igni
ci, & motis, quæ dicuntur stelle cadentes. Secundo cum dicit
d ¶ Enumerat ea, quæ sub prædictis sunt, scilicet quæcunque
ponuntur esse passiones communes aeris, & aquæ, quia ex ma
teria aqua in loco
aeris generatur, vapo
ribus aqua transmu
tatur. Tertio cū dicit
e ¶ Enumerat ea, q̄
sunt in fundo, & di
cit. Adhuc autem o
portet dicere de his,
quæ sunt partes ter
ræ, puta oriens, occi
dens, septentrio, me
ridies, & quæ sunt
species, puta, quodd
quædam terra est cal
ida, & arenosa, quæ
dam frigida, & calca
ta, & passiones par
tium terræ, puta, q̄
quædam est sulfurea,
quædam lapidosa, v̄
aliquo modo dissolu
ta, ex quibus terræ ra
tionibus, considerabi
mus omnes causas
spirituum idest ven
torum, quorum disse
rentia attenditur se
cundum diversitatem
terræ, similiter & ter
ramotibus, quorum
etiam cause assignat
ur ex diversa specie
terræ, & de omnibus
quæ sunt { secundum
motus horum } idest
ventorum & terræ
motuum, in quibus
non omnia perfecte,
& secundum certum
dinem tradere possu
mus, sed quædā sub
dubitatione relinq̄
mus, ad vtræque par
tē rationem inducē
tes, in quibusdā vero
veritate attingim⁹ ali
quo mō. Quarto ibi
f ¶ Enumerat ea, q̄
ex alto in infimum
descendunt, ex ven
tris causata, dicens.
Adhuc autem dice
mus de casu fulminū
& tiphonibus, qui di
cuntur tiphii, & inē
sionibus, quæ circa
huiusmodi tiphones
accidunt, & alijs cir
cularibus, quæcunq̄
propter coagulationem
accidunt passio
nes ipsorum corpo
rum, scilicet elemen
torum. Dicit autem
hoc, quia tiphones ex
materia cōpacta generantur, cū quadā rotatiōe, & multa alia simi
lia accidūt tiphonibus, ex materia coagulatione cōpacta, cū qua
dā circulatione vel potest hoc referri ad Iridē, & Alonē, i. circu
lū continentē solē, & lunā, & stellas, quæ accidunt ex reuerbera
tione radiorum ad aliquam materiam. Deinde cum dicit
g ¶ Ponit de quo restat agendū in libris sequētib⁹, & dicit q̄
primo, q̄ transuerimus de his, quæ dicta sunt, tūc speculabi
mur, & m nostrū posse, mō inducto. in libris pcedentibus. f. non
tūc recitādo opinionones aliorū, sed etiā cās inquirēdo { de anima
libus, & plācis } vniuersali, & m singulas species, & tūc fere erit
finitis scitē naturæ, quā a principio elegim⁹ tradere. Dicit autē
ferē, quia non omnia naturalia ab homine cognosci possunt.

LECTIO II.
Omplero proæmio, in quo philosophus suam inten
tionem manifestauit, hic incipit procedere ad suū
propositū prosequendum, & diuiditur in duas par
tes, in prima resumit ea quæ sunt necessaria ad co
gnoscendū principia
transmutationū, de
quibus in hoc libro
tractatur est: in se
cunda incipit de eis
tractare. ibi. { Resu
mentes igitur eas. }
Circa primū duo fa
cit: primo enumerat
principia harū trans
mutationū, & differe
tiā eorū ad inuicem:
secundo, ostēdit quo
modo se habeant ad
inuiçē in causando.
ibi. { Est autē ex neces
sitate cōtinuus. } Di
cit ergo primo, q̄ de
terminatū est tā in li
bro de celo, q̄ de ge
neratione & corruptio
ne, q̄ iter alia pri
cipia corporalia, quæ
sunt principia aliorū
corporū, vñ est prin
cipiū illorū corporū,
ex quibus constitui
tur natura corporū
circulariter motorū
f. spherarū & stella
rum, hoc autē princi
piū dicit ipsam quin
tā essentiam, ex quo
omnia hmōi forman
tur, alia vero princi
pia corporū inferiorū
sunt quatuor pp
primas tāgibiles quæ
sunt in intentione: ma
nifestū est autē corpus
caeleste, inter natura
lia, esse primā causā,
q̄ eius incorruptibi
litas, & nobilitas,
demonstrat, oportet
igitur, q̄ corpus cele
ste, respectu horum
corporū inferiorū sit
causa vnde: principū
motus. Secūda ratio
nalis est. Motus cele
stis corporis est per
petuus, & hoc appa
ret ex ipsa dispositio
ne loci, nā in linea recta est accipere finē in actu, f. extremum
ipsius lineæ: i. circulo vero non est accipere finem, secundum lo
cum: & ne aliquis crederet propter hoc, quodd motus corpo
rū circulariter motorū esset imperfectus sicut motus rectus ante
quam perueniat ad finē, subiungit, q̄ motus circularis semper
est in hac quodlibet. n. signū tactū in circulo est principū, & fi
nis, & motus circularis in qualibet parte ita est perfectus, & si
motus rectus, quando est in fine. Sic igitur apparet ex ipsa di
spōsitione loci, q̄ motui caelesti cōpetit perpetuitas, motus au
tē inferiorū corporū nō potest esse perpetuus, quia inferiora cor
pora mouentur motibus rectis, motus autē rectus nō durat vnus
existens nisi f̄m mensurā magnitudinis rectæ, per quam transit:
motus autē reflexus non est cōtinuus, vt in octauo physicorum
probatum est. vnde, cū oīa corpora inferiora distent finitis locis
ab inuicē, & nullū eorū sit infinitum, vt probatum est in tertio
physicorum, & in primo de celo, necesse est, q̄ motus eorum,
sint finiti, & nō perpetui. illud autē, quod est perpetuū & semp,
consequenter est motuum eorū, quæ nō sunt semp, vnde elemē
ta inferiora. f. ignē & terrā, & alia syngenea. i. congenerabilia
his. f. aerē, & aquā, & quæ ex eis cōponuntur, oportet putare
causas accidentis circa ipsam mundum inferiorē, vt in specie
materia: idest per motum causā materialis, quia hoc modo di

Et quæcunque aeris, & aquæ af
fectiones communes ponere possu
mus.

Item, quæ terræ species, & par
tes, & partium affectiones, equi
bus ventorum & terræ motuum, &
omnium, quæ horum motionibus sūt
causas contemplabimur, quorum de
alijs quidem dubitamus, alia quodam
modo attingimus.

Præterea fulminum casus, & tur
bines, & præsterea, & alia horum
ipsorum corporum circularis affe
ctiones, quæ per contractionem sūt.

De his autem cum disseruerimus,
animalia & plantas cum vniuersim
tum separatim (si dicere quidpiam
possumus) modo exposito contem
plabimur. His enim traditis, sinem
propemodum habebit omne nostrum
ab initio institutum.

Tractatus primi, primi libri: in quo de
terminatur in vniuersali de causis
impressionum in elementis
apparentium. C. II.

Taque de ipsis primum di
camus, ita exorsit. Cum a
nobis antea statutum sit,
vnum quidem corporum principium,
e quibus corporum, quæ in orbem fe
runtur, constat natura, alia vero
quatuor corpora ob quatuor princi
pia, quorum motionem esse duplicem
dicimus, vnam a medio, alteram ad
medium: cumque hæc quatuor sint,
ignis, aer, aqua, & terra, id quod su
per omnia hæc eminet, ignem esse,
quod sub iudicium terræ, duo, quæ his pro
portione respondent: si quidem aer
ad ignem, aqua ad terram propius q̄
cætera accedit. Ex his sane corporibus
is, qui terram complectitur mundus,
in quo quæ accidunt affectiones, esse
sumendas dicimus, constat.

qui est graui⁹: a medio, qui est leui⁹, & circa mediū, qui est cor
porū celestiu⁹, q̄ neq̄ sunt graui⁹, neq̄ leuia. Leui⁹ autē & gra
ui⁹ est quædā differētia. nā aliq̄ d est leue simpliciter. f. ignis q̄
supereminet omnibus aliq̄ d est graue simpliciter. f. terrā q̄ subi
det omnib⁹: alia vero duo sunt f̄m qd graui⁹, & leuia. nā aer est
leuis respectu terræ & aquæ, grauis vero respectu ignis: aqua autē
est leuis respectu terræ, grauis autē respectu ignis & aeris, & iō hæc
duo ad alia duo extrema pportionaliter se habēt, vt. f. sicut aer
est p̄p̄nquior igni, ita aqua est p̄p̄nquior terræ. Sic igitur patet,
iste mūdus, q̄ est circa terrā, cōstat ex quatuor corporibus. & hu
ius mūdi oportet nos in hoc libro passiones cōsiderare, q̄ sunt trā
smutationes varię in elementis inueniēte. Deinde cum dicit
b ¶ Ostendit

Idē primo
celitex. cō
men. i. 8.

b ¶ Ostendit, quomodo principia prædicta se habeant ad in
uicem in causando, & dicit, quod necessarium est, q̄ ille mū
dus inferior consistat ex quatuor elementis. sic continuatis su
perioribus lationibus, idest corporibus circulariter motis. Cō
tinuū autē hic accipit pro contiguo, vt. f. nihil sit mediū in
ter ea. Cuius quidē
necessitatis ratio est,
non solū, quia impos
sibile est locū vacuū
esse, vnde corpora o
portet corporib⁹ cō
tignari, sed etiam pp
finē, vt. f. tota virt⁹
inferioris mundi qu
bernetur superiorib⁹
corporibus; q̄
nō esset nisi se tange
rent: oportet. n. q̄ a
gens corporale cau
gat passum. & motū
ab ipso, q̄ autē infe
rior mūdus regatur
a superioribus corpo
ribus & mouetur, p
bar duabus rationi
bus, quarū prima ta
lis est. Causa mouēs
vnde. f. est principū
motus, necesse est, q̄
sit prima causa: &
hoc intelligitur p re
spectū ad causam for
malē, & materialem
nam materia patitur
ab agente, agens au
tē naturaliter ē prius
pariente, forma etiā
est effectus mouētis,
qui educit materia
de potentia in actu,
sed finis est prior agē
te, quia mouet agen
tē, non tñ semper est
prior in esse, sed solū
in intentione: mani
festū est autē corpus
caeleste, inter natura
lia, esse primā causā,
q̄ eius incorruptibi
litas, & nobilitas,
demonstrat, oportet
igitur, q̄ corpus cele
ste, respectu horum
corporū inferiorū sit
causa vnde: principū
motus. Secūda ratio
nalis est. Motus cele
stis corporis est per
petuus, & hoc appa
ret ex ipsa dispositio
ne loci, nā in linea recta est accipere finē in actu, f. extremum
ipsius lineæ: i. circulo vero non est accipere finem, secundum lo
cum: & ne aliquis crederet propter hoc, quodd motus corpo
rū circulariter motorū esset imperfectus sicut motus rectus ante
quam perueniat ad finē, subiungit, q̄ motus circularis semper
est in hac quodlibet. n. signū tactū in circulo est principū, & fi
nis, & motus circularis in qualibet parte ita est perfectus, & si
motus rectus, quando est in fine. Sic igitur apparet ex ipsa di
spōsitione loci, q̄ motui caelesti cōpetit perpetuitas, motus au
tē inferiorū corporū nō potest esse perpetuus, quia inferiora cor
pora mouentur motibus rectis, motus autē rectus nō durat vnus
existens nisi f̄m mensurā magnitudinis rectæ, per quam transit:
motus autē reflexus non est cōtinuus, vt in octauo physicorum
probatum est. vnde, cū oīa corpora inferiora distent finitis locis
ab inuicē, & nullū eorū sit infinitum, vt probatum est in tertio
physicorum, & in primo de celo, necesse est, q̄ motus eorum,
sint finiti, & nō perpetui. illud autē, quod est perpetuū & semp,
consequenter est motuum eorū, quæ nō sunt semp, vnde elemē
ta inferiora. f. ignē & terrā, & alia syngenea. i. congenerabilia
his. f. aerē, & aquā, & quæ ex eis cōponuntur, oportet putare
causas accidentis circa ipsam mundum inferiorē, vt in specie
materia: idest per motum causā materialis, quia hoc modo di

b Est autē ex necessitate conti
nuus iste superioribus lationi
bus. vt omnis ipsius virt⁹ guber
netur inde. Vnde. n. motus pri
cipium omnibus, illā causam
putandū primam. Adhuc autē
hic quidē perpetuus, & finem
non habens motus in loco, sed
semper in fine hæc autē corpo
ra omnia in finitis distāt locis ab
inuiçem. Quare accidentiū cir
ca ipsum ignem quidem, & ter
ram, & syngenea his, vt in ma
teria specie eorum, quæ sunt,
causas oportet putare, subiectū
enim & paties appellamus hoc
modo. Quod autē sit causa: vt
vnde motus principium, eam
quæ semper motorum causan
dum virtutem.

LECTIO. III.

Esumentes igitur eas,
quæ a principio posi
tiones & determina
tas prius determinationes, di
camus & delactis phantasia,
& de cometis, & alijs quæcunque
existunt his syngenea entia.

b Dicimus itaque ignē, aerem
& aquā, & terram, fieri ex inui
cem, & vnumquodq̄ horum in
vnoquoque existere i potētia,
sicut & aliorum, quibus vnum
aliquid, & idem subiicitur, in
quod etiā resoluntur vltimū.

c Primum quidem igitur du
bitabit vtrique quis, circa voca
tum aerem quam oportet acci
pere ipsius naturam in mundo

cius subiectū, & paties esse causā rerū, vt vnde principū mor
i. per modū causæ mouētis, causandū est, idest eximandū est
esse causam eā virtutē, quæ est semper motorū. i. corporum cæ
lestium, quæ semper mouentur. quod. n. semper mouet cōpara
tur ad id, quod non semper mouetur, sicut agens ad patiens.

LECTIO III.

Mundus autem iste superis motio
nibus necessariū quoddammodo est
continuatus, ut eius inde omnis facul
tas regatur. Nam unde motionis prin
cipium in omni deriuat, primam cau
sam eam esse censendum est. Accē
dit etiā, quod illa sempiterna est,
& motus quæ in loco sit nullo sine
terminatur, sed semper in fine est:
omnia autem hæc corpora inter se lo
cis finitis distant. Ignem itaq̄ et ter
rā, & quæ his sunt cognata, eorū, quæ
accidit in eo, causam in genere mate
ria esse, censendū est, (subiectū. n. &
quod patitur, hoc modo nominamus.)
quæ autē ita causa est, ut vnde motus
principiū, in eorū quæ semper mouen
tur, facultatem, est referenda.

Tractatus primi: primi libri: in quo de
terminatur de quantitate elemen
torum in comparatione ad
caelum. Cap. III.

A igitur quæ principio sunt
posita, quæque antea con
stituta, repetentes, de la
eteo qui apparet circulo, & de come
tis, ac cæteris, quæ his sunt cognata,
dicamus.

Ignem autem & aerem, & aquā
& terram vicissim ex se oriri, eorum
quæ singula in singulis potestate inef
se dicimus, perinde ac alia, quibus
vnum quid ac idem subiectum est, in
quod postremo dissoluntur.

Ac primum quidem dubitauerit
aliquis de eo, quod uocatur aer,
quæ eius natura in eo, qui terram
ambit, mundo accipienda sit, &

nibus hmōi, quæ sunt his syngenea. i. congenerabilia: ita tñ, q̄
resumamus positiones a nobis postas in prioribus libris, & de
terminationes in eis prius determinatas, & in istis vtramque ad p
positum manifestandum, cum opus fuerit. Deinde cum dicit
b ¶ Præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad subsequētia:
& circa hoc duo facit. primo præmittit aliquid, quod pertinet
ad transmutationem elementorum ad inuicem: secundo dicit d
ordinatione eorum in mundo, & specialiter de aere. ibi, { Pri
mo quidem dubitabit: } Dicit ergo primo, q̄ ignis, aer, & aqua
& terra, sunt ex inuicem, quāuis Empedocles contrarium sen
serit, & hoc resumit, vt probatum in secundo de generatione:
& huius rationem assignat, quia vñ quodque elementorū est
in alio, in potentia, & quæ sic se habent, ad inuicē generari pos
sunt. Viterius huius rationē assignat, quia cōmunicant in vna
materia prima, quæ eis subiicitur, & in quam sicut in vltimum
resoluntur, omnia enim quorum materia est vna cōmunis, sic
se habent, q̄ vnum eorum est potentia in alio, sicut cultellus d
potentia in clauē, & clauis in cultello, quia vtriusque materia
cōmunis, est, ferrum. Deinde cum dicit
c ¶ Inquirit de ordine elementorum & præcipue aeris, & cir
ca hoc tria facit. primo mouet quæstionem, & dicit, quod pri
mo dubitatur circa corpus. quod vocatur aer: quā naturam
Tho. in mecco. A 2 habet

habeat in mundo. qui ambit terram. vtrum, scilicet totum sit aer. & si no, quomodo ordinetur ad alia elemēta. Secundo ibi. d. ¶ Proponit quædam circa ordinem elementorum manifesta: quorum primū est de terra, scilicet quod non est immanifestum, quanta sit moles terrę. per comparationem ad ambientes magnitudines, scilicet celestium corporum, & aliorū elementorum. iam enim apparuit per considerationes astrologicas, quod terra ē multo minor quibusdam astris, & quod in comparatione ad vltimam spherā obtinet vicem puncti. Secundo proponit de aqua.

¶ Et dicit, quod non videmus aquam per se constantem, & separatam a corpore locato circa terram, scilicet mari, & fluminibus, quę sunt manifesta nobis, & a congregationibus aquarum, siquę sunt in profundo terrę immanifesta nobis, vt quidam posterunt: conuenit autē aquā sic congregatam esse, eo quod, humidum aqueum non terminatur nisi termino alieno. Iterum ibi. ¶ Hic prosequitur quæstionem suam iam motam. qua querit quid est inter prædicta medium. & circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quod non totum spatium, quod est a supremis stellis vsque ad terram, est plenum vno aliquo corpore, scilicet igne aere, aut vtroque, sed supra hoc ē aliquid corpus præter ista. Secundo, ostēdit quomodo ad illud supremum corpus ordinatur alia corpora, secundum positionem ibi, & reliquum autem: ¶ Circa primū sic procedit. primo dicit, quod dubiū ē, vtrum inter terram & inter astra vltima, quę dicuntur nō erantia, sed fixa, sit putandum esse vniū corpus, secundum proprietatem naturę. vlt. ¶ Resumit quoddam in libro de celo determinatum, quod est, quale est secundū virtutē primum elementum, scilicet celeste corpus. & quod totus ille mundus qui est circa superiores latitudes, id est quę mouentur motu circulari, est plenus illo cor-

ambientem terram, & quomodo se habet ordine ad alia dicta elementa corporum.

d Moles quidem enim vtiq; terrę quāt a quidē vtiq; sit ad ambientes magnitudines non immanifestum. iam enim visū est per astrologica theoremata a nobis, quod multo etiam quibusdam astris minor est.

e Aquę autem naturā constantem, & separatā, neq; videmus neque cōtingit separatam esse ab eo, quod circa terram locatum est corpus, puta, a manifestis, mare, & fluminibus, & vti que si quid in profundo immanifestum est nobis.

f Intermedium autem terrę, & vltimorum astrorum, vnum aliquod putandum secundum naturā esse corpus, aut plura? & si plura: quot, & vsquequo determinata sunt locis?

g Nobis quidem igitur dictū prius ē de primo elemēto quale secundū virtutem est. & quia totus q. circa superiores latitudes mundus illo corpore plenus est. Et hanc opinionē non solum nos existimamus habentes, videtur autē antiqua quædam existimatio ipsa & priorum hominum. Dictus .n. æther antiquā accepit appellationem, quam Anaxagoras quidē, igni idem mihi putasse videtur: putans superiora plena igne esse. Et ille eam quę ibi potentiam æthera vocari putauit, hoc quidē recte putans. Quod .n. corpus semp. currēs simul & diuinū aliquid secundū naturam, vili sunt existimare. & determinauerūt nominari æthera, q. tale tanquam nulli eorūque apud nos existēs idem. Non .n. dicemus semel, neque bis, neque raro easdem opiniones reiterare factas in hominibus. sed infinities,

h Quicunque autē ignem purum esse aiunt quod ambiēs nō solū lata corpora. Quod autē inter medium terrę est & astrorum, aerem. Considerantes vti que nunc ostensa per mathematica, sufficienter, vti que des-

pore: omnia enim corpora celestia ad naturam illius primi elementi pertinent. Et quia philosophi ponebant contrarium, ideo ne sua opinio noua videretur, subiungit, quod hanc opinionem non solum ipse habuit, sed fuit etiam aliqua opinio priorum hominum. Illud enim corpus quod dicitur æther, quod nos calum dicimus, antiquam habet appellationem: sed Anaxago. videtur putasse, quod significaret idē quod ignis. Accepit enim quod æther dicitur non propter semper currere, id est conuolueri, sed ab æthin quod est arde re, quia superiora corpora credidit esse plena igne, & quamuis in hoc male diceret vt ibi probatum est, tamen hoc recte putauit, quod nihil ætheris conueniret aliquid cui potentia corporali, quę ē præter ista corpora. Omnes .n. antiqui vili sunt opinari, & determinare vti illud corpus nominari æthera, quod semper currit id est mouetur, & quod ē quoddam diuinum, id est perpetuum secundum naturā suā, tanquam illud corpus, nulli corporum quę sunt apud nos sitidem. Nec est mirum, si hanc opinionem quam nos de nouo videmus absumpsisse, etiam antiqui habuerunt: quia non dicimus, quod eadē opiniones sunt recte tate in hominibus postquam deherunt propter negligentiam studij, non tantum bis vel ter, sed infinities. hoc autem dicit secundum suam opinionem, quia putauit mundum & generationem hominū vili se ab æthero, vt apparet i prioribus libris, hoc enim supposito, manifestum sit qualis opinio, & artes a quibusdā certis temporibus inceperunt, & oportet dicere, quod multo citius sunt destitute propter bella, vel alias corruptiones. Et iterum reuertitur. Tertio ibi.

quo ordine disponatur ad alia, quę corporum elementa nominantur.

Terrę enim moles ad eas, quę ambiunt magnitudines, quanta sit obscurum non est: quippe cum iam ex Astrologia theorematibus perspectū nobis sit, multo minorem eam esse nō nullis sideribus,

Aquę autem naturam consistentem & secretam non cernimus, nec fieri potest, ut a corpore, quod circa terram situm est, diuallatur: cuiusmodi sunt, & quę nobis patent, mare & flumina, & si profunditas aliqua minus nobis comperta sit.

Illud uerō quod inter terram, & vltima sidera interiectum est, vtrum secundum naturam, an plura: & si plura, quot, & quatenus suis locis distincta sint?

Primum igitur elementum, quam uim habeat, a nobis antea dictum est, & quam ob causam totus ille, qui superioribus motibus cietur, mundus, eiusmodi corporis esset plenus: & hanc quidem opinionem non nos solum habemus, sed uetus quædam præcorum hominum sententia uidetur. Nam qui æther dicitur, uetusta appellatio ne uocatus est, cuius significationem eandem quę supra, hoc est, ignis esse se, mihi uisus est Anaxagoras putasse: quippe qui & superas partes, ignis plenas esse, & uim, quę ibi esset, æthera appellandam esse existimauit: quod recte quidem censuit. Corpus enim aī dīo id est, quod semper cursu rapiunt, simul & dīo hoc est, diuinum, existimasse illud uisi sunt, & quod esset tale, æthera nunc cupare, tanquam ab omnibus, quę apud nos sunt, diuersum esset, constituerunt. Non .n. semel aut bis aut raro, easdē in hominū animos in orbē redire opiniones, sed infinite dicimus.

Quicunque autem id, quod ambit, & non solum ea, quę feruntur, corpora ignem purum aiunt esse: quod autem inter terram & astra interiectum est, aerem, si ea, quę nunc in Mathematicis, monstrantur, satis essent contemplati, ab hac fortasse tum ad ignem, secundo, quantum ad aerem. ibi. ¶ At uero neque aer. ¶ Tertio quantum ad vtrumq; ibi. ¶ Et etiā si duobus. ¶ Circa

Circa primum sciendum est, quod aliqui putauerunt solū corpora celestia delata, id est solem lunā & stellas esse naturę igneę quod vtro est inter, eas est naturę aereę. Quidam uero posuerunt totum, esse naturę igneę sicut Anaxag. dixit. Dicit ergo, quod quicunque posuerunt non solum corpora delata igneę puram sed totum ambientes scilicet omnes spheras, & id quod ē inter medium terrę & astrorum est aer si cut a terra vsque ad orbem lunę, & quod ē desuper totum est ignis. qui inquam sic dicunt, si considerarent ea quę nūc sunt sufficienter ostensa per mathematicā de magnitudinibus corporum, forte desisterent ab hac puerili opinione. Valde enī simplicis hominis ē, & inruditi, putare stellas esse paruas magnitudinibus, quia videtur parua nobis tā a remotis aspiciētib; iterum dicitur esse de his superioribus theorematibus, scilicet in secundo de celo, sed etiā nunc eadem ratione dicemus ad dīstructionem prædictę positionis: cum enim corpora astrorum id est spherarum quasi improprietate excedant quantitatem terrę & eorum quę sunt circa terram, si non solum corpora stellarum constaret ex igne, sed etiam distantia quę sunt inter eas, essent plenę igne, iam olim annihilatum esset vnumquodq; aliorum elementorum propter excessum ignis super ea. Deinde cū dicitur. ¶ Ostendit idem de aere, quantum ad aerem dicens, quod non est possibile, q. ista distantia sint plenę aere. Manifestum est enim, quod adhuc quantitas aeris multum excederet æqualitatem analogiæ, id est proportionis quę debet esse communis inter elemēta ad hoc, quod elementa conferuerunt. Deinde cū dicitur. ¶ Ostendit idem quantum ad vtrumque, & circa hoc duo facit. primo ponit rationem, secundo excludit quandam euillationem. ibi. ¶ Dissert autem nihil. ¶ Dicte ergo primo, q. proportio debita elementorum non feruatur, si totus locus qui est medius inter terram & supremum celum, est plenus duobus elementis, scilicet igne & aere, quia moles terrę in qua continetur etiam omnis aquę multitudinem ambientium corporum, cum

sterēt ab hac puerili opinione. Valde .n. simplex putare vnum quodque latorem esse paruum magnitudinibus: quia videtur aspiciētib; hinc nobis sic. Dicitur enim est quidē igitur & prius i his, quę circa superiorem locū theorematibus, dicimus autē eandem rationem & nunc. Si enim & distantia plenę igne & corpora constant ex igne, olim annihilatum vtiq; esset vnumquodq; aliorum elemētorum.

i At uero neque aere solo plena: multum enim vtiq; excederet æqualitatem cōmunis analogiæ ad coelestia corpora.

K Et etiam si duobus elementis plenus qui intermediū terrę & celi locus est, Nulla .n. vt est dicere pars terrę est moles, in qua cōtenta est, & omnis aq. multitudine ad ambientem magnitudinem. Videmus autē non in tanta magnitudine factum excessum molis, cū ex aqua difgregata aer fiat, aut ignis ex aere. Necessē autē eandē rationē habere, quantā habet tantilla & parua aqua ad factū ex ipsa aerem, & totū ad totam aquā.

I Dissert autem nihil, neq; si quis dicat quidem non fieri hæc ex iuicem, æqualia tamen virtute esse. Secundum .n. hunc modū, necesse ē æqualitatem virtutis existere magnitudinibus ipsorum, quem admodum vti que si facta ex inuicem existerēt. Quod quidem igitur neq; aer, neque ignis tātum replet intermediū locum, manifestum est.

L E C T I O . I I I I .

¶ Aliquū est autē perscrutantes dicere, quomodo ordinata, sunt duo ad primi corporis positionē. Dico autē aeremque, & ignē.

b Et propter quam causam, caliditas a superioribus astris sit his qui circa terram locis.

A ad solam vltimam spheram obtineat vicem puncti, secundum astronomos. Videmus autem, quod cum ex aqua per difgregationem siue rarefactionem fit aer, siue ex aere ignis, non est tā immerfus excessus quantitatis: oportet autem ad hoc, quod cōferuetur debita proportio in elementis, quod eandem rationē id est proportionem, habeat hæc parua aqua ad aerem factum ex ipsa, & tota aqua ad totum aerem, vt videlicet quantū excedit quantitas aeris ex qua fit, tantum excedat in mundo quantitas totius aeris quę titatem totius aquę. Deinde cum dicitur. ¶ Excludit quandam cauillationē dicens, quod nihil differt ad propositum si quis dicat secundum opinionem Empedoclis, quod elementa non generantur ex inuicem, oportet .n. secundum eius opinionem elementa esse æqualia proportione virtutis. Vnde sic oportet, quod conferuetur æqualitas proportionis virtutis in magnitudinibus elementorum si non generantur ex inuicem sicut si generantur: deinde recolligit quod dictum est, concludens ex dictis manifestum esse, quod neque aer tantum replet medium locum qui est inter terram, & supremas stellas, neque ignis sed præter hæc duo elementa oportet sup ipsa esse corp. celeste & nullū sterioiū elemētorū.

tam puerili opinione sese abduxisset. Illud enim simpliciter minus existimatur, singula, quę feruntur, magnitudine parua esse: quod si ea hinc spectentur, eiusmodi appareant. Dicitur quidem est, & antea in his, quę de supero loco contemplati sumus: sed sermonem eundem nunc quoque repetamus: si enim interualla igne essent reserta, & corpora ex igne cōstarent, quod uis reliquorum elemētorum, iam pridem interisset.

¶ Atqui nec aeris dumtaxat sunt plena. Communis enim ad ea corpora, quę eiusdem ordinis sunt, proportio nis æqualitatem excederet.

¶ Idque etiam si duobus elementis is locus, qui inter calum & terram medius est, plenus statuatur. Nam terra moles, quę omnis etiam aquarum multitudine comprehenditur, nulla (ut ita dicam) pars est, ad eam, quę continet magnitudinem, comparata. Nec uero moles tanta se excedere magnitudine intuemur, cum ex aqua secreta aer oriatur, aut ignis ex aere. At necesse est uniuersam aquam ad totum aerem eandem habere proportionem quam aqua tantulū, parsq; exigua ad eū habet aerē, qui ex ea progignitur.

¶ Nihil autem interest, si hæc non oriū mutuo, sed facultatem tamen parua esse aliquis dixerit. Hoc enim modo vires pares in illorum magnitudinibus insunt, necesse est, non aliter, ac si alia ex alijs uicissim oriuerentur. Perspicuum ergo est, nec aerem, nec ignem solum, intermedium locum replete.

L E C T I O . I I I I .

¶ Ostendit philosophus ostēdit ignē & aerē, nō esse corp. celeste q. vocatē primū elemētū siue primū corpus, nūc intēdit ostēdet quō ignis & aer se habent ad illud primū corpus: & circa hoc duo facit. primo mouet hanc quōnē, & duas alias necessarias ad ppositū. secūdo soluit eas, ibi. Nos autē dicam. ¶ Prima diuiditur in tres, secundum tres quæstiones quas mouet. ¶ Secūda incipit ibi. ¶ Propter quam causā. ¶ Tertia ibi. ¶ De aere

ergo. ¶ Dicit ergo primo, q. post prædicta relinquitur perscrutari de ordine aeris & ignis ad primum corpus, scilicet celeste, ex quo ostensum est ipsam esse aliud præter ista. Deinde enī dicit. ¶ Mouet secundam quæstionem, scilicet propter quam causam a superioribus stellis causetur caliditas i his locis quę sunt circa terram: & hæc etiam quæstio habet ortum ex præmissis. Tho. in meteo.

Tractatus primū: primi libri: in quo de terminatur de ordine & situ elemētorum. Cap. I I I I .

¶ Est autem ut dubitando dicamus, quomodo nam modo duo hæc, ignis & aer, ad primi corporis situm disposita sint.

¶ Et qua de causa, calor in terrenis locis a superioribus gignatur.

¶ Dicit ergo primo, q. post prædicta relinquitur perscrutari de ordine aeris & ignis ad primum corpus, scilicet celeste, ex quo ostensum est ipsam esse aliud præter ista. Deinde enī dicit. ¶ Mouet secundam quæstionem, scilicet propter quam causam a superioribus stellis causetur caliditas i his locis quę sunt circa terram: & hæc etiam quæstio habet ortum ex præmissis. Tho. in meteo.

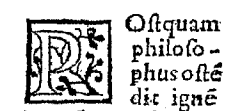
ad h. p.

ad h. p.

ad h. p.

prima part. q. 61. 3.

idē prima celi text. 26. met. 22.

¶ Ostendit philosophus ostēdit ignē & aerē, nō esse corp. celeste q. vocatē primū elemētū siue primū corpus, nūc intēdit ostēdet quō ignis & aer se habent ad illud primū corpus: & circa hoc duo facit. primo mouet hanc quōnē, & duas alias necessarias ad ppositū. secūdo soluit eas, ibi. Nos autē dicam. ¶ Prima diuiditur in tres, secundum tres quæstiones quas mouet. ¶ Secūda incipit ibi. ¶ Propter quam causā. ¶ Tertia ibi. ¶ De aere

Videtur enim secundum naturam esse, quod simile generet sibi simile. Si igitur corpus celeste non est calidum, quia non est ignis, neque aer, ut supra habitum est, remanet in dubio quomodo a corpore celesti possit causari calor in illis inferioribus.

Deinde cum dicitur, c. ¶ Mouet tertiam dubitationem, quæ tamen ex præmissis ortum habet: dixerat enim prius, quod oportebat considerare quomodo sit accipienda natura aeris in vniuerso, & hoc ideo, quia multa eorum de quibus determinaturus est, generationem habent in aere. Dicit ergo, quod sicut supra suppositum, oportet primo aliquid dicere de aere, & sic erit dicendum de alijs duobus questionibus moris. Vnde statim incipit mouere dubitationem ad naturam aeris pertinentem.

Ostensum est enim in libro de generatione, quod aqua fit ex aere & e conuerso, cum autem ex condensationibus nubium generatur pluuia, hoc est aerem conuertit in aquam. Quærit ergo, si aqua fit ex aere, & aer ex aqua, quare in superiori parte accris non inspissentur nubes ad generationem aquæ, & inducit rationem ad ostendendum, quod hoc fieri deberet. Manifestum est enim, quod condensationis nubium, fit ex frigiditate, si cut calidi est rarefactio, ita frigida inspissatur. locus autem aeris qui est remotior a terra, videtur esse frigidior, quia videtur ibi cessare duæ causæ calefactionis, quarum una est propinquitas ad astrum, ex quibus causat calor, & hoc tangit cum dicit, quod neque ille locus aeris superior, scilicet est prope astra existentiæ calida, scilicet secundum effectum, vt caliditas astrorum possit impedire in inspissationem nubium. Alia causa calefactionis est reuerberatio radiorum solis a terra: & hoc tangit cum dicit, Neque iterum ille locus superioris aeris, est prope radios refractos, id est reuerberatos a terra, qui prohibent congregari nubes prope terram per hoc, quod sua caliditate difgregant consistentias vaporum. Et quod hæc secunda causa non impedit congregationem, manifestat per signum. Manifestum est enim, quod congregationes nubium sunt ibi, vbi radij reperiuntur a terra iam defuncti habere virtutem calefaciendi, propter hoc, quod in immensum sparguntur, & sic multum distant a radijs cadentibus, vnde non multiplicatur causa caloris. Ad huius autem intelligentiam sciendum est, quod radij procedentes a sole ad terram, sunt causa caliditatis, cum autem radius, in terram cadens repercutitur, fit iterum alius radius a terra quasi resursum tenens. Quanto ergo hi duo radij fuerint magis sibi inuicem propinqui, tanto plus de calore causatur: quia virtus vtriusque radij, scilicet cadentis, & reflexi, pertingit ad eandem partem aeris, & inde est, quod vbi radius solis cadens super terram facit angulum rectum, ibi est maximus calor, quia reflexio fit in eadem parte: quanto vero radius cadens in aliquo loco fecerit angulum maiorem recto, tanto est minus de calore, quia cum repercutio fiat secundum pares angulos, radius repercutillus multum distat a radio primo cadente.

Manifestum est autem quod quanto duæ lineæ continentines angulum, magis procedunt, tanto magis distant ab inuicem. Vnde de quanto magis reuerberatio a terra vbi fit reuerberatio, tanto magis predicti radij distant ab inuicem, & est minor calor.

Et ideo propter immensam separationem prædictorum radiorum ab inuicem in loco superiori, desinit calor & condensatur ibi nubes propter frigus, & hoc est quod dicitur, Nubium congregationes sunt vbi desinunt iam radij propter spargi in immensum. Sic igitur vtrique causa quæ possit impedire congregationem nubium in superiori parte aeris, cessat, vt dictum est. Et cum ibi non condensentur nubes, oportet dicere, quod aqua non fit nata fieri ex omni aere, aut si similiter se habet omnis aer ad hoc, quod generet ex eo aqua, oportet, quod ille aer qui est circa terram, non solum sit aer, sed sicut vapor, & ex hac causa congregatur ad generationem aquæ: superior autem qui est purus aer, non possit condensari in aquam. Sed hoc non potest esse, quia si totus iste aer qui est circa terram cum sit tam magnus vapor est, videtur sequi, quod natura aeris, & aquæ, multum excedat alia elementa: quia superiores distantia, quæ scilicet sunt inter stellas, sunt plenæ aliquo corpore, cum nihil sit vacuum, vt in quarto physicorum probatum est. Impossibile est autem, quod sine plenæ igne, quia sic omnia alia exicca reuertur, vt supra probatum est, relinquatur ergo, quod sint plenæ, aere, & illud quod est circa terram sit plenæ aqua. Sed hic aer est vapor, quia vapor est quedam difgregatio aquæ, id est aqua rarefacta & sic positus tribus questionibus quasi colligens subdit, quod de prædictis dubitatum sit hoc modo. Deinde c. dicitur.

¶ Soluit propositas questiones & primo eam quæ de ordinatione elementorum: Secundo eam quæ est de generatione nubium. ibi. ¶ Eius quidem igitur. ¶ Tertio eam quæ est de caliditate a stellis in inferioribus causata, ibi. ¶ De facta autem caliditate. ¶ Circa primum tria facit. Primo resumit quod dictum est de natura primi corporis dicens, quod ad intellectum & eorum quæ nunc sunt quæ sita, & eorum quæ postmodum sunt dicenda, oportet determinando dicere, quod superius corpus vsque ad lunam, est alterum ab igne & aere, sicut iam ostensum est, & quod in ipso supremo corpore est aliquid purius, & aliquid minus purum vel sincerum, non quod ibi sit aliqua compositio vel mixtio extraneæ naturæ, sed magis purum dicitur quod est magis nobile, magis virtuosum, magis formale. Vnde & habet differentias in virtute & nobilitate, & maxime ista differentia manifesta est ex illa parte, quæ desinit ad aerem, & ad mundum inferiorem, qui est circa terram. In luna enim apparet defectus luminis, & quod est plena apparet in ea quedam robustitates. secundo. ibi.

¶ Ostendit effectum quæ habet corpus superius in inferiora & dicitur, quod primo elemento, i. celo circulariter motu & motis corporibus quæ sunt in ipso. Sole & stellis, illa pars inferioris mundi quæ est ei propinqua quæ difgregatur, seu rarefacta per motum superioris corporis, accenditur & sic fit caliditas. Et subiungit rationem dicens, quod hoc oportet intelligere in cipièdo. Tota enim materia corporalis, quæ est sub corpore circulariter motu, est sicut quedam materia existens in potentia, ad caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem & ad alias passiones & formas quæ consequuntur ad hæc, & quia materia reducit in actum, a primo agente, natura corporalis fit talis acta per hoc, quod participat de motu vel non participat, sed immobilis permanet a corpore celesti, quod supra diximus esse causam & principium vnde motus est in istis inferioribus. Non est autem intelligendum quod corpora inferiora recipiant huiusmodi passiones a superioribus tanquam accidentaliter, & non secundum naturam, vt aqua calefacta ab igne, sed ipsam naturam vel formam secundum quam naturaliter sunt calida, vel frigida a superiori corpore recipiunt multo principalius quam ab generante, nam principium generationis primæ est corpus celeste. Tertio ibi ¶ Ostendit ordinem elementorum. Si enim per participationem motus sit calor in istis inferioribus, & per elongationem a motu celesti & conuerso sit frigus, necesse est quod illud quod est frigidissimum, & grauissimum, i. aqua & terra sit magis remotum a motu celesti existens in medio quantum ad terram: & circa medium quantum ad aquam: vel dicitur circa medium eo quod medium cum sit indiuisibile non potest esse locus corporis, sed circa medium, id est centrum mundi est terra, & aqua, centrum autem terre est in centro totius. Circa hæc autem scilicet terram, & aquam, & habitam his, id est quæ ordinatur post ipsam est aer, & id quod conuertendo nomine vocamus ignem in quibus abundat calor. Exponit autem quod dixerat quod quatuor elementum supra aerem ordinatum non proprie vo-

latus autem primo elemento circulariter & corporibus quæ in ipso quod propinquum semper inferioris mundi, & corporis motu difgregati accenditur, & facit caliditatem. Oportet autem intelligere sic & habere incipientes. Quod in sub ea quæ sursu circulatione corpore, vel materia quedam existens & potentia calida, frigida, sicca, & humida, & quæcunque his alijs affectibus passionibus, fit talis, & est a motu, & immobilitate eius quæ causam et principium diximus prius.

In medio quidem igitur, & circa medium est quæ grauissimum, & frigidissimum segregatum terra & aqua. Circa hæc autem & habitam his aer, quæque, propter consuetudinem vocamus ignem, non est ignis. Excessus enim calidi & velut feruor est quæ ignis. Sed oportet intelligere dictam a nobis aeris, quæ quidem circa terram velut humidum et calidum esse propter vaporem & exhalationem habere terra. Quod autem super hoc calidum iam & siccum est. Vaporis enim natura humidum & calidum: exhalationis autem calidum & siccum. Et est vapor quidem potentia velut aqua. Exhalatio autem potentia velut ignis.

Nos autem quæ simul, & ad ea que tradenda sunt, & quæ tradidimus, conducant, statuentes dicamus. Superum enim, & quod ad lunam usque protensum est corpus, ab igne quidem & aere diuersum esse dicimus. Sed tamen aliquid in eo syncerius esse, aliquid minus syncerum, ac varietate distinctum: potissimum quæ ad aerem desinit, & ad mundum qui terram circuitu suo complectitur.

Nos autem quæ simul, & ad ea que tradenda sunt, & quæ tradidimus, conducant, statuentes dicamus. Superum enim, & quod ad lunam usque protensum est corpus, ab igne quidem & aere diuersum esse dicimus. Sed tamen aliquid in eo syncerius esse, aliquid minus syncerum, ac varietate distinctum: potissimum quæ ad aerem desinit, & ad mundum qui terram circuitu suo complectitur.

LECTIO V.

Ius quidem igitur quod in eo quod sursu loco non consistat nubes, hæc existimandum causam esse, quia non inest aer solus, sed magis velut ignis.

Nihil autem prohibet, & eam quæ in circuitu latione prohibet re nubes consistere in superiori loco

atur ignis. Ignis enim significat excessum calidi, & est quasi quidam feruor, & accensio quedam, sicut glacies non est elementum sed est quidam excessus frigoris ad aquam congelata. Id autem ad quod sic se habet ignis sicut gelacies ad aquam, non est nominatum, & ideo nominamus ipsum nomine ignis, sicut si aqua non haberet nomen, & nominare mus elementum aquæ glaciem. Sed oportet intelligere quod de toto isto corpore quod a nobis dicitur aer vna pars quæ est propinqua terræ, est quæ si calida, & humida, propter id quod habet de vapore, & exhalatione terræ: sic enim elementa sunt ordinata secundum quod eorum nature competit. Vnde quia aer secundum naturam suam est calidus & humidus, sic est dispositus vt vaporem terre suscipiat ad eum calorem, & humiditatem seruandam. Sed illa pars corporis quod communiter vocatur aer, quæ est superior, est calida, & sicca, & hæc parte vocamus elementum ignis, & sic aer non est commune e duobus elementis. Et quia dixerat de vapore, & de exhalatione, ostendit interea, & dicit quod natura vaporis est esse humidum calidum, natura autem exhalationis est esse calidum, & siccum, & sic vapor propter humiditatem, est quasi in potentia ad aquam, exhalatio autem propter siccitatem, est quasi in potentia vt igniatur.

Cum autem primum elementum, quæ in eo sunt, corpora in orbem ferantur, corporis inferioris pars, quæ illi proxima est, motu semper difcreta incenditur, caloremque gignit. Id vero concipere animo sic decet, hinc quoque exordio sumpto. Nunc quod sub conuersione supra corpus est, cum veluti materia quedam sit, & potestate calida, frigida, humida, & sicca, & cæteris, quæ his confestim afficitur, talis redditur atque est, partim a motu, partim ab immobilitate, cuius rei causam atque originem antea docuimus.

Itaque quod grauissimum est, & frigidissimum, terra videlicet, & aqua, in medio, & circa medium secretum est: circa autem hæc, ea, quæ illis habentur, & id quod ex consuetudine vocamus ignem, cum tamen non sit, nuncupamus: si quidem vapor, caloris est exuperatio, & veluti feruor, sed intelligendum est eius, quod a nobis aer dicitur, & vocatur, partem terre circumfusam, quia vapor veluti sit, & terra balium habeat, quasi humidam, & calidam esse: eam autem, quæ superior hac est, calidam, & siccam, vaporis enim natura, humida est, & calidam: halitus autem, calida, & sicca: ut porque potestate est, ut aqua halitus potestate, ut ignis.

Tractatus primi libri: in quo soluuntur duæ questiones moræ, & non solutæ in quarto capitulo. Cap. v.

¶ Quod igitur nubes summo in loco non concreuant, hanc esse causam censendum est: quia aer tantum illic non sit, sed potius ignis.

Quæquam nihil etiam prohibet, conuersione impediri, quo minus nubes in supero loco cogantur. In

causam quare in superiori parte non congregantur nubes, quia pars eius superior, quæ communiter vocatur aer, est magis quasi ignis vt dictum est. Sed quia etiam multo inferius infra illam partem adhuc non generantur nubes, necesse fuit vt poneret aliam solutionem. Vnde secundam solutionem ponit. ibi.

¶ Et dicit, quod nihil prohibet etiam propter motum aeris in circuitu prohiberi, quod nubes non congregentur in superiori loco, quia necessarium est, quod totus aer qui est in circuitu terræ fluat circulariter motus. Sed ab isto fluxu excipit aerem, qui capitur inter periferiam id est, circumferentiam definitam id est quæ continetur infra partes terræ, vt sic tota terra inueniatur esse spherica cum aere incluso inter partes terræ, & sic ille aer, qui excedit omnem altitudinem montium in circuitu fluat, aer autem qui continetur infra montium altitudinem, impeditur ab hoc fluxu ex partibus terræ immobilibus, & propter hoc generatio

LECTIO V.

¶ Oportet quæstionem de ordinatione elementorum, soluit questionem de inspissatione nubium, & ponit duas solutiones, quarum primam concludit ex prædictis dicens, quod hæc existimandum est esse causam quare in superiori parte non congregantur nubes, quia pars eius superior, quæ communiter vocatur aer, est magis quasi ignis vt dictum est. Sed quia etiam multo inferius infra illam partem adhuc non generantur nubes, necesse fuit vt poneret aliam solutionem. Vnde secundam solutionem ponit. ibi. ¶ Et dicit, quod nihil prohibet etiam propter motum aeris in circuitu prohiberi, quod nubes non congregentur in superiori loco, quia necessarium est, quod totus aer qui est in circuitu terræ fluat circulariter motus. Sed ab isto fluxu excipit aerem, qui capitur inter periferiam id est, circumferentiam definitam id est quæ continetur infra partes terræ, vt sic tota terra inueniatur esse spherica cum aere incluso inter partes terræ, & sic ille aer, qui excedit omnem altitudinem montium in circuitu fluat, aer autem qui continetur infra montium altitudinem, impeditur ab hoc fluxu ex partibus terræ immobilibus, & propter hoc generatio

ventorum videtur esse nunc in locis terræ stagnantibus, id est in aere, qui continetur infra partes terræ, ac si essent stagna aeris quiescentis. Si n. aer in quo generantur venti circulariter circumterrentur; nunc autem videmus ex diversis partibus ventos fluere. Et quia in aere fluenti non generantur venti, sed in quiete, secundum hoc venti non excedunt montes altos. Dicitur. n. ab antiquis, quod sacrificijs factis in altissimis montibus, post annum inueniebatur cinis adhuc saluus, in eodem loco manens. Et hoc, quod venti non generantur ibi est signum, quod etiam nubes ibi non condensantur in pluvias. Quare autem aer qui excedit montes fluat, ostendit subdens, quod ideo fluit in circuitu, quia simul trahitur cum circulatione cæli. Ignis enim est continuus, id est contiguus cum corpore cælesti, aer autem cum igne. Quia ergo superior aer fluit, per eius motum prohibetur congregari in aquam, quia motus rarefacit & congregationem impedit. Sed si quæ pars illius aeris aliquo modo condensatur, aut aliquod spiritum aliquo modo feratur, per aliquam violentiam feratur deorsum, id est in locum aeris propinqui terræ, & si quid calidum erat in ea, feratur sursum. Et alia pars illius aeris, quæ non gravatur feratur sursum cum igne exhalato, & sic cum eorum quæ resoluuntur a terris & aquis aliquid maneat in loco aeris, aliquid autem feratur ad locum ignis, continue, vniuersus locus manet plenus aere, & alius plenus igne, non tamen ita, quod semper maneat idem aer & ignis numero incorruptus, sed semper corrupta vna parte aeris vel ignis, vel per violentiam ad terram expulsa, generatur alia, aliâque sursum a terra & aqua eleuatur: & ita licet semper maneat in loco aeris, aer, & in loco ignis, ignis, tamen vniuersusque ipsorum fit aliud & aliud per continuam generationem & corruptionem, sicut in fluuiio decurrenti patet, in quo semper manet aqua non tamen eadē numero, sed vna defluente & alia succedente. Deinde recolligit ea quæ dicta sunt, ibi.

Fluere. n. necesse est omnem qui in circuitu aeris, quicunque vero intra periferia capitur definitum, & ut terra spherica sit tota. videtur. n. & nunc ventorum generatio in stagnatibus terræ locis, & non excedere ventos altos montes, fluit quoque aer in circuitum quia simul trahitur cum totius circulatione. Ignis quidem. n. cum eo quod sursum elemento, cum igne autem aer continuus est. Quare & propter motum prohibetur congregari in aqua. Sed semper quæcunque pars ipsius grauetur, extruso in superiorem locum calido deorsum fertur: alia autem in parte simul fertur sursum exhalato igni, & sic continue hoc quidem perferuntur aere plenum, hoc autem igne, & semper aliud & aliud fit vniuersum quodque ipsorum.

G De eo quidem igitur quod est non fieri nubes, neque in aqua congregationem, & quomodo oportet accipere de loco medio astrorum & terræ, & quo est corpore plenus, tãta dicta sunt.

De facta autem caliditate quam exhibet sol, magis quidem diligenter & secundum seipsum in his quæ de sensu conuenit dicere. Calidum. n. passio quædam sensus est, propter quam autem causam fit, non talibus existentibus illis secundum naturam, dicendum & nunc.

Videmus itaque motum, quod potest disgregare aerem & igni re, ut & lata liquefacta videantur sape.

Eius quidem igitur quod est fieri altum & calorem, sufficiens est efficere & solis latitudo: magis tamen oportet & non longe esse quæ quidem igitur astrorum velox quidem, longe autem, quæ Luna, deorsum quidem, tarde autem: quæ autem solis, ambo hæc habent sufficienter.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Sensibilis respectu caloris qui fit a sole, huius autem ratio est quæ motus qui causat vehementem calorem oportet quod sit velox & propinquus nobis. Vnde motus astrorum fixorum & quinque errantium, quæ sunt supra solem & in opinione Aristoteli, Saturni, Iouis, Martis, Veneris, & Mercurij, est quidem velox & propinquus nobis. Motus autem Luna, licet sit propinquus est tamen tardus. Motus autem solis habet vtrunque: sufficienter ad causandum calorem in istis inferioribus, & propinquitatem. Quod autem hic dicitur de velocitate motus solis, referendum est ad motum quo mouetur in motum diurnum, non ad proprios motus stellarum. Manifestum est. n. quod motum diurnum

dicens, quod de caliditate quam sol facit in istis inferioribus, magis conuenit dicere, secundum se & diligenter. perfecte in his quæ dicta sunt in libris de sensu: quia calidum est quædam sensuum passio, est. n. obiectum sensus tactus. Sensus autem & sensibile habent eandem scientiam, cum ad inueniendum dicantur quodammodo. Sed quia materia sensus hoc requirit, dicendum est hunc propter quam causam cum corpora cælestia non sint calida in sui natura, sit ab eis caliditas in istis inferioribus. Secundo ibi.

Soluit questionem & diuiditur in duas partes. primo ponit questionem solutionem, secundo probat verum esse, quod in questione supponebatur, ibi. Signum autem sufficiens, prima diuiditur in duas causas quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus cælestibus non calidis existit, calor in istis inferioribus generatur, & dicitur, quod sensibile videmus, quod motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, potest etiam ignire: nam raras & ignitas se conueniunt ut in rigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur licet sagittæ, si habeant plumbum, & ceram, sæpe videntur liquefieri quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cæli suo motu calefaciat ista inferiora. Secundo ibi.

Assignat causam quæ in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alius cuius corporis superioris, & dicit, quod sol solus sufficiens est facere stuantem calorem in istis inferioribus. Nam calor qui fit ex alijs corporibus cælestibus, est quasi in-

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquod cælestium corporum est propinquius centro, tanto maiorem circumferentiam circuit, vnde tardius mouetur. secundum autem proprios motus Luna velocissime mouetur. Tertio ibi.

Assignat causam quæ magis generatur calor ex motu ipsius solis corporis, quæ ex motu spheræ eius, & dicit, quod rationale est quod motus fiat magis cum ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his quæ sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinis rebus spissis, quæ feruntur per violentiam, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cum ipsi corpus solare sit magis solidum, quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus cælestibus non calidis existit, calor in istis inferioribus generatur, & dicitur, quod sensibile videmus, quod motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, potest etiam ignire: nam raras & ignitas se conueniunt ut in rigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur licet sagittæ, si habeant plumbum, & ceram, sæpe videntur liquefieri quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cæli suo motu calefaciat ista inferiora. Secundo ibi.

Assignat causam quæ in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alius cuius corporis superioris, & dicit, quod sol solus sufficiens est facere stuantem calorem in istis inferioribus. Nam calor qui fit ex alijs corporibus cælestibus, est quasi in-

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquod cælestium corporum est propinquius centro, tanto maiorem circumferentiam circuit, vnde tardius mouetur. secundum autem proprios motus Luna velocissime mouetur. Tertio ibi.

Assignat causam quæ magis generatur calor ex motu ipsius solis corporis, quæ ex motu spheræ eius, & dicit, quod rationale est quod motus fiat magis cum ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his quæ sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinis rebus spissis, quæ feruntur per violentiam, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cum ipsi corpus solare sit magis solidum, quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus cælestibus non calidis existit, calor in istis inferioribus generatur, & dicitur, quod sensibile videmus, quod motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, potest etiam ignire: nam raras & ignitas se conueniunt ut in rigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur licet sagittæ, si habeant plumbum, & ceram, sæpe videntur liquefieri quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cæli suo motu calefaciat ista inferiora. Secundo ibi.

Assignat causam quæ in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alius cuius corporis superioris, & dicit, quod sol solus sufficiens est facere stuantem calorem in istis inferioribus. Nam calor qui fit ex alijs corporibus cælestibus, est quasi in-

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquod cælestium corporum est propinquius centro, tanto maiorem circumferentiam circuit, vnde tardius mouetur. secundum autem proprios motus Luna velocissime mouetur. Tertio ibi.

Assignat causam quæ magis generatur calor ex motu ipsius solis corporis, quæ ex motu spheræ eius, & dicit, quod rationale est quod motus fiat magis cum ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his quæ sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinis rebus spissis, quæ feruntur per violentiam, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cum ipsi corpus solare sit magis solidum, quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus cælestibus non calidis existit, calor in istis inferioribus generatur, & dicitur, quod sensibile videmus, quod motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, potest etiam ignire: nam raras & ignitas se conueniunt ut in rigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur licet sagittæ, si habeant plumbum, & ceram, sæpe videntur liquefieri quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cæli suo motu calefaciat ista inferiora. Secundo ibi.

Assignat causam quæ in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alius cuius corporis superioris, & dicit, quod sol solus sufficiens est facere stuantem calorem in istis inferioribus. Nam calor qui fit ex alijs corporibus cælestibus, est quasi in-

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

Itemque Solis una motio temporis, calorique afferendo est satis. Incit. nam enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ verò Luna, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet.

LECTIO. VI.

Officiis his quæ ad manifestationem ne sequitur phylolophus induxerit, incipit primo determinare de his, quæ alto ex materia sicca generatur: secundo, de his quæ ex materia humida in alto generantur. ibi. De loco autem positione. Prima diuiditur in tres, primo de terminat de stellis cadentibus, & his quæ similem habent causam. Secundo, determinat de cometis. ibi. De cæcis autem. Tertio, de lacteis circulo qui dicitur galaxia. ibi. Qualiter autem & propter quam causam. Circa primum duo facit: primo, determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi, secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quod post determinationem prædictorum, dicendum est propter quam causam apparent in cælo flammæ accensæ, & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quod post determinationem prædictorum, dicendum est propter quam causam apparent in cælo flammæ accensæ, & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte.

Porrò calorem una cum Sole excitari, rationi consonum esse intelligimus, ex his, quæ apud nos sunt, sumpta similitudine. Nam etiam hic, si quædam ui ferantur, proximus aer plurimum incalcescit, idque recta enim ratione, quandoquidem rei solidæ motus, aerem maxime secernit. Partim itaque hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur.

Partim quod ignis aerem ambiens motione sepius diuellatur, & ui deorsum feratur.

Superum autem locum calidum non esse, neque ignitum, etiam stellarum transcursum satis declarant. Hi enim eo in loco non sunt, sed in infero, cum tamen ea, quæ incitatus mouentur, tum celerius, tum plenius ignescant. His accedit, quod Sol, qui maxime calidus videtur, candidus, non igneus apparet.

Tractatus secundi: libri primi: in quo determinatur de stellis discurrentibus & alijs similibus illis. C. 1.

Is constitutus dicamus, quæ causa sit, cur flammæ succense, & transcurrentes stelle, & quæ a nonnullis dædæ vocantur, id est faces, & capræ nominantur, in cælo appareant. Hæc enim omnia idem sunt, & per eandem causam, sed intensione & remissione differunt.

Horum autem, atque aliorum multorum principium hoc est. Cum enim terra in solis incalcescit, exhalationem fieri necesse est, non illam quidem unam & simplicem (ut aliqui existimant) sed duplicem: unam, quæ vapor magis sit, altera, quæ magis spiritus. Ac vaporem quidem eam esse, quæ ex eo humore est, qui intra & supra terram continetur: quæ autem

His, quia omnia huiusmodi sunt idem secundum speciem, & secundum eandem causam sunt, sed differunt per magis & minus, ut infra patebit. Secundo ibi.

Determinat propositum, & circa hoc duo facit, primo primum prædictarum passionum, & dicit, quod principium prædictarum passionum, & multarum aliarum, tam a cæli quam materiale, est quod dicitur. Cum enim terra calefacta fuerit per motum solis, oportet aliquam exhalationem resoluti a terra, quæ non est vnius modi, ut quidam putant, sed est duplex: quædam enim est magis vaporosa & humida, quædam vero est magis spumosa & sicca, nam ab humido aqueo, quod est super terram, resoluitur & eleuatur vaporosa exhalatio & humida, ab ipsa autem terra quæ est sicca nature, eleuatur exhalatio humosa sive spumosa, harum autem exhalationum, spumosa quidem supereminet propter calidum quod in ea dicantur, & magis ipsam subleuat. Siccum enim & calidum leue est, & talis est ignis natura. Vaporosa autem exhalatio quæ est magis humida subest.

LECTIO. VI.

Is autem determinatis dicamus propter quam causam flammæ accensæ apparet circa cæli, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo, determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi, secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte.

Propter quam causam flammæ accensæ apparet circa cæli, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo, determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi, secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte.

Propter quam causam flammæ accensæ apparet circa cæli, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo, determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi, secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte.

Propter quam causam flammæ accensæ apparet circa cæli, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte. Circa primum duo facit: primo, determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi, secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparet autem alij nocte.

subest spumosa propter pondus, non enim ita rarefit. calidum enim & humidum pertinent ad naturam aeris, qui subest igni calido & sicco existenti, & huic attestatur ordo elementorum, qui sunt supra terram. Nam sub circulari motu calidum primo est locatum id quod est calidum & sicco, quod communiter dicitur ignis, licet non sit nomen proprium (ut supra dictum est). Quia enim id quod est commune omnino est innominatum. & quod tale est maxime natum est exuri, propter hoc sic necessarium fuit uti nominibus, ut talis fumosa exhalatio ignis diceretur, sub fumosa autem exhalatione est aer. Sic ergo posita est causa & effectiva praedictarum passionum, quae est latitudo solis, & causa materialis quae est fumosa exhalatio. Secundo ibi.

Text. c. 6. 47. part. 2.

c Determinat de generatione praedictarum passionum & circa hoc duo facit. primo assignat rationem generationis harum passionum, secundo assignat rationem quorundam accidentium circa ipsas, ibi. Propter positionem. Circa primum, tria facit. primo assignat causam praedictarum passionum in communi, secundo assignat differentias eorum ad invicem, ibi. Quaecunque igitur maxime. Tertio mox ut dubitatione circa determinata, ibi. Dubitabit utriusque; aliquid. Dicit ergo primo, quod praedicta oportet intelligere. hic quod nunc diximus, ignem, scilicet fumosam exhalationem esse ut quoddam hypercauma, hoc est quaedam materia incendi, & quod ordinatur in rotunditate quae est circa terram ultimo, incipiendo, scilicet terra, quodque propter propinquitatem ad motum calidum semper exuratur, fortiter augmentum caloris modico motu, id est cum parum mouetur ex motu superioris corporis, sicut accidit de fumo, dum inceditur & fit flamma. Nihil enim est aliud flamma quam ardor spiritus, id est fumi siccus. Ipsa ergo flammatio praedicti hypercaumatis communiter loquendo

est generatio praedictarum passionum, ex appropinquatione materiae preparatae causa efficienti. Deinde cum dicitur **d** Assignat differentiam praedictarum passionum, ostendens quod sit accipienda differentia earum, & dicit quod ex qua parte se habet praedicta materia quomodo cumque se habeat consistentia, praedicta materia, incendi optime disposita ad hoc quod igniatur, tali modo exuritur, quando fuerit mota per calefactionem a circulari motu caeli. & differre passio exigentia positionem praedictae materiae, & multitudinem. Si, n. praedicta materia habeat magnam longitudinem & latitudinem, videtur esse quaedam flamma accensa in caelo, sicut cum stipula ardet in area. Si vero non habeant multum in latitudine sed solum in longitudine, generantur & apparente illic dala. i. titiones, & eges. i. caprae, & sidera discurrentia. quod si praedicta materia fuerit plus in longitudine quam latitudine, & quae simul dum comburitur ignis scintillat. videtur salire & discurre quasi eges, i. sicut caprae, quod quidem fit propter hoc quod incipit igni non tota materia simul sed secundum aliquas parvas partes incipiens ex aliquo principio illius materiae, quae in qua hoc fit, tunc vocant eges. i. caprae, sed quando fit incensio praedictae materiae sine praedicta passione. i. sine scintillatione, eo quod materia tota accenditur simul, tunc vocatur dala. i. titio. Sed quae exhalatio non fuerit continua, sed frequens & dispersa per modicas partes & multis modis, tam in longitudine, quam in latitudine, quae etiam in profunditate, tunc sunt sidera quae putantur volare, eo quod illa materia cito consumitur & definit esse ibi ubi prius accensa fuerat, sicut accidit de stipula si modicum de ea per longitudinem distonatur & accenditur: tunc n. comburitur & videtur similis esse motui alicuius corporis ignei. Sic igitur patet, quod populum habet de materia flamma accensa modiciter, pro-

Ac illud quidem animo concipiendum est, hoc, quod praedictum est ingnem veluti dala. i. titio hoc est succensio nis somitem, nominamus, circum extremum globi, qui terram ambit, extensum esse, ut simul ac leniter fuerit commotum, ardorem quasi fumus saepe conficiat. Est enim flamma, spiritus siccus feruor.

Qua igitur ex parte constitutio eiusmodi idonea maxime fuerit, cum a conuersione aliquo modo agitur, incenditur. Sed pro materia, quae incensio apta est, copia & situ, differentia existit. Nam si in latum & longum ea materia expansa sit, at dens saepe flamma coarscitur, qualis est stipulae quae in agris incenditur. Si autem in longitudinem solum distendatur ea, quae & faces, & caprae, & stella nominantur. Si vero in longum magis, quam in latum successione materia distenta sit, cum simul incensa veluti scintillas mittit, id quod fit, quoniam per partes quidem exiguas, sed coherentes principio incenditur, ea praenunciat, quum autem praeter hanc affectionem, fax. At si exhalationis longitudines per partes exiguas & frequentes, aequalisque latitudinis ac magnitudinis sparsa fuerint, stella sunt, quae videntur proflire. At interdum quidem exhalatione, motu succensa, oriuntur interdum aere, qui frigore cogitur, quod calidum est, extrudente atque excremento. Quo fit, ut iaculationis potius earum motio speciem habeat, quam accensionis.

pter quod vocantur titiones, & caprae, minimum autem sidera discurrentes, & propter hoc frequenter apparent. Sed quia sidera volentia habent aliam causam suae generationis, ideo subiungitur, quod exhalatio exulta a sole generat ea, aliquid autem in spissitate aere propter frigus, illud quod est ibi calidum in spissitate extrudatur inferius, & separatur ab eo frigidum: & propter hoc illud in spissitate ignitur, & videtur stella cadere: propter quod, & motus siderum cadentium non assumunt exhalationi, sed projectioni potius.

LECTIO VII.

Vbitauerit utique quis: vtrum velut quae sub lucerna posita exhalatio a superiori flamma accedat in feriore lucernam. Mirabilis enim, & huiusmodi velocitas & in alio, & alio factio igne, aut projectiones eiusdem alicuius corporis sunt discursus.

Videtur itaque propter ambo. Etenim sicut a lucerna fit, & quidam propter expelli projectionem, velut quae ex digitis elabentia ut in terram & in mare, videantur cadentia, & nocte, & per diem videntur serenitate existente. Deorsum autem iacitur, quia coagulatio ad deorsum inclinatur propellens, propter quod, & fulmina deorsum cadunt. Omnium enim horum generatio non exustio, sed segregatio ab expulsiōne est, quoniam secundum naturam calidum sursum natum est ferri omnino.

Quaecunque quidem igitur magis in supremo loco consistunt, & exulta sunt exhalatione. Quaecunque autem demissius, segregata propter concerni, & infrigidari humidiorum exhalationem: haec enim congregata & deorsum tendens propellit inspirata, & deorsum facit calidi projectionem.

Propter positionem autem exhalationis qualitercunque contingat, posita latitudine & profunditate, sic fertur aut sursum, aut deorsum, aut ad latum, plurimum autem ad latum propter duabus ferri rationibus, violentia quidem deorsum, natura autem sursum. Omnia enim secundum diametrum feruntur talia: propter quod & discurrentium siderum plurima obliqua causa ut quaedam materia exhalatio, ut autem mouens aliquando quidam quae sursum latio, aliquando autem aeris concreti coagulatio.

LECTIO VII.

Vbitauerit n. aliquis, num quemadmodum halitus lucernae subditus, ex superiore flamma lychnum inferiorem accendit. admirabilis enim, & iaculationi similis huius quoque est velocitas, sed tamen iaculatio non sic agitur, ut alius, atque alius ignis efficiatur an eiusdem corporis sint discursus.

ditate nubium, & aeris extinguetur. Sed licet ista quae cadunt expulsa sint ignita, & ita ut videretur deberent esse leuia, & ascendere, tamen deorsum iaciuntur, quia coagulatio frigoris impellens, ea inclinatur deorsum, & propter hanc causam fulmina cadunt deorsum, licet sint ignita, quia generatio omnium horum sic cadentium, non est per exustionem ab aliquo calido igne, sed per separationem ab aliquo frigiditate expellente, quia omne calidum, secundum naturam habet ferri sursum. Secundo ibi.

LECTIO VII.

Vtroque autem modo existere videntur. Nam & ita, ut flamma a lychno accendatur, & aliqua elisione quadam perinde ac e digitis nuclei, iaciuntur, ut & in mare, & in terram tam nocte, quam die, ac caelo sereno cadere videntur. Deorsum autem iacuntur, quod densitas, quae propellit in inferum locum iaciat, quae etiam de causa in inferum locum fulmina decidunt. Horum enim omnium ortus, accensio non est, sed excretio, quae fit elisione, quandoquidem, & calidum quandoquidem natura sursum effertur.

Quae ergo in supero magis loco, generantur, ea exhalationis sunt incensio: quae vero in inferiore eiusdem secretionem, quod exhalatio, quae humidior est, cogatur, atque refrigeretur. Ea enim cum cogitur ac deorsum inclinatur, densitas, quod calidum est, depellit, & in locum inferum iaculatur.

Ob situm autem exhalationis, in supero aut inferum locum, aut ad latum id fertur, prout videlicet illa in latum, & altum distenditur. Plurimum tamen in latum, quoniam duabus motionibus cicatur. ut quidem in inferum, natura in superum locum. Huius enim generis omnia per diametrum feruntur. Quae etiam causa est, ut transcurrentium stellarum latio, transversa plurimum fiat. Horum itaque omnium in materiae genere causa exhalatio est, ut autem motio, interdum quidem supera motio, interdum vero aeris concreti coagulatio.

enim in quantum est calidum fertur sursum, sed per violentiam expulsiōnis fertur deorsum. omnia autem talia, quorum motus

tus sic compositi sunt, feruntur secundum diametrum. id est oblique, quia talis motus est quasi medius inter ascensum & descensum: & ideo motus discurrentium siderum ut plurimum sit obliquus. His autē dictis epiloga quæ dicta sunt, & dicit quod omnium prædictorum causam, materialis est exhalatio. causa autē mouens est duplex, quandoque quidem motus superioris corporis, quandoque autem condensatio aeris inspissati ex frigore, & ex hoc expellens calidum. Deinde cum dicit.

LECTIO VII.

Apparent autem aliquando nocte, serenitate existente, consistētia multa phantasmata in cælo, puta hiatus, & bothin, & sanguinei colores.

Causa autē & in his eadem. Cū enim manifestum est constans qui sursum aer & ignitio fiat, & ignitio, aliquando quidem, talis sit ut flamma videatur ardere, aliquando autem velut dali ferantur, et sidera: nulli inconueniens si coloratur idē iste aer cōstnas multimodis coloribus. Perspissus enim refraprens minus lumen, & refractionē suscipiens aer, omnimodos colores faciet, maxime autem puniceū, aut purpureum: quia hi maxime ex igneo, et alio apparent permittis nigro secundum super apponens velut oriētia astra. & occubentia si fuerit Cauma. & per fumum punicea apparent, refractionē autem facient cum speculum, fuerit tale, ut non figuram sed colorem suscipiat. Quare autē non multo tēpore maneat hæc cōsistentia, causa, velox existēs.

LECTIO VIII.

ostquam philosophus assignauit causam accensionū quæ videtur moueri in aere, hic causam assignat quorundam aliorum nocte apparentium, & circa duo facit. primo pponit illa, quorum causas assignare intendit, & dicit, quod aliquando apparent in nocte cum fuerit serenitas phantasma, id est apparitiones in cælo, sicut ignis, id est quædam apertura, ac si cæli esset apertura: & Bothin, id est Voragine, quasi profunda apertura, & etiā sanguinei colores. Secundo ibi.

Assignat causas horum; & circa duo facit. primo assignat causam quare apparent prædicta. secundo quare multa alia sunt, quæ non apparent, ibi. Omnino autem in quo albus. Circa primum duo facit. primo assignat causam colorum. secundo assignat causam hiatus, & voraginis. ibi. Hiatus autem. Dicit ergo primo, quod eadem causa est in his operationibus, quæ est, etiam ignitionum, de quibus supra dictum est. Cum enim manifestum sit, quod aer superior, quem supra dixit hypercauma, sic disponitur, quod in eo fiat ignitio, quæ quidem aliquando talis est, ut videatur ardere flamma, quandoque autem taliter sit ignitio, ut videantur ferri titiones & sidera, nullum est inconueniens: cum incēssiones fiat in aere multiformes, quod ille aer superior coloratus appareat omni genere colorum. Duobus enim modis conuenit, quod aer alio quatenus inspissatus omnes, modos colorum repræsentet. vno

modo quando aliquod minus lumen, quod non sufficit totaliter illuminare, transparet per aliquem fumum: aut vaporem spissorem. alio modo, quando sit repercussio luminis ad aliquem aerem: aliquatenus inspissatum, sed maxime ex istis duobus casus apparent in aere color puniceus, & sub rubens. quia maxime hi colores, apparent ex aliquo igneo, & albo, mixtis nigro, quæ quidem mixtio potest fieri secundum duas prædictas causas, scilicet secundum super appositiones. quod supra dixit transparentiam minoris luminis per aliquod spissum, sicut sol, & luna, & alia astra apparent punicea, in ortu, & occasu & quasi sub rubea, quando eorum lumen non est perfectum, sed hoc dico, si fuerit calor, quia quado est frigus, vapores sunt condensati, & magis obsecurant lumen astrarum orientium, vel occidentium, ut apparere non possit, quando autem est calor, exhalationes sunt rariores: & sic per eas lumen astrarum transparere potest, & similiter si astra videantur mediante fumo, videtur talis coloris. Et secundum etiam aliam prædictam causam, sit prædicta mixtio, scilicet per refractionem, cum illud ad quod sit refractione luminis, quod hic speculum dicit. sit sicut nubes aquosa, siue aliquid huiusmodi fuerit, tale ut non representes figuram, sed colorem, hæc autem exponet cum de iride agitur. Assignat autem causam cōsequenter, quare huiusmodi colores cito disparent, & non multo tempore manent, quia scilicet causa apparitionis ipsorum est velox, id est cito pertransiens: aer enim non multo tempore manet similis, sed de facili ingrossatur, vel subtiliatur. Deinde cum dicit.

Omnia autem hæc infra Lunam gignuntur, Cuius rei signum est eorum velocitas, quæ a nobis iacuntur, velocitati similis: quæ, quoniam nobis propinqua sunt, Solem, Lunam, & sidera videntur celeritate multum superare.

Tractatus secundi, libri primi, quod est de habitu, & voragine, & coloribus in cælo apparentibus. Cap. ij.

Interdū vero serena nocte complures in cælo rerum imagines conformate apparent, ut hiatus: & fouca. & colores cruenti. Eadem autem horum quoque causa est.

Quoniam, n. perspicuum est, super aeris incensionē modo talem fieri, ut nem ita concresecere, ut incendatur, flama ardens videatur, modo instar facis, & stellæ ferri, nihil absurdum est, si idem ipse concretus aer omnibus generibus coloribus inficiatur. Nam & exiguum lumen, cum per densius quidpiam translucet, & aer reflexionem accipiens, variis generis refert colores, ac in primis puniceum, quod hi maxime ex igneo, & albi comixtione, cum alter alteri superindatur, orientur. Veluti sidera, cum orientur, & occidunt, si æstus fuerit, atque etiam per fumum punicea apparent. Ac repercussu id ipsum efficiunt cum eius generis speculum fuerit, ut non figuram, sed colorem accipiat. Cur autem hæc diuini non permanent, concretio causa est, quæ cito intercidi.

Hiatus autem profunditas, quædam fieri videtur, lumine per cæruleum & atrum disrupto. Ac sæpe factes ex eis exiliunt, cum maior fuerit concretio, cum autem concresecit, hiatus videtur.

Assignat causam hiatus, & voraginis, & dicit, quod cum lumen, quod apparet in aere discontinuatur ex aliquo obscuro, & nigro, quod scilicet est propter aliquem vaporem magis spissum, apparet, quod sit aliqua profunditas, & apertura in cælo, & huius signum est, quod cum ille vapor interrumpat lumen, magis inspissatur, & ex talibus hiatis exeunt, vel excidunt titiones ignei, quasi calido expulso a frigore vaporē inspissante, sed quando ille vapor obscurus, discontinuans lumen, concretus & inspissatus fuerit magis, facit videti maiorem profunditatem, quia album separatur a nigro, cum autem fuerit eoduerfo, tunc videtur solum hiatus, & apertura. Patet ergo, quod vtraque apparitio, & colorum, & hiatus, habent similem causam, scilicet admisionem adinueniem albi, & nigri. Sed color purpureus, aut puniceus, sit ex albo transparēte p nigri. hiatus autem, & vo-

& vorago ex nigro interrumpente album. Deinde cum dicit. Ostendit, quod multa huiusmodi sunt, quæ non apparet, & dicit, quod album coniunctum nigro, multas facit differentias colorum, sicut apparet de flamma in fumo. quæ facit diuersos colores, secundum quod fumus fuerit depressior, vel densior, vel rarior. Sed de die sol sua claritate prolibet huiusmodi colores apparere, de nocte vero, non apparent nisi rubens, quia alij colores, sicut viridis, & alij obscuriores, sunt similes coloris noctis propter obscuritatem. Vltimo epiloga prædeterminata, & dicit, quod prædictas causas oportet exillimare de astrarum discurrentibus, & ignitis, & de alijs huiusmodi apparitionibus, quæcumque festinas faciunt phantasias, id est, quæcumque pertransientes videntur absque magna mora temporis.

Omnino autem in nigro album multum facit varietates, velut flamma in fumo. De die quidem igitur sol prohibet, nocte autem, excepto puniceo, alij propter similem colorationem non apparent. De discurrentibus quidem igitur astris, & ignitis, adhuc autem, & de alijs phantasmatis talibus, quæ cūq; festinas faciunt phantasias, has existimare oportet causas.

LECTIO IX.

Cometis autē, & vocato lacte dicam: du bitantes ad dicta ab alijs primo.

Anaxagoras quidem igitur, & Democritus, aiunt esse cometam simphasim errantium stellarum cum propter prope venire putentur, tangere inuicē.

ostquam philosophus determinauit de stellis cadentibus, & huiusmodi hic determinat de cometis. & primo dicit de quo est intentio, dicens, quod nunc dicendum est de cometis, & laqueo circulo: hoc ordine seruato circa vtrunq; ut primo referamus dubitationes, id est, objectiones ad ea quæ dicta sunt ab alijs, & postea determinem quod nobis videtur. Secundo ibi.

Prosequitur positum ordine præmissis. Vnde primo ponit opiniones aliorum de cometis. scilicet do determinat de eis secundum opinionem suam ibi. Quoniam autē de manifestis. Prima diuiditur in duas, in prima ponit opiniones in secunda improbat eas ibi. Omnibus autē prima diuiditur in tres, secundum tres opinionem ponit. Primo ergo ponit opinionem Anaxago. & Democ. qui dixerunt, cometas esse simphasim, id est coapparitionem stellarum errantium, quæ sunt quinque, scilicet Saturnus, Iuppiter, Mars, Venus, & Mercurius, quorum aliqua, cum appropinquant, videntur se tangere, & ita videtur vna stella, & apparet ei coma propter augmentum luminis. Secunda opinio ponit ibi.

Et fauere quidam Pythagoricorū in Italia, commorantiū, qui dixerunt cometæ esse vna de stellis errantibus, sed non esse phantasiam, id est visionem eius, nisi post multū tempus, p hoc, q; excedit, id est, recedit a sole modicum sicut & accidit circa stellā Mercurij, quæ quia modicū distat a sole, id est elongatur a sole frequenter non apparet, ita, q; post longum tempus appareat, cum diu non apparuerit. Tertiam opinionem ponit ibi.

Quæ fuit quorundam sequentium Hippocratem, & Eschy lum eius discipulum. quæ quidem opinio in hoc similis est secundæ, quod posuit stellam cometam esse vnam de errantibus, sed in hoc differt ab ea, quod secundæ opinio posuit, quod illa stella erratica habet comam ex se, sed ista tertia opinio ponit, quod non habet comam ex se ipsa, sed cum sit errans, ex loco aliquado accipit comam, quia dicebant, quod ab ipsa stella attrahitur quiddam humor, & cū ponerent, quod visus fieret extrahitendo, posuerunt, q; radius visualis pertingens ad illum humorē attrahitur ab ea, repercutitur vsq; ad solem, & sic ille vapor attrahitur quasi quoddam speculum igneum solis, nam repercussio est causa, quod aliquid in speculo videatur, & ita dicunt fieri comam. Assignat autē consequenter causā de tēpore apparitionis, & dicit, quod stella cometa apparet post plurimum tempus aliorum astrarum id est magis occultatur, quam aliquo alio stellæ, quia tardissime descendit a sole secundum tempus, videlicet cum perierit totum suum circumculum, quod appellat subdesicere, dicuntur enim stellæ errantes subdesicere respectu primi motus, quia mouentur motu contrario, & sic videtur secundum proprium motū posteriorari, vel quia sicur quidam dixerunt tardius mouetur q; primum cœlum, q; reuoluit omnia motu diurno. sic autem dicebant, quod stella cometa subdesicet a sole, totum suum circumculum peragendo, & ideo cum redierit ad illum terminum ex quo incipit discedere, iterum apparet, quousque iterum cōiungatur soli: & dicebant etiam, quod ista

Omnino autem, quod album est, in nigro multas efficit varietates, velut flama in fumo. Ac interdū quidem sol prohibet, nocte vero reliquæ præter puniceum, ob coloris similitudinem, non apparent. Transcurrentium igitur astrarum, & rerum incensarum, præterea eius generis imaginum, quæ celeriter apparent, has esse causas putandum est.

Tractatus secundi, libri primi, in quo determinatur de cometis secundum opiniones aliorum. Cap. iij.

Cometis autem, & eo quod lac nominatur, dicamus, deijs primum du bitantes, quæ ab alijs, sunt tradita.

Anaxagoras igitur, & Democritus aiunt, crinitas stellarum uagarum simul apparentium speciem esse, cū sese ob appropinquationem videntur coniungere.

Quidam vero ex Italicis, & his, qui Pythagorici nuncupantur, unam ex stellis errantibus esse inquam, sed longis temporum intervallis apparere, parumque excidere: quod Mercurij, etiam sideri eueniunt. Nam cum parum digrediat, nullis apparentibus poribus occultitur, ut per longa temporis intervalla conspiciatur.

Idem quoque Hippocrates Chius, & eius discipulus Aeschylus tradiderunt, nisi quod comam, non esse inquam habere, sed errando ex loco interdum assumere, dum aspectus noster ab humore, qui ab illo attrahitur est, ad solē reflectitur. Quod autem tardissime relinquatur per longiora temporis intervalla, quam reliqua sidera conspici, ut cum ex eodem cernitur toto suo circulo relicto. Relinqui autem illud, & ad septentriones, & ad austrum. Ac in loco quidē

stella in suo motu recedit a sole, non tantum secundum longitudinem, sed etiam, secundum latitudinem declinans ad arctū, & austrum, id est ad septentrionem, & meridiem. Assignat etiam consequenter causā circa locum apparitionis huius stellæ, & dicit, quod hæc stella non apparet in medio duorum tropicorum, scilicet Cancrī, & Capricorni, quia per illam partem cæli mouetur sol, & consumit humiditatem, vnde in ea parte cæli, non potest stella attrahere aquam, sed cum declinat ad austrum recedens a via solis, inuenit copiam ibi talis humiditatis, eo quod non est consumpta a sole, sed propter obliquitatem orientis, nobis, qui habitamus in parte septentrionali pars circuli paralleli, quæ est supra terram est parua, quæ autē est suo terra est maior, & sic sol, qui de nocte cum videtur cometa, est sub terra, tantum distat ab humore attrahito, a stella, quod non

non potest visus hominum reperiri ab humore ad solem, neque si sol sit propinquus tropico, scilicet capricorno, neque si sit in æstiuis versionibus, id est in tropico æstiuo, qui sit cancer, vbi cumque enim fuerit sol sub terra erit maior distantia eius ad vaporem contractum, quam sit conueniens repercussioni, vel ex circulo, vel ex latitudine zodiaci, sed quando stella resingitur a sole verus boream, id est ad septentrionalem partem: tunc potest recipere comam, quia ibi est multum de humiditate, & periferia egressi, & sic de facili visus hominum refractus, potest pertingere ad solem.

LECTIO X.

Improbatur opinio, hic improbat eas, & primo ponit modum improbandi, & dicit, quod quædam intendit inducere, quæ sunt communiter contra omnes prædictas opiniones, quædam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tantum. Secundo ibi.

¶ Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam: quæ fuit Pythagoricorum: secundum contra tertiã, quæ fuit Hippocraticis, ibi. Adhuc autem si propter, tertio contra primam quæ fuit Democriti, & Anaxagoræ. Commune autem, & his. Contra primam ponit duas rationes, quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt, id est quasi mouentur subdeficiendo, sicut expostum est in circulo animalium, qui dicitur zodiacus: sed multi cometæ, visi sunt extra hunc circulum, ergo non omnes cometæ sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sape visi sunt cometæ plures vno simul facti, non igitur cometa est vna stellarum errantium. Harum rationum prima est communis, contra has opiniones, secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

culû, cedere aut ipsû, & ad Arctû, & ad Austrû. Intermedio quæ igitur loco tropicorû non atrahere aqua ad ipsû quæ cõsumpta est a solis latitõ, ad austrû autem ferat copia hinc talis humiditatis, sed quæ parua est decisio circuli, quæ est super terrâ, quæ autem deorsum multiplex, non potest visus hominum fractus ferri ad solẽ, neque appropinquat tropico loco, neque in æstiuis versionibus existet sole, pro quibus in his quæ locis non fieri comam ipsû. Quæ vero ad boream relictus extiterit: accipere comam: quæ magna est periferia, quæ de orientis. Quæ autem sub terra pars circuli parua, facile n. visus hominum pertingeret tunc ad solem.

LECTIO X.

Improbatur opinio, hic improbat eas, & primo ponit modum improbandi, & dicit, quod quædam intendit inducere, quæ sunt communiter contra omnes prædictas opiniones, quædam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tantum. Secundo ibi.

¶ Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam: quæ fuit Pythagoricorum: secundum contra tertiã, quæ fuit Hippocraticis, ibi. Adhuc autem si propter, tertio contra primam quæ fuit Democriti, & Anaxagoræ. Commune autem, & his. Contra primam ponit duas rationes, quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt, id est quasi mouentur subdeficiendo, sicut expostum est in circulo animalium, qui dicitur zodiacus: sed multi cometæ, visi sunt extra hunc circulum, ergo non omnes cometæ sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sape visi sunt cometæ plures vno simul facti, non igitur cometa est vna stellarum errantium. Harum rationum prima est communis, contra has opiniones, secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

LECTIO X.

Improbatur opinio, hic improbat eas, & primo ponit modum improbandi, & dicit, quod quædam intendit inducere, quæ sunt communiter contra omnes prædictas opiniones, quædam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tantum. Secundo ibi.

¶ Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam: quæ fuit Pythagoricorum: secundum contra tertiã, quæ fuit Hippocraticis, ibi. Adhuc autem si propter, tertio contra primam quæ fuit Democriti, & Anaxagoræ. Commune autem, & his. Contra primam ponit duas rationes, quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt, id est quasi mouentur subdeficiendo, sicut expostum est in circulo animalium, qui dicitur zodiacus: sed multi cometæ, visi sunt extra hunc circulum, ergo non omnes cometæ sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sape visi sunt cometæ plures vno simul facti, non igitur cometa est vna stellarum errantium. Harum rationum prima est communis, contra has opiniones, secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

¶ Improbatur positio Hippocratis geometre. Pri. ratio

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter retractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella eratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, ut dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit, quia si descendens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, præter quinque supra stellas nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super, orizontem, & omnibus eis existentibus super orizontem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orizontem, & quibusdam existentibus cum sola, nihil omnino apparent comæ. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla est alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, quod oportet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco determinato, ut ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

yltimæ rationes, sunt contra opinionem Democriti. Vltimo autem recolligit illud, quod dictum est, & patet in litera,

LECTIO XI,

Orquam Philosophus reprobaui opiniones aliorum. hic incipit opinionem propriam de cometa, & primo ostendit modum certitudinis, qui est in hac materia exquirere dicitur: & dicit, quod de calibus, quæ sunt manifesta sensui non est exquirenda certa demonstratio, & necessaria, sicut in mathematicis, & his, quæ subsistent sensui, sed sufficit per rationem demonstrare, & ostendere causam, ita quod quæstionem solvamus per aliquam solutionem possibilem, ex qua non sequatur aliquid inconueniens per ea, quæ hic apparent secundum sensum. Vnde hoc modo, in proposito, ad habendam causam est procedendum. Secundo ibi.

LECTIO XI,

Voniam autem de immanifestis sensui putamus sufficienter demonstrare secundum rationem, si hoc ad possibilem reduxerimus, ex his, quæ nunc apparent existimabitur utique; aliquis, sic de his maxime accidere.

Supponitur enim nobis mundi huius, qui circa terram quantum sub circulari latatione esse primam partem exhalationem siccam & calidam. Ipsa autem & continui sub ipsa aera ad multum simul circūducitur circa terram sub sphaera, & motu circulari, lata autem & mota hoc modo, quacumque contingit bene dñabilis existens, sæpe igitur: propter quod dicimus fieri & dispersorum siderum discursus.

Cum igitur in talem condensationem incidit propter superiorē motum principium igneum, neque sic, ut multum exuratur, neque sic, ut cito extingatur, sed plus & ad multum: simul autem de subitus accidat ascendere bene dispositam exhalationem, hoc fit stella cometa, qualitercunque exhalatum exriterit figuratum, si quidem omniquaque; similiter, cometas: si autem longitudines, vocatur Pogonias.

Sicut autem talis latitudo, stellæ latitudo videtur esse, ita & mansio quasi similis stellæ mansio videtur esse. Simile enim quod sit, velut si quis in palearum cumulum, aut multitudinem, immiserit titione, aut ignis inchoat principium modicum: videtur enim similis & siderum discursus huic. Cito enim propter dispositionem hypercaumatis apta succedit in longitudinem. si itaque hoc maneat, & non consumatur, pertrahitur

quod circūuoluitur simul cum caelo, de quo post dicitur. Huiusmodi autem mansio predicti principij accidit propter hoc, quod materia non statim consumitur, tunc propter multitudinem & spissitudinem, & ignis debilitatem, tum propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis in magnum cumulum palearum immiserit titione, aut aliquod quocumque ignitum, non enim statim discurrat quasi exuratur paleam,

ne dominetur, propter quam causam sunt discursus siderum, ut dictum est. Secundo ibi.

Assignat causam apparitionis cometæ, & dicit quod quando talis exhalatio fuerit condensata, & propter motum superioris corporis incidit in ipsam exhalationem aliquod principium igneum, ita scilicet quod ex aliqua parte incipiat exuri, sic, quod ignis non sit tam multus, ut cito exurat materiam, neque etiam sit ita debilis, ut cito estingatur, priusquam accedatur, sed sit talis, quod plus, & diu possit permanere cum quantitate ignis, & dispositione materie in ipsa facta, cum hoc etiam, quod simul de inferioribus ascendat continue exhalatio bene disposita ad hunc modum exhalationis, ut scilicet diu duret, tunc fit stella cometa, quia illud, quod iam ignitum est, videtur quasi stella, reliqua autem, scilicet exhalatio, quæ nondum est percipiente ignita, sed apta ignitioni, videtur coma eius, quia qualitercunque figuratur talis exhalatio, huiusmodi figura videbitur, quia si exhalatio sit vndeque circūposita stellæ, id est principio vel parti ignitæ videtur quasi coma, vnde & cometes dicitur, si autem disponatur: ad longitudo principij igniti, videtur exhalatio esse quasi barba stellæ, & ideo vocatur pogonias, id est quasi barbatus. Tertio ibi.

Tractatus secundus, libri primi, in quo de terminatur de cometis, secundum opinionem Aristotelis. Cap. iiii.

Voniam autem censemus ea, quæ sensum effugiunt, satis ratione demonstrata esse, si ad id, quod esse potest, ea reduxerimus, ex his quæ nunc dicuntur existimare aliquis possit, sic potissimum in his accidere.

Positum enim a nobis est, eius mundi, qui circa terram est, partem primam, quæ conuersioni subest, cum omnem habitum siccam esse & calidum. Ac eum quidem, vna cum aeris magna parte, quæ illi esse continuata, latatione, & ea, quæ in orbem sit, motione, circa terram circumagi, eoque modo latatione & motu agitatum qua parte temperatum esse contigerit, accendi, ex quo & siderum, quæ sparguntur, discursus fieri dicimus.

Cum igitur igneum principium superiorum corporum motu in eiusmodi densitatem incidit, idque nec adeo copia exuperans fuerit, ut celeriter, & quamplurimum incendat, nec tam debile, ut cito extingatur, sed amplius late patens, simulque; balium apte temperatum ex infero loco ascendere contigerit, crinitum sidus existit, pro halitus illius figura. Nam si omni ex parte similis sit, cometas, id est, crinita nuncupatur; si autem in longitudinem extenditur, Pogonias, id est barbata.

Ut autem talis motus, sideris motus, sic status, sideris status videtur. Perinde enim sit, ac si aliquis faciem, aut exiguum ignis principium in palearum cumulum, ac multitudinem iniiceret. Nam & stellarum discursus, huic rei similis videtur. Ob materiam enim, quæ ad ignem concipiendum apta est, habilitatem, in longum celeriter serpit. Hoc vero si permanserit, nec in transitu extabuerit, qua parte in-

choat principium modicum: videtur enim similis & siderum discursus huic. Cito enim propter dispositionem hypercaumatis apta succedit in longitudinem. si itaque hoc maneat, & non consumatur, pertrahitur

quod circūuoluitur simul cum caelo, de quo post dicitur. Huiusmodi autem mansio predicti principij accidit propter hoc, quod materia non statim consumitur, tunc propter multitudinem & spissitudinem, & ignis debilitatem, tum propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis in magnum cumulum palearum immiserit titione, aut aliquod quocumque ignitum, non enim statim discurrat quasi exuratur paleam,

paleam, sed vñ ignitio diu discursus stellarum cadentium apparitionis cometæ, quæ in stellis discursibus cito perdit ignitio longitudinem, pro dispositione. Hypercaumatis, ad hoc, quod de facili aduratur: sed si ignitio maneat, & non pertrahere consumedo materiam, aut materia vñ multum dola, ut non possit cito consumi, tunc quasi subtrahitur a caelo discursus, remaneret: solam stellam manens. sicut est in principio discursus, & iterum, & tale quod est cometa, ut imaginemur, quod cometa sit quasi stella discursus, & put talis stella est in principio, & sine discursus, subtrahitur motu discursibus. Sic igitur concludit, quod principium consistit in inferioribus loco, id est sub globo lunari dicitur cometa, per se apparet, sine aliqua stella errante vel fixa.

Assignat alium modum apparitionis cometæ & dicit, quod sub aliqua stella erranti, vñ non erranti, exhalatio adunat per motum illius stelle, tunc aliqua stella dicitur sit cometa, non quod stella, quod apparet sit aliquid igneum in aere, sicut in superiori dictum est, sed est verax stella, errans, vñ non errans, non est cometa eius sit in loco caelesti, vbi sunt astra, sed est sub caelo, in aere, & ponit exemplum de halo, id est de aere quod videtur aliquod circūstare solē & lunam, & solē, & lunam motis, huiusmodi n. halo non est in loco solis, & lune, licet sequat solē & lunam in sole & luna motis, hanc enim, passio sit in aere condēfata, sub motu solis, & lune, vñ. dicitur, sicut igitur halo hec ad solē, & lunam, ita coma hec ad stellas fixas, vñ erraticas, quod apparet cum comis, & est aliqua exhalatio isferi. In superiori loco aeris, colēquē motū illarū stellarū. Sed tñ hac est dñia inter halo, & comam, quæ color eius, quod dicitur halo, non est & ipsō vapore, sed est ex reuerberatione ad nubem, vñ ostendit, sed hoc quod vñ de comis est proprie color ipsarū exhalationū fumofarum. Deinde cum dicit.

Ostendit differentiam cometæ, & duos modos apparetes, & dicit, quod exhalationis additio sit semper aliqua stella fixa, vñ errante, necesse est quod cometa manifeste videatur motus, quod est stelle cui adheret coma. Sed quod stella cometa est per se ignis existens in aere, siue aliqua superiorū stellarū, tunc videtur subtrahere, quod hoc manifestat per hoc, quod latitudo inferioris mundi, quod est circa terram, talis est, & tardior motu celesti, quod n. circūuoluitur ignis, & magna pars aeris per motum firmamenti non potest tñ attingere ad velocitatem motu

De eo autem, quod est ignea consistentiā ipsorum argumentū, oportet putari quod signant facili plures spūs, & siccitates. Palam enim quod sunt plures eē talē siccitatem, quare sicciorē necessariū eē aerē, & disgregari, & dissolui enaporas humidū a multitudine calida exhalationis, ut non consistat facile in aqua. Manifestū autem dicitur & de hac passioe, quod de spiritibus dicitur fuerit tps. Quod igitur crebri, & multi apparēt, sicut dicitur, siccis, & spumosi sunt anni, notabiliter. quod autem rariores, & tenuiores, magnitudine, sicut quod non fit tale, attū vt frequēs sit quod excessus spūs, aut siccitatis, aut siccitatis magnitudinē, quod in Aegyptiis fluuis cecidit lapis, ex aere, & spūs, eleuat cecidit per diē. Accidit autem tunc cometes stella facta a vesperē, & circa magnā stellā cōetā sicca erat hyems, & borealis, & fluctu per contra rietat vtorū facta fuit, in finu quod n. boreas obtinuit, extra autem auster flabat magnus. Adhuc autem sub principe Nicomacho facta fuit paucis diebus cometes, circa æquinoctialē circūlū, vt a vesperā factus ortū in eoque circa Corinthū spiritus iuentus est.

Eius autem quod est non fieri multos sæpe cometas, & magis extra tropicos, & magis in parte boreali, quod est circa terram, talis est, & tardior motu celesti, quod n. circūuoluitur ignis, & magna pars aeris per motum firmamenti non potest tñ attingere ad velocitatem motu

Exhalatio igitur ignita existens in superiori parte aeris circūuoluitur solū cum aere, & igne, sed quia in horum corporum est tardior motu firmamenti, igitur cometa existens in aere remanet post corpora celestia, quod velocissime mouet, & sic videtur motu contrariū firmamento, sicut & planetæ ex sola retardatione, quod est quod opinati sunt circa planetas: & inde est quod predicti opiniones plures cometæ esse planetas. Sed hoc quod cōtra sepe fit per se, & frequētius quod circa aliquam stellarum determinatarū, id est, fixarum quæ habent esse fixum & determinatum in celo maxime manifestat, quod cometa non est percussio facta in exhalatione quæ nōiatur hypercauma ad ipsam stellam cui adheret coma, sicut est in halo, si autem esset sicut est in halo, fieret percussio visus ab exhalatione ad ipsam stellam, & non ad solē, sicut dicitur sequaces Hippoc. sed de halo posterius dicetur. Deinde cum dicitur.

Manifestat quod dicitur per signum, & dicitur quod hoc est quod consistentiā cometarū esse igneam vel quod tñ ad comam apparentem, argumentū est, quod plures cometæ signantur siccitate, & spiritus siccitatis. Manifestū est enim quod veteri & siccitates sunt per hoc, quod multa exhalatio sicca est segregata a terra, vnde necesse est aerē esse sicciorē, & humiditates, quæ euaporat ab aquis rarent, & dissolui potest per multitudinē calidam exhalationis, ita quod non de facili vapores in aqua condēferentur, sed magis generentur veteri, quod causant ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestum quod dicitur de veteri. Sic igitur quod apparet frequētes, & multi cometæ, quod accidit per multitudinē exhalationis sicce, oportet quod nisi sint notabiliter sicci, & veteri. Sed quod rarioris sunt cometæ, & non ita magni sunt, non sunt anni notabiliter sicci, & veteri. Sed tñ vt frequēter sic excessus veteri, autem in tempus, quod diu durat, autem in magnitudinē non quod vehementer fiat, & ponit exemplum. Aliquod enim in quibusdam fluuis cecidit lapis ex aere per diē, eleuatus a veteri, & tunc fuit factus quidam cometa circa vesperū, & sicut circa illud magnū cometā quod quod diximus, fuit hyems sicca, & borealis, & per contra rietat vtorū facta fuit.

Manifestat quod dicitur per signum, & dicitur quod hoc est quod consistentiā cometarū esse igneam vel quod tñ ad comam apparentem, argumentū est, quod plures cometæ signantur siccitate, & spiritus siccitatis. Manifestū est enim quod veteri & siccitates sunt per hoc, quod multa exhalatio sicca est segregata a terra, vnde necesse est aerē esse sicciorē, & humiditates, quæ euaporat ab aquis rarent, & dissolui potest per multitudinē calidam exhalationis, ita quod non de facili vapores in aqua condēferentur, sed magis generentur veteri, quod causant ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestum quod dicitur de veteri. Sic igitur quod apparet frequētes, & multi cometæ, quod accidit per multitudinē exhalationis sicce, oportet quod nisi sint notabiliter sicci, & veteri. Sed tñ vt frequēter sic excessus veteri, autem in tempus, quod diu durat, autem in magnitudinē non quod vehementer fiat, & ponit exemplum. Aliquod enim in quibusdam fluuis cecidit lapis ex aere per diē, eleuatus a veteri, & tunc fuit factus quidam cometa circa vesperū, & sicut circa illud magnū cometā quod quod diximus, fuit hyems sicca, & borealis, & per contra rietat vtorū facta fuit.

Manifestat quod dicitur per signum, & dicitur quod hoc est quod consistentiā cometarū esse igneam vel quod tñ ad comam apparentem, argumentū est, quod plures cometæ signantur siccitate, & spiritus siccitatis. Manifestū est enim quod veteri & siccitates sunt per hoc, quod multa exhalatio sicca est segregata a terra, vnde necesse est aerē esse sicciorē, & humiditates, quæ euaporat ab aquis rarent, & dissolui potest per multitudinē calidam exhalationis, ita quod non de facili vapores in aqua condēferentur, sed magis generentur veteri, quod causant ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestum quod dicitur de veteri. Sic igitur quod apparet frequētes, & multi cometæ, quod accidit per multitudinē exhalationis sicce, oportet quod nisi sint notabiliter sicci, & veteri. Sed tñ vt frequēter sic excessus veteri, autem in tempus, quod diu durat, autem in magnitudinē non quod vehementer fiat, & ponit exemplum. Aliquod enim in quibusdam fluuis cecidit lapis ex aere per diē, eleuatus a veteri, & tunc fuit factus quidam cometa circa vesperū, & sicut circa illud magnū cometā quod quod diximus, fuit hyems sicca, & borealis, & per contra rietat vtorū facta fuit.

Manifestat quod dicitur per signum, & dicitur quod hoc est quod consistentiā cometarū esse igneam vel quod tñ ad comam apparentem, argumentū est, quod plures cometæ signantur siccitate, & spiritus siccitatis. Manifestū est enim quod veteri & siccitates sunt per hoc, quod multa exhalatio sicca est segregata a terra, vnde necesse est aerē esse sicciorē, & humiditates, quæ euaporat ab aquis rarent, & dissolui potest per multitudinē calidam exhalationis, ita quod non de facili vapores in aqua condēferentur, sed magis generentur veteri, quod causant ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestum quod dicitur de veteri. Sic igitur quod apparet frequētes, & multi cometæ, quod accidit per multitudinē exhalationis sicce, oportet quod nisi sint notabiliter sicci, & veteri. Sed tñ vt frequēter sic excessus veteri, autem in tempus, quod diu durat, autem in magnitudinē non quod vehementer fiat, & ponit exemplum. Aliquod enim in quibusdam fluuis cecidit lapis ex aere per diē, eleuatus a veteri, & tunc fuit factus quidam cometa circa vesperū, & sicut circa illud magnū cometā quod quod diximus, fuit hyems sicca, & borealis, & per contra rietat vtorū facta fuit.

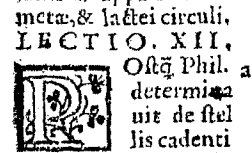
Sed quamobrem nec multi nec frequenter fiant cometæ, & extra potius Tropicos, sed in sinu vincebat boreas. Sicut sub principe Nicomacho appuit quod cometa, & tunc est fuit facta magnus veteri apud Corinthū. Deinde cum dicitur.

Assignat causam de loco, & tempore apparitionis cometæ, & dicit quod ea est Thon. in Meteo.

q̄ nō h̄at multū, & s̄ape, & magis extra tropicos .i. eā viā solis q̄ intra, est q̄ p̄ motū solis, & astrorū, nō solū sunt exhalationes calidæ actu resolutæ, sed etiā si aliquid ē in h̄mōi exhalationibus cōstitēs, & spissum p̄ motū solis & stellarū, dispregat, & sic impedit causā apparitionis cometæ, nisi q̄ fuerit sup̄abundans talis exhalationis multiplicatio, q̄ raro accidit, & maxime est causā ē rare apparitionis cometarū q̄ plurimū d̄ magister tali, ex qua causā cometæ adunat i regiōe lactei circuli, vt infra dicit; v̄ raro tū multiplicat exhalatio, q̄ sufficiat apparitioni cometæ, & lactei circuli.

q̄ intra cā solis & astrorū motus, nō solū segregans calidū, sed & disgregans quod consistit. Maxime autē causā, quia plurimum in lactis congregat regionem.

LECTIO XII.

Valiter autē, & pp̄ quā causā sit, & quid est lac dicamus iā, p̄discutiētes autē de hoc, q̄ ab alijs dicta sūt primo.

Valiter autē, & pp̄ quā causā sit, & quid est lac dicamus iā, p̄discutiētes autē de hoc, q̄ ab alijs dicta sūt primo.

Vocatur quidē igitur Pythagoricorū, quidā aiunt viā esse hanc: hī quidē excedētium cuiusdā astrorū sū dicta sub Phaeronte latōne. hī autē Solē hoc circulo delatū esse aliquādo aiunt. Velut igitur exultū eē hūc locū aut aliquā aliā talē passio nē passū esse a latōne ip̄forū.

Incōueniens autē nō cointelligere, q̄ si quidē hęc erat causā, oportet bit zodiacū circulū sic haberi, & magis q̄ eū qui lactis. Omnia .n. in ip̄so ferūt errātia, & nō solū, solū. Manifestū autē nobis totū circulus semp̄ .n. ip̄sū manifestū semicirculū nocte, sed nihil v̄ tale, passus, nisi q̄ copulatur pars ipsius ad lactem circulū.

Qui autē circa Anaxagorā, & Democritū, lumē eē lac astrorū quorū dā aiunt. Sole .n. sub terra latū non respicere q̄dā astrorū. Quęcunq; q̄dē igit aspicunt ab ip̄so, horū q̄dē nō apparere lumē prohiberi .n. a solis radiis quibuscunq; aut obstruit terra, vt non aspicitur a sole, horū propterea lumen aiunt esse lac.

Manifestū ē autē, q̄ hoc impossibile: lac q̄dē .n. semp̄ idē: & in eis dē est altris, apparet .n. maximū circulus: a sole autē sp̄ altera, q̄ nō aspicit, q̄ nō i eodē manet loco. Oportebat igit translato sole trāsferri & lac: nō aut nunc apparet hoc factū.

Adhuc autē si, quēadmodū ondū nunc in his q̄ circa Astrologiā theorematib⁹ solis magnitudo maior ē quā terre & distātia multo maior q̄ astrorū ad terrā, quā solis, sicut q̄ solis ad terrā, quā lunę, nō itaq; longe alicubi a terra conus, q̄ a sole cōicit radios. Neq; itaq; vmbra terrę, q̄ vocat̄ nox erit apud astra, sed necesse solē in oīa astra sp̄picere & nulli ip̄forū terrā obistere.

Amplius autē est tertia q̄dam suspitio de ip̄so. Dicūt enim quidā

Ponit sc̄dā opinionē, & primo recitat eā, & dicit q̄ sectatores Anaxagorę, & Democriti, dixerūt claritatē lacteā, q̄ apparet in celo esse lumen quarundā stellarū. Cum .n. sol fer̄ sub terra dixerunt, q̄ v̄bra terrę p̄git vsq; ad spheram stellarū fixarū, & occultat quas dā stellās, nō recipiāt radios solis, non autem oēs, q̄ p̄ paruitatem terrę vmbra ei⁹ nō occupat totū celū sed aliā quā parū partē. Dicitur .n. q̄ claritas stellarū, q̄ respiciūt a sole nō apparet, q̄a phibet apparet radij solis ad eas p̄tingētib⁹, & sic circa eas nō v̄ claritas lactis, sed illarū stellarū, ad quas non p̄tingunt radij solis ip̄editē terra apparet propriū lumen, q̄d dicitur esse claritatē lactis. Secundo ibi.

Rebat hęc opinio, p̄ duas rōnes, quarum primā ponit: dicens manifestā esse hoc q̄d dicitur esse impossibile, q̄a claritas lactis sp̄ apparet in eis dē stellis, q̄a circulus lacteus v̄ esse unus de maximis circulis spherę, q̄ diuidit eā per mediū. Sed q̄a sol non sēper manet i eodē loco celū, oportet, q̄ sp̄ sint alia & alia astra, q̄ occultat radij solis p̄ vmbra terrę q̄a oportet imaginari motum vmbre i oppositū motū solis. Si igit occultatio stellarū per vmbra terrę eēt cā apparitionis lactis claritas, oporteret moto sole, trāsferri & lacteā claritatē, sed hoc nō v̄ fieri, q̄a sp̄ apparet in eodē loco: & in eis dē stellis, vt dicitur est, fallā ē igitur p̄dicta opinio. Sc̄dā rōne p̄t ibi.

Quidē intra solis & siderū motus causā est, qui nō solū calorē excernit, sed id quod concreatū est, dissipat. Potissima autē causa est, quod plurimum in lactis locum cogatur.

Tractatus secundi: libri primi: in quo agitur de galaxia, secundum opinionem antiquorum. Cap. V.

Vo autem modo, & qua ex causa procreetur, quid tem lac sit, iam dicamus. Sed que ab alijs antea dicta sunt, de hoc quoq; prius differamus.

Eorū ergo, qui Pythagorici nūcupātur, nōnulli, nū hęc esse aiunt, alij quidē sideris alicuius ex eis, que in celo interitū, qui Phæthontis tempore fertur accidisse, decidit: alij vero inquit Solē per hunc circulum alius motum fuisse. Hunc igitur locum eorum motione uelut arripse, aut re alia quapiam affectum fuisse.

Aburdum autem est nō eos simul intellegere, si hęc sit causa, signifero quoq; hoc idem, & magis quā lacteo circulo euenire oportuisse. Vaga enim omnes stellę, & non Sol unus in eo feruntur. Est vero uniuersus circulus nobis conspicuus (nam eius medietas semper noctu apparet) nec tamē re ulla eiusmodi affectus uidetur, nisi quā sui parte cum lacteo circulo copulatur.

Anaxagoras autem & Democritus, quorundam siderum lumen lac esse aiunt. Etenim Solem, dum sub terra fertur, sidera quaedam non aspicere. Quare eorum, quę ab eo circūspiciuntur, quod eius radij prohibeantur, lumen non uideri, quibus autem terra sic obicitur, ut a Sole non aspiciantur eorum lumen proprium, lac esse inquit.

At, nec hoc quoq; esse posse, perspicuū est: lac .n. idē semper in ijs dē sideribus, quādoquidē circulus maxim⁹ esse conuincit. Quę autē a Sole nō spectātur, q̄ eodē i loco nō p̄manēt, alij p̄petuo sūt et alia. Lactē igitur circulum Sole locū mutāte, loco trāsferri oportebat, quod fieri minime uidetur.

Ad hęc sita sit, ut in theorematibus de Astrologia demonstratur, Solisq; magnitudo maior est quā terra, et internāliū quod a sideribus ad terram porrigitur, multiplex est eius quod a Sole, nō secus atque id, quod a Sole ad terram est, eius quod a Luna, profecto nō procul a terra turbos, qui a Sole est, radios alicubi coniungat: nec terrę vmbra, que nox uocatur, ad sidera perueniet: sed necesse erit, sidera omnia a Sole aspicī, nec ulli eorum terram sese obicere.

Tertia quędam praterca de eo est opinio. Nam quidam ut cometen, est

terra, obstitit autē lunę eclipsans ipsā q̄a ē sferior sole, vt dicitur est, & sic patet, q̄ p̄dicta opinio falsū supponebat. Tertia opinio nō ponit ibi.

Et primo recitat ipsā, dicens, q̄ q̄dā tertia opinio fuit d̄ circulo lacteo, dixerūt .n. q̄dā, q̄ claritas lactea est ex eo, q̄ visus n̄ reputebar a stellis quibusdā ad solē, & ideo apparebat claritas circa illas stellās reputeantes visū, ita q̄ sunt quasi quoddam speculū claritatis solaris, sicut Hippocrates dixit de apparitione cometæ. Secundo ibi.

Improbatur hęc opinio, p̄ duas rōnes, quarū primā ponit dicens q̄ impossibile est q̄ p̄dicta opinio ponit, & p̄mittit hęc p̄posito nē. Si oē .i. totū hoc. Lactis, & speculū, & res q̄ v̄ p̄ speculū in mobilis maneat, necesse est, q̄ eadē pars emphaticos .i. forme apparētis, appareret i eodē signo speculū, in eadē p̄cāto ad q̄ sit repositio lineę vi

solis, sed si speculū moueat, & s̄t res v̄sa p̄ speculū, vidēs autē quiescat, & illa duo q̄ mouent sp̄ remanent in eadē distātia ad v̄ dētē, sed adinuicē cōparata, neq; equali velocitate mouetur, neq; sunt sp̄ in eadē distātia, impossibile ē q̄ eadē apparitio fiat in eadē p̄te speculū, q̄a nihil distat, q̄ speculū & res v̄sa moueat diuersā velocitate, q̄ si v̄ni mouere ē, & aliter q̄scere, q̄d si esset, manifestū est, q̄ videret̄ alia & alia parte speculū forma rei v̄se, pp̄ diuersā oppositē s̄m̄itū, & hoc dico si vidēs q̄scat, q̄a si videns queat, & speculū q̄sceret, & res v̄sa mouetur, postet forma rei v̄se apparere i eadē p̄te speculū, q̄a p̄ motū vidētis recēp̄saretur q̄d dēset, motu rei v̄se, si sic portio n̄st mouerēt. V̄n oportet, q̄ q̄ videns q̄scit & speculū & res v̄sa mouēt in equali velocitate, q̄ forma nō apparet i eadē parte speculū. Sed alia q̄ sunt i circulo lacteo existētia, q̄ ponuntur quāsi speculū, mouētur & s̄t sol mouet ad quē ponit fieri repositio visus, & sic obtinet locū rei v̄se. Nos autē q̄ sum⁹ videntes q̄scim⁹ pp̄ quietē terrę. Mot⁹ autē quo mouemur p̄ terrā nō facit aliquā sēsbile differentia, respectu tāc magnitudinis. Astra autē p̄dicta & sol mouentur aqua: (nobis q̄dē) & distātia eorū sp̄ equalis nobis: q̄d nō ē sic stellędū, q̄ equalis sit distātia nobis ad solē, distātię q̄ ē a nobis ad stellās est supra dictū sit, q̄ stellę s̄t supra solē. Sed q̄ sol p̄ motū suū nō sit a nobis magis vel min⁹ distās, & s̄t euenit stellę. Vt intelligatur, maior vel minor distātia q̄ sit notabilis respectū distātię q̄ est iter solē & stellās, & hoc pp̄ paruitatē terrę. sed a seipsis sol & stellę nō sp̄ distant equalit̄, q̄a Delphis, hoc ē cōstellatio Delphinū, q̄ est in lacteo circulo, quęque orit̄ in media nocte, q̄nq; diluculo: & manifestū ē q̄ plus distat a sole q̄ orit̄ in media nocte, q̄ q̄n orit̄ diluculo. Sed partes lactei circuli, sp̄ quantē in eadē loco, q̄ nō oportebat hęc apparitio ex repositioe, puenies. Nō .n. eēt hęc

claritas in eis dē locis (vt oñsum ē.) Sc̄dā rōnem ponit ibi. i. q̄ dicit, q̄ d̄ nocte in aqua & alijs h̄mōi corporib⁹ speculārib⁹, aspicit forma lactei circuli. Sed incōueniens ē dicere, q̄ v̄is reputeat ab aqua ad solem, vel pp̄ distātia. V̄ .n. valde ē in cōueniens, q̄ sit ibi duæ repositioes: vna. Lab aqua lacteū circulū, & alia a lacteo circulo ad solē. V̄tri mo autē epilogādo cōcludit, q̄ lacte⁹ circulus neq; ē via alicui⁹ planetarū, vt prima opinio dixit, neq; ē lumen stellarū q̄ nō respiciūt a sole: vt dixit sc̄dā opinio, ne que ē repositio visus a stellis ad solē, vt dixit tertia opinio. Hęc .n. opiniones fuerūt ante cū de Galaxia.

Lac aspectus nostri ad Solem reflexionem esse, inquit.

Sed hoc quoq; eē nō pot. Nā si hęc oīa, id q̄ uidet, et speculū et quod uidetur, geuerint, eadē profecto imaginis apparet, pars q̄ eodē i speculū p̄cāto appar. bit. At si speculū, et id q̄ uidetur, moueat, ac idē quidē ad id q̄ uidet, & quiescit, interuallū s̄t, sed eorū iter se nec aqua sit celeritas, nec idē semp̄ interuallū fieri nō pot, ut quę eadē res q̄ conuincitur imago, in eadē speculū parte appareat. At stelle, quę i lacteo sūt circulo, praterca & Sol, ad quē ē reflexio, q̄scitibus nobis mouēt, et similit̄, et pari a nobis, inter se autē nō pari interuallū distātia, Delphinus .n. nō nunq̄ nocte mediā, aliquādo ante lucē exoritur. Lactis autē partes eodē in quā: p̄manet: q̄, si esset imago, q̄ appareret, nec in ipsis locis affectio hęc inesse, fieri nō oporteret.

Noctu iterea i aqua et similibus speculis Lac aspicieb⁹, apparet. Quia aut fieri pot, ut ad Solē aspectus reflexatur? Perspicuū igitur ex his ē, nec stellę errātis alicuius uiam esse, nec stellarū nō conspēctarū lumē, nec reflexionē. Atq; hęc tantū seve sunt, q̄ ad hęc vsq; atate ab alijs sunt tradita.

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote, determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

Os autē dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicitur ē .n. p̄cipiū, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aeris segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellās eē dicim⁹.

Tale itaq; oportet itelligere factū, q̄ q̄dē in illis cū nō ipsa p̄ se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorū aut errātū. Tunc .n. ibi vidēt cometæ, quia assequuntur ip̄so r̄u latōne, quēadmodū soli talis cōcretio a qua p̄pter refractionem halo apparere dicim⁹, cum sic fuerit dispositus aer.

Q̄d itaq; sit v̄ni astrorū accidit, hoc oportet accipere factum circa totū calū & sup̄iorē latōnem oēm. Rōnabile .n. siquidē

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote, determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

Os autē dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicitur ē .n. p̄cipiū, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aeris segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellās eē dicim⁹.

Tale itaq; oportet itelligere factū, q̄ q̄dē in illis cū nō ipsa p̄ se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorū aut errātū. Tunc .n. ibi vidēt cometæ, quia assequuntur ip̄so r̄u latōne, quēadmodū soli talis cōcretio a qua p̄pter refractionem halo apparere dicim⁹, cum sic fuerit dispositus aer.

LECTIO XIII.

Os autē dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicitur ē .n. p̄cipiū, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aeris segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellās eē dicim⁹.

Tale itaq; oportet itelligere factū, q̄ q̄dē in illis cū nō ipsa p̄ se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorū aut errātū. Tunc .n. ibi vidēt cometæ, quia assequuntur ip̄so r̄u latōne, quēadmodū soli talis cōcretio a qua p̄pter refractionem halo apparere dicim⁹, cum sic fuerit dispositus aer.

Q̄d itaq; sit v̄ni astrorū accidit, hoc oportet accipere factum circa totū calū & sup̄iorē latōnem oēm. Rōnabile .n. siquidē

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote, determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

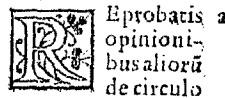
Os autē dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicitur ē .n. p̄cipiū, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aeris segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellās eē dicim⁹.

Tale itaq; oportet itelligere factū, q̄ q̄dē in illis cū nō ipsa p̄ se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorū aut errātū. Tunc .n. ibi vidēt cometæ, quia assequuntur ip̄so r̄u latōne, quēadmodū soli talis cōcretio a qua p̄pter refractionem halo apparere dicim⁹, cum sic fuerit dispositus aer.

Q̄d itaq; sit v̄ni astrorū accidit, hoc oportet accipere factum circa totū calū & sup̄iorē latōnem oēm. Rōnabile .n. siquidē

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote, determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

Os autē dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicitur ē .n. p̄cipiū, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aeris segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellās eē dicim⁹.

Improbatur hęc opinio, p̄ duas rōnes, quarū primā ponit dicens q̄ impossibile est q̄ p̄dicta opinio ponit, & p̄mittit hęc p̄posito nē. Si oē .i. totū hoc. Lactis, & speculū, & res q̄ v̄ p̄ speculū in mobilis maneat, necesse est, q̄ eadē pars emphaticos .i. forme apparētis, appareret i eodē signo speculū, in eadē p̄cāto ad q̄ sit repositio lineę vi

solis, sed si speculū moueat, & s̄t res v̄sa p̄ speculū, vidēs autē quiescat, & illa duo q̄ mouent sp̄ remanent in eadē distātia ad v̄ dētē, sed adinuicē cōparata, neq; equali velocitate mouetur, neq; sunt sp̄ in eadē distātia, impossibile ē q̄ eadē apparitio fiat in eadē p̄te speculū, q̄a nihil distat, q̄ speculū & res v̄sa moueat diuersā velocitate, q̄ si v̄ni mouere ē, & aliter q̄scere, q̄d si esset, manifestū est, q̄ videret̄ alia & alia parte speculū forma rei v̄se, pp̄ diuersā oppositē s̄m̄itū, & hoc dico si vidēs q̄scat, q̄a si videns queat, & speculū q̄sceret, & res v̄sa mouetur, postet forma rei v̄se apparere i eadē p̄te speculū, q̄a p̄ motū vidētis recēp̄saretur q̄d dēset, motu rei v̄se, si sic portio n̄st mouerēt. V̄n oportet, q̄ q̄ videns q̄scit & speculū & res v̄sa mouēt in equali velocitate, q̄ forma nō apparet i eadē parte speculū. Sed alia q̄ sunt i circulo lacteo existētia, q̄ ponuntur quāsi speculū, mouētur & s̄t sol mouet ad quē ponit fieri repositio visus, & sic obtinet locū rei v̄se. Nos autē q̄ sum⁹ videntes q̄scim⁹ pp̄ quietē terrę. Mot⁹ autē quo mouemur p̄ terrā nō facit aliquā sēsbile differentia, respectu tāc magnitudinis. Astra autē p̄dicta & sol mouentur aqua: (nobis q̄dē) & distātia eorū sp̄ equalis nobis: q̄d nō ē sic stellędū, q̄ equalis sit distātia nobis ad solē, distātię q̄ ē a nobis ad stellās est supra dictū sit, q̄ stellę s̄t supra solē. Sed q̄ sol p̄ motū suū nō sit a nobis magis vel min⁹ distās, & s̄t euenit stellę. Vt intelligatur, maior vel minor distātia q̄ sit notabilis respectū distātię q̄ est iter solē & stellās, & hoc pp̄ paruitatē terrę. sed a seipsis sol & stellę nō sp̄ distant equalit̄, q̄a Delphis, hoc ē cōstellatio Delphinū, q̄ est in lacteo circulo, quęque orit̄ in media nocte, q̄nq; diluculo: & manifestū ē q̄ plus distat a sole q̄ orit̄ in media nocte, q̄ q̄n orit̄ diluculo. Sed partes lactei circuli, sp̄ quantē in eadē loco, q̄ nō oportebat hęc apparitio ex repositioe, puenies. Nō .n. eēt hęc

claritas in eis dē locis (vt oñsum ē.) Sc̄dā rōnem ponit ibi. i. q̄ dicit, q̄ d̄ nocte in aqua & alijs h̄mōi corporib⁹ speculārib⁹, aspicit forma lactei circuli. Sed incōueniens ē dicere, q̄ v̄is reputeat ab aqua ad solem, vel pp̄ distātia. V̄ .n. valde ē in cōueniens, q̄ sit ibi duæ repositioes: vna. Lab aqua lacteū circulū, & alia a lacteo circulo ad solē. V̄tri mo autē epilogādo cōcludit, q̄ lacte⁹ circulus neq; ē via alicui⁹ planetarū, vt prima opinio dixit, neq; ē lumen stellarū q̄ nō respiciūt a sole: vt dixit sc̄dā opinio, ne que ē repositio visus a stellis ad solē, vt dixit tertia opinio. Hęc .n. opiniones fuerūt ante cū de Galaxia.

Lac aspectus nostri ad Solem reflexionem esse, inquit.

Sed hoc quoq; eē nō pot. Nā si hęc oīa, id q̄ uidet, et speculū et quod uidetur, geuerint, eadē profecto imaginis apparet, pars q̄ eodē i speculū p̄cāto appar. bit. At si speculū, et id q̄ uidetur, moueat, ac idē quidē ad id q̄ uidet, & quiescit, interuallū s̄t, sed eorū iter se nec aqua sit celeritas, nec idē semp̄ interuallū fieri nō pot, ut quę eadē res q̄ conuincitur imago, in eadē speculū parte appareat. At stelle, quę i lacteo sūt circulo, praterca & Sol, ad quē ē reflexio, q̄scitibus nobis mouēt, et similit̄, et pari a nobis, inter se autē nō pari interuallū distātia, Delphinus .n. nō nunq̄ nocte mediā, aliquādo ante lucē exoritur. Lactis autē partes eodē in quā: p̄manet: q̄, si esset imago, q̄ appareret, nec in ipsis locis affectio hęc inesse, fieri nō oporteret.

Noctu iterea i aqua et similibus speculis Lac aspicieb⁹, apparet. Quia aut fieri pot, ut ad Solē aspectus reflexatur? Perspicuū igitur ex his ē, nec stellę errātis alicuius uiam esse, nec stellarū nō conspēctarū lumē, nec reflexionē. Atq; hęc tantū seve sunt, q̄ ad hęc vsq; atate ab alijs sunt tradita.

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote, determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

que dicta sunt ibi. {Signum autem.} tertio concludit propo-

tionem ibi. {Quare autem si quis.} Circa primum duo facit, primo ostendit causam lacteae apparitionis: & dicit, quod illud quod accidit in apparitione, secundum unam stellam, oportet accipere esse factum circa totum caelum, & circa totum motum ipsius: quia rationabile est, quod si motus vnus stellae arripit & circūducit aliquā exhalationem, quod multo magis hoc possit facere motus omnium stellarum & precipue in loco illo ex li vbi apparent frequentissime stellae, & plurimae, & maxime. Secundo ibi.

d. ¶ Ostendit causam quare in hac determinata parte caeli circuli lactei claritas apparet, & dicit, quod circulus animalium qui dicitur zodiacus dissoluit adnationē praedictae exhalationis propter hoc, quod per zodiacum mouetur sol & alij planetarum, & haec est etiam causa propter quam vt plurimum, cometae non apparent in zodiaco, sed extra tropicos (vt dictum est) & haec est etiam causa propter quam circa solem & lunam non fit comae quia videlicet per motum solis, & lunae citius segregatur exhalatio quam diximus esse causam apparitionis cometarum & lactei circuli, quam vt possit aduari ad causandum apparitiones praedictas. Sed iste circulus quo apparet nobis videntibus lactea claritas, est vnus maximorum circulorum, quia diuidit sphaeram per medium: & est sic dispositus secundum situm, vt ex vtraque parte multum excedat vtriusque tropicum, scilicet hyemalem & aestiuum, licet interfecetur a zodiaco: & etiam hic locus istius circuli est plenus magnis stellis fulgidis, & quae propter frequentiam & spissitudinem vocantur sporaticae, id est seminatae in caelo, quod etiam manifeste oculis videri potest, ita quod propter huiusmodi causam semper in tali parte caeli aduenit exhalatio, quia videlicet in hac parte caeli est efficax virtus stellarum ad attrahendam exhalationem, & non est causa vehemens, quae impediatur eius aduersionem, sicut accidit sub zodiaco circulo. Ista

vnus astra motus, & cum qui omnium facere tale aliquid & arripere, & cum his adhuc secundum quem locum creberrima, & plurima, & maxima existunt entia astrorum.

d. Qui quidem igitur animalium, propter solis latitudinem & planetarum dissoluit tale consistentiam, propter quod multi quidem cometarum, extra tropicos fiunt. Adhuc autem, neque circa solem: neque circa lunam fit coma. Citius enim disgregantur, quae vt constat talis concretio. Iste autem circulus in quo lac apparet, aspicietibus, & maximus est existens, & positus situm vt multum tropicos excedat. Adhuc autem locus plenus est astris maximis & fulgidissimis, & adhuc sporaticis vocatis hoc autem est & oculis videre manifestum: vt propter hoc continue & semper omnis aggregetur concretio.

e. Signum autem. Etenim ipsius circuli amplius lumen est in altero semicirculo habente duplicatum. In hac enim plura & crebriora sunt astra quae in altero, tanquam non propter alteram aliquam causam facta claritate, quae propter astrorum latitudinem. Si enim in isto circulo sit, in quo ponuntur plurima astrorum, & istius circuli in quo videtur magis spissa esse, & multitudo, & magnitudo astrorum: hanc verisimile existimare conuenientissimam causam esse passionis. Consideretur autem & circulus: & quae in ipso astra ex subscriptione. Sporatica autem vocata, siquidem in sphaera non erit ordinata, quia nullam determinatam habet vnumquodque positionem ad caelum autem respicientibus est palam. In solo enim hoc circulo in terminata plena talibus astris sunt. In alijs autem, deficient manifeste.

f. Quare siquidem & de apparente cometarum acceptamus causam tanquam dictam mediocriter & de lacte eodem modo existimandum habere. Quod enim ibi circuli vnus est passio comae, haec

igitur exhalatio adunata sub tali parte caeli, facit ibi videri lacteam claritatem, sicut & exhalatio consequens aliquam stellam, facit ibi videri comam. Deinde cum dicit.

e. ¶ Manifestat quod dictum est per signum dicens. Signum praedictorum est, quod in praedicto lacteo circulo vnus est semicirculus duplicatus, & habet amplius de lumine, cuius causa est, quia in illo semicirculo sunt plures stellae, & magis frequentes quam in alio, ac si nulla esset alia causa claritatis apparentis, quam motus astrorum, plurimorum frequentium, quia si in isto circulo apparet claritas in quo plures stellae ponuntur, & in illa eius parte plus apparet ista quae sunt stellae plures & magis frequentes, verisimile est multitudinem stellarum esse causam huius apparitionis. Quae autem dicitur de isto circulo, & de stellis in eo existentibus, potest considerari ex descriptione, quia astrologi describunt totam sphaeram cum stellis in ea existentibus.

Exponit autem conuenienter quare in circulo lacteo existentes stellae vocantur sporaticae, id est seminatae quia videlicet sic sunt dispersae per illam partem caeli, quod non conuenit eas ordinare sub aliqua figura, sicut stellas existentes in alijs partibus caeli, quae vnaquaque earum non habet aliquam determinatam positionem, vt possit ad similitudinem alicuius figurae reduci, & hoc est manifestum aspicienti in caelo, quia in solo hoc circulo spatia intermedia inter stellas maiores, sunt plena quibusdam paruis stellis. Sed in alijs locis caeli manifeste deficient intermedia apparent vacua a stellis. Deinde cum dicit. ¶ Concludit ex praedictis suam intentionem, & dicit, quod si causa supra assignata de apparitione cometarum accipienda est tanquam mediocriter dicta, quia scilicet nullum habet inconueniens manifestum, existimandum est etiam sic se habere de circulo lacteo: quia quod in cometis est coma circa vnam stellam, eandem passionem accidit fieri circa quandam circulum, ita quod

Cuius rei signum est, quod in ipsius orbis altero, qui duplicatur, semicirculo, lumen maius inest. In hoc enim plura & densiora, quam in altero, sunt sidera, quasi nulla alia causa sit, cur splendor oriatur, quam siderum motio. Nam si in hoc circulo oritur, in quo plurimae posita sunt stellae, & in eius ipsius circuli parte, in qua & magnitudine & multitudine siderum magis densus apparet, verisimile fuerit, huiusmodi affectionis hanc maxime proprie causam esse existimare. Sed tam circulus, quam ea quae in illo sunt sidera, ex descriptione spectantur. Quae autem sporadica, hoc est, sparsae nuncupantur, non adeo licet in sphaera describere, quod nulla earum usqueaque euidenter situm obtineat. Sed spectantibus caelum manifesta sunt: in hoc enim vno orbe, huius generis siderum intervala sunt plena, cum in alijs aperte desistantur.

Quare si causam, cur cometarum appereant, ut mediocriter traditam amplectimur, de lacte quoque specie, eodem modo rem habere putandum est. Quae enim ibi in vno affectio comae est, hanc eandem in circulo, aliquo fieri

lacteo: quia quod in cometis est coma circa vnam stellam, eandem passionem accidit fieri circa quandam circulum, ita quod

quod lactea claritas vt ita dicatur, quasi diffiniendo nihil aliud ali lacte, via quam coma eiusdem circuli in caelo apparet. propter segregationem id est eleuationem a terra exhalationis ad illam partem adunatae, & ideo sicut prius dictum est, non sunt multi cometarum, neque frequentes: quia talis adunatio exhalationis, quae eleuata est a terra eleuatur secundum vnā quamque circuli, & adunatur maxime in loco lactei circuli, ita quod a lacteo circulo exhalatio superabundans non relinquatur, quae possit esse materia apta ad cometarum apparitionem. Vltimo autem recapitulat ea quae dicta sunt & dicit, quod dictum est de his quae sunt in hoc mundo, qui est circa terram, qui scilicet est suppositus generationi, & corruptioni quantum ad illum locum, qui est continuus, id est con-

tinuus, id est con-

LECTIO XIII.

DE loco autem positione secundo post hunc, primo autem circa terram dicamus. Iste enim locus communis est aquae & aeris, & accedunt circa eam, quae sursum generationem ipsius. Sumendum autem & horum principia, & causas omnium similiter.

LECTIO XIII.

ostendit quae causa est exhalationis sicca ad supremum locum aeris eleuata, hic determinat de his quae causantur ex exhalatione humida & primo de his quae causantur ex exhalatione humida super terram. Secundo de his, quae causantur ex exhalatione humida in terra. ibi. {De vris autem.} Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est intentio dicens, quod nunc dicendum est de his quae sunt in loco, qui secundum situm descendendo est secundus post locum supremum aeris, in quo sunt ea, quae dicta sunt. Sed ascendendo est primus immediatus circa terram quae inferior pars aeris est. Iste enim locus est communis, & aquae & aeris, quia in eo aer est secundum naturalem ordinem elementorum, & aqua ex vaporibus eleuatis ibi generatur. Vnde non solum est communis aquae, & aeris, sed etiam eis quae accidunt circa generationem ipsius aquae & aeris, quae sunt superius dum aqua resoluitur in vapores, qui pertinent ad naturam aeris, & vapores congregantur in aquam. Ostendit etiam modum determinandi de istis dicens, quod debemus sumere primo principia communia, & causas omnium horum accidentium. Secundo ibi,

¶ Determinata propositum: & primo ponit ea, quae communiter pertinent ad causam omnium huiusmodi passionum: secundum autem, determinat de singulis passionibus ostendens differentiam inter eas ibi. {Eleuato autem humido.} Circa primum tria facit. primo ponit causam esse & effectum huiusmodi quod est causa sicut mouens & principale & primum principium omnium harum passionum est circulus zodiacus in quo manifeste mouetur sol, quae disgregat resoluendo vapores a terra & congregat eos per suam absentiam: frigore enim inualescit in aere per absentiam solis, nubes condensantur in aquam: & ideo subiungit, quod hoc, quod quandoque fit prope nos quodque autem elongatur a nobis existit circa generationis & corruptionis: sic prope autem nobis secundum proprium motum, & quando accedit ad signa septentrio-

Tractatus tertii: libri primi: in quo determinatur de pluuia, rore, pruina, & niue. Cap. I.

¶ Vnde autem de loco, qui ab hoc quidem positione secundus est, at circa terram primus (hic enim est aqua, & aeris communis est locus) de his istis, quae insupera eius generatione accidunt, dicamus.

Horum autem omnium principia, & causa eodem modo sumenda sunt. Principium igitur ut mouens, & principium orbis est, in quo est manifeste solis latitudo disgregans, & congregans in fieri prope, aut longius causa generationis, & corruptionis est.

Manente autem terra, quod circa ipsam humidum a radijs & ab alia quae desuper caliditate eorum porans sursum fertur.

Caliditate autem, quae duxit sursum, relinquente, & hac quidem directa ad superiorem locum, hac autem & extincta propter suspendi longius in aere, qui super terram constat: iterum vapor infrigidatus: & propter derelictionem caloris, & propter locum, fit aqua ex aere: facta autem, iterum fertur ad terram.

¶ Stante autem terra, is, qui circa eam est, humor radiorum, & reliqui super caloris efficientia, in vaporem conuersus, sursum conscendit. Cum uero calor, quo efferretur, eum deseruit, partimque in superum locum dissipatur, partim extinguitur, propterea quod in aere, qui supra terram est, sublimis remotius efferatur, vapor refrigeratus, tum ex caloris defectu, tum etiam ex loco, rursus condensatur, & calidus in uapore, eleuatur ulterius ad superiorem locum exhalationis siccae, & sic residua pars vaporis remanet frigida, alio modo per hoc, quod calor, qui est in uapore, extinguitur propter hoc, quod longe eleuatur a terra in aere, qui est supra terram, ubi deficit calor propter hoc, quod radij reuerberati a terra in immensum sparguntur, vt supra dictum est. Sic igitur deficiente calore calefaciente, & eleuante uaporem aquicum, vapor aqueus redit ad naturam suam: coadunante etiam frigidityte loci: & sic infrigidatur: & infrigidatus inspissatur: & inspissatus cadit ad terram. Secundo ibi.

¶ Ostendit quid sit medium in prædictis transmutationibus. In prima enim transmutatione, sicut dicitur, quam aqua sub-

¶ Est autem quæ quid ex aqua exhalatio, vapores quæ autem ex aere in aquam, nubes: caligo autem nebula, decidentia eius, quæ in aquam concretio nis: propter quod signum magis e-

¶ Fit autem circulus iste imitans solis circulum. simul enim ille ad plagas permutatur & iste sursum, & deorsum. Oportet autem intelligere hunc, velut fluium fluentem, circulum, sursum & deorsum, communem aëris & aque. Prope quidem n-

¶ Ostendit quando in prædictis transmutationibus representatur similitudo primæ causæ mouentis, scilicet circulationis solis: attenditur enim quædam circula-

¶ Eleuato autem humido semper propter calidi virtutem, & iterum lato deorsum propter refrigerationem ad terram, propter nomina passionibus imponuntur, ex quibusdā differentiis ipsarū, cum quidam n. secundum modica feratur, psecades-

¶ Ex eo autem, quod de die euaporat, quantum non suspensum fuerit, propter paucitatem sursum ducentis ipsum ignis, ad eam, quæ eleuatur, aqua iterum deorsum latū, cū intrigidatū fuerit nocte, vocatur ros: & pruina.

¶ Pruina quidem quæ vapor congelatur priusquam in aqua condenseretur iterum, fit autem in hyeme, & magis in hyemalibus locis: ros autem cum concretus fuerit, in aquam vapor, & neque sic fuerit æstus, vt exsiccat sursum ductus, neque sic frigus, vt congeletur vapor ipse, propterea quod aut locus calidior, aut tempus: fit enim ros magis in temperic, & in temperatis

¶ Determinat de prædictis passionibus in speciali: ostendit

¶ dendo differentias earum adinuenit: & diuiditur in duas partes. In prima determinat de generatione illorum, quæ manifestior em habent causam. In secunda de generatione grandinis, circa quam est maior difficultas: ibi, ¶ Ipsi autem aqua. ¶ Circa primum duo facit: primo determinat de pluuijs dicens quod cum humidū

¶ Quæ autem exhalatio ex aqua ortum habet, vapor est: at quæ ex aere in aquam mutatur, nubes: nubi que eius, quæ in aquam concretio, excrementum, nebula. Ideo calidior potius est signum, quam aquarum. Est enim nebula veluti sterilis nubes.

¶ Orbis autem hic fit, qui solis orbem imitatur: simul enim, & ille ad laeuam, & hic sursum, & deorsum conuertitur. atque hunc fluium in sursum deorsumque in orbem fluunt, quod aëris & aque communis sit, intelligere oportet. Nam cum sol propius adest, vaporis fluium sursum fluit: cum autem abest, aqua fluium descendit, & hoc quidem conuenienter atque ordine efficitur. Quare, ut veteres (siquidem obsequere loquuntur) forte, hunc ipsi fluium qui terram circumfluit, esse dicebant.

¶ Cum autem humor, calori: ut sursum semper euehatur, & refrigeratione in terram rursus feratur, affectionibus differentiisque eius nonnullis nomina proprie posita sunt. Cum enim exiguis partibus feratur, gutta: cum plenioribus, imber vocatur.

¶ Eius autem vaporis, qui interdum educitur, quicquid ob caloris sursum ferentis paucitatem aqua subleuatur & comparatione in sublime non tollitur, rursus, cum noctu refrigeratum fuerit, delatum, ros & pruina nuncupatur.

¶ Pruina quidem cum vapor ante congelauerit, quam rursus in aqua concreuerit. Fit autem hyeme, & magis in locis brumalibus. Ros vero, cum in aquam vapor concreuerit, nec tepor eiusmodi est, ut id, quod in sublime elatum est, exiccat: nec tale frigus, ut vaporem gelet, propterea quod, aut locus calidior sit, aut tempus. Ros enim in cali temperie locis, temperatis magis gignitur, pruina contra, ut dictū est. Siquidē cōstat aqua

¶ Ostendit differentiam eorum, dicens, quod pruina fit quando vapor prius congelatur, quam condenseretur in aquam: & propter hoc fit in hyeme: & hyemalibus locis, id est in frigidis locis. Sed ros fit quando vapor inspissatur in aquam: neque est tantus æstus, quod vapor eleuatus deficeretur: neque est tantum frigus, quod vapor congeletur: & ideo oportet quod sit, aut in tempore,

tempore, aut in loco calido: quia ros semper fit in tempore temperato: & in locis temperatis: sed pruina, sicut dictum est, fit in tempore, & loco magis frigidis: cum enim vapor sit calidior aqua, quæ adhuc est in eo aliquid de calore eleuante, maior frigiditas requiritur ad congelationem vaporis, quam aque, & sic pruina nunquam

¶ locis: pruina autem, sicut dictum est, contrarie: palam enim quod vapor calidior aqua: habet. n. eleuatē adhuc ignē: quare amplioris frigiditatis ipsa coagulare.

¶ Fiunt autem ambo serenitate: & tranquillitate: neque n. lenabuntur non existente serenitate, neque constare poterūt utique vento flante.

¶ Signum autem, quia sūt hæc prope, & quod non longe suspenditur vapor, in montibus quidē etenim non fit pruina. Causa autem vna quidem hæc, quia sursum ducitur ex submissis: & humectis locis: quare, velut onus portans, magis, sursum ductis caliditas, quæ secundū ipsam, nō potest eleuari ipsam ad multum locum altitudinis, sed prope dimittit iterum. Alia autem, quia & fluit maxime aer existens in altis: qui dissoluit consistentiam talem.

¶ Fit autem ros vbi que australibus, non borealibus, præterquam in Ponto, ibi autem contrarie, borealibus quidem n. fit, non australibus.

¶ Causa autem similiter, sicut quia temperie quidem fit, hyeme autem non fit: Austro quidem temperiem facit, Boreas autem hyemem: frigus enim: quare ex hyeme exhalationis extinguit caliditatem.

¶ In Ponto autem Austro quidem non sic facit temperiem, vt fiat vapor, Boreas autem propter frigiditatem antiparitasim faciens, calidum cōgregat, quare plus vaporat magis. Sæpe autem hoc & in exterioribus locis e videre factum, vaporant enim putei borealibus magis, quæ australibus: sed borealia quidem extingunt antequam constet aliqua multitudo, in australibus autem sinitur congregari exhalatio.

¶ Ostendit quomodo calor vapores, & cedit ros, & pruina: vnde in montibus altis pruina esse non potest. Secunda autem causa est, quia aer superior excedens montes, sicut supra dictum est, fluit quasi tractus ex motu calidi: & ideo suo fluxu dissoluit aduersionem huiusmodi vaporum: quæ est causa roris, & pruinae: plus autem de motu requiritur ad multam materiam vaporosam congregandam, quam congregandam paruum: materia au-

tem pluuiæ, & niuis, est multa: materia autem roris, & pruinae est pauca simpliciter: licet sit multa in comparatione ad calorem paruum eleuantem ipsam: vnde in montibus altissimis propter maiorem fluxum aeris, neque pluuiæ, neque ros, neque pruina cadit: in montibus autem non ita altis cadit pluuiæ

¶ calidiorum vaporem esse, propterea quod ignem, a quo educitur, adhuc retineat, ita ut maiori frigore congeletur.

¶ Sereno autem & tranquillo calo ambo oriuntur. Screnum enim nisi sit, nihil euehatur, nec uentus si flauerit, poterit concrefcere.

¶ At uero hæc fieri, quod non procul vapor efferatur, hinc perspicitur, quod in montibus pruina non fiat. Ac causa quidem hæc vna est, quod ex locis calidis & humidis euehatur. Itaque calor, qui euehit, tanquam magis onus ferens, quam uires eius ferre possunt, in locum longe editum attollere non potest, sed in proximo rursus dimittit. Altera est, quod aer in locis excelis diffunditur, qui eiusmodi congregationem dissoluit.

¶ Fit autem ros vbi que Australibus, non Aquilonijs, præterquam in Ponto, ubi contra, Aquilonijs gignitur, Australibus non item.

¶ Causa autem similis est, atque eadem, cur cali temperie gignatur, bruma minime. Austro enim temperiem facit, Aquilo autem, quando quidem frigidus est, brumam. Ideo frigoribus ut aspirationis calorem extinguit.

¶ In Ponto non eam Austro affert temperiem, ut vapor gignatur: Aquilo uero frigore undequaque circumflans calorem colligit. Ita ut amplior factus, magis uaporat licet uidere: Putei enim Aquilonijs magis quam Australibus uaporant. Sed Aquilonij ante redstringunt, quam multiudo aliqua concrefcant. Australibus autem aspiratio colligi permittitur.

¶ sum, congregat illū, & sic ex cōgregatione calidi, uigoratur effectus eius: & ideo magis resoluunt vapor: & hoc non tam in Ponto accidit: sed in alijs locis videt fieri frequenter, quia putei, magis uaporat flantibus uentis borealibus, quæ australibus: pro calore in cōgregatum ex frigore interiori: sed tamen in alijs locis, frigiditas boreæ extinguit caliditatem vaporum, antequam aliqua multitudo possit aduari ad generationem roris: sed quando sunt Tho. in Mete. B 4 uenti

venti australes, non impeditur congregatio vaporum: vt gene...

p Ipsa autem aqua non coagulat: hic: quemadmodum in cir...

LECTIO XV.

Portet autem accipere simul: & accidit circa generatio...

meros: id est vnus dies: & locus: in quo congregatur: parvus...

Ipsa autem aqua non concreuit: ut in nubium loco. Inde enim tria...

Tractatus tertij: libri primi: in quo determinatur de grandine. Cap. II.

Vmenda autem etiam ea sunt, quae in eius ortu eueniunt, partim quae non sal...

magis temperatis, niues autem in frigidioribus locis, & temporibus.

poribus. Vnde & grandines, in quibus apparet maior congelatio...

b Inconueniens autem & coagulari aquam in eo: qui sursum loco: neque enim congelatam...

c Ac vero neque quemadmodum psecades, sursum quidem insident...

d Hoc non contingit fieri in grandine: non enim copulatur congelata...

e His quidem igitur videtur passio causa huius, & generatio...

f Accidit autem in valde altis minime fieri grandinē: quamuis oportebat...

g Adhuc autem saepe visae sunt nubes delatae cum sono multo secus ipsam terram...

h At vero si necessarium ab ea quae maxime causa coagulationis...

maneat non cadens videtur impossibile. Deinde cum dicitur...

Illud etiam absurdum est, aquam in supero loco congelari...

At neque ut guttae, quae per superum locum ob paruitatem uehuntur...

Namque gelu concreta sunt, non coalescunt, ut humiditas. Per spicuum...

Quibusdam itaque huius affectionis: & procreationis causa haec videtur esse...

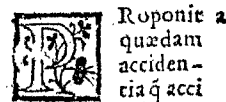
At in locis admodum editis, grandine generari minime contingit...

Nubes praeterea tam uehementi sonitu prope terram ferri saepius...

Atqui necesse est ab eo, quod generationis causa maxime est...

ne cruse coagulationis grandinis: quia grandis est quoddam congelatum...

LECTIO XV.

Reponit quaedam accidit: & accidit circa grandinē, & faciunt difficultatem...

magnitudo grandinis maior est in grandinibus, quæ non sunt rotundæ, ex quo potest concludi: quod grandines, quæ non sunt figuræ rotundæ, habeant foris causam congelationis, sed hoc, quod grando non sit figuræ rotundæ, est signum, quod sit congelata prope terram, quia si venirent de longa circumquaque essent attritæ: propter motum a longinquo, & sic essent figuræ rotundæ: & magnitudine minores. Vnde concludit, quod coagulatio grandinis non accidit propter hoc, quod vapores compellantur in locum frigidum supremum, multum remota a terra. Deinde cum dicit.

Affignat causam generationis grandinis, in quo, primo excludit vnam difficultatem superius motâ, secundo excludit aliâ, ibi. Accidit autem hoc. Dicit ergo primo, quod per experimentum videmus, quod calidum, & frigidum sua contrarietate consistant se invicem, & aggregant: & hoc manifestum est in terra. Nam in æstu interiora terræ sunt frigida, propter hoc, quod caliditas aeris frigiditatem terræ circumflatur, vnde congregatur interius, econversum autem tempore frigiditatis interiora terræ sunt calida, propter hoc, quod frigus concluditur interius calore, qui erat in terra, & in deest, quod aqua fontium in æstate est frigida, & in hyeme calida: Et hoc oportet putare fieri, etiam in superiori loco. Vnde in tempore calido, frigidum contrarietate calidi circumstantis inclusum: vehementius operatur vnde aliquando valde cito ex nube facit aquam, & propter hoc, multo maiores guttæ fiunt in calidis diebus, quæ in hyeme & aquæ pluvie sunt lubricæ, id est violentiores, quæ quidem magnitudo, & violentia, accidit ex eo, quod quasi tota simul descendit pluvia, quod accidit propter celeritatem congelationis. Et sic contrarium accidit ei, quod Anaxagoras dicebat: volebat enim hoc accidere, quando vapor ex quo generatur pluvia, ascendit in aerem valde frigidum, sed nos converso dicimus quod simul accidunt cum vapor descendit in aerem calidum. Sic igitur ex calido circumstante frigidum, & congregant ipsum, sunt magnæ guttæ pluviarum, & violentæ: sed cum frigidum magis congregatur, conclusum

ab exteriori calido, non solum subieco condensantur nubes in aquam, sed vterius aqua congelatur ex vehementi virtute frigidi inclusi, & sic fit grando. Vnde patet solutio primæ difficultatis, quare scilicet aqua congelatur in grandinem, magis tempore æstatis, quam hyemis. Deinde cum dicit.

Soluit secundam difficultatem, & circa hoc tria facit: primo soluit difficultatem, secundo assignat rationem de tempore generationis grandinis, ibi. Minus autem æstate, tertio, ponit quoddam contentens ad celeritatem generationis grandinis, ibi. Conferret autem. Fuit autem secunda difficultas ex hoc, quod non videbatur posse dari tempus, in quo superius aqua congelaretur in grandinem, quia statim dum aqua generatur, cadit, & antequam generetur, congelari non potest. Ad solvendam igitur hæc difficultatem dicit, quod generatio grandinis accidit, quando est velocior aquæ congelatio, propter virtutem magis gignuntur, & aqua impetuosa magis gignuntur, cum magis coæternat: magis vero coæternat ob densationis celeritatem. Atque hoc contra quam Anaxagoras inquit: euenit. Ille enim ita afficitur, cum in frigidum descendit: nos autem, cum in calidum descendit, & maxime, cum exteriori circumstante introrsum magis compressum fuerit, mox ubi aqua gemmæ congelat, efficitur: grado.

Quoniam autem calorem & frigus sese undique vicissim coercere & comprimere conspiciunt (qua de causa subteritanea loca tum calidis temporibus frigida sunt, tum gelidâ calida) hoc ipsum fieri in supero loco censendum est. Temporibus itaque calidioribus frigus calore ambiente introrsum undique compulsum, interdum quidem aquam ex nube celeriter facit, interdum grandinem. Quocirca & guttæ dicuntur tepidâ, quam hyeme multo maiores, & aqua impetuosa magis gignuntur, cum magis coæternat: magis vero coæternat ob densationis celeritatem. Atque hoc contra quam Anaxagoras inquit: euenit. Ille enim ita afficitur, cum in frigidum descendit: nos autem, cum in calidum descendit, & maxime, cum exteriori circumstante introrsum magis compressum fuerit, mox ubi aqua gemmæ congelat, efficitur: grado.

Hoc autem accidit, cum gelatio celerior fuerit, quam aqua in inferum locum delatio. Nam si tanto temporis spatio deorsum seratur, frigus autem vehementer breviori congelat, nihil prohibet, tum cum suspensa est, gelari, si gelatio minori tempore efficitur, quam deorsum latio. Quo vero propior, & magis collecta gelatio fuerit, eo impetu maiore aqua decidunt, & guttæ grandinesque maiores, propterea quod per breue spatium serantur, nec densa ea, quæ magnæ sunt, ob eandem causam guttæ cadunt. Rariius autem fit æstate, quam vere & autumno: quoniam magis quam hyeme, aer enim æstate est siccius, qui vere adhuc est humidus: autumno vero iam humescit.

Tem guttæ: quæ cadunt magis, non sunt crebræ, propter eandem causam, quia cum subito, & simul congelantur in magnas, non in multas partes diuiduntur: & subito etiam cadunt, sicque materia pluvie, & grandinis, non tam spissam cadit. Deinde cum dicit.

Affignat

Affignat rationem de tempore generationis grandinis, & dicit, quod minus cadunt grandines æstate, quam in vere, & in autumno: sed magis quam in hyeme, ideo autem minus in æstate, quia ætas est siccius, in vere autem est adhuc humidus, propter hyemem precedentem: & in autumno iam incipit humescere, & sic in æstate non est tanta materia vaporum humidorum ad generationem grandinis, sicut in vere, & in autumno, licet sit maior calor: in hyeme autem licet abundet materia, deficit tamen calor, qui sit potens concludere frigidum ad generationem grandinis. Fiant etiam grandines tempore maturationis fructuum. In fine æstatis, propter eandem causam, quia tunc calor adhuc viget, & etiam aeria incipit humescere. Deinde cum dicit.

Quia difficultatem generationis motâ soluerat, propter velocitatem generationis grandinis continuentem ex vehementia frigiditatis, ponit hanc ad celeritatem eandem conferens, & dicit, quod conferat ad celeritatem congelationis, quod aqua fuit præcelsa, adiuuante materia vaporosa caliditate temporis, & ideo citius infrigidatur, quia frigus vehementius agit in ipsam, & potest intrinsecus penetrare aquam rarefactam per calorem, & ideo multi, cum volunt infrigidare calidam aquam ponunt eam ad solè primo. Et illi etiam qui piscantur in regione Ponti, cum fecerint habitacula tempore glacie ad venandum pisces, quos venantur sciendes glacie fluuio, uel maris, circumfundunt aquam calidam calamis, quibus venantur, ut citius coaguletur, & sic venuntur glacie, quasi plumbo, ut calamis firmiter quietent. Sed & in regionibus, & in temporibus calidis, aqua calida fit cito frigida, eo quod cito inspissatur propter prædictam causam, & ideo in Arabia, & Aethiopia sunt pluvie æstate, & non hyeme, quia scilicet vapores cito infrigidantur ex contrarietate calidi circumstantis, cum regio illa sit valde calida. Vltimo autem epilogat quæ dicta sunt & est planum in litera.

Minus autem æstate fit, quam vere, & autumno, magis autem quam hyeme, quia siccius aer æstate, in vere autem adhuc humidus: in autumno autem iam humescit. Fiant autem: quemadmodum iam dictum est, & in maturacione fructuum grandines, propter eandem causam.

Confert autem adhuc ad celeritatem coagulationis: & præcelsam esse aquam, citius, infrigidatur, propter quod multum calor calidâ infrigidat cito voluerit, ad solem ponit primo. Et qui circa Pontum, cum in glacie habitacula fecerint, ad piscium venationem, venantur. n. decedentes glacie, aquam calidam, calamis circumfundunt, propterea, quod citius coagulationem, vtuntur. n. glacie, quasi plumbo, ut quietant calamis. Calida autem fit cito constans aqua: in regionibus & in temporibus calidis. Fiant autem & circa Arabiam, & Aethiopiam, æstate aquæ non in hyeme, & hæc vehementes, & eadem die sæpe, propter eandem causam cito, n. infrigidatur antiparistasi: quæ fit propter calidam esse regionem valde. De pluvia quidem igitur, & rore, & niue, & pruina, & grandine, quam ob causam sunt, & quæ natura eorum sit: hæc sunt dicta.

L E C T I O X V I .

Ventis autem, & omnibus spiritibus, adhuc autem de fluuijs, & mari dicamus, primo & de his dubitantes ad nos ipsos, sicut enim & de alijs, sic & de his, nihil accipimus dictum tale, quod non & quilibet dicat vtique.

Sunt autem quidam, qui aiunt id, carum aerem motum quidem, & fluentem, ventum esse: id ipsum autem eundem hunc iterum nubem, & aquam, tanquam eadem natura existere aque & spiritus, & vento existere motu aeris. Propter quod & eorum, qui sapienter uolunt dicere, quidam vnum verum, quod omnes venti essent ex vno principio. Sed de veteris etiam sicut de fluuijs manifestum est, quod id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de

Quoniam Philosophus determinauit de his, quæ generantur ex alio ab exhalatione humida, hic determinat de his quæ generantur in terra ex eadem materia, scilicet de fontibus, & fluminibus: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de causâ generationis fluuio: in secunda de duratione eorum, ibi. Non super eadem loca. Circa primum tria facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quod est de ventis, & omnibus, quæ ex veteris causantur, & de fluuijs & de mari, de quibus hoc ordine dicitur, quod primo ponemus dubitationes ad nos ipsos, & postea declarabimus veritatem ad nos ipsos, & non ad alios, quia de talibus nihil accipimus dictum ab alijs, quod non quilibet possit dicere, tam facilia sunt dicta eorum, & ideo non multum curabimus ea. Secundo ibi.

Quoniam etiam interdum fructuum pronens tempore, grandines (vt dictum est) fiunt.

Ad gelationis autem celeritatem aqua ante excelsa aliquid confert. Celerius enim refrigeratur. ideo multum, cum refrigerare celeriter uoluerint, soli primum eam exponunt. Ponticam accole, cum in glacie domos exstruunt, ad piscium venationem (uenantur enim glacie perfracta) aqua calida arundines perfundunt, propterea quod celerius gelatur. Nam glacie pro plumbo utuntur, ut immo arundines consistant. Quæ autem calidis temporibus, & locis concreuit aqua, cito incalescit. Aestate etiam, non hyeme, tum in Arabia, tum in Aethiopia pluvie oriuntur. & illæ quidem uehementiores, & eadem die sæpius, ob eandem causam. Cito enim refrigeratur propter antiparistiam, quæ ob loci uehementem calorem existit. De pluvia igitur & rore, & niue, & pruina, & grandine, quam ob causam sunt, & quæ natura eorum sit: hæc sunt dicta.

Tractatus quarti, libri primi: in quo determinatur de generatione Fontium, & Fluuiorum. Cap. 1.

Ventis autem et omnibus fluminibus, atque etiam de fluuijs, & mari dicamus, de his quoque primum aduersus nos ipsos dubitantes. Vt enim & de alio quouis, ita etiam de his nihil traditum accepimus, quod non uel quis dicere.

Sunt autem quidam, qui aiunt id, quod nuncupatur aer, cum mouetur, & fluuit, uentum esse: id ipsum uero cum rursus cogitur, nubem & aquam, perinde ac aqua & flatus eadem natura sit, aerique motum uentum esse. Quapropter nonnulli scite dicere uolentes, uentos omnes uentum esse inquit: quod accidit ut uniuersus aer qui mouetur, unus & verum, quod omnes venti essent ex vno principio. Sed de veteris etiam sicut de fluuijs manifestum est, quod id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de

hoc considerare in proprio tractatu, quid est ventus, & quomodo generatur, & quid mouet ipsum, & ubi est principium ventorum, & verum oportet accipere ventum fluentem sicut ex aliquo vase, qui tamen diu hinc donec illud euacuetur, ac si esse emiffum ab aliquo vtre, vt fabulatur Homerus, aut non est ex vno principio, sed ex multis, vt pictores pingunt, diuersos ventus emittentes ex se principium flatuum. Tertio ibi.

c ¶ Inducit similes opiniones de generatione flauiorum, propter hoc enim induxerat quod dictum est de ventis. Et circa hoc tria facit, primo ponit quorundam falsam opinionem: secundo reprobat eam, ibi quomuis manifestum est tertio excludit quandam rationem ipsorum, ibi. Non solum sed & talia.

¶ Dicit ergo primo, quod similiter videtur quibusdam habere de generatione flauiorum sicut dictum est de generatione ventorum: dicunt enim, quod cum aqua eleuatur a terra per vaporizationem, & iterum fluit deorsum, congregatur sub terra: & sic fluit ad generationem fontium, & flauiorum, sicut ita intelligantur exire ex aliquo magno ventre, id est ex aliqua magna voragine, ubi sic congregata multa aqua, sicut ita sit, quod omnes flauij fluant ex vno principio tali, sicut ex diuersis talibus principijs diuersi flauij fluant. Et secundum hoc, aqua non generatur sub terra de nouo ad fluxum fontium, & flauiorum, sed illa, quae prius fuit collecta in praedicta receptacula est principium multitudinis aquarum & flauij. & huius signum dicebant esse, quod in hyeme est maior fluxus flauiorum quam in aestate: Et hinc assignat causam, quare quidam flauiorum sunt perpetui, & quidam non perpetui: quando enim propter magnitudinem voraginis tanta

aiunt ventum esse omnes ventos: quia accidit & aerem motum vnum & eundem esse omnium, videri autem differre nihil differentem, propter loca, vnde quocumque extiterit fluens, si militer dicens, quem admodum vtiq; si quis putet omnes flauios vnum flauium esse, propter quod melius multi dicunt sine inquisitione, quam cum inquisitione sic dicentes. Si quidem enim ex vno principio omnes flauij & ibi spiritus, eodem modo, forsitan diceret vtiq; aliquid dicentes sic, si autem similiter hic, & ibi, palam quod hoc leue dictum erit vtiq; mendacium, quia hoc quidem opportunam habet considerationem quid est ventus, & quomodo sit, & quid mouens, & vnde principium eorum, & primo vtrum quidem modum ex vase oportet accipere fluentem ventum, & vsque adhuc fluere, donec vtiq; euacuetur vas, velut ex vtriusque emiffum, aut, quem admodum pictores pingunt, ex seipsis principium emittentes.

¶ Dicit ergo primo, quod similiter videtur quibusdam habere de generatione flauiorum videtur quibusdam habere, eleuata enim a sole aqua: & iterum plura, congregata sub terra, fluere, ex vtre magno, aut omnes ex vno, aut alium ex alio, nullamque aquam vllam, sed collectam ex hyeme in talia susceptacula terrae: hanc fieri multitudinem flauiorum, propter quod & maior semper hyeme currere, quod aestate: & hos quidem perpetuos, hos autem non perpetuos. Quorum quidem non propter magnitudinem vtris multa collecta aqua est, vt sufficiat, & non prius consumat antequam supueniat imber in hyeme iterum, hos quidem perpetuos esse in finem: Quibuscumque autem minora susceptacula, hi propter paucitatem aquae existantur, antequam superueniat quae de caelo, euacuato vase.

d Quamuis manifestum si quis velit faciens susceptaculum poculis quotidiana aquae fluentis continua intelligere multitudinem, excedit vtiq; magnitudine terrae molis, vel non multum deficiet suscepta omnis fluens aqua per annum, sed palam, quod accidit quidem multa alia in multis locis terrae.

e Non solum, sed & inconueniens, si quis non putet propter eandem causam aquam ex aere

idem uideatur. Cumque nihil differat, eum tamen differre ob loca, unde perpetuo effluit, uideri. Quod si perinde dicunt, ac si quis omnes flauios, vnum esse flauium existimet. Quod uero a multitudine absque perseverantiae relictis his dicit, qui adhibita perseverantia sic loquuntur. Nam si ex vno principio omnes flauerent, itemque status eodem modo, forsitan quis sic aiunt, aliquid dicerent. At si non aliter hic atque illic res habet, constat hoc illorum sciamentum falsum esse. Constat enim perseverantia de hoc est, quid uetus sit, & quomodo generetur, quidque sit, quod eos moueat, & unde eorum principium ducatur. Et ueram uentus quasi ex uase fluere sumendus sit, & conspici ex illo uacua, quod ad uacuum reddatur, tanquam ex utroque imitatur, an quem admodum etiam pictores pingunt, ex seipsum emittunt.

¶ Plurimum quoque ortus non dissimilis esse quibusdam uidetur. Aquam enim quae a sole subleuata est, rursus cum pluit, sub terra collectam, tanquam ex magno uentre fluere, aut omnes ex uno, aut alium ex alio, nullamque aquam generari, sed ex ea, quae hyeme in hac principia collecta est, flauiorum multitudinem effici. Ideo maiores semper hyeme quae aestate fluere, & alios quidem perennes esse, alios non perennes. Quorum uero ob alium magnitudinem aqua collecta multa est, ut sufficiat, nec antea consumatur, quam hyeme imber redeat, eos perennes semper esse. Quorum uero minorum sunt receptacula, eos ob aquae paucitatem ex ea, si prius uase existimato quam ea, quae ex caelo desluit, superueniat.

¶ At constat, si quis ei aquae, quae quotidie fluit, facta ante oculos susceptaculo, multitudinem eius considerare uoluerit, fore, ut quod aquam anno fluentem recipit, terrae molem magnitudinis exsuperet, aut certe parum minuetur. Atque perspicuum est multum etiam eiusmodi, multis in terrae locis accidere.

¶ Sed illud absurdum est, si quis non putet ob eandem causam aquam ex aere etiam intra terram oriri, ob quam

aqua congregata in hyeme sub terra, ut sufficiat ad perpetuatam flauium, ita quod non deficiat aqua fluen, priusquam iterum superueniat in noua hyeme: tunc flauis sit perpetuus vtiq; in hanc: si autem receptaculum sit paruum tunc propter paucitatem aquae deficit origo flauij: quasi euacuato uase, antequam iterum fluat aqua de caelo: & ideo flauis non perenniter fluit: Deinde cum dicit.

d ¶ Improbatur praedicta positio, quadrupliciter: primo quidem dicens, quod si aliquis uelit praecedens considerare multitudinem aquae, quae continetur fluit per flauios per totum uicium, excederet totam quantitatem terrae, vel parum ab ea deficeret, si oporteret esse aliquod receptaculum sub terra, vel vnum, vel plura vnde flumina fluere, & sic oporteret totam terram interius esse concavam ad capiendam tantam multitudinem aquae, & hoc ipsum non sufficeret, hoc autem patet esse falsum: cum enim terra naturaliter sit in medio, & naturaliter partes tendant ad ad medium, non potest dici, quod terra sit tantum concava interius ad suscipiendam aquam, licet non sit inconueniens, quod in multis locis terrae, sint aliqua receptacula aquarum. Secundo ibi.

e ¶ Ponit secundam rationem, & dicit quod inconueniens est si quis non putet, quod ex aere euaporato intra terram fiat aqua propter eandem causam, propter quam sit etiam supra terram in aere. Vnde si supra terram in aere, aer euaporatus propter frigiditatem condensatur in aquam, oportet putare, quod etiam a frigiditate terrae hoc idem fiat. Et sic non solum aqua separatum existens in terra, quasi in aliquo receptaculo, fluit per flauios, sed continue inflata terram generatur per inrigidationem vaporum: & haec

haec effluit per flauios. Sed quia posset aliquis dicere: quod ex vaporibus infra terram generatur quaedam aqua, sed tota simul colligitur in aliquibus receptaculis, ex quibus flauij fluunt, quod esset simile, & quasi idem positioni praedictae, ideo tercio hoc excludit per quoddam signum, ibi.

f ¶ Adhuc autem non ea quae fit, sed existente aqua quorundam, non tale esse principium flauiorum, velut sub terra stagna quaedam segregata, sicut quidam dicunt, sed similiter idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregata aqua in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue.

g ¶ Propter quod & reumata flauiorum ex montibus uidentur fluentia, & plurima, & maximi flauij fluunt ex maximis montibus. Similiter autem & fontes plurimi montibus & locis altis uicinantur, in campestribus autem, sicut flauijs pauci sunt omnino. Montana autem & alta loca uelut spongia spissa suspensa, secundum modica quidem, in multis autem locis producant, & colligunt aquam: suscipiunt. n. aduenientis aquae magnam multitudinem. Qui d. n. differt concavum, & supinam, aut conuexam

fieri, propter quam quidem super terram, & in terra. Quare si quidem & ibi propter frigiditatem constat vaporans aer in aqua, & ab ea, quae in terra frigiditate idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregata aqua in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue.

¶ Adhuc autem non ea quae fit, sed existente aqua quorundam, non tale esse principium flauiorum, velut sub terra stagna quaedam segregata, sicut quidam dicunt, sed similiter idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregata aqua in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue.

periferiam esse, & gibbosam? Vtroque. n. modo aequalis molem comprehendit corporis, & ascendente uapore infrigidant & concernunt iterum in aqua: propter quod quemadmodum diximus, maximi flauiorum ex maximis uidentur fluentes montibus. Palam autem est hoc, considerantibus terrae periodas, has. n. ex inquirere a singulis sic descriperunt, quaecumque non accidit ipsomet uisideris dicentes. In Asia quidem igitur plurimi ex Paropanisio uocato monte, uidentur fluentes & maximi flauij. Hic autem mons dicitur esse maximus omnium qui ad Orientem hyemalem. Ascendentes. n. in hunc apparet, quod extra mare, cuius terminus non palam, his, qui hic. Ex hoc quidem fluunt alii flauij, & Baetris, & Choaspes, & Araxes. Adhuc autem dicitur Tanais pars existens in Meotidem paludem, fluit autem & Indus ex ipso, omium flauiorum reumata plurimum. Ex Caucaso autem alii fluunt multi,

praeceps signum fuit sumptum ex opere, & dicit, quod propter eandem causam freumata, id est, flauiorum fluxus uidentur esse ex montibus, & maximi flauij fluunt ex maximis montibus, & fontes ut plurimum sunt vicini montibus, & locis altis. Sed in campestribus sunt pauci fontes separati a flauijs, & hoc ideo est, quia loca montana, & alta sunt sicut quaedam spongia spissa propter soliditatem lapidum ad eiciendam aquam, & sunt suspensa ad hoc, quod aqua possit fluere, & sic producant aquam in multis locis. Et colligit etiam aquam deluper compluram sed hoc secundum modicas partes, non tamen ita, quod infra montes sint voragines, in quibus congregatur aqua, & ideo dicunt, quod colligunt aquam, quia suscipiunt magnam multitudinem aquae deluper aduenientis pluuiam, Et ad hoc cooperat figura montium: nam figura rotunda est capacissima figurarum. Nihil autem differat ad recipiendam multitudinem aquae, an circumferentia sit disposita super me secundum concavitatem, an secundum conuexam globositatem: quia utroque modo aequalem quantitatem capiet. Unde licet montes non sint positi secundum concavitatem, sed secundum globositatem potius, tamen multitudinem aquarum suscipere possunt, & non solum colligunt multitudinem aquarum, ut aliunde receptam propter figuram, sed etiam producant eam ut interius generata propter frigiditatem

¶ Praeterea, si aqua in dies non gignatur, sed iam sit, non tale esse flauiorum principium, quales lacus quidam subterranei secreti sunt, quemadmodum aliqui inquirunt, sed ut supra terram exiguae guttae coelescunt, & illae rursus cum alijs coeunt, demum ingens aquae pluuiiae copia decidit, sic in terra ex paruis primum colligi, ac flauiorum esse principia: terra in unum ueluti stillante. Res autem ipsa hoc indicat. Qui enim aquae dumtaxat faciunt, cuniculis & suffusionibus congregant, tanquam ab excelssis terra sudorem mittente.

¶ Quapropter fluminum fluxus e montibus labi cernuntur, plurimaque & maxima flumina e maximis montibus fluunt, fontes similiter plurimi montibus & locis altis propinqui sunt in planis autem pauci admodum, & illi quidem sine flauijs existunt. Nam montosa & edita loca, quasi spongia suspensa, paulatim quidem, sed multis in locis stillant, colliguntque aquam. Aquae enim descendentes ingentem copiam excipiunt. (Quid enim referent causus ne sit & supinus, an pronus & deuexus ambitus? siquidem aequalem corporis molem utroque modo ob densitatem excipiet.) & uaporem ascendente refrigerant, ac in aquam rursus conuertunt. Ideo maxima flumina ex maximis (ut diximus) montibus fluere cernuntur. Hoc autem his perspicuum est, qui terrae circuitus intuentur. Quoscumque enim uis, qui narrant, cernere non contigit, eos a singulis interrogando, hunc in modum descriperunt. In Asia igitur ex monte, qui uocatur Paropamisus, plurima & maxima flumina fluere cernuntur, hic uero omnium consensus, montium omnium, qui ad ortum brumale sunt, maximus est. Si quis. n. eius uerticem superauerit, ei mare exterum inde apparet: cuius terminus conspicuus non est illis, qui sunt citra. Ex eo ergo defluunt, tum alij flauij, tum Baetris, & Choaspis, & Araxes. Cuius tanais pars in Meotidem paludem effunditur. Indus quoque, cuius inter omnes flauios fluxio maxima est, ex eodem decurrit. Ex Caucaso uero, cum plerique alij, & numero permulti, & magnitudine excellentes, defluunt, tum Phasis. Caucasus autem mons est, eorum, qui ad aequum Solis exoritur sitii sunt, amplissimus pariter & altissimus. cuius celsitudinis

fluuijs, & hoc ideo est, quia loca montana, & alta sunt sicut quaedam spongia spissa propter soliditatem lapidum ad eiciendam aquam, & sunt suspensa ad hoc, quod aqua possit fluere, & sic producant aquam in multis locis. Et colligit etiam aquam deluper compluram sed hoc secundum modicas partes, non tamen ita, quod infra montes sint voragines, in quibus congregatur aqua, & ideo dicunt, quod colligunt aquam, quia suscipiunt magnam multitudinem aquae deluper aduenientis pluuiam, Et ad hoc cooperat figura montium: nam figura rotunda est capacissima figurarum. Nihil autem differat ad recipiendam multitudinem aquae, an circumferentia sit disposita super me secundum concavitatem, an secundum conuexam globositatem: quia utroque modo aequalem quantitatem capiet. Unde licet montes non sint positi secundum concavitatem, sed secundum globositatem potius, tamen multitudinem aquarum suscipere possunt, & non solum colligunt multitudinem aquarum, ut aliunde receptam propter figuram, sed etiam producant eam ut interius generata propter frigiditatem

¶ Praeterea, si aqua in dies non gignatur, sed iam sit, non tale esse flauiorum principium, quales lacus quidam subterranei secreti sunt, quemadmodum aliqui inquirunt, sed ut supra terram exiguae guttae coelescunt, & illae rursus cum alijs coeunt, demum ingens aquae pluuiiae copia decidit, sic in terra ex paruis primum colligi, ac flauiorum esse principia: terra in unum ueluti stillante. Res autem ipsa hoc indicat. Qui enim aquae dumtaxat faciunt, cuniculis & suffusionibus congregant, tanquam ab excelssis terra sudorem mittente.

cuius celsitudinis

quā vaporem re solutum a terra & ascendente propter caliditatem innatam frigiditas terrae infra terram partim coagulat: & sic iterum condensat ipsum in aquam: & ideo, ut dictum est, maximū fluiorum fluunt ex maximis montibus. Et hoc manifestum est, si quis consideret circulearem dispositionem terrae, qui enim sic describuntur terram, vel ipsi viderunt, vel ab aliis inquisuerunt flumina, & regiones. Ponit ergo primo exemplum in Asia de Paropanis, qui est ad ortū hiemalem, & de Caucaso, qui est ad ortum aestiualem: ex quibus cum sint maximū montes, multū & maximū fluiū oriuntur. In Europa autem de monte Pyrenaeo, qui est ad occasum æquinoctialem, & de quibusdam aliis montibus, qui sunt ad septentrionē in Scythia: ex quibus etiam sunt magna flumina, & in

& secundu multitudinē, & secundū magnitudinem excedentes, & Phasis. Caucasus autē maximus mons est eorum, qui ad orientē aestiuale, & multitudinē & altitudinē. Signa autē altitudinis quodam, quia videntur a vocatis profundis, & a nauigantibus in stagno. Adhuc autē illustratur sole ipsius summitates usque ad tertiā partē noctis, & ab oriente & iterū a vespera. Multitudinis autē, quia multa habens iuga in quibus habitāt gentes multae, & stagna aiunt esse magna, artamen oīa iuga aiunt esse manifesta vsque ad vltimū verticem. Ex Pyrenaeo autē, hic autē est mōs ad occidentē æquinoctiale in Celtica) fluūt Ister & Tartessus: iste quidē igitur extra colūnas, Ister autē per totā Europā in Pontum Euxinum. Aliorum autē fluiorum plurimi ad arctum ex mōtib⁹ Hercyniis: hi autē & multitudine, & altitudinē maximū sunt circa hunc locū. Sub ipsa autē ur̄sa super vltimā Schytiā vocata ripa, de quarum magnitudine valde dixerunt sermones qui dicuntur fabulosi. fluunt igitur plurimi, & maximū, post Istrū, aliorum fluiorū hinc, ut aiunt. Similiter autē & circa Libiā, qui quidē ex Aethiopicis montibus, & Aegon, & Nises, maximū autē diuulgatorum, Thiometrius vocatus, qui in exterius mare fluit, & Nili fluius, qui ex argenteo vocato monte. Forū autē qui circa Elinitū locum. Achelous quē ex Pindo & Inachus: Strimon autē & Nestus, & Hebrus, omnes tres existentes ex Cōbro, Multi autē fluxus & ex Rhodoe sunt: similiter autē & alios fluios inueniat quis vtiq; fluentes, sed testimonii gratia hos diximus: quoniam & quicunque ipsorum fluunt ex paludibus, paludes sub mōtib⁹ positas esse accidit: fere oēs autē sub locis altis ex preparatione. Quod quidē igitur nō oportet putare sic fieri principia fluiorum, ut ex determinatis ventibus, manifestum. Neq; enim vtiq; locus sufficiens esset, qui terrae, ut est dicere, sicut neque qui nubis, si existentē sub mōtib⁹ oportebat fluere solum, & non hoc quidē deficeret. hoc autem fieret, sed sēper ab existente accipiebatur. Et sub mōtib⁹ esse fontes attestatur, quia ex cōfluere ad modicū ex multis scaturiginibus paulatī distribuit locus: & sunt sic fontes fluiorum.

h Et non solū, sed talia esse loca habentia multitudinem aquae velut stagna nihil inconueniēs, sed non ad tāta, ut hoc accidat, nihil magis, q̄ si quis putet, quae manifesta, esse fontes fluiorū, fere. n. ex fontibus plurimi fluunt. simile igitur illa. & hoc putare esse corpus aquae omnium. Quod autē tales fontes, & voragine terrae, manifestant abforti fluiorum. Accidit autē hoc in multis locis terrae, puta, Peloponēsi. Plurima talia circa Arcadiā

Aphrica, sive in Libia, de quibusdam aliis magnis montibus, ex quibus alia magna flumina fluunt: & similiter dicit esse de aliis montibus, & fluiis: & quod quicunque alii fluii fluunt ex paludibus, paludes istae sunt positae prope montes, & sic in idem redit. Et sic exemplis positus, concludit propositum dicens, Quod quidē igitur. Non oportet repetere quod supra dictum est, quia planum est in littera. Deinde cum dicit. h. ¶ Excludit rationem positionem praedictam positionem & dicit, q̄ non est inconueniens, q̄ inueniantur aliqua loca habentia actu multitudinē aquae, ac si essent stagna, sed non ad tantum hoc valet, ut ex hoc possit accidere fluxus fluiorum: non enim magis possimus dicere, q̄ aquae siquae continentur sub terra vel in montibus, contineant totam aquam fluiorum, quā si quis dicat, quod fontes, qui manifeste apparent extra terram, totam aquam fluiorum actu continent. plurimi enim fluiorum fluunt ex fontibus. Quod dicit propter hoc, q̄ aliqui fluunt ex paludibus, ut dictum est. vnde simile est putare, quod contineant totum corpus aquae, quae fluit per flumina illa collectiones subterraneae, & vti situm mare, quod ipsam contineant istae collectiones aquarum, quae inueniuntur extra terram in fontibus. Sed hoc manifeste est falsum, quod etiam de collectionibus aquarum, quae sunt sub terra manifestū esse potest per hoc, quod multa flumina aborbentur a terra: & hoc manifestat per multa exempla, & est planum in littera.

LECT. XVIII.

Rostquam Philosophus ostendit causam generationis fluiorum: hic determinat de duratione eorum: & circa hoc duo facit. primo ponit opinionem suam circa hoc & dicit, quod non semper eadem loca terrae sunt aquosa, vel arida, sed hoc permuatatur secundū quod fluii generantur de nouo, vel deficiunt, propter quam causam sit permutatio circa terram: ut quae nunc est arida, aliquando fiat mare, & e conuerso, & non semper in vna & eadem parte terrae sit mare, vel terra sicca, sed hoc non accidit casu, sed secundum quendam ordinem, & aliquam circulationem caeli: sicut & oēs transformationes, quae sunt in istis inferioribus, ordinantur secundum motū caeli: secundo ibi.

b. ¶ Manifestat quod dixerat: & circa hoc duo facit. primo assignat causam vnam eius, quod dictū est. Secundo, excludit quā

Nec tamen absurdum est, eiusmodi esse loca, quae velut stagna, aquarum multitudinem contineant: quanquam non ea capacitate, ut hoc nibilo magis conueniat, quā si quis fluiorum fontes perspicuos esse arbitretur. Fere enim e fontibus plurimi effluunt. Perinde igitur fuerit, hos atque illa uniuersum aquae esse corpus, existimare. Terrae autem caueanas eiusmodi esse, & hiatus, ea quae absorbentur, flumina declarāt: quod quidem multis terrae in locis accidit, ut in Peloponēsi, in Arcadia plurima huius generis habentur.

tantam aquam fluiorum, quā si quis dicat, quod fontes, qui manifeste apparent extra terram, totam aquam fluiorum actu continent. plurimi enim fluiorum fluunt ex fontibus. Quod dicit propter hoc, q̄ aliqui fluunt ex paludibus, ut dictum est. vnde simile est putare, quod contineant totum corpus aquae, quae fluit per flumina illa collectiones subterraneae, & vti situm mare, quod ipsam contineant istae collectiones aquarum, quae inueniuntur extra terram in fontibus. Sed hoc manifeste est falsum, quod etiam de collectionibus aquarum, quae sunt sub terra manifestū esse potest per hoc, quod multa flumina aborbentur a terra: & hoc manifestat per multa exempla, & est planum in littera.

LECT. XVIII.

Rostquam Philosophus ostendit causam generationis fluiorum: hic determinat de duratione eorum: & circa hoc duo facit. primo ponit opinionem suam circa hoc & dicit, quod non semper eadem loca terrae sunt aquosa, vel arida, sed hoc permuatatur secundū quod fluii generantur de nouo, vel deficiunt, propter quam causam sit permutatio circa terram: ut quae nunc est arida, aliquando fiat mare, & e conuerso, & non semper in vna & eadem parte terrae sit mare, vel terra sicca, sed hoc non accidit casu, sed secundum quendam ordinem, & aliquam circulationem caeli: sicut & oēs transformationes, quae sunt in istis inferioribus, ordinantur secundum motū caeli: secundo ibi.

LECTIO XVIII.

Non semper autē eadem loca terrae, neq; aquosa sunt, neq; arida, sed permuatantur secundū fluiorū generationes, & defectus, pp quod & quae circa aridā permuatantur, & mare, & non semper hae quidē terrae hoc autē mare perseverat omni tēpore. sed fit mare quidē vbi ante aridā. vbi autē nunc mare quidē, iterum hic terra, secundum tamē quidē ordinē putare oportet hoc fieri, & periodum.

b Principium autē horum, & causa, quia terrae, & quae intus, sicut corpora plātatum, & animalium statum habēt, & senectutē. sed illis quodam nō secundum partem hoc accidit pati, sed simul totum in statu esse, & detrimētū pati necessariū, terrae autē hoc fit secundū partē pp frigus, & caliditatē. Hae quidē igitur crescunt, & minuantur pp circulationem & solē, pp hęc autem & virtutē partes terrae accipiunt differentē, & vsque ad tempus aquosa possunt permanere, deinde exiccantur, & senescunt iterum, alia autem loca viuificantur, aquosa sunt secundum partem. Necessē autē locis factis siccioribus, & fontes exterminari, his autē accidentib⁹ fluios quidē ex

dam causam ab aliis opinatam ibi. { Qui quidem igitur respicit. } Circa primum duo facit: primo assignat causam praedictae transformationis, secundo assignat causam: quare praedicta transformatione lateat ibi. { Sed propter quod sic? } Dicit ergo primo, quod causa & principium transformationis praedictae haec est, q̄ virtus terrae habet suo modo statū, & senectutē: sicut corpora animalium, & plantarum, in hoc tamen est differentia, q̄ animalia, & plantae, patiuntur senectutē, & statum, non successus, secundum diuersas partes sed simul secundum totum, sed in terra haec transformatione est secundū partē, & partē, propter caliditatem & frigus, crescente vna parte in caliditate, vel frigore, & alia diminuta propter motū solis, & alias circulationes caelestium corporum. Et inde est, q̄ secundum diuersum situm in aspectu solis & stellarum, partes terrae recipiūt diuersam virtutē, ita quales quae partes terrae possunt diu permanere in humiditate, & aquositate, secundum aliquid determinationis tēpore, quod est eis quasi iuuentus, vel status, & postmodum siccat, quod est terrae quasi senectus: quae naturaliter propter defectum humorum habet desiccare, & dum hae partes terrae exsiccantur, alia loca terrae viuificantur, & sunt aquosa: secundum aliquā partem, quod patet per hoc, quia in vere omnia quasi iuuenescunt per humiditatem: quae in hyeme postea senescunt propter nimiam siccitatem. & in vere etiam nostrae partes terrae sunt in vigore, alibi vero sunt iam desiccata omnia. Et sic patet, q̄ senectus & iuuentus, non accidunt secundum totum terrae, sicut in animalibus & plantis, sed secundum partem & partem. Sic igitur in aliquibus

Quarta tractatus, primi libri, in quo determinatur de duratione fontium & fluiorum. Cap. II.

Non semper autē eadem terra loca aquosa sunt, vel arida, sed pro finium ortu ac defensione mutantur. quamobrem mutatio quoque est inter continentem, & mare, nec semper loca haec terra illa, mare omni tempore permanent. Sed vbi terra erat, nunc mare est, & vbi nunc mare rursus erit terra: quanquam ordine quodam ac periodo fieri ista censendum est.

Horum autem principium & causa est: quod terrae interiora, quemadmodum & stirpium, & animalium corpora, iugentem statum & senectutem habeant, sed hoc interest, quod illis non per partes, cuiusmodi affectiones usuueniant, sed uniuersum simul corpus & nigere & senescere necesse est, terrae autem ob calorem & frigus, per partes hoc euenit. Ac illa quidem in solis & conuersionis augetur & imminuitur, ex quibus etiam terrae partes vni differentem accipiunt. Quare ad aliquod vsque tempus humida possunt permanere, deinde exiccantur, & rursus senescunt. Alia autem loca viuificantur, & per partes humida redduntur. Cum autem loca sicciora euadunt: fontes euanescent necesse est, idque cum euenerit, flumina ex ingentibus primam exigua fieri, tum partibus

partibus terræ deficcate modo prædicto fontes destruantur: & ex hoc sequitur quod fluij primo quidem ex magnis redigunt in paruos, & tandem totaliter exsiccat, propter siccitatem fontium, ex quibus oriebantur. Et sic in vna parte terræ quæ iam senuit exsiccat, in alia autem, quæ facta est aquosa proportionaliter de nouo sunt fontes, & flumina: & ita facta transmutatione circumflumina, vt. f. in vna parte terræ deficiant, in alia esse incipiant de nouo, trās mutatur per consequens mare, & vbi abundauerat primo per excessum fluij, siccedit mare: & remanet arida. Vbi vero mare exsiccabatur, per aliquam aliam rationem causatā ex aliquibus fluxibus superuenientibus terræ, iterum ibidem stagnat, aquæ abundantia cōgregata. Secundo ibi.

C Sed ppter ea, q̄ fit omnis naturalis circa terrā generatio p successione, & in temporib' longissimis ad nostrā vitā, latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus sunt, & corruptiones: q̄ memoretur horū permutatio a principio in finē Maxime quidem igitur corruptiones sunt, & citissime in prælijs, alia autem in infirmitatibus, hæc autē sterilitatibus, & in his, hæc quidem magnæ. hæc autem secundū modicum, vt lateant vltimā gentiū: & transmigrationes, propterea q̄ hi quidem derelinquunt regiones, hi autē permāserūt vsq; ad hoc, donec vtiq̄ non amplius possent alere regio multitudinē vllam. A prima igitur desertione ad vltimā, verisimile fieri longa tempora, vt nullus memoretur: si saluatis adhuc permanentibus obliuione factam esse, ppter tēporis multitudinem. Eodem autē modo oportet putare & inhabitationes latere, quando primum facte sunt gentibus singulis, deinde permutata, & facta sicca ex paludosis & aquosis. Etenim hic paulatim ex multo fit tempore additio, vt non sit memoria qui primi, & quando, & qualiter habentibus locis, venerunt, velut accidit & circa Aegyptū. Etenim hic locus semper sicciore videtur factus, & tota regio fluij attritio existēs Nili. Propter autē paulatim exsiccatas paludibus p̄p̄inqua inhabitari, ex tēporis longitudine ablatū est principiu. Videntur igitur & ora omnia, excepto vno Canobico manufacta & nō fluij existentia, & antiquitus Aegyptus Thebe vocatus. Insinuauit, autē & Homerus sic recēs existere, vt est dicere, ad tales permutaciones Illius. n. loci facit memoriā, tanquā non adhuc Memphi existente, aut totaliter: aut tanta. Hoc autē verisimile sic accidere, inferiora. n. loca posteriore habitata sunt, paludosa. n. ad amplius tēpus necessarium esse, p̄p̄inqua alteratione ppter stagnare in vltimis semper magis permutatur aut hoc, & iterum apte habet: deficcata enim loca veniūt ad bene habere: quæ autem prius bene temporabiles, exsiccata aliquādo fiūt

res remanent in eisdem partibus terræ, possent remanere aliqua memoria rerum etiam antiquissimarum, & trās mutationum: sed quando aliqua gens deleret, & superuenit noua in locum eius, non remanet in secunda gente memoria antiquitatum, quæ fuerunt in prima gente, & multo minus in tertia vel quarta. Corruptiones autem gentium, quæ nouissimæ sunt, sunt per prælia, alia autē sunt per infirmitates, & epidemias, alia autem per sterilitates, & harum sterilitatū & corruptionū, quædam sunt magnæ simul, quædam vero sunt paulatim, vt et trās mutationes gentium de loco ad locum lateant, eo quod aliqui a principio, ex eo, quod incipit terra fieri sterilis, vel infirma, vel propter guerras relinquunt regionem, alii autem permanent quandiu possunt ibi nutrirī, ita quod a primo deficcata, q̄ prius essent aquosa, hoc verū est: licet et conerariū verū sit, q̄ in aliquibus locis inuenitur superuenisse mare vbi prius erat arida: sed hoc est falsum, q̄ causa huius trās mutationis sit mūdū generatio: derisibile. n. v. ponere trās mutationē i paruis partibus magnitudō aut terræ quasi nihil est i cōparatione ad totum cælū: obinet. n. vicē puncti. Secundo ibi.

G ad extremum siccescere. fluminibus vero loco mutatis, & hic quidem exiccatis, alibi ratione simili genitū, mare mutati. Eum enim locum, in quo fluminum impulsu redundabat, cum recedit, siccum reddat necesse est, ubi vero fluxionibus abundans terra adaggerata exiccata est, ibi rursus stagnare.

H ximi quidem & celerissimi interitus in bellis sunt, alii in morbis, alii in sterilitatibus, & in his alii magni, alii paulatim. Quocirca & huiusmodi gentium migrationes ignorantur, propterea quod a liū regionem deserant, alii cōsequē permāneant, quoad nullam amplius multitudinē alere regio valeat. Inter primam igitur & vltimā migrationem, longum temporis spatium intercedat, verisimile est: quo quidem fiat, ut nemo meminerit, quin si ij, qui remanserunt, superfluit uuant, illorum memoria temporis longitudine deleta sit. Eodem modo existimandum est tempus latere, quo inhabitari primum ea loca cœperunt, quæ mutata fuerunt, & ex aquosis & palustribus arida reddita. Illa enim paulatim multo in tempore ampliantur, ut nulla sit memoria, qui nam primum, & quo tempore, & quo locorum statu in ea euenerint, quemadmodum & in Aegypto euenit. Hic enim locus sicciore semper fieri, totaque regio, Nili fluminis alluie videtur concreti. Sed quia paludibus siccescētibus a finitimis paulatim incoli cœperunt, longinquitas tēporis inuitio obliuauerunt. Itaque omnia, uno Canopico excepto, manu facta, non fluminibus videntur. Quin etiam antiquitus, quæ Thebe appellatur, erat Aegyptus: id quod Homerus etiam docet, qui non adeo multo post eiusmodi mutationes extitit. Huius enim loci meminit, tanquā Memphis aut omnino non esset, quæ certe non tanta. Hoc vero ita accidisse verisimile est, Humilia. n. loca posterius quā edita incoli cœperunt, quandoquidem necesse est ea loca, quæ concretionibus ex alluie propiora sunt, cum in extremis semper locis magis stagnent, diutius palustris remanere. Id autem mutatur, & rursus in melius euadit: quippe cum in meliorem statum ea, quæ exiccantur, loca rediguntur, & quæ prius temperata erant, cum nimis siccescunt, deteriora fiunt. Quod Græci, Argiuorum, Mycæneorumque regioni contigit. Troicis enim temporibus, Argiua, propterea quod palustris esset, paucos alere poterat, et

est, & in multo tēpore: & ponit exemplū de terra Aegypti, q̄ paulatim exiccata est quasi a fluio & de quibusdā alijs terris, quæ sunt transmutate, & deficcatae ab aquositate, & conuersio: & est planum in litera. Deinde cum dicit. d. Excludit causā a quibusdā opinatā: & circa hoc tria facit: primo excludit causam falsam: & dicit q̄ aliqui respicientes ad aliquid modicū, volunt iudicare de toto cælo: putant. n. cām taliū trās mutationū esse mutationē toti mūdū: ac si cælum, & mundus de nouo sit generatus: & ex hac cā dicunt, q̄ mare ē minoratū, quia a principio cœpit deficcari a iole: unde plura loca apparet modo de siccatā, q̄ prius essent aquosa: hoc verū est: licet et conerariū verū sit, q̄ in aliquibus locis inuenitur superuenisse mare vbi prius erat arida: sed hoc est falsum, q̄ causa huius trās mutationis sit mūdū generatio: derisibile. n. v. ponere trās mutationē i paruis partibus magnitudō aut terræ quasi nihil est i cōparatione ad totum cælū: obinet. n. vicē puncti. Secundo ibi.

E xcessus imbrū, purare oportet ad multum tps sufficere, & sicut nūc eius, qd est perpetuos esse quosdā fluiorū, hos autē nō, hi quidē autē cām eē magnitudinē sub terra voraginū, nos autē magnitudinē altorū locorū, & sp̄situdinē, & frigiditatē ipsorū ista. n. plurimā, & operiunt aquā, & suscipiunt, & faciunt, quibuscunq̄ autē paruæ suspensæ montium consistentiæ, aut cinifera, & lapidosa, & argillosa, hæc prædicere: sic putare oportet in quibus vtiq̄ facta fuerit talis humi-

A Mycæna vero recte affecta erat, ob eamque causam in maiori pretio habebatur, nunc autem contra ob eam, quæ dicta est, causam. Illa enim sterilis facta est, & prorsus sicca. Huius vero, quæ tunc stagnabant, sterilia erant, utilia nunc reddita sunt. Quod igitur paruo illo in loco accidit, idem & in magnis locis, & integris regionibus euenire putandum est.

B Qui quidē igit respiciūt ad modicū, tantū putant causam esse taliū permutationum totius permutationis: tanquā generato cælo, pp̄ quod, & in mare minus fieri aut, tanq̄ exiccatum quæ plura loca apparet hæc falsa nunc, q̄ prius. Est autē horū hoc qd̄dem verum hoc autē nō verum, plura qd̄dem. n. sunt, quæ prius aquosa, nunc autē arida, non solū, sed contrariū in multis. n. locis considerantes, inuenimus superuenisse mare, sed huius cām non mundi generatiō nē oportet putare: derisibile. n. pp̄ paruas, & momentaneas mutationes mutare totū: terræ autē moles, & magnitudo, nihil est ad totum cælum.

C Sed horū oīum causam existimandū quia fit per tēpora finita, velut in temporib', quæ secundū annū, hyems sic periodo quadā, magna hyems, & excessus imbrū. Hoc autē nō semper secundum eadem loca, sed quæ admodū vocatus sub Denalio ne Cataclysmus: etenim hic circa Hellenicum locū factus fuit maxime, & huiusmodi circa Hella dē antiquā. Hæc autē ē circa Dodonē, & Achelou: iste. n. multus in locis rheuma permuauit. habitabāt. n. Selli hic: & vocati tūc quidem Græci, nūc autem Hellenes,

D Cum igitur talis factus fuerit excessus imbrū, purare oportet ad multum tps sufficere, & sicut nūc eius, qd est perpetuos esse quosdā fluiorū, hos autē nō, hi quidē autē cām eē magnitudinē sub terra voraginū, nos autē magnitudinē altorū locorū, & sp̄situdinē, & frigiditatē ipsorū ista. n. plurimā, & operiunt aquā, & suscipiunt, & faciunt, quibuscunq̄ autē paruæ suspensæ montium consistentiæ, aut cinifera, & lapidosa, & argillosa, hæc prædicere: sic putare oportet in quibus vtiq̄ facta fuerit talis humi-

E Sed horum omnium causam censere debemus, quod per tempora fato constituta, ut biems annuarius temporibus, ita magno quodam temporum circūitu hyems magna fiat, immensaque aquarum pluuia, & illa quidem non in iisdem semper locis, sed talis qualis eluuio, quæ Deucalionis nominatur. Hæc enim per Græciam potissimū puasit, atq; adeo per veterē illā Græciā q̄ ad Dodonē, & Achelou: si a est: quippe cū ille multis in locis cursū mutauit. Ibi enim Selli habitabant, & quorum Græci, nunc Hellenes appellamur.

F Cum igitur eiusmodi imbrum nis magna fuerit, censendum est, ad multum tempus perdurare. Et quemadmodum quod alia flumina perennia sint, alia non sint, alii quidem antrorum subterraneorum uasitatem causam esse inueniunt, nos vero editorū locorū magnitudinem, eorumdemque densitatem, & frigus, quandoquidem illi plurimam aquam excipiunt, & continent, & gignunt, & quibus montes exigui, aut fungosi, & lapidei atque argillosi suspensi sunt, eos antea deficere censemus, ita putandum est, in quæ loca ea aquarum copia ceciderit, eā illorum humores veluti perennes efficere. Hæc autem tempus Thoa Motheo.

semper in casidē partibus, & ponit exemplū de diluio factō tpe Deucalionis, in quā dā determinata parte Græciæ Tertio ibi f. Alignat ex p̄di cīs cām diuersionis fluiorū, & dicit q̄ cū in aliqua terra factus fuerit magnus excessus imbrū, ita imbibit in terra humiditas, q̄ sufficit ad multū tps ad generationē fluiorū, quod quidē eōt esse diuersis opinionib'. Siue. n. dicat, q̄ perpetuas fluiorū est ex magnitudine voraginis cōtinuatā multā aquā, vt quidā dicit, licet p̄dicitur, siue dicat q̄ in nostram opinionem superius positā, q̄ causa perpetuas fluiorū est magnitudo, & sp̄situdinē, & frigiditas altorum locorū, ita q̄ huiusmodi loca possūt fēpete multā aquā, & cōtinere eā & generare. Sed illa loca in quib' sūt paruæ substantiæ montū, & nō multū eleuata in altū, aut sunt quasi sp̄s giosa, vt nō possūt in eis cōseruari humiditas, & sunt lapidosa, vt nō possūt recipere aquā, & sunt argillosa, vt nō possūt eā generare, in talib' in quā locis deficit fluxus fluiorū, quoad vsq; iterū loca humectent. Sic ergo oportet putare, q̄ in quibuscunq; locis aduenit abundantia imbrū in magna hyeme, humiditates locorū erunt magis perpetuas, id est auituræ. Sed tūc procedente tpe exsiccat, & quæ dā eorū sunt minus humida, donec iterū reuertatur periodus in quā fiat excessus imbrū. Et sic vltimo concludit, q̄ in toto vniuerso necesse est fieri permutationē,

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER SECVNDVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Quædam Philosophus determinauit de his, quæ generantur in alto: sive ab exhalatione sicca, sive a vapore humido: adiungens etiam de generatione fluminum: propter similitudinem ad generationem pluitarum: nunc incipit determinare de his, quæ sunt in parte inferiori ab exhalatione sicca: & diuiditur in partes duas: sicut prima determinat de quibusdam principalibus passionibus: in secunda de quibusdam consequentibus: & hoc in tertio libro: ibi, De residuis autem. Prima diuiditur in duas: in prima determinat de mari: cuius salitudo ex siccatate causatur: in secunda determinat de ventis: & his, quæ ex eis causantur: ibi, De spiritibus autem dicamus. Satis autem apparet conueniens ordo quem philosophus obseruat. Nam post ea, quæ in supra parte aeris generantur ab exhalatione sicca, quæ stellæ cadentes cometa, laeteus circulus, & similia sunt, in secundo loco determinauit de his, quæ in inferiori loco generantur ab exhalatione humida scilicet de pluuijs: & huiusmodi: & quia eodem modo habet flumina causam generationis in terra, sicut pluuiæ in aere, post pluuias de fluminibus determinauit: post quæ determinat de mari: in quod omnia flumina decurrunt. Circa hoc ergo primo manifestat de quo est intentio: & dicit quod dicendum est de mari: quæ scilicet sit natura ipsius: & vtrum sit naturalis locus aquæ: vel accidentali ter ibi congregentur & propter quam causam tanta multitudo aquæ est salis, & de prima generatione maris: vtrum scilicet habeat principium suæ generationis: & quomodo. Secundo, ibi, Exequitur propositum: & circa hoc duo facit: primo ponit opiniones aliorum de mari: secundo, inquirat veritatem: ibi, Quod si quidem igitur fontes. Circa primum duo facit: primo ponit opiniones antiquorum theologorum: secundo naturalium: ibi, Qui autem sapientiores. Circa primum sciendum est, quod ante tempora Philosophorum fuerunt quidam qui vocabantur poete theologici: sicut Orpheus, Hesiodus, & Homerus: quia sub tegumento quarundam fabularum, diuina hominibus tradiderunt. De his ergo dicit, quod posterunt, quod mare habeat fontes proprios ex quibus causatur: & hoc posuerunt, vt terra & mari non ponerent extranea principia: sed propria: putauerunt enim quod terra, & aqua sint reuerendissima, quasi hæc sit magna pars totius vniuersi: & dicebat totum eolum esse propter terram: & aquam: & id circuli terram, & aquam ab alijs corporibus, & ab ipso, ac si hæc pars esset honoratissima, & primum principium iter omnia corpora mundi. Deinde cum dicit, c. Ponit opiniones Philosophorum naturalium de mari, & ponit tres opiniones, quarum prima est de generatione maris, & dicit quod illi qui fuerunt sapientiores prædictis Poetis, & sapientia humana, quod dicit quæ isti naturales non tractauerunt de diuinis, vt illi, sed de naturalibus, quæ est sapientia, proprie humana, id est conformis humano intellectui: isti ergo dixerunt quod mare habeat generationem, quia a principio totus locus, qui est circa terram erat humidus: & plenus aquæ, sed delicatus a sole per euaporationem humidus: & illud quidem, quod euaporauit, secundum eos causauit aerem & ventos: & hoc dicit causari ex motu solis, & lunæ, & stellarum. Illud autem quod est relictum, nondum exiccatum est mare. Vnde putant quod per contrariam exiccationem semper minoretur, & tandem aliquando totum exiccabitur, & mare iam non erit, hæc dicitur fuisse opinio Anaxagoræ & Diogenis. Secunda opinio est de salitudine maris. Empedocles enim dixit, quod terra calefacta a sole emittit quandam sudorem, quem credit esse aquam maris, & propterea dicit, quod mare est salsum, quia etiam sudor aliquando inuenitur salsum. Tertia opinio est Anaxagoræ de salitudine maris, qui dixit, quod terra, per quam transit aqua, vel quæ admiscetur aquæ, est causa salitudinis maris: sicut enim aliquod quod colatur per cinerem fit salsum, sic & aqua maris per admiscitionem terræ fit salsa. Deinde cum dicit, Tho. is Metro. C. 2. d. Inquirat

LECTIO II.

De mari autem, & quæ natura ipsius, & propter quam causam est salsa tanta aquæ multitudo. Ad hæc autem de ea, quæ a principio generatione, dicamus.

Antiqui quidē dicitur, & veritates circa theologias, faciūt ipsius fontes: vt ipsi sint principia & radices terræ & maris. Magis tragicum enim sic, & reuerentius forte esse existimantur quod dicitur: tanquā magna quædam hæc pars omnis existens, & reliquum cælum totū circa hunc locum consistere; & huius gratia, tanquā eundē honoratissimum: & principium.

Qui autem sapientiores humana sapientia faciunt ipsius generationem: esse. n. primo humidum omnē locum qui circa terram: a sole autē exsiccatum quod quidē euaporauit, spiritus verioses solis & lunæ autē facere: reliquum autem mare esse: propter quod & minus fieri exsiccatum putant: & tandē fore aliquando totum siccum. Quidam autem ipsorum aiunt calefacta a sole terra, velur sudorē fieri: propter quod & salsum esse: etenim & sudor salsum est. Quidā autē salitudine causam terram esse aiunt: quemadmodū. n. & quod per cinerem colatur salsum fit, eodem modo & hoc falsū esse mista ipsi tali terra.

LECTIO I.

De mari autem, & quæ natura eius sit, & quam ob causam tanta aquæ copia salsa est, de primo item eius ortu, dicamus.

Veteres igitur, & qui in Theologia versantur, eius fontes faciunt, ut maris ac terræ principia habeant & radices. Tragicæ enim & grauius magis fortasse id dicit existimantur, tanquam magna quædam pars vniuersi hæc esset, reliquumque totum mundum circa hunc locum positum esse, eiusque gratia constitutum, ut qui summo honore dignus sit atque principium.

Qui autem humana sapientia magis excellunt, eius ortum faciunt. Nam eum omnem locum, qui terram ambit, principio humidum fuisse; sed cum a Sole exiccaretur, id, quod in vapores solutum est, flatus Solisque & Lunæ conuersiones inquirunt effecisse, & quod remansit, mare esse. Itaque exiccatione imminui semper, & ad extremum exiccatum iri vniuersum arbitrantur. Eorum autem non nulli cum terra in Sole incalescit, veluti sudorem aiunt fieri: quamobrem salsum esse, cum & sudor salsum sit. Alii terram salitudinis causam esse inquirunt. Vt enim aqua cum per cinerem colatur, salsa redditur, sic & mare salsum esse, ob eius generis terræ admiscitionem.

non tñ ita q̄ generet aut corrūpat. Et si totus mūdus est perpetuus, necesse est sicut dictū est q̄ non semper eadē loca sint humida p̄ mare, vel fluant et sicca. Sed quæ prius fuerunt humida, fiunt sicca, & econuerso. Deinde cum dicit, g. Manifestat quod dictū est p̄ exēpla, & circa hoc tria facit, primo ponit tria exēpla, quorū vnū est de terra Aegypti, q̄ inuenitur demissior mari circumstante, propter quā cām impediti sunt quidam reges ne coniungerēt duo maria, vidētes p̄ hoc destitui fluxū fluii. Secundū exēplū ponit de Meotide palude, in qua pp̄ exiccationem fluiorum semper maior ariditas facta est: ita q̄ poterat ferre multo minores naues tempore suo, quā ante sexaginta annos. Tertium exemplum est de Bosphoro diuidente Europam ab Asia qui inuenitur minor

ditates locorū magis. Tēpore autem hæc exsiccata, facta sunt magis altera, aut minora, q̄ aquosa, donec veniat idē descensus periodi eiusdē. Quoniā necesse autē totiusquidē fieri quādam permutationē, non tamē generationē & corruptionē, si quēdā maneat totū, necesse, quē admodum nos dicimus, nō eadem semper loca esse humida, mari, & fluiuis; & sicca.

Manifestat autem quod sit. Quos. n. animos antiquissimos esse hominū Aegyptios, horū regio tota facta videtur & existens fluii opus, & hoc secūdū regionē ipsam aspicienti palā est. Et quæ circa rubrum mare,

& argumentū sufficiens. Hoc. n. regum aliquis acceptauit perfodere: non. n. paruas haberet ipsis utilitates nauigabilis totus locus factus: dicitur autē primus Sesostris conatus fuisse antiquorum, sed inuenit mare existēs altius terra: propter quod ille primo & Darius posterius cessauit fodiens: vt non corrumpere fluxus fluii cōmisto mari. Manifestum igitur, q̄ omnia vnū mare, huic continentū esset: propter quod & aquæ circa Libiā, Ammonicā regionē, humiliores videntur, & profundiores. p̄ter rationē inferioris regionis. Palā. n. q̄ alteratione facta: facta sunt stagna: & arida: tempore autē facta, derelicta, & stagnata aqua, deficcata est iā annihilata. At vero & quæ circa Meotidē paludē addiderunt alterationem fluiorum, tātū vt minores magnitudine naues nunc innatent, ad operationē, q̄ anno sexagesimo. Quare ex hoc facile proportionaliter accipere, q̄ & primo sint multa stagnorū: & hoc opus est fluiorum: & tandem necesse omne fieri siccū. Adhuc autē, Bosphorus semper quidem fluit, p̄pter alterari, & est adhuc videre oculis quonā accidit modo. Quādo vero. n. ab Asia interceptionem faciebat fluxus: quod posterius factū fuit stagnum parū, deinde exsiccatum est vtique; post hoc autē alia, quæ ab intercepto. & stagnū ab hac & hoc semper similiter accidit sic. Hoc autē facta sepe, necesse tēpore procedente velut fluium fieri, tandē autē & hunc siccum. Manifestū igitur, quoniā quando tēpus non deficit, & totū æternū, q̄ neq; Tanais, neq; Nilus semper fluxit: sed erat aliquñ siccus locus, a quo fluunt: opus. n. habet ipsorū terminū: tempus autē non habet. Similiter autē hæc, & in alijs fluiuis cōgruit dicere. At vero si quidē fluii fluūt, & corrūpunt. & nō semper eadē loca terræ aquosa, & mar necesse permutari similiter. Mari autē hæc quidē deserente, hæc autē supergrediente semper manifestū, q̄ ois terra nō semper eadē. Hæc quidē ipsa sunt mare, hæc autē arida semper: sed permutant tēpore oīa. Quia quidē igit nō semper eadē, neq; arida sūt terræ, neq; natabilia sunt, & pp̄ quā causam hæc accidit dictū est: similiter autē & pp̄ quid hi quidem perpetui, hi autem nō sunt fluiorum.

ratus & semper tendens in angustum propter eandem causam. Deinde inducit conclusionem principaliter intentam dicens, quod ex quo tempus non deficit & totum vniuersum est æternum, quod dicit secundum opinionem suam positam in libro Physicorum, & de celo & mundo, sequitur quod neq; Tanais, neq; Nilus qui sunt maximi fluii, semper fluxerunt, sed aliquid quando locus, vnde fluunt erat siccus: quæ opus eorū. fluxus ipsorū habet causam: & si militer est in alijs fluiuis. Et si hoc est de fluiuis, debet q̄ sic de mari: in quod intrat fluii: & sic secundū diuersa tēpora permutatur mare: & arida: hoc tamē quod supponit, mūdū & tēpus æternū est erroneū: & alienū a fide: nec rationes quibus hoc probauit sūt demonstrationes: vt alibi est ostensum. Deinde recapitulat quæ dixerat: & e planum in litera.

tempore magis siccescere cernuntur: illa, quandoquidem aquosa sunt, minus, quo ad eiusdem circuitus constitutio redierit. Quoniā autem necesse est, vniuersi quandam mutationem fieri, non tamen ortum & interitum, siquidem vniuersum permanet, idcirco oportet, quemadmodum diximus, non eadem semper loca mari, & fluminibus humida esse & sicca. In quod euentu indicatur.

Aegyptiorum enim, quos hominū vetustissimos esse dicimus, regio omnis, facta, ac fluminis opus videtur, idque regionem ipsam intuenti perspicuum est, atque citam ex mari rubro conijci satis potest. Hoc enim rex quidam perfodere tentauit, propterea quod totus ille tractus nauigabilis redditus, magnas illi attulisset utilitates. Primus aut veterum Sesostris aggressus id fuisse fertur. Sed mare terra altius inuenit. Quocirca ille primum, tum Darius fodere destitit, ne admisso mari fluminis fluxus corrumpere. Palam igitur est, omnia hæc, mare unum continuum fuisse. Quod idem causa est, cur Ammonia Africa regio demissior, & magis caua, & inferioris tractus rem postulet. Constat enim adaggeratione veluti facta stagna, & terram extitisse, ac procedente tempore aquam eam, quæ intercepta fuerat & stagnauerat exsiccatam, iam profus euasisse. Quoniam ad Meoticum lacum tanta accessio, fluiorum adaggeratione facta est, ut multo minora nauigia lucri gratia, illum nunc ingrediuntur, quā sexaginta ab hinc annos, quocirca ex hac ipsa re facile est ratione colligere, illum, ut multos quoque alios, fluminum opus inuio fuisse, ac tandem necesse esse, ut vniuersi exiccetur. Præterea & Bosphorus semper quidem fluit ob adaggerationem, idque ipsi quoque oculis quoniam patofastum sit, licet perspicere. Cum enim fluxus ex Asia lius efficeret, id quod a tergo remanebat, lacus primus exiguus fiebat, deinde exiccabatur, post vero, ex eo aliud lacus, & lacus existebat, idque ad hunc modum semper euenit. Hoc autem sapiens factū, necesse est temporis progressu, veluti flumen euadere, quod tandem etiam exiccabitur. Quoniā igitur nec tempus unquam desinit, & vniuersum sempiternum est, constat neque Tanaim, neque Nilum semper defluisse, sed locum, unde fluunt, aliquando siccum fuisse. Eorum enim opus terminum habet, tempus non habet. Eodem autem modo & de alijs fluminibus dicere conuenit. Atqui si flumina oriuntur & intereunt, nec eadē semper loca humecta sunt & aquosa, mare quoque itidem mutetur necesse est. Cumque mare alia loca semper deserat, alia inuadat, perspicuum est, non easdem vniuersæ terræ partes, semper alias mare esse, alias continentem, verum tempore omnia mutari. Quam igitur ob causam non eadem semper terra partes aut siccae sunt, aut nauigabiles, eodemque modo cur fluminum alia perrennia sint, alia non sint, dictum est.

FINIS LIBRI PRIMI Meteororum.

d ¶ Inquirat veritatem circa prædictas opiniones: & primo circa opinionem poetarum theologianum: secundo circa opinionem Philosophorum naturalium, ibi. ¶ De generatione autem ipsius, si factum est. ¶ Circa primam duo facit: primo ostendit, quod mare non habet fontes, vt illi dixerunt: secundo remouet quoddam quod videtur sibi rationi contrariū: ibi. ¶ Fluens autem videtur. ¶ Circa primum ponit duas rationes, quarum prima est, quod aquarum quæ sunt circa terram, quædam sunt fluxibiles, quædam stationariæ. De his quæ fluunt manifestum est, quod omnes deriuantur ex fontibus, & quod non oportet intelligere, quod fontium sit aliud quod principium, quas vas continens multitudinē aquæ, ex quo flumina deriuantur, sed oportet intelligere, vt prius dictum est, quod ex multis partibus, in quibus generatur aqua, ad vnum concurrunt. & confluentem sibi occurrunt, vt in castra multitudinē sit, sed aquarum statio variatur, quædam sunt collectæ, & sustentatæ ab aliquo impediēte fluxum earum, vel per partem, quæ dicitur paludosa, vel per artem sicut puteales, & quædam stagna. Differunt hæc autem multitudinē, & paucitate. Nam si fuerit multæ aquæ sic collectæ, dicitur stagna, si autem paucæ, paludes: quædam autem aquæ stationariæ sicut fontanae, id est, in ipso fonte sic stant: & omnes istæ sunt manufactæ: sicut illæ quæ dicuntur puteales: omnium enim harum aquarum sic per arte statium, oportet esse aliquem fontem qui esset principium fluxus, nisi impediretur per artem. Vnde patet, quod omnes aquæ fontales & fluuiales, sponte fluunt secundum impetum naturæ, vel indigent operatione artis ad hoc, quod stent. Quibus determinatis, patet, quod aqua maris non est de fontibus: quia in nullo duorum dictorum generum continetur: quia nec fluit, vt fluuialis, nec potest dici quod sit manufacta: vt putealis. Omnes autem aquæ, quæ sunt ex fontibus, vel fluunt, vel stant per artem: nisi forte aliquæ sint paræ aquæ: quæ sponte stent non per artem: sicut contingit cum aqua fluens inuenit aliquam concavitatem, aut aliquod obstaculum, sed hoc non potest esse in magna quantitate: quia dum multiplicatur aqua fluens, oportet quod vel supergrediatur obstaculum, & iterum fluat, vel

F submergatur in terra: sicut in multis locis accidit, vt supra dictum est. Vnde non potest dici, quod tanta aqua, sicut aqua maris, possit spontaneè stare: si sit fontibus: relinquatur ergo, quod mare non habet fontes. Secundam rationem ponit ibi. ¶ Et dicit, quod multa maria sunt quæ in nullo loco adiunguntur commiscetur. Nam mare rubrum coniungitur quidem secundum modicum ad mare Oceanum: quod est extra columnas Herculis, a quo mari omnino separata sunt mare Hircanicum, & Caspium: quod est mare Ponticum, & habitantur vndiq; per circuitum, ita quod non lateret fontes illius maris, si illud mare fontes haberet. Non ergo verum est, quod mare sine aliquo fonte. Deinde cum dicit.

At fieri quidem non posse, ut maris ulli sint fontes, ex his quæ sunt, discernendum est. Aquarum enim quæ in terra sunt, alie fluxiles sunt, alie stantes, ac fluxiles quidem omnes fontana. De fontibus autem antea diximus, non ita fontem principium esse intelligi debere, quasi e uase promatur, sed in quod primum ea quæ perpetuo gignitur, & confluit, labitur. Stantium autem alie sunt collectiua, & subsidentes, ut paludares, & quæcumque lacustris copia ac paucitate differunt, alie fontana: aqua hæc omnes manu extructæ sunt. Dico autem eas, quæ puteales nominantur. Omnium enim fontem superiorem, quam fluxio sit, esse oportet: quapropter fontanae & fluuiales sponte fluunt, hæc uero arte quæ operetur, indigent. Et hæc quidem aquarum tot & tales sunt differentie, His autem ita constitutis, fieri non potest, ut maris ulli sint fontes, cum in neutro horum generum esse possit. Nam nec fluxile est, nec manu fabricatum, quorum tamen alterum fontanis omnibus conuenit. Tantam uero aquæ copiam, quæ fontana sit, sponte stantem nullam uidemus.

¶ Quia in quibusdam maribus apparet communis fluxus ne videatur mare esse fluxibile tanquam ex fontibus procedens, cuius contrarium in prima ratione supponitur, assignat causam fluxus: qui videtur in mari: & circa hoc tria facit primo ostendit quare aliquod mare fluit: secundo, manifestat quoddam quod supponit, per signum: ibi. ¶ De eo autem quod qui: tertio recapitulat, ibi. ¶ Quod quidem igitur. ¶ Assignat autem fluxus maris tres causas, quarum prima est, quod mare fluit propter eius angustia: ubi ex magno pelago restringitur in modicum spatium, propter hoc, quod coarctatur: ab adiacente terra. Aqua autem maris sæpe mouetur huc & illuc: & maxime secundum consequentiam ad motum lunæ: quæ secundum naturam propriam habet commouere humicam: hæc autem aquæ commotio in magno mari & amplo, est immanifesta, sed ubi obtinent paruum locum propter angustia terræ, magis apparet. Secunda causa est, quod illud mare, quod continetur infra Herculeas columnas, non continetur alicui: sicut de mari Pontico iam dictum est. Istud inquam fluit propter multitudinem fluuiorum. & propter eandem causam vnum mare decurrit in aliud. Nam Meotis fluit in mare Ponticum. Ponticum fluit in Aegeum. In alijs autem maribus, minus hoc videtur, sed in prædictis maribus hoc accidit propter multitudinem fluuiorum: quia in prædicta maria multa flumina intrant. Tertia propter hoc, quod mare

mare occupat multum de terra, secundum proportionem quantitatis aquæ & vnum est minus profundum quam aliud. Illud autem quod est minus profundum, semper decurrit ad profundius. Vnde illud mare semper videtur profundius, ad quod aliud decurrit, sicut Ponticum est profundius Meotide, & Pontico mare Aegeum, & Aegeo Siculum. Sardinicum autem & Tyrrhenicum sunt profundius. Sed mare quod est extra columnas non est profundum, quod apparet ex luto apparet in aqua quæ fluit ex ipso, & huius signum est, quod sunt sine vento ac si existant in aliqua concavitare. Sicut igitur particulariter fluunt videtur fluentes ex altioribus locis ad deorsum, sic in mari fluxus sit ex altioribus locis terræ, quæ sunt ad septentrionem, ut sic maria septentrionalia, quæ emittunt squam, non sint ita profunda, sicut maria meridionalia, quæ recipiunt. Deinde cum dicit.

¶ Manifestat per signum quoddam quod dixerat, scilicet, quod terra ex parte septentrionis sit altior, & huius signum accipit ex hoc, quod quidam antiquorum crediderunt, quod sol non iret sub terram, sed solum circa terram, & dispereret de nocte propter altitudinem septentrionalis partis occultatis. Deinde recapitulat quod dictum est, & est planum in litera.

LECTIO II. ¶ Incipit inquirere veritatem circa opiniones, quas habuerunt antiqui naturales de mari, & primo, ostendit de quo est intentio, dicens, quod est de generatione maris: si factum est, & de sapore eius, quæ sit causa salcedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi. ¶ Exequitur propositum, & diuiditur

propter angustiam terræ modicum obtinet locum, necessarium eam quæ in lato modica libratione ibi apparere magnam. Quod autem intra Herculeas columnas, totum secundum terræ concavitatem fluit, & fluuiorum multitudinem: Meotis quidem. n. in Pontu fluit, iste autem in Aegeum. Qui autem iam extra hæc pelagi, minus faciunt hoc euidenter. Illis autem & propter fluuiorum multitudinem accidit hoc, plures. n. fluuij in Euxinum fluunt & Meotim, aut multiplicem regionem ipsius & propter breuitatem profunditatis: semper. n. ibi profundius videtur existens mare: & meotide quidem potius: hoc autem Aegeum: Aegeo autem Siculum: Sardonium autem, & Hircanicum profundissima omnium. Quæ autem extra columnas, breuia quidem propter lutum, sine flatu autem sunt: vt in concavo mari existente. Si igitur ibi profundius videtur fluuij videtur fluentes: sic & totius terræ ex altioribus, quæ ad arcum, fluxus sit plurimus: ubi hi quidem propter effusionem, non profundi, qui autem extra pelagi profundi,

De eo autem, quæ ad arcum sunt terræ, alte, signum quoddam, & multos persuasos esse antiquorum meteorologorum, solem non ferri sub terram, sed circa terram & locum hunc: disperere autem, & facere noctem propterea, quæ alta sit, quæ ad arcum terra. Quod quidem igitur neque fontes possibile sit esse maris. & propter quam causam sic videtur fluentes, talia & tanta nobis dicta sufficiant.

LECTIO II.

DE generatione autem ipsius, si factum est, & de sapore, quæ causa salcedinis & amaritudinis, dicendum.

h Causa quidem igitur, quæ fecit priores putare mare principium esse & corpus omnis aquæ hæc est: videtur enim utique rationabile esse, quæ ad modum aliorum elementorum est, congregata moles, & principium per multitudinē: vnde permutat partium, & miscetur alijs: puta ignis quod est superius locis: aeris autem

mentum, quod in mari exiguum est, magnum illic uidetur necesse est. Id autem, quod intra Herculis columnas continetur, totum terræ concavitatem, & fluminum multitudinē fluit. Nam Meotis in Pontum, hic in Aegeum fluit, Quæ uero extra hæc maria sunt, hoc minus perspicue faciunt. Illis autem & propter fluminum multitudinem hoc euenit (plura enim flumina in Euxinum & Meotidem influunt, quam in locum eius multiplicem) & propter modicam altitudinem: mare namque profundius subinde cernitur. Ac Meotide quidem Pontus, hoc uero Aegeum, Aegeo Siculum, & omnium profundissima Sardinicum & Tyrrhenicum, Quæ autem extra columnas sunt, modice quidem ob lutum profunda sunt; sed flatibus uacant, quasi mare in cauo locatum sit. Vt igitur in terræ partibus, e locis editis fluere flumina uidentur, sic e totius terræ aditioribus, quæ ad Septentrionem sua sunt, plurima sit fluxio: quæ propter aliqua, ob effusionem, profunda non sunt, quæ autem extra habentur, profundiora sunt.

Porro loca ad Septentriones sita excelsa esse, eo declaratur, quod ueterum Meteorologicorum multis persuasum fuit, Solem sub terram non ferri, sed circa terram atque hunc locum. Occultari autem eum & noctem facere, propterea quod terra ad Septentriones edita esset. Maris ergo & fontes nullos esse posse, & quam ob causam fluere hunc in modum uidetur, tot atque talia a nobis dicta sint.

Trañatus primi, libri secundi, de natura & loco maris, secundum propriam opinionem. Cap. II.

Eius autem ortu, si ortum est, & de sapore, quæ causa salcedinis & amaritudinis, dicendum est.

Causa quidem quæ ueteres adduxit, ut mare uniuersæ aquæ principium & corpus esse existimarent, hæc est. Nam consentaneum uideri potest, quoddam totius aquæ corpus esse, quæ admodum & aliorum elementorum est, moles est coagmetata, & principium ob copiam unde distributa mutatur, & alijs admiscetur, ut ignis quidem in loco supero, aeris autem copia in eo, qui est infra ignem

in partes tres: in prima determinat natura maris, verum scilicet sit naturalis locus aquæ, in secunda determinat de generatione eius, utrum sit factum, vel non, ibi. ¶ De salcedine autem eius: in tertia determinat de sapore maris, quare salce sit factum, ibi. ¶ De salcedine. ¶ Prima autem pars ibi dicitur in partes duas: in prima ostendit opinionem antiquorum de natura maris: in secunda obijcit contra eam: ibi. ¶ Oppositum autem. ¶ Dicit ergo primo, quod antiqui putauerunt, quod mare sit principium omnis aquæ, & sit substantia, & corpus totius aquæ, & quod mare sit naturalis locus aquæ, & causa in ducens eos ad hoc fuit quod uidebatur rationabile esse, quod sicut omnium aliorum elementorum magnitudo est congregata in vnum locum, & est vnum principium, vnde deriuatur partialiter elementum, & commiscetur alijs elementis propter multitudinem substantiæ elementaris in illo loco existētis, ita est in aqua: uidemus enim, quod multitudo ignis est in superiori loco huius inferioris mundi, qui est naturalis locus eius, & similiter multitudo aeris est sub loco ignis, quæ si in proprio loco congregata, & manifestum est, quod corpus terræ est in medio, circa quod alia corpora sunt congregata ordinata: vnde manifestum est, quod necesse est etiam secundum eandem rationem esse aliquem locum, ubi sit congregata multitudo aquæ: quasi in proprio loco, & naturali: huiusmodi autem non potest esse aliud quam mare, quia aquæ fluuiorum non sunt omnes simul, cum tamē oporteat vnum elementum esse vnum locum continuum: ite rum, aqua fluuiorum non est stabilis, sed fluens, ceterum oportet esse elementum stare in proprio loco, fluit

grem flumiuorum aqua, vt pote quæ videtur semper generari & non qui effere in eodem loco. Propter hanc igitur dubitationem, putauerunt, quod mare esset principium omnis aquæ: & omnium humidorum: & propter hoc putauerunt, quod omnia flumina non solum intrans in mare, sed etiam fluunt a mari, quia locus natura...

multitudo, quæ post ignis locum terræ autè corpus circa quod hæc omnia posita sunt, manifeste. Quare palâ, quia secundum eandem rationem & de aqua necesse quere. Tal e autè nullum aliud corpus videtur positum solum sicut & aliorum elementorum præter maris magnitudinem. Quod n. flumiuorum: neque totum simul: neque stabile: sed vt factum semper videtur quotidie. Ex hac itaque dubitatione: principium omnium humidorum & omnia aquæ: putatum est esse mare. Propter quod & fluiuos non solum in hoc: sed ex hoc quidam aiunt fluere: collatum enim fieri quod salsum potabile,

Opponitur autem altera ad hanc opinionem dubitatio: cur quidem non est consistens aqua hæc potabilis, siquidem principium omnis aquæ, sed salsa?

Causa autem simul: & huius dubitationis solutio erit, & de mari accipere propriam existimationem necessariam recte: aqua n. circa terram ordinata: sicut circa hæc aeris sphaera, & circa hanc: quæ dicitur ignis: hic n. est horum vltimus: sive vt plurimum dicunt: sive vt nos, Latæ autem hoc modo: & propterea per mutationem & generationem: & corruptione existente, quod quidem subtilissimum, & dulcissimum: sursum ducitur per singulos dies: & fertur iterum disgregatum: & vaporans in superiore locum: ibi autè rursum constat propter in frigidationem. deorsum fertur iterum ad terram: & hoc semper vult facere natura: sicut dictum est prius.

Propter quod & deridendi sunt omnes, quicumque priorum existimauerunt solè cibari humidum. Et propter hoc aiunt versiones facere ipsum: non n. semper posse eadem loca exhibere ipsi alimentum: necessarium autem esse hoc accidere circa ipsum: aut ipsum corrupti: etenim manifestum igne quando habuerit alimentum vsque: ad hoc viuere: humidum autè igni esse alimentum solum.

Tanquam pertingat vsque: ad solem, quod sursum ducitur,

nem, ibi. Propter quod & deridendi terio soluit dubitationem: ibi. Potabile quidem igitur. Dicit ergo primo, quod assignando causam prædictæ dubitationis, non solum soluetur dubitatio, sed necessarium erit per hoc accipere veram opinionem de mari. Resumit ergo, quod aqua est ordinata circa terram: sicut sphaera ignis super aerem, & sphaera aeris super aquam. Ignis enim est summum elementorum, sive ignis existit esse celeste corpus, vt plurimum dicitur, siue fixum, quod corpus ordinatum sub celesti corpore, sicut ignis super aerem. Cum igitur ex solis motu causatur generatio, & corruptio, & omnes per mutationes istis inferioribus, oportet quod illud, quod est subtilissimum & dulcissimum, aqua prædicta, euaporans continue feratur in superiorem locum: & ibi iterum condensatum ex virtute frigoris, feratur deorsum in terram: & hoc semper fit secundum naturam: vt prius dictum est. Deinde cum dicitur...

terre corpus, id, circa quod omnia hæc manifeste sunt posita, Ex quo constat, eadem ratione de aqua etiam necessario esse inquirendum. Nullum autem aliud tale collectum corpus, præter maris vastitatem: ut eorum elementorum, positum videtur. Annium enim nec collectum est, nec manet, sed veluti quotidie gignatur, semper conspicitur. Mare igitur humidorum, & totius aquæ principium esse, ob hanc dubitationem uisum est. Quocirca & flumina non tantum in ipsum, sed ex eo quoque fluere, aliqui inquirunt, Quod enim salsum est, si coletur, fieri potabile.

Hinc autem opinioni dubitatio altera opponitur, quid tandem causa sit, cur aqua hæc simul stans potabilis non sit, sed salsa? siquidem totius aquæ principium est.

Causa autem simul & huius dubitationis solutio erit, & efficiet, ut prius de mari existimationem recte necessario sumamus. Cum enim aqua circa terram, quemadmodum & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtendatur, hic enim omnium extremus est, seu ut plurimum inquirunt, seu ut nos, Sol autem hoc modo feratur, ob eamque causam mutatio existat, & ortus atque interitus, id quod tenuissimum est, & dulcissimum, quotidie effertur, secernique & in uaporem mutatum superiora petere uidetur. Illic autem rursum, ob frigus concretum ad terram iterum desertur, idque natura hoc modo perpetuo facere, ut antea dictum est, insituit.

Quocirca hi omnes ueteres uidentur di sunt, quotquot Solem humore alii existimauerunt. Quam etiam ab eorum nonnulli aiunt, illius fieri conversiones. Non enim eadem loca posse ei perpetuo alimentum suppeditare, necessarium autem esse, aut hoc ei contingere, aut interire, siquidem & ignis hic conspicuus tantisper uiuit, dum alimentum suppetit. Et morem uero solum igni esse alimentum,

Quasi omnis qui attollitur humor, ad Solè usque peringat, aut ascensus quod

quod talis sit ascensus vasis ad solem quales est ascensus fumum ad flammam: ex qua acciperunt flammam ad sic opinandum de sole. Sed non est simile: quia flammam non semper manent eadem: sed continue, fit noua per hoc, quod materia alia, & alia continue inflammatur: quæ quidem prius est humiditas, apta inflammationi, per ignem totaliter exiccatur: & definit inflammari: & succedit alia: & sic patet, & quod flammam non nutritur, quia quod nutritur, oportet manere idem: vt patet in plantis: & animalibus, sed flamma, quasi nullo tempore, permanet: vt dictum est: sed hoc non potest accidere circa solem: quia si sic nutritur, secundum quod ipsi dicunt, continue in nouatur: & non solum semel in die: sicut posuit Heraclitus. Tertiam rationem ponit dicens, quod eleuatio uaporis humidum ad solem, similis est calefactioni aquarum in ollis igne supposito. Ignis autem ardens sub olla non nutritur ab aqua euaporante. Vnde nec etiam sol: si faciat euaporare tantam aquam. Quarta ratio est, quod attriuerent tantum soli nutrimentum, & non alij stellis: ad eorum salutem: cum tamen ponitur ab eis ignea natura: quæ quidem astra sunt totæ, & tam magna, quod tota aqua non sufficeret ad nutrimentum eorum. Quinta autem ratio ponitur ibi, & dicit hanc rationem esse communiter contra hanc opinionem: & contra eos, qui dixerunt, quod a principio tota terra erat cooperta aquis: & postea aqua vaporante ex calore solis, esse factum aerem: & sic totum caelum est augmentatum per hoc, quod aer sit rarior plus occupat de loco quam aqua: ex qua generatur: & hoc, quod sic est resolutum ab aquis: causæ uen-

humidi autè ascensus talis sit, qualis quidem facta flammæ, propter quod signum accipientes, sic & de sole putauerunt. Hoc autem non est simile: flamma quidem n. per continuu humidum, & ficcum, permutata fit, & non alitur: non n. eadem existens permanet vilo tempore, vt est dicere. Circa solè autè impossibile hoc accidere quonia alio quidem eodem modo, sicut illi dicunt, palâ quod & sol non solus, sicut Heraclitus ait, nouus est die, sed semper nouus continet. Adhuc autè quæ a sole eleuatio humidum, similis est calefactioni aquis ab igne. Si igitur neque subardens ignis alitur neque solè uerissimi le erat existimare, neque si omnem calefaciens euaporare fecerit aqua. Inconueniens autè & solum curasse de sole: aliorum autè astrorum ipsos negligere salutè tantis & magnitudine & multitudine existentibus. Idè autè accidit & his irrationabile. & dicentibus primo humida existentè terra, & mundo quod circa terram, a sole calefactum aerè aut factum esse: & totum caelum augmentatum: & hoc spiritus exhibere: & versiones ipsius facere: Manifeste n. semper sursum ductu uideamus: descendens iterum in aqua: & si non per annum reddatur, & per singulas regiones similiter. sed in aliquibus ordinatis temporibus redditur omne acceptum: uelut neque alitis superioribus, neque quidem manente aere iam post generationem. Hoc autè factum, & corrupto iterum in aquam.

Potabile quidè igitur, & dulce propter leuitatè sursum ducitur: salsum autè omne subius manet: propter grauedinem: ut in eo qui conuenienter ipsius loco proprio: hoc n. putandum dubitandum esse conuenienter: irrationabile n. si non aliquis est locus aque, sicut & aliorum elementorum: & hanc esse solutionem. Quem n. uideamus locum occupans mare, iste non est maris, sed solum aque: uidetur autè maris: quia quod salsum quidem, deorsum manet, propter pondus: dulce autem, & potabile, sursum ducitur, propter leuitatem: quemadmodum in animalium corporibus. Etenim in his, alimento ingredienti

tos: & motum cæli. Vtraque igitur harum opinionum destruitur per hoc, quod manifeste uideatur illud, quod eleuatur sursum iterum redire ad terram: & si non per eandem locum: & similiter per omnes regiones, quia aliquando & in quibusdam regionibus plus euaporat, quam pluit, ibi. Sed tamen in aliquibus locis, per aliquam ordinationem temporis, omne, quod sursum eleuatur, reddit iterum ad terram: & sic patet, quod neque superiora corpora aluntur ex uaporibus, neque aliqua pars uaporis remanet aëre: & alia iterum redit aqua. Deinde cum dicitur, Ex eo, quod supra præmissum est, concludit solutionem prædictæ dubitationis: & dicit, quod cum uapor eleuatur, superius, illud, quod est dulce, & potabile, eleuatur superius: propter id, quod est leuius: illud autem, quod est salsum, quia grauius est, manet deorsum: quasi in proprio loco: hoc enim uidetur rationabile, & conuenienter esse dictum in præmissa dubitatione, quod mare est locus naturalis aque. Irrationabile enim est si aqua non habeat proprium locum naturalem: sicut alia elementa: sed solum est mota dubitatio contra hoc, quod dictum est de salitudine. Probat ergo quod locus quem mare occupat, est locus naturalis aque: in quantum aqua: sed tamen uidetur esse locus naturalis aque maris solum: propter hoc, quod salsum manet deorsum propter grauitatem: dulce autè euaporauit sursum: & propter leuitatem. Et ponit exemplum de eo, quod accidit in corporibus aliquando: quia cum cibus assumptus sit dulcis, & humidus, hypostasis, quæ remanet ex cibo, & superfluum alimenti, apparet amarum: & salsum: propterea, quia illud quod est dulce, est attractum a calore natu-

rali ad carnem, & ad qualibet partē corporis... sicut quilibet apta nata est nutrire, per hoc ergo concludit a simili...

dulci, humidi elementi hypostasis & superfluū, apparet ens amarū: & salsum dulce. n. & potabile ab inato calore attractū in carnes, & aliā cōpactionem venit partium: vt quēlibet nata est...

LECTIO III.

Verere autem antiquā dubitationē, propter quid tanta multitudo aquę nusquam apparet, per singulos n. dies fluuijs fluētibus in numerabilib⁹, & magnitudine imensis, nihil mā fit amplius.

LECTIO. III.

Le philoſophus mouet aliam dubitationem circa hoc quod dictum est, quod mare est terminus fluuioꝝ: & circa hoc tria facit: primo mouet quæſtionem, quā dicit esse antiquam: propter quid scilicet cum singulis diebus flumina, & innumerabilia numero, & imensa magnitudine, intrent in mare, non tamen videtur crescere; & hoc in ipſo nō apparet, quod tanta multitudo aquę ad ipsum deueniat. Secundo ibi.

Soluic dubitationem: & dicit, quod licet non sit inconueniens, quod sint aliqui, qui circa hoc dubitent; tamen, si quis recte consideret non est difficile videre solutionem huius, quia si aliqua aqua diffundatur per aliquam latitudinem, suppositum quod sit eadē multitudo aquę in diuersis locis diffusa, si nō

Hoc quidē nullum inconueniens dubitare aliquos, non tñ intuentem difficile videre. Eadem n. multitudo aquę in latū diffusa, & tota simul nō iniqua li tēpore exiccatur: sed differt in tantum vt hoc quidē permaneat per totū diem: hoc autem quemadmodū si quis super mēsam magnam diffuderit aquę cyatum, simul perspicentibus vtiq; exterminabit totum: qđ vtiq; & circa fluuios accidit. Continue n. fluentibus, simul totum semper quod peruenit in immensum, & latum locum, exiccatur cito: & latenter.

Quod autem scriptum est in Phædone, de fluuijs, & mari impossibile est. Dicitur n. quod omnia quidē inuicē perforata sūt sub terra: principium autē omnium sit, & fons aquarū, vocatus Tartarus: circa mediū aque quędam multitudo: ex quo & fluentia, & nō fluentia prodeūt omnia. Circūfluentiam autē facere ad singula rheumatū, propterea, quod moueatur semper, quod primum, & principium, propter non habere n. sedem, sed semper circa mediū volui:

re innato attracta in carnes, aliumque partium cōstitutionem abijt pro cuiusque illarum natura. Quemadmodum igitur illic, si quis consuevit, ventrem potabilis alimenti, propterea quod cito euanescat, locum non esse, sed excrementi, quia subsidere illud videat, non recte consuevit, sic & in his. Est enim (ut diximus) aqua hic locus. Quapropter & flumina in eum omnia influunt, & omnis etiam aqua, quę gignitur, in id enim quod maxime cauam est, fluxio est; talemque terrę locum mare obtinet. Sed alia pars vniuersa a Sole celeriter attollitur, alia relinquitur ob eam quę dicta est, cauam.

LECTIO III.

Eterem autem illam dubitationem asserere, cur tanta aquę copia nusquam appareat, quando innumeris uastis magnitudinis fluminibus quotidie in mare influentibus, nihil amplius certitur.

Hanc inquam, aliquos dubitationem asserere, absurdum quidem non est, sed tamen difficile non est eum qui considerauerit, perspicere. Eadem enim aquę copia, quę in latitudinem expansa sit, & quę simul collecta, non equali tempore resiccatur, sed usque adeo differt, ut hæc quidem integrum diem permaneat, altera, perinde ac si quis aquę cyathum super magnam mensam effuderit, simul atque id cogitauerimus, tota euanescat. Id quod fluminibus quoque uisum est. Illis enim continenter collectim fluentibus, id quod in uisum latumque locum peruenit, cito, semper, atque occulte exiccatur.

Illud autem esse non potest, quod de fluminibus & mari in Phædone scriptum est. Mutuis enim meatibus inter se sub terra concurrere dicitur, principiumque & fontem aquarum omnium id esse, quod Tartarus nominatur, quędam uidelicet aquę copia in medio posita, e qua tam fluentes amnes, quā non fluentes ueduntur. In singulos autem fluuios influxum fieri, propterea quod primum atque principium agitur. Non enim sedem, in qua consistat, habere, sed circa mediū perpetuo reuolui: sursum uero & deorsum agi-

fit eadem quantitas latitudinis, non est æquale tempus deficationis aquę effuse, sed erit differentia ex diuersitate latitudinis, in qua aqua diffunditur: quod aliquando manet aqua & non exsiccat per totum diem: aliquando aut statim ad oculum exsiccat: sicut si aliquis vnum curum aqua diffunde ret super magnā mēsam, statim tota aqua assiccaretur: si autē in aliquo paruo loco tantum de aqua proieceretur, diu conseruaretur: sic igitur accidit circa fluuios: & mare. Nam totum quod ex fluuijs ad mare peruenit, dispergitur in locum maxime latitudinis: & cito desiccatur per continuam euaporationem aquę: de qua supradictum est. Tertio ibi.

Excludit quendam falsam solutionem prædictæ dubitationis: & primo ponit ipsam solutionē, & dicit: quod impossibile est esse verum quod a Platone de mari, & fluuijs dicitur in libro suo, qui intitulatur Phædon: dicit enim ibi, quod omnia flumina, & mare, concurrunt sub terra ad aliquod principium: quasi terra sit perforata a mari & fluuijs: hoc autem principium quod secundum ipsum est principium aquarum omnium, vocatur Tartarus: quod est quędam magna multitudo aquę existens circa medium mundi: ex quo quidem principio dicitur perire omnes aquas, quę non fluunt: sicut sunt mare, & stagna, & quę fluunt, sicut fontes, & flumina. Dicit autem, quod Tartarus vndiq; fluit ad singula Rheumatū: id est ad singulos discursus aquarū, quod ideo contingit quia illud principium aquarum semper mouetur: & hoc ideo: quia non habet aliquem locum fixum, quo quiescat: sed semper mouet circa medium, quasi vacillans hinc inde: & sic dum mouet sursum, facit effu-

effusione rheumatū. i. discursus mariū, & fluuioꝝ, non tantum versus istam partem terrę: quam nos habitamus, sed ex multis alijs partibus terrę effundit, & alia stagna, quales est mare quod est apud nos, sed omnia maria, & flumina, quędam circulatione redeuntur ad illud principium, vnde de primo effluxerunt: sed diuersimode.

Nam quędam redeunt secundum eundem locum quem effluxerunt, vt sit quidam motus reflexus, quędam vero ex contraria parte redeunt pari vnde effluxerāt, vt puta, si effluxerit de subter, reingredere desuper. Non est tamen sic intelligendum de subter, & de super, quod aliquid possit esse subter respectu mediū: in duo ponitur primū. Principium aquarum, quę a superficie terrę vsque ad medium, est descensus, sed de cetero, si secundum rectam lineā ultra proeederet aqua, esset motus ad sursum, idem enim est moueri sursum, & secundum hoc facile est assignare causam diuersitatis colorum, & saporem in aquis, quia aqua fluens recipit colorem, & saporem, secundum modū terrę per quā effluit. secundo ibi.

Improbatur prædictam positionem quinq; rationibus, quarum prima est, quod cum quandoque flumina recedat per eandem viam, quandoque autem per contrariam, sequitur secundum hanc positionem, quod fluuioꝝ fluxus non semper fit ad eandē partem: quia enim redeunt ad medium, a quo fluxerunt, non magis fluent subter quā supra, comparando superficie terrę ad medium, quod semper intelligitur: a superficie terrę, vocatur aliquid sursum, & aliquid deorsum propter altitudinem, & demissionem. Si enim motus fluuioꝝ causatur ex effluencia Tartari, effluencia autem Tartari est ad omnē partem, sequitur, quod aqua quasi impulsā a Tartaro indifferenter fluat ad quamlibet partem, sicut & Tartarus fluctuans tendit ad omnem partem, & sic accidit illud quod dicitur in prouerbio. Sursum fluuioꝝ. scilicet flumina sint superiora fontibus, vel quod sursum fluunt, & infra terrā: vt dictum est de generatione pluuiarum, & tamen vbicunq; generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur: & sic aqua salsa se habet sicut illud, quod est superfluum

iterum refusa ad principium, & sic oportet totaliter excludere generationem aquę in aere, & eleuationē aquę a terra per euaporationem, quod patet esse falsum. Tertiam rationem ponit, dicens, quod omnes fluuii terminantur ad mare, quicunq; non terminantur ad alios fluuios, & nullum flumen est sic terminatum ad terram, quasi terrā per foras, quod vadat ad tartarum: sed si sunt aliqua flumina intrantia in concauum tarent terrę, iterum exeunt in aliquo loco, & sic non videtur verum, quod flumina iterum redeant ad Tartarum. Quarta ratio est. Si cursus fluuioꝝ causatur ex effluencia Tartari: oporteret, quod ab ipſo sui principio flumina haberent multitudinem aquę, sed hoc non videmus quia inter fluuios illi inueniuntur margini, qui per longam viam fluunt, eo quod recipiunt discursiones multorum fluuioꝝ, & detruncant vias eorum, & secundum locū, quia sunt profunda magis, & magis concava, & secundum longitudinem, quia longiorem viam currunt. Nam Ister, id est Danubius & Nilus, sunt maximi fluuioꝝ, qui in mare Mediterraneū exeunt, & de fontibus eorū diuersi diuersa dicunt, propter diuersitatem fluuioꝝ, qui in hos intrant. Quinta vero est, quod ultra prædicta inconuenientia est etiam hoc, quod sequeretur, quod mare haberet principium a Tartaro: quod inconueniens est, quia mare videtur esse locus naturalis aquarum, sicut supra dictū est. Deinde recolligit quę supra dicta sunt, & dicit, quod tanta dicta sunt de hoc, quod locus, quem mare occupat, est locus naturalis aquę, & non solum locus naturalis maris, id est, aquę salis existens, & dictū est, quod illud, quod est potabile, & dulce: non manifestatur in mari, sed in aquis fluentibus: illud autem quod salsum est, quod erat potabile, & dulce: & dictum est, quod mare magis est terminus aquarum, quā principium, quia aqua extra mare generatur, & sursum in aere, vt dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terrā: vt dictum est de generatione fontium, & fluuioꝝ, & tamen vbicunq; generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur: & sic aqua salsa se habet sicut illud, quod est superfluum

Sed hac ratione efficitur, ut flumina eodem non semper fluant. Quoniam enim in medium influunt, ex quo effluunt, ex infero nihil magis fluent, quā ex supero, sed utramlibet in partem exasfluunt Tartarus delapsus fuerit. Atque si hoc accidat id eueniet, quod dicitur, Sursum flumina, quod fieri non potest. Illa item quę oriuntur aqua, & quę rursus attoluntur, unde nam erit? hanc enim vniuersam tolli necesse est, siquidem æqualis semper seruetur, propterea quod quantum effluit, tantum ad principium refusa. Atque & flumina omnia, quosquot non in alia se immittunt, desinere in mare cernuntur: in terrā autem nullum, ac si occultentur, rursus emergunt. Illa autem ingenia euadunt, quę longo tractu per cauum fluunt. Multorum enim annuum fluxus excipiunt, loco & longitudine eorum cursibus interceptis. Quam ob causam, Danubius & Nilus fluminum eorum, quę in hoc mare illabuntur, maxima sunt. Ac de cuiusque fluminis fontibus alii alias reddunt causas, propterea quod multa in idē confluant. Constat igitur nihil horum fieri posse, mari præferimus originem inde ducente. Hunc ergo locum aquę esse & non maris, & quauobrem pars potabilis præteream quę fluit, occulta sit, alia uero

subsidet in mari, quasi derelictum post euaporationem eius, quod erat potabile, & dulce: & dictum est, quod mare magis est terminus aquarum, quā principium, quia aqua extra mare generatur, & sursum in aere, vt dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terrā: vt dictum est de generatione fontium, & fluuioꝝ, & tamen vbicunq; generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur: & sic aqua salsa se habet sicut illud, quod est superfluum

perfluuamenti in corporibus animalium, nam superfluuamenti est salum, vel amarum, quod verum est de superfluuamenti alimentis: sed maxime de superfluuamenti humidis: sicut vna que est magis indigesta, & ideo est magis amara, & salis: vt patet:

LECTIO III.

ostendit de natura maris, ostendit, quod est locus naturalis aquae: hic inquitur de generatione ipsius, & primo dicit de quo est intentio, & dicit, quod dicendum est de falsedine maris, & iterum vtrum mare est sempiternum, aut fuit aliquod tempus quando non erat mare, & erit aliquod tempus quo non erit sed totaliter deficiet. Secundo ibi.

Proficitur propositum: destruendo opiniones aliorum circa hoc, & primo de seuit opinionem antiquorum, secundo rationem eorum eorum excludit, ibi: Acceperunt ergo hac. Circa primum duo facit: primo destruit opiniones antiquorum de inceptio maris, & dicit quod quidam putauerunt quod mare non semper fuit, sed quandoque incepit, & postea rursus etiam quod totus mundus esse incepit per generationem quandam, dicentes quod simul generatum est mare cum mundo: & hoc rationabiliter quia cum mare sit ali quo modo locus aquae, quae est vni elementum, oportet, quod sit de principalibus partibus mundi, & ideo quocumque fuerit mundus, fuit mare: & ideo sicut illi argumentantur, quod quia mundus genitus est, & mare sit generatum, ita postea conuerio argumenta. quod si mundus est perpetuus, & mare sit perpetuum, quod autem mundus sit perpetuus praesupponit ex his, quae probantur in libris physicorum, & in libro de celo, quibus huiusmodi falsum, & alienum a fide, vt supra dictum est. Secundo ibi. Destruit opiniones antiquorum de dese-

potabile immanifestu veruntamen fluens, hoc aut subfides, & quod terminus magis aquae quam principiu est mare, quod admodum quod in corporibus superfluuamenti alimentis, & omnis: & maxime, quod humidis, dicta sint tanta nobis.

LECTIO III.

de falsedine autem ipsius dicendum, & vtrum semper est idem: aut neque erat, neque erit sed deficiet.

Etenim sic putant quidam. Hoc quidem igitur vili sunt homines cogitari, quod factu est siquidem & omnis mundus, simul. n. ipsius faciunt generationem. Quare palam, quod siquidem perpetuum omne, & de mare existimandum.

Putare autem minus aeri secundum multitudinem, sicut ait Democritus, & tandem deficere, ab Aesopi fabulis nihil differre videtur, secundo aut insulas, vltimo aut sorbens, arida faciet omnino. Illi quidem igitur congruebat irato ad Portmeum, talem dicere fabulam. Veritate aut quare minus.

Propter quam causam man sit primo, siue propter pondus vt etiam quidam horum aiunt, in promptu enim huiusmodi causam videre: siue & propter aliud aliquid, palam quod propter hoc permanere necessarium, aut siquidem hoc erit, necessarium. aut semper, aut quandiu quidem fuerit hoc, remanere mare: iterum sursum ferri illud prius oportebit, quod potabile. Quare nunquam exiccabitur: iterum enim illud praeniet descendens in ipsum, quod praescendit. Differt enim nihil semel hoc dicere, aut saepe. Siquidem igitur solem cessare faciat quis a latone, quid erit exiccans? si autem permittat

de mari, & primo comparat opinionem istam opinionibus fabulosis, & dicit quod putare hoc, quod mare fiat minus, secundum quantitatem, & tandem deficiat, secundum quod dicit Democritus, non differt a fabulosis opinionibus Aesopi, qui dixit fabulo se, quod Calydis, quae est quidam vorago in mari, bis absorbit mare: ita quod ante, aqua totam terram circundabat: vorago autem absorbit, quod montes apparuerit discooperit ab aquis: & terra quae interiacet montibus secundo autem tantum de aqua absorbitur, quod apparuerunt insulae. Vltimo autem absorbit totam aquam maris, & sic vniquae remanebit terra arida, sine mari. Sed licet componere fabulam talem cogneret Aesop fabularum inuictori, qui hoc dixit, dum forte esset iratus ad Portmeum. i. ad quandam portum veltus maris, vt iratus aquis, quasiungeret eas omnes esse absorendas, tamen talia dicere philosophis inquiribus veritatem minus conuenit. Secundo ibi.

Tractatus primi, libri secundi, de perpetuitate maris, & eius nouitate. Cap. III.

de eius autem falsedine, & vtrum perpetuo idem sit, an nec fuerit, nec futurum sit, sed deficiet, dicendum est.

Hoc enim modo aliqui sentiunt. Omnes quidem genitum esse videntur fieri, siquidem & mundum vniuersum, simul namque eius ortum faciunt. Quare constat, si vniuersum sempiternum est, non aliter de mari existimandum esse.

Censere autem ipsum, ut Democritus ait, decretere & ad extremum defecturum, ita inquam, aliquem sibi persuadere, nihil ab Aesopi fabulis videtur differre. Nam & ille fabulatus est, Charybdim, cuius aquas exorbuisse, primum quidem montes manifestos fecisse, deinde insulas, deinde aridam effecturam. Sed Aesopum in portuorem iratum eiusmodi fabulam commentum esse congruebat. Eos autem, qui veritatem inquirunt, non item.

Quam enim ob causam prius permansit, seu propter pondus, ut nonnulli hoc quoque aiunt (facile enim est huius rei causam perspicere) seu ob aliud quidpiam, constat, necessarium esse, ut reliquum quoque tempus ob eam ipsam permaneat. Aut enim ab eis dicendum est, aquam a Sole sublata non rursus delatum iri, aut si deferretur, necessarium esse, uel semper, uel quoad hoc fuerit, mare permanere illudque potabile sursum prius rursus attolli. Quare nunquam exiccabitur. Quod enim antea ascendit, in idem prius descendet, quippe cum nihil intersit, hoc semel an multoties dicamus. Quod si Solem quiescere quis statuatur, quid erit, quod exicet? Sin vero conuersionem esse

det in mare, & non differt vtrum hoc semel fiat, scilicet quod aqua eleuata semel descendat saepe: quia vtroque modo non minuitur aliquid de aqua, quia scilicet postea dicit, quod haec alternatio non semper erit motu solis cessante, ideo subiungit, quod si aliquis dicat, quod motus solis cesset, non remanebit aliquid, quod possit exsiccare aqua maris: si autem motus solis semper maneat, oportebit quod semper sit appropinquans ad aliquam partem terrae, eleuetur per euaporationem aqua, & quando longius recedit, eam cadere propter frigiditatem: & sic non potest dici, quod mare totaliter exsicceat, siue motus solis cesset, siue non. Deinde cum dicitur, quod Excludit rationem mouentem eos ad hoc ponendum, & dicit, quod acciperet hanc opinionem quod totaliter exsiccaret mare, & quod quandoque inceperit, propter hoc, quod multa loca apparent magis sicca nunc, quam prius. Sed causa, propter quam accidit haec passio, dicta est prius, quia scilicet secundum quaedam determinata tempora sunt excessus aquarum, sed non accidit propter hoc, quod totum vniuersum generetur, sed eius partes generantur, & iterum secundum alia determinata tempora erit contrarium, scilicet quod erit magnus excessus siccitatis, & cum factus fuerit, iterum desiccabitur terra, quae erat cooperta aquis propter excessum aquarum prius factum, & necesse est, quod hoc semper procedat circulariter, scilicet quod post excessum aquarum determinato tempore, fiat excessus siccitatis, & conuersio. Rationalis enim est sic opinari quod ponere, quod totum caelum permute: propter quaedam permutationes partium apparentes circa terram. Et quia praedicta passio, contra quam locutus est, in superficie rationabilis apparet: subiungit, quod circa quod immo ratus est eius sermo, plusquam dignum fuerit.

LECTIO V.

ostendit de falsedine autem ipsius dicendum, & vtrum semper est idem: aut neque erat, neque erit sed deficiet, dicendum est.

de falsedine autem, huiusmodi quidem, qui semel generauerunt, & totaliter ipsum generant, impossibile est falsum facere. Si enim omnis humidus, quod circa terram erat, & eleuatus a sole, residuum factum est mare, sique inexistit tantus sapor in multa aqua, & dulci propter immixtam esse quandam terram talem, nihil minus cum ad uenerit iterum aqua, quae evaporauit, necesse quali existente multitudine, & primo, aut si neque prius, neque posterius falsum ipsum esse. Si autem & primo, confestim erat dicendum quae causa & simul propter quod: si non & tunc sursum latum fuerit, & nunc patitur hoc.

At vero & quicunque terram causam ponunt falsedinis immixtam: habere enim multos sapores aiunt ipsam, vt fluuiis simul delatam propter mixturam facere falsum, inconueniens autem non et fluuios falsos esse. Quomodo enim possibile in magna quidem multitudine aquae euidentis sic facere mixturam terra talis, in vno quoque autem non palam

de natura maris, & eius generatione, nunc determinat de eius falsedine, & primo inquitur de ea secundum opinionem aliorum, secundo ponit suam opinionem ibi. Nos autem dicamus. Circa primum proficitur de falsedine maris secundum tres opiniones philosophorum naturalium, in principio huius tractatus de mari potestas. Dicit ergo primo, quod illi qui dixerunt, quod mare semel generatum, vel quicquid que posterunt ipsius generationem, non possunt assignare causam falsedinis. Dicit enim isti, quod ad principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnam partem aquae ex quo contingit, quod magna pars terrae remansit discooperata aquis, & illud quod fuit residuum, & nondum desiccatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudine ne aqua maris, quae secundum naturam suam debere esse dulcis, facta est causa falsedinis propter admixtionem alicuius terrae ad aquam quae remansit, quae potest dulce conuertere in tantam falsedinem, cum rediit per pluuias aqua, quae evaporauit, necesse sit, quod aequalis multitudine aquae coheruerit supra terram, vt supra dictum est, necesse est, quod etiam primo, antequam sol incipiat desiccare, mare esset falsum, vel si prius non fuit falsum neque posterius falsum erit: ex quo tota aqua quae eleuata est, redit. Et sic non potest dici, quod terra admixta facit aquam existentem nunc minox quantitatis falsam, quod non poterat facere falsam totam, cum sit aequalis quantitatis nunc, & prius. Si autem et a principio mare erat falsum, remanebit assignare causam falsedinis, & etiam dicendum est, quare si a principio non fuerat sursum aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. Deinde, cum dicitur, quod sequitur seculam opinionem, & dicit quod illi, qui dixerunt admixtionem terrae esse causam falsedinis maris, non sufficienter ostendunt quare mare est falsum, dicunt enim quod terra habet multos

conceperunt, quod plura nunc, quam antea sicca loca apparent: cuius rei causam attuimus, hanc uidelicet affectionem. certo quodam tempore imbrium, & aquae ingenti copia exiit existere, non autem ob vniuersi & partium ortum. Ac rursus contrarium futurum, idque cum fuerit, exiccatum rursus iri, hocque modo in orbem necessario id commere. Rationi enim magis consonum esse ite esse, quam ob haec totum caelum mutari. Sed in his quidem diuini quam par esset, oratio instituit.

Tractatus primi, libri secundi, de falsedine maris. Cap. III.

od autem ad falsedinem attinet, ut qui semel, aut omnino id generant, falsum statuere non possunt. Nam seu illius qui terram ambibat, & a Sole sublatus est, humoris omnis residuum mare effectum est, seu tantus sapor in multa & dulci aqua insitus esset, propter talis cuiusdam terrae admixtionem, ipsum profecto necesse est, aqua illa, quae in uaporem conuersa est, rursus adueniente, cum aequalis sit multitudine, primum quoque nihilominus, aut si non primum, non etiam post falsum fuisse. Quod si a principio fuit, dicendum erat, quae causa sit & simul quamobrem, si tum sublata est, non nunc quoque idem illi eueniat.

At qui quotquot terram falsedinis causam aiunt esse, admixta enim cum sit, multos sapores habere dicunt, ita ut a flumibus simul delata ob admixtionem falsum efficiat, iis absurdum est flumina quoque falsa non esse. Quo pacto enim in multa aquae copia, terrae huiusmodi admixtio conspicua esse potest, in singulis autem non potest? Constat enim, si mare vniuersa aqua flumibus

tractatus de mari potestas. Dicit ergo primo, quod illi qui dixerunt, quod mare semel generatum, vel quicquid que posterunt ipsius generationem, non possunt assignare causam falsedinis. Dicit enim isti, quod ad principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnam partem aquae ex quo contingit, quod magna pars terrae remansit discooperata aquis, & illud quod fuit residuum, & nondum desiccatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudine ne aqua maris, quae secundum naturam suam debere esse dulcis, facta est causa falsedinis propter admixtionem alicuius terrae ad aquam quae remansit, quae potest dulce conuertere in tantam falsedinem, cum rediit per pluuias aqua, quae evaporauit, necesse sit, quod aequalis multitudine aquae coheruerit supra terram, vt supra dictum est, necesse est, quod etiam primo, antequam sol incipiat desiccare, mare esset falsum, vel si prius non fuit falsum neque posterius falsum erit: ex quo tota aqua quae eleuata est, redit. Et sic non potest dici, quod terra admixta facit aquam existentem nunc minox quantitatis falsam, quod non poterat facere falsam totam, cum sit aequalis quantitatis nunc, & prius. Si autem et a principio mare erat falsum, remanebit assignare causam falsedinis, & etiam dicendum est, quare si a principio non fuerat sursum aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. Deinde, cum dicitur, quod sequitur seculam opinionem, & dicit quod illi, qui dixerunt admixtionem terrae esse causam falsedinis maris, non sufficienter ostendunt quare mare est falsum, dicunt enim quod terra habet multos

admissionem alicuius indigesti, uel adusti, quidam dixerunt, quod mare erat factum ex terra adusta, quod quidem inconueniens est, si intelligatur secundum quod dicitur: sed si intelligatur dictum per similitudinem, ut scilicet salitudo in mare causetur per admissionem alicuius, quod est simile cum terra adusta, sic uerum est: sicut enim contingit in praedictis, scilicet in urina, sudore & cinere, sic oportet intelligere: & in tota terra. Sicut enim ex igneis reliquitur aliquid, quod non potuit ignis dissoluere, ita oportet intelligere re relinqui circa terram ab actione caloris alicuius simile cineri relicto ab actione ignis. Et huius similitudinem habet exhalatio, quae fit ex arida: cuius multitudinem terra exhibet: huiusmodi igitur exhalatio sicca, cum admiscet uaporose exhalationi, quae condensatur in nubes & pluuiam, necesse est quod semper in illa exhalatione humiditate contineatur aliquid uirtutis huiusmodi exhalationis siccae: & sic simul utrunque commixtum ferretur deorsum aqua pluuiae: hoc autem fit secundum quaedam ordinem semper: ut scilicet exhalationes commiscet eleuentur, & iterum cadant per pluuiam. Dico autem hoc secundum ordinem fieri, secundum quod ea, quae hic inferius sunt, possunt participare ordinem: non enim sic pure participat ordinem, ut sint semper eodem modo, sicut est de corporibus caelestibus: sed accidunt ut frequenter. Et sic concludit, quod dictum est unde fiat generatio salina in aqua maris.

quod sic quidem dicere est inconueniens: quod tamen ex tali uerum: sicut enim & in dictis sic & in toto, & ex nascentibus, & factis secundum naturam, semper oportet intelligere sicut ex ignitis, quod relinquitur, tale esse terram. Et itaque & eam, quae in arida, exhalatione omnem. haec enim exhibet multam hanc multitudinem. Mistra autem sicut diximus existente uaporosa exhalatione, & sicca, cum constiterit in nubes, & aqua, necessarium est intercepti aliquam multitudinem semper huius uirtutis: & simul deorsum ferri iterum cum pluuiam: & hoc semper fieri sine quenda ordine ut contingit quae hic, participare ordinem. Unde quidem igitur generatio salina inest in aqua dictum est.

Et propter hoc australes aquae latiores, & primae autumnalia: Austro .n. & magnitudine, & spiritu est uosissimus est uetus: & flat a locis siccis, & calidis. Quare cum pauco uapore: propter quod & calidus est: si .n. & non talis, sed unde incipit flare frigidus, nihil minus procedens, propterea quod comprehendit multam exhalationem siccam ex propinquis locis, calidus est Boreas autem, uelut a frigidis locis, uaporosus: propter quod frigidus. Eo autem, quod propellat, serenus hic in oppositis aut aquosus: similiter autem & Austro serenus his, qui circa Libiam multum igitur in deorsum lata aqua confert quod tale: & autumnale aqua: necesse .n. grauius prima primo deferri. Quare in quibuscunque inest talis terrae multitudo, tendunt citissime deorsum haec. Et calidum etiam mare propter hoc est, omnia enim quaecunque ignita fuerint, habent potentia caliditatem in ipsis: uidere autem licet, & calcem, & cinerem & hipostasiam animalium & siccam & humidam calidissimorum: sine uentre animalium, accidit calidissimam esse hypostasiam.

Fit igitur semper alterum propter hanc causam. Eleuatur autem in locis calidis & siccis: in quibus est pars de humido: & ideo est calidus. Sed quia postea aliquis dicere, quod flat a locis frigidis, a polo antartico, quod oportet esse frigidum, propter distantiam a sole, ideo subiungit, quod est hoc dicitur, quod non fiat a locis calidis, sed frigidis, tamen oportet, quod transeat ad nos per loca calida: & sicca: ex locis propinquis: & ideo est calidus: sed Boreas qui uenit ad nos immediate ex locis frigidis congregat multos uapores humidos: & frigidos: & propter hoc est frigidus: sed tamen nobis est serenus: quia ipellit huiusmodi uapores ad partem oppositam, sed in locis & regionibus meridionalibus est aquosus: quia illuc ipellit uapores: & conuerso Austro est serenus illis, qui habitant in meridionalibus: scilicet circa Lybiam cum nobis sit pluuosus: sic igitur, quia austro colligit multum de exhalatione sicca, talis uentus confert multum ad hoc, quod descendat aqua salina: & sic patet ratio uini eorum, quae dicta sunt, scilicet quare aquae australes sunt latiores. Sed quia hoc et dixerat a primis aequinoctiis, affligit etiam huiusmodi causam, quia scilicet necesse est, quod ea, quae sunt grauius, prima uaporibus eleuatis, prius deorsum ferantur: grauius autem sunt, in quibus est pluuosum de terrestri, & ideo aquae primo cadentes in autumno post uentatem, sunt latiores: ualde plurimum de terrestri habentes. Aliud etiam signum assignat praedicta rationi assignata: scilicet falsedinis causa: quia scilicet propter hoc mare est calidum: & regiones propinqua mari sunt calidiores: propter abundantiam scilicet praedictae exhalationis, mista aquae maris. Quaecunque enim fuerit ignita, etiam post extinctionem, uidetur habere uirtutem caloris in se ipsis, ut patet in cinere: & calcem & superfluitate animalium habentium calidos uentres: & huius ratio est, quia in hominibus manet uirtus caloris alterantis cum exhalatione sicca. Unde cum exhalatione sicca resoluta a terra detur, dicitur esse causam falsedinis maris, consequens est ut et in mari caliditas ex hoc abundet. Deinde cum dicitur.

Quod hoc quidem modo dicere absurdum est, illud autem, ex ea quae talis sit, uerum. Nam, ut in his, quae dicta sunt, sic etiam in uniuerso, ex his quae nascuntur, et natura gignuntur, animo semper concipiendum est, eius generis terram, quoniam & omnem arida terra exhalationem remanere, quale id est, quod ex adultis restat: ea enim hanc ingeniem halitum copiam suppediat. Quoniam autem inter se, ut diximus, uaporosa & sicca exhalatio admixta sunt, cum in nubem & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia uia comprehendatur, & rursum cum pluuiam feratur, necesse est, id quae semper ordine quodam fieri, quoad ea, quae hic sunt, ordinem possunt participare. Unde igitur in aqua salina sapor existat, dictum est.

propterea Austri imbres & qui autumnalia primi sunt, saluissimi habentur. Austro enim & magnitudine, & spiritu est uosissimus est uetus: & flat a locis siccis, & calidis. Quare cum pauco uapore: propter quod & calidus est: si .n. & non talis, sed unde incipit flare frigidus, nihil minus procedens, propterea quod comprehendit multam exhalationem siccam ex propinquis locis, calidus est Boreas autem, uelut a frigidis locis, uaporosus: propter quod frigidus. Eo autem, quod propellat, serenus hic in oppositis aut aquosus: similiter autem & Austro serenus his, qui circa Libiam multum igitur in deorsum lata aqua confert quod tale: & autumnale aqua: necesse .n. grauius prima primo deferri. Quare in quibuscunque inest talis terrae multitudo, tendunt citissime deorsum haec. Et calidum etiam mare propter hoc est, omnia enim quaecunque ignita fuerint, habent potentia caliditatem in ipsis: uidere autem licet, & calcem, & cinerem & hipostasiam animalium & siccam & humidam calidissimorum: sine uentre animalium, accidit calidissimam esse hypostasiam.

Fit igitur semper alterum propter hanc causam. Eleuatur autem in locis calidis & siccis: in quibus est pars de humido: & ideo est calidus. Sed quia postea aliquis dicere, quod flat a locis frigidis, a polo antartico, quod oportet esse frigidum, propter distantiam a sole, ideo subiungit, quod est hoc dicitur, quod non fiat a locis calidis, sed frigidis, tamen oportet, quod transeat ad nos per loca calida: & sicca: ex locis propinquis: & ideo est calidus: sed Boreas qui uenit ad nos immediate ex locis frigidis congregat multos uapores humidos: & frigidos: & propter hoc est frigidus: sed tamen nobis est serenus: quia ipellit huiusmodi uapores ad partem oppositam, sed in locis & regionibus meridionalibus est aquosus: quia illuc ipellit uapores: & conuerso Austro est serenus illis, qui habitant in meridionalibus: scilicet circa Lybiam cum nobis sit pluuosus: sic igitur, quia austro colligit multum de exhalatione sicca, talis uentus confert multum ad hoc, quod descendat aqua salina: & sic patet ratio uini eorum, quae dicta sunt, scilicet quare aquae australes sunt latiores. Sed quia hoc et dixerat a primis aequinoctiis, affligit etiam huiusmodi causam, quia scilicet necesse est, quod ea, quae sunt grauius, prima uaporibus eleuatis, prius deorsum ferantur: grauius autem sunt, in quibus est pluuosum de terrestri, & ideo aquae primo cadentes in autumno post uentatem, sunt latiores: ualde plurimum de terrestri habentes. Aliud etiam signum assignat praedicta rationi assignata: scilicet falsedinis causa: quia scilicet propter hoc mare est calidum: & regiones propinqua mari sunt calidiores: propter abundantiam scilicet praedictae exhalationis, mista aquae maris. Quaecunque enim fuerit ignita, etiam post extinctionem, uidetur habere uirtutem caloris in se ipsis, ut patet in cinere: & calcem & superfluitate animalium habentium calidos uentres: & huius ratio est, quia in hominibus manet uirtus caloris alterantis cum exhalatione sicca. Unde cum exhalatione sicca resoluta a terra detur, dicitur esse causam falsedinis maris, consequens est ut et in mari caliditas ex hoc abundet. Deinde cum dicitur.

Excludit quaedam dubitationes circa praedicta: & circa hoc duo facit: primo excludit dubitationes: secundo concludit ex praemissis causam falsedinis maris: ibi, {Nunc autem tantum, & primo

prima diuiditur in duas, secundum duas dubitationes quas soluit. Est autem prima dubitatio, cum aqua maris non continet eadem numero secundum partes, sed euaporat, & iterum cadat, non uidetur esse causa falsedinis maris exhalatio sicca admixta, sed magis euaporatio ab aqua salina. Ad hanc dubitationem tollendam dicit, quod aqua maris semper fit altera & altera in partes, & qualiter pars, habet in sui generatione praedictam causam falsedinis, id est admixtionem terrestris exhalationis. Verum est etiam, quod semper aliqua pars aquae salina eleuatur per euaporationem cum dulci, sed cum citius euaporat subtile, quam grossum, & dulce est subtilius quam salinum, oportet quod minus de falso eleuatur quam de dulci, sed per admixtionem exhalationis siccae illud dulce accrescit iterum in falsedinem, & sic mare semper confertur aequale & in quantitate, & in falsedine & hoc ad totum. per comparisonem ad totum mare, confertur aequale, uel quasi aequale. Non enim semper punctualiter seruatur praedicta quantitas secundum dubitationem soluit ibi. {Quod autem dicitur sit uaporosus, & est dubitatio} Cum aqua maris sit salina, unde contingit, quod e vaporibus ab aqua maris generatur aqua dulcis? Ad hoc soluendum dicit. Iterum dicens, quod illud, quod euaporat in mari, quando condensatur, fit aqua potabilis: & dulcis, & ideo non conuertitur in mare. in aquam salinam, sed in aquam simpliciter, & hoc idem patitur alia sicut uinum, & omnes humores, cum condensatur, conuertuntur in aquam simpliciter, cum enim euaporant, uapores illi condensati conuertuntur in aquam, et huius ratio est, quia principium omnium humorum est aqua, resoluuntur autem omnia in sua principia: omnia autem alia humida generantur ex aqua per aliquam passionem vel alterationem, quae passiones variantur propter admixtionem, & sit sapor eius secundum conditionem eius quod miscetur, & propter hoc in generatione variatur aqua, & fit salina. Sed quia uinum quodque resoluuntur in suum principium simpliciter (ut dictum est) consequens est, ut tam ex aqua maris salina, quam ex omnibus humoribus cuiuscunque sint uaporis, per euaporationem generetur aqua simpliciter. Deinde cum dicitur.

Nunc autem tantum dicimus quod maris existens semper aliquid sursum ducitur, & fit potabile & deorsum in pluuiam descendit aliud factum, non quod sursum ducitur, & propter pondus subsidet cit, sicut fluit, nisi locis quibusdam, hoc autem & in ambobus necesse accidere similiter, neque semper eadem partes permanent, neque terra, neque maris, sed tantum terra moles, etenim de terra similiter oportet existimare hoc quidem enim sursum uenit: hoc autem iterum descendit, & loca permutant, & quae supernataria, & quae descendunt iterum.

Quod autem est in commixtione alicuius salinum, palam non solum ex dictis, sed & si quis uas careum formans posuerit in mare, circumligans os talibus, ut non per rimam aliquam intret mare, quod enim ingreditur per partes cereas, fit potabilis aqua: quasi .n. per linguam cere quod terrestre, scernit, & faciens

semper aliqua pars ipsius cum dulci, & minor tanto, quanto & in pluuiam salina, & lata, dulci minor, propter quod quidem aequale est, ut ad omne dicere. Quod autem sit uaporosus potabile, & non in mare cernit uaporas, quando constiterit iterum, tentate dicamus. Patiuntur aquam & alia idem, etenim uinum, & omnes humores quicunque uaporas, iterum in humidum, cum constiterint aquae sunt. Alia enim passiones aqua sunt propter quandam commixtionem, & quaecunque fuerit, quod commixtum tale facit saporis. Sed de his quidem in aliis temporibus conuenientibus, faciendum considerationem.

do condensatur, & iterum, cum aqua desursum pluenit, descendit aliquid terrestre, quod non fuit sursum ductum ex aqua maris, sed ex arida, & hoc terrestre propter pondus subsidet potabili, & dulciterum sit quod id, quod est subtilius, magis euaporat, & ideo propter continuam generationem & corruptionem non deficit mare, sicut nec fluit, nisi forte hoc accidat in aliquibus locis, tam in mari, quam in fluuiis secundum aliquas de terminatas periodos ut supra dictum est, nec tamen semper eadem partes remanent, aut maris, aut terrae, sed solum tota moles utriusque: sic enim oportet extirpare de terra, sicut de mari, quod una pars sursum eleuatur per exhalationem, & alia descendit, & quae etiam illa, quae supernatant, & quae descendunt, transmutant loca, ut sic quaelibet pars utriusque corrumpitur, & generari possit. Considerandum est autem quod supra Aristoteles causam falsedinis maris assignans, ubi tractauit de loco naturali aquae, dixit quod falsedo maris causatur per euaporationem eius quod est subtile, & dulce: haec autem causa nulla esset si in aqua maris nihil alienum admisceretur, quia oportet hoc etiam, quod remanet, esse dulce, & potabile, secundum naturam simplicitatis aquae: & ideo ad ostendendum quomodo aqua maris fit salina, ostendit quod sit aliquum extraneum admixtum, quod succedens post eleuationem ducit potabilis, reddit aquam maris salinam, & propter hoc dicit terrestre admixtum esse admixtum uaporibus ex quibus generatur aqua. Unde cum quaelibet pars maris sic generetur, relinquitur quod singulis partibus maris sit huiusmodi terrestre admixtum, quod secundum plurimum subsidet dulci, & subtili, in maiori parte eleuato, & quia ex eo, quod euaporat, generatur aqua dulcis, omnis autem aqua fontium, & fluuorum, ex eo quod euaporat generatur, uel supra terram, uel infra terram, consequens fit ut aqua fontium, & fluuorum sit dulcis, utpote propinqua principio generationis, aqua autem maris sit salina, utpote, residuum existens uaporum eleuatorum a sole, & uirtus terminus, in quem aqua generatur colligitur. Deinde, cum dicitur.

Nunc autem hoc tantum dicimus cum sit mare aliquid ex eo semper autem tolli, & potabile reddi quod de supero loco in pluuiam in aliud mutatum, non autem, id quod sublatum est, descendit, atque ex pondere parti potabili subsidet, hancque ob causam non deficit, uelut flumina, nisi locorum ratione. Hoc autem utriusque aequaliter euenire necesse est, nec eadem semper seu maris, seu terrae (etenim & de terra similiter censendum est) partes permanent, sed uersuta tantum moles, quippe cum alia pars ascendat, alia rursus descendat, ac locum mutant tum ea quae conscendunt, tum quae rursus descendunt.

Saliedinem autem in quadammissione positam esse, non ex his tantum quae dicta sunt, perspicuum est, uerum etiam ex eo, quod si quis ceru uase afflato, eiusque ore talibus rebus obturato, ut maris nihil illabatur, in mare illud posuerit id quod pro cereos parietes ingreditur, aqua dulcis reddatur. Quod .n. terreum est, & saliedinem ex admixtione facit, uelut coati secernitur

Manifestat quod ex commixtione terrestris causatur salus sapor, & ponit multa signa, quorum primum est de uase careo, quod si claudatur, & ponatur in aqua, quod residuat interius, efficitur dulce, tanquam deputato terrestris per caream. Aliud signum est quod

quod aqua maris plus ponderat, quam dulcis. Tertium signum est, quod aqua maris est grossior quam aqua fluuio: ita quod naues oneratae plus profundantur in aquis fluuio: quam in aqua. Quartum signum est, quod ova si sint plena, supernant in aqua, quae fit salia per admissionem salis, & etiam supernant in mare; unde & mare videtur sicut lutum propter grossitatem: & hoc clacit salientes, ut accipiat signum, ut sal sit bene mista aqua ex hoc, quod ova supernata: igitur & aqua maris est grossa per admissionem alicuius terrestris in grossantis. Quintum signum est, quod in ista quoque Palestina, quod est salsum vel amarum, si quis immerferit hominem, vel alium, non submergitur: & vestimenta ibi perisua foedantur. Sextum autem signum est de quodam fonte aquae latae id est salis in provincia Chao-

quod fabulantur quidam, in Palestina tale stagnum, in quo, si quis immerferit colligatum hominem, aut subiugale, supernatare, & non submergi in aquam, testimonium utique; erit aliquod dictis: dicunt autem amarum sic esse stagnum & salsum, ut ibi nullus piscis innascatur, vestimenta autem sordidari, si quis humectans promouerit. Sunt autem & omnia talia signa dictorum quod salcedinem facit corpus alicuius, & terrestre est, quod inexistit. In Chaonia .n. fons quidem est aquae latae: effluit autem in prope dulcem quidem, pisces autem non habent: elegerunt .n. ut qui ibi fabulantur, potestata data ab Hercule, quando venit ab Erithia, ducens boues, sales per pisces, qui sunt ipsis ex fontibus. Hmoi enim aquae decoquentes aliquam partem, ponunt, & fit frigida, cum euaporauerit humidum cum calido, sales non grossi copiosi, sed laxi, & subtiles: sicut nix: sunt autem virtute debiliores alij, & plus delectant, & colore non similiter albi. Tale autem alterum fit & in Vmbris: est .n. quidam locus, in quo nascuntur ca Iami, & scyrpus: de his comburunt: & cinerem emittentes, decoquunt in aquam. Cum autem dimiserit partem aquae, in frigidata, salis fit multitudo. Quaecumque autem sunt salia rheumata fluuio: aut fontium, plurima calida aliquando oportet putare, deinde principium quidem: extingui ignis, per quam autem penetrant terram adhuc manere existentem, vel lut calcem: & cinerem. Sunt autem in multis locis, & fontes, & rheumata fluuio: omnimodos habentia sapores: quorum omnium causam ponendum in existentem: aut qui in fit virtute ignis: exulta .n. terra sicut magis & minus, omnimodas accipit formas & colorum, & saporum: sicut .n. & calcis, & aliorum talium, fit plena virtutibus, per quam penetrantes aquae, dulces existentes, permutantur. Et haec quidem acetosa fiunt, quemadmodum quae in Sicana Siciliae: ibi .n. aqua acetosa simul, & salia fit: & vtuntur sicut aceto ad quaedam eduliorum suorum. Est autem & circa Lyngon fons quidam aquae acetosae: circa Scythiam autem amarus: quod autem defluit ab ipso fluuio, in quem ingreditur, facit amarum totum.

nix: qui effluit in quendam fluuio dulcem: sed non habentem pisces: in quo quidem fluuio propter admissionem fontis inueniuntur aliquando sales: pro piscibus: cuius quidem aqua vertitur per decoctionem in sales euaporante calido & humido: huiusmodi autem sales non sunt ipsi: sed subtiles sicut nix, & sunt debiliores alij & isti in cibarijs magis delectant. Septimum autem signum est, quod in quodam loco calami, & scirpi comburuntur: & eorum cinis, dum in aqua decoquitur, post in frigidationem efficitur sal: secundum terrestres combusti mitionem, quam dixerat esse causam salcedinis: unde oportet, quod tam in aqua horum cinerum, quam in aqua maris, combustio fit, quae causat salcedinem: & hinc est, quod vniuersaliter quaecumque aqua fluens fontium, vel fluuio: est salia, aliquando fuit calida

Hoc verum & ponderis causa est (quam nimis salia est, plus trahit, quam potabilis) & crassitiei, quoniam tanto crassior sit, ut quae nauigia pariterum, quae uehuntur, pondere fere in fluminibus demerguntur, in mari comode, & ad nauigandum apte se habeant. Quam ob causam, nonnulli in fluminibus nauigijs onusis ex hac ignoracione damnum perpesi sunt. Molem autem rei alicuius admissione crassior esse, hoc argumento intelligitur, quod si quis aquam sale admixto ualde saliam effecerit, onus quamquam plena, supernatabit. Fere enim, ut lutum redditur, tanta est in mari corpulentae materiae copia. Hoc idem facium, & in salugine. Quod si in Palestina, ut quidam fabulantur, eiusmodi est lacus, in quo si quis hominem, aut iumentum ligatum iniecerit, illud supernatet, & in aqua non mergatur, eorum quae dicta sunt, testimonium profecto erit. Aiunt enim lacum adeo amarum, & salsum esse, ut piscis nullus in eo oriatur, uestesque extergantur, si quis eas madefactas excusserit. Haec autem etiam omnia ea, quae dicta sunt, declarant, nempe corpus aliquod salcedinem asserre, & quod, inest terreum esse. In Chaonia enim fons est quidam aquae salioris, fluitque in uicinum fluuio, dulcem quidem, sed pisces non habentem. Iam enim ab Hercule, cum uaccis ab Erythia abactis eo uenisset, optione (ut uii qui ibi incolantur, fabulantur) tradita pro piscibus saltem, qui ex fonte eis redduntur, elegerunt. Huius enim aquae portionem aliquam cum excoxerit eam deponunt, quae refrigerata, cum humor una cum calore exhalatus fuerit, sal efficitur, non densus, sed rarus ac minutus, nixi instar, qui & ceteris facultate imbecillior est, & copiose iniectus delectat, & colore non aequo candidus est. Aliud autem quiddam tale in Vmbricis etiam fit. Quiddam enim locus est, in quo arundo, & iuncus nascuntur. Haec igitur comburunt, ac cinerem in aqua decoquunt. Cumque aliquid aquae residuum fuerit, ea refrigerata in salis copiam uertitur. Quicunque autem fluuio: aut fontium fluxus salis sunt, eos magna ex parte calidos interdum fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinctum fuisse, sed tamen terram, per quam colantur, ueluti calcem, aut cinerem remansisse. Sunt autem multis in locis fontes, & fluuio: fluxus omnis generis

saporibus effecti, quorum omnium causa in ignis, quae in eis instat est, aut ingignitur, facultatem est referenda. Cum enim terra adurit, quae magis, aut minus aduratur, omnis generis colorum saporumque species accipit. Aluminis enim & calcis, & aliarum huiusmodi facultatum plena redditur, per quas dulces aquae dum colantur, commutantur. Et aliae quidem acidae fiunt, ut in Sicana Sicilia. Illic enim fit acida muria, & ea ueluti aceto ad edulium utuntur. Quae & circa Lyncum aquae acidae fons est. In Scythia uero amarus, cuius aqua fluuio, in quo influit, totum amarum reddit. Horum autem differentiae inde sunt manifestae. Qui uero sapores, ex quibus tem-

& combusta ut potest ex terra ignita procedens, sed postea ignis extinguitur in terra ferram, & terra quae ex combustionem fit sulphurea, vel aliquid huiusmodi, remanet adhuc coibula ad modum calcis vel cineris, sicut aqua transiens per eam fit salia: & non solum fit salia, & salcedinem recipit aqua ex terra per quam transit, sed etiam alios sapores, ut manifestat per quaedam exempla & littera plana est. Vltimo autem recapitulat ea quae dicta sunt, & hoc etiam est planum in littera.

LECTIO VII.

De spiritibus autem dicamus: sumentes principium quod dictum est nobis iam prius: sunt autem duae species exhalationis, ut diximus: haec quidem humida, haec autem sicca, vocatur autem haec quidem vapor, haec autem secundum totum quidem in nominata: eo autem quod in parte, necessario vtentes, vniuersaliter appellare ipsam velut fumum: est autem nec humidum sine sicco, nec sicco sine humido: sed omnia haec dicuntur sine excessum.

LECTIO VII.

Postquam Philosophus determinauit de mari, cuius sal sedo caufatur ex admixtione exhalationis siccae terrestres, consequenter determinat de ventis qui ab eadem exhalationem sicca caufantur, & diuiditur in partes duas, in prima determinat de ventis, in secunda de quibusdam passionibus ex ventis caufatis, ibi. De agitatione autem & motu. Prima iterum diuiditur in duas, in prima determinat de ventis in communis: in secunda de speciebus ventorum ibi. De positione. Prima diuiditur in tres partes: in prima determinat de generatione ventorum, in secunda de motu loca li eorum ibi, Latitudo autem ipsorum, tertio de augmento & quiectione ipsorum ibi. Sol autem & cetera. Circa primum tria facit, primo praeimitur principia generationis ventorum: secundo ponit modum generationis eorum ibi, Exhalatione autem sicut, tertio manifestat quod dictum est, ibi. Hoc autem quod isto modo. Circa primum duo facit, primo assignat principium materiale ventorum, & dicit, quod cum dicendum est de spiritibus id est de ventis, oportet referre hoc principium, quod iam prius dictum est, quod sunt duae species exhalationis: una quidem humida quae vocatur vapor: alia

autem sicca, quae quia non habet communem, & a quidam sui parte uocetur humum, nam uocetur proprie dicitur exhalatio sicca lignorum ignitorum: duae autem haec exhalationes non sic dicuntur sunt ad inueniunt, quod humida sit sine sicco, & sic cum sine humido, sed ab eo, quod excedit utraque denominatur. Secundo ibi. b. Ponit principium efficiens quod est motus solis: & dicit quod cum sol suo motu appropinquat ad aliquam partem terrae, sicut caliditate eleuat humidum, eo autem elongato, vapor eleuatus, condensatur propter frigiditatem in aquam: & inde est quod in hyeme magis pluit quam in aestate: & in nocte, quam in die, licet aquae nocturna lateant propter somnum. Aqua autem pluens ducitur per terram, & bibitur ab ea. In terra autem est multum de calore ex actione solis, & aliorum corporum caelestium: & sol desuper eam calefaciens, non solum attrahit per euaporationem humidum, quod supernatata terra, ut puta aquam maris, fluuio: & stagnorum, sed et ipsam terram deificat: attrahens humorem imbibitum in terra. Quod ergo exhalat ab humido supernatante, dicitur vapor. Quod autem exhalat per desiccationem terrae, dicitur fumus, sicut in simili dicitur fumus, quod exhalat a lignis calefactis. Deinde, cum dicitur Determinat generationem ventorum & dicit, quod cum exhalatio duplex sit, ut dictum est, una vaporosa, & alia fumo sa, necesse est, quod ex motu solis fiat utraque. Ea autem quae plus habet de humido, est principium pluentis aquae, ut supra dictum est, quod dicitur propter hoc, quia supra dixerat ei admisceri aliquid de exhalatione sicca: sic

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

Tho. in Meteor. hoc, cum igitur sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursum in aquam ex refrigeratione concresecat, tum hyeme magis aquae gignuntur, tum nocte magis quam die, quamquam non uidetur, quod res nocturna magis quam diurna lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur: Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac sol, non cum solum humor, qui in superficie terrae est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quae uaporis plena est, altera fumida, utraque fieri necesse est. Harum uero exhalatione ea quae maiorem humoris copiam obtinet, aquae pluuiae, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hac autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem

ca autem exhalatio est principium ventorum. Deinde cum dicitur Manifestat quod dictum est de generatione ventorum: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat generationem: secundo ex

capio Cancri, sic verso aestiva: quando autem est in principio Capricorni, verso hyemalis. Vtra autem haec duo...

LECTIO VIII.

Atio autem ipsorum, obliqua est: circa terram n. flant, in rectum facta exhalatione: quia ois qui in circuitu aer consequitur ratione.

Propter quod, & dubitabit utique; aliis, unde principium spirituum est: vtrum de supra, aut de subter. Motus quidem n. de super est, & contingit ante flare, aer autem evidens si fuerit nubes: aut caligo: significat enim mota spiritus principium ante manifeste venire ventum: tanquam desuper ipsis habentibus principium. Quonia autem est ventus, multitudo quaedam sicca ex terra exhalationis mota circa terram, palam quod motus quidem principium desuper; materiae autem, & generationis desubter: quia quidem n. tendit, quod ascendit, inde latio: causa n. eorum, quae longius a terra ducuntur & simul de subter quidem in rectum

LECTIO VIII.

ostquam determinavit de generatione ventorum, hic determinat de motu ipsorum: & circa hoc tria facit: primo, ostendit qualis sit motus eorum: secundo, inquit de principio motus eorum: ibi. Propter quod, & dubitabit: tertio, ostendit quomodo venti procedant a suo principio: ibi. Quod autem exhalationibus. Dicit ergo primo, quod quomodo exhalatio, quae est principium ventorum, sursum eleuetur in rectum, tamen motus eorum non est in rectum; flant enim venti circa terram ab una parte in aliam procedentes: sicut ab oriente in occidentem; vel e converso: & causa talis motus est, quod ut supra dictum est, superior aer, & ventus moventur circulariter secundum nonum caeli: & licet in illo

superiori aere non flant venti, ut supra dictum est, sed in aere inferiori, qui est infra altitudinem montium supremorum, tamen iste etiam aer aliquid participat de motu superioris: licet ista circulario non complectatur: & ex hoc contingit, quod exhalationes commouentes aerem, non moventur ipsum in sursum, aut in deorsum, quod videtur exigere subtilitas exhalationis calefactae, aut frigiditatis iam coadunatae: sed commouent aerem in obliquum: quasi aere retinente aliquid de utroque motu. Vnde non oportet, quod semper motus venti sit ad occidentem: sicut est in oppositum exhalationis compellentis: quod tamen impulsu ex motu caeli habet, quod sit obliqua: nec propter hoc sequitur, quod motus venti non sit naturalis: quia obliquitas eius causatur ex motu corporis caelestis: tum quia motus qui sunt in inferioribus a corpore caelesti dicuntur naturales, licet non sint secundum naturam corporis inferioris, ut patet in fluxu & refluxu maris, quia corpora inferiora naturaliter subduntur superioribus, tum quia naturale est unicuique, quod consequitur ipsius ex causa sua generationis. Vnde cum causa actiua ventorum sit motus solis, ut supra dictum est, sequitur, quod obliquitas motus ex motu caeli causata, sit ei naturalis. Deinde cum dicitur, quod in principio motus ventorum, & primo vnde incipiant moueri: sic cundo qualiter ex illo principio procedant: ibi. Quod autem exhalationibus: Dicit ergo primo, quod quia non est motus venti in rectum, scilicet, neque sursum, neque deorsum, sed in obliquum, dubitabit utique quis, vnde sit principium motus ventorum: vtrum sursum, aut deorsum. Sed quod principium motus ventorum sit sursum, manifestat ipse aer, in quo apparet motus venti antequam ventus flauerit in terra. Nam si apparuerit aliqua nubes, aut caligo, videtur moueri a vento iam existente in aere: antequam veniat circa terram, tanquam vento habente principium motus sursum. Sed quia ventus generatur ex multitudine exhalationis siccae resolutae a terra, manifestum est, quod licet principium motus sit desuper, tamen materiale principium generationis est de subter: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus venti, in quem tendit exhalatio sicca eleuata, sicut ab illo loco incipit descendere pluuia, quo ascendit vapor: & hoc apparet ex hoc, quod motus venti magis dominatur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum sursum feratur, ibi incipit motus: & in loco, vbi appropinquat

LECTIO VIII.

Orum autem motio, obliqua est. Cum enim exhalatio recta ascendat, circa terram spirant, quando circumfusis omnis aer conuersionem consequitur.

Quocirca & in dubium quis reuocauerit, unde nam ventorum principium est, & supero ne, an ex infero loco? Motus enim e supero est, & antequam spirant, illustratur aer, etiam si nubilus, aut caliginosus fuerit. Nam priusquam ventus manifeste veniat, flatus principium moueri significat, tanquam principium de super habeant, quoniam autem ventus, quaedam est exhalationis siccae ex terra ascendens multitudo, quae circa terram mouetur, perspicuum est, motus principium e supero esse: materiae autem & generationis ex infero. Nam qua ex parte id quod ascendit, fluet, inde est causa. Conuersio enim his, quae a terra longius distant, dominatur, ac simul ex

ventorum, vtrum sursum, aut deorsum. Sed quod principium motus ventorum sit sursum, manifestat ipse aer, in quo apparet motus venti antequam ventus flauerit in terra. Nam si apparuerit aliqua nubes, aut caligo, videtur moueri a vento iam existente in aere: antequam veniat circa terram, tanquam vento habente principium motus sursum. Sed quia ventus generatur ex multitudine exhalationis siccae resolutae a terra, manifestum est, quod licet principium motus sit desuper, tamen materiale principium generationis est de subter: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus venti, in quem tendit exhalatio sicca eleuata, sicut ab illo loco incipit descendere pluuia, quo ascendit vapor: & hoc apparet ex hoc, quod motus venti magis dominatur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum sursum feratur, ibi incipit motus: & in loco, vbi appropinquat

appropinquat illi principio, magis potest ventus, sed tamen manifestum est, quod principium generationis venti est ex terra. Deinde cum dicitur.

ostendit quomodo venti procedunt a suo principio & dicit, quod sicut principia fluiorum paulatim congregantur ex diuersis partibus terrae, ita etiam paulatim ab exhalationibus adunatis congregatur ventus: & hoc manifestat per duo signa: quorum vnum est, quod ventus minimi apparent in locis, in quibus oriuntur, sed procedit res sunt maximi. Aliud signum est, quod in partibus septentrionalibus, in hyeme tranquillas: & loca illa sunt sine vento reali: sed secundum quod recedit ab eis, paulatim crescit ventus & fit maximus. Vltimo recolligitur dictum est, & est manifestum in litera: sed oportet attendere quod eisdem ventus hic Notos vocat: quos supra dixit Austros. Deinde cum dicitur.

LECTIO IX.

ostquam Philo-Philosophus de terminauit de generatione, & motu ventorum, hic determinat de augmento, & diminutione eorum: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de diminutione ventorum: in secunda de augmento eorum: ibi. In quibus autem & difficult. Circa primum duo facit: primo ostendit quomodo sol sit causa diminutionis ventorum: secundo vniuersaliter colligit causas, ex quibus contingit ventos cessare: vel diminui: ibi. Vniuersaliter autem sunt. Dicit ergo primo, quod sicut sol mouet ventos, ita etiam eos cessare facit. Cum enim sunt paucae exhalationes, & debiles: caliditas solis, quod est magis calidum in exhalatione, distrahit ipsum consumendo, & dissoluendo exhalationes, sicut maior flamma exterminat minorem, consu-

mendo materiam eius: & sic cessant venti. Nec solum facit eos cessare iam existentes, sed etiam impedit eos ne fiant, dum scilicet praenitit exiccando terram: & congregationem exhalationis, quae est materia ventorum. Et hoc contingit maxime temporibus, & locis calidis, & siccis. Vbi quod projiceret modicum combustibile in magnum ignem, ex vehementia ignis deficcatur prius combustibilis humiditas: quod si mus inde exhalare possit. Sic igitur sol & cessare facit ventos, consumendo materiam iam collectam, & impedit ne fiant, velocius deficcando terram: & ideo circa ortu Orionis, id est ante tempus in quo constellatio incipit apparere, exiens de subradiis solis, tempore serenitatis aestatis, sit maxima tranquillitas in aere a ventis: usque ad Etefias, id est ad ventos annuales, qui annuatim consueverunt flare in aestate: & prodromos id est praecursus, quia Etefias aliquando aliqui ventus praecurrunt: Propter hoc, quod aliquando aliqua maria velocius praeparantur. Deinde cum dicitur.

infero loco recta effertur, cunctaque plus virium habent, cum in propinquo sunt. Orius autem principium, constat ex terra esse. Multis porro exhalationibus paulatim coeuntibus eos existere, non aliter ac amium fontes, terra humorem seaturiente fiunt, re etiam ipsa perspicuum est. Vnde enim quique spirat, ibi omnes minimi habentur: progredientes autem longius, illustriores spirant. Praeterea loca ad Septentriones sita, per hyemem tranquilla sunt, & a flatibus libera. Sed quod sensim spirat, ac laet, id ubi ultra progreditur, uentus iam illustri euadit. Quae igitur uenti natura sit, & quomodo oriatur, praeterea de siccitatibus & pluuia, quasue ob causas post pluuia & sedantur & fiunt, cur item Aquilones ac Austri plurimi inter uentos spirant, & ad haec de eorum motione dictum est.

Tractatus secundi, libri secundi, de causa, quae mouet ventos, & eos facit cessare. Cap. II.

ost autem & cessare facit, & comouet spiritus debiles n. & paucae existentes exhalationes exterminat ampliori calido: quod si exhalatione intus existens distingatur. Adhuc autem ipsam terram praenitit exiccans, antequam facta fuerit simul multa congregatio, sicut si in multum igne incidit modicum exustibile, prouenit sepe, antequam fumum faciat exustum. Propter has quidem igitur causas cessare facit ventos: & a principio quidem prohibet: consumptione quidem, cessare faciens, celeritate autem siccatatis, fieri prohibens. Propter quod & circa Orionis ortum maxime fit tranquillitas: & usque ad Etefias, & Prodromos, b Vniuersaliter autem sunt tranquillitates propter duas causas: aut enim propter frigus extinctionis exhalatione, vel ut cum fuerit gelu forte, aut marcescencia a suffocatione. Plurimae autem & intermediis temporibus: aut eo quod nondum facta sit exhalatio, aut eo quod iam praeterit exhalatio: & alia nondum aduenit.

ost autem uentos & sedat et ciet. Nam exhalationes, quae debiles sunt, & paucae, tabefactae, & ampliore suo calore minorem cum, qui in exhalatione est, dissipat. Ipsam quoque terram prius exiccata, quam in unum collecta secretio orta sit, non secus ac si in magnum ignem materia combustionis idonea exigua incidit, antea sepe deuoritur quam sumum edat. Ob has igitur causas, & uentos sedat, & quominus initio exoriantur, prohibet: hanc quidem consumptione sedans, illam uero exiccationis celeritate, prohibens signi. Quocirca in Orionis ortu, usque ad Etefias, & Prodromos, tranquillitas aeris maxime oritur. Omnino autem aeris tranquillitas duabus de causis existit: aut enim pro frigore, quod exhalationem extinguit, ut cum gelu uehemens fuerit, aut cum ab aestu consumitur: frequenter uero, & mediis temporibus, aut quod nondum exhalatio reddita sit, aut quod iam euamerit, nondumque alia affluat.

c ¶ Determinat de augmento ventorum : & primo de aug- mento quod accidit in ortu Orionis : sic cum de augmento quod accidit post ortum canis : ibi, ¶ Etesia autem. ¶ Dicit ergo primo, quod figuratio Orionis in suo ortu, & occasu, id est quādo incipit apparere, & quando incipit disparere, est indiscreta sive intolerabilis, & difficilis, id est habet graues, & tempestuosos ventos. Nec est contrarium ei, quod supra dixit nam ante ortum Orionis ē quaedam tranquillitas: vt supra dixit, in ipso ortu, & occasu est tempestas. Causa autem huius est, quia ortus ipsius accidit i permutatione æstatis ad autumnum.

c Indiscretus autem & difficilis Orion esse videtur. & occumbens, & oriens, quia in permutatione temporis accidit occasus, & ortus æstate aut hyeme, & propter magnitudinem astridierum fit pluralitas. Permutationem autem omnes turbatione plena propter indeterminationem sunt.

d Etesia autem flant post versiones, & canis ortum, & neque tunc, quando maxime prope fuerit sol: neque quando longe & diebus quidem flant, noctibus autem cessant.

e Causa autem quia prope quidē existens pręuenit exiccans, antequam fiat exhalatio, cū autem absceserit modicum, mediocritas iā fit exhalatio, & caliditas, ut congelata aque liquefcat, & terra exiccata, & appropria caliditate, & ab ea, quæ solis, quasi turgescat, & exhalat. Noctē autē deficiunt, quia congelata liquefcentes desistunt, propter frigiditatem noctium. Exhalat autē, neque congelatum neque nihil habēs siccum, sed cum habeat siccum humiditatem, hoc calefactum exhalat.

f Dubitant autem quidā propter quid Boreæ sunt continue: quos vocamus Etesias: post æstiuales tropicos, Noti autem sic non fiunt post hyemales.

g Habet autem non irrationabiliter, sicut enim vocati Leuconoti opposito tēpore, non sic autem fiunt continui: propter quod latētes faciūt inquirere. Causa autem, quia Boreas quidem a locis, quæ sub arcto flant quæ plena aqua & niue sūt multa, quibus liquefactis a sole post æstiuales versiones magis quæ in ipsis flant Etesie, sic enim

¶ Assignat causam prædictorum: & primo quare de die flant Etesie, & maxime in mane: & circa vesperum, dicens, quod quando sol est maxime propinquus, exiccatur humorem: ex quo post se congregari materia ventis, si resoluti possent. Sed quando aliquantum recedit, tunc exhalatio resoluatur: & sic mediocritas: & caliditas etiam est mediocritas: ita quod aqua congelata liquefuit: & terra, dum exiccatur, tum a caliditate solis, tum a caliditate intrinseca, quasi turgescit: & dum multiplicatur humi-

ditas resoluta, exhalat: & sic generantur venti. Deinde ostendit etiam quare venti nocte deficiunt: & dicit quod hoc ideo accidit, quia frigiditas noctium congelat humores liquefactos: vt sic exhalatio cessat. Manifestum est enim, quod neque id quod est congelatum exhalat: neque siccum non habens humiditatem:

Orion autem, & cum occidit & cum oritur, incertus difficilisque est, quod in temporis æstatis hyemis uariatione, eius occasus ortusque accidant, idque propter sideris magnitudinem diebus multis perdurat. Omnium autem mutationes quoniam sunt indeterminate, turbulenta sunt.

Etesia autem post solstitium, & circa Canis exortum spirant, non cum Sol maxime, aut propinquus est aut remotus, & inter diu quidem spirant, noctu autem desinunt.

Cuius rei causa est, quod cum prope adest, ante exiccet, quam exhalatio oriatur: cum autem paululum recessit, moderatus iam calor gignitur, ita ut aqua gelu concreta colliquescant, ac terra, tum proprio, tum Solis calore exiccata, uelut in fumum baliumque abeat. Noctū autem cessant, quoniam quæ congelata sunt prænoxium frigore desinunt liquari. Nihil uero, quod aut gelu constitutum sit, aut siccitatem ullam non habeat, balium reddit, sed quod humorē cum siccitate coniunctum obinet, id cum incalescit, exhalationem mittit.

I Sed quidam dubitant, cur Aquilonēs, quos Etesias nominamus, post conversiones æstiuas continenter spirant, Austri uero post brumales non oriuntur.

Id uero non absque ratione enecrit. Tempore enim contrario hi, qui Leuconoti appellantur, oriuntur quidem, non ita tamen continenter. Idcirco lateant, inquirendi occasionem præbent. Causa autem est, quod Aquilo a locis, quæ sub Septentrione sunt, spirat: quæ loca aqua ac niuis multæ sunt plena, quibus a Sole liquatis post conversiones æstiuas magis quàm in eis Etesie spirant.

dantia aquarum: & niuium: quæ quidem liquefunt a sole magis, post versiones æstiuas, quàm in primis versionibus, licet tunc sol maxime appropinquet nobis: & ideo post æstiuas versiones, & non ipsis versionibus flant Etesie. Ita etiam maxime suffocationes caliditatum fiunt, non quando sol maxime appropinquat nobis, qui sumus in parte septentrionali, sed post est maior calor pp continuationē calefactionis in longo tēpore. Primo, n. quando sol accedit versus tropicū, inuenit materia disposita, sed paulatim dñando in ipsam, magis imprimat effectum suū post quod incipit recedere: cum tñ adhuc sit prope. Et ideo post ortū canis, in diebus, scilicet a maior calor, quæ ante solstitium:

zium: vel in ipso solstitio: & magis etiam tunc liquefunt & aqua, & niues: & ideo tunc plures fiunt exhalationes: & magis flant venti. Sed verum est quod in ipso solstitio, quando est magis prope, magis exiccatur: vt supra dixit, & magis disponit materiam ad exhalationem, sed exhalatio maior fit post ortū canis: & tunc flant Etesie: & continue: & similiter. Post versiones hyemales flant Ornithie dicitur ab aue: vel gallina: quia, oriente aliqua congelatione auis, flant: sicut Etesie post ortum canis has autem Ornithias supraddixit Leuconotos: & dicit quod Ornithie flant debiles: quia sicut minores, & tardius flant, quàm Etesie: incipiunt .n. flare septuagesimo die post versionem hyemalē: quæ circa principium veris: & hoc ideo, quia necesse est quod sol multum elongetur: & minus inualefcat: & non totaliter exurat regionem illam, ex qua flant veteri australes: vt possint aliqua exhalationes eleuari ad generationē ventorū.

Et hac est ratio, quare non continue flant, quia quædam humiditates in superficie terræ existentes, & debiles, exhalant ex illa parte terræ: sole sic longato, ex quibus non potest generari continuus ventus: alie autem humiditates, quæ sunt magis congelatæ, indigent maiori caliditate ad hoc, quod exhalent: quæ scilicet caliditas, quam tunc exhibet sol, sit parua quia sol est distans: & ideo isti venti non continue, sed interpolatæ flant: donec iterū post versiones æstiuas flauerint Etesie ex parte septentrionis: huiusmodi enim veteri Aquilonares, magis habent aptitudinem, vt continue flent: propter supraddictam causam. Deinde cum dicit.

LECTIO X.

¶ Vter autem ab æstiuas versione fiat: & non ab altera vrsa.

b Duabus .n. existentibus declinationibus possibilis habitari regionis. hac quidē ad superiorē polum, qui sup nos, hac autē ad alterū, & ad meridiē, & vtraque existente velut tympano, talē figurā terræ excidit, quæ ex centro ipsius ductæ: & faciūt duos conos: hūc quidē habentē basē tropicū hunc semp manifestū, verticē autē in medio terræ, eodem autē modo ad inferiorem

Vter autem ab æstiuas versione fiat: & non ab altera vrsa.

LECTIO X.

Via in solutione prædictæ dubitationis posuerat, quod venti australes non flant continue post hyemales versiones, sicut aquilonares post æstiuas, causamque assignauit, in qua supponebat quod venti australes non flarent a locis, in quibus abundant aquæ, & niues, quod esset falsum, si auster flaret ab altero polo, quia etiam ibi abundat talis materia, vt supraddictum est, ideo nunc intendit ostendere quod auster non fiat ab altero polo, sed a loco, quod est sub tropico æstiuali: & circa hoc tria facit: primo proponit quod intendit: secundo manifestat dispositionem terræ habitabilis: vt melius accipiat quod intendit: ibi, ¶ Duabus igitur existentibus: tertio manifestat quod proponit: ibi, ¶ Quoniam autem simul. ¶ Dicit ergo primo, quod auster fiat nobis ab æstiuas versione, id est a loco, qui est sub tropico æstiuali, scilicet sub cancro: & non ab altera vrsa id est ab altero polo inmanifesto nobis. Vter autem tali modo loquendi, quia polum arcticum, qui nobis apparet, circumtunt constellationes vrsæ maioris scilicet, & minoris. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostendit, quod figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, ¶ Propter quod & ridicule. ¶ Dicit ergo, quod duæ partes sunt, quæ possunt habitari: vna quidem, quæ est versus superiorē poli arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera vero est versus alterum polum, & ē nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum: sed utrum illa terra habitetur relinquatur manifestum, vtriusque tamen pars est figura ad modū tympani, cuius imaginatōnem oportet sic accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum ē enim, quod aliqua pars cælestis spheræ est nobis semper apparens, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatem, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis inmanifesta, scilicet a polo contrario vsq; ad aliquam quantitatem: quæ etiā tanto maior est, quanto est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter vtrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad vtranque partem: vbi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali versus polum arcticum, est tropicus hyemalis, id est principium capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis spheræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem alie partes considerantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id, quod ē semper nobis manifestum, alia inter tropicum hyemalem, & id quod est nobis occultum de cælo. Et quia tota terra spherica ē, & in centro cælestis spheræ locata, necesse est quod sub singulis partibus spheræ cælestis considerentur singulæ partes spheræ terre stris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describatur A. in puncto vero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto vero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto vero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto autē, qui est sub termino partis semper occultæ, describatur E. in puncto autē, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto autē, qui est in centro terræ describatur Z. & producantur rectæ lineæ a cætro terræ. In B. & in C. faciunt duos angulos cū linea ducta p superficiē terræ, quos angulos hic conos vocat: & quia linea ducta p superficiē terræ ē curva, eo quod terra est spherica, manifestū est, quod prædictæ duæ lineæ faciūt figurā tympani: descindentes superficiē terræ in figurā non circularē: & hoc est, quod dicit. Talē .n. figurā id est, tympani terræ habitabilis excidit duæ lineæ ductæ ex centro ipsius .i. terræ: & faciunt duos conos. .i. duos angulos cū linea ducta p superficiē terræ: hūc quidē habentē talē tropicū id est, existentē in basi in tropico pūcto, hunc vero semp manifestū id est, aliū angulū apud terminū partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, id est

Ita enim & æstus sunt, non cum maxime ad Septentriones accesserit, sed cum longiori tempore calefecerit, pro pinquusque etiam fuerit. Eodem modo & post conversiones brumales Ornithie perflant. Sunt enim & hi Etesie imbecilles, minores uero, & tardius quàm Etesie spirant. Septuagesimo namque die flare incipiunt, propterea quod Sol, quia procul abest, minus uirium habeat: non ita uero continuo spirant, quoniam quæ in summa telluris parte extant, imbecillaque sunt, tum secernuntur: quæ uero gelu magis sunt astricta, ampliorē calorem requirunt. Quo circa per interualla hi spirant, donec rursus in conversionibus æstiuis Etesie perflant, quandoquidem ab eo tempore semper uentus, quàm maxime constanter spirat.

LECTIO X.

¶ Vter autem ab æstiuas versione fiat: & non ab altera vrsa.

Nam terra habitabilis segmenta duo sunt, unum ad superum nostrum polum, alterum ad reliquum, & ad meridiem, eaque tympani speciem habet. Talem enim terræ figuram lineæ ab eius centro ductæ dissecant, duosque turbines efficiunt, quorum unus basim ad Tropicum obinet, alter eum, qui semper conspicuus est, circulum, atque ad terræ medium, uerticem, eodemque modo ad inferi polum duo alij turbines terra sectiones efficiunt. Hac

lis, id est principium capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis spheræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem alie partes considerantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id, quod ē semper nobis manifestum, alia inter tropicum hyemalem, & id quod est nobis occultum de cælo. Et quia tota terra spherica ē, & in centro cælestis spheræ locata, necesse est quod sub singulis partibus spheræ cælestis considerentur singulæ partes spheræ terre stris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describatur A. in puncto vero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto vero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto vero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto autē, qui est sub termino partis semper occultæ, describatur E. in puncto autē, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto autē, qui est in centro terræ describatur Z. & producantur rectæ lineæ a cætro terræ. In B. & in C. faciunt duos angulos cū linea ducta p superficiē terræ, quos angulos hic conos vocat: & quia linea ducta p superficiē terræ ē curva, eo quod terra est spherica, manifestū est, quod prædictæ duæ lineæ faciūt figurā tympani: descindentes superficiē terræ in figurā non circularē: & hoc est, quod dicit. Talē .n. figurā id est, tympani terræ habitabilis excidit duæ lineæ ductæ ex centro ipsius .i. terræ: & faciunt duos conos. .i. duos angulos cū linea ducta p superficiē terræ: hūc quidē habentē talē tropicū id est, existentē in basi in tropico pūcto, hunc vero semp manifestū id est, aliū angulū apud terminū partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, id est

qui oritur in puncto. L. & est medius inter Cæciam, & Aperkiam, hoc est inter Vulturum, & Septentrionem. Sed a punctis oppositis. scilicet L. & a K. nullus apparet nobis sensibilibiter flare ventus, vel si flant, illi sunt tenues, & molici, & non pertingunt ad nos, sicut est ille, qui ab incolis loci dicitur Phænicias, a nobis vero Austerafrico, & etiam ille, qui dicitur Euro auster, sunt enim modici flatus, & idem nobis non apparent. Dicit autem quod prædicti venti non habent contrarios, quia contrarietas est principaliter inter quatuor principales, inter alios autem non est nisi participatiue, quia medium participat naturam extremorum. Deinde cum dicitur.

b Quia superius Aristoteles supponebat, quod plures venti flant a parte boreali, quam a parte australi. Ideo hic ostendit causam huius & dicit, causa quare a locis ad æquum, id est ad Septentrionem inter polum arcticum & orientem flant plures venti quæ a parte opposita. Causa ista est, quia nostra habitabilis propinqua est isti parti quæ est, & ideo venti qui ibi generantur a nobis quæ alii qui flant a parte opposita. Deinde aliam causam assignat per quæ ostendit simpliciter quare plures venti generantur hic quam ibi: superior enim ratio hoc ostendebat solum quod ad nos, & est quæ ibi sunt plures aquæ & nives propter remotionem a sole quæ in alia parte, quæ est subiecta soli, & eius lationi qui non per mittit aquam ibi congelari, licet n. v. ventus generetur ex halatione sicca, tamen exhalatio sicca non potest continuari aut condensari in ventum sine humiditate continuante partes sicæ exhalationis: ad arcum igitur magis eleuantur exhalationes sicæ, & flant plures venti. Deinde cum dicitur.

i Ostendit ad maiorem evidentiam prædictorum, qui sunt venti Boreales, & qui Australes, & dicit quod Boreales sunt, qui etiam dicuntur quandoque Aperkias & Thracias, id est Septentrio & Circius, qui mediant inter Argetem. i. Corum & Boream, sed Australes sunt Auster, qui etiam Itagenes dicitur, & Libs, qui flant a meridie. Orientales vero sunt Apeliotes & c. & vniuersaliter orientales sunt duo, qui sunt propinquo orienti, & tertius ille, qui oritur in puncto orientis, quæ

est medius & communis vtrique. Sic occidentales qui sunt propinquo orienti, & communis vtrique, qui oritur in puncto occidentis. Australes vero propinquo Austro, & medius inter eos. Et Boreales, qui sunt viciniore Septentrio ni, & qui mediat inter eos, ut patet in præmissis circulo. Notandum est autem, quod Aristoteles quandoque nominat & nominari dicit ab aliis vnum ventum nomine alterius, quia propter magnam viciniam, quæ habet locus, in quo oritur vnus ad locum alterius, vnus videtur participare naturam, & nomen alterius, ut Septentrio dicitur Boreas, & sic de singulis. Ostendit deinde, quare extenso nomine omnes venti dicuntur boreales, vel australes, & sumit rationem ex similitudine qualitate contrarias, ut exempli gratia Cæcias flans ab oriente hyemali stat frequenter circa æquinoctium vernale, & vniuersaliter ad tropicum æstiuum accedente sole. Libs autem stat circa æquinoctium autumnale, declinat solum a puncto tropico. Zephyrus autem flans ab oriente æquinoctiali, stat circa solsticium, vel cœquinoctium æstiuale. Euris vero, & Apeliotes circa hyemalem: b. Determinat cœsequenter de incidetia ventorum. Dicitur autem ventus incidere alteri, qui flans contra alterum, facit eum cessare. Dicit ergo, quæ Apertias & Thracias & Argestes, qui Boreales dicuntur, maxime incidunt aliis, & faciunt eos cessare, & ratio est: quia flatus illorum est nobis, qui habita mus sub septentrione de prope, & etiâ flatus ipsorum est fortis, quia in loco vbi oriuntur tales venti, est multitudine materia. Ex qua fit exhalatio sicca. Vnde de facili repellunt ventos debiliores quibus incidunt, & sic frequenter faciunt eos cessare, & sunt causa serenitatis aeris quia propter vehementiam flatus propellant cœsistentiam nubium eis obuiantium. Sed hoc contingit quando non sunt vehementer frigidissimi, tunc enim non serenant aerem: sed sua frigiditate inspissant, & ingrossant vaporem in nubem, sicut exempli gratia Cæcias frequenter congregat nubes, & non est omnino serenus, quia non stat omnino lateraliter circa terram, sed declinat quasi versus terram, & quando a terra reflectitur, tunc propellit nubes obuiantes ad locum suum, a quo incipit flare, & ibi eas congregat, quæ est causa nubium, & pluvius

LECTIO XII.

Sic autem ordinatis ventis, palam quod simul flare contrarios quidem non potest: secundum diametrum sed non ab ipso ad modicum flat quidam vetus, quæ vocatur, qui circa locum illum, Phænicia. Principalissimi quidem igitur venti, & determinati, sunt hi: & hoc ordinati sunt modo.

h Essendi autem plures vetos a locis ad arctum, quam ab his, qui ad meridiem, causa, habitabilis supponi ad hunc locum, & quæ multo plus aqua, & nix reponitur in hanc partem, quia illa sub sole sunt, & illius latione, quibus liquefactis in terram, & calefactis a sole, & terra necessarium ampliore, & ad plures locum fieri exhalationem, propter hanc causam.

metrum sed non ab ipso ad modicum flat quidam vetus, quæ vocatur, qui circa locum illum, Phænicia. Principalissimi quidem igitur venti, & determinati, sunt hi: & hoc ordinati sunt modo.

h Essendi autem plures vetos a locis ad arctum, quam ab his, qui ad meridiem, causa, habitabilis supponi ad hunc locum, & quæ multo plus aqua, & nix reponitur in hanc partem, quia illa sub sole sunt, & illius latione, quibus liquefactis in terram, & calefactis a sole, & terra necessarium ampliore, & ad plures locum fieri exhalationem, propter hanc causam.

Est autem dictorum ventorum, Boreas quidem quique Apertias, & Meses, principalissime: & Thracias, & Meses, communis autem, Argestis, & Boreas. Austri autem quicunque Ithagene, qui a meridie, & Libs, Apeliotes autem quicunque ab oriente æquinoctiali. et Euris, Phænicias autem communis. Zephyrus autem, quique Ithagene, & Argestes vocatus. Vniuersaliter autem hi quidem Boreales horum vocantur: hi autem Australes: opponunt autem Zephyri quidem Boreæ, frigidiores. n. quia ab occidente flant. Austri autem Apeliotici: determinatis igitur frigido, & calido, & æstuoso ventis, sic vocauerunt, calidiores. n. qui ab oriente his, qui ab occidente, qui a pluri tempore sub sole sunt, qui ab oriente, qui autem ab occidente, dereliquerunt citius & appropinquant loco tardius.

Eorum autem, qui dicti sunt, flatum Apertias, hoc est, Septentrio maxime proprie, Thracias, & Meses Aquilo sunt. Cæcias vero Subsolani, & Aquilonis communis. Auster & is qui uerus ac germanus est, a meridie est, & Africus. Subsolanus is, qui ab ortu æquinoctiali est. & Vulturinus, Phænicias communis Fauonius & is qui uerus ac germanus, et qui uocatur Argestes. Omnino autem aliqui horum Aquilonem nominantur, aliqui Austri. Ac Fauonij quidam ad Aquilonem adijciuntur. Nam, quod ab occasu spirant, frigidiores sunt. Subsolani vero Australes sunt, propterea quod calidiores, ut pote ab ortu spirantes. Ventos igitur frigore, & calore atque tempore distinctos ita nominantur. Porro ea que ad ortum pertinent, calidiora his sunt que ad occasum, quod longiori tempore sub sole illa sunt. Ea autem que ad occasum citius deserit, ad eumque locum tardius accedit.

LECTIO XII.

Vm autem uenti huc in modum dispositi sunt, perspicuum est eos, qui contrarii sunt, simul spirare non posse, per diem

secundo, determinat de effectibus eorum, ibi, Contrarii autem non idem. Circa primum tria facit. Primo, ostendit qui venti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidetia ventorum, ibi, Incidunt autem aliis tertio de giratione eorum, ibi, Girationes autem sunt. Dicit ergo primo, quod si uenti sic disponuntur, ut præmissum est, scilicet quod contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, quod contrarii non possunt simul flare, quia cum vnus

vnus fleret, contra alterum, vel ambo essent æque fortes, & sic mutuo se impedirent, vel vnus eorum esset fortior, & sic tota liter exterminaret ventum debiliorem, sed illi, qui non sunt contrarii, possunt quandoque simul flare, sicut G. E. I. Euris, & Africus, quandoque simul flant, & ad eandem partem. sed non omnino ex eodem signo, quæ Euris stat ex signo G. Africus autem a signo. E. Neg; etiam flant eodẽ spiritu. i. æquali flatu, sed vnus fortiori, & alter debiliori secundum diuersitatem materie, & contrarii repellentis: stat autem venti contrarii non simul, sed secundum diuersa tempora, & contraria, quia contrariorum contrarie sunt cause. Diuersa autem tempora sunt contraria secundum qualitates contrarias, ut exempli gratia Cæcias flans ab oriente hyemali stat frequenter circa æquinoctium vernale, & vniuersaliter ad tropicum æstiuum accedente sole. Libs autem stat circa æquinoctium autumnale, declinat solum a puncto tropico. Zephyrus autem flans ab oriente æquinoctiali, stat circa solsticium, vel cœquinoctium æstiuale. Euris vero, & Apeliotes circa hyemalem: b. Determinat cœsequenter de incidetia ventorum. Dicitur autem ventus incidere alteri, qui flans contra alterum, facit eum cessare. Dicit ergo, quæ Apertias & Thracias & Argestes, qui Boreales dicuntur, maxime incidunt aliis, & faciunt eos cessare, & ratio est: quia flatus illorum est nobis, qui habitamus sub septentrione de prope, & etiâ flatus ipsorum est fortis, quia in loco vbi oriuntur tales venti, est multitudine materia. Ex qua fit exhalatio sicca. Vnde de facili repellunt ventos debiliores quibus incidunt, & sic frequenter faciunt eos cessare, & sunt causa serenitatis aeris quia propter vehementiam flatus propellant cœsistentiam nubium eis obuiantium. Sed hoc contingit quando non sunt vehementer frigidissimi, tunc enim non serenant aerem: sed sua frigiditate inspissant, & ingrossant vaporem in nubem, sicut exempli gratia Cæcias frequenter congregat nubes, & non est omnino serenus, quia non stat omnino lateraliter circa terram, sed declinat quasi versus terram, & quando a terra reflectitur, tunc propellit nubes obuiantes ad locum suum, a quo incipit flare, & ibi eas congregat, quæ est causa nubium, & pluvius

trū enim alter igitur cessabit violentiam passus: non sic autem postpositos adinuicem nihil prohibet: puta. Z. & D. propter hoc simul flant aliquando ambo omnino ad idem signum: non ex eodem, neque eodem spiritu. Secundum tempora autem contraria contrarii maxime flant pura circa æquinoctium vernale Cæcias, & totaliter qua ultra tropicum æstiualem: circa autumnale autem Libs: circa uersiones aut æstiuales Zephyrus: circa hyemales aut Euris.

b Incidunt autem alii maxime, et cessare faciunt Apertias, & Thracias, & Argestes: maxime enim de prope impetus ipsorum est: crebriore & fortes flant maxime isti: propter quod & serenissimi sunt ventorum, flantes enim de prope maxime repellent alios vetos cessare faciunt: & efflantes cœsistetes nubes, faciunt serenitatem, si non frididi vehementer fuerit simul existentes, tunc aut non sereni: si n. fuerit magis frididi, quam magni præueniunt coagulantes magis, quæ propellentis, Cæcias aut non serenus, quia reflectit in seipsum, vnde, & dicitur puerbum, Trahens ad seipsum, ut Cæcias nubem.

c Girationes autem sunt ipsorum cœsistentium inhabitata, secundum solis translationem, quia mouetur maxime habitum principio, principium autem sic mouetur ventorum ut sol.

d Contrarii autem, aut idem faciunt, aut contraria idem: puta humidi, Libs, & Cæcias, quem Hellepontia quidam vocant, & Euris, quæ Apeliotici, sicci aut Argestes, & Euris a principio iste siccus, cœsumens aut aquosus.

e Nebulosus autem Meses, & Apartias: maxime isti enim frigidissimi, grandinosus autem

uia. Vnde dicitur in proverbio de auro, quod ad seipsum trahit pecuniam, sicut Cæcias nubem. Deinde cum dicitur. c. Determinat de giratione ventorum. Vocatur autem girationem generationem venti propinqui, circumeundo orizontem post cessationem primi. Sicut exempli gratia, quando post cessationem primi subsolani generatur Euris, quæ est ei propinquus, tunc dicitur girationem ventorum, quia generatur secundum quædam girum. Dicit ergo, quæ girationes ventorum cessantium in habitis, id est generationes sequentium quæ sunt habitis, id est cœsequenter se habentes ad præcedentes, sunt secundum translationem solis, quia sol per accessum ad diuersa loca, eleuat exhalationem sicca quæ est principium ventorum, & ita in illis facit generare ventos: per recessum vero, quia deficit eleuatio materie, facit eos cessare, & quia sol accedit & recedit secundum quendam girum, ideo facit girationes, hoc est generationes ventorum per girum. Igitur quæ sol primo eleuat exhalationes in tropico æstiuo, deinde in solsticio autumnali, postea in tropico hyemali, & deinde in solsticio vernali, sic etiam consequenter venti se habent proportionabiliter, & similitur. Deinde cum dicitur.

merum enim opponuntur. Alter igitur vnus passus cessabit. Eos autem, qui ita inter se collocati non sunt, ut. F. D. nihil prohibet; ob eamque causam secundum ad idem punctum interdum utrique spirant, non ex eodem loco; nec spiritu eodem. Temporibus autem contrariis qui contrarii sunt, maxime spirant, ut circa æquinoctium uernum Cæcias, & omnino qui ultra æstiuum Tropicum positi sunt, circa autumnalem Africus. At circa conuersiones æstiuas Fauonius, brumales Vulturinus.

Septentrio autem, & Thracias, & Argestes, quod e loco proximo ortu habeant, in alios maxime incidunt, eosque sedant, hique omnium maxime crebri ac ualidi spirant, ob eamque causam, omnium maxime sereni sunt. Nam cum ex propinquo spirant, uim inferentes & reliquos flatus sternunt, & nubes concretas discutiendo, serenitatem inducunt, nisi forte etiam frididi fuerint. Si quidem sereni tunc non sunt. Si enim magis frididos quam uehementes esse cœnigerit, antea gelant quam repellant, Cæcias autem, quoniam ad se reflectit, serenus non est. Vnde & proverbium ductum est, Ad se tra hens ut nubes Cæcias.

Mutationes autem sunt illis in eos, qui habent, pro solis mutatione desinentibus, propterea quod illud maxime moueatur, quod cum principio coheret. Ventorum autem principium uia, ut sol mouetur.

Hi porro qui contrarii sunt, aut idem aut contrarium efficiunt, ut humidum quidem Africus & Cæcias, quæ Hellepontia nominant, & Vulturinus, quem subsolanum. Sicci autem Argestes & Vulturinus. Atque hic initio siccus, desinens uero aquosus.

Niuosi sunt Meses, atque maxime Septentrio; quandoquidem sunt frigidissimi. Grandinosi Septentrio, Thracias, & Cæcias humectant. Euris uero quem propter propinquitatem ad ventum orientalem quidam Apeliotem uocant, & Argestes desiccant. Sed tamen Euris in fine sic aquosus, propter commissionem uaporis humidum, Deinde cum dicitur. e. Agit de effectibus eorum secundariis, & dicit quæ Apertias, & Meses sunt factiui nubium, quia sunt frigidissimi, frididi autem est congregare uaporem, & condensare eum in nubem. Sed

Sed per accidens, propter vehemenciam flatus, serenant, propellendo nubes ad partem contrariam. Sed generatim grandinis vt frequentius, sunt idem Aperkias, i. Boreas, & Thracias; & Argetes, propter frigiditatem vehementem, cuius est congelata, & calefacti sunt Ausfer, Zephyrus, & Eurus, vel propter

Apertias, & Thracias, & Argetes: est uosus autē Ausfer, & Zephyrus, & Eur^{us}, nubibus autem condensant cœlum: Cœcias autē ualde Libs autē rari- us. Cœcias autē propterea, quod reflectit ad ipsum, & quia communis est Boreæ, & Euro: quare quia frigidus est coagulans vaporem acre constare facit, quia aut a loco, & Apelioti est habet multā materiā, & vaporē, quē propellit, sereni autē Apertias, & Thracias, & Argetes, causa aut dicta est prius. Coruscationes faciunt maxime autē hi, & Mefes, quia. n. de prope flāt frigidū sunt: pp frigidū aut fulguratio fit, segregat. n. cōstantib^{us} nubib^{us}, propter quod & quidā eorumdem horum grandinosi sunt, cito enim coagulant.

f Ecnephig aut sunt, autumno quidem maxime, deinde uere, maxime & Apertias, & Cœcias, & Argetes. Causa aut, quia Ecnephig sunt maxime, qñ aliis flantibus, incidunt alii, isti autē incidunt maxime aliis flantibus, causa aut dicta est huius prius. Etesig aut girant habitātib^{us} circa occidentē, ex Apertias, in Thracias, & Argetes, & Zephyros: Apertias n. Zephyrus est, incipientes quidē ab vrfa, terminantes autē qui ad orientem girant, vsq; ad Apeliotem. De uentis quidem igitur, & de ea quē a principio generatione ipforum, & substantia, & de accidentibus, & passionibus, cōmunitē, & secundum vnumquemq; talia nobis dicta sūt.

LECTIO XIII.

DE agitatione aut. & motu terræ post hoc dictū, causa aut huius passionis habita huic generi est.

b Sunt autem tradita vsque ad præsens tēpus tria, & a tribus, Anaxagoras. n. Clazomenius, & prius Anaximenes Milesius; enuntiauerunt, & his posterius Democritus Abderites. Anaximenes autē ait et terrā, cū madet, et cū siccat, rūpi, ab hisq; fragmentis incidentibus cōcuti. Ob eāque causam in squalloribus ac tēpore pluuiosioribus quidem (vt dictum est) exiccata disrumpi, ab imbris uero ualde madefactam decidere.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque uenti, propter uolentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo qd Ecnephig maxime sunt in autumno, deinde in uere. Et illos uentos maxime faciunt Aperkias, & Thracias, & Argetes, quia Ecnephig maxime sunt, quando aliqui uenti incidunt aliis, propellentes eos ad terram, propter uehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt prædicti uenti, qui sunt maximi flatus, & maxime incidunt aliis, vt supra dictum est. Etesig autem. i. uenti annuales, flant girando secundum circulū, qñ habitātib^{us} circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thraciam, & in Argeltem, & terminantur in Zephyrū, qui est frigidus. Sed circa orientem sunt girationes ab eodem Borea uerfus occidentem, & de loco ipforum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnumquemque ipforum.

scias, & Argetes: est uosus, Ausfer Fauonius & Vulturnus. Nubibus autem cœlum densant, Cœcias quidem uehementer, Africus uero rarioribus, ac ille quidem quod ad se reflectat, quodque Aquilonis & Vulturni communis sit. Eo igitur, quod frigidus sit, eum qui exhalatus est a rem coagulando nubes consistit, quod uero ex loco in Subsolanis habetur, multam materiam uaporēque obinet, quem propellit. Sereni sunt Septentrio, Thracias & Argetes, cuius causa antea dicta est. Fulgura autem hi maxime & Mefes adducit. Quod enim de prope ueniunt, frigidū sunt, frigoris uero efficientia fulgur excitatur, quippe quod eorum nubibus excernitur. Quocirca & horum nonnulli grandinem aduehunt, celeriter enim gelu efficiunt.

At procellæ autumno quidem maxime, deinde uere existunt, ac Septentrio potissimum, & Thracias, & Argetes. Cuius rei causa est, quod procellæ maxime sunt, cum in alios spirantes alii incidunt; quod hi potissimum alii flantibus faciunt. Cuius quidem rei causa antea dicta est. Porro Etesig his, qui occasum incolunt, ex Septentriomb^{us} in Thracias, Argetes & Fauonius (siquidem Septentrio Fauonius est) transeunt, ab vrfa quidem incipientes, ac in eos desinentes, qui longe absunt, his autem qui ortum, ad Subsolanum usque permittuntur. Ac de uentis quidem, & primo eorum ortu & essentia atque affectionibus, quæ iam communiter quam unicuique accidunt, hæc tenus dictum sit.

LECTIO XIII.

Quam Philosophus de terminauit de his, quæ generantur circa terram ex sicca exhalatione hic determinare intendit de his, quæ generantur in interiori in terra, puta de terræ motu, & accidentibus circa ipsum, & circa hoc duo facit. Primo præmittit intentionem suam, dicens, qd post determinationem de uentis, determinandum est de agitatione, & motu terræ. & ratio huius est, quia causa uel negotium terræ motus est habita, id est consequenter se habet ad negotium uentorū, cum utrunque ex eadem causa generetur. Secundo ibi. b Exequitur positū, & primo ponit opinionem aliorū & quādam improbat: secundo determinat de terræ motu & accidentibus eius, secundum opinionem propriam, ibi. Sed quoniam manifestum. Circa primum tria facit, secundum quæ tres sunt

DE terra autem concussione & motu, post hæc dicendum est, affectionis enim causa huic generi consequens est.

Tria uero, & a tribus ad hoc vsq; tempus tradita sunt. Nam Anaxagoras Clazomenius, & ante eum Anaximenes Milesius, & post utrumque Democritus Abderites de eo enuntiauerunt, & his posterius Democritus Abderites. Anaximenes autē ait et terrā, cū madet, et cū siccat, rūpi, ab hisq; fragmentis incidentibus cōcuti. Ob eāque causam in squalloribus ac tēpore pluuiosioribus quidem (vt dictum est) exiccata disrumpi, ab imbris uero ualde madefactam decidere.

sunt opinioniones, quas ponit, primo enim ponit opinionē Anaxagoræ, secundo opinionem Democriti, tertio opinionem Anaximenes. Circa primum iterum duo facit: primo ponit opinionē Anaxagoræ, secundo im pbat eā, ibi. Ad hæc qd igitur. Dicit ergo primo, qd vsq; ad suū tempus sūt tradite tres opinionēs de terræ motu, & a trib^{us} philosophis: primus. n. fuit Anaximenes Milesius, secū- dus Anaxagoras Clazomenius, tertius uero Democritus Abderites. Circa primā igitur opinionē considerandum est, qd Anaxagoras opinatus est quod terra esset rara, & spongiosa in parte & inferiori: in parte autem in terriori, in superficie esset compacta, & cōstricta propter imbres descendentes. Et etiā opinatus est, qd terra sit late, & plana figura, & quicquid continetur ab orizonte ad superius usque ad cœlum, illud sit sursum, quod autem est subter, hoc est deorsum. Dixit ergo Anaxagoras qd aer, uel æther incidens terra in interiori parte, in qua è arenosa, & spongiosa, natus est moueri sursum, & quia non potest libere ferri sursum, sic mouet terram, & facit terræ motum, hoc autem opinatus est Anaxagoras, ac si totius spheræ mundi vna pars esset inferior, alia superior, sic. qd illa in qua nos habitamus, esset sursum, & alia opposita deorsum, quæ hodie est opinio uulgariū, secundo ibi. c Reprobat prædictam positionem quatuor rationibus, quarum prima est contra id, quod Anaxagoras dixit, qd illud, quod est a superficie terræ ad cœlum, est sursum: Quod autem est sub eā, est deorsum: si uero ita esset, grauius quæ mouentur super terram, non mouerentur deorsum, sed sursum: & leuia quæ mouentur a centro terræ ad superficiē, non mouerentur sursum, sed deorsum: & etiam, si aliquid leue ascenderet a terra ad oppositum hemispherium, ascenderet deorsum. Sic igitur patet, quod Anaxagoras male accepit sursum, & deorsum. Secunda ratio est, quia male dixit quod terra est late, & planè figura: quia ambulantes longo tempore per terram, continue uident alium, & alium orizontem, & alia & alia astra, & hoc est signum, qd terra sit gibbosa, & figuræ circularis: si enim esset planæ figuræ, semper vi-

derentur eadem alia. Tertia ratio sumitur ex hoc, qd si terra nataret supra aerem, propter magnitudinem, vt ipse uolebat, aer propter hoc non deberet mouere terram, vel impelleret eā. Cum enim aer sit multo maioris quantitatatis, quam terra, terra non cooperiret totum aerem, & sic ab omni parte de sub terra exire posset, sine commotione, & motu terræ, aut si terra moueretur, moueretur magis deorsum, exeunte aere sub ea, quam sursum, uel ad latum. Quartam rationem ponit dicens, qd adhuc ultra prædicta, ista opinio est in sufficiens, quia non potest assignare rationem accidentium circa terræ motum, neque scilicet, quare magis sit in vna regione, quam in alia, neque quare magis in vno tempore, quam in alio. Deinde cum dicit. d Ponit opinionem Democriti, & dicit qd Democritus dixit terræ motum fieri ex duabus causis: prima est, quia terra habet suos uentres plenos aqua. Quando igitur pluit, aqua pluit non inuenit nisi septemculū intra terram, sed vim faciens impellit eam, sicque terra onerata, & impulsā ab aquis, tremat, & causet terræ motum. Secunda causa est, quia terra exiccata in aliqua parte interiori, quasi sicca trahit aquas ex succo præculis superioribus, qui sunt magis repleti propter imbres, ad loca uacua, & sic aqua cadens cum impetu, causet terræ motum. Contra hanc autem opinionē Democriti, Aristoteli nihil determinate dixit, quia factis patet, quod superficialiter ualde posita est, & fragilitas eius apparebit in positione opinionis præterea. e Ponit hic consequenter opinionē Anaximenes, & circa hoc duo facit, primo, ponit opinionē eius. Secundo, improbat eā ibi, qd oportebat autē hoc. Dicit ergo primo, qd Anaximenes dixit, qd terra quæ pluuiosis, partes exiccate decidunt, in pluuiosis autem, partes ingrossate

Sed contra hanc causam, ut simpliciter nimis pronuntiatam, nihil fortasse dicere conuenit. Stultum enim est, superum & inferum non ita esse existimare, ut corpora pondere prædita, non omni ex parte in terram ferrantur, leuia autem & ignis in superum, idque cum cernamus, orbem eum, qui omnem eam, quam scimus, habitabilem terminat, nobis locum mutantibus alium semper fieri, tanquam gibbosa terra sit, & in rotundam figuram conglobata. Præterea dicere, eandem in acre propter magnitudinem consistere, quati uero ab imo sursum uersus, per totum uerberatam. Ad hæc nihil de his, quæ in terræ motibus accidunt, tradit: nec enim regiones quæuis, aut tempora affectionem hanc participant.

Democritus autem ait, terram, cum aquæ est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam & cum amplior facta est, quod in cavitates excipit non possit, uim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccat, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quæ locum mutat, irrumpendo commouere.

Anaximenes autē ait et terrā, cū madet, et cū siccat, rūpi, ab hisq; fragmentis incidentibus cōcuti. Ob eāque causam in squalloribus ac tēpore pluuiosioribus quidem (vt dictum est) exiccata disrumpi, ab imbris uero ualde madefactam decidere.

f pluuiosis madefit, & impletur aquis, temporibus autē siccat, tantum calefit a sole, & desiccatur, qd necesse est eam frangi, & rumpi in partes, quæ partes decedentes a superioribus ad inferiora, percutiunt terram, quæ percussa tremat, & facit terræ motum. Et propter hoc dixit, terræ motum fieri in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, quia in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, partes exiccate decidunt, in pluuiosis autem, partes ingrossate

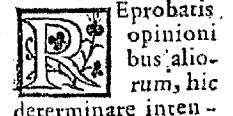
ostquam Philosophus de terminauit de his, quæ generantur circa terram ex sicca exhalatione hic determinare intendit de his, quæ generantur in interiori in terra, puta de terræ motu, & accidentibus circa ipsum, & circa hoc duo facit. Primo præmittit intentionem suam, dicens, qd post determinationem de uentis, determinandum est de agitatione, & motu terræ. & ratio huius est, quia causa uel negotium terræ motus est habita, id est consequenter se habet ad negotium uentorū, cum utrunque ex eadem causa generetur. Secundo ibi. b Exequitur positū, & primo ponit opinionem aliorū & quādam improbat: secundo determinat de terræ motu & accidentibus eius, secundum opinionem propriam, ibi. Sed quoniam manifestum. Circa primum tria facit, secundum quæ tres sunt

ingrossitate, & ponderosa facta propter imbres superuenientes. decidunt ad inferiores partes, & faciunt terræmotum. Deinde cum dicit.

Improbatur prædictam opinionem per tres rationes. Primo enim sequeretur si hæc esset vera causa terræmotus, quod nunc fere tota terra esset submersa propter cōtinuam illam decidētiam. Secundo etiā ista causa videtur insufficientis, quia per eam non potest assignari ratio, quare terræmotus fiat magis in vno loco, quā in alio. Tertio sequeretur etiam, quod terræmotus cōtinue deberent fieri minores, & tandem totaliter cessare: quia illæ cōcauitates semper magis replerentur, si ergo hoc non apparet, manifestum est, quod ista non est vera causa terræmotus.

LECTIO. XIII.

LECT. XIII. a

Reprobatur opinio, hic determinare intendit de terræmotu & accidentibus eius, secundum opinionem propriam. Circa quæ duo facit: primo ostendit quæ sit vera causa terræmotus: secundo hoc manifestat per quædam signa: & similitudines: ibi, **I**tem ostendit quid sit, quasi radicale principium terræmotus: secundo, quid sit eius formale principium ibi, **I**tem ostendit quid sit eius totale principium: ibi, **N**on igitur aqua: neque. **I**tem dicit ergo primo, quod si verum est, quod supra diximus, quod exhalatio confluxit ex humido, & sicco, licet aliqua vocetur exhalatio sicca, alia vero exhalatio humida, vel vapor, aqua, & ruptura terræ non sunt causa terræmotus: sed causa est ista, quia terra de natura sua est sicca: sed propter imbres super eam descendentes est humida

Ed quoniam manifestum, & ab humido, & sicco fieri exhalationem, sicut diximus in prioribus, necesse his existentibus fieri terræmotus. Existit enim terra per se quædam sicca, propter imbres autem habens in se ipsam humiditatem multam, ut & a sole, & ab eo, qui in ipsa, igne calefacta, multus quidē extra, multus autem intra spiritus fiat: & hic aliquando quidem continuus extra fluit omnis, aliquando autem & partitur,

Si itaque hoc impossibile aliter habere, post hoc considerandum ubique erit, quale maxime motuum erit corporum: necesse enim quod ad plurimum natum ire, & vehementissimum maxime tale esse. Vehementissimum quidē igitur ex necessitate, quod certissime fertur: percutit enim maxime propter velocitatem: ad plurimum autem natum est pertransire, quod per omne ire maxime potest tale autem, quod subtilissimum, quare si quidē spiritus natura talis, maxime corporum spiritus motuius: etenim ignis, quando cum spiritu furit, fit flamma: & fertur celeriter.

Non igitur aqua, neque terra, causa utique erit: sed spiritus & calida: humida quidem, propter ipsos imbres, calida autem est intrinsecus propter multam exhalationem siccam: & calefacta, quæ ab imbris repellitur ad terram: & cum eis descendit: & sic terra calefacta, tum a caliditate solis, tum etiam ab igne, id est caliditate quasi ea existente, ut dictum est, emittit multum spiritum, id est multam exhalationem, non solum extra, sed etiam infra terram. Aliquando ista exhalatio habet liberum egres-

sum ex terra: & tunc totaliter exit: quia propter suam leuitatem naturaliter mouetur sursum: & tunc hinc magni venti supra terram: & alie impressiones generantur in supræma aeris regione: de quibus in primo libro dictum est sufficienter: aliquando autem totaliter includitur intra: & non potest egredi: quia pori, & exitus terræ propter imbres obturantur: & tunc hinc magni terræmotus: aliquando autem partim exit, & partim manet intra: & tunc vna pars est principium ventorum, scilicet quæ exit: alia autem quæ manet intra, est principium terræmotus. Deinde cum dicit.

Oportebat autem, si hoc eueniret, terram plerisque in locis in sese resurgere conspici. Quam præterea ob causam affectio hæc, quibusdam in locis accidit, nulla eiusmodi exuperantia ab aliis differentibus? Atque oporteret. Omnino autem ij, qui ita censent, terræmotus minores subinde fieri, & ad extremum tandem cessaturos inquirant, necesse est. Quod enim constipatum est, eiusmodi natura prædium est. Hoc igitur si fieri non potest, perspicuum quoque est, hanc causam esse non posse.

Tractatus tertii, libri secundi: in quo determinat de terræmotu, secundum opinionem propriam. Cap. I I.

Voniam autem constat, & ab humido, & a sicco exhalationem, ueluti antea diximus, reddi oportere, terræmotus, cum hæc sint, fieri necesse est. Est enim terra per se quidem sicca, ob imbres autem multum in se habet humorem, ita ut & a sole & ab igne quem continet, excelsa, multum spiritus extra intraque gignatur. Atque interdum quidem totus continenter extra fluit, interdum uero totus intra, nonnumquam etiam distribuitur.

Si igitur hoc habere aliter non potest, id quod sequitur, considerandum est, quodnam uidelicet corporum mouendi uim maxime habeat. Id enim quod longissime progredi aptum atque uehementissimum est, id est multum su necesse est: ac uehementissimum quidem necesse est, quod celerissime fertur, quippe quod ob celeritatem uehementer percutiat: longissime autem progredi id aptum est, quod per totum transire maxime potest, atque hoc est, quod tenuissimum est. Itaque, si spiritus natura eiusmodi est, maxime omnium corporum mouendi uim spiritus habebit. Nam & ignis, quando cum spiritu fuerit, flamma efficitur, & celeriter fertur.

Non igitur aqua aut terra motuius erit causa, sed spiritus, cum cum quia aliquando tam velociter mouetur, ut inflammatur: ut supra dictum. Deinde cum dicit.

Concludit causam totalem terræmotus: & dicit quod ex prædictis patet, quod neque aqua est causa terræmotus, sicut dixit Democritus, neque etiam terra, sed spiritus: id est exhalatio sicca manens intra & motu cum violentia, ut fertur extra. Quia ut dictum est, terra est corpus grauissimum, & non mouetur

utur nisi a corpore, quod potest facere magnam violentiam, quod potest exhalatio sicca, cum sit maxime motiua ut probatum est, igitur rationabiliter exhalatio sicca mouet terram, & causat terræmotum. Deinde cum dicit.

Manifestat prædictam causam per effectus, & accidentia quedam circa terræmotum, & circa hoc tria facit. Primo manifestat eam per signa, vel accidentia præcedentia terræmotum: secundo eam manifestat per quandam similitudinem in corporibus animatis: ibi, **O**portet enim intelligere: tertio per quædam alia signa consequentia terræmotum: ibi, **S**igna autem horum: **C**irca primum vnum signum sumptum ex dispositione aeris circa terræmotum: secundo ponit alii signa sumptum ex loco: ibi, **A**d huc autem circa: tertio ponit signum sumptum ex tempore: ibi, **E**t vere autem &c. **P**rimo ergo ponit primum signum, & dicit quod propter hoc, quod exhalatio sicca inclusa interiori est principium terræmotus, propterea terræmotus hinc existit te tranquillitate in aere, & huius ratio est, quia tranquillitas causatur ex eo, quod exhalatio manet intra terram: & non perturbat aerem, quod si egrediretur foras, causaret ventum, & commoueret aerem, & tolleretur tranquillitas: intus ergo conclusa cōtinue mouet terram cum violentia, & causat terræmotum. Sed postea aliquis obijceat quod aliquando existente terræmotu sunt venti superius, quod videtur esse contra prædicta, respondet philosophus, & dicit, quod hoc non est irrationabile, quia sicut videmus ad sensum, quod aliquando in aere flant plures venti, ex eo, quod tota exhalatio non colligitur in vno, sed diuiditur in plures ventos, ita etiam prædicta exhalatio partim potest exire foras, & ex ea fieri venti, partim vero manere intus, & ex hac fieri terræmotus. Si ergo contingat alteram partem exhalationis propelli ad terram, altera remanente in aere, tunc hic ventus existente terræmotu, sed tales terræmotus sunt minores, & debiliores secundum virtutem, quia principium, & causa ipsorum, scilicet exhalatio, est diuisa, sed diuisa

motus: cum intus fuerit, & fluxerit querendo exitum.

Propter quod sunt tranquillitate plures, & maximi terræmotu: continuè aut existēs exhalatio cōsequitur ut in pluribus impetū principii: quare aut intus simul, aut extra fert omnis. Quosdam autē fieri & spiritum existēte nihil irrationabile: videmus. n. aliquando, simul plures flantes ventos: quorum cum i terra feratur alter erit spiritu intus terræmotus: minores autē hi sunt magnitudine: propter quod diuisum est principium & causa ipsorum. Nocte autē sunt plures, & maiores terræmotu qui autē de die, circa meridiem: tranquillissimi. n. est ut in pluribus diei meridies: sol. n. cum maxime obtineat. declinat exhalationē in terram: obtinet autē maxime circa meridiem: noctes autē diebus tranquilliores propter absentiam solis. Quare intus fit iterum fluxus: sicut recursus in contrarium eius. quæ extra diffusionis: & ad diluulum maxime. tunc. n. & spiritus nati sunt incipere flare. Si igitur intus exiterit permutatum principium ipsorum, sicut Euripus propter multitudinem, fortior rem facit terræmotum.

Ad huc autē circa loca talia fortissimi sunt terræmotus ubi mare fluxibile: aut regio spongiosa: & subantrosa: propter quod & circa elepenticum, & circa Achaiam, & Siciliam, & Euboeam, circa hæc loca: videtur. n. penetrare sub terra mare: propter quod terra, quæ circa Adepsum, a tali causa facte sunt. Circa dicta autē loca terræmotus sunt maximi propter angustiam: spiritus. n. factus uehementis, & propter multitudinē maris allati, repellitur iterum in terram: quod natum erat efflare ex terra. Regionesque, quæcun que habent maria, & quæ subtus loca multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.

In his præterea locis uehementissimi sunt terræmotus, ubi mare fluxibile est, aut regio spongiosa, & caueris plena. Ideo in Helleponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboea locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas ueluti quasdam uidetur subire. Ideo & ibi thermæ ad Adepsum, ob talem causam exortæ sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam sunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentiam maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera spongiosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

In his præterea locis uehementissimi sunt terræmotus, ubi mare fluxibile est, aut regio spongiosa, & caueris plena. Ideo in Helleponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboea locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas ueluti quasdam uidetur subire. Ideo & ibi thermæ ad Adepsum, ob talem causam exortæ sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam sunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentiam maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera spongiosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

Ala, & diminuta causa, necesse est & effectum diuisi. Quod autem plures, & maximi terræmotu hinc existēt tranquillitate, patet, quia maximi terræmotus sunt de nocte, & magis circa meridiem, quæ in alijs partibus diei, quæ tunc aer est tranquillissimus, vel propter præualentiam solis in meridie, vel propter eius absentiam in nocte. In nocte autem frequētius fit terræmotus, in diluculo ante principium diei, quia tunc exhalatio maxime nata est moueri, tunc etiam propter aduentum solis aer incipit aliquantulum calefieri circa, & ideo frigidum terræ per præsentiam cōtrarij fortificatum, fortificat uictrius calidum terræ interiori, & tale est principium segregationis, & motus exhalationis, propter aliquam causam appellentē, sicut Euripus, id est spiritus circularis, propter multitudinem exhalationis fit fortior, & maiorem facit terræmotum. Secundo ibi.

Ponit secundum signum sumptum ex loco & dicit quod adhuc aliud signum est, quod exhalatio sicca fit principium terræmotus, quia plures, & uehementissimi terræmotus sunt in locis, quæ habent mare fluens coniunctum, & in quibus est terra spongiosa, & subantrosa, eo quod in talibus multa reperiantur exhalationes, quæ propellantur a mari propter eius frigiditatem ad illas concauitates locorum, & ideo circa Helleponto, Achaiam, Siciliam, & similes insulas, quæ non solum habent mare coniunctum, sed etiam mare uidetur sub eis penetrare, sunt maximi terræmotus. Et huius ratio est, quia istæ & similes regiones sunt nimium cōstrictæ inter maria circumstantia. Quia istæ regiones sunt calidæ, & propter hoc emittunt multas exhalationes, quæ propter multitudinem aquæ maris actu frigide iterum propellantur ad terram, & postquam ibi calefactæ sunt a caliditate regionis, rursus, & propter multitudinē terræ, & causant terræmotum. Ipsa. n. exhalatio nata est efflare, & exire foras, sed repulsa a frigiditate aquarum, non potest efflari. Unde concludendū est, quod omnes regiones, quæ habent imbres cōcauitates inanes, & vacuas, quæ possunt recipere multam exhalationem, magis concutiuntur, & maiores faciunt terræmotus. Tertio ibi.

Hanc ob causam, plurimi, uique maximi terræmotus. c. v. l. o. tranquillo sunt. Continuat enim exhalatio, principii impetum, ut plurimum sequitur. Quare uniuersa, aut intro simul, aut extra contendit. Aliquos autem terræmotus etiam uento flante fieri, nihil absurdum est. Plures enim simul spirantes interdum cernimus, quorum cum alter in terram sese receperit, uento spirante terræmotus existit. Minores porro magnitudine hi sunt, quod eorum principium atque causa diuisa sit. Nocte etiam plures & maiores terræmotus existunt, qui interdum sunt, circa meridiem exiciuntur, quandoquidem meridies omnium diei partium tranquillissima ut plurimum est. Sol enim cum maxime uiget, exhalationem in terram concludit. Maxime autem uiget in meridie: quin etiam ob solis absentiam, noctes diebus tranquilliores sunt. Quare iterum rursus retrocedit (quod modo maris refluxus in contrariam fluxus sit partem) atque ad auroram maxime, quippe cum spiritus eo tempore spirare incipere apti sunt. Principium igitur eorum si intro, ut Euripus, rececat, nullissimum ob copiam terræmotum efficit.

In his præterea locis uehementissimi sunt terræmotus, ubi mare fluxibile est, aut regio spongiosa, & caueris plena. Ideo in Helleponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboea locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas ueluti quasdam uidetur subire. Ideo & ibi thermæ ad Adepsum, ob talem causam exortæ sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam sunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentiam maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera spongiosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

In his præterea locis uehementissimi sunt terræmotus, ubi mare fluxibile est, aut regio spongiosa, & caueris plena. Ideo in Helleponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboea locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas ueluti quasdam uidetur subire. Ideo & ibi thermæ ad Adepsum, ob talem causam exortæ sunt. In prædictis autem locis terræmotus maxime ob angustiam sunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentiam maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quæ loca infera spongiosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

f ¶ Ponit tertium signum quod sumitur ex tempore, & dicit, quod propter eadem causam, scilicet quia causa terræ motus est exhalatio inclusa in terra, terræ motus sunt frequentius in vere & autumno, & in pluviosis & afluosis temporibus, quam in alijs. Et huius ratio est, quia illa tempora habent multam caliditatem & humiditatem coniu-

f Et vere autem & autumno maxime, & in pluviosis & in sic citatibus fiunt, propter eandem causam. Tempora autem hæc maxime spumosa, æstas enim & hyems, hæc quidem igitur propter gelu, hæc autem propter æstû quod facit immobilitatem, hoc autem valde frigidum, hoc autem valde siccum est. Et in siccitatibus quidæ spumosa aer, hoc ipsum enim est achimos, quando amplior exhalatio sicca facta fuerit quam humida. In pluviosis autem autem exhalationem: eo quod interceptur in angustiis locis & compellatur in minorem locum, talis segregatio, repletis concauitatibus aqua, cum inceperit obtinere, eo quod multa in paruum locum comprimitur, fortiter movet fluens ventus, & offendens.

g Oportet enim intelligere, quod sicut in corpore nostro, & tremor, & pulsû causa, est spiritus intercepti virtus, sic & in terra spiritum similem facere, & hunc quidem terræ motum, velut tremorem, esse, hunc autem velut pulsû, & sicut accidit sæpe post vrinationem, per corpus enim fit velut tremor quidam, translato spiritu de foris intus subito, talia enim fieri & circa terram. Quantam autem habeat spiritus virtutem, non solum ex his, quæ in aere fiunt oportet speculari, hoc quidæ pp magnitudinẽ existimabit utiq; aliquis posse talia facere, sed in corporibus animalium. Tetani enim, & spasmi, spiritus quidæ sunt motus: tantum autem vigorem habent, ut multi simul tetantes vi tenere, nõ possint obtinere motum infirmantium: tale itaq; oportet intelligere factum & in terra: ut cõparetur ad paruum maius.

h Signa autem horum & ad nostrum sensum sæpe facta sunt. Iam enim terræ motus in quibusdã locis factis non prius desinit, antequam erumpens in eum, qui super terram locum, manifeste, h Signa autem horum & ad nostrum sensum sæpe facta sunt. Iam enim terræ motus in quibusdã locis factis non prius desinit, antequam erumpens in eum, qui super terram locum, manifeste,

mere, & causat terræ motum, sicut etiam in nobis post vrinationem accidit frequenter tremor quidam, propter hoc, quod aer frigidus ingreditur interiora per vias vrinae, propellit spiritum intus, & propellitur ab eo, & sic propellentes se invicem frequenter, percussant membra, & faciunt ea tremere. Eodem modo oportet intelligere de exhalatione, quæ propulsa ad vnam partem terræ, repellitur ad aliam, & sic frequenter percussando partes terræ facit eam tremere & causat terræ motum. Aliquando autem spiritus movetur nõ ad latum, sed sursum motu recto, quasi ebulliendo, & tunc pellicit terram sursum, & causat terræ motum, qui aliquando subvertit domos & turres ingentes, & civitates, transportando terram in qua sunt, a loco suo. Nec est incredibile quod dicitur de motu spiritus, quia virtus eius in movendo est maxima. Quod si volumus intelligere, oportet considerare eam, non solum ex his quæ fiunt in aere, ubi propter ipsius vehementiam frequentius euelluntur arbores, & subvertuntur ædificia, hoc enim fit, & de facili creditur, propter ipsius magnitudinem, sed etiam oportet illam virtutem considerare in corporibus animalium, in quibus accidunt tetani & spasmi ppter motum ipsius spiritus, quia retractis spiritibus moventibus nervos, retrahuntur nervi & excitantur, vel replentur humore grosso humido. Sciendum est autem quod spasmus est retractio nervorum simpliciter, cum dolore vehementi. Tetanus autem est contractio partium anteriorum vel posteriorum. Eodem modo oportet intelligere comparando maiorem motum spiritus factum in aere, ad rem parvam in corpore animalis, quod spiritus inclusus in partibus terræ, facit multos vehementes motus, & causat terræ motum. Deinde cum dicitur

Vere autem maxime & autumno, ac per imbres & squalores eandem ob causam fiunt. Hæc enim temporibus flauibus maxime abundant. Nym æstas & hyems aeris tranquillitatem faciunt, hæc quidem ob gelu, illa ob æstum, quippe cum hyems frigida admodum sit, æstus admodum siccus. Atque in squaloribus aer est flauosus. Si quidem hic demum est squalor cum sicca exhalatio copiosior, quam humida fuerit. Per imbres autem, quod exhalatio intra terram copiosior fiat, quodque terra concauitatibus aqua repletis in locis angustiioribus eiusmodi secretio interceptur, uique in minorem locum compellatur. Cum enim euincere ceperit, quia quod multum est, in paruum locum comprimitur, uentus fluens atque incurrens grauiter commouet.

Intelligendum enim est, ut in nostro corpore uis spiritus intercepti & tremor, & pulsû causa est, ita & in terra spiritum similem quendam efficere, & terræ motum alium quidem, ut tremorem esse, alium ut pulsû, & qualia cum vrina reddita est, in corpore sæpius accidunt (fit enim ueluti tremor quidam, spiritum autem uim spiritus habeat, non solum ex his, quæ in aere oboriuntur, contemplari debemus, (ibi enim magnitudine sua talia posse efficere aliquis putauerit) uerum & in corporibus animalium. Nam & tetani & conuulsiones, id est, distensiones, spiritus motiones sunt, uimque tantum obtinent, ut etiam si multi simul uim repellere enitentur, egrotantium tamen motum euincere nequeant. Idem uero & in terra fieri, ut rem magnam cum parua conferamus, intelligendum est.

Horum autem signa, & ipsi quoque nostro sensu manifesta multis in locis extiterunt. Iam enim motus, terræ quibusdã in locis excitatus, non ante desinit, quam uentus ille, qui commouerat, eruptione

h ¶ Regreditur ad declarandam causam iam dictam per signa consequentia terræ motum, & circa hoc duo facit. Primo eam declarat per signa apparentia in terra: secundo per signa apparentia

in alto: ibi, {Adhuc fieri solem:} prima iterum in duas, secundum duo signa, quæ ponit: primo enim ponit primum signum, & dicit quod horum, scilicet quæ dicta sunt, facta sunt signa manifesta ad sensum nostrum. Quorum primum est, quod terræ motus in quibusdã locis factus, non prius cessauit, quam ex-

vt Enephas exiuit quæ mouit ventus. Quale & circa Heracleam eam, quæ in Ponto, nuper factum fuit: & prius supra sacram insulam: hæc enim est una uocata, rum Aeoli insularum. In hac enim intumuit aliquid terræ, & ascendit uelut collis moles cum sono. Tandem aut rupta, exiuit multus spiritus & fauillam, & cinerem eleuauit; & Lipariorum existentem ciuitatem non longe, omnem incinerauit: & ad quasdã in Italia ciuitatû hæc facta fuit, palam est: etenim facti ignis in terra hanc putandum esse, cum densum acceditur primo in paruo disrupto aere.

i Argumentum autem est quod flant sub terra spiritus, & quod fit circa has insulas. Cum enim uentus debeat flare Auster præ significat prius: sonant enim ex quibus fiunt exufflationes, propterea quod mare propellatur iam de longe, ab hoc autem, quod ex terra exufflans repellatur iterum intus, quæ quidem sonum sine scilicet, propter amplitudinem locorum: effunditur enim in immensum extra, & propter paucitatem repulsi aeris.

k Adhuc fieri solem caliginosum, & obscuriorẽ sine nube, & ante matutinos terræ motus aliquando tranquillitatem, & frigus, forte signum dictæ causæ est. Solem enim caliginosum & obscurum necessariũ esse, incipiente spiritu progredi in terram, dissoluentem aerẽ, & disgregantem & ad Aurorã, & matutinos, tranquillitatemq; & frigus: tranquillitatem quidẽ enim necessarium esse ut in plurimum accidere, quemadmodum dictum est prius, uelut regressu intro facti spiritus, & magis ante maiores terræ motus: non discretum enim hoc quidem extra, hoc autem intus, sed totum intus simul latum necessarium uale-

¶ Ponit secundum signum sumptum ex his, quæ accidunt circa terram: & dicit quod aliud argumentum huius signum, quod exhalatio sicca fluat in terra est, quia cum uentus Auster est futurus flare in illa regione, tunc præsignificatur status eius per sonum, factum in illis insulis, in parte illa, in qua debet fieri exufflatio eius. Et huius ratio est, quia mare a remotis propellitur ab Austro ad illas insulas, & Auster etiam repellit exhalationem factam exterius & extra terram ad intra, saltem in illa parte, in qua terra supergeritur mare: & illa exhalatio uolenter ad interiora repulsa, percussit partes terræ, & facit quandoque sonum sine terræ motu, & hoc propter duo: primo propter amplitudinem locorum ad

intra, ad quæ exhalatio repellitur, quæ sunt capacissima: & id recipiunt in se exhalationem cum sono sine tremore. Secundo propter paucitatem spiritus seu aeris repulsi ad interiora. Potest etiam assignari alia ratio huius, quia uentus Auster, cum sit calidus, ut superius probatum est, non totam exhalationem repellit ad intra, sed sua caliditate partem disgregat, & eleuat sursum: & ideo propter paucitatem exhalationis repulsa ad intra sit sonus, sine tremore. Deinde cum dicitur

supra terram facta, procellæ modo aperte eruperit. Vni Ponto Heracleia nuper accidit, & antea in Hieracina insula, quæ una ex iis est, quæ Aeoli insula nominantur. In hac enim pars terræ intumuit, & cum sono intumuli speciem ascendit, quoad extremum disrupto multus spiritus prodit, qui simillas cineremque sustulit, & Lipariorum urbem, quæ haud procul abest, totam cinere operuit, & ad quasdam etiam Italiae urbes peruenit, atque nunc etiam, ubi efflatio illa facta est, conspicitur. Etenim ignis in terra accessi hanc esse causam putandum est, cum uidelicet spiritus colliis incenditur, aere prius in partes exiguas diuiso.

At uero spiritum sub terram fluere id quoque est argumentum, quod circa has insulas fieri solet. Cum enim flaturus est auster, antea denunciat. Nam ea loca, ubi efflationes fiunt, resonant, quod mare e longinquo propelli iam ceperit, & quod e terra efflat, ab eorum intro compellatur qua parte mare inuadit. Sonum autem sine motu terræ edit, partim propter locorum amplitudinem (intro enim subiens per immensum diffunditur) partim propter aeris, qui repellitur, paucitatem.

Sol præterea, qui caliginosus fit, & obscurior sine nube, aeris quoque interdum ante matutinos terræ motus tranquillitas, & frigus uehementis, eam quæ dicta est, causam declarat. Cum enim spiritus aerem dissoluens atque dissipans infra terram secedere incipit, & Solem caliginosum & obscurum fieri, & ad auroram atque diluculum tranquillitatem, & frigus esse necesse est. Tranquillitatem quidem enim ut plurimum accidere, quod admodum & prius diximus, oportet, spiritus uidelicet intra terram refluxu: atque id magis ante terræ motus maiores. Nam cum spiritus non partim extra, partim intra distrahatur, sed uniuersus fertur, plus uirium habeat, necesse est.

tranquillitas præsertim ante maiores terræ motus, uelut materia non sit diuisa sub & supra, sed tota repulsa sit intra. Ex quo sequitur utrumque maius, scilicet maior tranquillitas supra terram, & maior terræ motus infra: sed quia possent aliquis

σπασμους
tetanus

aliquis dicere, quantum ad frigus, quod venti videntur ad sensum esse frigidi, & ideo non videtur, quod per absentiam suam faciant frigus, sed magis per praesentiam, ideo hoc remouet & dicit, quod venti secundum propriam naturam sunt calidi: quia ventus est multitudo exhalationis siccae, & calidae circa terram motae: sed videntur frigidi, quia mouet secum aerem extensum plenum multo frigido vapore. Sicut spiritus, id est flatus exuffatus ab ore in principio est calidus, licet non multum appareat, propter paucitatem, sed de longe ab ore est frigidus eadem causa, quia etiam ventus sunt frigidi, scilicet quia per se aerem frigidum. Deficiente igitur in superficie terre tali virtute, scilicet caliditate exhalationis, rationabile est circa terram fluxum vaporum aquae & terrae, & terrae motum tunc fieri: quia exhalatio quae est materia eius, repulsa est intra terram. Secundo ibi.

¶ Ponit secundum signum: sumptum ex his, quae videntur in alto: & dicit, quod id est scilicet pulsio exhalationis in terra fit principium terrae motus, consuevit clarari ex hoc signo quia antequam terrae motus incipiat die nocte, tranquillitate exitum de die, aut parum post occasum solis, apparet quandoque in aere nubecula quaedam tenuis, porrecta, & extensa in longum, propter dispositionem materiae ad modum lineae rectae: quod accidit propter translationem spiritus, id est exhalationis siccae ad terram. Deficiente enim spiritu sicco, & calido, vapor relictus fit tenuis, non extensus per latus, sed longe figuratur propter defectum materiae. Cuius simile accidit circa litus maris: quia quando ventus vehemens incidit mari, & facit ipsum vehementer fluctuare, tunc sunt in litore maris regimines & ventositates: vel vnde distorretur & grossa: sed quando mare est tranquillum a ventis, tunc sunt regimines subtiles & rectae: quia tunc spiritus mouens est tenuis & paruus. Dicuntur autem regimines, secundum Alexandrum, figurae aquae, id est vnde in litorebus factae ab infusione spirituum: id est a commotione ventorum: alia in litorebus irregulariter, id est non semper eodem modo. Et hoc idem quod facit ventus in mare, facit spiritus mouens aerem circa praedictam caliginem: quia quandoque, scilicet quando est potens, facit distortas & inordinatas figuras: quandoque autem, cum est debilis, facit paruas & subtiles. Tertio ibi.

¶ Ponit tertium signum: & dicit quod propter eandem causam, scilicet propter impulsam exhalationis introsum, & infrigidationem terrae in superficie, contingit quandoque fieri terrae motum circa eclipses Lunae: quia quando lumen Lunae adhuc non deficit, licet propinqua sit interpositioni, tunc per virtutem quam accipit a sole, adhuc calefacit aerem, & manet in eo exhalatio sicca: sed quando sic eclipsis, tunc Luna propter defectum luminis non calefacit terram & aerem: frigiditate igitur aere circa terram, propellitur a frigido propinquo quidem caliditate in ipsam terram, in qua fit terrae motus, & sunt terrae motus, & circa eclipses. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod lumen Solis, secundum quod Solis, est generatium caliditatis, sicut experientia docet: & propterea, quia Luna a Sole illuminatur, lumen Lunae, secundum quod est a sole, est calefactiuum: quamuis ab ipsa Luna accipiat virtutem mouendi humida. Et ex hoc contingit quod Luna totaliter illuminata a Sole, inferiora sunt calida: propter quod dicit Aristoteles in libro de animalibus, quod in plenilunio noctes sunt calidiores. Sed ipsa deficiente, frigiditate aeris, & terrae motus accidit in conuentione: & in eclipsi. Deficit autem illuminatio Luna a Sole per interpositionem umbrae terrae inter Solem & Lunam: licet enim umbra terrae non agat in Lunam, & ideo non fit per se causa infrigidationis terrae, tamen per accidens est eius causa: quia accedente Luna ad umbrae terrae, Sol incipit sibi fieri oppositus: & ipsa intermedium, non illuminat Lunam, & terra non illuminatur a Luna, lumine participato a Sole: neque etiam calefit ab ipsa. Et propter hoc, terra infrigidata, exhalatio concluditur in terra, & causat terrae motum, & fit in aere tranquillitas. Sed quia possit aliquis dicere quod interdum sunt eclipses non existere traque illa: tunc aeris, quod quod sit ventus ante futuras eclipses per sex horas, sicut quod futura est eclipsis in medio noctis, tunc sit ventus ante in principio noctis, sed quod debet fieri in diluculo, tunc sit antecedente vento in medio noctis. Respondet philosophus, & dicit quod illius in ea est, quod quod Luna appropinquat ad locum, in quo futura est eclipsis, tunc caliditas, quod causatur a Luna in superficie terrae, incipit marcescere & remitti: quia remissa, aer, quod prius erat tranquillus, per excessum caloris, quod prohibebat motum exhalationis, incipit moueri per motum exhalationis, & tunc fit ventus tanto tardior, quanto eclipsis fit tardior, ut dictum est: sit itaque circa eclipsim Lunae ventus & terrae motus: & huic ratio est, quia Luna, cuius est mouere humida, praesertim ea mouet in suis

re magis. Frigus autem accidit propterea quod exhalatio introvertitur: nam calida existens secundum se. Non videntur autem venti esse calidi: quia mouent aerem existentem plenum multo & frigido vapore: sicut spiritus per os exufflatus: etenim hoc quidem de prope est calidus, sicut & cum hyamus: sed propter paucitatem non similiter manifestum, de longe autem frigidus propter causam eadem ventus: deficiente autem in terra tali virtute, conueniens propter humiditatem vaporosam defluxum facit frigus: in quibus accidit locis hanc fieri passionem.

Idem autem causa, & signi consuevit aliqui fieri, ante terrae motum: aut enim per diem aut parum post occasum, serenitate existente, nubecula subtilis appareat porrecta: & longa: velut linea longitudo: quam plurimum recta: spiritum deficiente per translationem. Simile autem accidit & in mari circa litora quod quidem n. fluctuans incidit, vehementer grossa, & distorretur, sunt regimines, quod autem tranquillitas fuerit, propterea quod parua sit segregatio, subtiles sunt. & recta. Quod quidem igitur mare facit circa terram, hoc spiritus circa ea, quae in aere tranquillitas omnis recta, & subtilis derelinquatur, tanquam nubecula sit regiminis aeris.

Propter eandem causam autem & circa eclipses aliquando Lunae accidit fieri terrae motum. Quando enim iam prope fuerit interpositio, & nondum quidem omnino sit deficiens lumen, & quod a sole calidum ex aere, iam autem marces factum, tranquillitas fit, contra translato spiritu in terram, & in frigiditate aeris, & in superficie, contingit quandoque fieri terrae motum circa eclipses Lunae: quia quando lumen Lunae adhuc non deficit, licet propinqua sit interpositioni, tunc per virtutem quam accipit a sole, adhuc calefacit aerem, & manet in eo exhalatio sicca: sed quando sic eclipsis, tunc Luna propter defectum luminis non calefacit terram & aerem: frigiditate igitur aere circa terram, propellitur a frigido propinquo quidem caliditate in ipsam terram, in qua fit terrae motus, & sunt terrae motus, & circa eclipses. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod lumen Solis, secundum quod Solis, est generatium caliditatis, sicut experientia docet: & propterea, quia Luna a Sole illuminatur, lumen Lunae, secundum quod est a sole, est calefactiuum: quamuis ab ipsa Luna accipiat virtutem mouendi humida. Et ex hoc contingit quod Luna totaliter illuminata a Sole, inferiora sunt calida: propter quod dicit Aristoteles in libro de animalibus, quod in plenilunio noctes sunt calidiores. Sed ipsa deficiente, frigiditate aeris, & terrae motus accidit in conuentione: & in eclipsi. Deficit autem illuminatio Luna a Sole per interpositionem umbrae terrae inter Solem & Lunam: licet enim umbra terrae non agat in Lunam, & ideo non fit per se causa infrigidationis terrae, tamen per accidens est eius causa: quia accedente Luna ad umbrae terrae, Sol incipit sibi fieri oppositus: & ipsa intermedium, non illuminat Lunam, & terra non illuminatur a Luna, lumine participato a Sole: neque etiam calefit ab ipsa. Et propter hoc, terra infrigidata, exhalatio concluditur in terra, & causat terrae motum, & fit in aere tranquillitas. Sed quia possit aliquis dicere quod interdum sunt eclipses non existere traque illa: tunc aeris, quod quod sit ventus ante futuras eclipses per sex horas, sicut quod futura est eclipsis in medio noctis, tunc sit ventus ante in principio noctis, sed quod debet fieri in diluculo, tunc sit antecedente vento in medio noctis. Respondet philosophus, & dicit quod illius in ea est, quod quod Luna appropinquat ad locum, in quo futura est eclipsis, tunc caliditas, quod causatur a Luna in superficie terrae, incipit marcescere & remitti: quia remissa, aer, quod prius erat tranquillus, per excessum caloris, quod prohibebat motum exhalationis, incipit moueri per motum exhalationis, & tunc fit ventus tanto tardior, quanto eclipsis fit tardior, ut dictum est: sit itaque circa eclipsim Lunae ventus & terrae motus: & huic ratio est, quia Luna, cuius est mouere humida, praesertim ea mouet in suis

in suis reuolutionibus, ut experientia docet in corporibus animalium: & ex hoc in illo tempore causat multam exhalationem, quae aut existit in aere supra terram, & sunt venti, aut includitur intra caernas terrae, & generatur terrae motus. Sed videtur Aristoteles contradicere his, quae superius dicta sunt: supra enim dixit quod praedictas eclipses, & terrae motum, contingit fieri existente traque illa: tunc aeris, quod quod sit ventus ante futuras eclipses per sex horas, sicut quod futura est eclipsis in medio noctis, tunc sit ventus ante in principio noctis, sed quod debet fieri in diluculo, tunc sit antecedente vento in medio noctis. Respondet philosophus, & dicit quod illius in ea est, quod quod Luna appropinquat ad locum, in quo futura est eclipsis, tunc caliditas, quod causatur a Luna in superficie terrae, incipit marcescere & remitti: quia remissa, aer, quod prius erat tranquillus, per excessum caloris, quod prohibebat motum exhalationis, incipit moueri per motum exhalationis, & tunc fit ventus tanto tardior, quanto eclipsis fit tardior, ut dictum est: sit itaque circa eclipsim Lunae ventus & terrae motus: & huic ratio est, quia Luna, cuius est mouere humida, praesertim ea mouet in suis

LECTIO XV.

¶ Vm autem fortis factus fuerit terrae motus, non mox, neque ad semel cessat agitare: sed quod primo quidem versus: ad circa quadraginta dies agitatur: posterius autem & ad unum, & ad duos annos notatur: secundum eadem loca. Causa autem tem magnitudinis quidem multitudo spiritus: & locorum figura: per qualia utique fluxerit: quia quidem enim repulsus fuerit, & non facile pertranseat, & quod concutit maxime, & intus retineri necessarium in resistentibus, velut aqua non potens pertranfire. Propter quod, sicut in corpore pulsus, non repente cessante, neque cito: sed per moram marcescens passione, & principium a quo exhalatio facta fuit, & ortus spiritus, palam quod non mox omnem expandit materiam: ex qua fecit ventum: quem vocamus Scismum: quousque igitur consumatur, reliquias horum necessesse agitare. Debilius autem, & versus: ad haec donec utique: minus exhalatum sit, quod ut possit mouere manifeste. Faciunt autem & sonos qui sub terra sunt: & eos quod ante terrae motum: & sine terrae motibus iam alicubi facti sunt sub terra.

LECTIO XV.

¶ Ostendam philosophus ostendit terrae motus, & eam per multa signa declarauit hic determinat de accidentibus consequentibus terrae motum. Primo ergo assignat causam, quare terrae motus quousque cito cessat, sed durat per longum tempus: & aliquando est interpolatione facta, post annum vel duos, sentitur notabiliter terrae motus debilius circa eadem loca. Et dicit, quod quando fortis fuerit factus terrae motus, tunc exhalatio mouens terram non statim cessat agitare, scilicet ipsam semel, vel ad paruum tempus: sed aliquando durat per quadraginta dies: & quandoque sentitur post duos annos facta interpolatione: sicut praedictum est. Causa autem huius est, quia in tra caernas terrae inclusa est magna multitudo exhalationis: & loca etiam, in quibus recipitur illa exhalatio, sunt parua: & habent exitus strictos & latera solida, quae cum difficultate franguntur: & ex hoc illa exhalatio non potest cito, & in paruo tempore exire: sed diu durat. Necessesse est enim intus retineri, quod non potest faciliter exire

Sicut enim, & percussus aer omnimodos emittit sonos, sic & percussus ipse nihil. n. differt verberans simul, & ipsum

re. Velut cum in aliquo loco fuerit magna multitudo aquae, & foramen per quod exire fuerit strictum, non cito exire: sed longo tempore durat exitus eius. Et hoc etiam declarat per simile in corpore nostro de motu spiritus febrilis, qui fit in nobis propter putrefactionem humorum, & causat magnos pulsus & frequentes, per quos ostenditur febris in corpore animalis. Sicut igitur spiritus febrilis, non cito, neque repente cessat, sed durat per longum tempus, quousque consumatur materia, quod est principium talis passionis, sic etiam patet, quod spiritus intus exclusus, non expandit, vel effundit immediate omnem materiam, ex qua fit ventus, & terrae motus: sed necesse est terram agitari quousque consumatur fuerit reliquiae exhalationis: sed tamen agitatur continue debilius, quanto minus de materia remanserit intus, quousque tam parum remaneat, quod non potest amplius mouere terram. Non assignat autem Aristoteles causam interpolationis terrae motus. Potest tamen ista esse causa, quia quandoque remanet exhalatio inclusa per longum tempus, secundum modicam quantitatem: quae non potest mouere terram: & propter hoc quiescit a terrae motu, sed postea per processum temporis augetur illa exhalatio, vel propter eandem constellationem, quae priorem adduxit, vel propter aliam causam: & ita fortificata exhalatio, iterum mouet terram post annum, aut post duos annos. Secundo ibi.

Tractatus tertii, libri secundi, in quo determinatur de causis accidentium terrae motus. Cap. III.

¶ Vm autem uehementer fit terrae motus, non statim, nec cum semel concussit, desinit, sed primum quidem ad quadraginta usque dies saepe protenditur, deinde & ad unum duosque etiam annos: isdem in locis percipitur. Ac magnitudinis quidem causa est, spiritus copia & locorum, per quae fluit, figura. Quae enim repercutitur, nec facile penetrat, & maxime quae in locorum angustijs, more aquae, quae exire non potest, intercludatur necesse est. Quocirca, ut in corpore, nec celeriter, nec repente pulsus sedantur, sed paulatim, una tabescente affectione, ut per spicuum est, principium a quo exhalatio orta est, spiritusque impetum non committit illico materiam, e qua ventum, quem terrae motum nominamus, excitauit, consumpsisse. Quoad igitur horum reliquiae fuerint absumptae terram concuti necesse est. Remissus uero, & eo usque, donec quod exhalatur, minus fuerit, quam ut euidenter possit mouere. Eos uero etiam sonos qui sub terra, & ante terrae motum sunt, spiritus efficit. Quamquam & sine motu alicubi iam sub terra facti sunt.

¶ Vt enim aer, cum uerberatur, uari generis sonos edat, ita & cum ipse uerberat: siquidem nihil differt. Nam quicquid uerberat, id etiam omnino

re exteriori: quia sicut aer exterior percussus ad aliquod corpus solidum, & concuam, vel etiam percussus tale corpus, quia nihil differt, utrum aer sit percussus, vel percussus, ex eo, quod ad causandum sonum, necesse est percussus, & percussum esse simul, causat diuersos sonos, secundum diuersam dispositionem percussus & percussus: sic exhalatio exiens per diuersos poros terrae diuersimode dispositos & figuratos, facit varios & diuersos sonos: ita ut aliquando terra Tho. in Meteo. E 3 videtur

videatur mugire: vel alios terribiles sonos emittere: sicut dixerunt hi, qui prodigia divulgabant. Præuenit aut sonus motum: quia exhalatio aliqua, quæ est subtiliorum partium, & magis penetrabilis, citius exit: & non potens causare terræmotum, facit diuersos sonos: & citius etiam a nobis auditur: quia penetrabilior est sonus, & magis sensibilis quo ad nos, quam motus terræ causatus ab exhalatione. Tertio ibi, c. ¶ Assignat causam quare tempore terræ motus sunt inunda- tiones aquarum: & assignat circa hoc duas rationes, primo, n. dicit, quod in terræ motibus contingit aliquando fluxio aquarum. Non tamen credendum est, quod aqua sic causa terræ motus, sicut posuit Democritus, sed huius ratio est, quia spiritus, vel exhalatio erumpens, inueniens aquam in superficie terræ, propellit eam vel per se, vel per efferuiscionem terræ, scilicet vel ponendo lapides, & terram quæ erat in fundo loci supra aqua: qui descendentes cum impetu causant efferuiscionem aquarum, ut patet ad sensum, vel propellendo aquam inuentam in superficie terræ ab inferiori. Et hoc modo etiam uenti sunt causa inundationis aquarum, sed non eorum: quia per eandem rationem posset aliquis dicere terræ esse causam terræmotus acti- uam: quia ipsa agitata euerit: sicut aqua agitata effluit, & efferuiscio quædam est. Et ideo potius dicendum est, quod aqua & terra, in tali motu se habent magis passive, & ut materia, quam ut agens, quia in hoc motu patiuntur, sed nihil agunt: exhalatio autem, siue spiritus habet se in ratione mouentis. Et hanc rationem inducit contra Democritum. Secunda uero ratio est, quia aliquando flant supra terram, & supra mare, uenti ceterarum, quorum unus pugnat ad aduincem succubito alteri, & repellit extra mare ad cauernas terræ: & in eis manet, & causat terræmotum. Cum igitur iste uentus non possit resistere uento contrario, & spiritus contrarius circumuolando supra mare eleuauerit multam aquam, & congregauerit eam in se, proiciet eam in litora, ubi propulsus fuerat uentus contrarius, & sit cataclysmus: hoc est inundatio, siue

verberatum esse. Præuenit autem sonus motus: quia subtiliorum partium est: quia magis penetrat sonus spiritu. Cum autem minor fuerit, quæ ut moueat terram per subtilitatem, per facile quidem penetrare non potest: uere: quia autem offendit ad solidas moles, & cœcavas, & oïmo das figuras, oïmodum emittit sonum, ut aliquando videatur, quod quidam dicunt, prodigia vulgantes, mugire terram.

c. Cum autem erumpunt aque factis terræmotibus, sed non per hoc aqua causa motus: sed si fuerit ex superficie, aut de subter vim infert spiritus illa mouens: & si cut fluctuum, uenti, non fluctus, uentorum. Quia & terræ sic utiq; causat passionis: euerit. n. agitata: quemadmodum aqua efferuiscio. n. euerit quædam est. Sed hic ambo quædam causa, ut materia: patiuntur. n. sed non agunt: spiritus autem ut principium, ubi autem simul cum terræ motu, fluctus factus fuit, causa quæ contrarii facti fuerunt spiritus. Hoc autem fit, cum agitans terram spiritus, latum ab alio spiritu mare repellere quidem omnino non possit, propellens autem, & coartans, ad idem congregauerit multum: tunc, n. necessarium uento hoc spiritu, simul multum pulsum a contrario spiritu erumpere: & facere cataclysmum. Fuit autem & factum hoc & circa Achaia: extra quidem, n. erat Auster, ibi autem Boreas: tranquillitate autem facta, & fluente intro uento, factus fuit, & fluctus, & terræ motus multus: magis per mare non dare perflationem impetum facienti sub terra spiritu: sed ob- sistere, vim, n. inferentia inuicem, spiritus quidem terræmotum facit, hypostasis autem aque, cataclysmum: secundum autem partem sunt terræmotus, & sæpe ad modicum locum, uenti autem non.

d. Secundum partem quidem sunt terræmotus, & sæpe ad modicum locum, uenti autem non.

diluuium: sicut factum fuit in Achaia, ubi extra mare flabat Auster: intra uero erat Boreas. Cum autem facta esset tranquillitas, ex eo quod Auster uictus fuisset & cessasset, & ingressus fuisset terram, tunc facta est inundatio & terræmotus. Et tunc fit maior terræmotus, & maior inundatio, quia mare non datur exitum spiritui vim facienti de subter, sed resistit ei, & propter hoc maiori impetu spiritus agit mare & terram. Ille quidem qui propellitur in terram, faciendo terræmotum, ille autem qui est hypostasis, i. subsistens & remanet supra mare, facit cataclysmum, id est diluuium. Videatur autem Aristoteli, contradicere sibi ipsi. Supra enim probatum est, quod uenti contrarii non possunt simul flare: hic autem dicit, quod inundatio aquarum accidit, quia uenti contrarii simul flant & aduincem pugnant. Sed considerandum est, quod superius probatum est, quod uenti contrarii non possunt simul flare diu & per longum tempus: sed non inconueniens est, quod simul flent per paruū tempus: in cuius signum supra induxit istam rationem, quia si simul flarent, unus superaret alium: & sic non possunt diu simul flare. Vel intelligendum est, quod superius uocauit uentos contrarios tantum, qui opponuntur omnino diametraliter, cuiusmodi sunt Auster, & Septentrio: non autem Auster, & Boreas. Quarto ibi, d. ¶ Comparat terræmotum uento, ostendens quare terræmotus non fit simul per totam regionem: & huius simile dicit esse in siccitatibus & pluuijs, quæ sunt secundum partes regionis, & non per totam regionem. Huius autem ratio est, quia exhalatio, ex qua causatur terræmotus, propellitur interius ad unum locum determinatum: ut supra dictum est: & ex consequenti terræmotus fit in uno loco: in quo Sol non habet tantam uirtutem, quod possit diffregare huiusmodi exhalationem: impediendo motum eius. hoc autem non accidit de uento: quia illa exhalatio superius existens per uirtutem Solis disgregatur: & dispergitur per totam regionem: & ita uenti non sunt per partes, sed secundum totam

Iam uero & aque cum terræmotibus fierent, eruperunt. Sed non idcirco motus causa aqua est. Verum spiritus, seu in summis partibus, seu ab infimo loco uim infert, ille est qui mouet, quemadmodum fluctuum uenti causa sunt, non uentorum fluctus. Nam et terram affectionis huius causam, hoc modo esse aliquis diceret: concussa enim uelut aqua euerit, quippe cum effusio, eueritio sit quædam. At hæc quidem ambo, quoniam patiuntur, nec agunt, causa sunt, ut materia: spiritus uero, ut principium. Vbi autem inundatio, unâ cum terræmotu facta est, uentorum contrarietas in causa fuit. Hoc autem euenit, cum spiritus terram concutit mare, quod ab alio uento fertur, repellere nequit omnino: sed propellendo, & in unum contrahendo, eius magnam uim colligit. Tum enim spiritu hoc superato, confertur a uento pulsum erumpat, & exundet necesse est. Quod sane circa Achaia factum est. Extra enim Auster erat, ibi Aquilo. Tranquillitate autem exorta, & spiritu intro fluente, inundatio simul & terræmotus factus est, eoque magis, quod mare nullam spiritui sub terram excurrenti transpirationem concedebat, uerum sese obiciebat. Vim enim sibi uicissim inferendo spiritus terram commouit, inundatioque residens diluuium fecit.

Per partes autem terræmotus sunt, & plerumque in spatio exiguo. ¶ gregare huiusmodi exhalationem: impediendo motum eius. hoc autem non accidit de uento: quia illa exhalatio superius existens per uirtutem Solis disgregatur: & dispergitur per totam regionem: & ita uenti non sunt per partes, sed secundum totam

totam regionem. Sed materia pluuiæ, licet eleuetur in alium, ramentum ibi per uirtutem Solis non disgregatur, sed potius frigitur facta per illud frigus, congregatur in uno loco: & ex hoc pluuiæ fit secundum partes, sicut etiam terræmotus, non autem uenti: licet ex eadem materia generentur cum terræmotu. Quinto ibi, c. ¶ Determinat uirtutem de differentijs terræmotuum, simul ostendens quare in insulis remotis a terra minus fiat terræmotus, quam in propinquis. Primo igitur, tangit id, quod supra dictum est, quod exhalatio dupliciter mouet terram, aliquando autem per modum pulsus: quia quando exhalatio mouetur in terra secundum latitudinem terræ, & percutitur ad alterum latum, tunc facit multas percussiones, & facit tremere terram: sed quando exhalatio mouet terram sursum, tunc fit terræmotus per modum pulsus. Et hoc fit raro, quia difficile est tantam exhalationem conuenire in profundo, ut possit terram projicere sursum, sed quando hoc fit, propellit sursum multitudinem lapidum: sicut accidit in caldarijs, quæ bulliunt in quibus grauius superius propelluntur, & hoc etiam potest esse causa inundationis aquarum: sicut supra dictum est &c. Et tales terræmotus sunt difficiles, & periculosi, quia eos concomitantur subuersio, & ruina locorum, sicut accidit in terræmotu, qui factus est circa Sipylum cuiusdam in campo qui dicitur Phlegreus, & etiam circa Ligusticam regionem. Assignat autem causam, quare in insulis remotis a terra minus fit terræmotus, quam in propinquis, quod in insulis ponticis quæ sunt multum remotæ a terra, rarius accidit terræmotus, quod in propinquis, propter quatuor causas: Prima est, quia multitudo aquæ maris, sua frigiditate infrigidat exhalationem propinquam in insulis existentem: & ex consequenti facit eam immobilis: quia principium mouendi est calor: qui per infrigidationem auferretur. Se-

dicum locum: uenti autem non secundum partem quidem: cum exhalationes, quæ sunt locum ipsi & uicinitatem, conuenierint, in sicut & siccitates, fieri diximus & pluuias sine partem, & terræmotus quidem sunt per hunc modum, uenti autem non: hi quidem in terra principium habent, ut ad unum oes impetentur, Sol autem non simul potest, pluuiæ autem suspensæ magis ut fluant: cum principium acceperint a solis latitudine iâ: secundum differentias locorum ad unum.

e. Quando igitur fuerit multus spiritus, mouet terram: ut autem tremor ad latum. Fit autem raro, aut in aliqua loca, uelut pulsus sursum de subter, & propter quod minus agitatur hoc modo: non enim facile fit multum conuenire principium: ad longitudinem enim multiplex eius quæ a profundo exhalatio. Vbi cunq; autem factus fuerit talis scissura, egreditur multitudo talium lapidum sicut bullientium in caldarijs: hoc enim modo facta scissura, quæ circa Sipylum, euerfa sunt: & cæpius uocatus Phlegreus: & quod circa Ligusticam regionem. In insulis autem Ponticis minus sunt terræmotus, quam in his, quæ ad terram. Multitudo enim maris infrigidat exhalationes: & prohibet potere suo: & uim infert. Obteta autem sunt & non agitata, obteta a spiritibus: & quia multum occupat locum, non in hac, sed ex hac exhalatione sunt: & has consequuntur quæ ex terra. Quæ autem prope terram, pars sunt terræ: intermedium autem propter paruitatem nullam habet uirtutem. Ponticæ autem non contingit moueri sine mari toto: a quo contentæ existunt. De terræmotibus quidem igitur, & quæ natura & propter quam causam sunt, & alijs accidentibus circa ipsos, dictum est fere de maximis.

LECTIO XVI.

De coruscatione autem, & tonitruo, adhuc autem de typhone, & incensione, & fulminibus, dicamus.

A. cunda uero ratio est, quia mare circumdans, hamescendū in insulas, facit eas grauiore & ponderosiores: & sic non ita de facili moueri possunt. Ad sensum autem patet, quod terra humefacta grauior est, quæ sicca: & ex hoc est magis immobilis terra: quia quod mouetur uno motu, necesse est tunc quiescere ab omni alio motu, eiusdem speciei, siue ex eodem principio immediate causato. Mare autem circumfluens, fertur propter multitudinem uenti huc, & illuc: & ex consequenti non potest moueri motu terræ: & sic immobilis alio motu. Mari autem facta immobili, immobilitatur & insula ipsa. Quarta uero est, quia circa illas insulas mare occupat multa loca, exhalatio autem ex qua generatur terræmotus, quæ est exhalatio sicca, generatur in terra, & propter nimiam distantiam non potest ferri ad insulas remotas quia mare intèriacens sua frigiditate cõdenfaret ipsam: & ex hoc minus sic ibi terræmotus, sed in insulis propinquis terra magis generatur exhalatio, & frequentius agitantur, quia propter propinquitatem sunt quasi quædam pars terræ. Et licet inter eas & terram sit intermedium paucum mare, tamen propter paruitatem distantiam non habet tantam uirtutem, quod possit impedire motum exhalationis. Sed insule ponticæ quæ sunt remotæ a terra, non possunt moueri nisi moueatur simul totum mare, quod est nimis difficile. Deinde recapitulat ea, quæ superius dicta sunt, & dicit, quod iam dictum est de terræmotibus, quæ fit natura ipsorum, & propter quam causam sunt, & quomodo, & de accidentibus maximis, & manifestioribus circa ipsos, de quibus sufficienter dictum est supra.

Ac spiritus quidem cum multus fuerit, terram quasi tremere, in latum mouet. Fit uero & quibusdam in locis raro (ueluti pulsus) ex infero in superum. Quocirca, & rarius hoc modo concutitur, cum facile non sit, tantam principij multitudinem in unum coire. Illa enim secretio, quæ in longum patet, multo illam superat, quæ a profundo. Vbi autem eiusmodi motus factus fuerit, lapidum multitudo in terra superficie eicitur, eorum instar, quæ in uanis uentilantur. Hoc enim modo terræmotu facta, Sipylum, & qui Phlegreus ager nuncupatur, ac regio Ligustica euerfa fuerunt. Porro in insulis, quæ in alto sita sunt, terræmotus minus fit, quam in his, quæ ad continentem propius accedunt. Maris enim multitudo exhalationes, refrigerat, & prohibet, atque uim infert. Quin et cum flatibus superatur, fluit, nec concutitur, & quod multum locum occupet, non ad ipsum, sed ex ipso exhalationes proficiuntur, quæ a terra ueniunt, comitantur. Quæ autem insula continentis uicina habentur, eius portio sunt: siquidem, quod interiectum est, ob exiguitatem nullam uim habet. At quæ in mari procul a continente sita sunt, absque toto mari quo ambiuntur, moueri non possunt. Ac de terræ quidem motibus, & quæ natura, & quæ ob causam sunt, & de cæteris, quæ eis accidunt maxima, dictum est.

LECTIO XVI. ¶ Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de coruscatione, & tonitruo secundum ueritatem. Cap. I. ¶ Tonitru autem, & fulgure, præterea de typhone & præsterea de fulminibus dicamus. Horum enim omnium in Meteo. ¶ 4 de

de his, quae generantur ex eadem in nube, & circa hoc duo fa-

Etenim horu idem principiu, exi- stimare oportet omnium . b Exhalatione . n. duplici exi- stente, vt diximus, hac aut lu mida, hac aut sicca, & coe retio ne habete, ambo hae c potentia, & costare faciete in nube, sicut di- ctu est prius. Adhuc aut spif- sioru consistencia nubiu facta, ad- dicitu est prius. Adhuc aut spif- sioru consistencia nubiu facta, ad- dicitu est prius. Adhuc aut spif- sioru consistencia nubiu facta, ad- dicitu est prius.

c Segregata quide igitur cali- ditas, in superiorem dispergit locum: quaeq; autem infer- cluditur sicca exhalatio in traf- mutatione refrigerati aeris, hae c conuenientibus nubibus segre- gatur: vi aut lata, & offe ndens ad cotinentes nubas, facit per- cussura: cuius sonus vocatur to- nitruum. Fit autem percussura eodem modo, vt comparatur ma- iori minor passio, ei qui in fla- ma fit, sono: qd vocat hi quide vulcanu ridere, hi aut Vestam deat, hi aut cominatione horu . d Spiritus aut extrusus, secun- du multa quide igni, subtili, & debili ignitione: & hoc est, qd

de his, quae generantur ex eadem in nube, & circa hoc duo fa- cit: primo prae mitit intentionem suam: & dicit qd determi- nato de vento, & terrae motu, restat consequenter dicendu de co- ruscatione: & tonitruo: & de typhone: id est de vento circulari expulso ex nube: & de incensioibus: & fulminibus, & simul

modu gnationis tonitruu. Secundo manife stat eam coruscationis ibi, { Spiritus aut extrusus: } tertio, coe parat illa duo simul: ibi, { Fit aut post percussura. } Dicit ergo primo, qd exhalatio calida & sicca, eleuata cu vapore humido iuxta prinu suppositu, quan- tu ad partes subtiles dispergitur in aere supra locu frigidu p vir- tute calidi, sed alia

nam cum duplex (ut diximus) ex- halatio sit, altera huiida, altera sicca, cumque concreto ambo hae c potestate habeat, & in nubem (ut antea dictum est) concreseat: in super cum nubium densior fiat: (qua enim calor in supe- rum locum secretus deficit, hac frigi- dior densiorque concretio sit necesse est.) quocirca & fulmina, & Ecne- phiae, & omnia eiusmodi deorsum fe- runtur. nam quamuis calidum omne sursum ferri natura aptum sit, in par- tem tamen densitati contraria expres- sio fiat necesse est, quo modo & nu- clei edigitis clisi, qui pondus tametsi habent, sursum se pius feruntur.

Is quidem, qui secernitur calor, in superum locum disseminatur: quan- tum autem siccae exhalationis in aere refrigerantis mutatione interceptur, id coeuntibus nubibus excernitur, quae cum vi feratur, & in nubes, quae am- bunt, incidat, ictum facit, cuius sonus tonitruu nuncupatur. Fit autem ictus eo modo (ut magna partem affe- ctione conferamus) quo sonus, qui in flamma excitatur, quem alij vul- cani, alij Vestae risum nominant, alij horum minas. Fit vero cum exhalatio in flammam conuersa disruptis exic- cutisque lignis fertur. Sic enim & quae in nubibus sit spiritus secretio, in nu- bium incidens densitatem, tonitruum facit. Variu autem soni sunt, tum ob nubium inaequalitatem, tum ob con- cauitates intermedias, qua videlicet densitatis continuatio deficit. Atque hoc quidem tonitruu est, & ob hanc causam efficitur.

Spiritus autem qui extruditur, tenui & imbecilli ardore frequenter ac- cenditur, idque est quod fulgur voca-

gens ea, facit sonum, quem vocamus tonitruum. Causa au- tem diuersitatis sonorum est, ex diuersitate percussio num, & ex diuersitate, & irregularitate partium nubis: quarum qua- dam sunt frigidiores, & spissiores: propter quod fortius reper- cutiuntur: & sonant: aliae vero sunt minus spissae, & ex hoc remissius sonant. Tonitruum igitur est sonus factus propter causam dictam. Propter collisionem violentam exhalationis siccae ad latera nubis frigido propellente. Deinde cum dicit, d. Ostendit causam coruscationis: & dicit quod ead em ex- halatio sicca, quae ex collisione sua causat tonitruu, extrusa, & propulsa inferius, in multas partes, ignitur debilitet in par- tibus subtilioribus, & coloratur: sicut etiam apparet in corpore ignibili:

ignibili: violenter, ac fortiter motu: quod propter motu ignitur. A hoc dicitur coruscationem extrusam a nube: & coloratum, siue ignitum a calido ignente. Deinde, cum dicit, e. Comparat ista duo quantu ad tempus apparitionis: & ge- nerationis: & dicit qd coruscatio em natura posterius generat, qd tonitruum: quia to- nitruum causatur ex violenta percussione ad latera nubis: corusca- tio autem est ignitio exhalationis extrusa a nube. Extrusio aut, & ignitio, sunt postero- res percussura. Sed qd coruscatio prius vi- deatur, qd audiatur to- nitruu, ideo est, quia visus in apprehende- do anticipat auditu: quia auditus indiget tpe, vt sonus cu in- tra locali veniat ad ip- sum: sed visus visus a visibili non est in tpe: sed in indiuisibi- li. Et ex hoc sensus vi- sus perfectior est audi- tur: vt patet in i. Meta- phy. quia citius, & im- materialius immutat ab obiecto. Et hoc ma- nifestat Aristot. in mo- tu tritremiu. i. nauis, qd habet tres ordines remoru: quia qd remi- gantes eleuat remos a prima percussione, prius videt eleuatio remoru, qd audiat so- nus ex percussione praecedens. Patet etia, qd in ripa Seuanq ab exi- stentibus de longe pri- videtur eleuatio per- cussorij lotri cu pur- gat pannos, qd audiat sonus. Et qui intuen- tur de longe lapidici- das, vel incidentes li- gna, prius videt ele- uationem securis, vel mallei, immo prius videt scdam percus- sura, qd audiant sonu primae. Sic etia licet tonitruu, & percussura prius generet, qd cor-uscatio, tñ prius appa- ret coruscatio: quia visus puenit auditu.

vocam coruscatione: quia vti- que velut excidens spiritus colo- ratus apparet.

Fit aut post percussura: & poste- rius tonitruo: sed v prius: quia visus anticipat auditum. Patet aut in ductu tritremiu: iam . n. re- ferentibus iteru remos: no pri- ptingit sonus, remi percussione.

LECTIO XVI.

Vamuis quidam dicat qd in nubib fiat ignis, hunc aut Empedocles quide ait interceptu esse de so- lis radiis. Anaxa. aut de eo, qui desuper aethere: qd etia ille vo- cat igne delatu a desuper deor- sum, Micatione quide igit hu- ignis, esse coruscatione, sonum aut intus extincti, & frixi, toni- trui: tanq sicut videtur factu: sic & prius coruscatio fit, toni- trui. Irrationabilis quidem & ignis interceptio: utroque mo- do quide magis aut detractio eius, qui desuper etheris. Quae- re . n. feratur deorsum, natu sur- sum, oportet dici causam: & p quod aliquando hoc fit cir- ca caelum: qd nubilosum fuerit tantu: sed non cotinue: sic fere- nitate existente non fit: hoc . n. oino vtr deictu esse festine. Simili- ter aut & dicere ea, qd a radiis, intercepta caliditate in nubib esse horu cam, no pbabile: etenim iste sermo irrationabiliter di- ctus est valde. Segregata enim necessarii esse causam semper, & determinata, & que tonitruu, & que coruscationis, & alioru talium: & sic fieri & hoc differ- plurimu & simile . n. utique, & grandine in existentem prius, po- sterius segregari: & non fieri ve- lut hypotheo faciente semper concretione, uniuoquodque ipso- rum: eode . n. modo & illa con- cretiones, & hae c segregatio- nes existimandum esse, quare si alter horum non fiat, sed sunt, de ambobus eadem congruit ratio. Interceptione q; aliquid vtiq; magis alteru dicit quis: qd quem admodum in spissiorib: etenim aqua a sole, & ab igne fit calida: sed ta, cum iteru co- flet, & infrigidetur, aqua coa-

LECTIO XVI.

Quoniam Philosopho determinauit de coruscatione, & toni- truo em opinionem propria, hic ostendit opi- niones aliorum suae opinionis contrarias: & improbat eas. Cir- ca hoc aut duo facit: em qd dicitur sunt opi- niones, quas ponit. Primo ergo dicit, qd quida, Empedocles, & Anaxagoras ponat in nubib esse aliquem ignem: qui sit causa coruscationis: & toni-

trui. Sed illum ignem dicebat Empedocles esse interceptu a radiis solaribus descendens deorsum: quos existimabat esse cor- pora. Sed Anaxa. dixit illum igne esse aliquam partem aetheris. i. ignis extrusam a superioribus: quia opinabat superiora esse de natu- ra ignis. Et vtrique dixerunt, micatione . i. illustrationem ipsius ignis, esse coruscatio- nem. Sed sonu, & trui, i. refrigeru illius ignis extinguiti, sicut appa- ret in tritione extin- ctu in aqua, vocu toni- trui. Quantu aut ad coe parationem eo- rum, dicitur, qd ambo generatur em illum ordine, quo apparet. Sed opinio vtriusq; videtur irrationabi- lis: magis tñ irrationabi- lis est opinio Anaxa. qui dixit igne esse in interceptu p detrac- tionem ab aethere superio- ri: p duas rationes. Pri- ma est, quia de natu- ra ignis, esse ascendere, & no descendere, ideo irrationabile: est dicere illum igne descende- re a sua sphaera, aut saltem debebat red- dere causam quare de- scendat, cu natus sit ascendere. Secda ratio est, quia si ignis descen- dit, p impetu, non est maior ratio, quare de- scendat vno tpe, quam alio, & sic non magis descendere tpe nu- bibus, qd serenitate exi- stentibus. Similiter etia non est pbabilis opi- nio Empedocles p qua- duas rationes: Prima, quia em opinio em- pedocles eode mo- do deberet fieri toni- trui in qualibet par- te nubis, vel semper oporteret reponere i- nube aliquid determi- natum p se existes in actu: puta igne in actu: qui sit causa il- loru: & a quo separan- tur. Sed hoc multum differt a veritate: qa oporteret ide dicere de nibe: aqua, & gran- dine, & similibus: cu ista etiam generetur in superioribus: sicut tonitruum: & coru- scatio, & sic si ista essent prius in actu i superioribus, non ge- nerarentur ibi: sed qua si in quadam apotheca coleserantur: & tpe, quo descendunt, segre- garentur ab alijs: qd est derisibile. Secda ratio est, quia si nubes inspissata intercepte- ret ignem, eadem rone aqua calefacta a sole, vel ab igne, qd postea infrigidatur, pateretur idem, inter- ciperetur ignem: & ha- beret eodum effectus: quia

Fit vero post ictu, posteriusq; est to- nitruo, sed prius apparet, propterea qd aspectus auditu antecurrit, quod tri- tremiu remigratione declaratur. Cum enim rursus remos referunt, primus remigrationis sonus ad aures peruenit. Tractatus quarti, libri secundi, in quo determinatur de tonitruo, & coru- scatione, secundu opinionem aliorum. Cap. II.

Vanquam nonnulli aiunt in- tra nubes ignem genera- ri. Hunc autem Empe- docles id esse ait, quod ex Solis radiis intra eas interceptur. Anaxago- ras vero, quod e supero aethere, quem ille ignem vocat, e sublimi- deorsum delatum est. Huius igitur ignis coruscationem fulgur esse, sonitruum uero, & stridorem, quem facit, cum intra nubes extingui- tur, tonitruum, quasi ut fulgur toni- truo prius apparet, ita quoque prius oriatur, sed illa quoque ignis inter- ceptio a ratione aliena est: & utroq; quide modo, sed tamen magis: superi- aetheris detractio. Nam et causa di- cenda est, cur deorsum id feratur, quod sursum ferri aptum est, & qua- mobrem in caelo, cum nubilum est, id tantum fiat, neque id perpetuo cam- ita affectu est, sereno autem non fiat. Hoc . n. inconsiderate dictum, modis omnibus videtur. Eodem modo neque id, quod dicitur, calorem e radiis in nubibus interceptum, horum causam esse probabile est. Ratio enim haec oscitanter nimis allata est, quippe cum & tonitruu, & fulguris, & aliarum eiusmodi rerum secretam semper, ac definitam causam esse atque ita oriri ea oporteat. Hoc au- tem plurimum differt. simile enim est, atque si quis putet aquam, ni- uem, & grandinem, cum antea mes- sent, postea excerni, & non oriri, quasi eorum quodque, ut sub manu sit semper faciente concretione. Eo- dem namque modo, illa concretiones, & hae c secretiones esse censendum est. Quare si horum altera non sunt, sed sunt, vtriusque eadem ratio congruet. Praeterea interceptio- nem cur magis diuersam quis dixe- rit, quam ut in rebus densioribus? Nam & aqua a Sole, & igne cali- da redditur, nec tamen, cum rur-

quæ ubi est una causa, ibi est vnus & idem effectus: quod tamen non apparet. Quæuis autem verum sit, quod spiritus calida exhalatio facta ab igne in aqua, faciat aliquem feruorem. i. sonum consequentem ebullitionem, non tamen facit frigiditatem. i. stridorē causatum ab extinctione ignis. Illi autem non dicunt, quod ille ignis faciat feruorem, vel ebullitionem: sed frigiditatem. i. stridorem. Est autem differentia inter ebullitionem, & frigiditatem, quia ebullitio causatur in frigido humido; a calido eua porante; & resoluente spiritum: sed frigiditas causatur a frigido calidum extinguente: vel est sonus consequens ipsi: quæuis & frigiditas videtur esse quædam parua ebullitio, quia in qua parte incidit ignis qui extinguitur, illi partem parua tempore ebullire facit & causat sonum. Est autem hoc quod dicitur de extinctione ignis in nube, manifeste contra experientiam sensus. Si enim ille ignis extingueretur in nube, & ex hoc causaret tonitruum, coruscationem non apparet nobis tam manifeste ignita, sed extincta: sicut titio extinctus in aqua, & extractus, non videtur incensus. Secundo ibi.

b Ponit secundam opinionem: & reprobat eam. Dicit ergo, quod quidam fuerunt, qui dixerunt coruscationem non esse aliud quod reale, sed phantasmam & apparentiam quandam, sicut dixit Euidemus: qui probabat hoc per simile de illo, qui de nocte percussit supra mare: tunc enim apparet in mari ex aqua eleuata quidam fulgor sicut in igne. Et ita similitur etiam dicebant, quod in nube velociter mora a uento, uel aliquo huiusmodi, apparet quidam fulgor, quæ dixerunt esse coruscationem. Ex percussione autem nubis, dixerunt causari tonitruum. Hanc autem opinionem reprobat Philosophus, & dicit, quod antiqui dixerunt hoc, quia nondum erant bene assueti scientiæ de refractionibus radiorum, quæ videtur esse causa imutationis apparentis in aqua percussa. Cum enim percussitur aqua, & aliquantulum eleuatur aliqua pars eius, uisus ab ipsa refrangitur ad aliquod cor

FINIS LIBRI METEORORVM

pus fulgidum. In puncto autem reflexionis apparet color mistus ex colore corporis fulgentis, & aquæ, aqua sit refractio: & ideo magis apparet de nocte, quam de die: quia lumen solis ratione magnitudinis obumbrat illam apparitionem. Sed ista causa non potest esse in apparitione coruscationis. Deinde recolligit ea, quæ dicta sunt de coruscatione, & tonitruo: tamen opinionem aliorum, quæ propria: & omnia sunt clara in littera. Deinde addit, quod omnia ista, uentus, terræ motus, tonitruum, & coruscatione, sunt idem secundum substantiam: quia omnia sunt exhalatio sicca, quæ quidam lateraliter mota, & fluens circa terram est uentus: sed propulsa infra terram, & ibi angustia passiva, est terræ motus: in nubibus autem subtiliata, & propulsa a frigido, quæ nubes congregant in aqua, facit tonitruum, coruscationem, & cetera, quæ sunt eiusdem generis. Sicut enim omnia, quæ generantur ex uapore humido per coagulationem a frigido, sunt idem secundum speciem, differentia enim magis & minus, & secundum diuersas passionem, uel diuersos modos patiendi, sic etiam omnia, quæ generantur ex sicca exhalatione a calido inflammante, uel frigido propellente, sunt idem secundum speciem: sed differunt secundum quod diuersimode patiuntur a calido: secundum plus & minus: & secundum diuersam repulsionem a frigido. Considerandum tamen est, quod terræ motus, tonitruum, coruscatione, & alia huiusmodi, dupliciter considerari possunt: primo formaliter. scilicet in quantum terræ motus est formaliter quidam motus, tonitruum est sonus factus ab exhalatione, uide & nomen sumpsit, coruscatione uero est illuminatione facta ab exhalatione incensa, &c. & sic manifestum est, quod sunt diuersarum specierum. Alio modo, considerantur secundum materiam quantum ad fundamentum essentiale: ex quo talia immediate generantur: & hoc modo sunt idem secundum speciem, quia omnia immediate sunt ex exhalatione sicca, licet diuersimode: & secundum diuersos modos generandi, sicut superior dictum est.

Sunt uero & quidam, quemadmodum & Clidemus, qui fulgur autem non esse, sed apparere, ique similitudine utuntur, quasi affectio similis sit, atque ea quæ existit, cum mare quispian uirga percusserit. Ut enim noctu aqua uidetur splendere, ita & in nebula humore uerberato splendorem, qui fulgur est, apparere. Sed his, quæ de reflexione sunt opinionibus, assueti nondum hi erant: quod quidem uidetur eiusmodi affectionis causa esse. Aqua enim dum percussitur, micæ uidetur, aspectu ab ea ad aliud splendorem reflexo, quamobrem & noctu hoc magis accidit: interdum namque non apparet, propterea quod maiore diei lumine obscuratur. Quæ igitur de tonitruo, et fulgure ab aliis dicitur, hæc sunt: alii quidem fulgur reflexionem esse dicentibus, alii fulgur quidem esse ignis splendorem, tonitruum uero ignis extinctionem, non eius qui in singulis affectionibus in nubibus ingeneretur, sed qui insit. Nos autem eandem naturam esse dicimus, super terram uentum, in terra terræ motum, in nubibus tonitruum. Omnia enim hæc essentia idem esse, auidam uidelicet exhalationem, que modo quodam fluens uentus est, alio modo terræ motus facit: cum uero in nubibus mutata excernitur, illis in aquam coeuntibus, & concrecentibus, tonitruum & fulgura, ceteraque omnia eandem quam hæc naturam habentia. Ac de tonitruo quidem, & fulgure dictum est.

SECUNDI METEORORVM

A R I S T O T E L I S M E T E O R O R V M LIBER TERTIVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

ROSTQVAM Philosophus determinauit de tonitruo, & coruscatione, in fine præcedentis libri, in principio huius tertii intendit consequenter determinare de illis, quæ generantur ex eadē exhalatione sicca: extitit uisus ex nubibus: pura de Enephia, Typhone, & huiusmodi. Et diuiditur in partes duas: in prima præmittit intentionem suam: & dicit, quod postquam determinatum est de tonitruo, & coruscatione, quæ sunt principales passionem in aere generatæ ex materia uentorum, dicendum est consequenter de reliquis effectibus, siue passionibus, quæ sunt minus principales. scilicet de Enephia Typhone, incensatione, & fulmine, secundum modum prius inductum scilicet accipiendo pro principio, quod duplex sit exhalatio ex terra: una humida, & alia sicca, & ostendendo, quomodo, & unde sit in ipsis principium motus, & generationis. Secundo ibi.

LECTIO I.

DE residuis autem dicamus operibus segregationis huius: præinducto iam modo dicentes.

b Spiritus. n. hic segregatus, p modica quidē diffusus, & sape factus, & perflans, & subtiliorum partium existens. tonitrua facit: & coruscationes. Si autem multus fuerit simul, & spissior, minus autem subtilis segregat. Enephias fit uentus: propter quod uiolentus; celeritas enim segregationis facit uolentiam.

c Quando quidem igitur affequeatur multa, & continua segregatione, eodem fit modo, quæ admodum cum iterum in contrarium moueatur: tunc, n. si pluuia, & aque multitudo. Ex istis quidē igitur ambo hæc potestia secundum materiam. Cui autem principium factum fuerit potentie cuiuscunque, consequitur contrarium ex materia: cuiuscunque autem fuerit multitudo inexistens amplior, amplius: & fit hæc quidem imber, hæc autem alteri exhalationis, ut Enephias.

d Quandoquæ autem segregatus spiritus, qui in nube alteri contra percussit sic, ut quæ ex amplo in angustum inferatur uentus in portis, aut uis: accidit. n. sape in talibus repulsa prima parte fluentis corporis per non succedere, aut per arctitudinem, ut per repercutere, circulum, &

A autem celeriter propter fortitudinem frigidi segregantis. Deinde, cum dicit.

c Ostendit causam multitudinis, & continuitatis Enephias: & dicit quod quando exhalatio sicca, grossa, & compacta, segregatur ex nube, & est multa, ita quod longo tempore una pars sequatur aliam, & tunc spiritus Enephias, fit magnus, & continuus: propter multitudinem materie continue exeuntis, sicut & contraria exhalatio. scilicet humida, cum mouetur, & incipiunt segregari partes, & cadere pluuia, si sic multa, una pars continue cadit post aliam: & sunt magni, & continui imbres. Quod autem rationabilis sit similitudo inter istas duas contrarias exhalationes, declarat per hoc, quod uiriditas horum est in potentia in eadem nube, quia unumquodque est in potentia in materia, ex qua fit: Enephias autem fit ex exhalatione sicca in clusa in nube: & pluuia generatur ex uapore ipsius nubis. Et similitur utriusque fit ab eodem principio. actus. scilicet uolentia frigiditate. Eadem enim frigiditas loci, & nubis, concernit uaporem in aquam: & expellit uolentem contrariam exhalationem calidam ex nube. Propter quod, etiam multitudines, cum tale principium fuerit applicatum nubi, in quæ utrunque est in potentia, generat utriusque simul: & si in nube fuerit maior multitudo exhalationis sicca, fit maior uentus, quam pluuia: si uero econuerso plus fuerit de uapore humido, generatur maior pluuia: simul tamen sunt Enephias. Deinde, cum dicit.

Tractatus primi, libri tertij, de Enephia, & Typhone. Cap. I.

Reliquis autem secretionibus huius operibus, modo iam instituto dicamus.

Nam flatus iste, qui excernitur, cum paulatim, sparsimque diffunditur, per sepeque gignitur, & perflat, atque tenuior est, tonitrua facit, & fulgura. At si confertim, & densior, minusque tenuis excernatur. Enephias, hoc est, procella, oritur: quamobrem & uiolentus, quippe cum secretionis celeritas uires adiciat.

Cum igitur multa, eaque continens secretio consecuta fuerit, idem profecto accidit: quod, cum rursus aduersam in partem impetum sumperit, tum enim pluuia, & aque copia exoritur. Ambo itaque hæc potestates quidem in materia insunt: sed cum alterutrum facultatis principium factum est, uirius copia maior fuerit, id, e materia secretum subsequitur. Fitque hoc quidem imber: quod uero ex altera exhalatione, Enephias.

Cum autem is flatus, qui in nube inclusus excernitur, ab altera repercutitur, uortex existit, ut fieri solet, cum ex patenti loco in angustum, in portis aut uis uentus uis adigitur. In eiusmodi enim locis per sepe accidit, ut corporis ita fluentis prima parte repulsa, propterea quod non cedat, aut ob ar-

d Determinat de Typhone, & circa hoc duo facit: primo determinat de ipso Typhone: secundo de effectu eius: ibi. Fit quidem igitur. Prima iterum in tres. primo enim, determinat de principio generationis eius. secundo de motu ipsius: ibi. Deorsum autem fertur. tertio de tempore: & loco generationis eius: ibi. Borealibus autem non. Circa primum duo facit: primo facit quod dictum est. secundo comparat typhonem ad Enephias: quantum ad generationem eorum: ibi. Veruntamen quia sicut, dicit ergo primo, quod quando spiritus inclusus in nube segregatur

ἐνεφίας τυφών

posset penetrare ad interiora, nisi prius ruptis exteriorib'...

spiritus erat, multus secedebat simul, qua efflabat, & ferebatur...

e Semp. n. oportet putare asse qui fulminibus spūs, & pcedere: sed non videntur, quia sine...

f Et tonitrua aut diuidunt, nō sono, sed quia simul segregat, q' plagā secit, & sonum, spirit'...

LECTIO III.

DE halo aut, & de Iride, & quid vtraque, & pp quam causam fit, dicamus, & de Pareliis, & virgīs: etenim hęc oīa fiunt pp eadē...

b Ipsius qdē igit halo apparet sepe circ' tot', & fit circa solē & lunā: & circa splēdētia aliorū. Adhuc aut minus nocte q' die, & meridie q' sero: diluculo aut minus, & circa occasum.

c Iridis aut nunquā fit circulus, nec maior semicirculo, de cisso, & occumbente quidem, & oriente minoris quidē circuli, & in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit.

LECTIO III.

Quam Philosophus determinauit de his, quæ generantur ex exhalatione eleuata a terra per motum & alterationem, consequenter intendit determinare de his, quæ fiunt per refractionem luminis ab exhalatione humida constante superius. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit intentionem suam & dicit, quod cum superius deter...

minatum sit de his, quæ fiunt ex exhalatione humida per motum, & alterationem, consequenter dicendū est de his, quæ fiunt per refractionem luminis ab eodem vapore humido, consistente in nube, vel caliginē: puta de Halo, Iride, & Virgīs, & Pareliis. Et circa hoc considerandum est quid sit vnumquodque eorum, & propter quā causam fiunt, quia: vnumquodque eorum sit propter eandem causam. Secundo de ibi.

¶ Prosequitur intentum, & circa hoc duo facit. Primo determinat in generali de accidentibus & causis Halo, & Iridis, & quorundam aliorum, quæ fiunt per refractionem luminis. Secundo, determinat de causa, & principio illorū magis in speciali: ibi, Quod quidem igitur visus, & prima iterum diuidit in duas partes. primo enumerat accidentia circa Halo, & Iridem. secundo determinat de causis dictarū apparētiarū: ibi, Causa autem horū. Circa primum duo facit. primo determinat de accidentibus Halo, secundo de accidentibus Iridis: ibi, Iridis autem nuncquam. Primo ergo dicit, quod Halo sepius apparet secundum circulum perfectum: dicit autem saepe, quia quandoq' propter interruptionem caliginis, a qua fit refractione, circulus interruptitur: fit etiam Halo circa solem & lunam, & circa alia multum luminis habentia. Adhuc non minus, apparet de nocte circa lunam & stellas, quā de die circa solem: immo magis apparet de nocte quā de die, quia in die lux men solis obscurat apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit. Vocat autem hic Philosophus occasum, non illud tempus vespertinum, quod communiter sero dicitur, aliā sibi contradiceret dicendo, quod Halo fit in sero, & non fit circa occasum, sed vocat occasum declinationem solis a meridie, quæ est ante illud tempus vespertinum, & post meridiem. Et non fit Halo circa occasum, quia tunc propter moram solis, calor est teruentior, & dissipat eius apparentiam. Deinde cum dicit, Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgās, & Parelios: ibi, Parelij autē. Circa primum tria facit. primo ostendit accidentia Iridis, quantum adfigurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad temp' apparitionis: ibi, Et post autumnale. tertio quantum ad colores, & numerū: ibi, Neque duabus plures. Dicit ergo primo, quod Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, neque apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quæ est maior portio circuli, sub qua possit apparere: ille...

¶ Quin & tonitrua, ac fulgura non sono findunt, sed quod una spiritus excernitur, istum, sonumque efficiens; qui si percussit, findit nec urit. De tonitruo igitur, fulgure, ecnephia: item de præteritis & typhonibus, atque fulminibus, quæ idem omnia sunt, quæ uerum sit inter se differentia, dictum est.

Tractatus secundi, libri tertii, de Halo, & Iride, Pareliis, Virgīs, in generali. Cap. III.

DE corona autem, & arcu quid utrumque sit, & quā ob causam fiunt, & de Pareliis, & Virgīs, & ceteris, quæ accidunt, dicamus. Hęc enim omnia ab iisdē inter se causis oriuntur: primum uero affectiones, et quæ eorū unicuique accidunt, sumere oportet.

Coronæ igitur integer sepe circulus apparet, et circa solem, & lunam, astraque splendida oriuntur, et nihil minus nocte quā die, in meridie, quā in occasu, rarius tamen matutino tempore & in occasum.

Arcus uero nunquam existit circulus, nec maior semicirculo, & occidente, atque oriente minimi quidem circuli, sed apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit. Vocat autem hic Philosophus occasum, non illud tempus vespertinum, quod communiter sero dicitur, aliā sibi contradiceret dicendo, quod Halo fit in sero, & non fit circa occasum, sed vocat occasum declinationem solis a meridie, quæ est ante illud tempus vespertinum, & post meridiem. Et non fit Halo circa occasum, quia tunc propter moram solis, calor est teruentior, & dissipat eius apparentiam. Deinde cum dicit, Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgās, & Parelios: ibi, Parelij autē. Circa primum tria facit. primo ostendit accidentia Iridis, quantum adfigurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad temp' apparitionis: ibi, Et post autumnale. tertio quantum ad colores, & numerū: ibi, Neque duabus plures. Dicit ergo primo, quod Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, neque apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quæ est maior portio circuli, sub qua possit apparere: ille...

apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit. Vocat autem hic Philosophus occasum, non illud tempus vespertinum, quod communiter sero dicitur, aliā sibi contradiceret dicendo, quod Halo fit in sero, & non fit circa occasum, sed vocat occasum declinationem solis a meridie, quæ est ante illud tempus vespertinum, & post meridiem. Et non fit Halo circa occasum, quia tunc propter moram solis, calor est teruentior, & dissipat eius apparentiam. Deinde cum dicit, Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgās, & Parelios: ibi, Parelij autē. Circa primum tria facit. primo ostendit accidentia Iridis, quantum adfigurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad temp' apparitionis: ibi, Et post autumnale. tertio quantum ad colores, & numerū: ibi, Neque duabus plures. Dicit ergo primo, quod Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, neque apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quæ est maior portio circuli, sub qua possit apparere: ille...

¶ Ostendit accidentia circa alias apparentias, & circa hoc duo facit. primo ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgās, & Parelios: ibi, Parelij autē. Circa primum tria facit. primo ostendit accidentia Iridis, quantum adfigurationem. secundo ostendit accidentia quantum ad temp' apparitionis: ibi, Et post autumnale. tertio quantum ad colores, & numerū: ibi, Neque duabus plures. Dicit ergo primo, quod Iris nunquam apparet secundum circulum perfectum, neque apparet in maiori portione circuli decisi per diametrum, sed sole oriente, aut occidente apparet sub figura semicirculi completa, quæ est maior portio circuli, sub qua possit apparere: ille...

Ille est circulus est minor q' circulus quem facit in meridie. Cū autem sol eleuatur supra horizontem, apparet minor pars semicirculi: circulus tamen quem tunc facit, est maior quā illi quem faciebat oriente, vel occidente Sole. Deinde, cum dicit, f. ¶ Enumerat accidentia Iridis quāntum ad temp' apparitionis & dicit, q' post equinoctium autumnale existentibus diebus breuioribus, iris potest apparere in qualibet hora diei, quia tunc sol non multū eleuatur super horizontem, sed in æstate sole existente circa tropicum non fit in meridie. Et hoc maxime in regionibus, in quibus sol multum accedit ad zenith capitum, quia tūc basis pyramidis, sub qua videtur iris, aut directe iacet supra terram, aut modica portio eius est per eam. Et tunc ad videndam apparentiam Iridis, oportet ret quod homo iacet quasi reclinatus in terra, & oculus nō esset eleuatus. Deinde cum dicit, g. ¶ Ostendit quorū sint Irides secundū numerum, & accidentia eius, quantum ad colores & dicit de primo, q' aliquando videntur duæ Irides, sed plures duabus nō apparent, nisi raro, quarum altera continet alteram, & vtraque earū habet tres colores principales, eosdem quidem secundum speciem, & æquales secundū numerum, sed eius, quæ est extra & continet aliam, colores sunt obscuriores & minus apparentes, quā illius quæ est intra, & continetur. Et illi colores s'm sicut sunt positi modo contrario, quia iris interior & quæ continetur, habet in maiori portione circumferētia, colorem puniceum: in media aut vridē, & in minori alurgū, i. subalbū. Sed maior exterior habet in minori circulo puniceū, & alios proportionabiliter. I. in medio viridem, & in supero alurgum. Et hi colores, quos dicimus esse in iride, sunt tales, q' eos non possunt facere pictores. Ipsi. n. faciunt colores per admisionē aliorum colorum, sed isti tres colores, quos habet iris, non sūt per aliquam commisionem. Deinde cum dicit, h. ¶ Determinat de accidentibus circa Virgās, & Parelios & dicit, q' Parelij, & Virgæ apparet tantum circa Solem, & ideo nō fiunt nocte. Sole existente sub nostro hemispherio. Et quando contingit eos apparere, tunc solum apparet ex latere Solis. I. ex parte Septentrionis, vel Meridiei, & non apparent supra So-

culi, maxima autem portio, eleuato autem magis, circuli quidē maioris: minor aut portio.

f Et post autumnale qdē equinoctium in breuioribus diebus omni hora fit diei, in æstiuis autem non fit circa meridiem.

g Neq; duabus plures, virides fiunt simul. Harum aut tricolor qdē vtraq; & colores eosdē, & æquales s'm numerū inuicē hnt, obscuriores autē eius, q' extra, & eōtrario positis s'm positionē, q' qdē. n. intra, primā hēt periferiā, q' maxima, puniceā, q' autē exteriā, minimā qdē, ppinquissime aut ad hanc & alias proportionabiliter: sunt autē colores hi quos solos quidē fere non facere possunt pictores: quosdam. n. ipsi miscent. Puniceus autē & viridis & alurgos, nō fit mist' Iris aut hos habet colores, & viridem inter puniceum & viridem apparet, sepe xancos.

h Parelij aut, & virgæ fiunt ex latere semp. & neq; desup. neq; ad terrā. neq; ex opposito, neq; etiā in nocte, sed semp circa Sole. Adhuc aut dum ascēdit, aut descēdit semp. s'm plurimā aut ad Occidētē. in medio aut celi raro, vt in Bosphoro aliq' accidit: p totam. n. diem simul ordies duo parelij permanferunt vsque ad occasum. Quæ quidē igitur circuli vnūquodque ipsorum accidit, hęc sunt.

i Causa aut oīum horum eadē: oīa. n. hęc refractione sunt. Differunt autem modis, & a quibus, & quomodo accidit fieri refractionem ad solem, aut ad aliud aliquid fulgidorum.

k Et per diem quidem iris fit. nocte aut a luna, vt quidam antiqui putabant, non fiebat: hoc aut patiebatur pp raritatem: latebat. n. ipsos, fit t' raro aut fit. Causa aut, & q' in tenebris

Et post autumnale quidem equinoctium, diebus breuioribus omni diei hora exoritur, æstiuis uero diebus, per meridiem non fit.

¶ Determinat de accidentibus circa Virgās, & Parelios & dicit, q' Parelij, & Virgæ apparet tantum circa Solem, & ideo nō fiunt nocte. Sole existente sub nostro hemispherio. Et quando contingit eos apparere, tunc solum apparet ex latere Solis. I. ex parte Septentrionis, vel Meridiei, & non apparent supra So-

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subus solem versus terram, neque ex opposito, puta in oriente, unde mouetur Sol, vel in occidente, ad quem tendit. Et iterum apparet Parelij Soli ascendente ab Oriente, vel descendente ad Occidētē, sed raro apparent ipsi existentia in Meridie, quia tunc Sol propter minimum calorem diffusum materiam. Accidit tamen aliquando in Bosphoro, qd est mare diuidens Asiam ab Europa, quod ibi apparuerunt duo Parelij ex duobus lateribus Solis, ab ortu eius usq; ad occasum per totū diē. Accidentia igitur manifesta circa vnumquodque istorum sunt hæc, quæ determinata sunt. Deinde cum dicit, ¶ Determinat de causis dictarum impressionum & dicit, quod causa & principium omnium predictorum est una & eadem secundū substantiā, quia omnia secundum substantiam sunt refractione: quod intelligendū est non formaliter, sed causaliter. Nō. n. istę impressiones sunt formaliter refractione, quia iris formaliter est quędā figura & c. sed sunt refractione causaliter, quia oīa causantur ex refractione aliqua, sed differenter sunt secundū diuersos modos refractionis, siue reflexionis ad solem, vel ad aliquod aliud aliorum fulgidorū. Sed qualis sit refractione, & qualiter fiat, & ad quid, & a quo, & quæ sit causa eorum quæ accidunt circa ipsam refractionē, consequenter ostēdit Philosoph' licet text' nostri communiter hoc nō habeant. Dicit ergo, q' radii visuales, refringuntur ab oībus corporibus, quæ habent aliquā virtutē opaci, qd impedit illuminationē secundū directionem. Et ab habentibus planā, & lenē superficiem, sicut est aqua, q' est grossior, & aer, qui est subtilior. Et illud quod refrangitur, secundum veritatem est lumen generatum a corpore lucido secundum directionem, sed colores qui mouent perspicuum, quando est illuminatum, colorant ipsum. Deinde cum dicit, k. ¶ Regreditur ad numerandum quædam alia accidentia circa Iridem. Ex quo patet, quod hæc pars continuari debet ad illam partem, in qua enumerata alia accidentia Iridis: sed est hæc transposita propter aliquod accidens. Dicit igitur quod Iris die apparet, propter refractionem luminis solis a nube rorida sibi

sibi opposita. Sed de nocte, dixerunt quidam antiquorum, ipsam non apparere per refractionem luminis, quia in nocte raro fit, propter quod latebat ipsos. Sunt autem tres causae, propter quas raro apparet de nocte. Prima est, quia colores obcurantur de nocte propter obscuritatem noctis. Secunda causa est, quia iris non potest apparere, neque fieri de nocte, nisi solum in vno die naturali mensis. Tertia est, quia iris non fit de nocte nisi luna existere plena in oriente, & in occidente nube opposita existente densa. Et illa raro simul contingunt. Signum autem rare apparitionis eius dicit esse, quia in quinquaginta annis non percipit eam, nisi bis fieri. Deinde cum dicit.

I Quod quidem igitur visus refrangit, sicut ab aqua, sic & ab aere, & ab omnibus habentibus superficiem planam, ex his quae circa visum ostensa sunt, oportet accipere fidem. Et quae speculorum in quibusdam quidem & figure apparent: in quibusdam autem colores solum. Talia autem sunt quae circa speculorum, & nullam sensibile habent diuisionem. In his enim figuram quidem impossibile apparere: videtur enim esse diuisibilis: ois enim figura simul videtur figura esse, & diuisionem habere: quoniam autem apparet aliquid necessarium: hanc autem impossibile, relinquuntur color autem apparet solum. Color autem aliquando quidem clarus videtur: clarorum autem aliquando propter misceri ei, qui speculi, aut propter debilitatem visus, aut quia medium coloratum, alterius coloris efficit phantasia. Sicut autem de his nobis speculorum in demonstratis circa sensus. Propter hoc quidem dicam, his autem quae existunt, utamur ipsis.

L E C T I O I I I I.

Rimo autem de figura halo dicamus, & quare circulus fit, & quare circa Solem, aut Lunam. Similiter autem & de aliis astris: eadem enim in omnibus congruet ratio.

In quibus apparet figura & color obiecti determinate, quaedam autem sunt in quibus apparent colores, non autem figura determinata, sicut sunt illa quae sunt valde parua, & non possunt diuidi in partes quae comprehendantur a visu: quare relinquuntur, quae in talibus solum color apparebit. Tertio, supponendum est quod in corporibus specularibus aliquando apparet color clarus, quando scilicet speculum est purum, & mundum, non habens aliquem colorem extraneum, & medium similiter est purum, & visus est fortis, bene dispositus. Aliquando autem color corporis clari apparet obscurus, propter defectum alicuius istorum trium. De his autem demonstratum est in libro de sensu, & sensato, vel in libro de sensu. In perspectiua communi: nunc autem istis suppositis dicendum est de aliis. Intelligendum est autem circa primam suppositionem, quod visio non fit extra mittendo, sed intra accipiendo, id est radij visuales, per quos videtur res ab extra, non procedunt ab oculo ad obiectum, sed ab obiecto ad oculum. Et id est radij visuales refranguntur ab speculo ad visum: non autem

ad solem, vel aliud obiectum, quia non refranguntur ad id a quo procedunt. Sed Aristoteles loquitur hic secundum communem opinionem perspectiuorum sui temporis, qui habebat contrariam opinionem de his. Nec refert ad propolium quodcumque istorum dicatur, quia eodem modo accidunt omnia circa halo, & iridem, quocumque istorum posito. Ad maiorem autem claritatem dicendum, & dicendum, notanda sunt duo. Primum est, quod ad quamlibet refractionem tria concurrunt de necessitate. Primum est obiectum, quod imprimit similitudinem suam in speculum, puta, lumen solis, & hoc habet rationem refracti. Speculum quod determinat actionem obiecti, & recipit similitudinem eius, quae habet rationem refrangentis. Et visus qui habet rationem eius, ad quod sit refractione. Secundo notandum est, quod radius visualis est triplex, scilicet rectus, qui per medium vni forme libere procedit a corpore lucido ad visum. Secundo, reflexus, qui propter densitatem alicuius medijs non potest vltimius transire, sed reflectitur, & reuertitur ad corpus luminosum, a quo procedit, sicut accidit de radijs solaribus, qui reflectuntur a terra sursum versus solem, sicut visum est supra. Tertio est radius refractus, qui propter occursum alicuius medijs, non quidem impeditur taliter vltimius procedere, in modo procedit vsque ad visum, sed non recte, quia recedit a perpendiculari. Aristoteles tamen in distemperant vltimius nominibus, cum dicit quod visus refrangitur ad aliquod corpus lucidum. Deinde cum dicit.

lateant, quodque alia multa concurrere oportet, eaque omnia una mensis die. Nam plenitudo fiat, si existere debet, necesse est, idque occidente, aut oriente Luna. Quare in annis supra quinquaginta, bis tantum in eam incidimus.

Porro ea quae de aspectu demonstrantur, fidem faciunt, aspectum, ut ab aqua, sic etiam ab aere, & ab omnibus istis, quae summam partem lunam habent, reflecti, atque etiam, quamobrem nonnullis in speculis non solum colores, verum etiam figurae appareant, in nonnullis tantummodo colores. Talia autem sunt, quaecumque parua sint, & nullam ad sensum fieri non potest, ut figura appareat, quandoquidem diuisa esse videbitur. Omnis namque figura, simul figura esse, & omni ex parte diuisi posse videtur. Quoniam autem aliquid appareat necesse est, figura vero non potest, colorem solum apparere relinquuntur. Color autem splendorum, interdum quidem splendidus apparet, nonnunquam vero, aut quod speculi color admisceatur, aut ob aspectus imbecillitatem, diuersi coloris faciem exhibet. Sed haec in hijs, quae de sensu demonstrantur, contemplantur sumus, ideo nonnulla nunc trademus, nonnullis, ut iam constituis, utemur.

Tractatus secundi, libri tertij, in quo determinat in speciali de halo. Cap. II.

Rimum vero de Corona dicamus, & cur orbis fiat, & quamobrem circa Solem, aut Lunam, eodemque modo, & circa aliorum siderum aliquod: eadem enim in omnibus congruet ratio.

L E C T I O I I I I.

Ramissis suppositionibus necessarijs ad declarationem eam dictorum quae dicendorum, consequenter profectur de Halo, Iride, & reliquis, & primo determinat de Halo: secundo de Iride: ibi, Iris autem. Et tertio de Pareijs, & Virgibus: ibi, Eadem autem dicitur. Circa primum duo facit. Primo assignat causam generationis, & modum. Secundo reddit causam cuiusdam accidentis halo: ibi, Saepius autem. Prima iterum in tres. Primo ostendit modum generationis halo. Secundo ostendit causam figure eius: ibi, Undique autem. Tertio ostendit causam coloris illius: ibi, Oportet autem. Quatum ad primum igitur, primo praemittit intentionem suam & dicit, quod primo dicitur esse de halo, & de figura eius in speciali, quare scilicet circularis figura, & vtrum fiat circa Solem, & Lunam, & similitur circa alia astra, & non ex opposito, vel ex latere alicuius, quae eadem est ratio de omnibus. Secundo ibi.

b ¶ Quia

Quia halo apparet ex refractione visus, consistente vapore, vel aere, ideo philosophus declarat, quomodo se habeat vapor huiusmodi, a quo fit refractione. Et dicit quod refractione visus in apparitionibus halo, fit a vapore, vel aere, id est ab aere vapore, ingrossato a frigido in nubem tenuem, paruarum & regularium partium.

Et hoc manifestat per signum: quia si ille vapor, in quo apparet halo, ingrossetur, tunc est signum pluuie. Si autem distrahatur, & disgregetur, tunc est signum venti. Si vero euanescat, & exterminetur, tunc est signum serenitatis. Probat autem primum, quia talis ingrossatio vaporis ostendit continuam inspirationem nubis, quam tandem necessarium est permittari in aquam. Et propter hoc huiusmodi nubes continue sunt nigriores, quoad usque; finaliter disappearat halo. Secundum vero, manifestatur: quia illa distractione non potest fieri, nisi a vento, qui iam incipit flare. In signum cuius, quando distrahatur halo, ventus incipit manifeste apparere ex illa parte, in qua incipit illa distractione, ex quo possimus etiam concludere, quod ventus prius flabat, & distrahebat halo, sed nondum erat nobis praesens, & manifestus, vel prius flabat in alijs partibus, sed nondum erat praesens illi parti, in qua fit halo. Marcescencia autem siue euanescentia, est signum serenitatis: quia non distrahatur nisi a calido distegante vapore nubis, & sic aer vel vapor propter tale calidum, non potest condensari in nubem, ex quo fit serenitas. Vnde relinquuntur, quod halo fiat in nube tenui, & densata a frigido, ut dictum est. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit, quomodo & qualiter se habente nube, secundum positionem ad astrum fulgidum, fiat refractione, & dicit quod visus refrangitur a caligine existente inter ipsum, & Solem, vel Lunam, & propter hoc non apparet ex opposito, sicut iris, quae apparet in nube opposita Soli, vel Lunae visu existente in medio, nec etiam apparet ex lateribus, sicut virga, & pareijs. Ad cuius intelligentiam considerandum est, quod in apparitione halo, inter visum, & astrum, mediat nubes tenuis, a qua fit refractione, ita quod astrum videtur per ipsam, propter quod etiam videtur in eadem superficie cum ipsa, quia quando aliquod corpus remotum videtur per aliquod corpus

Refrangitur a consistente caligine circa Solem, aut Lunam visus: propter quod non ex opposito, sicut iris apparet. Undique autem similiter refractione necesse circuli esse aut circuli parte: ab eodem enim signo ad idem signum aequales franguntur super circuli lineam semper. Sit enim a signo in quo A. ad B. fracta quae A. G. B. & quae A. Z. B. & quae A. D. B. aequales autem hae A. G. A. Z. A. D. ad inuicem: & quae A. D. B. inuicem, puta, G. B. Z. B. D. B. & protrahatur. A. C. B. quare trigoni: aequales etenim super

A medium distans a visu, tunc obiectum videtur esse simul cum medio, quia visus propter distantiam improporcionatam sibi, non diiudicat remotionem visus ab altero. Et propter eandem causam corpus sphaericum a remotis visum, semper apparet planum superficiei, quia visus propter improporcionatam distantiam, sicut dictum est, non diiudicat distantiam, neque figuram, & maximum circulum eius. Deinde cum dicit.

Reflectitur igitur aspectus, aere & uapore in nubem concreto, si tamen aequabilis, & minus paribus concreuerit. Ideo in concreto aqua praenunciat. Cum dissipatur quidem, aut emarcescit, marcor serenum, dissipatio uero uentum declarat. Nam si nec emarcescat, nec distrahatur, sed suam ipsius recipere naturam permittatur, signum aquae merito est. Talem enim fieri concretionem iam indicat, ex qua continenter densata ad aquam uenire necesse sit. Quam etiam ob causam, ceterarum maxime omnium nigro colore existunt. Cum autem distrahata fuerit, uenti est indicium. Siquidem distractione a uento orta est, qui iam quidem incipit, nondum tamen adest. Cuius rei signum est, quod unde praecipua dissipatio fit, inde uentus ortum habet, sed cum emarcescit, serenitatis. Si enim aer non ita sese habeat, ut interceptum calorem uincere non ualeat, nec item in aqueam concretionem densari, perspicuum est, uaporem a sicca & ignea exhalatione nondum esse secretum, quod quidem serenitatis causa est. Quoniam igitur modo aere affecto reflexio fiat, dictum est.

Caligine autem circa Solem & Lunam coacta, aspectus reflectitur. Itaque non e regione, ut arcus, apparet.

Ac cum omni ex parte aequa reflectatur, necesse est, circulum esse, aut circuli partem. Ab eodem enim puncto in idem punctum, aequales linea in orbis linea semper stentur. Sint enim a puncto A. ad B. inflexa linea A. C. B. A. f. B. & A. D. B. Sintque A. C. A. f. A. D. inter se aequales, et quae etiam sunt ad B. ductae inter se, atque A. E. B. iungatur, profecto triangula aequalia erunt, & similia utpote in aequali. A. E. B. Ex angulis, uero ad lineam. A. E. B. refranguntur ad angulos aequales, facientes angulos aequales in puncto refractionis, faciunt figuram circulaem: sed radij, quibus uidetur halo, aequaliter distantia perpendiculari: & refraguntur in aequali distantia ad perpendiculari: ad angulos aequales: ergo faciunt circulum. Maior est manifesta, quia astrum aequaliter agit, & illuminat partes existentes inter extremos radios refractos: quia aequaliter distant. Minorem uero probat in terminis communibus, hoc modo. Sit A. visus, qui refrangitur. B. autem sit astrum, ad quod Tho. in meteo. F. fit

incipit plueri, antequam pluatur, vel etiam cum desinit, & talis nubes posita fuerit ex opposito Solis, vel alterius astri fulgidi, ita ut fiat speculum refrangens visum ad oppositum, scilicet ad astrum, tunc sunt colores iridis in tali speculo. Sed quia illae paruae guttulae nubes sunt specula parua, & indiuisibilia secundum sensum, ideo in illis apparet color tantum, non autem figura obiecti. Quia autem sunt continuatae adinuicem, ideo in illis apparet color continuus, non interruptus. Sed ista reuerberatio colorum solum contingit, quando nubes & astrum, ponuntur ex opposito, & visus noster est in medio ipsorum. Deinde cum dicitur.

¶ Ponit in speciali modum generationis coloris puniceus, qui est primus inter principales colores iridis, & circa hoc tria facit, primo praeimitit quaedam suppositiones necessarias ad propositum: secundo ostendit causam coloris puniceus; ibi, {Propter quod iridis} tertio ponit modos generationis talis coloris, declarando ipsum per quaedam signa ibi, Apparet ita que iris. Ponit ergo primo tres suppositiones, quarum prima est, quod iris est refractione, id est apparitio ex refractione causata, & quia causatur ex refractione a nube opposita, ideo semper fit ex opposito ad astrum: halo autem fit circa ipsum, conueniunt tamen in hoc quod utrunque fit ex quadam refractione. Secundum tamen quod supponit est quaedam differentia inter halo & iridem: quia in halo non est illa varietas colorum quae est in iride. Iterum in iride est refractione a longe, & a nigro, sed halo fit de prope, & ab aere: aliori secundum naturam. Tertia suppositio est, quod fulgidum, seu lucidum visum in nigro, vel per nigrum, apparet puniceum. In signis cuius, ignis lignorum viridium habet flammam rubeam, quia magna multitudo sumi, qui est niger, miscetur tali igni lucido. Sol etiam visus per caliginem, vel sumum, apparet puniceus id est subrubeus, tendens ad albedinem. Sciendum est autem, quod quando aer, vel aliud perspicuum est in propria natura pura, & non aliquo colore coloratum, tunc habet solum rationem obiecti, per quod videtur obiectum, non autem habet rationem obiecti. Quando autem est impurum, & coloratum aliquo colore, tunc ha-

magnitudinis, visa, necesse est continuiam magnitudinem eiusdem apparere coloris, vnumquodque enim speculorum eundem reddit colorem continue. Quare, quoniam haec contingit accidere, cum habeat hoc modo Sol & nubes, & nos sumus in intermedio ipsorum, erit propter refractionem emphasis quaedam, quinimmo & videtur nunc, & non aliter habentibus facta iris.

¶ Quod quidem igitur iris fit refractione visus ad solem manifestum, propter quod & ex opposito semper fit: halo autem circa ipsum, quamuis ambo refractione, sed hoc quidem colorum varietate differt, hic quidem ab aqua, & nigro fit refractione, & de longe, hoc autem de prope, & ab aere aliori secundum naturam. Apparet autem fulgidum per nigrum, aut in nigro puniceum. Differt enim nihil a puniceo, videtur autem maiorum lignorum ignem quomodo rubeum habet flammam propterea quod fumo multo mistus est ignis fulgidus existens, & albus, & per caliginem fumum, sol apparet puniceus.

¶ Propter quod Iridis quidem refractione, quae prima, talem videtur habere colorem: a guttis enim paruis fit refractione: quae autem ipsius halo, non. De aliis autem coloribus posterius dicemus. Adhuc autem circa ipsum quidem sol non fit mora talis consentientia: sed aut pluit, aut dissoluitur: ex opposito autem in intermedio generationis aequi fit quoddam tempus. Quoniam si quidem fieret, esset utique colorata halo, sicut iris, nunc autem tota non sunt talem habentia emphasim: neque circulo: parua autem, & secundum partem quae vocantur virgae.

¶ Quoniam si constaret talis caligo, qualis fiet utique ab aqua aut aliquo alio nigro, sicut dicimus, Apparet utique iris tota, & coloratum aliquo colore, tunc ha-

bet rationem obiecti, & ex colore utriusque, scilicet obiecti & obiecti, componitur vnum obiectum completum visus, ex hoc quando lucidum, vel obiectum, transit per tumum, vel caliginem, vel aliud nigrum, tunc ex utroque componitur tertius color, qui dicitur puniceus, & hic tanto magis accedit ad album, quanto magis in tali ratione dominatur lucidum, & ita similiter de nigro. Et huius signum euidens potest esse, quod radius solaris transiens per amphoram vini nigri, videtur puniceus, secundum modum praedictum. Deinde cum dicitur.

¶ Ponit causam coloris puniceus in iride, dicens, quod prima refractione, id est primo color ex refractione causatus, apparet propter refractionem luminis solis a guttis paruis, quae sunt in nube nigra, & aquosa: quia fulgidum visum in nigro apparet puniceum. Sic autem non est de halo. Non est autem tanta diuersitas colorum in halo, sicut in iride: quia nubes in qua videtur halo, non est tanta permanentiae circa solem, sicut nubes, in qua apparet iris: quia nubes circa solem, vel conuertitur in pluuiam, vel cito dissoluitur: propter calorem solis, sed nubes existens in opposito solis, facit aliquam moram, saltem per totum tempus, in quo generatur aqua ex nube. Quod si esset in nube, in qua generatur halo, tunc utique halo apparet coloratus, sicut iris. Et eadem etiam causa, quae iris fit ex opposito, non fit sub figura circuli completi, sed est figura eius parua: quae non est maior semicirculo diuisa per quaedam virgas, quae apparent in medio praedictorum colorum. Et si talis caligo aliter poneretur circa solem, esset maioris figurae iris. Deinde cum dicitur.

¶ Declarat modum generationis coloris puniceus per quaedam signa. Et primum per quod demonstratur quod iris fiat per refractionem ad aerem grossum & caliginosum est, quia in huiusmodi lucernas de nocte apparet circulus habens colorem puniceum Iridis, quod fit propter refractionem luminis lucernae ad aerem circumstantem, qui est ingrossatus a frigido, vel etiam: est terminatus per admissionem sumi egredientis a lucerna, & ita est nigrescens a fumo: hoc autem fit maxime flantibus ventis australibus:

¶ Nam si eiusmodi nebula, qualis aqua, aut alterius cuiuspiam nigri, ut diximus, esse solet, cogeretur, iris profecto integra, ut quae circa lucernas

magnum eiusdem coloris appareat necesse est. Vnumquodque enim speculum ei, quod coheret, sumi ipsius colorem impatiuntur. Quoniam igitur haec possunt evenire, cum Sol & nubes hoc modo se habuerint, nosque inter ea positi fuerimus, ob reflexionem aliquid apparebit. Atqui, & tum, & non aliter bis habentibus arcus existere cernitur.

¶ Perspicuum igitur est, arcum aspectus reflexionem solis uersus esse. Quocirca & Sole aduerso semper oritur. Corona autem circa ipsum, & quanquam utrunque reflexio est, arcus tamen colorum varietate differt. Haec enim quidem reflexio ab aqua & nigro, & longinquo efficitur, illa uero e propinquo, & ab aere, qui natura est, candidior. Quod autem splendidum est in nigro, aut per nigrum (nihil enim interest) puniceum apparet. Quod in igne ex lignis uiridibus accenso intueri licet, quem admodum rubram flammam habeat, propterea quod ignis, qui splendidus est & candidus, multo fumo admixtus sit. Quin etiam Sol per caliginem & fumum puniceus apparet.

¶ Quapropter arcus reflexio prima talem habere uidetur colorem, ut potest ab exiguis guttulis facta refractione, Corona autem reflexio minime. De alijs uero coloribus postea dicemus. Praeterea circa ipsum Sol nulla eius modi concretionis fit mora, sed aut pluit, aut dissoluitur. Cum autem est in contrariis locis, dum aqua gignitur, aliquod tempus intercedit. Id uero nisi accideret, Corona, quem admodum & arcus, colore tincta apparerent. Nunc autem integra quaedam nulla, nec in orbem e modo apparent, sed exigua quaedam & per partes, quae uirgae nominantur.

australibus: quia tunc aer est magis ingrossatus propter humorem, quem secum adducit uenti australes. Et hoc maxime accidit his, qui habent oculos debilitatos propter nimiam humiditatem: tum quia aer etiam tunc magis ingrossatur propter humorem euaporantem ab oculis, tum quia visus facile refrangitur ab aere grosso propter debilitatem, superius secundum antiquos, quod visus fit qui refragatur: sicut supra dictum est. Sed tamen postmodum dicere quod huius ratio est, quia visus de bilis non potest operari circa obiectum forte, cuiusmodi est lumen, propter debilitatem, sicut accidit nocte, quae propter debilitatem visus non potest aspicere lumen solis. Et ideo propter infirmitatem, quae quasi uelut oculum inuictur lumen lucernae sub quadam caligine, & videtur ei lumen etiam magis obscurum, quam sit. Assignat autem duas rationes, quare lumen lucernae non facit colorem puniceum in sua iride, sicut lumen solis. Prima est, quia visus debilitat alteratur a lumine lucernae debili existente, & ideo lumen non apparet ita album, sicut apparet in altera ratione forti. Secunda autem est, quia speculum, in quo lumen uidetur scilicet aer circumstantis, est nigrum propter fumum lucernae, & propter hoc ostendit colorem solis non puniceum, sed purpureum: qui magis accedit ad nigrum, quam puniceus. Secundum signum est, quia in aqua maris sursum eleuata a remis nauarum, apparent tales colores, propter refractionem luminis ad aerem ingrossatum propter frigiditatem, & humiditatem aquae maris, & terminatum etiam, & aliquo modo denigratum ab umbram, quam faciunt latera nauis, & propter hoc tales colores sunt similiores coloribus Iridis lucernae, quam Iridis caelestis: quia talis iris non habet colorem puniceum, sed purpureum. Refractione autem in tali iride fit a guttis paruis, & continuis, quae eleuantur a remis. Tertium signum est, quia quando aliquis est in aliquo loco, qui ex una parte est tenebrosus, & ex alia scilicet ex opposita parte irradiatur a Sole, & rotatur, id est distillat humorem aqueum, sine manu, sine ore, sine alio instrumento, subtili stillatione, tunc apparet similes colores Iridis, propter refractionem luminis ad talem aquam stillantem, & nigram apparentem propter umbram: hoc autem manifeste uidetur in hominibus velociter loquentibus: ab ore

sicut quae circa lucernas. Circa has. n. secundum plurimam australibus, existentibus, iris fit hyeme. Maxime autem manifesta fit humidis habentibus oculos: horum. n. visus cito propter debilitatem refrangitur. Fit autem & ab humiditate aeris: & ab euaporatione a flamma defluente & mista: tunc. n. fit speculum: & propter nigredinem. Fumosa. n. euaporatio, illa lucerna autem lumen non albi, sed purpureum apparet, circulo & iriale puniceum autem non est: est enim visus, quia paucis, qui refrangit, & nigrum speculum. Quae autem a remis sursum lata ex mari iris, positione quidem eodem modo ei, quae in caelo, colore autem similior ei, quae circa lucernas: non. n. puniceum, sed purpureum habens uidetur colore. Refractione autem a paruissimis quidem continuis autem fit guttis: haec autem aqua segregata sunt penitus. Fit autem & si quis subtilior rationibus roret in aliquem talem locum, qui positione ad solem uersus sit: & hac quidem illustret, hac autem umbram sit: in tali enim, si quis intus roret statim extra supermutatur radii: & faciunt umbram apparere iridem. Modus autem, & coloratio similis, & causa eadem est quae a remis: manu enim, pro remo uirtur rotans.

LECTIO VI.

¶ Vniam autem color talis, simul palam erit & de aliorum colorum phantasia ex his. Oportet enim intelligentes, sicut dictum est, & supponentes, primo quidem quia fulgidum in nigro, aut per nigrum colorem facit puniceum: secundo autem quia visus protensus debiliior fit: & minor: tertio quia nigrum respectu albi uelut negatio est.

¶ Vniam autem color talis, simul palam erit & de aliorum colorum phantasia ex his. Oportet enim intelligentes, sicut dictum est, & supponentes, primo quidem quia fulgidum in nigro, aut per nigrum colorem facit puniceum: secundo autem quia visus protensus debiliior fit: & minor: tertio quia nigrum respectu albi uelut negatio est.

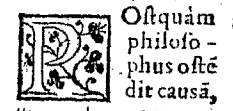
enim eorum, dum loquuntur, saepe egreditur quidam humor aqueus, rotundus, & inflatus, in quo apparent colores Iridis, si homo fuerit uersus solem. Pueri etiam quibusdam instrumentis vitreis ori suo appositis, emittunt tales inflationes rotundas ad modum uesicularum, in quibus apparent colores Iridis. Hoc etiam apparet in aqua, dum percutitur, & in sapone, quando lotrices ipsam manibus liquefaciunt, & in multis aliis, a quibus eleuantur huiusmodi inflationes rotundae & in eis apparent colores Iridis. Signum est ergo quod Iris caelestis generatur per refractionem luminis, a nubem rotunda: quia etiam praedicta Iris causatur per refractionem ab aqua rotunda. Deinde cum dicitur.

¶ Quae autem a remis, dum e mari atoluntur, Iris existit, quod ad situm quidem attinet, eodem modo quo caelestis efficitur. Sed colore ei similis magis est, quae circa lucernas uidetur. Non enim puniceo colore, sed purpureo uidetur: reflexio uero minutioribus illis quidem, sed continuatae fit guttis, quae sane aqua sunt, iam prorsus secreta. Fit uero etiam, si quis tenuibus aspersioibus locum ita soli obuersum conspergat, ut hac parte illum sol illuminet, illa umbram faciat. In eiusmodi enim loco si quis intus aspergat, ei qui extra est, qua parte radij commutantur & umbram faciunt, Iris apparet. Modus autem & locus similes sunt, causaque eadem, quae eius quam remi efficiant: siquidem qui aspergat, uice remi, manu uirtur.

LECTIO VI.

¶ Quae autem a remis, dum e mari atoluntur, Iris existit, quod ad situm quidem attinet, eodem modo quo caelestis efficitur. Sed colore ei similis magis est, quae circa lucernas uidetur. Non enim puniceo colore, sed purpureo uidetur: reflexio uero minutioribus illis quidem, sed continuatae fit guttis, quae sane aqua sunt, iam prorsus secreta. Fit uero etiam, si quis tenuibus aspersioibus locum ita soli obuersum conspergat, ut hac parte illum sol illuminet, illa umbram faciat. In eiusmodi enim loco si quis intus aspergat, ei qui extra est, qua parte radij commutantur & umbram faciunt, Iris apparet. Modus autem & locus similes sunt, causaque eadem, quae eius quam remi efficiant: siquidem qui aspergat, uice remi, manu uirtur.

¶ Quae autem a remis, dum e mari atoluntur, Iris existit, quod ad situm quidem attinet, eodem modo quo caelestis efficitur. Sed colore ei similis magis est, quae circa lucernas uidetur. Non enim puniceo colore, sed purpureo uidetur: reflexio uero minutioribus illis quidem, sed continuatae fit guttis, quae sane aqua sunt, iam prorsus secreta. Fit uero etiam, si quis tenuibus aspersioibus locum ita soli obuersum conspergat, ut hac parte illum sol illuminet, illa umbram faciat. In eiusmodi enim loco si quis intus aspergat, ei qui extra est, qua parte radij commutantur & umbram faciunt, Iris apparet. Modus autem & locus similes sunt, causaque eadem, quae eius quam remi efficiant: siquidem qui aspergat, uice remi, manu uirtur.

Ostendam quod philosophus ostendit causam, & modum generationis coloris puniceus, consequenter assignat causam, & modum generationis aliorum, & circa hoc duo facit, primo assignat causam colorum principalium: secundo cuiusdam alterius coloris minus principalis: ibi, {xancos autem} Circa primum duo facit, primo praeimitit quaedam suppositiones necessarias ad propositum. Secundo, ex talibus suppositionibus concludit propositum: ibi, {Qui quidem igitur} Circa primum igitur dicit, quod postquam dictum est de uno colore, simul et ex dicendis manifestum erit de aliis. Sed oportet prius supponere quaedam, & primo, quod sicut dictum est, lucidum, seu fulgidum apparet in nigro per refractionem, sicut per nigrum, tanquam per medium, facit apparitionem coloris puniceus, maxime si alteratio fulgidi fit fortis. Secundo supponendum est quod visus de longe uidet obiectum, debilius, & minus uidet, quam uidens de prope. Et huius ratio est, quia omne agens naturale debilius agit in multum distant, quam in propinquum, & ex consequenti uisibile debilius alterat visum a remotis, quam de propinquo, conuenienti scilicet propinquitate. Tertia suppositio est, quod nigrum in genere colorum est uelut priuatio, respectu albi praesertim: contraria enim reduncuntur ad priuatiua, & semper alterum contrarium habet rationem habitus & perfectioris respectu alterius: alterum uero rationem priuationis, & imperfecti respectu primi, sicut declaratur decimo metaphysicae. Ex quo sequitur, quod illud quod uidetur, Tho. in Meteo. F 3 uisus

visu existente debili, & deficiente, apparet nigrum, quia sicut...

In deficiendo. n. visum apparet nigrum. Propter quod quæ longe omnia nigriora apparent...

Qui quidem igitur fortior i puniceum colorem pmutavit: habitus autem in viridem: qui autem adhuc debilior in alur-

Quoniam autem q plus, nō iam apparet, sed in tribus: sicut & aliorum plurima, & horum habuit finem.

Propter qd, & Iris tricolor apparet: vtraq; quidem: opposite autem, Prima quidem igitur exteriorem puniceū habet:

Quocirca, & arcus tricolor apparet, uterque sane, sed situ contrario. Ac primus quidem extimum ambitū puniceum habet, quod e maximo ambitu (maximus autem extimus est) aspectus in Solem plurimum incidat: is autem qui sequitur, & tertius, proportionem respondent.

pinquior soli, tanto minus est colorata colore Iridis, sed apparet alba: quia tunc magis recipit lumen, sed visa in aqua per refractionem apparet nigrior propter distantiam, & ideo tunc videtur habere aliquem colorem Iridis.

defectum, nigrares apparet. Ideo longinqua, nigriora omnia videntur, quod aspectus ad ea non perducatur: & hæc quidem ex his, quæ sensibus accidunt, considerentur, quum ea quæ de his dicuntur, illorum propria sunt. Nunc vero, quoad neesse fuerit, de eis dicamus. Hac igitur de causa, & quæ remota sunt, & quæ in speculis videntur, ariora, & minor, & leuora apparent: & in a-

Validior igitur aspectus puniceum in colorem transit, proximus in viridem, is qui adhuc imbecillior est, in purpureum.

Vltra hos autem nullus præterea color videtur. Sed ut maxima rerum aliarum pars, ita hi ternario numero terminantur. Cæterorum vero mutatio sub sensum non cadit.

Quocirca, & arcus tricolor apparet, uterque sane, sed situ contrario. Ac primus quidem extimum ambitū puniceum habet, quod e maximo ambitu (maximus autem extimus est) aspectus in Solem plurimum incidat: is autem qui sequitur, & tertius, proportionem respondent.

a quibus diuersimode refrangitur lumen. Deinde cum dicitur, Ostendit ordinem & positionem colorum in Iride. Et dicit, qd quandoq; apparent duæ Irides, & vtraque habet prædictos colores, licet e contrario positos: quia interior & cōtenta, quæ est principalior, habet in maiori periferia colorē puniceū, in media

in media viridem, in infimā alurgum, idest caruleū. Sed exterior, propter maiorem propinquitatem ad Solem, vt dictum est, in minori periferia habet puniceum, in media viridem, & in supra alurgum. Deinde recapitulat ea, quæ dicta sunt, & dicit quod si, pro quia, ea, quæ prius supposita sunt de apparitione coloris, sunt bene dicta, necesse est in Iride apparere tres colores tantū, & numerum colorari solum tribus coloribus, propter rationes, quæ dictæ sunt. Deinde, cum dicitur, Determinat de causa apparitionis eundem coloris minus principalis, qui apparet aliquando in puniceum, & viridem, & est propinquior albo, quā puniceus. Dicitur autē Græce xancos, latine autem citrinus. Dicit ergo quod xancos apparet interdū in Iride, non quidē per refractionē, quia tunc essent plures colores principales, tres, & etiam talis color tunc deberet apparere plus niger, q̄ albus, sed causatur ille color per iuxta positionem puniceū, & viridis, quia puniceū positū iuxta viride, album videtur. Contraria enim iuxta se inuicem posita videtur maiora, & manifestiora. Hoc autem probat philosophus per quatuor signa.

Et primo, quia quando apparet Iris in nube spissa, & valde nigra, tunc colores videntur maxime puri. Et propter hoc xancos apparet interdū, quod xancos fit per iuxta positionem puniceū, & viridis. Et tunc et xancos magis apparet, quā puniceus ex eo quod nubes in parte exteriori per circuitum nigra, propter iuxta positionē puniceū, & nigri facit apparere puniceū album, & ex consequenti xancos positus inter album, & viridem, magis apparet & puniceus magis occultatur. Secundum signum est, quia marcescente nube, idest euanescente, quia tunc rarefit, & perdit obscuritatem, & nigredinem, tunc puniceus fit albius, & mutatur in xancos, propter iuxta positionem albi & viridis. Tertium & maximum signum est, quia in Iride facta a Luna in nocte, omnes colores apparent albiore, & maxime apparet xancos, quia tunc propter obscuritatem noctis additam nigredini nubes, colores nigri maxime videntur obscuri, & ideo per iuxta positionem nigri maioris, color puniceus, videtur albius, & citrinus, quia nigrum additum nigro, facit album iuxta positum apparere magis album, sicut igitur, vel lumen, additum lumini, facit eobuerio nigrum iuxta positum apparere magis nigrum. Quartum signum est, quia textores textentes flores in pannis senectis, vel alterius generis, diuersimode ponunt iuxta se colores, secundum quod volunt causare apparentias diuersas in

Dupla autē & obscurior coloribus, quæ ambiens & positione colores ex opposito habet positos: propter eandem

diuersis floribus, vel figuris, & hoc etiam obseruant pictores: nam aliam apparentiam habet color purpureus positus in lana vel serico albo, quā positus in nigro, & melius apparet aurū positum in azurrino, quā in albo, quod non esset, nisi colores iuxta positi aliis coloribus, magis apparerent & variantur in apparentis. Colore, etiam aliter, & aliter positi ad lucernam, idest ad lumen, secundum experientiam variantur, propter diuersam iuxta positionem luminis: propter quod saepe accidit, quod hominis decipiatur circa colores, propter diuersam positionē colorum iuxta se inuicem. Deinde epilogat, dicens epilogat, quod dictum est propter quid Iris habet tres colores principales: & quartū minus principālē, & quare iste, vel quartus apparet inter prædictos colores. Deinde cū dicitur, Assignat causā quorundam dictorum prius de Iride. Dicitur est enim supra, quod Irides sunt duæ tantum, quarū vna est continens, altera contenta. Sed cōtinēs, idest exterior, habet colores obscuriores, & modo contrarij positos. Ratio primi est, quia reflexio Iridis superioris est remotior, tum a sole illuminante, tum etiam ab oculo, sicut dictum est, ideo est debilior, & colores videtur obscuriores. Causa autem secundi, quia quantum magis reflexio est debilius, tanto color est nigrior, & eobuerio. Sed maior circumferentia exterioris Iridis est remotior, & ex consequenti, reflexio est debilior, & id in ea est color alurgus, quia est magis obscurus. In secunda vero eiusdem Iridis, quæ est minus remota, est color viridis. In tertia adhuc minus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est viridis, in tertia vero adhuc magis remota, est color alurgus. Quæ omnia, latius manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, qd vt in pluribus non apparent plures Irides duabus: quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimiam elongationem, semper refractione debilitatur, ita qd vltra tres colores refractione non pertingit ad visum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractione. Sed ad maiore euidentiā illorū, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quædam considerare: primo quidē, vtrū colores Iridis sint colores s̄m rei veritatis, an tantū s̄m apparentiā. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, vtrū id quod cōtinetur inter minorē periferiā Iridis, & maiorē sit coloratū, vel non. Quarto, vtrū mediū, quod interiacet duabus Iridibus, sit coloratum colore puniceo.

diuersis floribus, vel figuris, & hoc etiam obseruant pictores: nam aliam apparentiam habet color purpureus positus in lana vel serico albo, quā positus in nigro, & melius apparet aurū positum in azurrino, quā in albo, quod non esset, nisi colores iuxta positi aliis coloribus, magis apparerent & variantur in apparentis. Colore, etiam aliter, & aliter positi ad lucernam, idest ad lumen, secundum experientiam variantur, propter diuersam iuxta positionem luminis: propter quod saepe accidit, quod hominis decipiatur circa colores, propter diuersam positionē colorum iuxta se inuicem. Deinde epilogat, dicens epilogat, quod dictum est propter quid Iris habet tres colores principales: & quartū minus principālē, & quare iste, vel quartus apparet inter prædictos colores. Deinde cū dicitur, Assignat causā quorundam dictorum prius de Iride. Dicitur est enim supra, quod Irides sunt duæ tantum, quarū vna est continens, altera contenta. Sed cōtinēs, idest exterior, habet colores obscuriores, & modo contrarij positos. Ratio primi est, quia reflexio Iridis superioris est remotior, tum a sole illuminante, tum etiam ab oculo, sicut dictum est, ideo est debilior, & colores videtur obscuriores. Causa autem secundi, quia quantum magis reflexio est debilius, tanto color est nigrior, & eobuerio. Sed maior circumferentia exterioris Iridis est remotior, & ex consequenti, reflexio est debilior, & id in ea est color alurgus, quia est magis obscurus. In secunda vero eiusdem Iridis, quæ est minus remota, est color viridis. In tertia adhuc minus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est viridis, in tertia vero adhuc magis remota, est color alurgus. Quæ omnia, latius manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, qd vt in pluribus non apparent plures Irides duabus: quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimiam elongationem, semper refractione debilitatur, ita qd vltra tres colores refractione non pertingit ad visum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractione. Sed ad maiore euidentiā illorū, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quædam considerare: primo quidē, vtrū colores Iridis sint colores s̄m rei veritatis, an tantū s̄m apparentiā. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, vtrū id quod cōtinetur inter minorē periferiā Iridis, & maiorē sit coloratū, vel non. Quarto, vtrū mediū, quod interiacet duabus Iridibus, sit coloratum colore puniceo.

Flauus autem ideo apparet, quod iuxta se positi colores apparent. Puniceus enim color iuxta viridem albus videtur. Id vero huius rei signum est, quod maxime purus sinuatusque arcus in nube nigerrima efficitur. Tum enim contingit colorē puniceum magis flauum videri. Flauus autem, qui in arcu est, color medius est inter puniceum & viridem: ob nubis igitur circumstantis nigrorem, quicquid eius puniceum est, album videtur, quandoquidem puniceus, si ad illi comparatur, albus est, & rursus euanescente proxime terræ arcu, cum puniceus dissoluitur. Nebula enim alba in id, quod viride est incidens, in flauum mutatur. Maximum autem horum indicium arcus est, qui a Luna exoritur, qui prius albus apparet: quod euenit, quia & in nube aura & noctu apparet. Ergo ut ignis igni additus, sic quod nigrum est, iuxta nigrum positum, efficit, ut quod remisse album est, qualis est color puniceus, prorsus album appareat. Quin & in floribus affectio hæc perspicue cernitur. Nā in texturis & vniuersorum colorum operibus, alij iuxta alios positi colores, supra quā dicitur queat, alij atque alij apparent, veluti & purpurei in albis nigrisq; lanis, præterea & in tali, aut tali splendore. Quocirca & qui uariis floribus coloribus intexunt flores, in illis ad lucernam conficiendis sese frequenter allucinari aiunt, per imprudentiam alios pro aliis accipientis. Cur igitur tricolor arcus sit, his que duntaxat coloribus appareat, dictum est.

Duplex autem apparet, & is qui complectitur, coloribus languidioribus est, & contrario modo dispositis eandem ob causam. Aspectu

nus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est viridis, in tertia vero adhuc magis remota, est color alurgus. Quæ omnia, latius manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, qd vt in pluribus non apparent plures Irides duabus: quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimiam elongationem, semper refractione debilitatur, ita qd vltra tres colores refractione non pertingit ad visum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractione. Sed ad maiore euidentiā illorū, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quædam considerare: primo quidē, vtrū colores Iridis sint colores s̄m rei veritatis, an tantū s̄m apparentiā. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, vtrū id quod cōtinetur inter minorē periferiā Iridis, & maiorē sit coloratū, vel non. Quarto, vtrū mediū, quod interiacet duabus Iridibus, sit coloratum colore puniceo.

Quinto: utrum possibile sit aliquando ter iam apparere Iridē, & propter quam causam. Sex. o. videndum est de causa cuiuslibet Iridis quae apparet, alio modo se habere nibe ad solem quam Aristoteles dixit, sicut videbitur. Et ad eundem primū, quia colores Iridis causantur ex refractione luminis a corporibus specularibus: primo videndum est: utrum lumen in medio sit aliqua qualitas, an non. Secundo: utrum lumen refractum in corpore speculati faciat in ipso, a quo refrangitur apparentia alicuius coloris non existens prius in eo secundum quod huiusmodi, aut recipiat ab eo vel non.

Primo ergo querendum est: utrum lumen sit in medio secundum esse reale, aut tantum secundum esse intentionale. Et videtur quod tantum habeat esse intentionale, quia quod habet esse reale in alio, manet in ipso post absentiam generantis, sicut in simili, calidum & frigidum manent in eis, in quibus sunt in absentia generantis. Sed a motu corpore luminoso, lumen non remanet in medio, ergo &c. Secundo: sensibile positum supra sensum secundum esse reale, nullam facit sensationem, sicut habetur in secundo de anima: sed lumen in medio existens, vel in sensu, facit sensationem in actu, ergo non habet ibi esse reale.

Præterea: Omnis forma realiter recepta in materia inferiori, hēt contrarium: sed luminis in medio nihil est contrarium, ergo non est realiter receptum in medio. Maior probatur, quia in hoc differunt materia corporum superiorum & inferiorum, quia materia superiorum habet formam, quae complet totum eius appetitum, & ideo non est susceptiva contrariorum: sed materia inferiorum recipit formam non completam totum eius appetitum, ergo est susceptiva contrariorum, & forma recepta in ea realiter habet contrarium. Pro huiusmodi intelligentia sciendum est, quod lumen in medio habet esse intentionale, quia causat sensationem, sed non solum habet ibi esse intentionale, sed etiam habet esse reale, & naturaliter, licet tale esse reale debilius sit & minus permanens in medio, quam in corpore luminoso. Et hoc multipliciter probari potest. Primo quia quae habet unum receptum secundum naturam, habet etiam idem esse reale, & eundem modum essendi, sed lumen in corpore luminoso, & in medio illuminato ab eo, habet idem receptum scilicet perspicuum, quia lumen per se est actus diaphani, secundum quod huiusmodi, ergo habet idem esse: ergo si in uno habet esse reale, & in reliquo, Maior probatur, quia ad unitatem unius per se relatiui, sequitur unitas alterius, sed receptibile, & receptum dicuntur relatiue, ergo si susceptibile luminis est unum, & lumen erit unum, & habebit unum esse. Confirmatur minor primi argumenti, quia diaphanum in corporibus inferioribus est eiusdem naturae: differens solum secundum magis, & minus, sicut in simili in corporibus superioribus diaphanum in parte stellata, & in parte non stellata, est idem secundum naturam: differens secundum magis & minus densum.

Præterea: secundo: quod est una operatio prima, horū est una natura, & ex consequenti unum esse: sed lucis in corpore luminoso, & in medio illuminato, est una operatio prima: illuminare scilicet perspicuum: ergo, si lux in uno est qualitas realis, & in altero. Maior patet, quia operatio consequitur formam, sicut transmutatio materiam.

Præterea: forma aliqua in eo hēt esse reale & naturale, in quo generatur ab agente secundum naturam, sicut in hōi, per reductionem de potentia naturali ad actum: sed lumen est tale in medio, ergo hēt ibi esse reale. Maior est nota: & manifeste ostendit a priori aliquid habere esse reale. Minor vero probatur: quia lumen causatur ab agente naturali scilicet a corpore lucido: per reductionem mediū de potentia naturali, quae erat lucidum in potentia ad esse lucidum in actu. Deinde, illud quod habet operationem realem & naturalem, secundum quod huiusmodi, videtur habere etiam esse reale & naturale, quia unumquodque operatur secundum quod est, nono Metaphysicæ, & operatio consequitur esse. Sed lumen in medio habet operationem realem, & naturalem, sicut illuminare, calefacere, & huiusmodi, sicut sensus docet, & scientia de speculis coherentibus supponit. Quod autem lumen in medio habeat debilius esse, quam in corpore lucido, scilicet manifestum est, quia medium, quod est perspicuum, est rarum, & lumen propter raritatem mediū, facile penetrat, & non est multum permanentis in eo. Sed in corpore illu-

minato est densitas, quae corpus lucidum, & etiam lumen aequaliter terminat, & propter densitatem talis corporis lumen in eo est maioris permanentiae. Et in huiusmodi lumen existens in medio debilius operatur, quod existens in corpore lucido, vel illuminato. Debilius autem operatio consequitur debilius esse, quia modus operandi consequitur modum efficiendi. Et propter hoc, si aliquid huiusmodi esse debilius vocat esse intentionale, comeditur secundum rem nobiscum, & nomine tantum differens est, de qua differentia non est curandum inquirendus veritatem.

Ad primum autem in oppositum, dicitur quod lumen in medio est, quod sensibile extra sensum habens esse firmum, quia ex celeritate movet sensum, ideo potest supra sensum non movere sensum ad actum, sed magis ipsum conumpit, & suam disproportionem ad sensum, quia sensus consistit in quadam medietate, vel armonia, sed in sensibile receptum in medio, sub esse reali debilius, quod proportionatur sensui, potest in ipso habere esse intentionale, & mouere ipsum ad sensationem in actu. De sensibili autem primo modo, cuiusmodi est lumen in corpore lucido, loquebatur philosophus.

Ad secundum non est difficile illud solvere, quia est duplex generans: unum, quod est principium transmutationis rei generatae tantum, & non conservationis ipsius esse, sicut dominator est causa factiois domus, alud est generans, quod cum hoc est causa conservationis rei generatae, quemadmodum locus est causa rei locata per se. Effectus autem manet post absentiam generantis primo modo, non autem post absentiam generantis secundum modo. Eiusmodi est corpus lucidum.

Ad tertium dicendum, quod contraria dicuntur dupliciter. Uno modo sumitur contrarietas proprie, pro repugnantia duarum formarum aequaliter, & maxime distantiam sub eodem genere, sicut calidum, & frigidum distant, & per se contrariantur. Alio modo accipiuntur contraria prout extendunt se ad principia opposita, sicut forma, & privatio, interdu dicuntur contraria. Et hoc modo intelligitur quod forma recepta in materia horū inferiorū habet contrarium, non autem primo modo. Sed hoc modo lumen habet contrarium, quia habet privationem oppositam.

Secundo videndum est: utrum lumen in eo corpore, a quo refrangitur, sit principium alicuius coloris non praexistens. Et videtur quod non, quia si lumen refractum in eo, a quo refrangitur esset per se principium alicuius coloris, sequeretur quod a quoque fieret refractione, & in quoqueque sensu, semper causaret talem colorem: sed hoc est falsum, ut ad sensum videtur, ergo lumen refractum, per se non est principium alicuius coloris.

In contrarium est, quia sensus docet quod lumen incidens corpori peruiso spisso, colorato aliquo colore, pura rubeo, facit ea, a quibus refrangitur apparere per illud, colore vergente ad colorem illius, etiam ea quae videntur in speculis viridibus, videtur sub lumine refracto contineri coloris, sed tamen quomodo hoc fiat intelligendum est, quod color causatur ex refractione luminis in perspicuo terminato per opacum, & secundum diversam proportionem luminis ad opacum in perspicuo diversificantur colores, quia ex multo lumine, & paucio opaco causatur color albus, & e converso color niger, sed mediū coloris sunt secundum proportionem medias, propinquiores quidem albo in plus habendo de lumine, & minus de opaco, etiam propinquiores nigro causantur opposito modo. Ex quibus patet, quod oppositio luminis ad opacum, vel e contra, secundum aliam, & aliam quantitatem, variat colores. Ex quo sequitur ad propositum, quod lumen generatum a corpore luminoso secundum rectum, incidens autem cui corpori aspero, habenti aliquem colorem in actu, vel in virtute, ita quod a profundo eius refrangitur, si fuerit multum lumen illuminat tale corpus secundum partem cui incidit, fortius quod esset illuminatum ante, & mutat in ipso colorem praexistentem sensibilibiter, secundum diversam proportionem eius ad opacum: & per consequens facit ibi apparitionem alicuius coloris non praexistentis. Sed quando lumen refrangitur a prima superficie talis corporis propter lenitatem, ita quod lumen non recipiatur in profundo, tunc generatur phantasia. Apparitio coloris, debilius tamen, quia in parte, in qua incidit lumen, sit fortior illuminatio corporis, a quo fit refractione luminis ad visum. Et propter huiusmodi fortificationem coloratur non tantum corpus, sed et lumen colore proprio corporis, vergente aliquantulum

aliquantulum ad clarum, propter adiunctionem luminis ipsius. Et secundum hunc modum corpus, a quo fit refractione, videtur alterius coloris, quam sit ordinarie. Si vero corpus cui incidit lumen, non habeat aliquem colorem proprium, sed solum naturam perspicui, tunc nulla fiet phantasia coloris, propter defectum opaci.

Ad rationem autem in oppositum dicitur, quod verum concluditur, quando lumen in corpore a quo refrangitur, inuenit opacum actu, vel virtute. Sed hoc opacum non inuenit in omni eo, a quo refrangitur: & ideo non causat in omnibus talem apparitionem colorum, quae sine opaco non possunt fieri. Quare autem lumen faciat magis apparere colores, quae magnitudinem, vel figuram corporis, a quo refrangitur, partim patet ex dictis, & melius manifestabitur in sequentibus.

Queritur tertio: utrum colores Iridis habeant rationem veri coloris. Et primo arguitur quod non, quia quod causatur ex refractione luminis ad visum, non videtur verus color, sed apparet tantum: colores autem Iridis secundum Aristotelem causantur ex sola refractione, ergo non sunt veri colores.

Præterea. Si tales apparentiae essent veri colores, deberent apparere in quoqueque situ, sicut apparet de his, quae colorantur secundum veritatem: sed sic non est de coloribus Iridis, ergo non sunt veri colores.

Præterea. Quod causatur ex debilitate visus, non est color secundum veritatem: sed colores Iridis causantur ex debilitate visus, ergo non sunt colores secundum veritatem.

Intelligendum igitur est, quod colores Iridis habent essentiam veri coloris: debilitate tamen, & imperfecte, sicut lumen in medio, respectu luminis in corpore luminoso, quia quod est motuum visus secundum se, hoc est color secundum veritatem, quia color secundum Philosophum secundo de anima est, quod est motuum visus secundum se: sed colores Iridis sunt huiusmodi, sicut sensus iudicat, ergo sunt veri colores.

Secundo: quia veritas rei idem est, quod essentia rei, differens solum secundum rationem: sed colores Iridis habent essentiam, & formam coloris, licet secundum esse debile, ergo habent veritatem coloris. Minor probatur, quia sensus visus, qui hoc iudicat, non decipitur circa proprium sensibile.

Tertio, id quod visus iudicat se apprehendere per se primo, est color, sicut veritatem, qui est obiectum visus, quia sensus proprius circa proprium & per se obiectum non decipitur: sed in visione Iridis visus iudicat se videre verum colorem, ergo &c.

Amplius. vbi que sunt principia veri coloris, sicut veritas, ibi est forma, & essentia veri coloris, sicut veritatem: sed in Iride actu concurrunt omnia principia coloris, secundum veritatem, ergo &c. Maior est nota, quia causa & effectus in actu, sunt simul in actu, secundum Physicorum. Minor probatur, quia principium veri coloris in actu est perspicuum aliquo modo terminatum in ratione materiae. Et lumen ibi existens actu in ratione formae, sed ista ambo sunt actu in Iride, sicut in eo, in quo apparet Iris, quia perspicuum aequaliter est terminatum per opacum in ratione descendente sub nube, in qua generatur Iris: aliter non haberet rationem speculi refrangentis: lumen vero a Sole, vel a Luna incidens illi, habet rationem formae, ergo sequitur, quod cum in Iride sunt actu omnia principia veri coloris, sunt ibi veri colores, licet color ibi habeat esse debile, sicut dictum est, quia principia eius non sunt ita permanentia, sicut in corporibus mixtis terminatis, in quibus principia coloris consequuntur principia intrinseca corporis mixti, & sunt ei intrinseca, consequuntur: nisi ipsa miscibilia, quae sunt permanentia actu, vel virtute, & per consequens & color ex ipsis causatus est permanentis, & perfectus. Sed non est sic de coloribus Iridis, quia lumen ibi est extrinsecum, & solum incidit secundum determinatum sicut ad visum, & sicut quod incidit diversimode, causat diversos colores, quae apparet transferri per motum ipsius visus, & tamen sicut veritatem transtulerunt, quia in alijs partibus rationis de nouo continue generantur.

Ad obiecta autem dicendum est, & ad primum quod color potest esse causari ex refractione, vel ex eorum concurrentibus ad refractionem luminis ad visum, sicut dictum est, sed non color secundum esse perfectum & fixum, propter variationem refractionis: Sed si stare corpus luminosum, & nubes in eadem distantia, & dispositione, Iris habet esse permanentis.

Ad secundum dicendum est, quod assumptum verum est de

coloribus habentibus esse firmum, & fixum in subiecto: non autem de coloribus apparentibus per refractionem, quae non sicut nisi ex opposito, vel quasi ex opposito existente luminoso.

Ad tertium dicitur, quod color qui totaliter causatur ex debilitate visus, non est verus color, quia tale est pura privatio, sicut remotio luminis est privatio. Sed saltem est, quod colores Iridis causantur totaliter ex debilitate visus, quia causantur primo ex lumine incidenti: deinde rotationi. Est tamen verum, quod debilitas visus, sicut & remotio luminis, facit ad hoc, quod colores appareant obcuriores.

Quarto queritur: utrum colores Iridis sint subiective in partibus specularibus rotationis, et videtur quod non: quia color videtur esse ibi, vbi visus iudicat ipsum esse, sed visus eum iudicat esse in nube, non in partibus rotationis, ergo &c.

Secundo, simile iudicium videtur esse de idolo apparente in speculo, & de colore Iridis, quia ambo apparent per refractionem, sed idolum apparet in speculo, non dicitur esse in eo, sed in corpore, ergo color Iridis non est in corporibus specularibus, sed in Sole, vel astro, ex quorum refractione apparet.

In oppositum est tamen, quod in illo sunt colores Iridis, sicut in subiecto, in quo concurrunt actu principia ipsorum, sicut in simili in eo sunt sapores, sicut in subiecto, in quo concurrunt principia saporis actu, sed principia coloris Iridis sunt perspicuum partium rotationis, aliquo modo terminatum per opacum, & lumen incidens ei, & refractum ab ipso, quae simul concurrunt in dictis partibus rotationis sub nube existentibus, ergo colores sunt ibi, sicut in subiecto, & non sunt in ipsa nube nigra, licet appareant sicut sensum ibi esse, quia visus propter nimiam distantiam eorum ab oculo, non percipit remotionem unius ab altero. Quia enim aliquod corpus distans videtur per electrum, vel iuxta alterum, tunc apparet esse in eadem superficie cum ipso, & propter eandem causam omnia a remotis visū videntur plana, sicut dicebatur prius: sed nubes videtur per Iridē, vel iuxta Iridē, & per consequens videtur in eadem superficie cum ipsa.

Ad primum dicitur, quod aliud est subiectum colorum Iridis, & idolorum uniuersaliter apparentium ex refractione secundum veritatem, & aliud locus, in quo apparent esse secundum sensum, quia colores Iridis sunt in partibus rotationis specularibus, sicut in subiecto, secundum veritatem, sed sunt in nube solum secundum apparentiam, quod concessum est.

Ad secundum dicitur, quod similitudo potest concedi, sed illud quod assumitur, quod idolum non sit in superficie speculati, a qua fit refractione, sed sit in corpore obiecto, negandum est, quia species visibilis, vel figura visibilis illius, cuius est idolum, in quo fit visus mediante specie, est in eo secundum esse fixum & permanens, sed tamen est in superficie speculati, a quo fit refractione secundum aliud esse, & est quodammodo in medio secundum lineam rectam: sic in proposito, lumen ex cuius refractione generatur Iris, secundum esse magis reale est in corpore luminoso, sed secundum aliud esse eius est in corpore illuminato, & in corpore a quo refrangitur, in quo per admissionem perspicui terminati, sicut aliquem colorem ibi existentem.

Quinto queritur: utrum illud, quod continetur intra minorem periferiam Iridis, & id quod est supra maiorem, sit coloratum, vel non. Videtur quod sic, quia vbi est eadem causa, ibi est idem effectus: sed causa coloris videtur esse eadem in tra minorem, & supra minorem periferiam Iridis, sicut in illa parte, vbi apparet Iris. Refractione luminis stellae a rotatione descendente sub nube, ergo videtur, quod illa pars sit colorata.

Respondetur, quod illud est coloratum colore nigro nubis, quia albugis, qui est in minori periferia Iridis, & est propinquior nigro, disperset in nigritate, & hoc etiam sensus docet, sed non est coloratum aliquo colore Iridis sensibilibiter: diverso a colore nubis, cuius ratio est, quod a hoc, quod apparet aliquis color Iridis sensibilis ex refractione luminis solis a rotatione opposita, oportet refractionem esse multam, & fortem secundum Philosophum, sed ab illo loco non fit multa refractione, & fortis non multa propter paruitatem illius in termediū, nec fortis, quia a partibus perpendicularibus, vel propinquioribus perpendiculari debilius refranguntur radij, & ad minorem angulum. Et propter hoc Philosophus vbi dat naturam colorum Iridis dicit, quod ab illa parte est permutatio in sensibilibus colorum.

Ad rationem in contrarium dicendum est, quod minor est...

Sexto queritur, utrum medium duarum Iridum sit puniceu.

Al quod respondet Alexander in commento...

E. alurgus Xancos aut apparet in quo Z. Tres aut non adhuc...

LECTIO VII.

Voniã aut neq; circulum possibile est fieri iridis...

b Hemispherio enim existente super horizontem circuli in quo A. centro aut K. alio aut...

Ad id autem quod in oppositum inducebatur de sensu, dicendum, quod iste color, propter eius claritatem...

Septimo videndum est, utrum possibile sit apparere simul plures Irides duabus...

Dicimus tamen ad questionem, quod non est impossibile apparere tertiam Iridem...

Ad id autem quod in oppositum inducebatur de sensu, dicendum, quod iste color, propter eius claritatem...

igitur rationabiliter in minori periferia tertia deberet apparere color alurgus...

Ad rationem in contrarium dicitur, quod dictum Aristoteles intelligendum est...

autem arcus, aut plures non fiunt, quoniam & secundus languidior existat...

LECTIO VII.

icum vero, nec orbem, nec semicirculo maiorem fieri posse, utique cetera...

Hemispherio enim quod sit A. supra finitorem circulum posito, & centro eius C. alioque etiam quodam puncto ex oriente, quod sit S. si linea...

positu est, ergo non potest ibi fieri iris. Sciendum est aut, quod quicquid existente caligine in superficie maris, non multum eleuata, apparuit...

LECTIO VII.

ostquam Philosophus determinauit de causa generationis Iridis, & de coloribus eius, determinat consequenter de figura eius...

Prosequitur propositum suum, & circa hoc sciendum est, quod Aristoteles intendit probare vnam conclusionem quadri membram...

iris sit ex opposito atri, quia illud agit in partem sibi diametraliter oppositam...

si qua a k. linea sibi conu excidit, tes faciat, velut axem, in qua h. k. & a. x. ad m. adiungat, effringatur...

signu. Qm. n. quae x. h. signa data sunt, & quae x. n. data utiq; erit: & quae m. h. quare & ratio eius, quae m. h. ad m. x. sup. Data igitur periferia tanget m. C. Sit itaq; hic in qua. n. m. quare decisio periferiaru data est...

ostquam Philosophus determinauit de causa generationis Iridis, & de coloribus eius, determinat consequenter de figura eius...

a centro c. in conspiciem producta, velut axem, lineam f. c. efficiant, & lineae a. c. ad n. producta, ab hemispherio ad f. supra maiorem angulum...

fractionis Iridis, quae reliqua dimidia pars rotationis occultat sub horizonte, ut dictum est. Quanto autem magis eleuata...

signu. Qm. n. quae x. h. signa data sunt, & quae x. n. data utiq; erit: & quae m. h. quare & ratio eius, quae m. h. ad m. x. sup. Data igitur periferia tanget m. C. Sit itaq; hic in qua. n. m. quare decisio periferiaru data est...

ostquam Philosophus determinauit de causa generationis Iridis, & de coloribus eius, determinat consequenter de figura eius...

habebunt, & equalē faciūt angulū, q. k. m. h. & quē faciunt angulū, quā h. p. & m. p. sup eā q. h. p. semp equalē erit. Trianguli igit sup ea q. h. p. & k. p. equalē ei, qui h. m. p. & k. m. p. consistunt: horū aut catheri ad idē signū cadent eius, quā h. p. & æquales erunt; cadēt ad o. centrū, ergo circuli o. semicirculus aut q. circa m. n. absecutus est aut ab horizonte superiorē quidē. n. Solē non obtinere: apud terrā autem firmatorum obtinere, & diffundere aerē, & propter hoc iridem non coniacere circuli. Fit autem & nocte Luna raro, neque. n. plena semper debiliorq; natura, vt obtineat aerē. Maxime aut stare iridē, vbi maxime obtinet sol: plurimū. n. in ipsa humor immanit. Itē fit orizon quidē, in quo a. g. ascendit aut sup h. axis aut sit nūc in quo h. p. alia quidem igitur oīa similiter ostendet, vt & prius. Polus aut circuli in quo p. erit sub orizō re eo. in quo a. g. eleuato signo, in quo h. In eadem aut, & polus, & centrum circuli o. quod terminat nunc ortū, est. n. iste. in quo h. p. Quoniā aut supra diametrū, quā a. g. p. x. h. centrum erit vtique sub orizōte prius eo. in quo a. g. in ea. quē h. p. linea, in quo o. quare minor erit superior decisio semicirculi, in quo f. y. quod. n. f. y. quā semicirculus erat, nunc aut abscisus est ab g. a. orizōte, q. itaq; y. q. disparsus erit ipsius. eleuato Sole. Manifestū autem cum in meridie quātum enim superius h. magis inferius polus, & centrum circuli erit.

c ¶ Postquam determinauit de figura Iridis, hic determinat de quibusdā aliis accidētibus, & dicit, q. colores Iridis apparent fortiores in extremitatibus Iridis circa terrā, q. in medio: eo q. in corpore densior lumen fortius retinetur: & fortificatur magis: nubes autem est densior in extremitatibus, q. in medio. Secundū accidens est, q. iris raro fit a Luna, qd. probat dupliciter. Primo, quia nunq. fit a Luna, nisi in plenilunio. pp. debilitatem sui luminis in alijs epibus. Secundo, quia Luna pp. debilitatē sui luminis non sufficit eleuare tantos vapores, q. super eos possit causari Iris. Tertium accidens, qd. accidit pp. eandē causam. f. pp. eleuationē vaporū est, q. f. ea parte hemisphaerii maxime fit iris, in qua Sol eleuat maiores vapores, quia ex eis generatur nubes, sub qua debet fieri Iris. Quartum vero est, quia in diebus breuioribus post æquinoctium autumnale, quando dies sunt minores noctibus, iris apparere potest omni hora diei, sed post æquinoctium vernale, quando dies sunt maiores noctibus, iris non potest apparere omni hora, quia nō apparet circa meridiem his, quibus solstitium multum eleuatur in meridie. Et huius ratio est, quia portiones circuli, quas sol describit in diebus longioribus super orizontem, sunt minores semicirculo, sed portiones, quas describit, quando

c Quod aut in minoribus quē dieb' his q. post æquinoctiū autumnale, cōtingit semp fieri iridē, in longiorib' aut diebus, huius qui ab æquinoctio altero ad æquinoctiū alterū circa meridiē non fit iris, causa est, q. ad arctū decisioes oēs maiores semicirculo, & semp ad maiores semicirculo qd. aut immanifestū & paruum. quē aut ad meridiē decisioes æquinoctialis, quā quidē sursum decisio, parua, quē autem sub terra magna, & semp in maiores, quā longius. Quare in his, quā ad æstiuas versiones, diebus, propter magnitudinē decisiois anteq. ad mediū veniat decisiois ad meridianum h. subttus iam penitus fit p. pp. longe distare a terra meridiem pp. magnitudinem decisiois. In his aut, qui ad hyemales versiones, diebus, quia non multum super terram sunt decisioes circuloꝝ, cōtrarium necessarium fieri modicum enim eleuato, in quo h. in meridie fit Sol.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus vero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper sunt: quod vero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod vero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad mediū eius, circulumque meridianum peruenierit, punctum p. omnino deorsum descendit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium bybernum sunt, quia circuloꝝ sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat nece se est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

¶ Ostquam Philosophus determinauit de halo, & Iridē nunc consequenter determinat de virgīs, & pareliis, & circa hoc duo facit. Primo determinat de generatione virgarū, & pareliorum. Secundo de accidentibus circa ea: ibi, { Sunt autē sicut dixim' } Circa primum iterum duo facit. Primo ostendit modū, & causam generationis virgarum: & pareliorum in cōmuni. Secundo, ostēdit eam in speciali de vtroque eorum: ibi, { Virgē autem propterea. } Dicit ergo primo, q. existimandum est quōd parelij & virgæ sunt ppter eandē causam, sicut halo & Iris, quia omnia hæc sunt refractione quædam, licet differant fm diuersam dispositionē & situm caliginis, a qua fit refractione, quæ parelius generat ex refractione visus a nube aliqua ad solē: & virgæ similiter. Et iterū vitur hic Philosophus opinione mathematicorū sui temporis, qui dicebant visum refrangi ab obiecto ad solem: sed tamen secundū veritatem lumen refrangitur ab obiecto ad visum. Deinde cum dicit, b. ¶ Assignat causam, & modum generationis ipsorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit causam generationis virgarum. Secundo generationis pareliorum: ibi, { Parelius. } Prima iterū in duas. In prima comparat virgā ad ea, quæ apparent ex refractione in alijs. Secundo declarat modum generationis virgarū: ibi, { Fit autem hoc, cum irregularis: } Dicit ergo primo, quōd virgæ generantur ppter ea q. visus qui refrangitur ex nube, late re Solis existente, est talis fm effectū, qualis est quando refrāgitur ab aqua, vel ab aliquo alio humidorum ad nubem visam, sicut diximus prius. Nam nubes prope solem existens, visa secundum rectū aspectum, non videtur coloratē diuersis coloribus apparentibus, & proprijs, vt frequenter, sed quando aspiciuntur per refractionem ab aqua, vel ab aliquo humidorum, tunc apparent coloratē, vel virgularē ad modum virgularum. Et tamen in hoc est differentia, quia in alijs apparentijs, illa diuersitas coloris nubes apparet in ipsa nube, sed in virgīs apparet quodammodo supra ipsam. Et huius ratio est, quia albo & nigro apparentibus in eadem superficie, nigrum videtur longius, sicut e conuerso remotius visum apparet nigrum, eo q. minus alterat, sed colo-

LECTIO VIII.

¶ Adem. n. dictas causas existimandum, & de pareliis, & virgīs. Fit enim parelius quidē refractio visu ad solem.

b Virgæ aut propterea q. incidit talis existens visus, qualem diximus semp fieri, cū ppe Solē existentibus nubibus ab aliquo refrangatur humidorū ad nubē. Videtur. n. ipse quidem incoloratē nubes fm rectū aspectum intuentibus, in aqua autē virgīs plena nubes: veruntamē tunc quidem in aqua videtur color nubes esse, in virgīs autē super ipsam nubem.

c Fit aut hoc, cum irregularis fuerit cōsistentia nubis, & hac quidē spissior, hac aut rarior, & hac quidē magis aquosa, hac aut minus: refractione. n. visu ad solē, figura quidē non videtur, color aut videtur: quia aut ibi irregularis apparet fulgidus, & albus Sol, ad quem refractione est visus, hic quidē puniceū videtur, hic aut viride, aut xancon. Differt. n. nihil p talia videre, aut a talibus refractione: vtroque. n. modo apparet colore simili; quare si & illo modo puniceum, & isto: virgæ quidē igitur sūt pp. irregularitatem speculi: non figura, sed colore.

d Parelius aut, cū maxime regularis fuerit aer, & spissus similiter, pp. qd. apparet albus: regularitas. n. speculi facit vnū emphaseos colorē: refractione autē simul totius visus, pp. simul incidere ad caliginem, a spissa existente caligine, & nondum quidem existente aqua, prope aut aquam, pp. quōd existens

facere vnū colorem. Deinde cum dicit, d. ¶ Ostendit modum generationis pareliorum, & dicit, quōd parelij sunt, quando aer, id est nubes subtilis, a qua fit refractione, est maxime regularis, vniformis, spissa, & lumen solis fortiter refrangitur a tali nube: tunc apparet ibi color albus ad similitudinem coloris Solis, quasi alter sol, quia regularitas speculi facit colorem apparentem esse vnū, & regularem, sicut diuersa dispositio partium nubis facit colores esse diuersos. Hoc autem declarat per exemplum: sicut enim lumen quod refrangitur ab ære poliro, sive ferro, puta ab armis militum, est coloris clari & albi, & est fulgidum, sic lumen quod refrangitur a nube, vel caligine spissa, & existente propinqua ad hoc, quōd conuertatur in aquam,

A res virgarū sunt nigri, vel propinquoires nigro, & sunt in eadē superficie cum fulgido nubis, & per consequens apparent remotiores, quā fulgidum nubis. Deinde cum dicit, c. ¶ Assignat modum generationis virgarum in speciali & dicit, q. generatio virgarum fit a nube, quando nubes a qua fit refractione est irregularis. f. nō vnus diffractionis per totum, sed in vna parte rarior, in alia densior, & in vna propinquoior aqua, in alia remotior. Radij ergo incidentes super partes rariores, transeunt p illas tanquam per ioramina: & colorantur reflexis radijs sicut per parte aquosa, & torida, in qua apparet color, sine figura. Et propter irregularitatem illius nubis, ad quam refranguntur radij solares albi, & clari, apparet diuersi colores virgarum. f. puniceus in parte clariori nubis, & magis propinqua ad album, viridis autem in parte magis densa, & per consequens etiam magis nigra: xancones vero apparet, vel p iuxta positionem duorum prædictorum, sicut dictum est supra, vel etiam apparet in parte proportionabiliter densa: licet autē in generatione virgarum lumen aliquo modo transeat per partes nubis, tamen sunt diuersi colores in virgīs, sicut in Iride, in qua lumen immediate refrangitur a nube rorida, quia vt dicit, nihil differt quantum ad generationem colorum diuersorum, videre Solem per nubem transparentē aliquo modo, & videre ipsum immediate refractū a nube. Deinde quasi recapitulando dicit, q. virgæ generantur propter irregularitatem speculi, id est nubis figuram, id est, non representando figuram obiecti, sed colorem: quia scilicet nubes non est na-

tractatus secundi, libri tertij, in quo determinatur in speciali de pareliis, & virgīs. Cap. IIII.

LECTIO VIII.

¶ Areliū autem & virgarum eas ipsas, quæ dictæ sunt, causas esse censendum est. Parelium enim oritur, cum aspectu a re aliqua ad Solem reflectitur.

Virgæ vero, propterea quod in nubem aspectus talis incidit, qualem diximus semp esse, quoties nubibus Soli propinquis ab al. quo humido ad nubem refertur. Nubes namque per directum spectantibus, coloris expertes videtur, in aqua vero virgarum plena. Quamquam cum in aqua spectantur, color nubis in aqua videtur esse. In virgīs autem in ipsa nube.

Id vero contingit, cum nubis concretio inæqualis fuerit, & partim densa, partim rara, & vna parte aquosa magis, altera minus. Aspectu enim ad Solem reflexo, Solis quidem figura ob speculorum paruitatem non cernitur: color vero, quia Sol splendidus & candidus, ad quem fit reflexio, in re inæquali apparet, alius puniceus, alius viridis, alius flauus videtur. Nihil enim refert, utrum per talia cernamus, an aspectus a rebus eiusmodi reflectatur, quippe cum vtroque modo simili colore appareat. Quare si illo modo puniceus, hoc quoque. Virgæ igitur propter speculi inæqualitatem non figura, sed colore efficiuntur.

Parelium autem, cum aer quā maxime æquabilis, similiterque densus fuerit. Quocirca candidum apparet. Speculi enim æquabilitas, ut vnus color appareat, efficit. Aspectus enim vniversi reflexio, propterea quod a caligine, quæ densa est, & nondum quidem aqua est, sed tamen prope est, ut aqua euadat, in Solem incidat, colorem, qui in Sole inest,

facere vnū colorem. Deinde cum dicit, d. ¶ Ostendit modum generationis pareliorum, & dicit, quōd parelij sunt, quando aer, id est nubes subtilis, a qua fit refractione, est maxime regularis, vniformis, spissa, & lumen solis fortiter refrangitur a tali nube: tunc apparet ibi color albus ad similitudinem coloris Solis, quasi alter sol, quia regularitas speculi facit colorem apparentem esse vnū, & regularem, sicut diuersa dispositio partium nubis facit colores esse diuersos. Hoc autem declarat per exemplum: sicut enim lumen quod refrangitur ab ære poliro, sive ferro, puta ab armis militum, est coloris clari & albi, & est fulgidum, sic lumen quod refrangitur a nube, vel caligine spissa, & existente propinqua ad hoc, quōd conuertatur in aquam,

in aquam, nondum tamen in eam conuersa, quae dicitur nubes rorida, est album, & clarum. Ex isto concludit duo corollaria. Primum, quod paralius est magis signum pluuiae, quam virga, quia generatur per refractionem a nube regulari, & spissa, quae est propinqua ad dispositionem aquae: & ideo citius ex ea generatur aqua. Secundum est, quod paralius Australis, id est qui apparet quando flant venti australes, vel etiam qui apparet ex parte Australi, est magis signum pluuiae, quam Borealis, quia vetus Australis propter calidum temperatum eleuat multos vapores, & congregat eos in nubes, & etiam nubes permutat in aquas. Sed Boreas propter frigiditatem, & siccitatem, propellit nubes, & prohibet elevationem vaporum: sicut superius dictum est. Deinde cum dicitur, quod assignat Philosophus causam accidentium circa uirgas, & paralios. Et pro primo dicit, quod uirga, & paralius maxime accidunt circa occasum & ortum Solis, cuius ratio est, quia tunc nubes non dispersuntur calore Solis ita de facili, cum calor Solis non sit multum vehemens. Secundum accidens est, quod non sunt supra Solem, neque de subter. Et ratio est, quia si fierent supra Solem, non viderentur prope distantiam: licet impossibile sit, quod ibi fiat cum supra Solem non flant nubes, vel noratio: & si sub Sole fierent, dissoluerentur, pro radiis directe incidentibus sub Sole, & etiam radij solares, non venient ad nos: sed pro reflexione potius reuertentur ad caelum. Tertium est, quod sunt a latere solis parua nube existente ex parte Meridiei, vel Boreae, quia quae nubes flant a latere, tunc Sol non dissoluit eas: si sit in debita distantia a Sole, & tunc visus potest ad illam pertingere, propter conuenientiam proportionem distantiam. Quartum est, quod non sunt multum prope Solem, nec etiam multum longe. Et huius ratio est quia prope Solem Sol dissoluit consistentiam nubes sua caliditate: de longe autem non videretur, quia a paruo speculo fit debilis refractione, ut patet: nubes autem remota a Sole, ubi Sol habet paucam virtutem eleuandi vapores a terra, est parua, &

apud solē, colorē facit apparere: sicut ab aere polito fractum propter spissitudinem: quare quoniam color Solis albus, propter hoc & paralius albus apparet idē. Propter hoc magis aquae signum paralius: quod uirga magis non accidit aere bene operosa hinc ad generationem aquae. Australis autem Boreali magis, quia Australis aer magis in aquam permutat. Quod qui ad arctum.

LECTIO IX. Vaeunque autem in ipsa terra inclusa terra partibus operatur, dicitur. Facit enim duas differentias corporum: propterea quod duplex natura est: & hoc quemadmodum, & in alto. Duae quidem n. exhalationes, haec quidem vaporosa, haec autem fumosa, ut diximus, est: duae autem, & species earum: quae in terra sunt: haec quidem n. fossibilia, haec autem metallica.

ex consequenti non videretur in ea refractione. Non sunt etiam, ut in pluribus, Sole existente in Meridie, quia tunc nubes sursum eleuata prope Solem, est multum remota a terra, & propter hoc color nubes non ferretur ad eum in superficie visus, sed mouetur per aerem supra terram: & prope Solem: & ibi propter excellentem fulgorē dispergitur: & ex hoc non facit uirgas & paralios. Finaliter recapitulat dicta in praecedentibus, dicens, quod omnia opera, quae generantur in locis supra terram, propter motum, & alterationem, & etiam in terra ex segregatione humida, & sicca, fere sunt totae caliae. Dicit autem, fere, propter quod accidentia, quorum causas non dixit expresse, quae tamen ex praedictis reddi possunt, sicut sunt quaedam ignes, qui videntur volitare in superficie terrae, & lapides, & alia quaedam cadentia ex nubibus: & coloratio aquae descendens: puta quaedam pluit aqua sanguinea.

LECTIO IX. Ostendam quod Philosophus in superioribus determinauit de his quae generantur ex exhalatione humida & sicca, propter motum & alterationem, aut etiam per refractionem luminis supra terram, & etiam de alijs, quae causantur per motum ab exhalatione sicca in ipsa terra. De agitatione & motu terrae, hic determinare intendit breuiter de his, quae generantur in profundo ipsius terrae principaliter per alterationem. Et circa hoc duo facit. Primum, propter distinctionem eorum, quae sunt in ipsa terra & dicit, quod sicut in alto, supra terram, est duplex exhalatio, una vaporosa, id est humida, ex qua generantur per inflationem a frigido, alia autem fumosa & sicca, ex qua sunt ea, quae generantur per sublimationem, vel inflammationem, ita similiter in partibus terrae est duplex exhalatio, ex qua generantur duo genera corporum, quorum quaedam dicuntur fossibilia, eo quod fodiuntur in terra, & sunt similia terrae defossae, & generantur ex sicca exhalatione, alia vero dicuntur metallica, quae magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

LECTIO IX. Ostendam quod Philosophus in superioribus determinauit de his quae generantur ex exhalatione humida & sicca, propter motum & alterationem, aut etiam per refractionem luminis supra terram, & etiam de alijs, quae causantur per motum ab exhalatione sicca in ipsa terra. De agitatione & motu terrae, hic determinare intendit breuiter de his, quae generantur in profundo ipsius terrae principaliter per alterationem. Et circa hoc duo facit. Primum, propter distinctionem eorum, quae sunt in ipsa terra & dicit, quod sicut in alto, supra terram, est duplex exhalatio, una vaporosa, id est humida, ex qua generantur per inflationem a frigido, alia autem fumosa & sicca, ex qua sunt ea, quae generantur per sublimationem, vel inflammationem, ita similiter in partibus terrae est duplex exhalatio, ex qua generantur duo genera corporum, quorum quaedam dicuntur fossibilia, eo quod fodiuntur in terra, & sunt similia terrae defossae, & generantur ex sicca exhalatione, alia vero dicuntur metallica, quae magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

Signat causam praedictorum, & primo assignat causam fossilibium, & dicit, quod exhalatio sicca a dominio, sicut quod est ignita a calido, est principium omnium fossilibium: ita quod exhalatio sicca materia, ex qua sunt, sed calidum ignis, sicut quod comesturatur frigido a virtute caelestis, medietate continentate, est quodammodo principium actuum: ita quod principium actuum principium est virtus caelestis, quae de virtute mineralis, quae habet fossibilia quaedam, puta lapides preciosi, quando virtute caelestis & occultata: propter quod occultas operationes vere exercet: principium autem instrumentale est caliditas, quae humidum desiccata, & generat omnia fossibilia: huiusmodi autem fossibilia sunt genera lapidum non liquabilia: quod dicit ad dicta quodammodo fossibilia, quae sunt liquabilia, ut vermiculus, oricella, & sulphur: & alia huiusmodi, quae omnia generantur a calido exiccante exhalatione, & coluente humidum, & aliquid colorante. Et horum fossibilibus quaedam sunt sicut puluis coloratus, sicut illa, quae generantur a calido foriter consuete humidum, & aliquid colorante, ut sunt omnia supra dicta: alia autem sunt, quae lapides aggregari per coagulationem ex pluribus partibus: & generantur ex eadem exhalatione a calido exhalante humidum superfluum, & foriter terminante humidum cum sicco. Secundo ibi.

Exhalationis autem vaporosa, quae quocumque metallantur, sunt aut fossibilia, aut ductibilia, puta aurum, ferrum, aes. Facit autem haec omnia exhalatio vaporosa inclusa, & maxime in lapidibus, propter siccitatem in vni coarctata, & coagulata, velut ros aut pruina cum segregata fuerit. Hic autem ante segregationem generantur haec, propter quod, ut aqua haec sunt: sunt autem, ut non. Potest autem non adhuc, neque ex aqua facta propter quandam passionem, sicut humores, neque n. sic fit hic quod dicitur: hic autem aurum, sed ante fieri coagulata exhalatione singulari horum sunt. Propter quod & igniunt omnia, & terra habet: sicca n. ea habent exhalationem: aurum autem solum non ignitur. Communiter quidem igitur dictum est de his omnibus: singillatim autem considerandum intenditur circa vnum quodque genus.

Signat causam praedictorum, & primo assignat causam fossilibium, & dicit, quod exhalatio sicca a dominio, sicut quod est ignita a calido, est principium omnium fossilibium: ita quod exhalatio sicca materia, ex qua sunt, sed calidum ignis, sicut quod comesturatur frigido a virtute caelestis, medietate continentate, est quodammodo principium actuum: ita quod principium actuum principium est virtus caelestis, quae de virtute mineralis, quae habet fossibilia quaedam, puta lapides preciosi, quando virtute caelestis & occultata: propter quod occultas operationes vere exercet: principium autem instrumentale est caliditas, quae humidum desiccata, & generat omnia fossibilia: huiusmodi autem fossibilia sunt genera lapidum non liquabilia: quod dicit ad dicta quodammodo fossibilia, quae sunt liquabilia, ut vermiculus, oricella, & sulphur: & alia huiusmodi, quae omnia generantur a calido exiccante exhalatione, & coluente humidum, & aliquid colorante. Et horum fossibilibus quaedam sunt sicut puluis coloratus, sicut illa, quae generantur a calido foriter consuete humidum, & aliquid colorante, ut sunt omnia supra dicta: alia autem sunt, quae lapides aggregari per coagulationem ex pluribus partibus: & generantur ex eadem exhalatione a calido exhalante humidum superfluum, & foriter terminante humidum cum sicco. Secundo ibi.

ros descendat, & ex hoc ros & pruina sunt liquida, sed metalla generantur in partibus terrae ex eadem exhalatione, antequam separet siccitas: & ideo sunt dura, & quanto plus est in eis de siccitate, tanto sunt magis dura. Et propter hoc verum est dicere, quod metalla sunt aqua, sicut vnum modum. Quia sicut ex vapore humido, a dominio, qui est in potentia aqua, & est materia aquae, & in alio modum non sunt aqua, quia siccitas in eis non est segregata. In cuius signum, metalla igniuntur, comburentur, & reducuntur in puluerem, & terram. & hoc conuenit eis solum propter siccitatem exhalationem, quae sola exurit, quia est materia apta ignitioni, propter siccitatem. Et ipsa etiam post exustionem reducuntur in minore quantitate, quae separationem aliquid grossi, & impuri per exhalationem, vel euaaporationem humidum grossi, quae sic a calido exurent, unde etiam post exustionem, vel liquidationem metalla sunt duriora, quia tunc humidum metalli est magis separatum: Aurum autem solum non fit minus, nec minoris ponderis, quod exurit, quia est genitum ex sicco & humido subtilissimi, & non habentibus aliquid impurum admixtum, quod per ignitionem separari possit. Ipsum est de difficultate solui, & liquari. licet reducatur in partes minimas, quia ipso est optime commixtum sicut cum humido: & ideo, propter fortē commixtionem difficili separatur. Vnde ex his patet, quod aurum non solum est in opinione hominum, sed in natura rerum est nobilissimum, & purius quam caetera metalla. Quod et patet ex virtute, quae habet in operando mirabiles & nobiliores operationes quam alia. Deinde recapitulando dicit, quod conuenit & virtus dicta est de omnibus fossilibus, & metallicis, quod generantur, & quod sit eorum duritia, sed si quis velit particulariter de eis intendere, & considerare, circa vnum quodque eorum, quod sunt principia generationis, & accidentia & distantia eorum, hoc facere habebit in eo, quod de metallicis inscribitur & in alijs, circa quod Theophrastus negociarius est sicut Alexandri & Commentatore. Considerandum est autem circa principia materialia metallorum, quod sunt in duplici distantia: quaedam enim sunt materia remota talium metallicorum, sicut est vapor inclusus in locis lapidosae terrae, sicut supra declaratum est: alia autem sunt materia propinqua eorum, & haec sunt sulphur, & argentum viuum, sicut Alchimistae dicunt: ita quod in praedictis locis lapidosae terrae, per virtutem minerali primogenitatur sulphur, & argentum viuum, deinde ex ipsis generantur diuersa metalla, secundum diuersam commixtionem eorum. Vnde etiam ipsi Alchimistae per veram artem alchimiae, sed tamen difficultem, propter occultas operationes virtutis caelestis, quae mineralis dicitur, quae ex eo quod sunt occultae, dicitur a nobis imitari possunt per praedicta principia, vel per principia ab ipsis, faciunt aliquando veram generationem metallorum, aliquando quidem ex sulphure & argento, praedictis, sine generatione exhalationis: aliquando autem faciendo exudare praedictam exhalationem vaporosam ab aliquibus corporibus, per applicationem caliditatis proportionatae, quae est agens naturale.

Quocumque autem metallica, aut fossilia sunt, aut ductibilia, ut ferrum, aes, aurum, & uaporosa constant exhalatione. Ea autem omnia uaporosa exhalatio inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob siccitatem in unum comprimuntur, & coagulantur, efficiunt. Ac quemadmodum ros & pruina sunt, cum se creta fuerint, ita antequam excurrant, haec oriuntur. Quocirca haec quodammodo quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidem potest aqua esse, nondum uero aqua est, nec ex aqua, quae aliquo modo assecta sit, constant, ueluti saporis. Nondum enim ita sunt, hoc quidem aes, illud uero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quam in aqua uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurum autem solum non ignitur. Ac de omnibus quidem conuenit dictum est. Singula uero genera proponentes, quae propria cuiusque sunt, considerare debemus.

Quocumque autem metallica, aut fossilia sunt, aut ductibilia, ut ferrum, aes, aurum, & uaporosa constant exhalatione. Ea autem omnia uaporosa exhalatio inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob siccitatem in unum comprimuntur, & coagulantur, efficiunt. Ac quemadmodum ros & pruina sunt, cum se creta fuerint, ita antequam excurrant, haec oriuntur. Quocirca haec quodammodo quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidem potest aqua esse, nondum uero aqua est, nec ex aqua, quae aliquo modo assecta sit, constant, ueluti saporis. Nondum enim ita sunt, hoc quidem aes, illud uero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quam in aqua uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurum autem solum non ignitur. Ac de omnibus quidem conuenit dictum est. Singula uero genera proponentes, quae propria cuiusque sunt, considerare debemus.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER QVARTVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Quam Philosophus in superioribus determinauit de particularibus transmutationibus elementorum, quibus secundum se transmutantur, tam in alio quam infra terram: hic determinat de passionibus, seu transmutationibus eorum, secundum quod veniunt in compositionem mixti. Et quia elementa agunt medianteribus qualitatibus actiuis, & patiuntur medianteribus passiuis, determinat de actione primarum qualitarum actiuarum, & de passione passiuarum, in mixtis. Conuenienti autem ordine, iste liber sequitur tertium, quia sine tertio determinatum est de mineralibus: hæc autem scientia multum valet ad scientiam de mineralibus, licet alii qui dicant, quod iste liber est magis conueniens cum libro de generatione, quæuis inscribatur quartus liber Meteororum. Considerandum est autem, quod scientia istius libri, & similiter omnis scientia naturalis, nõ est ab homine despicenda: immo qui eam despiciat, despiciat seipsum. Et licet multi dicant, quod scientia naturalis nõ debet appreciari, eo quod nõ sit utilis ad speculationem diuinorum, in qua vita beatissima, & felicitas hominis consistit, sicut dicit Philosophus in decimo Ethicorum, tamen isti decipiunt seipsum, quia non solum scientia istius libri, sed etiam tota scientia naturalis, in qua non solum oportet considerare cõmunia, sed etiam specialia & propria unicuique deseruit ad hõmõ speculationem diuinorum: quia p manifesta & naturalia, tanquam p effectus in cognitionem causarum peruenimus. Propter quod, Philosophus in libro metaphysicæ, incipit a substantiis sensibilibus, & in duodecimo naturam substantiarum separatarum pbat per astronomicas rationes. Et ideo quæcumque aliam scientiam addiscimus, hoc facimus, vt ad cognitionem diuinorum veniamus, & qui alia intentione scientiam acquirunt peruersi est in intentione, nisi necessitate detineatur. Neque vile est cognoscere hæc particularia naturalia, quia sicut inspicere picturam turpium, non est vile, item nec causas horum cognoscere, vt veniamus in cognitionem primarum causarum: immo multo minus hoc est vile, quia res multo immaterialius sunt apud intellectum quam apud sensum. Est autem utilis scientia istius libri, non solum ad cognitionem diuinorum, sicut dictum est, sed etiam ad totam scientiam naturalem, & maxime ad scientiam de mineralibus, quæ ab Arist. cõpõsa nondum puenit ad nos. Est etiam utilis ad medicinam, quia hic dicitur quid multorum, quorum quia tantum cõsideratur in medicina. Et pp hoc aliqui voluerunt exponere librum istum modo medicinali sine logica, sicut Gal. recitat de quodam, quæ cum quæsitus esset ab eo quod esset calidum, bene respondit, & cum contrarium argueret

LECTIO I.

Voniam autem quatuor cause determinatæ sunt elementorum, harum autem sine coniugatione, & elementa quatuor accidit esse: quarum duæ quidæ factiue calidæ & frigidæ, duæ vero passiuæ, siccæ & humidæ. fides autem horum est ex inductione. Videtur enim in omnibus, caliditas quidem & copulantes & pmutantes & homogenea & nõ homogenea & humectantes & exiccantes & indurates & molificantes. Sicca autem & humida terminata, & alias dictas passiones patientia: ipsa que sine se & quæcumque cõmunia ex ambobus corpora, constât. Adhuc autem ex rationibus palæ, quibus de terminamus naturas ipsorum: calidum quidem. n. & frigidum, vt factiua dicimus, concretiuum. n. sicut factiuum aliquid est: humidum autem & siccum passiuum. Facile enim terminabile & difficile terminabile, si pari aliquid natura

intelligi debet, quod artifices principaliter transmutant, sed agunt quasi instrumenta, applicando propria agētia propriis passiuis, quia materia propinqua omnium metallorum est argentum viuum & sulphur, sicut dictum est, quorum naturas artifices transmutare possunt, conglutinando & cõgelando. Vel etiam alio modo, euaporatio est materia prædictorum, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est utilis ad scientiam alchimicam. Circa determinationem igitur de qualitatibus primis duo facit. Primo, resumit tria superius determinata in secundo de generatione & tertio cõli: quorum primum est, quod quatuor sunt cause elementorum, per quas intelligit quatuor primas qualitates: calidum & frigidum, siccum & humidum. Et non sunt cause materiales, quia quedam sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causis, ergo relinquuntur, quod cum causat: vt formales & dicitur notanter vt formales, non absolute formales, ad denotandum, quod non sunt formæ substantiales elementorum. Secundum, quod resumit est, quod quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibiles harum qualitarum, quia in simplicibus humidum nõ potest vniri cum sicco, nec frigidum cum calido. Et de istis elementis, sicut dicit Commentator, medicus debet credere naturaliter. f. quod sunt quatuor, & quod magnas habent commoditates & operationes in mixto, quarum aliquas, medicus inquirere debet ad conseruandum contentamentum elementorum & qualitarum prædictarum in corpore humano. Tertium est, quod istarum qualitarum, duæ sunt actiue, scilicet calidum & frigidum & duæ passiuæ,

statim sibi contradixit, non cognoscens suam contradictionem per defectum logicæ. Debet igitur iste liber exponi modo naturali non medicinali, quia sicut in Arist. Medicina verfatür solū circa corpus humanum ad infirmitatē remouendam & sanitatem inducendam: sed illa quæ in hoc libro determinatur sunt cõmunia omnibus mixtis, sicut patet per præfatum. Est insuper utilis ad scientiam alchimicam, quia tantummodo alchimistarum est transmutare metalla sicut in veritate, & nõ sicut in sophistica ratione. Quod licet sit difficile & dispendiosum, sicut prædictum est, non tamen est impossibile. Et pp hoc intentione aliorum est, quod metalla non differunt sicut in specie, sed secundum sanum & infirmum, vocantes metallum sanum, durum, & alia infirma: sic facile esset metalla adinuicem transmutare. Sed credo, quod differunt secundum speciem, & nihilominus transmutari possent adinuicem, quia sunt naturalia & materia eorum est vna. Quod autem hoc fiat per artem, est difficile, non impossibile. Non tamen

Tractatus primi, libri quarti Meteororum, in quo Aristoteles resumit quoddam dictum in secundo de generatione. Cap. I.

Voniam autem elementorum causa quatuor sunt constituta, ex quarum coniugationibus euenit, ut quatuor quæ existerent elementa, duæ illarum efficiendi vim habent, calor & frigus, duæ vero patiendi, siccitas & humor. id quod inductione probatur. Calor enim & frigus, tum ea, quæ eiusdem, tum quæ diuersi generis sunt: determinat, coniungere, immutare, humectare, exicare, durare, emollire, in omnibus videntur. Humida autem & sicca, tum ipsa per se, tum quæ cõmuniter ex vtriusque concreta sunt corpora terminari, & alia, quæ dicta sunt, qualitatibus affici. Constat vero etiam ex definitionibus, quibus eorum naturas definimus. Nam calidum & frigidum vclui efficiētia dicimus: siquidem, quod congruere aptum est, efficiētia cuiusdam habet rationem. Humidum autem & siccum, patiētia. Facile enim & difficile terminari res

intelligi debet, quod artifices principaliter transmutant, sed agunt quasi instrumenta, applicando propria agētia propriis passiuis, quia materia propinqua omnium metallorum est argentum viuum & sulphur, sicut dictum est, quorum naturas artifices transmutare possunt, conglutinando & cõgelando. Vel etiam alio modo, euaporatio est materia prædictorum, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est utilis ad scientiam alchimicam. Circa determinationem igitur de qualitatibus primis duo facit. Primo, resumit tria superius determinata in secundo de generatione & tertio cõli: quorum primum est, quod quatuor sunt cause elementorum, per quas intelligit quatuor primas qualitates: calidum & frigidum, siccum & humidum. Et non sunt cause materiales, quia quedam sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causis, ergo relinquuntur, quod cum causat: vt formales & dicitur notanter vt formales, non absolute formales, ad denotandum, quod non sunt formæ substantiales elementorum. Secundum, quod resumit est, quod quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibiles harum qualitarum, quia in simplicibus humidum nõ potest vniri cum sicco, nec frigidum cum calido. Et de istis elementis, sicut dicit Commentator, medicus debet credere naturaliter. f. quod sunt quatuor, & quod magnas habent commoditates & operationes in mixto, quarum aliquas, medicus inquirere debet ad conseruandum contentamentum elementorum & qualitarum prædictarum in corpore humano. Tertium est, quod istarum qualitarum, duæ sunt actiue, scilicet calidum & frigidum & duæ passiuæ,

suæ scilicet sicco & humidum: hoc autem intelligi debet, quatum ad victoriam vnus supra altera in corpore mixto, quia sicut se qualiter sunt actiue & qualiter passiuæ cum sint contraria adinuicem. Et hoc philosophus probat, primo per inductionem in omnibus, quia in omnibus dicimus calidum & frigidum terminare, coagulare &c. sicco vero & humidum terminari & coagulari: terminare autem est agere, terminari vero est pati. Secundo, probat idem ratione, scilicet per definitionem eorum, quia calidum est quod est congregatiuum similitum, frigidum vero est cõgregatiuum similitum, & dissimilium: humidum est, quod est male terminabile termino proprio, bene autem alieno: sicco vero e conuerso, quod est bene terminabile termino proprio, male alieno. Quod autem est congregatiuum, est actiuum, quod est terminabile, est passiuum. Secundo cum dicitur

LECTIO II.

Determinatis autem his, sumendum utique erit operationes ipsorum, quibus operatur factiua & passiuorum species. Primo quidem igitur vniuersaliter simplex generatio, & naturalis permutatio harum virtutum est opus, & opposita corruptio, secundum naturam. Hæc quidem igitur platis existit, & animalibus & partibus ipsorum. Est autem simplex & naturalis generatio, permutatio ab his virtutibus, cum habeant rationem ex subiecta materia unicuique naturæ. Hæc autem sunt dictæ virtutes passiuæ generant autem calidum & frigidum obtinentia materiam. Cum autem non obtinerent, secundum partem quidæ molinsis & indigestio fit. Simpliciter autem generationi, contrarium, maxime putrefactio. Omnis enim secundum naturam corruptio in hac via est, pura & senectus & euasus. finis autem horum omnium aliorum corruptio, nisi aliquid violentia corrumpatur natura constantium. Est enim & carne & os & quodcunque cõburere, quorum finis, secundum naturam corruptionis putrefactio est. Propter quod humida primo deinde sicca, tandem putrefacta sunt. Ex his enim facta erant & terminatum fuit humidum siccum, operantibus factiuis. Fit autem corruptio, cum id quod terminatur obtineat terminans propter circūdans. Quinimmo singulariter dicitur putrefactio, in his quæ secundum partem corrumpuntur, cum separantur a natura. Propter quod & putrefactio omnia alia excepto igne, etenim terra & aqua & aer putrefcunt, omnia enim hæc sunt materia igni.

LECTIO III.

Rosequitur propositum determinando de operationibus, sive passionibus prædictarum qualitarum. Et diuiditur in tres partes: in prima determinat de actione qualitarum actiuarum in mixto, in secunda, determinat de passione passiuarum ibi. Passiuorum autem. In tertia, determinat de omnium quantum ad prædictas qualitates ibi. Quoniam autem hæc. Circa primum duo facit, primo determinat de operationibus consequentibus rem in cõstitutione & destructione rei. Secundo, de operationibus consequentibus rem iam in esse constitutam, ibi. Reliquum autem. Circa primum iterum duo facit: primo, determinat de simplici generatione, secundo, de corruptione si opposita ibi. Putrefactio autem. Dicit ergo primo, quod post determinata dicendum est de operibus prædictarum qualitarum, & primo de simplici generatione, quæ fit ab istis virtutibus, sicut declarabitur, & est in plantis & aliis naturalibus. Est ergo simplex & naturalis generatio, permutatio facta ab istis virtutibus actiuis, cum iste virtutes in materia subiecta habeant rationem, id est proportionem ad vnamquamque naturam. Dicit autem generatio simplex & naturalis vt dicitur

dat permutacionem violentam & artificialem ab his virtutibus actiuis. Per permutacionem tangit genus, reliquum autem totum sequens, ostendit differentias ad alias permutaciones: per materiam autem subiectam intelligit qualitates passiuas, vel materiam affectam his qualitatibus, quæ est materia generationis, cunctur, quod earum natura aliquid perpetiatur.

Tractatus primi: libri quarti: in quo de terminatur de generatione simplici & putrefactione sibi opposita. Cap. II.

Erspicuum itaque est in alijs efficiendi vim esse, in alijs patiendi. His autem cõsuetis, efficiētia opera sumenda sunt, utemque patiētia species. Principio igitur, vniuersi motus simplex & naturalis mutatio harum facultatum est opus: is præterea qui aduersatur, naturalis interitus. Ac ea quidem stirpibus & animalibus conueniunt, & partibus eorum. Simplex vero & naturalis ortus ab his facultatibus, cum proportionem habeant, mutatio est, ex subiecta cuique naturæ materia. Hæc autem sunt facultates patiētes iam dictæ. Calor vero & frigus, materiam vincendo generant. Cum autem non vincunt, ex parte quidem, mouentur, hoc est imperfecta elixatio, & inconcoctio efficitur. Generationis vero simplicis contrarium maxime commune, putredo est. Naturalis enim omnis interitus, ut senectus & ariditas, ad hanc est via. Ceterorum namque omnium, quæ natura constant, finis est putredo, nisi si quid in interierit, quippe cum fieri possit, ut & caro, & os, & quiduis aliud exuratur, quorum naturalis interitus finis, putredo est. Idcirco humida primum, deinde sicca quæ putrefcunt, ad extremum reduntur. Ex his enim orta sunt, & humore siccitas determinata est, efficiētia opera. Interitus autem fit, cum id, quod determinatur, eo quod determinat superius est, ob id quod ambit. Alqui putredo in iis proprie dicitur, quæ ex parte intereunt, cum a natura discesserint. Idcirco & cetera omnia, uno igne excepto putrefcunt. Nam & terra putrefcit, & aqua, & aer: quandoquidem materia ignis hæc sunt omnia.

tur, quæ sunt ex cõtrariis in cõtraria. Generatio autem & putrefactio sunt hõmõ, quia generatio incipit ab humidum & sicco in terminatis, & finitur ad terminationem ipsorum. Putrefactio autem cõuerso incipit ab humidum & sicco terminatis, & finitur ad diuisionem ipsorum. Nam quæ virtutes actiue obtinent passiuas, calidum educendo humidum a sicco causat putrefactionem. Quod et apparet in aliis tribus elementis ab igne, quod putrefcit pp humidum educendo

Dicit ergo, quod hæc sunt virtutes dictæ cõtra se inuicem. i. cõtrariæ. Cuius igitur actiue obtinent supra passiuas tunc sequitur generatio, quæ autem passiuæ vincit actiue ita quod nõ sequat actio actiuarum, tunc sequitur indigestio quæ est via ad corruptionem. Dicit autem generatio dupliciter, primo mutatio nõ esse ad esse, sicut de ea determinatur in quinto physicorum, & hoc modo siue obtineat qualitates actiue siue passiuæ sequitur generatio, & vna & eadẽ mutatio est generatio vnus & corruptio alterius. Alio modo dicitur generatio, quæ id quod ponitur in esse est nobilius & e conuerso dicitur corruptio, quæ do quod ponitur in esse est ignobilius, & hoc modo loquitur hic Arist. de generatione: quia calidum generat aliud calidum sibi simile, cum ergo obtinent qualitates actiue, quod ponitur in esse, est nobilius: quia qualitates actiue sunt nobiliores quæ passiuæ. Corruptio autem opposita simplici generationi est putrefactio, quod pbat duplici ratione, primo, quia illa corruptio ad quæ omnia terminatur naturaliter opponitur generationi simplici & naturæ, sed ad putrefactionem terminantur omnia, vt animalia quæ naturaliter senescunt, & plantæ & artificia, quæ veterascunt, omnia denique orta occidunt, & aucta senescunt, nisi forte talia violenter corrumpantur & cõburantur, quia tunc corruptio eorum non terminatur ad senectutem vel vetustatem, senectus autem & vetustas ut quædam putrefactiones: secundo probat idem, quia ille transmutationes opponuntur, quæ sunt ex cõtrariis in cõtraria. Generatio autem & putrefactio sunt hõmõ, quia generatio incipit ab humidum & sicco in terminatis, & finitur ad terminationem ipsorum. Putrefactio autem cõuerso incipit ab humidum & sicco terminatis, & finitur ad diuisionem ipsorum. Nam quæ virtutes actiue obtinent passiuas, calidum educendo humidum a sicco causat putrefactionem. Quod et apparet in aliis tribus elementis ab igne, quod putrefcit pp humidum educendo

nem factam a calido ignis, solus autem ignis non putrefcit, quia nec habet humiditatem quae educatur a calido, neque inuenitur caliditas vincens caliditatem ignis. Deinde cum dicitur...

b Putrefactio autem est corruptio quaedam in vnoquoque humido proprie secundum naturam caliditatis ab aliena caliditate, haec autem est quae ambietate, hae autem est quae ambietate patitur calidi indigens aut tunc virute frigidum existens omne: ambae utique cause erunt & putrefactio communis passio frigiditatisque, proprie & caliditatis alienae. Propter quod sicca omnia, & tade terra & simus. Exeunte. n. proprio calido euaporat: quod si natura humidum & trahens humiditatem non est: adducit. n. trahens propria caliditas. Et in frigidibus autem minus putrefcit quae in estu. In hyeme quidem. n. paucum in ambiente aere, & aqua calidum, quare nihil potest. In aestate autem amplius. Et neque quod coagulatum, magis. n. frigidum quam aer calidus, non igitur obtinetur mouens autem obtinet. Neque feruens quam calidum minor enim quae in aere caliditas ea quae in re, quare non obtinet neque facit permutationem neque vnam. Similiter autem & quod mouetur & fluit, minus putrefcit quam non motum. Debilior enim sit motus qui ab ea quae in aere caliditate, quam qui in re praesistit, quare nihil facit permutari. Eadem autem causa, quare multum minus putrefcit paucum. In maiori autem amplior est ignis proprius & frigidum, quam ut obtineant quae in circumstante virtutes. Propter quod mare secundum partem quidem diuisum cito putrefcit. Totum autem non, & aliaeque eodem modo. Et animalia sunt in his quae putrefcunt, propterea quod segregata caliditas naturalis existens constare facit segregationem, & quod corruptio, dictum est.

LECTIO III.

Reliquum autem est dicere habitas species quaslibet dictae virtutes operantur ex suppositis natura constantibus iam. Est itaque...

vehementia frigoris intrinseci vincit caliditatem extrinsecam. Tertium est, quod ea quae habent magnam caliditatem intrinsecam non putrefcunt, sicut piper & galanga, praecipue cum exteantur: quia tunc non est ibi humidum admixtum quod educi possit, quia caliditas intrinseca fortiter resistit extrinsecae.

Quartum est, quod id quod mouetur minus putrefcit quam id quod stat: ut aqua fluminis minus putrefcit quam aqua paludis, & ratio est, quia motus causat caliditatem in re mota, & ideo augetur & vigoratur caliditas rei motae & vincit caliditatem extrinsecam. Quinto, multum si minus putrefcit quam paucum, quia id quod est magnum siue multum habet maiorem ignem, id est maiorem caliditatem, quam quod est paruum, ut in pluribus, & etiam maiorem frigiditatem caeteris paribus; & ideo fortius resistit actioni caliditatis extrinsecae. Propter quod pauca aqua in lacuna cicui putrefcit quam magna aqua maris quae non putrefcit, tum propter multitudinem, tum propter continuum motum. Quod autem dicitur hic, debet intelligi in continentibus, & praesertim in simplicibus: quia multa frumenta citius putrefcunt quam pauca. Quod autem putrefactio sit in humido, probatur, quia animalia & caetera generata ex putrefactis generantur ex humidum, ergo putrefactio sit in humido. Cum enim caliditas naturalis educitur, educit secum humidum subtile & segregat ipsum a re putrefacienda. Virtus autem caelestis tanquam principale agens, sed calor & humidum segregatum quod circumstant putrefactum loco virtutis formatiue, generant animalia ex putrefactis.

LECTIO III.

Tractatus primi, libri quarti. In quo determinatur in generali de digestionem & indigestione sibi opposita. Cap. III.

Est, ut eas, quae conseruantur, species tradantur, quas ea, quae traduntur, facultates ex eorum, quae natura iam constant subiectis efficiunt.

nunc determinat de operationibus eius quae consequuntur rem

rem in esse iam constituto, & circa hoc duo facit. Primo determinat de talibus operationibus secundum se, secundo de speciebus earum ibi. Peppanthis autem. Circa primum duo facit. Primo determinat de digestionem quae est prima: secundo de indigestione ei opposita ibi. Indigestio autem. Circa primum iterum duo facit. Primo diffinit digestionem, secundo ostendit quando & quomodo fiat ibi. Accidit autem hoc. Dicit ergo primo, quod post determinata, reliquum est dicere de operationibus quae consequuntur res iam constitutas in esse, quae sunt istae. Calidum enim operatio in multo est digestio. Digestionem autem species sunt. Peppanthis: Epthesis & Obthesis. Frigiditatis autem operatio est indigestio. Cuius indigestionis species sunt Omethes, Mulinthis, & Stantensis. Considerandum est autem sicut ipse dicit, quod haec nomina non sunt propriae speciebus digestionis, sed sunt accommodata per quaedam similitudinem, & proportionem. Considerandum est iterum, quod indigestionis est duplex causa: una per se, & haec est frigiditas, quia contrarium caliditatem, aut quoquo alio modo excalfactum tale, tantumque euasert. Nam tum utile est, & concoctum dicimus, ueluti mustum, & quae in tuberculis coeunt, cum suppuruerint, & lachrymae, cum densior materia fuerit oborta, similiter & alia.

que calidi digestio, digestionis autem peppanthis epthesis adhuc obthesis. Frigiditatis autem indigestio, huius autem omethes molinthis stantensis. Oportet autem existimare non proprie haec dici nomina rebus, sed non iacent uniuersaliter his quae similiter quare non has sed tales oportet putare esse dictas species, dicamus autem ipsorum, unumquodque quid est. Digestio quidem igitur est perfectio a naturali & proprio calido ex oppositis passiuus. Haec autem sunt propria unicuique materia. Cum enim digestum fuerit perfectumque est & factum. Et principium perfectionis a caliditate propria accidit. Et per aliquod exteriorum auxilium consummatur est, velut alimentum digeritur, & per balnea & per aliqua talia aliudque principium quae in ipso caliditas est. Finis autem huius quidem naturae est, natura autem quam dicimus ut speciem & substantiam. His autem in subiectam quandam formam finis est digestionis: cum tale fuerit factum & tatum: humidum autem optesum passum, aut epthesim, aut putrefactum, aut aliter taliter calefactum, tunc enim utile est & digestum esse dicimus. Sicut mustum & quae in nascentiis constant cum facta fuerint, quales & lachrymae, cum facta fuerint lippitudo velimus: similiter autem & alia.

b Accidit autem hoc pati omnibus cum obtineatur materia & humiditas: haec enim est quae terminatur ab ea quae in natura caliditate, quando enim insit in ipsa ratio natura haec est. Propter quod & sanitatis signa quae talia, & vrina & secessionis & totaliter superfluitates, & dicuntur digesta esse: cum insinuent caliditatem propriam obtinere indeterminati. Neesse autem digesta grossiora & calidiora esse: tale. n. efficit calidum melioris molis & crassius & siccus. Digestio quidem igitur haec est.

c Indigestio autem imperfectio propter indigentiam propriae caliditatis, indigentia autem caliditatis, frigiditas est. Imperfectio

& naturalis. Sed finis principalis istius digestionis, est introductio naturae, id est formae nutriti in materia quae digeritur, quia tunc dicimus esse factam digestionem cum in materia est introducta forma nutriti, alius autem finis & quasi secundarius est quaedam forma accidentalis, scilicet calor introductus in materia digesta quae facit euaporare humidum subtile & terminatum grossum, sicut apparet in carne elixata & in musto. Cum enim euaporauit humidum subtile, & grossum est, terminatum & quasi induratum a calido, tunc dicimus ipsa esse digesta & coacta: simile etiam apparet de lachryma & apostematibus, cum enim lachryma, & putredo apostematibus, terminata fuerit a calido vincente & quasi ingrossata & facta quaedam lippitudo grossa, tunc dicimus ea esse digesta. Idem etiam ostendit superfluitates quae emittuntur ex corpore, quaedam esse liquida, & subtile, dicitur esse indigesta, cum autem est terminata per calidum & ingrossata, tunc est digesta & si gnium sanitatis. Deinde cum dicitur...

Est autem caloris quidem concoctio, concoctionis uero maturatio, elixatio assatio: frigoris autem inconcoctio, & eius cruditas, uelut uis, id est, imperfecta elixatio, & aruoris, id est, imperfecta assatio: nomina autem haec proprie non dici censendum est. Nam rebus similibus posita non sunt uniuerse. Quare eas quae dictae sunt species, non has esse censendum est, sed similes. Quid autem singulae sint dicamus. Concoctio itaque perfectio est, a naturali & proprio calore ex oppositis patibilibus. Haec autem sunt subiecta rei cuique materiae, & genita. Ac perfectionis principium a calore proprio proficiunt, etiam si exteriori aliquo adiumento compleatur. Cibis enim per balnea, & eius generis alia concoquitur, sed tamen principium calor est, qui in ipso est. A uero finis alius natura est, (natura autem, quam ut speciem & essentiam dicimus) alius in subiectam quandam formam concoctionis finis terminatur, cum humidum, aut assatum, aut elixum, aut putrefactum, aut quoquo alio modo excalfactum tale, tantumque euasert. Nam tum utile est, & concoctum dicimus, ueluti mustum, & quae in tuberculis coeunt, cum suppuruerint, & lachrymae, cum densior materia fuerit oborta, similiter & alia.

Omnibus autem, ut sic afficiantur, accidit, cum materia & humor fuerit euictus. Etenim hic est, qui a calore naturali determinatur. Nam dum ratio in ipso inest, natura hoc est. Quocirca & sanitatis signa sunt eiusmodi, & vrinae, alui deiectiones, & omnino excrementa. Ac dicuntur concocta quod a proprio calore uinci humorem indicent. Omnia autem quae concoquantur, crassiora esse, & calidiora necesse est. Nam quod eiusmodi est, calor corpulentius reddit & crassius, atque siccus. Concoctio itaque hoc est.

Inconcoctio autem imperfectio est, ob propriae caloris defectum, caloris uero defectio frigus est. Imperfectio autem est oppositorum distinctiones, ideo, sicut

Tho. in meteo.

sicut supra in diffinitione digestionis posuit perfectionem loco generis, caliditas propria ut efficiens, ita hic ponitur imperfectio loco generis, quia indigestio est via ad imperfectionem, scilicet ad putrefactionem: & ponitur frigiditas im-pediens digestionem ut efficiens, sed quia contrariorum est eadem materia, ideo utrobique ponitur qualitas passiva id est humidum ut materia. Non autem assignat aliquem finem indigestionis: quia indigestio non fit ad aliquem finem, sed prater intentionem naturae cum sit imperfectio, & finis habeat rationem boni, & perfecti.

LECTIO III.

De speciebus digestionis & indigestionis sibi oppositae. Et primo, agit de Pepsanis quae sola est naturalis species digestionis, aliae vero sunt magis artificiales, secundo agit de alijs speciebus sibi. § Epeptis autem. § Circa primum duo facit, primo, determinat de pepsanis, secundo, de Omethis ei opposita ibi. § Omethes autem. § Dicit ergo primo quod pepsanis est digestio quaedam in pericarpis, id est in illo tegmine siue coo-perimento quod cooperit semen vel fructum, siue sit pellis in animalibus siue cortex in fructibus. Et quia digestio, ut dictum est, est perfectio, ideo & pepsanis quae est eius species, est perfectio quaedam. Tunc enim res dicitur pepsans passiva, quando semen in pericarpio potest efficere, & generare tale quale est id a quo procedit. In alijs enim perfectum etiam dicimus, quod potest generare tale quale est ipsum, ut declaratum est in secundo de anima. Est autem pepsans ab eodem agente, scilicet a naturali calido principali, & in eadem materia, scilicet in humido naturali, sicut superius dictum est de digestionem in vniuersali. Alio autem modo dicitur Pepsans metaphoricè: quia non eodem modo vniuoce neque etiam pure æquiuoce, sed analogice praedicatur pepsans de suis subiectis, sicut ridere de animali & pra-

Pepsans autem est digestio quaedam. Digestio enim alimenti in pericarpis pepsans dicitur. Quoniam autem digestio perfectio quaedam est, tunc autem pepsans perfecta est, quando femina quae in pericarpio, possunt efficere tale alterum quale ipsum est, etenim in alijs perfectum sic dicimus. Pericarpium quidem igitur, haec pepsans quae in naturali calido. Dicuntur autem pepsans & alia multa digestorum sicut eandem quidem speciem, metaphoricè autem, propterea quod non iacet, sicut dictum est prius, nomina secundum vnaquamque perfectionem circa ea quae terminantur a naturali caliditate & frigiditate. Est autem quae nascentiarum & slegmatis, & talium pepsans quae a naturali calido digestio in-existentis humidi, impossibile enim terminare non obtinens. Ex spumosis quidem igitur aquosa, ex talibus autem quae terrestria consistunt, & ex sub-tilibus super grossiora sunt pepsans passiva omnia, & hoc quidem ipsa natura ducit secundum hoc. haec autem eicit. Pepsans quidem igitur dictum est, quid est.

LECTIO III.

περὶ περσι-
σίων

περὶ περσι-
σίων

tor viridi. Est autem pepsans metaphoricè non solum in nutri-mento viuentium, sed etiam circa alia: ut circa nascentia, id est apostemata & slegmatica ut sunt catarrhi, & circa vrinas & se-cessiones. Et vniuersaliter dicitur digestio pepsans in materia hori-ce omnis maturatio & terminatio huiusmodi a naturali calido. Quod sit, sicut dictum est, quod calidum obinet super humidum. Impossibile enim esset quod terminaret nisi obineret victoriam supra ipsum. Fit autem hoc modo. Nam primo calor digerens agit in humidum aeris, quod est spumofum faciendo euaporat subtiliores partes, & ingrossando reliquias ac co-uertendo in humorem aquosum. Deinde de subtiliando humorem aquosum facit, ipsum euaporare. Reliquum ingrossat, terminat & digerit, & ipsum coniungit cum sicco, & tunc conuertitur in semen. Iste autem ordo, apparet in animalibus & plantis. Nam in prima digestionem separantur feces. Quando autem humidum cibi est reductum ad humorem aquosum, tunc in secunda digestionem separatur vna. In tertia vero & quarta fit maturatio cibi & conuersio in semine: hoc etiam apparet in omnibus pomis, & clare in amygdala, in qua prius a calido se paratur humidum aeris & conuertitur in corticem viridem & aquosum, postea separatur humidum aquosum & conuertitur in corticem ossium, & tertio semen intra formatur. Et ex hoc, quasi in omnibus seminibus inuenimus corticem extrinsecam magis aeream, secundam magis aqueam, & intra semen bene maturatum & digestum. Deinde cum dicitur b ¶ Determinat de omethis opposita pepsans, & dicit quod est indigestio in pericarpio sicut pepsans est digestio in eo, ut quando femina non possunt efficere tale quale ipsa sunt, & habet fieri circa humidum interminatum, quia illa quae patiuntur omethem sunt spumosa, aut aquosa, siue mista ex his. Sicut autem

patibilium, quae natura cuique sunt materia. Concoctio itaque & inconcoctio, hoc modo sunt definita.

Tractatus primi, libri quarti. In quo specialiter determinatur de pepsans, & Omethis. Cap. III.

Maturatio autem est quaedam concoctio. Nam alimenti, quod in fructibus inest, concoctio, maturatio dicitur. Quoniam autem concoctio, perfectio quaedam est, tum maturatio perfecta est, cum semina quae in fructu sunt, aliud tale perficere poterint, qualis ipse est. Nam & in alijs perfectum sic dicimus. Maturatio igitur fructus est. Ex his autem, quae concocta sunt, multa alia, ideo quidem eadem, sed translatione dicuntur matura, propterea quod nomina (ut antea dictum est) cuique perfectioni in his, quae naturali calore & frigore terminantur, non sunt posita. Tuberculorum autem & pituita, & huius generis rerum maturatio, eius, qui inest, humoris concoctio est, quae a naturali efficitur calore. Nam quod non uincit, terminare non potest. Itaque ex flatuosis aquae, ex talibus autem terra concresecunt, & ex tenuibus semper crassiora sunt, quaecumque maturescunt. Atque alia quidem per hoc in se adducit natura, alia expellit. Maturatio igitur quid sit, dictum est.

Cruditas autem est, quod contrarium est, maturationis autem contrarium, alimenti, quod in fructu inest, cruditas est. Hoc uero est indefinitus humor. Quamobrem spiritiosa, aut aquae, aut ex utroque est cruditas. Cum autem maturatio, perfectio sit quaedam, cruditas erit imperfectio. Fit uero imperfectio propter naturalis caloris defectum, atque ad humorem maturandum proportionis uacuitatem. Nullus autem humor per se, absque re sicca maturescit. Aqua enim sola in rebus humidis non crassecit. Porro

pepans est perfectio, sic & omethes est imperfectio, quae accidit propter indigentiam calidi, & abundantiam frigidi. Cum

Com enim calidum sine sicco, Aqua .n. non ingrossatur sola humidorum. Accidit autem, aut eo quod calidum sit paucum, aut quia quod terminatur, multum. Propter quod & subtiles humores eorum quae oma sunt, & frigidi magis quae calidi, & inestimabiles & impotabiles. Dicitur autem omethes sicut & pepsans multis modis, unde & vrinæ & secessiones & catarrhi omni dicuntur propter eandem causam: eo enim quod non sunt obtenta a caliditate neque constant, oma omnia appellatur. Longe autem procedentibus, & late omus, & lac omni: & alia multa dicitur si possibilia permutari & constari a caliditate non passa sint: propter quod & aqua pepsans passa dicitur, oma autem non dicitur, quia non ingrossatur. Pepsans quidem igitur & omethes dictum est quid est, & propter quod utrunque ipsorum est.

LECTIO V.

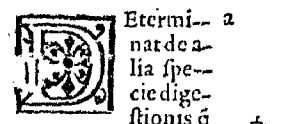
Pepsis autem est secundum totum quidem, digestio a caliditate humida inexistens interminata in humido, dicitur autem nomen proprie solum in elixatis. Hoc autem utique erit, sicut dictum est, spumofum aut aquosum. Digestio autem fit ab eo, qui in humido igne. Quae autem in fixuris assatur, ab extrinseco calido patiuntur. In quo autem est humidum facit illud magis siccum in ipsum assumens. Quod autem elixatur contrarium facit: segregatur .n. ex hoc ipso humidum a caliditate quae in extrinseco humido. Propter quod sicciora quae pepsans passa sunt quae assa: non .n. attrahunt in se ipsa humidum quae pepsans patiuntur, praeualeat .n. quae de foris caliditas, ei quae intus. Si autem uinceret quae intus: traheret utique in se ipsam. Est autem non omne corpus pepsans passibile, neque .n. in quo nullum est humidum, velut in lapidibus: neque in quibus inest quidam, sed impossibile obtineri, propter spiritus situdinem, velut in lignis. Sed quaecumque corporum habent humiditatem passibilem ab ea quae in humido ignitione. Dicitur autem & aurum pepsans pati, & lignum, & alia multa, secundum speciem quidem non eandem, metaphoricè autem

id accidit, aut quod calor exiguus sit, aut quod humor, qui desinitur, multus. Quam etiam ob causam rerum crudarum succi sunt tenues, & magis frigidi quam calidi, ad esum praeterea & potum minime idonei. Dicitur autem cruditas multis modis, unde atque maturitas: unde & sedamenta, & fluxiones ob eandem causam crude dicuntur. Nam quod a calore non euincantur, neque concresecant, cruda omnia uincuntur. Longius autem progredientibus & si bile, & lac, aliaque multa dicuntur cruda, si cum calore mutari possint, atque concresecere, impatibilia manent. Ideo aqua elixa dicitur, non cruda, quia non crassecit. Quid itaque maturatio sit, & cruditas, & propter quod utrunque est, dictum est.

Tractatus primi: libri quarti: in quo specialiter determinatur de pepsi, & de molinis sibi opposita. Cap. V.

Lixatio autem, uniuersim quidem eius indefinitum quod in humido inest, ab humido colore concoctio est. Nomen uero in his duntaxat, quae elixantur, proprie dicitur. Hoc autem spiritiosum erit uel aqueum, uerum ab igne, qui est in humido, concoctio efficitur. Nam, quod est in sartagine, assatur: ab externo enim patitur calore. Id autem humidum in quo est, siccum potius reddit, ad se atrahendo. Quod uero elixatur, contrarium facit. Nam a calore, qui in externo inest humido, humor ex eo seceratur. Quamobrem elixa omnia assis sunt sicciora. Quae enim elixantur, in se humorem non attrahunt, propterea quod interiorum calor exterior euincat. Quod si interior superaret, nimirum ad se attraheret. Non est autem corpus omne elixabile. Nam neque id, in quo humoris est nihil, ut in lapidibus, nec in quibus quidem inest, sed cuius ob densitatem non potest, ueluti in lignis. Sed quaecumque corpora humorem habent, ab igneo calore, qui est in humido, patibilem. Dicitur autem & aurum elixari, & lignum, & alia multa, non eadem quidem specie, sed translatione. Nam differentius nomina paria non sunt posita. Atque & humida dicimus elixata. Tho. in meteo.

LECTIO V.

Eterminata de alicuius digestionis quae dicitur Epeptis, & sic tam ab arte quam a natura, & dicitur quod Epeptis secundum totum id est vniuersaliter facta in omnibus partibus, ad differentiam aliarum digestionum quae non sunt aequaliter omnibus partibus, vel secundum totum, id est in vniuersali est digestio humidi interminata & subtilis, facta a caliditate extrinseca existerente in humido exteriori. Propter quod nomen & ratio Epeptis conuenit solis elixatis. Patet autem ex ista diffinitione quod superior species digestionis est magis naturalis, sicut diximus quae motus quae, quia ille motus dicitur naturalis, qui est a principio intrinseco sicut patet in secundo physicorum quae Pepsans autem est caliditate intrinseca, reliquae autem ab extrinseca, humidum uero interminatam, circa quod sit, Epeptis est magis aqueum uel spumofum quod digeritur per caliditatem humidam extrinsecam, sicut patet quod carnes decoquantur elixate. Digestio autem epeptis fit ab humido extrinseco, ea enim quae elixantur patiuntur a tali humido sicut eouerfo ea quae assantur infixuris a gunt in ipsum humidum uelut in se absorbendo, patiuntur autem a sicco calido ignis. Et in signum huius friga sunt magis siccata exterioris & humidata interioris. Elixata uero econtrario sunt humida exterioris quae humescunt ab humiditate circumstante, & magis sicca interioris quia per actionem humidam extrinsecam caliditatis eius perdunt humidum proprium & non recipiunt alienum, friga uero retinent proprium & suscipiunt alienum. Omnia igitur corpora quae ha-

bent multum humidum, & bene passibile a calido quod est i humido extrinseco, sunt elixabilia, vt carnes, pisces, olus, & huiusmodi: quecumque vero non habent multum humidum, vt lapides, aut si habent illud non est bene passibile & edibile a caliditate extrinseca sicut ligna, non sunt elixabilia. Quamuis metaphorice multa alia dicantur pati epthesim & elixari, sicut aurum & ligna & multa alia, que licet propria non elixentur, tamen vocantur elixa pro quodam similitudinem, eo quod non sunt ad huc imposita non in oibus differentiis rerum. Dicitur autem elixari aurum vellignum in quantum, virtute ignis humidum extrinsecum exhalat & separatur ab eis. Eodem modo elixantur humida, scilicet mustum & lac, in quantum virtute ignis a musto separatur humidum aerium, & a lacte separatur, feru. Dicitur autem quod finis non est idem in omnibus elixatis sicut erat superius in alia digestionibus: quia alia elixantur ad essentiam ad fortitionem, &c. Notandum est autem diligenter, quod in fine textus, vltimum concludit quod ista digestio sit tam natura quam ab arte propter eandem causam. Nam sicut per artem carnes elixantur ab humido circumstante, ita natura humidum nutritale in pueris digerit per humidum & calidum circumstante. Ad sensum enim manifestum est, quod in pueris & mulieribus est maior humiditas, que quasi elixat humidum cibi. Et hoc etiam accidit in flegmaticis. Deum de cum dicit.

Determinat de specie indigestionis opposita epthesi, que dicitur Molinsis & dicit, quod molinsis est indigestio humidum interminati, quod dicitur esse elixabile, causata propter defectum caliditatis existentis in humi-

non enim iacet nome differentiis. Et humida autem pepsimpati dicimur, vt lac & mustum cum quidem humido humor i speciem aliquam permutatur ab eo, qui in circuitu & de foris igne calefaciente. Quare modo quodam simile dicitur pepsi facit. Finis autem non idem omnibus, neque elixatis: neque digestis, sed his quidem ad esum, his autem ad aliam opportunitatem, quonia & pharmaca elixari dicimus. Quare quacumque grossiora possunt fieri aut minor aut grauiora, aut hec ipsorum talia, hanc autem contraria propter id quod disgregata, hanc quidem ingrossari, hanc autem subtiliari: sicut lac in serum, & coagulum, omnia elixabilia sunt. Oleum autem non elixabitur ipsum secundum se ipsum, quia horum nullum patitur. Secundum pepsim quidem igitur dicta digestio hec est, & nihil differt in organis naturalibus & artificialibus si quidem fiat, propter eandem causam oia erunt.

Molinsis autem indigestio quidem est, contraria autem pepsi. Erit autem vtique contraria prima dicta, indigestio eius quod in corpore interminati propter defectum caliditatis. que in humido quod in circuitu. Defectus autem cum frigiditate quod est, dictum est. Fit autem propter motum alium, expellitur enim digerens. Et defectus autem, aut fit propter multitudinem frigiditatis in humido, aut propter multitudinem que in pepsim patiente. Tunc enim accidit eam que in humido caliditate, ampliore quidem esse quam vt non moueat, minorem autem quam vt regulet & condigerat. Propter quod duriora quidem quam molinsis patiuntur sunt, quam pepsim passa, humida autem determinata magis Pepsi quidem igitur & molinsis dictum est, & quid est, & propter quid est.

LECTIO VI.

Presis autem est digestio a caliditate sicca & aliena. Propter quod & si quis pepsim exercens facit permutari & digerit: non ab humidi caliditate: sed ab ea que ignis: cum consummatum fuerit assatum fit & non elixa-

Fri, ut lac & mustum, cum ab igne in orbem atque extrinsecus calefaciente is, qui in humido sapor inest, in speciem aliquam mutetur. Ita ei, que dicta est, elixationi simile quodammodo efficit. Sed nec elixis nec concoctis omnibus idem est finis, verum alius est esus, alius forbitio, alius alius usus, cum etiam medicamenta dicimus elixari. Itaque elixari omnia apta sunt, quecumque crassiora aut minora & grauiora possunt euadere, aut quorum quedam eiusmodi, quedam contraria, quod que secernuntur, alia crassescant, alia tenuentur, ut lac in serum & caseum. Oleum autem, quod nihil horum patitur, ipsum per se non elixatur. Quae igitur per elixationem concoctio dicitur, hoc est: ac nihil refert, utrum in arte factis instrumentis, an in naturalibus efficiatur, ab eadem enim causa oia erunt.

Molinsis autem, id est, imperfecta elixatio, concoctio quidem est, sed elixationi contraria. Est autem contraria, que primum dicta est, indefinita. quod inest in corpore concoctio, ob caloris, qui in humore est circumstante, defectionem. At vero defectionem cum frigore esse, dictum est. Fit autem ob motionem aliam. Nam qui concoquit, repellitur. Ac defectio est, aut ob frigoris, quod est in humido, copiam, aut ob multitudinem, que in re elixanda. Nam tum accidit, ut calor qui est in humido, amplior fit, quam ut moueat, patitur autem, quam ut equabilitatem praestet, & concoquat. Quamobrem elixis sunt duriora, humida autem magis distincta. Quid igitur & qua de causa elixatio est, atque item imperfecta elixatio, dictum est.

Tractatus primi, libri quarti. in quo specialiter determinatur de opresis & scateis ei contraria. Cap. VI.

Assatio autem concoctio est, que sicca & alieno calore efficitur, ob eamque causam si quis elixans faciat, ut non ab humoris, sed ignis calore mutetur & concoquatur, id cum perfectum est, assum existit, non elixum, & ex vi nimia adu-

do circumstante Talis autem defectus caliditatis est frigiditas sicut supradictum est Et ista indigestio accidit propter duas causas. scilicet propter paruitatem caloris in humido circumstante, aut propter multitudine humidum digendi, quod a paruo calore non potest obtineri. Et propter hoc, duriora sunt que patiuntur Molinsis, quam que patitur Epthesim, quia paruus calor dissoluit humidum, sed non educit: & ideo iterum magis congelatur & quali conglutinetur & duriores res facit.

LECTIO VI.

Determinatur de opresis, que est alia spes digestionis & diffinitur eam & dicitur opresis est digestio a caliditate sicca ad differentiationem epthesi, que est digestio a caliditate humida, & aliena, quo dicitur ad differentiationem peptansis que non est a caliditate aliena, id est extranea, sed est ab intrinseca. Vel quia omnis digestio est a caliditate aliena ei quod digeritur, non ei quod digerit, & ex hoc si quis digerat carnes, vel aliud per opresim, cum consummata fuerit digestio: illud tale erit assum et non elixum. Et si talis caliditas sicca fuerit excessiua, dicitur adustum. Quod autem fiat a sicca caliditate, probat quia ista digestio que dicitur assatio, que citius consumatur quam elixatio, desiccatur partes extrinsecas, remanentibus humidis partibus interioribus. Cuius ratio est, quia caliditas sicca sine humiditate desiccanda primo partes exteriores constringit poros rei digerendae & propter hoc humiditas resoluta intrare & ideo non parua subtilitate dicitur esse bene assare, ita quod exteriora & interiora regit & pariformiter sunt

sint decocta ab igne. Dicit autem quod opresis & epthesis hinc, non solum ab arte, sed a natura, sicut superius diximus. Et hoc probat, primo, quia ars in suis effectibus imitatur naturam: sicut ergo ars operatur in assando, ita prius didicit a natura: secundo, quia sicut in corpore humano sic digestio fit in pueris, ita etiam fit in eo digestio opresis: sicut est in iuuenibus, in quibus propter fortitudinem caloris, nutrimentum magis assatur quam elixatur, cuius signum est, quod superfluitates eorum sunt sicca adusta. Deducit autem corollarie ex dictis quod animalia, id est uermes non generantur in superiori ventre scilicet stomachi, sed in inferiori. Et ratio est quia talia animalia non generantur nisi in loco putrefactionis superfluitatum cibi cum sint animalia genita per putrefactionem. Superfluitates autem non putrefiunt in superiori ventre, sed in inferiori cuius ratio, vt ipse dicit, dicta est alibi. colligi tamen potest ex superioribus: putrefactio enim fit propter defectum caliditatis digerentis, & ex hoc debet fieri in illo loco, in quo est talis defectus caliditatis: in superiori autem ventre non est defectus caliditatis cum sit propinquus cordi, in quo est sedes caliditatis naturalis: sed talis defectus est in ventre inferiori, qui magis distat a proprio loco, caliditatis naturalis. Sciendum tamen est, quod id quod hic dicitur intelligi debet vt plurimum, quia quoadque propter debilitatem virtutis digestiuae, scilicet calidi naturalis ex firmitate prouenientem, cibum non digerit, sed putrefit in stomacho, quod patet ex fetore proueniente ex stomacho per eruptionem, sive alia via, & ideo ibi etiam quandoque generantur uermes, qui aliquando eiciuntur per os. Deinde cum dicit.

tum, & excessu adustum esse dicitur. a sicca autem caliditate fit cum sicca fiat consumata. Propter quod & exteriora sicca interioribus: elixata autem contrarium. & opus est manu artificum maius affare quod elixare. difficile n. exteriora & interiora regulariter calefacere. Saepe n. propinquiora igni exiccantur citius, quare & magis. Conclufus igitur exterioribus poris, non potest segregari intus existit humidum, sed includit cum pori reclusi fuerint. Opresis quidem igitur & pepsi sunt quidem arte. sunt autem sicut dicimus spes vniuersaliter gedae & natura. Si miles n. que sunt passionem, sed innominata. Imitat. n. ars naturam. quoniam & alimeti in corpore digestio similis pepsi est. etenim in humido & calido a caliditate corporis fit. scilicet digestio, & in digestio similis molinsis. Et animal non fit in ipsa digestionem sicut quidam aiunt, sed in segregationem putrefacta inferiori ventre, deinde ascendit sursum. digestum est. n. in superiori ventre, putrefcit autem uter in inferiori segregatum, propter quam autem causam, dictum est in aliis.

Molinsis quidem igitur pepsi contrarium. ei autem que vt opresis dicta digestionis. est quidem aliquid oppositum similiter minus aut nominatum. Erit autem vtique: si fiat scateis sed non opresis, propter defectum caliditatis que accidit vtique, aut propter paucitatem exterioris ignis, aut propter multitudinem aquae in eo quod opresis patitur, tunc n. plus quidem est quod vt non moueat, minor autem quam vt digerat. Quid quidem igitur est digestio & indigestio, & pepsi: & omothes, & epthesis & opresis & contraria his dictum est.

LECTIO VII.

Assuorum autem humidum & sicca dicendum species. Sunt autem principia quidem corporum passiuorum, humidum & sicca. Alia autem mixta quidem ex his, cuiusque autem magis, huius magis sunt natura sunt: puta hoc quod sicca magis hoc autem humidum. Omnia quidem haec

stum appellatur. A calore autem sicca fit, cum perfectum sicca reddatur. Itaque itaque exteriores partes, interioribus sunt siccaiores. Elixari autem contrario modo. Ac in his, que manu sunt operosum, magis est assare, quam elixare. Nam interiora & exteriora aqua biliter calefacere difficile est. Quae enim igni propiora sunt, celcius per petuo exiccantur: quare & magis. Coentibus itaque exterioribus meatibus, is, qui inest humor, excerni non potest: sed cum meatus conuenerint, intercluditur. Assatio igitur & elixatio arte quidem sunt, sed species istae uti diximus, vniuersales sunt, & a natura similes quaedam affectiones existunt, quantum nominis non habent. Ars enim naturam imitatur. Nam et alimentum, quae in corpore fit concoctio, elixationi similis est. Etenim in humido & calido a calore corporis praestatur. Atque etiam concoctiones non nulla prae elixationi similes sunt. Nec animal in concoctione ingignitur ut quidam aiunt, sed in secretionem, quae in ventre inferiori putrefcit, naturam sursum ascendit. In superiori enim ventre concoctio efficitur: sed quod in infero secernitur, putrefcit. Quae autem de causa, alio loco dictum est.

Molinsis igitur elixationi contraria est: ei autem concoctio, quae ut assatio dicitur, aliquid est quidem similiter contrarium, sed nomine magis uacat. Erit autem simile, si scateis id est, praua assatio, fuerit ob defectum caloris, qui aut ignis exterioris penuria euenit, aut ob aquae copiam, quae in eo inest, quod assatur. Tum enim amplior est quidem, quam ut non moueat, sed minor quam ut ualeat concoquere. Concoctio itaque & concoctio, maturatio & cruditas, elixatio & assatio, hisque contraria, quid sint, dictum est.

Tractatus secundi: libri quarti. de quibusdam generalibus ualentibus ad sequentia: & de duro & molli. Cap. I.

Orum autem, que patiendi vim habent, nempe humidum & sicca, species dicimus. Sunt uero corporum ea principia, que patiendi vim habent, humidum & sicca. Cetera autem ex his quidem mixta sunt. Sed ex utroque magis illius magis referunt naturam, ut alia magis sicca, alia humidum. Omnia autem haec par

Determinat finaliter de indigestione opposita opresis & dicit quod ista indigestio licet sit parum nota, tamen est distinctio dicitur, quod est indigestio facta propter defectum caliditatis siccae. Et fit propter duas causas, sicut supra in aliis declarauimus, scilicet aut propter paruitatem sicci caloris, aut propter multitudinem humidum digerendi. Deinde eplogas, & est clarum in litera.

LECTIO VII.

Determinatur de passio-nibus quali-tatum passiuarum, & circa hoc duo facit. Primo determinat de eis secundum se: secundo determinat de eis per comparationem ad corpora ibi. His autem passionibus: & circa primum iterum duo facit, Primo determinat de eis in generaliter: secundo determinat de singulis secundum speciem ibi. Corporalium autem passionum. Dicit ergo primo, quod dicendum est de passio-nibus primariis quae licetur passiuarum, & de speciebus earum. Haec autem qualitates sunt, humidum & siccum, quorum passiones sunt primo determinandae, quia humidum & siccum, sunt, prima principia passiuorum omnium corporum multorum. quod intelligendum est in quantum sunt passiuorum. Calidum enim & frigidum, humidum & siccum, sunt prima principia corporum in quantum sunt actiuorum uel passiuorum, sed in quantum sunt substantiae, materia prima est primum principium passiuorum corporum, forma substantialis. est primum principium actiuorum. Omnia autem corpora aut sunt primo humida sicut est aqua, aut primo sicca sicut terra, aut sunt mixta ex his: sed eorum quae sunt mixta

ex his duobus sicut medium ex extremis sicut sunt composita...

hanc quidem actu erunt, hanc autem in opposito: habet autem sicut liquabile...

corporalium autem passionum, has primas necesse existere terminato, duritiem aut molli...

liter omne sensibile diffinitur per comparationem ad sensum, sunt enim sensus & sensibile correlatiua...

ut aues in aere & salamandra in igne, tamen hanc omnia nutria...

im actu erunt, partim in eo, quod ex aduerso positum est. Hanc uero liquationis ad id, quod potest liquari...

Affectionum autem corporearum, durities & mollicies in corpore terminato primae insunt necesse est...

liter omne sensibile diffinitur per comparationem ad sensum, sunt enim sensus & sensibile correlatiua...

lectio

Eterminat de coagulatione & liquefactione, & aliis passionibus quibus differunt corpora secundum quod...

LECTIO VII.

Ecesse autem durum aut molle esse terminatum corpus proprio termino: aut n. cedere aut no. Adhuc coagulatum esse: hoc n. terminatum & constans, aut molle...

Tractatus secundi, libri quarti, de humectatione, & exiccatione. Cap. I.

Ecesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durum esse aut molle: aut enim cedere aut non. Præterea concretum esse: hoc ipso enim terminatur...

Exiccantur autem quæcunque sunt aqua, aut aquæ species, aut aquam continent, seu aduentitiam, seu naturam.

tatem, & non propter viscositatem, quod dicit, quia sunt quædam quæ sunt terrea, & grossa, & tamen partes terreae non resident in profundo...

elixata, aut a calido interiori, & a frigore circumstante, quod fortissimum calidum interius per antiperistalticum, sicut apparet in indumentis desiccatis in hyeme a vento frigido. Et sic omnia desiccantur aut a frigido per accidens, aut per se a calido, siue interiori, siue exteriori. Deinde cum dicitur.

Ostendit quid sit humectari & dicitur dupliciter. Vno quidem modo est fieri aquam, sicut cum ex nube generatur aqua pluuia. Secundo modo humectari est liquefieri, sicut cum glacies vel metalla liquefcunt. Hoc autem prouenit non ab eadem causa, sed a diuersis: humectantur enim res primo modo a frigido condensante uapore in aquam, sicut supra dictum est: humectatio autem secundo modo fit, a calido resolvente.

L E C T I O I X.

Rosequis de coagulabili & liquefactibili & dicitur, quod oia que coagulantur aut sunt aqua, aut eorum posita ex aqua & terra: hęc autem omnia coagulantur aut a calido, aut a frigido, aut a sicco. Et hoc ipse probat, quia contrariarum effectuum per se sunt contrarię causę, sed coagulata dissoluntur aut a frigido, aut a calido, ut patet: quę ergo dissoluntur a frigido coagulantur a calido, & e converso, quia dissolutio & coagulatio sunt effectus per se contrarij: sed videtur, quod quedam coagulantur ab humido, quia mel elixatum coagulat in aqua, ergo videtur coagulari ab humido. Dicendum, quod ab humido ut sic, nihil coagulari potest effectus: primo, quia humidum est materia coagulationis. Idem autem non potest esse eadem materia & efficiens: secundo, quia in motu coagulationis humidum est terminus a quo hu-

scositas, sicut oleo aut pici. Desiccantur autem omnia, aut calefactiua, aut frige factiua:ambo autem calido & ab interiori caliditate, aut ab exteriori. Etenim quę in frigidatione siccatutur sicut uentum, si fuerit separatim ipsum sine seipsum humidum, ab interiori calido simul euaporare faciente humidum desiccatur: si paucum fuerit humidum exite caliditate a circumstante frigido. Desiccantur quidem, sicut dictum est oia, aut calefacta, aut frige facta, & oia calido, aut interiori, aut exteriori coeducente humidum. Dico autem extra quod, sicut quę elixantur. Intra autem quę ablato a caliditate quę habet consumptum fuerit expirante. De siccatu quidem igitur dictum est.

Humectari quidem, non est unum quidem aquam fieri constantem, unum autem liquefieri coagulata. Horum autem constat quidem in aquam frige factus spiritus.

L E C T I O I X.

De liquefactione autem simul, & de coagulatione erit palam. Coagulantur autem quęcunque coagulantur, aut existantia aquę, aut terre, & aquę. Et hoc, aut frigido, aut calido, aut sicco. Propter quod & resoluntur contrariis quęcunque soluntur a calido coagulatorum, aut a frigido. Quę quidem, non a sicco calido coagulata sunt, ab aqua soluntur quę est humida. Coagulati autem quędam utique putabuntur ab aqua, ut mel elixatum, coagulatur autem non ab aqua, sed ab eo quod in ipsa frigido. Quęcunque quidem igitur sunt aquę non coagulantur ab igne, soluntur enim ab igne. Idem autem eadem per se non erit causa contrarij. In abscedendo autem calidum coagulat, quare palam quod ingrediendo soluet: quare ingrediendo frigido coagulat. Propter quod & non ingrossantur talia coagulata, in grossato, non humido quod abeunte sic, sicco autem constante. Aqua autem humidorum non ingrossatur sola. Quęcunque autem cõia terra, & aquę, & ab igne coagulantur, & a frigido. Ingrossantur autem ab ambobus: est quidem ut eodem modo: est autem ut aliter.

Fantur, quorum utrumque calore efficitur, aut interiore, aut exteriori. Nam quę refrigeratione exiccantur, ut uentis, si ipse per se humor separatus fuerit, a calore interiore exiccantur, qui a circumstante frigore coarctatus exiens, humorem simul in uaporem elicit, cum fuerit exiguus. Siccescunt igitur, ut dictum est, omnia, aut cum calefcunt, aut refrigeratione, & calore omnia, aut interiore, aut exteriori, qui humorem in uaporem simul educit. ab exteriori intelligo, ut elixi, ab interiore autem, cum humore sublato caloris, quem continet, expiratio ne consumitur. Ac de exiccatione dictum est.

Humectatio autem uno quidem modo fit, cum quid in aquam cogitur, altero cum id, quod concretum est liquatur. Horum autem spiritus quidem refrigeratus in aquam cogitur.

Tractatus secundi, libri quarti, de liquefactione, & coagulatione Cap. III.

De liquefactione uero & concretione simul patebit. Concretescunt autem quęcunque concretescunt, aut quod ad aquam attinent, aut ad terram & aquam, atque hęc aut frigore, aut calore sicco. Ob eam causam, quęcunque calore frigore concreta cum sint, soluntur, a contrariis soluntur. Calore enim sicco concreta, aqua soluntur, quę humor est frigidus. Quę autem concreta sunt, ignis, qui calidus est resoluunt. Quęcunque sunt quedam, quę in aqua concretescere possunt uideri, ut mel elixum. Verum non in aqua, sed frigore, quo illa afficitur concretescit. Quę ergo ad aquam attinent, ut ignis non concretescunt, ab igne enim soluntur. Idem autem eadem per idem rei contrarię causa non est. Cum item concretescant caloris exitu, ingrossati solui, manifestum est. Frigoris ergo efficientia concretescunt. Quare quę huius sunt generis, concretione non concretescunt. Crassities enim fit, cum humore recedente id, quod siccum est, densatur. Aqua autem una ex humidis non concretescit. Quę autem terra & aqua communitur sunt, & igne & frigore concretescunt. Crassescunt uero utroque, partim eodem modo, partim alio. Calore enim humorem educente, quando quidem humo-

midum enim superfluum expellitur, & reliquum terminatur cum sicco, & sic sic coagulatio: sed mel elixatum coagulatur ab aqua calida, non in quantum est humidum, sed in quantum est frigidum: non actus, sed virtute. Vel potest etiam dici, quod mel coagulatur ab aqua calida in quantum est calida, si mel presupponeatur esse terreum a predomino. Quęcunque igitur sunt aquea, non coagulantur ab igne, id est a calido. Quod probatur, quia talia dissoluntur ab igne, ut patet in glacie, igitur non coagulantur ab igne, sed a calido, quia idem eadem non potest esse causa contrariarum. Quod igitur in abscessu calidi & ingressu frigoris coagulantur, dissoluntur e converso in ingressu caloris, & abscessu frigoris. Et propter hoc, talia aquea non ingrossantur cum coagulantur, quia in grossatio fit per separationem humidum superfluum, quo separato, reliquum humidum constat & terminatur cum sicco, & sic sequitur ingrossatio, sed aqua sicca non habent quod separari possit. Quęcunque autem sunt terreę, coagulantur a calido, sicut sal & lac &c. quod patet, quia talia soluntur ab aqua: si autem sint aliqua, quę sunt proportionabiliter commista ex utroque, talia coagulantur ab utroque sicut lutum. Quando enim sunt humida & magis predominant aqua, coagulantur a frigido: quando autem predominant terra, tunc coagulantur a sicco calido ignis: sed tamen ista coagulatione diuersimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrinsecum coagulat, educendo humidum intrinsecum, ut patet in ouo decocto: frigidum uero extrinsecum expellit calidum intrinsecum, quod se cum educit humidum intrinsecum, & sic desiccatur & coagulat. Dicit autem quod sunt quedam, quę non coagu-

coagulantur in principio a calido, sicut lateres primo indurati a frigore, & postea positi in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit separatio humidum indurati: postea finaliter desiccatur per separationem humidum superflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpuntur in fornacibus per nimiam appropinquacionem, vel remotio ne ab igne, quia tunc aut parum separatur de humiditate, & non sunt decocti, aut separatur nimis ex ea, & de facili franguntur. Deinde cum dicitur.

Determinat de liquabili & dicitur, quod quęcunque coagulantur a frigido siue sit aqua, siue mista ex aqua & terra, etiam si habeant in sui compositione plus terre quam aque secundum quantitatem, non secundum proportionem virtutis, talia liquantur a calido, sed ista sunt in duplici differentia. quedam enim coagulantur a frigido non educente totum humidum superfluum cum calido intrinsecum, & ista non possunt solui, nisi a fortissimo igne, sicut sunt metalla, & maxime duriora, in quibus partes terrestres subtiles sunt optime commista cum humidis remanentibus. Et cornua, in quibus est humidum viscosum, quod continet siccatum ne de fluat. Quod autem ita fit quod coagulatio fiat per separationem humidum, & liquatio fiat per separationem sicci terre, patet triplici signo, primo, quia ferrum, in quo relicum est parum de humiditate, & illa est fortiter commista cum sicco terrestri de difficili soluitur, & quod soluitur & sic humidum purificatur, quia scoria terrestris subsidet in profundum, & separatur, & ita multoties faciendo artifices fa-

A calido quidem humidum educente: euaporante. non humidum ingrossatur siccum, & constat. A frigido autem calidum exprimitur cum quo humidum recedit simul coeuaporante. Quęcunque quidem igitur mollia: sed non humida, non ingrossantur, sed coagulantur exite humido: uelut assatus later. Quęcunque autem humida mistorum & ingrossantur primo, quęcunque aut grossa, aut dura, aut frigida preextirerint entia, quemadmodum & later. Primo dum assatur uaporat, & mollior fit. Propter quod, & vertitur in caminis.

Quęcunque quidem igitur a frigido coagulantur cõium terrę & aquę, plus aut habentium terrę, quod quidem inde calidum egrediendo coagulantur, hęc liquefcunt calido, ingrediente iterum calido, uelut lutum cum congelatum fuerit. Quęcunque autem per infrigidationem & calido simul ducto oio: hęc insolubilia sunt, nisi superabundanti caliditate, sed mollificantur uelut ferrum, & cornu. Liquefcit & la borat ferrum, ut humidum fiat, & iterum coaguletur, & chalybes faciunt sic. Subsident. non substat, & purificatur scoria, cum autem sepe patiat & purum fiat hoc chalybs fit, non faciunt autem sepe visum per absentiam fieri multam, & pondus minus purificari. Est autem melius ferrum, quod habet minorem purificationem. Liquefcit autem & lapis pyramachus, ut stillet, & fluat: quod autem coagulat cum fluxerit, nitrum fit durum, et molle liquatur ut fluat. Fluens autem coagulatum colore quidem nigrum, simile autem fit calci. Liquefcit autem & lutum, & terra.

Quęcunque autem a calido sicco coagulantur, hęc insolubilia sunt quidem, hęc autem soluntur humido. Later quidem igitur, & lapidum quorundam genera; quęcunque ab igne terra combusta fuerit, uelut molares insolubilia. Nitrum autem & sales solubilia humido, non oia autem, sed frigido per quod aquę, & quęcunque aquę species liquefcunt calido, frigido autem non liquefcunt. Sicco, non calido contrarij frigidum humidum, si ergo coagulantur alterum: alterum soluit. Sic enim contraria erunt causa

Aris in uaporem secretionem, quod siccum est, crassescit & cogitur. Frigore autem, quod calorem extrudit, quem humoris in uaporem secretionem comutatur, ac ea quidem mollia omnia, quę liquida non sunt, humore exeunte non crassescunt, sed concretescunt, ut scilicet cum coquitur. Quę autem ex mistis liquida sunt, etiam crassescunt, ut lac. Sed multa etiam primum humectantur, quęcunque autem crassa, aut dura frigore antea facta sunt, ueluti scilicet, quod, cum primum assatur, uaporem emittit, & mollius redditur. Quę etiam causa est, ut in fornacibus torqueatur.

Ac ea quidem, quę frigore concreta sunt, ex iis, quę ad terram & aquam communitur, sed plus ad terram, utinam, si ex eo, quod calor exierit, concreta sint calore, cum rursus aduenit, liquantur, uelut lutum, cum gelu astrictum est. Quę autem refrigeratione, & caloris uniuersi expiratione, ea non soluntur, nisi caloris exuperantia, sed molliuntur, ut ferrum, & cornu. Sed ferrum quoque elaboratum liquatur, ita ut humidum fiat, & rursus concretescat. Atque hoc modo chalybem conficiunt. Sicut enim recementum, & inimum secernitur. Quod autem sepe ita afficitur, & purum redditur id demum fit calybs. Sed raro faciunt, quod dum repurgatur, multum eius abscedat, & pondere imminuat. Est autem ferrum eo presentius, quo minus habet excrementi. Liquatur uero & lapis, qui pyramachus dicitur, ita ut stillet, & fluat. Concretescens autem cum fluxit, rursus durus efficitur. Milyę quoque liquefcunt, ita ut fluant. Quod uero fluat, concretescens quidem nigrescit, sed calci fit simile. Liquantur autem & lutum, & terra.

Quę autem calore sicco concretescunt, alia quidem solui non possunt, alia humido soluntur. Scilicet quidem & lapidum genera nonnulla, qui terra igni combusta generantur, ut mylia, solui nequeunt. Nitrum autem, & sal, humido soluntur, non omnia, sed frigido. Idcirco aqua, & speciebus aquę liquantur: oleo autem non liquantur. Nam calori sicco, frigidus humor aduersatur. Itaque si alterum coagulauit, alterum dissoluet. Sic enim contraria, contraria causa erunt. Igne autem duntaxat crassescunt, quę plus aquę habent,

ciunt chalybē, quod est ferrum puratum, sed non sit deputare ipsū multoties, & facere perfectum chalybē, tū qui nimis de ferro perdit in igne, tū quia multiplicando purificationem, pondus nimis diminiuit, tum etiam, quia melius est ferrum quod est minus purificatum, quod coagulat quanto plures dissoluitur, tanto fit durius quam iterum coagulat, & ideo ferrum minus purificatum est melius, quia facilius ducitur & magis obedit malleo & manibus artificum: sed magis signum est, quia & lapis, qui dicitur pyramicus liquefcit, per eandem causam ita, ut etiam distillet, quia si continue separaficci terrestris. Tertium est, quod plumbum, quod in sua natura multum habet de opaco terrę: & ideo est nigrum quam liquatur eadem causa efficitur coloris albi ad modum calcis, quia in liquatione separatur siccum terrestris, & humidum aeris supernatat secundum superficiem planam, & recipitur lux ubique, & ita recipit album colorem. Deinde cum dicitur.

Ostendit quę sint incoagulabilia, & dicitur, quod oia quę coagulantur a sicco calido sunt in duplici differentia: quedam, non prius desiccantur a calido sicco per humidum superfluum educationem, & postea ultimo congelatur a frigido per fortem terminationem humidum cum sicco, ut lapides & dentes molares, & ista sunt insolubilia. Quedam autem coagulantur absolute a calido ignis, ut Nitrum, & sal, & talia liquantur ab aqua frigida & humida. Et huius ratio est, quę supra dicta est, quia contrariarum effectuum, sunt contrarię causę: si igitur calidum coagulauit, frigidum soluet. Vni uersaliter: itaque coagulat ea, quę sunt terra, uel aqua a predomino: aqua coagulantur a frigido, sicut glacies. Ter-

rea autem coagulatur a calido, ut nitrū sales lapides, & lateres, propter quod talia sunt magis terrea, quod eorum sal sedo ostendit. Quam autem sunt aerea a prædominio non possunt coagulari, neque liquefieri, ut argentū vinum, & oleum quod non coagulantur neque a frigido, neque a calido, cum propter suam viscositatem, tum etiam, quia est natura aeris, cuius humiditas de difficili desiccatur. Et propter hoc oleum supernaturat super aquam, quæ aer naturaliter fertur sursum. Ingrossatur itaque ab ambobus, scilicet a frigido, & a frigido, sed a neutro coagulatur, Ingrossatur etiam oleum, & albescit si duret per longum tempus, & sicut antiqui: ingrossatur quidem, quia recedente calido intrinseco aer conuertitur in elementum grossius scilicet aqueum, albescit autem, quia euaporat aqueum, & terream quod inerat prius. Aerea etiam liquari non possunt. Cuius ratio est, quia sicut humidū aqueū defluendo intra se facit fluere partes terræ & mollificat & liquefacit ea: ita humidum aerum econuerso adunat siccum terream & continet intra. Unde ligna propter hanc causam non liquantur. Quod autem ligna sint aerea a prædominio patet: tum quia sunt mareria ignis, ut oleum, & quia supernaturat in aqua, præter ebanum, quod est magis terreste, quod nigredo eius, & pondus ostendit. Deinde cum dicitur.

d. Determinat de ingrossabili, & non ingrossabili, & dicit, quod ab igne ingrossantur ea, quæ habent in sui compositione plus terræ quam aque, ut lac, & sanguis, & quoddam vinū grossum & calidum, in quo siccum terream & humidum aqueū sunt proportionaliter commista, sicut est vinum cretense. Abcedit autem ab his omnibus aqua

contrariorū. Ingrossantur quidem igitur ab igne solum: quæcunq; aquæ plus habet quæ terræ: coagulantur autem quæcunq; plus terræ. Propter quod nitrū, & sales terræ, sunt magis: & lapis, & later. Maxime autem dubium habet olei natura, siquidē. n. aq̄ oportebat coagulari a frigido ut glacies; si autem terræ plus ab igne, ut later: nunc autem coagulatur quidē a neutro. Ingrossatur autem ab ambobus. Causa autem est, quia plenum est aere: pp̄ quod & in aqua supernaturat. etenim aer sursum fertur. Frigidum. n. ex inexistente spū aquæ faciens ingrossat, semper. n. cum mista fuerint olēū, & aqua. ambobus fit grossius. Ab igne autem tpe ingrossatur, & albescit. Albescit quidē euaporante aqua, siqua inerat. Ingrossatur autem propterea, quod marcescēte calido ex aere fit aqua. Vtroque; quidē igitur modo eadē fit passio. & pp̄ idē: sed non eodē modo. Ingrossatur quidē igitur ab ambobus. Desiccatur autem a neutro; neque. n. sol neque; frigus desiccatur: non solum autem quia viscosum, sed & aqua aeris est. Non desiccatur autem aqua, & neque exiccata elixatur ab igne: quia non euaporat propter viscositatem.

d. Quæcunque autem mista terræ & aquæ, sicut pluralitate vtriusque; dignū dici. vinum quoddam & coagulatur, & pepsum patitur, velut mustum. Abcedit autem ab omnibus talibus dum desiccatur aqua: signū autem, quod aqua; vapor. n. constat in aqua si quis velit colligere, quare quibuscunque relinquitur aliquid hoc terræ. Quædā autem horū: & a frigido, sicut dictum est, ingrossantur, & desiccantur: frigidum. n. non solum coagulat; sed exiccatur quidem aqua, ingrossatur autem aerem aquam faciens. Coagulatio autem dicta est quædam desiccatio existens. Quæcunque quidem igitur non ingrossantur a frigido, sed coagulantur, aquæ sunt magis: velut vinum, vrina, acetum, & lixiuum, & serum. Quæcunque autem ingrossantur non euaporantia ab igne, hæc quidē terræ, hæc autem cōia aquæ & aeris, mel quidem terræ: olēū autem aeris. Sunt autem & lac & sanguis amborum quidem cōia. & aquæ, & terræ. magis autem quæ multa terræ. quemadmodū ex quibuscunque humidis nitrū fit

quæm terræ; conrescunt autem, quæ terra. Quamobrem nitrū, & sal, & lapis, & siccile, magis sunt terrea. Olei autem natura maxime dubia est: si enim aqueum, frigore, ut gelu, conrescere oportebat; at si magis terream igne, ut siccile. Nunc autem neutro conrescit, sed contra ab utroque fit crassum. Causa autem est, quod aeris est plenum, ac propterea in aqua supernaturat. Aer enim sursum fertur. Ac frigus quidem spirituum, qui inest, aquam generando, affert crassitatem. Semper enim cum aqua, & oleum inter se admiscuntur, crassius utroque aliquid efficitur. Igne autem et tpe crassescit, & albescit. Albescit quidem aquæ, si quæ inerat, expiratione. Crassescit uero, quod dum calor tabescit, aqua ex aere oriatur. Vtroque igitur modo affectio eadem, & per idem, sed non similiter efficitur. Sed cum ab utroque crassescat, a neutro exiccatur cum nec sol, nec frigus resiccet, non solum, quia lentum est, sed etiam quod aerium. Aqua autem ab igne nec exiccatur, nec elixatur, quod ob lentorem in vaporem non abeat.

Quæ autem mista aquea sunt & terrea, ex pro utriusque copia dicenda sunt. Nam quoddam vinum, & conrescit, & elixatur, ut mustum. Ex omnibus autem huius generis rebus, cum exiccantur, aqua abcedit. Aquam uero esse, hinc indicatur, quod vapor in aquam conrescit: si colligere eam quis velit. Ita fit, ut in quibus aliquid restat, terream id sit. Horum autem nonnulla etiam frigore, ut dictum est, crassescunt, & exiccantur. Frigus enim non solum coagulat, & exiccatur, sed etiam affert crassitatem. Exiccatur quidem aquam: crassitatem autem affert, aerem in aqua mutando. Concretio uero, exiccatio quædam esse dicta est. Quæ igitur frigore non crassescunt, sed conrescunt, aquea magis sunt, ut vinum, lotium, acetum, lixiuum, serum. Quæ autem crassescunt, uaporē ignis efficientia non reddendo, alia terrea sunt, alia communia aquæ & aeris. Mel quidem terream est: oleum autem aerium, & aqueum. Sunt autem lac & sanguis, utrumque quidem & aquæ & terræ communia, sere tamen magis terrea, ut ij etiam humorēs, & quibus nitrū, & sal gignuntur.

dum ingrossantur, quia ingrossatio est quædam desiccatio inperfecta. In cuius finem a tali vino dū decoquitur, & ingrossatur ab igne euaporat humidū aqueum subtile valde: quod si recolligatur in vase tortuoso admodū stille fit aqua, quæ dicitur aqua vitis. Quæ ergo relinquitur in tali ingrossato, est magis terream. Nam ingrossatio fit per separationem humidū superflui, & terminationem humidū de relicto cum sicco. Et ideo omnia aquea a prædominio impinguari, & ingrossari non possunt, ut vinum, vniuersaliter serum, & cetera similia. Quod autem lac, & sanguis sint terrea a prædominio apparent. De lacte quidē, quia si non separaretur serum, & coquatur in igne exurit serum & id quod restat colit & ingrossatur & efficitur stipticum valde, & valet contra fluxum venteris: quod etiam potest esse signum, quod ingrossatio fit per separationem aquei, quia seruū est aqueæ nature: substantia autem caseata est magis terrea. Si autem lac non habeat substantiam caseatam: tunc ingrossari non potest & non est aptū ad esum, sicut lac cameli, suis, & Afina, & tale est a quæ a prædominio. Et propter hoc artifices vitæ, substantiam caseatam lactis apponunt coagulum quando volūt ingrossare ipsum, quod est etiam magis terream. De sanguine etiam apparet quia repositus desiccatur propter paucitatem humidū aquei & habet quosdam magnos poros, propter partes terrestres restringentes se, & continentur humidum, ne fluat ad centrum. Si autem sanguis sic indigestus, propter frigiditatem complexionis, tunc non desiccatur repositus, nec habet poros, quæ partes humide prædominantur, & fluunt vndique, sed magis est languorosus, & fluidus.

fluidus ad modū humoris sragmatici. Et ex hoc sanguis humanus extractus ex venis si non desiccatur, est signum male dispositionis & infirmitatis, sicut in venis existens si congelatur est signum eiusdem, quia significat, quod caliditas naturalis est debilis in tali patiente. Quædam autem ingrossantur etiam a frigido ut aerea, sicut oleum. Frigidū enim non solum ingrossatur, sed etiam desiccatur, & coagulatur, sicut dictum est. Desiccatur enim aquam, & in glacie apparet. Ingrossatur autem aerem, & conuertitur in aquam, sicut patet in oleo. Frigus. n. aerē existentem in poris conuertit in aquam, & ingrossatur oleum. Calor uero intrinsecus facit euaporare humidum aqueum ipsum sublimando, reliquum terminat cum sicco. Et ideo albescit oleum perperuo sublimato. Deinde cum dicitur.

e. Agit de mollificabili & non mollificabili. Mollificatio enim, est quædam via ad liquefactionem, sicut ingrossatio est via ad coagulationem, siue coagulationem imperfectam & dicit, quod mollificabilia sunt quæ coagulantur, siue etiam ingrossantur a calido tantum, vel a frigido tantum: nam quæ coagulantur a calido tantum, solunt siue mollificantur a

e. Adhuc autem hæc quidē solubilia sunt velut sal nitrū, hæc autem insolubilia velut later, & lapis, & horum hæc quidē mollificabilia velut cornu, hæc autem non mollificabilia velut later, & lapis. Causa autem, quæ contrariorū contraria cause: quare si coagulantur duobus frigidis & sicco, necesse solui calido, & humido, pp̄ quod igne & aqua soluentur: hæc. n. contraria. Aqua quidem quæcumque igne solo: igne autem, quæcūq; frigidis solo. Quare si a duobus accidit coagulati. hæc insolubilia maxime. Fiunt autem talia quæcunque calefacta: deinde frigidis coagulantur: accidit. n. cū calidum exudaerit egrediens: plurimum humidum cōprimi iterum a frigido ut non humido det penetrationem. Et propter hoc, nec calidum soluit: quæcumque enim a frigido coagulantur solo, hæc soluit, neque ab aqua. quæcunque enim a frigido coagulantur non soluit: sed quæcumque a calido sicco soluit. Ferrum autem liquefactum, a calido frige factum coagulatur. Ligna autem sunt terræ & aeris; propter quod visibilia & non liquabilia, neque mollificabilia, & in aqua supernaturat præter ebum: hæc autem non alia quidem aeris habent plus, ex ebena autem nigra euaporauit aer, & est plus in ipsa terræ. Latet autem terræ solum: propterea quod desiccatus coagulatur secundum modicum: non enim aqua introitus habet per quæ solus spiritus exiit: neque ignis: coagulauit enim ipse. Quid quidem igitur est coagulatio, & liquefactio, & propter quod, & in quibus est dictum est.

ur. Lapidēs quoque, ex quibusdam eiusdem generis conrescunt. Ideo serum, cum elixatur, nisi separatur, igne comburitur. Quod autem terream est, cogitur, etiam a succo, si quis quodam modo elixet, ut medici faciunt, succum indentes. Sic serum a caseo separatur. Separatum autem serum non amplius crassescit, sed aque instar comburitur. Quod si lac aliquid sit, quod casei nihil, aut exiguum habeat, aqueum magis est, & ad alendum inutile. Nec alter sanguis se habet, conrescit enim cum refrigeratur, propterea quod exiccatur. Qui autem non conrescit, ut cerui sanguis, is aqueus magis est, & frigidissimus, ac propterea fibræ non habet. Nam fibræ terreae sunt, & solidæ. Quapropter illis sublati non conrescit, (quod idcirco euenit, quia non siccescit: residuum enim aqua est) perinde atque lac, caseo exempto. Cuius rei argumentum est, quod sanguis vitæ non conrescit. Sanius enim est. Hoc autem piluina, & aqua, quod inconcretus sit, & a natura non uictus.

Cur autem alia solui possint, ut nitrū, alia non possint, ut siccile, & eorum nonnulla uim habeant, ut mollescant, ut cornu, alia non habeant, ut siccile, & lapis, causa est, quoniam contrariorū contrariae sunt causa. Quare si duobus, frigore, & siccitate concreuerunt, calore, & humore necesse est soluantur. Quam obrem igne, & aqua. hæc enim sunt contraria & aqua quidem, quæ igne solo, igne autem, quæ solo frigore. Idcirco si accidit, ut aliqua utroque concreuant, hæc minime possunt resolui. Talia autem sunt, quæ calefacta, frigore deinde conrescunt. Fit enim, ut cum calor exiens exiccauerit, humor plurimus frigore rursus constringatur, ut ne humori quidem transitum præbeat, & ob eam causam, nec calore soluantur. Ea enim soluit, quæ frigore concreuerunt, nec item aqua. Nam quæ frigore concreuerunt, non soluit, sed quæ calore dumtaxat sicco. Ferrum autem calore liquefactum, frigore conrescit. Quare ad concretionem utroque opus habet, ideo solui non potest. Aliqua terrea sunt, & aerea, ideo comburi possunt, non liquari, neque mollescere: & in qua innatant, præterquam ebena, quæ non innatant. Alia. n. plus aeris continent. Ex ebena autem nigra, aer diffusus est, ac terre plus habet. Fictile autem terream solum est, quod dum siccescit, paulatim conrescat. Nec enim aqua per eos meatus habet ingressum, per quos solus spiritus exiit. Nec item ignis, ipse etenim coagulauit. Quid igitur coagulatio sit, & liquatio & quot ex causis, quocumque rebus conueniant, dictum est.

frigidis: quæ autem coagulantur, siue ingrossantur, a frigido soluantur & mollificari possunt a calido, quia contrariorū contrariae sunt cause, sicut dictū est. Sed quæ coagulantur ab ambobus, scilicet a calido, & a frigido hæc sunt maxime insolubilia, sicut sunt lapides & lateres: quæ primo desiccantur a calido, & humidū abstractionem, & postea coagulantur a frigido terminante reliquum humidū cū sicco, & huius ratio est, quia cum sit coagulatum tam a calido quæ a frigido a neutro dissolui potest. Contrariorū. n. effectum, non potest esse eadem causa, sed ut supradictum est, debet esse contraria. Et propter hanc causam, seira quod primo liquefit a calido & magis purificatur: deinde a frigido coagulante induratur non mollificatur, licet a forti calido liquefit: ligna autem & etiam lateres non mollificantur neque liquefcunt pp̄ causam superius assignatam, & inferius etiam melius declarandā, quia de mollificabili iterum magis in speciali tractabit: sed de coagulatione, & liquefactione de ingrossatione, & de mollificabili, in quantum mollificatio est via ad liquefactionem, dictum est in superioribus.

LECTIO X.

Requam Philosophus determinat de principibus speciebus qualitatum passivorum, consequentibus primo primas qualitates passivas, scilicet de coagulabili & non coagulabili, de liquabili & illequabili, & de ingrossabili, & mollescibili, in quantum sunt quasi via ad coagulationem, vel liquefactionem, nunc determinat de aliis speciebus minoribus: & circa hoc duo facit. Primo, quasi corollarie concludit quoddam superius determinatum & dicit, quod ex dictis est manifestum, quod corpora, scilicet inferiora constant, & coagulatur a calido, & frigidum. Et propter hoc, corpora ingrossantia & coagulantia, scilicet corpora calida, & frigida faciunt operationem calidi, & frigidum quasi ab eis constituta sunt in esse, scilicet actiuo. Propter hoc etiam in omnibus talibus corporibus est caliditas, quae est magis actiuo, vel ad minus est in eis frigiditas, in quantum deficient a caliditate. Alterum enim contrarium semper est deficient, & imperfectum respectu alterius, ut frigiditas respectu caliditatis. Et ex hoc, quod ista sunt primae qualitates actiuae, humidum autem, & siccum sunt primae passivae: ideo haec conueniunt, & sunt communia omnibus, & ideo ex aqua & terra constituta sunt omnia corpora, iam omniomera quam plantarum, & animalium, & metallorum sicut auri, & argenti, & omnium aliorum quae nascuntur ex exhalatione inclusa in utroque, sicut alibi ipse ocella pauer: sed differentia est in hoc inter ea, quod operatio primarum duarum, scilicet calidi, & frigidum, consistit in agere,

LECTIO X.

His autem manifestum, quod a calido, & frigidum constant corpora, & haec autem in grossantia, & coagulantia faciunt operationem ipsorum; propterea quod quae ab his condita sunt, in omnibus inest caliditas, aliquibus autem, & frigiditas qua deficit. Quare: quoniam haec quidem existunt propter facere: humidum autem, & siccum propter pati: participat ipsis compositis. Ex aqua quidem igitur & terra, omniomera corpora constant, ut in plantis, & in animalibus, & quaecumque metallantur, velut aurum, & argentum, & quaecumque alia talia ex ipsis, & ex exhalatione ea quae utriusque inclusa, sicut dictum est in aliis. Haec autem differunt ab inuicem ex his quae ad sensum propter priores omnia; & in posse aliquid facere, album enim, & bene odorans, & sonantiu, & dulce, & calidum, & frigidum in posse aliquid facere in sensum sunt, & in aliis magis conuenientibus passionibus quaecumque in patiendo dicitur. Dico autem puta liquabile, & coagulabile, & flexibile, & quaecumque alia talia: omnia enim talia passiva sunt, sicut humidum, & siccum. His autem iam differt os & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum unumquodque omniomorum, quidem & naturalium corporum. Dicamus autem primo numerum ipsorum quorum quidem sunt concretile, & impotentia dicitur. Sunt autem haec: coagulabile, & incoagulabile, liquabile & illiquabile, & mollescibile non mollescibile, intingibile non intingibile, flexibile & inflexibile, frangibile & non frangibile, productibile & non productibile, communibile & incommunibile, imprensibile non imprensibile, formabile informabile, capibile non capibile, trahibile non trahibile, scissibile non scissibile, detrunabile non detrunabile, viscosum fragile, comestibile non comestibile, vtile non vtile, exhalabile non exhalabile. Plurima quidem igitur fere corporum, his differunt passionibus. Quae autem unum quodque horum potentiam habeat, dicamus.

b De coagulabili quidem igitur & incoagulabili, & liquabili & illiquabili dictum est quidem vniversallyter prius, attamen re-

Tractatus tertij, libri quarti, in quo determinatur de coagulabili & liquefacibili in speciali. Cap. I.

His autem perspicuum est, a calore, et frigore corpora constiui, atque haec crassum afferendo, & coagulando, sua ipsorum opera efficere. Ob id autem, quod ab his efficiantur, calor inest in omnibus, quibusdam vero etiam frigus, quatenus calor deest. Quare cum haec efficiendi sint gratia, humidum autem, & siccum patienti, haec omnia, ea quae communia sunt, participant. Ex aqua igitur & terra, similibus partium constant corpora, cum in plantis, tum in animalibus, atque etiam res metallica, ut aurum, & argentum, & alia eius generis, tum ex eis, tum vero ex utriusque aspiratione interclusa, ut alibi est dictum. Haec autem omnia inter se differunt, tum propriis qualitibus sensibus, agendique aliquid facilitate, album enim, & odoratum, & sonorum, & dulce, & calidum, & frigidum sunt, quod sensum efficiant, tum aliis magis propriis affectionibus, quae ex passione dicuntur. Dico autem exempli gratia, quod liquabile est, concretile, flexile, & alia huius generis omnia. Eiusmodi enim cuncta patibilia sunt, veluti humidum, & siccum. His igitur differunt os, & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum corporum singula, quae similibus quidem sunt parium, sed naturalia. Primum autem ea enumeremus, quae ex potentia, & impotentia dicuntur, quae quidem sunt concretile, incoercibile, liquabile inliquabile, emollescibile inemollescibile, humectabile non humectabile, flexile inflexile, ruptile non ruptile, fragile non fragile, impressibile non impressibile, formabile non formabile, compressibile non compressibile, tractabile non tractabile, ductile non ductile, fissile non fissile, diuiduum indiuiduum, lentum friabile, subactile infubactile, vtile non vtile, suffitum aptum, suffitum ineptum. Corporum igitur plurima his inter se affectionibus differunt. Quam vero facultatem quodque eorum habeat, dicamus.

De concretile igitur & incoercibile, liquabile & inliquabile vniversim quidem antea dictum est: sed nunc quoque dicere aggrediamur. Corpo-

& mouere sensus, unde dicuntur qualitates sensibiles. Album enim, odor, sonus, dulce, & calidum, & frigidum naturaliter habent facere sensationem, & agere in sensum. Alia autem duo & consequentia magis consistunt in pati, vel liquabile, coagulabile, flexibile, & alia quibus differunt multa corpora naturalia, sicut os, caro, neruus, & cetera. Et de his nunc est agendum, quia alia dicta qualitates actiuae in aliis declaratae sunt. Quae autem & quor sunt istae, de quibus est agendum, est clarum in litera. Secundo ibi.

b Dicitur, quod de coagulabili & non coagulabili, liquabili & non liquabili dictum est prius vniversallyter: sed tamen propter maiorem claritatem tam dictorum quae dicendum, dicam iterum, quod coagulatum, quaedam coagulatur a calido, quaedam a frigido, calidum quidem coagulat, quae exprimit humidum superfluum, frigidum vero, quia expellit calidum, quod secum eua porare facit humidum. Quae igitur coagulatur a calido per absentiam humidum soluntur a frigido, quod humidum iterum ingredi facit. Quae autem coagulatur a frigido per expulsionem calidi, soluntur a calido iterum ingrediente, sicut glacies, & cetera. Aliqua autem non soluntur a frigido, quae sunt coagulata a calido, quia coagulatione fuit fortis, & pori relictum sunt parui adeo ut humiditas dissolutiva ingredi non possit, sicut sunt lateres. Incoagulabilia autem sunt, quae non habent humiditatem aquosam, sed sunt magis terrea, ut mel, & mustum, & ratio est, quia talia sunt vehementia calida, & talis caliditas fortiter resistit, & continet humidum intra. Et quae sunt aerea a praedominio, sicut oleum, argentum viuum, & viscosa, & colata.

LECTIO XI.

Determinat de mollescibili & intingibili, & flexibili. Cap. II.

His autem mollescibilis magis in speciali, & ponit sex conditiones quas habere debet coagulatum ad hoc, quod mollescat.

a Prima est, quod tale coagulatum non sit aqua, vel aqueum a praedominio, sed si est in eo excessus vnus super alterum, sit magis terreum, & propter defectum huius glacies non est mollescibilis. Secunda conditio est, quod totum humidum non sit euaporatum per coagulationem, quia mollescibile debet esse tam aqueum quam terreum, vel non multum plus terreum: & propter hoc nitrum, & sal, non sunt mollescibiles, sed statim soluntur. Tertia conditio est, quod non habeant siccum inaequaliter dispositum, ne pori sint strictiores quam humidum aqueum, quod est quasi materia mollescitionis, diffundi possit: & propter hoc lateres, & lapides non mollescantur. Quarta vero est, quod non sint trahibilia in longum vel ad latum, ut corrigia, & neruus, & ratio est, quia talia sunt viscosa, quae non cedunt tactui in profundum sui: sed extra se trahuntur in longum. Mollescibile autem debet cedere tactui in se, sicut manifestum fuit superius in diffinitione molles. Quinta est, quod non sint humectabilia humido, scilicet alieno, & extrinseco, ut lana; sed mollescibile debet habere humi-

LECTIO XI.

Ollificabilia autem sunt, coagulatorum quaecumque non ex aqua, velut glacies aquae, sed quaecumque terra magis, & neque euaporauit totum humidum sicut in nitro, aut sale, neque habet irregulariter, sicut later, sed aut trahibilia non entia humectabilia aut ductibilia non entia aquae, & mollescibilia igne, velut ferrum, & cornu, & ligna.

b Sunt autem liquabilium & illiquabilium, haec quidem intingibilia: haec autem non intingibilia, velut aes intingibile, liquefactibile existens, lana autem & terra intingibile. Ma defunt enim. Et quae quidem liquabile, non ab aqua liquabile, quaedam non intingibilia, velut nitrum, & sales, neque enim aliud intingibile nullum, quod non mollius sit madefactum. Quaedam autem intingibilia existentia non liquabilia sunt, velut lana, & fructus. Sunt autem intingibilia quidem: quaecumque terra existetia habet poros maiores aquae molles, existentibus durioribus aqua. Liquabilia autem aqua, quaecumque per totum. Propter quod autem terra liquefit quidem, & intingitur ab humido, nitrum autem liquefit quidem intingitur autem non, quia in nitro quidem per totum pori: quare diuiduntur mox ab aqua partes.

Arum, quae concresecunt & indurantur, alia a calore ita afficiuntur, alia a frigore. A calore quidem, humorem exiccantem, a frigore vero calidum exprimentem. Quamobrem alia humoris, alia caloris absentia ita afficiuntur: quae sunt aquae, caloris, quae terra, humoris. A ea quidem quae humoris absentia, humore collescunt, nisi ita conuertunt, ut meatus minores relictum sint, quam aquae sint moles, ut in fictili. Quae autem non ita, humido omnia liquantur, ut vinum, sal, & terra ex caeno; neruum quae caloris priuatione, ea a calore liquantur, ut glacies, plumbum, & cetera, quae igitur concresecere, & liquari possunt, & non possunt, dictum est. Concresecere autem non possunt, quae aqueum humorem non habent, neque sunt aquae, sed plus caloris & terra, ut mel, & vinum dulce; nam quasi effervescent, quin & ea concresecere non possunt, quae habent quidem aquam, sed plus aeris, ut oleum, & argentum fusile, & si quid lentum fuerit, ut viscum, & pix.

Molliri autem possunt in rebus concretis, non quae sunt ex aqua, ut glacies, (omnis enim glacies aquae est) sed quae potius sunt terrea, quibus totus humor non est exiccatus, ut in nitro, & sale, quae ne inaequaliter non habent, ut fictile, sed sunt tractabilia, non humectabilia, aut ductibilia, non aquae, & igne emollescibilia, ut ferrum, & cornu, & ligna.

Sunt autem tam in liquabilibus, quam in eliquabilibus alia humectabilia, alia non humectabilia: ut aes non humectabile est, cum sit liquabile: lana autem, & terra, humectabilia, quippe quae madescant. Aes autem quidem liquabile est, sed non ab aqua. Atque eorum, quae aqua liquantur, quaedam sunt non humectabilia, ut lana, & fructus. Sunt autem humectabilia, quae cum terra sint, meatus maiores obtinent, quam aquae sint moles, & ipsa quoque aqua duriores. Aqua vero liquabilia, quaecumque per totum. Cur igitur terra humido liquatur, & humectatur, nitrum liquatur, non humectatur? In causa sunt meatus, qui in nitro per totum habentur, quorum beneficio partes ab aqua assatim diuiduntur. In terra autem per-

distinctum est enim humidum quibusque, sicut, & ita mollescit. Sexta conditio est, quod non sint ductibilia, & ratio est, quia talia habent plus aquae quam terra, sicut metalla. Quae autem sint aliqua quae cum magno labore liquantur, & ducuntur, & tamen non habeant multum plus aquae quam terra, immo forte minus, sicut ferrum, talia mollescantur: sic autem mollescit itaquam a causa efficiente, ut in pluribus ab igne, sicut ligna, & cornu mollescant ab igne. Deinde cum dicitur, quod Prosequitur de intingibili & non intingibili. Ad cuius eundem dicitur, quod intingibile hic dicitur, quod est susceptiuum humidum extrinseci per poros amplos, & durus. Ratione primae, caeque sunt aquae non madescunt, neque intinguntur, quia aquae non habent poros, sicut glacies. Metalla autem non intinguntur, quia licet sint porosa, non tamen habent poros amplos; sed strictos: ita quod humidum non potest ingredi & madefacere. Ratione tertiae, multa quae liquantur ab aqua non sunt intingibilia, sicut nitrum, & sal, quia licet talia habeant poros amplos, non tamen pori sunt duri, sed molles, & passibiles, ita quod humidum ingrediens non madefacit, sed corrumpit illud, in quod intrat. Quae autem habent poros amplos, & durus, sicut lana, pannus, & multa alia, intinguntur, quia humidum ingrediens per poros amplos, madefacit

madefacti sicca terre, & non corumpit ipsum propter duriciem. Ex his autem patet, quod iningibilia sunt terrea a predominio, quia in eis dominatur sicca terre, & coagulata sunt a coactu per abstractionem humiditatis ininguntur per nouam humiditatem in introductionem. Patet etiam ratio, quare terra ininguntur. Niterum autem, & sal, que sunt terrea, non ininguntur primo, si quia terra habet poros duriores, que talia propter maiorem admissionem humiditatis in tali bus quam in terra. Secundo etiam, quia talia sunt porosa per totum, & ex hoc humidum per totum ingreditur, & defluens, cito diuidit ea in partes, & corrumpit. Terra autem habet poros non per totum, sed hic illic; & ideo partes magis continentur. Deinde cum dicitur, c. Quod dicitur quod sunt flexibilia, & que dirigibilia dicitur, quod quaedam corpora sunt flexibilia, & dirigibilia, ut calamus, & uirga, quaedam uero non sunt flexibilia, neque dirigibilia, sicut lateres, & lapides. Ad intelligendum autem que sunt flexibilia, & dirigibilia, & que non sciendum est, quod flexio, vel etiam rectificatio est motus a circulari periferia in rectitudinem, vel a rectitudine in periferiam circulearem, manente eadem longitudine flexi. Omnia igitur corpora, que possunt moueri ex rectitudine in periferiam circulearem, vel econuerso ex periferia circulari, siue sit concava, siue conuexa, in rectitudine sunt flexibilia, vel dirigibilia: que autem non possunt ita moueri, non sunt flexibilia, neque dirigibilia. Non est idem flexio, & rectificatio: immo sunt motus contrarii, quia flexio est motus ad concauitatem, vel conuexitatem: rectificatio autem est motus ad rectitudinem. Sed Philosophus hic non assignat causam predictorum, & ideo sciendum est, quod humidum fluens sicut superius declarauimus, querit terminos alienos, quia non bene terminatur terminis propriis. Siccum uero, querit terminos proprios, quibus bene terminatur. Flexio igitur est motus ad terminos alienos, quia res quando est flexa non habet proprios terminos suae longitudinis: sed potest amplius elongari, si dirigatur. Rectificatio uero, est motus ad terminos quasi proprios & sibi conuenientes in suam longitudinem: & ideo res ratione humiditatis fluentis fleuntur, sed ratione sicci retrahentis habent dirigere, & rectificari. Quae igitur sunt coagulata per educationem humiditatis, non sunt flexibilia, neque dirigibilia, sed potius franguntur, ut lateres, & ligna sicca. Quae autem habent humi-

In terra autem permutati sunt poruli, quare qualitercumque utique susceperit differat passio.

Sunt autem & haec quidem corporum flexibilia, & dirigibilia, uelut calamus, & uinum, haec autem inflexibilia corporum uelut later, & lapis. Sunt autem & inflexibilia, & indirigibilia: quorum cumque corporum non potest longitudo in rectitudinem ex periferia, & ex rectitudine in periferiam permuari. Et flecti, & dirigi est in rectitudine, aut in periferiam transmutari, aut moueri, etenim quod reflectit, & quod deflectitur curuatur. Qui quidem igitur ad conuexitatem, aut concauitatem motus longitudine saluata, flexio est. Si non, & in rectum utique esset simul flexio, & rectum, quod quidem impossibile rectum flexum esse. Et si flectitur obliquum, aut reflectetur, aut deflectitur: horum autem hoc ad conuexum: hoc autem ad concauum, transmutatio non utique erit, & que ad rectum laxatio, sed est flexio, & rectificatio aliud & aliud. Et haec sunt flexibilia, & rectificabilia, & inflexibilia, & non rectificabilia.

Et haec quidem frangibilia, & comminabilia simul, & singulatim, puta lignum quidem frangibile: comminabile autem non. Glacies autem & lapis comminabile: frangibile autem non: later autem & frangibilis, & comminabilis. Differunt autem, quia fractio quidem est in magnas partes diuisio, & separatio, comminatio autem in quascunque & plures duabus. Quaecunque quidem sic coagulata sunt ut multos habeant vicissitudinatos poros, & comminabilia, usque ad hoc non pertingit. Quaecunque autem ad multum frangibilia, quaecunque autem ambo, ambo.

bent poros magnos paucos numero, & distantes sicut, & talia sunt frangibilia, quia fractio est diuisio rei in magnas partes, & paucas. Alia uero habet utrunque: scilicet quosdam poros magnos, & reliquos paruos, & talia sunt frangibilia, & comminabilia, sicut lateres. Considerandum est autem ad euidentiā predictorum, quod poros hic uocatur illa pars rei porosa, quae est non quidem uacua, sicut dicebant antiqui credentes uacuum dari: sed plena corpore subtili, siue tale corpus subtile sit eiusdem naturae cum reliquo, siue alienae puta aquae, uel aereae.

dum viscosum grossum fleuntur de facili, & semper fleuntur ad illam partem, in qua est maior humiditas, sicut tabula calefacta ad ignem, fleuntur versus ignem, quia ignis calefaciendo eas, educit humiditatem ad illam partem. Sed quae habent humidum viscosum magis subtile, & bene commistum cum sicco aereo subtili non fleuntur ita de facili; sed tamen flexa cito redeunt ad rectitudinem, sicut boni enfes, uel si non possunt redire ad perfectam rectitudinem, redeunt ad illam partem rectitudinis quam habuerunt in sui coagulatione, sicut bona ballista, & arcus emissiua sagitta. Sed quae habent humiditatem grossam, & non bene commistam cum sicco, non redeunt ad rectitudinem sicut prauis enfes: Arcus, & similia. Deinde cum dicitur, d. Determinat de frangibili, & comminabili, quae sunt passiones procedentes ex eisdem causis, scilicet humido, & sicco. Nam quae habent paruos, aut nihil de sicco, & multum de humido, neque sunt frangibilia, neque comminabilia, sicut liquida. Quae autem habent multum de sicco, sunt in tribus differentiis: quaedam enim sunt frangibilia, & non comminabilia, ut lignum, quaedam sunt comminabilia, & non frangibilia, sicut lapis, qui a scalpentibus diuiditur in partes minutas: non autem frangitur in magnas partes, & paucas numero: quaedam uero sunt comminabilia, & frangibilia, sicut lateres. Et ratio huius differentiae est, quia quaedam ita coagulantur, quod habent paruos poros, numero multos, & propinquos situatos: & ista comminuntur, quia comminatio est diuisio in paruas partes, & diuisio rei fit in poris ipsius, nisi sciendum est: si ergo pori sunt multi, diuisio fiet secundum multas partes. Aliqua uero habent poros magnos paucos numero, & distantes sicut, & talia sunt frangibilia, quia fractio est diuisio rei in magnas partes, & paucas. Alia uero habet utrunque: scilicet quosdam poros magnos, & reliquos paruos, & talia sunt frangibilia, & comminabilia, sicut lateres. Considerandum est autem ad euidentiā predictorum, quod poros hic uocatur illa pars rei porosa, quae est non quidem uacua, sicut dicebant antiqui credentes uacuum dari: sed plena corpore subtili, siue tale corpus subtile sit eiusdem naturae cum reliquo, siue alienae puta aquae, uel aereae.

Sunt autem & corpora alia flexibilia, & que dirigi apta sunt, ut arundo, & uinum, alia inflexibilia, ut siccule, & lapis. Flexibilia, & que dirigi possunt corpora, sunt quorum longitudo ex ambitu in rectitudinem, & ex rectitudine in ambitum potest mutari, flectique, ac dirigi est ad rectitudinem, aut ambitum adduci, aut moueri. Flectitur enim, & quod reflectitur, & quod inflectitur. Quae igitur longitudine salua ad conuexum est, aut ad concauum motus, flexio est. Nam si etiam in rectum sit, flexum, & rectum simul esse, motus fieri non potest, ut quod rectum est, flexum sit. Atque si quod flectitur, omnino, aut reflectitur, aut inflectitur: horum autem alterum in conuexum, alterum in concauum sit transitus, ad rectum quoque flexio non erit. Sed aliud flexio est aliud directio. Et haec sunt flexibilia, & dirigibilia, inflexibilia, & indirigibilia.

Et alia quidem sunt, que rumpi, & frangi possunt, uel simul, uel separatim, ut lignum rumpi quidem potest, frangi autem non potest. Glacies & lapis, frangi possunt, non rumpi: siccule & frangi potest, & rumpi. Differunt autem, quoniam rumpio est in magnas partes diuisio, atque diductio, fractio est in quatuor, & plures duabus. Quae igitur ita conuexa sunt, ut meatus multos permuatim positos habeant, frangi possunt: eoque enim diducuntur. Quae autem longius productos, rumpi, quae utrosque, eam utroque sunt genere.

bent poros magnos paucos numero, & distantes sicut, & talia sunt frangibilia, quia fractio est diuisio rei in magnas partes, & paucas. Alia uero habet utrunque: scilicet quosdam poros magnos, & reliquos paruos, & talia sunt frangibilia, & comminabilia, sicut lateres. Considerandum est autem ad euidentiā predictorum, quod poros hic uocatur illa pars rei porosa, quae est non quidem uacua, sicut dicebant antiqui credentes uacuum dari: sed plena corpore subtili, siue tale corpus subtile sit eiusdem naturae cum reliquo, siue alienae puta aquae, uel aereae.

LECTIO XII.

Stendit quae sunt impresibilia, & quae non, & dicit, quod sunt quaedam corpora impresibilia, id est apta nata recipere impressionem: quorum quaedam sunt mollia: si cur cara: quaedam uero sunt dura, sicut aes. Alia autem non sunt impresibilia, & horum etiam aliqua sunt mollia, sicut aqua: aliqua uero sunt dura, uelut later, & lapis. Nam impressio, passio sumpta, est cessio in profundum, secundum partem superficiem: non econtra circumstante, quod dicitur propter aquam quae cedit imprimenti secundum superficiem, non tamen suscipit impressionem, quia contra circumstant, sicut supra dicitur, scilicet in diffinitione mollis, & ista fit dupliciter, aut per solam pulsonem tactus, ut in cera, & in omnibus mollibus, sicut per percussionem, ut in metallis, & alii duris. Vniuersaliter igitur, eorum, quae sunt impresibilia: quaedam sunt mollificabilia, siue mollia acta, ut cera: quaedam uero sunt dura, ut metalla. Sed tamen talia sunt, in quibus est humiditas fortis, & bene permista cum sicco terrestris. Alia autem dura, in quibus non est fortis humiditas: sed est educta a coagulante, & etiam illa debilis, quae remanet non est bene commista cum sicco terrestris: talia non sunt impresibilia, sicut later, & lapis. Non est etiam impresibilis aqua propter rationem superius assignatam, propter quam etiam non est mollis. Manifestum est autem ex dictis, quod humiditas, non fluens, sed bene permista cum sicco terrestris est materia impressionis. Deinde cum dicitur, b. Determinat de formabili manu, & non formabili. Et dicit, quod impresibilia sunt duplicia: quaedam enim sunt impresibilia, quae non tantum suscipiunt impressionem de facili, sed etiam retinent eam, & talia sunt etiam formabilia manu, sicut pasta, & cera: quaedam uero sunt, quae bene retinent impressionem: sed non recipiunt eam de facili, sicut metalla, quae non recipiunt impressionem nisi per fortem percussionem, & talia non sunt formabilia manu: sed tamen formantur per arem: sicut lana, aut spongia, & haec non sunt manu formabilia, ita scilicet, quod retineant formationem. Quae autem non sunt impresibilia: non sunt etiam manu formabilia, licet formetur per artem: puta per sculptoriam, sicut lateres, & lapides. Ex quibus patet, quod materia impresibilium etiam manu formabilium, est eadem non differens nisi secundum magis, & minus, quia manu formabilia debent esse paulo plus humida quam impresibilia, & ex hoc res fere eodem modo sunt manu formabilia quot sunt impresibilia, scilicet permanenter, aut non permanenter. Deinde cum dicitur, c. Agit de capibili, & non capibili, & dicit, quod capibilia sunt, quae pulsa possunt conuenire, id est contrahi, & reuerti intra se in profundum sui, superficie mutata de maiore in minorem, sicut cum stringitur spongia: & non diuisa, aut translata in aliam partem, sicut accidit in aqua, quae quando comprimitur manibus, quasi effugit ad aliam partem. Et quia multoties in superioribus, & nunc in isto loco fecit mentionem de pulsione, & percussione: ideo declarat quid sint, & dicit, quod pulsio est motus factus per solum tactum, scilicet sine magna uolentia: percussio autem est motus factus cum eleuatione, uel maous, uel alterius instrumenti percipientis, sicut quando faber eleuat malleum, & percussit. Ratio autem, quare talia sunt capibilia est, quia habent poros plenos subtiliori

LECTIO XII.

T haec quidem impresibilia, uelut aes, & cera: haec autem non impresibilia, uelut later, & aqua. Est autem impressio, superficies, secundum partem in profundum cessio pulsione, aut percussione totaliter, aut tactu. Sunt autem quae talia, & mollificabilia, uelut cera manente alia superficie secundum partem transmutatur, & dura, uelut aes, & non impresibilia, & dura uelut later: non enim cedit in profundum superficies, & humida uelut aqua, cedit quidem; sed non in partem: sed econtra transmutatur.

Impresibilium autem quaecunque manent impressionem, pasta, & bene impresibilia manu, haec quidem formabilia, haec autem ut non bene impresibilia uelut lapis, & lignum, aut bene impresibilia quidem: non manent autem impressio, uelut lana, aut spongia, non formabilia, sed capibilia haec sunt.

Sunt autem capibilia quaecunque, pulsa in seipsa conuenire possunt in profundum, superficie secus mutata non diuisa, & translatae alibi alia parte, uelut aqua facit: haec non econtra transferuntur. Est autem pulsio motus a mouente, qui fit a tactu: percussio autem cum allatione. Capiuntur autem, quaecunque poros habent uacuos conati corporis: & capibilia haec: quaecunque possunt in propria uacua conuenire, aut in proprios poros, uelut madefacta spongia, pleni in ipsis poris. Sed quoruicunque pori pleni fuerint mollioribus, quae natum est conuenire in seipsam. Capibilia quaedam igitur sunt, uelut spongia, cera, caro. Non capibilia autem, quae non nata conuenire pulsione in eos, qui in ipsos poros, aut quia non habent, aut quia durioribus habent plenos. Ferrum enim non capibile, & lapis, & aqua, & omnem humidum.

Deinde cum dicitur, b. Determinat de formabili manu, & non formabili. Et dicit, quod impresibilia sunt duplicia: quaedam enim sunt impresibilia, quae non tantum suscipiunt impressionem de facili, sed etiam retinent eam, & talia sunt etiam formabilia manu, sicut pasta, & cera: quaedam uero sunt, quae bene retinent impressionem: sed non recipiunt eam de facili, sicut metalla, quae non recipiunt impressionem nisi per fortem percussionem, & talia non sunt formabilia manu: sed tamen formantur per arem: sicut lana, aut spongia, & haec non sunt manu formabilia, ita scilicet, quod retineant formationem. Quae autem non sunt impresibilia: non sunt etiam manu formabilia, licet formetur per artem: puta per sculptoriam, sicut lateres, & lapides. Ex quibus patet, quod materia impresibilium etiam manu formabilium, est eadem non differens nisi secundum magis, & minus, quia manu formabilia debent esse paulo plus humida quam impresibilia, & ex hoc res fere eodem modo sunt manu formabilia quot sunt impresibilia, scilicet permanenter, aut non permanenter. Deinde cum dicitur, c. Agit de capibili, & non capibili, & dicit, quod capibilia sunt, quae pulsa possunt conuenire, id est contrahi, & reuerti intra se in profundum sui, superficie mutata de maiore in minorem, sicut cum stringitur spongia: & non diuisa, aut translata in aliam partem, sicut accidit in aqua, quae quando comprimitur manibus, quasi effugit ad aliam partem. Et quia multoties in superioribus, & nunc in isto loco fecit mentionem de pulsione, & percussione: ideo declarat quid sint, & dicit, quod pulsio est motus factus per solum tactum, scilicet sine magna uolentia: percussio autem est motus factus cum eleuatione, uel maous, uel alterius instrumenti percipientis, sicut quando faber eleuat malleum, & percussit. Ratio autem, quare talia sunt capibilia est, quia habent poros plenos subtiliori

Stendit quae sunt impresibilia, & quae non, & dicit, quod sunt quaedam corpora impresibilia, id est apta nata recipere impressionem: quorum quaedam sunt mollia: si cur cara: quaedam uero sunt dura, sicut aes. Alia autem non sunt impresibilia, & horum etiam aliqua sunt mollia, sicut aqua: aliqua uero sunt dura, uelut later, & lapis. Nam impressio, passio sumpta, est cessio in profundum, secundum partem superficiem: non econtra circumstante, quod dicitur propter aquam quae cedit imprimenti secundum superficiem, non tamen suscipit impressionem, quia contra circumstant, sicut supra dicitur, scilicet in diffinitione mollis, & ista fit dupliciter, aut per solam pulsonem tactus, ut in cera, & in omnibus mollibus, sicut per percussionem, ut in metallis, & alii duris. Vniuersaliter igitur, eorum, quae sunt impresibilia: quaedam sunt mollificabilia, siue mollia acta, ut cera: quaedam uero sunt dura, ut metalla. Sed tamen talia sunt, in quibus est humiditas fortis, & bene permista cum sicco terrestris. Alia autem dura, in quibus non est fortis humiditas: sed est educta a coagulante, & etiam illa debilis, quae remanet non est bene commista cum sicco terrestris: talia non sunt impresibilia, sicut later, & lapis. Non est etiam impresibilis aqua propter rationem superius assignatam, propter quam etiam non est mollis. Manifestum est autem ex dictis, quod humiditas, non fluens, sed bene permista cum sicco terrestris est materia impressionis. Deinde cum dicitur, b. Determinat de formabili manu, & non formabili. Et dicit, quod impresibilia sunt duplicia: quaedam enim sunt impresibilia, quae non tantum suscipiunt impressionem de facili, sed etiam retinent eam, & talia sunt etiam formabilia manu, sicut pasta, & cera: quaedam uero sunt, quae bene retinent impressionem: sed non recipiunt eam de facili, sicut metalla, quae non recipiunt impressionem nisi per fortem percussionem, & talia non sunt formabilia manu: sed tamen formantur per arem: sicut lana, aut spongia, & haec non sunt manu formabilia, ita scilicet, quod retineant formationem. Quae autem non sunt impresibilia: non sunt etiam manu formabilia, licet formetur per artem: puta per sculptoriam, sicut lateres, & lapides. Ex quibus patet, quod materia impresibilium etiam manu formabilium, est eadem non differens nisi secundum magis, & minus, quia manu formabilia debent esse paulo plus humida quam impresibilia, & ex hoc res fere eodem modo sunt manu formabilia quot sunt impresibilia, scilicet permanenter, aut non permanenter. Deinde cum dicitur, c. Agit de capibili, & non capibili, & dicit, quod capibilia sunt, quae pulsa possunt conuenire, id est contrahi, & reuerti intra se in profundum sui, superficie mutata de maiore in minorem, sicut cum stringitur spongia: & non diuisa, aut translata in aliam partem, sicut accidit in aqua, quae quando comprimitur manibus, quasi effugit ad aliam partem. Et quia multoties in superioribus, & nunc in isto loco fecit mentionem de pulsione, & percussione: ideo declarat quid sint, & dicit, quod pulsio est motus factus per solum tactum, scilicet sine magna uolentia: percussio autem est motus factus cum eleuatione, uel maous, uel alterius instrumenti percipientis, sicut quando faber eleuat malleum, & percussit. Ratio autem, quare talia sunt capibilia est, quia habent poros plenos subtiliori

Lia sunt, quae imprimi possunt, ut aes, & cera, alia non possunt, ut siccule, & aqua: impressio autem est superficies per partem pulsio, aut tactu, aut omnino, tactu, in profundum transitus. Eiusmodi sunt, & res emolliabiles, ut cera, quae manente reliqua superficie, per partem locum mutat, & dura, ut aes. Res, quae imprimi non possunt, parum durae sunt, ut siccule, cum in profundum superficies non cedat, parum humidae, ut aqua: nam cedit quidem, sed non per partem: transfertur enim undique circumfusa.

Rerum autem, quae imprimi possunt, quaecunque impressae manent, & facile manu imprimuntur, ea formari apta sunt, quae uero aut non facile imprimuntur, ut lapis, uel lignum, aut facile quidem imprimuntur, non manent autem impressio, ut lana, aut spongia, ea formari apta non sunt, sed haec sunt pressiles.

Sunt autem pressilia, quae pulsa, in se possunt conuenire: superficie in profundum translata, nec diuisa, nec parte altera in altarius locum subeunte, id quod facit aqua. Ea enim resiliendo transferuntur. Est uero pulsio, a mouente dimotio, quae tactu efficitur, aut ictu, quae latione. Comprimuntur autem, quae uacuos habent meatus corporis congeniti, eaque sunt pressilia, quae in uacua conueniunt, aut in meatus, quibus sunt reuerti. Meatus enim, in quos subeunt, uacui interdum non sunt (ueluti spongiae humectae, cuius meatus sunt pleni) sed ea, quibus meatus pleni sunt, molliora habentur, quam id ipsum, quod aptum est in illos conuenire. Pressilia igitur sunt, ut lana, spongia, cera, caro. Non pressilia autem, quae in suos meatus conuenire apta non sunt, aut quod eos non habeant, aut rebus durioribus plenos. Ferrum enim pressile non est, nec item lapis, nec aqua, nec ullum humidum.

corpore siue tale corpus subtile sit eiusdem naturæ cum reliquo, siue alterius. Nam tale corpus subtile aut egreditur quâdo capitur, si est alterius naturæ, sicut patet in spongia: aut ingrossat & comprimitur: si est eiusdem naturæ sicut in carne. Quæ igitur habent tales poros sunt capibilia: quæ autem non habent poros, ut aqua & liquida non capiunt: quæ uero habent poros, sed plenos corpore duro ut ferrum, illa etiam non sunt capibilia. Ex quibus manifestum est quod capibile hic uocatur non quodcumque accipi potest: prout nomen sonat: sed quod potest restringi & reduci ad minorem superficiem. Ferrum enim capi .i. accipi potest manibus: tamen dicitur, quod non est capibile quia non potest restringi ad minorem superficiem. Est autem materia capibilium siccom terrestræ a prædominio, sicut ex dictis est manifestum. Deinde cum dicitur d. Determinat de trahibili, & dicitur quod trahibilia sunt quorum superficies potest mutari de loco ad locum sicut corrigia. Est enim tractio motus corporis secundum longitudinem uel latitudinem: ita quod ex illa parte qua mouetur exte dicitur, ex alia per accidens restringitur sicut corrigia cum trahitur per longum extenditur, & restringitur secundum latitudinem. Quædam autem sunt trahibilia & etiam capibilia ut cera & lana, aliqua uero sunt trahibilia & non capibilia ut flegma & spuma, quæ trahuntur ad modum filii: aliqua sunt capibilia & non trahibilia sicut spongia, sed quæ carent sicco sicut aqua: uel quæ non habent humiditatem viscosam sicut lapis & metalla non sunt trahibilia: uel extensibilia, neque etiam capibilia. Ex quibus est manifestum quod illa dicuntur uniuersaliter trahibilia quorum materia est humidum viscosum a prædominio, & tale humidum propter viscositatem continet siccom terrestræ. Non dicitur etiam hic trahibile, secundum usum uocabuli apud nos, latini enim grammatici uocant trahibilia omnia quæ possunt moueri de loco ad locum uel per uolentiam, sicut homo dicitur trahi ad carcerem, uel saltem per motum qui non est naturalis talibus: sicut currus & ligna dicuntur trahi. Sed hic uocatur trahibile tanquam modo illud cuius partes mutant locum per extensionem, sicut accidit in corrigia uel pelle molli, quia trahi est transferri de loco ad locum secundum

d Trahibilia autem sunt, quorumcumque potest ad latus transferri superficies. Trahi enim est transferri ad mouens planum continuum existens. Sunt autem hæc quidam trahibilia, uelut pilus, corrigia, neruus & gluten & pasta: hæc autem non trahibilia, uelut aqua & lapis. Hæc quidem igitur eadem sunt trahibilia, capibilia uelut lana, hæc autem non eadem sicut flegma, capibile quidem non est, trahibile autem, & spongia capibilis quidem, non trahibilis autem.

e Et hæc quidem sunt ductibilia uelut æs, hæc autem non ductibilia, uelut lapis & lignum. Sunt autem ductibilia quidem, quæcumque eadem percussione possunt simul in latus & profundum uel superficiem transferri secundum partem: non ductibilia autem, quæcumque non possunt. Sunt autem quæ quidem ductibilia omnia & impressibilia, impressibilia autem non omnia ductibilia, uelut lignum, ut tamen ad omne est dicere conuertuntur. Capibilium autem hæc quidem ductibilia: hæc autem non, cera quidem & lutum ductibilia, lana autem non, neque aqua.

f Sunt autem & hæc quidem scissibilia: uelut lignum, hæc autem non scissibilia, uelut later. Est autem scissibile quod potest diuidi ad plus quam diuidens diuidit. Scinditur enim cum ad plus diuidatur quam diuidens diuidit, & præcedit diuisio. In detractione autem non est hoc. Non scissibilia autem, quæcumque non possunt pati hoc. Est autem neque molle nullum scissibile. Dico autem simpliciter mollium & non adiuicem: sic quidem .n. & ferrum erit molle, neque dura omnia, sed quæcumque neque humida sunt, neque

partes, manente continuitate totius; Deinde cum dicitur e. Ostendit quæ sunt ductilia & quæ non, & dicit quod ductilia sunt ea quæ transferuntur secundum partem superficiem in profundum & ad latus per unam & eandem percussione, sicut æs, id est species simplices metallorum, ut stannum uel plumbum, quæ per unam & eandem percussione quando percuntur deprimuntur in profundum secundum partem superficiem & etiam extenduntur secundum latera. Vel etiam deprimuntur & extenduntur secundum totam superficiem, si instrumentum percussione sit æquale uel maius ipsa superficie. Quæ autem non possunt deprimi & extendi, sicut dicta est, trahilia non sunt ductibilia sicut lapis, & lignum. Causa autem, quare talia cedunt percussioni in profundum & ad latus, est humiditas bene commista cum sicco terrestris: quæ calefacta & commota per percussione nem facit siccom fluere aliquantulum siccom terrestris. Et quia tale humidum est ualde constructum, & proportionabiliter commistum cum sicco, non habens magnos poros interceptos, ideo facit siccom fluere ad omnem partem. Ex quo sequitur, quod meliora sunt metalla quæ ducuntur equaliter ab omni parte: quàm quæ ducuntur ex una parte, ex alia autem crepant uel minus ducuntur, quia in talibus humidum est melius permistum cum sicco. Dicit autem, quod omnia quæ sunt ductibilia sunt etiam impressibilia: sed (ut est dicere ad omne) id est uniuersaliter loquendo non conuertitur consequentia, quod scilicet, omne impressibile sit ductibile, quia lignum est impressibile non tamen est ductile. Similiter capibilium quedam sunt ductilia sicut cera, quedam uero non, sicut aqua, quæ non est ductilis propter nimiam humiditatem continue fluentem. Deinde cum dicitur f. Determinat de scissibili & de truncabili simul, quia ambæ sunt species diuisionis & dicit, quod scissibilia sunt illa quæ prius diuiduntur quam a diuidente tangantur, in illa scilicet parte secundum quam diuiduntur: sicut aliter ex abiete quæ quando tanguntur ut diuidantur in longum, scinduntur remotius quam tangantur a diuidente, ita quod diuisio præcedit tactum. Quæ autem non ita diuiduntur, non sunt scissibilia. Et ex hoc quæ sunt mollia, non sunt scissibilia, quia non sic diuiduntur.

Trahitia autem sunt, quorum superficies in obliquum potest transferri. Trahi enim, est, superficiem ad id, quod mouet, transferri continuè. Sunt uero trahitilia, ut pilus, lorum, neruus, massa triuicea, uiscum: non trahitilia, ut aqua & lapis. Aliqua eadem trahitilia sunt & pressilia, ut lana. Aliqua non sunt, ut pituita pressilis non est, sed trahitilia: spongia pressilis quidem est, sed non trahitilia.

Sunt uero & aliqua ductilia, ut æs, aliqua non ductilia, ut lapis & lignum. Ac ductilia quidem sunt, quorum superficies eodem ictu in latus simul, & in profundum, per partem potest transferri. Non ductilia autem, quorum non potest. Et ductilia quidem omnia impressibilia etiam sunt, impressibilia uero non omnia ductilia, ut lignum, magna tamen, ut sic dixerim, ex parte recipiuntur. At uero pressilium rerum, alia sunt ductilia, alia non sunt: cera & lutum sunt ductilia, lana non est, neque aqua.

Sunt & quedam fissilia, ut lignum, quedam non fissilia, ut flegma. Ac fissile quidem est, quod potest ulterius diuidi, quàm diuidens diuidit. Finitur enim cum ulterius diuiditur quàm diuidens diuiderit, & antegreditur diuisio, id, quod non fit in sectione. Non fissilia autem sunt, quæ ita affici non possunt, nec uero quicquam, quod molle sit, fissile est (dico autem ea, quæ absolute mollia sunt, & non comparatione: quo quidem modo ferrum quoque molle est) nec dura oia fissilia sunt. Sed quæ nec humida sunt, nec imprimi possunt, nec frangi. Eiusmodi autem sunt, quæ in longitudine habent meatum, quibus mutuo copulantur, sed

est ductilis propter nimiam humiditatem continue fluentem. Deinde cum dicitur f. Determinat de scissibili & de truncabili simul, quia ambæ sunt species diuisionis & dicit, quod scissibilia sunt illa quæ prius diuiduntur quam a diuidente tangantur, in illa scilicet parte secundum quam diuiduntur: sicut aliter ex abiete quæ quando tanguntur ut diuidantur in longum, scinduntur remotius quam tangantur a diuidente, ita quod diuisio præcedit tactum. Quæ autem non ita diuiduntur, non sunt scissibilia. Et ex hoc quæ sunt mollia, non sunt scissibilia, quia non sic diuiduntur. Neque

Neque etiam omnia dura sunt scissibilia, ut ea quæ sunt comminabilia: sed scissibilia sunt ea quæ sunt sicca, non ratione quæ sicca, sed in quantum habent poros dispositos secundum longitudinem, plenos corpore passibili & subtile & adnatos, id est propinquos unum alteri, humida autem uel mollia non scinduntur, quia carent poris, sicut aqua pasta, & cera, & humilissimi. Comminabilia autem non scinduntur, quia non habent poros dispositos secundum longitudinem, sed secundum omnem partem sicut vitrum. Frangibilia autem, quia non habent poros adnatos unum alteri. Multa enim dura non scinduntur, quia pori in eis non sunt pleni corpore subtile & passibili, sed duro & impassibili. Detruncabilia autem sunt, quæ quando diuiduntur neque diuisio præcedit tactum, sicut in cisione, neque etiam comminuantur. Et alia sunt quæ non sunt humida carentia poris, sed magis habent poros dispositos secundum latitudinem, & quia aliqua habent multos poros dispositos, secundum utranque partem, ideo sunt scissibilia & detruncabilia. Et quia viscositas impedit scissionem ratione humiditatis, ideo ut sciat quomodo fit viscosum dicit, quod viscosum quod non frangitur sed est trahibile, sicut dictum est superius, est humidum & molle. Talia autem sunt viscosa propter concatenationem partium adiuicem. Quæ colligatio aut fit a calido mouente, quod fortiter uincit siccom cum humido terminato, sicut in oleo & picæ, aut fit a frigido, quod fortiter & inseparabiliter comprimit humidum cum sicco. Non determinat autem de diuisione simpliciter quæ est generalis: quia diuisio, ut sic, accidit potius ratione materis & quantitatis, quam ratione qualitatis passiuarum. Deinde cum dicitur g. Determinat de comminabilibus, & dicit, quod comminabilia sunt ea, quæ sunt capibilia, sed non habent capturam manentem, id est non retinent figuram quam habent quando ca-

piuntur; quod enim talia sunt capibilia, conuenit eis ratione pororum interceptorum in partibus eius. Quod autem redeant ad primam figuram conuenit eis ratione siccitatis prædominantis. Incomminabilia autem dicuntur propter causas oppositas. non in latitudinem: secari uero ex eis, quæ concreta sunt, dura, seu mollia ea omnia possunt, quæ uim eam habent, ut nec diuisio necessario antecedit, nec cum diuiduntur, franguntur: quæ autem aut liquida sunt, aut talia secari non possunt. Porro aliqua eadem scissilia sunt & fissilia, ut lignum, sed ut plurimum fissile est in longitudinem, scissile in latitudinem. Cum enim unumquodque in plura diuisum sit, quæ ex parte longitudinibus multis unum constat, ea fissile est. Quæ autem ex latitudinibus multis, unum est, ea potest secari. Lentum autem est, quod cum liquidum sit, aut molle, trahi potest: talia autem sunt corpora ea, quæ permutatione quadam, catenarum modo componuntur. Hæc enim multum laxari contrahique possunt. Quæ autem non sunt talia, friabilia sunt.

g Commassabilia autem quæcumque capibilium permanentem habent capturam. Incommassabilia autem quæcumque aut totaliter non capibilia sunt, aut non mansuam habent capturam.

LECTIO XIII.

T hæc quidem uitibilia sunt, hæc autem inustibilia, uelut lignum quod uitibile & lana & os, lapis autem & glacies inustibile. Sicut autem uitibilia quæcumque habent poros susceptiuos ignis, & humiditatem in his qui secundum directum poris debiliore igne. Quæcumque autem non habent, aut fortiore uelut glacies, & quæ ualde uiridia, inustibilia.

b Exhalabilia autem sunt corporum quæcumque humiditatem habent quidem, sic autem habent ut non euaporet ab ignitis seorsum. Est .n. vapor qui a calido

piuntur; quod enim talia sunt capibilia, conuenit eis ratione pororum interceptorum in partibus eius. Quod autem redeant ad primam figuram conuenit eis ratione siccitatis prædominantis. Incomminabilia autem dicuntur propter causas oppositas.

LECTIO XIII.

Scendit quæ sunt uitibilia & quæ non uitibilia & dicit, quæ quedam corporum coagulatorum sunt uitibilia, sicut lignum & ossa, quedam uero sunt inustibilia, sicut lapides & glacies. Uitibilia autem sunt quæcumque habent poros susceptiuos ignis & humiditatem superabilem ab igne. Talia autem sunt quæ habent poros plenos humiditate acera bene passibili. Dico quod debet habere poros, quia carentia poris non sunt uitibilia ut glacies, quæ propter defectum siccitatis caret poris. Debent esse pleni humiditate acera, quia aer est nutrimentum ignis. Et propter hoc libanus qui inter omnia ligna est minus aereus & magis terrestris, quod ostendit pondus & nigredo eius, non est uitibilis. Debet etiam talis humiditas esse bene passibilis, quia habetia humiditatem grossam, & fortem, non sunt bene uitibilia, sicut ligna multum uiridia. Uniuersaliter etiam carentia humiditate acera, non sunt uitibilia sicut lapides, quæ talis humiditas est materia uisionis. Deinde cum dicitur b. Determinat de exhalabilibus & uaporabilibus simul. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod aliter locutus est superius de exhalatione, & uapore, & aliter in isto loco. Nam superius dixit, quod exhalatio est segregatio sicca & calida, siue segregaret a calido uitio, siue ab alio & hæc est principium uenti. Vapor autem est segregatio humidida, & talis est principium pluuie, hic autem dicit, quod exhalabilia sunt quæ habent humiditatem non euaporabilem a calido uitio postea sub eis quæ talia dicuntur uaporabilia: sed potius exhalabilia dicunt, quæ processu temporis paulatim segregantur in aerem, sicut apparet in pomis Thois uero. H. 2 antiquatis.

Subactilia sunt, quæ in pressibilibus, firmam habent compressionem, non subactilia sunt, quæ aut omnia non sunt pressilia, aut non retinent compressionem.

Tractatus tertij: in quo determinatur de uitibili: exhalabili, inflammabili. Cap. IIII.

Talia quidem cremari possunt, alia non possunt, ut lignum cremari, & lana, & os, possunt, lapis & glacies non possunt. Cremari autem ea possunt, quæ & habent meatum igni accipientem, & humorem igne imbecilliore in meatibus directis. Quæ uero aut non habent, aut uehementiore, ut glacies, & quæ ualde sunt uiridia, ea uiri non possunt.

Suffum autem reddere possunt ea corpora, quæ humorē quidē in se habent, sed ita habent, ut cū incēditur, in uapore abire separatim non queat. Vapor .n. secretio est, quæ a calore qui uim habet

lia dicuntur uaporabilia: sed potius exhalabilia dicunt, quæ processu temporis paulatim segregantur in aerem, sicut apparet in pomis Thois uero. H. 2 antiquatis.

antiquitas, in quibus se parato paulatim humido aereo ipsa remanent sicca contra hencia rugas. Vapor autem est segregatio facta virtute calidi vltimi, & ideo vapor humectat vaporabile, propter humiditatem, segregatam foris, & colorat ipsum ratione calidi vltimi. Et est principium spiritus, id est venti si sit vapor sine segregatio sicca p̄dominio, sed exhalatio non madefacit neque colorat sensibilibus propter paucitatem & debilitatem sui neque; etiā est principium venti. Differt autem talis segregatio in diuersis quia in lignis, & his similibus, sicut sunt pili & cornua & alia, quae sunt similiter ipsa, & fumabilia, vocatur fumus, quia non est impostum nomen talibus diuersis segregatibus, sicut dicebat Empedocles, licet secundum rem alius sit fumus lignorum & cornuum. In pinguis autem vocatur i graeco lignis. In vntuosus Karufa. Et ex hoc oleum est exhalabile, quia est vntuosum, non tamen est vaporabile, quia eius humiditas non permittit, & ideo elixari non potest, quia elixata euaporat. Aqua autem est vaporabilis a calido propter humiditatem non tamen est exhalabilis quia caret siccitate, quae materia exhalationis sicca & calida. Simile est etiam de vino dulci quod est pingue & grossum, quod patitur exhalationem sicut oleum. Nam sicut oleum non coagulatur a calido neque a frigido ingrossatur, tamen ab vtroque sic & istud vinum. Et si figantur, calami parui in ipso inflammantur. Et si sublimetur, & permisceatur cum puluere sulphuris & sale, praestat fomentum flammæ subtili, quia a sulphure augetur in eo vntuositas, a sale augetur siccitas. Et ideo est vinum solo nomine, quia vini operationem non ha-

bit in aerem & spiritum segregat ex humido madefacit. Exhalabilia autem tempore in aere segregantur, & hec quidem diuersa sicca, haec autem terra sunt. Differt autem haec segregatio, quia neque madefacit neque spiritus fit. Est autem spiritus fluxus continuus aeris ad longitudinem. Exhalatio autem quae a calido vltimo communis segregatio sicca, & humiditas aeris. Propter quod quidem non madefacit, sed colorat magis. Est autem quae quidem ligni corporis exhalatio fumus, dico, n. & ossa & pilos & omne quod tale in eodem, non enim iacet non in commune, sed secundum analogiam, tamen in eodem omnia sunt, sicut & Empedocles ait. Hec, pili & folia, & auium plumae, spissae, & squamae sunt super solida membra quae autem pinguis exhalatio linguis: quae autem vntuosus Kinsa. Propter quod oleum non patitur pepsum neque ingrossatur: quia exhalabile est, sed non vaporabile, aqua autem non est exhalabilis, sed vaporabilis. Vinum autem quod quidem dulce exhalat, pingue enim etenim eadem facit oleum, neque enim a frigore coagulatur, vriturque. Est autem vinum nomine, opere autem non est: non enim vinosus humor propter quod non inebriat. Quod cunctae autem vinum paruum habet exhalationem, propter quod emittit flammam.

Vntabilia autem videntur esse quae cunctae in cinerem dissoluntur corporum. Patiantur autem haec omnia: quae cunctae coagulata sunt aut a calido, aut ab amobus frigido & calido. Hec enim videntur obtenta ab igne, minime autem lapidum sigillum vocatus carbunculus. Vntibilitum haec quidem inflammabilia sunt, haec autem non inflammabilia, horum autem quaedam carbonabilia. Sunt autem inflammabilia, horum autem quaedam carbonabilia. Sunt autem inflammabilia quae cunctae non humiditas exhalabilia sunt. Et pix autem, aut oleum aut cera magis cum aliis, quam per se sunt inflammabilia, maxime autem quae cunctae fumum emittunt. Carbonabilia autem quae cunctae, quae talium, terrae plus habent, quam fumum. Adhuc autem

comburendi, ex humore in aere spiritum existit, quae potest madefacere. Quae autem suffitum possunt reddere, ea in aere tempore excrementum, & alia quidem euanescentia sicca sunt, alia terra. Diuersa vero secretio haec est, quod nec madefaciat, nec in spiritum mutetur. Spiritus autem est continuus aeris in longitudinem effluxus. At suffitus siccitatis simul & humoris communis est excretio, quae ab eo fit calore, qui incendendi vim habet. Quare non madefacit, sed colore potius infect. Est autem lignosi corporis suffitus fumus, ad quod etiam genus ossa, pilos, & eiusmodi omnia refero. Non enim positum est commune nomen, sed tamen ex proportionem eodem omnia continentur, ut etiam ait Empedocles.

Sunt eadem, frondesque, pili, densaeque uolucrum. Pennae, tum squamae quae sortia membra teguntur.

Pinguis autem rei suffitus, fuligo est vntuosae, nidor. Ideo oleum non elixatur, neque crassefit, quod suffitum possit reddere, non vaporem. Aqua vero vaporem reddere apta est, non suffitum. Vinum autem dulce, quod pingue sit, suffitum mittit, & idem, quod oleum, facit. Nam & frigore non coagulatur, & coaguritur. Est vero vinum nomine duntaxat, re ipsa non est. Non enim vntuosus est sapor, ideo ebrietatem non affert, id quod vinum quodcunque solet. Exiguam autem habet halitum, quam obrem flammam mittit.

Creinari autem posse corpora omnia videntur, quae in cinerem soluntur: quae affectio omnibus inest, quae aut a calore, aut ab vtroque, calido & frigido coagulantur. Haec enim ab igne euinci conspiciuntur. At gemma ea, quae carbunculus vocatur, minime lapidum omnium id patitur. Eorum autem quae coherere apta sunt, alia possunt flammescere, alia non possunt: eorumque nonnulla idonea sunt, quae i carbonem uertantur. Flammescere igitur possunt, quae flammam possunt efficere, quae autem non possunt, non flammescunt. At flammescere quidem ea possunt, quae, cum non sint humida, suffitum reddere apta sunt. Pix vero, aut oleum, aut cera, magis cum aliis, quam per se edere, flammam possunt: maxime autem quae fumum mittunt. Ex eiusmodi autem rebus, ea in carbonem uerti possunt, quae plus terre habent quam fumum. Aliqua etiam sunt quae cum possint liquari, mittere

bet quae est inebriatio, eo quod non potest euaporare. Non est autem intelligendum quod tempus sit illud quod per se facit sine segregat exhalationem, quia tempus nullius actionis potest esse per se causa, sed solum est per se mensura aliquarum actionum. Segregatur autem talis exhalatio vel a caliditate intrinseca, vel a caliditate solis, siue continentis, non cito & in magna multitudine sicut vapor, sed paulatim & quasi insensibiliter. Et ideo dicitur fieri a tempore, quia non fit nisi in multo & longo tempore. Deinde cum dicitur

Ostendit quae sunt inflammabilia, & quae non: sed quia inflammabilia sunt quae pars vntuositas ut melius cognoscatur quae sint inflammabilia, iterum repetit. sub breuitate quae sunt vntuositas, & dicit quod talia videntur esse quae cunctae possunt resolui in cinerem: huiusmodi autem sunt quae fuerunt coagulata a solo calido, vel ab vtroque, scilicet a calido & frigido, in quibus abundat siccitas propter caliditatem quae in coagulatione euaporare fecit humiditatem. Non autem sunt inflammabiles lapides, & maxime lapis carbunculus quae vocatur sigillum lapidum, licet videatur ardere propter fulgorem siue lucis, quia ipso est fortiter commixtum humidum cum sicco, ita quod non potest resolui in cinerem. Sed vntuositas, quaedam sunt inflammabilia & quaedam non: omnia enim corpora communia terra & aqua quae non habent multam humiditatem aqueam, sed aeream, & sunt exhalabilia inflammantur. Nam talia exhalabilia exhalat fumum, qui accensus dicitur flamma. Istorum autem quaedam faciunt per se flammam, sicut ligna quae habent siccitatem sufficientem & exhalat fumum. Aliqua vero

per se quidem quae non faciunt flammam, sed apponit siccitatem facit sicut oleum, Pix & huiusmodi, & ratio huius est, quia talia vntuositas licet habeant multam quae est bene inflammabilis: de siccitate tamen in sicco. E conuerso autem sunt aliqua quae abundant in sicco sed deficiunt in humido vntuositas, & ideo apponit eis vntuositas faciunt flammam meliorem. Sunt etiam quaedam quae sunt liquabilia & non inflammabilia, sicut metalla, quaedam sunt conuerso inflammabilia & non liquabilia, sicut ligna, aliqua autem patitur vntuositas, sicut Thus. Cautem quare ligna sunt inflammabilia est, quia habent humidum aereum bene diffusum & continuum in toto ligno, hoc autem humidum est materia ignis. Non sunt autem liquabilia, tum quia coagulata sunt ab vtroque tum quia liquabilium materia est humidum aereum non aereum quod predominatur in lignis. Metalla autem non inflammantur: quia habent humidum aereum multum quod repugnat igni, & aereum paucum quod est materia ignis. Et propter eandem rationem sunt liquabilia. Thus autem patitur vntuositas, nam ratione humidum aerei inflammatur, ratione vero humidum aerei quod in ipso est commixtum cum aereo, liquatur. Vntuositas igitur terra sicca siue terrea siue etiam humida humiditate aerea sunt bene inflammabilia, & propter hoc flammam non est aliud quam spiritus siue fumus ardens, fumus enim est segregatio aerea, & ideo est materia flammæ. Eorum autem quae sunt vntuositas & non sunt inflammabilia quaedam sunt carbonabilia, & talia sunt quae cunctae habent plus terrae quam aeris, siue fumum qui est exhalatio aerea, sicut ligna viridia & ossa. Nam talia ta-

quaedam liquabilia entia, non inflammabilia sunt: velut es, & inflammabilia non liquabilia: velut lignum: haec autem amobus velut thus. Causa autem, quia ligna quidem per totum habent humidum: & per totum continuum est vt peruratur. Aes autem secus vnamquamque quidem partem: non continuum autem, & minus quam flamma facit. Thus autem haec quidem sic: haec autem illo modo habet. Inflammabilia autem sunt exhalabilia sunt quae cunctae non liquabilia sunt, propter magis esse terrae. Siccum enim habent coe igni, hoc igitur siccum si fiat calidum ignis fit, propter hoc quod flamma spiritus aut fumus ardens est. Lignorum quidem igitur exhalatio fumus. Care autem & thuris & talium & picis & quae cunctae, habent picem aut talia lignis olei autem & quae cunctae: olea ginea Kinsa: & quae cunctae; minime ardent sola, quia paucum siccum habent: transitio autem per hoc, cum altero autem citissime, hoc enim est quod pingue siccum vntuosum. Exhalantia quidem igitur humidiorum humidum magis, vt oleum & pix: ardentia autem sicca.

L E C T I O X I I I I .

Is autem passionibus, & his differentiis omni omera corporum: sicut dictum est, differunt ab inuicem secundum tactum, & adhuc saporibus & odoribus, & coloribus. Dico autem omni omera velut quae metallatur, es, aurum, argentum, stannum: ferrum, lapidem: & alia talia, & quae cunctae ex his sunt segregata. & quae in animalibus & plantis: velut carnes: ossa: neruus, pellis viscera pili venae: ex quibus iam constant anomiomera, puta facies manus, pes, & alia talia, & in plantis, lignum, cortex, folium, radix & quae cunctae talia. Quoniam autem haec quidem ab alia causa existunt, ex quibus autem haec, materia quidem siccum & humidum, quae aqua & terra: haec enim euidentissimam habent potentiam, & vtrunque vtriusque. Facientia autem calidum & frigidum haec enim constare faciunt & coagulant ex illis, accipiamus omni omerorum qualia terre spēs, & qualia aq, & qualia communes.

tamen flammam non possunt, ut es: & alia, quae ad flammam reddendam apte sunt, nec possunt liquari, ut lignum: nonnullae utrunque obtinent, ut thus. Causa autem est, quod ligna consertum habent humorem, & per totum continuum. Quare comburantur, et es in singulis quidem partibus sed non continuum, & minus, quam ut flammam possit efficere. Thus partim hoc modo, partim illo affectum est. Ex suffitu autem apiti, flammam mittere ea possunt, quae, quod terrea magis sunt, liquabilia non sunt. Siccitate enim, quae igni communis est, habet. Hoc igitur quod siccum est, si calidum fiat, ignis efficitur. Idcirco flamma spiritus est, aut fumus incensus. Lignorum itaque suffitus, fumus est: cere autem & thuris, & picis, & aliorum eiusmodi, & quae picem habent, atque eius generis, fuligo. Olei vero & oleosorum omnium, nidor. Quae etiam minime sola comburantur, propterea, quod modicum habeant siccitatis, per quam est transitio, alteri autem adiuncta celerrime. Hoc enim est pingue videlicet siccum vntuosum. Ea ergo e liquidis ad humorem magis atinent, quae suffitum reddunt: ad siccitatem autem, quae comburantur.

Tractatus quarti: in quo declaratur per quid potest cognosci in vniuersali cuius naturae sit aliquod mixtum, Cap. I.

Isce autem affectionibus & differentiis similibus partium corpora inter se tactu differunt, praeterea odoribus saporibus, & coloribus, Dico autem similibus partium corpora: ut res metallicas, aurum, es, argentum, stannum, ferrum, lapidem, & alia eiusmodi, et quae secretionem ex hisce sunt. Item, quae in animalibus & plantis, ut carnes, ossa, neruos, cutem, viscus, fibras, pilos, uenas: e quibus ea, quae dissimilium partium sunt, constant, ut facies, manus, pes, & alia eiusmodi: & in plantis, lignum, cortex, folium, radix, & quae eius generis sunt. Cum autem haec ab alia causa constituantur, eorum vero, e quibus haec sunt, materia quidem siccum sit & humidum, ob eamque causam aqua & terra (utrunque enim eorum, utriusque facultatem habet euidentissimam) quae autem efficiunt, calor & frigus (haec enim ex illis illa constituntur, concretaque efficiunt) quae similibus partium genera ad terram pertineant, quae ad aquam, & quae utriusque communia sunt, sumamus. Sunt igitur Tho, in meteo.

tionem sicci terrestria sunt passibilia ab igne, propter defectum vero humidum aeri, non inflammantur.

L E C T . X I I I I .

ostquam philosophus determinauit de qualitibus actibus & passibus secundum se tam in generali quam in speciali de singulis speciebus eorum: nunc determinat de eis per comparisonem ad corpora, & circa hoc duo facit: primo determinat de qualitibus actibus passibus, secundum de qualitibus actibus ibi. Qualia autem calida. Circa primum duo facit primo praemittit quaedam necessaria ad praepositu, secundum de terminat de qualitibus passibus per comparisonem ad corpora ibi. Humidum igitur quae cunctae. Quantum ad primum igitur primum quod realiter ex superioribus est, quod corpora sunt in duplici differentia, quaedam enim sunt omiomerata siue homogenea, & talia sunt in quibus partes sunt eiuudem: rationis & nominis cum toto sicut aqua, terra lignum, lapis, & in animalibus caro, sanguis, & huiusmodi. Alia autem sunt Anomiomera siue heterogenea, quae sunt diuersarum rationum in toto & in partibus sicut Animal homo, facies, manus, & similia, partes enim hominis aut manus, non sunt homo aut manus. Et omnia talia differunt ab inuicem qualitibus passibus, & maxime tangibilibus, differunt etiam odoribus saporibus, & coloribus, & similibus quibus istis qualitibus magis differunt corpora omiomerata, & anomiomera. Secundum, quod realiter est quod causa talia corporum instrumentalis est duplex. Causa enim instrumentalis est parte materiae est humidum, & siccum, & ex con-

sequenti, causa mare... ralis istorum est aqua & terra, qd aqua est primo humida, & terra est primo sicca. Causa vero ex parte aeris sunt calidum & frigidum: quia talia faciunt constare & coagulant talia corpora & ex consequenti sunt actiua. Et ideo considerandum est qualia sunt corpora omniomera, scilicet species terrae & aquae & communes utriusque in quantum subsistant talibus qualitatibus. Tertium vero est quod corporum constantia alia sunt humida: alia sunt dura: alia mollia, sed de duro & molli superius satis dictum est quomodo, scilicet coagulantur: nunc autem restat dicendum de reliquis. Deinde cum dicitur.

Profecit in tentum suum, & determinat de qualitatibus corporum minorum per comparationem ad talia corpora. primo ergo, determinat de qualitatibus passivis ostendendo quae corpora sunt magis humida & quae magis sicca a praedominio: & dicit quod omnium corporum minorum est triplex diversitas. Nam quaedam sunt humida: ut species aquae, sicut caro: & neruus Aliqua autem sunt sicca vel dura: ut ossa. Et istorum, ea quae coagulantur vel ingrossantur, aut coagulantur siue ingrossantur a calido: aut a frigido aut ab utroque: similiter etiam dicendum est de liquefactis humidorum: igitur quaedam sunt vaporantia: & talia sunt aquae a praedominio. Nam vapor est humor a calido, aut non vaporantia, & talia sunt communia terrae, & aquae, ut lac, aut sunt communia terrae, & aeri: sicut ligna, aut aquae & aeri: sicut oleum. Quae autem ingrossantur a calido, sunt communia terrae & aquae. Nam ingrossatio facta a calido est separatio humidum superflui, & terminatio

Sunt itaque corporum conditorum, haec quidem humida, haec autem mollia, haec autem dura. Horum autem quaecunque dura aut mollia coagulatione, dictum est prius.

Humidorum igitur quaecunque evaporant aquae, quaecunque autem, non aut terrae, aut communia terrae & aquae, velut lac, aut terrae & aeris: velut lignum, aut aquae & aeris, velut oleum. Et quaecunque quidem a calido coagulantur communia. Dubitabit itaque aliquis de vino humidorum: hoc enim & evaporabit utriusque & ingrossatur sicut novum. Causa autem, quia neque in vna specie dicitur vinum, & quia aliud aliter, novum enim magis terrae quam antiquum. Propter quod & ingrossatur maxime calido & coagulat minus a frigido, habet enim & calidum multum & terrae, sicut quod in Arcadia si excidatur a fumo in vtribus ut eductum coaguletur. Si autem omnem fecit habet, sic virtus quae est aut terrae aut aquae, aut huiusmodi habet multitudinem. Quaecunque autem a frigido ingrossantur, terrae. Quaecunque autem ab ambobus communia plurimum, velut oleum & mel & dulce vinum. Constitutorum autem quaecunque coagulata sunt a frigido aquae, velut glacies nix grandis pruina. Quaecunque autem a calido terrae, velut later caseus nitrum, sales. Quaecunque autem ab ambobus, talia autem sunt, quaecunque infrigidatione. haec autem sunt, quaecunque amborum privatione & calidi & humidum simul egredientis cum calido. Sales quidem enim humidum solius privatione coagulantur, & quaecunque sincera terrae, glacies autem calidi solius, haec autem amborum. Propter quod & ambobus habebat ambo. Quorumcunque quidem igitur totum exudaunt velut later, aut electrum. Etenim vel electrum, & quaecunque dicitur lacrimae infrigidatione sunt velut myrrha, tus, gummi, & electrum, aut videtur huius generis, & coagulat, intercepta enim in ipso animalia videntur. Afluio autem calidum exiens, velut cocti mellis cum in aquam dimiseris, evaporat humidum haec omnia terrae.

corporibus, quae effecta sunt, alia liquida, alia mollia, alia dura. Ex his autem, quae concretionem dura sunt & mollia, dictum est antea.

Liquida igitur, quae in vaporem abeunt, ad aquam: quae non abeunt aut ad terram, aut communiter ad terram & aquam pertinent, ut lac, aut ad terram & aerem, ut mel, aut ad aquam & aerem, ut oleum. Et communia quidem etiam sunt, quae calore concreverunt. In rebus autem liquidis de vino quissiam dubitavit. Hoc enim in vaporem abiit, atque etiam crassecit, ut novum. Causa autem est, quod non una specie vinum dicitur, aliudque aliter affectum sit. Namque novum magis quam vetus, terreum est. Quocirca & calore maxime crassecit. Item frigore minus coagulat, cum calidi plurimum a terrae contineat, ut in Arcadia fumo in vtribus adeo excidatur, ut ita erasum potetur. Quod si fecem omne habeat, ita est aut terreum aut aequum pro eius multitudine quam continet. Quae autem frigore crassecit, ad terram pertinent. Atque utroque, plurimum communia, ut oleum & mel, & vinum dulce. Eorum autem quae concreverunt, illa ad aquam pertinent, quae frigore sunt coagulata, ut glacies, nix, grandis, pruina: ad terram autem quae calore, ut sicile caseus, nitrum, sal. Quae autem utroque (quo in genere ea sunt, quae refrigeratione, haec autem sunt, quae utriusque, id est, caloris & humoris cum calore exercent, privatione coaguntur. Sal enim, & quae terra synvera constant, humoris solius privatione coagulantur, glacies solius caloris) haec utriusque. Quocirca & ab utroque, & utrumque habent. Quorum igitur universus humor exhaustus est, quale sicile est & succinum (Succinum enim, & quaecunque quasi lacrimae dicuntur, refrigeratione constant, ut myrra, tus, gummi, succinumque & huius generis esse videtur, & cogitur quippe cum inclusa in eo animalia conspiciantur, ut autem fluminis calor exiens, perinde ut mellis, quod decoquitur, cum in aquam positum fuerit, humorem educit) ea ad terram omnia pertinent. Et alia quidem nec liquari, nec emolli possunt, ut succinum, aut lapides nonnulli, ut tussi in speluncis. Etenim hi similes illis gignuntur, nec ut ab igne, sed frigoris ut ea

humidi derelicti cum sicco terrestri. Ingrossata vero a frigido, sunt terra a praedominio. Nam in talibus est parva humiditas compressa cum multo sicco terrestri. Quae autem ingrossantur ab utroque, aut sunt communia terrae & aquae, aut terrae & aeris, sicut apparet de oleo, mel, & dulci vino. Sed dubitatio oritur de vino. Nam ex ea parte qua evaporat videtur aequum a praedominio, ex ea vero parte qua ingrossatur a calido, videtur terrae a praedominio. Sed dicendum, quod de vino tripliciter loquimur. Nam quoddam vinum est grossum terrestre: ratione cuius ingrossatur & etiam coagulat a calido. Unde si ponatur ad solem vel solem, humido resolutio defecatur ad modum salis. Est etiam calidum ratione cuius a frigido coagulari non potest, & tale est vinum quod nascitur in Corinthio, & apud Arcadas, & terreum a praedominio. Quoddam vero est vinum album & debile, & istud est aquae magis. Vina vero nova ante purificationem quae faciunt feces, sunt communia terrae & aquae secundum magis & minus sicut multa. Coagulata vero aut coagulantur a frigido & sunt aquae a praedominio sicut Nix, glacies, & grandis, coagulata vero a calido sunt terra sicut later, caseus, & similia, coagulata autem ab ambobus, sunt communia terrae & aquae, quia coagulantur a frigido coagulantur per solem privationem calidi, & talia sunt aqua calido coagulantur per privationem humidum & sunt terrae: ab ambobus autem coagulata, coagulantur per privationem utriusque, & ideo sunt communia terrae, & aquae. Sed coagulata ab utroque differunt inter se, quia quaedam sunt in quibus totum humidum exhalavit relicto solo humido continuante, sicut in lapidibus.

lapidibus. Et ista sunt magis terrea, & mollior non possunt, sicut lapides, & electrum. Nam & electrum videtur esse huius generis coagulatorum ab utroque: sed lacryma, & similia, sicut myrra, tus, gummum, & pori, qui sunt quasi lapides generis ex humiditate montium distillant in speluncis coagulantur magis per infrigidationem. Quaedam autem sunt a quibus non totum humidum exhalavit, sed aliquid remanet quod siccat, fluere facit, & talia non sunt totaliter terrea, & mollior possunt, sicut ferrum, & cornu: liquabilia vero aut liquantur ab igne, id est a calido, & talia aut sunt aquae a praedominio, sicut glacies, aut sunt communia terra, & aquae, sicut cera, liquata autem ab aqua sunt terrea, sicut sal: liquata ab utroque sunt, aut terra, aut communia, sicut sulphur. Epilogat autem quae dicta sunt de humidis, & coagulatis, &c. dicitur quod hoc modo, scilicet supra dictum est cognoscemus quod istorum sunt terrea, & quae sunt aquae. Deinde quasi corollarie concludit ex dictis, quod aurum & argentum, & cetera metalla, quam

haec n. molliorabilia; haec autem exhalabilia. & infrigidatione facta, adhuc nitrum, sales lapidum generata quaecunque neque infrigidatione, neque coagulabilia. Sanguis autem, & genitura, coia terrae, & aquae, & aeris. Sanguis quidem habens vias magis terrae, propter quod frigore coagulat, & humido liquefit. Non habens autem vias aquae, propter quod & non coagulat. Genitura autem coagulat infrigidatione, exeunte humido cum calido.

LECTIO XV.

Terminat de qualitatibus actiuis per comparationem similiter ad corpora, ostendens quae sunt calida, & quae frigida a praedominio, & dicit, quod omnia sunt aquae a praedominio sunt vniuersaliter frigida, nisi recipiant caliditatem

Et haec quidem illiquabilia, & immolliorabilia, velut electrum, & ut lapides quidam, velut pori, qui in speluncis. etenim hi similiter sunt his, & non velut ab igne, sed ut a frigido exeunte calido coegreditur humidum ab ipso exeunte calido. in aliis autem ab extrinseco igne. Quaecunque autem non tota terra sunt quidem magis, molliorabilia aut velut ferrum, & cornua. Thus autem & talia similiter lignis vaporant. Quae igitur liquabilia ponendum est, & quaecunque liquefunt ab igne, haec sunt aquosiora, quaedam autem, & coia, velut cera: quaecunque autem ab aqua haec terrae, quaecunque autem ab altero: haec autem terrae, aut amborum. Si igitur omnia quaedam aut humida, aut coagulata, horum autem haec in dictis passio nibus, & non est intermedium, oes utriusque erunt dictae, quibus discernimus utrum terrae, aut aquae, aut plurius coe, & vtriusque ab igne constat, aut frigido, aut ambobus. Aurum itaque quidem & argentum, & aes, & stannum, & plumbum, & vitrum, & lapides multi innominati, aqua. omnia n. haec liquefunt calido. Adhuc vina quaedam, & vrina, & acetum, & lixiuum, & ferum, & ichor aquae, omnia n. coagulantur frigido. Ferrum autem, & cornu, & vnguis, & os, & neruus, & lignum, & pili, & folia, & cortex terrae magis. Adhuc electrum myrra, tus, & omnia dicta lacrymae, & porum, & fructuum, velut legumina, & frumentum, quae talia. haec quidem valde: haec autem minus horum, attamen terrae:

LECTIO XV.

Valia autem calida, aut frigida coagulatorum, aut frigidorum humidorum: ex dictis oportet considerare. Quaecunque quidem igitur aquae, ut ad multum frigida, si non alienam habeant caliditatem: velut lixiuum, vrina, vinum. Quaecunque autem terrae, vtriusque ad multum calida propter calidi operatio-

lore expresso, humor ab ipso calore, qui ex illis exit, una simul educitur, cum in aliis ab igne exteriori elicitur. Quorum autem non totus, ea magis sunt terrea, sed emolli possunt, ut ferrum, & cornu. Thus vero, & quae sunt eiusmodi, perinde ac ligna, vaporem reddunt. Cum autem liquari etiam possunt, ponendum est, quae igne liquantur ea magis esse aquae. Nonnulla vero communia, ut cera. Quae autem ab aqua, ea sunt terrea, quae neutro, aut terrea sunt, aut utriusque. Si igitur vel liquida, vel coagulata sunt omnia, ex his autem ea sunt, quibus, quae tradita sunt, affectiones conveniunt, neque ullum est intermedium, omnia profecto dicta sunt, quibus si ne aliquid terra, an aquae proprium, & plurius commune, & utrum calore, an frigore, an utroque concretum, diiudicabimus. Aurum igitur, & argentum, & aes, & stannum, & plumbum, & nitrum, & lapides multi nomine vacantes, ad aquam pertinent: omnia enim haec calore liquantur. Praeterea & vrina quaedam, & vrina, & acetum, & lixiuum, & serum, & sanies, aquae sunt, cum omnia frigore coagulantur. Ferrum autem, & cornu, & vnguis, & os, & neruus, & lignum, & pili, & frondis, & cortex magis sunt terra: ad haec, succinum, & myrra, tus, & quaecunque lacrymae dicuntur, & tussis, & fructus, ut legumina, & frumentum. Eorum enim, quae eiusmodi sunt, alia magis, alia minus quidem quam illa, sed tamen terrea sunt. Alia namque molliorabilia, alia suffum reddere, & refrigeratione genita sunt. Praeterea nitrum, sal, lapidum genera, quae nec refrigeratione coguntur, nec liquabilia sunt. Sanguis autem, & genitura, terra, & aquae, & aeris communia sunt: & is quidem sanguis, qui fibras habet, magis terrensus est, quo fit, ut refrigeratione concreseat, & humore liqueatur: qui autem fibras non habet, aqueus. idcirco non concrevit. Genitura refrigeratione coagulat, humore cum calore exeunte.

LECTIO XV.

Valia autem calida, aut frigida coagulatorum, aut frigidorum humidorum: ex dictis oportet considerare. Quaecunque quidem igitur aquae, ut ad multum frigida, si non alienam habeant caliditatem: velut lixiuum, vrina, vinum. Quaecunque autem terrae, vtriusque ad multum calida propter calidi operatio-

multa alia quae cito liquefunt ab igne, sunt aquae a praedominio, sicut vrina, ynum, &c. similia: ferrum autem, & cornu, & talia quae aut non liquefunt per ignem, aut non cito liquefunt sunt terrea magis. Adhuc legumina, lacrymae, electrum, myrra, & omnia huiusmodi quae molliorabilia sunt per aquam sunt terrea. sed inter ipsa aliqua sunt magis terrea aliqua minus, & quae sunt magis terrea, sunt exhalabilia, quae autem minus: sunt molliorabilia. Et vniuersaliter sunt terrea omnia, quae non coagulantur a frigido. Sanguis vero, & ea quae liquefunt humido: & coagulantur frigido, ut semen animalis, sunt communia terra, & aquae, sed aliqua ipsorum sunt magis terrea aliqua magis aquae. quae enim habent vias, id est poros, intra se sunt magis terrea: sed tamen habent multum de aqua: & ideo coagulantur, siue ingrossantur a frigido, sicut sanguis. Quae autem non habent vias sunt magis aquae, sicut semen. Quod tamen non coagulat a frigido propter viscositatem continentem humidum, ne exeat, Secundo ibi,

Tractatus quarti, in quo Aristoteles docet cognoscere quae mista sunt calida, & quae frigida. Cap. I. I.

aliunde, sicut vrina, quae recipit caliditatem a digerente caliditate: lixiuum, quod recipit caliditatem a cineribus calidis, per quos colatur. Et vinum ab aere calido circumstante. Terra autem vniuersaliter sunt calidiora, sicut calx, & cinis. Non autem intelligendum, quod terra sine calida ab intrinseco & secundum naturam suam,

suam, quia ratione materiam. Nam terra quae aquae omnia mista sunt frigida, quia materia mistorum sunt humidum, & siccum, sicut supra dictum est, humidum autem attribuitur aquae, quae est frigida, & humida: siccum vero terra, quae est frigida, & sicca. Et ita semper materia mistorum est frigida, sive sit terra, sive aqua. Sed terra dicitur calidior aqua: tum, quia frigidum conuenit aquae per se primo, terra autem per participationem; Tum, quia utrunque ipsorum recipit aliam caliditatem: sed aqua, non ita cito transfunditur ab igne sicut terra, quia terra conuenit cum igne in siccitate: aqua vero in nullo, & quia aqua est rarior terra: ideo calorem non recipit in cumulo, nec receptum sic fortiter tenet, ut terra. Et pro hoc vniuersaliter omnia aqua, & humida sunt minus calida quam sicca & terrea: licet autem terra, & aqua, sicut dictum est, ex natura sua sint frigida, tamen in omnibus tam raris a praedominio quam aqueis est recepta aliqua caliditas extrinseca. In cuius signum in talibus generantur animalia ex putrefactione, quorum generatio non potest esse, nisi in tali materia esset recepta aliqua caliditas peculiaris coagens, & simul disponens materiam ad in fluxum celestem, qui est vniuersale generans talia animalia. Quaedam autem terra, vel aqua sunt sine putrefactione, ut metalla, & ideo in his non generantur animalia. Quae autem sunt communia terra, & aquae sunt calida, quia talia coagulantur a calido separante humidum, terminando humidum cum reliquo sicco. Et ideo talia quando retinent mistam naturam a generantibus data sunt calida. Corrupta vero, & perditam naturam sunt frigida magis, praesertim cum perditur natura nobilior, & acquirat for-

nem, ut calx, & cinis. Oportet autem accipere sine materiam quaedam frigidissima esse, quoniam n. sicca, & humidum materia. haec n. passiva, horum autem corpora maxime terra, & aqua sunt: haec n. frigiditate determinata sunt, palam est, quod omnia corpora quaecumque vtriusque simpliciter elementi frigida magis sunt, si non habeant alienam caliditatem, vel ut feruens aqua, aut quae per cinerem colata, etenim haec habet eam, quae ex cinere caliditatem. In omnibus n. ignis est caliditas aut amplior, aut minor. Propter quod & in putrefactis factis, a talia innascuntur. Inest n. caliditas, quae corrumpit propria vniuersumque caliditate. Quaecumque autem corpora habent caliditatem, constant n. plurima a caliditate, quae digessit: quaedam n. putrefactioes sunt velut syn tegmata. Quare humida quidem sine natura calida, & sanguis, & genitura, & medulla, & lac, & omnia talia: Corrupta autem, & egredientia a natura non adhuc relinquitur n. materia terra existens, aut aqua. Propter quod ambobus videntur quibusdam, & hi qui dem frigida: hi autem calida: haec autem esse videntes cum quidem in natura fuerint calida, & autem separata fuerint coagulata. Habet quidem igitur sic totaliter, ut determinatum est. In quibus quidem materia aqua sine plurimum frigida: opponitur n. haec maxime igni, in quibus autem terra, aut aeris calidiora. Accidit autem ali quando haec fieri frigidissima, & calidissima aliena caliditate. Quaecumque n. maxime coagulata sunt, & solidiora sunt, haec frigida maxime si priuenter caliditate, & ardent maxime si igniantur, velut aqua, fumo, & lapis aqua vrit magis.

L E C T I O X V I .

Voniam autem de his determinatum est, sine vniuersum quodque dicamus quod caro aut os, aut aliorum omniomerorum. Habemus n. ex quibus quae omniomerorum natura constituit genera ipsorum, cuius generis vniuersum quodque per generationem. Ex elementis quidem enim omiomerorum, ex his autem, ut materia omnia opera naturae. Sunt autem omnia, ut quidem ex materia ex dictis, ut autem sine substantiam, ratione.

teriam, frigus quoddam esse. Nam cum siccitas, & humor materia sunt (siquidem patiendi vim habent) horum autem corpora maxime terra est, & aqua, quae frigore definita sunt, constat corpora omnia, quae ad vtriusque simpliciter pertinent elementum, magis frigida esse, nisi alienum habuerint calorem, ut feruens aqua, & ea quae per cinerem colatur. Namque haec ex cinere calorem retinet, cum in omnibus combustis aut plus, aut minus insit calor. Ideo & in rebus putridis animalia innascuntur, quod calor insit, qui proprium cuiusque perdit calorem. Quae autem communia sunt, calorem obtinet. Plurima enim vi caloris, qui concoxit, concreta sunt. Nonnulla vero putredo sunt, ut colliquationes. Quare, cum naturaliter afficiuntur, calida sunt, sanguis, & genitura, & medulla, & coagulum, & eiusmodi omnia. Cum autem intereunt, & a natura recedunt, non item. Remanet enim materia, quae terra est, aut aqua. Quocirca utrunque nonnullus videtur. Et alii quidem frigida, alii calida, haec esse aiunt, qui prope qui videntur, cum in natura sua ea manent, calida esse, cum autem fuerint separata, coagulata. Quod quidem quantum ad ita habet, autamen (ut definitum est) quorum materia ad aquam pertinet, ea fere frigida sunt: haec enim igni maxime opponitur: quorum autem ad terram, aut aerem, ea calidiora. Fit autem interdum, ut eadem frigidissima sint, & alieno calore calidissima. Nam quae valde sunt concreta, & solidissima, si calore priuenter, si gidiissima sunt, & valde comburunt si incenduntur, ut aqua magis quam fumus comburit, & lapis magis quam aqua.

Tractatus quarti, in quo ponitur continuatio huius libri ad alios naturales libros eum sequentes. Cap. III.

Voniam autem haec sunt constituta, quid sit caro, aut os, aut alia, quae similitum sunt partium, singillatim dicamus. Ea enim, e quibus illorum, quae similitum partium sunt, constat natura, generata item ipsorum, & ad quod, unum quodque genus referatur, ex generatione habemus. Namque & ex elementis, quae similitum partium corpora sunt, constant, & ex his, tanquam ex materia vniuersa opera na-

ma ignobilior, sicut in mortuis hominibus apparet, & non solum perditam naturam, sed etiam separata a proprio loco naturali sunt frigidiora, sicut semen sanguis, et lac, quando sunt extra propria loca. Et ratione huius reddit, quia talia per corruptionem reuertuntur in naturam elementi praedominantis, scilicet aquae, vel terrae, quae sicut dictum est, sunt frigida. Non autem determinat de ignis vel aeris ostendendo vtrum sit calida, vel frigida, tum primo, quia fere in omnibus mixtis praedominatur aqua, vel terra, secundum existentiam, vel quantitatem: licet in aliquibus praedominetur ignis, aut aer secundum virtutem, tum secundo, quia manifestum est, quod talia in quibus praedominatur ignis, vel aer sunt calida, cum haec duo elementa respectu aliorum sint actiua, calidum vero, est maxime actiuum propter quod, etiam ignea sunt magis calida quam aerea.

L E C T . X V I .

Determinat de Omio meris, id est de homine generis corporibus ostendendo quomodo differant per passionem determinatas, & magis continuando ea, quae determinata sunt ad libros sequentes. Primo igitur, praemittit duo: quorum primum est, quod determinando de omio meris; de facili cognoscemus reliqua: quia omnia constant ex omio meris tanquam ex partibus. Ipsa autem homio mera possunt cognosci ex dictis, quia de terminatum a quibus generantur tanquam ab agente, quia. a calido, & frigido, & ex quibus fiant tanquam ex materia, quia ex humido, & sicco, & ex consequenti ex aqua, & terra, quae sunt materia omnium mistorum. Secundum est, quod formae omio merorum

merorum substantiales sunt nobis ignota: & ex consequenti talia corpora non sunt nobis cognita, nisi per accidentia praedeterminata, quia cognitionis quidditativae principium est forma substantialis. Quod autem tales formae sint nobis ignotae manifestat, quia formae quanto sunt posteriores in via generationis, tanto magis sunt nota, sicut anima quae est vltima in via generationis & est principium diversarum operationum, est nota valde, & ideo discernimus inter animalia viua, & mortua. Sed forma carnis non est sic nobis nota, & ideo non ita bene discernimus inter carnem viuum, & mortuam. Adhuc etiam forma ignis, & aeris sunt nobis minus nota, quod autem ita sit, dupliciter probatur. Primo, quia materia, quae de se est pura potentia, non est cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam. Forma vero, quae est actus, & perfectio, est cognoscibilis per se: formae igitur intermediae quae sunt remotiores a materia, & propinquo vltima formae, tanto magis sunt nota. Sed formae omio merorum sunt propinquo materiae, & elementis, igitur sunt minus nota. Secundo, omne corpus quod generatur ex materia habet aliquam formam, per quam determinatur ad speciem: & talis forma cognoscitur per propriam operationem, quia vnum quodque tunc vere dicimus esse tale, quando potest facere proprium opus illius, sicut vere dicimus, esse oculum cum videt. Eum autem, qui non videt, sicut oculum lapideum, aut mortuum, non vocamus oculum, nisi ex quo voce, & metaphorice, ut ferrum lapideum, vel lignum, quae non potest scire, est ferrum equivoce. Operationes autem animae sunt nobis magis nota quam operationes

Sunt autem omnia, ut quidem ex materia ex dictis: ut autem sine substantiam, ratione. Semper autem magis palam est in posterioribus, & totaliter quaecumque velut organa, & gratia huius. Magis n. palam, quod qui mortuus homo aequivoce. Sic igitur & manus mortui aequivoce, quemadmodum & si sit stultus lapidae dicantur, velut n. & haec organa quaedam videntur esse minus, aut in carne, & ossa talia manifesta sunt. Adhuc autem in igne, & aqua minus, quod n. cuius gratia, minime hoc palam ubi plurimum materiae, sicut n. & si extrema accipiatur, materia quidem nihil aliud propter ipsam. Substantia autem nihil aliud quam ratio: intermedia autem proportionatiter, eo quod prope sit vniuersum quodque. Quoniam & horum quodcumque est gratia huius, & non omnibus modis habes aqua, aut ignis, sicut neque caro, neque viscera. his autem adhuc magis facies, & manus omnia aut terminata sunt operibus. Quae quidem n. possunt facere ipsorum opus vere sunt vniuersum quodque, puta oculus si videt, qui aut non potest videre aequivoce, puta mortuus: aut lapideus: neque n. terra, quae lignea, nisi ut imago. Sic igitur & caro: sed opus ipsius minus palam quod ignea, similiter autem ignis: sed adhuc forte minus manifestum naturaliter quod carnis opus: similiter autem, & quae in plantis, & inanimata, velut aes, & argenteum: omnia n. potentia quadam sunt, aut faciendi, aut patiendi, sicut caro, & neruus, sed rationes ipsorum non certae. Quare quoniam existunt, & quoniam non, non facile percipere nisi valde deperditum fuerit, & figurae solae sunt relictae, velut antiquorum mortuorum corpora subito cinis sunt in sepulchris, & fructus solae figurae, sine sensu autem non videntur inueterari valde, & ex lacte coagulata. Tales igitur partes caliditate, & frigiditate, & motibus ab his contingit fieri coagulatas calido, & frigido. Dico autem quaecumque omio mera, velut carnem, os, pilos, neruos, & quaecumque talia. Omnia n. differunt prius dictis differentiis, tensione, tractione, comminatione, duritie, mollitie, & aliis talibus: haec autem calido, & frigido a motibus sunt mixta. Constituta autem ex his quae a omio mera nullo adhuc utique vide-

tura. Ac ex his quidem, quae dicta sunt, ut materia, constant omnia, sed ut per essentiam, ratione. Hoc autem in posterioribus, & omnino in his, quae sunt, ut instrumenta, & gratia alicuius, magis constat. Per spicuum enim magis est, hominem mortuum solo nomine hominem esse. Ita igitur mortui manus solo nomine dicitur, quemadmodum lapidae tibiae dicerentur, cum & haec instrumenta esse cuius videntur. In carne autem, & ossa haec minus aperiuntur. Minus etiam in igne, aqua, & terra. In quo enim materiae inest plurimum, in eo id, cuius gratia, minime apparerit. Quemadmodum enim si extrema sumantur, materia nihil est aliud quam ipsa, & essentia nihil aliud quam ratio, quae autem sunt intermedia, proportionate respondent, ut quodque proxime accedit, quandoquidem haec quoque omnia alicuius sint gratia, nec quouis modo se habens aqua est, aut ignis, ut nec caro, aut viscus, adhuc autem magis facies, & manus. Verum omnia mutare sunt definita. Quae enim suum ipsorum munus possunt obire, vere sunt talia, ut oculus si videat: quod autem non potest solo nomine, ut mortuus, aut lapideus. Nec enim terra est, quae lignea est, nisi ut imago. Ita igitur & caro. Sed eius munus, minus quam linguae, notum est. Similiter & ignis: sed minus etiam forsitan eius officium notum est naturaliter, quam carnis. Non secus se habent, quae in plantis sunt, & res in animalia, ut aes, & argentum. Omnia enim facultate quadam constant, aut agendi, aut patiendi, ut caro, & neruus. sed eorum rationes certae non sunt. Ex quo fit, ut cum insint, & cum non insint, non facile sit percipere, nisi extenuata admodum fuerint, solaeque manserint figurae, qualia sunt vetusta cadauera, quae in capsulis in cinerem repente conuertuntur. Item qui fructus admodum inueterati, figura dumtaxat, non item sensu deprehenduntur. Praeterea quae ex lacte concreta sunt. Eiusmodi igitur partes calore, & frigore, eorumque motionibus possunt effici. cum calore, & frigore cogantur. Dico autem eas, quae sibi similes habent partes, ut carnem, ossa, pilos, neruos, & quae sunt eiusmodi. Omnia enim hisce differunt, quae antea dictae sunt, tensione, tractione, comminatione, duritie, mollitie, atque aliis similibus. Haec enim a calore, & frigore, mixtisque motionibus sunt. At

carnis, vel ignis. Et operationes plantarum sunt magis cognita quam operationes inanimatorum, ut metallorum, & aliorum omio merorum, quia omnia habent aliquam formam & virtutem, sed non cognoscimus recte rationem, & formam ipsorum, quia operationum earum est nobis incognita. Ex hoc sequitur, quod omnis nostra cognitio quam habemus de formis substantiarum libus est per operationem, sive per aliam accidentia, & figuras, & ideo discernimus inter hominem mortuum, & viuum non autem discernimus ita bene inter carnem viuum, & mortuam, quia operatio eius non est cognita, & figura videtur esse eadem. Cuius autem operatio est incognita, illud non cognoscitur, nisi per figuram, sicut antiquorum mortuorum corpora, quae sunt redacta in cinerem, non cognoscimus, nisi per aliquam figuram. Concludit igitur, quod omio mera, & id est corpora, quae habent partes eius rationis cum toto: sicut caro, neruus, pili. sunt tanquam ab agente, sicut licet instrumentali: a caliditate, & frigiditate per motum factum ab ipsis: tanquam ex materia sunt ex humido & sicco, & differunt inter se per determinatas passionem, scilicet duritiam, mollitiam, tractionem, comminationem, &c. & ex hac oportet ea cognoscere, quale sit vnum quodque ex talibus praedominatis, postquam forma substantialis est nobis incognita. Sed corpora dissimilium partium, ut facies, manus, non differunt per tales qualitates nisi ratione eorum ex quibus componuntur, sicut facies, vel archa non est causa calidum, vel frigidum, nisi inquantum sunt causa agentis, ut ligni ex quibus talia componuntur, sed differunt formis

formis naturalib' exi-
stentibus in eis, sicut
artificialia differunt
formis artis: licet ma-
teria eorum, vt mo-
ralla differant passio-
nibus istis. Deinde
epilogat dicens, quod
isto modo cognoscim-
us quid sint omio-
mera, quia tunc co-
gnoscim' aliquid cu
cognoscimus causam
naturalem eius, vel
formalem, & melius
cu cognoscimus vtra-

que ex his constant, dissimiles sibi
partes habentia, ut caput, manus,
pes, nemini videbuntur. Sed quem-
admodum etiam frigoris, calorisue
motio causa est, ut aes, argentumue
fiat, ut autem ferrum, aut phiala, aut
arca, non item. Verum hic quidem
ars, ibi autem natura, aut alia quaedam
causa. Cum igitur habeamus, cuius
generis unumquodque sit, quod sibi
similibus constat partibus, de singu-
lis quid sint, sumendum est, ut quid
sanguis, aut quid caro, aut quid se-
mē, aut aliorum unumquodque. Ita enim
quid quodque sit, et
propter quid nominus, si materiam, aut rationem teneamus:
sed maxime cum generationis, et interius utranque causam,
atque etiam unde motiois est initium, His autem declaratis,
similiter in eorum, que dissimilibus constant partibus, con-
templatione versandum est, & ad extremum eorum, que
ex his constant, ut hominis, plantae, & aliorum eiusmodi.

que. Maxime autem
cognoscim' aliquid,
cu cognoscimus om-
nes eius causas, quia
perfecta cognitio ha-
betur de rebus per
omnes causasearum.
Cum autem cogno-
scimus homogenea,
quae sunt partes alio-
rum, considerandum
erit de alijs, vt de ani-
malibus, & plantis,
quae consistuntur ex
his partibus.

scimus unumquodque pp quid, & quid est, si natu-
ram, aut rationem habemus. maxime autem cum
ambo generationis, & corruptionis, & vnde prin-
cipium motus. Manifestatis autem his, similiter
omiomera considerandum, & tamen ex his con-
stituta, velut hominem, & plantam, & alia talia.

FINIS LIBRI QVARTI, ET VLTIMI
METEORORVM.

REGISTRVM

A B C D E F G H.

Omnes sunt Quaterniones, Praeter H qui est Ternio.

ROMAE,
Apud haeredes Antonii Bladi, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios
M D L X X

DIVI
THOMAE A QVINATIS
DOCTORIS ANGELICI

COMMENTARIA IN TRES LIBROS
ARISTOTELIS, DE ANIMA.

LECTIO PRIMA.

Cap. 1.

ICVT docet Philosophus in 11. de Animalibus, in
quolibet genere rerum necesse est prius considerare co-
munia & seorsum, & postea propria vnicuique illius
generis: quem quidem modum Aristoteles seruauit in
Philosophia prima. In metaphysica enim primo tractat & confi-

Docet idem
D. Thomas
i Proemio
physicori.

Tex. 65. 1.

Arist. in li.
Rhe. ad Ale-
xand. & in
3. libr. Rhe.
cap. 14.

Aristo. in 1.
lib. magno-

differunt, quia practicae sunt propter opus, speculatiuae autem pro
pter seipsas. Et ideo scientiae speculatiuae, & bonae sunt & honora-
biles sunt, practicae vero laudabiles tantum. Omnis ergo scientia
speculatiua bona est & honorabilis. Sed & in ipsis scientijs specu-
latiuis inuenitur gradus quantum ad bonitatem & honorabilita-

tem. Scientia nam-
que omnis ex actu lau-
datur, omnis autem
actus laudatur ex duo-
bus, ex obiecto, & qua-
litate seu modo, sicut
aedificare est melius
facere lectu, quia obic-
ctum aedificationis est
melius lectio. In eo-
dem autem, respectu
eiusdem rei, ipsa qua-
litas gradum quendi-
facit, quia quanto mi-
us edificij est melior,
tanto melius est adih-
cium. Sic ergo, si con-
sideretur scientia, seu
actus eius ex obiecto,
pater quod illa scien-
tia est nobilior, quae
meliorum & honora-
biliorum. Si vero con-
sideretur ex qualitate seu modo, sic scientia illa est nobilior quae
certior. Sic ergo dicitur vna scientia magis nobilis altera, aut
quae est meliorum & honorabiliorum, aut quia est magis certa. Sed hoc
est in quibusdam scientijs dinersum, quia aliquae sunt magis certae
alijs, & tamen sunt de rebus minus honorabilibus, aliae vero sunt
de rebus magis honorabilibus & melioribus, & tamen sunt minus
certae. Nihilominus tamen illa est melior, quae de rebus meliori-
bus & honorabilioribus est. Cuius ratio est, quia sicut dicit Philo-
sophus in libro vndecimo de Animalibus, Magis concupiscim' sci-
re modicum de rebus honorabilibus & altissimis, etiam si topice,
& probabiliter illud sciamus, quam scire multum & per certitudi-
nem de rebus minus nobilibus. Hoc enim habet nobilitatem ex
se & ex sua substantia, illud vero ex modo & ex qualitate. Haec au-
tem scientia, scilicet de anima, vtrumque habet, quia & certa est,
hoc enim quilibet experitur in seipso, quod scilicet habeat animam,
& quod anima viuificet. Et quia est nobilior, anima enim est no-
bilior inter inferiores creaturas. Et hoc est quod dicit. Nos (opi-
nantes notitiam) idest scientiam speculatiuam omnium esse (bo-
norum) idest de numero bonorum (& honorabilium) sed altera
scientia est magis bona & honorabilis altera, dupliciter, aut quia
est magis certa, vt dictum est, vnde dicitur (secundum certitudinem)
aut ex eo quod meliorum, illorum scilicet, quae sunt in sua natura bo-
na (& mirabiliorum) idest illorum quorum causa ignoratur (pp
vtraque) idest propter haec duo (animae historiam). Et dicit (histo-
riam) quia in quadam summa tractat de anima, non perueniendo
ad finalem inquisitionem omnium quae pertinent ad ipsam animam
in hoc tractatu. Hoc enim est de ratione historiae (in primis) hoc si
accipiatur quantum ad totam scientiam naturalem, non dicitur ordi-
nem, sed dignitatem. Si vero ad scientiam de rebus animatis tan-
tum, scely in primis dicitur ordinem. Consequenter cum dicitur.

S. Thom. sup Aia A Reddit

ARISTOTELIS STAGIRITAE
PERIPATETICORVM PRINCIPIS
DE ANIMA LIBER PRIMVS.

Antiqua Translatio.

Michaelis Sophiani interpret.

Onorum & honorabi-
lium notitiam opinan-
tes, magis autem alte-
ram altera, aut secundum certi-
tudinem, aut ex eo quod & me-
liorum, & mirabiliorum est: pro-
pter vtraque haec, animae histo-
riam rationabiliter vtiq; in pri-
mis ponemus.

Vm omnem scientiam rem
pulchram ac* honorabile
esse existimemus, aliam ta-
men magis alia, vel quod exquisitor,
vel quod verum praestantiorum & ad
mirabiliorum sit, propter vtraque haec
scientiam* quae de Anima habetur,
iure optimo in primis ponendam esse
duxerimus.

Vel. r. libr.
de parti. ani-
malium ca.
5.

Tex. cō. 2.

Tex. cō. 3.

Lib. 1. phy.

Tex. cō. 4.

Tex. cō. 5.

Tex. cō. 6.

Tex. cō. 7.

Tex. cō. 8.

b ¶ Reddit auditorem benivolentem ex utilitate huius scientiæ dicentis, quod cognitio de anima videtur multum proficere ad omnem veritatem quæ traditur in alijs scientijs. Ad omnes enim partes philosophiæ insignes dat occasionem, quia si ad philosophiam primam attendamus, non possumus deuenire in cognitionem diuinam & altissimarum causarum, nisi per ea quæ ex virtute intellectus possibilis acquirimus. Si enim natura intellectus possibilis esset nobis ignota, non possemus scire ordinem substantiarum separatarum, sicut dicitur.

Tex. cō. 3. Commentator super 11. Metaphysicæ. Si vero attendatur quantum ad moralem, non possumus perfecte ad scientiam moralem peruenire, nisi sciatur potentia animæ. Et inde est quod Philosophus in Ethic. attribuit quaslibet virtutes diuersis potentijs animæ. Ad naturalem vero vitium est, quia magna pars naturalium est habes animam, & ipsa anima est fons & principium omnis motus in rebus animatis. Est enim anima tantquam principium animalium, ly (tamquam) non ponitur simpliciter dinari, sed expressiue. Consequenter cum dicitur.

c ¶ Ostendit ordinem huius tractatus dicentis, quod intendimus considerare per signa scilicet, & cognoscere per demonstrationem, scilicet quid sit anima seu naturam ipsius, & substantiam (& postea quæcumque accidit circa ipsam) id est passiones eius. Et in hoc est quedam diuersitas, quia quedam videntur passiones animæ tantum, sicut intelligentia & speculatione, quedam vero per ipsam animam inesse videntur communiter animalibus, sicut delectatio, & tristitia, sensus & phantasia. Consequenter cum dicitur.

d ¶ Ostendit difficultatem huius tractatus. Et hoc quantum ad duo. Primo quantum ad cognoscendum substantiam animæ. Secundo quantum ad cognoscendum accidentia seu proprias passiones, ibi. { Dubitationem autem, &c. } Quantum autem ad primum, ostendit duplicem difficultatem. Et primo quantum ad

b Videtur autem & ad veritatem omnem, cognitio ipsius multum conducere, maxime autem ad naturam. Est enim tamquam principium animalium.

c Inquirimus autem considerare, & cognoscere naturam ipsius, & substantiam, postea quæcumque accidit circa ipsum. Quorum alia propriae passiones animæ esse videntur, alia autem communes & animalibus inesse.

d Omnino autem & penitus difficiliorum est, accipere aliquam fidem de ipsa, cum non sit questio cōis & multis alijs (dico autem eam quæ est circa substantiam, & eam quæ quidem est) fortassis alicui videbitur una quædam methodus esse de omnibus, de quibus volumus cognoscere substantiam, sicut & eorum quæ sunt in accidentibus, propriorum demonstrationem. Quare querendum utique erit methodum istam. Si autem non est una quædam cōmunis methodus de eo quod quidem est, amplius difficilior est negociari. Oportebit enim accipere circa vnum quodque, quis modus, si autem manifestum sit, utrum demonstratio sit, aut diuisio, aut etiã aliqua alia methodus, adhuc multas habet dubitationes & errores, ex quibus oportet querere. Alia enim aliorum principia, sicut numerorum, & planorum. Primum autem fortassis necessarium est diuidere in quo generum, & quid sit, dico autem, utrum hoc aliquid & substantia sit, aut qualitas aut quantitas, aut est quoddam aliud diuisorij prædicamentorum. Adhuc autem, utrum eorum quæ in potentia sunt, an magis entelechia quædam sit, differt enim non aliquid parum. Considerandum autem, & si partibilis sit, aut impartibilis, & utrum sit similis speciei omnis anima, an non. Si autem non similis speciei, utrum specie differant, aut genere. Non quidem enim dicentes & querentes de anima, de humana solū videntur intendere. Formidandum autem quatenus non lateat, utrum una ratio ipsius est, sicut animalis, aut si vnum quodque; altera, ut equi, canis, hominis, aut Dei, animal autem vniuersale, aut nihil est, aut posterius, similiter autem & si aliquid commune aliud prædicetur.

modum diffinendi ipsam. Secundo quantum ad ea quæ intrant in animam, ibi. { Primum autem fortassis, & cetera. } Dicit ergo quantum sit vniuersale de anima, tamen difficile est scire de anima quid sit, & hæc difficultas est in quolibet re, cum sit vna communis questio animæ & multis alijs, circa substantiam eorum, & circa quod quidem est. Est ergo prima difficultas, quia nos nescimus per quam viam procedendum sit ad diffinitionem, quia quidam dicunt quod demonstrando, quidam quod diuidendo, quidam vero quod componendo. Aristoteles autem voluit quod componendo. Secunda difficultas est de his que ponuntur in diffinitione. Diffinitio enim notificat essentiam rei, quæ non potest sciri nisi sciatur principia, sed diuersorum sunt diuersa principia, & ideo difficile est scire quæ quibus sumantur principia. Illa ergo quæ ingerit difficultatem potentibus & inquirere diffinitionem reducuntur ad tria, quorum primum est circa substantiam animæ. Secundum circa partes eius. Tertium circa adiutorium quod necessarium est in diffinitionibus ex accidentibus animæ. Circa substantiam est dubitatio de genere. Hoc enim primo querimus in diffinitione. An vultbet rei, ut scilicet sciamus genus. Et ideo querendum est in quo genere sit ponenda anima, utrum scilicet in genere substantiæ vel in quanto, vel quali. Et non solum est accipere genus simpliciter sed propinquum. Neque enim quando hominem diffinimus, substantiam accipimus, sed animal. Et si anima inuenitur in genere substantiæ, adhuc cum vnum quodque genus dicatur dupliciter, hoc quidem potentia, hoc autem actu, querendum erit utrum sit potentia vel actus. Item, quia substantiarum quedam sunt compositæ, quedam simplices, querendum erit, utrum anima sit composita; aut simplex, & utrum partibilis vel impartibilis. Est etiam questio, utrum sit vniuersalis, aut non sit vniuersalis anima ad omnem animam, aut non. Et si non sit vniuersalis speciei, adhuc est questio,

Videtur autem cum ad omnem veritatem cognitio eius magnopere conferre, tum principium ad naturam, est enim quasi principium animalium.

Querimus autem spectare & cognoscere naturam eius & substantiam, deinde que circa ipsam accidentia, quorum alia propriae passiones animæ esse videntur, alia propter illam etiam animalibus inesse.

Verum usquequaque difficiliorum est aliquam de ea fidem consequi, cum enim illa questio communis sit ceteris alijs compluribus, intelligo autem eam quæ circa substantiam uersatur & ipsam quid sit, fortasse putauerunt quædam unam esse methodum in omnibus, de quibus volumus cognoscere substantiam, ut etiam propriorum eorum quæ ex accidentibus sunt, demonstrationem, quare querenda fuerit hæc methodus. Si autem non una sit, & communis methodus de ipso quid sit, longe difficilior sit pertractatio, oportebit enim inuenire in unoquoque, quis modus, ubi autem manifestum fuerit, utrum sit demonstratio, uel diuisio, uel etiam alia quædam methodus, adhuc multas sunt questiones & errores, ex quibus oportet querere, alia enim aliorum principia sunt, uel uinum numerorum & planorum. Principio fortasse necessarium fuerit explicare, quomodo in genere sit, & quid sit, utrum inquam hoc aliquid & substantia, an quale, aut quantum, an etiam aliud quidpiam de expositis prædicamentis, ad hæc, utrum eorum quæ in potentia sunt, an potius entelechia quædam, interest enim non parum. Considerandum etiam num partibilis, animal partibilis sit, & utrum eiusdem speciei omnis sit anima, an non, si uero non eiusdem speciei, utrum specie differant, & querunt, de humana sola uidentur considerare. Ceterum cauendum est ne nos lateat, utrum eius una sit ratio, ut animalis, an in unoquoque diuersa, ut equi, canis, hominis, Dei. Animal autem uniuersale, aut nihil est, aut posterius, similiter etiam si aliud quippiam commune prædicetur.

Tex. cō. 9.

Tex. cō. 10.

Tex. cō. 11.

Quomodo uniuersalia aliquid sunt aut nihil, lege interpretem infra li. 1. Tex. cō. 60.

Tex. cō. 12.

questio, utrum differant etiam genere vel non. Item adhuc dubitatur de ea que participant diffinitione. Quedam enim diffiniuntur ut genus, quedam uero ut species. Et ideo videtur esse questio, utrum diffinitio animæ sit sicut generis, aut sicut speciei specialissime. Nam aliqui querentes de anima uidentur intendere solum de anima humana. Et quia apud antiquos Philosophos erat duplex opinio de anima, Platonicæ enim qui ponebant vniuersalem separatam, scilicet quæ essent forme & ideæ & erant causæ rebus particularibus cogitationis & esse, volebant quæ essent quedam anima separata per se, quæ esset causæ & idea animarum particularibus, quæ essent in eis, deriuatur ab illa. Naturales autem Philosophi uolebant quod non essent substantiæ vniuersales nisi particulares tantum, & quod vniuersalia nihil sint in rerum natura. Et propter hoc est questio, utrum sit querenda solum vna communis ratio animæ, sicut dicebant Platonici, vel illius animæ, sicut dicebant naturales, scilicet ut ut animæ equi, uel hominis, aut Dei. Et dicit (Dei) quia credebant corpora celestia esse Deos & dicebant ea esse animata. Aristoteles autem uult quæ queratur ratio utriusque, & communis animæ, & cuiuslibet speciei. Quod autem circa hoc dicitur, animal autem vniuersale, aut nihil est, aut posterius, sciendum est quod anima vniuersali possit loqui dupliciter, quia autem secundum quod est vniuersale, quod scilicet est vniuersale, aut de multis, aut secundum quod est animal; & hoc, vel secundum quod est in rerum natura, vel secundum quod est in intellectu. Secundum autem quod est in rerum natura, Platonici uoluit animal vniuersale aliquid esse, & esse prius particulari, quia ut dictum est, possit vniuersalia separata & ideæ. Aristoteles autem uult quod ut sit, nihil est in rerum natura. Et si aliquid est, dixit illud esse posterius. Si autem accipiamus naturam animalis non secundum quod subiacet intentioni vniuersalitatis sic aliquid est & prius, sicut quod est in potentia, prius est quam id quod est in actu. Consequenter cum dicitur.

e ¶ Tangit difficultates quæ emergunt circa potentias animæ. In anima enim sunt partes potentiales, scilicet intellectum, sensituum, & vegetatiuum. Est ergo questio, utrum hæc sint diuersæ animæ, sicut Platonici volebant, & etiam ponebant, an sint partes potentiales animæ. Et si sint partes potentiales animæ, queritur etiam, utrum primo debeamus querere potentias ipsas quæ actus, aut primo actus quæ potentias, ut intelligere ante intellectum, & sentire quod est actus, ante sensituum quod est potentia, & similiter in alijs potentijs & actibus. Et si primo debemus querere actus

e Amplius autem & si non multæ animæ, sed partes, utrum oportet querere prius totam animam, aut partes. Difficile autem & determinare quantum partes natura altera abinuenire sint. Et utrum partes oportet querere prius aut opera ipsarum, ut intelligere, aut intellectum, & sentire aut sensituum. Similiter autem & in alijs. Si autem opera prius, iterum utique dubitabit aliquis, si obiecta horum prius querendum, sicut sensibile sensituum, & intelligibile intellectuum.

f Videtur autem non solum quod quidem cognoscere, ut ille ad cognoscendas causas accidentium substantiæ, sicut in mathematicis, quid rectum & quid obliquum, & quid lineam, & quid planum, ad cognoscendum quod rectis anguli trianguli sint æquales, sed & e contrario, accidentia conferunt magnam partem ad cognoscendum quod quidem est. Cum enim habeamus tradere secundum phantasiam de accidentibus aut omnibus, aut pluribus, tunc & de substantia habebimus dicere aliquid quantum optime. Omnis enim demonstratio nisi principium est quod quidem est. Quare secundum quæcumque definitiones non contingit accidentia cognoscere, sed neque coniecturari de ipsis facie; manifestum est quod dialecticæ dicte sunt, & vane omnes.

LECTIO II.

LECTIO II.

Dubitationem autem habent & passiones animæ, utrum sint omnes communes & habent, an sit aliqua & anima propria ipsius.

ST etiam de anima passionibus questio, utrum sint omnes communes eius quæ quod illam habeat, an sit aliqua etiam animæ quæ sit eius propria.

LECTIO III.

Ostendit quomodo Philosophus ostendit difficultatem quæ est in scientia de anima ex parte substantiæ, & quod quid est anima, hic consequenter ostendit difficultatem quæ est ex parte passionum & accidentium animæ. Et circa hoc duo facit. Primo mouet dubitationem circa passiones animæ, & soluit eam. Secundo ex huiusmodi solutione ostendit quod cognitio de anima pertinet ad Philosophum naturalem seu ad Physicum, ibi. { Et propter hoc igitur iam physici & cetera. } Dicit ergo primo, quod dubitatio est circa passiones animæ & operationes; utrum scilicet essent animæ propriae sine communicatione corporis, ut Platonici videbatur, vel nulla sit propria animæ, sed omnes sint communes corporis & compositi. Deinde cum dicitur.

in adiutorium diffinitionis animæ, quia in diffinitione oportet non solum cognoscere principia essentialia, sed etiam accidentalia. Si enim recte diffinirentur, & possent cognosci principia essentialia, diffinitio non indigeret accidentibus. Sed quia principia essentialia rerum sunt nobis ignota, ideo oportet quod utramque differentiam accidentibus in designatione essentialium, bipes, non est essentialia, sed ponitur in designatione essentialium. Et per eas, scilicet per differentias accidentales peruenimus in cognitionem essentialium. Et ideo difficile est, quia oportet nos cognoscere quod quidem est anime, ad cognoscendum facilius accidentia animæ, sicut ut in mathematicis valde vitæ præcipere quod quædam erat esse recti & curui & plani, ad cognoscendum quod rectis trianguli anguli sint æquales. Econtrario etiam accidentia si præcipiantur, multum conferunt ad cognoscendum quod quid erit esse, ut dictum est. Siquis ergo assignet diffinitionem per quam non deueniantur in cognitionem accidentium rei diffinitæ, illa diffinitio non est realis, sed remota & dialectica; Sed illa diffinitio per quam deuenitur in cognitionem accidentium est realis, & ex proprijs & essentialibus rei.

Lege inferius lect. 10.

b ¶ Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit difficultatem hu-

al. l. maxi- me aut vi- detur esse p- pium intel- ligere.

b Hoc n. accipere quidē neces- sarium est, non autē facile. Vide- tur aut plurimorū quidē, nullū sine corpore pati, neq; facere ut irasci, confidere, desiderare, & omnino sentire, maxime autē vi- detur propriū, ipsū intelligere. Si autē est & hoc phantasia q- dam, aut non siue phantasia. nō continget utique, neque hoc sine corpore esse.

c Siquidē igitur est aliquid ani- mæ operū aut passionū propriū contingit utiq; ipsam separari. Si vero nullū est propriū ipsius, non utiq; erit separabilis, sed si- cut recto, inquantū rectū, multa accidunt, ut tangere æneā spha- ram puncto, non tamen tanget hoc, separatū ipsū rectū. Inse- parabile enim, siquidem semp- cum quodam corpore est.

d Videntur autē & animæ passio- nes oēs esse cū corpore, ira, man- suetudo, timor, misericordia, confidentia, adhuc gaudium, & amare & odire. Simul. n. cū his patitur aliquid corpus. Indicat autē hic, aliquādo quidē duris & manifestis passionibus concide- tibus nihil exacerbari, aut time- re. Aliquando autē & a paruis & debilibus moueri, quod accēdatur corpus, & sic se habeat sicut cū irascitur. Adhuc autē magis hoc manifestū. Nullo enim terribili- iis in quā quibus timens. Si autē sic habet, manifestū quoniā pas- siones rationes in materia sunt. Quare termini tales, vitasci, aut partis, aut potentiæ, ab hoc & gratia huius.

Tex. cō. 14.

Tex. cō. 15.

Leet. 12.

Tex. cō. 30.

ted coniuncti. Aliud est q' illud quod habet operationem per se, habet etiam esse & substantiam per se, & illud quod non habet operationem per se, non habet esse per se. Et ideo intellectus est forma subsistens, al. a. potentia sunt in materia. Et in hoc etiam dicitur. cas huiusmodi questionis, quia scilicet omnes passio- nes animæ secundum apparentiam videtur esse coniuncti. Consequenter cum dicit.

Quod sane sumere necessariā est, sed tamen non facile, videtur autem plurima neque pati, neque agere sine corpore, ut irasci, confidere, cupere deni, ne sentire, maxime autem simile proprio est intelligere. Quod si hoc etiam phantasia quædam sit, aut sine phantasia, ne ipsam quidem sine corpore esse possit.

Ergo si operum aut passionum ani- mæ aliquid eius sit propriū, fieri pos- sit ut separetur, si vero nihil est pro- prium eius, non fuerit separabilis, sed quemadmodum recto, quatenus rectū multa accidunt, ut tangere æneā spha- ram puncto, non tamen tanget hoc, se- paratum rectum, inseparabile enim est, siquidem semper cum corpore ali- quo est.

Videntur etiam animæ passiones omnes esse cum corpore, ira, mansue- tudo, metus, misericordia, fiducia: ad hoc, gaudium & amare, & odise, nam und cum his patitur aliquid corpus, quod ex eo indicatur, quod interdum cum graues, ac non obscuri casus accidunt, nihil irruuntur, aut in membris, interdum vero vel ab exiguis & obscuris commouemur, cum tar- get corpus, & perinde affectum est, atque cum irascitur, quod hinc etiam longe manifestus est, nulla enim re- terribili accidente, in passionibus ju- nus eius qui timet: quod si ita est, con- stat etiam passiones rationes esse mate- riales. Quare definitiones quoque ta- les, verbi causa irasci, motus quidam est talis corporis, aut partis, aut po- tentiæ, ab hoc, gratia huius.

tantū sed etiā corporis, sed cōplexio corporis operatur ad oēs pas- siones aut, ut puta ad irā, mansuetudinē, timorē, confidentiā, mēdi- cordiā, & hmōi. Videt ergo aīe passiones oēs esse cū corpore. Et q' ad hmōi passiones operetur cōplexio corporis probat dupliciter, primo sic. Quia nos videmus, q' aliqñ superueniunt duræ & mani- feste passiones, & hō non prouocat, neq; timet, sed si accendatur ex furor seu ex cōplexione corpus, a valde paruis & debilibus mouet & sic se habet sicut cū irascitur. Secundo pbat dicens. Adhuc sic ma- gis manifestū q' ad hmōi passiones operetur cōplexio corporis. Vi- demus. n. q' etiā si nullū imminet periculū, sunt in aliquibus pas- siones similes his passionibus q' sunt circa animā, ut puta inelancōli- ci frequenter si nullū periculū imminet, ex ipsa cōplexione operetur ad passiones huiusmodi, manifestū est q' hmōi passiones (iunt ra- tiones in materia). i. habentes esse in materia. Et p' hoc termini tales. definitiones harū passionū non assignantur sine materia, si- cut si diffinitur ira, dicitur q' est motus talis corporis siue cordis, aut partis aut potentiæ. Et hoc dicit quantum ad substantiā seu cau- sam materiale (ab hoc) quantum ad causā efficiētē (gratia huius) quantum ad causā finale. Consequenter cum dicit.

¶ Concludit

¶ Concludit ex his quæ dicta sunt q' consideratio de anima p- tinet ad naturalem. Et hoc ex modo diffinendi concludit. Et ideo hic duo facit. Primo probat propositum. Secundo insinuat circa dif- finitiones ibi. {Differenter autem diffinit et c.} Probat autem p- positum hoc modo. Operationes animæ & passiones sunt opera- tiones corporis & pas- siones, ut ostensum est, omnis autem passio, cum diffinitur, oportet q' habeat in sui dif- finitione illud cuius est passio, nam subiectū semper cadit in diffi- nitione positionis. Si ergo passiones huius- modi non sunt tantū animæ, sed etiam cor- poris, de necessitate oportet q' in diffini- tione ipsarum ponatur corpus, sed omne in quo est corpus seu materia, pertinet ad naturalem, ergo & pas- siones huiusmodi per- tinent ad naturalem. Sed cuius est conside- rare passiones, eius ē cōsiderare subiectum ipsarum. Et ideo iam physici est considera- re de anima (aut omni- ni) simpliciter (aut huiusmodi) scilicet d- ea que est affixa cor- pori. Et hoc dicit, q' reliquerat sub dubio vtrū intellectus sic po- tentia affixa corpori. Consequenter cum dicit.

Tex. cō. 16.

f ¶ Insinuat circa dif- finitiones. Quia enim ostendit q' in diffini- tionibus passionū ani- mæ, alique sunt in q- bus ponitur materia & corpus, alique vero in quibus non ponitur materia sed for- ma tantum, ostendit, q' huiusmodi diffini- tionibus sunt insufficie- tes. Et circa hoc inue- stigat differentiam q' inuenitur in istis dif- finitionibus. Aliquan- do enim datur aliqua diffinitio in qua nihil est ex parte corporis, sicut q' ita est appetit- us vindictæ, aliquan- do assignatur aliqua diffinitio in qua est aliquid ex parte corporis seu materiae, sicut q' ita est accensio sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secunda vero est physica, cum ponatur ibi aliquid ex parte materiae, & ideo pertinet ad naturalem. Hic enim scilicet, physici assignat materiam cum dicit, q' est accensio sanguinis cir- ca cor. Alius vero scilicet, dialecticus ponit speciem & rationem. Hoc enim scilicet appetitus vindictæ est ratio iræ. Quod autem diffinitio prima sit insufficiens, manifeste apparet. Nam omnis for- ma quæ est in materia determinata, nisi in sua diffinitione ponatur materia, illa diffinitio est insufficiens, sed hæc forma scilicet ap- petitus vindictæ est forma in materia determinata, vnde cum non ponatur in eius diffinitione materia, constat q' ipsa diffinitio est insufficiens. Et ideo necesse est ad diffinitionem q' in diffinitione ponatur hoc, scilicet formam esse in materia huiusmodi scilicet de- terminata. Et sic habemus tres diffinitiones, quia vna assignat spe- ciem & speciem rationem, & est formalis tantum, sicut si diffinitur domus q' sit operimentum prohibens a ventis & imbribus & cau- matibus. Alia autem assignat materiam, sicut si dicatur q' domus est operimentum quoddam ex lapidibus, lateribus, & lignis. Alia vero assignat idem in diffinitione, ponit vtrumque, materiam sci-

Tex. cō. 18.

e Et propter hoc igitur iā phy- sici est cōsiderare de anima, aut omni, aut huiusmodi.

f Differenter autē diffinitur phy- sici & dialectici vñ quodq; ipsorum, ut ira quid est. Hic qui- dem. n. appetitum reconstric- tionis, aut aliquid huiusmodi, ille aut feruorem sanguinis, aut calidi circa cor. Horum autem alius quidem assignat materiā, alius vero speciem & rationē. Ratio quidē. n. hæc species rei. Necesse est autē hanc esse in ma- teria hmōi, si erit, sicut domus, ratio quidem talis quædā, quia operimentum prohibens corru- ptiones a ventis & imbribus & caumatibus. Hæc autē dicit lapi- des & lateres & ligna. Alia vero in his, speciem, pp' ista. Quæ igitur naturalis harum? vtrum que quæ circa materiā rationem au- tem ignorans, aut quæ circa ra- tionē solum, aut magis quæ est ex vtriusq;? Illorū autē quis vter que. At non est aliquis, qui cir- ca passiones materiæ nō separa- biles versetur, sed physici circa oēs talis corporis, & talis matē- rig, actiones & passiones versat. Quæcūq; aut nō quatenus talia alius. Et de quibusdā quidem ē artifex, sicut contingat, ut tractor, aut medicus. At nō separabiliū quidē, in quātū aut nō talis cor- poris passiones, sed ex remotio- ne, Mathematicus. Secūdū autē q' separata, primus Philosophus. g. Sed redeundū est vnde sermo. Dicebamus autē q' passiones ani- mæ nō separabiles a physica ma- teria animaliu, in quātum tales

licet & formam, dicens q' domus est operimentum tale constans ex talibus, & propter talia, scilicet ut prohibeat ventos &c. & ideo dicit, q' alia diffinitio scilicet in lignis lapidibus quæ sunt ex parte materiae (speciem) id est formā (pro- pter ista) scilicet ut prohibeat ventos. Et sic completitur materiā cuius dicit (in his) & formam cui dicit (spe- ciem) & causam fina- lem cum dicit (pro- pter ista) quæ tria re- quiruntur ad perfectā diffinitionem. Sed si queratur quæ istarum diffinitionum sit natu- ralis, & quæ non. Di- cendum, quia cō- siderat formam tantū non est naturalis, sed logica. Illa autē quæ est circa materiā,igno- rat autem formā, neli- lius est nisi naturalis. Nullus enim habet cō- siderare materiā nisi naturalis. Nihilominus tamen illa quæ ex vtriusque est. i. est materia & forma, est magis naturalis. Et dux harum diffinitio- num pertinet ad na- turalem, sed vna est imperfecta scilicet il- la quæ ponit materiā tantū, alia vero perfe- cta scilicet illa quæ est ex vtriusque. Nō enim est aliquis qui conside- ret passiones mate- riæ, non separabiles, nisi physici. Sed quia sunt aliqui qui aliter considerant passiones materiae, ideo ostendit qui sint & quali- ter considerent, & di- cit quod sunt tres.

¶ Quam demum ob rem ad natura- lem spectet considerare ita anima uel omni, uel tali.

Diuersotamen modo diffinitur Na- turalis & Dialecticus eorum unum- quodque, ueluti ira quid est, alter. n. appetitum mutui doloris afferendi, uel aliquid eiusmodi, alter feruorem san- guinis cordi suffusi, aut calidi. Horum autem, alter materiam describit, alter speciem & rationem. Hæc enim est ratio rei, quæ necesse est in tali mate- ria esse, si erit, ueluti domus ratio hu- iusmodi esset, integumentum ad arce- da incommoda, quæ a uentis & imbribus & aestibus inferri solent, alia dicit lapides & lateres & ligna, alia formā in his, gratia horum. Quæ igitur naturalis harum? vtrum que quæ circa materiā rationem au- tem ignorans, aut quæ circa ra- tionē solum, aut magis quæ est ex vtriusq;? Illorū autē quis vter que. At non est aliquis, qui cir- ca passiones materiæ nō separa- biles versetur, sed physici circa oēs talis corporis, & talis matē- rig, actiones & passiones versat. Quæcūq; aut nō quatenus talia alius. Et de quibusdā quidem ē artifex, sicut contingat, ut tractor, aut medicus. At nō separabiliū quidē, in quātū aut nō talis cor- poris passiones, sed ex remotio- ne, Mathematicus. Secūdū autē q' separata, primus Philosophus.

Sed eo reuertendū est, unde digressa est oratio: dicebamus autē passiones aīe inseparabiles esse a naturali materia animaliu* ut tales sunt, ut ira, ut timor.

senfibilis, sed non recipit in diffinitione materiam sensibilem, sicut ira & timor. de numero non separabilium quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliqua sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem præexistunt qualitatibus, vnde mathematicus conceperit solum id quod quantitatis est absolute, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia, omnino, vel quorum esse potest esse sine materia: & hic est Philosophus primus. Et notandum quod to- ta ratio diuisionis philosophiæ sumitur secundum diffinitionem, & modum diffinendi, cuius ratio est quia diffinitio est principia demonstrationis rerum, res autem diffiniuntur per essentialia. Vnde diuersæ diffinitiones rerum diuersa principia essentialia dem- monstrant, ex quibus vna scientia differat ab alia. Consequenter cum dicit.

¶ Quia videbatur fecisse quasdam digressiones ex hoc quod in- stitit ad inquisitionem diffinitionum, reducit, sed ad materiam propriam, dicens q' redeundum est ad materiam propriam, vnde dicitur. S. Thom. sup aia.

al. l. altera enim ratio est altera rei.

al. l. quæ ve- ro non sunt talia.

*al. l. si qui- de talia sūt ira & timor.

est sermo habitus, scilicet passionis anime vt amor, timor, & hu-

Interpres legitur videtur bene dubitari cum legedum sit hoc mo necesse est si mul dubitantes de ijs quibus abundare oportet.

LECTIO III.

Tex. 65. 20.

Vpra posuit Philo- sophus p- oemium, in quo, & intentionem suam, quid agendum, & difficultatem hu- ius operis ostendit, hic vero persequitur tractatum secundum ordinem promissum. Di- uiditur autem tractatus iste in duas partes. Primo enim tractat de natura anime secundum opinionem aliorum Philosophorum. Secundo vero secundum veritatem, & hoc in secundo libro. Prima pars diuiditur in duas partes. Primo enim ostendit ex quibus Philosophi habuerunt viam ad in- uestigandum de anima. Secundo vero ostendit quomodo diuersi deueniunt in diuersas opiniones de anima. Dicitur enim, Dicitur ergo primo, quod principium secundum naturam videtur inesse anime. Circa quod sciendum est, quod quando inuenimus aliqua duo differre secundum aliquid manifestum, & secundum aliud inmanifestum, certum est quod per id quod est manifestum, venimus innotitiam illius quod est inmanifestum. Et hunc modum tenuerunt Philosophi ad inueniendum naturam de anima. Animata enim ab inanimatis differunt, per hoc quod animata habent animam, inanimata vero non. Sed quia natura anime erat inmanifesta, & non poterat inuestigari, nisi per aliqua manifesta in quibus differunt animata ab inanimatis, inueniunt illa, & secundum illa conati sunt deuenire in cognitionem nature anime. Illa autem manifesta in quibus animata differunt ab inanimatis, sunt duo, scilicet sentire & moueri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, vt scilicet moueant seipsa, & sensu seu cognitione. Vnde credebant quod quando scirent principia istorum duorum, scirent quid est anima. Vnde laborauerunt causam motus & sensus scire, vt per hoc scirent naturam anime, & credebant quod id quod

existunt furor, & timor, & non sicut linea & planum intendentes aut de anima, & que esse simul dubitantes de quibus bene dubitare oportet, pertranseunt prius opinionem comprehendere quicquid aliquid de ipsa enutiauerunt, vt bene quidem dicta accipiamus. Si vero aliquid non bene, hoc vereamur.

LECTIO III.

Principium autem huius inquisitionis erit, ea prius ponere que maxime ei videntur inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre videtur, motu & sensu. Accipimus autem & a progenitoribus fere duo hanc de anima. Dicitur enim quidam & maxime, & primo animam esse id quod est mouens. Existimantes autem quod non mouetur ipsum, non contingere mouere alterum aliquid eorum que mouentur, animam sic arbitrati sunt esse. Vnde Democritus ignem quemdam aut coloris dicit esse ipsam. Insuper infinitis existentibus figuris, & atomis, que species rotunde ignem & animam dicit, vt in aere mota corpora que vocantur decisiones que videtur per portas in radiis, quarum omne semen, elementa dicit totius nature. Similiter autem & Leucippus. Horum autem sphericam animam, propter id quod maxime possunt per omne penetrare huiusmodi figura & mouere reliqua, cum moueantur & ipsa,

est causa motus & sensus esset anima & in hoc omnes antiqui Philosophi conueniebant. Sed ex hoc antiqui in diuersas opiniones diuisi sunt. Nam aliqui conati sunt deuenire in cognitionem anime per motum, aliqui vero per sensum. Et ideo cum dicitur, b ¶ Ostendit horum diuersitatem. Et primo de illis qui inquirebant naturam anime a motu. Secundo de illis qui inquirebant eam a cognitione seu sensu. ¶ Quicunque autem ad cognoscere & sentire. ¶ Tertio eorum qui inquirebant naturam eius ex vitro que, ibi. ¶ Quoniam autem & motuum. ¶ Circa primum sciendum est quod illis qui in quibus licet anime natura a motu, erat vni commune, scilicet quod si mouentur animata, quod anima sit mouens, & mota. Et huius ratio est, quia existimabant quod id quod non mouetur non contingit mouere alterum, id est quod nihil mouetur nisi moueatur. Si ergo anima mouet animata, & nihil mouet alterum nisi moueatur ipsum, manifestum est quod anima mouetur. Et hoc est propter quod antiqui naturales arbitrati sunt quod anima esse eorum quod mouetur. Sed ex hoc etiam diuersas opiniones progenerunt. Et ideo cum dicitur, c ¶ Ponit primo opinionem Democriti anime dicens. Vnde Democritus quidam, scilicet antiquus Philosophus, qui ex cogitans illud quod maxime mouetur, esse naturam anime, & quia illud quod maxime mouetur, videtur esse de natura quod s. Et ideo dicit ipsam animam esse ignem quemdam aut calorem. Et opinio sua fuit talis. Ipse enim nihil ponebat esse in reum natura nisi sensibile & corporale, & volebat quod principia omnium rerum sint corpora indiuisibilia, & inanita que vocat atomos. Quae quidem dicitur esse vni nature, sed differre ab inanimatis figura, positione, & ordine, licet hic tantum ponat de figura, quia hanc sola dicit que est secundum figuram necessaria est. Et ista differentia que secundum figuram est, quod quaedam erant rotunda, quaedam quadrata, quaedam pyramidales & huiusmodi. Ponebat etiam hanc esse mobilia, & nunquam quiescentia, & ex concursu istorum atomorum casu esse mundum factum aiebat. Et quod hanc indiuisibilia corpora sint mobilia, dabat exemplum de decisionibus, que mouentur in aere, etiam si nulla rempessas sit, sicut apparet per portas in radiis solis. Vnde cum ista sint multo minora, que sunt indiuisibilia, illa vero que apparent in radiis decisiones sunt diuisibiles, manifeste apparet quod sint maxime mobilia. Et quia inter alios figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cum non habeat angulos quibus impediatur a motu, & quia credebant animam maxime moueri, ex eo quod arbitrati sunt animam esse fieri motum animalibus, ideo inter ista inanita corpora ista que erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam. Huius enim opinionis fuit Leucippus qui fuit socius eius. Et ad hoc habebat vnum signum, quia voluit Democritus remanere in vita, & conseruare

LECTIO III.

Principium autem huius inquisitionis erit, ea prius ponere que maxime ei videntur inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre videtur, motu & sensu. Accipimus autem & a progenitoribus fere duo hanc de anima. Dicitur enim nonnulli & maxime, & primo animam esse id quod mouet existimantes autem quod ipsum non mouetur, non posse mouere alud, aliquid eorum que mouentur, animam esse arbitrati sunt.

Quapropter Democritus ignem quemdam & calidum eam esse dicit. Cum enim infinita sint figurae, & atomi, casus que rotunda sunt, ignem & animam esse asserit, ut in aere, ea que vocantur ramenta, que cerni solent in radiis, qui per fenestras inuocum, quarum omnium sarraginem, elementa esse aut totius nature. Pariter etiam Leucippus horum autem que rotunda sunt esse animam, eo quod maxime tales figure que penetrare possunt, & mouere reliqua, cum etiam ipse moueantur, existimantes animam esse id quod prebet animalibus motum. Et proinde

conferre in respiratione, licet insufficienter, quia non omnia viuunt respirant, que quidem respiratione necessaria erat secundum eum, quia corpora rotunda implent corpus, cum sint causa motus in corpore animalis secundum eum, & sunt in continuo motu, & eo quod continet, id est corpora nostra aere constringente (& extrudente) id est exterius mittente illas que sunt in numero figurarum que sunt prebetes animalibus motum, ex eo quod nullo modo quiescant, ne forte eis omnino expulsi a corporibus nostris, descenderent corpora, ideo necessaria est respiratione per qua & intronitatur aia corpora, & ea que sunt intrinseca ab istis que respiratione intrant, impediuntur ab exitu. Et tamen dixit viueri animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare. Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratione ex hoc dicitur ratio vite, quod continet ipsa corpora rotunda in corporibus animalium, & immittit etiam ea intrinseca, ne propter executionem corpora que continue mouentur, deficiat corpus animalis, manifestum est, quod ipsa corpora sint anima, que vni dem corpora voluit, Demo esse de natura ignis, & ex eis causari calorem. Secundo cum dicit, d ¶ Ponit opinionem quorundam Pythagoricorum, que similibus erat opinionem Democriti, nam illud quod Pythagorici dicitur anime, eandem habere intelligentiam cum eo quod dicitur ipse Democritus, licet pythagorici in eandem sententiam non conueniant. Nam quidam ipsorum conuenientes cum Democritis, dixerunt animam esse decisiones que sunt in aere, id est corpora indiuisibilia, & infinita, sicut Democritus dicebat. Alij vero ex ipsi Philosophis non dixerunt ipsa corpora indiuisibilia & mobilia esse animam, sed illam virtutem que mouet ea corpora, animam dicebant. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus Philosophus magister Socratis, vt Augustinus narrat in libro de Ciui. Dei. Et ratio horum, f. quare dicebant huiusmodi corpora esse animam dicta est, quia sicut iam patet, volebant quod illud quod maxime mouetur esset anima, vnde per hoc quod hanc corpora continue moueri videbantur, sicut apparet in aere in quo mouentur etiam si sit tranquillitas, dicebant ista corpora esse animam. Consequenter cum dicit, e ¶ Reducit in quandam summam opinionem plurium philosophorum de anima ad has opiniones, dicens, quod omnes illi qui diffinient animam a motu, dixerunt ipsam esse illud quod seipsum mouet (feruntur in idem) id est in eandem intelligentiam cum pre dictis. Omnes enim concordant in hoc & conueniunt, quod videntur existimasse motum maxime & praeipue esse proprium anime, & quicquid mouetur, mouetur ab anima, ipsam vero animam moueri a seipsa. Et ratio horum, sicut iam factum est, erat quia com-

Tex. 65. 21.

Tex. 65. 22.

Tex. 65. 23.

conferre in respiratione, licet insufficienter, quia non omnia viuunt respirant, que quidem respiratione necessaria erat secundum eum, quia corpora rotunda implent corpus, cum sint causa motus in corpore animalis secundum eum, & sunt in continuo motu, & eo quod continet, id est corpora nostra aere constringente (& extrudente) id est exterius mittente illas que sunt in numero figurarum que sunt prebetes animalibus motum, ex eo quod nullo modo quiescant, ne forte eis omnino expulsi a corporibus nostris, descenderent corpora, ideo necessaria est respiratione per qua & intronitatur aia corpora, & ea que sunt intrinseca ab istis que respiratione intrant, impediuntur ab exitu. Et tamen dixit viueri animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare. Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratione ex hoc dicitur ratio vite, quod continet ipsa corpora rotunda in corporibus animalium, & immittit etiam ea intrinseca, ne propter executionem corpora que continue mouentur, deficiat corpus animalis, manifestum est, quod ipsa corpora sint anima, que vni dem corpora voluit, Demo esse de natura ignis, & ex eis causari calorem. Secundo cum dicit, d ¶ Ponit opinionem quorundam Pythagoricorum, que similibus erat opinionem Democriti, nam illud quod Pythagorici dicitur anime, eandem habere intelligentiam cum eo quod dicitur ipse Democritus, licet pythagorici in eandem sententiam non conueniant. Nam quidam ipsorum conuenientes cum Democritis, dixerunt animam esse decisiones que sunt in aere, id est corpora indiuisibilia, & infinita, sicut Democritus dicebat. Alij vero ex ipsi Philosophis non dixerunt ipsa corpora indiuisibilia & mobilia esse animam, sed illam virtutem que mouet ea corpora, animam dicebant. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus Philosophus magister Socratis, vt Augustinus narrat in libro de Ciui. Dei. Et ratio horum, f. quare dicebant huiusmodi corpora esse animam dicta est, quia sicut iam patet, volebant quod illud quod maxime mouetur esset anima, vnde per hoc quod hanc corpora continue moueri videbantur, sicut apparet in aere in quo mouentur etiam si sit tranquillitas, dicebant ista corpora esse animam. Consequenter cum dicit, e ¶ Reducit in quandam summam opinionem plurium philosophorum de anima ad has opiniones, dicens, quod omnes illi qui diffinient animam a motu, dixerunt ipsam esse illud quod seipsum mouet (feruntur in idem) id est in eandem intelligentiam cum pre dictis. Omnes enim concordant in hoc & conueniunt, quod videntur existimasse motum maxime & praeipue esse proprium anime, & quicquid mouetur, mouetur ab anima, ipsam vero animam moueri a seipsa. Et ratio horum, sicut iam factum est, erat quia com-

muniter opinati sunt quod nihil mouet alterum nisi moueatur & ipsum. Vnde cum anima moueat alia, credebant animam maxime, & praeipue moueri. Tertio cum dicit, f ¶ Ponit opinionem Anaxagorae de natura anime. Et primo ponit in quo Anaxagoras concordabat cum superioribus dicens, quod Anaxagoras & quicunque alius dixit quod intellectus mouet omnia, dicit animam esse mouentem omnia, sicut & illi dicunt. Sed in hoc differunt, quia noluit quod omne quod mouet aliter, moueatur & ipsum, immo dixit esse vnum intellectum separatum & immixtum alia moueat, eo non moto, & de natura huiusmodi dicit esse animam. Vnde ex hoc in superius error quorundam, qui dicerent animam esse de natura diuina. Sic ergo patet in quo concordabat cum superioribus, in hoc s. quod dixit animam esse mouentem. Sed differrebat in hoc quod dixit animam non moueri, cuius contrarium illi dicebant. Differrebat etiam a Democrito in acceptione intellectus. Et ideo cum dicit, g ¶ Ponit hanc differentiam. Et primo opinionem Democriti dicens, quod scilicet Democritus dixit (simpliciter) id est vbi que & vniuersaliter intellectum & animam esse quidem. Cuius ratio est quia Democritus credebatur quod nihil esset in mundo nisi sensibilia, & sicut nihil erat in mundo nisi sensibilia, ita dicebat quod nullavis apprehensa erat in anima nisi sensibilia. Vnde fuit huius opinionis, quod nulla veritas determinate haberetur de rebus & quod nihil determinate cognoscitur, sed quicquid apparet, verum esset, & non magis illud quod cogitat vnus de re aliqua, quam illud quod cogitat alius de eadem re, eodem tempore, verum esse, & ex hoc sequebatur quod poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est, quia ipse (vt dictum est) non videbatur intellectu qui est circa veritatem, id est virtute intellectiva, per quam anima intelligit intelligibilia, sed solum vi sensitiva, & quod nihil cognoscitur nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Vnde cum sensibilia sint in continuo motu & fluxu opinatus est nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non peruenit ad hoc quod cognosceret intellectum esse potentiam quandam que est circa veritatem, id est cuius obiectum est verum, & excedit omnes alias potentias anime, sed accepit tantum potentias anime sensitivas, ideo communiter & indifferenter idem dicit animam & intellectum, quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum qui dixit, (quod Hector iacet aliud sapiens) id est quod secundum sui mutationem, mutatus est intellectus eius, dum aliud saperet victus, & aliud iniectus. Secundo cum dicit, S. Thom. sup aia A 4 Ostendit,

h ¶ Ostendit in quo differat Anax. a Democrito. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Anax. Secundo reprobat eam, ibi. ¶ Non videtur autem &c. ¶ Dicit ergo primo, quod Anax. loquitur de anima magis dubie, & minus certificat de ipsa. Nam ipse Anax. multoties dicit intellectum esse causam eius quod est bonum operari, id est

Tex. cō. 24.

bonæ operationis. Alibi vero id est in alijs locis dicit hunc intellectum, scilicet qui est causa bonæ operationis & animæ esse idem. Et hoc apparet, quia constat quod anima est omnibus animalibus tā vilibus quam honorabilibus, & tam magnis quam parvis. Unde cum in omnibus his dicat intellectum esse, manifestum est quod idem dicit animam & intellectum. Secundo cum dicit. i ¶ Ostendit contrarietatem esse in huiusmodi acceptione intellectus secundū Anax. scilicet aliquando hoc quod dicit intellectum non esse idem cum anima, aliquando vero dicit ipsum & animam esse idem, quæ sunt contradictoria, & non possunt simul stare. Et hoc probat tali ratione. Constat quod bene operari est proprium intellectus secundum prudentiam perfecti, quia bene operari pertinet ad prudentiam. Si ergo idem esset intellectus, qui est causa bonæ operationis, cum anima, sequeretur quod intellectus prudens idem esset cum anima. Sed hoc est falsum, quia anima inest omnibus animalibus. Intellectus autem secundum prudentiam dicitur, non videtur inesse nisi solum omnibus animalibus, sed nec omnibus hominibus, ergo non est idem quod anima. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 25.

k ¶ Ostendit, quod omnes illi qui consideraverunt animata secundum motum, id est secundum id quod est moveri a seipsis, opinati sunt animam esse illud quod maxime est motuum, sicut patet in opinionibus iam dictis.

L E C T I O I I I .

¶ Vperius ostendit Philosophus quō alij venerūt in cognitionē animæ per motū, hic vero ostendit quō alij venerūt in cognitionē animæ per sensum seu cognitionē. Et circa hoc duo facit. Primo. n. ostendit in quo cōgenerūt Philosophi qui cōsideraverūt animā ex sensu. Secūdo vero in quo differūt, ibi. ¶ Sicut Empe. quidē &c. ¶ Dicit ergo primo, quod oēs quicūq; venerūt in cognitionē animæ quantum ad cognoscere & sentire. i. per cognitionem & sensum, in hoc conveniebant, quia dicebant animā esse ex principijs, quæ quidē principia alij, ¶ Faciebant ¶ id est ponebant esse plura, alij vero unum tantum. Ad ponendum autem animam esse ex principijs constitutam movebantur, quia ipsi antiqui Philosophi quasi ab ipsa veritate coacti, somniabant quodammodo veritatem. Veritas autem est quod cognitio fit per similitudinem rei cognite in cognoscente. Antiqui vero philosophi arbitrati sunt, quod oporteret similitudinem rei cognite esse in

h cognoscente secundum esse naturale, hoc est in idem esse quod habet in seipsa, dicebant enim quod oportebat simile simili cognosci, unde si anima cognoscat omnia, oportet quod habeat similitudinem omnium in se secundum esse naturale sicut ipsi ponebant. Nescierunt enim distinguere illum modum quo res est in intellectu seu in oculo, vel in imagine

Anaxagoras autem non admodum de eis aperte loquitur, multus enim locis causam eius quod bene recteque est, intellectum esse asserit. Alibi vero idem esse animam, & intellectum. Cunctis enim cum inesse animalibus, & magnis, & parvis, & nobilibus & vilioribus.

Videtur tamen is quem intellectus prudentiæ vocamus, non omnibus & que inesse animalibus, immo ne hominibus quidem omnibus.

Quicumque igitur ad motum animam respexerit, hi, quod maxime motuum est, animam esse existimant.

L E C T I O I I I .

¶ Vi vero ad vim cognoscendā & sentiendā ea quæ sunt, hi vero asserunt animam esse principia, nempe qui plura faciunt principia, hæc eadem, qui vero unum illud idem.

Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus esse tamen & eorum unum quodque Animam, sic dicens.

- 1. Iam Terra Terram, iamque Aëre quare cernimus Aëquor,
- 2. Ac iheraque Aëthere, sic rutilū ignis conspiciunt ignem,
- 3. Atque cupidinem Amor, tristis lūis denique litem.

Eodem etiā modo Plato in Timæo Animam facit ex Elementis, cognoscit namque simile simili, res autem ex principijs constare.

ponebat animam omnia cognoscere, dixit animam esse ex huiusmodi principijs quæ ponebat. Secundo enim quod est ex terra, terrā cognoscimus, & secundum quod est ex æthere, id est ex aere, aërem, & ex aqua, aquam, sed & ignem ex igne manifestum est, & per concordiam cognoscimus concordiam, & ex tristitia, discordiam, a cognoscimus discordiam, & ponit ibi (tristitia) quia Empe. metricè composuit libros suos. Secundo cum dicit.

k ¶ Ponit opinionem Platonis dicens, quod Plato etiam facit animā ex elementis. i. dicit animam ex principijs constitutam esse. Et quod hoc sit verum. i. quod Plato dicat animam compositam ex principijs rerum, probat per triplex dictū Platonis. Primum est quod ipse dicit in Timæo. Ibi. n. dicit duo esse elementa seu principia rerum. i. idem & diversum. Quædam. n. natura est quæ semper eodem modo se habet, & est simplex, sicut sunt immaterialia. Et hanc naturā vocat idem, quædam vero natura est, quæ non semper eodem modo se habet, sed transmutationem suscipit & diuisionem, sicut sunt materialia, & hanc vocat diversum. Et ex istis duobus. i. ex e. dem & diue. so, animam dicit esse compositam, non quod sint ista duo in anima ut partes, sed quod sint quasi media, & quod natura rationis is animæ superioribus & omnino immaterialibus sit superior, & materialibus & inferioribus sit nobilior & superior. Et ratio huius erat, quia sicut dictum est, simile cognoscitur simili, unde si anima cognosceret omnia, & idem & diversum sint principia, ponebat animam esse ex istis duobus compositam, eo modo quo dictum est, ut in quantum habet de natura identitatis, cognosceret ea quæ

que ponit idem, in quantum vero de natura eorum quæ vocat diversum, cognosceret diversum, scilicet materialia. Unde & hæc cognitione vititur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit tam representare idem seu identitatem. Quando vero differencias & accidentia asserit, alteritate asserunt. Sic ergo patet, quomodo Plato i Timæo dicit animam ex principio componi. Secūdo dicitur Platonis per quod ostenditur, quod dicit animam ex principijs esse ponitur cum dicit.

Tex. cō. 27.

d ¶ Vbi ostendit animam esse ex principijs similiter. Circa quod sciendum est, quod Plato postquam intellectibilia essent per se substantia, & separata & essent semper in actu, & essent causa cognitionis & esse rebus sensibilibus. Quod Aristot. tamquam inconueniens volens euitare, coactus est ponere intellectum agentem. Unde sequebatur ex positione Platonis quod secundum quod aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqua que essent per se substantia & in actu. Habemus autem duplicem modum abstractionis per intellectum, unum qui est a particularibus ad vniuersalia, alij per quæ abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebatur ex hoc ponere tria substantia, scilicet sensibilia, mathematica, & vniuersalia, quæ essent causa, & quorum participatione, res etiam sensibiles & mathematicæ essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum, & hoc faciebat, quia nesciuit distinguere inter unum quod conuertitur cum ente, & unum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, quod cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum quod huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, quod principia omnium entium essent species & numeros specifici, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in unum & dualitatem. Nam cum ex vno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi vni aliqua subiecta natura a qua multitudine produceretur & hanc vocauit dualitatem: et secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia quæ mathematica, & vniuersalia immaterialiora mathematicis, ideo primo posuit sensibilia, supra quæ posuit mathematica, & supra hæc, vniuersalia separata & ideas, quæ differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quæ differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quæ differant numero, vnius enim speciei vnam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilium, quæ quidem constant ex longitudine, latitudine, & profunditate. Et ideo dicit ideam longitudinis esse primam dualitatem, longitudo enim est ab vno ad vnum, scilicet de puncto ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quæ continet longitudinem & latitudinem, ideam dicit esse primam quaternitatem, prima enim figura corporum est pyramis, quæ quatuor angulis consistit. Unde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam quæ esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dicit esse ex numeris, scilicet ex vnitatem & dualitate quæ ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

Tex. cō. 28.

f Quoniam autem & motiuū videtur anima esse & cognoscituum, sic quidā complexi sunt ex vtrisque enuntiantes animā esse numerū mouentem seipsum.

L E C T I O V .

¶ Ifferunt autem de principijs, quæ & quot sūt, maxime corporea fa-

que ponit idem, in quantum vero de natura eorum quæ vocat diversum, cognosceret diversum, scilicet materialia. Unde & hæc cognitione vititur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit tam representare idem seu identitatem. Quando vero differencias & accidentia asserit, alteritate asserunt. Sic ergo patet, quomodo Plato i Timæo dicit animam ex principio componi. Secūdo dicitur Platonis per quod ostenditur, quod dicit animam ex principijs esse ponitur cum dicit. ¶ Vbi ostendit animam esse ex principijs similiter. Circa quod sciendum est, quod Plato postquam intellectibilia essent per se substantia, & separata & essent semper in actu, & essent causa cognitionis & esse rebus sensibilibus. Quod Aristot. tamquam inconueniens volens euitare, coactus est ponere intellectum agentem. Unde sequebatur ex positione Platonis quod secundum quod aliqua sunt abstracta per intellectum, sic essent aliqua que essent per se substantia & in actu. Habemus autem duplicem modum abstractionis per intellectum, unum qui est a particularibus ad vniuersalia, alij per quæ abstrahimus mathematica a sensibilibus. Et sic cogebatur ex hoc ponere tria substantia, scilicet sensibilia, mathematica, & vniuersalia, quæ essent causa, & quorum participatione, res etiam sensibiles & mathematicæ essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum, & hoc faciebat, quia nesciuit distinguere inter unum quod conuertitur cum ente, & unum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, quod cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum quod huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, quod principia omnium entium essent species & numeros specifici, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in unum & dualitatem. Nam cum ex vno nihil procederet, ideo necessaria fuit ipsi vni aliqua subiecta natura a qua multitudine produceretur & hanc vocauit dualitatem: et secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia quæ mathematica, & vniuersalia immaterialiora mathematicis, ideo primo posuit sensibilia, supra quæ posuit mathematica, & supra hæc, vniuersalia separata & ideas, quæ differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quæ differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quæ differant numero, vnius enim speciei vnam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilium, quæ quidem constant ex longitudine, latitudine, & profunditate. Et ideo dicit ideam longitudinis esse primam dualitatem, longitudo enim est ab vno ad vnum, scilicet de puncto ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quæ continet longitudinem & latitudinem, ideam dicit esse primam quaternitatem, prima enim figura corporum est pyramis, quæ quatuor angulis consistit. Unde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separatam quæ esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dicit esse ex numeris, scilicet ex vnitatem & dualitate quæ ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

e ¶ Ponit tertium dictum Platonis, per quod apparet quod ipse dixerat animam compositam ex principijs. Plato enim posuit numeros, sicut dictum est, species & principia rerum, unde cum loqueretur de anima, posuit eam secundum hoc venire in cognitionem entium, quæ erat composita ex principijs, scilicet ex numeris,

A & omnes operationes eius ab eis procedere. Inuenimus enim in anima diuersas potentias ad apprehensionem entium, scilicet intellectum, scientiam, opinionem, & sensum. Dicit ergo animam habere intellectum, & eius operationem ex idea vnius, quia scilicet est in ea natura vnitatis, intellectus enim vna apprehensione apprehendit vnum.

Similiter etiam in ijs quæ de philosophia dicuntur, expositum est, ipsum quidem animal ex vnius Idea, & ex prima longitudine, & latitudine, & altitudine, cetera vero similiter.

Præterea etiam aliter, unum quidem ipsum intellectum, duo autem, scientiam. Vnico enim modo ad unū, Plani autem numerum, opinionem, Solidi sensum. Numeri enim species ipse, & principia dicebantur, sunt autem ex Elementis. Iudicantur vero res, alia intellectu, alia scientia, alia opinione, alia sensu, hi vero numeri species sunt rerum.

Sed cum Anima & mouendi, & cognoscendū præditum quiddam uideretur, ita nonnulli ex vtrisque conuenerunt, asserueruntque animam esse numerum mouentem seipsum.

L E C T I O V .

¶ Ostendunt tamen de principijs, quæ scilicet, quotq; sint, præcipue quidem, qui corpo-

posuit ideam huius animæ, compositam ex numeris qui sunt principia & elementa rerum. Et sic patet quod Plato dicit animam esse compositam ex principijs. Consequenter cum dicit. ¶ Ponit, quod quidam Philosophi diffiniuerunt & venterunt in cognitionem animæ ex motu & sensu simul, seu cognitione, dicentes, quia anima videbatur eis esse motiua per se & cognoscitiua, complexi sunt ista duo, & diffiniuerunt animam ex vtrisque, scilicet motu & cognitione, dicentes quod anima est numerus mouens seipsum. Per numerum quidem insinuant potestatem cognoscitiuam, quia secundum quod supra positum est, ex hoc dicebant habere animam vim cognoscitiuam rerum, quod participabat naturam numeri specifici, quod erat de opinione Platonis. Per mouere autem seipsum, insinuant potestatem motiuam in anima.

L E C T I O V .

¶ N præcedentibus ostendit in quo Antiqui Philosophi conveniebant quantum ad considerationem de anima, in hoc scilicet quod anima est principium motus & cognitionis. In parte autem ista ostendit qualiter dicti Philosophi diuersificati sunt circa hoc commune. Diuiditur autem pars ista in partes tres. Primo enim ponit radicem diuersitatis Philosophorum quantum ad considerationem de anima. Secundo vero illam diuersitatem specialiter enumerat, ibi. ¶ Unde quibusdam &c. ¶ Tertio colligit & epilogat ea quæ circa huiusmodi diuersitates consideranda sunt ibi. ¶ Diffiniunt autem omnes &c. ¶ Radix autem diuersitatis Philosophorum in consideratione de anima est, quia ipsi attribuebant animam principijs sicut dictum est, & ideo secundum differentiam dictorum Philosophorum circa considerationem principiorum, est etiam differentia ipsorum in consideratione de anima. Dicti vero Philosophi licet omnes ponant animam componi ex principijs, non tamen conueniunt quod ponant animam componi ex eisdem principijs, sed sicut differunt de principijs, ita etiam differunt de consideratione animæ. Differunt autem de principijs quantum ad duo. Primo quantum ad substantiam principiorum (quæ) scilicet sint, & quantum ad numerum (quot) scilicet sint. Quantum autem ad substantiam quidem, quia quidam ponebant principia corporalia, illi scilicet qui posuerunt ignem, aut aquam, aut aërem, quidam vero incorporalia & immaterialia, sicut qui posuerunt numeros & ideas, quidam vero miscenes vtræque, sicut

ficut Platonij qui posuerunt principia sensibilia & separata. Circa...

Tex. 66. 30.

Tex. 66. 31.

Tex. 66. 32.

Tex. 66. 33.

Lectio. 3.

dabat cum istis, quod omnia essent de natura ignis. Consequenter cum dicitur...

rea ea statuunt, cum hi qui incorporea, contra hos autem, qui permiscuerunt...

Quamobrem, nonnulli eam esse ignem putarunt. Is enim & subtilissimum est partium...

At Anaxagoras videtur quidem diuersum dicere animam & intellectum, ut prius quoque diximus...

Videtur etiam Thales ex his quae memorantur, motuum quidpiam animam existimasse...

Diogenes autem, ut etiam nonnulli alij, aerem, ratus esse omnium subtilissimum, & principium, propter...

Lectio.

aerem, & ex hoc habere virtutem cognoscendi & mouendi. Virtutem quidem cognoscendi habet...

principium, & propter hoc, cognoscere & mouere animam. Secundum quidem, quod primum est...

Similiter autem his & Alcmeon opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse...

Alij autem sanguinem, ut Critias, sentire animam maxime proprium esse existimantes...

Definiunt porro omnes animam tribus prope dixerim, motu, sensu, incorporeo...

Quantum vero ad ipsa principia, quia ipsi tria attribuebant animae, scilicet quod sit quid subtilissimum...

ipsam esse principium omnium rerum, & vsque ad hoc secuti sunt magistrum suum, scilicet Thaletem. Sed in hoc differunt...

re cognoscere, & mouere animam, quatenus quidem primum est, atque ex eo cetera cognoscere...

Heraclitus etiam principium esse dicit animam, siquidem exhalatione, ex qua cetera conficitur...

Similiter etiam, ac ij Alcmeon putasse de Anima videtur. Nam asserit eam esse immortalem...

Non desuerit etiam nonnulli moliores, qui aquam assererent, ut Hippo: adducti vero videntur ex genitura...

Alij autem sanguinem, ut Critias, sentire animam maxime proprium esse existimantes...

Epimuro omnia elementa praeter terram, iudicem aliquem nacta sunt, hanc vero nemo protulit...

Definiunt porro omnes animam tribus prope dixerim, motu, sensu, incorporeo, quorum vnum quodque redigitur ad principia...

Quantum vero ad ipsa principia, quia ipsi tria attribuebant animae, scilicet quod sit quid subtilissimum...

Hic namque arguebat quosdam qui dicebant animam esse sanguinem...

Consequenter cum dicitur: i. Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis considerans...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Quia vera posset quae rignare in consideratione de anima non facit mentionem de terra...

Et quia anima cognoscit omnia, dicunt ipsam componi ex omnibus principijs. Et hoc dicunt omnes, quia secundum quod ponunt principia, ita ponunt animam. Vnde quicumque ponunt vnam aliquam causam seu principium & elementum vnum, isti dicunt animam esse illud vnum, sicut iam patet, vt ignem, aut aerem seu aquam.

Item illi qui dicunt plura principia esse, isti similitur dicunt animam esse plura illa, sicut ex his componi. Et quia dixerat, quod omnes conueniunt in hoc, quod dicunt animam componi ex principijs, quia oportet cognoscere similitur, prater vnum scilicet, Anaxago. ideo cu dicitur, Anaxago. autem solus ostendit qualiter differat ab eis, dicens quod Anaxago. solus dicit intellectum esse impassibilem, nec habere aliquod commune aliquid, id est nulli eorum que cognoscit similitur.

Tex. cō. 35.

Sed qualiter cognoscit intellectus, neque Anaxago. dixit, neque est manifestum ex his que dicta sunt. Consequenter etiam est dicitur, nō colligit intentionem suam quantum ad contrarietates, quae in ipsis principijs sunt, dicens quod quidam ponunt principia contraria, & ij constituunt animam ex principijs contrarijs, sicut Emped. Dans. n. elementis caliditatem frigiditatem humiditatem, & siccitatem, & anima inesse contrarietates has. Dixit enim quod terra terra intumescit, aqua autem aqua &c. Quidam vero posuerunt principium omnium esse vnum elementorum, & illius qualitate appropinquauerunt animae, ij quidem, quibus caliditatem, qui dixerunt principium omnium esse ignem, illi vero qui dicunt primum principium omnium aqua, apponunt animae frigiditatem. Vnde secundum qualitates principiorum que ponunt, dicunt similitur esse animam, vt de natura caloris aut frigoris, & huiusmodi. Et hoc etiam ostendunt ex nominibus quibus nominant ipsam animam, quia illi qui dicebant animam esse de natura caloris, denominabant eam a zin vel zoin.

Tex. cō. 36.

Id est viuere quod denominatum est zoin quod est feruere. Illi vero qui dicebant animam de natura frigoris, nominabant eam psichron, quod est frigidum, vnde & ab hoc venit psichi, id est anima propter refrigerationem, quae salua animal ex respiratione. Sic ergo patet quod alij nominabant animam a vita, scilicet illi qui dicebant

Tex. cō. 38.

Et sic dicitur xē en τυχρόν ψυχή

cognoscit, constituitur ea ex omnibus principijs. Quicumque quidem igitur vna aliqua dicitur causam, & elementum vnum, & animam vnum ponunt vt ignem, aut aerem. Plura vero dicentes principia, & animam plura dicunt. In Anaxagoras autem solus impassibilem dicit intellectum, & nihil commune nulli aliorum habere. Huiusmodi autem cu sit, quomodo cognoscit, & pp quā causam, neq; ille dixit, neq; ex his quae dicta sunt, conspicuū est, nō quicumque autē contrarietates faciunt in principijs, & animam ex contrarijs constituit. Quicumque aut alterum contrariorum, vt calidum aut frigidum, aut aliud huiusmodi aliud, & animam similitur vnum aliquid horum ponit, vnde & nominibus consequuntur, vt calidum aut frigidum, quia propter hoc, & hoc viuere nominatum est. Qui autē frigidum propter respirationem & refrigerationem vocari animam. Tradita quidem igitur de anima, & propter quas causas dicunt sic, haec sunt.

LECTIO VI.

Considerandum autem primum quid de motu. Fortassis. n. nō solū falsum est, substantia ipsius hmoi eē qualē adiunt dicentes animam esse quod est ipsum mouens, aut possibile mouere, sed vnu quoddā impossibilem, inesse ipsi motu. Quod quidem igitur nō necesse sit mouens & ipsum moueri, prius dictū est. Duplīciter. n. mouet oē. Aut. n. sū alterū, aut sū seipsum. Secundū alterū dicim, quae cūq; mouent ex esse i eo quod mouet, vt nautae. Nō eū similitur mouent nauti. Haec quidē sū seipsum mouet, illi autē ex esse in eo quod mouet. Manifestum autem in partibus est. Proprium quidem enim motus pedum, ambulatio, haec autem & hominum est. Non inest autem nautis tunc, dupliciter itaque dicto moueri, nunc intendimus de anima, si per seipsum mouetur & participat motu.

ipsum de natura caloris. Alij autem respirationem, scilicet illi qui dicebant quod erat de natura frigoris. Ex his omnibus concludit dicens, quod haec sunt quae tradita sunt de anima, & propter quas causas sic dicunt de ipsa.

LECTIO VI.

Vpra posuit Philosophus opinioniones a priorum Philosophorum de anima, hic consequenter disputat contra eas. Sunt autē tria, quae dicti Philosophi attribuebant animae, scilicet quod sit principium motus, quod sit principium cognitionis, & quod sit incorporealisimum. Inter quae duo ex eis sunt quasi principia, quae primo & per se animam attribuebant, scilicet quod sit principium motus, & quod sit principium cognitionis. Tertium autem quod attribuebant animae, scilicet quod sit subtilissimum, quantum ad aliquid bene dicitur, quantum ad aliquid male. Si enim subtilissimum accipitur simpliciter dictum de anima, sic bene dicitur, & sine dubio anima incorporealisima & subtilissima est. Si autem non accipitur simpliciter, sed cum corpore, vt dicitur anima subtilissimum corpus sic male dicitur. Et istis Philosophorum non videntur nisi duobus tantis, scilicet motu & cognitione. Diuiditur autem pars ista in tres partes. Primo enim inquit de anima contra opinioniones Philosophorum secundum quas dixerunt ipsam animam esse principium motus. Secundo contra opinioniones eorum qui dixerunt ipsam esse principium cognitionis, ibi. Tertius autem modis traditis &c. Tertio vero mouet quandam questionem, vtrum scilicet mouere sentiat, & cognoscere attribuantur animae, sicut vni principio, vel sicut diuersis, ibi. Quoniam autem cognoscere animae est. Prima pars diuiditur in duas. In prima disputat contra ea quae dicuntur de anima secundum quod est principium motus, ex eo quod ponunt ipsam principium motus. Secundo contra quandam opinionem, quia supra hoc quod dixerunt animam esse principium motus, quidam attribuerunt ipsi animae aliquid aliud, scilicet quod sit numerus mouens seipsum, ibi. Multis autem his quae dicta sunt rationabilibus.

LECTIO VI.

Primum igitur de motu considerandum est, fortassis enim non solum falsum est talem eius esse substantiam, qualem asserunt qui dicunt animam esse id quod seipsum mouet, vel potest mouere, immo vnum de impossibilibus est, inesse ei motum. Ergo non necesse est id quod mouet, ipsum quoque moueri, prius dictum est. Sed cum bisariam omne moueatur, vel enim per aliud, vel per se: per aliud autem ea moueri dicimus, quaecumque mouentur, quia in eo quod mouetur sunt, ut nauigantes, non enim similitur mouentur, atque nauigium, id enim per se mouetur, illi vero quod in eo sunt quod mouetur, quod in partibus perspicuum est: pro prius iamque motus pedum, est in cessus, atque hic idē dominium est, sed tunc nō ad est nauigantibus. Cum inquam moueri bisariam dicitur, nunc consideramus de anima, an per seipsum moueatur, motusque particeps sit.

anima secundum quod est principium motus, ex eo quod ponunt ipsam principium motus. Secundo contra quandam opinionem, quia supra hoc quod dixerunt animam esse principium motus, quidam attribuerunt ipsi animae aliquid aliud, scilicet quod sit numerus mouens seipsum, ibi. Multis autem his quae dicta sunt rationabilibus.

Tex. cō. 39.

Prima pars diuiditur in duas. Primo enim disputat contra opinioniones illorum, qui attribuebant motum animae, secundum quod ipsi attribuerunt animae motum. Secundo inquit vtrum per aliquam aliam viam, motus animae attribui possit, ibi. Rationabilis autem dubitabit &c. Pars prima diuiditur in duas. Primo enim disputat in comuni contra illos qui dicunt animam principium motus. Secundo vero de seorsum ad quosdam rationes in specialem, ibi. Quidam autem & mouere &c. Prima pars diuiditur in duas. Primo enim manifestat suam intentionem. Secundo ponit rationes ad propositum ostendendum, ibi. Quatuor autem modis cum sit &c. Dicit ergo primo, quod sicut ex superioribus habetur, Philosophi ex duobus venerunt in cognitionem animae, scilicet motu & sensu. Et inter haec primo considerandum est de motu. Omnes autē Philosophi qui venerunt in cognitionem animae ex motu, hoc principium habebant commune, scilicet quod o. nne quod mouet, mouetur: vnde quia naturale est animae quod moueret, credebant quod ei sit conaturale quod moueretur, & hoc habere animam ex substantia sua, vnde & ponebant in eius definitione motum, dicentes animam esse quid mouens seipsum. Est ergo hic contra duo disputandum, scilicet contra rationem positionis, & contra ipsam positionem, vtrumque enim est falsum. Nam & ratio positionis istorum, falsa erat, & eorum positio. Hoc enim quod supponebant tamquam per se verum, scilicet quod omne quod mouetur mouetur seipsum, sic probatur in 8. Phy. vbi ostenditur quod est quoddam mouens immobile, & quantum ad hoc pertinet, breuiter potest ostendi, quod si aliquid mouet, non oportet quod mouetur. Constat enim, quod secundum quod mouet, est in actu secundum quod mouetur, est in potentia, & sic idem, secundum idem, est in actu & potentia, quod est inconueniens. Sed hoc praetermissio disputemus ad positionem eorum, vtrum scilicet anima moueatur. Dicebant autem isti duo, quod anima mouetur, & quod motus esset de substantia animae. Aristo. autem vtrumque negat dicens, quod hoc dicit, quia non dicitur probauerat hoc quod dicit, non solum falsum est quod mouens sit de substantia animae, secundum quod dicunt diffinientes ipsam, dicentes animam esse quod est seipsum mouens, aut possibile mouere, sed totaliter impossibile est ipsi animae conuenire quod moueatur. Et hoc prius dictum est in 8. Phy. videlicet quod nō sit necesse omne mouens moueri. In mouere, & etiam seipsum, duo sunt, vnum mouens & aliud motū, & impossibile est quod illud quod est mouens moueatur per se. In animalibus autem licet nō moueatur per se pars mouens, mouetur tamen per accidens. Omne enim quod mouetur, mouetur dupliciter, quia vel secundum se, vel secundum alterum, seu per accidens, secundum se quando res ipsa mouetur, vt nautis, per accidens, vel secundum alterum, quando nō mouetur ipsam, sed illud in quo est, sicut nauta in nauī mouetur, non quia ipse moueatur, sed quia nauis mouetur. Vnde haec est vera, nauis mouetur secundum se, nauta vero secundum accidens. Et quod nō mouetur nauis per se, patet, quia quando aliquis mouetur per se, mouetur secundum partes suas, sicut in ambulatione prius est pedum ambulatio, & hoc, cum est nauta in nauī, non inest ei. Sic ergo patet quod moueri dicitur dupliciter, scilicet se, & se acc. d. sed ista attribuebant animae moueri secundum se, & ideo praetermissio ad praesens, vtrum anima moueatur per accidens, intendamus de anima si mouetur secundum se & participat motu, sicut isti dicebant. Et quod nō mouetur per se probat Arist. sex rationibus. Circa quas rationes considerandum est, quod licet rationes Arist. parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces, quia sunt ad positionem. Aliter enim argumentandum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere, c. sed qui arguit ad positionem procedit ex datis, & ideo frequenter Arist. & quando argumentatur ad positiones, videtur quod inducat rationes parum efficaces, quia procedit ex datis ad intermedium positionem. Sic ergo primam rationem ponit ibi. b. Quae talis est. Si anima mouetur, aut mouetur per se, aut per accidens. Si per accidens, tunc motus non erit de substantia animae, quod est contra eos, sed mouetur sicut album & tricubito, quae mouetur secundum accidens, & ideo non exigitur ad hoc locus ipsi. Si vero mouetur per se, ergo mouetur aliqua specie motus. Species autem motus sunt quatuor, scilicet secundum locum, augmentum, & decrementum, & alterationem. Generatio enim & corruptio non sunt proprie motus, sed mutationes, quia motus sunt successiui, sed generatio & corruptio sunt mutationes instantaneae. Ergo anima mouebitur aliqua specie istorum motuum, vel secundum augmentum, vel secundum decrementum, vel secundum alterationem. Si ergo mouetur aliquo istorum, & o. s. hi motus sunt in loco, ergo anima erit in loco. In hac autē ratione videtur esse duo dubia. Vnum de hoc quod dicitur, quod omnes dicti motus sunt in loco, quod quidem de locali & de motu augmenti & decrementi manifestum est. Sed de alteratione videtur difficile. Quod quidem sic intelligitur ab aliquibus, quia n. omne quod alteratur est corpus & corpus est in loco, ideo alteratio dicitur fieri in loco. Sed hoc non saluat litteram Arist. quia Arist. dicit quod huiusmodi motus sunt in loco, & nō sunt in loco. Et ideo dicendum, quod sine dubio alteratio est in loco. Aliud n. est motus in loco, & aliud motus esse in loco. Alteratio non est in loco, sed in loco. Na in alteratione oportet quod sit appropinquatio alterationis ad alteratum, & sine hoc nihil alteratur. Vnde cum appropinquatio fiat per motum localem, oportet quod sit ibi motus localis vt causa. Secundum dubium est, quia si motus non erit inconueniens si anima esset in loco, cum ponerent eam moueri per se, & ideo non videtur valere sua ratio. Ad hoc autem, potest respondere dupliciter. Vno modo, quod istud inconueniens, deducit per sequentes rationes. Alio modo, quia propter hoc est inconueniens, quia si anima esset in loco, oporteret quod assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, & sic non esset forma totius corporis. Secundam rationem ponit cum dicit. c. Quae talis est. Si anima mouetur per se, secundum locum, mouetur naturaliter, omne autē quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, sed si mouetur naturaliter, quiescit naturaliter, & si quiescit naturaliter, quiescit violenter, ergo anima mouetur violenter, & quiescit violenter. Sed hoc est impossibile, scilicet quod mouetur violenter, & quiescat violenter, quia motus animae & quies sunt voluntarij. In hac autem ratione videtur dubium esse, scilicet quod id quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, nam coelum mouetur naturaliter, non tamen violenter. Ad hoc dicitur quod illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera, quia illi nullum corpus ponebant naturaliter motum, nisi quatuor elementa in quibus videmus motus & quies naturaliter & violenter fieri, & secundum hoc procedit ratio. Tertiam rationem ponit cum dicit. d. Quae talis est. Illi dicunt quod anima mouetur, & ex hoc mouetur corpus, & haec motum dicunt habere ab aliquo elementorum, aut

Tex. cō. 40.

Amplius autē si natura mouetur, & violentia mouebitur, & si violentia, & natura. Eodē autē modo se habet de quiete. In quod enim mouetur natura & quiescit in hoc natura. Similiter autē & ad quod mouetur violentia, & quiescit in hoc violentia, quales autem violenti motus animae erunt & quietes, neque fingere volentibus facile est reddere.

Tex. cō. 41.

Amplius, siquidē sursum mouebitur, ignis erit, si vero deorsum, terra: hi enim

Tex. cō. 34.

Quatuor autē motus cum sint, loci mutationis, alterationis, augmenti, & decrementi, aut secundum vnu horum mouebitur, aut secundum plures, aut oēs. Si vero mouetur non secundum accidens, natura inerit motus ipsi. Si autem hoc, & locus. Omnes n. dicti motus in loco sunt. Si autē est substantia animae, mouere seipsum, non secundum accidens moueri ipsi inerit sicut albo & tricubito, mouetur enim & haec, sed secundum accidens. Cui enim haec in sunt, mouet illud corpus. Vnō nō est loc' ipsorum. Aīq; autē erit, siquidē natura motu participat.

Considerandum est, quod licet rationes Arist. parum videantur valere, nihilominus sunt efficaces, quia sunt ad positionem. Aliter enim argumentandum est ad eum qui simpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet procedere, c. sed qui arguit ad positionem procedit ex datis, & ideo frequenter Arist. & quando argumentatur ad positiones, videtur quod inducat rationes parum efficaces, quia procedit ex datis ad intermedium positionem. Sic ergo primam rationem ponit ibi. b. Quae talis est. Si anima mouetur, aut mouetur per se, aut per accidens. Si per accidens, tunc motus non erit de substantia animae, quod est contra eos, sed mouetur sicut album & tricubito, quae mouetur secundum accidens, & ideo non exigitur ad hoc locus ipsi. Si vero mouetur per se, ergo mouetur aliqua specie motus. Species autem motus sunt quatuor, scilicet secundum locum, augmentum, & decrementum, & alterationem. Generatio enim & corruptio non sunt proprie motus, sed mutationes, quia motus sunt successiui, sed generatio & corruptio sunt mutationes instantaneae. Ergo anima mouebitur aliqua specie istorum motuum, vel secundum augmentum, vel secundum decrementum, vel secundum alterationem. Si ergo mouetur aliquo istorum, & o. s. hi motus sunt in loco, ergo anima erit in loco. In hac autē ratione videtur esse duo dubia. Vnum de hoc quod dicitur, quod omnes dicti motus sunt in loco, quod quidem de locali & de motu augmenti & decrementi manifestum est. Sed de alteratione videtur difficile. Quod quidem sic intelligitur ab aliquibus, quia n. omne quod alteratur est corpus & corpus est in loco, ideo alteratio dicitur fieri in loco. Sed hoc non saluat litteram Arist. quia Arist. dicit quod huiusmodi motus sunt in loco, & nō sunt in loco. Et ideo dicendum, quod sine dubio alteratio est in loco. Aliud n. est motus in loco, & aliud motus esse in loco. Alteratio non est in loco, sed in loco. Na in alteratione oportet quod sit appropinquatio alterationis ad alteratum, & sine hoc nihil alteratur. Vnde cum appropinquatio fiat per motum localem, oportet quod sit ibi motus localis vt causa. Secundum dubium est, quia si motus non erit inconueniens si anima esset in loco, cum ponerent eam moueri per se, & ideo non videtur valere sua ratio. Ad hoc autem, potest respondere dupliciter. Vno modo, quod istud inconueniens, deducit per sequentes rationes. Alio modo, quia propter hoc est inconueniens, quia si anima esset in loco, oporteret quod assignaretur sibi locus proprius in corpore separatus, & sic non esset forma totius corporis. Secundam rationem ponit cum dicit. c. Quae talis est. Si anima mouetur per se, secundum locum, mouetur naturaliter, omne autē quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, sed si mouetur naturaliter, quiescit naturaliter, & si quiescit naturaliter, quiescit violenter, ergo anima mouetur violenter, & quiescit violenter. Sed hoc est impossibile, scilicet quod mouetur violenter, & quiescat violenter, quia motus animae & quies sunt voluntarij. In hac autem ratione videtur dubium esse, scilicet quod id quod mouetur naturaliter, mouetur violenter, nam coelum mouetur naturaliter, non tamen violenter. Ad hoc dicitur quod illa propositio secundum veritatem falsa est, sed secundum positionem vera, quia illi nullum corpus ponebant naturaliter motum, nisi quatuor elementa in quibus videmus motus & quies naturaliter & violenter fieri, & secundum hoc procedit ratio. Tertiam rationem ponit cum dicit. d. Quae talis est. Illi dicunt quod anima mouetur, & ex hoc mouetur corpus, & haec motum dicunt habere ab aliquo elementorum, aut

Item si natura mouetur, & si etiā moueri possit, & si ui, etiam natura. Eodem etiam modo res habet de quiete, ad quod enim natura mouetur, in eo quoque natura quiescit, similitur etiam ad quod ui mouetur, in eo quoque ui quiescit. Qui autem violenti motus animae erunt, quietes, ne si fingere quidem uelis, facile describas.

Item, si sursum mouebitur, erit ignis, si deorsum, terra: hi enim

Quatuor autē motus cum sint, loci mutationis, alterationis, augmenti, & decrementi, aut secundum vnu horum mouebitur, aut secundum plures, aut oēs. Si vero mouetur non secundum accidens, natura inerit motus ipsi. Si autem hoc, & locus. Omnes n. dicti motus in loco sunt. Si autē est substantia animae, mouere seipsum, non secundum accidens moueri ipsi inerit sicut albo & tricubito, mouetur enim & haec, sed secundum accidens. Cui enim haec in sunt, mouet illud corpus. Vnō nō est loc' ipsorum. Aīq; autē erit, siquidē natura motu participat.

Amplius autē si natura mouetur, & violentia mouebitur, & si violentia, & natura. Eodē autē modo se habet de quiete. In quod enim mouetur natura & quiescit in hoc natura. Similiter autē & ad quod mouetur violentia, & quiescit in hoc violentia, quales autem violenti motus animae erunt & quietes, neque fingere volentibus facile est reddere.

Amplius, siquidē sursum mouebitur, ignis erit, si vero deorsum, terra: hi enim

ant ergo sequitur motum ignis, aut terræ, aut aliorum elementorum. Si ergo participat motum ignis, mouebitur solum sursum, si terræ, deorsum. Sed hoc est falsum, quia anima mouet ad omnem partem. Et hæc ratio procedit ex suppositione. Quartam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 41.

sum terra, Horū enim corporū motus, hi sunt. Eadem autem ratio & de medijs.

Quonia autem v̄ mouere corp⁹, rationale est his mouere motibus, quibus & ipsa mouetur. Si aut hoc, & conuertentibus erit dicere verum, quod secundū qd corpus mouet, hoc & ipsa. Corpus aut mouetur sū loci mutatione, quare & anima mouebitur sū corpus, aut tota, aut secundū partes trāslata. Si aut hoc contingit, & exuante, iterū ingredi continget, fieri nullo modo potest, vt mortui reuiuiscant. Ad hoc autem sequitur, resurgere mortua animalium.

Tex. cō. 42.

Motū autē secundū accidēs, & ab altero moueatur. Depellitur. n. vtique violentia animal. Non oportet autem cui a seipso moueri inest in substantia, hoc ab alio moueri, nisi secundū accidens, sicut neque quod secundum se bonum, aut propter se ipsum, hoc quidem propter aliud esse, hoc autem alterius causa. Animam autem maxime dicet aliquis vtique a sensibilibus moueri, siquidem mouetur.

Tex. cō. 43.

At vero si mouet ipsa seipsā, & ipsa mouetur vtique. Quare si ois mot⁹ ex distātia est ab eo qd mouetur, secundū qd mouetur, & anima distabit vtique; a substantia ipsius secundū seipsam, nisi secundū accidēs seipsam moueat, sed est motus substantiæ ipsius p se.

LECTIO VII.

Vidam autem & mouere animā dicunt corp⁹ in quo ē, sicut ipsa mouetur, vt Democritus similiter dicens Philippo comædiarum didascalō. Refert enim Dædalū mobilē fecisse lignēā Venerē, cum in illam infuodisset argentum fusile, similiter autē & Democritus.

Quæ talis est. Constat quidd illud quod secundum se inest alicui rei, non est necesse quod inest ei secundū aliud, nisi forte per accidens. Si ergo inest animæ quod moueat secundum se, & secundum naturam suam, necessarium est quod anima sit mobilis secundum se, ergo non indiget quod moueatur per aliud & ab alio. Sed nos videmus, quod mouetur a sensibilibus in sentiendo, & ab appetibilibus

in appetendo, non ergo anima per se mouetur. Ad hoc obicit Platonici dicentes, quod anima non mouetur a sensibilibus, sed occurrunt motui animæ, in quantum anima distat per ea. Sed hoc est falsum, quia sicut Aristo. probat, intellectus possibilis reducitur per ipsa se licet per species rerum sensibilibus, in actum, & ideo oportet quod moueatur ab eis hoc modo. Sexta rationem ponit cum dicit.

motus, horum corporum sunt. Eadem ratio est de intermedijs.

Item, quia videtur mouere corpus, conseruatum est, vt ips illud moueat motibus, quibus & ipsa mouetur, quod si in ea est, etiam facta conuersione, dicere verum est, quo corpus mouetur, & ipsam moueri, at vero corpus la tione mouetur, quare & anima mouebitur quomodo corpus, aut tota, aut partibus demigrando. Sin autem id fieri potest, fieri etiam poterit vt egressus in introeat, cui consequens fuerit, vt mortua animalia, vsurgant.

Motu porro, qui per accidens fit, etiam ab alio moueri possit, fieri enim potest, vt vt animal impellatur, non oportet autē cuius in substantia inest, vt a se ipso moueatur, id ab alio moueri, nisi forte per accidens, quemadmodum, neque quod per se bonum, aut propter se, id per aliud esse, aut alterius causa. Animam autem maxime dixerit quispiam a sensibilibus moueri, si mouetur.

Iam vero si mouet ipsa seipsam, ipsa quoque moueatur. Quare si ois motus recessus est eius quod mouetur, quatenus mouetur, anima enim recedere possit ex substantia, si non ex accidenti se ipsam moueat, sed motus sit substantia ipsius per se.

LECTIO VII.

Vt etiam qui dicant, animam mouere corpus in quo est, vt ipsa mouetur, vt Democritus, similiter dicens ac Philippo Comicus, inquit enim Dædalum fecisse ligneam illam Venerem, qua moueretur infuso argento fusili. Similiter etiam Democritus asserit, Inquit enim dum mouetur orbis indiui

LECTIO VII.

Vpra posuit Philo sophus rationes in communi contra eos qui posuerunt animā secundum se moueri, hic vero ponit rationes in speciali contra quosdam, qui aliquid specialis difficultatis videntur dixisse circa opinionem eorum de motu animæ. Et circa hoc tra facit. Primo enim ponit rationes ad opinionem Democriti. Secundo vero ad opinionem Platonis, ibi. Eodem autē modo ad &c. Tertio vero ad quandam aliam opinionem, ibi. Alia autem quedam opinio &c. Circa primū duo facit. Primo enim ponit opinionem Democriti de motu animæ, & exponit eam. Secundo vero obicit in contrariū, ibi. Nos autem interrogabimus. Circa primū sciendum est, quod in precedentibus ponitur vna ratio, scilicet in quarta Aristor. contra illos qui ponunt animam moueri secundum se, & ex hoc mouet corpus, quod si anima mouet corpus, necesse est quod illis motibus moueat, quibus ipsa mouetur. Et hoc concedebant quidam, qui dicunt animam mouere corpus in quo est, sicut ipsa mouetur, id est illis motibus mouere quibus ipsa mouetur. Et hic fuit Democritus, & inducebat ad hoc similitudinem, quia erat quidam magister comediarum nomine Philippus. Hic recitauit in libris suis, quod quidam

lectio. 5.

ex. cō. 45.

nomine Dædalus fecit statuam ligneam dea Veneris, & hæc statuæ erat mobilis ex eo quod erat intus argentum fusile, id est viuum, & mouebatur motu ipsius argenti viui, simile ergo huic dicit Democritus in opinione sua de motu animæ. Dicit enim quod anima est composita ex indiuisibilibus sphaeris vt superius patet. Et quia hæc indiuidi indiuisibiles sphaere, id est atomi figuræ rotundæ, conueniunt mouentur, ex eo quod nunquam quiete sunt, contrahunt & mouentur totum corp⁹, secundum quod mouentur. Deinde cum dicit.

Obicit Aristo. Contra hæc opinionem Democriti, duabus rationibus. Prima ratio talis est. Constat quod anima non solum est causa motus in animali, sed etiam motus. Sed secundum opinionem Democriti, anima non est causa quietis, licet sit causa motus in animali, quia difficile, aut impossibile est dicere, quia illa corpora sphaerica indiuisibilia quiete sunt, cum nunquam in motu permanent, vt dictum est. Secundam rationem ponit cum dicit.

Quæ talis est. Constat quod motus quæ argenti viuum causat in statuæ, non est motus voluntarius, sed violentus. Sed motus anime non est violentus, sed voluntarius, quia mouet per voluntatem & intellectum, & ideo nulla (vt videtur) est positio Democriti. Deinde cum dicit.

Ponit opinionem Platonis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Platonis. Secundo reprobat eam, ibi. Primū igitur &c. Circa primū duo facit. Primo ostendit similitudinem opinionis Platonis ad opinionem Democriti. Secundo explicat opinionem Platonis de anima, ibi. Constituitur autem ex elementis &c. Dicit ergo primo quod sicut Democritus posuit corpus moueri ab anima in quantum anima conuenit ipsi moueri, ita & Timæus q. introducit a Platone loquens, assignat rationem qualiter anima mouet corpus. Dicit enim quod anima mouet corpus, in quantum ipsa mouetur, propter hoc quod anima conuenit ei corpori per modum cuiusdam colligationis. Deinde cum dicit.

Explicat opinionem Platonis. Et primo exprimit constitutionem substantiæ ipsius. Secundo exponit quomodo ex ea procedit motus, ibi. Aspectum rectum in circulum reflexit. Circa primū sciendum est, quod Plato hæc verba quæ hic ponuntur in Timæo psequitur loquens de anima mundi quam imitantur, secundum ipsam, inferiores animæ. Et ideo per hoc quod hic tangitur de natura animæ mundi, tangitur quodam modo natura omnis animæ. Sciendum est igitur, quod sicut supra dictum est, Plato posuit substantiā omnium re, un esse numerum ratione superius dicta. Elementa autem numeri ponebat vnum, q. formale, & duo, q. materiale. Ex vno enim & duobus omnes numeri constituntur. Et quia impar numerus quodammodo retinet aliquid de indiuisione vnitatis, posuit duo elementa numeri par & impar, & impari attribuit identitatem & finitatem, pari autem attribuit alteritatem & infinitatem. Cuius signum tangitur in tertio Phy. quia si supra vnitatem impares numeri per ordinem addantur, semper producent eadem figura numeraria. Puta si supra vnum addantur tria, qui est primus impar, confurgunt ipsum quatuor qui est numerus quadratus, quibus rursus si addatur secundus impar, scilicet quinarius, confurgit non uenerarius, qui item est numerus quadratus, & sic semper in infinitum, sed in numeris paribus semper surgit alia & alia figura. Si enim vnitatem addatur binarius, qui est primus par, confurgit ternarius, qui est numerus triangularis, quibus si rursus addatur quaternarius, qui est secundus par, confurgit septenarius, qui est septangule figuræ, &

Tex. cō. 26.

sic in infinitum. Sic ergo Plato ponebat idem, & diuersum esse elementa omnium rerum, quorum vnum attribuebat numero in partibus, aliud vero numero pari, quia vero substantiam animæ ponebat median inter substantias superiores, quæ semper eodem modo se habent, & substantias corporeas in quibus alteritas, & motus inuenitur. Posuit autem animam consistere ex his elementis, ex eodē & diuerso, & ex numeris paribus & imparibus. Medietatem enim debet esse affine vtique extremis. Et ideo dicit, quod posuit eam conuenientiam ex elementis. Item sciendum est, quod in numeris sunt diuersæ proportionēs & infinitæ, quarum aliquæ sunt harmoniæ, id est consonantiarum causa. Nam dupla proportio est causa consonantiæ quæ dicitur diapason, sesquialtera proportio causat consonantiam quæ dicitur diatessaron, sesquioctaua proportio causat tonum, & alie consonantiæ, quibusdam alijs proportionibus causantur, puta ea quæ est composita ex diapason & diapente, causatur ex tripla, ea quæ sub diapason causatur ex qua drupla, quam quidem Pythagoras deprehendit, vt Boet. refert in musica, ex percussione quatuor malleorum, qui consonantes sonos reddebant, secundum prædictas proportiones, puta si vnus malleus ponderaret 12. vncias, alius 9. alius 8. alius 6. Ille qui esset 12. haberet duplam proportionem ad eum qui 6. & redderet eum eo consonantia diapason. Ille autem qui est 12. ad eum qui 8. subsexquialtera proportione, & consonat secundum diapente, & similiter qui 9. ad eum qui 6. Item qui 12. ad eum qui 9. est in sesquialtera proportione, & consonat cum eo diatessaron, & similiter qui 8. ad eum qui 6. Qui autem 9. ad eum qui 8. cum sit in sesquioctaua proportione, consonat secundum tonum. Licet autē Plato posuerit res omnes ex numeris constitui, non tamen ex numeris habentibus proportionēs harmonicas, sed animam posuit esse constitutam secundum numeros habentes huiusmodi proportionēs. Et ideo dicit, quod posuit eam & dispartitam & id est q. dispartitam, & secundum harmonicos numeros. Id est secundum numeros proportionatos ad inuicem secundum musicam proportionem. Posuit enim ex his numeris animam constitutam, ex vno, duobus, tribus, 4. 8. 9. 27. in quibus huiusmodi proportionēs inueniuntur, duplici autem ex causa animam posuit constitutam ex numeris harmoniis. Vna est, quia vnum quodque delectatur in eo quod est sibi simile & connaturale, videmus autem quod anima delectatur in omnibus harmonizatis, & offenditur ex his quæ sunt præter debitam harmoniam, tã in sonis quam in coloribus, quam etiam in quibuscumque sensibilibus vnde videtur harmonia de natura animæ esse. Et hoc est quod dicit, Anima habet sensum, i. cognitionem. Con naturalem harmoniæ. Alia ratio est, quia Pythagorici & Platonici posuerunt ex moribus colorum provenire sonos optimæ harmonizatos, & quia motus cælestes ponebant esse ab anima mundi, posuerunt animam esse ex numeris harmoniis, vt posset causare motus harmonizatos. Et hoc est quod dicit, Et vt omne, id est vniuersum feratur secundum consonantes motus. Deinde cum dicit.

Docet quomodo ex anima procedat motus cælestis, vbi considerandum est quod omnes numeri secundum naturalem ordinem accepti, linealiter dispositi sunt secundum rectitudinem, prout vno addit super alterum. Sed si accipiat homo quasi in vna rectitudine totam seriem duplorum, & in alia totam seriem triplorum, & in alia totam seriem quadruplorum, & sic de alijs, quia igitur homo sua cognitione potest circa numeros operari, hoc & Deus facit con

interrogabimus, num illud idem etiam quiescere faciat? At quod idem patio id faciet, difficile est, immo vero dictu impossibile.

Omnino non ita videtur anima mouere animal, sed et alio quodam, & intellectu.

Eodem etiam modo Timæus dicit animam mouere corpus, quod enim ipsa moueatur corpus etiam mouere, propter ea quod connexa sit cum ipso.

Constantem enim ex elementis, & dispartitam harmoniis numeris, in inueniuntur sensum harmonia habeat, vtque vniuersum feratur consonis latitudinibus.

Rectitudinem in orbem torfit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus vnum diuisit in septem circulos, tamquam essent cæli motus, animæ mot⁹.

Constat autem ex elementis, & dispartitam harmoniis numeris, in inueniuntur sensum harmonia habeat, vtque vniuersum feratur consonis latitudinibus.

Rectitudinem in orbem torfit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus vnum diuisit in septem circulos, tamquam essent cæli motus, animæ mot⁹.

Constat autem ex elementis, & dispartitam harmoniis numeris, in inueniuntur sensum harmonia habeat, vtque vniuersum feratur consonis latitudinibus.

Rectitudinem in orbem torfit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus vnum diuisit in septem circulos, tamquam essent cæli motus, animæ mot⁹.

Constat autem ex elementis, & dispartitam harmoniis numeris, in inueniuntur sensum harmonia habeat, vtque vniuersum feratur consonis latitudinibus.

Rectitudinem in orbem torfit, & cum diuisisset vnum in duos circulos duobus punctis connexos, rursus vnum diuisit in septem circulos, tamquam essent cæli motus, animæ mot⁹.

fituendo substantias rerum ex numeris i vnde in constituendo sub...

LECTIO VIII.

Rimū quidē igitur non benedicitur, animā magnitudinem esse. Eam enim que omnis, talē esse vult...

LECTIO VIII.

Rimum igitur non recte habet, dicere animam esse magnitudinem. Animam enim vniuersi nimirum talē esse vult...

Nam quo tandem pacto si magnitudo sit qualibet suarum intelliget partium? atque adeo partium, quae uel in magnitudine, uel in puncto consistat...

tamen Arist. ne aliq ex hoc erret, disputat contra eum, secundum quod uerba sonant. Primo ergo Arist. circa primam rationem, manifestat, de qua anima Plato intellexit, scilicet de anima vniuersi...

Text. 46.

Text. 47.

Text. 48.

Text. 49.

inquantum scilicet occurrit & obulat speciebus intelligibilibus, & ad...

dum punctum, si oportet & hoc parte dicere. Siquidē igit in puncto, haec aut infinita, manifestū est...

c Amplius, quomodo intelliget partibile imparibili, aut imparibile partibili? d Necessarium autem esse circulum in intellectu hunc. Intellectus quidem enim motus, intelligentia, circuli aut circulatio...

e Amplius autem, si eadem circulatio multoties est, oportebit multoties intelligere idem.

Ad q. Quae talis est. Tu dicis intellectum esse circulum & dicis intellectum moueri...

care, si igitur puncto, ea autem sunt infinita, constat eum nunquam pertransiturum, in magnitudine, sepius aut infinities idem intelliget, cum tamen rideatur, uel semel fieri posse, quod si fat sit tangere quilibet partium, quid oportet in orbem moueri, aut omnino magnitudinem habere? Sin necessarium est intelligere toto circulo tangentem, quanam erit actio quae partibus fit?

Item, quomodo intelliget partibile imparibili, aut imparibile partibili?

Necessarium porro est, intellectus esse circulum hunc, nam motio intellectus, intellectio est, circuli uero circunuectio. Ergo si intellectio est circunuectio, & circulus etiam erit intellectio, cuius talis circunuectio intellectio est. Immo uero semper aliquid intelliget, & quidem oportet, si quidem perennis est circunuectio. Actiuarum enim intellectuum terminus sunt, omnes enim aliterius gratia sunt. Coniuncti uero etiam a rationibus terminantur, Ratio autem omnis uel diffinitio est, uel demonstratio. Demonstrationes uero & a principio sunt, & habent quodammodo finem syllogismum, aut conclusionem, quod si non terminantur, at saltem non retro commeant ad principium, sed medium semper & extremum adhibentes, re-feruntur ad principium comment. Diffinitiones etiam omnes terminatae sunt.

Item si saepius eadem fiat circunuectio, sepius idem intelligere oportebit.

generibus, sed accipitur quasi primum genus generalissimum, nec etiam est descendere in infinitum in speciebus, sed est stare in specie specialissima. Vnde genus generalissimum est principium, species uero specialissima, sicut terminus seu finis in diffinitionibus. Et sic patet, quod omnis intelligentia principium habet & finem actu. Quintam rationem ponit cum dicit.

e Quae pendet quodammodo ex precedenti, & est quasi quoddam membrum eius: supra enim probatum est quod si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligentia erit circulatio, & probauit superiori ratione quod intelligentia non est circulatio, & hoc idem probat hic tali ratione. Videmus quod haec differentia est inter circulationem & alios motus, quia impossibile est in alijs motibus vnum & eundem motum reiterari super eandem quantitatem multoties. Et hoc apparet deducendo per singulas species motus. In alteratione enim impossibile est eundem motum super idem reiterari, non enim idem secundum idem de albo S. Tho. sup. Aia. B. fit in-

Text. 46. Text. 47.

Text. 48.

Text. 49.

fit nigrum & de nigro album. In motu etiam augmenti impossibi-

Tex. cō. 49.

Adhuc autem, intelligentia assimilatur cuida statui & quieti magis quam motui, eodem autem modo & syllogismus.

Tex. cō. 50.

Incerta est etiam causa, cur cœlum circumferatur, neque enim anima substantia causa est quamobrem circumferatur, sed per accidens ita mouetur, neque corpus est causa, sed illi potius anima, neque uero quod melius dicitur, atque oportebat Deum propterea facere animam circumferri, quod melius sit ei moueri, quam stare, & ita moueri, quam aliter. Sed quoniam hæc consideratio alijs est dispensationibus accommodatior, eam in præsentia præmittamus.

Tex. cō. 51.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent, Compingunt enim & immittunt corpus Animam, nihil præterea distinguentes, quam ob causam, & quomodo se habent corpore. Quod tamen necessarium esse videtur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil inest adinuicem quibuscunque. Hi autem solum conatur dicere quale quod sit anima, de susceptio autem corpore ni-

Tex. cō. 52.

Quæ talis est. Si in telligentiâ circulatorio est, ut tu dicis, debet al' similari motui, sed nos videmus totum contrarium, quia intelligentia magis assimilatur quieti quam motui, ergo intelligentia non est circulatorio. Quod autem magis assimilatur quieti quam motui, patet, quia sicut ipse dicit in 7. Phy. non potest fieri aliquis sapiens quando motus ei non residet nec quiescit. Vnde in pueris & in omnibus in quibus motus non quiescit, non de facili inuenitur sapientia. Sed tunc aliquis sapientiam acquirit quando quiescit, vnde dicit quod in quiescendo & sedendo, anima sapiens fit & prudens. Sed quia possit dici quod hoc verum est de simplici intelligentia, sed non de syllogismo, id Arist. dicit quod eodem modo & syllogismus assimilatur magis quieti quam motui. Et hoc patet. Ante enim quam sit syllogizatum de aliqua re, intellectus & mens hominis fluctuat ad vnam & ad aliam partem, & non quiescit in aliqua. Sed quando iam est syllogizatum, de terminata inheret vni parti & quiescit in illa. Septimam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 53.

Quæ talis est. Constat quod beatitudo animæ est in intelligentia, sed beatitudo non potest esse in eo quod est volentum & præter naturam, cum sit perfectio & finis vltimus animæ, ergo cum motus non sit secundum naturam & secundum substantiam animæ, sed præter naturam eius, impossibile est quod intelligere, quod est operatio animæ, & in quo est beatitudo animæ, sit motus, ut Plato dicebat,

Quod autem motus sit præter naturam animæ patet ex positione Platonis. Ipse enim dixit animam componi ex numeris, & postea dicit eam dispartitam in duos circulos, & hos reflexit in 7. & ex hoc sequitur motus, ex quo apparet quod motus non inest ei naturaliter, sed per accidens. Octauam rationem ponit cum dicit.

Item intellectio similis est quieti potius cuidam & statui. Eodem etiam modo syllogismus.

Quin ne beatum, quidem est, quod non facile, sed uiolentum est. Quod est motus eius non substantia, utique præter naturam mouebitur.

Laboriosum etiam est coniunctum esse cum corpore, nec posse ab eo solui, & insuper etiam fugiendum, si qui dem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum dicitur solent, & inter plerosque conuenit.

Incerta est etiam causa, cur cœlum circumferatur, neque enim anima substantia causa est quamobrem circumferatur, sed per accidens ita mouetur, neque corpus est causa, sed illi potius anima, neque uero quod melius dicitur, atque oportebat Deum propterea facere animam circumferri, quod melius sit ei moueri, quam stare, & ita moueri, quam aliter. Sed quoniam hæc consideratio alijs est dispensationibus accommodatior, eam in præsentia præmittamus.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent, Compingunt enim & immittunt corpus Animam, nihil præterea distinguentes, quam ob causam, & quomodo se habent corpore. Quod tamen necessarium esse videtur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil inest inter se quibuslibet. Hi uero solum aggrediuntur dicere, quale quod sit Anima, de recepturo autem corpore nullam addunt distinctionem, quasi possibile sit secundum Pythagoricas

ter non inest animæ in substantia sua, sed per accidens, quia (ut dictum est) anima mouetur per se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiã per naturam ipsius corporis celestis, quia corpus non est causa motus animæ, sed anima est magis corpori causa quod moueatur. Si autem dicitur quod per finem, non potest assignari alijs finis determinatus in eis, cui queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi quod sic deus uoluerit eum moueri. Sed Deus propter aliquam causam dignatus est cœlum potius moueri quam manere, & moueri sic. circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, in alio tractatu. in lib. de Cœlo, ideo dimittamus ipsam ad præsens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quæ non solum est contra Platonem, sed etiã contra multos alios, & ducens est ad inconuenientiam, & ostendens eorum positiones deficientes, quæ talis est. Constat quod inter motus & motum est aliqua proportio, & inter agens & patiens, & inter formam & materiam. Non similiter enim quilibet forma cuilibet corpori conuenit & vnitur, neque omne agens agit in omne patiens. Neque quodlibet mouens mouet quodlibet

quodlibet motum, sed oportet quod sit inter ea aliqua comunicatio & proportio, ex qua hoc sit aptum natum mouere, illud uero moueri. Patet autem quod isti Philosophi posuerunt animam esse in corpore & mouere corpus, cum ergo loquantur de ipsa natura animæ, uideatur etiam necessarium quod aliquid dixerent de natura corporis, propter quod causam vnatur corpori, & quæ se habeat corpus ad eam, & quomodo comparatur corpus ad animam. Non ergo sufficienter determinat de anima, dum conatur dicere solum quale quid sit anima, & negligit ostendere quale quid sit corpus suscipiens ipsam. Ex quo conuenit eis illud quod in fabulis Pythagoricis habetur, quod quilibet anima i quodlibet corpus ingrediatur, puta licet casu cõingat in corpus elephantis intrare animam muscæ.

Tex. cō. 54.

Lia autem quædam opinio tradita est de anima credibilis quidem multis, & nulla inferior eorum, quæ dicitur sunt, rationibus tamen tantquam penis castigata, atque damnata, & in ijs qui in communi sunt sermonibus. Harmoniam enim quandam dicunt.

Tex. cō. 55.

Etenim harmoniam temperamentum & compositionem esse contrarium, & corpus componi ex contrariis.

Tex. cō. 56.

Et quidem harmonia, quædam ratio mistorum est, aut compositio, animam autem neutrum possibile est esse horum.

LECTIO IX.

Ostendit quomodo hæc opinio est multum probabilis, ibi. Si uero alterum anima est & c. Circa primum duo facit. Primo enim ponit diffinitionem seu naturam rei, oportet quodam opinio tradita est ab antiquis de anima, quæ uidebatur habere rectas rationes, & non solum in speciali de anima, sed etiam quantum ad id quod commune est ad omnia principia. Et dicitur quod

tum ad id quod commune est, quia antiqui Philosophi nihil tractauerunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes illi qui magis uisi sunt appropinquare ad causam formalem, fuerunt Democritus & Empedocles, qui. Empedocles dixit quod omnia constabant ex sex principijs, quorum quatuor posuit materialia. scilicet quatuor elementa, & duo formalia partium actiua, & partium materialia. scilicet amicitia & licentia. Et dicebant quod hæc principia materialia habebant inter se quædam proportionem quæ resistebat eis, ita quod conueniebant in aliquo vno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hæc dicebant formam rerum & harmoniam quandam esse. Vnde sic dicitur de alijs formis, sic dicebant de anima quæ erat harmonia quædam. Secundo cum dicit.

LECTIO IX.

Raditur etiam alia quædam de Anima opinio, probabilis illa quidem multis, & nulla earum inferior quæ circumferuntur, quæ tamen ueluti ij qui magistratu abijissent, etiam in communibus disputationibus rationes retulit.

Harmoniam enim quandam eam nonnulli dicunt, et eam harmoniam temperamentum, & compositionem esse contrarium, & corpus componi ex contrariis.

Et quidem harmonia, quædam ratio mistorum est, aut compositio, animam autem neutrum possibile est esse horum.

Amplius autem mouere non est harmonia, anima autem attribuitur hoc omnes.

Congruit autem magis de sanitate dicere harmoniam, & omnino de corpore uirtutibus de anima. Manifestum autem si aliquis tentauerit reddere passionem, & opa anime harmonia quadam, difficile adaptare.

Quæ talis est. Constat quod omnes Philosophi dicunt, quod anima mouet, sed harmonia non mouet, immo relinquatur ex mouente, & sequitur, sicut ex motu chordarum qui est per musicam relinquatur harmonia quædam in sono. Et ex applicatione & contemperatione partium a componente relinquatur proportio quædam in composito, ergo si anima est harmonia, & hæc relinquatur ex harmonizatore, oportebit ponere aliam animam quæ harmonizet. Tertiam rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 31.

Tex. cō. 31.

S. Tho. sup. Ana. B. 2. plus

Ipsi rei, sed etiam passiones & accidentia eius. Si ergo anima est harmonia...

Tex. cō. 57.

Amplius autem dicimus harmoniam in duo respicientes, maxime quidem proprie, magnitudinem in habentibus motum & positionem...

Tex. cō. 58.

Inuestigabile autem hoc utique; aliquis ab Empedocle per se ipsum in ratione quadam dicitur esse...

Tex. cō. 59.

Amplius autem utrum concordia cuiuslibet mixtionis causa, an eius quæ secundum rationem?

Tex. cō. 60.

Si vero alterum est a mixtione anima, quid igitur simul cum carne esse, interimitur & est alijs partibus animalis?

Si vero alterum est a mixtione anima, quid igitur simul cum carne esse, interimitur & est alijs partibus animalis?

Si vero alterum est a mixtione anima, quid igitur simul cum carne esse, interimitur & est alijs partibus animalis?

rationem, proportionem in quam est caro, & in quam est os, ergo in diuersis partibus erunt diuersæ animæ...

Præterea si dicamus harmoniam ad duo spectantes, propriissime quidem in magnitudinibus ipsæ quæ habent motum & positionem...

Hoc etiam aliquis ab Empedocle petere, nam unumquodque eorum ratione quadam constare dicit, utrum autem anima est ratio, an potius cum aliquid aliud sit, membris accedit?

Ad hæc utrum amor cuiuslibet mixtionis est causa, an eius quæ in ratione consistit?

Atque hæc eadem utrum ratio, an aliquid aliud est præter rationem? Ac de ipsa quidem eiusmodi dubitationes oriuntur.

Quod si anima diuersum est a permixtione, cur una cum carne esse, reliquis etiam animalis partibus tollitur?

Ad hæc si non vnaquæque partium habet animam, si non est anima ratio permixtionis, quid est quod abscedente anima corrumpitur?

Soli congregationis harmonizate, tunc amicitia non erit cum eis congregationis, quod est contra eum. Tertiam rationem ponit cum dicitur...

Tex. cō. 61.

Lex. cō. 6.

Tex. cō. 62.

Tex. cō. 63.

Tex. cō. 35.

Lex. cō. 3.

Harmonia permanet anima. Sed hoc non sequitur, quia proportio huiusmodi non est forma, sicut ipsi credebant...

Quod quidem igitur, neque harmoniam, possibile est esse animam, neque circulariter moueri, manifestum est ex dictis...

LECTIO X.

Ratioabilis autem dubitabit utique; aliquis de ipsa, tamquam quæ mouetur, in huiusmodi respiciens...

LECTIO X.

Quæquam Philosophus posuit rationes illorum qui dixerunt animam moueri ex eo quod ipsa mouet corpus...

Hoc autem non est necesse. Si enim quædam maxime gaudere, aut dolere, aut intelligere, motus sunt, & vnumquodque moueri aliquid...

Horum autem accidunt alia quidem, secundum loci mutationem quibusdam motis, alia vero secundum alterationem...

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, quæ nam porro illa sint & quomodo, id alio perinet...

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, quæ nam porro illa sint & quomodo, id alio perinet...

hoc, scilicet, utrum omne corpus habeat leuitatem & gravitatem, non dum determinauerat, quod postea determinauit in libro de Cælo...

Neque igitur harmoniam posse esse animam, neque in orbem ferri, perspicuum ex dictis est, moueri tamen, & mouere seipsam per accidens...

LECTIO X.

Ed aptius de ipsa queratur quæstio, ut de ea quæ mouetur, ad hæc animaduertens...

Quod tamen non est necessarium, nam temesi uel maxime angi, uel latari, uel ratiocinari, motus sunt, atque horum unumquodque est moueri, tamquam moueri ab anima est...

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, quæ nam porro illa sint & quomodo, id alio perinet...

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, quæ nam porro illa sint & quomodo, id alio perinet...

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, quæ nam porro illa sint & quomodo, id alio perinet...

Lib. I. Lectio 5.

Tex. cō. 18. Lectio 9.

Primus enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus anime, sed motus conuulsæ, & quantum ad hoc disputat contra eos...

Primus enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus anime, sed motus conuulsæ, & quantum ad hoc disputat contra eos...

Primus enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus anime, sed motus conuulsæ, & quantum ad hoc disputat contra eos...

Primus enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus anime, sed motus conuulsæ, & quantum ad hoc disputat contra eos...

particularis ipsius corporis, scilicet motu corde. Ex ira enim fan-

Tex. c6. 66.

Tex. c6. 67.

aut intelligere, sed hominē anima. Hęc aut nō tamquam motu in illa existent, sed aliquādo quidē vsq; ad illā, aliquando autē ab illa, vt sensus quidem ab his, reminiscētia vero ab illa, ad motus qui sunt in sensibilibus organis, aut quietes.

Intellectus autem videtur innasci substantia quēdam existēs, & non corrumpi. Maxime n. corrumpetur vtq; ab ea, quā est in senio, debilitate. Nūc autē quē admodū in senioris accidit. Si enim accipiat senex oculū iuuenis, videbit sicut & iuuenis, quare senium non est in sustinendo aliquod animā, sed in quo, sicut in ebrietatibus & infirmitatib⁹. Intelligere igitur & considerare marcescunt, alio quodā interius corrupto, ipsum autem passibile est. Cogitare autem, & amare, & odire nō sunt illius passionēs, sed huius habentis illud, secundū quod illud habet. Quare & hoc corrupto, nō reminiscit, neque amat. Non n. illius erāt, sed communis est. Intellectus autē fortassis diuinius aliquid & impassibile est. Quod quidem igitur nō possibile moueri animā, manifestum est his. Si autem penitus non mouetur, manifestum quod neque a seipsa.

tur per nutrimentum, & hic est motus augmenti, & secundum hoc anima vegetabilis se habet vt agens, corpus vero vt patiens. In appetitu vero sensitio proprie inuenitur motus, & secundum alterationem, & secundum motum localem. Nam ad appetitum alimentis rei, homo statim mouetur & alteratur. Vel ad iram sicut in appetitu vindictę, vel ad gaudium sicut in appetitu delectabilis. Item ex hoc mouetur etiam sanguis, qui est circa cor ad partes exteriores, & etiam homo de loco ad locum ad consequendum id quod appetit. Minus vero proprie inuenitur motus in operatio nib⁹ anime sensitiuę. In his enim nō est motus secundum esse nature, sed solum secundum esse spirituale, sicut patet in visu, cui⁹ operatio non est ad esse naturale, sed spirituale quia est per species sensibiles secundū esse spirituale receptas in oculo, sed tamen habet aliquid de mutabilitate in quantum scilicet subiectū virtutis visuę est corpus. Et secundum hoc habet rationem motus, licet minus proprie. Non enim dicitur motus in operatio nib⁹ proprie, nisi cū operatio illa est ad esse nature. Minimum autem de proprietate motus, & nihil nisi metaphorice inuenitur in intellectu. Nam in operatioe intellectus non est mutatio secundum esse naturale, sicut est in vegetabili, nec subiectum spirituale quod immutetur, sicut est in sensibilib⁹, sed est ibi ipsa operatio, quę quodammodo dicitur motus, in quantum de intelligente in potentia sit intelligens in actu. Differt tamen a motu eius operatio, quia eius operatio, est actus perfectus, motus vero est actus imperfectus. Et ideo patet quomodo operatio anime vegetabilis & sensitiuę non sunt motus anime, sed coniuñcti. Operationes autē intellectus non dicuntur motus nisi metaphorice, & sunt solum anime intellectiuę absque aliquo determinato organo. Sciendum etiam quod sicut in sensu inuenitur vis appetitiua & apprehensiuā, ita & in intellectu inuenitur vis appetitiua, & apprehensiuā. Et ideo hęc amor, odium gaudium, & sic habent motum corporalem coniuñctum, & prout sunt in intellectu & voluntate tantum absque omni affectione sensitua, & sic non possunt dici motus, quia non habent motum corporalem coniuñctum. Et inueniuntur etiam in substantijs separatis secundum quod in sequentibus melius patebit. Consequenter cum dicitur d. ¶ Vult probare ea quę ostendit, scilicet quod huiusmodi operationes etiam si sunt motus, sicut ipsi dicebant, non attribuuntur anime, sed corpori & coniuñcto. Et hoc probat per quandam opinionem illorum, quę erat famosa tempore suo, scilicet quod omnis anima est incorruptibilis, & hoc secundum eos erat de intellectu & de omni anima. Dicit ergo, quod videtur prædictis Philosophis quod intellectus sit quædam substantia quę est in fieri & nondum completa, & quod non corrumpitur. Cuius ratio est, quia nos videmus quod omnes debilitationes quę sunt circa intellectum, & sensum, non attingunt ad ipsam animam secundum se, sed proueniunt ex debilitate organi. Vnde videtur quod intellectus & omnis anima sit incorruptibilis, & quod debilitatio in eius operationibus nō sit ex eo quod ipsa corrumpatur, sed ex

Intellectus autem videtur accedere, ac substantia quædam esse, nec interire. nam ab ea potissimum habetatione, quæ in senio fieri solet, labefactaretur, nunc vero ut in senioris euenit, nam senex nactus oculum talem, videbit uique sicut & iuuenis. Quare senectus non est eo quod anima aliquid sit passa, sed id in quo, quemadmodum in ebrietatibus sit & in morbis. Itaque & intelligere & contem- plari laqueis scilicet, dum aliud quiddam in eis corrumpitur, at ipsum impassibile est. Ratiocinari autem, & amare uel odire, non sunt illius passionēs, sed eius quod habet illud, quatenus illud habet. Itaque hoc corrupto, nec meminit, nec amat, non enim illius erant, sed communis illius, quod interij. Intellectus autem fortasse diuinius quiddam est, & impassibile. Ex his igitur animam moueri non posse perspicuum est. Quod si omnino non mouetur, constat eam neque a se ipsa moueri posse.

ratio, quę quodammodo dicitur motus, in quantum de intelligente in potentia sit intelligens in actu. Differt tamen a motu eius operatio, quia eius operatio, est actus perfectus, motus vero est actus imperfectus. Et ideo patet quomodo operatio anime vegetabilis & sensitiuę non sunt motus anime, sed coniuñcti. Operationes autē intellectus non dicuntur motus nisi metaphorice, & sunt solum anime intellectiuę absque aliquo determinato organo. Sciendum etiam quod sicut in sensu inuenitur vis appetitiua & apprehensiuā, ita & in intellectu inuenitur vis appetitiua, & apprehensiuā. Et ideo hęc amor, odium gaudium, & sic habent motum corporalem coniuñctum, & prout sunt in intellectu & voluntate tantum absque omni affectione sensitua, & sic non possunt dici motus, quia non habent motum corporalem coniuñctum. Et inueniuntur etiam in substantijs separatis secundum quod in sequentibus melius patebit. Consequenter cum dicitur d. ¶ Vult probare ea quę ostendit, scilicet quod huiusmodi operationes etiam si sunt motus, sicut ipsi dicebant, non attribuuntur anime, sed corpori & coniuñcto. Et hoc probat per quandam opinionem illorum, quę erat famosa tempore suo, scilicet quod omnis anima est incorruptibilis, & hoc secundum eos erat de intellectu & de omni anima. Dicit ergo, quod videtur prædictis Philosophis quod intellectus sit quædam substantia quę est in fieri & nondum completa, & quod non corrumpitur. Cuius ratio est, quia nos videmus quod omnes debilitationes quę sunt circa intellectum, & sensum, non attingunt ad ipsam animam secundum se, sed proueniunt ex debilitate organi. Vnde videtur quod intellectus & omnis anima sit incorruptibilis, & quod debilitatio in eius operationibus nō sit ex eo quod ipsa corrumpatur, sed ex

Intellectus autem videtur accedere, ac substantia quædam esse, nec interire. nam ab ea potissimum habetatione, quæ in senio fieri solet, labefactaretur, nunc vero ut in senioris euenit, nam senex nactus oculum talem, videbit uique sicut & iuuenis. Quare senectus non est eo quod anima aliquid sit passa, sed id in quo, quemadmodum in ebrietatibus sit & in morbis. Itaque & intelligere & contem- plari laqueis scilicet, dum aliud quiddam in eis corrumpitur, at ipsum impassibile est. Ratiocinari autem, & amare uel odire, non sunt illius passionēs, sed eius quod habet illud, quatenus illud habet. Itaque hoc corrupto, nec meminit, nec amat, non enim illius erant, sed communis illius, quod interij. Intellectus autem fortasse diuinius quiddam est, & impassibile. Ex his igitur animam moueri non posse perspicuum est. Quod si omnino non mouetur, constat eam neque a se ipsa moueri posse.

Tex. c6. 67.

Tex. c6. 68.

De his vide. 2. lib. tex. 20 & tex. 92. huius lib. 1.

Lexio. 10.

sete: est quod debilitantur organa. Si enim corrumpatur anima, maxime corrumpetur a debilitate quę est in senectute, sicut accidit in organis sensituis quę debilitantur ex senectute, tamen anima non debilitatur ex hoc, quia si senex accipiat oculum iuuenis, videbit vt iuuenis. Quare senectus debilitat, non quidem quod ipsa anima patiat, seu virtus sensitua, sed id in quo ē. Sicut in ebrietatibus non debilitatur, seu alteratur anima, sed corpus. Sic ergo, in intelligere, & id est simplex apprehensio, & considerare, & id est operatio intellectus quę est in componendo & diuidendo, marcescunt, non quidem quod intellectus corrumpatur & patiat, sed corruptio quodam alio interius, id est corruptio aliquo quod est organum intellectus. Ipsum autē intelligere est passibile. Hoc autē dicit Arist. non quod sit huius opinionis, quod credat intellectum habere de terminatum organū corporale, sed sicut dictum est, ipse hoc loquitur supponendo opinioniones illorum Philosophorum, qui sicut dictum est, erant hui⁹ opinionis, quod omnes operationes anime, & etiam ipse intellectus habeat organū determinatum. Et ideo secundū hoc designat quare intelligere marcescat, quia huiusmodi operationes quę sūt intelligere, amare, & odire non sunt passionēs illius, scilicet anime, supponendo loquitur. Sed huius habentis, scilicet coniuñcti seu organi corporalis. Organi dico habentis illud, scilicet intelligere & huiusmodi. ¶ Secundum quod illud habet. ¶ Vnde & corrupto hoc, scilicet determinato organo, huiusmodi operationis quę est amare, seu intelligere non rememoratur neque amat scilicet anima. Cuius ratio est, quia huiusmodi passionēs non errant anime tantum, sed communis scilicet coniuñcti, quod est iam destructum & corruptum. Si ergo omnes huiusmodi motus & operationes debilitantur non propter animam, sed propter debilitatem corporis seu organi, vt dictum est, manifestum est quod non sunt anime tantum, sed coniuñcti, & per consequens quod anima non mouetur, sed coniuñctum, licet anima. Quia vero Arist. locutus est hic de intellectu, supponendo opinioniones aliorum, sicut iam patet, ne credatur quod ipse opinetur intellectum sic esse vt supponitur, ideo remouet hoc dicens, quod ¶ Fortassis intellectus est aliquid diuinius & impassibile, & id est aliquid altius & aliqua maior potentia, & per consequens operatio ipsius anime, quam dicitur hic. Dicit autem ¶ fortassis, quia nondū hoc determinauerat, sed postea hoc in Tertio ostendit. Vnde patet quod supponendo loquitur. Consequenter concludit ex omnibus dicis, quod manifestum est ex omnibus his quę dicta sunt, quod non est possibile animam moueri, quod si non mouetur aliquo modo, manifestum est quod non mouetur a seipsa huiusmodi motibus, sicut isti ponebant.

LECTIO XI.

¶ Ostendit Philosophus improbat opinionem illorum quę dixerit simpliciter animam moueri. Hic consequenter arguit contra opinionem Xenocratis, qui supra motū addidit aliquid aliud, quod anima esset numerus mouens seipsum. Et hęc opinio est multū irrationabilior opinionibus aliorū Philosophorū quę dictę sunt. Na his qui dicunt animā esse numerū mouentē seipsum, multa impossibilia insunt. Et primo quidem ea quę accidunt ei quod est moueri, & id est ex motu, quę etiam accidunt om-

LECTIO XI.

¶ Ed multo magis, quā quę dicta sunt a ratione distat, dicere animam numerum mouentem, adsum enim his impossibilia. primum, quę ex ipso moueri accidit, deinde peculiaria quędam, ex eo scilicet quod dicantur eam esse numerum. Quomodo enim oportet intelligere unitatem quę mouetur, & a quo, & quomodo, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiam? Nam si est motua & mobilis, differre eam oportet.

Item quia dicunt motam lineā planam facere, punctum vero lineam, & unitatem etiam motus erunt lineę, punctum enim unitas est positionem habens, numerus vero animę alicubi tandem est, & positionem habet.

Item si a numero quispiam numerum uel unitatem auferat, relinquatur alius numerus, at uero plantę & pleraque animalium si secentur, uiuunt, & eandem specie habere animam videntur.

dicere quod unitas seu punctum diuidatur in duas partes, quarum una sit mouens, & altera mota. Hoc autem est impossibile, ergo impossibile est quod anima sit numerus mouens seipsum. Quod autem sit impossibile unitatem habere vnā partem mouentem, & aliam motam probat, quia nullo modo illud quod est omnino impartibile, & indifferens, potest intelligi quod moueatur per se, ita quod habeat partem mouentem vnā, & aliam motam. Nam in nullo possunt hæc duo, scilicet vis motiua vel mota, & mobilis, vel mota esse, nisi differant. cum ergo unitas sit impartibilis & indifferens, non potest huiusmodi partes habere, & sic nec moueri, ergo anima non est numerus mouens seipsum. Secundam rationem ponit cum dicit.

¶ Quę talis est. Tu dicis animam esse numerum, ergo & unitates vt dictum est. Inter unitatem autem & punctum nulla diffrentia est, nisi quod punctus habet positionem, est enim punctum unitas positionem habens. Sed si anima est numerus, oportet quod alicubi sit huiusmodi numerus anime, & positionem habens. ergo anima erit unitas positionem habens. Huiusmodi autem sunt puncta, ergo erit puncta, sed secundum quod dicunt Platonici, motus puncti facit lineam, lineam autem mota facit superficiem, superficies vero corpus, sed est anima numerus mouens seipsum, ergo eodem modo & unitas, & per consequens est punctum mouens seipsum, punctum autem motum non facit nisi lineam. ergo motus anime non facit nisi lineam. Et sic anima motu suo non causat vitam, sed lineam, quod est falsum. Non est igitur anima numerus mouens seipsum. Tertiam rationem ponit cum dicit.

¶ Quę talis est. Si anima est numerus, vt tu dicis, oportet quod consequatur passionēs & naturam numeri, sed constat quod si aliquis auferat a numero unitatem aliquam, seu addat mutat speciem. Na si huic numero, scilicet, addas unitatem, mutat speciem. Alia enim species est huius numeri quatuor, & alia eius quod est tria. Si vero ab eodem auferas unitatem efficitur duo & mutat similiter speciem. Constat autem quod animalia sumunt speciem ab anima, cum vnusquodq; consequatur per formam speciem suam, ergo si anima est numerus, S. Tho. sup. Aia B 4 ex sub.

Primo ostendit hanc diffinitionem, esse inconuenientem, quantum ad ipsam animā, vel substantiam animę. Secundo vero quantum ad eius accidentia, ibi. ¶ Complectētib⁹ igitur in vnū &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo enim destruit diffinitionem prædictam de anima per rationes. Secundo vero, ostendit quod ad hanc diffinitionem sequuntur omnia inconuenientia quę sequuntur ad opinionem aliorū Philosophorū, ibi. ¶ Accidit autem sicut diximus &c. ¶ Quod autem prædicta diffinitio sit incongrua probat sex rationibus. Quarum prima talis est. Tu dicis animam, esse numerum mouentem seipsum, ergo & animam unitates mouentes seipsas, sed omne mouens seipsum habet duas partes, vt probat in 8. Physi. quarū vna est mouēs, & alia mota, ergo oportebit

Lexio. 10. Tex. c6. 40. & 42.

ex subtractione vel additione alicuius ab anima, relinquatur alia anima specie. & hoc est falsum. Videmus enim in decemibus plantarum & animalium annuloformum quod diuisa, seu decem viuunt, & eandem speciem habent. Non ergo anima est numerus mouens seipsum. Quare rationem ponit cum dicit.

Tex. cō. 69.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit unitates positio nem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vique quod nihil differat, quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sunt puncta, quia non differat, cur dictum est, & sunt quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quæ anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vnitate. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est definitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius quæ sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Tex. cō. 70.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit unitates positio nem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vique quod nihil differat, quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sunt puncta, quia non differat, cur dictum est, & sunt quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quæ anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vnitate. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est definitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius quæ sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Tex. cō. 71.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit unitates positio nem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vique quod nihil differat, quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sunt puncta, quia non differat, cur dictum est, & sunt quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quæ anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vnitate. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est definitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius quæ sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Tex. cō. 72.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit unitates positio nem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vique quod nihil differat, quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sunt puncta, quia non differat, cur dictum est, & sunt quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quæ anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vnitate. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est definitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius quæ sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Videbitur autē vtrique nihil differre, dicere unitates, aut corpora parua. Et namque ex Democriti sphaeris si fiat puncta, solū autem maneat quantitas, erit aliqd in ipso, hoc quidē mouēs. illud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim propter hoc, quod est magnitudine differre aut paritate, accidit quod dictū est, sed quia quātū. Vnde necesse est aliqd esse motuum unitatum. Si autem in animali quod mouens, anima est & in numero, quare non mouens, & quod mouetur, est anima, sed mouens solum.

Cōtingit autē quodāmodo vnitate hęc esse. Oportet. n. ipsi inesse quandam differentiam ad alias. Puncta autem solitarij, quæ vtrique differētia erit, nisi positio? Si quidem igitur sunt altera in corpore unitates & puncta, in eodem erunt unitates: obtinebit enim locum puncti, tamen quid prohiber in eodem esse, si duæ sunt, & infinitas? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa. Si autem ea quæ sunt in corpore puncta sunt numerus animæ, aut si eorum quæ in corpore sunt punctorum numerus, est anima, quare non omnia habent animam corpora? Puncta enim in oibus vidētur esse, & infinita.

Amplius autē quomodo possibile est separari puncta & absoluti a corporibus, si quidem nō diuidantur lineæ in puncta. g. Accidit autem, sicut dixim, partem quidem, idē dicere, corpus quoddam subtiliū partium ipsam ponentibus, partim autē sicut Democritus dicit ab anima moueri, proprium inconueniens. Si enim est aia in omni eo quod sentit corpore, necesse ē duo in eodem esse corpora, si corpus aliquod anima. Numerum autē dicentibus, in vno puncto puncta multa, aut omne corpus animam habere, nisi quidam numerus differens fiat, & alius ab his punctis.

Tex. cō. 72.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit unitates positio nem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vique quod nihil differat, quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit unitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens unitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia quæ posuit Democritus sunt puncta, quia non differat, cur dictum est, & sunt quanta, quod necesse est, quia proprie non mouetur nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quæ anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quolibet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vnitate. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est definitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius quæ sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit.

Nihil autem referre videatur, siue unitates, siue parua corpuscula dicantur, etenim ex Democriti sphaeris si fiat puncta, modo sola maneat quantitas, erit in ipsa quidpiam quod moueat, & quidpiam quod mouetur, quemadmodum in magnitudine, neque enim quod magnitudine differant aut paritate, quod dictum est euenit, sed quia quantum sunt, itaque necessarium est adesse aliquid quod sit motuum unitates, quod si in animali id quod mouet anima est, etiam in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur, anima est, sed id duntaxat quod mouet.

Iam vero qui fieri potest, vt ea sit vnitas? oportet enim aliquam eius esse differentiam ab alijs, at puncti monadi quæ nam fuerit differentia, nisi positio? Si igitur unitates siue puncta quæ sunt in corpore diuersa sunt, in eodem erunt unitates, occupabit enim locum puncti. Atqui si duo in eodem sunt, quid obstat cur non etiam infinita sint? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa iudem. Quod si puncta ea quæ sunt in corpore, sunt numerus is qui anima est, vel si numerus constans ex punctis is quæ in corpore sunt, anima est, cur non omnia habent animam corpora? in omnibus enim puncta esse videntur, eaque infinita.

Præterea qui fieri potest, vt puncta separantur a corporibus, si quidem nō diuidantur lineæ in puncta?

Accidit autem quemadmodum diximus, vt partim idem dicant quod ipse corpus quoddam subtiliū partium ipsam statuunt, partim ut Democritus ab anima dicit moueri, peculiare absurdum. Nam si anima est in quaque parte eius quod sentit, necesse est in eodem duo esse corpora, si anima corpus aliquod est. Is autem qui numerum dicit, in uno puncto, multa esse puncta aut omne corpus animam habere, si non aliquis differens numerus accedit, atque diuersus a punctis is quæ in corpore sunt. Accidit etiam, hoc si puncta anime sint alia a punctis corporis. Sed si non fiat differens numerus punctorum anime, id est si non differant puncta anime a punctis quæ sunt in corpore, sequitur quod in quolibet corpore sit anima. In quolibet enim corpore est inuenire puncta. Quidam vero, sicut Democritus errauit, dicens animam moueri & corpus, ex motu anime, & cum ipse diceret componi animam ex indiuisibilibus sphaeris, & ex motu

hoc si puncta anime sint alia a punctis corporis. Sed si non fiat differens numerus punctorum anime, id est si non differant puncta anime a punctis quæ sunt in corpore, sequitur quod in quolibet corpore sit anima. In quolibet enim corpore est inuenire puncta. Quidam vero, sicut Democritus errauit, dicens animam moueri & corpus, ex motu anime, & cum ipse diceret componi animam ex indiuisibilibus sphaeris, & ex motu

Tex. cō. 73.

motu ipsarum moueri corpus, sequitur quod corpus mouetur ex corporibus indiuisibilibus. Et hoc idem inconueniens sequitur ex diffinitione istorum, scilicet animal moueri ex numero, & per consequens a punctis, & non est differētia, dicere sphaeras paruas, & unitates magnas, aut quascumque unitates moueri. Nam (verobique) id est in sphaericis corporibus & unitatibus, necesse est quod animal mouetur, eo quod ipsa scilicet, corpora sphaerica & puncta unitates mouentur. Cōsequenter est dicitur. h. Ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

Tex. cō. 74.

ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

Tex. cō. 75.

ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

Tex. cō. 76.

ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

Tex. cō. 77.

ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

quæ in corpore sunt punctis. Accidit autē animal moueri a numero, sicut & Democritum dixit, ipsum mouere. Quid. n. est differre dicere sphaeras paruas aut unitates magnas, aut omnino unitates ferri? Vtrobique. n. necesse est mouere animal, in eo quod mouentur ipse.

Cōplectentibus igitur in vno, numerum & motū, & hęc accidunt & multa alia huiusmodi. Non. n. solum diffinitionem anime impossibile est hmōi esse, sed & accidens. Manifestum est autē siquis conatus fuerit ex ratione hęc, passiones & opera aie reddere, vt cogitationes, sensus, lætities, tristities, & quæcūq; alia hmōi. Sicut enī diximus prius, neque diuinare est facile ex ipsis.

LECTIO XII.

Ribus autē modis traditis secundū quos diffiniunt animā, alii quidem maxime motū enuntiauerunt, in mouendo seipsam. Alii autē corpus subtilissimum, aut in corporalissimū aliorum. Hęc autem quas dubitationes & cōtrarietas habet, præteritum ferre. Relinquitur autē considerare quomodo dicitur ex elementis ipsam esse. Dicunt. n. quatenus sentiat ea quæ sunt, & vnumquodque que cognoscat. Necessariū autē est accidere multa & impossibilia rationi. Ponunt. n. cognoscere simile simili, tāquam si animas ipsas esse ponant. Non sunt autē hęc sola, multa vero & alia. Magis autē fortassis infinita numero quæ sunt ex his. Ex quibus igitur ē vnumquodque horū, esto cognoscere animā & sentire, sed compositū quo cognoscat, aut sentiet? vt quid Deus, aut homo, aut caro, aut os? similiter autē quodlibet aliud compositorum? Non. n. quolibet modo se habentia elementa horū vnumquodque, sed ratione quadā & compositione sicut Empe. dicit os. Terra autē adamabilis, in amplius recepta culis, duas ex octo partibus sortita ē aque luminis, quatuor autē vulcani, oīa autē alba facta sunt: nulla igitur vtilitas est, elementa in anima esse, nisi & rationes inerunt & cōpositio. Cognoscat. n. vnumquodque simile. Os autē autē hominē nihil, nisi & hęc inerunt. Hoc autem quod impossibile sit, nihil oportet dicere. Quis

ut animal moueatur a numero, ut enī Democritum diximus illud mouere. Quid enim interest, siue parua sphaera dicantur, siue unitates magnæ, aut denique unitates quæ ferantur? Nam utroque modo, necesse est moueant animal, eo quod ipse moueantur.

Ac ijs quidem qui simul connexerunt numerum & motum, & hęc, & pleraque id genus alia coniungunt, neque enim solum fieri potest ut aliqua anima definitio eiusmodi sit, verum ne quidem accidens. Quod perspicuum fuerit, siquis ex ratione hac affectus et mners animæ aggrediatur describere, ut cogitationes, sensus, voluptates, dolores, cæteraque generis eiusdem, ut enim superius diximus, ne diuinare quidem ex ipsis facile est.

LECTIO XII.

Vm autem res modi tradantur quibus definiunt Animam, partim illorum maxime motuum asseruerunt, eo quod se ipsa moueat, partim corpus tenuissimarum partium, aut quod maxime inter cætera incorporeum est, quæ quas dubitationes repugnantiasque habeat ferre persecuti sumus. Restat considerandum, quomodo dicitur ex elementis eam constare, dicunt enim ut sentiat ea quæ sunt, & vnumquodque que cognoscat. Cui quidem sententiæ multis eaque impossibilia accidant necesse est. Ponunt enim cognoscere simile simili, quasi animam res ipsas ponentes. Atqui certe non hęc sola sunt, sed pleraque etiam alia, immo innumera sortasse, quæ ex eis constant. Ea igitur ex quibus est horum vnumquodque, esto, cognoscat anima & sentiat, at compositum quo cognoscat, aut sentiet? ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os? similiter etiam quiduis aliud compositorum? neque enim vni modo se habentia, sed ratione quadam, & compositione, quemadmodum Empedocles dicit os? At partes liquidi splendoris Dædala tellus. Ex octo geminas, patulis fornacibus hausit. Bis geminasque ignis, sunt ossa hinc alba creata. Nihil igitur prodest elementa esse in anima, nisi & rationes insint & compositio, nam vnumquodque cognoscat sui simile, os autem uel hominem nihil, nisi & hęc insint, quod fieri non posse, nihil atinet dicere. Quis enim

LECTIO XII.

ostendit insufficiētiā prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficere assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium.

& forte sunt infinita numero, quæ accidunt rebus cõpositis ex his scilicet elementis, sicut patet in ossi. Nam non solum oportet cognoscere illa ex quibus componuntur, sed etiam proportionem quæ est inter illa ex quibus componitur & rationem ossis, quæ a omnia quæ sunt composita non consistunt, quocumque modo se habeant elementa, sed quadam ratione & cõpositione, scilicet sine proportionata adinueniem. Nam os cum habeat octo partes, secundum quod dicit Emped. vnumquodque compositum os habeat. 8. partes quæ non æqualiter attribuuntur omnibus elementis, sed terra habet ibi duas partes. Aer habet ibi vnam, aqua similiter vna, sed ignis quatuor, & id ex maiori participatione ignis dicit ossa esse facta alba, & ex terra sicca. Si ergo in rebus cõpositis non solum sit ipsa elementa, sed proportio & ratio vniuersi, inde sic. Aut ergo istæ proportionnes sunt in anima cõmentis, aut non: si sunt in anima, ergo in anima sunt ossa, & carnes & huiusmodi, & p consequens homo & lapis, & corpora, & cõtraria. Vnde nullus dubitat qd hæc non sunt in anima. Si vero dicat qd non sunt ibi huiusmodi proportiones, & rationes, sed solum elementa, tunc anima nõ cognoscat proportionnes rerum, nec ipsa composita, quomodo enim poterit cognoscere, Deum scilicet totum cœlum, aut hominem, aut lapidem seu os nullo modo cognoscat, sed elementa tantum. Secundam rationem ponit cum dicit.

Tex. cõ. 78.

Tex. cõ. 79.

Tex. cõ. 80.

Tex. cõ. 81.

a enim dubitabit, an insit in anima lapis aut homo, similiter autem & bonum, & non bonum, eodem modo & de aliis?

b Amplius autem cum multipliciter dicatur id quod est, significat enim aliud quid hoc aliquid, aliud autem quantitatem aut qualitatem, aut & quoddam aliud diuisorum prædicamentorum, vtrum ex omnibus erit anima an non? Sed non videntur cõmunia omnium esse elemēta. Num igitur quæcumque substantiarum sunt, ex his solum? Quomodo igitur cognoscat & aliorum vnumquodque? An dicent vniuersi, generis esse elemēta & principia propria, ex quibus animam constare? Erit ergo qualitas & quãtitas & substantia. Sed impossibile est ex quãtitate elemētis esse substantiam, & non quãtitate. Dicentibus itaque ex omnibus, hæc & huiusmodi alia accidunt.

c Inconueniens autem est dicere quidem impossibile esse simile a simili, sentire autem simile simili, & cognoscere simile simili. Sentire autem pati aliquid & moueri ponunt, similiter autem cognoscere & intelligere.

d Multas autem dubitationes, & difficultates habente ipso dicere, sicut Emped. qd corporeis elementis singula cognoscuntur & ad simile, testatur quod nunc dictum est. Quæcumque enim insunt in animalium corporibus simpliciter terra, vt ossa, nerui, pili, nihil sentire videntur, quare neque similia & tamen conueniret.

e Amplius autem vnumquodque principiorum ignorantia plus quã intelligentia existet. Cognoscat quidem enim vnumquodlibet, multa autem ignorabit, omnia enim alia.

f Accidet autem & Emped. insipientissimum esse Deum. Solus enim elementorum vnum non cognoscat, discordiam. Mortalia autem, omnia. Ex omnibus enim vnumquodque est.

Accidet enim Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc vnum elementorum non cognoscat, neque discordiam, mortalia vero res omnibus enim constat vnumquodque.

qualitatis & aliorum, cum omnia fundentur supra substantiam, & ideo non oportet qd sint in anima aliqua alia principia qd principia substantiarum, & nihilominus cognoscat omnia. Ad hoc dicendum quod quilibet res habet principia proxima & remota, & cognitio oportet qd sit per principia proxima. Principia autem substantiarum, licet sint principia aliorum, sunt tamen remota & non proxima, & ideo per ea non potest haberi cognitio nisi de substantia. Tertiam rationem ponit cum dicit.

a Ambigat, an insit in anima lapis aut homo? itemque bonum & non bonum? sic etiam in alijs?

b Præterea uero cum ens multifariè dicatur (significat enim parum hoc aliquid, parum quantum, aut quale, aut aliud quiddam explicatorum prædicamentorum) vtrum ex omnibus erit anima, an non? atqui non videntur communia omnium esse elemēta: num igitur ex his constat solis, quæ substantiarum sunt? quo nam ergo pacto ceterorum vnumquodque cognoscat? An dicent cuiusque generis esse elemēta, & principia propria, atque ex eis animam constare? erit ergo quãtitas, & quale, & substantia, atque fieri non potest, ut ex quãtitate elemētis substantia sit, & non quantitas. His igitur qui dicunt ex omnibus, hæc & huiusmodi alia accidunt.

c Absurdum est etiam dicere simile quidem non pati a simili, simile uero sentire simile, & cognoscere simile simili, & tamen illud sentire, pati quoddam & moueri statutum, itemque intelligere & cognoscere.

d Cur autem multæ dubitationes ac difficultates oriuntur, si quis vt Empedocles dicat corporeis elementis singula cognosci, & ad simile, fidem facit quod nunc dictum est, quæcumque enim insunt in animalium corporibus, quæ simpliciter terre sunt, ut ossa, ut nerui ut pili, nihil videntur sentire, quomobrem nec similia, & tamen oportet.

e Præterea unicuique principiorum plus ignorantia, quã cognitionis in erit. Vnumquodque enim vnum cognoscat, pleraque uero ignorabit: si quid cetera omnia.

f Accidet etiam Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc vnum elementorum non cognoscat, neque discordiam, mortalia vero res omnibus enim constat vnumquodque.

Accidet enim Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc vnum elementorum non cognoscat, neque discordiam, mortalia vero res omnibus enim constat vnumquodque.

Accidet etiam Empedocli Deum esse insipientissimum, solus enim hoc vnum elementorum non cognoscat, neque discordiam, mortalia vero res omnibus enim constat vnumquodque.

Tex. cõ. 82.

Tex. cõ. 83.

Tex. cõ. 84.

Tex. cõ. 85.

ciencia, & qd generatio & corruptio provenit in rebus ex istis duobus, scilicet lite & amicitia. Cœlum vero dixit esse Deum, & dixit qd erat compositum ex quatuor elementis, & amicitia, sed non ex lite, & ideo est incorruptibile. Si ergo simile cognoscitur simili, cum Deus non sit compositus ex lite, non cognoscat litem, & sic erit simpliciter insipientior ceteris animalibus, quæ cognoscit litem cum sint composita ex ea. Septimam rationem ponit cum dicit.

g Quæ talis est. Si anima est composita ex omnibus elementis, sequitur qd omnia quæ sunt, habent animam, omne enim quod est, aut est ex omnibus elementis, aut ex aliquibus, sed omne quod est compositum ex elementis, aut ex elementis, est corpus, ergo omnia corpora habent animam, & omnia quæ sunt, quod falsum est. Octauam rationem ponit cum dicit.

h Quæ talis est. Elementa sunt plura, & contraria, vbicumque autem aliqua contraria conueniunt, & componuntur, oportet qd sit aliquid aliud quod contineat, & faciat ipsa vnum. Si ergo anima est composita ex omnibus elementis, oportet qd sit aliquid aliud continens illa. Sed hoc est valde absurdum quod sit, quia sic est nobilissimum & prius anima, quod est impossibile, & ad minus de intellectu, quia valde rationabile est qd intellectus sit nobilissimus omnium & diuinus secundum naturam. Item sequeretur qd illud esset prius qd elementa, quod est falsum, quia Emped. & alij dicunt elementa esse prima, inter omnia entia. Non est ergo anima composita ex elementis. Nonam rationem ponit cum dicit.

i Quæ talis est. Ad hoc ex positione Emped. qd simile cognoscatur simili, sequitur aliud inconueniens, scilicet qd principium habet plus de ignorantia qd de intelligentia. Si enim cognitio est per similitudinem, & principium quodlibet sit simpl. x, & non habet alicuius similitudinem in se nisi suam, non cognoscat nisi se ipsi. & ignorabit multa, omnia scilicet, quæ sunt alia ab eo. Sextam rationem ponit cum dicit.

k Quæ talis est. Adhuc etiam ex dicta positione, scilicet qd simile cognoscatur simili, accidet aliud inconueniens. Emped. hoc videlicet, qd Deus sit insipientissimus omnium animalium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum enim qd sicut dictum est. Emped. posuit ista omnia inferiora cõposita esse ex quatuor elementis, & ex lite & amicitia, &

qd generatio & corruptio provenit in rebus ex istis duobus, scilicet lite & amicitia. Cœlum vero dixit esse Deum, & dixit qd erat compositum ex quatuor elementis, & amicitia, sed non ex lite, & ideo est incorruptibile. Si ergo simile cognoscitur simili, cum Deus non sit compositus ex lite, non cognoscat litem, & sic erit simpliciter insipientior ceteris animalibus, quæ cognoscit litem cum sint composita ex ea. Septimam rationem ponit cum dicit.

g Omnino autem, propter quam causam nõ omnia habet animam, quæ sunt, quoniam omnia aut elementum, aut ex elemento, aut vno, aut pluribus aut omnibus? Necessè enim est, vnum aliquod cognoscere, aut quædam aut oia.

h Dubitabit autem vtriq; aliquis, & quid est vni faciens ipsa. Materiam enim comparatur elementum. Maxime autem proprium est illud continens, quodcumque est. Anima autem aliquid esse melius & quid principatum obtineat impossibile est. Impossibilissimum autem adhuc, intellectu. Rationabilissimum autem esse hunc antiquissimum, nobilissimum, & diuinum secundum naturam. Elementa autem dicunt esse prima entium.

a Neque de tota, cum intellectuum & sensitiuum sint partes animæ. Neque de vna, quia sic non diceret omnes proprietates animæ cuiuscumque, cum in anima sint alia proprietates, qd sunt intelligere & sentire. Et quia quidam Philosophus qui vocatus est Orpheus defectiue etiam de anima locutus est, quasi in similem defectum incidit. Ideo hic adiungit eius defectum. Sciendum est autem, qd Orpheus iste fuit vnus primis Philosophis qui erant quasi poetæ theologici, loquentes metricè de Philosophia, & de Deo, & fuerunt tantum tres, Samius, Orpheus, & quidam alius. Et iste Orpheus primo induxit homines ad habitandum in muhi, & fuit pulcher mus concionator, ita qd homines bestiales, & solitarios reducere ad ciuilitatem. Et propter hoc dicitur de eo qd fuit opimus Citharædus in tatum qd fecit vel faceret lapides saltare, idest ita fuit pulcher concionator, qd homines lapideos emolliuit. Post hos vero tres, fuerunt 7. sapientes, quorum vnus fuit Thales. Hic ergo Orpheus volebat qd totus aer animatus esset & anima quedam, & qd anima corporum viuicium nihil aliud esset, nisi illud qd attrahit animal de aere animato per respirationem, & hoc dicebat metricè. Et ideo dicit Philosophus qd ratio Orphei quæ est in metricis carminibus de anima, sustinuit eundem defectum quod sustinuerunt rationes precedentium, quæ sicut dictum est, ipse voluit qd illud esset anima, qd attrahitur per respirationem animalium. Sed hoc insufficienter dictum est, quia multa animalium sunt qd non respirant, hoc autem scilicet, qd animalia multa non respirant latuit illos qui fuerunt prædictæ opinionis. Et sic patet qd isti reprehenduntur de insufficientia. Decimam rationem ponit cum dicit.

Denique, cur non omnia quæ sunt habent animam, cum quodque aut elementum sit, aut ex elemento uno, aut pluribus, aut omnibus? Necessè est enim vnumquidpiam cognoscere, aut nonnulla, aut omnia.

Quæret præterea quispiam, quid nam sit quod ea vnum efficiat? materia enim similia sunt elementa: Potissimum enim est id quod continet, quicquid id tandem sit, at anima aliquid esse potius aut dominans, impossibile est: longe etiam impossibilis intellectu. Maxime enim rationi consentaneum est eum longissime antecedere, & natura esse priorem, & tamen elementa dicunt prima entium esse.

Omnes autem, tum ij qui eo quod cognoscat & sentiat ea quæ sunt, ex elementis eam constare dicunt: tum qui maxime motiuum eã esse censent, non de omni loquuntur anima. Neque enim in omnibus ijs quæ sentiunt, motus est. Apparet enim esse nonnulla animalia, quæ in eodem loco semper manent. Atqui hoc solo motu anima mouere animal videtur: Similiter etiã quicunque intellectu & sensitiuum ex elementis faciunt: nam & planta videtur viuere, cum tamen nec latitatio, nec sensus participes sint: nec non animalium complura ratione non habere. Quod si quis hæc quoque concesserit, posueritque intellectum partem aliquam animæ, itemque sensitiuum, ne sic quidem dicent uniuersi de omni anima: immo ne de una quidem tota. Hoc etiam ipsum accidit ei sententiæ, quæ circumfertur in Orphicis carminibus. Dicit enim animam ex uniuerso ingredi, cum spiritu trahimus delatam a uentis, quæ res nec plantis, nec animalium quibusdam contingere potest, si quidem non omnia spirant: Quod tamen fugi eos, qui ita existimant.

Et arguit eos de superfluitate, quæ talis est. Dicunt enim isti quod ad hoc quod anima cognoscat, oportet quod sit composita ex elementis, sed cum nos videamus quod cognitio omnis res possit haberi per pauciora, ergo & si concedatur animam componi ex elementis, non tamen debet dici composita ex elementis omnibus, sed ad plus, ex duobus. Et quod cognitio habeatur per pauciora patet, quia cum compositum constet ex aliquo perfecto & imperfecto, ratio cognoscendi imperfectum, est perfectum, & cum contra redudatur in priuationem & habitum, sufficiens est altera pars, scilicet.

Ceterum, si ex elementis animam facere oportet, non est opus ex omnibus, sufficit enim altera pars contrarietatis, ad se ipsam dijudicandam, &

scilicet illa que se habet per modum habitus & perfecti ad cognoscendum seipsam & alteram partem, que est per modum priuationis & imperfecti. Nam per rectum iudicamus & cognoscimus ipsum rectum, & etiam obliquum. (Canon enim) id est regula est illud per quod habetur iudicium de utroque. Per obliquum vero, nec ipsum cognoscimus, nec rectum. No ergo fuit necesse animam facere, id est eam componere ex omnibus elementis, sed ex duobus tantum, scilicet ex igne & terra, & per hoc cognosceret, & seipsam & contraria, sicut per ignem cognosceret calida & frigida, & per terram, sic ca & humida.

Tex. 65. 86.

diuidicare & oppositam. Recto .n. & ipsum & obliquum cognoscimus. Iudex .n. utrumque; canon est. Obliquum autem neque sui ipsius, neque recti.

LECTIO XIII.

In toto autem quidam ipsam mistam esse dicunt. Vnde fortassis, & Thales opinatus est omnia esse plena Diis.

LECTIO XIII.

ostquam Philosophus posuit opiniones ponentium animam esse ex elementis & rationes ipsorum, & improbat eas. hic ex incidenti ponit opinionem quorundam dicentium animam esse in elementis. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit opinionem. Secundo vero rationem opinionis. ibi. Opinari autem. Circa primum duo facit. Primo ponit opinionem. Secundo improbat eam. ibi. Hoc autem &c. Dicit ergo, quod sunt quidam qui dicunt animam mixtam in toto vniuerso ponentes eam tam in elementis quam in elementis. Vnde quidam Philosophus nomine Thales fortassis motus ab hac opinione, opinatus est omnia plena esse Diis. Volebat enim quod totum vniuersum esset animatum, & eius anima esset Deus. Vnde sicut anima est in qualibet parte animalis, & tota, ita volebat quod in qualibet parte vniuersi esset Deus, & sic omnia essent plena dijs, & forte ex hoc procedit idolatria. Consequenter cum dicit,

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementis, habet quasdam dubitationes & oppositiones, quarum vna est, quia si anima est in igne & in igne, in istis enim duobus dicebant maxime eam esse, difficile erit eis dicere propter quod causam anima in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animata sunt animalia, precipue, cum putandum sit quod hac scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementis. Alia dubitatio est, quia quæret aliquis ex his utriusque motus, quare anima quæ secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quæ est in elementis, cur hæc que est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero que est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quæcumque ponatur, accidit in conueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sine aer sit animal, vt primo dubita-

tur, est maxime inconueniens, & ad sensum apparet falsum, & est dictum non habentium rationem. Et non dicere ea in quibus est anima, esse animalia, valde inconueniens est. Nam secundum hoc in nullo differet, inter esse animam in aliquo corpore, & non esse. Consequenter cum dicit,

oppositam, recto enim tum hoc ipsum, tum obliquum cognoscimus, non enim utriusque iudex est, obliquum vero, nec sui, nec recti.

LECTIO XIII.

Vnt etiam qui in vniuerso mixtam esse eam dicunt, quocirca forte etiam Thales cunctis esse plena deorum putauit.

De quo quæstiones oriuntur nonnullæ. Cur enim in Aere aut in Igne si inest anima, non facit Animal, sed in mixtis? idque cum præstantior in eis esse uideatur? Quæret præterea quispiam, cur anima quæ est in aere, ea quæ est in animalibus præstantior est & immortalior? Accidit autem utrumque absurdum quiddam, & alienum a ratione, etenim dicere ignem uel aerem esse animal, a ratione discrepat, nec dicere animalia, cum anima insit, absurdum est.

Existima se autem uidentur animam his inesse, quoniam totum, atque partes eiusdem sunt speciei, quare interi compelluntur animam ac partes eiusdem esse speciei, si eo quod in animalibus intercipiatur aliquod ab inanimata animalia fiant.

Quod si aer quidem discretus eiusdem est speciei, anima autem dissimularum partium, pars quedam eius in erit scilicet, quedam non in erit. Necesse ergo est ipsam aut similitudinem esse paruum, aut non inesse in qualibet totius parte.

Perspicuum igitur ex dictis est, cognoscere, non ideo inesse anima, quod constat ex elementis, nec eam moueri recte ac uere dici.

videlicet quod si aer sit similis partis scilicet ille qui est intra, & ille qui est extra, & anima etiam, quod improbatum est. Aut si ipsa anima est dissimilis partis, & aer similium, tunc sequitur quod anima non sit in qualibet parte & omnis, id est totius aeris, quod est contra eos, qui totum aerem animatum ponebant. Consequenter cum dicit,

Concludit ex omnibus quæ dicta sunt de opinionibus antiquorum, quod neutrum illorum quod ipsi attribuiebant animæ, sit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipsi dixerunt, scilicet quod necque cognoscere inesse animæ ex eo quod est ex elementis, sicut ipsi ponebant. Neque etiam motus seu moueri inesse ei, ex hoc quod ex dictis elementis constabat secundum eos, & hoc scis aperte & clare patet insipienti ad supradicta.

¶ Ponit rationem præmissæ opinionis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & improbat eam. Secundo concludit quid manifestum sit ex omnibus quæ dicta sunt, ibi. Manifestum igitur &c. Circa primum duo facit. Primo enim ponit rationem opinionis dicens, quod ratio quare dicit Philosophi opinari uidentur animam esse in his, id est in omnibus elementis, quia ipsi volebant quod totum & partes in elementis cum sint simplicia, quod essent similes speciei. unde cum uideret & opinarentur quod pars continens, id est aeris in tercepta in corporibus animalium per inspirationem & respirationem, sit causa quare animalia sunt animalia, & sit anima, necesse erat eis dicere, animam esse similes speciei partibus, id est totum continentis esse animatum. Secundo vero cum dicit,

Tex. 65. 89.

Sciendum est autem, quod operationes anime scilicet sentire, intelligere, appetere, moueri secundum locum & augeri, possunt dupliciter accipi, quia vt secundum modum operandi, & sic sunt tres potetie anime, & his attribuuntur huiusmodi actiones, potetie uidelicet vegetabili sensibili, & intellectuali. quæ quidem differunt. Nam nutritiua siue vegetabilis agit medijs quibus quæ sit anima, & passiuus, vt calidum, frigidum, & huiusmodi. Sensitiua uero seu sensus, licet non indigeat qualitatibus sensibilibus ad sentiendum, indiget tamen organo corporali. Intellectus uero neutro istorum indiget, quia nec qualitatibus, nec per organum corporale aliquid intelligit, sed proficit in operatione sua abque aliquo organo. Si autem accipiamus huiusmodi actiones secundum genera actionum, sic sunt quinque que potentie, scilicet nutritiua, sensitiua, motiua secundum locum, appetitiua, & intellectiua, & actio nes horum sunt, sentire, nutrire, mouere, appetere & intelligere. Et ideo cum Philosophus de anima secundum suam totalitatem secundum opiniones antiquorum supra tractasset, & reprobasset eas, hic inquit de partibus & operationibus ipsarum partium, & mouet duas quæstiones, quarum prima talis est. Utrum operationes anime quæ sunt cognoscere & sentire quantum ad sensum, & opinari quantum ad intellectum, adhuc concupiscere quantum ad concupiscibilem, deliberare quantum ad rationalem, & etiam appetere qui est in plus, quia concludit cum his duobus in concupiscibilem, & moueri secundum locum & augeri, & stare & diminui, conueniant toti animæ vt scilicet vnumquodque eorum sit in omni parte anime, id est secundum quamlibet partem anime intelligamus, sentiamus, moueamur, appetamus, & nutriamur. Aut singulum istorum habeat singula partem anime determinatam, vt scilicet alio intelligamus & alio sentiamus, & sic de alijs. Secunda quæstio est, quia dato quod quælibet operatio anime habeat specialem partem. Item erit quæstio, utrum hoc quod est viuere conueniat alicui partium, ita quod sit in aliquo vno, aut in pluribus partibus, aut in omnibus. Et si non in his, utrum sit in aliquo alio? Consequenter cum dicit,

Tex. 65. 90.

Equidem sunt qui eam asserant esse partibilem, atque alia parte intelligere, alia cupere.

Tex. 65. 91.

Quid igitur continet animam, si partibilis est suapte natura? Non enim utique corpus. Videtur enim contrarium magis, animam corpus continere. Nam ea egressa, expirat corpus & marcescit. Si igitur alterum aliquid vna ipsam facit, illud maxime utique erit anima. Oportebit autem ite- rum & illud quæere, utrum vnum aut multarum partium sit. Si .n. vnum est, propter quid non mox & animam vnum esse dicimus? Si vero diuisibile, iterum ratio quæret, quid est continens illud & sic utique procedet in infinitum.

Tex. 65. 92.

Dubitabit autem aliquis & de ipsius partibus quam potetiam habeat vnaquæque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, conuenit & partium vnamquæque continere aliquid

scilicet & marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia anime est continere & regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quæere utrum sit vna, aut multipartium. Et si dicatur, quod multipartium est, iterum erit quæstio quid vniat illud, & sic in infinitum. Si vero dicatur quod est vnum, quare non dicunt mox, id est ab ipso principio, quod anima sit vnum? Non igitur anima est diuisibilis in partes quantitates, sicut ipsi dicunt. Secunda rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

do vero ad secundam, ibi. Videtur autem & quæ & cætera. Respondens autem primæ quæstioni, Primo ponit opinionem quorundam Philosophorum ad hoc. Secundo improbat eam, ibi. Quid igitur continet, & cætera. Quidam enim dicunt quod huiusmodi operationes non conueniunt toti animæ, sed partibus. Dicunt enim animam esse partibilem, & alio intelligit & alio concupiscit, sicut qui ponentur sensitiua in cerebro, viuisificatiua in corde & huiusmodi. Sed huiusmodi opinio est quodammodo vera, & quodammodo falsa, quia si in anima intelligas diuersas partes potenciales, sic est verum quod anima habet diuersas partes & vires, & alia intelligit & alia sentit. Anima enim est quoddam totum potetiale, & pars accipitur ibi potentia lis respectu totius potestatiui. Si vero intelligatur quod anima sit quodam magnitudo seu quantitas, & diuidatur in diuersas partes quantitatiuas, sic est falsa. Isti vero Philosophi intelligebat animam esse partibilem secundum hunc modum. Et addebant plus, quod huiusmodi potetie anime erant diuerse anime. Consequenter cum dicit,

¶ Ponit rationem præmissæ opinio- nis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & improbat eam. Secundo concludit quid manifestum sit ex omnibus quæ dicta sunt, ibi. Manifestum igitur &c. Circa primum duo facit. Primo enim ponit rationem opinionis dicens, quod ratio quare dicit Philosophi opinari uidentur animam esse in his, id est in omnibus elementis, quia ipsi volebant quod totum & partes in elementis cum sint simplicia, quod essent similes speciei. unde cum uideret & opinarentur quod pars continens, id est aeris in tercepta in corporibus animalium per inspirationem & respirationem, sit causa quare animalia sunt animalia, & sit anima, necesse erat eis dicere, animam esse similes speciei partibus, id est totum continentis esse animatum. Secundo vero cum dicit,

Equidem sunt qui eam asserant esse partibilem, atque alia parte intelligere, alia cupere.

Quid igitur continet animam, si partibilis est suapte natura? Non enim utique corpus. Videtur enim contrarium magis, animam corpus continere. Nam ea egressa, expirat corpus & marcescit. Si igitur alterum aliquid vna ipsam facit, illud maxime utique erit anima. Oportebit autem iterum & illud quæere, utrum vnum aut multarum partium sit. Si .n. vnum est, propter quid non mox & animam vnum esse dicimus? Si vero diuisibile, iterum ratio quæret, quid est continens illud & sic utique procedet in infinitum.

Dubitabit autem aliquis & de ipsius partibus quam potetiam habeat vnaquæque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, conuenit & partium vnamquæque continere aliquid

scilicet & marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia anime est continere & regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quæere utrum sit vna, aut multipartium. Et si dicatur, quod multipartium est, iterum erit quæstio quid vniat illud, & sic in infinitum. Si vero dicatur quod est vnum, quare non dicunt mox, id est ab ipso principio, quod anima sit vnum? Non igitur anima est diuisibilis in partes quantitates, sicut ipsi dicunt. Secunda rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

Quia si diuerse partes anime sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi anime sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit,

LECTIO

¶ Quia

¶ Quia si diuersae operationes animae sunt in diuersis partibus, tunc non erit inuenire partem, in qua sint plures operationes simul, nec erunt partes animalis similes speciei, sed nos inuenimus partes aliorum animalium, quae habent plures operationes, & quorum anima est eiusdem speciei in toto & in partibus, sicut est in plantis & in quibusdam animalibus, quae decisa viuunt, sicut est in animalibus anulosis, quorum quaelibet pars decisa sentit, & mouetur in quoddam tempus. Et dicitur quod non diu viuunt non refert, quia non habent instrumenta quibus saluent suam ipsorum naturam, nihilominus tamen existit in partibus diuersis plures operationes animae & sunt similes speciei adinuicem, & etiam toti. Non ergo sunt diuersae partes animae in diuersis partibus corporis. Ratio autem quare decisa viuunt est, quia quanto anima est perfectior, tanto exercet plures perfectas operationes, & diuersas. Et ideo ad exercendum huiusmodi operationes, necessaria sunt ei plura & diuersa organa, vel instrumenta corporalia in corpore in quo est. Quia vero anima rationalis, quanto nobilior & perfectior est, tanto exigit maiorem diuersitatem organorum, anima autem quae est in animalibus anulosis & in plantis, quia parum habet de per-

Tex. cō. 93.

Tex. cō. 94.

Tex. cō. 95.

corporis. Hoc autem assimilatur impossibili. Qualem enim partem aut quomodo intellectus continebit, graue est & fingere.

e Dicuntur autem & plantae uere diuinae, & animalium quaedam incisorum, tamquam eandem habentia animam specie, & si non numero. Vnaquaeque quidem enim partium sensum habet & mouetur secundum locum in quoddam tempus. Si autem non permanent, nullum incoueniens est. Instrumenta enim non habent quibus saluent naturam, sed nihil minus in utraque partium omnes in sunt partes animae, & similes speciei sunt adinuicem, & toti. Adinuicem quidem, sicut quae non separabiles sunt. Toti autem animae, tamquam indiuisibili existente.

f Videtur autem, & quae in plantis est principium, anima quaedam esse. Hanc enim solam communem habent cum animalibus plantae. Et ipsa quidem separatur a sensitiuo principio, sensum autem nihil sine hac habet.

Finis primi libri de anima: cum expositione Dñi Thomae Aquinatis.

fectione, nec exercet diuersas operationes, ideo requirit corpus magis simile & uniforme & saluatur in qualibet parte. Consequenter cum dicitur.

¶ Solutio secundae questionem. Circa quod sciendum quod uiuere, proprie est eorum quae habent motum, & operationem ex seipsis, sine hoc, quod moueantur ab alijs. Vnde & uiuere dupliciter accipitur. Vno modo accipitur uiuere, quod est esse uiuentis, sicut dicit Philosophus, quod uiuere est esse uiuentis. Alio modo uiuere est operatio. Dicendum ergo, quod anima quae est in plantis, scilicet vegetabilis, videtur esse quasi quoddam principium quod manifestat vitam in rebus inferioribus, quia sicut haec nihil uiuit, & in hac sola communicat omnia quae uiuunt, in alijs autem non omnia. Animalia enim & plantae in vegetabili conueniunt solummodo. Item vegetabile potest esse sine sensibili & intelligibili, sed haec non possunt esse sine vegetabili. Nullum enim animal habet sensum, seu intellectum, sine hac, scilicet vegetabili. Ergo sic uiuere attribuitur isti principio, scilicet vegetabili, sicut sentire tactui. Non tamen quod animal per se uiuere potest, sed quia est primum principium, in quo manifestatur uita.

Videntur etiam plantae, si secuntur uinere, & animalium non nulli insectorum, ut pote quae eandem specie animam habeant, tamen si non numero. Vtraque enim partium sensum habet, & aliquamdiu loco mouetur. Quod si non perseverant, nullum absurdum est: non enim habent organa, quibus conseruent naturam: Sed nihilominus in utraque partium omnes in sunt partes animae, ac eiusdem speciei inter se sunt, & cum tota inter se quidem, ut pote non separabiles: cum tota uero anima, ut quae diuisibilis est.

Videtur etiam principium quod inest in plantis, anima esse quaedam, haec enim sola plantarum, & animalium communis est. Atque ea quidem separatur a sensitiuo principio, at uero sine ea, nihil est quod sensum habeat.

uar, sed quia est primum principium, in quo manifestatur uita.

ARISTOTELIS DE ANIMA, LIBER SECVNDVS.

Cum Sancti Thomae Aquinatis praclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Ostendam Aristoteli. posuit opinionem aliorum de anima in Primo libro, in secundo accedit ad determinandum de anima secundum propriam opinionem, & ueritatem. Et circa hoc duo facit primo dicit de quo est intentio sua, continuans se ad praecedentia. Secundo prosequitur suam intentionem, ibi. {Dicitur itaque unum quoddam, &c.} Dicit ergo primo, quod in primo libro dicta sunt ea quae tradita sunt a prioribus de anima. Sed oportet iterum quasi redeundo, a principio de terminare ueritatem. Quod quidem propter suam difficultatem magis oportet tentare, quae securitatem de ueritate inuenienda praesumere. Et cum supra in prooemio quaesitum fuerit, utrum prius de anima ipsa determinandum sit, aut de partibus eius, quasi hanc quaestionem determinans, dicit quod in principio dicendum est quid est anima, in quo notificatur ipsa animae essentia. Postea autem determinabitur de partibus siue potentijs ipsius. Et quasi huiusmodi rationem assignans subiungit & quae utique erit coeque ratio ipsius. Cum enim ostenditur quid est anima, traditur id quod est commune. Cum autem determinatur de uanaque partium, aut potentiarum ipsius, traditur id quod est speciale circa animam. Haec est autem ordo doctrinae, ut a communibus ad minus communia procedatur, sicut ostendit Philosophus in principio Physicorum. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 1.

Tex. cō. 2.

Tex. cō. 3.

Lec. 1. & 4.

Tex. cō. 4.

Tex. cō. 18.

LECTIO I.

Vae igitur a prioribus tradita de anima sunt, prius diximus. Iterum autem nunc tanquam ex principio redeamus, conantes determinare quid sit anima, & quae sit communissima ratio ipsius.

b Dicimus itaque unum quoddam genus eorum quae sunt, substantiam. Huius autem aliud quidem sicut materiam, quae sine se quidem non est hoc aliquid: aliud autem sicut firmam, & speciem, secundum quam dicitur iam hoc aliquid, & tertiam quae ex his. Est autem materia quidem potentia, species autem entelechia. Et hoc dupliciter, hoc quidem sicut scientia, illud autem, sicut considerare.

c Substantiae autem maxime esse uidentur corpora, & horum

LECTIO I.

Vae igitur a superioribus de anima tradita sunt, dicta sunt. Rursus autem tanquam ab initio reuertamur, conantes explicare quid sit anima, & quanam fuerit communissima ratio eius.

Dicimus ergo unum quoddam genus eorum quae sunt, substantiam, huiusque aliud ut materiam, quod esse quidem non est hoc aliquid, aliud formam & speciem, ex qua demum dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex eis constat. Est autem materia quidem potentia, species uero entelechia, & hoc bisariam, aliud ut scientia, aliud ut contemplari.

Porro autem corpora possimum esse substantiae uidentur, & ex his, ea

{Substantiae autem maxime &c.} Circa primum inquit tres diuisiones, quarum prima est secundum quod ens diuiditur in decem praedicamenta. Et hoc inquit per hoc quod dicitur, quod substantia dicitur esse unum genus entium. Secunda diuisio est secundum quod substantia diuiditur in materiam & formam & compositum. Materia quidem est, quae secundum se non est hoc aliquid, sed in potentia tantum, ut sit hoc aliquid. Forma autem est, secundum quam iam est hoc aliquid in actu. Substantia uero composita est, quae est hoc aliquid. Dicitur enim esse hoc aliquid, id est aliquid demonstratum quod est completum in esse & specie, & hoc conuenit soli substantiae compositae in rebus materialibus. Nam substantia separatae quamuis non sint compositae ex materia & forma, sunt tamen hoc aliquid, cum sint subsistentes in actu & complete in natura sua. Anima autem rationalis, quantum ad aliquid, potest dici hoc aliquid in hoc quod potest esse per se subsistens. Sed quia non habet speciem completam, sed magis est pars speciei, non omnino conuenit ei, quod sit hoc aliquid. Est ergo differentia inter materiam & formam, quod materia est ens in potentia, forma autem est entelechia, id est actus, & quo scilicet materia fit actu, unde ipsum compositum est ens actu. Tertia diuisio est, quod actus dicitur dupliciter. Vno modo sicut scientia est actus. Et differentia horum actuum ex potentijs perpendi potest. Dicitur enim aliquis in potentia grammaticus, antequam acquirat habitum grammaticae, discendo vel inueniendo, quae quidem potentia in actum reducitur, quando iam aliquis habet habitum scientiae. Sed tunc est iterum in potentia ad usum habitus, cum non considerat in actu, & haec potentia in actum reducitur, cum actu considerat. Sic igitur & scientia est actus, & consideratio est actus. Deinde cum dicitur.

c Ponit diuisiones ex quibus inuestigatur id quod ponitur in definitione animae, pertinens ad eius subiectum. Et inquit tres diuisiones. Quarum prima est, quod substantiarum quaedam sunt corpora, & quaedam non sunt corpora. Inter quas substantias, maxime sunt

sunt manifeste corporales substantie. Nam substantie incorporee...

Tex. cō. 4.

physica, hæc enim aliorum principia. Physicorum autem, alia autem non habent...

Tex. cō. 5.

Hic autem dicitur dupliciter. Alius quidem sicut scientia, alius autem sicut considerare...

Lib. 12.

Tex. cō. 40.

Inuestigat animæ diffinitionem, suppositis præmissis diuisionibus. Et circa hoc tria facit. Primo inuestigat partes diffinitionis...

Quæ naturalia sunt, hæc enim ceterorum sunt principia. Naturalium autem, alia habent vitam, alia non habent...

ma non est ipsum compositum, quod est corpus habens vitam neque materiam...

Itaque omne corpus naturale vitam participat substantia suæ, et in substantia, ut composita. Quoniam autem corpus est tale...

Hic autem bifariam dicitur, partim ut scientia, partim ut contemplari, constat ergo eam esse ut scientiam...

Sciendum autem est, quod hæc est differentia formæ substantialis ad formam accidentalem, quod forma accidentalis non facit ens actu simpliciter...

Venatur secundam particulam diffinitionis, & dicitur quod accipitur hic large subiectum, non solum prout subiectum dicitur aliquid ens actu...

Lex. 10.

Tex. cō. 13.

operatur, in somno enim quiescunt virtutes animales. Horum autem duorum actuum, scientia est prior generatione, in eodem...

Tex. cō. 6.

Sciendum autem quod Philosophus dicit animam esse actum primum, non solum ut distinguat animam ab actu qui est operatio...

Tex. cō. 7.

Venatur partem illam quæ est ex parte subiecti, & quia dixerat quod anima est actus corporis physici habentis vitam in potentia...

Tex. cō. 8.

Niuerfaliter igitur dictum est quid sit anima. Substantia enim est, quæ substantiam habet...

hoc est quod dicit, quod non oportet querere si ex anima & corpore sit unum...

det uigilia quidem ipsi contemplari: somnus autem ipsi habere & non operari. Prior autem generatione in eodem scientia est...

Cuiusmodi est quodcumque fuerit organicum: sunt porro plantarum quoque partes organæ, sed plane simplices...

Idcirco non oportet querere, an unum sit anima & corpus, quemadmodum neque ceram & figuram...

Niuerse igitur dictum est quid sit anima: nempe substantia ea quæ in ratione consistit...

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur...

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ ex similitudine rerum artificialium. Secundo ex parte: eius. ibi. Considerare autem in partibus oportet...

Lex. 2. Tex. cō. 6.

LECTIO II.

Offita diffinitione animæ, Philosophus hic eam manifestat. Et circa hoc duo facit...

LECTIO II.

Niuerse igitur dictum est quid sit anima: nempe substantia ea quæ in ratione consistit...

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur...

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem animæ ex similitudine rerum artificialium. Secundo ex parte: eius. ibi. Considerare autem in partibus oportet...

S. Tho. sup. Aia. C. quam

quum quidem rationem nominat esse dolabra, eo quod secundum eam dolabra dicitur esse dolabra, haec inquam forma, esset substantia dolabra. Et hoc ideo dicitur, quia forma corporum naturalium sunt in genere substantia. Et vltimus si dolabra non esset solus corpus physicum, sed etiam corpus animatum, forma dolabra esset anima, & ea separata, non esset amplius dolabra, nisi equiuoce, sicut separata anima, non est caro aut oculus, nisi equiuoce. Nunc autem quia dolabra non est corpus naturale, nec eius forma est quod quiderat. esse tali corpori, remoto forma dolabra, adhuc est dolabra, id est substantia dolabra. Substantia enim corporum artificialium e materia eorum, quae remanet sublata forma artificiali, licet non remaneat ipsum corpus artificiale in actu. Et quia dixerat quod aliter nunc est in dolabra, & aliter esset si esset corpus physicum animatum, assignat rationem huius dicens, quod hoc ideo est, quia anima non est quod quidem esse & ratio, sed est forma huiusmodi corporis, scilicet artificialis sed corporis physici huiusmodi scilicet habentis vita.

Tex. cō. 9.

Et vbi manifestet quid sit esse physicum corpus, subiungit habentis in seipso principium motus & status. Naturalia enim sunt, quae in seipsis principium motus & status habent. Huiusmodi enim principium, natura dicitur. Vbi habes li. phys. 2. Deinde cum dicitur. **Tex. cō. 10.** Manifestat diffinitionem animae ex partibus dicens, quod id quod dicitur est de tota anima, & de toto corpore viuente oportet considerare in partibus vtriusque, quia si oculus esset animal oporteret quod visus esset anima eius, quia visus est substantialis forma oculi, & oculus est materia visus, sicut corpus organici, materia anima. Deficiente autem visu non remanet oculus nisi equiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, equiuoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia equiuoca sunt, quorum nomen solum commune est & ratio substantiae diuersa: & ideo sublata forma, a qua est ratio substantiae oculi, non remanet nisi nomen oculi equiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuente corpore, scilicet quod visus est forma substantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi equiuoce, ita anima est forma substantialis viuentis corporis, & ea remota non remanet corpus viuum nisi equiuoce. Sicut enim se habet vna pars animae sensitiuae ad vnam partem corporis sensitiui, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitiuum in quantum huiusmodi. Deinde cum dicitur,

Tex. cō. 10.

Et vbi manifestet quid sit esse physicum corpus, subiungit habentis in seipso principium motus & status. Naturalia enim sunt, quae in seipsis principium motus & status habent. Huiusmodi enim principium, natura dicitur. Vbi habes li. phys. 2. Deinde cum dicitur. **Tex. cō. 11.** Manifestat diffinitionem animae ex partibus dicens, quod id quod dicitur est de tota anima, & de toto corpore viuente oportet considerare in partibus vtriusque, quia si oculus esset animal oporteret quod visus esset anima eius, quia visus est substantialis forma oculi, & oculus est materia visus, sicut corpus organici, materia anima. Deficiente autem visu non remanet oculus nisi equiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, equiuoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia equiuoca sunt, quorum nomen solum commune est & ratio substantiae diuersa: & ideo sublata forma, a qua est ratio substantiae oculi, non remanet nisi nomen oculi equiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuente corpore, scilicet quod visus est forma substantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi equiuoce, ita anima est forma substantialis viuentis corporis, & ea remota non remanet corpus viuum nisi equiuoce. Sicut enim se habet vna pars animae sensitiuae ad vnam partem corporis sensitiui, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitiuum in quantum huiusmodi. Deinde cum dicitur,

Tex. cō. 11.

Manifestat diffinitionem animae ex partibus dicens, quod id quod dicitur est de tota anima, & de toto corpore viuente oportet considerare in partibus vtriusque, quia si oculus esset animal oporteret quod visus esset anima eius, quia visus est substantialis forma oculi, & oculus est materia visus, sicut corpus organici, materia anima. Deficiente autem visu non remanet oculus nisi equiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, equiuoce dicitur oculus. Et hoc ideo est, quia equiuoca sunt, quorum nomen solum commune est & ratio substantiae diuersa: & ideo sublata forma, a qua est ratio substantiae oculi, non remanet nisi nomen oculi equiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuente corpore, scilicet quod visus est forma substantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi equiuoce, ita anima est forma substantialis viuentis corporis, & ea remota non remanet corpus viuum nisi equiuoce. Sicut enim se habet vna pars animae sensitiuae ad vnam partem corporis sensitiui, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitiuum in quantum huiusmodi. Deinde cum dicitur,

Exponit praemissam diffinitionem de anima quantum ad hoc quod dixerat quod est actus corporis habentis vitam in potentia. Dicitur enim aliquid esse in potentia dupliciter. Vno modo, cum non habet principium operationis. Alio modo cum habet quidem, sed non operatur secundum ipsum. **Veluti si quod instrumentum esset naturale corpus, Verbi causa securus: esset enim securi esse substantia eius & anima hoc: ea enim separata, non amplius esset securus, nisi equiuoce: nunc uero est securus: non enim eiusmodi corporis quid erat esse & ratio est anima, sed naturalis, talis scilicet quod in se motus statusue principium habeat.**

Hoc uero quod diximus in partibus etiam considerasse non ab re fuerit: nam si oculus esset animal, profecto anima eius esset visus. n. est oculi substantia quae in ratione consistit. oculus autem materia est visus, quo deficiente non est amplius oculus, nisi equiuoce, quemadmodum lapideus & pictus. Ergo quod pari alicui conuenit, in totum uiuens corpus est transferendum: proportione namque respondet ut pars ad partem, sic totus sensus ad totum corpus sensitiuum, quatenus eiusmodi est.

Ceterum quod amisit animam non est id quod potentia est ad uiuendum, sed quod habet semen uero & fructus id sane est quod potentia est tale corpus: ergo ut scilicet & visio, sic uigilia est actus: ut uero visus & potentia organici, sic anima est: corpus autem est id quod potentia est: aerum ut pupilla & visus est oculus, ita enim illic, anima & corpus est animal.

Animam igitur non esse separabilem a corpore aut partes quasdam eius si partibiles est, non est obscurum: quarundam enim actus partium est ipsorum: nihil tamen obstat quominus aliquid sint, propterea quod nullius sum corporis actus, incertum autem ad hoc est, an anima ita sit actus corporis: ueluti naua nauis est. Ac de anima quidem ad uibratione quadam sic explicatum describiturque sit.

& partes sunt actus partium, actus autem & forma non separantur ab eo, cuius est actus vel forma, manifestum est quod anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliqua partes eius, si nata e aliquo modo habere partes. Manifestum est enim quod aliqua partes animae sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est quod visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quasdam partes animae nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur de his que sunt circa intellectum. Et quia Plato ponebat quod anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit quod hoc non idem est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut naua est actus nauis, scilicet ut motor tantum. Deinde epilogando colligit que dicta sunt,

sunt, & dicit quod secundum praedicta determinatum est de anima, & posita est aie descriptio figuratiter quasi extinsce & superficialiter & incomplete. Complebitur enim determinatio de anima, quando pertinet usque ad intima, ut determinetur natura vniuersi cuiusque partis ipsius animae.

LECTIO III.

Quam Philosophus posuit diffinitionem animae, hic intendit demonstrare ipsam. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur intentum ibi. Dicamus igitur principium, &c. Circa primum duo facit. Primo determinat modum demonstrationis quo vti intendit in demonstrando. Secundo manifestat quemadmodum quaedam diffinitiones sunt demonstrabiles. ibi. Non enim solum quodque &c. Circa primum sciendum est, quod cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum deuenire, omnis autem demonstratio adducitur causa notificandi aliud, necesse est, quod omnis demonstratio procedat ex notioribus quod ad nos, quibus per demonstrationem fit aliquid notum. In quibusdam autem eadem sunt notiora quod ad nos, & secundum naturam, sicut in mathematicis, quae sunt a materia abstracta, & in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter, & notioribus secundum naturam, scilicet ex causis in effectu, unde dicitur demonstratio propter quid. In quibusdam vero non sunt eadem magis nota simpliciter, & quod ad nos, scilicet in naturalibus, in quibus plerumque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis: & ideo ut in naturalibus, in pluribus procedit ab his, quae sunt minus nota secundum naturam, & magis nota quod ad nos, ut dicitur in pri. Phys. Et hoc modo demonstratio nis intendit hic vti. Et hoc est quod dicit, quod quia illud quod est certum secundum naturam, & quod est secundum rationem notius, sic certius quo ad nos ex his que sunt incerta secundum naturam, certior autem quo ad nos, per istum modum tentandum est iterum aggredi de anima, demonstrando diffinitionem eius supra postam. Deinde cum dicit,

Tex. cō. 12.

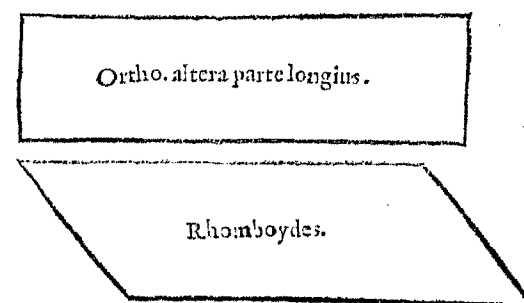
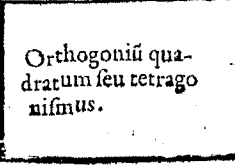
In quibusdam autem eadem sunt notiora quod ad nos, & secundum naturam, sicut in mathematicis, quae sunt a materia abstracta, & in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter, & notioribus secundum naturam, scilicet ex causis in effectu, unde dicitur demonstratio propter quid. In quibusdam vero non sunt eadem magis nota simpliciter, & quod ad nos, scilicet in naturalibus, in quibus plerumque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis: & ideo ut in naturalibus, in pluribus procedit ab his, quae sunt minus nota secundum naturam, & magis nota quod ad nos, ut dicitur in pri. Phys. Et hoc modo demonstratio nis intendit hic vti. Et hoc est quod dicit, quod quia illud quod est certum secundum naturam, & quod est secundum rationem notius, sic certius quo ad nos ex his que sunt incerta secundum naturam, certior autem quo ad nos, per istum modum tentandum est iterum aggredi de anima, demonstrando diffinitionem eius supra postam. Deinde cum dicit,

Tex. cō. 13.

Accipitur autem linea media in proportione inter ea, quae scilicet sunt sex palmarum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineae, erit aequale praedicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quod si quaeratur quid est tetragonismus, id est quadratum, quod est aequale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, ut dicitur esse orthogonium, id est superficies rectorum angulorum aequilaterale, id est habens omnia latera aequalia & cetera. Talis autem terminus, id est talis diffinitio est: ratio conclusionis, id est per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quod quadratum est inuentio mediae, scilicet lineae mediae in proportione inter duo latera inaequalia orthogonii, altera longioris, id est orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit, dicit causam rei. Attendendum est autem quod hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quod demonstratur diffinitio animae, non autem quantum ad hoc quod demonstratur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit,

Lea. 1.

Accipitur autem linea media in proportione inter ea, quae scilicet sunt sex palmarum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineae, erit aequale praedicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quod si quaeratur quid est tetragonismus, id est quadratum, quod est aequale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, ut dicitur esse orthogonium, id est superficies rectorum angulorum aequilaterale, id est habens omnia latera aequalia & cetera. Talis autem terminus, id est talis diffinitio est: ratio conclusionis, id est per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quod quadratum est inuentio mediae, scilicet lineae mediae in proportione inter duo latera inaequalia orthogonii, altera longioris, id est orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit, dicit causam rei. Attendendum est autem quod hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quod demonstratur diffinitio animae, non autem quantum ad hoc quod demonstratur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit,

Item sciendum est, quod in qualibet superficie rectorum angulorum duae rectae lineae, quae angulum rectum concludunt dicuntur totam superficiem continere, quia cum alia duo latera sint aequalia eis, vnumquodque suo opposito, necesse est quod vna praedictarum linearum, rectum angulum concludendum, mensuret longitudinem superficiei rectorum, & alia latitudinem, unde tota superficies rectorum surgit ex ductu vnius in aliam. Unde si imaginaremur, quod vna earum moueretur per aliam confurgeret talis superficies. Item sciendum est, quod cum in orthogonio quod est altera parte longius, duae lineae continentes ipsum, sint inaequales, si accipitur inter eas linea media in proportione, & ducatur in se ipsam, fiet quadratum aequale altera parte longiori. Et quia haec demonstrationibus geometricis diffusum esset ostendere, sufficit hoc ad praesens manifestare in numeris. Sic igitur orthogonium altera parte longius, cuius maius latus fit nouem palmarum, minus vero quatuor. Accipitur autem linea media in proportione inter ea, quae scilicet sunt sex palmarum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineae, erit aequale praedicto orthogonio altera parte longiori. quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quod si quaeratur quid est tetragonismus, id est quadratum, quod est aequale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, ut dicitur esse orthogonium, id est superficies rectorum angulorum aequilaterale, id est habens omnia latera aequalia & cetera. Talis autem terminus, id est talis diffinitio est: ratio conclusionis, id est per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quod quadratum est inuentio mediae, scilicet lineae mediae in proportione inter duo latera inaequalia orthogonii, altera longioris, id est orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinit, dicit causam rei. Attendendum est autem quod hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quod demonstratur diffinitio animae, non autem quantum ad hoc quod demonstratur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit,

LECTIO III.

Voniam autem ex obscuris quidem, sed manifestioribus, nascitur id quod manifestum & ratione notius est, hoc eodem pacto rursus de ea differere conandum est. Neque enim solum ipsum quod definitur rationem aperire oportet, ut plurimae definitiones explicant, verum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes definitionum sunt: ut quid est quadratum? aequale ei quod altera parte est longius, & cetera. Neque enim solum ipsum quod definitur rationem aperire oportet, ut plurimae definitiones explicant, verum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes definitionum sunt: ut quid est quadratum? aequale ei quod altera parte est longius, & cetera. Neque enim solum ipsum quod definitur rationem aperire oportet, ut plurimae definitiones explicant, verum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes definitionum sunt: ut quid est quadratum? aequale ei quod altera parte est longius, & cetera.

Neque enim solum ipsum quod definitur rationem aperire oportet, ut plurimae definitiones explicant, verum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes definitionum sunt: ut quid est quadratum? aequale ei quod altera parte est longius, & cetera. Neque enim solum ipsum quod definitur rationem aperire oportet, ut plurimae definitiones explicant, verum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes definitionum sunt: ut quid est quadratum? aequale ei quod altera parte est longius, & cetera.

Dicamus igitur inuio considerationis acceptae, animam diffinitionem esse ab

Incipit demonstrare diffinitionem animae superius positam modo praedicto, scilicet per effectum. Et vtiur tali demonstratione. Illud quod est primum principium viuendi, est viuentium corporum actus & forma. Sed anima est primum principium viuendi, his que viuunt, ergo est corporis viuentis actus, & forma. Manifestum est autem, quod haec demonstratio est ex posteriori. Ex eo enim, quod anima est forma corporis viuentis, est principium operum vitae, & non econuerso. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit, quod anima est principium viuendi. Secundo quod primum principium viuendi est forma corporis viuentis, ibi. Quoniam autem quo viuimus, & sentimus. S. Tho. sup. Aia. C. 2. Circa

DE ANIMA

Circa primum tria fact. Primo distinguit modos viuientium. Secundo ostendit, quod anima est viuendi principium, ibi. Vnde & vegetabilia omnia, &c. Tertio manifestat quomodo se habeant partes animae adiuuicem, secundum quas est principium operum vite, ibi. Vtrum autem vnumquodque horum, dum augentur, & deprimuntur, quod ad profectum nostram intentionem, qua intendimus demonstrare distinctionem animae, oportet hoc quasi principium accipere, quod anima tum distinguitur ab inanimato in viuendo. Animata enim viuunt, sed inanimata non viuunt. Sed cum multiplex sit modus viuendi, si vnus tantum eorum in sit alicui, dicitur illud viuens, & animatum. Ponit autem quatuor modos viuendi, quorum vnus est per intellectum, secundus per sensum, tertius per motum, & statum localem, quartus per motum alimēti, & decrementi, & augmenti. Ideo autē quatuor tantum modos ponit viuendi, cū supra quinque genera operationum animae posuerit, quia hic intendit distinguere modos viuendi, secundū gradus viuētium, qui distinguuntur secundum hanc quatuor. In quibusdam enim viuētium inueniuntur tantum alimentum, augmentum, & decrementum, scilicet in plantis. In quibusdam autem, cum his inuenitur sensus sine motu locali, sicut in animalibus imperfectis, sicut sunt ostra. In quibusdam autem, vltimius inuenitur motus secundum locum, sicut in animalibus perfectis, quae mouentur motu progressiuo, vt bos, & equus. In quibusdam autem, cum his vltimius inuenitur intellectus, scilicet in hominibus. Appetituum autem quod est quintum praeter haec quatuor, non facit aliquam diuersitatem in gradibus viuētium. Nam vbiūque est sensus, ibi est & appetitus. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 14.

Tex. cō. 15.

Tex. cō. 16.

Tex. cō. 17.

Manifestat, quod anima est principium viuendi secundum omnes modos praedictos. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quomodo anima est principium viuendi in plantis. Secundo in animalibus, ibi. Animal autem propter sensum, &c. Tertio ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum, ibi. Propter quam autē causam &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod anima est principium viuendi in plantis, & dicit quod cum dictum sit, quod quibuscumque inest vnum quatuor praedictorum modorum viuētium dicuntur viuere, sequitur quod omnia vegetabilia viuunt. Omnia enim in seipsis habent potentiam quandam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quod hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam natura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quod principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & deprimuntur, sed quaecumque nutriuntur, tam diu viuunt, quadiu possunt accipere nutrimentum, per quod fit augmentum. Secundo ibi.

Ostendit, quod praedictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, sicut sunt substantiae separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his quae vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potentia animae inest, nisi humilissimi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

Manifestat quomodo anima est principium viuendi in animalibus. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quod primum dicitur aliquid esse animal propter sensum, licet autē mala quaedam & sentiant, & moueantur. Ea enim dicimus esse animalia, & non solum viuere, quae licet non mouentur locum, tamen habent sensum. Sunt enim multa animalia, quae naturaliter manent in eodem loco, & tamen habent sensum, sicut ostra.

Ostendit, quod inter alios sensus, primo inest tactus animalibus. Quod probat ex hoc, quod sicut vegetatiuum potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic tactus a ceteris sensibus, nutritiuum vero eā partem animae dicimus, cuius etiam plantae participes sunt, animalia autem omnia uidentur tangendi sensum habere.

Ostendit, quod quatuor praedictorum modorum viuētium dicuntur viuere, sequitur quod omnia vegetabilia viuunt. Omnia enim in seipsis habent potentiam quandam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quod hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam natura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quod principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & deprimuntur, sed quaecumque nutriuntur, tam diu viuunt, quadiu possunt accipere nutrimentum, per quod fit augmentum. Secundo ibi.

Quamobrem & quae terra gignit omnia uidentur viuere: apparet enim ea in se ipsis eiusmodi habere potentiam & principium, quo auctorem & diminutionem contrariis capiant locis: neque enim sursum uersus augentur deorsum, ne uem: sed per aequae in uisumque partem & undique semper nutriuntur ac pergunt uiuere, dum possunt capere alimentum.

Atque id quidem ab alijs separari potest: cetera uero ab hoc non possunt in mortalibus. quod perspicuum est in ijs quae ex terra oriuntur: nulla enim alia inest eis animae potentia. Ac uiuere quidem ob hoc principium adest omnibus uiuentibus.

Animal autem est ob sensum primum: etenim quae non mouentur, neque mutant locum, sensum tamen habent, & id est animalia dicimus, & non solum uiuere.

Ex sensibus autem primo inest omnibus tactus, atque ut nutrimentum potest separari a tactu & omni sensu, sic tactus a ceteris sensibus, nutritiuum uero eā partem animae dicimus, cuius etiam plantae participes sunt, animalia autem omnia uidentur tangendi sensum habere.

Ostendit, quod quatuor praedictorum modorum viuētium dicuntur viuere, sequitur quod omnia vegetabilia viuunt. Omnia enim in seipsis habent potentiam quandam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quod hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam natura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quod principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & deprimuntur, sed quaecumque nutriuntur, tam diu viuunt, quadiu possunt accipere nutrimentum, per quod fit augmentum. Secundo ibi.

Ostendit, quod praedictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, sicut sunt substantiae separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his quae vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potentia animae inest, nisi humilissimi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

h. q. Ostendit

Ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum. Et dicit, quod praedictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, sicut sunt substantiae separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his quae vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potentia animae inest, nisi humilissimi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 18.

Tex. cō. 19.

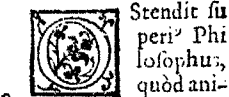
Tex. cō. 20.

Tex. cō. 21.

Tex. cō. 22.

Propter quam autē causam vtrumque horum accidit, postea dicemus. Nunc autem intantum dictū sit solū, quod est anima, & his determinata est vegetatiuo, sensitiuo, intellectuuo, & motu.

LECTIO IIII.

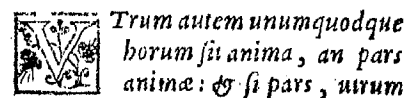
Stendit supra perit. Phi losophus, quod anima est principium viuendi, secundum diuersa genera vite. Et ideo nunc inquitur qualiter principia viuendi, secundum diuersa genera vite se habeat ad animam, & adiuuicem. Et circa hoc duo facit. Primo mouet quaestiones duas. Quarum prima est. Cum anima, quae est principium viuendi, sit determinata vegetatiuo, sensitiuo, motiuo secundum locum, & in intellectuuo, vtrum quodlibet eorum sit anima per se, aut sit pars animae. Et manifestum est, quod in his quae tantum augentur, & nutriuntur, sicut in plantis, vegetatiuum est anima. In his autem, quae vegetantur, & sentit, ut est pars animae, & similiter est de alijs. Secunda quaestio est. Si vni quodque praedictorum est pars animae, puta, cum omnia inueniantur in vna anima, sicut in humana, vtrum hoc modo sint partes, quod separantur abiuuicem solum secundum rationem, vt scilicet sint diuersae potentiae, aut etiam separantur loco, & subiecto, vt pote quod in vna parte corporis sit sensitiuum, in alia appetituum, in alia moriuum, & sic de alijs, sicut quibusdam visum fuit. Secundo cum dicit.

Solum propositas quaestiones. Et primo secundum. Secundo primam, ibi. Quod autem quibusdam animalium. Circa primū duo facit. Primo soluit secundam quaestione, quantum ad secundam partem ostendens, vtrum partes animae sint separabiles loco. Secundo, quantum ad primam, vtrum scilicet sint separabiles ratione, ibi. Ratione autem quod altera &c. Dicit ergo primo, quod quibusdam partibus animae, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco, id est subiecto, sed de quibusdam dubium est. Et ad ostendendum, quod in quibusdam hoc facile est videre, praemittit similitudinem de plantis, ibi. Sicut enim in plantis. Dicens, quod quaedam partes diuisae ab eis, & separatae ab alijs partibus, videntur viuere. Et hoc manifestatur per hoc, quod ramusculi abscisi inseruntur, vel plantantur, & coalescunt, quod non esset nisi remaneret in eis vita, & per consequens anima, quae est principium viuendi, quod contingit tamquam in vnaquaque planta, anima sit vna in actu, & multiplex in potentia. Sicut enim accidere videtur in formis corporum naturalium inanimatorum, ita in eis, quae pro-

pter sui imperfectionem non requirunt diuersitatem in partibus, quod in aliquo vno toto anima est in actu vna, & plures in potentia, sicut & ipsum corpus est vnum in actu, & plura in potentia. Potest enim diuisi vnumquodque eorum in diuersas partes similes specie, sicut patet in aere, aqua, & in corporibus mineralibus. Vnde oportet, quod si partes sunt similes specie adiuuicem, & toti, quod forma specifica post diuisionem sit in vtraque partium. Et eadem ratione, quia anima plāte imperfecta est in ordine animarum, non requirit magnam diuersitatem in partibus, vnde anima totius potest saluari in aliqua partium. Et sic etiam videmus in alijs differentis animae, sicut in entomis decisis, id est in animalibus, quae decisa viuunt, quia vtraque partium habet sensum. Quod patet ex hoc, quod retrahit se, si pungitur. Et etiam habet motum secundum locum, vt ad forsum apparet. Sic ergo in vna, & eadem parte apparet, & sensitiuū, & motiuū principium. Et si est ibi sensus, necesse est quod sit ibi phantasia. Phantasia autem nihil aliud est, quam motus factus a sensu secundum actū, vt infra dicitur. Et similiter si habet sensum pars decisa, necesse est, quod habeat appetitum. Ad sensum enim ad necessitate sequitur laetitia, & tristitia, sine delectatione & dolore. Necesse est enim si sensibile perceptum, est conueniens, quod sit delectabile, si autem est nocuum, quod sit dolorosum. Vbi autem est dolor & delectatio, oportet quod sit desiderium et appetitus, vnde necesse est, quod si pars decisa sentit, quod etiam habeat appetitum. Sic ergo manifestum est, quod vegetatiuum, sensitiuum, appetituum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, quod non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdam potentijs particularibus, manifestum est quod distinguuntur loco. Vifus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in vna: bus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animalis, est in toto. Sed quod dicitur phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdam, phantasia attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendum est, quod phantasia inuenitur indeterminate in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicitur. Organum ergo aliud quod determinatum phantasiae attribuitur, ad maiorem perfectionem & determinationem sui actus, sine quo phantasiae actus nullo modo esse possit, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestum est, quod in quibusdam potentijs animae, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

Causam autem cur vtrumque horum eueniat, post dicemus: nunc hoc tantum dictum sit. Animam esse principium eorum quae diximus, & his definitam esse, nutritiuo, sensitiuo, dianoetico, motu.

LECTIO IIII.

Solum propositas quaestiones. Et primo secundum. Secundo primam, ibi. Quod autem quibusdam animalium. Circa primū duo facit. Primo soluit secundam quaestione, quantum ad secundam partem ostendens, vtrum partes animae sint separabiles loco. Secundo, quantum ad primam, vtrum scilicet sint separabiles ratione, ibi. Ratione autem quod altera &c. Dicit ergo primo, quod quibusdam partibus animae, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco, id est subiecto, sed de quibusdam dubium est. Et ad ostendendum, quod in quibusdam hoc facile est videre, praemittit similitudinem de plantis, ibi. Sicut enim in plantis. Dicens, quod quaedam partes diuisae ab eis, & separatae ab alijs partibus, videntur viuere. Et hoc manifestatur per hoc, quod ramusculi abscisi inseruntur, vel plantantur, & coalescunt, quod non esset nisi remaneret in eis vita, & per consequens anima, quae est principium viuendi, quod contingit tamquam in vnaquaque planta, anima sit vna in actu, & multiplex in potentia. Sicut enim accidere videtur in formis corporum naturalium inanimatorum, ita in eis, quae pro-

De intellectu uero & contemplatiua potentia nondum quicquam est manifestum, sed videtur animae genus diuersum esse, id est, solum posse separari quemadmodum eternum a corruptibili. Ceteras autem partes animae ex his perspicuum est non esse separabiles, ut nonnulli dicunt.

De intellectu uero & contemplatiua potentia nondum quicquam est manifestum, sed videtur animae genus diuersum esse, id est, solum posse separari quemadmodum eternum a corruptibili. Ceteras autem partes animae ex his perspicuum est non esse separabiles, ut nonnulli dicunt.

manifestum est, quod vegetatiuum, sensitiuum, appetituum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, quod non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdam potentijs particularibus, manifestum est quod distinguuntur loco. Vifus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in vna: bus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animalis, est in toto. Sed quod dicitur phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdam, phantasia attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendum est, quod phantasia inuenitur indeterminate in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicitur. Organum ergo aliud quod determinatum phantasiae attribuitur, ad maiorem perfectionem & determinationem sui actus, sine quo phantasiae actus nullo modo esse possit, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestum est, quod in quibusdam potentijs animae, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

Ostendit in qua parte animae circa hoc possit esse dubium. Et dicit, quod de intellectu, quocumque nomine vocetur, prospectiua potentia, id est speculatiua, nihil est adhuc manifestum. Nondum enim per ea quae dicta sunt, apparet vtrum habeat aliquod organum in corpore, distinctum loco ab alijs organijs, vel non distinctum. Sed tamen quantum in superficie apparet, videtur

quod

Lib. 3. Tex. c. 162.

* al. potest.

Tex. c. 156. Lectio. 5.

S. Tho. sup. Aia.

C 3

quod sit alterum genus anime ab alijs partibus anime, idest alterius nature, & alio modo se habens, & quod hoc solum genus anime possit separari ab alijs partibus anime, vel etiam quod sit separatum ab organo corporeo, sicut perpetuum a corruptibili. Sed quod reliquae partes anime non sint separabiles loco ab invicem, manifestum est ex praedictis.

Tex. co. 23.

Tex. co. 24.

Tex. co. 25.

Lib. 3. Tex. co. 131

d Ratione autem, quod alter, manifestum est. Sensitivo. n. esse & opinatio. Cuiuslibet enim potentia ratio est, secundum ordinem ad actum, unde necesse est si actus sunt diversis secundum speciem, quod potentia habeant diversam rationem speciei. Et hoc est, quod dicitur, quod alterum est esse sensitivo, & opinatio, idest intellectivo, idest altera est ratio utriusque potentia, si sentire est alterum ab opinari, & similiter est de praedictis alijs potentijs. Deinde cum dicitur. **e** Soluit primam questionem, & dicit, quod hoc facit differentiam in animalibus, quod quibusdam animalibus insunt omnia praedicta, quibusdam vero quaedam horum, alijs vero vnum solum. Quibuscumque autem insunt vnum praedictorum, oportet quod illud sit anima. In quibus vero insunt plura, quodlibet est pars anime, sed illa anima denominatur a principali, vel sensitiva, vel intellectiva. Quare autem hoc sit, quod quaedam habent vnum, quaedam plura, quaedam omnia, postea dicitur. Et sicut accidit circa potentias anime, ita accidit circa sensus. Quaedam enim habent omnes sensus, sicut animalia perfecta, quaedam vero habent quosdam sensus, sed non omnes, ut cetera, quaedam vero habent vnum maxime necessarium, scilicet tactum, ut animalia imperfecta. Potest autem & haec particula ad alium sensum referri, ut dicatur, quod quia superius ostenderit Philosophus, quod partes anime non sunt separabiles ab invicem, loco vel subiecto, in animalibus, quod propter hoc etiam non separantur in diversis animalibus, sed cuiuscumque insunt, insunt omnia. Et ideo remouet hoc in hac particula. Deinde cum dicitur. **f** Offenso, quod anima est primum viuendi principium, concludit ex hoc, definitionem prius assignatam. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat propositum. Secundo ex veritate demonstrata, quasdam conclusiones ulterius inducit, ibi. **g** Propter hoc bene opinantur. **h** Circa primum ponit talem demonstrationem. Duorum, quorum utroque dicitur esse aliquid, aut operari, vnum scilicet quod primum est, est quasi forma, & aliud quasi materia. Sed anima est primum quo viuimus, cum tamen viuamus anima, & corpore, ergo anima est forma corporis viuentis. Et haec est distinctio superius de anima posita, quod anima est actus primus physici corporis, potentia vitam habentis. Manifestum est autem, quod medium huius demonstrationis est quaedam distinctio anime, sicut et anima est quo viuimus primum. Circa hanc autem demonstrationem. **4.** facit. Primo ponit maiorem dicens, quod quo viuimus

& sentimus dicitur dupliciter scilicet altero, sicut forma, & altero sicut materia. Sicut & quo scimus dicitur dupliciter, duobus enim dicitur sentire, quorum vnum est scientia, & aliud est anima. Et similiter quo ianatur, dicitur de duobus, quorum vnum est sanitas & aliud est aliqua pars corporis, vel etiam totum corpus. Vtrobique autem vnum est quasi forma, & aliud quasi materia. Nam scientia & sanitas sunt forma, quasi actus suscepiuorum, scientia quidem forma scienti, idest partis anime in qua est scientia, sanitas vero est forma corporis sanabilis. Lo autem dicitur sanabile & scientificum, ut ostendat aptitudinem in subiecto ad tales formas. Semper enim actiuorum actus, idest forme quae inducuntur ab agentibus in materia, videtur esse in patiente & disposito, idest in eo, quod est natum pati actiones agentis, ut tali agente, & quod est dispositum ad consequendum finem passionis, scilicet formam ad quam patiendo proceditur. Secundo ibi. **h** Anima autem hoc. **g** Ponit maiorem propositionem & dicit, quod anima est primum quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus. Et referuntur haec. **4.** ad quatuor genera vitae, de quibus superius fecerat mentionem. Viue enim refertur ad principium vegetatiuum, quia superius dixerat quod viuere propter hoc principium insunt omnibus viuentibus. Sciendum est autem, quod quamuis sanitas & corpore dicamur esse sanis, tamen sanitas est primum quo sanis dicitur esse. Non enim dicimur esse sanis corpore, nisi in quantum habet sanitatem. Et similiter scientia est primum, quo dicimur esse scientes, quia anima non dicimur esse scientes, nisi in quantum habet scientiam. Similiter etiam & corpore non dicimur esse viuentes, nisi in quantum habet animam, & propter hoc, hic dicitur quod anima est primum quo viuimus, & sentimus & cetera. Tercio, ibi. **g** Quare ratio quaedam. **h** Ponit conclusionem, & pendet hucusque constructio ab illo loco quoniam autem quo viuimus & cetera. **g** Concludit ergo ex praedictis, quod anima se habet ut ratio & species, & non sicut materia & subiectum. Quarto, ibi. **g** Tripliciter enim dicta substantia & cetera. **g** Ostendit conclusionem se qui ex praemissis. Non enim videbatur magis sequi de anima quod sit forma, quam de corpore, cum utroque viuere dicamur. Unde ad perfectionem dictae demonstrationis, subiungit, quod cum substantia dicatur tripliciter, ut supra dictum est, scilicet de materia, & forma, & composito ex utroque, quorum materia est potentia, & species, siue forma est actus, & compositum ex utroque est animalium, manifestum est quod corpus non est actus anime, sed magis anima est actus corporis aliquid, corpus enim est in potentia, respectu anime. Et ideo cum consequatur ex praedicta demonstratione, quod vel corpus, vel anima sit species, & corpus, ut dictum est, non sit species anime, sequitur quod anima sit species corporis. Deinde cum dicitur.

g Quas tamen diuersas esse ratione perspicuum est, sensiuo enim esse, & opinatio, diuersum est, sicut quod sentire & opinari, utemque; ceterorum quae diximus unumquodque. **h** Praeterea vero nonnullis animalibus haec adiungunt omnes, in quibusdam nonnullae, in alijs una dumtaxat, quae res facit differentiam animalium, de causa vero post considerabimus, simile quiddam in sensibus euenit, quaedam enim habent omnes, quaedam nonnullos, quaedam unum qui maxime necessarius est, tactum. **g** Quoniam autem id quo viuimus et sentimus duobus modis dicitur, quomodo admodum id quo scimus, horum autem unum dicimus scientiam, alterum animam, nam utroque eorum scire dicimus, similiter etiam id quo sanis sumus tum sanitate, tum parte aliqua corporis, vel etiam toto, horum autem scientia quidem & sanitas forma est & species quaedam, & ratio, & veluti actus suscepiuorum, illa quidem eius quod scire, haec vero eius quod sanari potest, videtur enim in eo quod patitur, atque afficitur esse actiuorum inesse actus. Anima vero, idest quo viuimus et sentimus & mouemur, primo, profecto anima ratio quaedam erit & species, non autem ut materia & subiectum. Cum enim tribus modis substantia dicatur, ut diximus, quorum aliud est species, aliud materia, aliud id quod ex utroque constat, atque horum quidem materia est potentia, species autem actus, cum id quod ex ambobus constat animalium sit, profecto corpus non est actus anime, sed ipsa corporis cuiusdam.

primum, quo dicimur esse scientes, quia anima non dicimur esse scientes, nisi in quantum habet scientiam. Similiter etiam & corpore non dicimur esse viuentes, nisi in quantum habet animam, & propter hoc, hic dicitur quod anima est primum quo viuimus, & sentimus & cetera. Tercio, ibi. **g** Quare ratio quaedam. **h** Ponit conclusionem, & pendet hucusque constructio ab illo loco quoniam autem quo viuimus & cetera. **g** Concludit ergo ex praedictis, quod anima se habet ut ratio & species, & non sicut materia & subiectum. Quarto, ibi. **g** Tripliciter enim dicta substantia & cetera. **g** Ostendit conclusionem se qui ex praemissis. Non enim videbatur magis sequi de anima quod sit forma, quam de corpore, cum utroque viuere dicamur. Unde ad perfectionem dictae demonstrationis, subiungit, quod cum substantia dicatur tripliciter, ut supra dictum est, scilicet de materia, & forma, & composito ex utroque, quorum materia est potentia, & species, siue forma est actus, & compositum ex utroque est animalium, manifestum est quod corpus non est actus anime, sed magis anima est actus corporis aliquid, corpus enim est in potentia, respectu anime. Et ideo cum consequatur ex praedicta demonstratione, quod vel corpus, vel anima sit species, & corpus, ut dictum est, non sit species anime, sequitur quod anima sit species corporis. Deinde cum dicitur.

primum, quo dicimur esse scientes, quia anima non dicimur esse scientes, nisi in quantum habet scientiam. Similiter etiam & corpore non dicimur esse viuentes, nisi in quantum habet animam, & propter hoc, hic dicitur quod anima est primum quo viuimus, & sentimus & cetera. Tercio, ibi. **g** Quare ratio quaedam. **h** Ponit conclusionem, & pendet hucusque constructio ab illo loco quoniam autem quo viuimus & cetera. **g** Concludit ergo ex praedictis, quod anima se habet ut ratio & species, & non sicut materia & subiectum. Quarto, ibi. **g** Tripliciter enim dicta substantia & cetera. **g** Ostendit conclusionem se qui ex praemissis. Non enim videbatur magis sequi de anima quod sit forma, quam de corpore, cum utroque viuere dicamur. Unde ad perfectionem dictae demonstrationis, subiungit, quod cum substantia dicatur tripliciter, ut supra dictum est, scilicet de materia, & forma, & composito ex utroque, quorum materia est potentia, & species, siue forma est actus, & compositum ex utroque est animalium, manifestum est quod corpus non est actus anime, sed magis anima est actus corporis aliquid, corpus enim est in potentia, respectu anime. Et ideo cum consequatur ex praedicta demonstratione, quod vel corpus, vel anima sit species, & corpus, ut dictum est, non sit species anime, sequitur quod anima sit species corporis. Deinde cum dicitur.

g Inducit

Tex. co. 26.

Tex. co. 27.

Leet. 3.

g Includit quasdam conclusiones ex praemissis, quarum prima est, bene opinari sunt, quibus visum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus, quia non est materia, sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo, cuius est actus, infert consequenter ibi. **h** Secundam conclusionem scilicet, quod anima est in corpore, & tali corpore, scilicet physico organico, & hoc non est per modum quo priores philosophi loquebantur de anima, & vnione eius ad corpus, nihil determinantes in quo vel qualiter corpore esset, & vere hoc est, sicut nunc dicimus, quod anima est in determinato corpore, cum non videatur anima accipere quodcumque corpus contingat, sed determinatum. Et hoc rationabiliter accidit, quia vniuersique actus natus est fieri in propria & determinata materia, unde & anima oportet quod in determinato corpore recipiatur. Vltimo autem epilogando concludit, quod anima est actus quidam & ratio habentis esse huiusmodi, scilicet licet potentia viuentis.

g Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima. Corpus enim non est, corpus autem aliquid est. **h** Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamuis non videatur, quod vis subiecta cuiusvis formae capax esse. Si autem sit, & in ratione. Vniuersum quae n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

LECTIO V.

Rotentiarum autem animarum, quae dictae sunt, alijs quidem insunt omnes, alijs vero quaedam harum, quibusdam vero vna sola. Potentias autem dicimus vegetatiuum, sensituum, appetitiuum, motiuium secundum locum, intellectiuium.

LECTIO V.

Rostquam Aristoteles diffiniuit animam in communi, nunc accedit ad determinandum de partibus eius. Non autem habet altera anima partes, nisi secundum quod est potentia, partes eius dicuntur, prout aliquid potentis multa, partes dici possunt, potestates ad singula. Unde determinare de partibus eius, est determinare de singulis potentijs eius. Distinguitur autem haec pars in duas. In prima determinat de potentijs anime in communi, distinguendo eas adinuenire. In secunda determinat de singulis earum, ibi. **g** Quare primum de alimento, & generatione & cetera. **h** Prima autem pars diuiditur in duas. In prima distinguit potentias anime ab invicem. In secunda ostendit quid de potentijs anime, & quomodo, & quo ordine determinandum sit, ibi. **g** Quare & secundum vnumquodque querendum, & cetera. **h** Circa primum duo facit. Primo distinguit potentias anime ab invicem. Secundo ostendit quomodo ratio communis anime se habet ad partes praedictas, ibi. **g** Manifestum igitur est quoniam eodem & cetera. **h** Circa primum duo facit. Primo enumerat potentias anime. Secundo ostendit quomodo se inueniunt consequantur, ibi. **g** Inest autem plantis, & cetera. **h** Dicit ergo primo, quod de potentijs anime, quae supra nominatae sunt, quibusdam insunt omnes, sicut hominibus, quibusdam quaedam harum, sicut alijs animalibus, quibusdam vna tantum, sicut plantis. Et quia superius non nominauerat eas potentias, sed partes anime, ideo manifestat, quod per potentias idem intelligit, quod supra per partes. Quarum quidem sunt quinque genera, scilicet vegetatiuum, sensituum, appetitiuum, motiuium secundum locum, intellectiuium. Oportet autem haec duo videre. Primo quidem quare ponuntur hic quinque genera potentiarum anime, praecipue cum consuetum sit dici triplicem esse animam, vegetabilem, sensibilem, & rationale. Secundo considerare oportet, quare hic ponit. **g** cum superius posuerit tantum quatuor. Sciendum autem circa primum, quod cum omnis potentia dicatur ad actum proprium, potentia operatiua dicitur ad actum qui est operatio. Potentiae autem anime sunt operatiuae, talis enim est potentia formae. Unde necesse est secundum diuersas operationes anime, accipi diuersitatem potentiarum. Operatio autem anime, est operatio rei viuentis, cum igitur vniuersique rei competat

propria operatio, secundum quod habet esse, eo quod vnumquodque operatur, in quantum est ens, oportet operationes anime considerare, secundum quod inueniuntur in viuentibus. Huiusmodi autem viuentia inferiora, quorum actus est anima, de qua nunc agitur, habent duplex esse. Vnum quidem materiale, in quo conueniunt cum alijs rebus materialibus, aliud autem immateriale, in quo communicant cum substantijs superioribus aliquid. Est autem differentia inter vtrumque esse, quia secundum esse materiale, quod est per materiam contractum, vna quaeque res est hoc solum quod est, sicut hic lapis non est aliud quam hic lapis, secundum vero esse immateriale, quod est amplum, & quodammodo infinitum, in quantum non est per materiam terminatum, res non solum est id quod est, sed etiam est quodammodo alia. Unde in substantijs superioribus immaterialibus, sunt quodammodo omnia sicut in vniuersalibus causis. Huiusmodi autem immateriale esse, habet duos gradus in istis inferioribus. Nam quodam est penitus immateriale, scilicet esse intelligibile. In intellectu enim res habent esse, & sine materia, & sine conditioni

g Quamobrem probe censent quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima, corpus enim non est, sed corporis aliquid. **h** Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam conueniebant nulla praeterea addita distinctione, in quoniam illo, & qualis, praesertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, vniuersumque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ad idonea materia, natura comparati est ut fiat. Animam ergo actum esse querendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

LECTIO V.

Rotentia porro anime quas commemorauimus, in alijs insunt omnes, in alijs nonnullae earum, in aliquibus una dumtaxat, potentias autem diximus, nutritiuum, sensituum, appetitiuum, motiuium motu loci, diuiniticum.

bus materialibus indiuiduantibus, & etiam absque organo corporali. Esse autem sensibile est medium inter vtrumque. Nam in sensu res habet esse sine materia, non tamen absque conditionibus materialibus indiuiduantibus, neque absque organo corporali. Est enim sensus particularium, intellectus vero vniuersalium. Et quantum ad hoc duplex esse, dicit Philosophus in tertio huius, quod anima est quodammodo omnia. Operationes igitur, quae competunt viuenti secundum esse materiale, sunt operationes quae attribuantur anime vegetabili, quae tamen licet ad id ordinentur, ad quod etiam ordinantur actiones in rebus inanimatis, scilicet ad consequendum esse, & conseruandum, tamen in viuentibus hoc fit per altiore, & nobiliorem modum. Corpora enim inanimata generantur & conseruantur in esse, a principio motiui extrinseco, animata vero generantur a principio intrinseco, quod est in semine, conseruantur vero a principio nutritiui intrinseco. Hoc enim videtur esse viuentium proprium, quod oportet tanquam ex seipsis mota. Operationes autem quae attribuantur rebus viuentibus, secundum esse penitus immateriale, pertinent ad partem anime in intellectuam, quae vero attribuantur eis secundum esse medium, pertinent ad partem anime sensitiuam. Et secundum hoc triplex esse, distinguitur communiter triplex anima, scilicet vegetabilis, sensibilis, & rationalis. Sed quia omne esse, est secundum aliquam formam, oportet quod esse sensibile, sit secundum formam sensibilem, & esse intelligibile, secundum formam intelligibilem. Ex vnaquaque autem forma sequitur aliqua inclinatio, & ex inclinatione operatio, sicut ex forma naturali ignis, sequitur inclinatio ad locum qui est sursum, & in quam ignis dicitur leuis, & ex hac inclinatione sequitur operatio, motus qui est sursum. Ad formam igitur tam sensibilem quam intelligibilem sequitur inclinatio quaedam, quae dicitur appetitus sensibilis, vel intellectualis, sicut inclinatio consequens formam naturalem, dicitur appetitus naturalis. Ex appetitu autem sequitur operatio, quae est motus localis. Haec igitur est ratio, quare oportet esse quinque genera potentiarum anime, quod primo quaeuebatur. Circa secundum sciendum est, quod supra Aristoteles intendens ostendere, quod anima est principium viuendi in omnibus viuentibus, distinxit ipsum viuere secundum gradus viuentium, & non secundum operationes vitae secundum quas distinguuntur haec genera potentiarum. Appetitiuum autem non constituit aliquid diuersum

Tex. co. 23.

Leet. 13.

S. Tho. sup. Aia. C 4 gradua

a. tex. 14. ad 17. Supra tex. 20. 23.

Tex. c6. 10. Lect. 41

Tex. c6. 28.

Tex. c6. 29.

gradum in viucentibus, quia omnia que habent sensum, habent appetitum, & sic remanent tantum quatuor gradus viucentium, vt supra ostensum est. Deinde cum dicitur...

b Inest autem plantis vegetatiuū solum, alteris autē & hoc; & sensitiuum, si autem sensitiuum, & appetituum. Appetitus enim desiderium est & ira, & voluntas Animalia autem omnia habent vnum sensum tactum. Cui autem sensus inest, huic & letitia, & tristitia, & dulce, & triste. quibus autem hæc, & concupiscentia. Delectabilis n. rei appetitus est hæc.

c Adhuc autem alimentum sensu habet tactus: enim alimentum sensus. Siccis enim & humidis, & calidis & frigidis aluntur omnia viucentia, horum autem sensus est tactus, sed aliis sensibilibus secundum accidens aluntur. Nihil enim ad alimentum confert sonus, neque color neque odor. Humor autem vnum aliquid est tangibile, esurietas autem, & sitis, est concupiscentia: & esurietas quidem calidi, & siccis: sitis autem frigidi, & humidis, sapor vero, vt delectamentum horum est. Certificandum autem de his posterius est. Nunc autem intantum dictum sit, quod animalibus habetibus tactum & appetitum inest. De phantasia autem immanifestum est, posterius autem intendendum est. Quibusdam autem adhuc inest & secundum locum motiuum. Alterius autem, intellectuum & intellectus, vt hominibus, & si aliquid alterum huiusmodi est, aut etiam honorabilius.

d Manifestum igitur est, quod eodem modo vna vtique erit ratio animæ, & figure. Neque enim prima est, quod omnia animalia habent ad minus vnum sensum, scilicet tactum, quibus autem inest sensus, inest letitia & tristitia, delectatio & dolor. Letitia enim & tristitia magis videntur sequi apprehensionem interiorum. Sed delectatio & dolor consequuntur apprehensionem sensus, & præcipue sensus tactus. Et si est letitia, & tristitia, necesse est quod sit aliquid triste & dulce, id est delectabile & dolorosum, oportet enim omne quod sentitur secundum tactum esse vel conueniens, & sic est delectabile, vel nocium, & sic est dolorosum. Quibuscumque autem inest aliquid delectabile, & triste, his inest: & concupiscentia, quæ est appetitus delectabilis: ergo de primo ad vltimum, omnibus animalibus quibus inest sensus tactus, inest appetitus. Secundam rationem ad idem ostendendum ponit ibi.

c Quæ talis est. Omnia animalia habent sensum, quo cognoscunt suum alimentum scilicet sensum tactus, qui est sensus alimentum. Et quia necessarium est omnibus animalibus vt alimentum, vt dictum est, ideo necessarium est, quod habeant sensum tactus, quo percipiant alimentum sibi conueniens. Quid autem tactus sit sensus alimentum, manifestum est, sicut enim corpora viuencia consistunt ex calidis, & humidis, & frigidis, & siccis, ita ex his nutrimentum, tactus autem est sensus discretius horum. Sed aliorum sensibilibus id est aliis sensibilibus non nutriuntur viuencia, nisi secun-

dum accidens, in quantum videlicet, coniunguntur tangibilibus. Sonus enim & odor, & color nihil conferunt in alimentum, in quantum huiusmodi, sed solum in quantum contingit colorata, & odorata, & sonantia, esse calida, vel frigida, humida vel sicca. humor autem, id est sapor est quoddam de numero tangibilium qualitatum, sicut, & gustus est quiddam tactus. Sic igitur patet quod omnia animalia habent sensum alimentum, quibuscumque autem inest sensus alimentum, his inest esurietas & sitis, quorum vtrumque est concupiscentia alimentum: esurietas quidem est concupiscentia calidi & siccis, quod habet rationem cibi, sitis autem frigidi & humidis, quod habet rationem potus. Sapor autem est quoddam horum delectamentum, sapor enim delectabilis indicat conuenientem proportionem calidi & frigidi, humidis & siccis in alimentum. Vnde magis pertinet ad delectationem alimentum, quam ad necessitatem. Sic igitur vbi cum que est sensus tactus, est etiam appetitus. Quomodo autem phantasia se habet ad appetitum & sensitiuum, posterius dicetur. Quibusdam autem animalibus, vt supra hæc quatuor inest etiam intellectuum, & intellectus, vt hominibus, & si aliquid aliud generis rerum est simile hominibus, aut etiam honorabilius hominibus, inuenitur autem aliquid honorabilius hominibus, quibus inest intellectus, est etiam in substantiis separatis, & in corporibus celestibus, si tamen sunt animata, licet in viucentibus mortalibus non est aliquid genus viucentium, habentium intellectum, nisi in specie humana. Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt diuersificari habentia intellectum, secundum diuersam complexionem organorum, sicut diuersificantur species sensitiuorum, secundum diuersas complexiones, quibus diuersimode se habent ad operationes sensus. Deinde, cum dicitur...

Ac plantis quidem adest tantummodo nutritiuum, alijs autem, tum hoc, tum etiam sensitiuum, quod si sensitiuum, & appetituum etiam: appetitus enim cupiditas est, & ira & voluntas, cuncta autem animalia vnum habent ex sensibus, tactum, cui autem sensus inest huic & voluptas & dolor & iucundum & molestum, in quibus autem hæc insunt, & cupiditas inest, hæc enim est appetitus iucundi.

Præterea vero sensum habent alimentum, nam tactus, sensus est alimentum, cuncta enim viuencia siccis aluntur & humidis, & calidis & frigidis, quorum sensus, tactus est, calororum autem sensibilibus per accidens, nihil enim ad alimentum confert sonus, nec color, nec odor: sapor autem vnum quoddam est de tangibilibus, fames vero & sitis cupiditas est, ac fames quidem calidi, & siccis, sitis vero frigidi & humidis, porro sapor est veluti quoddam eorum condimentum. Sed de his postea dilucidius agendum est, nunc hoc tantum dictum sit, quod animalibus habentibus tactum, appetitus quoque inest, de phantasia autem non patet, sed post considerandum est, quibusdam autem præter hæc, inest etiam motiuum motu loci, alijs autem & diuiniticium & intellectus, vt hominibus, & si quid extrinsecus eius generis aliud, vel etiam nobilius.

Persepicuum igitur est perinde vnam esse animæ rationem, atque figuram, neque enim illic figura ulla est

caelestibus, si tamen sunt animata, licet in viucentibus mortalibus non est aliquid genus viucentium, habentium intellectum, nisi in specie humana. Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt diuersificari habentia intellectum, secundum diuersam complexionem organorum, sicut diuersificantur species sensitiuorum, secundum diuersas complexiones, quibus diuersimode se habent ad operationes sensus. Deinde, cum dicitur...

Tex. c6. 32.

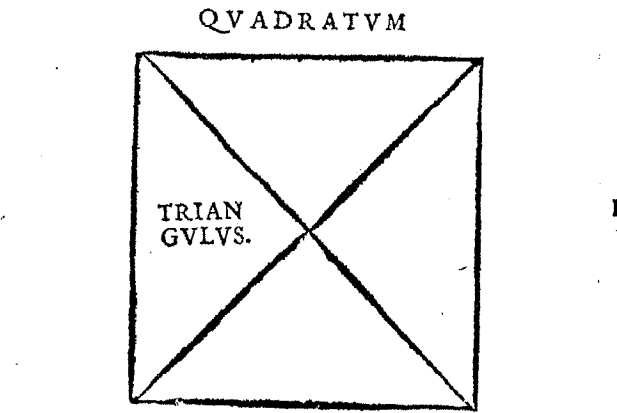
st præter triangulum, & alias species consequentes, vt pote quæ sunt ceteris omnium figurarum, ita nec in proposito est aliqua anima, quali separata existens præter omnes prædictas partes. Sed quamuis non sit vna figura separata in esse, præter omnes figuras, etiam in Platonicis, quoniam species ceteras separatas, inuenitur vna ratio communis, quæ conuenit omnibus figuris, & non est propria alicuius earum, ita est & in animalibus. Et ideo ridiculum est, quod homo querat vnam rationem communem, tam in animalibus, quam in alijs rebus, quæ non conueniant alicui animalium, quæ sunt in re natura particula riter. Neque etiam est conueniens quod homo querat diffinitionem animæ, secundum vnam quamque speciem animalium, & dimittat diffinitionem communem omnibus animalibus. Ergo neque diffinitio communis animæ prætermittenda fuit, neque sic est assignanda diffinitio communis animæ, quod non conueniat singulis animalibus.

ibi figura est præter triangulum, & figuræ, quæ consequenter sunt, neque hic anima præter prædictas est, fiet autem utique; & in figuris ratio ceteris, quæ conueniet quidem ceteris: propria autem nulli erit figuræ. Similiter autem & in dictis animalibus. Vnde ridiculum est & ceteris animalibus, & in his & in alteris quæ nullius erit, eorum quæ sunt, propria ratio, neque; sicut propria & indiuidua specie, tali definitione omnia. Similiter autem se habet ei, quod de figuris est, & quæ sicut anima sunt. Semper enim in eo quod est consequenter, est in potentia quod prius est, & in figuris, & in animalibus, vt in tetragonum quidem trigonum est, in sensitiuum autem vegetatiuum.

LECTIO VI.

Vare & secundum vnum quodque querendum quænam sit viuicuiusque quæ anima, aut quæ plantæ, & quæ hominis, aut quæ bestię.

Propter quam autem causam consequenter sic se habet, considerandum est. Sine enim vegetatiuum, sensitiuum non est. A sensitiuum autem separatur vegetatiuum in plantis. Iterum autem, sine eo quod potest tangere aliorum sensuum nullus est. Tactus autem sine alijs est. Multa enim animalium, neque visum, neque auditum habet, neque odoratus sensum, et sensitiuorum autem, alia quidem habet secundum locum motiuum, alia vero non

LECTIO VI.

Ostendam Philosophus enumeravit genera potentiarum animæ, & quomodo se habet diffinitio communis animæ supra posita, ad partes eius, hic ostendit quid aliud modo determinandum sit, & quo ordine. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid determinandum restat de anima...

anima. Secundo ostendit quo ordine determinare oporteat, ibi Ne cessarium autem est debentem. Circa primum ostendit duo restare ad determinandum, quorum vnum concludit ex prædictis. Dictum est supra, quod licet non est querenda talis diffinitio communis animæ, quæ nulli animæ partium conueniat, ita non debemus esse contenti diffinitione communi, sed oportet propriam diffinitionem cuiuslibet partium animæ inquirere, & ex hoc concludit, quod hoc, secundum vnum quodque querendum est, quæ sit viuicuiusque anima, vt scilicet sciatur quid est anima plantæ, & quid anima hominis, & quid anima bestię, & hoc est scire de vnaquaque parte animæ, quid sit. Secundo ibi.

præter triangulum, & eas quæ deinceps sunt, neque hic anima ulla præter eas quæ dictæ sunt, fieri tamen poterit, & in figuris ratio ceteris, quæ ceteris quidem congruat, propria autem nulli sit figuræ, similiter etiam in dictis animalibus. Idcirco ridiculum est & in his & in ceteris communem quære re rationem, quæ nullius eorum quæ sunt erit propria ratio, neque ex propria & indiuidua specie, hac tali prætermittenda ratione. Quæmadmodum autem in figuris, sic etiam in animalibus habet, semper enim in eo quod est deinceps, inest potentia id quod prius est, tum in figuris, tum in animalibus, vt in quadrato triangulus, in sensitiuum nutritiuum.

LECTIO VI.

Vare sigillatim querendum, quæ cuiusque sit anima, Vt bi gratia: quæ plantæ quæ hominis vel bestię.

Cur autem deinceps sic habeant, considerandum est, nam sine nutritiuo, sensitiuum non est, a sensitiuum autem separatur nutritiuum in plantis, rursum sine tactiuo nullus aliorum est sensuum, tactus vero sine alijs est, pleraque enim animalia neque visum, neque auditum, nec odoratus sensum sortita sunt. Inter sensitiua etiam sunt quæ habeant motiuum motu loci, sunt quæ non habeant, vltima autem & minima rationem & diuiniticium, in alijs sensibus. Multa enim animalium, neque visum habent, neque auditum, neque sensum odoratus, sed solum tactum. Et hoc etiam rationabiliter accidit. Nam tactus est sensus perceptiuus eorum, quæ pertinent ad consentientiam animalis, ex quibus scilicet animal constat, & nutritur. Alia vero sensibilia non conferunt, ad hoc nisi per accidens. Vnde alij sensus non sunt de necessitate animalis, & propter hoc non inueniuntur in omnibus animalibus, sed in perfectis. Est etiam consideranda consequentia sensitiui, & motiuui. Nam motiuum non potest esse sine sensitiuum, sensitiuum autem potest esse sine motiuo, aliqua enim habentium sensum, habent etiam motum secundum locum, sed aliqua non habent. Sed intelligendum est de motu progressiuo animalium, secundum quod animalia mouentur de loco ad locum. Hic enim motus non inest omnibus animalibus. Sed quæ carent hoc motu, habent aliquem motum localem, scilicet dilatationis & contractionis, sicut apparet in ostris. Illud autem quod est vltimum inter omnes partes animæ & minimum, quia non diuiditur in diuersa secundum speciem, est quod habet rationem & intellectum, quia quibuscumque de numero corruptibili inest ratio, his insunt & omnia alia prædicta. Hoc autem dicitur, vt præter uer se a substantiis separatis, & a corporibus celestibus, si sunt animata, quia cum sint sine generatione & corruptione, non indigent vegetatiuum. Iterum, eorum intellectus per se speculatur ea, quæ sunt secundum se intelligibilia, vnde non indigent sensibus ad cognitionem intellectuam consequendam. Sed in mortalibus habentibus intellectum, necesse est omnia alia præexistere, sicut quædam instrumenta

lectio. 5.

lectio. 5.

Instrumenta & preparatoria ad intellectum, qui est vltima perfectio...

lectio 4.

lectio 5. Tex. 156.

Tex. c6. 33.

Tex. c6. 34.

Lib. 3. Tex. 157.

lectio 1.

operationes, sunt aliqua operata, quod operata sunt fines operatio...

quibus enim mortalium inest ratio, ijs quoque reliqua omnia insunt...

Necesse autem est eum qui de his consideraturus est, sumere quid quod...

Quod si oportet dicere quid quodque ipsorum sit, ut quid intellectuum...

LECTIO VII.

Vare primū de alimento & generatione dicendum est. Vegetatiua enim anima...

Offendit quo ordine determinandum sit de partibus anime. Et assignat ordinem, quantum ad duo.

Dicens, quod si oportet de aliqua parte anime dicere quid est, scilicet quid est intellectuum, aut sensituum...

LECTIO VII.

Vare primum de alimento & de generatione dicendum est, nam nutritiua anima...

Obiecto, in quantum est obiectum. Sciendum est etiam, quod intellectus noster...

LECTIO VII.

OSTQVAM Philosophus distinxit potentias anime ab inuicem, & ostendit quid & quo ordine de eis tractandum sit...

ctio, ibi. De parte autem anime qua cognoscit &c. In quarta de motu secundum locum, ibi. De mouente autem, quod forte...

tertia est anima, se cū dū quā inest viuere omnibus, cuius sunt opera, generare, & alimento vii.

Naturalissimū. n. operū viuētibus, quæcūq; perfecta & nō orbata, aut generationē spōtaneā habēt, facere alterū quale ipsū...

Est autem anima, viuētis corporis causa & principium. Hæc autē multipliciter dicunt. Atramen anima secundum determinatos modos tres, causa dicitur...

Determinat quædam quæ præxiguntur ad cognitionem partem vegetatiuæ. Et diuiditur in duas partes. In prima ostendit, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

materia disposita. In animalibus autem perfectis plura requiruntur principia, non enim agens vniuersale sufficit...

Hoc enim est maxime naturale inter omnia officia viuētium, quæ perfecta sūt & non mutilla, aut sponte sua nascantur...

Est autem anima viuētis corporis causa & principium. Hæc autē multipliciter dicuntur. Atramen anima secundum determinatos modos tres, causa dicitur...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

Deinde cum dicitur, quod generare pertinet ad partem vegetatiuam, quod idem necessarium fuit, quia supra huic parti non attribuitur generationem...

4. Metaphy. Tex. c6. 19.

DE ANIMA

de alimento. Secundo determinat de eo secundum quod congruit operationibus anime vegetatiue, ibi. Quoniam autem non alitur. Tertio potentias diffinit, que sunt principia harum operationum, ibi. Quare huiusmodi anime &c. Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo proponit id quod primo aspectu apparet de alimento, ibi. Videtur autem esse alimentum &c. Tertio mouet circa hoc dubitationem, ibi. Dubitatione autem habet. Dicit ergo primo, quod cum vegetatiua & generatiua ab eadem communi potentia anime continentur, licet vegetatiua id est nutritiua sit quedam specialis potentia distincta a generatiua, oportet primum determinare de alimento, quod est obiectum generatiue siue nutritiue. Hoc enim opere scilicet nutritione distinguitur hęc pars anime ab alijs, scilicet intellectiua, sensitiua &c. Nam alie operationes huius partis id est anime hęc præsupponunt. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 44.

Tex. cō. 45.

b Videtur autem esse alimentum contrarium alito, non omne autem omni, sed quæcumque contrariorum, non solum generationem habent ex se inuicem sed & augmentum. Fiunt enim multa ex inuicem, sed non omnia augentur, ut sanum ex laborante. Videtur autem neque illa eodem modo sibi inuicem esse alimentum, sed aqua quidem igni alimentum est, ignis autem non alit aquam. In simplicibus igitur corporibus, hęc esse videtur maxime, aliud quidem alimentum, aliud vero id quod alitur.

c Dubitationem autem habet. Dicunt enim, hi quidem simile simili ali, sicut & augeri. Alijs autem sicut diximus, e contrario videtur, ali contrarium contrario, tamquam imparsibile sit simile a simili, alimentum autem mutari, & decoqui. Mutatio autem omnibus contrarium est aut medium. Adhuc autem patitur aliquid alimentum ab eo quod alitur, sed non hic ab alimento, sicut nec faber a materia, sed ab illo hęc, faber autem mutatur solum in actum ex ocio.

d Vtrū autem sit alimentum quod ultimo aduenit, aut quod primo, habet differentiam. Si vero vtrūque, sed hoc quidem non coctum, illud autem coctum, certe vtroque modo contingit alimentum dicere, quatenus enim non coctum, eatenus contrarium contrario alitur, quatenus autem coctum, simile simili nutritur. Quare manifestum quod dicunt quodammodo vtrique & recte & non recte.

e Quoniam autem nihil alitur, non participans vitam, animatum vti quod corpus, quod alitur, quatenus animatum, quare & alimentum ad animatum est, & non secundum accidens.

f Mouet quandam dubitationem circa prædeterminata. Et primo obijcit ad vtramque partem. Secundo soluit eam, ibi. Vtrum autem sit alimentum &c. Oritur autem dubitatio circa hoc quod supra dictum est, quod alimentum oportet esse

contrarium, quibusdam autem videtur quod alimentum oportet esse simile eo quod alitur. Alimentum enim est causa augmenti, oportet autem quod simile simili augetur. Si enim aliquid diuersum apponeretur alicui, non esset eiusdem augmentum, sed nature extraneæ adiunctio. Videtur igitur quod oportet simile simili ali.

Tex. cō.

al. l. omne quantum.

Videtur igitur nutrimentum esse contrarium contrario, non tamē quodnis cuius, sed quæcumque contrariorum non solum ex se mutuo generantur, verum etiam augentur, sunt enim multa ex se mutuo, sed non omnia augentur, ut sanum ex egrotante, quinimo ne illa quidem eodem modo videtur sibi mutuo esse alimentum, sed aqua quidem ignis est alimentum, ignis autem non alit aquam. Ac in simplicibus quidem corporibus hęc esse videtur maxime, vnum alimentum, alterum quod alitur.

Sed quæstio existit: sunt enim qui dicant simile ali simili, quemadmodum etiam augeri, contra alijs, ut diximus, contrarium videtur contrario, ut pote cum simile pati non possit a simili alimentum vero mutetur, ac concoquitur, mutatio vero omnibus in oppositum fiat, aut in medium. Præterea alimentum patitur aliquid ab eo quod alitur, sed non hoc ab alimento, quemadmodum neque faber a materia, sed ea ab illo, faber autem, ex ocio duntaxat ad negocium mutatur.

Vtrum autem sit alimentum id quod ultimo adhibetur, an id quod primo, differentia est, quod si vtrumque, sed alterum crudum, alterum coctum, vtroque modo possumus alimentum dicere, nam quatenus crudum est, contrarium contrario alitur, quatenus coctum, simile simili, itaque constat vtroque quodammodo & recte & non recte dicere.

Sed quia nihil alitur, nisi sit vitæ participans, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatum. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

lud quod primo assumitur, scilicet antequam digeratur & decoquatur. Et si dici possit vtrumque horum alimentum, vnum horum quod si alimentum decoctum, aliud vero quasi non decoctum, secundum vtramque partem questionis poterit iudicari de alimento. Quia in quantum alimentum dicitur non decoctum, sic contrarium contrario alitur, hoc enim est quod patitur & mutatur. In quantum vero est coctum, sic alitur simile simili, agens enim assimilatur sibi parienti, unde in fine passionis oportet passum esse simile agenti, & per hunc modum potest augere id quod alit. Et sic patet, vtrique predictorum opinariū, aliquo modo dicitur recte, & aliquo modo dicitur non recte. Deinde cum dicitur e Determinat de alimento secundum quod conuenit operationibus anime vegetatiue. Et primo, secundum quod congruit nutritioni. Secundo, secundum quod congruit augmento, ibi. Est autem al-

tem alterum alimento &c. Tertio secundum quod congruit generationi, ibi. Et generationis autem factiui &c. Dicit ergo primo, quod nihil nutritur quod non participet vitam, omne autem participans vitam, est animatum, sequitur ergo, quod corpus quod alitur, sit animatum. Alimentum autem est in potentia ad id quod alitur, conuertitur enim in ipsum, relinquunt ergo quod alimentum in quantum est nutritionis obiectum, sit aliquid existens in potentia ad animatum per se, & non secundum accidens. Considerandum est autem quod nihil proprie nutritur nisi animatum, ignis autem, videtur quidem per quandam similitudinem nutritur, non autem proprie nutritur, quod sic patet. Id proprie nutritur dicitur, quod in seipso aliquid recipit ad suum ipsius conseruationem, hoc autem in igne videtur quidem accidere, sed tamen non accidit. Cum enim igni accessio aliqua materia combustibilis additur, in illa materia combustibili nouus ignis generatur, non autem ita quod illud combustible additum cadat in conseruatione ignis, in alia materia prius accendi. Putat si aliquid lignum de nouo ignitur, per hanc ignitionem non conseruatur ignitio alterius ligni prius igniti, totus enim ignis qui est ex congregatione multorum ignitorum non est vnus simpliciter, sed videtur vnus aggregatione, sicut et aceruus lapidum est vnus, & propter talem vnitate, est ibi quedam similitudo nutritionis. Sed corpora animata vere nutriuntur, quia per alimentum conseruatur vita in illa parte eadem que prius fuit. Et propter hoc etiam sola animata vere augentur, quia quælibet pars eorum & nutritur, & augetur, quod non conuenit rebus inanimatis quæ videntur per additionem crescere. Non enim crescit id quod prius fuit, sed ex additione alterius constituitur quoddam aliud totum maius. Ideo autem similitudo augmenti & nutrimenti precipue apparet in igne, quia ignis habet plus de forma, quam alia elementa, & est potentior in virtute actiua, unde propter hoc quod manifeste alia conuertit in se, videtur nutriti & augeri. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 48.

Tex. cō. 49.

f Est autem alterum, alimentum & actiuo, esse. Secundum enim quod quantum aliquid animatum, est actiuum, secundum autem quod hoc aliquid, & substantia, alimentum est: saluat enim substantiam, & eo vsque hoc fit, quousque alatur. Et generationis autem factiui, non eius quod alitur, sed talis, quale id est quod alitur. In enim est ipsa substantia. Generat autem nihil ipsum se ipsum, sed saluat.

h Quare tale anima principium, potentia est potens saluare suscipiens ipsam, secundum quod est huiusmodi. Alimentum autem præparat operationem, unde priuatum alimento, non potest esse.

i Quoniam autem sunt tria, quod alitur, & quo alitur, & alens, alens quidem est prima anima, quod vero alitur est habens hanc, corpus: quo vero alitur, alimentum.

k Quoniam autem a fine appellari oia iustum est. Finis autem est, & generasse quale ipsum est, vtrique prima anima, & generatiua talis quale est ipsum.

l Est autem id quo alitur, duplex, sicut & quo gubernatur, & manus, & temo, hoc quidem mouens & motum, illud autem mo-

uerat se ipsum, quia quod generat, iam est, quod generatur, non dicitur esse. Sed aliquid potest agere ad sui conseruationem. Deinde cum dicitur. h Ex præmissis accipit definitionem potentiarum anime vegetabilis. Et primo potentie nutritiue. Secundo totius anime vegetabilis, ibi. Quoniam a fine &c. Circa primum primo ex præmissis concludit distinctionem potentie nutritiue, & dicit, quod cum dictum sit quod nutrimentum in quantum huiusmodi saluat nutritum, manifestum est quod hoc principium anime, quod scilicet est principium nutritionis, nihil est aliud quam potentia potes saluare suum suscipitum, in quantum huiusmodi. Alimentum vero est quod præparat operationem huiusmodi potentie, in quantum talis potentia, median te alimento saluat suum suscipitum. Et propter hoc illud quod priuatur alimento, non potest conseruari. Et quæ dixerat quod principium nutritionis est potentia anime, cuius principium est etiam alimentum, vix ex dictis patet. Ideo secundo dicitur ibi.

¶ Ostendit quomodo differenter potentia anime, & alimentum, sunt principia nutritionis. Dicit ergo, quia in nutritione sunt tria quod alitur, quo alitur, & alens primus. Primum quidem alens est prima anima, scilicet anima vegetabilis. Illud vero quod alitur est corpus habens hanc animam, sed illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia anime est principium nutritionis vt agens principale, alimentum autem vt instrumentum. Deinde cum dicit.

k Diffinit ipsam primam animam, quæ dicitur anima vegetabilis, quæ quidem in plantis est anima, in animalibus, pars anime. Et circa hoc duo facit. Primo diffinit huiusmodi animam. Ad cuius diffinitionis intellectum sciendum est, quod inter tres operationes anime vegetabilis, est quidam ordo. Nam prima eius operatio est nutritio, per quam saluatur aliquid vt est. Secunda autem perfectior est augmentum, quo aliquid proficit in maiore perfectione, & secundum quæritatem, & secundum virtutem. Tertia autem perfectissima & finalis est generatio, per quam aliquid iam quasi in se ipso perfectum existens alteri, esse & perfectionem tradit. Tunc enim vnumquodque maxime perfectum est, (vt in quarto Meteororum dicitur) cum potest facere alterum tale, quale ipsum est. Quia igitur iustum est quod omnia diffiniantur & denominentur a fine, finis autem operum anime vegetabilis est generare alterum tale, quale ipsum est, sequitur quod ipsa sit conueniens diffinitio primæ anime, scilicet vegetabilis, vt sit generatiua alterius similis secedum speciem. Et quia dixerat quod alimentum est instrumentum huius anime, ne credatur quod non habeat aliud instrumentum. Ideo secundo ibi.

¶ Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, unde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vt separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

Est autem aliud alimento & actiuo esse, nam quatenus quantum quod dicitur esse, actiuum est, quatenus vero hoc aliquid & substantia, alimentum, conseruat enim substantiam, & tandiu est, quandiu alitur.

Effectiuumque generationis est, non eius quod alitur, sed cuiusmodi est id quod alitur, iam enim est ipsa substantia, & nihil generat se ipsum, sed conseruat.

Quare tale anima principium eiusmodi est potentia, quæ conseruet quod habet ipsam, quatenus tale est, alimentum autem subministrat apparatus ad operandum, quapropter si priuatur alimento, esse non potest.

Cum autem tria sint, quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutrit, est prima anima, quod vero nutritur, corpus quod eam habet, quo autem nutritur, alimentum.

Sed quia a fine appellare omnia par est, finis autem est generare quale ipsum est, erit prima anima generatiuum talis, quale ipsum est.

Duplex porro est id quo nutrit, vt etiam id quo gubernat, scilicet manus & temo, aliud quod mouet & mouetur, aliud quod mouet tantummodo,

illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia anime est principium nutritionis vt agens principale, alimentum autem vt instrumentum. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit quomodo alimentum congruit generationi. Et dicit, quod etiam alimentum est factiuum generationis. Semen enim quod est generatiuum principium, est superfluum alimentum. Non tamen alimentum est principium generationis eius quod alitur, sed alterius quod est tale secundum speciem, quale est quod alitur, quia substantia quæ alitur, iam est, & quod est, non generatur, & nihil ge-

Tex. cō. 19. Lectio. 4.

Sum. Necessesse est enim quoddam alimentum decoquatur, quod autem operatur decoctionem, est aliquid calidum. Sicut igitur gubernator mouet remonem manu, nauem autem remone, ita anima mouet calido alimentum, & alimentum mouet. Sic igitur calidum aliquid, est instrumentum coniunctum huius anime, in quo scilicet radicaliter est calor naturalis digerens, & propter hoc oportet quod omne animal quod nutritur, habeat calorem naturalem, qui est digestionis principium. Si autem hac anima non haberet instrumentum coniunctum, non esset actus alicuius partis corporis, quod soli intellectui competit. Vltimo epilogas quod dixerat, concludit quod figuratiter id est vniuersaliter dictum est quid sit alimentum, sed posterius certius tractandum est de alimento, in proprijs rationibus. Fecit enim vnum specialem librum de alimento, sicut de generatione animalium, & de motu animalium.

Tex. 60. 51.

LECTIO X.

Determinatis autem his, dicamus communiter de omni sensu. Sensus autem in moueri aliquid, & pati accidit, sicut dictum est, videtur enim quaedam alteratio esse. Aliud autem quidam, & simile a simili pati. Hoc autem quomodo possibile, aut impossibile, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati.

LECTIO X.

Tex. 60. 52.

Ostendam determinauit Philosophus de parte vegetatiua, hic incipit determinare de parte sensitua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de eo quod apparet in hac parte, scilicet de sensibus exterioribus. In secunda determinat de eo quod latet in parte sensitua: ibi. Quod autem non sit sensus alter &c. Prima diuiditur in partes duas. In prima ostendit quomodo se habet sensus ad sensibile. In secunda determinat de sensibili & sensu, ibi. Dicendum est autem secundum vnum. Circa primum duo faciunt. Primo resumit quodam, quae sunt prius dicta. Secundo inuestigat propositum ibi. **H**aber autem dubitationem &c. Dicit ergo primo quod determinatis his quae pertinent ad animam vegetatiuam, dicendum est de his quae pertinent ad sensum in communi. De his enim quae pertinent ad vnumquemque sensum specialiter, postmodum dicet. Duo autem resumit dicta de sensu, quorum vnum est, quod sentire consistit in moueri & pati. Est enim sensus in actu, quaedam alteratio, quod autem alteratur, patitur & mouetur. Aliud autem quod resumit, est quod quidam dicunt simile a simili pati. Et propter hoc sentire est pati, quidam antiqui Philosophi posuerunt quod simile simili cognoscitur & sentit, sicut Empedocles posuit quod terra terra cognoscitur, ignis igne, & sic de alijs. Sed hoc quomodo esse possit vel non, quod simile simili patitur, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati, id est in libro de Generatione, ubi determinauit de actione & passione in communi. Dicitur enim ibi, quod id quod patitur a principio dum patitur, est contrarium agenti, sed in fine quando iam est passum, est simile. Agens enim agendo assimilatur sibi patiens. Deinde cum dicit,

Le. 10. 14.

& inde.

Le. 7. c. 37.

Le. 9. c. 44.

Li. 1. c. 51.

Determinat veritatem circa propositum. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit, quod sensus sit in potentia. Secundo, quod quandoque est in actu, ibi. Quomodo autem sensus &c. Tertio ostendit quomodo sensus reducatur de potentia in actum, ibi. Dicendum autem &c. Circa primum considerandum est, quod Empedocles & quicumque posuerunt simile simili cognosci, posuerunt sensum esse actu ipsa sensibilia, ut enim cognosceret omnia sensibilia, posuerunt animam sensitiuam esse compositam ex omnibus sensibilibus, in quantum constabat sequendum eos ex elementis sensibilibus. Duo ergo ad hanc positionem conuequebantur, quorum vnum est, quod sensus est ipsa sensibilia in actu, utpote compositus ex eis, & cum ipsa sensibilia in actu sentiri possint, sequitur quod ipsi sensus sentiri possent. Secundum est, quod cum sensus sentire possit praesentibus sensibilibus, si sensibilia actu sunt in sensu, utpote ex eis composito, sequitur quod sensus possit sentire praesentibus sensibilibus. Vt unumque autem horum est falsum. Et ideo haec duo inconuenientia, quae sequuntur ad antiquorum positionem, sub questione propoluit, tamquam quae per antiquos solui non possint. Hoc est ergo quod dicit, quod dubitationem habet, propter quod non sunt sensus ipsorum sensuum, id est, quare ipsi sensus non sentiant, hoc enim videtur sequi, si sensus sint similes sensibilibus. Ita habet dubitationem. Quare non faciunt sensum, id est, quare sensus non sentiunt actu sine his quae sunt extra sine exterioribus sensibilibus, cum tamen interioribus existant in ipsis sensibus (secundum opinionem antiquorum) ignis & terra & alia elementa, quae sunt sensibilia, aut secundum se, id est secundum sua substantiam, secundum eos, qui non discernunt inter sensum & intellectum, intellectus enim est proprie cognoscit uis substantiae, aut secundum accidentia propria scilicet calidum, & frigidum, & alia huiusmodi, quae sunt praesentia sensibilia. Quia igitur haec dubitationes praesentia non possunt, si sensus habet sensibilia in actu, ut antiqui posuerunt, concludit tamquam manifestum, quod anima sensitua non est actu sensibilia, sed potentia tantum. Et propter hoc, sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut combustibile, quod est potentia tantum ignitum, non comburitur a seipso, sine exteriori combustiuo. Si enim esset actu ignitum, combureret seipsum, & non indigeret exteriori igne, ad hoc quod combureretur. Deinde cum dicit, **C** ostendit, quod etiam sensus est quandoque actu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit sensum quandoque esse in actu, per hoc quod dupliciter dicimus aliquem sentire, quandoque enim dicimus aliquem videre, & audire, qui audit & videt in potentia, puta cum aliquis est dormiens, quandoque autem dicimus aliquem

LECTIO X.

Is expositis, de omni sensu communitate disputemus, sensus sit autem aliquid mouetur, aut patitur, ut dictum est, videtur enim esse alteratio quaedam, sunt etiam qui dicant simile a simili pati, id uero quomodo possibile sit aut impossibile, dictum est in vniuersalibus sermonibus de agendo & pati.

Sed oritur questio, cur non sensum quoque ipsorum non sit sensus, & cur sine ipsis quae sunt extra non efficiuntur sensum, cum insit & ignis & terra, & reliqua elementa quorum est sensus per se, aut ea quae ipsis accidunt, perspicuum igitur est sensum non esse actu sed potentia tantummodo, quapropter non sentit, quemadmodum res cremabilis non crematur ipsa per se, sine eo quod vim habet cremandi, se enim ipsa cremaret, nec astra igne indigeret.

Sed cum sentire bifariam dicatur, quod enim potentia audit, videtur autem dicere & videre dicimus, quamuis forte dormiat, & quod iam operatur, sensus quoque bifariam dicitur, partim ut potentia, partim ut actu, similiter etiam sentire, & quod potentia est, & quod actu.

Ita elementa, quae sunt sensibilia, aut secundum se, id est secundum sua substantiam, secundum eos, qui non discernunt inter sensum & intellectum, intellectus enim est proprie cognoscit uis substantiae, aut secundum accidentia propria scilicet calidum, & frigidum, & alia huiusmodi, quae sunt praesentia sensibilia. Quia igitur haec dubitationes praesentia non possunt, si sensus habet sensibilia in actu, ut antiqui posuerunt, concludit tamquam manifestum, quod anima sensitua non est actu sensibilia, sed potentia tantum. Et propter hoc, sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut combustibile, quod est potentia tantum ignitum, non comburitur a seipso, sine exteriori combustiuo. Si enim esset actu ignitum, combureret seipsum, & non indigeret exteriori igne, ad hoc quod combureretur. Deinde cum dicit, **C** ostendit, quod etiam sensus est quandoque actu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit sensum quandoque esse in actu, per hoc quod dupliciter dicimus aliquem sentire, quandoque enim dicimus aliquem videre, & audire, qui audit & videt in potentia, puta cum aliquis est dormiens, quandoque autem dicimus aliquem

videre & audire, eo quod est in ipsa operatione audiendi & videndi. Ex quo patet quod sensus, & sentire dicuntur dupliciter, scilicet in actu, & in potentia. Secundo ibi. **C** Manifestat, quomodo intelligendum sit quod dictum est, videtur enim repugnare, quod sentire dicitur in actu, ei quod dictum est, sentire est quod

Tex. 60. 54.

Primum igitur, tamquam sit idem pati, & moueri & agere, & mouere dicimus. Et namque motus est actus quidam, imperfectus tamen, sicut in alijs dictum est. **C** Omnia autem patiuntur, & mouentur ab actu, & actu ente. Vnde est quidem tamquam a simili pati, est autem ut a dissimili, sicut diximus. Patitur enim quod dissimile, passum autem simile est.

Tex. 60. 6.

Tex. 60. 55.

Le. 10. 11.

Tex. 60. 5.

LECTIO XI.

Distingendum est autem, & de potentia & actu. Nunc enim simpliciter dicimus de ipsis.

Est enim sicut scis aliquid, sicut si dicamus hominem scientem esse, quoniam eiusmodi est humanum genus, ut sciat & habeat scientiam, partim iam dicimus scientem, eum qui habet grammaticam, uterque autem hominum non eodem modo potest, sed vnum quidem, quia genus ac materia talis est, alter vero, quia cum voluerit potest contemplari, nisi aliquid prohibeat externum, At uero qui iam speculatur, actu est & proprie sciens haec A.

Ambo igitur primi, secundum potentiam scientes sunt. Sed hic quod per doctrinam alteratus est, & multoties ex contrario mutatus habitu, hic autem ex eo quod habet sensum, aut grammaticam, non agit autem ex ocio, ad agendum excitatur, verum alio modo, atque antea, cum nondum habitum esset adeptus.

Quod antiqui non distinguentes errauerunt.

LECTIO XI.

Ostendam Philosophus ostendit sensum esse in potentia & actu, nunc intendit ostendere quomodo educatur de potentia in actum. Et diuiditur in partes duas. In prima distinguit potentiam & actum, & ostendit quomodo diuersimode aliquid educatur de potentia in actum utens exemplo in intellectu. In secunda parte ostendit propositum circa sensum, ibi. Sensus autem. Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo distinguit potentiam & actum circa intellectum, ibi. Est quidem enim sic sciens &c. Tertio ostendit quomodo educatur aliquid de utraque potentia in actum, ibi. Ambo quidem igitur &c. Dicit ergo primo, quod dicendum est de potentia & actu, id est ostendendum quomodo dicitur aliquid in potentia, & quomodo in actu, quod necessarium fuit, quia in superioribus simpliciter, id est absque distinctione usus est potentia & actu. Deinde cum dicit,

Distinguit potentiam & actum circa intellectum. Et dicit, quod vno modo dicitur aliquid in potentia, puta homo sciens, quia habet naturalem potentiam ad sciendum, sicut homo dicitur esse

de numero scientium, & habentium scientiam, in quantum habet naturam ad sciendum, & ad habendum habitum scientiae. Secundo modo dicimus aliquem esse scientem, quod aliqua sciat, sicut dicimus habentem habitum alicuius scientiae, puta grammaticae, esse iam scientem. Manifestum est autem, quod uterque horum dicitur sciens, ex eo quod aliquid potest, sed non eodem modo uterque est potens ad sciendum. Sed primus quidem dicitur potens, quia est genus huiusmodi, & materia, scilicet quia habet naturalem potentiam ad sciendum, per quam collocatur in tali genere, & quia est in potentia, puta ad scientiam, sicut materia ad formam. Secundus autem, scilicet qui habet habitum scientiae, dicitur potens, quia cum vult, potest considerare, nisi aliquid ex trinsicum per accidens impediatur, puta vel occupatio exterior, vel aliqua indispositio ex parte corporis. Tertius autem, qui iam constitutus est in actu, & iste est qui proprie & perfecte scit ea quae sunt alicuius artis, puta hanc litteram. A. quae pertinet ad grammaticam, de qua supra se cit mentionem. Horum igitur trium vnum est in actu tantum, primus in potentia tantum, secundus autem in actu respectu primi, & in potentia respectu secundi. Vnde manifestum est, quod esse in potentia dicitur dupliciter, scilicet de primo & secundo, & esse in actu dicitur dupliciter, scilicet de secundo & tertio. Deinde cum dicit,

Ac primum tamquam idem sit pati & moueri operarique dicamus, etenim motus est actus quidam, sed imperfectus, ut in alijs dictum est.

Omnia autem patiuntur & mouentur ab efficiente & eo quod actu est, ideoque partim a simili patiuntur, partim a dissimili, quemadmodum diximus: patitur enim quod dissimile est, ubi autem passum est, simile est.

LECTIO XI.

Distingendum etiam est de potentia & actu, nunc enim simpliciter de eis loquimur.

Partim enim ita sciens quidpiam est, quasi dicamus hominem scientem, quoniam eiusmodi est humanum genus, ut sciat & habeat scientiam, partim iam dicimus scientem, eum qui habet grammaticam, uterque autem hominum non eodem modo potest, sed vnum quidem, quia genus ac materia talis est, alter vero, quia cum voluerit potest contemplari, nisi aliquid prohibeat externum, At uero qui iam speculatur, actu est & proprie sciens haec A.

Ambo igitur priores illi, potentia quidem sunt scientes, sed alter quidem per disciplinam alteratus est, & saepius ex contrario mutatus habitu, alter vero ex eo quod habet sensum vel grammaticam, & non operatur, ad operandum alio modo.

Die quomodo de utraque potentia aliquid in actum reducitur. Secundo ostendit, utrum talis reductio sit secundum aliquam passionem, ibi. Non est autem simpliciter neque pati &c. Dicit ergo primo, quod cum ambo primi sint scientes secundum potentiam, & id quod est in potentia reducatur in actum, alio modo reducitur in actum aliquid de potentia prima, & aliter de secunda. Nam quod est in potentia primo modo, reducitur in actum, quasi alteratus per doctrinam, & motus ab aliquo alio existente in actu, sicut a magistro, & multoties talis mutatur ex contrario habitu. Quod ideo dicit, quia cum aliquis reducitur de potentia prima in actum, ex ignorante sit sciens. Ignorans autem dicitur dupliciter, vno modo secundum simplicem negationem, quando nec veritatem cognoscit, nec contrario errore detinetur, & qui sic ignorans est, sit actu sciens, non quasi mutatus de contrario habitu, sed solum sicut acquires scientiam. Alio modo dicitur aliquis ignorans secundum prauam dispositionem, utpote quia detinetur errore contrario veritati, & hinc in actum scientiae reducitur, quasi de contrario habitu mutatus. Qui vero est in potentia secundo modo, ut scilicet iam habens habitum, transit ergo quod habet sensum, aut scientiam, & non agit secundum ea, in agere, quia scilicet sit agens secundum scientiam. Sed alio modo iste fit actu, & alio modo primus. Deinde cum dicit,

S. Tho. sup. Aia

D. q. Marti.

nomina posita, in quibus harum differentia potentiarum ostendatur, tamen determinatum est, quod ista potentia sunt altera ab invicem, & quomodo sint altera. Et licet alterari & pati non proprie dicatur aliquid, secundum quod exit de potentia secunda in actum, prout habet sensum sic actu sentiens, tamen necesse est ut hoc ipso, quod est pati & alterari, ac si essent nomina propria, & convenientia, quia sensitivum in potentia, est tale, quale est in actu sensibile. Et propter hoc sequitur, quod secundum quod patitur a principio, non est similis sensus sentientis, sed secundum quod iam est passum, est assimilatum sensibili, & est tale, quale est illud. Quia distingueret nec scierunt antiqui Philosophi, posuerunt sensum esse compositum ex sensibilibus.

Tex. cō. 62.

quod potentia dicitur, sed aliud quidem, sicut si dicamus, puerum posse militare, aliud autem, sicut in aetate existens, sic habet & sensitivum. Quoniam autem in omni nata est ipsorum differentia, de terminatum est autem de his, quod altera sunt, & quomodo altera, ut necesse est ipso pati, & alterari tamquam propriis nominibus. Sensitivum autem, potentia tale est, quale iam actu est sensibile, sicut dictum est. Patitur igitur non simile existens, passum autem assimilatum est, & est tale, quale illud.

LECTIO XIII.

ostquam ostendit Philosophus, quomodo se habet sensus ad sensibilia, incipit determinare de sensibili, & sensibili. Et dividitur in partes duas. In prima parte determinat de sensibilibus. In secunda de sensibili, ubi. Quod autem vniuersaliter de omni sensu &c. Prima dividitur in duas partes. In prima distinguit sensibilia propria ab alijs modis sensibilibus. In secunda determinat de sensibilibus proprijs secundum vnumquemque sensum ibi. Quis quidem est visus &c. Circa primum ponit diuisionem sensibilibus. Secundo exponit membra diuisionis, ubi. Dico autem proprium quidem &c. Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de sensu quidnam sit, oportet primo dicere de sensibilibus secundum vnumquemque sensum, quia obiecta sunt praeuia potestatis. Sensibilia vero tribus modis dicuntur. Vno quidem modo per accidens, & duobus modis per se, quorum vno dicitur sensibilia illa, quae propria sunt sensibilibus, alio modo dicuntur sensibilia illa, quae communiter sentiuntur ab omnibus quae sentiunt. Deinde cum dicitur b Exponit membra diuisionis. Et primo exponit quae sunt sensibilia propria. Et dicit quod sensibile proprium est, quod ita sentitur vno sensu, quod non potest alio sensu sentiri, & circa quod non potest errare sensus, sicut visus proprie est cognoscituius coloris, & auditus soni, & gustus humoris id est saporis, sed tactus habet plures differentias appropriatas sibi cognoscit enim calidum & humidum, frigidum & siccum, graue & leue, & huiusmodi multa. Vnumquique autem horum sensuum iudicat de proprijs sensibilibus, & non decipitur in eis,

Tex. cō. 63.

Incendum autem est secundum vnumquemque sensum, de sensibilibus primo dicitur autem sensibile tripliciter, quorum duo quidem dicimus per se sentiri, vnu autem per accidens. Duorum autem, aliud quidem proprium est vniuersaliterque sensus, aliud autem commune omnium.

Tex. cō. 64.

b Dico autem proprium quidem, quod non contingit altero sensu sentiri, & circa quod non contingit errare, & circa quod non contingit errare, ut visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis. Tactus autem plures habet differentias. Sed vniuersaliterque sensus iudicat de his, & non decipitur, neque visus, quoniam color, neque auditus, quoniam sonus sit, sed quod est coloratum, aut vbi, aut quod sonans. Huiusmodi igitur dicuntur propria vniuersaliterque sensus obiecta. c Communia autem sunt motus, quies, numerus, figura, magnitudo; huiusmodi enim nullius sensus sunt propria, sed communia omnibus. Tactu enim motus aliquis sensibilis est, & visu. Per se igitur sunt sensibilia haec.

Tex. cō. 65.

d Secundum accidens autem dicitur sensibile, ut si album sit Diari filius. Secundum accidens

sicut visus non decipitur quod sit talis color, neque auditus decipitur de sono. Sed circa sensibilia per accidens, vel communia, decipitur sensus, sicut decipitur visus, si velit iudicare homo per ipsum, quid est coloratum, aut vbi sit. Et similiter decipitur quis, si velit iudicare per auditum, quod est, quod sonat. Haec igitur sunt propria sensibilia vniuersaliterque sensus. Secundo ibi. c Exponit secundum membra diuisionis dicens, quod communia sensibilia sunt ista quinq; motus, quies, numerus, figura, & magnitudo. Haec enim nullius sensus vnius sunt propria, sed sunt communia omnibus. Quod non est sic intelligendum, quasi omnia ista sint omnibus communia, sed quaedam horum, scilicet numerus, motus, & quies, sunt communia omnibus sensibus. Tactus vero, & visus percipiunt omnia quinq; sic igitur manifestum est quod sunt sensibilia per se. Tertio ibi. d Exponit tertium membrum diuisionis, & dicit quod secundum accidens sensibile dicitur, ut si dicamus quod Diarius, vel Socrates est sensibile per accidens, quia accidit esse album, & hoc enim sentitur per accidens, quod accidit ei, quod sentitur per se, accidit autem albo, quod est sensibile per se, quod sit Diarius, unde Diarius est sensibile per accidens. Unde nihil patitur sensus ab hoc, in quantum huiusmodi. Quamuis autem sensibilia communia, & sensibilia propria sunt per se sensibilia, tamen propria sensibilia sunt proprie per se sensibilia, quia substantia vniuersaliterque sensus, & eius distinctio est in hoc, quod est aptum naturam pati a tali sensibili. Ratio autem vniuersaliterque potentiae consistit in habitudine ad proprium obiectum. Dubitatur autem hic de distinctione sensibilibus communium, a sensibilibus per accidens. Sicut enim sensibilia per accidens non apprehendunt, nisi in quantum sensibilia propria apprehendunt, ita nec sensibilia communia.

quod potentia dicitur, sed pariter, quae si dicamus puerum posse ducem esse, pariter ut eum qui per aetate idoneus sit, sic se habet sensitivum. Sed quia nomine caret eorum differentia, explicatumque est ea esse diuersa, & quoniam pacto diuersa, necesse est nominibus his, pati scilicet & alterari, uti tamquam proprijs: sensitivum autem potentia est tale, quale iam sensibile actu, quemadmodum dictum est. patitur igitur cum non est simile, vbi autem passum fuerit, simile factum est, & tale est quale illud.

LECTIO XIII.

Incitur in vnoquoque sensu primum de sensibilibus dicitur. Sensitivum tribus modis dicitur, quorum duo quidem per se, vnum vero per accidens sentiri dicimus, duorum autem illorum, vnum est proprium cuiusque sensus, alterum commune omnium.

Id autem intelligo proprium, quod non potest alio sensu sentiri, & in quo non potest fieri error, ut visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis. Tactus autem plures habet differentias, sed vniuersaliterque iudicat de eis, neque decipitur quod color sit, vel quod sonus, sed quid sit id quod coloratum est, aut vbi, aut quid sit id quod sonat, aut vbi. Haec igitur dicuntur propria cuiusque.

Communia autem, motus, quies, numerus, figura, magnitudo: haec enim nullius sunt propria, sed omnium communia, etenim & tactu motus quidam sensibilis est, & visu. Alique haec quidem per se sensibilia sunt.

Per accidens autem sensibile dicitur, verbi causa si album sit Diari filius, per accidens enim hoc sentimus,

lia coia, apprehenduntur, nisi apprehendantur sensibilia propria numquam enim visus apprehendit magnitudinem, aut figuram, nisi in quantum apprehendit coloratum: ut ergo sensibilia coia sunt et sensibilia per accidens. Dicunt igitur quidam quod huiusmodi coia sensibilia non sunt sensibilia per accidens, per duas rationes. Primo quidem quia huiusmodi sensibilia communia sunt propria sensui coia, sicut sensibilia propria sunt propria singulis sensibus. Secundo, quia sensibilia propria non possunt esse sine sensibilibus communibus, possunt autem esse sine sensibilibus per accidens. Vtraque autem responsio incompetent est. Prima quidem, quia falsum est, quod ista sensibilia communia

Lib. 3. Tex. c. 134.

omnia sunt propria obiecta sensus communis. Sensus enim communis est quaedam potentia, ad quam terminatur immutationes omnium sensuum, ut infra patebit. Unde impossibile est quod sensus communis habeat aliquod proprium obiectum, quod non sit obiectum sensus proprii. Sed circa immutationes ipsas sensuum propriorum a suis obiectis, habet sensus communis aliquas operationes proprias, quas sensus proprii habere non possunt, sicut quod percipit ipsas immutationes sensuum, & discernit inter sensibilia diuersorum sensuum. Sensum enim communi percipimus nos videre, & discernimus inter sensibilia diuersorum sensuum, scilicet albu & dulce. Praeterea. Dato quod sensibilia communia essent propria obiecta sensus communis, non excluderetur quin essent per accidens sensibilia, respectu sensuum propriorum. Sicut enim agitur de sensibilibus, secundum quod habet habitudinem ad sensus proprios, non potentia sensus communis, nodum est declarata. Quod autem est obiectum proprii alius interioris potest, contingit esse per accidens sensibile, ut postea dicitur. Nec est mirum, quia hoc quod est per se sensibile vni sensuum exteriori, est per accidens sensibile respectu alterius, sicut dulce est per accidens visibile. Secunda etiam ratio non est competens. Non enim refert ad id, quod est sensibile per accidens, verum id quod est subiectum sensibilibus, quod sit per se subiectum eius, vel non per se. Nullus enim diceret ignem, qui est proprium subiectum caloris, esse per se sensibile actum. Et ideo aliter dicendum, quod sentire consistit in quodam pati & alterari, ut supra dictum est. Quicquid igitur facit differentiam in ipsa passione, vel alteratione sensus, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Quod autem nullum facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Unde & in litera dicit Philosophus, quod a sensibili per accidens, nihil patitur sensus, secundum quod huiusmodi. Differentiam autem circa immutationem sensus, potest aliquid facere dupliciter. Vno modo quantum ad ipsam speciem agentem, & sic faciunt differentiam circa immutationem sensus, sensibilia per se, secundum quod hoc est color, illud autem est sonus, hoc autem est album, illud vero nigrum. Ipsae enim species actiuorum in sensu actiuo, sunt sensibilia propria ad quae habet naturalem aptitudinem potentia sensitiua, & propter hoc secundum aliquam differentiam horum sensibilibus diuersificatur sensus. Quaedam vero alia faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles mouent sensum corporaliter & sensualiter. Unde aliter mouent secundum quod sunt in maiori vel minori corpore, & secundum quod sunt in diuerso situ, scilicet vel propinquo, vel remoto, vel eodem, vel diuerso. Et hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentia sensibilia communia. Manifestum est enim quod secundum omnia haec quinq; diuersificatur magnitudo, vel situs. Et quia non habent habitudinem ad sensum, ut species actiuorum, ideo secundum ea non diuersificantur potentia sensitiua, sed remanent communia pluribus sensibus. Viso igitur quomodo dicatur per se sensibilia, & communia, & propria, reuertitur videndum, quae ratione dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, quod ad hoc quod aliquid sit sensibile per accidens, primo requiritur quod accidat ei, quod per se est sensibile, sicut accidit albo, esse hominem, & accidit ei esse dulce. Secundo requiritur, quod sit apprehensum a sentiente: si enim accideret sensibili, quod lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri. Oportet igitur quod per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiua sentientis. Et hoc quidem vel est alius sensus, vel est intellectus, vel vis cogitativa, aut vis estimatiua. Dico autem quod est alius sensus, sicut si dicamus, quod dulce est visibile per accidens, in quantum dulce accidit albo, quod apprehenditur visu, & ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, scilicet a gustu. Sed ut proprie lo-

Tex. cō. 66.

et enim hic sentitur, quoniam albu esse, huic accidit, quod sentitur, unde de sensu nihil patitur a sensibili, quatenus tale est sensibile, autem secundu se ea proprie propria sensibilia sunt, & ad quae substantia vniuersaliterque sensus est naturaliter accommodata.

Lib. 3. Tex. c. 134.

Vius quidem est visus, hoc est visibile. Visibile autem est color quidem, & id, quod oratione quidem dicere possumus, in nominatum autem est. Manifestum autem erit, quod dicimus vbi longius erimus progressi. b Visibile enim est color, hic autem est, de quo visibile per se predicatur, secundum se autem, non ratione, sed quoniam in seipso habet causam essendi visibile,

Tex. cō. 37.

contingit esse per accidens sensibile, ut postea dicitur. Nec est mirum, quia hoc quod est per se sensibile vni sensuum exteriori, est per accidens sensibile respectu alterius, sicut dulce est per accidens visibile. Secunda etiam ratio non est competens. Non enim refert ad id, quod est sensibile per accidens, verum id quod est subiectum sensibilibus, quod sit per se subiectum eius, vel non per se. Nullus enim diceret ignem, qui est proprium subiectum caloris, esse per se sensibile actum. Et ideo aliter dicendum, quod sentire consistit in quodam pati & alterari, ut supra dictum est. Quicquid igitur facit differentiam in ipsa passione, vel alteratione sensus, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Quod autem nullum facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Unde & in litera dicit Philosophus, quod a sensibili per accidens, nihil patitur sensus, secundum quod huiusmodi. Differentiam autem circa immutationem sensus, potest aliquid facere dupliciter. Vno modo quantum ad ipsam speciem agentem, & sic faciunt differentiam circa immutationem sensus, sensibilia per se, secundum quod hoc est color, illud autem est sonus, hoc autem est album, illud vero nigrum. Ipsae enim species actiuorum in sensu actiuo, sunt sensibilia propria ad quae habet naturalem aptitudinem potentia sensitiua, & propter hoc secundum aliquam differentiam horum sensibilibus diuersificatur sensus. Quaedam vero alia faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles mouent sensum corporaliter & sensualiter. Unde aliter mouent secundum quod sunt in maiori vel minori corpore, & secundum quod sunt in diuerso situ, scilicet vel propinquo, vel remoto, vel eodem, vel diuerso. Et hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentia sensibilia communia. Manifestum est enim quod secundum omnia haec quinq; diuersificatur magnitudo, vel situs. Et quia non habent habitudinem ad sensum, ut species actiuorum, ideo secundum ea non diuersificantur potentia sensitiua, sed remanent communia pluribus sensibus. Viso igitur quomodo dicatur per se sensibilia, & communia, & propria, reuertitur videndum, quae ratione dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, quod ad hoc quod aliquid sit sensibile per accidens, primo requiritur quod accidat ei, quod per se est sensibile, sicut accidit albo, esse hominem, & accidit ei esse dulce. Secundo requiritur, quod sit apprehensum a sentiente: si enim accideret sensibili, quod lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri. Oportet igitur quod per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiua sentientis. Et hoc quidem vel est alius sensus, vel est intellectus, vel vis cogitativa, aut vis estimatiua. Dico autem quod est alius sensus, sicut si dicamus, quod dulce est visibile per accidens, in quantum dulce accidit albo, quod apprehenditur visu, & ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, scilicet a gustu. Sed ut proprie lo-

quamus, hoc non est vniuersaliter sensibile per accidens, sed per accidens visibile, sensibile autem per se. Quod ergo sensu proprio non cognoscitur, si sit aliquid vniuersale, apprehenditur intellectu, non tamen omne quod intellectu apprehendi potest in re sensibili, potest dici sensibile per accidens, sed statim quod ad occursum rei sensatae apprehenditur intellectu. Sicut statim cum video aliquem loquentem, vel mouere seipsum, apprehendo per intellectum, vitam cuius, vnde possum dicere quod video eum viuere. Si vero apprehendatur in singulari, vtruta cum video coloratum, percipio hunc hominem vel hoc animal, huiusmodi quidem apprehensio in homine fit per vim cogitativam, quae dicitur etiam ratio particularis, eoque est collatiua intentionum individualium, sicut ratio vniuersalis est collatiua rationum vniuersalium. Nihilominus tamen, haec vis est in parte sensitiva, quia vis sensitiva in sui summo, participat aliquid de intellectu in homine, in quo sensus intellectui coniungitur. In animali vero irrati-

quia accidit albo id quod sentimus, quod circa nihil quatenus tale est a sensibili patitur, eorum autem quae per se sunt sensibilia, ea proprie sensibilia sunt, quae propria sunt, & ad quae nata, atque apta est cuiusque sensus substantia.

LECTIO XIII.

Rgo color est visus, id est visibile, visibile autem est color, & quod oratione quidem exprimi potest, nomine autem caret, verum in orationis progressu maxime perspicuum fiet quod dicimus.

Quippe visibile est color, qui deum est id quod in eo est, quod est per se visibile, per se autem non ratione, sed quoniam in se habet causam cur sit visibile. Omnis autem color motiuus

nali fit apprehensio intentionis individualis per estimatiuum naturalem, secundum quod omnis per auditum vel visum cognoscitur sensum, vel aliquid huiusmodi. Differenter tamen circa hoc se habet cogitativa, & estimatiua. Nam cogitativa apprehendit indiuiduum, ut existens sub natura communi, quod contingit ei, in quantum vnitur intellectui, in eodem subiecto, vnde cognoscit hunc hominem, prout est hic homo, & hoc lignum, prout est hoc lignum. Estimatiua autem non apprehendit aliquid indiuiduum, secundum quod est sub natura communi, sed solum secundum quod est terminus, aut principium alicuius actionis vel passionis, sicut omnis cognoscit hunc agnum, non in quantum est hic agnus, sed in quantum est ab ea lactabilis, & hanc herbam, in quantum est eius cubus. Unde alia indiuidua ad quae se non extendit eius actio vel passio, nullo modo apprehendit sua estimatiua naturali. Naturalis enim estimatiua datur animalibus, ut per eam oriententur in actiones proprias, vel passionem, prosequendas, vel fugiendas.

LECTIO XIII.

ostquam Philosophus distinguit propria sensibilia a communibus sensibilibus, & a sensibilibus secundum accidens, hic determinat de proprijs sensibilibus secundum vnumquemque sensum. Et primo de proprio sensibili visus. Secundo de proprio sensibili auditus, ubi. Nunc autem primum de sono &c. Tertio de proprio sensibili olfactus, ubi. De odore autem &c. Quarto de proprio sensibili gustus, ubi. Gustabile autem est &c. Quinto de proprio sensibili tactus, ubi. De tangibili autem & tactu &c. Circa primum duo facit. Primo determinat de visibili. Secundo dicit, quomodo visibile videatur, ubi. Nunc autem in tantum &c. Circa primum duo facit. Primo determinat quid est visibile, distinguens visibile in duo. Secundo determinat de vtroque visibili, ubi. Visibile enim est color &c. Dicit ergo primo, quod cum dictum sit, quod propria sensibilia, sunt quae vniuersaliterque sensus proprie percipit, illud sensibile cuius proprie percipitur est visus, hoc est visibile. Sub visibili autem comprehenduntur duo. Nam visibile est color, & est quoddam aliud, quod ratione quidem designari potest, sed non habet proprium nomen sibi impostum, quod quidem visibile competit his, quae videntur de nocte, sicut sunt noctilucae, & putredines quercuum, & huiusmodi, de quibus erit manifestum in processu huius tractatus, postquam ingressi fuerimus in cognitionem visibilis, ex cognitione coloris, quod est manifestius visibile. Deinde cum dicitur b Determinat de vtroque visibili. Et primo de colore. Secundo de eo, quod dixit esse in nominatum, ubi. Non autem omnia visibilia &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo color

S. Tho. sup. Aia D 3 se habet

se habet ad hoc, quod sit visibilis. Secundo determinat de his, que requiruntur ad hoc, quod color videatur, ibi. Et igitur aliquid diaphanum &c. Dicit ergo primo, quod cum color sit quoddam visibile, esse visibile conuenit ei secundum se, nam color in eo quod est color, est visibilis per se. Per se autem dupliciter dicitur. Vno modo dicitur propositio per se, cuius predicatum, cadit in diffinitione subiecti, sicut ista, Homo est animal, animal enim cadit in diffinitione hominis, & quia id quod est in diffinitione alicuius, est aliquo modo causa eius, in his quae sunt per se, dicitur predicata esse causa subiecti. Alio modo dicitur propositio per se, cuius e contrario subiectum ponitur in diffinitione predicati, sicut si dicatur, natus est simus vel numerus est par, simum enim nihil aliud est, quam natus curuus, & par nihil aliud est, quam numerus medietatem habens, & in istis subiectum est causa predicati. Intellegendum est ergo, quod color est visibilis per se, hoc secundum modo, & non primo. Na visibilitas est quaedam passio, sicut si numus est passio nati. Et hoc est quod dicit, quod color secundum se est visibilis, (non ratione). i. non ita quod visibile ponatur in eius diffinitione, sed quia in seipso habet causam, ut sit visibile, sicut subiectum in seipso habet causam propriae passionis. Quod probat per hoc, quod omnis color est motuus diaphani secundum actum. Diaphanum autem, est idem quod transparent, ut aer vel aqua, & hoc habet color de sui natura, quod possit moueri diaphanum in actu. Ex hoc autem quod mouet diaphanum in actu, est visibile, vnde sequitur quod color secundum suam naturam est visibilis. Et quia diaphanum non fit in actu, nisi per lumen, sequitur quod color non sit visibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color videatur, dicendum est de lumine. Deinde cum dicitur.

Tex. 65. 67.

Tex. 65. 68.

Tex. 65. 69.

Tex. 65. 70.

Omnis enim color motuus est eius quod secundum actum est diaphani, & haec est ipsius natura. Vnde nihil est visibile sine lumine, sed oino vnusquisque color per lumē visibilis ē. Quapropter de lumine primo dicendum est quod sit. c Est igitur aliquid diaphanum. Diaphanum autem dico, quod est quod est visibile, non autem secundum se visibile (vt simpliciter est dicere) sed propter extraneum colorē. Huiusmodi autem est aer, & aqua, & multa solidorum. No. u. secundum quod aqua neque secundum quod aer, diaphanum est, sed quoniam est natura eadem in his vtriusque, & in perpetuo superio corpore. d Lumen autem actus est huiusmodi diaphani, secundum quod est diaphanum. Potētia autem, in quo, hoc est & tenebra. Lumen autem, vt color est diaphani, secundum quod actus diaphanum ab igne, aut huiusmodi, vt quod sursum est corpus. Etenim huic aliquid inest vnum & idē.

e Quid quidem igitur diaphanum, & quid lumen, dictum est, quod neque ignis est, neque omnino corpus, neque defluxus corporis vllius. Effet enim vtiq; aliquod corpus & sic, aut ignis, aut hmoi alicuius presentia diaphano. f Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt. g Videtur autem lumen, contrarium tenebrae. Est autem tenebra, priuatio huius habitus ex diaphano. Quare palam est, quod & huius presentia lumen est.

aliqua caelestia corpora esse diaphana. Non enim possemus videre stellas fixas, quae sunt in octaua sphaera, nisi inferiores sphaerae planetarum essent transparentes, vel diaphanae. Sic ergo manifestum est, quod diaphanum non est proprietas consequens naturam aeris aut aquae, sed aliquam communiorem naturam, ex cuius proprietate, oportet causam diaphanitatis assignare, vt postea apparebit. Deinde cum dicitur. d Ostendit quid sit lumen, & primo manifestat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. Quod quidem igitur &c. Dicit ergo primo, quod lumen est actus diaphani, secundum quod est diaphanum. Manifestum est enim, quod neque aer, neque aqua, neque aliquid huiusmodi, est actu transparentis, nisi fuerit diaphanum. Ipsum autem diaphanum secundum se, est in potentia respectu luminis, & respectu tenebrae, quod est priuatio luminis, sicut materia prima est vt potentia respectu formae & priuationis. Lumen autem comparatur ad diaphanum, sicut color ad corpus terminatum, quia vtriusque est actus & forma sui susceptiui. Et propter hoc dicitur, quod lumen est quasi quiddam color diaphani, secundum quod diaphanum est actu factum diaphanum ab aliquo corpore lucente, huc illud sit ignis, aut aliqd aliud huiusmodi, siue aliqd corpus caeleste. Est enim lucens actu & illuminatiuum, commune est igni & corpori caelesti, sicut esse diaphanum est commune aeri, & aquae, & corpori caelesti. Deinde cum dicitur. e Excludit falsam opinionem de lumine. Et circa hoc duo faciunt. Primo ostendit quod lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solutionem ad rationem quandam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi. Et non recte Empedocles. Circa primam tria facit. Primo ponit intentionem & dicit, quod cum dictum sit quid est diaphanum, & quid lumen, manifestum est quod lumen, neque est ignis, vt quidam dicebant, ponentes tres species ignis, carbonem, flammam, & lumen, neque est aliquid corpus omnino, neque aliquid defluens ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quoddam defluens a corporibus lucidis, scilicet aromos quoddam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quod essent corpora vel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam presentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano, nihil ergo differet dicere quod lumen est corpus, aut quod est defluxus corporis. Secundo ibi. f Probat quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul, si ergo lumen est corpus, impossibile est quod lumen sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum, ergo lumen non est corpus. Tertio ibi. g Probat, quod lumen sit simul cum diaphano. Contrarium enim est idem subiectum, lumen autem & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quaedam contrarietas, vt dicitur in decimo Metaphysice. Manifestum est autem quod tenebra est quaedam priuatio huius habitus, scilicet luminis in diaphano.

Est ergo aliquid perlucidum. Id autem appello perlucidum, quod est quod est visibile, sed vt vno verbo dicam, non per se, sed propter alienum colorē visibile, cuiusmodi sunt aer, & aqua, & complura solidorum, non enim quatenus aqua, nec quatenus aer, perlucidum est, sed quia eadem inest natura in vtroque eorum, & in aeterno illo supero corpore.

Lumen vero est eius actus, nempe perlucidi quatenus perlucidum est, in quo autem hoc inest potentia, in eodem tenebrae etiam insunt, Lumen autem veluti color est perlucidi quando actus sit perlucidum ab igne, aut eius generis aliquo, cuiusmodi est superum corpus.

Quid igitur sit perlucidum, & quid lumen, diximus, nimirum quod nec ignis est, nec omnino corpus, neque effluxus corporis vllius (esset enim vel sic corpus aliquod) sed ignis aut alicuius eiusmodi presentia in perlucido.

Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt. Videtur etiam lumen esse contrarium tenebrae, sunt vero tenebrae priuatio talis habitus a perlucido. Itaque perspicuum est eius presentiam esse lumen.

Primo ostendit quod lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solutionem ad rationem quandam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi. Et non recte Empedocles. Circa primam tria facit. Primo ponit intentionem & dicit, quod cum dictum sit quid est diaphanum, & quid lumen, manifestum est quod lumen, neque est ignis, vt quidam dicebant, ponentes tres species ignis, carbonem, flammam, & lumen, neque est aliquid corpus omnino, neque aliquid defluens ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quoddam defluens a corporibus lucidis, scilicet aromos quoddam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quod essent corpora vel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam presentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano, nihil ergo differet dicere quod lumen est corpus, aut quod est defluxus corporis. Secundo ibi. f Probat quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul, si ergo lumen est corpus, impossibile est quod lumen sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum, ergo lumen non est corpus. Tertio ibi. g Probat, quod lumen sit simul cum diaphano. Contrarium enim est idem subiectum, lumen autem & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quaedam contrarietas, vt dicitur in decimo Metaphysice. Manifestum est autem quod tenebra est quaedam priuatio huius habitus, scilicet luminis in diaphano.

Ex hoc autem quod mouet diaphanum in actu, est visibile, vnde sequitur quod color secundum suam naturam est visibilis. Et quia diaphanum non fit in actu, nisi per lumen, sequitur quod color non sit visibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color videatur, dicendum est de lumine. Deinde cum dicitur.

in diaphano, & sic subiectum tenebrae est diaphanum, ergo & presentia dicti habitus scilicet lucis, est lumen, ergo lumen est simul cum diaphano. Deinde cum dicitur. h Probat quandam responsum ad rationem quandam, quae potest fieri contra ponentes lumen esse corpus. Potest enim contra eos sic argui. Si lumen est corpus, oportet quod illuminatio sit motus localis luminis, deueniens in diaphanum. Nullus autem motus localis cuiuscumque corporis, potest esse subitaneus, sicut in instanti, ergo illuminatio non est subitaneus, sed successiue. Cuius contrarium videmus, quia in eodem instanti, in quo corpus lucidum praesentatur, illuminatur diaphanum totum simul, & non pars eius post partem. Non autem recte Empedocles, neque quicumque alius dixit, quod scilicet lumen feratur motu locali, tamquam corpus, & extendatur successiue in spatio, quod est medium inter terram & continentem, scilicet cer coelum, & quod ista successio nos lateat, sed videatur nobis quod totum illuminatur simul & subito. Hoc enim dictum est contra veritatem, quae potest ratione percipi, quia ad illuminationem diaphani nihil requiritur, nisi directa oppositio, absque obstaculo medio corporis illuminantis ad illuminabile. Iterum autem est contra id quod apparet. Posset enim dici quod successio motus localis paruo spatio lateat nos, sed quod lateat nos successio in motu luminis, ab oriente, vsque ad occidentem horizonis nostri hoc habet magnam questionem, tamquam difficile aut omnino impossibile. Quia vero hic agitur de natura luminis, & diaphani, & necessitate luminis ad videndum, de his tribus considerandum est. Circa naturam igitur luminis, diuersi diuersimode opinati sunt quidam enim opinati sunt lumen esse corpus, vt in litera dicitur. Ad quod dicendum, moti sunt ex quibusdam locutionibus, quibus videtur, loquentes de lumine. Consequimus enim dicere, quod radius transit per aera, quod reuerberatur, quod radius se interfecit, quae omnia videntur esse corporis. Quae quidem opinio stare non potest propter rationes, quas Aristoteles in litera adducit, & plures alias facile esse adducere. Non enim facile est assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphaerium subito multiplicaretur, aut generaretur, vel corrumpetur: quomodo etiam sola oppositio corporis opacitatis esset causa corruptionis huius corporis, in parte diaphani aliqua. Quod autem dicitur de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut etiam possemus dicere, quod calor procedit dum aliqua de nouo calefit, vel reuerberatur cum habet obstaculum. Quidam vero alij dixerunt, quod lux est quaedam natura spiritalis, argumentum sumentes, quod in rebus intellectualibus, nomine luminis, vt in rebus, dicitur enim in substantiis intellectualibus esse quoddam lumen intelligibile. Sed hoc etiam est impossibile. Impossibile est enim quod aliqua natura spiritalis & intelligibilis cadat in apprehensionem sensus, qui cum sit virtus corporea, non potest esse cognoscitur, nisi rerum corporalium. Siquis autem dicat quod aliud est lumen spirituale, ab eo quod sensus percipit, non erit cum eo sentendum, dummodo hic habeat quod lumen quod visus percipit, non est natura spiritalis. Nihil enim prohibet vnum nomen imponi rebus quantumcumque diuersis. Quod autem lumine, & his quae ad visum pertinent, vtamur in rebus intellectualibus contingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritalior & subtilior inter omnes sensus. Quod patet ex duobus. Primo quidem ex suo obiecto. Nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quibus communicant inferiora corpora cum caelestibus, tactus autem est perceptiuus proprietatum, quae sunt propriae elementis, scilicet calidi, & frigidi, & similia: gustus autem & olfactus, proprietatum quae competunt corporibus in istis secundum diuersam rationem commissionis calidi, & frigidi, humiditatis, & siccitatis. Sonus autem causatur ex motu locali, qui etiam communis est corporibus caelestibus, & inferioribus, licet species motus, quae causat sonum, non competat corporibus caelestibus secundum sententiam Aristotelis. Vnde expressa natura obiecti, apparet, quod visus est aliorum inter sensus, & auditus propinquior ei, & alij sensus magis remoti. Secundo apparet quod sensus visus est spiritalior ex modo immutationis. Nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritalis sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturae, sicut cum aliquid infrigidatur vel calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritalis est secundum quod species recipitur in organo sensus, aut in medio per modum intentionis & non per modum naturalis formae. Non sic recipitur species in sensu secundum illud esse quod habet in re sensu.

Et non recte Empedocles, neque si aliquis alius sic dixit, quod feratur lumen, & extendatur in medio terrae & continentis, nos autem lateat. Hoc enim est & extra eam, quae in ratione, veritatem & extra ea, quae videtur. In paruo enim spatio latere non posset. Ab oriente autem in occidentem latere, magna admodum quaestio est.

coloris. Sed hoc aperte apparet esse falsum in his, quae lucet de nocte, & tunc eorum color occultatur. Alij vero dixerunt, quod lux est forma substantialis solis, & lumē defluens a luce, habet esse intentionale, sicut species colorum in aere. Vtriusque autem horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est per se sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis. Et dicitur quod quod visus in sole, non est lux, sed splendor, non erit cōtēdēdū de nomine, dummodo hoc quod dicitur lucē. I. quod est visus apprehenditur, non sit forma substantialis. Secundū etiā falsum est, quia quae sunt solis esse intentionale, non facit transmutationem naturalem, radij autem corporis caelestis transmutat totā naturā inferiorē. Vnde dicitur, quod sicut corpora elementaria habent qualitates actiua, per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis caelestis, per quam agit, & est in tertia specie qualitatis, sicut & calor. Sed in hoc differat, quod calor, quia lux est qualitas primi corporis alterantis, quod non habet contrarium, vnde nec lux contrarium habet, calori autem est aliquid contrarium. Et quia luci nihil est contrarium, in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem, & propter hoc suum passiuum, scilicet diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur, non autem calefactibile statim calefit. Ipsa igitur participatio vel affectus lucis in diaphano, vocatur lumen. Et sic fit secundum rectam lineam ad corpus lucidum, vocatur radius. Si autem calefactur ex reuerberatione radij ad corpus lucidum, vocatur splendor. Lumen autem, commune est ad omnem effectum lucis in diaphano. His igitur visis circa naturam luminis, de facili apparet ratio, quare quaedam corpora sunt lucida actu, quaedam diaphana, quaedam opaca. Na cum lux sit qualitas primi alterantis quod est maxime per se forma & formale in corporibus, illa corpora quae sunt maxime formalia & nobiliora, sunt lucida actu, quae autem propinquae his sunt receptiuae luminis, sunt diaphana, quae autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiuae, sunt opaca. Quod patet in ipsis elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, licet eius lux non appareat nobis, nisi in natura aliena propter densitatem. Aer autem, & aqua quae sunt minus formalia, sunt diaphana, terra autem quae est maxime materialis, est opaca. Circa tertium vero, sciendum est, quod quidam dixerunt, quod lumen necessarium est ad videndum, ex parte ipsius coloris. Dicunt enim quod color non habet virtutem, vt moueat diaphanum, nisi per lumen. Et huius signum dicunt, quia ille qui est in obscuro, videt ea quae sunt in lumine, sed non e conuerso. Rationem etiam ad hoc adducunt, quia oportet quod cum visus sit vnus, quod visibile non sit nisi per rationem vnā, quod non esset, si color esset per se visibilis, non per virtutem luminis, & item lumē esset per se visibile. Sed hoc est manifeste contra id quod Aristoteles h. c. d. c. t. & quod habet in se causam efficiendi visibile. Vnde secundum sententiam Aristotelis, dicendum est, quod lumen necessarium est ad videndum, non ex parte coloris, eo quod iactat colores esse actu, quos quidam tantum dicunt esse in potentia, cum sunt in tenebris, sed ex parte diaphani, in quantum facit ipsum esse in actu, vt in litera dicitur. Et ad huius euidentiam, considerandum est, quod omnis forma, in quantum huiusmodi est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quaedam forma, ex se habet quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est quod differentia est inter virtutem perfectam, & imperfectam. Nam forma quae est perfectae virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed potest etiam disponere patientem, vt sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere, cum fuerit imperfectae virtutis. Dicendum est igitur quod virtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est, quam lux quaedam quodammodo obcurata ex admixtione corporis opaci. Vnde non habet virtutem, vt faciat medium in illa dispositione.

A simili. Patet autem quod in tactu, & gustu, qui est tactus qui am, sit alteratio naturalis, calefit enim & infrigidatur aliquid per contactum calidi & frigidi, & non sit immutatio spiritalis tantum. Similiter autem immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio autem soni, cum motu locali. Sed in immutatione visus est sola immutatio spiritalis, vnde patet quod visus inter omnes sensus est spiritalior, & post huc auditus, & propter hoc duo sensus sunt maxime spiritaliores, & soli disciplinabiles, & his quae ad eos pertinent, vt in intellectuibus & perceptiuis, quae pertinent ad visum. Quaedam vero dixerunt, quod lumen non est nisi euidentia

Neque recte Empedocles, aut si quis alius perinde locutus est, ac si lumen feratur, ac demum extendatur in terram & caelum ambiens, nos vero lateat: hoc enim est praeter veritatem quae in ratione posita est, & praeter ea quae apparent: in paruo namque intervallo forte nos lateret, latere vero ab ortu ad occasum, magnum admodum postulaum est.

qua sit susceptiuum coloris, quod tamen potest facere lux pura. Ex quo etiam patet, quod cum lux sit quodammodo tubilita coloris, ad eandem naturam reducitur omne visibile, nec oportet quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibile. Quod autem coloris illuminati, ab eo qui est in obscuro videatur, contingit ex eo, quod etiam medium illum natur, quantum sufficit ad immutationem ipsius.

Tex. c6. 71.

LECTIO XV.

LECTIO XV.

Rostquam Philosophus ostendit superius, quid est color, & quid diaphanum, & quid lumen. Hic autem ostendit quomodo diaphanum se habeat ad colores. Manifestum est autem ex premissis, quod diaphanum est susceptiuum coloris, est enim color, motiuus diaphani, ut supra dictum est. Quod autem est susceptiuum coloris, oportet esse sine colore, sicut quod est susceptiuum soni, oportet esse sine sono, nihil enim recipit, quod iam habet, & sic patet quod diaphanum oportet esse sine colore. Cum autem corpora sint visibilia per suos colores, sequitur quod diaphanum secundum se ipsum sit inuisibile. Quia vero eadem est potentia cognoscitiva oppositorum, sequitur quod visus, qui cognoscit lucem, cognoscit & tenebram. Licet igitur diaphanum secundum se careat colore & lumine, quorum est susceptiuum, & sic secundum se visibile non sit, eo modo quo sunt visibilia, lucida & colorata, tamen potest dici visibile, sicut videtur tenebrorum quod vix videtur. Diaphanum igitur est huiusmodi, id est tenebrorum cum non est actu diaphanum, sed in potentia tantum. Eadem enim natura est subiectum, quandoque quidem tenebrarum, quandoque autem luminis. Et sic diaphanum caret lumine, quod ei accidit, dicitur potentia diaphanum, oportet quod sit tenebrorum. Deinde cum dicitur b Quia iam determinatum est de colore, quod videtur in lumine, determinat de alio visibili, quod supra dixit esse innominatum. Et dicit quod non omnia sunt visibilia in lumine, sed solum proprius color vniuscuiusque corporis in lumine visibilis est, quaedam enim non videntur in lumine, sed in tenebris, sicut animalia que in tenebris videntur ignita, & lucentia, & hęc sunt multa, sed non habent vnum nomen commune, sicut putredines quercuum, & aliquid cornu alicuius animalis, & capita quorundam piscium, & squamę, & oculi quorundam animalium. Sed licet ista videatur in tenebris, nullius tamen horum proprius color in tenebris videtur. Videtur ergo ista in tenebris, & in lumine, sed in tenebris, ut lucentia, in lumine autem, ut colorata. Sed propter quam causam sic videatur in tenebris lucentia, alia ratio est. Non enim hic inducitur hoc, nisi

Tex. c6. 72.

Tex. c6. 73.

Tex. c6. 74.

LECTIO XV.

St autem coloris quidem receptiuum quod colore vacat, soni autem quod sono, vacuū autem colore, perlucidum & inuisibile, & quod vix cernitur, cuiusmodi videtur esse tenebrorum, tale autem perlucidum est, non tamen quando actu, sed quando potentia est perlucidum, eadem enim natura modo est tenebra, modo lumen.

Neque vero omnia cerni possunt in lumine, sed suis cuiusque dumtaxat color, sunt enim nonnulla que in lumine quidem non cernuntur, in tenebris autem faciunt sensum, veluti que ignea apparent, atque splendent, vacant autem vno nomine, ut fungus, ut cornu, ut piscium capita, & squamę, & oculi, verum nullius horum color cernitur suis, causa autem quamobrem cernantur, ad aliam pertinet dispositionem.

Nunc hoc tantum constat, colorē id esse quod in lumine cernitur, quamobrem sine lumine non cernitur, hoc enim erat ipsi esse coloris, motiuo esse eius quod est actu perlucidum, actus autem perlucidum lumen est, cuius evidens indicium est, nam si quis rem colore præditam apponat visui, non videbit, sed color quidem mouet perlucidum, Verbi causa aerem, ab eo autem utpote continuo, mouetur sensus instrumentum.

Enimvero non recte hoc dicit Democritus, putans si aeris intervallum fiat vacuum, cerni posse exquisite, si vel formica in celo fuerit, nam hoc fieri nequit, visio enim sit sensitiuo aliquid patiente, ut igitur ab ipso colore qui cernitur, fieri non potest: restat ergo

tur a colore. Nam & si pupilla sit quoddam diaphanum, non tamen erit diaphanum in actu, si superponatur sibi corpus coloratum. Oportet autem, quod color moueat diaphanum in actu, puta aerem vel aliquid huiusmodi, & ab hoc mouetur sensitiuum id est organum visus, sicut a corpore sibi continuato. Corpora enim non se mutant, nisi se tangant. Deinde cum dicitur d Eludit errorem dicens, quod non bene dixit Democritus, qui opinatus fuit, quod si medium, quod est inter rem visam & oculum, esset vacuum, quod posset aliquid quantumcumque paruum videri per quantumcumque distantiam, puta si formica esset in celo. Sed hoc est impossibile, oportet enim, ad hoc quod aliquid videatur, quod organum visus patiatur a visibili. Olfensum est autem, quod non patitur ab ipso visibili immediate, quia visibile superpositum oculo non videtur. Relinquitur ergo, quod oporteat organum visus pati a visibili per aliquod medium, necesse est ergo esse aliquod medium inter

Inf. text. & lib. 3. m. 63. 64. 65.

Tex. c6. 77.

inter visibile & visum. Si autem est vacuum, nihil est medium, quod possit immutare, & immutari. Relinquitur ergo, quod si esset vacuum, omnino nihil videretur. Incidit autem in hanc opinionem Democritus, quia putabat quod causa quare distantia impedit visionem aliquid rei, sit per medium, quod resistit immutationi visibilis, hoc autem est falsum. Non enim diaphanum habet contrarietatem ad lumen, vel colorem, sed est in viciis dispositione ad eorum receptionem, cuius signum est, quod subito immutatur a lumine, vel colore. Causa autem, quare distantia impedit visionem est, quia omne corpus videtur sub quodam angulo cuiusdam trianguli, vel magis pyramidis, cuius basis est in re visa, & angulus est in oculo videntis. Neque differt quantum ad hoc, verum visus fiat extra mittendo, ita quod linee concludentes triangulum, vel pyramidem, sint linee visuales progredientes a visu ad rem visam, vel e converso fiat, dummodo visus sit sub prædicta figura trianguli, vel pyramidis. Quod ideo necesse est, quia cum res visa sit maior quantitate, quod pupilla, oportet quod proportionaliter diminuat, proportionem immutato visibilis usque ad visum. Manifestum est autem, quod quanto latera trianguli vel pyramidis sunt longiora, dummodo sit eadem basis, tanto angulus est minor, & ideo quanto a remotiori videtur, minus videtur, & tunc potest esse distantia, quod omnino non videtur. Deinde cum dicitur e Ostendit quomodo videtur ignis, & lucida corpora, & dicitur, quod videtur non solum in lumine, sicut colorata, sed etiam in tenebris, sicut illa de quibus supra dixit. Et hoc ex necessitate contingit, quia ignis habet tantum de lumine, quod potest diaphanum omnino facere in actu, ita ut & ipsum, & alia videantur. Nec est tantum debile lumen eius quod ad præsentiam maioris luminis obumbretur, sicut accidit in his, que sunt dicta supra. Deinde cum dicitur f Ostendit quod similiter se habet in aliis sensibus, sicut in visu, & dicitur, quod eadem ratio est de sono, & odore, sicut & de colore. Nullum enim eorum sentitur, si tangit organum sensus, sed ab odore & sono mouetur media, a medio autem vtrumque organorum, auditus, scilicet & olfactus. Sed cum aliquis ponit corpus odorans aut sonans, super organum sensus, non sentitur. Et similiter est in tactu & gustu, licet non videatur, propter causam, que inferius dicitur. Deinde cum dicitur g Ostendit quid sit medium in his sensibus, & dicitur quod illud, quod mouetur a sono est aer, medium autem quod mouetur ab odore est aliquid commune aeri, & aquę, sicut & vtrumque eorum est medium, quod mouetur a colore sed a colore mouetur vtrumque horum secundum quod diaphanum. Passio autem communis aer-

Tex. c6. 75.

colore impossibile est. Relinquitur autem quod a medio. Quare necesse est aliquid esse medium. Vacuo autem facto, non aliquid certe: sed omnino nihil videbitur. Propter quam igitur causam, colorem necesse est in lumine uideri, dictum est.

e Ignis autem in utrisque videtur, & in tenebris, & in lumine, & hoc ex necessitate. Diaphanum enim ab hoc diaphanum fit.

f Eadem autem ratio est, & de sono, & de odore. Nihil enim ipsum tangens sensorium, facit sensum. Sed ab odore quidem & sono, medium mouetur, ab hoc autem sensorium vtrumque. Cui autem super ipsum sensorium aliquis apponit olens, aut sonans, nullum sensum facit. De tactu autem, & gustu habet se similitur, non autem videtur: propter quam autem causam: posterius erit manifestum.

g Medium autem soni quidem, aer est Odoris autem, innominatum est. Communis enim quaedam passio est aeri, & aquę, sicut diaphanum coloris, sic est habenti odorem, alia quaedam passio est communis utrisque his. Videntur enim animalia aquatica habere odoris sensum. Sed homo & pedibus ambulancia quecumque respirant, impossibilia sunt odore, nisi respirantia. Causa autem de his posterius dicitur.

LECTIO XVI.

Nunc autem primum de sono & auditu determinemus. Est autem duplex sonus. Hic quidem enim actu, quidam autem potentia. Alia enim

mutant sensum, & propter hoc alterius est considerationis vtrumque. Vnde Philosophus de generatione coloris, & saporis, & odoris, determinat in libro de Sensu, & sensato. De qualitatibus autem tangibilibus, in Libro de Generatione, & quantum ad aliqua, in Libro Meteor. In hoc autem libro, non intendit determinare de Sensibilibus, nisi in quantum sunt immutativa sensus. Sonus autem causatur ex motu & non habet esse fixum & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, vnde simul determinatur de eo, secundum quod generatur in sua specie, & secundum quod immutat sensum. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima determinat de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, que fit per reflexionem, ibi. Echo autem fit. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod sonus quandoque est in actu, quandoque est in potentia. Secundo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi. Fir autem secundum actum. Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de tactu, & de gustu, dicendum est de sono & olfactu, sed primo de sono, quia spiritualior est, ut supra ostensum est. Sonus autem

rius, & aqua, secundum quantum mouentur ab odore, est innominata, non enim mouentur ab odore, secundum quod sunt diaphana. Et quod vtrumque horum mouetur ab odore, manifestat per hoc quod animalia aquatica habent sensum odoris, ex quo manifestum est, quod aquę mouentur ab odore. Homo autem & animalia gressibilia & respirantia, non odorant nisi respirando. Et sic manifestum est, quod aer est medius in odoratu. Horum autem causa posterius dicitur.

LECTIO XVI.

Ostquam Philosophus determinat de visibili, hic determinat de audibili, id est de sono. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de sono in communi. In secunda determinat de quadam specie soni, scilicet voce, ibi. Vox autem. Prima in duas partes diuiditur. In prima determinat de sono. In secunda de differentiis sonorum, ibi. Differentie autem sonorum. Prima diuiditur in duas. In prima determinat de sono. In secunda de differentiis sonorum, ibi. Differentie autem sonorum. Prima diuiditur in duas. In prima determinat de sono. In secunda mouet quandam dubitationem circa prædeterminationem, ibi. Vtrum autem sonat. Prima diuiditur in duas. In prima determinat de generatione soni. In secunda de immutatione auditus a sono, ibi. Vacuum autem. Si autem queratur, quare determinat hic de generatione soni, cum supra non determinauerit de generatione coloris, sed solum de immutatione sensus, & media a colore. Dicendum est, quod color, & odor, & sapor, & qualitates tangibiles, habent esse permanens & fixum in suo subiecto. Vnde est alia consideratio ipsarum qualitarum secundum se, & secundum quod mutant sensum, & propter hoc alterius est considerationis vtrumque.

ut ab intermedio: quamobrem necesse est aliquid esse intermedium, quod si uacuum fiat non modo non exquisitum, sed profus nihil videbitur. causa igitur cur necesse sit colorē in lumine uideri dicta est.

Ignis autem in utroque cernitur, & in tenebris, & in lumine, idque necesse est, nam perlucidum ab eo fit perlucidum.

Eadem de sono & odore ratio est: nihil enim eorum tangendo sensorium, efficit sensum: sed ab odore quidem & sono mouetur intermedium, ab eo autem instrumentum vtrumque. si autem aliquis ipsi instrumentorum apposuerit olentem aut sonantem, nullum sensum faciet: de tactu etiam & gustu pariter: causa autem post declarabitur.

Intermedium autem sonorum quidem, est aer: odoris autem uacat nomine. nam in aere & in aqua cōis est quaedam sic affectio, ut res perlucida coloris sic colore prædico, id quod in utrisque his inest: nã & aquatilia animalia habere sensum odoris uidentur: sed homo quidem & inter pedestria que spirant, nisi spirituum trahant, olfacere nequeunt: quorum etiã causam post reddemus.

LECTIO XVI.

Nunc de sono primum & auditu differamus. Duplex est sonus, unus actu, aliter potentia: quaedam enim non habere sonum dicimus, ut spongiam, lanam, quaedam

mutant sensum, & propter hoc alterius est considerationis vtrumque. Vnde Philosophus de generatione coloris, & saporis, & odoris, determinat in libro de Sensu, & sensato. De qualitatibus autem tangibilibus, in Libro de Generatione, & quantum ad aliqua, in Libro Meteor. In hoc autem libro, non intendit determinare de Sensibilibus, nisi in quantum sunt immutativa sensus. Sonus autem causatur ex motu & non habet esse fixum & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, vnde simul determinatur de eo, secundum quod generatur in sua specie, & secundum quod immutat sensum. Prima autem pars diuiditur in duas. In prima determinat de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, que fit per reflexionem, ibi. Echo autem fit. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod sonus quandoque est in actu, quandoque est in potentia. Secundo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi. Fir autem secundum actum. Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de tactu, & de gustu, dicendum est de sono & olfactu, sed primo de sono, quia spiritualior est, ut supra ostensum est. Sonus autem

autem causatur ex metu & non habet esse fixum, & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, unde simul dicitur immutari de eo, secundum quod generatur in sua specie, & secundum quod immutatur sensum. Prima autem pars dividitur in duas, in prima determinatur de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, quae fit per reflexionem, ibi.

Tex. c6. 78.

¶ Echo autem fit. ¶ Circa primum duo facta sunt. Primo ostenditur, quod sonus quandoque est in actu, quandoque in potentia. Secundo ostenditur, quomodo fit sonus in actu, ibi. ¶ Fit autem secundum actum. Dicitur ergo primo, quod antequam determinetur de actu, & de gustu, dicitur de sono, & olfactu, sed primo de sono, quia spiritus aliorum est, ut supra ostensum est. Sonus autem dupliciter dicitur, dicitur enim sonus in actu, & sonus in potentia. Dicitur autem aliquid rem habere sonum, & quando actu sonat, & quando habet potentiam sonandi, sicut dicitur, haec campana bene sonat, quamvis non sonet in actu. Et secundum hunc modum dicitur, quod quaedam non habent sonum, quia non habent potentiam sonandi, sicut spongia, & huiusmodi mollia. Quaedam autem dicuntur habere sonum, quia possunt sonare, sicut aes & alia huiusmodi plana, & lenia. Sic ergo patet, quod sonus quandoque dicitur secundum potentiam, quandoque secundum actum. Sed quod fiat sonus in actu, hoc pertinet, & ad medium, & ad auditum. Omne enim sensibile, dupliciter dicitur esse in actu.

Tex. c6. 79.

Vno modo, quando actu sentitur, hoc est dum species eius est in sensu, & sic sonus est actu, secundum quod est in auditu. Alio modo secundum quod habet propriam speciem, per quam sentiri potest, prout est in suo subiecto. & sic alia sensibilia sunt in actu, prout sunt in corporibus sensibilibus, sicut color prout est in corpore colorato, & odor, & sapor, prout sunt in corpore odorifero, & saporoso. Sic autem non est de sono. Nam in corpore sonante, non est sonus, nisi in potentia. In medio autem, quod movetur ex percussione corporis sonantis, fit sonus in actu. Et propter hoc dicitur quod sonus in actu est medij & auditus, non autem subiecti sonabilis. Deinde cum dicitur.

Tex. c6. 80.

¶ Ostendit quomodo sonus fiat in actu. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quot concurrunt ad hoc, quod sonus constituitur in actu. Secundo ostendit, qualis esse oportet, ibi. ¶ Sicut autem diximus, ¶ Dicit ergo primo, quod ad hoc, quod sonus fiat in actu, oportet tria concurrere. Fit enim semper alicuius, & ad aliquid, & in aliquo, & ideo si fit vnum tantum, non potest sonum facere. Et huius ratio est, siue signum, quia percussio est causa soni, oportet igitur esse aliquid id est percussor, & aliquid percussum. Et propter hoc dicitur, quod sonus est alicuius ad aliquid, id est percussoris ad percussum. Oportet enim quod illud, quod facit sonum, tangat aliquid, & cum reigerit suo ictu, generetur tunc sonus. Ictus autem percussoris, non fit sine motu locali, motus autem localis non est sine medio. Unde relinquunt, quod oportet esse medium, ad hoc quod fiat sonus in actu. Et hoc est quod dicitur, quod

oportet esse sonum, non solum alicuius, & ad aliquid, sed etiam in aliquo. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit qualia oportet esse ea, quae requiruntur ad soni generationem. Et primo ostendit, qualia oportet esse percussoris, & percussum. Secundo quale oportet esse medium, ibi. ¶ Amplius autem. ¶ Dicit ergo primo, quod sicut praedictum est, sonus non fit ex percussione quorumcumque corporum. Dicitur enim supra quod pili, & spongia, & huiusmodi mollia non habent potentiam sonandi, unde nullum sonum faciunt, etiam si percussantur. Cuius ratio est, quia mollia cedunt percussioni, unde ex percussione non extrahitur aer, ut sic in eo possit formari sonus ex ictu percussoris, & resistit tamen percussui. Sed si huiusmodi mollia comprimantur, ut aliquid tamen habeant, & resistent percussioni, sequitur sonus, licet sonus surdus. Sed es, & corpora lenia, & concava, sua percussione faciunt sonum. Necessarium est enim quod illa, ex quorum percussione sonus redditur, sint dura, ut aer extrahatur, quae quidem extrahitur ex causa generationis soni. Requiritur etiam, quod sint lenia, ut sit aer vna, sicut infra dicitur. Concaua autem etiam percussa, bene reddunt sonum, quia in eis intus aer concluditur. Et cum illud, quod primo motum est, non possit ita cito exire, percussor alium aerem, & sic ex percussione huiusmodi ictus, & multiplicatur sonus. Et propter hoc etiam illa, quae in sui compositione habent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut aes, & argentum. In quorum autem compositione aer non bene se habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, & alia huiusmodi, quae sunt magis seculenta, & terrena. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit quale sit medij in quo generatur sonus, & dicit quod medij in quo sonus auditur est aer & aqua, sed minus auditur in aqua, quae in aere, vna propriissima medij in generatione soni, quae in auditu, est aer. Et quia medij in quolibet sensu, qualitatibus sensibilibus, sicut illi sensus caret, ut possit oes recipere, manifestum est, quod neque aer, neque aqua habet proprium sonum, sed necessarium est ad soni generationem, in aere vel aqua, quae aliqua corpora firma vel solida & dura percussant, sicut, & percussant aere. Quod autem simul fiat percussio solidorum adinuit, & percussio sonus, & ad aera, contingit cum aer in sua integritate manet, ut possit percipi, & non dividit ante percussione. Et propter hoc videmus, quod si aliquid tardum motu tangat alterum, non facit sonum, quia prius recedit aer, & dissolvit, quae contactus solidorum corporum facit. Sed si percussio sit velox & fortis, tunc fit sonus, quia ad hoc quod fiat sonus, oportet quod motus percussoris perveniat in divisione aeris, ut aer adhuc adunatus, siue collectus percipi possit, & in eo sonus generari. Et est simile, sicut cum aliquid velociter fertur, percussor potest aerem lapidum antequam dissolvatur, quod non contingit si tarde moveatur. Et propter hoc etiam, quando aliquid velociter fertur in ipso aere, facit sonum ex suo motu, quia ipse aer adhuc adunatus, se habet in ratione percussus, & non solum medij. Deinde cum dicitur.

¶ Determinat de secunda generatione soni, quae fit per reverberationem, qui quidem sonus vocatur Echo. Primo ergo determinatur quomodo generetur. Secundo ostendit quomodo diversificetur in sui generatione, ibi. ¶ Videtur autem. ¶ Considerandum est autem circa primum, quod generatio soni in aere, consequitur motui aeris, ut dictum est. Sic autem contingit de immutatione aeris a motu generationem soni, quae fit per immutationem aquae, cum aliquid in aquam proicitur. Manifestum est enim, quod si sunt quaedam gyraciones in circuitu aquae percussae. Quae quidem circa locum percussoris sunt parvae, & motus est fortis. In remotis autem gyraciones sunt magis, & motus debilior. Tandem motus totaliter evanescit, & gyraciones cessant. Si autem antequam motus cesset, gyraciones ille aliquid obstaculi inveniatur, fit motus gyracionis in contrarium, & tanto vehementius, quanto propinquius sunt primae percussioni. Sic igitur intelligendum est, quod ad percussorem corporum sonantium, aer in gyrum movetur, & sonus vndique diffunditur. Et in vicino quidem gyraciones sunt minores, sed motus fortior, unde & sonus fortius percipitur. In remotis autem gyraciones sunt maiores, & motus debilior, & sonus obscurus auditur. Tandem autem deficit totum. Si autem antequam huiusmodi gyraciones deficient, fiat reverberatio aeris fit motus, & sonum de ferens ad aliquod corpus, gyraciones reuertuntur in contrarium, & sic audit sonus quae fit ex aduerso. Et haec vocatur echo. Quod praecipue fit, quando illud obstans, ad quod repercutitur aer motus, est aliquid corpus concavum, quasi quoddam vas determinans, & concludens aerem in sua vnitare, & ideo prohibens ipsum dividi. Tunc enim ille aer sic vnitus & commotus, quia non potest ulterius motum protrudere, propter corpus obstans, percussor iterum aerem, a quo percussor, & fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proicit pilam, quae hic sphaera dicitur, & inveniens obstaculum retro resilit. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit quomodo diversimode fit echo. Et dicit quod videtur saepe fieri echo, sed non semper fit certa, id est manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quod accidit in sono, sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur, sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, ita quod cum quadam claritate fit luminis repercussio, simili modo primae luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco, quia huiusmodi repercussio fit sine claritate, & radiorum emissionem. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, id est in qualibet parte aeris superioris hemisphaerii, sed vbiq; esset tenebra extra solem, id est extra loca, ad quae directe perveniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum, & ratorum, a quibus fit repercussio, cum claritate & radiorum emissionem. Et ideo quia repercussio, quae fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni, quae fit a corporibus fulgidis, repercussio quae fit a corporibus opacis fa-

cit tenebram, id est vmbra ex illa parte, vbi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissionem radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus concavum, in quo natus est multiplicari sonus fit echo certa, id est manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reverberatio soni, quae non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

¶ Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono, sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neque, nisi fieret penitus lumen, sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur sicut ab aqua, aut aere, aut & ab aliquo alio lenium ut vmbra faciat, qua lumen determinatur.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

¶ Praeterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere collisionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persistit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & vehementer percussatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dispersionem aeris, non secus ac si quis arenam cum lapso praecipitantem celeriter dixeret.

¶ Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminavit friatque

habere, ut es, & quaecumque solida sunt & lenia, quia possunt sonum edere, id est inter se & auditum actu sonum efficere.

¶ Fit autem actu sonus semper alicuius ad aliquid, et in aliquo: ictus enim est qui efficit: itaque fieri non potest, ut si vnum sit, sonus fiat: aliud enim est quod verberatur, aliud quod verberatur. quare id quod sonat ad aliquid sonat: ictus autem non fit sine laesione.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

¶ Praeterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere collisionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persistit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & vehementer percussatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dispersionem aeris, non secus ac si quis arenam cum lapso praecipitantem celeriter dixeret.

¶ Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminavit friatque

Tex. c6. 81.

Tex. c6. 82.

rationem, qui quidem sonus vocatur Echo. Primo ergo determinatur quomodo generetur. Secundo ostendit quomodo diversificetur in sui generatione, ibi. ¶ Videtur autem. ¶ Considerandum est autem circa primum, quod generatio soni in aere, consequitur motui aeris, ut dictum est. Sic autem contingit de immutatione aeris a motu generationem soni, quae fit per immutationem aquae, cum aliquid in aquam proicitur. Manifestum est enim, quod si sunt quaedam gyraciones in circuitu aquae percussae. Quae quidem circa locum percussoris sunt parvae, & motus est fortis. In remotis autem gyraciones sunt magis, & motus debilior. Tandem motus totaliter evanescit, & gyraciones cessant. Si autem antequam motus cesset, gyraciones ille aliquid obstaculi inveniatur, fit motus gyracionis in contrarium, & tanto vehementius, quanto propinquius sunt primae percussioni. Sic igitur intelligendum est, quod ad percussorem corporum sonantium, aer in gyrum movetur, & sonus vndique diffunditur. Et in vicino quidem gyraciones sunt minores, sed motus fortior, unde & sonus fortius percipitur. In remotis autem gyraciones sunt maiores, & motus debilior, & sonus obscurus auditur. Tandem autem deficit totum. Si autem antequam huiusmodi gyraciones deficient, fiat reverberatio aeris fit motus, & sonum de ferens ad aliquod corpus, gyraciones reuertuntur in contrarium, & sic audit sonus quae fit ex aduerso. Et haec vocatur echo. Quod praecipue fit, quando illud obstans, ad quod repercutitur aer motus, est aliquid corpus concavum, quasi quoddam vas determinans, & concludens aerem in sua vnitare, & ideo prohibens ipsum dividi. Tunc enim ille aer sic vnitus & commotus, quia non potest ulterius motum protrudere, propter corpus obstans, percussor iterum aerem, a quo percussor, & fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proicit pilam, quae hic sphaera dicitur, & inveniens obstaculum retro resilit. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit quomodo diversimode fit echo. Et dicit quod videtur saepe fieri echo, sed non semper fit certa, id est manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quod accidit in sono, sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur, sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, ita quod cum quadam claritate fit luminis repercussio, simili modo primae luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco, quia huiusmodi repercussio fit sine claritate, & radiorum emissionem. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, id est in qualibet parte aeris superioris hemisphaerii, sed vbiq; esset tenebra extra solem, id est extra loca, ad quae directe perveniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum, & ratorum, a quibus fit repercussio, cum claritate & radiorum emissionem. Et ideo quia repercussio, quae fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni, quae fit a corporibus fulgidis, repercussio quae fit a corporibus opacis fa-

cit tenebram, id est vmbra ex illa parte, vbi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissionem radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus concavum, in quo natus est multiplicari sonus fit echo certa, id est manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reverberatio soni, quae non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

¶ Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono, sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neque, nisi fieret penitus lumen, sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur sicut ab aqua, aut aere, aut & ab aliquo alio lenium ut vmbra faciat, qua lumen determinatur.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

¶ Praeterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere collisionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persistit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & vehementer percussatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dispersionem aeris, non secus ac si quis arenam cum lapso praecipitantem celeriter dixeret.

¶ Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminavit friatque

habere, ut es, & quaecumque solida sunt & lenia, quia possunt sonum edere, id est inter se & auditum actu sonum efficere.

¶ Fit autem actu sonus semper alicuius ad aliquid, et in aliquo: ictus enim est qui efficit: itaque fieri non potest, ut si vnum sit, sonus fiat: aliud enim est quod verberatur, aliud quod verberatur. quare id quod sonat ad aliquid sonat: ictus autem non fit sine laesione.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

cit tenebram, id est vmbra ex illa parte, vbi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissionem radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus concavum, in quo natus est multiplicari sonus fit echo certa, id est manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reverberatio soni, quae non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

¶ Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono, sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neque, nisi fieret penitus lumen, sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur sicut ab aqua, aut aere, aut & ab aliquo alio lenium ut vmbra faciat, qua lumen determinatur.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

¶ Praeterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere collisionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persistit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & vehementer percussatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dispersionem aeris, non secus ac si quis arenam cum lapso praecipitantem celeriter dixeret.

¶ Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminavit friatque

habere, ut es, & quaecumque solida sunt & lenia, quia possunt sonum edere, id est inter se & auditum actu sonum efficere.

¶ Fit autem actu sonus semper alicuius ad aliquid, et in aliquo: ictus enim est qui efficit: itaque fieri non potest, ut si vnum sit, sonus fiat: aliud enim est quod verberatur, aliud quod verberatur. quare id quod sonat ad aliquid sonat: ictus autem non fit sine laesione.

¶ Verum, ut diximus, non quorumvis ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percussatur, sed es, & quaecumque lenia & concava sunt, es quidem quia lenae est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

¶ Praeterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere collisionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persistit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & vehementer percussatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dispersionem aeris, non secus ac si quis arenam cum lapso praecipitantem celeriter dixeret.

¶ Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminavit friatque

LECTIO XVII.

¶ Ostendam quomodo diversimode fit echo. Et dicit quod videtur saepe fieri echo, sed non semper fit certa, id est manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quod accidit in sono, sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur, sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, ita quod cum quadam claritate fit luminis repercussio, simili modo primae luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco, quia huiusmodi repercussio fit sine claritate, & radiorum emissionem. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, id est in qualibet parte aeris superioris hemisphaerii, sed vbiq; esset tenebra extra solem, id est extra loca, ad quae directe perveniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum, & ratorum, a quibus fit repercussio, cum claritate & radiorum emissionem. Et ideo quia repercussio, quae fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni, quae fit a corporibus fulgidis, repercussio quae fit a corporibus opacis fa-

LECTIO XVII.

¶ Enes vacuum autem recte dicitur esse audiendi potestas, nam aer videtur esse vacuum aer. Hic autem est faciens audire, quod movetur cotinuum, & vnus, reverum quia friabilis est, non personat, nisi res percussa sit lenis, tunc autem vnus fit simul propter planum, nunc enim est lenis planum. Sonatium igitur est, quod continuationem vnus aerem usque ad auditum mouere potest.

¶ Porro autem in auditu inest aer quidam natus, sed quoniam in aere est moto externo, movetur internum, quomobrem animal qualibet sui parte non audit, neque quous permeat aer, neque enim ubique habet aerem pars motenda & animata.

¶ Si autem corpus non fit lenis, sed asperum, tunc superficies non est vna. Et quia aer est friabilis, id est facile divisibilis, sequitur quod etiam aer non fit vnus & continuus, unde non potest in eo formari sonus. Sic igitur patet, quod illud est sonans tantum, id est faciens sonum, quod movet aerem vnum, continuu existens a se usque ad auditum. Sic ergo patet, quod illi qui dicunt, quod vacuum est proprium sensui auditus, dicunt aliquid recte, quia esse proprium auditus, competit aeri, quem vacuum esse dicunt. Non autem dicunt recte quantum ad hoc, quod plenum aere dicunt esse vacuum. Deinde cum dicitur.

¶ Determinat de immutatione auditus a sono, quantum ad ipsum organum sensus auditus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod aer appropriatur organo auditus. Secundo ostendit, qualis sit aer, qui competit organo auditus, ibi. ¶ Per se quidem igitur. ¶ Tertio ostendit, quomodo auditus impeditur, vel non impeditur ex impedimento organi, ibi. ¶ Propter hoc autem & aqua. ¶ Dicit ergo primo, quod auditus connaturalis est aeri, ita quod sicut humidum aequum convenit instrumento visus, ita aer convenit instrumento auditus. Et hoc ideo, quia si attribuitur aer instrumento auditus, sequitur quod eadem passio soni erit in aere exterius moto, & in aere qui movetur intus, & est instrumentum auditus. Et ideo animal non audit in qualibet parte sui corporis, neque aer sonans generat sonum, siue penetrat quantumque partem corporis animati, quia animatum non habet in qualibet sui parte aerem, ut quaelibet pars eius possit esse movenda a sono, sicut etiam animatum habet humidum aequum, non vbiq; sed in quadam parte determinata, scilicet in pupilla. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit,

e ¶ Offendit qualis sit aer, qui appropriatur instrumento audi- tus. Et dicit, quod cum omne habens sonum sit aptum na cum resi- stere percipienti. Manifestum est quod aer per se non habet sonum eo quod de se non est natum resistere percipienti, sed facillime ce- dit. Prohibetur enim cessio eius, siue diffusus ab aliquo corpore

Tex. c6. 83.

c Per se igitur insonabilis aer, propter id, quod facile frangibi- lis est, accedit. Cum uero pro- hibetur diffundere, huiusmodi motus sonus est. Hic autem est in auribus edificatus, in hoc ut immobilis sit, quatenus exacte sentiat oēs differentias motus.

Tex. c6. 84.

d Propter hoc autē & in aqua audimus: quoniam non ingre- ditur ad ipsum connaturale ae- rem, sed neque in aurem, pp reflexiones ipsius. Cum autem hoc accidat, non audit, neque si meninga labore, sicuti neque tum uidemus, cum ea pellis, que pupillam tegit morbo quopiam laborat.

Tex. c6. 85.

e Sed signum est audiendi, aut non, sonare semper aurem, sicut cornu. Semper enim quodam proprio motu aer mouetur in auribus, sed sonus extraneus, & non proprius. Et propter hoc di- cunt nos audire uacuo, & sonan- ti, quia audimus habente deter- minatum aerem.

Tex. c6. 86.

f Vtrum autem sonet, verberās an quod verberatur? an vtrique modo autem altero. Est enim so- nus motus possibilis moueri hoc modo, quo quidē fatuata a le- nibus cum aliquis ea traxerit. Non igitur, sicut dictum est, om- ne sonat, qd verberatur, & ver- berās, vt si obiciatur acus acui, sed oportet qd percucitur, pla- num leue, regulare esse, vt aer su- bito dissiliat, & moueatur.

Lib. 4. c. 8.

g Differentiē autem sonantium, in sono secundum actum ostenduntur. Sicut enim nō videntur colores sine lumine, sic neque si- ne sono, acutum & graue. h Hęc autem dicuntur sim- metaphoram ab illis quę tangunt.

¶ Quod aqua scilicet ingrediatur ad naturalem aerem, non au- dit animal propter corruptionem aeris, qui est necessarius ad au- diendum, sicut etiam, si corruptatur humidum pupillę, ex im- missione alicuius extranei, impeditur visio. Et non solum ex cor- ruptione aeris impeditur auditus, sed etiam si meninga idest pel- lis circundans aerem, aut aliqua pars coniuncta laborat idest in- firmetur, sicut etiam visio impeditur, si impediatur pellis pupillę, que continet humorem aqueum pupillę. Quidam autem libri ha- bent quod in aqua non audimus. Quod est contra illud quod Phi- losophus dicit in Libro de Hist. animalium, quod animalia audiūt in aqua. Licet enim aqua non ingrediatur ad interiorem aerem, ta- men potest eum commouere, & sic imprimere in ipsum speciem so- ni. Secundum autem impedimentum auditus, ponit ibi.

e ¶ Et hoc impedimentum prouenit ex hoc, quod aer, qui est in auribus, non est immobilis, vnde dicit quod signum per quod pos- set discerni, vtrum quis sit boni auditus, vel non, est quod sem-

per audiat tinnitum in auribus, & sonum, sicut auditur cum appo- nitur cornu ad aures, propter motum aeris in cornu. Cum enim hoc accidit, homo non est boni auditus, quia aer in auribus sic au- dientis tinnitum, semper mouetur quodam proprio motu. Sed ab instrumento auditus, sonus debet esse extraneus, & non proprius, sicut instrumentum visus recipit extraneum colorem, & non ha- bet proprium. Si autem haberet propriū, impediretur visio. Et similiter si aer, qui est in auribus, habeat p- prium motum & so- num, impeditur audi- tus. Quia igitur audi- tus sit per aerem, pro- pter hoc aliqui credēs- tes aerem esse vacuū, dicunt nos audire va- cuo & sonanti, quia scilicet pars qua audi- mus, habet aerem de- terminatum, idest im- mobilem & distinctū ab aere exteriori. De- inde cum dicit.

Aer igitur ipse soni expers est: pro- pterea quod est friuolus facilis: cum au- tem prohibetur friari, tunc motus eius est sonus, ut porro qui in auribus est si- tus, propterea intus est cōditus, ut sit immobilis, nimirum ut exquisitē senti- at omnes motus differentias.

¶ Quomodo autem sonantia in aqua audiamus, quoniam non penetrat in ipsum natu- rum aerem, sed ne in aurem quidem propter anfractus: quod cum conti- gerit, non audit: neque etiam si mem- brana egrotauerit: quemadmodum pellis ea quę pupilla obiciuntur, cum egrotauerit.

¶ Quinetiam signum audiēdi vel non audiēdi est, si auri semper sonet ut cornu: semper enim aer in auribus conditus motu quodam mouetur suo: at sonus alienus est, & non proprius: & propterea dicunt nos audire uacuo & sonante, quia eo audimus quod desi- nium habet aerem.

¶ Vtrum autem sonat id quod uerbe- rat, an quod uerberatur? An & vtrū- que modo tamen diuerso, est enim so- nus motus eius quod pot moueri. Iu- que uelut a lenibus, cum quis per- cussit, nam ut diximus, non quiduis sonat dū percucitur, & percussus: Verbi- causa, si acus acum feriat, sed oportet ut id quod percucitur planum sit, ita ut aer confertim resiliat, & quatitur.

¶ Differentia autem sonantium in sono qui actu est, patefunt: ut enim co- lores sine lumine non cernuntur, sic nec acutum & graue sine sono.

¶ Hęc autem per translationem di- cuntur a tactilibus.

¶ Quod est prius, puta si obiciatur acus acui, non sit sonus. Sed ad hoc quod generetur sonus, oportet hoc quod percucitur esse regulare, idest esse sic dispositum, vt aer subito dissiliat ex eius resistentia, & moueatur, & ex tali motu generetur sonus. Deinde cum dicit.

¶ Determinat de differentiis sonorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo percipiuntur. Secundo, quomodo nomi- nentur, ibi. ¶ Hęc autem dicuntur. ¶ Dicit ergo primo, quod di- uerse res sonantes faciunt diuersos sonos. Sed huiusmodi differen- tię sonantium, em quod nate sunt facere diuersos sonos, non mani- festantur qñ sonus est in potentia, sed solum qñ sonus est in actu.

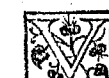
¶ Sicut enim non videntur colores sine lumine, sic non percipiunt acutum & graue in rebus sonantibus, nisi fiat sonus in actu. Deinde cū dicit.

¶ Ostendit quomodo differentię sonorum nomenuntur. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit vnde sumantur nomina so- norum, & dicit quod sumuntur secundum metaphoram a qualita- tibus tangibilibus. Manifestum est enim, quod acutum & graue inter qualitates tangibiles computantur. Secundo ibi.

¶ Ponit rationes nominum. Et dicit quod ille sonus acutus est, qui multum mouet sensum auditus in pauco tempore, grauis autem sonus est, qui multo tempore mouet parum. Tertio ibi.

¶ Quia predictę rationes videntur esse velocis, & tardi, velox enim est quod in paruo tempore multum mouetur, tardum autē quod in multo tempo- re, parum. Ostendit qualiter se habet acu- tum & graue in sonis, ac velox & tardum in motib, & dicit quod velox nō est idem qd acutum, nec graue in sonis est idē quod tar- dum, sicut nec sonus (cuius differentię sūt graue & acutum) est idem quod motus, cuius differentię sunt velox & tardum. Sed si- cut motus est causa lo- ci, ita velocitas motus est causa soni acuti, & tarditas motus est cau- sa soni grauis. Sed hoc intelligendum est, cū sonus causatur ab vno motu, cum autem cau- satur ex pluribus mo- tibus, frequentia mo- rum est causa acuti soni, & tarditas est causa grauis, vt dicit Boetius in Musica. Vnde & chorda magis tesa acu- tius sonat, quia ex vna percussione frequen- tior mouetur. Quar- to ibi.

Tex. c6. 87.

¶ Ox autem, sonus qui- dam est animati. Ina- nimatorum enim nul- lum uocat, sed secundum simili- tudinem dicuntur uocare, ut ti- bia, & lyra, & quęcūq; alia iua- nimatorum, extensionem ha- bent, & melos, & locutionem, Assimilantur enim, quia & uox hęc habet.

Tex. c6. 88.

¶ Multa autem animalia non habent uocem, ut exanguia: & inter sanguine prædita, pisces: neque adeo iniuria: si- quidem sonus motio quędam est aeris. sed quos ferunt uocem mittere, ut in Acheloo. Amne pisces quosdam: ijs so- nāt branchiis, uel eius generis alio.

In tex. seq.

Tex. c6. 90.

¶ Vox autē sonus animalis est, & non qualibet parte. Sed quoniā omne sonat, verberatur aliquo, & aliquid, & in aliquo, hoc autē

¶ Ostendit quomodo determinauit de sono, hic deter- minat de uoce, quę est species soni. Et distidit in par- tes duas. In quarum prima præmitte quędam, quę sunt necessaria ad diffinitionem uocis. In secūda diffinit uocem, ibi. ¶ Quare percussio. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quorum sit habere uocem. Secundo quid sit proprium organū uocis, ibi. ¶ Vox autem sonus. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quod habere uocem est animatorum. Secundo ostendit quorum animatorum, ibi. ¶ Multa autem animalium. ¶ Dicit er- go primo, quod uox est quędam species soni, est enim sonus ani- mati, non autem quorumlibet, sed quorumdam, vt post patebit. Nullum autem inanimatum habet uocem. Et si aliquando aliquod eorum dicitur habere uocem, hoc est secundum similitudinem, si- cut tibia, & lyra, & huiusmodi instrumenta dicuntur habere uo- cem. Habent enim tria, eorum soni, in quibus assimilantur uoci. Quorum primum est extensio. Manifestum est enim quod in cor- poribus inanimatis ex simplici percussione causatur sonus, vnde cum percussio statim transeat, sonus etiam cito transeat, & non con- tinuatur. Sed uox causatur ex percussione aeris ad uocalem arteriā vt post dicitur, quę quidem percussio continuatur secundum ap-

petitum anima, & ideo uox extendi potest, & continuari. Illa igitur instrumenta, de quibus dictum est, ex hoc ipso quod habent quandam continuitatem in suo sono, habent similitudinem uocis. Secundum autem, in quo assimilantur uoci est melos, idest consonantia. Sonus enim corporis inanimati, cum ex simplici percussio- ne proueniat, vni- formis est, non habens in se diuersitatem grauis, & acuti, vnde in eo nō est consonantia, quę ex eorum proportio- ne causatur. Sed uox diuersificatur secundū graue & acutum, quę quod percussio, quę causat uocem diuersi- mode sit secundum ap- petitum animalis uo- cem emittentis. Vn- de cum i predictis in- strumentis distinctio sit grauis & acuti in sono, eorum sonus est cum quadam melodia ad similitudinem uo- cis. Tertium, in quo sonus horum instru- mentorum habet simi- litudinem uocis, est lo- cutio, idest interpreta- tio sonorum ad si- militudinem locutio- nis. Manifestum est enim, quod humana locutio non est conti- nua, vnde & in libro Prædicamentorū, ora- tio quę in uoce profer- tur, ponit species quę- titatis discretę. Distin- guitur enim oratio p- dictiones, & dictio per syllabas, & hoc accidit propter diuersas per- cussiones aeris ab ani- ma. Et similiter sonus prædictorum instru- mentorum distinguitur secundum diuersas percussiones, vt po- te diuersarum chorda- rum, uel diuersarum flautum, aut aliquorū huiusmodi. Deinde cum dicit.

¶ Acutum enim mouet sensum breui tempore, multum: graue longo tempo- re, parum.

¶ Neque uero acutum uelox est ne- que graue tardum. sed motus unius sit talis propter uelocitatem: alterius, pro- pter tarditatem.

¶ Aque uidentur porporione respo- dere ei acuto & obtuso quod in tactu consistit: acutum enim quasi pungit: obtusum, quasi pellit: propterea quod unum in multo, alterum in pauco mouet tempore: itaque accidit, ut alterum uelox, alterum tardum sit. Ac de sono quidem sic expostum sit.

LECTIO XVIII.

¶ Ox autem est sonus quidam animati: nullum enim inani- matorum uoce uocatur, sed si similitudine quędam dicuntur uocem emittere, et tibia, ut lyra: ceterorumq; inanimatorum quęcūque habent ex- tensionem & melos & locutionem, sunt enim similia, quia & uox hęc eadem habet.

¶ Multa autem animalia non habent uocem, ut exanguia: & inter sanguine prædita, pisces: neque adeo iniuria: si- quidem sonus motio quędam est aeris. sed quos ferunt uocem mittere, ut in Acheloo. Amne pisces quosdam: ijs so- nāt branchiis, uel eius generis alio.

¶ Vox autem est sonus animalis, nec quauis parte, sed quoniā omne sonat, verberatur aliquo, & aliquid, & in aliquo, idque est aer, merito, ea

vocem, sicut omnia carentia sanguine, quorum quatuor sunt gene- ra, vt dicitur in lib. de Animalibus, scilicet mollia, quę habēt mol- lem carnem exteriori, vt pulpi, & sepie, & animalia mollis testę, vt cancri, & animalia dura testę, vt ostrea, & animalia anulosi corpo- ris, vt apes & formice, & huiusmodi. Nullum enim horum habet sanguinem, neque uocem. Et similiter etiam aliqua animalium ha- bentium sanguinem, non habent uocem, scilicet pisces. Et hoc ra- tionabiliter accidit, quia sonus est quidam motus aeris, vt supra di- ctum est. Huiusmodi autem animalia non respirant aerem, & ideo non habent proprium sonum, qui sit uox. Sed quędam pisces di- cuntur habere uocem, sicut qui sunt in Acheloo, quod est propriū nomen fluuii, non habent proprie uocem, sed faciunt quendam sonum cum branchiis, quibus expellunt aquam, & attrahunt ae- rem, aut aliquo alio instrumento motus. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit quid sit organum uocis. Et circa hoc tria facit. Pri- mo ostendit, quod idem est organum uocis & respirationis. Se- cundo ostendit ad quid respiratione sit utilis, ibi. ¶ Nam enim respira- to. ¶ Tertio ostendit quid sit organum respirationis, ibi. ¶ Organū autem. ¶ Dicit ergo primo, quod quamuis uox sit sonus animalis, non tamen cuiuscumque partis animalis, sonus est uox. Sed quia ad generationem soni requiritur quod sit percussio alicuius ad ali- quid, & in aliquo, quod est aer, rationale est, quod illa sola ani- mata

* a. l. sed- mum acutū uelox est, & graue tar- dum.

Li. 4. de hist. Animaliu. c. 9.

Tex. c6. 83.

ata vocem habeant, quæ aërem respirando suscipiunt, & ex eadē parte, vnde respirant. Deinde cum dicitur...

Tex. cō. 89.

Tex. cō. 90.

Tex. cō. 91.

Tex. cō. 87.

Manifestat prædictam diffinitionem. Et primo quantum ad hoc quod dixerat, quod percussio vocalis est ab anima...

Instrumentum autem spiritus est guttur, id vero cuius gratia hæc pars est, pulmo est: hæc enim parte plus habent caloris...

Itaque iectus spiritu ducti aeris ab anima quæ est in his partibus, ad eam partem quæ arteria vocatur, vox est. Neque enim quilibet sonus animalis vox est...

Cuius rei indicium est, quod nemo possit vocem emittere ducens aut rediens spiritum, sed retinens, hoc enim ipso movet, qui retinet...

pellit expirando, sed dum retinet aërem, quia dum retinet, isto aëre retento, & percussione aërem existentem, in vocali arteria causat motum ad formationem vocis...

Ostendit Philoſophus deſerminant de viſibili & audibili, nunc tertio deſerminat de odorabili. Et diuiditur in partes duas. In prima deſerminat de odorabili...

Tex. cō. 92.

Tex. cō. 94.

Lib. 1. c. 16.

De odore autem & olfactibili, minus bene deſerminabile eſt, diſtis. Non enim manifeſtum eſt quale quid ſit odor, ſicut ſonus, aut viſibile, aut lumen...

b Videtur enim & olfactus analogiam habere ad guſtum, & ſimiliter ſpecies humorum, cum his quæ ſunt odoris. Sed certior habemus guſtū, propter id quod ipſe quidē tactus eſt, hunc autem ſenſum habet homo certiffimum...

De odore & odorabili minus facile explicare eſt, quàm de iſis quæ dicta ſunt, non enim conſtat quale quid ſit odor, quomodo ſonus aut lumen aut color, cauſa eſt, quia non habemus exquisitum hunc ſenſum...

Enimvero ſpecies ſaporum, ſi ad guſtum conſeras, cum ſpeciebus odoris habere proportionem ac ſimilitudinem videntur. Sed exquisitiorem habemus guſtatum, propterea quod tactus ſi quidam, & hunc ſenſum homo habeat exquisitiſſimum...

pus, & quolibet instrumentum cuiuscumque ſenſus eſt etiam instrumentum tactus, & illud ex quo aliquid dicitur eſſe ſenſitiuū eſt ſenſus tactus. Vnde ex hoc quod aliquis habet meliorem tactum, ſequitur quod ſimpliciter habet meliorem ſenſitiuam naturam...

fensitur per medium, quod sit corpus extraneum. Et dicitur extra...

Tex. c. 116.

Textus c. 116: fensibile per medium extraneum corpus. Neque n. tactus Et corpus...

Tex. c. 108.

Textus c. 108: b Vnde et si in aqua effemus, se tiremu. utique appositum dulce...

Tex. c. 103.

Textus c. 103: c Non autem facit humoris sensum, sine humiditate, sed habet...

Lex. 20. tex. c. 28. Cap. 12.

Textus c. 28: d Sicut autem visus, & visibilis est & inuisibilis, tenebra autem inuisibilis...

Textus c. 104: termedium quod sit alienum corpus. Nimirum quia nec tactus, corpus eius...

al. l. tamquam aqua

Textus c. 104: Idcirco si in aqua effemus, & dulce quiddam inieceretur, sentiremus, nec esset nobis sensus per intermedium...

Textus c. 104: Nihil autem saporis sensum efficit sine humiditate, sed habet actu aut potentia humiditatem...

Textus c. 104: Sed ut visus est rei visibilis & inuisibilis (na tenebra inuisibilis sunt, at tamen has etiam visus diiudicat)...

Textus c. 104: c ¶ Ostendit, quid requiratur ad gustum quo tactus requiritur, & dicitur quod nihil saporosum...

Textus c. 104: quae facta in lingua, per quam ea quae sumuntur, humectantur, & eorum sapor percipi possit. Deinde cum dicitur...

Tex. c. 104.

potentiam & impotentiam dicuntur. Nam impossibile dicitur in omnibus, aut quod non habet quod natum est habere...

Tex. c. 103.

Textus c. 103: e Quoniam autem humidum quidem est gustabile, necesse est sensorium ipsius, neque humidum esse actu, neque impossibile fieri humidum...

Tex. c. 106.

Textus c. 106: g Species autem humorum, sicut & in coloribus, simplices quidem contrariae sunt, sicut dulce & amarum...

LECTIO XXII.

ra, propter hoc quod sentitur per linguam plenam humiditate humismodi, scilicet cholera quae est amara. Deinde cum dicitur...

Textus c. 104: Cum autem gustabile sit humidum, necesse est sensorium eius nec actu humidum, nec eiusmodi esse ut humectari nequeat...

Textus c. 104: Indicium huius est, quod lingua neque cum praevia acribus sentit: neque cum ad modum humidum...

Textus c. 104: Species autem saporum, ut etiam in coloribus, simplices quidem sunt quae sunt contrariae dulci & amarum...

LECTIO XXII.

Textus c. 104: De tactibili autem & tactu eadem ratio. Si enim tactus non est vnus sensus sed plures, necessarium & tangibilia, sensibilia plura esse...

LECTIO XXII.

Textus c. 104: Ostendam determinavit Philosophus de sensibilibus secundum alios sensus, hic determinat vltimo de sensibili secundum tactum...

al. l. tamquam aqua

al. l. tamquam aqua

tangibile & tactum dicenda sunt, circa sensum tactus questiones mouebit, propter hoc quod commodius possunt pertractari questiones istae circa tactum, quam si mouerentur circa tangibile, idcirco hanc excusationem praemittit, ostendens quod non refert vtrum de tactu, vel tangibili loquamur. Mouet ergo duas questiones circa tactum, & tangibile.

Tex. c6. 108

Quarum prima talis est. Vtrum sint plures sensus tactus, an vnus tantum. Secunda dubitatio est: quid est sensitiuum, id est organum sentiendi in tactu, vtrum scilicet caro sit organum sensus tactus, in animalibus habentibus carnem, quae sunt animalia habentia sanguinem, & in aliis quae carent sanguine, aliquid proportionabiliter respondens carni. Aut non est ita, sed caro quidem, & illud quod proportionabiliter ei responderet, est medium in sensu tactus. Sed primum organum sensus tactus, est aliquid inuisceratum circa cor, vt dicitur in libro de Sensu & Sarcoc. Deinde cum dicit.

Tex. c6. 109

Omnis e tenim sensus vnus contrarietatis esse videtur, ut visus, albi & nigri, auditus, grauis & acuti: gustus amari & dulcis. In tangibili autem multae in sunt contrarietates, calidum, frigidum, siccum, durum, molle, & aliorum quaecunque sunt humisimodi.

Tex. c6. 110

Habet autem solutionem quamdam, ad hanc dubitationem, quod & in aliis sensibus sunt contrarietates plures, ut in uoce, non solum acumen, & grauitas, sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & similia alia: sunt autem & circa colore differentiae hmoi alterae. Sed quod sit unum subiectum, sicut auditui sonus, sic tactui: non est manifestum.

Vtrum autem est sensitiuum intus an non, sed mox caro, nulum uidetur esse signum, fieri se sum simul cum tactu. Etenim nisi si aliquis circa carnem extenderit ut pellem, faciens similiter sensum mox tactu in sinuat, & tunc constat quod non est in hoc sensitiuum. Si autem & conaturale fuerit, citius utique pertinet sensus.

Propter quod talis pars corporis videtur sic se habere, sicut si circulariter nobis aduina tuas et aer. Videremur enim vno quodam sentire & sonum, & odorem omnium eorum, scilicet corpus, pertinens ad constitutionem animalis. Vnde infra dicit Philosophus, quod tangibiles qualitates sunt corporis, secundum quod est corpus quibus talia sunt elementa corporis distinguuntur ab inuicem. Horum enim est sensus tactus; discretus uisus quae ad constitutionem corporis animalis pertinent. Vnde formaliter loquendo, & secundum rationem, sensus tactus non est vnus sensus, sed plures. Subiecto autem est vnus. Deinde cum dicit.

Pertractat secundam questionem. Et circa hoc duo facit. Primo docet veritatem, secundo concludit quoddam, quod pertinet ad manifestationem primae questionis, ibi. Propter quod talis pars. Circa primum se endum est, quod possit aliquid videri, quod caro esset organum sentiendi secundum tactum, hac ratione quia statim ad tactum carnis sentimus tangibilia. Dicit ergo ad excludendum hanc rationem, quod ad iudicandum vtrum organum tactus sit intus, vel non, sed statim caro sit organum tactus, non videtur esse sufficiens signum hoc, quod simul cum caro tangitur, sit sensus tangibilis, id est sentitur, quia & nunc si aliquis supra carnem extenderet aliquam pelliculam, aut telam subtilem, statim ad tactum ipsius quod superextenderetur carni, sentiretur tangibile. Sed tamen constat quod organum sensus tactus non esset in illa pellicula superextensa. Et iterum manifestum est, quod si illa pellicula superextensa, fieret conaturalis homini, citius per eam sentiretur. Vnde licet ad tactum carnis, quae est homini conaturalis, statim tangibile sentiat, non tamen sequitur quod caro sit organum tactus, sed est quoddam medium conaturale. Deinde cum dicit.

hic dicit Philosophus, quod vnus sensus est vnus contrarietatis. Possunt tamen in vno genere esse plures contrarietates post primam, vel per modum subdiuisionis, sicut in genere corporum, prima contrarietas est animati & inanimati. Et quia animatum corpus diuiditur per sensibile & insensibile, & vterius sensibile, per rationale & irrationale, multiplicatur contra-

Quippe omnis sensus vnus esse videtur contrarietatis, ut visus albi & nigri, auditus grauis & acuti, gustus amari & dulcis: in tangibili multa sunt contrarietates, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, & huiusmodi alia.

Sed est solutio quaedam huius questionis: etenim in aliis sensibus plures sunt contrarietates, ut in uoce non solum acumen et grauitas, uerum etiam magnitudo et paruitas, et lenitas, et asperitas uocis, caeteraque generis eiusdem. In colore etiam eiusmodi alia sunt differentiae.

Verum quid sit subiectum: ut auditui sonus, sic etiam tactui, non est manifestum.

Vtrum autem instrumentum sit intus nec ne, sed proinus caro, nullo uidetur esse argumento, quod sensus fiat simul atque res tanguntur. Etenim si quis circa carnem extenderit quidpiam in speciem membranae redactum: statim ea tacta per aere sensum imprimit; et tamen constat non esse in ea sensum instrumentum, quod si etiam coalescat, multo citius sensus penetret.

Itaque pars haec corporis perinde se habere uidetur, ac si circum quaque coalitus nobis esset aer: uideremur enim vno quodam sentire, & odorem omnium eorum, scilicet corpus, pertinens ad constitutionem animalis. Vnde infra dicit Philosophus, quod tangibiles qualitates sunt corporis, secundum quod est corpus quibus talia sunt elementa corporis distinguuntur ab inuicem. Horum enim est sensus tactus; discretus uisus quae ad constitutionem corporis animalis pertinent. Vnde formaliter loquendo, & secundum rationem, sensus tactus non est vnus sensus, sed plures. Subiecto autem est vnus. Deinde cum dicit.

Pertractat secundam questionem. Et circa hoc duo facit. Primo docet veritatem, secundo concludit quoddam, quod pertinet ad manifestationem primae questionis, ibi. Propter quod talis pars. Circa primum se endum est, quod possit aliquid videri, quod caro esset organum sentiendi secundum tactum, hac ratione quia statim ad tactum carnis sentimus tangibilia. Dicit ergo ad excludendum hanc rationem, quod ad iudicandum vtrum organum tactus sit intus, vel non, sed statim caro sit organum tactus, non videtur esse sufficiens signum hoc, quod simul cum caro tangitur, sit sensus tangibilis, id est sentitur, quia & nunc si aliquis supra carnem extenderet aliquam pelliculam, aut telam subtilem, statim ad tactum ipsius quod superextenderetur carni, sentiretur tangibile. Sed tamen constat quod organum sensus tactus non esset in illa pellicula superextensa. Et iterum manifestum est, quod si illa pellicula superextensa, fieret conaturalis homini, citius per eam sentiretur. Vnde licet ad tactum carnis, quae est homini conaturalis, statim tangibile sentiat, non tamen sequitur quod caro sit organum tactus, sed est quoddam medium conaturale. Deinde cum dicit.

Concludit quoddam quod ualeat ad manifestationem primae questionis, & dicit quod quia caro est sicut medium conaturale in sensu tactus, videtur quod haec pars corporis sic se habeat ad sensum tactus, sicut si aer qui est circa nos, esset conaturalis nobis. Videretur

Tex. c. 104.

Tex. c. 122.

Tex. c6. 113

Videretur enim tunc quod aer ille esset organum in visu, auditu, & olfactu, quamuis sit medium, & ita uideremur vno organo sentire sonum, & odorem & colorem, & per consequens uideretur esse vnus sensus auditus, visus, & olfactus. Sed hunc quia medium per quod sunt motus dictorum sensibilium, est determinatum, id est distinctum a nobis, manifestum est quod diuersa sunt organa trium sensuum dictorum, & per consequens quod sunt diuersi sensus. Sed in tactu hoc non est manifestum, quia medium est conaturale nobis. Et huius diuersitatis rationem assignat. Aer enim & aqua, quae sunt media aliorum sensuum, non possunt esse conaturalia nobis, quia impossibile est quod ex aere puro, & ex aqua pura, consistat animatum corpus. Cum enim sint corpora humida & fluxibilia, non sunt firma, neque bene terminabilia in se ipsis, sed solum terminantur in alieno. Corpus autem animatum oportet esse firmum, & in se terminatum. Vnde oportet quod sit mixtum ex terra, & aere & aqua, sicut uult se habere, id est sicut existit caro in animalibus habentibus carnem, & illud quod proportionale est, in animalibus non habentibus carnem. Et sic illud corpus quod est medium in tactu, scilicet caro, potest esse aduatum, id est naturaliter vnium tactui, ita quod per ipsum sicut per medium conaturale, fiant plures sensus tactus. Deinde cum dicit.

rem, & colorem, & vnus quidem sensus esse auditus, & visus, & olfactus. Nunc autem quoniam determinatum est per quod sunt motus, manifestum est praedicta sensoria altera esse. In tactu autem hoc quidem nunc immanifestum est. Ex aere quidem enim, aut aqua, impossibile est constare animatum corpus. Oportet enim firmum esse. Relinquitur autem mixtum ex terra, & ex his esse, ut uult caro & proportionale. Quare necessarium est, & corpus quod medium tactus, esse aduatum, per quod fiant sensus, qui sint plures.

Demōstrat autem, quod plures sint is qui in lingua consistit, eadem enim parte cuncta tactilia & saporem sentiunt. Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus & tactus idem & unum esse uideretur, nunc uero duo sunt, quia non sit conuersio.

LECTIO XXIII.

Vbitabit autem aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Haec autem est tertia magnitudo. Quorum autem corporum medium est aliqd corpore non contingit ipsa adiuuicem se tange. Humidum autem non est fine

Ponit quoddam aliud ad idem manifestandum, & dicit quod hoc enim demonstratur per hoc, quod in lingua sunt plures tactus. Sentimus enim per linguam omnia tangibilia, quae sentimus per alias partes corporis, & vterius per ipsam sentimus humorem, id est saporem, quem non sentimus per aliquam aliam partem corporis. Si autem alia caro sentiret saporem, non discernemus inter gustum & tactum, sicut nunc non discernimus inter tactum qui est discretus calidi, & frigidi, & tactum qui est discretus humidus & siccus. Sed nunc apparet quod gustus & tactus sunt duo sensus, quia non conuertuntur adiuuicem, non enim per quamque partem sit sensus tactus, sit & gustus. Ratio autem quare non per quamcumque partem sit gustus, per quam sit tactus, est quia sapores non sunt qualitates elementorum, ex quibus corpus animalis constat, vnde nec pertinet ad constitutionem animalis, sicut qualitates tangibiles.

LECTIO XXIII.

Stenso, quod in sensu tactus requiritur medium conaturale, hic inquit Philosophus, vtrum requiritur in eo medium extraneum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod tactus non fit sine medio extraneo. Secundo ostendit in quo differant tactus & gustus ab aliis sensibus, qui per medium extraneum sentiunt, ibi. Vtrum igitur. Dicit ergo primo, quod circa tactum potest aliquis dubitare, vtrum scilicet, habeat medium extraneum, cum ostensum sit quod habeat medium conaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus habeat profundum quod est tertia dimensio. Manifestum est enim om-

ne corpus tres dimensiones habere, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ex quo sequitur quod inter quaecumque corpora est aliquid corpus medium, ipsa non tangunt se inuicem immediate. Distant enim ab inuicem, ex quo aliqua dimensio est inter ea, manifestum est etiam quod vbi cumque est medium humidum, vel humectatum, oportet esse aliquid corpus. Humiditas enim cum sit qualitas quaedam, non est nisi in subiecto corpore. Auguratur inest alteri corpori secundum se ipsum, & tunc est humidum, sicut aqua, aut habet humiditatem secundum aliquid corpus sibi adiuuicem, & sic dicitur humectatum, ex hoc quod habeat aquam in superficie tantum, vel in superficie, & profundo. Et hoc est quod dicit, quod necesse est esse omne corpus humidum, vel humectatum, esse aquam, aut habere aquam. Manifestum est autem, quod corpora quae tanguntur in aqua adiuuicem, necesse est quod habeant inter se aquam medium qua repleta sunt vltima eorum, nisi forte dicatur quod sint siccata in aqua existentia, quod est impossibile. Necesse est enim quod ea quae in aqua sunt, sint humectata, ita quod habeant aquam in superficie, & sic relinquitur quod inter duo tangentia se in aqua, sit aqua medium. Et si hoc verum esset, sequitur quod impossibile sit, quod aliquid corpus tagat aliud in aqua immediate. Et similiter eodem modo se habet de

dit, & visus, & olfactus, at uero quia distinctum est id per quod sunt motus, perspicuum est quae diximus instrumenta diuersa esse. In tactu uero id nunc obcurum est, ex aere enim aut aqua corpus animatum constare non potest, requiritur enim ut solidum quidpiam sit, restat ergo ut ex terra & his sit mixtum, cuiusmodi uult esse caro, & quod ei proportione respondeat, nam si omnis sensus per intermedium est, etiam tactus. Quare necesse est & corpus esse inter tactuum quod adhaereat coalitumque sit per quod fiant sensus, qui quidem plures sunt.

Indicat autem eos esse plures istatus qui in lingua consistit, eadem enim parte cuncta tactilia & saporem sentiunt. Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus & tactus idem & unum esse uideretur, nunc uero duo sunt, quia non sit conuersio.

LECTIO XXIII.

Erum querau quispiam, si omne corpus habet altitudinem, atque haec est tertia magnitudo, quibus autem duobus corporibus interiacet corpus aliquid, fieri non potest ut ea se inuicem tangant, humidumque non est sine corpore, neque madidum, sed necesse

aere, qui est humidus naturaliter, sicut de aqua. Similiter enim se habet aer ad humectanda ea quae sunt in aere, sicut se habet aqua ad humectanda ea quae sunt in aqua. Sed magis later nos de aere quod sit medium, de aqua, propter hoc, quod continue sumus in aere, & sic im perceptibiliter inhaeret nobis. Et similiter animalia quae sunt in aqua, later si duo corpora humectata per aquam, se tangant, quia enim continue sunt in aqua, non percipiunt aquam, quae est inter ipsa, & corpora tagentia. Est autem & alia ratio, quare magis later nos de aere, de aqua, quia aer est subtilior, & minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, quod semper quando tangimus aliquid, est medium inter nos & res contactas, aer vel aqua. Sed dubitatio hic accidit.

Oportet enim illud quod est medium in aliquo sensu, esse denudatum a qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum, sicut diaphanum nullum habet colorem. Manifestum est autem, quod aer & aqua habent tangibiles qualitates, non igitur medianibus eis potest heri sensus tactus. Responderet autem ad hoc. Aer enim non patitur a puro aere vel aqua. Nihil enim patitur nisi a suo contrario, & in principii passionis, aer autem & aqua non contrariantur nobis, sed sicut nobis similia, comparantur. Et ad nos, sicut locus ad locatum, vnde tactus noster non patitur a qualitatibus aeris vel aquae, sed ab extraneis qualitatibus. Quod enim sentitur de qualitatibus tangibilibus in aere & in aqua, est de admixtione extraneorum corporum, ut ipse dicit, quia sicut ignis nunquam amittit calorem suum, ita nec aqua amittit suam qualitatē. Sed quod aliquis sentimus calidum, hoc est ex permixtione extranei. In hac autem responsione est multiplex error. Primo quidem in hoc quod dicit, quod corpora nostra non patiuntur ab aere vel aqua, quia sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est enim, quod corpora nostra sortiuntur locum naturalem, sicut & motum naturalem, ex natura elementis predominantis. Non ergo aliter comparantur ad

Lea. 2.

locum, & ad corpora continentia, corpora nostra, quam ipsa elementa locata ad elementa locantia. Elementa autem in suis extremitatibus se alterant, ut patet per Philosophum in primo Meteororum, corpus ergo nostrum ab elementis natum est alterari. Item omne quod est in potentia, natum est pati ab eo, quod est in actu.

Tex. 65. 19.

Corpora autem nostra cum sint in quadam medietate constituta, inter extremitates tangibilium qualitarum, quae sunt in elementis, habent se ad qualitates elementares, ut potentia ad actum. Medium enim est in potentia ad extrema, ut infra dicitur. Manifestum est igitur, quod corpora nostra nata sunt immutari a qualitatibus elementorum, & sentire eas. Provenit ergo hic error ex eo quod nesciunt distinguere inter elementa, secundum quod sunt sibi inveniuntur contraria & secundum quod sunt se continentia, & sibi similia, ut locus locato. Dicendum est igitur, quod elementa posita dupliciter considerari. Uno modo secundum qualitates activas & passivas, & sic contrariantur ad invicem, & se immutant in suis extremis. Alio modo secundum formas substantiales, quas consequuntur ex impressione corporis coelestis. Unde quanto corpus elementale est propinquius corpori coelesti, tanto plus habet de forma. Et quia ad formam pertinet continere, & quod se habeat in ratione totius, inde est quod corpus superius continet inferius, & comparatur ad ipsum, sicut totum ad partem divisa, quae est comparatio loci ad locatum. Unde & vis locantis & continentis derivatur ad elementa ex primo continentis, scilicet corpore coelesti. Et propter hoc, locus & motus localis non attribuuntur elementis secundum qualitates activas & passivas, sed consequuntur formas substantiales elementorum. Alius est error in hoc quod dicit, quod aqua & aer non alterantur, nisi per admixtionem extranei. Manifestum est enim quod aer & aqua secundum partem sunt corruptibilia. Corruptio autem & generatio in elementis potest fieri sine mixtione, & sequitur alterationem, ut patet in libro de Generatione. Unde manifestum est, quod adhuc durante specie aquae, potest immutari aqua a sua naturali qualitate, absque admixtione extranei. Ignis autem cum sit formalius, est magis actius inter elementa, quae omnia comparantur ad ipsum, sicut materialia, ut dicitur in quarto Meteororum. Unde non est simile de ipso, & de aliis. Dicendum est igitur, quod quia aer & aqua sunt facile mutabilia ab extraneis qualitatibus, & praecipue quando sunt modice quantitates, sicut accidit in aqua vel aere, quae sunt inter alia duo corpora se tangentia, propter hoc non impeditur sensus tactus, quin per medium aereum & aquam fieri possit. Et minus etiam impeditur aer quam aqua, quia aer habet qualitates tangibiles parum sensibiles.

Tex. c. 114.

corpore, neque humectatum: sed necesse est aquam esse, aut habere aquam. Quae vero tanguntur ad invicem in aqua, nisi sicca extrema sint: necesse est aquam habere mediam: qua repleta sunt ultima. Si autem hoc verum impossibile est aliquod corpus tangere aliud in aqua. Eodem autem modo est & in aere. Similiter enim se habet aer ad ea quae sunt in ipso, & aqua, ad ea quae sunt in aqua. Latet autem magis nos: sicut & ea, quae sunt in aqua, animalia, si humectatum tangit humectatum. b Vtrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, ut nunc videtur, gustus autem & tactus tangendo, alii autem a longe? Hoc autem non est, sed durum & molle, per altera sentimus, sicut & sonabile, & visibile, & odorabile. Sed alia quidem a longe, alia vero a prope. Propter quod latet, quoniam omnia quidem sentimus per medium, sed in his latet. Et quidem sicut diximus prius, & si per pellem sentimus omnia tangibilia, ignorant quod prohibet, similiter utique haberemus, sicut & nunc & in aqua & in aere. Putamus enim nos nunc ipsa tangere, & nihil esse medium.

Tex. c. 115.

c Sed differt tangibile a visibilibus, & sonatibus, quia illa quidem sentimus medio aliquid in nos agente, tactilia vero non a medio, sed und cum medio, veluti in is qui traiecit clypeo percussus est: non enim percussus clypeus percussus, sed contingit ut ambo simul percuterentur.

Li. 1. c. 24. & inde.

Lea. 2. Tex. 65. 5.

Exclusa falsa differentia, ponit veram, & dicit quod tangibilia differunt a visibilibus & sonatibus, ex eo quod illa sensibilia sentimus per hoc quod movent medium, & iterum medium movent nos, sed tangibilia sentimus per medium extraneum, non quia si moti a medio extraneo, sed simul cum medio movemur a sensibili. Sicut patet de eo qui percutitur per clypeum. Non enim accidit sic, quod clypeus percussus percutiat, sed quia simul accidit vtrumque percuti. Hoc autem quod dicitur { simul } non est intelligendum secundum ordinem temporis tantum, quia etiam in visu simul movetur medium ab obiecto, & sensus a medio, fit enim visio sine successione. Perceptio autem soni & odoris, cum successione aliqua, ut in Libro de Sensu & sensato dicitur. Sed hoc referendum est ad ordinem causae. In aliis enim sensibus, immutatio medii est causa quod immutetur sensus, non autem in tactu. Nam in aliis sensibus medium est ex necessitate, in tactu autem quasi per accidens, in quantum accidit corpora se tangentia esse humectata. Deinde cum dicit,

F Unde si intendatur qualitates tangibiles aeris vel aquae, magis impeditur tactus, ut patet cum aer vel aqua intantum frigiditatem vel caliditatem habuerint. Deinde cum dicit,

b Ollendit differentiam inter tactum & gustum, & alios sensus. Et primo excludit quandam differentiam estimatam. Secundo ponit differentiam veram, ibi. { Sed differt. } Dicit ergo primo, quod ex quo tactus habet medium extraneum, considerandum est, vtrum omnium sensibilibus fiat similiter sensus, aut diversorum diversimode, sicut in promptu videtur haec esse differentia, quod gustus & tactus sentiant, ex eo quod immmediate tangant, alii autem sensus sentiant a longe sua sensibilia, non tangendo ipsa. Sed hoc verum non est quod sic differant, sed durum & molle, & alias qualitates tangibiles sentimus per altera { id est per media extranea } sicut, & obiecta aliorum sensuum, sicut sonabile, visibile, & odorabile. Sed ista sensibilia sunt a longe quandoque a sensu, gustabilia autem, & tangibilia sunt de prope, in tactum quod medium est quasi imperceptibile propter parvitatem, & ideo medium latet. Omnia enim sensibilia sentimus per medium extraneum, sed in gustabilibus & tangibilibus latet, quia sicut prius diximus, si per aliquam pellem nobis circumpositam, omnia tangibilia sentiremus, ignorato quod aliquid esse prohibens, similiter nos haberemus ad sentiendum per medium sicut & nunc nos habemus sentientes in aqua & aere. Putamus enim nunc quod tangamus sensibilia ipsa, & nihil sit medium. Deinde cum dicit,

est vel aquam esse, vel aquam habere, quae vero in aqua se mutuo tangunt, cum extrema sicca non sint, necesse est, aquam habeant interiectam, cuius plene sunt extremitates, quod si hoc verum est, fieri non potest ut aliud tangat aliud in aqua, eodem etiam modo in aere, similiter enim se habet aer ad ea quae sunt in ipso, atque aqua, latet tamen magis nos, ut etiam ea animalia quae in aqua sunt, an madidum tangat madidum.

Vtrum igitur omnium similiter sit sensus, an aliorum aliter, ut nunc videtur, gustus autem & tactus tangendo, alii autem a longe? Id vero non ita se habet, sed durum & molle per alia sentimus, quemadmodum & sonatum, & visibile, & odorabile, sed alia e longinquo, alia e propinquo, quapropter latet quandoquidem omnia sentimus per intermedium verum in his latet. Atqui, ut superius diximus, & si per membranam sentiremus omnia tactilia, nescientes eam intercedere, aequae afficeremur, atque nunc in aqua & in aere, videmur enim ea tangere, & nihil esse interiectum.

Sed tactile differt a visibilibus, & sonatibus, quia illa quidem sentimus medio aliquid in nos agente, tactilia vero non a medio, sed und cum medio, veluti in is qui traiecit clypeo percussus est: non enim percussus clypeus percussus, sed contingit ut ambo simul percuterentur.

Exclusa falsa differentia, ponit veram, & dicit quod tangibilia differunt a visibilibus & sonatibus, ex eo quod illa sensibilia sentimus per hoc quod movent medium, & iterum medium movent nos, sed tangibilia sentimus per medium extraneum, non quia si moti a medio extraneo, sed simul cum medio movemur a sensibili. Sicut patet de eo qui percutitur per clypeum. Non enim accidit sic, quod clypeus percussus percutiat, sed quia simul accidit vtrumque percuti. Hoc autem quod dicitur { simul } non est intelligendum secundum ordinem temporis tantum, quia etiam in visu simul movetur medium ab obiecto, & sensus a medio, fit enim visio sine successione. Perceptio autem soni & odoris, cum successione aliqua, ut in Libro de Sensu & sensato dicitur. Sed hoc referendum est ad ordinem causae. In aliis enim sensibus, immutatio medii est causa quod immutetur sensus, non autem in tactu. Nam in aliis sensibus medium est ex necessitate, in tactu autem quasi per accidens, in quantum accidit corpora se tangentia esse humectata. Deinde cum dicit,

d Determinant

Tex. 65. 116.

d Determinant de sensu tactus secundum veritatem. Et primo quantum ad medium. Secundo quantum ad qualitatem organi, ibi. { Tangibiles quidem. } Tertio quantum ad obiectum quod percipitur sensu, ibi. { Amplius autem. } Dicit ergo primo, quod ita videtur se habere caro & lingua ad organum sensus tactus, sicut se habent aer & aqua ad organum visus, auditus, & olfactus. In nullo enim istorum sensuum potest fieri sensus, si tangatur organum, vel si quis ponat aliquid corpus albi in superficie oculi, non videtur. Unde manifestum est quod organum sensuum, in sensu tactus, sit in us. Sic enim accidit in hoc sensu, sicut & in aliis. Non enim sentiunt animalia, sensibilia apposta super organum sensus. Sentiunt autem sensibilia posita super carnem, quare manifestum est quod caro non est organum sensus, sed medium. Deinde cum dicit,

ex. 65. 117.

e Tangibiles quidem igitur sunt differentiae corporis, secundum quod corpus. Dico autem differentias, quibus elementa determinantur, calidum, frigidum, humidum, & siccum, de quibus primum dictum est in his, quae de elementis. Sensorium autem, ipsarum quod tactuum, & in quo sensus vocatus tactus, est primo, quod potentia huiusmodi pars est. Sente enim pati quoddam est. Quare faciens, quod ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Unde similiter calidum, & frigidum, aut durum & molle non sentimus, sed excellentia, tamquam sensu velut medietate quadam existente eius, quae in sensibilius, contrarietatis. Et propter hoc discernit sensibilia. Medium enim discretivum est. Fit enim ad vtrumque ipsorum, alterum vltimorum. Et oportet, sicut debens sentire album & nigrum, neutrum ipsorum habere actu, potentia vero vtrumque, sic autem & in aliis, & in tactu, neque calidum, neque frigidum.

ex. 65. 118.

f Amplius autem, sicut visibilis & invisibilis erat quodammodo visus, similiter autem & reliqui oppositorum, sic & tactus, & tangibilis & intangibilis. Intangibile autem, parvam omnino habens differentiam tangibilium, ut passus est aer. Et tangibilium excellentiae, sicut corruptiva. Secundum quidem igitur vnum quemque sensum, dictum est figuratim.

li. 3. tex. 65. & inde.

Tex. 65. 119.

Præterea ut rei visibilis & invisibilis erat quodammodo visus, ceterique iidem oppositorum: sic quoque tactus, tactilis & intangibilis. Intangibile autem est, tum quod planum levem habet differentiam tactilium (quod usum veniunt in aere) tum tactilium excessus, cuiusmodi sunt quae corrumpendi vim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim differimus ad umbrationem quadam.

Tex. 65. 120.

Præterea ut rei visibilis & invisibilis erat quodammodo visus, ceterique iidem oppositorum: sic quoque tactus, tactilis & intangibilis. Intangibile autem est, tum quod planum levem habet differentiam tactilium (quod usum veniunt in aere) tum tactilium excessus, cuiusmodi sunt quae corrumpendi vim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim differimus ad umbrationem quadam.

Tex. 65. 121.

Præterea ut rei visibilis & invisibilis erat quodammodo visus, ceterique iidem oppositorum: sic quoque tactus, tactilis & intangibilis. Intangibile autem est, tum quod planum levem habet differentiam tactilium (quod usum veniunt in aere) tum tactilium excessus, cuiusmodi sunt quae corrumpendi vim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim differimus ad umbrationem quadam.

tionem alterius, sicut tepidum in comparatione ad calidum, est frigidum. In comparatione ad frigidum, est calidum; unde medium patitur ab utroque extremorum, cum sit quodammodo vtrique contrarium. Et oportet quod sicut organum, quod debet sentire album & nigrum, neutrum ipsorum habeat actu, sed vtrumque in potentia, & eodem modo in aliis sensibus, sicut etiam se habent in sensu tactus, scilicet organum neque sit calidum, neque frigidum actu, sed potentia vtrumque. Aliter tamen accidit hoc circa tactum & circa alios sensus. Nam in visu, organum visus est in potentia ad album & nigrum, denudatum a toto genere albi & nigri, est in potentia carnis colore. Sed organum & medium tactus non potest denudari a toto genere calidi & frigidum, humidum & siccum, ponitur enim ex elementis, quorum haec sunt propriae qualitates. Sed sic sit in potentia organum tactus ad sua obiecta in quantum est medium inter contraria. Medium enim est in potentia ad extrema. Et propter hoc quanto animal habet complexionem magis reduplicatam ad medium tanto habet meliorem tactum. Unde homo inter omnia animalia est melioris tactus, ut supra dictum est. Deinde cum dicit,

Omnino videtur caro & lingua, ut aer & aqua ad usum & auditum & olfactum habent, ita habere ad sensorium, ut illorum unumquodque si autem ipsum tangatur sensorium, neque hic, neque illic fiat sensus: ut si quis posuerit corpus aliquid albi super extremum oculum. Ex quo etiam perspicuum est intus esse reitactilis sensorium, hoc enim pacto ut in ceteris eveniet: nam si apponantur super sensorium, non sentiunt: at si apponantur super carnem, sentiunt. Quare intermedium tactui caro est.

Tactiles igitur sunt corporis ut corpus est differentia, voco autem differentias quae elementa distinguunt: calidum, frigidum, humidum, siccum, de quibus in libro de elementis ante diximus: Sensorium autem ipsorum tactuum, & in quo primo sensus is quem tactum vocamus inest, pars ea est quae est talis. Nam sentire pati quoddam est: quare id quod facit quale est ipsum actu, tale illud facit, cum sit potentia. Quae obrem id quod aequae calidum est ac frigidum aut durum & molle non sentimus, sed excessus, utpote cum sensus mediocritas quadam sit eius contrarietatis, quae in sensibilibus reperitur, & propterea indicat sensibilia, medium enim unum habet iudicandi, sit enim alterum extremorum, ad vtrumque ipsorum comparatum. Et oportet, quemadmodum id quod sensurum est album & nigrum, neutrum corii esse actu, sed potentia vtrumque, sic & in aliis & in tactu, nec calidum esse nec frigidum.

Præterea ut rei visibilis & invisibilis erat quodammodo visus, ceterique iidem oppositorum: sic quoque tactus, tactilis & intangibilis. Intangibile autem est, tum quod planum levem habet differentiam tactilium (quod usum veniunt in aere) tum tactilium excessus, cuiusmodi sunt quae corrumpendi vim habent. Ac de sensibus quidem sigillatim differimus ad umbrationem quadam.

LECTIO XXIII.

Offquam Philosophus in parte præcedenti determina- uit de sensibilibus secundum vnumquemque sensum, hic determinat de sensu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo concludit solutione

quatuor idam questione- num ex diffinitione sensus posita, ibi. Manifestum autem ex his &c. Tertio mouet quasdam dubitationes circa passionem a sensibilibus, ibi. Dubitabit autem. Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit sensus. Secundo ostendit quid sit organum sensus, ibi. Sensitiuum autem. Dicit ergo primo quod hoc oportet accipere vniuersali- ter & cõmuniter omni sensui inesse, quod sensus est susceptiuus spe- cierum sine materia, sicut cera recipit si- gnum anuli sine ferro & auro. Sed hoc vide- re esse commune omni patienti. Omne enim recipit aliquid ab agente secundum quod est agens. Agens autem agit per suam formam, & non per suam materiam: omne igitur patiens reci- pit formam sine mate- ria. Et hoc etiam ad sensum apparet. Non enim aer recipit ab igne agente materia eius, sed formam. Nõ igitur videtur hoc pri- mum esse sensus, quod sit receptiuus specie- rum sine materia. Di- cendum igitur, quod licet hoc sit commune omni patienti, quod recipiat formam ab agente, differentia tamen est in modo recipien- di. Nam forma quæ in patiente recipitur ab agente, quandoque quidem effendi in patiente, quem habet in agente, & hoc quidem contingit, quando patiens habet eandem dispo- sitionem ad formam, quam habet agens: quodcumque enim reci- pitur in altero, secundum modum recipientis recipitur. Vnde si eodem modo disponatur patiens, sicut agens, eodem modo recipi- tur forma in patiente, sicut erat in agente, & tunc non recipitur forma sine materia. Licet enim illa & eadem materia numero, quæ est agentis, non fiat patientis, sit tamen quodammodo eadem in quantum similem dispositionem materialem ad formam acquirit ei quæ erat in agente. Et hoc modo aer patitur ab igne, & quic- quid patitur passione naturali. Quandoque vero forma recipi- tur in patiente secundum alium modum effendi, quam sit in agen- te, quia dispositio materialis patientis ad recipiendum, non est si- milis dispositioni materiali, quæ est in agente. Et ideo forma recipi- tur in patiente sine materia, in quantum patiens assimilatur agenti secundum formam, & non secundum materiam. Et per hunc modum, sensus recipit formam sine materia, quia alterius modi esse habet forma in sensu, & in re sensibili. Nam in re sensi- bili habet esse naturale, in sensu autem habet esse intentionale & spirituale. Et ponitur conueniens exemplum de sigillo & cera. Non enim eadem dispositio est cere ad imaginem, quæ erat in ferro & auro. Et ideo subiungit quod cera accipit signum, id est

LECTIO XXIII.

Portet autem vniuer- saliter de omni sensu accipere, quod sensus est susceptiuus specierum sine materia, ut cera annuli sine ferro & auro recipit signum. Accipit autem aureum, aut æneum signum, sed non in quantum aurum, aut æs. Similiter autem & sensus unius cuiusque, ab habente colorem, aut humorem, aut sonum patitur: sed non in quantum unumquodque illorum dicitur, sed in quantum tale est: & secundum rationem.

Tex. c. 122.

Tex. c. 123.

imaginem sine figuram auream, aut æneam, sed non in quantum aurum, aut æs. Assimilatur enim cera auro sigillo, quantum ad imaginem, sed non quantum ad dispositionem autem. Et simili- ter sensus patitur a sensibili habente colorem, aut humorem, id est saporem, aut sonum, sed non in quantum in vnumquodque illorum dicitur, id est non pa- titura lapide colorato: in quantum lapis, neque a melle dulci, in quantum mel, quia in sensu non sit simili- lis dispositio ad for- mam, quæ est in subie- ctis illis, sed patitur ab eis, in quantum huius- modi, vel in quantum coloratum, vel saporosum, vel secundum rationem, id est secun- dum formam. Assimi- latur enim sensus sen- sibili secundum formam, sed non secundum dis- positionem materie. Deinde cum dicitur: b. Determinat de organo sensus. Quia enim dixerat quod sensus est susceptiuus spe- cierum sine materia, quod etiam intellectui conuenit. Posset ali- quis credere quod sen- sus non esset potentia in corpore, sicut nec intellectus. Et ideo ad hoc excludendum af- signat ei organum, & dicit quod primum sen- sitiuum, id est primum organum sensus est, in quo est potentia hu- iusmodi, quæ scilicet est susceptiuus specie- rum sine materia. Or- ganum enim sensus cum potentia ipsa, vt puta oculus, est idem subiecto, sed esse aliud est, quia ratione differt potentia a corpore. Potentia enim est qua- si forma organi, vt si pra tradium est. Et ideo subdit quod ma- gnitudo id est orga- num corporeum est: quod est susceptiuum sensus, sicut materia.

LECTIO XXIII.

Uniuerse autem de omni sensu hoc sumendum est: sensum id esse, quod est capax sensibilibus specierum sine materia: ut cera annuli sine ferro & auro recipit signum: sed accipit ea quidem aureum vel æneum signum, non tamen quatenus æs vel aurum est: Pariter et sensus uniuscuiusque ab eo patitur quod nec odorem habeat, aut saporem aut sonum: nec non quatenus unum quodque illorum dicitur, sed quatenus eiusmodi est, & ex ratione.

Id vero est primum sensitiuum, in quo eiusmodi potentia est, sunt ergo idem, esse vero diuersum est: magnitudo enim quadam fuerit id quod sentit: non tamen sensitiuum esse, neque sensus est magnitudo: sed ratio quadam & potentia illius.

Ex quibus etiam perspicuum est, cur sensibilibus excessu corruptantur instrumenta: quippe si motus instru- mento ualidior fuerit, dissoluitur ratio: id autem erat sensus, uel uis etiam con- centus & tonus, uehementer pulsatis fidibus. Constat etiam cur plantæ non sentiant, cum tamen habeant quandam partem animæ, atque a tactilibus ali- quid patiuntur, quippe quæ & frige- scant, & calefiant causa huius est, quia non habent mediocritatem, neque eius- modi principium, quod sit idoneum ad recipiendas species sensibilibus, sed pa- tiuntur cum materia.

formæ. Non tamen est eadem ratio magnitudinis, & sensitiui sue sensus, sed sensus est quædam ratio id est proportio & forma, & potentia illius, scilicet magnitudinis. Deinde cum dicitur: c. Ex præmissis concludit solutionem quandam duorum quæ possent queri, & dicit, quod manifestum est ex prædictis, propter quod excellentia sensibilibus corruptat organa sensuum. Opor- tet enim in organis sentiendi, ad hoc quod sentiantur, esse quæ- dam rationem id est proportionem, vt dictum est. Si ergo motus sensibilis fuerit fortior, quam organum natum sit pati, soluitur pro- portio, & corrumpitur sensus, qui consistit in quadam proportio- ne organi, vt dictum est. Et est simile, sicut cum aliquis fortiter per- cussit chordas, soluitur symphonia & tonus instrumenti, qui in quadam proportione consistit. Manifesta est etiam ex prædictis ra- tio alterius questionis propter quod scilicet plantæ non sentiant, cum tamen habeant quandam partem animæ, & patiuntur a qui- busdam sensibilibus, scilicet a tangibilibus. Manifestum est enim, quod calefunt & infrigidantur. Causa igitur quare non sen- tiunt est, quia non est in eis illa proportio, quæ requiritur ad sen- tiendum. Non enim habent mediocritatem secundum complexio- nem inter tangibilia, quæ requiritur ad organum tactus, sine quo nullus sensus esse potest, & ideo non habent in se huiusmodi principium.

lect. 1.

Tex. c. 124.

Tex. c. 125.

Tex. c. 126.

Tex. c. 127.

principium, quod potest recipere species sine materia, scilicet sen- sum. Sed accidit ei, pati cum materia, scilicet secundum materia- lem transmutationem. Deinde cum dicitur: d. Mouet quandam dubitationem circa passionem a sensibilibus, quia enim dixerat quod plantæ patiuntur a quibusdam sensibilibus: Primo mouet dubita- tionem, vt rum ab alijs sensibilibus aliquid possit pati, quod non habet sensum, puta ab odore, quod non habet olfactum, a colo- re quod non habet vi- sum, a sono, quod non habet auditum. Secun- do ibi: e. Inducit duas ra- tiones ad ostendendum quod non, quarum prima talis est. Quia pro- prium olfactibile est facere olfactum: odor autem est olfactibile, ergo si aliquid facit ol- factum, facit hoc per odorem. Vel secundum aliam literam, odor fa- cit olfactum. Propria igitur actio odoris, in quantum odor, est quæ facit olfactum, sicut fa- cere. Ex quo sequitur, quod suscipiens actio- nem odoris, in quantum odor, habet sensum ol- factus. Quod ergo non habet sensum olfactus, non potest pati ab o- dore, & eadem ratio videtur de alijs, quod non sit quoricumque, posse pati a sensibili- bus, sed solum habent- tium sensum. Secun- dam rationem ponit ibi: f. Et dicit, quod hoc quod prima ratio concludit, manifestum est per experimentum, quia lumen, & tenebra, & odor, & sonus, nullum effectum faciunt in corpora insensibilia, nisi forte per accidens, in quantum corpora habentia huiusmodi qualitates, aliquid agunt, sicut aer qui quan- do est tonitruum, scindit lignum. Lignum enim patitur, non a sono per se loquendo, sed ab aere moto. Tertio ibi: g. Ostendit aliter esse de qualitatibus tangibilibus, & dicit quod tangibilia & humores, id est saporis faciunt quandam effectum in sensibilibus. Sed hoc intelligendum est de saporibus, non in- quantum saporis sunt, sed in quantum gustabile est quoddam tan-

gibile, & gustus est quidam tactus. Si enim corpora insensibilia non paterentur a qualitatibus sensibilibus, non esset ponere a quo pa- terentur, & alterarentur corpora inanimata. Nam tangibilia sunt qualitates actiue & passiue elementorum, secundum quas accidit vniuersaliter alteratio in corporibus. Quarto ibi: b. Ostendit etiam, quod alia sensibilia agunt in qualia res in- animatas, licet non in omnes, dicens quod er- gone & illa? scilicet sensibilia alia, faciunt aliquem effectum, & olfactum in res inani- matas, quasi dicitur sic. Sed tamen non omne corpus passiuum est ab odore, & sono sicut omne corpus passiuum est a calore & frigore. Sed ab istis sensibilibus pati possunt sola cor- pora indeterminata, & quæ non inmanent, vt aer & aqua, quæ sunt humida, & non bene determinabilia termi- no proprio. Et quod aer possit pati ab o- dore, manifestum est, quia aer feret, sicut aliqd patiens ab odore. Alia litera habet quod feret? quia scilicet median- tibus alijs sensibilibus deferuntur species ad sensum. Ratio autem huius diuersitatis est, quia qualitates tangi- biles sunt causa alio- rum sensibilibus, & ideo habet plus de vir- tute actiua, & possunt agere in quæcumque corpora. Sed alia sen- sibilia, quæ habent mi- nus de virtute actiua, non possunt agere, nisi in corpora valde passibilia. Et similia etiam ratio est de luce corporum celestium, quæ alterant inferiora cor- pora. Quinto ibi: i. Soluit rationem supra positam dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet quod odorare est sic aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem. Aer autem non sic patitur, vt sentiat, quia non habet potentiam sensitiuam, sed sic patitur, vt sit sensibilis, in quantum scilicet est medium in sensu.

Verum, quærat quispiam, num pati possit ab odore id quod olfacere non potest, aut a colore, quod videre non potest, pari quoque modo in cæteris.

Sane si odorabile est odor, si quid afficit odoratum, quatenus odor afficit, itaque sit vt eorum quæ olfacere nequeunt, nullum ab odore pati possit. Eademque ratio in cæteris est. Sed ne eorum quidem quæ possunt, sed quatenus quodque sensitiuum est. Quod etiam perspicuum vel inde est, nam nec lumen & tenebra, nec sonus, nec odor villo modo afficit corpora, sed ea in quibus sunt, vt aer com- mune tonitru scindit lignum.

Atqui certe tactilia, & saporis afficiunt, alioquin a quonam pateren- tur inanimata, & alterarentur?

Num igitur illa quoque afficiunt? An non ita natura comparatum est, vt omne corpus ab odore & sono pa- tiatur, & ea demum ipsa quæ patiuntur, carent termino, neque perstant ve- luti aer, redoleat, n. quasi aliqd passus.

Quid ergo erit olfacere, nisi pati aliquid? An olfacere quidem est sen- tire, aer vero vbi passus fuerit, cele- riter sensibilis fit.

non possunt agere, nisi in corpora valde passibilia. Et similia etiam ratio est de luce corporum celestium, quæ alterant inferiora cor- pora. Quinto ibi: i. Soluit rationem supra positam dicens, quod si aliquid patitur ab odore, quod non odorat, quid est odorare, nisi pati aliquid ab odore? Et respondet quod odorare est sic aliquid pati ab odore, quod sentiat odorem. Aer autem non sic patitur, vt sentiat, quia non habet potentiam sensitiuam, sed sic patitur, vt sit sensibilis, in quantum scilicet est medium in sensu.

aliquid afficit odorem odoris sicut.

Secundi Libri de Anima cum Sancti Thomæ expositione, finis.

A R I S T O T E L I S
D E A N I M A,
L I B E R T E R T I V S.

Cum Sancti Thomae Aquinatis praeclarissimis commentarijs.

L E C T I O P R I M A.

L E C T I O I.

Ic incipit Liber tertius apud Graecos. Et satis rationabiliter, ex hinc enim Arist. ad inquirendum de intellectu accedit. Fuerunt enim aliqui qui posuerunt sensum & intellectum esse idem. Manifestum est autem, quod intellectus non est aliquid de sensibus exterioribus, de quibus iam dictum est, ex eo quod non coartatur ad unum genus sensibilem cognoscendum, unde restat inquisitio, utrum in parte sensitiva sit aliqua alia potentia cognoscitiva, ut ex hoc possit accipi, utrum intellectus sit aliquo modo sensus. Distinguitur ergo pars ista in partes tres. In prima inquirunt an sit aliquid aliud sensus, praeter quinque sensus, praeter quinque sensus exteriores, de quibus iam dictum est. In secunda ostendit, quod intellectus & sensus nullo modo sunt idem, ibi. Quae autem duabus. In tertia ostendit, quod intellectus non sit sensus, determinat de parte animae intellectiva, ibi. De parte autem animae. Prima dividitur in duas partes. In prima ostendit, quod non est alius sensus proprius, praeter quinque iam dictos. In secunda ostendit, quod sensus communem, ibi. Quoniam autem sentimus. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non sit alius sensus praeter quinque. Secundo ostendit, quare sunt plures, & non unus tantum, ibi. Inquit autem. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod non sit alius sensus praeter quinque, qui sit cognoscitivus sensibilem proprium. Secundo ostendit, quod non est alius sensus, praeter quinque, cuius obiectum sunt sensibilia communia, ibi. At vero neque. Circa primum utitur tali ratione. Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod nata sunt cognosci aliqua sensibilia, cognoscit omnia illa sensibilia, per organum illud, sed animalia perfecta habent omnia organa sensus, ergo cognoscunt omnia sensibilia. Cum igitur non habeant nisi quinque sensus, non erit alius respectu propriorum sensibilem, praeter quinque sensus. Circa hanc rationem hoc modo procedit. Primo proponit quod intendit, dicens, quod ex his quae sequuntur, potest aliquis sufficienter ad erendum moveri quod non sit sensus, praeter quinque iam dictos. Secundo ibi.

Tex. c. 128.

Tex. c. 129.

Tex. c. 130.

Unde autem non sit sensus alius, praeter quinque (Dico autem hos, visum, auditum, olfactum gustum, tactum) ex his creditur aliquis. Si enim eius ois, cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus. Omnes enim tangibiles, in quantum tangibiles, passiones, tactu nobis sensibiles sunt. Necesse est si deficit aliquis sensus, & organum aliqd nobis deficere. Et quarecūq; quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, quae habemus. Quicūq; vero per media, & non ipsa tangentes, simplicibus intervalis, dico autem, ut aere & aqua, habent autem sic, ut si per unum, plura sensibilia existentia altera abinveniam genere, necesse sit habentem huiusmodi sensorium, utrumque, ut sensum esse, ut si ex aere est sensorium, & est aer medium soni, & coloris, si vero plura eiusdem sint, ut coloris, & aer & aqua, utraque enim diaphana, & quod alterum ipsorum est habens solum, sentiet id quod per utraque, aut quod ab ambobus.

Simplicium autem, ex duobus his sensitiva solum sunt, ex aere & aqua. Pupilla quidem, n. aquae, auditus vero aeris, olfactus

per unum organum, plura sensibilia diversae genere adinveniam, sentiri possunt, necesse est quod qui habet huiusmodi organum, sentiat utrumque genus. Pura quod si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si vero e converso, plura organa sunt susceptiva eiusdem sensibiles, sicut aer & aqua, quorum utrumque est diaphanum, sunt perceptiva coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum, potest percipere quod est perceptibile per utrumque, sicut per media, & aut ab ambobus, sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt consimilia medijs. Has autem condiciones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

¶ Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione, scilicet quod omnia organa sentiendi habentur ab animalibus perfectis. Dicit ergo, quod organa sentiendi nata sunt consistere ex solis duobus

L E C T I O I.

Nullum autem alium sensum extare praeter illos quinque, intelligo autem hos, visum, auditum, olfactum, gustatum, ex his crediderunt quispian.

Si enim omnis eius cuius est sensus tactus, nunc quoque sensum habemus, omnes enim rei tactilis vi tactilis est, passiones tactu nobis sensibiles sunt, atque necesse est, si deest aliquis sensus, sensorium quoque nobis deesse aliquod. Et quarecūque quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, quem habemus, quae vero per intervalla, nec ipsa tangentes, simplicibus, dico autem, ut aere, & aqua, ita autem res habet, ut si per unum plura sentiiri possunt genere inter se diversae, necesse sit eam qui eiusmodi habet sensorium, amborum sensivum esse: Verbi causa: si ex aere sit sensorium, & aer sit & soni & coloris, quod si plura eiusdem sunt, ut coloris, & aer & aqua, (ambo enim haec, transparentia sunt) & qui alterum duntaxat eorum habet, sentiet id quod per utrumque.

Simplicium autem ex his duobus sensoria tantummodo sunt, videlicet ex aere & aqua, pupilla enim aquae, auditus, aeris olfactus horum alterius

per unum organum, plura sensibilia diversae genere adinveniam, sentiri possunt, necesse est quod qui habet huiusmodi organum, sentiat utrumque genus. Pura quod si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si vero e converso, plura organa sunt susceptiva eiusdem sensibiles, sicut aer & aqua, quorum utrumque est diaphanum, sunt perceptiva coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum, potest percipere quod est perceptibile per utrumque, sicut per media, & aut ab ambobus, sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt consimilia medijs. Has autem condiciones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

¶ Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione, scilicet quod omnia organa sentiendi habentur ab animalibus perfectis. Dicit ergo, quod organa sentiendi nata sunt consistere ex solis duobus

Superiora 127.

Secundo rec. 128. & 129. Secundo. c. 96.

Tex. c. 131.

Tex. c. 132.

Tex. c. 133.

Tex. c. 134.

Secundo tex. c. 118.

duobus simplicium corporum, scilicet ex aere & aqua, quia illa sunt magis sensibilia, & hoc requirit conditio organi sensus, ut facile immutetur a sensibili. In pupilla enim est aqua, quia per humorem aquem in pupilla existentem, recipit oculus speciem visibiles. In organo autem auditus est aer, ut supra dictum est. Olfactus autem

est, ignis autem vel nullius, vel communis omnium est, nihil enim sine caliditate sensitivum est, terra vero aut nullius, aut in tactu admixta praecipue est. Quae propter relinquitur nullum esse sensorium, praeter aerem, & aquam. Quae nunc etiam nonnulla habent animalia, ergo omnes sensus habentur, a non imperfectis neque mutilis, nam etiam talpa sub pelle habere oculos videtur. Quare si non est aliud quidpiam corpus & passio, quae nullius sit corporum eorum quae hic sunt, videtur nullum sensum deesse censendum est.

Neque vero communium potest esse sensorium aliquod proprium quae unoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, ut motus, status, figura, magnitudinis, numeri, unius.

Hae enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quaedam & figura est. Quiescens autem ex eo quod non movetur. Numerus vero negatione continui, & proprijs. Vnusquisque enim unum sentit sensus. Quare manifestum est quod impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc autem est, quoniam amborum habentes existimus sensum, quo cum conciderint, cognoscimus, si vero non, nequaquam utique, sed tantum secundu accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentium sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus unus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flavum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flavum fuerit, bilem esse opinatur.

per accidens. Unde ex hoc concluditur, quod impossibile est esse proprium sensum alicuius horum. Tertio ibi.

¶ Ostendit, quod si sentirentur proprie ab aliquo sensu, quod essent sensibilia

passiones quae possunt tactu discerni, quae non sunt aliquorum corpori hic existentium, & nobis notorum. Et hoc videtur inconvenciens. Unde relinquitur, quod sunt quinque sensus tantum, qui a nobis habentur. Deinde cum dicitur, Quia posset aliquis dicere, quod est aliquid aliud sensus cognoscitivus sensibilem eorum. Excludit hoc tali ratione. Quicquid cognoscitur ab uno sensu, ut proprii sensibile eius, non cognoscitur ab alijs sensibus, nisi per accidens, sed sensibilia eorum non sentiuntur per accidens ab aliquo sensu, sed per se a pluribus sensibilia igitur eorum non sunt proprie obiecta alicui sensus. Circa rationem hanc, hoc modo procedit. Primo ponit conclusionem dicens, quod non potest aliquid proprii organum sensus, cognoscitivum eorum, sensibilem quod sensu per se, & non per accidens, quod sunt motus & status & c. Secundo ibi.

Neque vero communium potest esse sensorium aliquod proprium quae unoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, ut motus, status, figura, magnitudinis, numeri, unius.

Hae enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quaedam & figura est. Quiescens autem ex eo quod non movetur. Numerus vero negatione continui, & proprijs. Vnusquisque enim unum sentit sensus. Quare manifestum est quod impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc autem est, quoniam amborum habentes existimus sensum, quo cum conciderint, cognoscimus, si vero non, nequaquam utique, sed tantum secundu accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentium sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus unus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flavum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flavum fuerit, bilem esse opinatur.

per accidens. Unde ex hoc concluditur, quod impossibile est esse proprium sensum alicuius horum. Tertio ibi.

¶ Ostendit, quod si sentirentur proprie ab aliquo sensu, quod essent sensibilia

In Graeco textu est particula quae dicitur in Simplicio interpretatur pro utroque id est quam ob causam.

Tex. c. 68. & 69.

fenfibilita per accidens. Et hoc est quod dicit, quod sic est de fenfibilitibus communibus, si essent propria obiecta alicuius fenfus, sicut nunc est, quod visu fenfimus dulce. Hoc enim est, quia nos habemus fenfum vtriusque, scilicet albi & dulcis. Et ideo quando coincidunt in vnum, illud quod est vnus fenfus, per se cognoscitur ab illo fenfu, per accidens autem ab alio. Ideo videndo album per se, videmus dulce per accidens. Si autem non sit fenfibilitate proprie ab aliquo fenfu, numquam hoc erit quod fenfatur per accidens ab aliquo alio fenfu, ex coincidentia duorum fenfuum, vel fenfibilitatum in idem, sed omnino secundum accidens fenfibile est, vt supra dictum est, sicut filium Cleonis secundum accidens fenfimus, non quia filius Cleonis est, sed quia albus, cui accidit esse filium Cleonis, hoc autem esse filium Cleonis, non ita est fenfibile visu per accidens, quod fit aliquo alio fenfu fenfibile per se, sicut erat de dulci. Communium autem fenfibilitatum habemus fenfum eodem, non enim accidens idem est cetera fenfibilita communitur fenfuntur a diuersis fenfibus per se, & non secundum accidens. Vnde sequitur, quod non sit aliquis proprius fenfus eorum, quia tunc non fenfimus ea per se alijs fenfibus, sed fenfimus ea per accidens, sicut fenfimus filium Cleonis. Fenfunt enim fenfibus propria fenfibilita adinuicem in accidens, vt puta visus, fenfibile auditus, & econuerso. Non enim visus cognoscit fenfibile auditus, neque auditus fenfibile visus, sed quia ipsa sunt, quia visus nihil patitur ab auditu, nec auditus a visu. Sed enim quod fit vnus fenfus, i. vna fenfatio in actu, vt ita loquar, in eodem fenfibilitate. Et dico eundem fenfum actu, ex eo quod simul fit actio vtriusque fenfus, respectu eiusdem fenfibilitatis, sicut cholera simul percipitur, per gustum quod fit amara, & per visum quod fit rubicunda, & ideo ita iam ad aspectum rubicundi iudicamus aliquid esse amarum. Non est autem aliquis alius fenfus, cuius proprium sit cognoscere, quod albi & amarum sunt vnum. Hanc enim vnitas non est nisi per accidens, & quod est per accidens, non potest esse obiectum alicuius potentie. Et ideo quia visus non percipit illud, quod est gustus, nisi per accidens, frequenter in talibus decipitur fenfus, & iudicamus quod fit aliquid sit rubrum, quod sit cholera. Deinde cum dicitur.

Tex. c. 135.

g Inquiret autem aliquis, cuius causa plures habemus fenfus, sed non solum vnum. Aut quatenus minus lateant nos consequentia, & cetera, vt motus, & magnitudo, & numerus. Si enim esset visus solus, & ipse albi, laterent vti que magnis, & viderentur esse idem omnia, propter id quod consequuntur se adinuicem simul color & magnitudo. Nunc autem quoniam in aliquo fenfibilitate communia sunt, manifestum facit quod aliud quiddam vnum quodque ipsorum est.

LECTIO II.

Voniam autem fenfimus quod videmus, & audimus, necesse est aut visu fenfatur quod videt, aut altero.

Tex. c. 136.

le visu per accidens, quod fit aliquo alio fenfu fenfibile per se, sicut erat de dulci. Communium autem fenfibilitatum habemus fenfum eodem, non enim accidens idem est cetera fenfibilita communitur fenfuntur a diuersis fenfibus per se, & non secundum accidens. Vnde sequitur, quod non sit aliquis proprius fenfus eorum, quia tunc non fenfimus ea per se alijs fenfibus, sed fenfimus ea per accidens, sicut fenfimus filium Cleonis. Fenfunt enim fenfibus propria fenfibilita adinuicem in accidens, vt puta visus, fenfibile auditus, & econuerso. Non enim visus cognoscit fenfibile auditus, neque auditus fenfibile visus, sed quia ipsa sunt, quia visus nihil patitur ab auditu, nec auditus a visu. Sed enim quod fit vnus fenfus, i. vna fenfatio in actu, vt ita loquar, in eodem fenfibilitate. Et dico eundem fenfum actu, ex eo quod simul fit actio vtriusque fenfus, respectu eiusdem fenfibilitatis, sicut cholera simul percipitur, per gustum quod fit amara, & per visum quod fit rubicunda, & ideo ita iam ad aspectum rubicundi iudicamus aliquid esse amarum. Non est autem aliquis alius fenfus, cuius proprium sit cognoscere, quod albi & amarum sunt vnum. Hanc enim vnitas non est nisi per accidens, & quod est per accidens, non potest esse obiectum alicuius potentie. Et ideo quia visus non percipit illud, quod est gustus, nisi per accidens, frequenter in talibus decipitur fenfus, & iudicamus quod fit aliquid sit rubrum, quod sit cholera. Deinde cum dicitur.

b Si autem altero, aut ipsum erit quo videt, aut alterum. Sed idem fenfus erit visus & subiecti coloris, quare aut duo eundem erunt, aut idem eiusdem.

c Amplius autem si & alter fit visus fenfus, aut in infinitum procedet, aut aliquis ipse sui ipsius erit iudex, quare in primo hoc faciendum est.

seruetur eorum, ex quibus constat al, & fenfus gustus, quod est perceptiuus qualitatuum, que designant convenientiam nutrimenti, quo conservatur corpus animalis. Alio modo immutatur fenfus per medium. Et hoc quidem immutatio, aut est cum alteratione fenfibilitatis, & sic eodem immutat fenfum cum aliqua resolutione odorabilis. Aut cum aliquo motu locali, & sic immutat sonum. Aut absque immutatione fenfibilitatis, sed per solam mutationem spirituales medii, & organi, & sic immutat color.

Verum querat aliquis, cur plures fenfus & non vnum solum habeamus? an ne lateant consequentia & communia, vt motus, magnitudo, numerus, nam si visus esset solus, isque albi laterent magis atque idem esse cuncta viderentur, propterea quod simul se mutuo sequuntur color & magnitudo, at quia que sunt communia in alio sunt fenfibilitate, res indicat aliud quiddam esse eorum vnum quodque.

LECTIO II.

Voniam autem fenfimus nos videre & audire, necesse est aut visu fenfatur se videre, aut alio.

Sed idem etiam erit visus & subiecti coloris. Quamobrem, aut duo eiusdem erunt, aut ipse sui ipsius.

Praterca, si etiam alius fenfus sit visus, aut in infinitum procedet, aut ipse erit sui ipsius, itaque in primo illo hoc faciendum est.

actionum. Secundo cui sit attribuenda secundum ibi. Vnusquisque quidem igitur. Circa primum tria facit. Primo mouet quaestione dicens. Quoniam fenfimus, quod videmus, & similiter fenfimus, quod audimus, & sic de vnoquoque fenfibilitate, necessarium est per visum fenfatur, quod ipse visus videt, aut per aliam virtutem, & sic de alijs fenfibus. Secundo obicit ad vtranque partem ibi.

b Et primo inducit ad ostendendum quod visus videt se videre, duas rationes. Quarum prima talis est. Si homo sentit se videre altero fenfu, quam visu, aut hoc erit, quia illo alio fenfu homo videt colorem, aut omnino alio fenfu videt colorem, & fenfit visionem coloris. Si autem eodem fenfu, quo fenfit colorem, fenfit visionem coloris, sequitur quod vnus & idem erit fenfus. Secundo actum apprehensiuum ipsius visionis & subiecti coloris. Quare sequitur alterum duorum, quia si iste fenfus qui fenfit visionem & colorem, sit alius fenfus a visu, oportebit quod duo fenfus sint vnus subiecti, scilicet coloris. Aut si iste fenfus quo fenfimus visionem & colorem, est idem cum fenfu visu, sequitur quod sit idem eundem, id est, quod visus sit fenfus sui ipsius quod a principio negabatur. Dicere vero quod ille alter fenfus, quo quis fenfit se videre, non fenfatur colorem, est omnino irrationabile, quia si non cognosceret colorem, non posset cognoscere quid esset videre, cum videre nihil aliud sit quam fenfatur colorem. Secundo rationem ponit ibi.

e Quare talis est. Si fenfus visus, id est visionis, quo scilicet fenfimus nos videre, sit alter a visu, iterum querendum est de illo fenfu, vtrum scilicet ille fenfus fenfatur se fenfatur, & si non, oportebit querere tertium fenfum, qui fenfatur illum fenfatur. A ut igitur hoc procedat in infinitum, quod est impossibile, cum impossibile sit compleri actionem, quod dependet ab actibus infinitis, neque est vnus rei possit esse potentia infinita, aut oportebit quod denentur ad aliquem fenfum, qui sit iudex sui ipsius, & percipiat se fenfatur. Eadem ergo ratione poterat fieri in primo fenfu, vt visu fenfatur se videre. Non est ergo alius fenfus qui percipiat colorem, & qui percipiat visionem coloris. Deinde cum dicitur.

LECTIO II.

Ostendam Philosophus ostendit, quod non sit alius fenfus proprius preter quinque, procedit ad inquirendum, vtrum sit aliqua potentia fenfitiva, communis his quinque fenfibus. Et hoc quidem inuestigat ex quibusdam actionibus, que non videntur alicuius fenfus proprie esse, sed videntur exigere aliam potentiam fenfitivam communem. Huiusmodi autem actiones sunt duae. Vna est secundum quod nos percipimus actiones propriorum fenfuum, puta quod fenfimus nos videre, & audire. Alia est secundum quod discernimus inter fenfibilitate propria diuersorum fenfuum, puta quod aliud sit dulce, & aliud album. Primo ergo inquitur cui sit attribuenda prima haec

Tex. c. 137.

d Obicit ad partem contrariam. Et quia prima ratione aliqua licet concludunt verum, haec ratio per modum dubitationis proponitur, vnde & eam soluit. Est autem ratio talis. Si visu fenfimus nos videre, fenfatur autem visu, nihil est aliud quam videre, ergo videmus nos videre. Sed nihil videtur, nisi color tantum, aut habens colorem. Si igitur aliquis videt se, quod fit videns, sequitur quod primum videns quod secundo fuit visum, sit habens colorem, quod videtur inconueniens. Nam dictum est supra, quod visus cum sit fenfceptiuus coloris, est abique colore. Deinde cum dicitur.

Tex. c. 138.

d Habet autem dubitationem. Si enim visu fenfatur, videre est, videtur autem color, aut habens hunc, si videbit aliquid id, quod est videns, & colorem habebit primum videns.

e Manifestum igitur, quoniam non est vnum omnino, visu fenfatur. Et namque cum non videmus, visu non discernimus & tenebras & lumen, sed non similiter.

f Amplius autem & videns, tamquam coloratum est. Vnumquodque enim fenfitivum suscepiu est fenfibilis sine materia. Vnum & abeuntibus fenfibilibus, insunt fenfus, & phantasiae, quibus fenfunt. Fenfibilis autem actus & fenfus idem est & vnus, esse autem ipsorum non idem. Dico autem, vt sonus in actu, & auditus in actu. Contingit enim auditum habentia non audire, & habens sonum non semper sonare. Cum autem operetur potes audire, & sonare potens sonare, tunc auditus auditus simul fit, & secundum actum auditus simul fit, & secundum actum sonus. Quorum dicitur aliquis, hoc vero sonationem esse.

Tex. c. 139.

g Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Tex. c. 140.

g Probat quod suppositerat, scilicet quod vnus & idem sit actus fenfibilis & fenfientis sed ratione differant, ex his que sunt ostensa in 3. Phy. Ibi enim ostensum est, quod actus motus, quae actio, vel passio, sunt in eo quod agitur, id est in mobili & patiente. Manifestum est autem, quod auditus partitur a sono, vnde necesse est, quod ratio sonus secundum actum, qui dicitur sonatio, quae quidem necessaria est, eo quod color habet duplex esse, vnum naturale in fenfibilitate, aliud spirituale in fenfu. Secundum ergo primum esse coloris, procedit prima solutio. Hec autem secunda procedit quantum ad esse coloris. Circa hanc solutionem tria facit. Primo ponit solutionem. Secundo probat quoddam, quod in solutione suppositerat, ibi. Si igitur est motus. Tertio ex hac solutione ostendit etiam quarundam aliarum quaestionum solutionem, ibi. Quoniam autem vnus. Dicit ergo primo, quod cum soluta sit prima dubitatio, sustinendo quod videns non sit coloratum, amplius ponit solui dicendo quod videns est tamquam coloratum, quia in

vidente est similitudo coloris, vnde videns est simile coloratum. Vnde illa potentia quae videt aliquid esse videns, non est extra genus potentiae visiva. Et quod videns sit quodammodo coloratum, probat per ea que supra dicta sunt, quia vnumquodque organum fenfus est suscepiu speciei fenfibilis sine materia, vt dictum est. Et ista est ratio, quare abeuntibus fenfibilitatibus, sicut in nobis fenfationes & phantasiae, apparitiones, semper quas aliquo modo fenfuntur alia. Et sic patet quod videns est tantum coloratum, in quantum habet similitudinem coloris. Et non solum videns est tamquam coloratum, & simile coloratum, sed etiam actus cuiuslibet fenfus, est vnus, & idem subiecto, cum actu fenfibilis, sed ratione non est vnus. Et de eo actu fenfus, sicut ad dictum est in actu, & actu fenfibilis, sicut sonum in actu. Non enim semper sunt in actu, quia contingit habentia auditum non audire, & habens sonum, non semper sonare. Sed cum potens audire habet sua operationem, & potens sonare habet sonare, tunc simul fit sonus secundum actum, qui vocatur sonatio, & auditus in actu, qui vocatur auditio. Cum igitur visus percipiat fenfibile, & actus eius, & videns sit simile fenfibilitate, & actus videns sit idem subiecto, cum actu fenfibilis, licet non ratione, relinquatur quod eiusdem virtutis est videre colorem, & immutationem, quae est a colore, & vnum in actu, & visionem eius. Potest ergo ista qua videmus nos videre, non est extranea a potentia visiva, sed differt ratione ab ipsa. Deinde cum dicitur.

Sed ambiges, nam si visu fenfatur, esse videns, videtur vero color, vel quod est colore praedictum, si quis videbit id quod videt, etiam colorem id habebit quod videt primum.

Perspicuum igitur est visu fenfatur, non esse vnum, etiam cum non videmus, visu tenebras lumenque discernimus, sed non eodem modo.

Quoniam id ipsum quod videt, quodammodo coloratum est, nam fenfivum quodque capax est fenfibilis sine materia, idcirco vel amotis fenfibilitatibus insunt fenfus phantasiaeque in fenfivis. Actus porro fenfibilis & fenfivus idem est & vnus, esse autem ipsius non idem, vt sonus in actu, & auditus in actu. Contingit enim auditum habentia non audire, & habens sonum non semper sonare, cum autem operatur id quod potest audire, sonaturque quod sonare potest, tunc auditus auditus simul fit, & actus sonus, quorum dicitur aliquis, alterum sonationem esse.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

Si igitur est motus, & actio, & passio, in eo quod agitur, necesse est & sonus, & auditus qui se cum actu in eo quod est in potentia, esse. Actui enim & motui actus, in patiente fit, vnum non necesse est, mouens moueri. Sonatiui igitur actus, aut sonus, aut sonatio est. Auditui autem, aut auditus, aut auditio est. Duplitem enim sonum, eadem autem ratio est, & in alijs fenfibus, & fenfibilitatibus. Sicut enim actio & passio in patiente, sed non in agente, sic & fenfibilis actus, & fenfitivum, in fenfitivo est. Sed in quibusdam quidem & nominatum est, vt sonatio, & auditio. In quibusdam autem non nominatum est alterum. Visio nunc dicitur visus actio, quare vero est coloris, non nominata est. Et gustatiui gustatio est, humoris autem, non nominata est.

A. c. 16. v. 1. ad tex. c. 23.

Tex. c. 20. Tex. praec.

Soni est sonatio, auditui aut actus est auditio. Dupliciter n. dicitur auditus & sonus, s. secundum actum & secundum potentiam. Et quod de auditu & sono dictum est, eadem ratione se habet in aliis sensibus & sensibilibus. Sicut enim actio & passio est in patiente, & non in agente, vt in subiecto, sed solum vt in principio a quo, ita tam actus sensibilis, quam

Tex. c. 141.

actus sensitui, est in subiecto, vt in subiecto. Sed in quibusdam sensibilibus & sensitui, nominatur est veriusq; actus, & sensibilis, vt sonatio, & sensitui, vt auditio. In quibusdam autem vnus tantum nominatur est, scilicet actus sensitui. Visio enim dicitur actus visus, sed actus coloris non est nominatus. Et gustus, id est gustatio est actus gustatiui, sed actus saporis non est nominatus apud Græcos. Deinde cum dicitur

Tex. c. 142.

h. Quoniam autem vnus quid est actus sensibilis & sensitui, esse autem alterum est, necesse est simul corrumpi & saluari, sic dictum auditum, & sonum, & humorem, igitur & gustum, & alia similiter. Dicta autem secundum potentiam, non necesse est.

Tex. c. 143.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 144.

Supra tex. 117. 118. 122. 123. Lib. 3. r. 67. 68.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 145.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 146.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 147.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 148.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

h. Quoniam autem vnus quid est actus sensibilis & sensitui, esse autem alterum est, necesse est simul corrumpi & saluari, sic dictum auditum, & sonum, & humorem, igitur & gustum, & alia similiter. Dicta autem secundum potentiam, non necesse est.

Tex. c. 149.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 150.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 151.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 152.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 153.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 154.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 155.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 156.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 157.

Si autem symphonia vox quadam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non vnus, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quadam esse. Et propter id, corrumpit vnusquodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam rō quadam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnis autem magis, quod mistum est, symphonia est, q̄ acutum & graue. Tactus autem calefactibilis, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

LECTIO III.

Nusquisque igitur sensus subiecti sensibilis est, & est in sensitui, in quantum sensituium, & discernit subiecti sensibilis differentias, ut albu quidem & nigrum, visus: dulce vero & amarum, gustus. Similiter autem se habet hoc, & in aliis.

bili illi secundum actum accedit quod ipsi dicebant, quod non est sensibile sine sensu. Non autem hoc verum est de sensu & sensibili secundum potentiam. Sed ipsi loquebantur simpliciter, id est sine distinctione, de his que dicuntur multipliciter. Deinde cum dicitur, k. ¶ Demonstrat ex præmissis solutione aliteris questionis, quare, scilicet que dam sensibilis corruptat sensum, & quædam delectant, & dicit quod cū symphonia id est vox consonans & proportionata sit vox quædam, & vox quodammodo sit idem quod auditus & symphonia sit quædam proportio, necesse est, quod auditus sit quædam proportio. Et quia quælibet proportio corrumpitur per superabundantiam, id est excellens sensibile corrumpit sensum, sicut quod est excellens graue & acutum corrumpit auditum. Et excellens saporosum corrumpit gustum. Et fortiter fulgidum vel obsecrum corrumpit visum. Et fortis odor corrumpit olfactum, quasi sensus sit quædam proportio. Sed si plura sensibilis deducuntur ad proportionatam missionem, efficiuntur delectabilia, sicut in saporibus, quando aliqd secundum debitam proportionem est, aut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim sunt omnino delectabilia. Et omne quod est mistum, est magis delectabile, quam quod est simplex, sicut symphonia, q̄ vox acuta tantum, vel grauis tantum. Et in tactu, quod est compositum, ex calefactibili, & frigidabili. Sensus n. delectatur in proportionatis, sicut in sibi similibus, eo q̄ sensus est proportio quædam. Sed excellentia corrumpit sensum, vel saltem contrahit ipsam.

Tex. c. 145.

Sed cum vnus actus sit rei sensibilis ac sensitui, esse autem diuersum, necesse est auditum qui hoc modo dicitur & sonum, simul corrumpi seruarique. sic demum & saporem & gustatum, atque iudem cætera. At vero quæ dicuntur potentia, haud est necesse.

Tex. c. 146.

Sed præsi Naturales authores non recte hoc assererant, quippe cum nolum profus n. c. album nec nigrum sine usu, nec saporem sine gustatu esse putarent. parum enim recte, parum non recte loquebantur. nam cum sensus & sensibilis bifariam dicatur, tum potentia, tum actu, in his quidem sit quod diximus, in illis vero alijs non item, At illi simpliciter loquebantur de his quæ non simpliciter dicuntur.

Tex. c. 147.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 148.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 149.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 150.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 151.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 152.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

Tex. c. 153.

Si igitur concentus vox quadam est, vox autem & auditus, partim vnus, partim non vnus aut non idem sunt, concentusque est ratio, necesse est & auditum rationem esse quadam, & proinde vnusquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod valde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehemens odor, iam dulcis quam amarus, utpote cum sensus ratio quadam sit, ideoque incunda sunt, cum sincera & non mista rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim incunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia efficiunt.

LECTIO III.

ROCES sit Philosophus superius ad inuestigandum sensum communcem ex hac operatione, qua sentimus nos videre & audire. Ex hac autem operatione ad hoc deuenit, q̄ potentia visiva sentit visione, alio tū modo, q̄ sentiat sensibile exterius, sed nondū habetur, quod potentia iudicatur de actibus sensui, sit vna & communis. Et ideo procedit ulterius ad inuestigandum huiusmodi veritatem per aliam operationem, quæ ostendit vnā potentiam esse

¶ Ensus igitur quisque subiecti sensibilis est, atque est in sensorio quatenus sensorium, discernitque subiecti sensibilis differentias: ut album & nigrum, visus, dulce & amarum, gustus, Pari modo res se habet in cæteris.

¶ Ensus igitur quisque subiecti sensibilis est, atque est in sensorio quatenus sensorium, discernitque subiecti sensibilis differentias: ut album & nigrum, visus, dulce & amarum, gustus, Pari modo res se habet in cæteris.

esse eam, habere se quodammodo ad omnes quæque sensus, & hac opera q̄ ostendit quantum se possit extendere discretio sensus proprii. In se cūda inquit de illa discretioe sensibilis, quæ excedit virtute sensus proprii, ibi. ¶ Quæ autem albu. ¶ Dicit ergo primo, q̄ ex dictis manifestum est q̄ vnusquisq; sensus cognoscitur: sensibilis sui obiecti, cuius species sit in suo organo, in quantum est tale organum. Immutatur n. organū vnusquisq; sensus a proprio obiecto sensus p se, nō per accidēs. Et vnusquisq; sensus discretioe discretas proportionis sensibilibus, sicut visus discernit album & nigrum, gustus dulce & amarum, & similiter se habet: alijs sensibus. Deinde cum dicitur. ¶ Ostendit cui sit attribueda ista discretio quæ excedit propriū sensum. s. discernere sensibile vnus sensus a sensibilibus aliteris. Et circa hoc duo faciunt. Primo determinat veritatem. Secundo obicit contra veritatem & soluit. ¶ At vero impossibile. ¶ Circa primum tria faciunt. Primo ostendit, quod aliquis sensus est q̄ discernit inter albu, & nigrū & dulce. Secundo, q̄ non sunt duæ potetie sensus, sed vna, ibi. ¶ Neg: vtiq; ¶ Tertio, q̄ simul illa potentia percipit vtrūq; sensibile inter quæ discernit, ibi. ¶ Quod autem neq; ¶ Dicit ergo primo, q̄ q̄a discernit aliqua virtute, nō solū albu a nigro, vel dulce ab amaro, sed etia albu a dulci, & vnusq; sensibilis discernit ab vnusquoq; & sentimus q̄ discernit, oportet quod hoc sit per sensum, q̄ cognoscere sensibilia, in quantum sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus autem discretas albi, & dulcis, nō solū quantum ad quod quid est vtriusq; q̄ pertinet ad intellectum, sed etia quantum ad diuersam immutationem sensus. Et hoc nō potest nisi per sensum. Et si aliquis sensum sit hoc maxime vti q̄ nō potest q̄ est vnus sensus, & quodammodo radix & fundamentū vnus sensus, & ab hoc alu habet q̄ dicit sensitui. Vñ manifestum est, q̄ ratio nō est vnus organū sensus tactus, q̄ cū p sensum tactus sit discretio, necesse est esse q̄ ipso tactu carnis a tactu huius discretioe tactu, nō est q̄ tactus est sensus proprius, sed q̄ nō est tactus omnium sensuum, & proprius se habet ad fontem radice omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicitur. ¶ Ostendit, q̄ id est sensus sit, qui discernit albu a dulci. Possit autem quis credere, q̄ discernimus albu a dulci nō quod vna potetia, sed diuersis, vt in quantum gustu cognoscimus dulce, & visum album. Hoc autem excludit dices, q̄ nō contingit discernere, q̄ dicitur sit alterū ab alio, separatis potetis, id est diuersis, sed oportet ad discernendū inter eas q̄ sequuntur aliquā vnā potetiam manifestum sit nobis. Ita enim esset si diuersas potetias sentiret dulce & album, sicut si uterq; homines sentiret vnus dulce, & alius albu, puta si ego sentiret

Tex. c. 145.

¶ Quoniam autem album, & dulce, & vnusquodque sensibile ad vnusquodque comparando, discernimus, & sentimus quod differat, necesse igitur sensu. Sensibilia enim sunt. Quare & manifestum, quoniam caro non est vltimum sensituum. Necesse enim esset vt discernens, ipsum tangendo discerneret.

Tex. c. 146.

¶ Neque utique separatis contingit discernere, q̄ alterum sit dulce ab albu, sed oportet aliquo vnus utraque manifesta esse. Sic enim se haberet etiam si hoc quidem, aliud autem tunc sentiret: manifestum vti que esse altera ab inuicem sunt. Oportet autem vnus dicere quoniam alterum. Alterum enim dulce ab albu. Dicit ergo idē. Quare sicut dicit, sic & intelligit, & sentit. Quod q̄d igit nō possibile, separatis iudicare separata, palā est.

Tex. c. 147.

¶ Quod autem neque in separato tempore, hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quod alterum est bonū, & malum, sic & quantum ad alterum dicit esse alterū, tūc & alterum, nō secundū accidēs, ipsum quando. Dico autem vel tunc dico esse alterum, non tamen dico illud nunc alterū quoniam. Sed sic dicit & nunc, & quoniam. Simul ergo. Quare inseparabile, & inseparabile tempore, vtrumque discernit.

Tex. c. 148.

¶ At vero impossibile est, simul secundū contrarios motus moueri idem, vt indiuisibile est, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sit, sic mouet sensum, aut intellectum, amarum autem contrarie, & album aliter.

Tex. c. 149.

¶ Ergo simul quidē & numero indiuisibile, & inseparabile, q̄d vnusquisq; ad quod quid est vtriusq; q̄ pertinet ad intellectum, sed etia quantum ad diuersam immutationem sensus. Et hoc nō potest nisi per sensum. Et si aliquis sensum sit hoc maxime vti q̄ nō potest q̄ est vnus sensus, & quodammodo radix & fundamentū vnus sensus, & ab hoc alu habet q̄ dicit sensitui. Vñ manifestum est, q̄ ratio nō est vnus organū sensus tactus, q̄ cū p sensum tactus sit discretio, necesse est esse q̄ ipso tactu carnis a tactu huius discretioe tactu, nō est q̄ tactus est sensus proprius, sed q̄ nō est tactus omnium sensuum, & proprius se habet ad fontem radice omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicitur. ¶ Ostendit, q̄ id est sensus sit, qui discernit albu a dulci. Possit autem quis credere, q̄ discernimus albu a dulci nō quod vna potetia, sed diuersis, vt in quantum gustu cognoscimus dulce, & visum album. Hoc autem excludit dices, q̄ nō contingit discernere, q̄ dicitur sit alterū ab alio, separatis potetis, id est diuersis, sed oportet ad discernendū inter eas q̄ sequuntur aliquā vnā potetiam manifestum sit nobis. Ita enim esset si diuersas potetias sentiret vnus dulce, & alius albu, puta si ego sentiret

Tex. c. 150.

¶ Ergo simul quidē & numero indiuisibile, & inseparabile, q̄d vnusquisq; ad quod quid est vtriusq; q̄ pertinet ad intellectum, sed etia quantum ad diuersam immutationem sensus. Et hoc nō potest nisi per sensum. Et si aliquis sensum sit hoc maxime vti q̄ nō potest q̄ est vnus sensus, & quodammodo radix & fundamentū vnus sensus, & ab hoc alu habet q̄ dicit sensitui. Vñ manifestum est, q̄ ratio nō est vnus organū sensus tactus, q̄ cū p sensum tactus sit discretio, necesse est esse q̄ ipso tactu carnis a tactu huius discretioe tactu, nō est q̄ tactus est sensus proprius, sed q̄ nō est tactus omnium sensuum, & proprius se habet ad fontem radice omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicitur. ¶ Ostendit, q̄ id est sensus sit, qui discernit albu a dulci. Possit autem quis credere, q̄ discernimus albu a dulci nō quod vna potetia, sed diuersis, vt in quantum gustu cognoscimus dulce, & visum album. Hoc autem excludit dices, q̄ nō contingit discernere, q̄ dicitur sit alterū ab alio, separatis potetis, id est diuersis, sed oportet ad discernendū inter eas q̄ sequuntur aliquā vnā

Sapere autem non inest omnibus, sed paucis: ergo { sapere } non est idem quod sentire. Dicit autem, qd sapere inest paucis anima...

Tex. c. 153.

Tex. c. 154.

Tex. c. 155.

Tex. c. 60.

Lea. 6.

g Sed neque intelligere, in quo est & recte & non recte. Recte quidem, prudentia & scientia & opinio vera. Non recte autem, contraria horum. Neque hoc est idem cum ipso sentire. Sensus quidem enim proprius, semper verus est, & in omnibus inest animalibus. Intelligere autem contingit & falso, & nulli inest, cui non & ratio.

h Phantasia enim alterum est & a sensu, & ab intellectu. Et haec non fit sine sensu, & sine hac non est opinio.

i Quod autem non est eadem phantasia, & opinio, manifestum est. Haec enim passio in nobis est cu volumus. Pra oculis enim est facere, sicut in recordatiuis positi, & idoli sunt facientes. Opinari autem non in nobis est. Necessesse enim est falsum, aut verum dicere.

k Amplius autem cu opinamur difficile aliquid, aut terribile, statim compatimur, similiter autem est & si fit confundendum. secundum autem similiter nos habemus, sicut si effemus considerantes in pictura difficilia & confidentia.

l Sunt autem & ipsius existimationis differentie, scientia, & opinio, & prudentia, & contraria horum. De quorum differentia, altera fit ratio.

LECTIO V.

DE eo autem quod est intelligere, quonia alterum est ab eo quod sentire. Huius autem, aliud phantasia esse videtur, aliud opinio. De phantasia determinantes, sic & de altero dicendum est.

h ¶ Ostendit, qd opinio quae sequitur intellectum, sit aliud a phantasia, quae sequitur sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, qd phantasia non est opinio. Secundo inquit, quid sit phantasia. ibi. { De eo aut qd est intelligere. } Circa primum tria facit. Primo pponit qd in reddit, & dicit, qd ex hoc et apparet, qd sensus & intellectus differunt, qd phantasia aliud est a sensu & ab intellectu: & rñ phantasia nō fit sine sensu, qd cōsequitur sensum, vt postea dicitur, & sine phantasia non fit opinio. Ita. n. vt se hñe phantasia ad sensum, sicut opinio ad intellectum. In rebus aut sensibilibus, cu aliquid sentimus, asserimus sic esse. Cū aut ēm phantasia aliqd videtur, non asserimus sic esse: sed sic videri, vel apparere nobis. A visione. n. vel apparitione sumitur nomen phantasiae, vt infra dicitur. Et similiter circa intelligibilia, cum aliquid intelligim⁹, asserimus sic esse. Cum autem opinamur, dicimus sic videri, vel apparere nobis. Sicut. n. intelligere requirit sensum, ita & opinari requirit phantasia. Secundo ibi.

g ¶ Ostendit, qd phantasia non sit sensus in potentia, & est ratio. Sensus in potentia semper adest animali, phantasia autem non semper, cum non semper animali aliquid appareat: ergo phantasia non est sensus in potentia. Tertio ibi. ¶ Ostendit, qd phantasia non sit sensus secundum actum quatuor rationibus. Quorum prima talis est. Sensus secundum actum cōuenit omnibus bestiis. animalibus irrationalibus. Si igitur phantasia esset idē quod sensus in actu, sequeretur qd inestet omnibus animalibus irrationalibus. Hoc autem non est verum. Non enim inest formicae, aut api, aut vermi: ergo phantasia nō est sensus ēm actum. Considerandum est autem, qd omnia animalia habent quoddam modo phantasia: sed animalia imperfecta habent phantasia indeterminate, sicut infra dicit Philosophus. Sed hoc nō videtur verum de formica & ape, in quā operatione plurimum prudentiae apparet. Sed sciendum est, qd opera prudentiae, formica & apis operantur naturalis inclinatione: non ex hoc qd habeant phantasia determinatam, & distinctam a sensu. Nō enim phantasia aut aliquid, nisi dum mo uetur a sensibili. Qd autem operetur propter finem, quasi prouidetes in futurum, non cōtingit ex hoc qd habeant aliquam imaginationem ipsi futuram, sed imaginantur actus praesentes, qui ordinantur ad finem ex naturali inclinatione, magis qd ex apprehensione. Illa autē a falsia dicit Philosoph⁹ phantasia hñe, qd aliquid ēm phantasia apparet: et dū non actu sentitur. Secunda rōnem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Sensus ēm actum semper sunt veri: non. n. sensus decipit circa ppriū sensibile: sed phantasia vt plurimū sunt falsa. Non. n. respondent imaginationi vt plurimū, ergo phantasia non est sensus ēm actum. Tertiam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Cū operamur cū certitudine circa sensibile actum. ipsum sentiendo nō dicim⁹, qd hoc vt nobis hō, sed magis hoc dicimus, cū nō manifeste sentimus, sicut cū a remotis aliqd videmus, vel cū videm⁹ aliqd in tenebris. Et tūc sensus ēm actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile. n. p accidens, cuiusmodi est sensus in actu, non semper sensus est verus, sed quōdoq; decipitur. Addit autē hoc, vt ostendat convenientiā inter sensum non manifestū & phantasia, quae ē qdōq; est vera, qdōq; falsa est. Cū autē manifeste aliquid phantasiaur, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & nō qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Phantasiae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia visio non est sensus ēm actum. Deinde cum dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non sit intellectus, neque scientia. intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt verorum: Phantasia autem quandoque est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit. S. Tho. sup. Aia. ¶ Ostendit.

¶ Probat, qd non sit idem opinio, & phantasia, duobus rōnibus: quarum prima talis est. Passio phantasiae est in nobis, cum volumus, quia in potestate nostra est formare aliquid, quasi apparet ante oculos nostros, vt montes aureos, vel quicquid volumus, sicut patet de illis qui recordantur, & formant sibi idola eorum, quae sibi videntur ad vorum. Sed opinari non est in potestate nostra, quia necesse est, qd opinas habeat rationem, per quam opinetur, vel verum, vel falsum: ergo opinio non est idem qd phantasia. Secunda rōnem ponit, cum dicit. ¶ Quae talis est. Opinione statim sequitur passio in appetitu, quia cum opinamur aliquid esse graue vel terribile, statim comparimur rñ stando vel timendo. Et similiter si sit aliquid confidendum, id est de quo aliquis debeat confidere, & sperare, statim sequitur spes vel gaudium. Sed ad phantasia nō sequitur passio in appetitu, quia dum aliquid apparet nobis secundum phantasia: similiter nos habemus, ac si confideremus i pictura, aliqua terribilia vel sperabilia: ergo opinio non est idem, qd phantasia. Huius autem differentiae ratio est, quia appetitus non patitur, neque mouetur ad simplicem apprehensionem rei, qualem ponit phantasia. Sed oportet, qd apprehendatur sub ratione boni vel mali, conuenientis vel nocui. Et hoc facit opinio in hominibus componendo, vel diuidendo, dum opinatur hoc esse terribile vel malum, illud autem esse sperabile vel bonum. Phantasia autem non componit, neque diuidit: patitur tamen appetitus animalis ab existimatione naturali, quae hoc operatur in eis, quod opinio in hominibus. Tertio ibi. ¶ Dicit, qd cum ad intellectualem existimationem multa pertineant, scilicet scientia, prudentia, opinio, & contraria horum, de horum differentia, non est hic agendum, sed alibi, scilicet in 6. Ethicorum.

LECTIO V.

DE intelligendo autem, quia diuersum est a sentiendo: huius autem aliud phantasia videtur, aliud existimatio, vbi de phantasia disputauerimus, tunc deinde de altero dicemus.

¶ Ostendit, qd phantasia non sit intellectus, sive scientia. ibi. ¶ At vero neque semper. ¶ Tertio, qd non sit opinio. ibi. ¶ Relinquitur igitur. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, qd phantasia non sit sensus, neque ēm potentiam, neque ēm actum, & ratio est talis. Dormiens, aliquid phantasiaur: hoc autem nō fit ēm sensum in potentia, quia sensus in potentia existenti, nihil apparet, nec ēm sensum in actu, quia in somno non est sensus in actu: ergo phantasia non est sensus in potentia, neque sensus in actu. Secundo ibi.

¶ Quam Philosophus ostendit, qd phantasia non est opinio, hic incipit inquirere quid sit. Et primo dicit, de quo est intentio. Secundo proficitur ibi. ¶ Si igitur phantasia. ¶ Dicit ergo primo, qd cum ostentum sit, qd intelligere est aliud qd sentire, & ad vnum horum pertinet opinio, s. ad intellectum ad aliud autem phantasia. ¶ ad sensum. Postquam determinatum est de sensu, dicendum est de phantasia, vt sic postmodum determinetur de altero. s. de intellectu & opinione. Deinde cum dicit.

Tex. c. 156.

Tex. c. 157.

Lea. 8.

¶ Proficitur intentum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, qd phantasia non est aliqua potentiarum vel habituum manifestorum, qui discernunt vel iudicant verum & falsum. Secundo ostendit quid sit. ibi. ¶ Sed qm accidit motus. ¶ Circa primum tria facit. Primo distinguit potentias & habitus quibus aliquid discernitur. Secundo ostendit, qd phantasia non est aliquid eorum. ibi. ¶ Quod quidem igitur nō sit sensus. ¶ Tertio ostendit, qd non est aliquid compositum ex eis. ibi. ¶ Manifestum igitur quoniam. ¶ Dicit ergo primo, qd cum phantasia sit, ēm quam dicitur nobis fieri aliquid phantasia. i. aliquid apparibile, nisi forte accipiamus phantasia metaphoricē, necesse videtur, qd sit aliquid de numero habituum vel potentiarum cognoscitiuarum, quibus discernitur vnum ab alio, aut quibus circa aliquid dicimus verum vel falsum: hoc est, eramus, vel non eramus. Nam apparet est aliquid discernere & dicere verū vel falsum. Potentia autem vel habitus, quibus discernimus, & dicimus verum & falsum, videntur esse hi quatuor, sensus, intellectus, opinio, & scientia. Vnde videtur, qd phantasia sit aliquid horum quatuor. Ponit autē haec quatuor, quasi in nota. Alia autē quae ad cognitionem videntur pertinere, nondum erant suo tempore p certitudinem scita. Ipse autem iam superior distinxit intellectum a sensu. Vnde praeter sensum connumerat tria alia. s. intellectum, opinionem, & scientiam. Et videtur qd intellectus non accipitur hic pro potentia: sic enim contra intellectum nō diuiderentur scientia, & opinio, quae ad potentiam intellectiua pertinent, sed intellectus accipitur pro certa apprehensione eorum, quae absque inquisitione nobis innotescunt, sicut sunt prima principia. Scientia vero pro cognitione eorum, de quibus certificamur, per certitudinem, vel inuestigationem rationis. Opinio autem pro cognitione eorum, de quibus certum iudicium non habemus. Vnde etiam dicit, qd phantasia est habitus vel potentia de numero eorum, ad ostendendum, qd inter haec aliquid est vt potentia, & aliquid vt habitus. Cognoscere autē possumus, qd haec tantū apprehensionis principia apud Antiquos nota erāt, ex positione Pla. superioris in 1. lib. postea: qui solum haec quatuor ad numeros reduxit, attribuens intellectum vni, scientiam dualitati: opinionem trinario, sensum quaternario. Deinde cū dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non est aliquid dictorum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, qd non sit sensus. Secundo qd non sit intellectus, sive scientia. ibi. ¶ At vero neque semper. ¶ Tertio, qd non sit opinio. ibi. ¶ Relinquitur igitur. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, qd phantasia non sit sensus, neque ēm potentiam, neque ēm actum, & ratio est talis. Dormiens, aliquid phantasiaur: hoc autem nō fit ēm sensum in potentia, quia sensus in potentia existenti, nihil apparet, nec ēm sensum in actu, quia in somno non est sensus in actu: ergo phantasia non est sensus in potentia, neque sensus in actu. Secundo ibi.

¶ Ostendit, qd phantasia non sit sensus in potentia, & est ratio. Sensus in potentia semper adest animali, phantasia autem non semper, cum non semper animali aliquid appareat: ergo phantasia non est sensus in potentia. Tertio ibi. ¶ Ostendit, qd phantasia non sit sensus secundum actum quatuor rationibus. Quorum prima talis est. Sensus secundum actum cōuenit omnibus bestiis. animalibus irrationalibus. Si igitur phantasia esset idē quod sensus in actu, sequeretur qd inestet omnibus animalibus irrationalibus. Hoc autem non est verum. Non enim inest formicae, aut api, aut vermi: ergo phantasia nō est sensus ēm actum. Considerandum est autem, qd omnia animalia habent quoddam modo phantasia: sed animalia imperfecta habent phantasia indeterminate, sicut infra dicit Philosophus. Sed hoc nō videtur verum de formica & ape, in quā operatione plurimum prudentiae apparet. Sed sciendum est, qd opera prudentiae, formica & apis operantur naturalis inclinatione: non ex hoc qd habeant phantasia determinatam, & distinctam a sensu. Nō enim phantasia aut aliquid, nisi dum mo uetur a sensibili. Qd autem operetur propter finem, quasi prouidetes in futurum, non cōtingit ex hoc qd habeant aliquam imaginationem ipsi futuram, sed imaginantur actus praesentes, qui ordinantur ad finem ex naturali inclinatione, magis qd ex apprehensione. Illa autē a falsia dicit Philosoph⁹ phantasia hñe, qd aliquid ēm phantasia apparet: et dū non actu sentitur. Secunda rōnem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Sensus ēm actum semper sunt veri: non. n. sensus decipit circa ppriū sensibile: sed phantasia vt plurimū sunt falsa. Non. n. respondent imaginationi vt plurimū, ergo phantasia non est sensus ēm actum. Tertiam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Cū operamur cū certitudine circa sensibile actum. ipsum sentiendo nō dicim⁹, qd hoc vt nobis hō, sed magis hoc dicimus, cū nō manifeste sentimus, sicut cū a remotis aliqd videmus, vel cū videm⁹ aliqd in tenebris. Et tūc sensus ēm actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile. n. p accidens, cuiusmodi est sensus in actu, non semper sensus est verus, sed quōdoq; decipitur. Addit autē hoc, vt ostendat convenientiā inter sensum non manifestū & phantasia, quae ē qdōq; est vera, qdōq; falsa est. Cū autē manifeste aliquid phantasiaur, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & nō qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Phantasiae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia visio non est sensus ēm actum. Deinde cum dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non sit intellectus, neque scientia. intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt verorum: Phantasia autem quandoque est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit. S. Tho. sup. Aia. ¶ Ostendit.

¶ Si igitur phantasia est, qua phantasia aliquid nobis fieri dicimus (nec loquor nunc, siquid per translationem dicere consueuimus) profecto vna earum potentiarum est aut habituum, quibus indicamus, verumque assequimur, aut fallimur. haec autem sunt sensus, opinio, scientia, intellectus.

¶ Phantasia quidem non esse sensum, ex his perspicuum est. Sensus enim, aut potentia est, aut operatio, vt uisus uel uisio: at uero apparet aliquid etiam cum neutrum horum adsit, ueluti ea quae in somnis apparent. Deinde sensus semper adest: phantasia non item.

¶ Sin autem idem est quod operatio, fieri possit ut in omnibus bestiis phantasia insit, quod tamen non videtur, ut formicae, aut api, aut uermi.

¶ Deinde illi semper ueri sunt, at phantasia plerumque sunt falsa.

¶ Huc adde, quod neque dicimus, cū exquisite circa sensibile operamur hoc nobis apparere hominem, sed potius cum non expresse sentimus, et tunc aut ueris est, aut falsus.

¶ Ac denique (quod superius dicebamus) etiam clausis oculis uisa quadam apparere solent.

¶ Neque uero eorum qui semper ueri sunt ullus erit, ut scientia, aut intellectus: nam est etiam falsa phantasia.

¶ Illa autē a falsia dicit Philosoph⁹ phantasia hñe, qd aliquid ēm phantasia apparet: et dū non actu sentitur. Secunda rōnem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Sensus ēm actum semper sunt veri: non. n. sensus decipit circa ppriū sensibile: sed phantasia vt plurimū sunt falsa. Non. n. respondent imaginationi vt plurimū, ergo phantasia non est sensus ēm actum. Tertiam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Cū operamur cū certitudine circa sensibile actum. ipsum sentiendo nō dicim⁹, qd hoc vt nobis hō, sed magis hoc dicimus, cū nō manifeste sentimus, sicut cū a remotis aliqd videmus, vel cū videm⁹ aliqd in tenebris. Et tūc sensus ēm actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile. n. p accidens, cuiusmodi est sensus in actu, non semper sensus est verus, sed quōdoq; decipitur. Addit autē hoc, vt ostendat convenientiā inter sensum non manifestū & phantasia, quae ē qdōq; est vera, qdōq; falsa est. Cū autē manifeste aliquid phantasiaur, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & nō qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Phantasiae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia visio non est sensus ēm actum. Deinde cum dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non sit intellectus, neque scientia. intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt verorum: Phantasia autem quandoque est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit. S. Tho. sup. Aia. ¶ Ostendit.

¶ Quae talis est. Cū operamur cū certitudine circa sensibile actum. ipsum sentiendo nō dicim⁹, qd hoc vt nobis hō, sed magis hoc dicimus, cū nō manifeste sentimus, sicut cū a remotis aliqd videmus, vel cū videm⁹ aliqd in tenebris. Et tūc sensus ēm actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile. n. p accidens, cuiusmodi est sensus in actu, non semper sensus est verus, sed quōdoq; decipitur. Addit autē hoc, vt ostendat convenientiā inter sensum non manifestū & phantasia, quae ē qdōq; est vera, qdōq; falsa est. Cū autē manifeste aliquid phantasiaur, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & nō qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Phantasiae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia visio non est sensus ēm actum. Deinde cum dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non sit intellectus, neque scientia. intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt verorum: Phantasia autem quandoque est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit. S. Tho. sup. Aia. ¶ Ostendit.

¶ Quae talis est. Cū operamur cū certitudine circa sensibile actum. ipsum sentiendo nō dicim⁹, qd hoc vt nobis hō, sed magis hoc dicimus, cū nō manifeste sentimus, sicut cū a remotis aliqd videmus, vel cū videm⁹ aliqd in tenebris. Et tūc sensus ēm actum, aut est verus, aut est falsus. Circa sensibile. n. p accidens, cuiusmodi est sensus in actu, non semper sensus est verus, sed quōdoq; decipitur. Addit autē hoc, vt ostendat convenientiā inter sensum non manifestū & phantasia, quae ē qdōq; est vera, qdōq; falsa est. Cū autē manifeste aliquid phantasiaur, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & nō qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. ¶ Quae talis est. Phantasiae visiones apparent dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia visio non est sensus ēm actum. Deinde cum dicit. ¶ Ostendit qd phantasia non sit intellectus, neque scientia. intellectus. n. est primorum principiorum, & scientia de conclusionibus per demonstrationem acquisita, semper sunt verorum: Phantasia autem quandoque est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicit. S. Tho. sup. Aia. ¶ Ostendit.

¶ Ostendit, qd phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quarum talis est. Opinionem sequitur fides; non enim videtur esse conueniens, qd aliquis non credat id quod opinatur; & sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarum inerat opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, vt dictum est; ergo phantasia non est opinio. Secundam rationem ponit ibi.

¶ Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia vnusquisq; credit illud qd opinatur, vt dictum est. Sed ad fidem sequitur, qd aliquis sit persuasus, ea enim credimus, quæ nobis persuasa sunt. Ad persuasionem autem sequitur ratio, sicut ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid ali cui suadet. Ergo de primo ad vltimū, qui cumque habet opinionem habet rationem. Nulla autē bestia habet rationem: cum tamē aliqua habeat phantasia, ergo phantasia non est opinio. Et manifestū est, qd hæc secunda ratio inducitur ad confirmandum primam, quantum ad hoc qd prima supponebat, qd nulla bestia habet fidem. Deinde cū dicitur qd ostendit, qd phantasia non est aliquid compositum ex præmissis, & præcipue ex sensu & opinione, ex quibus magis potest videri esse composita. Et circa hoc, tria facit. Primo ponit quod intendit, quasi ex præmissis concludens, qd quia phantasia neque est sensus, neque opinio, manifestū pp hoc esse potest qd phantasia, nec opinio est cum sensu, ita qd essentialiter sit opinio, & habeat sensum concomitantem, neq; opinio est per sensum, ita qd essentialiter sit opinio, sed & habeat sensum causantem, neque est cōplexio opinionis & sensus, ita qd essentialiter cōponatur ex vtroque. Non autem addit, qd non sit phantasia sensus cum opinione, quia phantasia magis videtur cōscare cum opinione, quæ potest esse falsa, quàm cum sensu, qui est semper verus. Secundo ibi.

¶ Ostendit, qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia cōplectitur opinionem & sensum: quia enim phantasia est vnus & eisdem: manifestum est, qd opinio adiuncta sensui quæ est phantasia, non est alia quædam opinio, sed illa quæ est eodē, de quo est sensus, sicut si dicamus, qd phantasia est qdā cōplexio ex opinione albi, & sensu eiusdē. Nā, n. potest esse cōposita ex opinione albi, & sensu boni, quæ sic phantasia nō esset de vno & eodē. Oportet igitur, si phantasia est ex cōplexione opinionis & sensus, qd apparere aliquid: sicut phantasia, nihil aliud sit qd opinari aliquid idem, qd sentitur per se, & non secundum accidens. Tercio ibi.

Tex. c. 158.

Tex. c. 159.

Tex. c. 160.

¶ Relinquitur igitur videre si opinio sit. Fit enim opinio & vera, & falsa. sed opinioni quidem in hæret fides. Non enim cōtingit, opinantem iis quæ sibi videntur non credere. Bestiarum autem nulli inest fides, phantasia autem multis.

¶ Amplius omnem opinionem consequitur fides: fidem autem suatum esse, suasionem autem ratio. Bestiarum autem quibusdā phantasia inest, ratio vero non. Manifestum igitur quod neque opinio cum sensu, neque per sensum, neque complexio opinionis & sensus erit phantasia, propter hæc.

¶ Et manifestum, qd non alia quædā est opinio, sed eius est, cuius est & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, cōplexio phantasia est. Non enim ex opinione quidem est albi, ex sensu autem boni. Apparere igitur est opinari, quod quidem sentitur non secundum accidens.

¶ Apparet autem & falsa, de quibus simul opinionem veram habent, & videtur Sol vnus pedis, sed creditur est maior esse tota habitatione. Accidit igitur, aut abiicere sui ipsius veram opinionem, quam habebat saluare: non oblitum, neque decredentem, aut si adhuc habet, eandem necesse est veram & falsam esse. sed falsa facta est, cū lateat res. Non ergo vnus aliquid horum est, neque ex his phantasia.

LECTIO VI.

¶ Ed quoniam accidit motus hoc, moueri alterū ab hoc: Phantasia autem motus quidam videtur esse, & non sine sensu fieri: sed in his quæ sentiunt, & eorum quorum

¶ Et habet sensum causantem, neque est cōplexio opinionis & sensus, ita qd essentialiter cōponatur ex vtroque. Non autem addit, qd non sit phantasia sensus cum opinione, quia phantasia magis videtur cōscare cum opinione, quæ potest esse falsa, quàm cum sensu, qui est semper verus. Secundo ibi.

¶ Ostendit, qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia cōplectitur opinionem & sensum: quia enim phantasia est vnus & eisdem: manifestum est, qd opinio adiuncta sensui quæ est phantasia, non est alia quædam opinio, sed illa quæ est eodē, de quo est sensus, sicut si dicamus, qd phantasia est qdā cōplexio ex opinione albi, & sensu eiusdē. Nā, n. potest esse cōposita ex opinione albi, & sensu boni, quæ sic phantasia nō esset de vno & eodē. Oportet igitur, si phantasia est ex cōplexione opinionis & sensus, qd apparere aliquid: sicut phantasia, nihil aliud sit qd opinari aliquid idem, qd sentitur per se, & non secundum accidens. Tercio ibi.

¶ Destruit prædictā positionem, tali ratione. Cōtingit aliqui, qd aliquid quædam apparet sicut phantasia, qd est a sensu, & de illis & de eisdē rebus, hō hēt verā opinionem. Sicut sicut sensum apparet, qd Sol nō excedit quantitatem vnus pedis, qd falsum est. Sed sicut verā opinio nō credit esse maiorē habitatione, i. tota terra, in qua habitamus.

¶ Restat igitur spectandum, an opinio sit: sit enim opinio & vera & falsa: sed opinionem quidem, sequitur fides (neque enim fieri potest, vt is qui opinatur, ea quæ opinatur, non credat) ad verum bestiarum nulli inest fides: phantasia multis.

¶ Præterea, omnem opinionem sequitur fides: fidem persuasionem, persuasionem ratio. at bestiarum nonnullis phantasia inest, ratio non item.

¶ Constat ergo nec opinionem cum sensu, neque per sensum, neque cōplexionem opinionis & sensus, esse phantasia, num propter hæc.

¶ Tum certe, quia non alia quædam opinio est, sed eiusdem illius, cuius est sensus est. Verbi causa: connexio ex albi opinione & sensu, phantasia est: neque enim ex opinione quidē boni erit, sensu autem albi. Apparere igitur est opinari, quod sentitur non per accidens.

¶ Sed apparet etiam falsa, de quibus simul veram habet existimationem, vt Sol apparet pedalis, persuasum est tamen, maiorem cum esse uniuersa terra. vel igitur accidit vt suam opinionem amiserit, quam habebat veram saluare, non oblitus, neque de sententia depulsus, vel si adhuc habet, necesse est eadem veram esse et falsam. Atqui tunc falsa sit, cum res mutata latuerit. Nec ergo horum unum quidpiam, neque ex his phantasia esse, perspicuū est.

LECTIO VII.

¶ Erum, quia fieri potest, ut motus hoc, moueatur a liud ab hoc: phantasia autem motus quidam videtur esse, nec sine sensu fieri, sed sentientibus, eorumque esse, quorum sensus est, potestq;

¶ adiunxit ad exponendū qd prius dixerat de saluatione rei. Cōcludit ergo, qd phantasia neque est quid prædictorum quatuor, neq; est compositū ex his.

LECTIO VIII.

¶ Ostendit, qualiter oporteat accipi opinionem, si phantasia cōplectitur opinionem & sensum: quia enim phantasia est vnus & eisdem: manifestum est, qd opinio adiuncta sensui quæ est phantasia, non est alia quædam opinio, sed illa quæ est eodē, de quo est sensus, sicut si dicamus, qd phantasia est qdā cōplexio ex opinione albi, & sensu eiusdē. Nā, n. potest esse cōposita ex opinione albi, & sensu boni, quæ sic phantasia nō esset de vno & eodē. Oportet igitur, si phantasia est ex cōplexione opinionis & sensus, qd apparere aliquid: sicut phantasia, nihil aliud sit qd opinari aliquid idem, qd sentitur per se, & non secundum accidens. Tercio ibi.

Tex. c. 161.

¶ Deinde ponit qd phantasia est quidam motus. Sicut, n. sentiens mouetur sensibilibus: ita in phantasiando mouetur a quibusdā apparentibus, quæ dicuntur phantasmata. Vltimus ponit affirmatam quam habet phantasia ad sensum, quia phantasia non potest fieri sine sensu, sed est tantum in habentibus sensum, scilicet in animalibus, & est illorum tantum, quorum est sensus, scilicet illorum quæ sentiuntur. Ea enim quæ sunt intelligibilia tantum, non cadunt in phantasia. Deinde proponit, qd ab actu sensus contingit quendam motum fieri. Quod qui dem sit manifestum ex eo quod primo p. ponebatur, scilicet qd ab eo quod est motus, contingit moueri alterum. Sensus autem secundum actum sit ex eo quod mouetur a sensibilibus, vnde relinquitur, quod a sensu secundum actum causetur aliquis motus. Ex quo etiam manifestum est, quia motus causetur ab actu sensus: necesse est, qd sit similis sensui, quia omne agens agit simile sibi. Vnde & illud quod mouerit quantum mouetur, causat motum simile motui, quo ipsum mouetur. Ex omnibus autem his concludit, qd phantasia sit quidā motus causatus a sensu secundum actum, qui quidem motus non est sine sensu, neque potest inesse his quæ non sentiunt. Quia si aliquid motus sit a sensu secundum actum, similis est motui sensus, & nihil aliud nisi phantasia inuenitur esse tale. Relinquitur ergo quod phantasia erit huiusmodi motus. Et ex hoc quod esse motus causatus a sensu, similis ei sequitur quod continget habentem phantasia, multa agere & pati secundum eam. Et contingit eam esse veram & falsam, vt statim ostendetur. Deinde cum dicit.

¶ Assignat rationem eorum, quæ conueniunt phantasia, p. ea quæ dicta sunt. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam eius quod dixerat, quod phantasia quandoque sit vera, & quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis. Ibi. ¶ Quoniam autem visus, quod phantasia causam eius quod dixerat, quod animalia multa agunt secundum phantasia, ibi. ¶ Et quoniam immanent. ¶ Dicit ergo primo, quod hoc, scilicet phantasia esse quandoque veram, & quandoque falsam: accidit propter hoc quod dicitur, quia scilicet sensus, a cuius actu causetur phantasia, diuersimode se habet ad veritatem, & falsitatem, secundum quod comparatur ad diuersa. Nam primo quidem circa propria sensibilia semper verus est, aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentie naturales non deficiunt in propriis operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem: sic etiam sensus non deficiunt a vero iudicio propriorum sensibilibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem organi, vt apparet in febricitantibus, quibus propter indispotionem linguæ, dulcia amara esse videntur. Secundo autem sensus est circa sensibilia per accidens, & hinc iam decipitur sensus. Quod enim alium sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel fatia, vel aliquid hu-

¶ Hoc aut accidit propter hoc, qd sensus quidem propriorum est verus, aut quàm paucissimū habens falsum. Secundo autem est eius, cui & hæc accidunt & hinc iam contingit mentiri. Quod, n. album, non mentitur. Si autem hoc, aliud & aliud mentitur. Tercio autem communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autē vt motus, & magnitudo, accidunt sensibilibus, circa quæ est maxime iam decipi secundum sensum. Motus autem ab actu factus, differt a sensu ab his tribus sensibus. Et primus quidem præsentem sensum verus: alii autē & præsentem, & absente, erunt vtique falsi, & maxime cum procul sit sensibile. Si igitur nihil aliud habet ea quæ dicta sunt, nisi phantasia: hoc autē est quod dictū est, phantasia vtique erit motus a sensu secundum actum factus.

¶ Quoniam autem visus maxime sensus est, & nomen a lumine accepit, quoniam sine lumine non est videre.

¶ Et quoniam immanent, & similes sunt sensibus, multa scdm ipsas etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur, n. quandoq; absentia, vt alba licet sint nigra. Sed alii motus phantasia, qui causetur a sensu sensibilibus per accidens, & a sensu sensibilibus cōiūm, possunt esse falsi, sicut sit præsens sensibile, sive non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilibus, qd est procul. tū magis sunt falsi in absentia sensibilibus, qd quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit vltimus principale propositum dicens, qd si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasia, & phantasia habet quod dictū est, relinquitur qd phantasia sit motus a sensu factus in actu. Vltimus autem qd iste motus aliam potentiam requirat, qd sentitiam, Aristoteli hoc non de terminat. Sed videtur qd cum secundum diuersitatem actuum distinguantur potentie & diuersitas motus requirat diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium videtur, qd sit alia potentia phantastica, sive imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

¶ Assignat causam huius nominis. Circa quod sciendum est, quod phos in græco, id est qd lux, & inde venit phanos, qd est apparitio, vel illuminatio, & phantasia. Dicit ergo, qd visus est præcipue inter alios sensus, eo qd est spiritalior, vt supra ostensum est, & plurimum cognoscitiuus, ideo phantasia quæ causetur a sensu secundum actum, accipit nomen a lumine, sine quo non est videre, vt supra dictum est. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit causam quare aialia agunt, & patiuntur sicut phantasia, & dicit qd phantasia immanent, id est perseverant, etiam si alium sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel fatia, vel aliquid hu-

¶ Quod enim alium sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si album sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel fatia, vel aliquid hu-

¶ inuodij, hic iam contingit mentiri sensum, & maxime a remotis. Tercio sensus est sensibilibus cōiūm, quæ consequuntur subiecta, in quibus sunt accidentia, quæ sunt sensibilia communia accidentibus sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia iudicium de his variat sicut diuersitate distantia. Nam quod a remotiori videtur, minus videtur. Motus autem phantasia, qui est factus ab actu sensus, differt ab illis tribus sensibus, id est a sensibus sensus, sicut effectus distat a causa. Et propter hoc etiam, quia effectus est debilior causa, & quāto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de virtute, & similitudine eius: id in phantasia facilius adhuc quā in sensu potest incidere falsitas, quæ consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus, quando aliter recipitur forma sensibilibus in sensu, quā sit in sensibili. Et dico aliter sicut materiam, non sicut materiam, puta si sapor dulcis recipiatur in lingua sicut amaritudo in secundum vero materiam semper aliter recipit sensus, quā habeat sensibile. Ois igitur motus phantasia, qui sit a motu propriorum sensibilibus, est verus, vt in pluribus. Et hoc dico quāto ad præsentem sensibile, quādo motus phantasia est simul cum motu sensus. Sed quando motus phantasia est in absentia sensus: tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur, n. quandoq; absentia, vt alba licet sint nigra. Sed alii motus phantasia, qui causetur a sensu sensibilibus per accidens, & a sensu sensibilibus cōiūm, possunt esse falsi, sicut sit præsens sensibile, sive non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilibus, qd est procul. tū magis sunt falsi in absentia sensibilibus, qd quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit vltimus principale propositum dicens, qd si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasia, & phantasia habet quod dictū est, relinquitur qd phantasia sit motus a sensu factus in actu. Vltimus autem qd iste motus aliam potentiam requirat, qd sentitiam, Aristoteli hoc non de terminat. Sed videtur qd cum secundum diuersitatem actuum distinguantur potentie & diuersitas motus requirat diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium videtur, qd sit alia potentia phantastica, sive imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

¶ Eumque similem esse sensui necesse est, hic sane motus eiusmodi fuerit, qui neque sine sensu, neque non sentientibus inesse potest, atque sit vt id quod eam habeat, cōplura per ipsam, & agat & patiatur, ac vera sit & falsa.

¶ Quod eo fit, quia sensus propriorum verus est, aut certe quāto minimum habet falsitatis. Secundo eius cui accidit & hæc, atque hic demum falsus esse potest. album enim esse non fallitur, sed an illud album sit hoc, aut aliud quidpiam, fallitur. Tercio communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria: Verbi causa: motus ac magnitudo, quæ accidunt sensibilibus, in quibus demum maxime fieri potest ex sensu deceptio. Motus igitur qui sit ab actu sensus, differens erit, videlicet is qui ab his tribus sit sensibus. Ac primus quidem præsentem sensu verus est, ceteri vero & præsentem et absente fuerint falsi, præsertim cum procul abest sensibile. Si igitur nihil aliud nisi phantasia quæ iam diximus habet, atque hoc est quod diximus: profecto phantasia fuerit motus is, qui sit a sensu qui actu est.

¶ Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt aialia,

¶ Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt aialia,

¶ Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt aialia,

¶ Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt aialia,

¶ Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt aialia,

Tex. c. 161. supra tex. c. 70. 2. re. com. 73.

S. Tho. sup. Aia. F 3 abeun-

abeu nctibus sensibilibus, & sunt similes secundum actum. Vnde sicut sensus & motus ad appetitum ad presentiam sensibilibus, ita & phantasia in absentiam sensibilibus, quod animalia, multa operantur & phantasia. Sed hoc contingit propter defectum intellectus, quia cum intellectus adest, quia est superior, ei⁹ iudicium praevalere ad agendum. Vnde quod intellectus non do minatur, agunt animalia & phantasia. Alia quidem, quia omnino non habent intellectum sicut bestiae: alia vero, quia habent intellectum velatum, sicut homines, quod contingit tripliciter. Quandoque quidem ex aliqua passione irae, aut concupiscentiae, vel timoris, aut aliquid huiusmodi. Quandoque autem accidit ex aliqua infirmitate, sicut patet in phreneticis, vel furiosis. Quandoque autem in somno, sicut accidit in dormientibus. Ex istis enim causis contingit, quod intellectus non valeat phantasia: unde homo sequitur apprehensionem phantasticam, quasi veram. Vitio concludit de phantasia, quod dicitur est quid sit, & quod sit eius causa.

Tex. c6. 1.

Lec. 12. 2.

Tex. c6. 3.

Tex. c6. 4.

Tex. c6. 5.

Lec. 12. 3.

com. 3.

operantur animalia. Alia quidem, quia non habent intellectum, ut bestiae. Alia vero ex velamento intellectus, aliquando passione, aut aegritudine, aut somno ut homines. De phantasia igitur quid est, & propter quid est, dictum sit in tantum.

LECTIO VII.

DE parte autem animae, qua cognoscit animam, & sapit, siue separabilis existente, siue non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quomodo tandem fit ipsum intelligere.

b Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati quoddam erit ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi: alterum ergo oportet esse, susceptivum autem speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter se habet sicut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectivum ad intelligibilia.

LECTIO VII.

Postquam Philosophus de terminata parte animae sensitiuae, & ostendit etiam quod sentire

& intelligere non sunt idem: hic incipit determinare de parte animae intellectivae. Et dividitur in partes duas. In prima determinat de parte animae intellectivae. In secunda, ex his quae determinata sunt de sensu & intellectu, ostendit quid sit de anima sentiendum. ibi. **¶** Quomodo autem de anima. **¶** Prima dividitur in partes duas. In prima determinat de intellectu. In secunda comparat ipsum ad sensum. **¶** Videtur autem sensibile. **¶** Prima dividitur in duas. In prima determinat de intellectu. In secunda de operatione eius. **¶** Indivisibile. **¶** Prima dividitur in tres. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de intellectu agente. **¶** Quomodo autem sicut in omni. **¶** In tertia de intellectu in actu. **¶** Idem autem est secundum actum. **¶** Circa primum, tria facit. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de obiecto eius. **¶** Quomodo autem aliud. **¶** In tertia movet dubitationem circa praedeterminata. **¶** Dubitabit autem aliquis. **¶** Circa primum duo facit. Primo ostendit naturam intellectus possibilis. Secundo ostendit quomodo reducatur in actum. **¶** Primo ostendit de quo est intentio. Secundo ostendit propositum. **¶** Si igitur est intelligere. **¶** Dicit ergo primo, quod postquam determinatum est de parte animae sensitiuae, & ostensum est quod sapere & intelligere non est idem quod sentire, considerandum est nunc de parte animae, quae cognoscit animam, id est intelligit, & sapit. **¶** Supra autem dictum est, quod differentia est inter sapere & intelligere. Nam sapere pertinet ad iudicium intellectus, intelligere autem ad eius apprehensionem. Circa hanc autem partem aliquid est quod praetermittit, de quo erat apud antiquos dubium. Vtrum scilicet pars animae sit separabilis ab aliis partibus animae subiecto, siue non sit separabilis subiecto, sed ratione tantum. Intelligit autem esse separabile subiecto, p hoc quod dicit esse separabile & magnitudinem,

propter Platonem, qui ponens partes animae subiecto adinvi cem separatas: attribuit eis organa in diversis partibus corporis. Hoc est ergo quod praetermittit. Sed duo sunt, quae inquirere intendit. Quorum primum est. Si sit separabilis secundum rationem haec pars animae ab aliis, quam differentiam habet ad alias.

*Et quia proprietates potentiae ex qualitate actus cognoscitur, secundum quod inquirere intendit est, quomodo fit ipsum intelligere, id est quomodo operatio intellectualis compleat. Deinde cum dicit. **b** ¶ Ostendit propositum. Et circa hoc tria facit. Primo proponit similitudinem intellectus ad sensum. Secundo ex huiusmodi similitudine concludit naturam intellectus possibilis. ibi. **¶** Necessesse est itaque. **¶** Tertio ostendit, ex his quae de intellectu probauerat, differentiam inter intellectum & sensum. ibi. **¶** Quomodo autem non similibus. **¶** Primo igitur ex huiusmodi suppositione procedit ad propositum ostendendum, quod intelligere est simile ei quod est sentire. Quae quidem similitudo ex hoc manifesta est, quod sicut sentire est quoddam cognoscere, & sentiuntur quandoque quidem in potentia, quae dem in potentia, quae doque autem in actu: sic & intelligere cognoscere quoddam est, & quandoque quidem intelligimus in potentia, & quandoque in actu. Ex hoc autem sequitur, quod sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, quod intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi, simile scilicet passioni. Horum autem duorum, secundum verum est. Nam sentire, ut supra in Secundum dictum est, non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid contrario. Sed aliquid habet simile passioni, in quantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiva sensibilibus, ergo si intelligere est simile ei, quod est sentire, & partem intellectivam oportet esse impassibilem, passione proprie accepta, sed oportet, quod habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptivam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet, quod sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectivum ad intelligibilia, quia vtrumque est in potentia ad suum obiectum, & est susceptivum eius. Deinde cum dicit. **c** ¶ Ex praemissis ostendit naturam intellectus possit. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod intellectus possit non est aliquid corporeum, vel compositum ex rebus corporalibus. Secundo ostendit, quod non habet organum corporale. ibi. **¶** Vnde neque misceri. **¶** Concludendum est ergo circa primum, quod antiqui de intellectu dupli opinati sunt. Quidam enim posuerunt, quod intellectus erat compositus ex principiis omnium, ad hoc quod cognosceret omnia, & haec supra dixit esse opinionem Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem, & immixtum, & nulli rerum corporali hunc aliquid esse. Ex eo ergo quod dicitur est, quod intellectus non est actu intelligens, sed potentia tantum, concludit quod necesse est intellectum, pro hoc quod intelligit omnia in potentia, non esse mixtum ex rebus corporalibus, sicut Emp. posuit, sed esse immixtum, sicut dixit Anax. Et quidem Anax. hoc dixit, haec ratione motus, quia posuit intellectum esse principium motus, a quo omnia moventur & eius imperium. Si autem esset mixtus ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia movere suo imperio,*

LECTIO VII.

DE ea autem parte animae, qua anima cognoscit, & sapit, siue ea sit separabilis, siue etiam non separabilis magnitudinis, sed ratione, considerandum est quae habeat differentiam, & quomodo pacto fiat intelligere.

Si igitur intelligere est quemadmodum sentire, aut pati quoddam fuerit ab intelligibili, aut aliquid eius generis aliud. Ergo impassibile ipsum esse oportet, receptivum vero speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter habere, ut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectivum ad intelligibilia.

Necessesse igitur est cum omnia intelligat, non mixtum esse, ut ait Anaxagoras, ut dominetur siue superet, id est, ut cognoscat: nam species se offerens impedimento est alieno, et obsecut. Ita ut nulla sit eius natura nisi haec, quod

quitur, quod sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, quod intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi, simile scilicet passioni. Horum autem duorum, secundum verum est. Nam sentire, ut supra in Secundum dictum est, non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid contrario. Sed aliquid habet simile passioni, in quantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiva sensibilibus, ergo si intelligere est simile ei, quod est sentire, & partem intellectivam oportet esse impassibilem, passione proprie accepta, sed oportet, quod habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptivam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet, quod sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectivum ad intelligibilia, quia vtrumque est in potentia ad suum obiectum, & est susceptivum eius. Deinde cum dicit. **c** ¶ Ex praemissis ostendit naturam intellectus possit. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod intellectus possit non est aliquid corporeum, vel compositum ex rebus corporalibus. Secundo ostendit, quod non habet organum corporale. ibi. **¶** Vnde neque misceri. **¶** Concludendum est ergo circa primum, quod antiqui de intellectu dupli opinati sunt. Quidam enim posuerunt, quod intellectus erat compositus ex principiis omnium, ad hoc quod cognosceret omnia, & haec supra dixit esse opinionem Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem, & immixtum, & nulli rerum corporali hunc aliquid esse. Ex eo ergo quod dicitur est, quod intellectus non est actu intelligens, sed potentia tantum, concludit quod necesse est intellectum, pro hoc quod intelligit omnia in potentia, non esse mixtum ex rebus corporalibus, sicut Emp. posuit, sed esse immixtum, sicut dixit Anax. Et quidem Anax. hoc dixit, haec ratione motus, quia posuit intellectum esse principium motus, a quo omnia moventur & eius imperium. Si autem esset mixtus ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia movere suo imperio,

Lec. 10. com. 3.

Lib. 1.

imperio, quia determinaretur ad unum. Et hoc est quod dicit, quod Anax. posuit intellectum esse immixtum, & ut imperet: id est ut suo imperio omnia movent. Sed quia nos nunc non loquimur de intellectu, qui omnino movet: sed de intellectu quo anima intelligit: illud medium non est opportunum ad ostendendum in intellectu esse immixtum, sed oportet aliud medium accipere ad illud ostendendum: ex hoc scilicet quod intellectus cognoscit. Et hoc est quod addit: hoc autem est, ut cognoscat, & quasi dicat, sicut Anax. posuit intellectum esse immixtum, ad hoc ut cognoscat. Quod quidem tali ratione apparet. Omne enim quod est in potentia ad aliquid, & receptivum eius, caret eo ad quod est in potentia, & cuius est receptivum, sicut pupilla, quae est in potentia ad colores, & est receptiva ipsorum, est carens omni colore, sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia, & est in potentia ad ea, & susceptivus eorum, sicut sensus sensibilibus, ergo caret omnibus illis rebus, quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles & corporeas, oportet quod careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore: propter hoc quod est cognoscitivus coloris. Si enim haberet aliquem colorem: ille color prohiberet videre alios colores. Sicut lingua fabricantis, quae habet aliquem humorem amarum, non potest percipere dulcem saporem. Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam: illa natura naturalis sibi prohiberet eum a cognitione aliarum naturarum. Et hoc est quod dicit. Intellectus enim apparet prohibere cognoscere extraneum, & obstruet id est impedit intellectum, & quodammodo velabit, & concludit ab inspectione aliorum. Et appellat intrinsecus, aliquid intrinsecus conaturale intellectui, quod dum ei appareret semper impediret intellectum ab intelligendo alia, sicut si diceremus, quod humor amarum esset intrinsecus linguae fabricantis. Concludit autem ex hoc, quod non contingit naturam intellectus esse & neque vnam: id est nullam determinatam: sed hanc solam naturam habet, quod est possibilem respectu omnium. Et hoc quidem contingit intellectui, quia non est cognoscitivus tantum unius generis sensibilibus, sicut visus vel auditus, vel omnium qualitatrum, & accidentium sensibilibus, communium vel propriorum, sed vniuersaliter totius naturae sensibilibus. Vnde sicut visus caret quodam genere sensibilibus: ita oportet, quod intellectus caret tota natura sensibilibus. Ex hoc autem ulterius concludit, quod ille qui vocatur intellectus animae, nihil est in actu eorum, quae sunt ante intelligere, quod est contrarium ei, quod antiqui ponebant. Dicebant enim eum, ad hoc quod cognosceret omnia esse compositum ex omnibus. Si autem esset cognoscitivus omnium, quia haberet in se omnia: esset semper intellectus in actu, & nunquam in potentia, sicut supra dixit de sensu, quod si esset compositus ex sensibilibus, non indigeret sensibilibus exterioribus ad sentiendum. Et ne quis crederet, quod esset hoc verum de quolibet intellectu, quod sit in potentia ad sua intelligibilia, antequam intelligat: interponit, quod nunc loquitur de intellectu, quo anima opinatur, & intelligit. Et hoc dicit, ut praeseruet se ab intellectu diuino, qui non est in potentia, sed est quodammodo intellectus omnium. De quo intellectu Anax. dixit, quod est immixtus, ut imperet. Deinde cum dicit. **d** ¶ Ostendit, quod intellectus non habet organum corporale. Et primo ostendit propositum. Secundo adaptat ad hoc quoddam dictum antiquorum. ibi. **¶** Et bene iam. **¶** Dicit ergo primo, concludens ex praedictis, quod si intellectus noster ad hoc quod cognoscat omnia, oportet quod non habeat naturam aliquam determinatam, ex naturis rerum corporalium quas cognoscit: eodem modo rationabile est, quod non miscetur corpori: id est, quod non

Tex. com. 6.

Tex. com. 7.

Quare neque ipse esse naturae neque vnam, nisi hanc quod possibilem sit. Vocatur itaque anima intellectus, (dico autem intellectum quo opinatur, & intelligit anima) nihil est actu eorum quae sunt ante intelligere.

d Vnde neque misceri est ratio nabile, ipsum corpori. Qualis n. aliquis utriusque est, aut calefactus, aut frigidus, & erit organum aliquod, sicut sensitiuum: nunc autem nullam est.

e Et bene iam dicentes sunt, animam esse locum specierum, nisi quod non tota, sed intellectiva, neque actu, sed potentia speciei.

f Quod autem non similibus sit impassibilitas sensitiui & intellectui, manifestum est ex organis & sensu. Sensus enim non potest sentire ex valde sensibili, vel sonum ex magnis sonis, neque ex for-

quam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectivae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicit.

e ¶ Adaptat quod dictum est, opinioni antiquorum, & dicit quod ex quo pars intellectiva non habet organum, sicut pars sensitiua: iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, quod est specierum receptiva. Quod quidem non verum esset, si qualibet pars animae haberet organum, quia iam species non recipiuntur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptivus specierum, sed oculus, & ideo non dendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars intellectiva, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu speciem, sed potentia tantum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dicitur enim supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra conclusit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quod non est similibus impassibilitas sensitiui & intellectui. Sensus n. licet non patiat a sensibili, tamen per accidens, in quantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. unde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicit, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut a ditus non potest audire sonum, propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare, ex eo quod hi sensus, moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corruptentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprio obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporeale. Debilitatur tamen intellectus ex laesione alicuius organi corporalis iudicet, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diversitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginaria, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexione. Sed horum occasione verborum, quidam intantum decepti sunt, ut ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod qui sem omnino impossibile est. Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hanc opinionem non intelligit aliquid:

habeat aliquid organum corporeale, sicut habet pars animae sensitiua, quia si erit aliquid organum corporeale intellectui, sicut est parti sensitiuae, sequetur quod habeat aliquam naturam determinatam ex naturis rerum sensibilibus. Et hoc est quod dicit: & qualis enim aliquis utriusque fiet: aliquam qualitatem sensibilem habens, ut scilicet sic actu calidus, aut frigidus. Manifestum est enim, quod potentia anima, quae est actus alicuius organi, conformatur illi organo, sicut actus susceptibili. Neque refert quantum ad actum potentiae: utrum ipsa potentia habeat aliquam qualitatem sensibilem determinatam, aut organum, cum actus non poterit sit solum, sed compositus ex potentia & organo corporeo. Si militer enim impeditur visio oculorum, si potentia visiva haberet colorem determinatum, sive pupilla. Et ideo dicit, quod eiusdem rationis est ponere, quod intellectus non habeat organum corporeale, & quod non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectivae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicit.

Itaque nec admixtum corpore cum esse, rationi consentaneum est: feret enim cuiusmodi, nimirum calidus aut frigidus, atque etiam instrumentum aliquod adesse, quemadmodum sensitiuum, nunc vero nullum est.

Itaque praclare sane censent, qui dicunt animam esse locum specierum, nisi quod neque tota, sed intellectiva, neque actu, sed potentia speciei.

Non esse autem similem impassibilitatem sensitiui & intellectui, perspicuum est in sensu instrumentis, & in sensu, nam sensus post vehementem sensibile sentire non potest, Verbi causa: sonum post magnos sonos nec etiam post

quam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectivae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicit.

e ¶ Adaptat quod dictum est, opinioni antiquorum, & dicit quod ex quo pars intellectiva non habet organum, sicut pars sensitiua: iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, quod est specierum receptiva. Quod quidem non verum esset, si qualibet pars animae haberet organum, quia iam species non recipiuntur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptivus specierum, sed oculus, & ideo non dendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars intellectiva, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu speciem, sed potentia tantum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dicitur enim supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra conclusit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quod non est similibus impassibilitas sensitiui & intellectui. Sensus n. licet non patiat a sensibili, tamen per accidens, in quantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. unde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicit, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut a ditus non potest audire sonum, propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare, ex eo quod hi sensus, moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corruptentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprio obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporeale. Debilitatur tamen intellectus ex laesione alicuius organi corporalis iudicet, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diversitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginaria, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexione. Sed horum occasione verborum, quidam intantum decepti sunt, ut ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod qui sem omnino impossibile est. Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hanc opinionem non intelligit aliquid:

quam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectivae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicit.

e ¶ Adaptat quod dictum est, opinioni antiquorum, & dicit quod ex quo pars intellectiva non habet organum, sicut pars sensitiua: iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, quod est specierum receptiva. Quod quidem non verum esset, si qualibet pars animae haberet organum, quia iam species non recipiuntur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptivus specierum, sed oculus, & ideo non dendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars intellectiva, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu speciem, sed potentia tantum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dicitur enim supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra conclusit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quod non est similibus impassibilitas sensitiui & intellectui. Sensus n. licet non patiat a sensibili, tamen per accidens, in quantum organi proportio corrumpitur ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. unde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicit, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut a ditus non potest audire sonum, propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare, ex eo quod hi sensus, moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corruptentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprio obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporeale. Debilitatur tamen intellectus ex laesione alicuius organi corporalis iudicet, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diversitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginaria, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexione. Sed horum occasione verborum, quidam intantum decepti sunt, ut ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod qui sem omnino impossibile est. Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hanc opinionem non intelligit aliquid:

Li. 2. lec. 10.

Tex. c6. 5.

S. Tho. sup. Aia. F 4 & ideo

his offibus. Et inde est, quod intellectus non cognoscit directe singularia, sed sensus vel imaginatio. Apparet autem ex hoc quod Philosophus hic dicit: quod proprium obiectum intellectus, est quidditas rei, quae non est separata a rebus, ut Platonici posuerunt. Vnde illud, quod est obiectum intellectus nostri, non est aliquid extra res sensibiles existens, ut Platonici posuerunt, sed aliquid in rebus sensibilibus existens, licet intellectus apprehendat alio modo quidditates rerum, quam sint in rebus sensibilibus. Non enim apprehendit eas, cum conditionibus individuans, quae eis in rebus sensibilibus adiunguntur. Et hoc sine falsitate intellectus, contingere potest. Nihil enim prohibet duorum adiuuicem coniungentium, vnum intelligi absque hoc quod intelligatur aliud. Sicut visus apprehendit colorem, absque hoc quod apprehendat odorem, non tamen absque hoc quod apprehendat magnitudinem, quae est proprium subiectum coloris. Vnde & intellectus potest intelligere aliquam formam absque individuans principijs, non tamen absque materia a qua dependet ratio illius formae, sicut non potest intelligere simum sine naso, sed potest eorum sine naso intelligere. Et quia hoc non distinxerunt Platonici, posuerunt quod mathematica, & quidditates rerum sunt separatae in esse, sicut sunt se paratae in intellectu. Manifestum est etiam, quod species intelligibiles quibus intellectus possibilis fit in actu, non sunt obiectum intellectus. Non enim se habent ad intellectum sicut quod intelligitur, sed sicut quo intelligitur. Sicut enim species, quae est in visu, non est quod videtur, sed quo visus videt, quod autem videtur est color, qui est in corpore: similiter quod intellectus intelligit est quidditas, quae est in rebus, non autem species intelligibilis, nisi in quantum intellectus in seipsum reflectitur. Manifestum est etiam, quod scientia fuerit de his, quae intellectus intelligit: sunt autem scientiae de rebus, non autem de speciebus vel intentionibus intelligibilibus, nisi sola scientia rationalis. Vnde manifestum est, quod species intelligibilis non est obiectum intellectus, sed quidditas rei intellectus. Ex quo patet nullam esse rationem quorundam volentium ostendere, quod intellectus possibilis sit vnus in omnibus, ex hoc quod idem est intellectum ab omnibus, cum oporteat esse plures numero species intelligibiles, si sunt plures intellectus. Non enim est species intelligibilis, si vnus intellectus, sed similitudo eius in anima, & ideo si sint plures intellectus habentes similitudinem vnus & eiusdem rei, erit eadem res intellecta apud omnes. Et patet hoc manifestum est, quod etiam substantiae separatae intelligunt quidditates rerum naturalium, quas non intelligimus: & earum intellectus diuersi sunt. Vnde si eorum ratio esset efficax, non euitaretur inconueniens quod concludunt, per hoc quod ponit vnus intellectum in omnibus hominibus. Non enim possunt ponere vnum intellectum in omnibus intelligentibus.

Tex. c. 12.

Tex. c. 13.

Tex. c. 14.

L E C T I O IX.

Dubirant autem utique aliquis, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli aliquid habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? In quantum enim aliquid commune vtriusque est, hoc quidem agere, illud vero pati videtur.

Amplius autem, si intelligibilis & ipse, aut alijs inerit intellectus, si non secundum aliud ipse intelligibilis est. vnum autem quoddam secundum speciem est intelligibile, aut mistum aliquid habebit, quod facit intelligibilem ipsum, sicut alia.

Aut pati secundum commune aliquid: diuisum est prius. Potentia quodammodo est intelligibilia intellectus: sed actu nihil, antequam intelligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est scriptum actu, quod quidem accidit in intellectu.

rabiles sunt a materia: sic etiam intellectus.

L E C T I O IX.

Ed quaerit quispiam, si intellectus est simplex & impassibilis, nec cum ullo quodam dabet commune, ut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati quoddam est? nam quatenus commune quiddam vtriusque est, alterum agere, alterum pati videtur.

Proterea, an ipse quoque intelligibilis sit, vel enim ceteris etiam inerit intellectus, si non ipse per aliud est intelligibilis, ac intelligibile vnum quoddam est specie, vel aliquid mistum habebit, quod eum ut reliqua reddat intelligibilem.

An ipsam quidem pati commune quiddam notione superius explicatum est, quod intellectus potentia quodammodo est intelligibilis, actu vero nullum, antequam intelligat. oportet autem veluti in codice nihil esse actu descriptum, quae res accidit in intellectu.

Re duobus modis. Vno modo, quod sit intelligibilis secundum se, & non secundum aliud. Alio modo, quod habet aliquid sibi adiunctum, quod faciat ipsum intelligibilem. Si autem secundum se ipsum est intelligibilis, & non secundum aliud, intelligibile autem in quantum in seipsum est vnus in specie, sequetur si hoc non solum est intelligibile, sed intellectus, quod etiam alia intelligibilia sunt intellectus, & ita omnia intelligibilia intelligent. Si autem est intelligibilis per hoc, quod habet aliquid aliud sibi adiunctum, sequetur quod habet aliquid quod faciat ipsum intelligibilem, sicut & alia quae intelliguntur, & ita videtur sequi idem quod prius, scilicet quod semper id quod intelligitur, intelligat. Deinde cum dicitur.

Soluit praemissas dubitationes. Et primo soluit primam dicens, quod sicut prius distinctum est de passione, cum ageretur de sensu, quod pati dicitur secundum aliquid commune, id est hoc quod est pati, commune est ad passionem, quae est in contrariis dispositiones, sicut est passio mutua in rebus naturalibus, quae communicant in materia, & est aliquid pati, quod dicitur secundum receptionem tantum. Intellectus igitur dicitur pati, in quantum vnus est quodammodo in potentia ad intelligibilia, & nihil est actu eorum, antequam intelligat. Oportet autem hoc sic esse, sicut contingit in tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi. Et hoc etiam accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibilem est in eo actu, sed potentia tantum. Et per hoc excluditur tam opinio antiquorum naturalium, qui ponebant animam compositam ex omnibus, ut intelligeret omnia, quam etiam opinio Platonis, qui posuit naturaliter animam humanam habere omnem scientiam, sed esse eam quodammodo oblitam, propter vniuersum ad corpus, dicens, quod addiscere nihil aliud est, quam reminisci. Deinde, cum dicitur.

Lex. c. 15.

Lex. c. 16.

Lex. c. 17.

Lex. c. 18.

Lex. c. 19.

Lex. c. 20.

Soluit secundam dubitationem. Et primo soluit quaestionem. A Secundo responder ad obiectionem in contrarium factam, ibi. Non autem semper. Dicit ergo primo, quod intellectus possibilis est intelligibilis non per suam essentiam, sed per aliquam speciem intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Quod probat ex hoc, quod intellectus, in actu, & intelligens in actu, sunt vnus, sicut & supra dixit, quod sensibile in actu, & sensus in actu, sunt vnus. Est autem aliquid intelligibile in actu, per hoc quod est in actu a materia abstractum: sic enim supra dixit, quod sicut res sunt separabiles a materia, sic fuerit & quae sunt circa intellectum. Et ideo hic dicit quod in his quae sunt sine materia, & id est si accipiamus in intelligibilia actu, id est est intellectus, & quod intelligitur sicut idem est sentiens in actu, & quod sentitur in actu. Ipsa enim scientia speculativa, & sic scibile, & id est scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellectae in actu, est species ipsius intellectus, & sic per eam seipsum intelligere potest. Vnde & supra Philosophus per ipsum intelligere, & per illud quod intelligitur scrutatur est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscimus intellectum nostrum, nisi per hoc, quod intelligimus nos intelligere. Accidit autem hoc in intellectu possibili, quod non intelligatur per essentiam suam, sed per speciem intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibili. Ostendit enim Philosophus in 9. Metaph. quod nihil intelligitur, nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiae autem sensibiles quae sunt secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibili non intelligitur, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibili, & alia substantiae separatae quae sunt mediae inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelliguntur & intelliguntur. Deinde cum dicitur.

Et ipse autem intelligibilis est, sicut intelligibilia. In his enim quae sunt sine materia, idem est intellectus, & quod intelligitur: scientia namque speculativa: & sic scibile, idem est.

Non autem semper intelligendi causa consideranda. In habentibus autem materiam: potentia vnumquodque intelligibilem. Quare quidem illis non inerit intellectus, sine materia enim potentia est intellectus talium. Illud autem intelligibile inerit.

L E C T I O X.

Voniam autem ut in uniuersa natura est aliquid: hoc quidem materia vnicius generi: hoc autem est potentia omnia illa: alterum autem causa & factium, quod in faciendo omnia, ut ars ad materiam substituit: necesse & in anima has esse differentias. Et est intellectus hic quidem talis in omnia fieri: ille vero in omnia facere sicut habitus quidam, & sicut lumen. Quodam enim modo & lumen facit potentia existentes colores, actu colores.

Et hic intellectus separabilis, & impassibilis & immixtus, substantia actu ens. semper enim

lectu, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum praesupponit aliqua iam intellecta in actu. scilicet terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, quod intellectus agens non faceret omnia intelligibilia in actu, ut hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quod habitus hic accipitur secundum quod Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, ut sic per hoc quod nominat eum habitum, distinguitur eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Vnde dicitur, quod est habitus ut lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicitur quodammodo, quia supra ostensum est, quod color secundum seipsum est vnus in se. Hoc autem solummodo facit lumen ipsum esse actu colore, in quantum facit diaphanum esse in actu, ut moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quae prius erant in potentia, per hoc quod abstrahit ea a materia, sic enim sunt intelligibilia in actu, ut dicitur est. Inducitur autem Aristoteles ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilibus esse a materia separatas, & intelligibiles actu, vnde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Aristoteles ponit, quod quidditates rerum sensibilibus sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit quod ponere aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicitur.

Ponit quatuor condiciones intellectus agentis, quarum prima est, quod sit separabilis, secunda, quod impassibilis, tertia quod sit immixtus, id est non compositus ex naturis corporalibus, neque adiunctus

L E C T I O X.

Ostendit autem Philosophus determinat de intellectu possibili, nunc determinat de intellectu agente. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit esse intellectum agentem, praeter possibilem, & rationem, & exemplo. Secundo ostendit huius intellectus naturam ibi.

Atque etiam ipse intelligibilis est, quemadmodum intelligibilia. in ipsis enim quae sunt sine materia, idem est id quod intelligitur, & quod intelligitur: nam contemplativa scientia & quod ita scibile est, idem sunt.

Causa porro cur non semper intelligat consideranda est. In ipsis autem quae habent materiam potentia est vnumquodque intelligibilem. quare illis quidem non inerit intellectus, nam intellectus horum talium potentia est sine materia, illi autem intelligibile inerit.

L E C T I O X.

Voniam autem ut in uniuersa natura est aliquid, alterum materia cuius generi: quod ideo sic est, quod potentia est illa omnia, alterum causa & effectuum, eo quod omnia efficiat, quae res usu veniunt in arte si cum materia comparatur, ita etiam in anima haec adfuit differentia necesse est. Atque est quidam intellectus talis quod omnia fiat, quidam quod omnia faciat, veluti habitus quidam, perinde ac lumen: nam lumen quoque quodammodo facit actu colores, eos qui sunt potentia colores.

Et hic intellectus separabilis est, & non mixtus, & impassibilis, & sui substantia operatus. semper enim agens

lectu, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum praesupponit aliqua iam intellecta in actu. scilicet terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, quod intellectus agens non faceret omnia intelligibilia in actu, ut hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quod habitus hic accipitur secundum quod Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, ut sic per hoc quod nominat eum habitum, distinguitur eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Vnde dicitur, quod est habitus ut lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicitur quodammodo, quia supra ostensum est, quod color secundum seipsum est vnus in se. Hoc autem solummodo facit lumen ipsum esse actu colore, in quantum facit diaphanum esse in actu, ut moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quae prius erant in potentia, per hoc quod abstrahit ea a materia, sic enim sunt intelligibilia in actu, ut dicitur est. Inducitur autem Aristoteles ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilibus esse a materia separatas, & intelligibiles actu, vnde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Aristoteles ponit, quod quidditates rerum sensibilibus sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit quod ponere aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicitur.

Ponit quatuor condiciones intellectus agentis, quarum prima est, quod sit separabilis, secunda, quod impassibilis, tertia quod sit immixtus, id est non compositus ex naturis corporalibus, neque adiunctus

ad iunctus organo corporali. Sed in his tribus conuenit cum intellectu possibili. quarta autem conditio est, quod sit in actu secundum suam substantiam, in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu secundum speciem susceptam. Et ad has quatuor conditiones probandas inducit vnam rationem, quae talis est. Agens est honorabilius patiente & principium actuum, materia, sed intellectus agens comparatur ad possibile, sicut agens ad materiam, sicut iam dictum est, ergo intellectus agens est nobilior possibile. Sed intellectus possibilis est separatus, impassibilis, & immutabilis, vt supra ostensum est, ergo multo magis intellectus agens. Et hoc etiam patet, quod sit secundum substantiam suam in actu, quia agens est nobilior patiente, nisi secundum quod est in actu. Occasione autem horum, quae hic dicuntur, quidam posuerunt intellectum agentem, substantiam separata, & quod differt secundum substantiam ab intellectu possibili. Illud autem non videtur esse verum. Non enim homo esset a natura sufficienter institutus, si non haberet in seipso principia, quibus posset operationem complere, quae est intelligere, quae quidem compleri non potest, nisi per intellectum possibile, & per intellectum agentem. Vnde per se huiusmodi naturae requiritur, quod vtriusque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam quod sicut operatio intellectus possibilis, quae est recipere intelligibilia, attribuitur homini, ita & operatio intellectus agentis, quae est abstrahere intelligibilia. Hoc autem non posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secundum esse coniunctum. Nec sufficit ad hoc, quod haec actio attribuitur homini, per hoc quod species intelligibiles factae per intellectum agentem, habent quodammodo pro subiecto phantasmatum, quae sunt in nobis, quia vt supra diximus, cum de intellectu possibili ageretur, species non sunt intelligibiles in actu, nisi quia sunt abstractae a phantasmatibus, & sic eis mediantibus, actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et propterea intellectus agens comparatur ad species intellectus in actu, sicut ars ad species artificiarum, per quas manifestum est, quod artificia non habent actionem artis, vnde et dato quod species factae intelligibiles actu, essent in nobis, non sequeretur, quod nos possemus habere actionem intellectus agentis. Est etiam predicta positio contra Arist. intentionem, qui expresse dixit has differentias duas, scilicet intellectum agentem, & intellectum possibilem esse in anima, ex quo expresse dat intelligere, quod sunt partes animae, vel potentiae, & non aliqua substantia separata. Sed contra hoc videtur esse praecipue, quod intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, vt in potentia existens ad illa, intellectus autem agens comparatur ad ea, vt ens in actu, non enim videtur possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia, & in actu, vnde non videtur possibile, quod intellectus agens, & possibilis conueniat in vna substantia animae. Sed hoc de facili soluitur, si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potentia ad intelligibilia, & quomodo intelligibilia sint in potentia respectu intellectus agentis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinate naturam alicuius rerum sensibilem. Vnumquodque autem intelligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Vnde supra dixit quod intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc, intellectus agens non est in actu. Si enim intellectus agens haberet in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibilium, & sic non comparatur ad intelligibilia, vt faciens ad factum, vt Philosophus hic dicit, sed vt existens ipsa intelligibilia. Comparatur igitur vt actus respectu intelligibilium, in quantum est quaedam virtus immaterialis actiua, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quae sunt intelligibilia in potentia, facit intelligibilia in actu. Sic enim & lumen facit colores in actu, non quod ipsum habeat in se deter-

Tex. c. 10.

Supra text. com. 17.

Le. 9. Tex. c. 14.

minationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus actiua est quaedam participatio luminis intellectualis a substantijs separatis. Et ideo Philosophus dicit, quod est sicut habitus, vel lumen, quod non competeret dici de eo, si esset substantia separata. Deinde cum dicitur.

patiente, & principium materia nobilior est.

Idem autem est scientia quae actu est, quod res ipsa. Ea vero quae potentia est, prior tempore est in vno, omnino vero ne tempore quidem, sed non interdum intelligit, & interdum non intelligit.

Vbi autem separatus fuerit, tunc est solum id quod reuera est, & hoc solum est immortale & aeternum.

Sed non meminimus, quia hoc quidem impossibile est, intellectus autem passiuus corruptibilis, & nihil sine eo intelligit.

quam scientia in actu, sed vniuersaliter non est prior, non solum natura, sed neque etiam tempore. Et hoc est, quod Philosophus dicit in 9. Metaph. quod actus est prior potentia natura, tempore vero, in vno & eodem potentia prior est actu, quia vnum & idem prius est in potentia, & postea fit actu. Sed vniuersaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est, non reducitur in actum, nisi per aliquid, quod est actu. Et sic etiam de potentia scientiae, non fit aliquid sciens actu, neque inueniendo, neque discendo, nisi per aliam scientiam praexistentem in actu, quia omnis doctrina, & disciplina intellectiua fit ex praexistenti cognitione, vt dicitur in primo Posteriorum. Tertia conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili, & intellectu in habitu, est quia vterque; intelligit, & quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici de intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere. Deinde cum dicitur. Ponit conditiones totius intellectus partis. Et primo ponit veritatem. Secundo excludit obiectionem: ibi. Non reminiscitur. Dicit ergo primo, quod solus intellectus separatus est hoc, quod vere est. Quod quidem non potest intelligi, neque de intellectu agente, neque de intellectu possibili tantum, sed de vtroque, quia de vtroque supra dixit, quod est separatus. Et sic patet quod hic loquitur de tota parte intellectus, quae quidem dicitur separata, ex hoc quod habet operationem suam organo corporali. Et quia in principio huius Libri dixit, quod si aliqua operatio animae sit propria, contingit animam separari. Concludit quod haec sola pars animae, scilicet intellectus est in corruptibilis, & perpetua. Et hoc est quod supra posuit in Secundo, quod hoc genus animae separatur ab alijs, sicut perpetuum a corruptibili. Dicitur autem perpetua, non quod semper fuerit, sed quod semper erit. Vnde Philosophus dicit in 12. Metaph. quod forma nunquam est ante materiam, sed postea remanet anima, non omnis, sed intellectus. Deinde, cum dicitur, quod quia pars intellectiua animae, est incorruptibilis, remanet post mortem in anima intellectiua, scilicet rerum eodem modo quomodo eam habet, cuius contrarium supra dixit in Primo, quod intelligere corrumpitur, quodam interius corrupto, & quod corrupto corpore non reminiscitur animae, neque amat. Et ideo hic dicit, quod non reminiscitur. Post mortem eorum, quae in vita sciuntur, quia hoc quidem impossibile est, & id est ista pars animae intellectiua impassibilis est, vnde ipsa non est subiectum passionum animae, sicut sunt amor & odium, reminiscencia, & huiusmodi, quae ex aliqua passione corporali contingunt. Passiuus vero in intellectu corruptibilis est, id est pars animae, quae non est sine praedictis passionibus, est corruptibilis, pertinent enim ad partem sensitiuam. Tamen haec pars animae dicitur intellectus sicut & dicitur rationalis, in quantum aliquantulum participat rationem, obediendo rationi, & sequendo motum eius, vt dicitur in primo Ethic. Sine hac autem parte animae corporali, intellectus nihil intelligit. Non enim intelligit aliquid sine phantasmatibus, vt infra dicitur. Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata, scientia rerum secundum eundem modum quomodo intelligit. Sed quomodo tunc intelligit, non est praesentis intentionis discutere.

Le. 8. tra. com. 13.

Tex. c. 22.

Tex. c. 23

Tex. c. 1. & 19.

Tex. c. 1.

Tex. c. 11.

Tex. c. 6.

Le. 10. Cap. 19.

LECTIO XI.

Quaeritur de intellectu, hic determinat de operatione intellectus. Et diuidit in duas partes. In prima distinguit duas operationes intellectus. In secunda determinat de vniuersali & particulari. ibi. Indivisibile autem. Dicit ergo primo, quod vna operatio intellectus est, in qua intelligit in diuisibilitate: puta cum intelligit hominem aut bonum, aut aliquid huiusmodi intellectus est in his, circa quod est factum: tunc quae incopleta non sunt vera neque falsa: tunc quae intellectus non dicitur in eo quod est, vt supra dicitur, sed in illis intelligibilibus in quibus est verum & falsum, et ita quod copio intellectus. Tunc verum intellectus, sicut quae ex multis est aliquid vnum. Et ponit exemplum in opinionem Empedocleae opinabatur quod omnia generata sunt a calu, non propter aliquid, sed in seipso, quod tunc ex diuisione rerum plene, & coniunctione praenunciata. Vnde dixit, quod a principio germinauerit multa caerulea, & hinc multaeque partes animalium separatae ab alijs partibus. Et dicitur germinauerit, quia hoc elementis produ-

Tex. c. 21.

Tex. c. 22.

Tex. c. 23

Tex. c. 1. & 19.

Tex. c. 1.

Tex. c. 11.

Tex. c. 6.

Le. 10. Cap. 19.

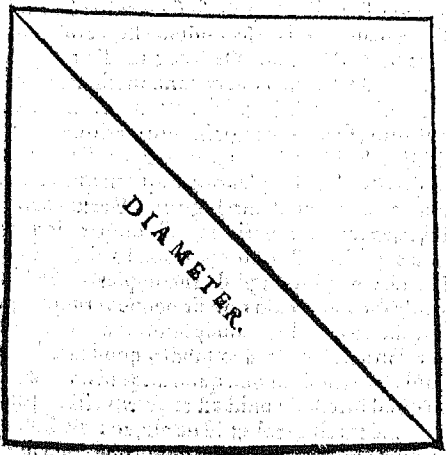
LECTIO XI.

Indivisibile igitur intelligentia in his est, circa quod non est falsum. In quibus autem & falsum, ita & verum est, copio quae da ita in intellectu est, sicut eorum quod vnum sunt. Sicut Empedocles dixit, multorum quod capita sine ceruice germinauerunt, postea copio sita sunt concordia, sicut & haec separata, copio sita sunt, vt asymmetron, & diametros, & vt symmetron, & diametros. si autem factorum, aut futurorum sit copio, tps copio intelligens est, & copioens. Falsum. n. in copioe semper est. Et naq; si albu non albo, aut si no albo albo copio. Contingit autem & diuidetem dicere oia. Sic ergo est non solum falsum, aut verum quod albo Cleo est, sed & quod erat, aut erit. Vnum autem faciens vnumquodque; hoc intellectus est.

Indivisibile autem quoniam dupliciter, potetia aut actu est, nihil prohibet intelligere indivisibile, cum longitudinem intelligat. Indivisibilis enim actu est:

ita sine semine animalis, sicut terra germinat herbam viuentem. Sed postmodum huiusmodi partes sic diuisae, copio sitae sunt per concordiam, & ex eis factum est vnum animal huiusmodi diuersas partes, vt puta caput, manus, pedes, & huiusmodi. Et vbi est constitutum animal huiusmodi partes necessarias ad sui conservationem, id est animal saluatum est, & gnavit sibi sibi. Si autem defuit aliqua aliarum partium, non potuit saluari, nec remanet in sibi sibi per generationem. Sicut ergo Empedocleus posuit quod amicitia compositio multas partes, & constituitur ex eis vnum animal, ita & intellectus multa incopleta prius separata componit, & facit ex eis vnum intellectum, in qua copioe quaeque est veritas, quaeque falsitas. Veritas quidem, quae copioe ea, quae in re sunt vnum & copio sita, sicut est copio sita asymmetron, hoc est incommensurabile & diametrum, nam diametrum quadrati est incommensurabilis lateri. Falsitas autem copio est quae componit ea quae non sunt composita in rebus, sicut cum componit symmetrum diametrum, dicens quod diametrum quadrati est symmetrum, id est commensurabilis lateri.

Costa quadrati.

Symmetrum, & diametrum aliquando separatim & scorsum intellectus intelligit, & tunc sunt duo intelligibilia. Quando autem componit, fit vnum intelligibile, & simul intelligitur ab intellectu. Sed quia intellectus non semper copio sita ea quae sunt in praesenti, sed quae fuerunt vel erunt, ideo subiungit quod intellectus facit compositionem factorum, id est praeteritorum, & futurorum, & oportet quod intelligat iugem compositionem temporis praeteriti & futurum. Et sic copio sita, formans compositionem de praeterito vel de futuro. Et hoc sic verum probat, quia contingit copio sita nem de praeterito vel de futuro esse falsam, falsum autem semper in compositione est. Et naque falsum est, si non albo componatur ei quod est albo, vt si dicas, cygnus non est albus. Aut si albo componatur ei quod non est albo, vt si dicatur, quod coruus est albus. Et quia quaecumque contingit affirmare, contingit etiam negare, subiungit quod omnia praedicta posita sunt per diuisionem fieri. Potest enim intellectus omnia diuidere, & secundum praesens tempus, & secundum praeteritum, & secundum futurum, & vere & falso. Sic igitur patet, quod cum compositio non solum sit secundum praesens tempus, sed secundum praeteritum & futurum, verum autem & falsum consistit in compositione & diuisione oportet quod verum & falsum non solum sint in propositionibus de praesenti, puta quod Cleon est albus, sed etiam in illis de praeterito & futuro, puta quod Cleon erit, vel fuit albus. Considerandum est autem, quod compositio propositionis non est opus naturae, sed est opus rationis & intellectus. Et ideo subiungit quod illud quod facit vnum quodque intelligibile, componendo ex intelligibilibus propositiones; hoc est intellectus. Et quia verum & falsum consistit in compositione, ideo dicitur in 6. Metaphysic. quod verum & falsum non est in rebus, sed in mente. Deinde cum dicitur.

LECTIO XI.

Non igitur indivisibilem intellectu est in quibus non reperitur falsitas: in quibus autem reperitur falsitas & veritas, in ipsis demum compositio quadam est conceptum, quasi sicut unum, atque ut Empedocles dixit.

Pullulat amplius seges capitum ceruice carentium.

Deinde componi amore, sic etiam haec cum separata sint, componuntur, ut incommensurabile, & diameter. Sim autem praeteritorum vel futurorum, tempus insuper intelligens et componens semper enim falsas in compositione consistit: etenim si albo non albo dixerit, non albo compositum, porro autem licet etiam diuisionem omnia dicere, atamen non solum falsum est aut verum albo esse Cleonem, sed fuisse vel fore. quod autem unum quodque unum facit, id intellectus est.

Cum autem indivisibile bifariam dicatur, nihil prohibet quominus indivisibile intelligat, cum longitudinem intelligit (est enim actu indivisibilis) & in tempore indivisibilis, similiter enim

Cur patet, quod cum compositio non solum sit secundum praesens tempus, sed secundum praeteritum & futurum, verum autem & falsum consistit in compositione & diuisione oportet quod verum & falsum non solum sint in propositionibus de praesenti, puta quod Cleon est albus, sed etiam in illis de praeterito & futuro, puta quod Cleon erit, vel fuit albus. Considerandum est autem, quod compositio propositionis non est opus naturae, sed est opus rationis & intellectus. Et ideo subiungit quod illud quod facit vnum quodque intelligibile, componendo ex intelligibilibus propositiones; hoc est intellectus. Et quia verum & falsum consistit in compositione, ideo dicitur in 6. Metaphysic. quod verum & falsum non est in rebus, sed in mente. Deinde cum dicitur.

Determinat de vtriusque praedictarum operationum. Et primo de ea, quae est intelligentia in diuisibilitate. Secundo de ea quae est compositio & diuisio, ibi. Est autem dictio quidem. Tertio ponit quoddam quod est commune vtriusque: ibi. Idem autem est secundum actum. Prima pars diuiditur in tres, secundum quod indivisibile dicitur tripliciter, quod videlicet modis dicitur & vnum: cuius ratio ex diuisione est. Dicitur enim vno modo aliquid vnum cum continuitate. Vnde & illud quod est continuum, indivisibile dicitur, in quantum non est diuisum actus, licet sit diuisibile in potentia. Hoc est ergo quod dicitur, quod cum diuisibile dicatur dupliciter, scilicet actu, & potentia: nihil prohibet intellectum intelligere indivisibile, cum intelligit aliquid continuum, scilicet longitudinem, quae est indivisibilis actu, licet sit diuisibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indivisibili tempore, quia intelligit eam, vt indivisibile. Et hoc est contra opinionem Platonis in Primo positam, qui posuit in intelligentiam fieri, quasi per motum quendam continuum magnitudinis. Potest ergo intellectus intelligere magnitudinem dupliciter. Vno modo secundum quod est diuisibilis in potentia, & sic intelligit lineam numerando partem post partem, & sic intelligit eam in tempore. Alio modo secundum quod est indivisibilis in actu, & sic intelligit eam, vt vnum quid constans ex multis partibus, & sic intelligit eam simul. Et ideo subiungit, quod similiter tempus, & longitudo diuiditur, vel non diuiditur, intelligedo. Vnde non est dicere, quod intelligat secundum medium vtriusque, id est quod media pars intelligatur in medio temporis.

Tex. c. 5. & inde.

temporis. Hoc enim non esset, nisi linea divideretur in actu, sed est diuisibilis tantum in potentia. Si autem vtrunque dimidium lineae seorsum intelligat, tunc dividit lineam in actu, secundum intellectum. Vnde & tunc tempus simul dividitur, sicut & longitudo. Si autem intelligat lineam, sicut vnum quid constitutum ex duabus partibus, etiam intelliget in tempore non diuisibile, sed secundum aliquid, quod est in vtriusque partibus temporis, scilicet in instanti. Et si continetur consideratio per aliquod aliud tempus, non dividitur tempus, ut aliud intelligat in vna parte temporis, & aliud in aliud, sed idem in vtraque. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 24.

c Ponit alium modum diuisibilis. Nam dicitur alio modo vni quando habet speciem vnam, & si sit compositum ex partibus non continuis, sicut homo, aut domus, aut exercitus, & hinc respondet diuisibile secundum speciem. Et de hoc dicitur hic, quod illud quod est diuisibile non secundum quantitatem, sed secundum speciem, intelligit anima tempore diuisibili, & per diuisibile animae partem, non quod intellectus intelligens sit aliqua magnitudo, ut Plato posuit. Et licet illud quod est diuisibile specie habeat aliquam diuisiōnem in partibus, tamen illa diuisiō inteligit per accidens, non in quantum sunt diuisibilia, & ex parte eius quod intelligitur, & ex parte temporis, sed in quantum sunt in diuisibilia, quia in partibus diuisis etiam in actu, est aliquid in diuisibile scilicet ipsa species, quae intellectus diuisibiliter intelligit. Sed si intelligeret partes, ut diuisas, puta carnem per se, & os per se, & sic de aliis, tunc non intelligeret in tempore diuisibile. Vult autem Philosophus consequenter ostendere similitudinem huius modi ad primum modum. Sicut enim in hoc modo est aliquid diuisibile, scilicet species, quae facit omnes partes totius esse vnum, sic forte in continuis est aliquid inseparabile scilicet diuisibile, quod facit tempus esse vnum, & longitudinem vnam, siue hoc dicatur esse punctum in longitudine, & in instanti in tempore, siue ipsa species longitudinis, aut temporis. Sed in hoc differt, quod istud diuisibile est similiter in omni continuo & tempore, & longitudine, sed diuisibile quod est species, non est similiter in omnibus habitibus specie, quia quaedam componuntur ex partibus homogeneis, quaedam ex partibus heterogeneis, & ex his dissimiliter. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 25.

d Punctum autem, & omnis diuisio, & sic diuisibile, monstratur sicut priuatio. Et similis ratio in alijs est, ut quomodo malum cognoscit, aut nigrum. Contrario enim aliquo modo cognoscit. Oportet autem potentia esse cognoscens, & unum esse in ipso. si vero alicui causarum non inest contrarium, ipsa cognoscit seipsam, & actu est, & separabilis.

Tex. cō. 26.

e Est autem dictio quidem, aliquid de aliquo, sicut affirmatio, & vera, aut falsa, omnis. Intellectus autem non omnis, sed qui est ipse quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, verus est, & non aliquid de aliquo, sed sicut

ter partes temporis, & sic de alijs, & omne quod est sic diuisibile in potentia & actu ut punctum monstratur, id est manifestatur intellectui sicut priuatio, id est per priuationem continui & diuisibilis. Cuius ratio est, quia intellectus noster accipit a sensu, & ideo ea cadunt prius in apprehensione intellectus nostri, quae sunt sensibilia, & huiusmodi sunt magnitudinem habentia, vnde punctus, & unitas non diffinitur nisi negatiue. Et inde est etiam, quod omnia, quae transeunt hanc sensibilia nota nobis, non cognoscuntur a nobis, nisi per negationem, sicut de substantiis separatis cognoscimus, quod sunt materiales & incorporeae, & alia huiusmodi. Et similis ratio est in alijs, quae cognoscuntur per oppositum, ut quando cognoscit intellectus malum, aut nigrum, quae se habent ad sua opposita ut priuatiue, semper enim alterum contrarium est, ut imperfectum, & ut priuatio, respectu alterius. Et subiungit quasi respondens, quod intellectus cognoscit vtrunque istorum aliquo modo, suo contrario, scilicet malum per bonum, & nigrum per album. Oportet autem, quod intellectus noster, qui sic cognoscit vnum contrarium per alterum, sit in potentia cognoscens, & in ipso sit species vnius oppositi per quam aliud cognoscit, ita quod quandoque sit in ipso species albi, & quandoque species nigri, ut per vnum possit cognoscere alterum. Si autem est aliquid intellectus, cui non inest vnum contrarium, ad cognitionem alterius, tunc oportet quod talis intellectus cognoscit seipsum primo, & per seipsum cognoscit alia, & quod sit semper in actu, & sit penitus separabilis a materia, etiam secundum esse, ut ostensum est de intellectu Dei in 12. Metaph. Deinde cum dicitur.

g Quod porro non quantitate, sed specie diuisibile est, id in tempore in diuisibili, & in diuisibili anima intelligit, per accidens autem, & non quatenus illa diuisibilia sunt, quo intelligit in quo tempore, sed quatenus in diuisibilia, nam in his etiam inest aliquid diuisibile, sed forte non separabile, quod unum est tempus & magnitudinem efficit, & hoc peraeque in omni continuo reperitur, tum tempore, tum longitudine.

h Punctum autem, omni que diuisio, & quod ita diuisibile est, sicut priuatio cognoscitur, quae ratio similis est in ceteris, scilicet quae malum aut nigrum cognoscit, nam contrarium, quodammodo cognoscit. Oportet autem id quod cognoscit potentia esse, et inesse in ipso. Quod si causarum alicui nihil est contrarium, ipsa seipsam cognoscit, & actus est, & separabilis.

i Est autem dictio quidem aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio, est quae vera vel falsa omnis, & intellectus non omnis, sed qui est ipse quid est ipso, quid erat esse, & verus est, & non aliquid de aliquo, sed ut noster proprius verus est, an vero

k separabilis a materia, etiam secundum esse, ut ostensum est de intellectu Dei in 12. Metaph. Deinde cum dicitur.

e Determinat de secunda operatione intellectus, quae est compositio, & diuisio. Et dicit quod dictio, quae dicit intellectus aliquid de aliquo, sicut contingit in affirmatione, semper est aut vera, vel falsa. Sed intellectus non semper est verus, aut falsus, quia intellectus est incomplexorum, qui neque verus aut falsus est, quantum ad id quod intelligitur. Veritas enim & falsitas consistit in quadam adaequatione, vel comparatione vnius ad alterum, quae quidem est in compositione vel diuisione intellectus. Non autem in intelligibili incompleto. Sed licet ipsum intelligibile incompleto non sit neque verum, neque falsum, tamen intellectus intelligendo ipsum, verus est, in quantum adaequatur rei intellectae. Et ideo subdit, quod intellectus, qui est ipse quid est, secundum hoc quod aliquid erat esse, scilicet secundum quod intelligit quid est res, verus est semper, & non secundum quod intelligit aliquid de aliquo. Et huius rationem assignat, quia quod quidem est, est primum obiectum intellectus, vnde

Tex. cō. 27. & 28.

de seipso visus nunquam decipitur in proprio obiecto, ita neque intellectus in cognoscendo quod quid est. Nam intellectus nunquam decipitur in cognoscendo quid est homo. Sed sicut visus non semper verus est in iudicando de his, quae sunt adiuncta proprio obiecto, puta si album est homo, vel non, sic intellectus non semper est verus in componendo aliquid alicui. Sic enim se habent in intelligendo substantiae separate (si penitus sine materia) sicut cum nos intelligimus quod quid est, & ideo in eorum intellectu non contingit esse falsum. Sciendum tamen est, quod in cognoscendo quod quid est, contingit esse deceptionem per accidens, dupliciter ratione compositionis interuenientis. Vno modo, prout diffinitio vni rei est falsa ad aliam rem, sicut diffinitio circuli est falsa ad triangulum. Alio modo, prout partes diffinitionis non coherant sibi inuicem, & tunc diffinitio est falsa simpliciter, ut si aliquid ponat in diffinitione alicuius animalis in sensibile, vnde in illis, in quorum diffinitione nulla est compositio, non contingit esse deceptionem, sed oportet ea vel intelligere vere, vel nullo modo, ut dicitur in 9. Metaphysice. Deinde, cum dicitur.

Tex. cō. 27.

Tex. cō. 28.

Tex. cō. 29.

Lex. 13.

Tex. cō. 22.

LECTIO XII.

R Idetur autem sensibile ex te sensitiuo actu agens. Non enim patitur, neque alteratur. Vnde alia haec species motus. Motus enim in perfecti actus. Simpliciter autem actus, alter est, qui perfecti.

b Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, & intelligere. Cum autem delectabile, aut triste, ut affirmans aut negans, prosequitur, aut fugit. Et est delectari & tritari, agere sensitiua medietate, ad bonum aut malum in quantum talia, & fuga, & appetitus qui secundum actum hoc sunt. Et non est alterum, appetituum & fugitiuum, neque ab inuicem, neque a sensitiuo, sed esse alterum est.

c Quod scientia quae est secundum potentiam, est in vno & eodem tempore, sed vniuersaliter, neque est tempore prior, quia omnia quae sunt in actu, sunt ex ente in actu, & hoc supra expositum est.

LECTIO XII.

R Quam Philosophus determinauit de intellectu secundum se: hic determinat de intellectu per comparationem ad sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quales sit motus sensus. Secundo assimilat motum intellectus motui sensus. ibi. Sentire quidem igitur. Dicit ergo primo, quod sensibile videtur faciens in actu partem sensitiuum, ex eo quod erat in potentia. Non enim sic agit sensibile in sensum, sicut contrarium in suum contrarium, ut aliquid ab eo abiciat, transmutando & alterando ipsum, sed solum reuocatur eum de potentia in actum. Et hoc est quod subdit, quod sensitiuum, neque patitur, neque alteratur a sensibili, passione & alteratione proprie accepta, secundum scilicet quod est ex contrario in contrarium. Et quia motus, qui est in rebus corporeis, de quo determinatum est in Libro Physice, est de contrario in contrarium, manifestum est quod sentire, si dicitur motus, est alia species motus ab ea, de qua determinatum est in Libro Physice. Ille enim motus est actus existens in potentia, quia videlicet recedens ab vno contrario, quando mouetur, non attingit alterum contrarium, quod est terminus motus, sed est in potentia ad ipsum. Et quia omne quod est in potentia, in quantum

huiusmodi, est imperfectum, ideo ille motus est actus imperfecti. Sed iste motus est actus perfecti, est enim operatio. Sensus iam facti in actu, per suam speciem. Non enim sentire conuenit sensui, nisi in actu existenti, & ideo ille motus simpliciter est alter a motu Physico. Et huiusmodi motus dicitur proprie operatio, ut sentire, & intelligere, & velle. Et secundum hunc motum anima mouet seipsam, secundum Platonem, in quantum cognoscit, & amat seipsam. Deinde cum dicitur.

Sciencia autem quae actu est, idem est quod res. ea vero quae potentia est, in vno prior est tempore. Omnino vero ne tempore quidem, cuncta enim quae sunt, ex eo sunt quod actu existit.

LECTIO XII.

R Idetur autem sensibile ex eo quod est potentia sensitiuum actu efficere, non enim patitur nec alteratur. Quamobrem alia est haec motus species. motus enim, actus erat imperfecti, at vero qui simpliciter est actus, alius est, is scilicet qui perfecti est.

Sentire igitur simile est ipsi dicere solum, & intelligere, cum autem in quantum aut molestum indicauerit, non secus ac si affirmasset aut negasset prosequitur aut fugit. Atque est uoluptate aut dolore affici, operari sensitiua medietate ad bonum aut malum, quatenus talia sunt, & fuga demum, & appetitus qui actu est, hoc sunt, nec diuersa sunt appetituum & sensitiuum, neque inter se, neque a sensitiuo, sed eorum esse diuersum est.

prosequitur per appetituum, desiderat, aut fugit. Et dicitur signanter, aut affirmans aut negans, quia facere affirmationem & negationem, est proprium intellectus, ut supra dictum est. Sed sensus facit aliquid simile huic, quando apprehendit aliquid ut delectabile & triste. Et ut sciat quid sit delectari & tritari, subiungit quod delectari & tritari est agere sensitiua medietate, id est actio quaedam sensitiuae virtutis, quae dicitur medietas, in quantum sensus communis comparatur ad sensus proprios, ut quoddam medium, sicut centrum comparatur ad lineas terminatas ad ipsum. Non autem omnis actio sensitiuae partis est delectari & tritari, sed quae est respectu boni vel mali, in quantum huiusmodi. Nam bonum sensus, scilicet quod est ei conueniens, causa delectationem, malum autem quod est repugnans & nociuum, causa tristiciam. Et ex hoc quod est tritari vel delectari, sequuntur fuga & appetitus. id est desiderium, quae sunt secundum actum. Patet igitur quod motus sensibilibus in sensum procedit quasi triplici gradu. Nam primo apprehendit ipsum sensibile, ut conueniens vel nociuum. Secundo ex hoc sequitur delectatio & tristitia. Tertio autem sequitur desiderium vel fuga. Et quamuis appetitus, vel fugere vel sentire, sint diuersi actus, tamen principium eorum est idem subiecto, sed ratione differt. Et hoc est quod subiungit, quod appetituum & fugitiuum, id est pars animae quae fugit & desiderat, non sunt altera subiecto, neque ab inuicem, neque a parte sensitiua, sed esse aliud est, id est differunt ratione. Et hoc dicit contra Platonem, qui ponebat in alia parte corporis organum appetituum, & in alia organum sensitiuum. Deinde cum dicitur.

al. simp.

Tex. cō. 28.

Assimilat

Assimilat processum motus in intellectu, ad id quod dicitur...

Tex. c6. 30.

Tex. c6. 31.

Tex. c3.

Tex. c6. 33.

Tex. c6. 34.

Intellectiva aut anima phantasmata ut sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum, affirmat aut negat, & fugit aut prosequitur...

Ad diversos sensus comparat. Et hoc est quo differat anima, in quo differat dulce & calidum...

Lex. c. 14.

Dianoetica autem anima phantasmata veluti sensibilia sunt. Cum autem bonum aut malum affirmaverit vel negaverit, tunc fugit aut prosequitur...

Tex. c6. 35.

Tex. c6. 36.

Tex. c6. 37.

Tex. c6. 38.

Comparat cognitionem intellectus practici & speculativi, dicens, quod verum & falsum, id est vera & falsa cognitio intellectus...

Et omnino in actione, & quod sine actione est verum & falsum, in eodem genere est cum bono & malo...

L E C T I O X I I I .

L E C T I O X I I I .

Vnc recapitulum de anima dicta recapitulantes, dicamus iterum, quod omnia ea quae sunt, quodammodo est anima...

Quae de anima dicta sunt, in pauca conferamus, utrumque dicamus, animam esse quodammodo omnia ea quae sunt...

L E C T I O X I I I .

Postquam Philosophus determinavit de sensu & intellectu. Nunc per ea quae de utraque dicta sunt, ostendit quod de natura animae sit sciendum...

quod scientia & sensus que sunt in potentia ad sensibilia & scibilia, se habent ad scibilia & sensibilia, que sunt in potentia, scientia vero & sensus que sunt in actu, ordinantur in sensibilia & scibilia, que sunt in actu, sed tamen diuersimode. Nam sensus in actu, & scientia vel intellectus in actu, sunt scibilia & sensibilia in actu. Sed potentia anime sensitua, & id quod scire potest id est potentia intellectua, non est ipsum sensibile, vel scibile, sed est in potentia ad ipsa. Sensituum quidem ad sensibile, quod autem scire potest, ad scibile. Relinquitur igitur quod anima quodammodo sit omnia. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 39.

b Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidem igitur non sunt, non enim lapis in anima est, sed species. Quare anima sicut manus est. Manus enim organum organorum, & intellectus, species specierum, & sensus, species sensibilibus.

c Quoniam autem res nulla est prater magnitudines, sicut videtur sensibilibus, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & que abstractione dicuntur & quecumque sensibiliu habitus sunt & passionis. Et ob hoc nihil sentiens, nihil utique addiscet, neque intelliget. Sed cum speculetur, necesse simul phantasmata aliquid speculari. Phantasmata enim sicut sensibilia sunt praterquam quod sunt sine materia.

d Est autem phantasia alterum a dictione, & negatione. Complexio enim intellectuum est verum, aut falsum.

e Primi autem intellectus quod differunt vt non phantasmata sunt? An neque hi phantasmata, sed non sine phantasmatis.

Tex. cō. 40.

LECTIO XIII.
Voniā autē aīa sūm duas diffinita est potētias, quæ animalū est, & discretio quæ intelligētiae opus est, & sensus, & adhuc in mouēdo se cū dū locū motū de sensu quidē & intellectu determinata sint rāta. De mouēte autē quid forte sit anime, speculādū est vtrū vna quædam pars ipsius sit separabilis aut magnitudine, aut ratioe, aut omnia anima. Et si pars aliqua, vtrum propria quædam sit prater consuetas dici, & dictas, aut harum vna aliqua sit.

gularatur in actu, quod si uoluerit sibi aliquid phantasma. Phantasmata enim sunt similitudines sensibilibus. Sed in hoc differunt ab eis, quia sunt prater materiam. Nam sensus est susceptiuus specierum sine materia, vt supra dictum est. Phantasia autem est motus factus a sensu secundum actum. Patet autem ex hoc falsum esse quod Auicenna ponit, quod intellectus non indiget sensu, postquam acquisiuit scientiam. Manifestum est enim, quod postquam aliquis acquisiuit habitum scientie, necesse est ad hoc quod speculetur, quod utatur phantasmate, & propter hoc per lesionem organi impeditur visus scientie iam acquisitæ. Deinde cum dicitur.

Necesse est autem, vel ipsa esse, vel species, at ipsa quidem nequaquam, non enim lapis in anima est, sed species, itaque anima quasi manus est, nam manus instrumentum est instrumentorum, & intellectus quoque species specierum, & sensus species sensibilibus.

*** Quoniam autem nulla res, vt videtur, est prater sensibiles magnitudines, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, tum que in abstractione vocantur, tum quecumque sensibiliu habitus & passionis sunt, quamobrem si non sentiat, nihil discernere aut intelligere poterit, & cum speculetur, necesse est vna cum phantasmate speculari, phantasmata enim sicut sensibilia sunt, nisi quod sine materia sunt.**

Porro autem phantasia aliud est a dictione, & negatione, nam verum vel falsum connexio est mentis conceptum.

At vero primi conceptus quod differunt vt non phantasmata sunt an ne? & reliqua quidem phantasmata sunt, attamen non sine phantasmatis.

LECTIO XIII.

Voniā autem animalium anima duabus definita est potētias, tum ea que iudicat, (quod dicitur & sensus officium est) tum ea que mouet motu loci: de sensu quidē & intellectu tot exposita sint. De eo autem quod mouet, quid tandem sit anime, considerandum est. Vtrum vna quædam sit eius pars, aut magnitudine aut ratione separabilis, an tota anima: & si pars aliqua, utrum peculiaris quædam, prater eas que dici solent, & que dictæ sunt, an earum vna quædam.

LECTIO XIII.
Ostendit autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

¶ Proficitur autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

Secundo, cō. 122.

Structura verborum corū ambigua est itaque ex simpliciter sententia vertenda est.

a. l. aneque quidem.

Tex. cō. 42.

Leō. 20.

LECTIO XIII.

Ostendit autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

¶ Proficitur

Tex. cō. 41.

Structura verborum corū ambigua est itaque ex simpliciter sententia vertenda est.

Tex. cō. 42.

Leō. 20.

LECTIO XIII.

Ostendit autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

¶ Proficitur

¶ Proficitur autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

b Habet autem dubitationem, quomodo oportet partes anime dicere, & quot. Modo non quodam infinite videntur, & non solum quas dicunt quidam, determinantes ratiocinatuam, & irascibilem, & appetitiuam, hi autem rationem habentem, & irrationabilem.

c Secundum enim differentias per quas has separant, & alia videntur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus & nunc dictū est. Vegetatiua nimirum que & plantis inest, & omnibus uiuentibus, & sensitua, quam neque sicut irrationabilem, neque sicut rationem habentem ponet quis utique facile.

d Adhuc autem & phantastica, que secundum esse quidē ab omnibus altera est. Cui autē harū eadē vel altera sit, habet multā dubitationē, si aliquis ponat separatas partes anime.

e Adhuc autem & appetitiua que & ratione & potentia altera videtur utique esse ab omnibus, & inconueniens utique hanc sequeretur. In ratiocinatuam enim voluntas sit, & in irrationabili concupiscentia & ira. Si autem tertia in anima, in vnoquoque erit appetitus.

f Sed iam de quo nunc sermo instituitur agam' mouēs secundū locū

dicatur potentiarum debeat esse eadem vel altera, & precipue si aliquis ponat partes anime separatas subiecto, sicut aliqui ponebant. Terciam rationem ponit ibi.

¶ Dicens, quod vis etiam appetitiua videtur esse altera ratione & potentia, ab omnibus partibus anime. Et si secundum prædictam diuisionem, partes anime subiecto distinguantur in ratiocinabilem & irrationabilem, & inconueniens videtur sequeretur id est diuidere appetitiuam in duas partes subiecto differentes, & tamen hoc oportebit si quis dicat rationale & irrationabile partes anime subiecto distinguas, quædam appetitiua est in parte ratiocinabile, id est voluntas, quædam in parte irrationabili, scilicet irascibilis, & concupiscentia. Et quis distinguat partes anime tres subiecto distinctas, scilicet rationale, irrationabile, & irascibilem, sequetur quod in vnaquoque earum erit appetitus. In ratiocinabili enim ē voluntas, vt dictū est. Irascibili inest appetitus, & similiter concupiscentia. Erunt igitur tres appetitus in anima subiecto differentes, secundum prædictam diuisionem. Sed queritur quare in appetitu sensitua sunt duæ potētias appetitiuæ, scilicet irascibilis, & concupiscentia. In appetitu autem rationali est vnus appetitus tantum, scilicet voluntas. Et dicendum est quod potētia distinguuntur secundum rationes obiectorum, obiectum autem appetitiuæ est bonum apprehensum. Alio autem modo apprehendit bonum intellectus & sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secundum vniuersalem rationem boni, sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est vnus tantum. Appetitus autem qui sequitur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diuersam rationem boni apprehensum. Nam aliquid apprehensum per sensum, habet rationem boni appetibilis, in quantum est delectabile secundum sensum, & ad hoc bonum ordinatur concupiscentia. Aliquid autem habet rationem boni & appetibilis, in quantum perficitur delectabilibus, quasi habens facultatem ad libitum vtendi eis, & ad hoc ordinatur irascibilis, que est quasi propugnatrix concupiscentia. Et inde est quod animalia non irascuntur, neque pugnant, nisi propter delectabilia, id est propter cibos & venerea, vt dicitur in 6. de Historijs animalium. Et propter hoc omnes passionis irascibilis incipiunt a passionibus concupiscentia, & terminantur in eis. Ira enim a tristitia commouetur, & in delectatione finitur. Irati enim puniendo delectantur. Et propter hoc quidam dicunt quod obiectum irascibilis est arduum. Quod autem a quibusdam dicitur, quod irascibilis ordinatur ad fugam mali, nullam omnino habet rationem. Eadem enim est potentia contrariorum, sicut virtus albi & nigri, vnde bonum & malum non possunt diuersificare potentiam appetitiuam. Et propter hoc, sicut amor boni pertinet ad concupiscentiam, ira odium mali, vt dicit Philosophus in nono Ethicorum & spes de bono, & timor de malo pertinet ad irascibilem. Quartam rationem ponit ibi.

¶ Dicens, quod etiam illud de quo nunc querimus, scilicet quid sit mouens animal secundum locum, facit dubitationem circa prædictas diuisiones, quia non videtur sub eis contineri. S. Tho. sup Aia. G 2 Demoru

¶ Proficitur autem philosophus de terminantibus de partibus anime vegetatiua, sensitua, & intellectua. Nunc quarto determinat de parte anime motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda proficitur, ibi. **¶** Habet autem dubitationem. **¶** Dicit ergo primo, quod quia anima que est animalium, diffinita est etiam ab antiquis philosophis secundum duas potētias, id est secundum quod habet potētiam ad duo, quorum vnu est discretio, que fit per cognitionem, que quidē discretio opus est intellectui & sensitua: partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta de terminata, quanta in prioribus habitata sunt. Sed nunc speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid anime sit. Vtrū sit aliqua pars anime separabilis ab alijs, vel magnitudine. i. subiecto, ita quod habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potētias, sicut Platonici posuerunt, vel sit separabilis ab alijs anime partibus ratione tantū. Aut non sit pars anime, sed sit tota anima. Et dato quod sit aliqua pars anime, remanet considerandum vtrum sit quædam alia pars anime prater illas que consueuerunt dici, & prater eas que nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur.

Sed oritur statim questio, quomodo partes anime, quotque dicenda sint, modo enim quodam infinite videntur esse, nec ea solum quas nonnulli inquirunt distinguentes, ratiocinatuam, & irascibilem, alij autem ratione præditam & rationis expertem.

Nam pro differentijs, propter quas eas distinguam, etiam alie videntur esse partes, his magis distantes, de quibus nunc quoque diximus, nutritiua scilicet, que & plantis & cunctis inest animalibus, & sensitua, quam neque vt rationis expertem, neque vt rationem habentem quisquam facile statuat.

Phantasticaque item que ipso quidem esse ab omnibus diuersa est, a qua nam autem harum diuersa aut eadem sit, magna questio est, si quis separatas partes anime statuat.

Appetitiuaque item, que & ratione & potentia diuersa ab omnibus esse videatur, & certe absurdum est eam diuelli, nam & in ratione prædico voluntas sit, & in ratione carente concupiscentia & ira. Quod si anima tria est, in vno quoque erit appetitus.

Tam vero de quo nunc instituta est disputatio, quid est quod loco mouet

dicatur potentiarum debeat esse eadem vel altera, & precipue si aliquis ponat partes anime separatas subiecto, sicut aliqui ponebant. Terciam rationem ponit ibi.

¶ Dicens, quod vis etiam appetitiua videtur esse altera ratione & potentia, ab omnibus partibus anime. Et si secundum prædictam diuisionem, partes anime subiecto distinguantur in ratiocinabilem & irrationabilem, & inconueniens videtur sequeretur id est diuidere appetitiuam in duas partes subiecto differentes, & tamen hoc oportebit si quis dicat rationale & irrationabile partes anime subiecto distinguas, quædam appetitiua est in parte ratiocinabile, id est voluntas, quædam in parte irrationabili, scilicet irascibilis, & concupiscentia. Et quis distinguat partes anime tres subiecto distinctas, scilicet rationale, irrationabile, & irascibilem, sequetur quod in vnaquoque earum erit appetitus. In ratiocinabili enim ē voluntas, vt dictū est. Irascibili inest appetitus, & similiter concupiscentia. Erunt igitur tres appetitus in anima subiecto differentes, secundum prædictam diuisionem. Sed queritur quare in appetitu sensitua sunt duæ potētias appetitiuæ, scilicet irascibilis, & concupiscentia. In appetitu autem rationali est vnus appetitus tantum, scilicet voluntas. Et dicendum est quod potētia distinguuntur secundum rationes obiectorum, obiectum autem appetitiuæ est bonum apprehensum. Alio autem modo apprehendit bonum intellectus & sensus. Nam intellectus apprehendit bonum secundum vniuersalem rationem boni, sensus autem apprehendit sub determinata ratione boni. Et ideo appetitus qui sequitur apprehensionem intellectus, est vnus tantum. Appetitus autem qui sequitur apprehensionem sensus, distinguuntur secundum diuersam rationem boni apprehensum. Nam aliquid apprehensum per sensum, habet rationem boni appetibilis, in quantum est delectabile secundum sensum, & ad hoc bonum ordinatur concupiscentia. Aliquid autem habet rationem boni & appetibilis, in quantum perficitur delectabilibus, quasi habens facultatem ad libitum vtendi eis, & ad hoc ordinatur irascibilis, que est quasi propugnatrix concupiscentia. Et inde est quod animalia non irascuntur, neque pugnant, nisi propter delectabilia, id est propter cibos & venerea, vt dicitur in 6. de Historijs animalium. Et propter hoc omnes passionis irascibilis incipiunt a passionibus concupiscentia, & terminantur in eis. Ira enim a tristitia commouetur, & in delectatione finitur. Irati enim puniendo delectantur. Et propter hoc quidam dicunt quod obiectum irascibilis est arduum. Quod autem a quibusdam dicitur, quod irascibilis ordinatur ad fugam mali, nullam omnino habet rationem. Eadem enim est potentia contrariorum, sicut virtus albi & nigri, vnde bonum & malum non possunt diuersificare potentiam appetitiuam. Et propter hoc, sicut amor boni pertinet ad concupiscentiam, ira odium mali, vt dicit Philosophus in nono Ethicorum & spes de bono, & timor de malo pertinet ad irascibilem. Quartam rationem ponit ibi.

S. Tho. sup Aia. G 2 Demoru

De motu autem augmenti & decrementi qui est communis omnibus viventibus, manifestum est quod habet principium commune omnibus viventibus, secundum generatiam & vegetatiam. Quaedam autem alia mutationes animalium sunt, sicut respiratio, & exspiratio, somnus & vigilia, de quibus posterius determinandum est, quid causet ea. Habent enim multam dubitationem, & propter hoc specialem exigunt tractatum. Deinde cum dicitur...

Tex. 65. 44.

g ¶ Procedit disputatio ad inquirendum quid sit principium motus secundum locum in animalibus. Et primo ostendit, quod non sit vegetativa potentia. Secundo, quod nec sensitiva. Tertio, quod nec intellectiva, ibi. ¶ At vero neque ratiocinatio. Quarto, quod nec appetitua, ibi. ¶ At vero neque appetitus. Dicit ergo primo, quod considerandum nunc est, quid sit movens animal secundum locum motu processivo. Et quod non sit potentia vegetativa, ostendit duabus rationibus, quarum prima talis est. Semp motus processivus secundum locum, est propter aliquid imaginatum, & desideratum. Non enim animal movetur, nisi appetens aut fugiens aliquid, nisi forte per violentiam. Sed phantasia & appetitus non competit parti vegetativae. Ergo pars vegetativa non est principium motus localis processivi. Secundum rationem ponit ibi.

Tex. 65. 45.

h ¶ Quae talis est. Pars vegetativa est etiam in plantis. Si igitur pars vegetativa esset principium motus localis processivi, sequeretur quod plantae essent motu sui ipsarum secundum hunc motum, & haberent partes organicas convenientes huic motui, quod patet esse falsum. Non ergo pars vegetativa est principium motus localis processivi in animalibus. Deinde cum dicitur...

Tex. 65. 46.

i ¶ Ostendit, quod neque etiam sensus est principium talis motus, tali ratione. Sensus enim est omnibus animalibus, si ergo sensus esset principium praedicti motus, sequeretur quod omne animal hoc modo moveretur. Quod patet esse falsum, quia multa sunt haec haec sensum, quae tamen manent semper in eodem loco, & sunt immobilia per se, id est quando viuunt. Et quia posset aliquis credere quod hoc non est propter hoc quod deficit eis principium motuum, sed quia deficit eis instrumenta apta ad motum, ideo ad removendum hoc, subiungit quod natura nihil facit frustra, neque deficit in necessariis, nisi in animalibus orbatis & imperfectis, sicut sunt animalia monstruosa, quae quidem monstris animalibus accidunt, praeter intentionem naturae, ex corruptione alicuius principii in semine. Sed animalia immobilia sunt perfecta in sua specie, & non sunt orbata quasi mon-

animal, est. Motum enim secundum augmentum & decrementum, id quod omnibus inest, videtur utrique movere, generativum & vegetativum. De respiracione autem, & exspiracione, & somno, & vigilia posterius perspicendum. Habent enim dubitationem multam haec quaeque.

g Sed de motu secundum locum, quid sit movens animal secundum processum motum, considerandum. Quod igitur non vegetativa potentia, manifestum. Semper enim propter aliquid, motus hic, & aut cum phantasia, aut appetitu est. Nihil enim non appetens, aut fugiens, movetur, nisi violentia.

h Amplius, & plantae utique motus essent, & utique haberent aliquam partem organicam ad motum hunc.

i Similiter autem neque sensitivum. Multa enim sunt animalium, quae sensum quidem habent, manentia autem & immobilia sunt per se. Si igitur natura nihil facit frustra neque deficit in necessariis nisi in orbatis, & imperfectis, huiusmodi autem animalia perfecta & non orbata sunt, signum autem est, quia generativa sunt, & augmentum habent, & decrementum, quare & haberent utique partes organicas processivae.

k At vero neque ratiocinativa potentia, & vocatus intellectus, est movens. Speculativus enim nihil agendum contemplantur, neque de fugiendo & persequendo quidquam dicit, aut motus semper aut fugientis aliquid, aut persequentis est. Neque vero cum aliquid eiusmodi considerat, iam iubet vel persequi vel fugere, Verbi causa: saepe intelligit aliquid formidolosum & incundum, nec iubet timere, coramem movetur, sin incundum, pars aliqua alia.

ris. Et de hoc consequenter dicit, quod neque intellectus est movens, talis ratione. Intellectus est speculativus, id est speculativae consideratur, & aliquid huiusmodi id est aliquid agibile, nondum precepit profectui vel fugere, sicut cum multoties intelligimus terribile aliquid, vel delectabile. Sed intellectus non iubet timere, vel desiderare, sed aliquando movetur cor ad timendum, absque imperio intellectus. Et si iterum delectabile movetur appetitum, erit aliqua alia pars, quae movetur. Et hoc dicit propter opinionem Platonis, qui posuit partes animae esse subiecto distinctas, ita quod irascibilis, cuius est timere sit in corde, & concupiscibilis, sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est, quod intellectus speculativae considerando aliquid agibile, non movetur, ex quo patet, quod intellectus speculativus nullo modo movetur aliquid. Deinde cum dicitur...

strae, cuius signum est, quia generant sibi simile, & habent debet augmentum & decrementum, quod non est in animalibus orbatis, ergo & in huiusmodi animalibus natura nihil facit frustra, neque deficit in necessariis. Unde sequitur quod si haberent principium motus, quod haberent partes organicas dispositas ad motum processivum. Alias principium motuum esset in eis superfluum, & necessaria ad executionem potentiae motuque eis deficerent. Ex hoc autem accipere possumus, quod cuiusque inest aliquid principium vite, insunt ei organa convenientia illi principio, & quod partes corporis sunt propter partes animae. Deinde cum dicitur...

Verum de motu loci quid sit quod movet animal motu incensus, considerandum est. Constat igitur non esse nutritivam potentiam, semper enim alicuius gratia motus hic est, atque vel cum phantasia, vel cum appetitu, nihil enim nisi appetat vel fugiat, movetur, nisi vi.

Præterea etiam plantis hic inesse motus, ac partem aliquam organicam ad hunc motum habere.

Pari quoque modo nec sensitivum, extant enim pleraque animalia, quae sensum quidem habent, atamen stabilia ac immobilia perpetuo sunt. Quod si natura neque facit frustra quidquam, nec aliquid necessarium praetermittit, nisi in multis & imperfectis, ac eiusmodi animalia perfecta & non mutila sunt, argumento quod generandi vim habeant & statum & diminutionem, sane etiam organicas inesse partes haberent.

Quin ne intellectivum quidem est qui vocatur intellectus est is qui movetur. Contemplativus enim nihil agendum contemplantur, neque de fugiendo & persequendo quidquam dicit, aut motus semper aut fugientis aliquid, aut persequentis est. Neque vero cum aliquid eiusmodi considerat, iam iubet vel persequi vel fugere, Verbi causa: saepe intelligit aliquid formidolosum & incundum, nec iubet timere, coramem movetur, sin incundum, pars aliqua alia.

ris. Et de hoc consequenter dicit, quod neque intellectus est movens, talis ratione. Intellectus est speculativus, id est speculativae consideratur, & aliquid huiusmodi id est aliquid agibile, nondum precepit profectui vel fugere, sicut cum multoties intelligimus terribile aliquid, vel delectabile. Sed intellectus non iubet timere, vel desiderare, sed aliquando movetur cor ad timendum, absque imperio intellectus. Et si iterum delectabile movetur appetitum, erit aliqua alia pars, quae movetur. Et hoc dicit propter opinionem Platonis, qui posuit partes animae esse subiecto distinctas, ita quod irascibilis, cuius est timere sit in corde, & concupiscibilis, sit in aliqua alia parte corporis, puta in hepate. Sic igitur manifestum est, quod intellectus speculativae considerando aliquid agibile, non movetur, ex quo patet, quod intellectus speculativus nullo modo movetur aliquid. Deinde cum dicitur...

¶ Probat

i ¶ Probat, quod nec etiam intellectus practicus movetur, dicens quod nec etiam intellectus practicus praecipiente, quod contingit cum intelligentia dicit aliquid fugiendum aut prosequendum, non propter hoc homo movetur, sed agit secundum concupiscentiam, sicut patet de incontinentibus, qui habent rationem rectam, sed non inhaerent rationi recte, vnde videtur quod intellectus non movetur. Probat autem idem ex medicis, qui habentes scientiam medicativam & non sanantur, quia non faciunt ea in seipsis quae praecipit ars eius. Ex quo videtur quod agere secundum scientiam non sit scientiae practicae, sed alicuius alterius. Deinde cum dicitur...

Tex. 65. 47.

Amplius & praecipiente intellectu & intelligentia fugere aliquid aut persequi, non movetur, sed secundum concupiscentiam agit, ut incontinentes. Et totaliter videmus, quod habes medicativam, non sanat, tamquam alterius proprium sit agere secundum scientiam, sed non scientie.

Tex. 65. 48.

At vero neque appetitus huiusmodi motus dominus est. Abstinentes enim appetentes & concupiscentes, non operantur ea quorum appetitum habent, sed consequuntur intellectum.

Cap.

LECTIO XV.

Cap.

Ostendam quod philosophus pro cessit disputatio ad inquirendum quid sit principium motus localis in animalibus, hic determinat veritatem. Et primo ostendit in vniuersali quid sit principium motus. Secundo quomodo hoc principium diuersimode diuersis reperitur, ibi. ¶ Omnia quidem igitur. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quod sit principium motus in animalibus. Secundo docet ordinem quomodo motus iste completur, quantum ad motores & mobilia, ibi. ¶ Specie quidem igitur. ¶ Circa primum tria facit. Primo ponit esse duo principia motus. Secundo reuocit ea in vnum, ibi. ¶ Intellectus autem. ¶ Tertio soluit obiectionem superius positam, ibi. ¶ Quoniam autem. ¶ Dicit ergo primo, quod consideratis his quae praedicta sunt, cum manifestum sit quod vegetativa pars non sit movens, & similiter neque sensus, cum non omnia in quibus haec sunt moueri inueniantur, ut patet ex dictis, videntur duo haec esse mouentia scilicet appetitus & intellectus, ita tamen quod sub intellectu phantasia comprehendatur, quae habet aliquid simile intellectui, in quantum movetur ad absentiam sensibilium sicut intellectus,

Tex. 65. 49.

Idetur autem duo haec mouentia, aut appetitus aut intellectus, si aliquis phantasia posuerit, sicut intellectum quendam. Multa enim praeter scientiam, sequuntur phantasia. Et in alijs animalibus, non intellectum neque ratio est, sed phantasia. Vtraque haec ergo motiva sunt secundum locum, intellectus & appetitus.

Tex. 65. 50.

Intellectus autem qui propter aliquid ratiocinatur, & qui practicus est, differt autem a speculativo secundum finem. Et appetitus propter aliquid omnis est. Cuius enim appetitus, hoc principium practici intellectus. Vltimum autem principium actionis est. Quare rationabiliter haec duo videntur mouentia. appetitus & ratio practica. Appetibile enim mouet, & propter hoc ratio mouet, quia principium eius est appetibile. Et phantasia autem cum moueat, non mouet sine appetitu. Vnum igitur est mouens, nempe id quod appetimus. Si enim duo, intellectus & appetitus mouerent, secundum commune utique aliquam speciem mouerent. Nunc autem intellectus non videtur mouens sine appetitu. Voluntas enim appetitus est. Cum autem secundum rationem mouetur, & secundum voluntatem mouetur. Appetitus autem mouet praeter rationem. Concupiscentia enim appetitus quidam est.

Supra

65. 46.

quia haec etiam est principium motus. Multi enim homines praetermissa scientia intellectus, sequuntur in suis motibus phantasia, sicut illi qui non secundum rationem agunt, sed impetu mouentur ad aliquid agendum. Et in alijs animalibus manifestum est, quod nunquam intellectus est, neque ratio, quae mouere possit, sed solum phantasia. In hominibus vero est phantasia & intellectus. Sic ergo manifestum est quod utraque haec mouent, scilicet intellectum comprehendens sub se phantasia, & appetitum. Deinde cum dicitur...

Præterea quamuis intellectus iubeat moueatque diuina fugere aliquid aut persequi, non movetur, sed ex cupiditate agit, quemadmodum incontinentes, denique videmus eum, qui mendandi scientiam tenet, non mereri, utpote cum aliud quidpiam sit quod habeat potestatem agendi ex scientia, & non scientia.

Neque vero potest appetitum esse huius motus potestas, nam continentes quamuis appetant & cupiant, non tamen ea agunt quae appetunt sed parent intellectui.

LECTIO XV.

Cap.

Idetur igitur duo haec mouere, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasia statuatur vel intellectum quendam, in multis enim posita scientia sequimur phantasias, & quidem in ceteris animalibus, nec intellectus inest, neque ratio, sed phantasia. Ambobus igitur haec motiva sunt motu loci, intellectus & appetitus.

Intellectus (inquam) qui alicuius gratia ratiocinatur, & actiuus, differt autem a contemplativo fine. Appetitus etiam omnis, alicuius est gratia, cuius enim est appetitus, id principium est actiuum intellectus, at quod vltimum est, principium est actionis. Quamobrem merito haec duo videntur esse ea quae moueant, appetitus & diuina actiua, nam appetibile mouet, & propter haec diuina mouet, quia principium eius est appetibile. Quinetiam cum phantasia mouet, non sine appetitu mouet unum igitur quidpiam est quod mouet primo, videlicet appetituum, nam si duo, intellectus nimirum & appetitus mouerent, communi aliqua specie mouerent, nunc autem intellectus non videtur sine appetitu mouere, Nam voluntas appetitus est, cum autem ratio mouetur, voluntate etiam mouetur, appetitus autem sine ratione mouet, cupiditas enim appetitus est quidam.

Vnde rationabiliter dictum est, quod haec duo sunt mouentia, scilicet appetitus, & intellectus practicus, quia enim ipsum appetibile quod est primum consideratum ab intellectu practico, mouetur, propter hoc dicitur intellectus practicus mouere, quia. eius. ¶ Tho. sup. Aia. ¶ G 3 principium,

principium quod est appetibile, mouet. Et quod dicitur de intellectu, intelligendum est etiam de phantasia, quia cum phantasia mouet, non mouet sine appetitu. Non enim mouet, nisi in quantum representat appetibile, sicut nec intellectus. Sic igitur apparet, quod vnum est mouens, scilicet appetibile, hoc enim appetitum mouet, & est principium intellectus, quia duo nebanur mouentia. Et hoc rationabile est quod hęc duo mouentia reducuntur in vnum quod est appetibile, quia si ponatur hæc duo intellectus & appetitus esse mouentia, respectu eiusdem motus, cum vnus effectus sit vna causa propria, necesse est quod moueant hæc duo secundum aliquam communem speciem. Non est autem dicendum quod appetitus moueat sub specie intellectus, sed magis econuerso, quia intellectus non inuenitur moueri sine appetitu, quia voluntas secundum quam mouet intellectus, est, quidam appetitus. Et ratio huius assignat in 9. Mera physicorum quia cum ratio scientie practice se habeat ad opposita, non mouet, nisi determinetur ad vnum, per appetitum. Sed appetitus mouet sine ratione, sicut patet ex his quæ ex concupiscentia mouentur. Concupiscentia enim est appetitus quidam. Explicat autem magis de concupiscentia, quæ de ira, quia ira habet aliquod rationis, non autem concupiscentia, vt probat Philosophus in 7. Ethic. Et sic patet quod mouentia reducuntur ad vnum, quod est appetibile. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 51.

Tex. cō. 52.

Tex. cō. 53.

Tex. cō. 106

Tex. cō. 54.

Cap. 9.

c Intellectus quidem igitur ois, rectus est. Appetitus autem & phantasia, recta & non recta. Vn semper quidem mouet appetibile. Sed hoc est bonum, aut apparet bonum. Non ois autem, sed agibile bonum. Agibile autem est cōtingens & aliter se habere. Quod igitur huiusmodi potentia mouet animam quæ vocatur appetitus, manifestabile. **d** Diuidentibus autem a se partes, si secundum potetias diuidat & separaret valde multæ sunt, vegetatiuū, sensitiuū, intellectiū, cōsiliatiū, adhuc appetitiū. Hęc enim plus differunt abinuicem, quam concupiscibile & irascibile.

e Quia autem appetitus hnt cōtrarij adinuicem, hoc autem accidit, cum rō & cōcupiscentia cōtraria fuerint. Fit autem in ipsis temporis sensum habentibus. Intellectus enim per se futurū retrahere iubet. Cōcupiscentia autem per ipsum iā. Vt n. q. iā. delectabile, & simpliciter delectabile & bonum simpliciter: propterea quod non vt futurū. **f** Specie quidem igitur vnū erit mouens appetibile aut appetitiuū. Primo autem omnium appetibile. Hoc enim mouet, & non mouetur, eo quod sit intellectum aut imaginatum. Numero autem plura mouentia.

g Quia autem tria sunt, vnū quidem mouens: secundū autem quo mouet, & tertiu quod mouet. Mouens autem duplex, aliud quidem immobile, aliud autem, quod mouet & mouetur. Est autem immobile, agibile bonum, mouens autem & quod mouetur, appetitiuū. Mouetur enim in quod appetit secundum quod appetit,

re in actionibus & motibus nostris erramus. Et dicit, quod omnis intellectus est rectus, quod intelligendum est de intellectu principiorum. Non enim erramus circa prima principia in operabilibus, cuiusmodi sunt: Nulli nocendum esse, non esse aliquid iniuste agendum, & similia: sicut nec erramus circa prima principia in speculatiuis. In his autem quæ sunt post principia, si quidem recte consideramus, procedit ex rectitudine quæ est circa prima principia. Si autem a rectitudine deuiamus, procedit ex errore qui accidit in ratiocinando. Sed appetitus & phantasia, qui etiam mouent, sunt & cum rectitudine, & sine rectitudine. Et ideo in actionibus nostris contingit deficere a rectitudine secundum quod deficiamus ab intellectu & ratione. Vnde patet ex prædictis, quod appetibile semper mouet. Hoc autem appetibile, est autem vere bonum, quando perficitur in iudicio intellectus recti, aut appetens bonum, quando declinat a iudicio intellectus recti, propter appetitum vel phantasia. Non autem omne bonum est appetibile & mouens, sed bonum agibile, quod est bonum applicatum ad operationem, & hoc contingit aliter se habere, sicut omnia quæ nostræ actioni subduntur. Vnde bonum vnum, & necessarium in sua vniuersalitate consistens, non mouet. Manifestum est igitur quod potentia animæ quæ dicitur appetitus, sit mouens. Deinde cum dicit.

d Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motuarum, dicens, quod diuidentibus partes animæ in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animæ abinuicem separatas multo plures fient, quam ipsi ponant, scilicet vegetatiuū, sensitiuū, intellectiū, concupiscibilem, & appetitiuū. Distinguit autem consiliatiū ab appetitiuū, sicut & in 6. Ethicorum, distinguuntur ratiocinatio quod est contingentiū, a scientifico, quod est necessarium, & ea ratione quæ ibi tangitur. Hęc autem partes animæ plus differunt abinuicem, quam concupiscibile & irascibile, quæ comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicit.

Ac intellectus quidem omnis rectus est, appetitus autem & phantasia, & recta & non recta, itaque fit vt semper quidem appetibile moueat, id vero est vel bonum, vel apparet bonum, non omne tamen, sed agendum bonum: agendum autem bonum est, quod potest etiam aliter se habere. Eiusmodi igitur anima potentiam, quæ vocatur appetitus, mouere potest.

Ex eorum autem sententia qui partes animæ diuidunt, si eas per potentias diuidat ac separant, permulta eadunt, nutritiua, sensitiua, intellectiua, deliberatiua, atque etiam appetitiua, hæc enim plus inter se differunt, quam concupiscentia & irascitua.

Sed quia appetitiones. immo sibi contrariae sunt, quod tunc accidit, cum ratio & cupiditas contrariae fuerint, fit autem in his quæ temporis sensum habentibus, nam intellectus propter futurū reluctari iubet, cupiditas vero propter id quod iam est, videtur enim quod iam iucundum est, etiam simpliciter esse iucundum, & bonum simpliciter, propterea quod non videtur futurum.

Utrique vnum specie fuerit quod mouet, videlicet appetitiuum quatenus appetitiuum, primum autem omnium appetibile, hoc enim mouet & non mouetur, quod intellectu aut phantasia apprehensum sit) numero autem plura sunt ea quæ mouent.

Sed cū tria sint, vnū quod mouet, secundū quo mouet, tertiu quod mouetur, atque id quod mouet duplex sit, partim immobile, partim quod mouet & mouetur, est autem immobile quidem, bonum agendum, quod vero mouet & mouetur, appetitiuum (mouetur enim quod appetit, quatenus appetit, ac appetitus mo-

cupiendū pp ipsum iā. propter illud quod in presenti est. Videtur enim quod in presenti est delectabile, esse simpliciter delectabile, & bonum, ex eo quod non consideratur vt futurū. Deinde cum dicit.

ostendit ordinem motus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo mouentia sunt vnum, & quomodo plura. Secundo quomodo ordinantur adinuicem, ibi. Quoniam autem tria sunt. Tertio summarie determinat de vnoquoque eorum quædam, quæ ad motum requiruntur, ibi. Nunc autem, dicit ergo primo, quod si mouentia considerantur formaliter, & secundum speciem, vnum erit mouens, scilicet appetibile vel appetitiuum, quia inter omnia primum mouens est appetibile, hic enim est mouens non motum, in quantum est imaginatum vel intellectum. Manifestum est enim, quod secunda mouentia non mouentur, nisi in quantum participant primum. Vnde omnia conueniunt in specie primi mouentis. Quamuis autem omnia conueniant in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura.

Assignat ordinem motus, & dicit quod tria sunt quæ inueniuntur in motu. Vnum quod est mouens, & aliud est organum quo mouens mouet, & tertium est quod mouetur. Mouens autem est duplex, vnum quidem immobile, & aliud quod est mouens motum. In motu igitur animalis, mouens quod

Tex. cō. 55.

Tex. cō. 56.

Tex. cō. 57.

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitum, prout est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motu, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, in quantum appetit mouetur, & ipsum appetit mouet, est quidam actus vel motus, prout motus est actus per se, prout dicitur de operatione sensus & intellectus. Quod autem mouetur, est animal.

Organum autem quo appetitus mouet, est aliquid quod corporeum, scilicet quod est primum organum motus, & ideo de huiusmodi organo considerandum est in operationibus communibus animæ & corporis. De terminat. n. de hoc in Libro de Causa motus animalium. In hoc n. libro intendit determinare de anima finem. Deinde cum dicit. **h** Summarie dicitur de organo motus localis, & dicit in summa, quod primum motus organice oportet tale esse, vt in eodē sit principium & finis motus, sicut in quadam circulatione, in qua est gibbosum & concauum quorū vnum est quasi finis, & aliud quasi principium. Nam concauum est sicut finis, gibbosum autem videtur esse sicut principium motus. Secundum concauitatem enim cōtrahitur in seipso, & gibbositatem vero attingit eius dilatatio, prout ab ipso fit principium motus & pulsus. Et quia in ipso est principium motus & finis, principium autem motus oportet esse immobile in vnoquoque motu, sicut cum mouetur manus, quiescit brachium, & cum mouetur brachium quiescit humerus, & sic omnis motus ab aliquo immobili procedit, oportet quod in ipso organo motus quod est cor, sit aliquid quiescens, in quantum est principium motus, & aliud quod mouetur, in quantum motus terminatur ad ipsum. Et hæc duo in ipso quiescens & motum sunt diuersa ratione, licet subiecto & magnitudine sint abinuicem inseparabilia. Et quod oportet ibi esse principium motus, & finis, & per consequens quiescens & mobile, manifestum est ex hoc quod omnis motus animalis cōponitur ex pulsu & tractu. In pulsu autem id quod est mouens, est tantum principium motus, quia pellens elogat a se id quod pellitur. Sed in tractu, id quod mouet est terminus motus, quia trahens ad se mouet id quod trahitur. Et propter hoc oportet quod primum organum motus localis in animali, sit & vt principium motus, & vt terminus. Et ideo oportet quod in eo sit aliquid manens, & tamen quod hinc incipiat motus, sicut apparet in motu circulari. Nam corpus quod circulariter mouetur pp immobilitatem ceteri, & polorum, non mutat totaliter locū nisi forte ratione, sed finitotum manet in eodē loco & in subiectum, partes autem variant locum subiecto, & non ratione tantum, sic est in omni motu cordis. Nā cor in eadē parte corporis confixum manet, sed mouetur secundum dilationem & contractionem, vt causet motum pulsus & tractus, & sic quodammodo est mobile, & quodammodo quiescens.

LECTIO XVI.

Mino igitur sicut prædictum est, in quantum appetitum animal, sic sui ipsius motiuum est. Appetituum autem non sine phantasia. Phantasia autem omnis aut rationalis aut sensibilis est. Hęc igitur & alia animalia participant. **b** Considerandum autem & de imperfectis, quid mouens est, quibus sensus tactus solū inest. Vt rō contingat phantasia & concupiscentia inesse his, an non. Videtur enim lætitia & tristitia inesse. Si autem hæc, & concupiscentiam necesse. Phantasia autem quomodo vtique inerit? An sicut mouentur indeterminate, & hæc in sunt quidē, indeterminate autem insunt. **c** Sensibilis igitur phantasia, sicut dicitur est, & in aliis animalibus

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitum, prout est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motu, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, in quantum appetit mouetur, & ipsum appetit mouet, est quidam actus vel motus, prout motus est actus per se, prout dicitur de operatione sensus & intellectus. Quod autem mouetur, est animal. Organum autem quo appetitus mouet, est aliquid quod corporeum, scilicet quod est primum organum motus, & ideo de huiusmodi organo considerandum est in operationibus communibus animæ & corporis. De terminat. n. de hoc in Libro de Causa motus animalium. In hoc n. libro intendit determinare de anima finem. Deinde cum dicit. Summarie dicitur de organo motus localis, & dicit in summa, quod primum motus organice oportet tale esse, vt in eodē sit principium & finis motus, sicut in quadam circulatione, in qua est gibbosum & concauum quorū vnum est quasi finis, & aliud quasi principium. Nam concauum est sicut finis, gibbosum autem videtur esse sicut principium motus. Secundum concauitatem enim cōtrahitur in seipso, & gibbositatem vero attingit eius dilatatio, prout ab ipso fit principium motus & pulsus. Et quia in ipso est principium motus & finis, principium autem motus oportet esse immobile in vnoquoque motu, sicut cum mouetur manus, quiescit brachium, & cum mouetur brachium quiescit humerus, & sic omnis motus ab aliquo immobili procedit, oportet quod in ipso organo motus quod est cor, sit aliquid quiescens, in quantum est principium motus, & aliud quod mouetur, in quantum motus terminatur ad ipsum. Et hæc duo in ipso quiescens & motum sunt diuersa ratione, licet subiecto & magnitudine sint abinuicem inseparabilia. Et quod oportet ibi esse principium motus, & finis, & per consequens quiescens & mobile, manifestum est ex hoc quod omnis motus animalis cōponitur ex pulsu & tractu. In pulsu autem id quod est mouens, est tantum principium motus, quia pellens elogat a se id quod pellitur. Sed in tractu, id quod mouet est terminus motus, quia trahens ad se mouet id quod trahitur. Et propter hoc oportet quod primum organum motus localis in animali, sit & vt principium motus, & vt terminus. Et ideo oportet quod in eo sit aliquid manens, & tamen quod hinc incipiat motus, sicut apparet in motu circulari. Nam corpus quod circulariter mouetur pp immobilitatem ceteri, & polorum, non mutat totaliter locū nisi forte ratione, sed finitotum manet in eodē loco & in subiectum, partes autem variant locum subiecto, & non ratione tantum, sic est in omni motu cordis. Nā cor in eadē parte corporis confixum manet, sed mouetur secundum dilationem & contractionem, vt causet motum pulsus & tractus, & sic quodammodo est mobile, & quodammodo quiescens.

LECTIO XVI.

Ostendit quomodo mouentia sunt vnum, & quomodo plura. Secundo quomodo ordinantur adinuicem, ibi. Quoniam autem tria sunt. Tertio summarie determinat de vnoquoque eorum quædam, quæ ad motum requiruntur, ibi. Nunc autem, dicit ergo primo, quod si mouentia considerantur formaliter, & secundum speciem, vnum erit mouens, scilicet appetibile vel appetitiuum, quia inter omnia primum mouens est appetibile, hic enim est mouens non motum, in quantum est imaginatum vel intellectum. Manifestum est enim, quod secunda mouentia non mouentur, nisi in quantum participant primum. Vnde omnia conueniunt in specie primi mouentis. Quamuis autem omnia conueniant in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura.

dit quid sit cōe omnibus animalibus participantibus motum. Secundo quomodo principium motiuum inueniatur in animalibus imperfectis, ibi. Considerandum autem de imperfectis. Tertio ostendit quomodo hoc principium motus sit in animali perfectissimo quod est homo, differenter ab aliis animalibus, ibi. Sensibilis quidem. Dicit ergo primo, quod omne animal in quantum est appetituum, sic est finis motus. Nā appetitus est causa propria motus. Sed appetituum non est sine phantasia, quæ vel rationalis, vel sensibilis, Sensibilis autem phantasia, alia animalia ab homine participant, non autem rationali phantasia. Considerandum autem est, quod sicut supra dictum est, sicut sub intellectu phantasia comprehendit, ita etiam phantasia vltiq ad intellectum extendit, se quens nominis rationem. Nam phantasia apparit quædam est, apparet autem aliquid & in sensum, & in rationem. Phantasia et habet suam operationem in absentia sensibilium, vt ratio & intellectus. Deinde cum dicit.

ostendit quid sit principium motus in animalibus imperfectis. Et dicitur animalia imperfecta, qui bus inest solū sensus tactus. Et dicit, quod considerandum est quid moueat ea, vt rō. In eis sit phantasia & concupiscentia, vel non. Videtur autem quod in eis sit concupiscentia, quia in eis videtur esse lætitia & tristitia. Retrahunt enim se, cum ab aliquo nocuo tangunt, & aperit se, & exedunt in illud quod est eis conueniens, quod non ferret, nisi in eis esset dolor & delectatio. Si hæc autem sunt in eis, necessarium est quod in eis sit concupiscentia. Sed cum concupiscentia ex sensu fiat delectationis, sequitur quod concupiscentia non sit sine phantasia. Restat ergo querendum, quomodo in eis sit phantasia. Et respondet quod sicut mouetur, ita inest huiusmodi animalibus, & phantasia & concupiscentia. Mouentur autem non determinate, quasi intendentes aliquem determinatum locū, in suo motu, sicut accidit in animalibus quæ mouentur motu processiuo, quæ imaginantur aliquid distans, & illud concupiscunt, & ad illud mouentur. Sed huiusmodi animalia imperfecta non imaginantur aliquid distans, quia nihil imaginantur, nisi ad præsentia sensibilis. Sed cū læduntur, imaginantur illud vt nociuum, & retrahunt se, & cū delectantur, extendunt se in per illud, & applicant se illi. Et sic in eis est phantasia vel concupiscentia indeterminate, in quantum imaginantur & concupiscunt aliquid vt conueniens, non autem vt hoc aut illud, aut hic, aut ibi, sed habent consulam imaginationem & concupiscentiam. Deinde cum dicit.

ostendit quod principium motiuum sit in hominibus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo principium motus in hominibus est ratio deliberans. Secundo quomodo aliquando deliberatio rationis, per appetitum vincitur, ibi. Vincit autem. Tertio ostendit quomodo sit mouens, ibi. Scientificum autem. Dicit ergo primo, quod phantasia sensibilis, vt ex dictis patet, est etiam in aliis animalibus, sed illa quæ est per deliberationem, est tantum in rationalibus, quia confidit, vt rō. In hoc sit agendum, aut hoc (quod est deliberare) opus est rationis. Et in tali consideratione necesse est accipere aliquam vnam regulam,

LECTIO XVI.

D summam sicut diximus, animal qua appetituum est, eatenus sui ipsius motiuum est. Appetituum autem sine phantasia non est. Phantasia porro omnis, aut ratio ne prædita est, aut sensitiua, atque hanc quidē reliqua et animalia participat.

Sed de imperfectis etiam considerandum est, quid sit quod ea moueat, quibus sensus duntaxat tactus inest: utrius fieri possit in phantasia et cupiditas in eis insit, an non? nam & dolorem & voluptatē inesse apparet, quod si hæc insunt, & cupiditatem inesse necesse est. Atqui phantasia quomodo inerit? An sicut mouentur indeterminate, & hæc in sunt quidē, indeterminate autem insunt.

Sensitiua igitur phantasia (quemadmodum dictū est) reliquis etiam inest

ostendit quomodo mouentia sunt vnum, & quomodo plura. Secundo quomodo ordinantur adinuicem, ibi. Quoniam autem tria sunt. Tertio summarie determinat de vnoquoque eorum quædam, quæ ad motum requiruntur, ibi. Nunc autem, dicit ergo primo, quod si mouentia considerantur formaliter, & secundum speciem, vnum erit mouens, scilicet appetibile vel appetitiuum, quia inter omnia primum mouens est appetibile, hic enim est mouens non motum, in quantum est imaginatum vel intellectum. Manifestum est enim, quod secunda mouentia non mouentur, nisi in quantum participant primum. Vnde omnia conueniunt in specie primi mouentis. Quamuis autem omnia conueniant in specie primi mouentis, tamen numero sunt plura.

Assignat ordinem motus, & dicit quod tria sunt quæ inueniuntur in motu. Vnum quod est mouens, & aliud est organum quo mouens mouet, & tertium est quod mouetur. Mouens autem est duplex, vnum quidem immobile, & aliud quod est mouens motum. In motu igitur animalis, mouens quod

Tex. cō. 48

regulam, vel finem, vel aliquid hmoi, ad quod mensuratur quid sit magis agendum. Manifestum est enim qd homo q imitatur id est desiderat id quod est magis in bonitate, & id quod est melius, melius autem semper iudicamus aliqua mensura, & ideo oportet accipere aliquam mensuram in deliberando quid magis sit agendum. Et hoc est medium ex quo ratio practica syllogizat quid sit eligendum. Vnde manifestum est, qd ratio deliberans pot ex pluribus phantasmatis vni facere. s. ex tribus, quoru vnu praeligitur alteri, & tertiu est quasi mensura qua praelegit. Be haec causa quare animalia non habent opinionem, licet habeant phantasia, quia non possunt vti syllogismo, per que vnum praeligant alteri. Sed deliberatio rationis habet illam. s. opinionem, aliam non faceret ex pluribus phantasmatis vni. Et inde est qd appetit inferior, qui sequitur phantasia, no habet de liberatione, sed absq; deliberatione mouetur ad concupiscendum vel irascendum, quia scilicet sequitur phantasia sensibilem. De inde cum dicitur.

Tex. c6. 58.

d. Ostendit quo de liberatio rationis vincatur ab appetitu inferiori, & dicit qd appetitus inferior qui est sine deliberatione, vincit deliberatione, & re mouet hominem ab eo quod deliberatur. Ali quando econuerso, appetitus mouet appetitum superior qui est rationis deliberantis, eum qui est phantasia sensibilis, sicut in corporibus celestibus, sphaera superior mouet inferiori, quod accidit cum aliquis continens fuerit. Continens n. est per deliberatione rationis, vincere passiones. Et iste est naturalis ordo, vt superior appetitus moueat inferiori, quia etiam in corporibus celestibus naturaliter sphaera superior principalior e, & mouet inferiori, ita q inferior mouetur tribus motibus localibus. Sicut sphaera Saturni mouetur a motu diurno, qui est super polos mundi, & motu contrario, qui est super polos zodiaci, & praeter hoc, motu proprio. Et similiter appetitus inferior, est aliquid de motu proprio retineat mouetur tamen naturali ordine, motu appetitus superioris, & motu rationis deliberantis. Si aut econuerso accidit, qd appetitus superior transnouetur ab inferiori, hoc est praeter ordinem naturale. Vnde & hoc facit peccatum in moribus, sicut peccata sunt monstrata in natura. Deinde cum dicitur.

Tex. c6. 59.

e. Ostendit, quare ratio sit mouens. Et primo sciendum est, qd ratio speculatiua, quam appellat scientifica, non mouet, sed in quiete est, quia nihil de imitando vel fugiendo dicit, vt supra dictu est. Ratio autem practica, quaedam est vniuersalis, & quaedam particularis. Vniuersalis quidem, sicut qua dicit, qd oportet talem tale agere, sicut filium honorare parentes. Ratio aut particularis dicit, qd hoc quide

Tex. c6. 60.

magis agendum. Manifestum est enim qd homo q imitatur id est desiderat id quod est magis in bonitate, & id quod est melius, melius autem semper iudicamus aliqua mensura, & ideo oportet accipere aliquam mensuram in deliberando quid magis sit agendum. Et hoc est medium ex quo ratio practica syllogizat quid sit eligendum. Vnde manifestum est, qd ratio deliberans pot ex pluribus phantasmatis vni facere. s. ex tribus, quoru vnu praeligitur alteri, & tertiu est quasi mensura qua praelegit. Be haec causa quare animalia non habent opinionem, licet habeant phantasia, quia non possunt vti syllogismo, per que vnum praeligant alteri. Sed deliberatio rationis habet illam. s. opinionem, aliam non faceret ex pluribus phantasmatis vni. Et inde est qd appetit inferior, qui sequitur phantasia, no habet de liberatione, sed absq; deliberatione mouetur ad concupiscendum vel irascendum, quia scilicet sequitur phantasia sensibilem. De inde cum dicitur.

Tex. c6. 46.

magis agendum. Manifestum est enim qd homo q imitatur id est desiderat id quod est magis in bonitate, & id quod est melius, melius autem semper iudicamus aliqua mensura, & ideo oportet accipere aliquam mensuram in deliberando quid magis sit agendum. Et hoc est medium ex quo ratio practica syllogizat quid sit eligendum. Vnde manifestum est, qd ratio deliberans pot ex pluribus phantasmatis vni facere. s. ex tribus, quoru vnu praeligitur alteri, & tertiu est quasi mensura qua praelegit. Be haec causa quare animalia non habent opinionem, licet habeant phantasia, quia non possunt vti syllogismo, per que vnum praeligant alteri. Sed deliberatio rationis habet illam. s. opinionem, aliam non faceret ex pluribus phantasmatis vni. Et inde est qd appetit inferior, qui sequitur phantasia, no habet de liberatione, sed absq; deliberatione mouetur ad concupiscendum vel irascendum, quia scilicet sequitur phantasia sensibilem. De inde cum dicitur.

est tale, & ego talis, puta qd ego filius, & hunc honorem deo nunc exhibere parenti. Haec aut iam opinio mouet, non autem illa quae est vniuersalis. Aut si vtraque mouet, illa quae est vniuersalis mouet vt causa prima & quiescens, particularis vero vt causa proxima, & quodammodo motui applicata. Nam operationes & motus in particularibus sunt, vnde oportet ad hoc qd mouetur sequatur, qd opinio vniuersalis ad particularia applicetur. Et ppter hoc est peccatum in actionibus accidit, quando opinio in particulari operabili corrumpitur propter aliquam delectationem, vel ppter aliquam aliam passionem, quae tamen vniuersalem opinionem non corrumpit.

Vincit tamen interdum, & mouet voluntatem, nonnumquam hac illam, veluti sphaera, appetitus scilicet appetitum, cum incontinentia sit, quae vero superior est, semper est natura dominantior, & mouet, ita ut tribus demum rationibus moueatur.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Scientia autem non mouet, sed manet. Sed cum existimatio ac ratio, quaedam sunt vniuersalis, quaedam singularis, altera namque dicit oportere hunc talem, hoc tale agere, altera hoc esse tale, & me etiam talem, haec demum opinio mouet, non illa vniuersalis. An utraque, sed illa quiescens potius, haec, non item.

Tex. c6. 61.

Tex. c6. 61. Non potest autem corpus habere quidem animam, & intellectum discretum, sensum autem non habere, non mansuetum existens, generabile autem. At vero neque ingenerabile. Quare n. non habet? Aut enim animam melius, aut corpori. Nunc aut neutrum est. Haec quidem non magis intelligitur Hoc aut nihil erit magis propter illud. Nullum ergo animal corpus non manens sine sensu.

Tex. c6. 62.

Tex. c6. 62. At vero si habet sensum, necesse est corpus esse, aut simplex aut mixtum. Impossibile autem est esse simplex. Tactum n. non habet. Est aut necesse hunc habere.

Tex. c6. 63.

Tex. c6. 63. Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Tex. c6. 64.

Tex. c6. 64. Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Tex. c6. 65.

Tex. c6. 65. Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Tex. c6. 66.

Tex. c6. 66. Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Tex. c6. 67.

Tex. c6. 67. Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

aliterius sententia, ac si dicat, qd hoc quod dictum est de corpore generabili, non sic se habet circa corpus ingenerabile, vt. n. non possit habere intellectum sine sensu. Et hoc est quod subdit. Quare n. non habebit. Intellegendum est magis relative qd interrogatiue, vt sit sensus qd causa quare corpus ingenerabile. s. corpus celeste no habet sensum, licet habeat intellectum est illa, quia si haberet sensum, aut hoc esset vt exinde esset aliquid melius animae corporis, aut vt exinde esset melius corpori celesti, sed neutrum horum est, quia anima corporis celestis non magis intelligeret per sensum, qd sine sensu, intelligit. n. per modum substantiarum separatarum ea quae sunt sine intelligibilia. Neq; etiam corpus celeste magis posset conferuari in se ipso, quia non e possibile ipsum corrumpi, vnde non indiget sensu ad vitandam corruptionem. Sed ad hunc sensum non adaptatur conclusio consequens. s. qd nulli corpus non manens, id est non immobilitate, habet animam sine sensu. Nisi forte dicatur qd haec conclusio, non sequitur ex eo quod immediate dictum est, sed ex eo qd primo fuit dictu. Quia igitur haec expositio extorta videtur, dicendum est, qd per corpus ingenerabile non intelligitur corpus celeste, sed corpora quoru datum animalium aerorum quae ponebant Platonici, nominantes ea demones, quos quidem Apule. Platonius sic diffinit. Demones sunt animalia corpore aerea, mente rationalia, animo passiva, tempore aeterna. Et de hmoi animalium corporibus vni Philosophus ostendit qd non est possibile qd habeant intellectum sine sensu, sicut Platonici posuerunt, vt interrogatiue legatur quod dicitur. Quare n. non habebit? s. huiusmodi corpus sensum? qd. Non est huius rationem assignare. Si enim non habet, aut hoc est pp bonum animae, aut propter bonum corporis. Sed neutrum horum, quia sine sensu, neque anima eius intelligit melius, neq; corpus magis conferuabitur. Et ex hoc statim directe sequitur conclusio quam inducit qd nullum corpus mobile habens animam, careat sensu. Apparet autem hanc esse intentionem Arist. ex hoc qd immediate subiungit, qd impossibile est aliquid corpus simplex esse corpus animalis. Deinde cum dicitur.

At animal necesse est sensum habere, si nihil frustra facit natura. Propter aliquid enim omnia quae sunt natura, subsistunt, aut cōcōditia sunt eorū. quae sunt, ppter aliquid. Si igitur oē procesū suū corpus nō habet sensū, corūpetur vtiq; & ad finē nō vtiq; veniet, qui est naturę opus. Quō n. aletur? Manentibus quidē. n. existit, vnde nutriri nata sunt.

Non potest autem corpus habere quidem animam, & intellectum discretum, sensum autem non habere, non mansuetum existens, generabile autem. At vero neque ingenerabile. Quare n. non habet? Aut enim animam melius, aut corpori. Nunc aut neutrum est. Haec quidem non magis intelligitur Hoc aut nihil erit magis propter illud. Nullum ergo animal corpus non manens sine sensu.

At vero si habet sensum, necesse est corpus esse, aut simplex aut mixtum. Impossibile autem est esse simplex. Tactum n. non habet. Est aut necesse hunc habere.

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

Hoc autem ex his manifestum. quonia n. animal, corpus animatum est, corpus aut omne ta

a. l. cor. n. habebit.

Lib. 3. Tex. c6. 12.

nam. Omne autem corpus generabile & corruptibile est tangibile & dico tangibile quod est sensibile tactu.

Tex. c. 64.

Thomam in fine huius libri tertii.

Tex. c. 65.

gibile, Tangibile aut quod sensibile tactu, necesse & animalis corpus tactu esse si debet saluari animal.

Propter quod & gustus est, sicut tactus quidam, alimētum aut corpus tangi possibile. Sonus autem, & color & odor non alunt, neque faciunt augmentum, neque decrementum.

Alii autem propter bonum, & generi animalium iam, non cuiusque, sed quibusdam, ut processu necesse inesse.

Sicut enim movens sine locum, usque ad permutationem facit, & pellens alterum facit ut pellatur, & est per medium, motus. Et primum quidem movens depellit & non depellitur, ultimum autem solum depellitur non pellens, medium autem utraque.

Quod si in ceram tinxerit aliquis usque, ad id mota est, usque quo tinxit. Lapis autem nihil, sed aqua usque procul. Aer autem ad plurimum movetur, & facit & patitur, si maneat, & vnus sit.

cessarium est eos inesse non cuilibet generi animalium, sed quibusdam. Iqua movetur motu processu, quia si debet huiusmodi animal saluari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum movetur.

Quapropter & gustus est veluti tactus quidam, nam alimentum est: alimētum corpus est tactile. Sonus autem & odor & color non nutriunt, neque auerunt aut diminutionem efficiunt.

Reliqui vero gratia eius quod bene est, ac generi demum animalium non cuilibet, sed quibusdam, veluti gressu, necesse est insit, nam si saluum futurum est animal, non solum oportet tangendo sentiat, verum etiam e longinquo.

Quemadmodum enim quod loco movet, quoad motum transmutari facit, & quod pepulit aliud efficit ut pellat, & est per medium motus, ac primum quidem movens, pellit nec pellitur, ultimum vero dumtaxat pellitur, non pellens, medium autem horum utrumque.

tingit quando est lenis, & non interruptus, & quod radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt.

LECTIO

LECTIO XVIII.

ostendit Philosophus ostendit, quod tactus de necessitate inest omnibus animalibus, hic intendit ostendere quod impossibile sit corpus animalis esse simplex, puta quod sit igneum, vel aerium, sicut Platonici posuerunt quaedam aialia esse aerea.

Tex. c. 66.

Secundo. t. com. 17.

Tex. c. 67. Legio superius, re. 117. 118. 119.

Secundo. t. com. 118. Tex. c. 68.

Vod aut impossibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestum est, dico autem, puta igneum, aut aerium sine tactu. n. nullum alium sensum esse possibile est. Corpus. n. tactuum animatum omne, sicut dictum est. Alia autem, prater terram, sensoria quidem utique sunt, omnia autem per alterum sentiendo faciunt sensum, & per medium. Tactus autem est in tangendo ipsa, propter quod & habet hoc nomen. Et tamen alii sensus tactu sentiunt, sed per altera.

Non ergo dubium est, quin animalia, cum hoc solo sensu privantur, necessario moriantur, neque enim fieri potest ut eis habeat quod non sit animal: neque si sit animal alium prater eum habeat necesse est.

LIBERTERTIVS

LECTIO XVIII.

Erpicuum igitur est fieri non posse ut simplex sit corpus animalis, verbi causa igneum aut aerium: nam sine tactu, nullus alius sensus haberi potest: ostendit enim animatum corpus, tactuum ut diximus est. Reliqua vero prater terram sensoria quidem fieri possunt, cuncta vero per alium sentiendo sensum efficiunt, & per intermedia, at tactus in tangendo ea consistit, quomobrem etiam nomen hoc habet, at qui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia, hic autem videtur solus per se. Quare nullum eiusmodi elementorum fuerit corpus animalis, neque vero terreum, tactus enim qualis mediocritas est omnium tactuum, atque sensorium hoc, non solum differentiarum, quae terrae sunt receptivum est, verum etiam calidi, & frigidi, ac reliquorum omnium tactuum, quo fit ut nec ossibus nec pilis nec id genus alijs partibus sentiamus, quia terrea sunt, & plantae, propterea nullum habent sensum, quia terra est, at sine tactu, nullus alius esse potest, hoc autem sensorium neque terra est, neque ullius alterius elementorum.

Non ergo dubium est, quin animalia, cum hoc solo sensu privantur, necessario moriantur, neque enim fieri potest ut eis habeat quod non sit animal: neque si sit animal alium prater eum habeat necesse est. Quomobrem cetera quidem sensibilia animal ex se habent non corrumpunt suis, ut color, ut odor, ut sonus, sed sensoria tammodo: nisi forte per accidens, verbi causa si una cum sono, pulsus fiat & ictus: & a quibusdam visis & ab odore alia moveantur, quae tactu corrumpant. Quinetiam sapor, quae simul accidunt ut tactus sit, eatenus corrumpit: at tactuum exuperantia, ut calidorum, frigidorum, durorum corrumpit animal. Nam sensus cuiusvis exuperantia corrumpit sensorium, quam obrem tactile etiam tactum, hoc autem animal definitum est: ostensum namque est fieri non posse, ut sine tactu animal sit, itaque sit ut tactuum excessus non solum sensorium, sed animal etiam corrumpant, quandoquidem necesse est animalia hunc solum habere.

vicinum, potest fieri sensus tactus. Et ideo ossibus, & capillis, & talibus partibus non sentimus, quia superabundat in eis quod terrae est, & non reducitur ad medium, prout tactus requirit. Propter istam etiam rationem, plantae nullum habent sensum, quia habent multum de terrestri, & sine tactu non est possibile esse aliquem alium sensum, nec tactum fieri possibile per aliquid simplex elementum. Sic ergo manifestum est, quod nullum corpus simplex potest esse animal, tum anima sensibilibus. Deinde cum dicitur, b. q. Concludit ex predictis habitudine sensuum ad animalia. Et primo quantum ad tactum, Secundo quantum ad alios sensus, ibi, § Alios autem sensus. § Dicit ergo primo, q. cum necesse sit omnibus animal habere tactum, ut ostensum est, manifestum est, quod solum per privationem huius sensus, tactus, necesse est animalia mori. Hic, n. sensus convertitur cum animali, nec aliquid potest esse animal, nisi habeat hunc sensum. Et inde vterius concludit, q. sensibilia aliorum sensuum (si sint excellentia) corrumpunt quidem singulos sensus, puta nigrum sulgida corrumpunt visum, & fortes soni corrumpunt auditum, quia tñ, corruptis his sensibus, potest animal remanere, horum excellentiae non corrumpunt animal nisi per accidens, in quantum, si, accidit animal pati simul ab aliquibus tangibilibus corrumpentibus, puta si simul cum sono fiat depulsio & ictus, ut accidit in tonitruo, ex quo interdum animalia moriuntur. Et similiter ab his quae vñ, aliqua moriuntur, non in quantum sunt visibilia, sed in quantum aer inficiunt, ut dicitur de quibusdam venenosis. Et similiter intelligendum est de odoribus, quia cum malis odoribus interdum adiungitur corruptio aeris. Et ita et de sapore est, quod potest corrumpere animal, non in quantum sapor est, sed in quantum sapor adiungitur aliqua qualitas tangibilis, puta quod salis sapor consequitur calorem excedentem, vel frigus. Sed excellentiae qualitates tangibilium corrumpunt animal per se, & non per accidens, quia omnis excellentia sensibilibus corrumpit sensum. Vnde & quod tangi potest, id est tangibile

gibile si fuerit excellens, corrumpit tactum. Secundum autem hic sensum determinatur vita animalis, tamdiu enim durat animal, quamdiu durat sensus tactus in eo. O sensum est enim, quod impossibile est esse sine tactu. Vnde manifestum est, quod excellentia tangibilium, non solum corrumpunt sensum tactus, sed etiam corrumpunt animam, in quantum hic solum sensum necesse est inesse animali.

Sup. tex. 63.

Deinde cum dicitur, ostendit qualiter se habeant alii sensus ad animal, & dicitur quod alios sensus habet animal, non propter necessitatem sui esse, quia sine eis potest esse & vivere, sed propter bene esse, sicut visum habet, quia vivit in aere, & in aqua, ut videat per aerem & aquam ea quae procul sunt. Et non solum per aerem & aquam, sed etiam per quodcumque diaphanum, quia etiam per corpora caelestia videmus. Gustum autem habet animal propter delectationem & tristitiam quae est in cibo, ut sentiat delectationem in alimento, & sic concupiscat ipsum, & mor-

et alios autem sensus habet animal, sicut dictum est, non propter bene, ut visum, quia in aere, & aqua, ut videat, omnino autem, quoniam in diaphano Gustum autem habet propter delectabile, & triste, ut sentiat quod in alimento, & concupiscat, & mouetur. Auditum autem ut significetur aliquid ipsi. Linguam autem habet, quatenus significet aliquid alteri.

ueatur ad querendum ipsum. Sed notandum est, quod supra positum gustum necessarium animalibus, in quantum est tactus quidam alimenti, hic autem numerat ipsum inter sensus non necessarios, in quantum est discretivus saporum qui faciunt alimentum delectabile vel triste, ut accipiatur facilius, vel resistitur. Et quod dicitur de gustu, intelligendum est de odoratu, quia per odoratum attrahitur animalia ad alimentum a remotis licet etiam in hominibus sit alia species, & alia utilitas odoratus, ut in Libro de Sensu, & sensato dicitur. Auditus autem est in animali ad hoc, quod ei aliquid significetur. Est enim necessarium quod conceptiones vnius animalis alteri significentur, sicut quod vnum animal iuuatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet, etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando, significet suas affectiones alteri. Et haec dicta de anima ad presens sufficiant.

Reliquos autem sensus habet, ut diximus, animal, non ut sit, sed ut bene sit, vel ut visum, quandoquidem in aere & in aqua, & omnino in transluendo versatur, ut videat, Gustum, propter iucundum & molestum, ut id quod in alimento est, sentiat, & quae cupiat ac moueatur. Audium, ut ei aliquid significetur. Linguam, ut ipsum quidpiam alteri significet.

G

animal iuuatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet, etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando, significet suas affectiones alteri. Et haec dicta de anima ad presens sufficiant.

Expositionis Diui Thomae Aquinatis, in tres Libros de Anima Aristotelis, Finis.

REGISTRVM

A B C D E F G.

Omnes sunt Quaterniones, praeter G, qui est Ternio.

ROMAE

Apud haeredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliorum socios.

M D L X X.

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN EOS QUI PARVA NATURALIA ARISTOTELIS

DICVNTVR LIBROS, EXPOSITIO,

LECTIO PRIMA.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE SENSU ET SENSATO.

LIBER.

Antiqua translatio.

Nicolai Leonicensi interpretatio.

Voniam autem de anima secundum seipsam determinatum est, & de virtutum qualibet, ex parte ipsius, consequens est facere considerationem de animalibus & vitis habentibus omnibus, quae sunt propriae, & quae communes operationes eorum. Quae igitur dicta sunt de anima subiiciantur. De reliquis autem dicamus, & primum de primis.

Voniam de anima per se, nec non de potestatibus singulis, quae per partes illi insunt, pertractatum est prius, proximum est de Animalibus perscrutari, & de his quae vitam habent omnibus, quoniam propriae, & quae communia illorum sunt opera. Quae igitur dicta sunt de anima supponantur, de reliquis vero dicamus, & de primis prius.

ris, & ideo eorum potest esse specialis consideratio per applicationem ad corpus, vel organa corporea praeter considerationem, quae habita est de ipsis in libro de Anima. Oportet ergo huiusmodi considerationem mediam in tres partes distingui, quarum una contineat ea, quae pertinent ad viuum, in quantum est viuum, & haec continetur in libro, quem scribit de Morte & Vita, in quo etiam determinat de Respiratione & Expiratione, per quae in quibusdam vita conservatur, & de Iuuentute & Senectute per quae diuersificatur status vitae. Similiter autem & in libro, qui inscribitur de Causis longitudinis & breuitatis vitae, & in libro, quem scribit de Sanitate & aegritudine, quae etiam pertinent ad dispositionem vitae, & in libro, quem dicitur scribere de Nutrimeto & Nutribili, qui duo Libri, apud nos nondum habentur. Alia vero pertinent ad motuum, quae quidem continentur in duobus, scilicet in libro de Causa motus animalium, & in libro de Progressu animalium, in quo determinatur de partibus animalium opportunis ad motum. Tertia vero pertinet ad sensum. Circa quod considerari potest, & id quod pertinet ad actum interioris vel exterioris sensus, & quantum ad hoc consideratio sensus continetur in hoc libro, qui inscribitur de Sensu & Sensato, id est, de Sensituo & sensibili sub quo etiam continetur tractatus de Memoria & Reminiscencia. Et iterum, ad considerationem sensus pertinet id, quod facit differentiam circa sensum in sentiendo, quod per somnum, & vigiliam determinat in libro, qui inscribitur de Somno & vigilia. Sed quia oportet per magis similia ad dissimilia transire, talis videtur esse tractationis huiusmodi liberorum ordo, ut post librum de Anima, in quo de anima secundum se determinatur, immediate sequatur hic liber de Sensu & Sensato, quia ipsum sentire, magis ad animam quam ad corpus pertinet, post quem ordinandus est liber de Somno & vigilia, quae important ligamentum & solutionem sensus. Dein de sequuntur libri, qui pertinent ad motuum, quod est magis propinquum sensituo. Vltimo autem ordinantur libri, qui per

Parua naturalia. S. Tho. A. cingit

Tit. 11. & 16.

Ita Philosophus dicit in Tertio de Anima, sicut se parabiles sunt res a materia, sic & quae circa intellectum sunt. Vnum quodque enim in tantum est intelligibile, in quantum est a materia separabile. Vnde ea, quae sunt secundum naturam a materia separata, sunt secundum se ipsa intelligibilia actu, quae vero a nobis a materialibus conditionibus sunt abstracta, sunt intelligibilia actu per lumen nostri intellectus agentis. Et quia habitus alicuius potentiae distinguuntur specie secundum differentiam eius, quod est per se obiectum potentiae, necesse est, quod habitus scientiarum, quibus intellectus perficitur, etiam distinguantur secundum differentiam separationis a materia. & ideo Philosophus in Sexto Meta. distinguit genera scientiarum secundum diuersum modum separationis a materia. Nam ea, quae sunt separata a materia secundum esse & rationem, pertinent ad Metaphysicam; quae autem sunt separata secundum rationem & non secundum esse, pertinent ad Mathematicam; quae autem in sui ratione concernunt materiam sensibilem, pertinent ad Naturalem. Et sicut diuersa genera scientiarum distinguuntur secundum hoc, quod res sunt diuersimode a materia separabiles, ita etiam in singulis scientiis, & praecipue in scientia naturali, distinguuntur partes scientiae secundum diuersum separationis & concretionis modum: & quia vniuersalia sunt magis a materia separata, ideo in scientia naturali ab vniuersalibus ad minus vniuersalia proceditur, sicut Philosophus docet Primo Phys. Vnde & scientiam naturalem incipit tradere ab his, quae sunt communissima omnibus naturalibus, quae sunt motus, & principium motus, & deinde processit per modum concretionis suae applicationis principiorum communium, ad quaedam determinata mobilia, quorum quaedam sunt corpora viuentia: circa quae etiam simili modo processit, distinguens hanc considerationem in tres partes. Nam primo quidem considerauit de anima secundum se, quasi in quadam abstractione. Secundo, considerationem facit de his, quae sunt anima secundum quaedam concretionem, suae applicationem ad corpus, sed in generali. Tertio, considerationem facit applicando omnia haec ad singulas species animalium & plantarum, determinando quid sit proprium vnicuique speciei. Prima igitur consideratio continetur in Libro de Anima, Tertia vero consideratio continetur in Libris, quos scribit de Animalibus, & Plantis. Media vero consideratio continetur in libris, quos scribit de quibusdam, quae pertinent communiter, vel ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viuentia, circa quae huius libri est praesens intentio. Vnde considerandum est, quod in Secundo de Anima quatuor gradus viuentium determinauit: quorum primus est eorum, quae habent solum partem animae nutritiuam, per quam viuunt, sicut sunt plantae: quaedam autem sunt, quae cum hoc habent etiam sensum sine motu progressiuo, sicut sunt animalia imperfecta, puta conchilia: quaedam vero

Vicentium gradus ex 2. de Anima. Tex. 63.

b ¶ Accidit specialiter ad organum visus, quod attribuebant igni. Et primo improbat causam positionis, Secundo ipsam positionem, ibi ¶ Quoniam autem si ignis esset, ¶ Circa primam tria facit. Primo ponit causam, ex qua quidem mouebantur ad attribuendum organum visus igni, Secundo mouet quandam dubitationem, ibi ¶ Habet autem dubitationem, ¶ tertio determinat veritatem circa verumque, ibi ¶ Causa utiq; huiusmodi, ¶ At ergo primo, quod omnes qui attribuunt organum visus igni, hoc ideo faciunt, quia ignorant causam cuiuslibet passionis, quæ circa oculum accidit, si enim oculus comparatur & fortiter moueatur, videtur quod ignis luceat, quod accidit si sint aperta palpebræ solæ, quando aer exterior est tenebrosus: aut etiam in aere claro, si primo claudantur palpebræ: quia per hoc fit tenebræ oculo clauso. Et hoc reputabat esse manifestum signum, quod organum visus ad ignem pertinere. Deinde cum dicitur.

c ¶ Mouet quandam dubitationem circa prædicta. Manifestum est enim quod sensus cognoscit sensibile præsens, vnde & visus cognoscit visibile præsens, sicut ignis propter suam lucem est quid visibile præsens. Si ergo semper est præsens ignis visui, ut pote organo videtur quod semper visus ignem deberet videre. Sed hoc quidem secundum principia, quæ Aristoteli supponit, non sequitur. Supponit enim quod sensus est in potentia ad sensibile: & oportet quod per aliquod medium a sensibili immutetur. Vnde secundum ipsum sensibile superpositum sensui non sentitur, ut dicitur secundo de Anima, vnde, si etiam organum visus esset igneum, propter hoc visus non videret ignem. Sed secundum alios Philosophos, visus & alij sensus percipiunt sensibilia in quantum sunt actus tales, id est similes sensibilibus: ut pote naturam principiorum habentibus, ut dictum est. Et ideo secundum eos, quia organum visus erat igneum, sequebatur quod prædicto modo videret ignem. Sed tunc remanet dubitatio, quam Aristoteli hic inducit, quare oculus quiescens non videt ignem, sicut oculus motus. Deinde cum dicitur.

d ¶ Assignat causam prædictæ apparitionis, per quam & dubitatio mota soluitur. & ostenditur quomodo inaniter putauerunt ignem visum. & ad hoc accipiendum est, quod corpora lenia, id est polita & tera, ex proprietate suæ naturæ habent quendam fulgorem, quod in corporibus asperis & non planis non accidit: quia quædam partes supereminet aliis & obumbrant eas. Et quamuis in se aequaliter fulgeant huiusmodi corpora, non tamen habent tantum de fulgore, quod de se possint facere medium lucidum actu, sicut facit Sol & huiusmodi corpora. Manifestum est igitur, quod illud, quod est medium oculi, quod vocatur nigrum oculi, est quasi lene & politum. Vnde habet quendam fulgorem ex ratione lenitatis, non ex natura ignis, sicut illi existimabant. Per hoc ergo iam remota est necessitas attribuendi organum visus igni: quia scilicet huius claritatis, quæ apparet causa, potest aliunde assignari quam ab igne. Sed siue hoc sit ex igne, siue ex lenitate pupillæ, remanet

Tex. co. 98.

communis dubitatio, quare huiusmodi fulgor videt oculus motus, quiescens vero non. Et ideo assignat causam huius, & dicit quod talis fulgor apparet motu oculo: quia accidit per oculi motionem quasi quodam vnum fiat duo: vnum enim & idem subiecto est pupilla fulgens & videns. In quantum autem est fulgens, projicit fulgorem suum ad extra, in quantum autem est videns, cognoscit fulgorem, quasi recipiendo ipsum ab exteriori. cum autem est quiescens, emissio fulgoris fit ab exteriori. & ita visus huiusmodi fulgorem non recipit, ut videre possit. Sed quando oculus celeriter mouetur, illud nigrum oculi transfertur ad exteriorem locum, in quem pupilla emittit suum splendorem, & antequam ille splendor deficiat, & ideo pupilla ad alium locum velociter translata recipit splendorem suum quasi ab exteriori, ut sic videtur esse aliud videns, & visum, quamuis sit idem subiecto. Et ideo huiusmodi ibi apparitio fulgoris, non fit nisi oculus celeriter moueatur, quia si moueatur tarde, prius deficiet impressio fulgoris ab exteriori loco, ad quem fulgor perueniebat, quam pupilla illuc perueniat. Sed videtur, quod nulla celeritas motus ad hoc sufficiat. Quantumcunque enim motus localis sit velox, oportet tamen, quod sit in tempore, emissio autem fulgoris ad præ-

Verum omnem usum ad ignem pertinere uolunt, quado passionis cuiusdam ignorant causam. Constricto enim & commoto oculo præfulgens apparet ignis. d autem in tenebris accidere solet, aut palpebris superinductis, fit enim tunc eum in tenebris.

Sed hoc ipsum alteram etiam habet difficultatem. Si enim sentientem, & quippiam visum percipientem non coniungit latere, nec cessaturum certe est se ipsum conspiceret oculum, cur igitur id quiescenti non accidit?

Huiusce autem rei causa, & dubitationis, & cur visus ignis esse videatur, hinc sum accipiendæ: scilicet natura in tenebris nata sunt fulgere, non tamē lucem facere. id autem, quod in oculis nigrum appellatur, & medium est lene esse apparet, id autem commoto apparet oculo, quoniam tunc accidit, ut vnum quasi duo fiat: istuc autem celestius efficit motus, ut appareat diuersum esse a vidente id quod cernitur, quomobrem non fit hoc nisi celeriter: & in tenebris fieri coniungat. Lene namque in tenebris natum est splendescere, ut piscium quorundam capita, & sepia aramentum. Et oculo tarde commoto non contingit, ut simul appareat duo & vnum esse, videns & id quod cernitur. Eo autem modo ipse seipsum cernit oculus, cum in quodam repercusu.

sentiam corporis fulgentis, & eius cessatio ad ipsius absentiam utrumque fit in instanti, non ergo videtur possibile quantumcunque oculus celeriter moueatur, quod prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quam cesset fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco existente. Sed ad hoc dicendum est secundum Alexan. in commento. Pupilla corpus est quoddam, & in partes diuisibile. vnde celeriter commoto oculo, cum aliqua pars pupillæ ad alium locum peruenire inciperet, adhuc fulgor illuc peruenit ex residuo corpore pupillæ, quod nondum attingit locum illum. & inde est, quod pupilla incipit videre fulgorem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est, quod huiusmodi fulgor non videtur defecisse, sed pertransit & subito disparat visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & non in lumine: quia fulgor corporum lenium propter sui modicitatem obcuratur a magna claritate. sed in tenebris videtur, sicut etiam accidit de quibusdam alijs, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videntur in tenebris, & non in lumine, sicut quædam capita piscium, & humor turbidus piscis, qui dicitur Sepia. Et subiungit, quod si aliquis lente vel tarde moueatur, non accidit prædicta apparitio, per hoc, quod videns & visum simul videtur esse vnum & duo, ut dictum est, sed illo modo, quando scilicet celeriter mouetur oculus, tunc oculus videt seipsum, quasi secundum diuersum situm a seipso immutatus, sicut accidit in refractione vel in reflexione, puta cum oculus videt seipsum in speculo, a quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prædicta apparitione, fulgor oculi redit ad ipsum, ut dictum est. Deinde cum dicitur.

Accidit

al. ignis.

¶ Accedit ad improbandum ipsam positionem: & primo quantum ad hoc quod visum attribuebant igni. secundo quantum ad hoc quod ponebant visum videre extramittendo, ibi. ¶ Irrationale vero omnino est. ¶ Circa primam tria facit. Primo proponit opinionem Platonis, secundo Empedoclis, ibi. ¶ Empedocles autem videtur. ¶ Tertio opinionem Democriti, ibi. ¶ Democritus autem quonia. ¶ Circa primam duo facit. Primo obicit contra Platonem, secundo remouet eius responsionem, ibi. ¶ Dicere autem quod extinguatur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

e Quoniam si ignis esset, ut dicit Empedo. & in Timæo scribitur: & accideret videre ex eunte lumine, quemadmodum ex lucerna lumen, quare non in tenebris videret utique visus?

f Dicere autem quod extinguatur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

g Quæ enim extinctio luminis est? extinguatur enim aut humido, aut frigido, calidum & siccum, qualis videtur quidem in carbonibus ignis & flamma, quorum neutrum in lumine apparet existens.

h Si igitur est quidem, sed propter debilitatē latet nos: oportet debet per diem & in aqua extinguatur lumen, & in glacie magis fieri tenebras. flamma enim & ignita corpora patiuntur hæc. Nunc autem nihil tale accidit.

i Empedocles autem videtur existimare quod ex eunte lumine, sicut dictum est prius videre. At enim. ¶ Ut quando quis progressum meditantem præparet lucernam; hyemalem per noctem ignis lumen ardentis,

¶ Adaptas omnium ventorum prohibitorices laternas: ¶ Hæ ventorum quidem spirituum dispergunt flautium, ¶ Lumen autem extra disiliens, quantum magis expansum fuerit. ¶ Illustrat pavementum indomitæ radiis.

¶ Sic quod in membranis coercitum antiquum lumen. ¶ Subtilibus voluminibus diffunditur per circularē pupillam, ¶ Hæ autem aquæ profundum repellunt circumfluentis, ¶ Lumen autem extra peruenit, quanto magis expulsum fuerit. Aliquando quidem igitur sic nos videre ait: aliquando autem de fluxibus his, quæ ab his quæ videntur, decidunt.

¶ Non enim potest assignari ratio, quare lumen oculi a tenebris extinguatur. Dicebant enim Platonici tres esse species ignis, scilicet lumen, flammam, & carbonem. Ignis autem, cui sit naturaliter calidus & siccus, extinguatur vel ex frigido, vel ex humido, & hoc manifeste apparet in carbonibus & flamma: sed neutrum contingit in lumine: quia nec per frigidum, nec per humidum extinguatur. Non ergo bene dicitur quod extinguatur ignis per modum ignis. Alexander autem in commento dicit, quod inuenitur alia litera talis, qualis videtur quidem in carbonibus esse ignis & flamma in lumine, neutrum autem videtur conueniens. Neque enim humidum, nec frigidum, quibus extinctio fit. Et secundum hanc literam ratio Aristoteli magis videtur esse ad propositum. Lumen enim igneum quod apparet in carbonibus, & flamma extinguatur frigido aut humido. Tenebræ autem neque

sunt aliquid frigidum nec humidum. Non ergo per tenebras potest extinguatur lumen igneum egrediens ab oculo. Possent autem aliquis dicere, quod lumen igneum egrediens ab oculo nec extinguitur in tenebris: sed quia debile est, non confortatur ab exteriori lumine, ideo latet nos, et propter hoc non fit visio. Sed Aristoteli hoc reprobat ibi.

¶ Quoniam si ignis esset ut dicit Empedocles & in Timæo scriptum est, & videndi ratio contingeret ex eunte quasi ex laterna lumine, cur nam in tenebris non cerneret visus?

¶ Nam dicere in tenebris restinguatur extinguatur visum, ut Timæus asseruit, vanum est omnino.

¶ Quanam enim luminis est extinctio? restinguatur namque aut in humido, aut in frigido calidum & siccum, cuiusmodi ignis esse videtur, quoniam carbonaceo est genere & ipsa flamma quorum neutrum luminis inesse videtur.

¶ Si autem inest quidem, uerū, quia leniter, nos latet, oportet per se per diem, & in aqua lumen restinguatur, in glacie uero maxime tenebras fieri: flamma enim & ignita corpora patiuntur hæc. Nunc autem nihil accidit huiusmodi.

¶ Empedocles autem arbitrari uideatur, interdum quidem ex eunte ut dictum est lumine uisione fieri: scribit namque sic. ¶ Cui cum quis progredi meditantem laternam præparauit.

¶ Hubernam noctem ignis ardentis, lumen. ¶ Accendens splendens cornu, omnimodi ostaculum flautium.

¶ Quod ventorum quidem flautium dissipat spiritum. ¶ Extrinsecus autem extensum exiliens quantum procurrerit lumen. ¶ Splendescit per pavementum indomitæ radiis.

¶ Sic qui in tuniculis constringitur, antiquus ignis. ¶ Subtilibus uclis rotundam completitur pupillam.

¶ Quæ circumfluentis profundum, continent aqua.

¶ Ignis autem exiliens extensius se porrigit, & interdum quidem sic uisionem fieri dicit Empedocles, interdum autem per defluxus, qui a rebus, quæ cernuntur sunt.

¶ quanto magis expansum fuerit extra, tanto magis illustrat aerem, ita tamen quod radij exeuntes sunt domiti. id est, attenuati per uelum laternæ, pura per pellem, uel aliud huiusmodi. Non enim ita clare illuminatur aer per laternam, sicut illuminaretur ab igne non uelato. Et si uult dicit accidere in oculo in quo lumen antiquum id est, a prima formatione oculi ad sensum contutatur, id est, tunc conferatur, ut miris id est, in tunicis oculi, per quas sicut per quosdam subiectes in theos lumen diffunditur circumquaque per pupillam, quæ quæ quæ fluentis circa grem accensum: in pupilla ad nutritionem: Parua naturalia. S. Th. A 4

vel potius contemperationem ignis in profundo collocati. Et sic lumen extra peruenit, quanto magis fuerit expansum, ab interiori procedens. Vel quod dicitur circulo, referendum est ad circuitum pupillae. Notandum est, quod signanter dicitur per velum domitis radis ad signandum causam quare non videtur in tenebris: quia scilicet lumen egrediens debilitatur per hoc, quod transit per praedicta velamenta ut possint perfecte aerem illuminare. Postquam autem verbis Empedocle subiungit quod aliquando dicebat visionem fieri per emissionem luminis, ut dictum est, aliquando autem dicebat, quod visio fit per quendam corpora desluentia a visibilibus, & peruenientia ad visum, & forte eius opinio erat, quod vtrumque coniungeretur, ad visionem.

LECTIO III.

Democritus autem quoniam quidem aquam dicit esse, bene dixit, quare autem putauit ipsum videre esse illam apparitionem, non bene. hoc enim accidit, quoniam oculus lenis est, & est non in illo, sed in vidente, passio enim refractionis est. Sed omnino de apparentibus, & de refractione non dum ipsi manifestum erat, ut videtur.

b Incongruum autem est & non superuenisse ipsi dubitare, quare solus oculus videt, nullum autem aliorum, in quibus apparent idola.

c Quod visus nanque est aquae, verum quidem. Non tamen accidit videre secundum aquam est, sed secundum quod perspicuum, quod & aeri commune est. Sed magis seruabilis est aqua aere & magis spissa. Quare pupilla & oculus aquae sunt.

d Et hoc est in ipsis operibus manifestum. Videtur enim aqua quod dicitur corruptis oculis, & in omnino nouiter formatis frigiditate excedens, & claritate. Et albi oculi habentibus sanguinem pinguem & crassum, propter hoc est ut permaneat humidum incoagulatum,

LECTIO III.

Rostri. Osti opinio. Pla. & Empedocle. hic tertio Philosophus profertur de opinione Democriti. Circa quod tria facit. Primo ostendit in quo Democritus bene dixerit, & in quo male, Secundo profertur quod illud, in quo male dicitur, ibi incoagulatum autem est. Tertio profertur illud, in quo bene dicitur, ibi. Quod visus nanque, & dicit ergo primo, quod Democritus bene dicit in hoc, quod visum attribuit aquae. Sed in hoc male dicit, quod putauit visionem non aliam esse quam apparitionem rei visae in pupilla ex corporali dispositione oculi, quia scilicet oculus est lenis, id est, politus & tersus. Et ita patet, quod ipsum videre non consistit in hoc, quod est apparere talem formam in oculo, sed consistit in vidente, id est, in habente virtutem visivam, non enim oculus est videns propter hoc, quod est lenis, sed propter hoc, quod est virtutis visivae. Illa enim passio, scilicet quod forma rei visae in oculo appareat, est reuerberatio, id est, causatur ex refractione, siue reuerberatione formae ad corpus politum. Sicut videmus in speculo accidere cum enim immutatio diaphani, quae fit a corpore visibili, peruenit ad corpus non diaphanum, non potest ultra immutatio transcendere, sed quodam modo reflectitur ad similitudinem pileae, quae repercutitur proiecta ad parietem, & ex tali repercutitione redit forma rei visae ad partem oppositam. Vnde contingit, quod aliquis in speculo videat seipsum, vel etiam aliam rem, quae non directe visui eius obicitur, sed hoc locum non habet nisi duo concurrant, quorum vnum est, ut corpus sit in superficie lenae, & ex hoc quodam modo fulgens, ut supra dictum est, per quem quidem fulgorem moderatum manifestatur species in reflexione. Aliud est, quod corpus illud sit interius ad aliquid terminatum, ut immutatio praedicta ultra non transeat. Et ideo videmus, quod nisi in vitro apponatur plumbum vel aliquid huiusmodi, quod impediatur eius penetrationem, ne ulterius procedat immutatio, non fit talis apparitio, vtrumque autem horum concurrat in oculo. Est enim moderate fulgens propter lenitatem, ut supra habitum est, & habet aliquid in fundo, quod terminat eius peruenientiam. Vnde manifestum est quod hoc accidens, scilicet quod forma rei visae appareat in oculo, accidit pure propter refractionem, quae est passio corporalis, quae causatur ex determinata corporis dispositione. Democritus tamen nondum erat manifestum

LECTIO III.

Democritus autem, quod aquam qui dem dicit esse recte dicit, quod vero videtur opus imaginem existimavit illam non recte. hoc enim accidit quoniam lenis est oculus, & non est in illo, sed in vidente, reflexio enim quaedam illa est passio. Ceterum de imaginibus, & reflexione nondum illi videtur erat perspicuum.

Absurdum quidem etiam est, illi in mentem non uenisse ut ambigeret, Quamobrem solus videt oculus, aliorum autem nullum, in quibus apparent imagines.

Quod igitur visio sit aquae verum est. Videre autem contingit non ut aqua est, verum ut est perspicua, quod cuius ipsi commune est aeri, sed conseruans magis, & firmiter recipiens aere est aqua. Propterea pupilla, & oculus aquae adscribuntur.

Quod etiam ex ipsis clarum est rebus: corruptis enim oculis desluens apparet aqua, & in inchoatis saubus splendore claritateque excellere percipitur. Album quidem etiam oculi in sanguine praeditis pingue & viscidum est hanc ob causam, ut in concretis permaneat humor, propterea ex corpore

non occurrerit ista dubitatio: quare alia corpora, in quibus formae rerum visibilibus, quas idola nominant, specialiter apparent, non videbat, sed solus oculus. Ex quo manifeste apparet, quod non tota ratio visionis est praedicta apparitio, sed in oculo est aliquid aliud, quod visionem causat, scilicet virtus visiva. Deinde cum dicitur, quod profertur id, quod Democritus bene dicit. Et primo ponit necessitatem, secundo manifestat per signa, ibi. Et hoc est & in ipsis operibus. Dicit ergo primo, hoc quod Democritus organum visus attribuit aquae, verum est. Sciendum tamen, quod visio attribuit aquae non secundum quod est aqua, sed ratione per spicuitatis, quae communiter in aqua & aere inuenitur. Nam visibile est motuum perspicui, ut dicitur in libro de Anima. Attribuitur magis tamen visio aquae quae aeri propter duo, primo quidem, quia aqua magis potest conseruari quam aer. Aer enim de facili diffunditur, & ideo ad conseruationem visus conuenientior fuit aqua quam aer. Natura autem facit semper quod melius est. Secundo quia aqua magis spissa quam aer, & ex ratione suae spissitudinis habet quod in ea per quendam reuerberationem appareat forma rei visae, & hoc competit instrumento visus esse autem peripicuum competit medio in visu, eo quod commune est aeri & aquae, & ideo concludit quod oculus & pupilla magis attribuantur aquae quam aeri. Est etiam & corpus caeleste perspicuum, sed quia non venit in compositione corporis humani, propter hoc hic praetermittitur. Deinde cum dicitur, quod manifestat organum visus esse aquae, per tria signa, quae in ipsis operibus manifesta sunt, quorum primum est, quod si oculi destruantur, ad sensum apparet inde aqua distulans. Secundum est, quod in oculis embryonum de nouo formati, qui quasi adhuc recipientes magis virtutem sui principii, excedunt & in frigiditate, & claritate, quae duo sunt connaturalia aquae. Tertium signum est, quia in animalibus habentibus sanguinem in quibus potest

potest esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupilam ponitur album oculi habens pinguedinem & crassitudinem quandam, ut ex eius caliditate permaneat aequum pupillae humidum absque congelatione, quae perspicuitatem aquae diminueret, & sic impediret visum. Et ideo ratione praedicta pinguedinis oculus qui pinguescit, propter eius caliditatem nullis vnquam passus est frigus in toto, eo quod intra palpebras continetur. In animalibus vero, quae sunt sine sanguine, in quibus non inuenit pinguedo, natura facit oculos duram pellem, ad protegendum humidum aequum, quod est intra pupillam. Deinde cum dicitur, quod accedit ad improbandum quod alii qui posuerunt visionem fieri extra mittendo, quod erat ratio attribuendi visui igni. Vnde hoc remouit, & illud remouetur. Et circa hoc duo facit. Primo proponit duas opiniones ponentium, quod videmus extra mittendo. Secundo improbat alteram illarum, ibi. Isti enim melius est. Dicit ergo primo, quod irritatio male videtur quod visus videat aliquo ab eo exire. Quod quidem alii posuerunt dupliciter. Vno modo, ut id, quod egreditur ab oculo extendatur vsque ad rem visam ex quo sequitur, quod cum nos videamus etiam astra, id quod egreditur a visu, extendatur vsque ad astra, quod continet manifestam impossibilitatem cum enim egredi non sit nisi corporum, sequitur quod aliquod corpus egrediens ab oculo perueniret vsque ad astra, quod idem apparet solum multipliciter. Primo quidem, quia sequeretur plura corpora esse in eodem loco, tum quia illud, quod egrediret ab oculo simul esset cum aere, tum quia huiusmodi egredientia ab oculis oporteret multiplicari in eodem medio secundum multitudinem videntium per idem medium. Secundo, quia quaelibet emissio corporis in principio quidem est maior, in fine vero attenuatur, propter quod contingit, quod flamma ex corpore accenso procedens, tendit in summum, hic autem accidit contrarium. Dicunt enim Mathematici, quorum est haec positio, quod conus corporis egredientis ab oculo, est intra oculum, basis illius in re visa. Tertio, quia non posset quantitas oculi sufficere ad hoc quod tantum corpus ab eo progrediret, quod attingeret vsque ad astra quantumcunque subtilaretur: aliquid enim est terminus subtilitatis corporum naturalium, & propterea quanto esset subtilius, tanto facilius corrumpere, & iterum oporteret, quod vel esset aer vel ignis illud corpus emissum ab oculo, & aerem quidem emissum emitti ab oculo non est necessarium, quia abundat exterius. Si vero esset ignis, videremus etiam ignem, vel non possemus videre mediante aqua, nec etiam possemus videre nisi in sursum, quo tendit motus ignis. Non autem potest dici, quod illud corpus, quod egreditur ab oculo, sit lumen, quia lumen non est corpus, ut probatum est lib. de Anima. Alia opinio est Pla. qui posuit, quod lumen egrediens ab oculo non procedit vsque ad rem, sed quod antenus, id est, ad aliquod determinatum spatium, vbi scilicet cohaeret lumen exteriori, ratione cuius cohaerentiae sit visio, ut prius dictum est. Deinde cum dicitur, quod praetermissa prima opinione tanquam maxime inconuenient, consequenter improbat secundam dupliciter. Primo quidem, quia inutiliter, & vane aliquid ponitur. Et hoc est quod dicitur. Melius esset dicere, quod lumen interius coniungeretur exteriori in ipsa interiore extremitate oculi quam extra per aliquam distantiam. Et hoc, ideo quia in illo spatio intermedio, si non est

lumen exterius, extingueretur lumen interius a tenebris secundum eius positionem, ut supra habitum est. Si vero attingat lumen vsque ad oculum, melius est quod statim coniungatur, quia quod potest fieri sine medio melius est quam quod habet per medium, cum aliquid fieri per pauciora melius sit quam per plura. Deinde cum dicitur, quod improbat con iunctionem luminis interioris ad exterius etiam si fiat in principio oculi. Et hoc tripliciter. Primo quidem, quia coniungitur vel separari est proprie corporum, quorum vtrumque habet per se substantiam, non autem qualitarum, quae non sunt nisi in subiecto. Vnde, cum lumen non sit corpus, sed accidens quoddam, nihil est dictum, quod lumen adiungatur lumini, nisi forte corpus luminosum adiungeretur corpori luminoso potest autem coniungere quod lumen intendatur in aere per multiplicationem luminarij, sicut & calor intenditur per augmentum calefactionis, quod tamen non est per additionem, ut patet in quarto Physic. Secundo improbat per hoc, quod dato quod vtrumque lumen esset corpus, non tamen esset possibile quod vtrumque coniungeretur, cum non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus natum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quae sunt aliquo qualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interius & exterius intercedat corpus medium, scilicet meninge, id est, tunica oculi, non potest vtrumque luminis esse coniunctio.

LECTIO V.

Vid quidem igitur sine lumine non contingit videre, alibi per tractatum est. Ceterum siue lumen, id est, seu aer quod interiacet inter rem visam & cernentem oculum, profecto motus in hoc visionis est causa.

Hoc melius enim est in principio statim oculi eo coalescere. Quod etiam fatuum est, quae enim luminis ad lumen copulatio, aut quomodo fieri potest modo? non enim cuiuscumque coalescit quodlibet, & intrinsecum cum extrinsecum quomodo cum meninge membrula media fit.

Sed hoc stultum. Quid enim coniungi est lumen lumini? vel quomodo hoc possibile est esse? Non enim quodlibet coniungitur cuilibet, & interius exteriori, quomodo meningae enim intrus est.

LECTIO V.

Vid quidem igitur sine lumine non contingit videre, alibi per tractatum est. Ceterum siue lumen, id est, seu aer quod interiacet inter rem visam & cernentem oculum, profecto motus in hoc visionis est causa.

non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus natum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quae sunt aliquo qualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interius & exterius intercedat corpus medium, scilicet meninge, id est, tunica oculi, non potest vtrumque luminis esse coniunctio.

LECTIO V.

Rostri. Ostendit quod Philosophus improbat opinionem ponentium visionem fieri extramittendo, hic determinat veritatem. & circa hoc tria facit. Primo manifestat qualiter visio fiat secundum suam sententiam. Secundo ex hoc reddit causam eius, quod supra positum est de organo visus, ibi. Et rationabiliter. Tertio manifestat causam illam per signum, ibi. Et hoc est ab accidentibus. Resumit ergo primo quod dictum est in libro de Anima. Quod sine lumine impossibile est videre, quia enim visio fit per medium, quod est diaphanum, requiritur ad visionem lumen, quod facit aliquod corpus esse actu diaphanum, ut dicitur Libro de Anima. Et ideo fit visio illud medium, quod est inter rem visam & oculum sit actu aer illuminatus, siue sit lumen, non quidem per se substantiam, cum non sit corpus, sed in quocumque alio corpore, pura aqua vel vitro, motus, qui fit per huiusmodi medium, causat visionem. Non est autem intelligendum quod huiusmodi motus sit localis, quasi quorundam corporum desluentium a re visa ad oculum, sicut Democritus & Empedocles posuerunt, quae sequeretur quod per huiusmodi desluentia corpora visa diminerentur quousque totaliter consumerentur: sequeretur etiam quod oculus ex occursum huiusmodi corporum destrueretur, neque etiam esset impossibile ut totum corpus ab oculo videretur, sed solum secundum tantam quantitate, quantum posset pupilla capere. Est autem motus iste secundum alterationem: alteratio autem est motus ad formam, quae est qualitas rei visae, ad quam medium est in potentia in quantum est lucidum in actu, quod est diaphanum interminatam. Color autem est qualitas diaphani terminata, ut infra dicitur. Quod autem interminatam est, sic se habet ad terminatum, sicut potentia ad actum. Nam forma est quidam terminus materiae, sed propter

Prio Physic. cap. 50.

Te. com. 84.

2. te. co. 67.

Secundo te. com. 63. De inuentione & sensu. loc. 3.

2. te. co. 69.

per aliam rationē diaphaneitatis in medio perspicuo sequitur, quod mediū recipiat alio modo speciem coloris quā sit in corpore colorato, in quo est diaphanum terminatum, ut infra dicitur. Actus enim sunt in susceptivis secundum modum ipsorum, & ideo color est quidem in corpore colorato sicut qualitas completa in suo esse naturali: in medio autē incomplete secundū quoddam esse intentionale, alioquin nō posset secundum idē medium videri albu, & nigrum. Albedo autē & nigredo proprie sunt forme complete in eē naturali, non possunt simul esse in eodem: sed secundum predictum esse incompletum sūt in eodē: quia iste modus essendi propter suam imperfectionē, appropinquat ad modum, quo aliquid est in aliquo in potentia. Sunt autem in potentia opposita simul in eodem. Deinde cum dicit.

b Et rationabiliter quod interiorius, aqua est. Aqua enim perspicua est. Videtur autem sicut exterius non sine lumine, ita & interiorius. Perspicuū igitur oportet esse. Necessē est igitur aqua esse, quia non est aer. Non enim in vitimo oculi anima, aut animae sensitivū est: sed manifestū quā interiorius. Quare necessario perspicuum est & receptibile luminis, quod interiorius oculi.

c Et hoc etiam ab accidentibus manifestum. Iam enim quibusdam vulneratis in bello iuxta tempora, ita ut abscinderentur pori oculi, accidit fieri tenebras, sicut lucerna extincta, eo quod quasi lampas quaedam abscissum fuit perspicuum, vocatum pupilla.

d Igitur si quidem in his accidit, sicut diximus, manifestū, quod si oportet secundum hunc modū attribuere, & assignare vnum quodque sensitivū vni elementorum, oculi quidem visū aquae existimandum, aeris ver sonorum sensitivum, ignis autem odoratum.

e Quod enim actū odoratus, hoc potentia odorativum est. Sensibile enim facit agere sensum, quare necessē existere ipsum potentia prius. Odor vero fumalis evaporatio est, fumalis autem evaporatio ab igne.

f Manifestat quod dixerat per signum, quod accidit in quibusdam, qui in pugnis circa tempora vulnerantur, scissis enim sunt per visus amissionem, ac si lucerna extingueretur. Pupilla enim est sicut quaedam lampas illuminata ab exteriori lumine, & ideo, quando praescinduntur pori continuantes pupillam prin-

cipio visuo, non potest lumen huius lampadis usque ad visuum principium pervenire, & ideo visus obsecuratur. Deinde cum dicit.

g Excludit falsis opinionibus aliorum accedit ad principale positum. Et primo quantum ad organa sensuum non necessarium. Secundo quantum ad organa sensuum necessarium. ibi. **h** Ta- cium autem. **i** Circa primum duo facit. Primo adaptat organa sensuum elementis, Secundo manifestat quod dixerat. ibi. **k** Quod enim actū odoratus. **l** Circa primum con- siderandum est quod non fuit secundum sententiam Arist. quod organa sensuum elementis attribuerentur, ut patet in libro de Anima: sed quia alii Philosophi organa sensuum quatuor elementis attribuebant, ideo quasi in hoc concedens, dicit quod superpositis his, quae dicta sunt de visū, oportet secundum quod aliqui dicunt, vnum quodque sensitivum, id est, organorum sensuum, attribui alicui vni elementorum, sicut alii faciunt. Existimandum est, quod visuum oculi attribuendum sit aquae, sensitivum autem sonorum sit attribuendum aeri, igni vero odorativum. Sed hoc videtur esse contra id, quod dicitur in libro de Anima. Pupilla est aqua, auditus vero aeris, olfactus autem alterius, horum autē ignis aut nullius est, aut omnibus communis. Sed dicendum est quod id, quod est odoratus potest accipi dupliciter. Vno modo secundum potentiam, & sic organum odoratus est aeris vel aquae, ut dicitur in Secundo de Anima. Alio modo secundum actum: & sic est verum quod hic dicitur, ut ipse probabit. Et ideo signanter non dicit odorativum esse ignis, sicut dixerat sensitivum sonorum esse aeris, & visuum oculi esse aquae, sed dicit odoratus esse ignis. Odorativum enim dicitur secundum potentiam, sed odoratus secundum actum. Deinde cum dicit.

h Quod etiam ex his quae contingere solent palam est. Nam quibusdam in praesens, secundum tempora vulneratus, ita ut oculi meatus abscinderentur, visus sunt offundi tenebrae, ceu extincta lucerna, quoniam perspicuum, & ea, quam vocant pupillam, ceu lucerna quaedam exsecta esset.

i Quamobrem si in his contingit ut diximus, manifestū est, quod oportet haec reddere modo, & assignare vnum quodque sensitivum elementorum vni cuique: ut oculi quidem visiva potestas aquae ascribatur, aeri autem sonorum sensitiva, igni vero odoratus.

k Quod enim actū odoratus est, id potestate odorativum est. Sensibile namque operari facit sensum, iccirco necessē est ipsum esse id, quod potestate erat prius. Odor autem fumida quaedam est exhalatio huiusmodi vero exhalatio ab igne est.

l Quae, ut dicitur in Secundo de Anima. Alio modo secundum actum: & sic est verum quod hic dicitur, ut ipse probabit. Et ideo signanter non dicit odorativum esse ignis, sicut dixerat sensitivum sonorum esse aeris, & visuum oculi esse aquae, sed dicit odoratus esse ignis. Odorativum enim dicitur secundum potentiam, sed odoratus secundum actum. Deinde cum dicit.

m Probat quod dixerat de organo odoratus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit odorativum esse in actu ignis. Secundo concludit quale debeat esse organum odoratus, quod est odoratus in potentia, ibi. **n** Propter quod & circa cerebrum. **o** Tertio ostendit similitudinem organi odoratus ad organum visus, ibi. **p** Oculi autem generatio. **q** At ergo primo, quod odorativum, id est, organum habens virtutem odorandi, oportet quod sit hoc in potentia, quod actualis odoratus est in actu: quod manifestat per hoc, quod sensibile facit sensum agere, esse in actu vel esse operari. Oportet enim quod sensitivum sit in potentia sensibile, alioquin non pareretur ab ipso. unde relinquatur quod sensitivum sit in potentia sensus in actu. Manifestum est autem quod odor est fumalis evaporatio, quod quidem ita, quod fumalis evaporatio sit ipsa essentia odoris: hoc improbatum est, secundo de Anima. longius enim diffunditur odor quam fumalis evaporatio: sed hoc dicitur, quia fumalis evaporatio est causa quod sentiat odor. Fumalis enim evaporatio est, ab igne vel a quocumque calido, ergo odoratus in actu sit, per caliditatem, quae principaliter est in igne, & ideo in temporibus & locis calidis flores sunt maioris odoris. Deinde cum dicit.

Concludit

q Concludit ex praemissis, quod organum odoratus dicitur esse in loco, qui est circa cerebrum. Organum enim odoratus est in potentia odor in actu, qui est per calorem vel ignem, & ita oportet quod sit potentia calidum. Potentia autem calidum est materia frigidi: quia eadem est materia contrariorum nec potest esse in potentia ad vnum eorum, nisi secundum quod est actu sub altero, vel perfecte, vel imperfecte: imperfecte, sicut quando est sub forma medii, & ideo oportet quod substantia & essentia organi odoratus sit id, quod est actu frigidum & humidum, quod praecipue est in loco circa cerebrum. Unde organum odoratus est circa cerebrum. Deinde cum dicit.

r Ostendit convenientiam organi odoratus ad organum visus, & dicit, quod etiam oculi generatio habet eundem modum quantum ad hoc, quod constat ex cerebro, quia cerebrum inter omnes partes corporis est humidius & frigidius, ita habet naturam aquae, quae est naturaliter frigida & humida, & sic congruit organo odoratus, quod debet esse calidum in potentia, & organo visus, quod debet esse aequum. Sed tunc videtur conveniēter attribuisse Plato visum igni, sicut & hic Aristoteles odorativum. Dicendum est autem, quod organum odoratus est aquae, in quantum aqua est potentia calidum, quod est ignis, organum autem visus est aquae in quantum est perspicua, & per consequens lucida in potentia: sed quia ignis est etiam lucidus actu sicut & calidum, adhuc posset aliquis dicere, quod conveniēter visus attribuitur igni. Dicendum est ergo quod eodem modo, quo Aristoteles attribuit odoratum igni nihil prohibet visum attribui igni non secundum proprias eius qualitates, quae sunt calidum & siccum: sed secundum quod est lucidus actu, quod etiam attendit videtur aliqui Philosophi, argumentum lumen est a fulgore, qui apparet motu oculo. Sed tamen quantum ad hoc im probatur eorum opinio. Aristoteles, non quidem quia ponebant visum in actu esse ignem, quod aliquo modo esset verum, in quantum, scilicet visus in actu, non sit sine lumine, sicut odoratus in actu sine calore, sed quia ponebant organum visus esse lucidum actu, ponentes visionem fieri non suscipiendo, sed extrahendo. Deinde cum dicit.

s Determinat de organo sensum necessarium. Et primo ostendit quae cuique elemento sunt attribuenda. secundo in quo loco sint sita. ibi. **t** Et ideo iuxta cor. **u** Dicit ergo primo quod organum tactus attribuitur terrae: & similiter organum gustus. qui est tactus quidam, ut in Tertio de Anima dictum est, quod quidem non est sic intelligendum, quasi organum tactus vel gustus sit simpliciter terreum. Capillus enim & crinibus non sentimus, quae sunt magis terreae, sed quia, ut Tertio de Anima dicitur, terra maxime miscetur in organo ipsorum sensuum, & de organo quidem tactus ratio ista est, quia ut dicitur Secundo de Anima, organum tactus, ad hoc quod sit in potentia ad contrarias qualitates tangibiles, debet esse mediocriter complexionatum, & ideo oportet quod sit ibi secundum quantitatem plus de terra, quae inter alia elementa minus habet de virtute activa. de organo autem gustus ratio

LECTIO VI.

De sensibilibus autē his, quae secundum vnum quodque sensitivum, puta dico colore, sono, odore, gustu, & tactu, vniuersaliter dictum est, quae actio ipsorum in his, quae de Anima, & quid operari secundum vnum quodque sensitivum. Quid autē oportet dicere quodlibet eorum, scilicet quid color, quid sonus, quid odor, quid sapor, similiter & de tactu considerandum est, & primum de colore.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

LECTIO VI.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

manifesta est. Sicut enim organum odoratus debet esse aequum ut sit ibi potentia calidum, sine quo non sit odoratus in actu, ita etiam organum gustus debet esse terreum, ut sit potentia humidum, sine quo non est gustus in actu. Deinde cum dicit.

t Ostendit vbi sit organum tactus & gustus constitutum, & dicit quod est iuxta cor, & assignat huius rationem, quia cor est oppositum cerebro secundum situm & qualitatem, & sicut cerebrum est frigidissimum omnium, quae in corpore sunt, ita & cor est calidissimum inter omnes corporis partes, & propter hoc sibi invicem opponuntur secundum situm, ut per frigiditatem cerebri temperetur caliditas cordis. Et inde est, quod illi qui habent paruum caput secundum proportionem ceterorum membrorum imperuosi sunt, tanquam calore cordis non sufficienter reflexo per cerebrum. Et e converso, illi qui excedunt immoderate in magnitudine capitis sunt nimis humerosi, & pinguiore per magnitudinem cerebri calorem cordis impedientem. propter quod oportet organum tactus quod terreū est, esse principaliter in loco calidissimo corporis, ut per caliditatem cordis ad temperiem terrae frigiditatem reducat. Nec obstat, quod per totum corpus animal sentit sensu tactus, quia sicut alij sensus sunt per medium extrinsecū, ita tactus & gustus per medium intrinsecū, quod est caro. Et sicut visuum principium non est in superficie oculi, sed in trinfecus, ita et principium tactuum est intrinsecus circa cor, cuius signum est quod laesio, si accidat in locis circa cor, est maxime dolorosa, nec est oportet esse duo principia sensitiva in animali. Vnum circa cerebrum, vbi constituitur principium visus, odorativum, & auditivum, & aliud circa cor, vbi constituitur principium tactuum & gustativum. Sensitivum enim principium primum quidem est in corde, vbi est fons caloris in corde animalis. Nihil enim est sensitivum sine calore, ut dicitur in libro 2. de Anima. sed a corde derivatur virtus sensitiva ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium sensuum, visus, auditus, & odoratus: tactus autē & gustus referuntur ad ipsum cor per medium coniunctum, ut dictum est. Vltimo autem epilogat quod de sensitivis partibus corporis sit hoc modo determinatum, sicut in superioribus habitum est.

u Ostendit convenientiam organi odoratus ad organum visus, & dicit, quod etiam oculi generatio habet eundem modum quantum ad hoc, quod constat ex cerebro, quia cerebrum inter omnes partes corporis est humidius & frigidius, ita habet naturam aquae, quae est naturaliter frigida & humida, & sic congruit organo odoratus, quod debet esse calidum in potentia, & organo visus, quod debet esse aequum. Sed tunc videtur conveniēter attribuisse Plato visum igni, sicut & hic Aristoteles odorativum. Dicendum est autem, quod organum odoratus est aquae, in quantum aqua est potentia calidum, quod est ignis, organum autem visus est aquae in quantum est perspicua, & per consequens lucida in potentia: sed quia ignis est etiam lucidus actu sicut & calidum, adhuc posset aliquis dicere, quod conveniēter visus attribuitur igni. Dicendum est ergo quod eodem modo, quo Aristoteles attribuit odoratum igni nihil prohibet visum attribui igni non secundum proprias eius qualitates, quae sunt calidum & siccum: sed secundum quod est lucidus actu, quod etiam attendit videtur aliqui Philosophi, argumentum lumen est a fulgore, qui apparet motu oculo. Sed tamen quantum ad hoc im probatur eorum opinio. Aristoteles, non quidem quia ponebant visum in actu esse ignem, quod aliquo modo esset verum, in quantum, scilicet visus in actu, non sit sine lumine, sicut odoratus in actu sine calore, sed quia ponebant organum visus esse lucidum actu, ponentes visionem fieri non suscipiendo, sed extrahendo. Deinde cum dicit.

LECTIO VI.

De sensibilibus autē his, quae secundum vnum quodque sensitivum, puta dico colore, sono, odore, gustu, & tactu, vniuersaliter dictum est, quae actio ipsorum in his, quae de Anima, & quid operari secundum vnum quodque sensitivum. Quid autē oportet dicere quodlibet eorum, scilicet quid color, quid sonus, quid odor, quid sapor, similiter & de tactu considerandum est, & primum de colore.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

LECTIO VI.

De sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnum quodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

de colore, sono, & odore, quæ sentiuntur per visum, auditum, & odoratum, & de gustu, & tactu, id est, de sensibilibus horum sensuum dictum est in libro de Anima vniuersaliter, & quomodo habent in sensum agere, & qualis sit operatio sensus secundum vnumquodque organum immutatum a prædicto sensibili.

Lec. 10. & 11.

Secundo de Anima, quod sensus est potentia sensibilis, & quod sensibilia faciunt sensum esse in actu. Sed nunc considerandum est quid sit quodlibet sensibile secundum se ipsum, scilicet quod sit color, quid sonus, quod odor, quid sapor, & similitur de tactu, id est de sensibilibus tactu. Sed primum dicendum est de colore, qui est obiectum visus, eo quod visus est spiritalior inter omnes sensus. Non est autem per hoc intelligendum quod de omnibus his sensibus in hoc libro de terminare intendat, sed quod omnium horum sensibilibus consideratio, necessaria sit ad propositam intentionem, sed cum sensibilia tactus sint vel proprietates elementorum, scilicet calidum, frigidum, humidum, & siccum, de quibus determinatum est libro de Generatione, vel sint proprietates corporum, distincto rō sicut durū & molle & alia huiusmodi, de quibus determinatum est in libro Meteororum, vnde nunc restat determinare de tribus scilicet de colore, odore, & sapore. De sono enim determinatum est in libro de Anima eo quod eadem est ratio generationis soni, & immutationis auditus organi a sono. Qualiter autem immutentur organa sensuum a sensibilibus, pertinet ad considerationem libri de Anima. Deinde cum dicitur:

Lec. 16.

b Est quidem igitur vnumquodque dupliciter dictum, hoc quidem actu, hoc autem potentia. Quomodo quidem igitur actu color & sonus, & quomodo est idem vel alterum his, qui secundum actum sensibus, puta visioni & auditioni, dictum est in eis, quæ de Anima. Quid autem, vnumquodque eorum existens faciat sensum, & actum nunc dicamus.

Tertio 1c. 2.

c Quemadmodum igitur dictum est de lumine in aliis, quod sit color perspicui secundum accidens. Quando enim inest aliquid ignitum in perspicuo, presentia quidem lumen est, priuatio vero tenebræ.

Lec. 69.

d Quod autem dicimus perspicuum, non est proprium aeris vel aquæ, nec alicuius sic dictorum corporum, sed est quædam communis natura, & virtus, quæ separata quidem non est. In his vero est, & in aliis corporibus. In his quidem magis, in his vero minus.

e Exponit quod dictum est, scilicet quod considerandum sit quid sit color & sapor, &c. Vnumquodque horum enim dupliciter est. Vno quidem modo prout sentitur in actu. Alio vero modo, prout est sensibile in potentia. Quod autem sit vnumquodque eorum secundum actum, id est, secundum quod est color actu perceptus a sensu, vt sapor vel quodcumque aliud sensibile, dictum est in libro de Anima, quomodo scilicet vnumquodque; horum idem sit, vel alterum sensui secundum actum, scilicet visioni vel auditioni, quia videlicet visibile in actu est idem visioni in actu, visibile autem in potentia non est idem visui in potentia, ergo quid vnumquodque sensibile sit in actu dictum est in libro de Anima, in quo determinatum est de sensibilibus in actu: sed quid sit vnumquodque eorum secundum seipsum, quod natum est facere sensibilem actu, est nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicitur:

f Determinat de sensibilibus secundum modum prædictum. Et primo de colore, secundo de sapore. ibi: De odore vero & sapore. Tertio de odore ibi: Eadem autem modo oportet intelligere. Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima ostendit quid sit color in communi. In secunda parte determinat de differentiis colorum. ibi: Est ergo inesse perspicuo. Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, secundo inuestigat coloris definitionem ex huiusmodi principiis. ibi: Quemadmodum ergo & corporum. Est autem duplex coloris principium. Vnum quidem formale, scilicet lumen, aliud materiale scilicet perspicuum. Primo ergo tangit principium formale scilicet lumen. Secundo principium materiale scilicet perspicuum. ibi: Quod autem dicimus perspicuum. Dicit ergo primum quod sicut dictum est libro de Anima, lumen est color perspicui, quod quidem dicitur secundum quandam proportionem, ex eo quod sicut color est forma & actus corporis colorati, ita

lumen est forma & actus perspicui. Differt autem quantum ad hoc, quod corpus coloratum in seipso habet causam sui coloris. Sed corpus perspicuum habet lumen ab alio, & ideo dicit, quod lumen est color perspicui secundum accidens, id est per aliud, non quia lumen sit actus perspicui in quantum huius. Quod autem sit actus eius secundum aliud, manifestat per hoc, quod quando aliquid quod corpus ignitum, id est, actu lucidum, ad est perspicuo, ex presentia eius sit lumen in perspicuo, ex priuatione vero sinit, tenebræ. Non sic autem est de colore, quia color manet in corpore colorato, quocumque presente vel absente, licet non sit actu visibilis sine lumine. Deinde cum dicitur:

g Illorum igitur vnumquodque bifariam dicitur, actu scilicet & potestate. Quomodo autem color actu & sonus eadem sint, vel diuersa a sensibus, qui sunt actu, ut a visione, & auditione, in commentariis de Anima dictum est. Quid autem eorum vnumquodque existens sensum efficiat & actum, nunc recenseamus.

h Quemadmodum igitur dictum est de lumine in aliis, quod sit color perspicui per accidens. Nam quocumque ignitum inest perspicuo, illius quidem presentia lumen est, absentia vero tenebræ.

i Quid autem uocamus perspicuum non est aeris aut aquæ, aut alicuius sic appellatorum corporum proprium, sed communis quædam natura & potestas, quæ separata quidem non est, in his autem est, & aliis etiam inest corporibus, his quidem magis, illis vero minus.

k nebat communia, sicut sunt separata secundum rationem, ita etiam separata esse secundum esse, id est ad hoc excludendum, subiungit, quod natura perspicuitatis non est aliqua natura separata, sed est in his corporibus sensibilibus, scilicet in aere & aqua, & in aliis, in quibusdam quidem magis, in quibusdam vero minus. Ad cuius euentum sciendum est, quod Philosophus dicit in secundo de Anima, visibile non solum est color, sed etiam quoddam aliud, quod ratione comprehenditur innominatum. Est autem in genere visibilis communiter accepti, aliquid vt actus, aliquid vero vt potentia: non est autem in hoc genere vt actus, aliqua qualitas propria alicuius elementorum, sed ipsum lumen, quod est quidem visibilis communiter accepti, aliquid vt actus, aliquid vero vt potentia: non est autem in hoc genere vt actus, quod est proprium luminis susceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum se habet. Primus quidem gradus cum id quod est luminis susceptiuum est totaliter lumine repletum, quasi p se esse in actu reductum, ita quod vterius non sit receptiuum alicuius qualitatis vel forme huius generis, quod quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus solare non potest esse medium in visu, vt sit recipiens & reddens formam visibilem. Proprietas autem lucendi secundum ordinem quendam de ascendendo, procedit vsque ad ignem, vterius vsque ad quædam corpora, quæ propter paruitatem sui luminis, non possunt lucere nisi in nocte, vt supra dictum est. Secundus gradus est eorum, quæ de se non habent lumen in actu, sed sunt susceptiua luminis per totum huiusmodi corpora proprie dicuntur perspicua sine transparentia, vel diaphana. Phanon enim in greco id est quod visibile. Et hæc quidem proprietates transparentium inueniuntur quidem maxime in corporibus celestibus præter corpora astrorum, quæ occultant quod post se est, secundario autem in igne, secundum quod est in propria sphaera propter raritatem, tertio in aere, quarto in aqua, quinto etiam in quibusdam terrenis corporibus propter abundantiam aeris vel aquæ in ipsis. Tertius & infimus gradus est terræ, quæ maxime distat a corpore celesti, quæ minime nata est recipere de lumine, sed in superficie tantum: exteriores enim partes propter sui grossitatem interiores, obumbrant, vt ad eas non perueniat lumen, quantum autem in solis corporibus medi gradus proprie dicitur perspicuum, vel diaphanum secundum nominis proprietatem, communiter tamen

Tex. 64.

Tex. 69.

men loquendo, potest dici perspicuum, quod est luminis susceptiuum qualitercumque. Et ita videtur Philosophus hic de perspicuo loqui. Deinde cum dicitur:

l Inuestigat definitionem coloris. Et primo inuestigat genus. Secundo differentiam. ibi: Sed eandem naturam. Tertio de finitionem concludit. ibi: Quare color vtique erit. Est autem considerandum quod semper oportet subiectum ponere in definitione accidentis, vt dicitur primo Metaphysice. differenter tamen. Nam si accidens definitur in abstracto, subiectum ponitur loco differentie, id autem, quod pertinet ad genus accidentis, ponit loco generis, sicut cum dicitur symus est natus curuus. Quia ergo hic color definitur in abstracto, primo incipit inuestigare loco generis id quod est essentialiter ipse color. Et concludit ex prædictis, quod cum perspicuum non sit natura separata, sed in corporibus existens, necesse est quod sit corpus, in quibus hæc natura inuenitur est aliquod vltimum, si sit finis, ita & ipsius perspicui, quod significat qualitatem talium corporum, oportet esse aliquod vltimum. Et eadem ratio de omnibus qualitatibus corporum, quæ per accidens sunt quanta secundum corporum quantitatem. Vnde per accidens terminatur finem corporum terminationem. Est ergo considerandum, quod sicut corporum, quædam terminata dicuntur, quia propriis terminis terminantur, sicut corpora terrestria, quædam interminata, eo quod non terminantur propriis terminis, sed alienis, ita etiam est & circa perspicuum. Quoddam enim est interminatum ex seipso, quia nihil habet in se determinatum, vnde ipsum videatur. Quoddam autem est terminatum, quia de terminata habet aliquid in seipso, vnde videatur secundum propriam terminationem. Perspicuum igitur interminatum est susceptiuum luminis, cuius natura non est vt suscipiatur solum in extremo, sed per totum medium. Manifestum est autem quod ipsius perspicui, quod significat qualitatem in corporibus existentem, vt dictum est, est aliquid vltimum, & quod sit color, manifestum est ex his, quæ accidunt. non enim videntur corpora colorata, nisi secundum suas extremitates. Per quod apparet quod color, vel est extremitas corporis, vel est in extremitate corporis. Et inde est quod Pythagorici colorem vocabant epiphaniam, id est apparitionem: quia illud, quod apparet in superficie corporum, color est. Non est autem verum quod color sit extremitas corporis, vt Pythagorici posuerunt, quia sic esset superficies, vel linea, vel punctus: sed est in extremitate corporis, sicut natura perspicui est in corporibus. Deinde cum dicitur:

m Quemadmodum ergo & corporum, necesse est vltimum esse & huius luminis quidem igitur natura, in indeterminatem perspicuo est. Ipsius autem quod in corporibus perspicui vltimum, quod quidem erit vtique aliquid, palam est. Quod autem hoc sit color ex accidentibus manifestum. Namque color in extremitate, aut extremitas est. Vnde Pythagorici epiphaniam colorem vocabant. Est quidem, n. in corporis extremitate, sed non est extremitas corporis. Sed eandem naturam oportet existimare, & eam quæ exterius coloratur, & hanc quæ & interius. Videntur autem aer & aqua colorata. Et enim aurora talis. Sed ibi quidem, quoniam in indeterminatem accidit, non eundem colorem habet accedentibus prope, & longe, nec aer, nec mare. In corporibus vero: nisi continens faciat transmutationem, determinata est phantasia coloris. Manifestum igitur quod idem & ibi, & hic, susceptiuum coloris est. Perspicuum ergo secundum, quod existit in corporibus. (in est autem, aut plus aut minus) in omnibus coloris facit participare. Quoniam autem in extremitate color, huius vtique; extremitas aliqua erit.

n Quare color vtique erit perspicui extremitas in determinato corpore.

o Quare color vtique erit perspicui extremitas in determinato corpore. Quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est quod vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in his, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & etiam quod in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare coloris, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, vt dictum est. Quæ istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo minus autem habent, quæ superabundant in terra. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis, & quod corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

p Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi: Ex ipsorum autem perspicuorum. Concludit ergo, quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

q Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, quod oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, id est, non per præ-

terius colorem, sed ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorantur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua, & hoc manifestat per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora, quæ colorantur ab exteriori, vel a seipsis.

r Quemadmodum igitur corporum necesse est aliquid esse vltimum, ita & huius. Quod autem illius, quod in corporibus est, perspicui extremitas sit quædam, palam est omnibus. Quod ve ro id sit color, ex his, quæ accidunt est manifestum: color enim aut in extremitate est, aut extremitas. Quomobrem Pythagorici superficiem coloris vocabant. Est autem in extremo sane corpore, sed non est corporis extremitas.

s Verum eandem oportet censere naturam, quæ coloratur extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparet autem aer & aqua colorata, quoniam splendor talis est. Sed in his quidem, quoniam interminato est de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quod idem & hic & ibi capax coloris est, propterea perspicuum, in quantum corporibus inest. inest autem plus, aut minus. ut colore participant omnia sane præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sane erit extremo.

t Circa color perspicui in corpore determinato erit extremitas.

u Quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est quod vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in his, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & etiam quod in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare coloris, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, vt dictum est. Quæ istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo minus autem habent, quæ superabundant in terra. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis, & quod corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

v Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi: Ex ipsorum autem perspicuorum. Concludit ergo, quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

w Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, quod oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, id est, non per præ-

terius colorem, sed ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorantur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua, & hoc manifestat per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora, quæ colorantur ab exteriori, vel a seipsis.

x Verum eandem oportet censere naturam, quæ coloratur extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparet autem aer & aqua colorata, quoniam splendor talis est. Sed in his quidem, quoniam interminato est de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quod idem & hic & ibi capax coloris est, propterea perspicuum, in quantum corporibus inest. inest autem plus, aut minus. ut colore participant omnia sane præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sane erit extremo.

y Circa color perspicui in corpore determinato erit extremitas.

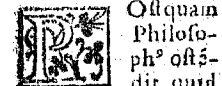
z Quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est quod vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in his, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & etiam quod in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare coloris, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, vt dictum est. Quæ istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo minus autem habent, quæ superabundant in terra. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis, & quod corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

aa Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi: Ex ipsorum autem perspicuorum. Concludit ergo, quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quod color sit quædam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur:

ab Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, quod oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, id est, non per præ-

in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non coloratur in actu, sed in potentia, que reducitur ad actum facta corporis diuisione. Illud autem intrinsecum non habet virtutem mouendi visum, quod per se color conuenit. Deinde cum dicitur h. ¶ Manifestat rationem coloris quantum ad ipsa perspicua interminata, sicut est aqua vel quicquid aliud huiusmodi habet aliquem colorem, quia in omnibus his non est color, nisi secundum extenuitatem.

LECTIO VII.

Philosophus ostendit quod est color, hic procedit ad distinguendum species colorum. Et primo quantum ad colores extremos, secundum quantum ad colores medios. ibi ¶ De alijs autem coloribus. ¶ Quia vero differentia, quibus species distinguuntur, debent esse per se generis diuisiue & non per accidens, ut patet septimo Metaphysicorum. Metaphysicorum. 10. ex ipsa natura coloris, quam per definitionem supra posita explicauerat, concludit diuersitatem specierum ipsius. Habitu est enim ex præmissis, quod substantiam coloris est perspicuum secundum suum extremum in corporibus terminatis, proprius autem actus perspicui in quantum huius, est lux, cuius præsentia in diaphano non determinatur, sicut est aer, facit lumen, eius autem absentia facit tenebras. Contingit ergo in extremo perspicui terminatorum corporum inesse illud, quod in aere facit lumen, & hoc facit ibi colorem album, & per eius absentiam efficietur color niger, quod quidem non est sic intelligendum quasi in colore nigro nihil sit luminis, sic enim nigredo non esset contraria albedini, ut pote non participans eandem naturam, sed esset pura priuatio, sicut tenebra aeris. Sed dicitur nigredo causari per absentiam luminis, quia minimum habet de lumine inter omnes colores, sicut albedo plurimum. Contraria enim sunt, que in eodem genere maxime distant, ut dicitur de ciuitate Metaphysicorum. Deinde cum dicitur.

LECTIO VII.

Stergo inesse in perspicuo hoc quod in aere facit lumen, est autem non, sed priuatum esse. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, hoc vero tenebra, ita & in corporibus inest albus & niger.

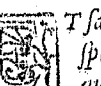
De alijs autem coloribus iam diuidentes quot modis contingit fieri, dicendum. Contingit enim inuicem positus albo & nigro, ita quod vnunquodque eorum sit inuisibile propter paruitatem. Quod autem ab ambobus visibile, sic fieri, hoc uero neque albus potest uideri, neque nigrum, quoniam autem necesse quidem est quendam colorem habere, neutrum autem horum possibile est, necesse est commixtum esse, & speciem quandam coloris aliam. Est quidem ergo sic accipere plures colores esse, quam albus, & niger.

Multos autem proportionem, tria ad duo & tria ad quatuor, & secundum alios numeros est iuxta se inuicem latere. Hi autem omnino secundum nullam proportionem sunt, sed secundum abundantiam quandam & defectum incommensurabilem.

¶ Procedit ad distinguendum colores medios & diuiditur in partes duas. In prima ponit quosdam modos generationis & diuisionis colorum mediorum non secundum ipsorum existentiam, sed secundum apparentiam, secundo assignat veram generationem mediorum colorum secundum suam naturam. ibi ¶ Si autem commixtio est corporum. ¶ Circa primum Philosophus duo facit. Primo ponit duos modos generationis & diuisionis mediorum colorum secundum apparentiam. Secundo comparat illos modos ad inuicem. ibi ¶ Dicere autem sicut Antiqui. ¶ Prima pars diuiditur in duas, secundum duos modos, quos ponit secunda pars incipit. ibi ¶ Vnus autem apparere. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit generationem colorum mediorum, secundo assignat diuisionem ipsorum. ibi ¶ Multos autem proportionem. ¶ Dicit ergo primo, quod cum dicitur sic de coloribus extremis, dicendum est de alijs coloribus scilicet medijs, distinguendo quot modis

tingit eos generari. Supponitur ergo aliquid esse inuisibile propter eius paruitatem: contingit ergo duobus paruis corporibus non visibilibus propter paruitatem iuxta se positus, quorum vnus sit nigrum, & aliud sit album, illud quod ex utroque compositum est, uideri per maiorem quantitatem. Omne autem quod uidetur in huiusmodi corporibus, est aliquis colorem uidetur. Illud autem eorum, nec uidetur ut album, nec ut nigrum, quia tam illud, quod est album, quod illud, quod est nigrum in ipso positum, est esse inuisibile propter paruitatem. Unde necesse est quod uideatur quasi quidam color ex utroque commixtus, & sic fit alia species coloris præter album & nigrum. Ex quo patet: quod contingit colores plures accipere, quod albus & niger. Deinde cum dicitur.

LECTIO VII.

T sane accidit ipsi inesse per perspicuum huiusmodi quod in aere facit lumen, contingit etiam non inesse, sed priuari. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, illud uero tenebra, ita in corporibus sunt album & nigrum.

De alijs autem coloribus nobis dicendum est prius, tamen diuidendo, quot fieri modis contingit illis. Contingit autem iuxta se positus albo & nigro, ita ut eorum neutrum ob paruitatem cernatur, ambo autem iuncta uideantur, sic fieri, id enim neque albus, neque nigrum esse potest, quoniam uero necesse est quempiam habere colorem, illorum autem neutrum esse potest, mixtum quiddam, colorisque speciem diuersam esse necesse est. Et hoc profecto existimare licet modo, plures esse colores quam album & nigrum.

Multos autem proportionem. Trium ad duo, & rursum tria ad quatuor, & per alios numeros iuxta se inuicem consistere contingit. Alios autem nulla omnino proportionem, sed excessu defectuque incommensurabili.

Quia uero proportio est quedam habitudo quantitatum ad inuicem, ubique dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio. & primo quidem in numeris, qui omnes sunt ad inuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quæ est unitas. Sunt autem diuersæ proportionem numerorum, secundum quod diuersi numeri ad inuicem comparantur. Alia enim est proportio, tria ad duo, quæ uocatur sex quialtera, & alia quatuor ad tria, quæ uocatur sex quitercia. Quia uero quantitates continuæ non reuoluuntur in aliquod inuisibile sicut numeri in unitatem, non est necesse omnes quantitates continuas esse ad inuicem commensurabiles, sed est inuenire aliquas, quarum vna excedat alteram, quæ tamen non habet commensurationem. Quæcumque tamen quantitates continuæ proportionantur ad inuicem, secundum proportionem numerum ad numerum, earum est vna mensura communis, puta si vna sit trium cubitorum, & alia quatuor, utraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiam contingit esse excessum & defectum uel secundum aliquam proportionem numeralem, uel secundum excessum commensurabilem. Et hoc est quod dicitur contingit esse multos medios colores secundum diuersas proportionem: contingit enim quod albus iaceat iuxta nigrum, secundum proportionem duorum ad tria, uel tria ad quatuor, uel quolibet aliorum numerorum, aut secundum nullam proportionem numeralem, sed solum secundum incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicitur.

Te. ch. 2. Et 8. Physic. com. 68.

¶ Ostendit, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non, & assignat circa hos duas rationes. Secundam ponit, ibi ¶ Vel etiam omnes colores. ¶ Dicit ergo primo, quod ex quo medijs coloribus distinguuntur secundum diuersas proportionem albi & nigri, eodem modo oportet se habere in medijs coloribus sicut & in consonantijs, que causantur secundum proportionem uocis grauis & acutæ. Sicut enim in consonantijs illæ sunt proportionem similes, & delectabiles, quæ consistunt in numeris, sicut dyapason in proportionem duorum ad vnum, & diapente in proportionem trium ad duo: ita etiam in coloribus illi, qui consistunt in proportionem numerali, sicut croceus & purpureus, id est, rubrus & subrubrus. Et sicut pauca sunt symphonice delectabiles, ita etiam pauca sunt colores tales. Alij uero colores, qui non sunt delectabiles, non consistunt in proportionem numerali. Deinde cum dicitur.

Eodem itaque modo, hoc oportet habere & in consonantijs. Qui quidem in numeris, proportionem uarijs sunt colores, quemadmodum ibi concordantias, hi autem delectabiles, sicut croceus & purpureus, ueluti croceus & puniceus. Pauci autem tales propter causam, per quam quidem & symphonice pauca. Qui autem non in numeris, alij colores.

¶ Vel etiam omnes colores in numeris esse, alios quidem ordinatos, alios uero inordinatos. & hos ipsos, quando non puri sunt, quia non sunt in numeris tales fieri. Vnus si quidem modus generationis colorum, hic est.

Vnus autem apparere alterum per alterum. Quemadmodum animalium pictores faciunt alterum colorum super alterum, & manifestiorem super ponentes, quemadmodum quoniam in aqua uel aere, uolunt aliquid facere apparem, & quemadmodum Sol secundum se quidem albus uidetur: per caliginem uero & fumum puniceus.

¶ Multi autem, & sic erunt colores eodem modo prius dicto. proportio enim erit utriusque quædam eorum, qui in superficie, ad eos, qui sunt in profundo. Quiddam autem & omnino non sunt in proportionem.

LECTIO VIII.

Incerem autem sicut Antiqui, defluxionem esse colorem, & uideri propter talem causam, incongruam. Omnibus enim modis per talem necesse est fieri sensum. Quare mox melius est dicere per moueri inter medium sensus a sensibili fieri sensum, quam talem & defluxionibus.

Et ideo quando non erit per totum eadem proportio numeralis, sequitur quod huiusmodi colores erunt inordinati & indelectabiles. Vltimo autem concludit hunc esse vnunquodque generationis mediorum colorum. Deinde cum dicitur.

¶ Idem est, fortior & tenacior subitus ponatur, alioquin si debiliore poneretur subitus, nullatenus appareret, & hoc præcipue faciunt quando uolunt facere in sua pictura quod aliquid appareat, ac si esset in aere uel aqua, ut puta cum pingunt picturas quasi in maris tauris, tunc enim superponunt fortiori coloris picturam, quendam debilem colorem, quæ si aqua. Aliud uero exemplum ponit in rebus naturalibus. Sol enim secundum se uidetur albus propter luminis claritatem, sed quando uidetur a nobis mediante caligine sive fumo resoluta a corporibus, sicut tunc puniceus, id est, rubicundus. Et sic patet quod id, quod secundum se est vnus coloris quædam uidetur per alium colorem facit apparentiam tertii coloris. Fumus enim se non est ruber, sed magis niger. Deinde cum dicitur.

¶ Aut certe omnes in numeris esse colores, & alios quidem ordine dispositos, alios nullo ordine. ¶ Et hos ipsos cum minus puri fuerint, quoniam non sunt in numeris tales fieri. Vnus quidem colorum constitutionis modus, hic est.

¶ Alter autem, cum per alterum apparent, quemadmodum interdum pictores solent: cum alium colorem, euidentiore alio superinducunt, si quædo in aqua quippiam, aut in aere quod appareat efficere cupiunt. Atque ut Sol, qui de per se quidem albus cernitur, per caliginem autem uel fumum puniceus apparet.

¶ Multi autem sic erunt colores eodem modo dictum modo: proportio enim quædam sane erit eorum, qui in superficie sunt, ad illos qui in profundo existunt. quiddam autem in nulla penitus erunt proportionem.

¶ Multi autem sic erunt colores eodem modo dictum modo: proportio enim quædam sane erit eorum, qui in superficie sunt, ad illos qui in profundo existunt. quiddam autem in nulla penitus erunt proportionem.

LECTIO VIII.

Bsurum igitur est dicere, ut veteres uoluerunt, colores defluxus esse quosdam, & talem ob causam uideri, omnium. n. de illorum sententia per contactum sensationem fieri necesse est. Quamobrem melius continuo est dicere sensationem fieri, quia sensus interstitium a re sensibili mouetur, quam contactum & defluxionibus.

¶ parat prædictos modos ad inuicem. ibi ¶ In sunt secus inuicem. ¶ Tertio ostendit quantum ad quid utriusque prædictorum modorum sustineri possint. ibi ¶ Quare si non contingit. ¶ Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nil aliud esse, quam quendam effluxum a corporibus uisus, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod uisio sit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum idolorum a corporibus uisus. Et quia vnunquodque uidetur per proprium colorem, id crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim poterat ponere, quod huiusmodi corpora, defluentia a corporibus uisus ingrederentur intra oculum, quia sic corrumpere substantiam eius. unde oportebat omnibus modis quod generent, quod uisio

Oltis duobus modis generationis, colorum mediorum, hic comparat prædictos modos ad inuicem. Et circa hoc tria facit. Primo excludit quendam positionem, ex qua peccabat vnus prædictorum modorum, secundo comparat prædictos modos ad inuicem. ibi ¶ In sunt secus inuicem. ¶ Tertio ostendit quantum ad quid utriusque prædictorum modorum sustineri possint. ibi ¶ Quare si non contingit. ¶ Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nil aliud esse, quam quendam effluxum a corporibus uisus, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod uisio sit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum idolorum a corporibus uisus. Et quia vnunquodque uidetur per proprium colorem, id crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim poterat ponere, quod huiusmodi corpora, defluentia a corporibus uisus ingrederentur intra oculum, quia sic corrumpere substantiam eius. unde oportebat omnibus modis quod generent, quod uisio

fiat per contactum corporum resolutorum ad ipsum oculum, ex huiusmodi contactu immutatum ad videndum. Si ergo immutatio talis sufficit ad causandum visionem, melius est dicere quod visio fiat per hoc quod medium statim a principio mouetur a sensibili, quam dicere visionem fieri per contactum & deflexionem. Natura enim per pauciora se exprimit in quantum potest. Sunt autem, & alia, quibus predicta positio ostenditur esse falsa, primo quidem, quia si visio fieret per contactum, tunc sensus visus non distingueretur a tactu, quod patet esse falsum. Visus enim non est cognoscitius contrarietatum tactus, secundo, quia cor parat visum per continuum defluxum dimoueretur, & tandem totaliter consumeretur, nisi alius defluxio nibus superuenienti bus, eorum quantitas seruaretur. Tertio, quia huiusmodi corpora defluentia a rebus visis cum sint subtilissima, a ventis propellerent. Unde non fieret recta visio. Quarto, quia visus non indigeret lumine ad videndum ex quo visio fieret per contactum visibilis: & multa alia huiusmodi inconuenientia sequuntur, quae quia manifesta sunt, Philosophus praetermisit. Deinde cum dicit.

b In his autem, quae secus inuicem ponuntur, necesse sicut & magnitudinem accipere inuisibile, ita & tempus insensibile, ut lateant motus peruenientes, & vnum putetur esse, propter simul apparere. Hic autem nulla necessitas. Sed qui in superficie color, immobilis existens, & motus a supposito, non simile facit motum. Quare aliud apparebit: & nec alium nec nigrum.

c Quare, si non contingit nullam magnitudinem esse inuisibilem: sed quamlibet ab aliqua distantia visibilem, & haec quaedam utique colorum commixtio, & illo autem modo nihil obstat quin appareat quidam color communis eis, qui a longe. Quoniam enim non est villa magnitudo inuisibilis in eis quae deinceps considerandum.

d Si autem commixtio est corporum non solum secundum hunc modum, quem putant quidam, solum iuxta inuicem positus minimis, immanifestis autem nobis propter sensum, sed omnino omniquaque, sicut in eis quae de commixtione dictum est vniuersaliter de omnibus. Illo modo misceretur haec color, quae modo contingit diuidere ad minima, quae ut minima, quemadmodum homines, equi, aut femina. Hominum enim hominem minimum, equorum vero equum. Quare horum secus inuicem positione multi-

tiat tempus, ut patet in Quarto Physicor. Sed tanto est huiusmodi tempus sensibilius, quanto sensus fuerit perspicacior, & maior diligentia fuerit apposta. Deinde cum dicit.

c Ostendit, qualiter predicti duo modi generationis colorum sustineri possint, & vsque ad quid se extendant, scilicet vsque ad apparentiam, concludens ex praedictis quod si non contingit aliquam magnitudinem esse inuisibilem, sed quaelibet magnitudo ab aliqua distantia est visibilis, ut sequitur, erit quaedam commixtio colorum haec, scilicet per alternos colores, & illo etiam modo per positionem colorum, secus inuicem inuisibiliter, quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet non potest videri per se verque color simpliciter propter corporis paruitatem. Quod autem nulla magnitudo sit inuisibilis, simpliciter propter paruitatem, dicitur in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

d Ponit modum generationis mediatorum colorum, qui est non solum secundum apparentiam, sed secundum existentiam. Et primo determinat generationem mediatorum colorum, secundum assignat rationem distinctionis ipsorum secundum istum modum generationis, ibi: Multi autem erunt. Quia vero iste modus generationis mediatorum colorum accipitur secundum mixtionem corporum, ideo praemittit primo de mixtione corporum ad inuicem, & subiungit secundo de mixtione colorum, ibi: Simul autem quae sit necessitas. Dicit ergo primo, quod mixtio corporum ad inuicem non solum est secundum quidam

moueret, vel color supra positus vel suppositus, vel illius color medius apparebit, & nec album, nec nigrum. Est autem considerandum quod ponentibus visum fieri per deflexionem & tactum, etiam remota generatione mediatorum colorum, quam ponebant, sequitur tempus esse insensibile. Oportet enim eos dicere quod nulli corpus totum simul videatur, sed per aliquam temporis successione, cum ponant visum fieri per contactum. Non est autem possibile quod totum aliquod magnum corpus, vel defluxus eius simul tangeretur a pupilla, propter eius paruitatem. Et ideo sequitur tempus esse insensibile, cum de aliquibus nobis videatur, quod simul ea tota videantur.

Quamobrem, si nullam contingit inuisibilem esse magnitudinem, sed quamlibet ex certo distantia cerebri spacio, huiusmodi certe colorum quaedam erit permixtio: illoque etiam modo nihil prohibet eis, qui a longe spectant, communem quandam apparere colorem. Nullam autem non esse visibilem magnitudinem in ijs, quae sequuntur, est considerandum.

Si autem mixtio est corporum, non solum eo quod quidam arbitrantur modo, scilicet iuxta se inuicem minima collocentur, quae a nobis sensu percipi nequeant, sed omnimodam, & omnino, quemadmodum in ijs quae de permixtione in vniuersum de omnibus est pertractatum. Illo namque modo haec solum permisceri censentur, quae secunde contingit ad minima, ut homines, equos, aut femina: hominum namque minimum est homo, sicut equorum equus. Quamobrem illorum iuxta se inuicem positione utrumque permixta est multitudo, vnum autem hominem vnicum permiscet tempus, ut patet in Quarto Physicor. Sed tanto est huiusmodi tempus sensibilius, quanto sensus fuerit perspicacior, & maior diligentia fuerit apposta. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit, qualiter predicti duo modi generationis colorum sustineri possint, & vsque ad quid se extendant, scilicet vsque ad apparentiam, concludens ex praedictis quod si non contingit aliquam magnitudinem esse inuisibilem, sed quaelibet magnitudo ab aliqua distantia est visibilis, ut sequitur, erit quaedam commixtio colorum haec, scilicet per alternos colores, & illo etiam modo per positionem colorum, secus inuicem inuisibiliter, quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet non potest videri per se verque color simpliciter propter corporis paruitatem. Quod autem nulla magnitudo sit inuisibilis, simpliciter propter paruitatem, dicitur in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

¶ Ponit modum generationis mediatorum colorum, qui est non solum secundum apparentiam, sed secundum existentiam. Et primo determinat generationem mediatorum colorum, secundum assignat rationem distinctionis ipsorum secundum istum modum generationis, ibi: Multi autem erunt. Quia vero iste modus generationis mediatorum colorum accipitur secundum mixtionem corporum, ideo praemittit primo de mixtione corporum ad inuicem, & subiungit secundo de mixtione colorum, ibi: Simul autem quae sit necessitas. Dicit ergo primo, quod mixtio corporum ad inuicem non solum est secundum quidam

hunc modum, quem quidam putauerunt, quod quaedam minima iuxta alia ponerentur, quae propter paruitatem essent nostris sensibus inmanifesta. Sed contingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita scilicet quod totum totum immisceatur, sicut dictum est in libro de Generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporum mixtione. Est autem verum, quod quaedam miscetur illo modo, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quae cumque, scilicet post sunt vsque ad minima diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsque ad vnum hominem, tamquam vsque ad aliquod vnum minimum, & multitudo equorum vsque ad vnum equum, & multitudo seminum vsque ad vnum semen, quod est vnum granum tritici, vel aliud huiusmodi. Unde bene potest dici, quod talis multitudo est permixta per hoc, quod minima secus inuicem ponuntur, sicut si homines confusa equis permisceantur, vel femina tritici seminibus hordei, non tamen erit permixtio talium totaliter. Singula enim partes multitudinis remanebant impermixtae, quia vnicuiusque non permiscetur vni equo, nec aliqd aliud huiusmodi alii cui talis eorum quae non diuiduntur vsque ad minimum, scilicet corporum continuo rum & similium partium, sicut vinum & aqua, non potest fieri mixtio modo praedicta, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quia non est in eis accipere minimum, sed per hoc quod totum toti commisceatur, ita quod nulla pars remanet impermixta. Et haec sunt, quae maxime ex verissime nata sunt permisceri. Quomodo autem haec heri possint, determinatum est in libro de Generatione. Deinde cum dicit.

¶ Post commixtionem corporum tantum commixtionem colorum. Et dicit manifestum esse secundum praedeterminata quae sit necessitas, quod commixtis corporibus colores miscantur. Dicit enim est supra, quod perspicuum secundum quod existit in corporibus, facit colores participari. Perspicuum autem diuersimode inuenitur in corporibus secundum maius & minus, & similiter lucidum, & ideo permixtis corporibus, in quibus est lucidum & diaphanum, necesse est quod fiat permixtio colorum. Et ista est principalis causa quod sunt multi colores praeter album & nigrum. Non autem est principalis causa supernatatio, id est quod vnicuius color ponatur super alium, neque secus inuicem positio, scilicet quod minima colorata iuxta inuicem ponantur, quia color medius videtur praeter album & nigrum, non quidem de longe, nec de prope, sed ex quacumque distantia. Et

hunc modum, quem quidam putauerunt, quod quaedam minima iuxta alia ponerentur, quae propter paruitatem essent nostris sensibus inmanifesta. Sed contingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita scilicet quod totum totum immisceatur, sicut dictum est in libro de Generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporum mixtione. Est autem verum, quod quaedam miscetur illo modo, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quae cumque, scilicet post sunt vsque ad minima diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsque ad vnum hominem, tamquam vsque ad aliquod vnum minimum, & multitudo equorum vsque ad vnum equum, & multitudo seminum vsque ad vnum semen, quod est vnum granum tritici, vel aliud huiusmodi. Unde bene potest dici, quod talis multitudo est permixta per hoc, quod minima secus inuicem ponuntur, sicut si homines confusa equis permisceantur, vel femina tritici seminibus hordei, non tamen erit permixtio talium totaliter. Singula enim partes multitudinis remanebant impermixtae, quia vnicuiusque non permiscetur vni equo, nec aliqd aliud huiusmodi alii cui talis eorum quae non diuiduntur vsque ad minimum, scilicet corporum continuo rum & similium partium, sicut vinum & aqua, non potest fieri mixtio modo praedicta, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quia non est in eis accipere minimum, sed per hoc quod totum toti commisceatur, ita quod nulla pars remanet impermixta. Et haec sunt, quae maxime ex verissime nata sunt permisceri. Quomodo autem haec heri possint, determinatum est in libro de Generatione. Deinde cum dicit.

¶ Post commixtionem corporum tantum commixtionem colorum. Et dicit manifestum esse secundum praedeterminata quae sit necessitas, quod commixtis corporibus colores miscantur. Dicit enim est supra, quod perspicuum secundum quod existit in corporibus, facit colores participari. Perspicuum autem diuersimode inuenitur in corporibus secundum maius & minus, & similiter lucidum, & ideo permixtis corporibus, in quibus est lucidum & diaphanum, necesse est quod fiat permixtio colorum. Et ista est principalis causa quod sunt multi colores praeter album & nigrum. Non autem est principalis causa supernatatio, id est quod vnicuius color ponatur super alium, neque secus inuicem positio, scilicet quod minima colorata iuxta inuicem ponantur, quia color medius videtur praeter album & nigrum, non quidem de longe, nec de prope, sed ex quacumque distantia. Et

¶ Simul autem, quae sit necessitas commixtis illis & coloribus misceri, manifestum est. Et hanc causam esse principalem cur multi sint colores: sed non supernatationem, nec secus inuicem positionem. Non enim de longe quidem, de prope autem non, videtur vnus commixtorum colorum, sed vndique.

¶ Multi autem erunt colores, quoniam multiplici proportionibus commisceri sibi inuicem commista: & hoc quidem in numeris, hoc vero secundum abundantiam solū, & alia eodem modo, quo quidem nec secus inuicem positus coloribus, aut de supernatatione contingit dicere, & de commixtis. Sed qua de causa colorum species terminatae & non infinitae, & saporum, & sonorum, posterius considerandum. Quid quidem colorum multi colores, dictum est. De sono autem & de voce, prius in his, quae de Anima, est dictum.

LECTIO IX.

De odore vero & sapore dicendum est: ferè enim eadem est passio. non in eisdem autem est vtrūque eorum.

b Manifestius autem est nobis saporum genus, quam odorum. huius autem rei causa, quoniam pessimum animalium,

ita patet, quod iste est modus generationis colorum mediatorum secundum ipsorum existentiam: alij autem duo modi pertinent ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

¶ Alligat causam distinctionis colorum mediatorum secundum praedictum modum generationis. Et dicit, quod multi generantur colores medij, quoniam multis proportionibus solū inuicem contingit commisceri corpora & per consequens ipsos colores. Quaedam quidem secundum determinatos numeros, quaedam vero secundum solā superabundantiam incommensurabilem, & alia omnia eodem modo hic dicenda sunt circa mixtionem, quae supra dicta sunt in alijs duobus modis, scilicet in positione colorum iuxta inuicem, & in superpositione vnus coloris super alterum. Vnum autem est, quod restat posterius determinandum, quare scilicet, sint finitae & non infinitae species colorum, saporum & sonorum. Vltimo autem epilogado concludit. Iam dictum est quid sit color, & propter quam causam sint multi colores. Excusat autem se deinceps a determinatione soni & vocis: quia de his ita determinatum est in Libro de Anima, eo quod eadem est ratio generationis ipsorum, & immutationis, quae secundum quod immutantur, pertinent ad considerationem libri de Anima.

¶ Multi quoniam etiam erunt colores, quoniam multiplici proportionibus commisceri sibi inuicem commista: & hoc quidem in numeris, hoc vero secundum abundantiam solū, & alia eodem modo, quo quidem nec secus inuicem positus coloribus, aut de supernatatione contingit dicere, & de commixtis. Sed qua de causa colorum species terminatae & non infinitae, & saporum, & sonorum, posterius considerandum. Quid quidem colorum multi colores, dictum est. De sono autem & de voce, prius in his, quae de Anima, est dictum.

¶ Manifestius autem est nobis saporum genus, quam odorum. huius autem rei causa, quoniam pessimum animalium, rem, dicendum est de odore & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Primo quidem, quare coniunctim de eis sit agendum, scilicet propter eorum convenientiam: quia vtrumque eorum est ferè eadem passio. Nominat autem vtrumque passionem: quia vtrumque eorum est in tertia specie qualitatis, quae est passio, vel passibilis qualitas. Dicit autem saporum & odorem ferè esse eandem passionem: quia vtrumque causatur ex permixtione humiditatis & siccitatis secundum aliqualem terminationem a calido, non tamen vtrumque eorum est omnino in eisdem, quia odor magis sequitur siccum, & ideo principalis est in funali euaporatione: sapor autem magis sequitur humidum. Deinde cum dicit.

¶ Alligat causam, quare prius dicendum est de sapore, quam de odore. Videbatur esse dicendum de odore immediate parua naturalia. S. Tho.

¶ Alligat causam, quare prius dicendum est de sapore, quam de odore. Videbatur esse dicendum de odore immediate parua naturalia. S. Tho.

LECTIO IX.

¶ Philosophus de terminando ut de colore, hic consequenter determinat de sapore. Et primo dicit de quo est intentio, secundo ex qua dicitur propositum ibi. Igitur aqua natura. Dicit ergo primo, quod post colorem, dicendum est de odore & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Primo quidem, quare coniunctim de eis sit agendum, scilicet propter eorum convenientiam: quia vtrumque eorum est ferè eadem passio. Nominat autem vtrumque passionem: quia vtrumque eorum est in tertia specie qualitatis, quae est passio, vel passibilis qualitas. Dicit autem saporum & odorem ferè esse eandem passionem: quia vtrumque causatur ex permixtione humiditatis & siccitatis secundum aliqualem terminationem a calido, non tamen vtrumque eorum est omnino in eisdem, quia odor magis sequitur siccum, & ideo principalis est in funali euaporatione: sapor autem magis sequitur humidum. Deinde cum dicit.

¶ Alligat causam, quare prius dicendum est de sapore, quam de odore. Videbatur esse dicendum de odore immediate parua naturalia. S. Tho.

Le. 16. tex. 18. Lect. 16.

secundario ex affinitate ad ignem, secundum se autem competit ei humidum quod est nobilior inter qualitates passivas, quali calore resoluente humiditatem, & non conuolente propter maiorem distantiam a prima causa caloris, quae est corpus caeleste. A qua vero proprie & secundum se competit frigidum, quod est secunda qualitas actiua, quasi priuatiue se habens ad calidum, competit autem ei humidum secundario secundum propinquitatem ad aerem. Terro vero competit quidem frigidum secundario, quasi ex propinquitate aquae: sic cum autem competit ei proprie & per se, quasi propter longissimam distantiam a fonte caloris non resoluta terra in humiditatem, sed in vitima grossitie permanente. Et haec determinata sunt in libro de Elementis, id est in Secundo de Generatione: unde humidum maxime natum est pati a sicco terrestri. Deinde cum dicitur.

Vide S. Th. in 2. de Generatione. & Cor. tex. 23.

Tex. 65. 20

Phyfico. ca. 27.

Cap. 11.

E Qua quidem igitur ignis & qua terra nihil natum est facere vel pati, nec aliud quicquam. Quatenus autem inest contrarietas in vnoquoque, eatenus omnia & faciunt & patiuntur.

F Quemadmodum ergo, qui lauant in humido colores & sapores, talem faciunt habere aqua: sic & natura siccum & terreum: & per terreum & siccum colans & monens per calidum, quale quiddam humidum facit.

G Et hoc est sapor, passio facta a dicto sicco in humido, gustus alteratiua secundum potetiam in actum.

H Ducit enim sensitiuum ad hoc potetia praerexitens. Non enim secundum discere, sed secundum speculari est sentire.

I Quoniam autem non omnis sicci, sed nutritiui sapores, aut passio est, aut priuatio, oportet sumere hinc. quoniam nec siccum absque humido, nec humidum absque sicco. Esca enim ipsis animalibus non est vnum solum, sed commixtum, neque ipsis plantis, sed mixtum.

Et hoc probat, quia secundum hoc nata sunt aliqua agere & pati abinuite, quia habent contrarietatem, ut ostensum est in Primo de Generatione. Igni autem in quantum ignis, & terra in quantum terra, nihil est contrarium, sicut nec alicui substantiae. Unde relinquitur quod huiusmodi corpora non agant & patiuntur in quantum sunt ignis vel terra vel aliquid huiusmodi, sed in quantum calidum, vel frigidum, humidum & siccum. Sed contra hoc videtur esse dubitatio. Si enim igni competit per se esse calidum & siccum, si agit in quantum est calidum, videtur sequi quod agit in quantum est ignis. Ad hoc sciendum est, quod quiddam opinari sunt calorem esse formam substantialem ignis, & secundum hoc ignis secundum suam formam substantialem habebit aliquid contrarium, & per consequens erit actiuus. sed quia ignis non solum significat formam, sed compositum ex materia & forma, ideo hic dicitur, quod ignis non est actiuus, nec est aliquid contrarium. Et sic soluit Alex. in Commen. Sed hoc non potest stare, quia idem non potest esse in genere substantiae & accidentis, secundum illud Philosophi: Primo Physicorum, Quod vere est, nulli accidit, forma autem substantialis ignis reducit ad genus substantiae: ergo non potest esse quod calor sit forma substantialis ignis, cum sit accidens aliorum. Item forma substantialis non percipitur sensu, sed intellectu nam quod quidem est, est proprium obiectum intellectus, ut dicitur Tertio de Anima. Unde, cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicuius corporis. Est ergo dicendum, quod calor per se inest igni non sicut forma substantialis, quae non percipitur sensu, sed sicut proprium accidens eius. & quia actio naturalis est alicuius contrarij alteratis, ideo ignis agit secundum suum calorem, cuius est aliquid contrarium, non autem secundum suam formam substantialem, quae caret contrarietate, nisi contrarietas large accipiatur secundum differentiam perfecti & imperfecti in eodem genere, per quem modum etiam in numeris contrarietas inuenitur, secundum quod minor numerus est ut imperfectum & pars respectu maioris.

F forma autem substantiales rerum sunt sicut numeri, ut dicitur Octauo Meta. Et per hunc modum est etiam inter differentias cuiuslibet generis contrarietas, ut in Decimo Meta. sic enim animatum & inanimatum, sensibile & insensibile sunt contraria. Sed ad huc potest esse dubitatio. Si enim in elementis non est principium actionis forma substantialis, sed accidentalis: cum nihil agit ultra suam speciem, non videtur quod per actionem naturalem elementorum materia transeat ad formam substantialem, sed solum ad formam accidentalem. Et propter hoc quidam potuerunt, quod omnes formae substantiales sunt a causa supernaturali: & quod agens naturale solum alterando disponat ad formam. Et hoc reducit ad opinionem Platoniorum, qui posuerunt, quod species separatae sunt causa generationis, & quod omnis actio est a virtute in corpore. Stoici autem sicut Alex. dicit, posuerunt quod corpora secundum se ipsa agunt, in quantum, scilicet sunt corpora. Arist. autem hic tenet media viam, quod corpora agunt secundum qualitates suas. Et ideo dicendum est, quod vnum quodque agit secundum quod est in actu, ut patet primo de Generatione, necesse est autem quod est qualitas elementum deriuetur a principiis essentialibus eorum, ita etiam, ut virtus agendi competat huiusmodi qualitatibus ex virtute formarum substantiarum, omne autem quod agit in virtute alterius, facit simile ei, in cuius virtute agit: sicut terra facit domum ex virtute domus, quae est in anima: & calor naturalis generat carnem animatam ex virtute animae: & per hunc modum, per actionem qualitatium elementarium transeat materia ad formas substantiales. Deinde cum dicitur.

Ignis igitur ut ignis est, et terra ut terra, nihil agere aut pati nata sunt, neque aliud quippiam, quatenus aut illis inest contrarietas, eatenus omnia agunt & patiuntur.

Quemadmodum igitur qui colores & sapores in humore diluunt, talem efficiunt aquam, eo natura modo siccum & terreum, & per siccum, & terreum calidi agunt, & per colans ut, qualitate quadam ipsum afficit humidum.

Et hoc est sapor, ea scilicet quae a praedicto sicco in humore sit passio, gustatus qui potentia est immutatrix ad actum.

Deducit enim sensitiuum ad id, quod potestate praerexit, sentire namque ipsum non ut discere est, sed ut speculari.

Quod autem non cuiusque sicci, sed nutritiui sapores vel passio vel priuatio existunt, hinc accipiendum est, quod neque siccum absque humido, neque humidum absque sicco. Nutritiuentum namque animalibus nutritiu illorum solitarium est, sed ex illis mixtum.

I Inducit ex praemissis praedictis definitionem saporum, & dicit, quod sapor nihil est aliud quam passio facta in humido aequo a dicto sicco, scilicet terrestri cum additione calidi, quae gustum secundum potentiam alterando, in actum reducit, quod quidem addit ad differentiam odoris, & quarundam aliarum passionum, quae causantur ab humido & sicco per actionem calidam: hinc non sunt immutabilia gustus, sed aliorum sensuum. Deinde cum dicitur.

Manifestat definitionem saporis, quantum ad viciniam partem eius, nam prima pars eius manifesta est ex praecedentibus. Dixerat autem, quod sapor alterat gustum secundum potentiam: & ad hoc manifestandum subdit, quod sapor sicut & quodlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia ad sensibile: quia sentire, quae sequitur actionem sensibilibus in sensu, non fit nisi addidit, sed secundum speculari, id est non habet similitudinem cum eo quod est addidit: quia alius in eo quod addidit, generatur habitus scientiae de nouo: sed in eo qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionem sensibilibus, sed sensus fit actu operans, sicut cogit in eo, qui speculatur actu. Deinde cum dicitur.

Manifestat quod supra dixerat, quod sapor non sit solum in humido, siue sicco. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sapor fundatur

fundatur simul in humido, & sicco, Secundo probat quoddam quod supponitur ibi. Et sunt oblata cibi. Tertio probationem manifestat ibi. Oportet quidem. Dicit ergo primo, quod sapor sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet ut imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrum ad album: sed non cuiuslibet sicci, sed nutritiui, ex quo scilicet possunt nutriri animalia & plantae. Ex hoc possunt accipere, quod nec siccum sine humido, nec humidum sine sicco pertinet ad sapores, quae esca, qua nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed commixtum ex his. Ex istis enim nutritur, ex quibus sumus, ut dicitur in Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cum dicitur.

Probat quod supponitur, quod sapor sit passio vel priuatio nutritiui. Vbi considerandum est, quod cibi, qui offeruntur animalibus, ad duo eis deferuntur, scilicet ad augmentum, quod perducuntur ad perfectam quantitatem, & ad nutrimentum, per quod conservatur substantia. Deferuntur etiam cibi & ad generationem, sed hoc iam non pertinet ad individuum, sed ad speciem. Dicit ergo, quod cibi animalibus oblata, cum sint de numero sensibilibus, in quantum sunt tangibilia, causant augmentum & decrementum: quia calidum & frigidum, facit augmentum & decrementum, ita quod calidum proprie facit augmentum, eius enim est dilatare & diffundere quasi mouendo ad circumferentiam: frigidum autem causat decrementum, quia eius est restringere, quasi mouendo ad centrum. Unde in inuentura, animalia augentur: in senectute decrescunt. Nec est contrarium, quod dicitur Secundo de anima, quod cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentum, nisi esset calor conuertens & digerens: sed cibus oblati nutrit, in quantum est gustabilis. Et hoc probat per hoc quod omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu, & hoc vel simpliciter dulci, vel commixtione aliorum saporum. Nec est contrarium, quod Secundo de Anima dicitur est, quod tactus est sensus animalium alimenti, quia ibi humorem, id est saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit quod sapor est delectamentum nutrimenti, in quantum scilicet indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicitur.

Confirmat probationem praemissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci: secundo quantum ad hoc quod dixit de commixtione aliorum, ibi. Commiscentur autem. Dicit ergo primo, quod de his, quae pertinent ad augmentum & nutrimentum, oportet determinare in his, quae sunt de Generatione. Dixit autem de his in libro de Generatione in vniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, & ad quem pertinet consideratio de alimento animalium, nunc autem quantum ad propositum pertinet, tangendum est aliquid, scilicet

Tex. 65. 10

Tex. 65. 50

Vide. 1. de Aliter. 51. vsq. ad 64.

fundatur simul in humido, & sicco, Secundo probat quoddam quod supponitur ibi. Et sunt oblata cibi. Tertio probationem manifestat ibi. Oportet quidem. Dicit ergo primo, quod sapor sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet ut imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrum ad album: sed non cuiuslibet sicci, sed nutritiui, ex quo scilicet possunt nutriri animalia & plantae. Ex hoc possunt accipere, quod nec siccum sine humido, nec humidum sine sicco pertinet ad sapores, quae esca, qua nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed commixtum ex his. Ex istis enim nutritur, ex quibus sumus, ut dicitur in Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cum dicitur.

X Et sunt oblata cibi animalibus tangibilia quadam sensibiliu, & augmentum facientia & decrementum. Horum enim causa, calidum aut frigidum oblatum: haec enim facit & augmentum & decrementum. Nutrit autem secundum quod gustabile oblatum. Omnia enim nutriuntur dulci, vel simpliciter vel commisto.

I Oportet quidem igitur de his determinare, in his quae de Generatione, nunc autem quantum necesse est tangere de ipsis. Calidum enim augmentat, & frigidum nutritur, eo quod plene quidem attrahit, amarum autem & falsum relinquit propter grauitatem. Quod itaque facit in exterioribus corporibus exterior calor, hoc quidem in natura animalium & plantarum quare nutriuntur dulci.

M Commiscentur autem alij sapores ad cibum eodem modo, falso & acuto pro condimento, hoc autem propterea quod reprimant, eo quod nimis nutritiuum sit dulce, & supernatatum.

LECTIO XI.

Vemadmodum autem colores ex albi & nigri commixtione sunt, ita & sapores ex dulci & amaro.

Cap. 47. Cap. 28.

quod calor naturalis actiue causat augmentum per extensionem quandam: & contrahit nutrimentum digerendo, in quantum scilicet attrahit id, quod est leue & dulce: & relinquit id quod est falsum & amarum propter grauitatem, unde omnes species animalium sunt facis amarae, vel falsae, & hoc manifestat per similitudinem in toto vniuerso, quia illud facit calor naturalis in animalibus, & plantis, quod facit calor Solis in corporibus exterioribus: attrahit enim humidum subtile, & relinquit id quod est terrestre, & grossum, unde aquae complures sunt dulces, quam quis mare a quo plurima sit resolutio, sit falsum. Et ex hoc concludit quod omnia nutriuntur dulci, quod est attractum a calido naturali. Deinde cum dicitur.

Et oblata animalibus alimenti causa quae tactu sentiuntur, accretionem sane faciunt et diminutionem. Horum autem causa quatenus calidum fuerit & frigidum id quod offertur, haec enim accretiones faciunt & diminutiones. Alia autem id quod offertur, quod ad gustabile est. Omnia namque dulci aluntur, siue simpliciter, siue permixtium.

De huiusmodi autem re in commentarijs de Generatione & Corruptione determinare oportet: nunc autem quatenus cogit necessitas de illis est praelibandum. Calidum enim auget, & alimentum affingit, & leue quidem attrahit, falsum autem & amarum ob grauitatem relinquit: quod igitur in exterioribus corporibus externus facit calor, id in animalium stirpibusque natura internus plane efficit, & iccirco dulci aluntur.

Alij autem alimento commiscentur sapores eodem sane modo, quo falsum & acutum condimenti gratia. Hoc autem ideo in diducant id, quod in dulci nutritiuum est nimis, & redundans.

LECTIO XI.

Vemadmodum autem colores ex albi & nigri commixtione sunt, ita & sapores ex dulci & amaro.

Ostendam Philosophus de terminatiue generationis saporum, hic distinguit species saporum. Et dicitur ca hoc tria facit. Primo ostendit in communi generationem mediorum saporum. Secundo ostendit quomodo medij sapores diuersificantur ibi. Et secundum proportionem &c. Tertio ostendit quomodo album & nigrum se habeant adiunctum ibi. Et quemadmodum nigrum. Dicit ergo primo, quod sicut alij colores medij generantur ex commixtione albi & nigri, vel ipsorum secundum se, vel ex commixtione causarum albi & nigri, ita medij sapores generantur mixtione dulcis, & amari: vel ipsorum secundum se, vel ex mixtione causarum dulcis, & amari. Calidum enim perfecte digerens humidum, causat saporem dulcem: priuatio autem humidum perfecte digerit, est causa amaritudinis. Alii vero sapores causantur secundum quod humidum medio modo se habet, nec totaliter est consumptum, nec totaliter est indigestum. Quia enim sapor propinquus sequitur humorem quam calorem, non oportet considerare medium & extrema secundum calidum, sed secundum humidum aequaliter passum a sicco & calido: quia in hoc principaliter consistit natura saporis: alioquin si medium & extrema acciperentur in saporibus secundum calidum, non essent dulce & amarum extrema, sed dulce esset medium. Nam calidum intensum & consumens frigidum, aut digerens calidum, aut omnino deficiens in digerendo propter victoriam frigidum, causat ponticum vel acetosum saporem: calor autem moderatus sufficiens ad digerendum causat dulcedinem. Deinde cum dicitur.

b ¶ Agit de distinctione mediocrium saporum. Et primo quantum ad differentiam delectabilis & indelectabilis: secundo quantum ad nomina. ibi ¶ Qui quidem ergo pinguis. Tertio quantum ad numerum, per similitudinem ad colores. ibi ¶ Ferè enim equales. Dicit ergo primo, quod mediocri saporum diversificatur secundum proportionem commixtionis, in quantum scilicet uniusquisque eorum vel magis vel minus accedit ad dulcedinem, sive amaritudinem. Quod quidem contingit dupliciter, sicut in coloribus dictum est. uno modo secundum numeralem proportionem oblatam in prædicta commixtione & transmutatione humiditatis calido. alio modo secundum indeterminatam superabundantiam, absque proportionem numerali. Solum autem illi saporum delectant gustu, qui sunt commixti secundum numeralem proportionem. Deinde cum dicit.

c ¶ Distinguit saporum medios secundum nomina. Et dicit quod sapor pinguis est quasi idem cum dulci. uterque enim sapor designat digestionem humiditatis calido. verum tamen in dulci sapore ostendit calor magis dominari super humidum. unde pinguis sapor propinquior est aquoso, sive insipido saporis, propter abundantiam humiditatis. Similiter etiam amarum sapor & salsum ferè sunt idem. uterque enim ostendit excessum caloris cõsummentis humidum. verum tamen in amaro videtur esse maior consumptio humiditatis quam in salso: quia in salso videtur esse consumptum humidum in ipsum corpus: in amaro autem videtur esse vltimus resolutum & consumptum, vel totaliter, vel in parte humidum, conglutinans substantiam corporis. Unde feces corporum resolutorum & interminatorum sunt amaræ. In medio autem sunt ponticus, sive mordacior sapor & austerus, id est acetosus, & stypticus & acutus, ita tamen quod ponticus & acetosus consistunt in humore nondum digesto propter defectum caloris: propter quod fructus indigesti sunt vel acetosi saporis, ut poma acerba, vel pontici, sicut pira acerba. Ponticus tamen sapor videtur plus habere de terrestri. Unde & terra ferè ponticum saporem habet, acetosus autem videtur plus habere de frigido. Stypticus autem sapor videtur etiam multum habere de terrestri: propinquius enim est pontico, sed plus habet de calido: magis enim ad digestionem accedit. Unde etiam quedam digesta habent saporem stypticum, sicut fructus myrti. Acutus autem sapor significat excessum caloris, non quidem cõsummentis, sed superdigerentis humidum. Deinde cum dicit.

d ¶ Qui quidem ergo pinguis, est dulcis sapor. Amarum vero & salsum ferè idem sunt. Ponticus vero & austerus, & stypticus, & acutus, in medio.

e ¶ Et quemadmodum nigrum priuatio est albi in perspicuo, ita amarum & salsum dulcis in nutrimentali humido. Quare & cinis combustorum amarum omnium. exhalatum enim est ex ipsis potabile.

f ¶ Democritus autem & plures Physiologorum. quicumque dicunt de sensibilibus, incongruissimum aliquid faciunt. Omnia enim sensibilia tangibilia faciunt. Etenim si hoc taliter se habet, manifestum, quod & aliorum sensuum uniusquisque tactus quidam est. hoc autem quod sit impossibile, non difficile est discernere.

g ¶ Amplius autem communibus sensuum omnium vtuntur quasi propriis. Magnitudinem enim & figuram: & asperum, & lenem: amplius autem acutum & obtusum, quod in magnitudine est,

facit. Primo improbat opinionem Atriquorum, quorum ad hoc, quod reducebant omnia sensibilia ad qualitates tangibiles. Secundo quantum ad hoc quod reducebant sensibilia propria ad sensibilia cõia, ibi. ¶ Amplius autem communibus. Dicit ergo primo, quod Democritus & plures Naturalium Philosophorum, quicumque intromittunt se ad loquendum de sensibilibus, faciunt quoddam incongruissimum, quia omnia sensibilia si dicunt esse tangibilia, quod si esset verum, sequeretur quod quilibet sensus esset tactus, cum potentia distinguatur secundum obiecta. Quod autem hoc sit falsum, facile est videre: quia alii sensus sentiunt per medium extraneum, non autem tactus. Deinde cum dicit. ¶ Arguit ariquos in hoc, quod vtentur sensibilibus communibus quasi propriis. Reducebat enim colores, & saporum, & alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim, & figura, & asperum, & lenem, secundum quod ad figuram pertinent, & similia.

d ¶ Distinguit saporum medios secundum numerum per similitudinem ad colores. Et dicit, quod species humorum, id est saporum sunt ferè æquales numero speciebus colorum, septem autem species saporum sic numerandæ sunt, ut pinguis sapor non distinguatur a dulci: Salsum autem distinguatur ab amaro, ita quod si his tribus saporibus addatur alii quatuor superenumerati, erunt .7. saporum. Similiter etiam rationabiliter dicitur exparte colorum, quod humidum se habet ad nigrum, sicut falsum ad amarum. Flauum autem ad album, sicut pingue ad dulce. In medio autem erunt hi colores. Punicus id est rubeus, & alurgon. i. citrinus: & viridis: & ciariū, id est color cœlestis: ita tamen quod viride & ciariū magis appropinquat ad nigrum: punicum autem & citrinum, magis appropinquat ad album. Sunt autem alie species plurimæ colorum & saporum, ex commixtione prædictarum specierum adiuuicem. Deinde cum dicit.

e ¶ Comparat amarum ad dulce. Et dicit, quod sicut nigrum est priuatio albi in perspicuo, ita amarum, & salsum est priuatio dulcis in nutrimentali. Sed per enim alterum contrarium est ut priuatio, ut patet ex de primo Methaphys. Et quia amarum est priuatio dulcis, inde est, quod omnium combustorum cinis est amarum, propter exhalationem humiditatis nutrimentalis, quod potabile vocat. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit falsas opiniones aliorum de natura saporum. Primo in generali quantum ad omnia sensibilia, Secundo si in speciali, quantum ad saporum ibi. ¶ Quod autem proprie, ¶ Circa primum duo

¶ Et quemadmodum nigrum albi est priuatio in perspicuo, ita salsum, et amarum dulcis in nutrimento humido, quamobrem omnium quæ comburuntur amarum est cinis, ab illis enim potabile exhaustum est.

¶ Democritus autem, et plures Physiologorum, qui de sensibus pertractarunt, absurde sane faciunt. Sensibilia enim omnia tactibilia esse volunt. Atqui si istud hoc se habet modo, manifestum certe est quod aliorum uniusquisque sensuum tactus est quidam, quod autem hoc fieri non possit, haudquaquam difficile est animaduertire.

¶ Præterea etiam communibus sensuum omnium usurpant pro propriis, magnitudo enim, & figura, & asperum, & lenem, acutum quinetiam, & obtusum, quæ in corporum sunt mole, cõia sunt sensuum: & si non omnium,

¶ Circa primum duo

¶ Similiter acutum & obtusum, quæ etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensuum: quibus non omnia hæc percipiuntur ab omnibus sensibus, percipiuntur tamen saltem tactu & visu. & ita non sunt propria sensibilia, quia sic vno solo sensu sentiuntur. Dicit autem, quod acutum & obtusum, quod est in melodiis, vel in magnitudinibus secundum aliam litteram, id est in corporibus, ad differentiam acutis, secundum quod est in vocibus & in saporibus. Et quod prædicta sunt sensibilia communia, manifestat per quoddam signum, quod circa huiusmodi, quæ dicta sunt, decipiuntur sensus: qui tamen non decipiuntur de propriis sensibilibus. sicut visus non decipitur de colore, nec auditus de sonis. Deinde cum dicit.

¶ Excludit opiniones prædictas in speciali. Et primo narrat eas, secundo improbat. ibi ¶ Quibus autem nullus. ¶ Dicit ergo primo, quod quidam reducunt propria sensibilia ad ita communia, sicut Democritus, qui nigrum dixit esse asperum, existimans obscuritatem nigri causari propter hoc quod partes, quæ supereminet in asperum, occultant alias. Album autem dixit esse lenem, existimans claritatem albi provenire ex hoc, quod lenet totaliter illud tæret propter hoc, quod partes eius equaliter iacent. Saporum autem reduxit ad figuram, propter hoc, quod inuenit acutum & obtusum in saporibus, sicut in figuris, æquiuocatione deceptus. Secundo ibi.

¶ Improbatur prædicta opinio de saporibus tribus rationibus. Quarum prima est, quod nullus sensus cognoscit figuram, quasi propria sensibilia: & si essent alii cui sensui propria, maxime pertinerent ad visum. sed si saporum essent figuræ, sequeretur quod gustus magis ea cognosceret. Si ergo hoc est verum, cum sensus aliquis quanto est certior, tanto possit maxime discernere etiam minima in quoquoque genere, sequeretur, quod gustus tamquam certissimus cognosceret communia sensibilia, & maxime discerneret figuram, quod patet esse falsum, quia visus in hoc est potentior. Secundo rationem ponit ibi.

¶ Quæ talis est. Omnia sensibilia habent contrarietatem, quia secundum ea sic alteratio, ut probatum est Septimo Physicorum, sicut in colore sunt contraria album & nigrum, in saporibus autem dulce & amarum, & idem patet in aliis. Videtur autem esse infortia in lumine, quod secundum se non habet contrarietatem, ut pote qualitas propria existens super primi corporis contrarietate caretis. Tenebra vero opponitur ei ut priuatio, non ut contrarium, habet tamen contrarietatem secundum quod participat.

¶ Quod vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

¶ Quod vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

¶ Quod vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

¶ Quod vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

¶ Partia coloribus, sed figura non videtur esse contraria figuræ, non enim est assignare quod pologoniarum, id est figurarum habentium multos angulos, sic contrarium circumferens, id est circulus: qui nullum angulum habet. Contraria enim maxime distant. Non enim est dare aliquam figuram, quæ non sit inuenire aliam plures angulos habentem, ergo saporum non sunt figuræ. Terciam rationem ponit ibi.

¶ Quæ talis est. Figuræ sunt infinitæ, sicut & numeri, multiplicancur enim sunt numerum ægularum & linearum, ut patet in triangulo, & quadrangulo. Si ergo saporum essent figuræ, sequeretur, quod essent in finita specie saporum, quod patet esse falsum: quia nulla est ratio quare vnus sapor sentiretur & non alius. Non autem discernitur sensus infinitos saporum: ergo saporum non sunt figuræ. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sapore, & gustu alii: quædam autem proprietates saporum propriam habent considerationem in libro de Plantis, quem Aristoteles non fecit, sed Theophrastus, ut Alexander hic dicit in commento.

¶ Quidam autem propria ad ista referunt, ut Democritus, album enim & nigrum, hoc quidem asperum esse vult, illud vero lenem. Ad figuram autem saporum referit.

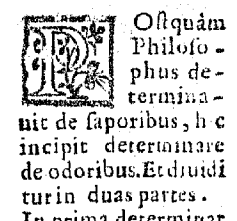
¶ Atqui vel nullius, vel certe nullius magis est communia discernere: si igitur magis est ipsius gustatus, exquisitissimi autem est sensus circa unumquodque, genus diiudicare quæ sunt minima, oportet ut bene & alia communia gustum sentire maxime, & in aliis etiam figuris iudicium esse exquisitissimi.

¶ Omnia præterea sensibilia contrarietatem habent in colorum genere, nigro album contrarium: & in saporibus, dulce amarum: figuram autem figuræ contraria nulla est, cui enim ex multangulis contrarius est circulus.

¶ Tam vero cum infinita sint figuræ, infinitos etiam esse saporum necesse est, quam enim ob causam hic quidem sensum faciet sapor, ille autem facere non potest. Et de sapore quidem, & gustabili satis sit dictum. Alia namque saporum passiones in ea Philosophia parte, quæ de stirpibus est, peculiarem persequutionis habent modum.

¶ Odem etiam modo de odoribus intelligere opus est. Quod enim in humido siccum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter, & aqua.

¶ Quod enim in humido siccum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter, & aqua.

Philosophia de terminat de odoribus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de odoribus. In secunda comparat sensuum odoratus ad alios sensus, ibi. ¶ Videtur autem sensus qui est odorandi. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris, secundo determinat species ipsius, ibi. ¶ Species autem odorabilis. ¶ Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit passuum in generatione odorum, Secundo quid sit actuum, ibi. ¶ Quoniam vero ab enchimo. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo exponit quod dixerat, ibi. ¶ Commune autem his. ¶ Tertio probat, ibi. ¶ Non enim solum. ¶ Dicit ergo primo, quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, scilicet quod aliquid est in generatione saporum passuum, & aliquid actuum. Dictum est enim circa saporum, quod humidum æquum patitur a sicco terrestri, & sic reducitur per actionem caloris ad hoc quod sit saporosum: in generatione autem odoris est actuum humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor: quasi humore exillente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actuum in odore, passuum autem est aliquid aliud genus, quod comprehendit, sub se aerem, & aquam. Deinde cum dicit.

¶ Quod enim in humido siccum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter, & aqua.

b ¶ Exponit quid sit illud genus commune aeri, & aquæ, quod est susceptivum odoris. Et dicit, quod commune utriusque dicitur esse perspicuum, non tamen perspicuum, in quantum perspicuum est susceptivum odoris, sed coloris, ut supra habitum est; sed est susceptivum odoris secundum quod est laubile, vel mundabile enchyma siccatatis, id est secundum quod est receptivum enchymi siccæ, quam quidem receptionem vocat lauationem, vel mundationem, in quantum aliquid per humidum receptivum naturam est abluere vel mundari. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat quod susceptivum odoris non solum sit aer, sed etiam aqua. Et primo inducit huius probationem, Secundo concludit quid sit proprium susceptivum odoris, ibi. ¶ Si quis ergo. ¶ Dicit ergo primo, quod odor non solum suscipitur in aere, sed etiam in aqua; & hoc manifeste ostenditur propter hoc, quod si pisces aliqui, ut sunt ostræ, codem, id est animalia duræ testæ, vivunt in aqua, videntur odorare ex hoc, quod a longe odore trahuntur ad alimentum, quod videre non possunt. Et ex hoc apparet, quod aqua est susceptiva odoris duplici ratione. Primo quidem, quia huiusmodi animalia non vivunt in aere, sed in aqua. Quod autem sub aqua, in qua huiusmodi pisces degunt, non sit aer, sed aqua, probat per hoc, quod aer superaret aquam, etiam si infra aquam ponatur, sicut patet de vitro inflato si per violeriam submergatur, quod superabit aquam. Secundo etiam, quia si daretur, quod aer esset infra aquam, cum tamen huiusmodi animalia non respirarent aërem, ita non sentirent odorem, si solus aer esset odoriferus susceptivus. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit quid sit proprium susceptivum odoris. Et dicit, quod ex quo aer & aqua, quæ sunt susceptiva odoris, sunt humidæ, sequitur quod odor nihil sit aliud quam quædam natura, scilicet forma ab enchymo sicco impressa in humido, quod est aer, & aqua, & illud est odorabile, quod est tale, id est humidum habens naturam sibi impressam ab enchymo sicco. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat, quod enchyma sit effectivum odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel non habent odorem, secundo per diversas opiniones quorundam de odore, ibi. ¶ Videtur autem quibusdam. ¶ Tertio per affinitatem odoris ad saporem, ibi. ¶ Adhuc autem siquidem. ¶ Dicit ergo primo, quod manifestum est, & per ea, quæ habent odorem, quod hoc passio, quæ est odor, sit impressa ab enchymo, id est ab humore imbibito, &

f comprehenso a sicco, ut supra dictum est. Primo enim elementa omnia, scilicet ignis, aqua, terra, carent odore, quia siue sit humida, siue sicca, sunt enchyma, id est sine humore comprehenso a sicco, quia quæ eorum sunt humidæ habent humidum sine sicco, quæ autem eorum sunt sicca habent siccum sine humido, nisi sit facta aliqua commixtio elementorum. Unde mare habet aliquem odorem: quia in eo siccum terrestris est admixtum humido aqueo, ut manifestatur per salum saporem. Sal etiam magis habet odorem, quod nitrum. Et quæ ista duo scilicet, sal & nitrum habent aliquid de enchymo, manifestatur per hoc quod oleum exit ab eis per aliquod artificium, & ex hoc manifestatur, quod in eis aliquis humor pinguis comprehenditur a sicco, sed nitrum minus habet de huiusmodi humore quam sal: & ideo est minus odorabile: secundo manifestatur idem in lapidibus & lignis, & dicitur quod lapis solidus & durus caret odore: quia non habet prædictum humorem, a quo odor causatur, propter magnam suam terretreitatem, sed ligna habent odorem, quia habent aliquid de prædicto humore: quod patet ex hoc, quia inflammabilia sunt propter pinguedinem in eis existentem. Unde ligna quæ habent humorem magis aquosum, & minus pinguem, quasi non comprehendunt a sicco, sunt minus odorabilia, sicut patet per ligno populæ, ligna autem abietis, & pineæ, sunt multo odorabilia, propter pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestatur idem in metallis, inter quæ aurum est minime odorabile, eo quod caret prædicto humore, quod contingit propter eius magnam terretreitatem, quæ significatur ex maximo pondere eius. Est enim ponderosus cæteris metallis. Sed æs, & ferrum est odorabile, quia humidum in eis digestum est imbibitum a sicco, & non est totaliter ab eo separatum, sicut in auro. Unde & scoræ eorum propter adulationem humidæ, sunt minus odorabiles. Argentum vero & stannum sunt magis odorabilia quam aurum, minus vero quam æs & ferrum. Habent enim humorem magis aquaticum & minus comprehensum a sicco quam æs, & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aliquantulum comprehenditur a sicco, non sunt penitus absque odore, sicut aurum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quod enchymum sit activum odoris per opiniones aliorum, Secundo excludit eas, ibi. ¶ Sed neutrum horum. ¶ Tertio concludit propositum, ibi. ¶ Quoniam ergo. ¶ Dicit ergo primo, quod quibusdam videtur quod odor sit fumalis evaporatio, quæ est

quæ est communis aeri & terræ, quasi medium inter ea: quia est aliquid resolutum a sicco terrestris, non pertingens ad subtilitatem æream: & omnes Antiqui, qui loquuntur de odore, propter qui fuerunt ad hanc positionem. Unde & Heraclitus dicit, quod si omnia entia resolverentur in fumum, nares percipientes odorem, discerneret omnia entia, quasi omnia entia discerneret. Existimabat. n. Heraclitus vaporem esse rerum principium. Quia tamen non omnes Philosophi posuerunt odorem esse fumum, sed quidam aliquid simile, ideo ad hanc diversitatem manifestandam subiungit, quod quidam attribuebant odori exhalationem, quidam evaporationem, quidam vaporem, quidam utrumque & ostendit differentiam inter hæc duo, quia evaporation nihil aliud est quam quedam humiditas aquea soluta, exhalatio autem siccus fumus est commune aeri & terræ: sicut sic relucio quædam ex sicco terrestris, sicut dictum est. Et signum huius differentie est, quod ex evaporatione aquæ condensa generatur aqua, ex fumali autem evaporatione aliquid terrestris. Secundo, ibi.

g ¶ Excludit prædictas positiones duabus rationibus. Quarum prima est, quia vapor pertinet ad aquam, quæ non est odorabilis absque admixtione siccæ, sicut supra dictum est: fumus autem non potest fieri in aqua, in qua tamen sit odor, ut supra est ostensum per hoc, quod quædam animalia odorant in aqua: ergo odor non est fumus, nec vapor: Secunda ratio est ibi.

h Quæ ratio est. Si milis ratio est, quod evaporatio dicatur odor, & quod colores dicantur effluvia: sed illud non dicitur bene de coloribus, ut supra dictum est, ergo nec illud bene dicitur de odoribus. Utrobique enim sequitur, quod sensus fiat per tactum, & odorum, & colorum, & corpora odorata & visiva diminerentur, & ad dem totaliter resolverentur per effluvia vel resolutionem, & hoc est inconueniens, præsertim cum inueniatur tam a remotis aliquid videri, & odorari, quod nullo modo resolutio corporis visive illuc reduci possit. Sic ad tantam distantiam, & calor, & odor per spiritum semel immutationem mediis percipi possunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit propositum, scilicet quod ex quo odor non est nec vapor nec fumus, manifestum est quod humidum, quod est in spiritu, id est in aere, & in aqua patitur ab enchyma siccatate, & sic odor sit & sentitur. Humidum enim non solum inuenitur in aqua, sed etiam in aere. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

l ¶ Manifestatur propositum adaptando odores saporibus. Et dicit, quod in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur enim acetosi & dulces, odores & auteri, & styptici, & pocii & crassi, sicut & saporibus: sed amaros odores non dicimus: sed putridos odores proportionabiliter respondentia maris saporibus: quia amari saporis difficile forbentur. Putrida sunt diaphana purulenta, id est difficilis respiratio. Unde manifestum est ex hac affinitate odoris ad saporem, quod sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

m ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

l ¶ Manifestatur propositum adaptando odores saporibus. Et dicit, quod in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur enim acetosi & dulces, odores & auteri, & styptici, & pocii & crassi, sicut & saporibus: sed amaros odores non dicimus: sed putridos odores proportionabiliter respondentia maris saporibus: quia amari saporis difficile forbentur. Putrida sunt diaphana purulenta, id est difficilis respiratio. Unde manifestum est ex hac affinitate odoris ad saporem, quod sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

m ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

n ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

o ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

p ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

q ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

r ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

s ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

t ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

u ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

v ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

w ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

x ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

y ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

z ¶ Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & movet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

LECTIO XIII.

o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

LECTIO XIII.

o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

LECTIO XIII.

o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

LECTIO XIII.

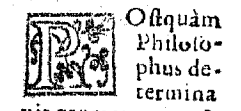
o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

LECTIO XIII.

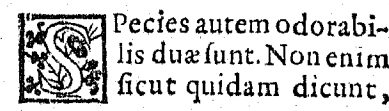
o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

LECTIO XIII.

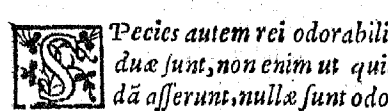
o ¶ Manifestatur quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

Ostendam quod enchymum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchymum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aquæ facit saporem, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

Pecies autem odorabilis duæ sunt. Non enim sicut quidam dicunt,

Pecies autem rei odorabilis duæ sunt, non enim ut quidam asserunt, nullæ sunt odores.

organa, vnum respirandi, & aliud odorandi cum sufficiat organum respirandi, etiam ad odorandum, sicut hominibus, quia cum ad duo genera odorabilem, ita etiam aliis animalibus quantum ad vnum tantum.

LECTIO XIII.

Philosophus ostendit quod homines, & quedam animalia odorant respirando, hic inquit quomodo animalia non respirantia odorant. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid circa huiusmodi animalia sit manifestum, secundum quod quid circa ea sit dubium, ibi. Quomodo autem &c. Dicit ergo primo manifestum esse, quod animalia, que non respirant, sentiant odorabile, ex hoc, quod videmus pisces & omne genus enthorum id est inceptorum animalium, sicut sunt formice, apes, & huiusmodi, acute sentire de longe nutrimentum suum, quando distant a proprio cibo, plus quam per proprium visum, possent id percipere. Vnde manifestum est, quod percipiunt propter nutrimentum odoris, id est in quantum sentiunt illam odoris speciem, quae proportionatur saporis, & indicat qualitatem nutrimenti. Et ponit exemplum de apibus, quae longe mouentur ad suum cibum querendum, scilicet mel: & de quibusdam formicis paruis, quae habent sex pedes, & de quibusdam animalibus aliis, quae purpuram vocantur propter colorem: & similiter multa animalia non respirantia inueniuntur, quae acute a remotis sentiunt suam escam propter odorem. Deinde cum dicit.

Ostendit, quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem, Secundo soluit, ibi. Sed non forte eodem. Tertio manifestat solutionem magis per simile, ibi. Similiter autem & aliorum. Dicit ergo primo, quod cum manifestum sit quod praedicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiunt odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, scilicet respirando. Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa praedicta animalia apparet, quod non respirant: & tamen sentiunt odorem. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens quod

dedit natura, ut non duo sensoria faciat, sufficit enim, quonia quidem & ut respirantibus, quae admodum hominibus vtrorumque odorabilem his alterorum solum existens sensus.

LECTIO XIII.

Vero non respirant, quod quidem habent sensum odorabilem, manifestum est. Etenim pisces & enthorum genus omne, diligenter sentit de longe, propter nutrimentum speciem odoris, remota multum a propria esca, quem admodum apes faciunt ad mel, & paruarum formicarum genus, quas vocant quidam fenipapas, & marinorum purpurae, & aliorum multa talium animalium acute sentiunt escam propter odorem.

Quomodo autem sentiunt non similiter manifestum, propter quod vtrique dubitabit aliquis quod sentiunt odorem, si spirantibus quidem omnibus sit spirare vno modo. Hoc enim videtur in respirantibus accidere omnibus. Illorum autem nullum respirat, sentiunt tamen, nisi aliquis propter quinque sensus alios, hoc aut impossibile. Odorabilis enim olfactus: illa vero hoc sentiunt.

Sed non forte eodem modo. Sed spirantibus quidem spiritus aufert superiacens: quem admodum cooperulum quoddam. Quare non sentiunt non respirantia, his autem non respirantibus, ablatum est hoc: quem admodum in oculis. Quaedam enim animalium habent palpebras: quibus non reuelatis, minime possunt videre. Quae autem habent duos oculos, non habent. Quare non egent villo, quod illa reuelet, sed vident a facultate existente in illis statim.

Ostendit, quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem, Secundo soluit, ibi. Sed non forte eodem. Tertio manifestat solutionem magis per simile, ibi. Similiter autem & aliorum. Dicit ergo primo, quod cum manifestum sit quod praedicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiunt odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, scilicet respirando. Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa praedicta animalia apparet, quod non respirant: & tamen sentiunt odorem. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens quod

LECTIO XIII.

Vicunque vero non spirant, quod quidem olfactibile sentiunt, manifestum certe est, propter enim & insectorum genus vniuersum exquisitum, & de longe, propter altricem odoris speciem, sentiunt multum etiam a peculiari esca remota. ut apes in melle faciunt, magnarumque genus formicarum, quas fenipapas quidam uocant, & ex marinis purpuris, & pleraque alia eiusmodi propter odorem acute praesentium escas.

Qua vero sentiunt, non aequae est manifestum. Quamobrem iure quispiam ambigere posset, quoniam res sentiunt, siquidem spirantibus olfactibilem cere uno contingit modo, hoc enim in his quae spirant apparet omnibus, illorum vero spirat nullum, cum tamen sentiunt, nisi forte quispiam praeter quodque aliis est sensus: quod fieri non potest, olfactibile enim rei est olfactus, illa autem id sane sentiunt.

Verum non eodem fortasse modo, sed spirantibus quidem quod superiacet, velut operculum remouet spiritus, quamobrem non sentiunt nisi spirant, ea autem, quae non spirant, id sane non habent, quem admodum in oculorum natura percipere licet, siquidem animalia quaedam palpebras habent, quae nisi diducantur, cernere nequeunt. Quae autem duos habent oculos illas non habent, ea propter nullo illas reuolvente indigent, sed pro videndi facultate illico cernunt.

animalia non respirantia carent huiusmodi cooperulo: & ideo non indigent respirantia ad odorandum: sicut videmus in oculis, quod quaedam animalia habent palpebras, quae si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia videre. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiore visui propter securitatem oculi, ut oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duos oculos quasi non indigentia acuto visui, non habent huiusmodi palpebras: & ideo non indigent illi, quo motu aperiente palpebras ad videndum, sed statim oculos habent ad videndum facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicit.

Manifestat

Manifestat praedictam solutionem per aliud simile per olfactum, in quo est quaedam alia diuersitas inter animalia, quae non diuersificant sensum. Nullum enim aliorum animalium, praeter hominem, grauius sentit ea, quae habent foetidum odorem secundum seipsum, id est non per comparationem ad nutrimentum. Et hoc quidem superius dixerat. Sed poterat esse circa haec dubitatio ex hoc, quod quaedam animalia videtur huiusmodi foetidos odores fugere. Et ideo reperit, ut hanc dubitationem remoueret, & dicit quod alia animalia non fugiunt odores secundum se foetidos nisi per accidens, in quantum scilicet accidit huiusmodi foetidum odorem esse corruptiuum. Cum enim odor causetur ex calido humido & sicco, ut supra dictum est, quandoque contingit quod foetidus odor puenit ex magna diuersitate in praedictis qualitatibus, & sic simul cum odore immutat medium ad aliquam persimam passiuam dispositionem, quae corrumpit corpora aliorum animalium, sicut & hominis, quam quidem immutationem, alia animalia sentiunt per sensum tactus, & ideo fugiunt huiusmodi foetida. Et ponit exemplum, quod homines patiuntur grauedinem capitis a fumo carbonum, propter eius distemperantiam, & quandoque vique ad corruptionem. Similiter est de sulphure. Vnde animalia fugiunt huiusmodi corruptiua propter passionem corporis, quam sentiunt, sed de ipsa foetitate odoris secundum se considerata non curat, quamuis multa terrae nascentium habeant foetidos odores, nisi secundum quod puritas odoris representat aliquid circa gustum, vel circa conuenientiam proprii nutrimenti. Deinde cum dicit.

Comparat sensum odoratus ad alios sensus. Et primo determinat veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. Quod autem quidam. Circa primum considerandum est quod secundum consuetudinem Pythagoricorum Philosophus videtur huiusmodi proprietate numeri ad ostendendum comparationem sensuum. Numerus enim impar non potest diuidi in duo media, sicut par, sed in medio remanet aliquid indiuisum inter duas partes aequales, sicut in quinario remanet veritas media inter duo, & duo. Cum autem sensus sint in impari numero constituti, scilicet: quinario, duo eorum sunt tactus: quia scilicet tactus suum sensibile coniunctum non per medium extraneum, scilicet tactus & gustus, duo autem eorum, scilicet visus & auditus sentiunt suum sensibile remotum per alia, id est, per extrinseca media. Odoratus

autem in medio vtrorumque, vnde cum vtrisque conuenit, cum tactu quidem & gustu, qui sunt sensus nutrimenti, ut dicitur in Secundo de Anima, in quantum odorabile est quaedam passio nutritiuorum, secundum quod odor proportionatur saporis. Et sic tan gubilia & gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus, & est idem genus visibilis, & audibilis & odorabilis, in quantum cum, vtraque cognoscitur per medium extraneum. Vnde odorant animalia per aerem & aquam, sicut vident & audiunt. Et sic patet quod odorabile est a liquidum commune vtrisque. Inest enim tactuali, secundum quod est passio nutrimenti, & sic conuenit in eodem cum tactibili & gustabili qualitate, & similiter inest perspicuo, & audibili, id est percipitur per medium perspicuum, per quod videtur, & per quod et auditur, id est per aerem, & aqua: licet non in quantum huius sunt perspicua, sed in quantum sunt susceptiva enchimae siccitatis, ut supra dictum est. Et ideo a quibusdam rationabiliter ista duo assimilantur, ut esse enchimae siccitatis odoriferi humido aequo & subtili, id est aereo, propter facilem diffusionem sic sicut tinctura quaedam, quae refertur ad immutationem medii a colore: & sicut lotura, quae refertur ad saporis, quia scilicet, odoriferi conuenientiam cum vtrisque. Et hoc epilogando concludit dictum esse quomodo oportet distinguere species odorabilis, & quomodo non, in quantum scilicet accipiuntur odores secundum seipsos. Deinde cum dicit.

Excludit errorem, & circa hoc tria facit. Primo narrat errorem opinionem, secundum quod improbat eam, ibi. Primum quidem enim & tertio respondet tacite obiectioni, quod quidem igitur. Dicit ergo primo, non esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quaedam animalia nutriri odoribus, secundum quos odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebatur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicit.

Inprobat praedictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quae ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutruntur aliquid, ex quibus est dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibis generatur aliqua superfluitas interioris, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quaedam loca

autem in medio vtrorumque, vnde cum vtrisque conuenit, cum tactu quidem & gustu, qui sunt sensus nutrimenti, ut dicitur in Secundo de Anima, in quantum odorabile est quaedam passio nutritiuorum, secundum quod odor proportionatur saporis. Et sic tan gubilia & gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus, & est idem genus visibilis, & audibilis & odorabilis, in quantum cum, vtraque cognoscitur per medium extraneum. Vnde odorant animalia per aerem & aquam, sicut vident & audiunt. Et sic patet quod odorabile est a liquidum commune vtrisque. Inest enim tactuali, secundum quod est passio nutrimenti, & sic conuenit in eodem cum tactibili & gustabili qualitate, & similiter inest perspicuo, & audibili, id est percipitur per medium perspicuum, per quod videtur, & per quod et auditur, id est per aerem, & aqua: licet non in quantum huius sunt perspicua, sed in quantum sunt susceptiva enchimae siccitatis, ut supra dictum est. Et ideo a quibusdam rationabiliter ista duo assimilantur, ut esse enchimae siccitatis odoriferi humido aequo & subtili, id est aereo, propter facilem diffusionem sic sicut tinctura quaedam, quae refertur ad immutationem medii a colore: & sicut lotura, quae refertur ad saporis, quia scilicet, odoriferi conuenientiam cum vtrisque. Et hoc epilogando concludit dictum esse quomodo oportet distinguere species odorabilis, & quomodo non, in quantum scilicet accipiuntur odores secundum seipsos. Deinde cum dicit.

Similique modo reliquorum animalium nullum, nullos per se male olentes odores moleste sentit, nisi forte per naturam affertur: talibus enim nonnulla interimantur, ut plerumque homines qui ex carbonum hactenus grauedinem incurrununt: & saepe numero per eum, da reliqua animalia a sulphuris, bituminosorumque ni exanimantur. Quamobrem id incommodum declinare solent, cum de ipsa per se odoris foetitate nihil curent. Atqui multa ex terrenascentibus graues olentia habent si quippam illis ad gustatum esumque conferat.

Cum autem impares sint sensus, istaque numerus medium habeat, odorandi sensus medius sane esse videtur, cuiusmodi gustatus, & tactus est: tum eorum, qui per aliud sentiunt, qualis visus est et auditus, quam obrem olfactibile nutrimentum passio est quaedam. Haec autem in eodem sunt genere, quo & audibilis res est & visibilis: propterea & in aere, & in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactibile commune quiddam horum est vtrorumque, quod & tactibile inest, & audibile & perspicuo. Quamobrem non si ratione assimilatum est siccitatis esse se in humido et fusili, seu infectionem quandam & loturam. Quo nam modo ipsius olfactibilis communeranda sunt species, & quomodo non, haecenus su expostuum.

Quod autem Pythagoreorum quidam dixerunt, alii videlicet animalia quaedam odoribus, rationi non est consentaneum.

Primo namque videmus, cibos omnes compositos esse oportere, ea enim quae aluntur, simplicia non sunt, quam obrem ciborum sunt excrementa,

esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quaedam animalia nutriri odoribus, secundum quos odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebatur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicit.

loca deputata ad congregationem superfluitatum, vel exteriorum, sicut in plantis, quorum superfluitas statim exteriori emittitur, sicut patet de gummis arborum, & de aliis huiusmodi. Si autem aliquid animal, vel planta nutretur simplici elemento, nulla fieret superfluitas, cum non sit ibi aliqua difformitas partium, cum autem nullum elementum sit aptum nutritioni, propter simpliciter, adhuc amplius aqua habet speciale impedimentum, quare sola non possit nutrire sine commixtione alicuius terrestris, sicut agricultores adhibent humum, ut aqua commixta nutriat plantas, quia nutrimentum consistit & generat aliquid in substantia nutriti. & ideo oportet quod sit aliquid corporale & solidum, quod non competit aquae. Unde aqua sola non potest nutrire, & multo minus aer. Unde relinquitur quod odor nutrire non possit. Manifestum est enim, quod odor cum sit qualitas secundum se non potest nutriendo consistere substantiam, nisi forte ratione susceptivum, quod est aer vel aqua. Et si odor esset evaporatio vel fumalis exhalatio, ut Antiqui dixerunt, adhuc remaneret, quia utrumque pertinet ad naturam aeris ut supra dictum est. Secundum rationem ponitur ibi.

h. Et dicit, quod in omnibus animalibus est aliquid locus, in quo primo recipitur cibum, scilicet stomachus unde derivat ad singulas partes corporis. Quia vero animalia plurima, respirando odorant, si consideremus ipsum odorabile, manifestum est quod sentitur organo circa cerebrum existente, ut supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur, vadit ad locum respirantium, id est ad pulmonem. Manifestum est autem, quod in animalibus, neque cerebrum, neque pulmo est locus recipiens cibum. Unde manifestum est quod odor non nutrit: conformatur autem propter immutationem, quae est a calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut & malus odor corrumpit, ut supra dictum est. Deinde cum dicitur:

Respondet tacite objectioni. Possit enim aliquis obicere, quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quae supra dicta sunt. Unde concludit quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem. Ultimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus, secundum verum quodque organum sensus.

LECTIO XV.

Biiciet autem aliquis. Si omne corpus in infinitum dividitur, & passionibus ergo sensibiles, puta, color, & sapor, & odor, & gravitas, & frigiditas, & caliditas, & leue, & durum, & molle.

Aut impossibile. Actuum. n. est unumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensum in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem videre, non autem quantum.

Aut impossibile. Actuum. n. est unumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensum in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem videre, non autem quantum.

Respondet tacite objectioni. Possit enim aliquis obicere, quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quae supra dicta sunt. Unde concludit quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem.

Ultimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus, secundum verum quodque organum sensus.

Quamquam Philosophus determinavit de organo sensuum, & de sensibilibus, hic determinat quaedam questiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam questionem circa ipsa sensibilia, secundo mouet alia circa immutationem sensus a sensibili. ibi Obijciunt utique aliquis. Tertio mouet circa ipsa sensum, ibi Obijciunt utique aliquis. Et primo mouet quaedam obiectio. Circa primum tria facit. Primo mouet questionem, Secundo inducit rationes ad questionem, ibi aut impossibile. Tertio soluit. ibi de solutione autem eorum. Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuiditur, hoc enim est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quae passiones dicuntur, ut dicitur in Praedicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quod, quae quis obijcere potest, utrum & ipse qualitates sensibiles, scilicet color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur. Deinde cum dicitur:

Ad haec autem, quod omnibus inest animalibus alimenti capax locus, unde irabens accipit corpus, at odoris in capite est sensiferium, & spirabile cum huiusmodi ingrediatur, ideo ad respiciendum perueniet locum.

Quod igitur alimenta obiecta ut obiecta est, nihil confert clare patet, quod vero utilitatem, & ex sensus testimonio, & ex reuolucione, est manifestum. Quamobrem quod sapor est in aluicere, & ad ea quae aluntur, hoc est ad utilitatem obiecta, Et hoc certe modo de unoquoque sensiferio sit pertractatum.

LECTIO XVI.

Vbitabit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corpus, nunquid etiam sensibiles passiones, ut color & sapor, & odor, & sonus, gravitas quae etiam, & frigiditas, & caliditas, & leue & asperum, & molle.

An hoc fieri non potest, sensationis nanque illorum unumquodque est effectum. ita enim denominatur oia, quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, & sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & omnem magnitudinem esse sensibilem, fieri enim potest ut album quidem cernatur, non autem sit quantum.

Obijciunt utique aliquis. Tertio mouet circa ipsa sensum, ibi Obijciunt utique aliquis. Et primo mouet quaedam obiectio. Circa primum tria facit. Primo mouet questionem, Secundo inducit rationes ad questionem, ibi aut impossibile. Tertio soluit. ibi de solutione autem eorum. Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuiditur, hoc enim est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quae passiones dicuntur, ut dicitur in Praedicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quod, quae quis obijcere potest, utrum & ipse qualitates sensibiles, scilicet color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur. Deinde cum dicitur:

Obijciunt utique aliquis. Tertio mouet circa ipsa sensum, ibi Obijciunt utique aliquis. Et primo mouet quaedam obiectio. Circa primum tria facit. Primo mouet questionem, Secundo inducit rationes ad questionem, ibi aut impossibile. Tertio soluit. ibi de solutione autem eorum. Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuiditur, hoc enim est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quae passiones dicuntur, ut dicitur in Praedicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quod, quae quis obijcere potest, utrum & ipse qualitates sensibiles, scilicet color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur. Deinde cum dicitur:

Obijciunt utique aliquis. Tertio mouet circa ipsa sensum, ibi Obijciunt utique aliquis. Et primo mouet quaedam obiectio. Circa primum tria facit. Primo mouet questionem, Secundo inducit rationes ad questionem, ibi aut impossibile. Tertio soluit. ibi de solutione autem eorum. Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuiditur, hoc enim est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quae passiones dicuntur, ut dicitur in Praedicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quod, quae quis obijcere potest, utrum & ipse qualitates sensibiles, scilicet color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur. Deinde cum dicitur:

Si enim non sic, utique continget aliquod corpus nullum habens colorem, neque grauedinem neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, haec. n. sensibilia sunt. Sensibile igitur erit compositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Amplius quo ad iudicabimus hoc aut cognoscemus? An intellectu? sed non intelligibilia. Nec. n. intelligit intellectus quae exterioris, nisi cum sensu.

Si haec habet sic, videntur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Sic quidem utique soluetur sermo: sed hoc impossibile. Dicitur enim prius in sermonibus, qui sunt de Motu.

De solutione autem eorum, simul manifestum erit, & quare terminatae sint species coloris, & saporis & sonorum. & aliorum sensibilibus. Quorum. n. sunt vltima, necesse est terminata esse quae intractaria aut sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, velut in colore, album & nigrum, in sapore dulce & amarum, & in aliis itaque omnibus sunt vltima, quae contraria.

Continuum quidem igitur ad infinita diuiditur inaequalia, ad aequalia vero finita. Quod autem non secundum se continuum, in species finitas.

Quoniam ergo passiones quaedam ut species dicendae sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potentia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum, quantum visus superueniat. Et qui in

Continuum etenim in infinita secatur inaequalia, infinita vero aequalia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quaedam ut species dicendae sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potentia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum, quantum visus superueniat. Et qui in

porae esse insensibilia, si infinitum non diuidetur qualitas sensibilibus. Sed hoc est impossibile scilicet, aliquas magnitudines esse indiuisibiles, ut patet per ea, quae dicta sunt in sermonibus de Motu, id est in Sexto Physici. Deinde cum dicitur:

Si autem non hoc se habet modo, quippiam continget esse corpus nullum habens colorem, neque grauedinem neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, haec. n. sensibilia sunt. Sensibile igitur erit compositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Amplius quo ad iudicabimus hoc aut cognoscemus? An intellectu? sed non intelligibilia. Nec. n. intelligit intellectus quae exterioris, nisi cum sensu.

Si haec habet sic, videntur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Sic quidem utique soluetur sermo: sed hoc impossibile. Dicitur enim prius in sermonibus, qui sunt de Motu.

Simul autem cum istorum solutione palam fiet cur finita sunt species, & coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum etiam sensibilibus. Quorum enim sunt extremae quae interiacent, finita esse necesse est. Porro contraria sunt extrema. Omne autem sensibile contrarietatem habet, ut in colore, album & nigrum, in sapore dulce & amarum, & in aliis similibus. Vnde relinquitur quod species mediae sunt finitae. Deinde cum dicitur:

Continuum etenim in infinita secatur inaequalia, infinita vero aequalia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quaedam ut species dicendae sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potentia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum, quantum visus superueniat. Et qui in

Continuum etenim in infinita secatur inaequalia, infinita vero aequalia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quaedam ut species dicendae sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potentia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum, quantum visus superueniat. Et qui in

Hic ponit veram solutionem, ostendens sensum visus ad alios
 duos sensus, qui sunt per media exteriora, auditum, & olfactum. Et
 dividit in partes duas, primo namque assignat sensum visus ad audi-
 tum, & odoratum, secundo excludit obiectionem, ubi dicitur Ratioabili-
 ter autem. Prima pars dividitur in duas, scilicet in duas causas, quas po-
 nit, secunda incipit.
 ibi. Omnino autem, nec sicut. Dicit ergo primo, quod ratioabile est hoc accidere cir-
 ca sonum, & odoratum, quod successively perueniunt. Cuius ratione assignat ex hoc, quod aer & aqua (quae sunt media, quibus humidi sensibilia deferuntur ad sensum) sunt quidem in se ipsa substantiam continua, sed in eis possunt fieri motus ab invicem quibus, quod contingit propter facile diffusionem aeris & aquae, sicut patet in motu percussionis, ut Philosophus ostendit in primo Physico, in quo sunt multi motus, multa motu, & mota. Nam una pars aeris movetur ab alia, & sic sunt divergentes, ubi in invicem succedentes, quia pars aeris mota adhuc remanet, movens, postquam cessat moveri, & sic non omnes motus partium aeris sunt simplices, sed sibi invicem succedunt, ut ostenditur in 8. Physico. Et hoc etiam apparet in sono, qui causatur ex quadam aeris percussione, non tamen in toto aeris, qui est medius, uno motu movetur a percussione, sed sunt motus multi sibi succedentes ex eo quod una pars primo movetur, movet aliam. Et inde est quod quodam modo idem est quod auditus primus, quod est percussio percussioni causanti sonum, & extremus, qui est remo-
 tus, quodam modo non idem. Apud quosdam enim videtur esse dubitatio, quia quidam dicunt, quod cum dixerit per diversa organa sentiant, impossibile est quod idem sentiant, quod quidem verum est, si refertur ad id, quod proxime movetur sensum, quia diversorum sensus immutatur immediate a diversis partibus mediis sibi propriis, & ita intercipit hoc, & distinguitur illud, quod videtur sentiri, ab eo quod sentitur alius. Si vero accipit id, quod primo movetur medium, sic erit unum idem quod omnes sentiant, sicut unus percussio- nis sonum audiunt omnes, siue propinqui siue remoti, & sicut unum corpus odoriferum puta corthonium, vel thus in igne argens odoratum omnes, sed id, quod iam proprie peruenit ad unumquemque, est alterum numero, sed est idem specie, quia ab eadem forma primi actus, omnes humidi immutationes causantur. Unde simul multi vident, & odora-
 rant, & audiunt idem sensibile, per diversas immutationes ad eos peruenientes. Huiusmodi autem, quae perueniunt ad singulorum sensus, non sunt corpora defluentia a corpore sensibili, ut quidam posuerunt, sed singulum eorum est motus & passio, medium immu-
 tati per actionem sensibilem. Si autem essent diversa corpora, quae ad di-
 versos per fluxum peruenirent, non accideret hoc, quod scilicet idem omnes sentirent, sed unum sentiret, scilicet ipsum corpus ad ipsum perueniens. Et quamvis non sint corpora, non tamen sunt sine corpore, vel medio, quod passio & motus a sensibili, quod primo movetur & agere. Sic ergo per praedicta patet, quod sonus peruenit ad auditum per

† Tinctina-
 bulum.
 Tex. 9.

Tex. 6. 9.

multos motus partium mediis sibi invicem succedentes, & simile est
 de odore, nisi quod mutatio fit per alterationem medium mutatio au-
 tem soni per motum localem: sed de lumine est alia ratio. Non enim
 per motum sibi succedentes in diversis partibus mediis peruenit hu-
 men usque ad visum, sed per unum aliquod esse, per hoc quod
 unum medium, sicut
 unum mobile, movetur
 uno motu a corpore
 illuminante. Sed non
 est ibi motus, qui loci
 cedat motui, sicut di-
 ctum est de odore & so-
 no. Huiusmodi autem
 differentiae ratio est,
 quia quod recipitur in
 aliquo sicut propria
 substantia, & naturali,
 potest in eo permanere
 & esse principium ac-
 tionis. Quod autem re-
 cipitur in aliquo so-
 lum sicut adventitia
 qualitas, non potest per-
 manere, nec esse prin-
 cipium actionis, quae
 vero formae substan-
 tiales sunt principia
 qualitatibus, & omni-
 accedentibus illa qua-
 litas recipitur in su-
 biectione aliquo esse
 proprio & natu-
 rale, quae disponit su-
 biectionem ad formam nau-
 ralem, cuius est susce-
 ptivum, sicut aqua ra-
 tione sua materiae,
 est susceptiva formae
 substantialis ignis, quae
 est principium calori-
 ris. Et ideo calor reci-
 pitur in aqua, dispo-
 nes ipsam ad formam
 ignis, & ideo remoto
 igne adhuc aqua re-
 manet calida, calefa-
 cere potens, & simili-
 ter odor recipitur in
 aere & aqua, & sonus
 in aere. Et in sum esse
 proprium & natura-
 le, & secundum quod aer
 & aqua immutatur
 ab enchyma scitatis
 & aer a percussione
 alicuius corporis. Et
 inde est quod cessante per-
 cussione, remanet so-
 nus in aere, & remo-
 tus a corpore odoriferum adhuc sentitur odor in aere, propter hoc quod
 pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorem potest aliam simili-
 ter immutare, ut sic sicut diversis motus sibi invicem succedentes:
 sed diaphanum non est susceptivum formae substantialis corporis
 illuminantis, puta Solis, qui est prima radix luminis, neque
 per receptionem luminis disponitur ad aliquam formam substan-
 tialem. Unde recipitur lumen in diaphano sicut quaedam qualitas ad-
 ventitia, quae non remanet absente corpore illuminante, nec potest
 esse principium actionis in aliud. Unde una pars aeris non illumi-
 nat ab alia, sed totus aer illuminatur a primo illuminante, quantum
 potest se extendere virtus illuminantis, & ideo est unum illuminatum
 & una illuminatio totius mediis. Deinde cum dicitur,
 f. ¶ Ostendit secundam differentiam. Et dicit quod si universali-
 ter loquamur de alteratione, scilicet loci mutatione, non similiter se ha-
 bet in vitroque, quia loci mutationes rationabiliter perueniunt prius
 ad medium magnitudinis, supra quam est motus quod ad ultimum, quia
 scilicet loci mutatione est motus de extremo magnitudinis ad
 extremum eius. unde oportet quod mobile in medio temporis pertingat
 ad medium magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet
 in loci mutatione. Sonus autem consequitur quandam motum lo-
 calem, in quantum scilicet ex percussione causante sonum, com-
 movetur usque ad auditum, & ideo rationabile est, quod sonus
 prius perueniat ad medium, quam ad auditum. Sed in his, quae
 aliterantur

Non similiter autem omnino se ha-
 bet res in alteratione, & translatio-
 ne, translationes enim rationabiliter
 in medium prius deveniunt, sonus au-
 tem translati cuiusdam apparet esse
 motus. Quaecumque vero alterantur
 non simili modo, contingit nar-
 que simul totum alterari, & non prius di-
 midium, ut in aqua, quae simul gelatur.
 Veritamen si fuerit, multum id quod
 calefcit, aut gelatur, proximum, &

ro corpore odorifero adhuc sentitur odor in aere, propter hoc quod
 pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorem potest aliam simili-
 ter immutare, ut sic sicut diversis motus sibi invicem succedentes:
 sed diaphanum non est susceptivum formae substantialis corporis
 illuminantis, puta Solis, qui est prima radix luminis, neque
 per receptionem luminis disponitur ad aliquam formam substan-
 tialem. Unde recipitur lumen in diaphano sicut quaedam qualitas ad-
 ventitia, quae non remanet absente corpore illuminante, nec potest
 esse principium actionis in aliud. Unde una pars aeris non illumi-
 nat ab alia, sed totus aer illuminatur a primo illuminante, quantum
 potest se extendere virtus illuminantis, & ideo est unum illuminatum
 & una illuminatio totius mediis. Deinde cum dicitur,
 f. ¶ Ostendit secundam differentiam. Et dicit quod si universali-
 ter loquamur de alteratione, scilicet loci mutatione, non similiter se ha-
 bet in vitroque, quia loci mutationes rationabiliter perueniunt prius
 ad medium magnitudinis, supra quam est motus quod ad ultimum, quia
 scilicet loci mutatione est motus de extremo magnitudinis ad
 extremum eius. unde oportet quod mobile in medio temporis pertingat
 ad medium magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet
 in loci mutatione. Sonus autem consequitur quandam motum lo-
 calem, in quantum scilicet ex percussione causante sonum, com-
 movetur usque ad auditum, & ideo rationabile est, quod sonus
 prius perueniat ad medium, quam ad auditum. Sed in his, quae
 aliterantur

alterantur non sicut se habent. Termini enim alterationis non sunt ip-
 sa extrema magnitudinis. Et ideo non oportet, quod tempus altera-
 tionis per se loquendo, commensuratur alicui magnitudini, ita quod in
 medio tempus, motus perueniat ad medium magnitudinis, super quod
 fit motus, quia hoc non est dare in alteratione, quae non est motus
 in quantitate vel in
 ubi: sed in qualitate:
 neque ad medium ma-
 gnitudinis, quae mo-
 vetur, contingit enim
 aliquid quod totum corpus
 simul alteratur, non autem
 dimidium eius prius,
 sicut videmus quod tota
 aqua simul congelatur.
 Sicut enim in motu
 locali tempus comen-
 suratur distantiae ma-
 gnitudinis, super qua
 transit motus, & in
 translatione eius diuidi-
 tur, ut probatur in
 6. Physico, ita etiam in al-
 teratione, tempus com-
 mensuratur distantiae ter-
 minorum. Et ideo ma-
 ius tempus requiritur hoc
 quod de frigido fiat cali-
 dum quam ad hoc quod de
 tepido fiat calidum. Et
 ideo, si aliqua extre-
 ma sunt, inter quae
 non sit accipere me-
 dium, oportet quod de
 uno extremo in aliud
 fiat transitus absque me-
 dio. Contradictio autem
 est oppositio, cuius non
 est medium in se, ut di-
 ctum est in primo Poster.
 & eadem ratione de pri-
 vatione supposita ap-
 titudine subiecti, cui
 privatio nihil aliud
 sit quam negatio in subie-
 cto. Unde omnes muta-
 tiones, quarum termi-
 ni sunt esse & non esse,
 vel privatio & for-
 ma sunt instantaneae,
 & non possunt esse suc-
 cessivae. In alteratio-
 nibus enim successi-
 vis attendit successio
 in distantiam vnius
 contrarii ab alio per determinata media, in qua quidem distantia
 tota magnitudo corporis, in qua potest immediate virtus primi alte-
 ratis considerari sicut unum subiectum, quod statim simul incipit moue-
 ri. Sed si sit corpus alterabile tam magnus, quod virtus primi alteratis non
 possit ipsum attingere in toto, sed secundum partem eius, sequitur
 quod prima pars primo alterata, alterabit consequenter aliam. Et ideo di-
 citur quod si fuerit multum corpus, quod calefcit, vel quod congelatur, neces-
 se est quod habitus patiat ab habito, quod consequens pars ab immedia-
 to procedente alteretur. Sed prima pars alteratur ab ipso primo al-
 terate: & simul, & subito: quia non est ibi successio ex parte ma-
 gnitudinis: sed solum ex parte contrariarum qualitarum, ut dictum est.
 Hae autem est causa, quare odor prius peruenit ad medium quam ad sensum,
 quamvis hoc fiat per alterationem sine motu locali, quia corpus
 odoriferum non potest simul immutare totum medium, sed immutat par-
 tem unam, quae immutat aliam, & sic successively peruenit immutatio usque
 quae ad olfactum per plures motus, ut supra dictum est. Et esset simile
 in gustu, sicut in odoratu, si nos viveremus in humido aereo, quod
 solum susceptivum est saporis, sicut in aere qui est susceptivus odo-
 ris, & si iterum posset sentiri sapor per alterationem mediis a remo-
 tis, antequam tangere corpus saporosum, sicut contingit circa
 odoratum. Videtur autem quod hic dicitur esse contrarium ei, per quod
 Philosophus probat in Sexto Physico. Omne quod movetur esse di-
 visibile, quia pars eius est in termino a quo, & pars in termino ad
 quem. Sic igitur videtur, quod dum aliquid alteratur de albo in nigrum,
 quod una pars eius est alba, altera sit nigra, & sic non potest esse quod to-
 tum simul alteretur, sed pars post partem. Dicunt autem quidam quod inten-

habitu ab habito patitur. Pri-
 mum autem ab ipso alterate tra-
 nsmutari necesse est, & simul alte-
 rari, & subito. Est autem utique
 & gustare, quemadmodum odor,
 si in humido essemus, & remo-
 tius adhuc priusquam tangere
 mus, ipsum sentiremus.

LECTIO XVII.

¶ St autem & alia quaedam
 obiectio talis circa se-
 sus. Vtrum contingat
 duos simul sentire in eodem &
 indivisibili tempore, vel non?

b Si autem semper maior motus
 minoris depellat, propter quod
 delata sub oculis non sentiunt,
 si fuerint vehementer in aliquo
 intendentes, vel timentes, vel au-
 dientes multum sonum. hoc itaque
 supponatur. Et quod unum quodque
 magis est sentire simplex ex-
 stens quam commixtum, velut
 vinum merum quam temperatum,
 & mel, & colorem, & neten so-
 lam, quam in dyapason, quia obfcu-
 rant tenuitatem. hoc autem faciunt
 ea, ex quibus unum aliquid fit.
 Si itaque maior minorem motum

¶ Si igitur maior motus minorem ex-
 trudit, & propterea ob oculos delata
 non sentiunt homines, si in vehementi-
 ori fuerint meditatione, sicut immoverint,
 seu magnam audierint fragorem, hoc
 itaque postum sit. Item quod unum quod
 que sentire contingit magis cum sim-
 plex est quam cum est commixtum, ut unum
 quod meratius est quam quod est mix-
 tum, similiter & mel & colorem, &
 solitariam magis neten quam in Diapa-
 son, quoniam sibi invicem efficiunt, id
 autem illa efficiunt, ex quibus unum
 quippiam fit. Si igitur maior mino-
 rem extrudit motionem, necesse est,

atio Philosophi ibi est ostendere, non quod quod una pars mobilis sit in
 termino a quo, & alia in termino ad quem: sed quod mobile sit in una
 parte termini a quo, & in alia parte termini ad quem, & sicut in alte-
 ratione non oportet quod una pars mobilis prius alteretur quam alia, sed
 quod totum mobile, quod alteratur, puta de albo in nigrum, habeat par-
 tem albedinis & par-
 tem nigredinis. Hoc
 autem non convenit in-
 tentioni Aristotelis. quia
 per hoc non proba-
 tur directe quod mobi-
 le esset indivisibile, sed
 quod termini motus hinc
 aequaliter divisibi-
 les, nec etiam coe-
 teri verbis, quibus vi-
 tur, sicut patet diligē-
 ter litera eius inveni-
 ti, in qua manifeste
 hoc refert ad partes
 mobilis. Et ideo alter
 dicendum est, quod demō-
 stratio illa intelligi-
 tur de motu locali,
 qui est vere & in se
 continuus. Agitur, n.
 Aristoteles in 6. Physico, de
 motu sub ratione co-
 tinui, motus vero aug-
 menti & alterationis
 non sunt simpliciter
 continui, ut dictum est
 in 8. Physico. Unde in
 alteratione non verum
 casus illud Aristoteles
 omnino, sed solum quod
 accipit quandam co-
 tinuitatem ex mobili,
 cuius una pars alteratur
 alia. Mobile vero quod
 totum simul attingit a
 virtute primi altera-
 tis habet se sicut quod-
 dam indivisibile, quan-
 tum ad hoc, quod simul al-
 teratur. Deinde cum dicitur,
 g. ¶ Concludit ex p-
 missis principia in-
 tentum. Et dicit quod ra-
 tionabiliter in senti-
 bus, in quibus est ali-
 quod medium inter sensi-
 bile & organum sentiē-
 di, non simul patitur &
 movetur totum medium,
 sed successively, prae-
 ter

coniuuncto patitur. cum primum ab ip-
 so mutetur alterante, & non simul &
 subito alterari necesse est. Ceterum
 si in humido essemus, gustandi ratio
 sicut odoris esset, & remotius etiam
 ante illius contactum sentiremus.

Rationi autem consentaneum est,
 ut quorum sensibilibus interiacet me-
 dium ea non simul pati, lumine tamen
 excepto, ob antecedentem causam, quod
 in ipso etiam videndi opere ob id ipsum
 sit dictum. Lumen enim facit ut videamus.

LECTIO XVII.

¶ St praeterea de ipsis sensibilibus
 & alia quaedam huiusmo-
 di difficultas, an contingat
 duo simul sentire in eodem indivisibili
 tempore, nec ne?

¶ Si igitur maior motus minorem ex-
 trudit, & propterea ob oculos delata
 non sentiunt homines, si in vehementi-
 ori fuerint meditatione, sicut immoverint,
 seu magnam audierint fragorem, hoc
 itaque postum sit. Item quod unum quod
 que sentire contingit magis cum sim-
 plex est quam cum est commixtum, ut unum
 quod meratius est quam quod est mix-
 tum, similiter & mel & colorem, &
 solitariam magis neten quam in Diapa-
 son, quoniam sibi invicem efficiunt, id
 autem illa efficiunt, ex quibus unum
 quippiam fit. Si igitur maior mino-
 rem extrudit motionem, necesse est,

¶ in lumine, & hoc propter praedicta. Primo quidem, quia illu-
 minatio non fit per motum localem, ut sonatio, sicut Empedo-
 posuit: sed per motum alterationis. Secundo, quia non sunt ibi multi
 motus, sicut dictum est de odore, sed unus tantum, quibus addendum
 est. Tertio, quia lumen non habet contrarium, sed tenebra opponitur
 ei sicut simplex privatio, & ideo illuminatio fit subito. Et ideo oportet
 dicere de visione, quod lumen facit videre, unum medium immutatur ad
 visibilibus proportionabiliter luminis.

LECTIO XVII.

¶ Oltis duabus quaestionibus, hic Philosophus profe-
 quitur tertiam, quae est ex parte ipsius sensus. Et cir-
 ca hoc tria facit. Primo movetur quaestionem, secundo
 obicit ad partem falsam. ibi. ¶ Si autem semper. ¶ Ter-
 tio determinat veritatem, ibi. ¶ De prius autem dicta obiectione.
 ¶ Dicit ergo primo, quod circa ipsos sensus est quaedam alia
 talis obiectione, utrum scilicet contingat quod simul & in eodem indi-
 visibili tempore sentiant duo sensus, puta simul dum visus videt
 colorem, auditus audiat vocem. Deinde cum dicitur,
 b. ¶ Obicit ad partem falsam, scilicet ad ostendendum quod duo
 sensus non possunt simul sentire. Et primo ponit rationes ad hoc
 ostendendum, secundo excludit quandam falsam solutionem,
 per quam hoc sustinebatur, ibi. ¶ Quod autem dicunt. ¶ Circa pri-
 mum duo facit. Primo ponit tres rationes, quarum prima accipitur
 ex immutationibus sensibilibus, secunda ex parte ipsius sensus, ibi. ¶ Ad
 huc si magis: tertia ex contrarietate sensibilibus, ibi. ¶ Amplius: contra-
 riorum. ¶ Pars Naturalia. S. Tho. C. 2. riorum. ¶

quae consistit in proportione sexquialtera, quae est trium ad duo; ista autem, in quantum sunt comixta diversis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum, nisi forte duo sentiantur vel vnum, quia si fiet vna proportio ex diversis extremitatibus. Ostendit autem confectio...

elementaria, genere autem alia, dulce vero a nigro multo amplius specie differt quam album ad huc utique; minus continget ipsa simul sentire, quae eadem genere sunt. Quare si non haec, nec illa.

Quod autem dicunt quidam eorum, qui circa symphonias, quod non simul quidem pertingunt soni: videtur autem & latet cum tempus insensibile fuerit, vtrum recta dicitur, an non? Forte enim vtrique dicitur aliis, & nunc ex hoc putabit simul videre & audire, quae intermedia tempora latet his. Aut hoc non verum, neque contingit vllum tempus esse insensibile, neque latere: sed omne tempus sentiri posse.

Si enim quando aliquis seipsum sentit, vel alium in continuo tempore: non contingit tunc latere quod sit. Est autem aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est, manifestum quod tunc latebit ipse seipsum, an sit, ac lateat, ac sentiat.

Amplius nec vtrique erit tempus, nec vna res quae sentitur in quo non sit, quia in huius aliquo, vel quia istius aliquid videt, si quidem est aliqua magnitudo & temporis & rei insensibilis omnino propter paritatem. Si enim totum videt & sentit eodem continuo tempore, non eo quod in huius aliquo auferatur. A C B, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius aliquo, vel istius aliquid, velut terram videt totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat quoniam in hac parte ipsius. At vero in C B, nihil sentit, eo ergo quod in huius aliquo, scilicet A B, sentit, dicitur totum sentire A B, & totam. Eadem autem ratio & in A C: Semper enim in aliquo & in aliquid, totum autem non est sentire A C B

A C B

Excludit quandam falsam solutionem huius quaestiois. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi { Aur hoc non est verum. } Dicit ergo primo, quod quidam de symphoniis, id est de consonantiis musicis tractantes, dixerunt quod soni consonantes non simul perveniunt ad auditum, sed videtur simul pervenire, eo quod tempus medium est insensibile propter paritatem. De quo potest esse dubium, vtrum recte dicatur, vel non: si enim hoc recte dicatur poterit aliquis similiter in proposito dicere de sensibus praemissis rationibus, quod non est possibile simul videre &

audire: sed tamen sensibilibus videtur ita contingere, quia late nos tempora media visionis & auditiois. Deinde cum dicit, c { Improbatur praedicta solutio. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod praedicta solutio supponit, secundo probandum autem quod dixerat, subdit, quod si aliquis videt, vel sentit quocumque sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis, vel magnitudinis, & tamen ponatur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paritatem. Sic igitur quaedam magnitudo vel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sic pars eius, quae est B. C. sensibilibus propter paritatem. Non ergo de hac parte insensibilis propter paritatem poterit dici quod sentitur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quod sentitur aliquid istius, si sit insensibile corpus, eo modo quo dicitur de terra, quod videtur ab aliquo, quia aliqua pars eius videtur, & de aliquo ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B, nihil sentit, relinquitur quod dicatur sentire totum A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in residua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadem ratio est de magnitudine. A C, quae ponebat sentiri, quae aliqua pars eius erit insensibilis propter paritatem. Et ita semper dicitur sentiri quocumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B, Hoc autem videtur inconueniens, non ergo est aliquid tempus, vel aliquid corpus insensibile propter paritatem. Videtur autem hac ratio efficacia non habere, sentitur enim aliquid per hoc, quod habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quod si aliquid totum mouet aliquid mobile in aliquo tempore, non oportet quod pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum mouens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quod aliquid sit primo sensibile, licet aliqua pars eius sint insensibiles propter paritatem. Est autem ad hoc dicendum, quod differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si sit separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expertus virtutis motiuae, sequeretur quod totum non esset primo mouens, sed ratione partis ad quam pertinet virtus motiuae. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paritatem, vel supra habitum est, quae tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, in quantum sensus fertur super totum non exclusiua aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter cum dicit, g { Ostendit, quid sit verum circa praedicta. Et dicit, quod omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia. } Sed non videtur quae eumque sunt, id est non videntur omnimodo secundum quod sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc quod a longe est, videtur quatuor cubitorum, vel etiam minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilibus sensu secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcumque sunt. Sed aliquid insensibile potest intelligi dupliciter. Vno modo

autem a nigro plus etiam specie differt quam album profecto, minus etiam contingeret simul istae sentire, quam ea quae sunt eadem. quomobrem si non haec, neque illa.

Quod autem dicunt nonnulli, qui musici concinibus uocant, sonos sane non simul pervenire, videri autem latereque nos, si quando insensibile fuerit tempus, recte ne dicitur, vel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam possit, existimari simul videre & audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.

An hoc minus verum est, nullumque insensibile contingit esse tempus, neque etiam nos latere, sed quocumque sentire contingit.

Et enim, si cum aliquis aut se, aut alterum sentit in continuo tempore, non contingit eum latere quod est. Est autem quiddam in continuo tantum quantum omnino est insensibile, manifestum quod tunc latere poterit seipsum si est, & si videt, & non sentit, etiam si sentit.

Praeterea neque tempus, neque res sane erit ulla, quae sentiat, aut in quo non sit, quod in huius aliquo, vel huius aliquid videt, si quidem aliqua est magnitudo & temporis & rei, ob paritatem omnino non sensibilibus. Si enim totum videt, totumque sentit continuo tempore, ita quod in huius quopiam, vel illius quippiam videt, si quidem aliqua est magnitudo, auferatur C B, in quo sentiebatur: in huius igitur quopiam, aut istius quippiam, veluti terram videt totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac illius parte, at vero in B C, nihil sentit: in eo igitur quod in huius quopiam A B, sentit, totum sentire, & totam dicitur. Eadem etiam ratio in A C, semper enim in quopiam, vel quippiam, totum autem non contingit sentire.

A C B

ut aut mouet, sed quia totum mouetur & in quantumlibet suam partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens: sicut dulce videtur, alio modo secundum partem, vel si dicamus hominem videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & perse, scilicet, quia aliqua pars eius videtur. Dicit ergo, quod si est aliqua magnitudo, vel temporis, vel etiam rei corporalis insensibilis propter paritatem, sequetur, quod nec tempus, nec vna res sit quae sentiat, vel non: si enim hoc recte dicatur poterit aliquis similiter in proposito dicere de sensibus praemissis rationibus, quod non est possibile simul videre &

dicatur sentiri propter aliquam partem eius. Et quantum ad rem corpoream subdit, vel quia istius aliquid videt, quasi dicitur. Nulla magnitudo corporea erit, quae non sentiat, quia aliqua pars eius sentitur, quod est eam non esse sensibilem primo. Ad probandum autem quod dixerat, subdit, quod si aliquis videt, vel sentit quocumque sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis, vel magnitudinis, & tamen ponatur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paritatem. Sic igitur quaedam magnitudo vel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sic pars eius, quae est B. C. sensibilibus propter paritatem. Non ergo de hac parte insensibilis propter paritatem poterit dici quod sentitur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quod sentitur aliquid istius, si sit insensibile corpus, eo modo quo dicitur de terra, quod videtur ab aliquo, quia aliqua pars eius videtur, & de aliquo ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B, nihil sentit, relinquitur quod dicatur sentire totum A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in residua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadem ratio est de magnitudine. A C, quae ponebat sentiri, quae aliqua pars eius erit insensibilis propter paritatem. Et ita semper dicitur sentiri quocumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B, Hoc autem videtur inconueniens, non ergo est aliquid tempus, vel aliquid corpus insensibile propter paritatem. Videtur autem hac ratio efficacia non habere, sentitur enim aliquid per hoc, quod habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quod si aliquid totum mouet aliquid mobile in aliquo tempore, non oportet quod pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum mouens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quod aliquid sit primo sensibile, licet aliqua pars eius sint insensibiles propter paritatem. Est autem ad hoc dicendum, quod differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si sit separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expertus virtutis motiuae, sequeretur quod totum non esset primo mouens, sed ratione partis ad quam pertinet virtus motiuae. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paritatem, vel supra habitum est, quae tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, in quantum sensus fertur super totum non exclusiua aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter cum dicit, g { Ostendit, quid sit verum circa praedicta. Et dicit, quod omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia. } Sed non videtur quae eumque sunt, id est non videntur omnimodo secundum quod sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc quod a longe est, videtur quatuor cubitorum, vel etiam minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilibus sensu secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcumque sunt. Sed aliquid insensibile potest intelligi dupliciter. Vno modo

Omnia quidem sensibilia sunt, sed non videntur quantumcumque sunt: Solis enim magnitudinem cernit, & quadratubium a longinquo, verum quantum est, non apparet, sed interdum indiuiduus: cernit autem non indiuiduum. huius autem causa in prioribus est dicta. Ex his igitur perspicuum est, quod nullum est insensibile tempus.

LECTIO XIX.

De dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, vel non contingat, simul autem dico in vno indiuiduo tempore adiuuicem.

Primum quidem igitur. Vtrum sic contingit simul quidem, altero autem animae sentire & non indiuiduabili, sic autem in indiuiduabili, ut omni existente continuo.

Vel quoniam primum quidem ea quae secundum vnum sensum, velut dico visum, si est enim alio, sentiens alium & alium colore: pluresque partes habebit specie eadem. Et tamen quod sentit, in eodem genere est.

do secundum quod indiuiduabile dicitur aliquod corpus naturale minimum: quod non potest diuidi vltius quam corruptur, & tunc resoluitur in corpus continens. Et tunc sensus erit, quod corpus indiuiduabile est quidem in seipso insensibile: sed tamen huiusmodi indiuiduabile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuiduabile, quod non est actu diuisum: sicut pars continui, & huiusmodi indiuiduabile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtranque expositionem coepit quod subditur, quod causa huius dicta est prius in determinatione prima quaestiois. Videtur autem secunda expositio melior, quia per hoc soluitur obiectio praedicta, quia scilicet pars quaelibet continuae magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiat in actu quasi separata. Vltimo autem concludit manifestum esse ex praedictis, quod nullum tempus est insensibile.

Omnia quidem sensibilia sunt, sed quanta sunt, non apparent. Solis enim magnitudinem cernit, & quadratubium a longinquo, verum quantum est, non apparet, sed interdum indiuiduus: cernit autem non indiuiduum. huius autem causa in prioribus est dicta. Ex his igitur perspicuum est, quod nullum est insensibile tempus.

LECTIO XIX.

De dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, vel non contingat, simul autem dico in vno indiuiduo tempore adiuuicem.

Primum igitur, nunquid quid ita contingit, simul quidem, verum diuersa anima potest sentire, & sic indiuiduabili ut totum sit continuum.

Quoniam in initio quidem ea quae per unum sunt sensum (uerbi causa) visum, si erit alio sui alium & alium sentiens colorem, pluresque partes habebit specie eadem: illa enim quae sentit, in eodem sunt genere.

Quoniam autem sensibile omne, Tertio epiloga, quae in hoc Libro dicta sunt. ibi { De sensibus quidem igitur. } Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exequitur propositum. ibi { Primum quidem igitur. } Dicit ergo primo, quod ex quo conclusum est, quod quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi indiuiduabili temporis & rei veritatem, sed quasi in tempore imperceptibili propter paritatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum, si contingat, vel non contingat plura sentire simul, ita scilicet quod ligatur simul, hoc est in indiuiduabili temporis. Deinde cum dicit, b { Supposito, quod animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquirat quomodo hoc sit possibile. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quendam modum falsum, secundo improbat ipsum. ibi { Vel quoniam primum. } Tertio proponit modum verum. ibi { Igitur secundum quod iudicabili. } Dicit ergo primo, quod primo considerandum est, vtrum contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animae, quasi sensitiuum animae sit in diuisibile, id est, non quod non possit diuidi, sit tamen indiuiduabile, id est, non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum continuum. Si autem intelligamus partem animae sentitiuam esse sicut quoddam continuum, soluentur praemissae rationes: quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potentia sentitiua animae secundum diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrum in alia. Deinde cum dicit, c { Improbatur modum praedictum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sequeretur etiam, quod vnus sensus, puta visus diuidatur in plures partes: secundo ostendit hoc esse impossibile. ibi { Si autem quemadmodum. } Tertio ostendit, quia etiam impossibile quantum ad diuersos sensus. { Si autem hoc. } Dicit ergo primo, quod cum contingit plura secundum eundem sensum sentire, sicut cum visus discernit inter album & nigrum, oportebit dicere secundum eandem rationem, quod diuersos colores sentiat secundum parua naturalia. S. Tho. C 4 diuersas

Tex. 37.

Tex. 61.

diuersas sui partes, & sequetur, qd idē sensus habeat plures partes eadem specie, non enim potest dici, qd partes sensus vltis differant specie, quia omne quod sentitur per visum, est eiusdem generis. In potentia autem sensitiua nihil differt specie, nisi propter diuersa genera sensibilibus. Deinde cum dicitur,

¶ Improbatur qd dictum est duabus rationibus. Quarū prima est, quod si aliquis dicit, quod sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, sic nihil prohibet in anima sensitiua esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis fit aliqd vnū, & vna est operatio inborum oculorū, in quōdā scilicet visio vniuersalis, oculi cōcurrunt per quōsdā nervos ad aliquod intrinsecum in suū organum, quod est circa cerebrū, vt supra dictum est. Si autem similiter in anima fiat vnum ex duobus visibus, per hoc quod vterque visus cōcurrat ad aliquod vnum principium, illi vni attribuetur operatio sentiendi, si vero omnino separatim se habeat duo visus in anima, quod non cōcurrant in aliquod vni principium, tunc nō similiter se habeat de visione in anima, sicut de oculis in corpore. & ita similitudo nō fuit conueniens ad manifestandū propositum. Nō ergo videtur rationabiliter dici, quod sunt duo visus in anima. Secundam rationē ponit ibi.

¶ Et dicit, qd secundum prædictā positionem hoc modo erunt plures sensus, qui sunt idē specie, puta plures visus, aut plures auditus, sicut si aliquis dicat, scientias non differentes specie esse plures in eodem homine, vt plures Grammaticas, vel plures Geometricas esse quidem plures grammatice numero, vel plures visus in diuersis hominibus possibile est, sed non in vno & eodē homine, sicut nec plures numero albedines sunt in vno & eodem subiecto. Subiungit autem ad ostendendum qd nō possunt esse plures sensus eiusdem specie in eodē, quia virtus sensitiua & operatio, seu inuicē consequuntur, ita qd neq; virtus est sine propria & per se operatione, neq; operatio sine propria virtute. Operatio autē sensitiua distinguitur fm sensibilia, & ideo vbi sunt oīno eadem sensibilia, non sunt diuersæ virtutes sensitiuæ cauantes diuersas operationes. Et simile est de habitibus scientiarū, quæ factus distinguuntur fm obiecta. Deinde cū dicitur,

¶ Hic ostendit esse impossibile in sensibilibus diuersorū sensuum, vt, per eandem partem animæ sentiantur. Et dicit, qd si sensibilia diuersorum generum sentiuntur per aliquod animæ vnum & idem indiuisibile, manifestum est qd multo magis alia, quæ sunt vnius generis, sentiantur. Et dicit, qd magis contingit ea quæ sunt vnius generis simul sentiri, quā ea quæ sunt diuersorum generum. & hoc maxime verum est quantum ad identitatem sentiendi. Quod autē eadem indiuisibilis anima sentiat sensibilia diuersorum generum, probat, quia si anima sentit per aliam sui partem dulcem, & per aliam albam, aut ex

istis duabus partibus erit aliquid vnum, vel non erit, sed necesse est dicere qd sit aliquid vnum, ad quod referantur omnes illæ partes, scilicet diuersi sensus, quia sensitiua est quædam vna pars animæ, non autem potest dici quod pars sensitiua anime sit aliquid vnius generis sensibilibus, nisi forte diceretur, quod ex omnibus sensibilibus paricularium sensuum puta colore, sono, & alijs huiusmodi haberet vnum sensibile, correspondēs illi vni parti sensitiuæ, quæ est communis omnibus proprijs sensibilibus, hoc autem est impossibile. Necesse est ergo, qd sit aliquid vni animæ, quo animal omnia sentiat: sed aliud genus per aliud, puta colorem per visum, & sonum per auditum, & sic de alijs. Considerandum autem est hic, qd vbi quæ sunt diuersæ potentie ordinatæ, inferior potentia comparatur ad superiorem per modū instrumenti, eo qd superior mouet inferiorē. Actio autem attribuit principali agenti per instrumentum, sicut dicimus qd artifex facit per terram, & per hunc modum Philosophus dicit, qd sensus communis sentit per visum, & per auditum, & alios sensus proprios, qui sunt diuersas partes potentiales animæ, nō autē diuersæ partes sicut alicuius continentis, vt superior dicebat. Deinde cum dicitur,

¶ Ostendit quomodo eadē pars animæ indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorū primus breuiter & obscure ponit, quia in lib. 3. de Anima apertius positus est. Ad huius ergo euidentiam considerandum, qd cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum qd in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vniū, est indiuisibilis, & est vnum sensuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum, si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius linearum, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum, fm vero qd est vnum, iudicat differentias sensibilibus. Et per hoc soluantur rationes supra dictæ, quia quodā modo est vniū, & quodam modo nō est vniū illud qd sentit diuersa sensibilia. Secūdu modū ponit ibi.

¶ Et dicit, qd sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim qd corpus vnum & idem numero est albi & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prædicantur, sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicē, sicut contingit qd aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, sed quādiu nō sic separant istæ passiones, albi & dulce remanēt,

¶ Si autem, quoniam gemini sunt oculi dixerit quispiam nihil prohibere: ita etiam in anima, quoniam ex ipsi fortasse quiddam sit vnum, & illorum est opus vnum: ibi autem, si quidem vniū ex ambobus, illud erit sentiens, si vero seorsum, non similiter se habebit. Præterea, idem sensus plures erūt, ut si differentes quispiam scientias dixerit, neque enim operatio absque sua ipsius erit potentia, neque sine hac erit sensus. Si autem hæc in unico, & indiuisibili sentit, manifestum est quod & alia. Continget enim magis hæc simul plura, quā ea quæ genere sunt diuersa: si vero alia quidem sui parte dulces, alia autem albiū sentit anima, vel quod ex istis, vnum quiddam est, vel non vnum esse necesse est, vniū enim quiddam sentiens est pars. Cuius igitur illa inuisibilis, nihil enim ex istis vniū necesse igitur est vnum quippiam esse ipsius animæ, quo omnia sentiuntur, ut dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

¶ Vtrum igitur vt est indiuisiū quiddam actū, vnum est ipsius sensuum dulcis & albi, sed cum actū diuisum fuerit, alterum est.

¶ An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita & in anima, vniū enim & idem numero album est & dulce, & alia multa, si enim non separabiles a se inuicem sunt passiones, alterum tamen vniūque esse: similiter igitur

Ad huius ergo euidentiam considerandum, qd cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum qd in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vniū, est indiuisibilis, & est vnum sensuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum, si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius linearum, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum, fm vero qd est vnum, iudicat differentias sensibilibus. Et per hoc soluantur rationes supra dictæ, quia quodā modo est vniū, & quodam modo nō est vniū illud qd sentit diuersa sensibilia. Secūdu modū ponit ibi.

¶ Et dicit, qd sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim qd corpus vnum & idem numero est albi & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prædicantur, sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicē, sicut contingit qd aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, sed quādiu nō sic separant istæ passiones, albi & dulce remanēt,

vel sunt idem subiecto, sed differunt secundum esse. Et similiter potest poni de Anima, qd vnum & idem subiecto est sensitiuum omnium sensibilibus, tam eorum quæ differunt genere, sicut album & dulce, quā eorum quæ differunt specie, sicut album & nigrum. Et secundum hoc dicendum erit, qd anima sentit diuersa sensibilia quodam modo secundum vnum & idem, scilicet subiecto, quodā modo diuersa, in quantum correspondēs illi vni parti sensitiuæ, quæ est communis omnibus proprijs sensibilibus, hoc autem est impossibile. Necesse est ergo, qd sit aliquid vni animæ, quo animal omnia sentiat: sed aliud genus per aliud, puta colorem per visum, & sonum per auditum, & sic de alijs. Considerandum autem est hic, qd vbi quæ sunt diuersæ potentie ordinatæ, inferior potentia comparatur ad superiorem per modū instrumenti, eo qd superior mouet inferiorē. Actio autem attribuit principali agenti per instrumentum, sicut dicimus qd artifex facit per terram, & per hunc modum Philosophus dicit, qd sensus communis sentit per visum, & per auditum, & alios sensus proprios, qui sunt diuersas partes potentiales animæ, nō autē diuersæ partes sicut alicuius continentis, vt superior dicebat. Deinde cum dicitur,

¶ Ostendit quomodo eadē pars animæ indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorū primus breuiter & obscure ponit, quia in lib. 3. de Anima apertius positus est. Ad huius ergo euidentiam considerandum, qd cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum qd in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vniū, est indiuisibilis, & est vnum sensuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum, si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius linearum, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum, fm vero qd est vnum, iudicat differentias sensibilibus. Et per hoc soluantur rationes supra dictæ, quia quodā modo est vniū, & quodam modo nō est vniū illud qd sentit diuersa sensibilia. Secūdu modū ponit ibi.

¶ Et dicit, qd sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim qd corpus vnum & idem numero est albi & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prædicantur, sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicē, sicut contingit qd aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, sed quādiu nō sic separant istæ passiones, albi & dulce remanēt,

¶ Si autem, quoniam gemini sunt oculi dixerit quispiam nihil prohibere: ita etiam in anima, quoniam ex ipsi fortasse quiddam sit vnum, & illorum est opus vnum: ibi autem, si quidem vniū ex ambobus, illud erit sentiens, si vero seorsum, non similiter se habebit. Præterea, idem sensus plures erūt, ut si differentes quispiam scientias dixerit, neque enim operatio absque sua ipsius erit potentia, neque sine hac erit sensus. Si autem hæc in unico, & indiuisibili sentit, manifestum est quod & alia. Continget enim magis hæc simul plura, quā ea quæ genere sunt diuersa: si vero alia quidem sui parte dulces, alia autem albiū sentit anima, vel quod ex istis, vnum quiddam est, vel non vnum esse necesse est, vniū enim quiddam sentiens est pars. Cuius igitur illa inuisibilis, nihil enim ex istis vniū necesse igitur est vnum quippiam esse ipsius animæ, quo omnia sentiuntur, ut dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

¶ Vtrum igitur vt est indiuisiū quiddam actū, vnum est ipsius sensuum dulcis & albi, sed cum actū diuisum fuerit, alterum est.

¶ An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita & in anima, vniū enim & idem numero album est & dulce, & alia multa, si enim non separabiles a se inuicem sunt passiones, alterum tamen vniūque esse: similiter igitur

Ad huius ergo euidentiam considerandum, qd cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum qd in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vniū, est indiuisibilis, & est vnum sensuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum, si vero consideretur punctum seorsum, vt est terminus huius linearum, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum vno puncto vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum secundum actum, fm vero qd est vnum, iudicat differentias sensibilibus. Et per hoc soluantur rationes supra dictæ, quia quodā modo est vniū, & quodam modo nō est vniū illud qd sentit diuersa sensibilia. Secūdu modū ponit ibi.

¶ Et dicit, qd sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim qd corpus vnum & idem numero est albi & dulce, & multa alia huiusmodi, quæ accidentaliter de eo prædicantur, sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicē, sicut contingit qd aliquod corpus retinet albedinē, & amittit dulcedinē, sed quādiu nō sic separant istæ passiones, albi & dulce remanēt,

ria vnde aliquid videtur, & hæc est finita, quia a finita distantia incipit aliquid videri, & simile est de alijs sensibus, quæ sentiuntur ab aliqua distantia per medium extrinsecum non tangentes ipsa sensibilia, sicut auditus & odoratus. Cum igitur distantia, vnde non videtur aliquid, sit in finita per remotiōnem a viso, finita autem verus visum, sequitur qd sit dare vltimum aliquod, vnde nihil videtur. Distantia autē ex qua videtur aliquid, est ex vtraque parte finita. Est ergo dare aliquē terminum vnde primum possit aliquid videri: omne autē qd est medium duarum quantitarum inuicē continuarum est indiuisibile, ergo necesse est esse aliquid indiuisibile, vltra qd nihil possit sentiri, & circa quod necesse sit aliquid sentiri. Si ergo aliquid indiuisibile sit sensibile, & ponatur in illo indiuisibili termino, sequitur qd illud sit visibile simul & inuisibile inuisibile qd, in quādiū est in termino inuisibilis distantia: visibile autē, in quādiū est i termino visibilis, hoc autē est impossibile: ergo & primum, scilicet qd aliquid indiuisibile sit sensibile. Si enim aliquid indiuisibile in prædicto termino ponatur, partim videbit, & partim non videbit, qd de indiuisibili dici non potest. Videtur autē qd hæc probatio nō valeat: quia non est dare aliquem terminū, vnde oīa visibilia incipiunt videri: quia

¶ Quod autem omne sensibile magnitudinem habet, & indiuisibile non est sensibile, manifestum sane est: vnde, n. videri non potest infinita est distantia, vnde autem videtur, finita, similiter modo olfactibile & auditibile, & quæcunque sentiunt non tangentes homines, cum quæcunque non ipsa tangentes sentiunt. Et itaque aliquid vltimū distantia, vnde non videtur, & primum vnde videtur: hoc itaque necesse est indiuisibile esse, qd in vltiori quidem non contingit sentire existens, in certiori autē necesse sentire. Si itaq; aliquid erit indiuisibile sensibile, cū ponatur in vltimo vnde est, vltimo quidē non sensibile, primo autē sensibile, simul accidit visibile esse & inuisibile: hoc autem impossibile.

¶ De sensitiuis quidem igitur & sensibilibus quomodo se habent, & communiter & secundum vnumquodque sensitiuum dictum est. Reliquorum autem, de memoria & reminiscētia & somno,

¶ De sensitiuis quidem igitur & sensibilibus quomodo se habent, & communiter & secundum vnumquodque sensitiuum dictum est. Reliquorum autem, de memoria & reminiscētia & somno, maiorā maiori distantia videntur, minorā vero a minori. Dicendum est autem, qd vnumquodque sensibile ab aliqua determinata distantia videtur, si ergo illud indiuisibile, quod ponit posse sentiri, videatur ab aliqua determinata distantia, sicut & aliquid indiuisibile: concludet ratio Aristoteli. Si vero non sit determinare aliquam distantia, ex qua simul incipit videri cum aliquo diuisibili, sequetur iterum qd nullo modo possit videri. Operetur enim accipere proportionem distantia, ex qua videtur aliquid indiuisibile secundum proportionem magnitudinum, quæ videntur: sed non est aliqua proportio indiuisibilis ad magnitudinem diuisibilem, sicut nec puncti ad lineam. Et ita sequetur, qd ex nulla distantia possit videri indiuisibile: quia cuiuslibet distantia est aliqua proportio ad aliam distantiam. Sequetur ergo si videtur qd videatur coniunctū visibile quod est cōtra rationē visus & aliorum sensuum: qui non tangēt sentiri. Sic ergo indiuisibile nō potest sentiri, nisi forte fm quod est terminus cōiuncti, sicut & alia accidentia continuoorum sentiuntur. Deinde cum dicitur,

¶ Epilogat quæ dicta sunt in hoc libro, continuans se ad sententia, & dicit qd dictum est de sensitiuis id est, de organo sentiendi, & sensibilibus quomodo se habeant ad sensus, & communiter, & secundum vnumquodque organum sensus, partim in hoc Libro, partim in libro de Anima. Inter reliqua vero, quod primo considerandum, occurrit est memoria & reminiscētia & de somno, quia sicut per sensum cognoscuntur præsentia, ita per memoriam cognoscuntur præterita, & in somno sit aliqua præcognitio futurorum.

¶ Explicit scriptum sancti Thomæ de Aquino super Libros Aristotelis de Sensu & Sensato.

DIUI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN LIBRUM ARISTOTELIS, DE MEMORIA

ET REMINISCENTIA, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Icut Philosophus dicit in Septimo de Historijs animalium, Natura ex inanimatis ad animata procedit paulatim: ita quod genus inanimatorum prius inuenitur quam genus plantarum, quod quidem ad alia corpora comparatum, videtur esse animatum, ad genus autem animalium, inanimatum.

Et similiter a plantis ad animalia quodam continuo ordine progreditur: quia quaedam animalia immobilia, quae scilicet terrae adhaerent, parum videtur a plantis differre: ita etiam & in progressu ab animalibus ad hominem, quaedam inueniuntur, in quibus aliqua similitudo rationis appareat: cum enim prudentia sit propria virtus hominis. Est enim prudentia recta ratio agibilium, ut dicitur in Septimo Ethicorum inueniuntur quaedam animalia quaedam prudentiam participare non ex eo quod habeant rationem, sed ex eo quod in instinctu naturae mouentur per apprehensionem sensitiuae partis ad quaedam opera faciendam, ac si operarentur ex ratione. Pertinet autem ad prudentiam, ut prudens dirigatur per ea, in his quae imminet sibi agenda ex consideratione non solum praesentium, sed etiam praeteritorum. Unde Tullius in sua Rethorica partes prudentiae ponit non solum prudentiam, per quam futura disponuntur, sed etiam intelligentiam, per quam considerantur praesentia, & memoriam, per quam apprehenduntur praeterita. Unde etiam in alijs animalibus, in quibus inuenitur prudentiae similitudo participata, necesse est esse non solum sensum praesentium, sed etiam memoriam praeteritorum. Et ideo Philosophus in principio Metaphysicae dicit, quod quibusdam animalibus ex sensu memoria fit, & propter hoc prudentia sunt. Sed sicut prudentiam imperfectam habent respectu hominis, ita etiam & memoriam. Nam alia animalia memorantur tantum: homines autem & memorantur & reminiscuntur, & ideo gradatim Aristoteles post librum, in quo determinatur de sensu, qui communis est omnibus animalibus, determinat de memoria & reminiscencia, quorum alterum inuenitur in solis hominibus, alterum vero in his, & in animalibus perfectis. Diuiditur autem Liber iste in partes duas. Primo enim ponit Prooemium, in quo manifestat suum propositum: secundo accedit ad tractandum ea, de quibus intendit. ibi: Primum quidem igitur, circa primum dicit de duobus esse dicendum. Primum quidem de memoria & memorari, quod est actus eius, circa quod tria se promittit dicitur. Primum, quid sit memoria & quid memorari, & quae sit causa eius: & ad quam partem animae pertineat passio memorandi. Omnes enim operationes sensitiuae partis passio-

In Prologo

nes quaedam sunt, secundum quod sentire pati quoddam est. Secundo promittit se dicitur de reminiscencia. Et ne videretur idem esse reminiscencia & memorari, subiungit quoddam signum differentiae ipsorum ex parte hominum, in quibus inuenitur vtrunque. Non enim iidem homines inueniuntur ita bene memoratiui & bene reminiscitui, sed sicut frequenter accidit, illi sunt melius bene memorantes, qui sunt tardi ad inueniendum & discernendum. Illi autem melius reminiscuntur, qui sunt veloces ingenij ad inueniendum eorum ex se, & bene discernendum ab alijs. Cuius ratio est, quia diuersae habitudines hominum ad opera animae proueniunt ex diuersa corporis dispositione. Videmus autem in corporalibus, quod illa quae difficiliter & tarde recipiunt impressionem, bene retinent eam, sicut lapides, quae vero de facili recipiunt non retinent bene, sicut aqua. Et quia memorari nihil aliud est quam bene conservare semel accepta, inde est quod illi, qui sunt tardi ad accipiendum, retinent bene recepta, quod est bene memorari. Qui autem de facili recipiunt, plerumque de facili amittunt. Sed reminiscencia est quaedam reuocatio prius acceptorum non conservatorum, & ideo illi qui sunt veloces ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinam, etiam sunt bene reminiscitui. Deinde cum dicitur, b. Exequitur propositum. Et primo determinat de memorari. Secundo de reminiscencia. ibi: De reminiscencia autem reliquum est dicere. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari. Secundo cuius partis animae sit. ibi: Quoniam autem de phantasia. Tertio propter quam causam fiat. ibi: Dubitat autem vtrique aliquis. Et quia operationes & habitus, & potentiae specificantur ex obiectis, ideo circa primum duo facit. Primo inquirat quid sit obiectum memoriae, secundo concludit quid sit memoria. ibi: Est quidem igitur memoria. Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio, secundo manifestat propositum. ibi: Neque enim futura. Dicit ergo primo, quod ad determinandum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sunt priora actibus, & actus potentiae, ut dicitur in Secundo de Anima. Necessarium autem est hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc: quia aliqui putant quorundam esse memoriam, quorum non est. Deinde cum dicitur, c. Manifestat propositum. Et primo dicit, quod memoria non est futurorum, secundo, quod non est praesentium. ibi: Neque praesentis. Tertio quod est praeteritorum. ibi: Memoria autem facti est. Dicit ergo, quod futura non contingit memorari, sed eorum est opinio

nes quaedam sunt, secundum quod sentire pati quoddam est. Secundo promittit se dicitur de reminiscencia. Et ne videretur idem esse reminiscencia & memorari, subiungit quoddam signum differentiae ipsorum ex parte hominum, in quibus inuenitur vtrunque. Non enim iidem homines inueniuntur ita bene memoratiui & bene reminiscitui, sed sicut frequenter accidit, illi sunt melius bene memorantes, qui sunt tardi ad inueniendum & discernendum. Illi autem melius reminiscuntur, qui sunt veloces ingenij ad inueniendum eorum ex se, & bene discernendum ab alijs. Cuius ratio est, quia diuersae habitudines hominum ad opera animae proueniunt ex diuersa corporis dispositione. Videmus autem in corporalibus, quod illa quae difficiliter & tarde recipiunt impressionem, bene retinent eam, sicut lapides, quae vero de facili recipiunt non retinent bene, sicut aqua. Et quia memorari nihil aliud est quam bene conservare semel accepta, inde est quod illi, qui sunt tardi ad accipiendum, retinent bene recepta, quod est bene memorari. Qui autem de facili recipiunt, plerumque de facili amittunt. Sed reminiscencia est quaedam reuocatio prius acceptorum non conservatorum, & ideo illi qui sunt veloces ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinam, etiam sunt bene reminiscitui. Deinde cum dicitur, b. Exequitur propositum. Et primo determinat de memorari. Secundo de reminiscencia. ibi: De reminiscencia autem reliquum est dicere. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari. Secundo cuius partis animae sit. ibi: Quoniam autem de phantasia. Tertio propter quam causam fiat. ibi: Dubitat autem vtrique aliquis. Et quia operationes & habitus, & potentiae specificantur ex obiectis, ideo circa primum duo facit. Primo inquirat quid sit obiectum memoriae, secundo concludit quid sit memoria. ibi: Est quidem igitur memoria. Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio, secundo manifestat propositum. ibi: Neque enim futura. Dicit ergo primo, quod ad determinandum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sunt priora actibus, & actus potentiae, ut dicitur in Secundo de Anima. Necessarium autem est hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc: quia aliqui putant quorundam esse memoriam, quorum non est. Deinde cum dicitur, c. Manifestat propositum. Et primo dicit, quod memoria non est futurorum, secundo, quod non est praesentium. ibi: Neque praesentis. Tertio quod est praeteritorum. ibi: Memoria autem facti est. Dicit ergo, quod futura non contingit memorari, sed eorum est opinio

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA LIBER.

Antiqua Translatio. N. Leonicensi interpretatio.

De memoria autem & memorari dicendum quod est, & propter quam causam fit, & cui animae partium haec accidat passio, & de reminiscencia. Non enim iidem sunt memoratiui & reminiscitui: sed vt frequenter memorabiliores quidem qui tardi, reminiscitui autem qui veloces, & facile discerentes.

Primum igitur considerandum est qualia sunt memorabilia: sepius enim istud nos fallit.

Nam neque quod futurum est, memorari contingit, verum opinione & spe percipiunt. Et profecto erit scientia quaedam speculatio ad dicta, ut de diuinatione quidam autumant.

reminiscencia est quaedam reuocatio prius acceptorum non conservatorum, & ideo illi qui sunt veloces ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinam, etiam sunt bene reminiscitui. Deinde cum dicitur, b. Exequitur propositum. Et primo determinat de memorari. Secundo de reminiscencia. ibi: De reminiscencia autem reliquum est dicere. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari. Secundo cuius partis animae sit. ibi: Quoniam autem de phantasia. Tertio propter quam causam fiat. ibi: Dubitat autem vtrique aliquis. Et quia operationes & habitus, & potentiae specificantur ex obiectis, ideo circa primum duo facit. Primo inquirat quid sit obiectum memoriae, secundo concludit quid sit memoria. ibi: Est quidem igitur memoria. Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio, secundo manifestat propositum. ibi: Neque enim futura. Dicit ergo primo, quod ad determinandum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sunt priora actibus, & actus potentiae, ut dicitur in Secundo de Anima. Necessarium autem est hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc: quia aliqui putant quorundam esse memoriam, quorum non est. Deinde cum dicitur, c. Manifestat propositum. Et primo dicit, quod memoria non est futurorum, secundo, quod non est praesentium. ibi: Neque praesentis. Tertio quod est praeteritorum. ibi: Memoria autem facti est. Dicit ergo, quod futura non contingit memorari, sed eorum est opinio

Text. 6. 33. Dicit ergo, quod futura non contingit memorari, sed eorum est opinio

DE MEMORIA ET REMINISCENTIA

nio ex parte virtutis cognoscitur, dum scilicet aliquis opinatur aliquid esse futurum: & sperat ex parte virtutis appetitiuae, dum scilicet spes in aliquid futurum quandoque tendit. Dicit autem, quod etiam quaedam scientia potest esse futurorum, quae potest esse speculatiua scientia. Quaedam autem nominant eam diuinationem, quae per eam aliqui possunt cognoscere quid in futurum contingeret, de quo est spes. Sed cum spes sit futurorum quae ab homine accipi possunt, huiusmodi autem sunt futura contingentia, de quibus non potest esse scientia: videtur quod nulla scientia possit esse speculatiua futurorum. Dicendum autem est quod de futuris contingentijs, secundum se consideratis, non potest esse scientia: sed cum in causis suis consideratur, potest de eis scientia esse, prout aliqua scientia cognoscunt esse inclusiones quasdam ad tales effectus. Sic enim & scientia naturalis est de generalibus & corruptibilibus. Et hoc etiam modo Astrologi possunt per suam scientiam pronuntiare quosdam futuros euentus sperando: pura vberitate vel sterilitate, propter dispositionem, corporum coelestium ad tales effectus. Deinde cum dicitur, d. Ostendit quod memoria non est praesentis, sed hoc dicitur pertinere ad sensum, per quem neque futurum, neque factum videtur, praeteritum, cognoscimus, sed tantummodo praesens. Deinde cum dicitur, e. Ostendit, quod memoria est praeteritorum. Et hoc probatur ex communi usu loquendi. Cum enim aliquid praesentialiter adest, puta cum aliquis praesentialiter videt album, nullus diceret se memorari album, sicut nullus dicit se memorari illud, quod per intellectum actu consideratur, cum actu considerat & intelligit: sed cum communiter homines videt album, nominant sentire, & considerare aliquid actu, nominant solummodo scire. Cum aliquis autem habet scientiam habituales & potentiam sensitiuam sine actibus vel operationibus eorum, tunc dicitur memorari praeteritorum actuum, puta cum considerat intellectum triangulum habere tres angulos duobus rectis aequales: & forte sensibilibus descriptionem figurae videt: & ex quadam parte operationis intellectualis memoratur aliquis, quia didicit ab alio, vel quia speculatus est per se ipsum: ex parte vero sensibilibus apprehensionis memoratur, quia audiuit vel vidit, vel aliquo alio sensu percepit. Semper enim cum anima memoratur, pronuntiat se vel prius audisse aliquid, vel sensisse, vel intellexisse. Ex quo patet, quod non est intentio Philosophi dicere, quod memoria non possit esse ipsarum rerum, quae in praesenti sunt: sed solum eorum quae in praeterito fuerunt. Potest enim aliquis memorari non solum hominum, qui mortui sunt, sed etiam qui nunc viuunt: sicut & suip-

sius aliquis dicitur reminiscencia secundum illud Virgilij. Haec Italia passus Vlyxes. Oblitus ve sui est Itacus discretissime tanto. Per quod intelligi voluit, quod meminit sui: sed intentio Philosophi est dicere, quod memoria est praeteritorum quantum ad nostram apprehensionem, id est, quod prius sensimus vel intelleximus aliqua indifferenter, siue illae res secundum se consideratae sunt in praesenti, siue non. Deinde cum dicitur, f. Concludit ex praemissis quid sit memoria, quia neque est sensus, quia solum est praesentium: neque est opinio, quae potest etiam esse futurorum: sed oportet, quod ad aliquid horum pertineat vel per modum habitus, puta si sit aliqua vis permanens: vel per modum passionis, puta si sit aliqua impressio transiens. Sic autem memoria pertinet ad sensum vel opinionem, cum interuenit aliquid quod tempore medijs inter priorem apprehensionem sensus, vel intellectus opinionis, & memoriam subsequenter: ut sic memoria possit esse praeteritae apprehensionis: quia eius quod nunc apprehenditur, in ipso nunc non est memoria, ut dictum est prius, sed praesentis quidem sensus, futuri autem spes, praeteriti vero memoria. Quae obrem cum tempore omnis est memoria, & ideo quaecumque tempus sentiunt animalia haec sola recordantur, & isto quo sentiunt.

Neque praesentis est, sed sensus. Hoc enim neque futurum, neque factum cognoscimus, sed tantum praesens.

Memoria autem facti est, praesens autem cum adest, ut hoc album, cum aliquis videt, nullus vtrique dicit memorari, neque quod consideratur, cum sit considerans & intelligens: sed hoc quidem communiter sentire dicitur, illud autem scire solum. Cum vero sine actibus scientiae & sensum habeat: sic memoratur, quod triangulus duobus rectis aequalibus habet, hoc quidem, quia didicit aut speculatus fuit, illud vero, quoniam audiuit aut vidit, aut aliquid tale. Semper enim, cum secundum memorari agatur sic in anima dicitur, quod hoc prius audiuit, aut sensit, aut intellexit.

Est quidem igitur memoria, neque sensus, neque opinio: sed horum alicuius habitus aut passio, cum factum fuerit tempus. Ipsi autem nunc in ipso nunc non est memoria, sicut dictum est. Est enim praesentis quidem sensus, futuri vero spes, facti autem memoria est. Unde post tempus memoria omnis. Quare quaecumque tempus sentiunt, haec sola animalia memorant & isto sentiunt.

Est igitur memoria neque sensus, neque opinio, sed horum alterius habitus, aut passio, cum interceperit tempus. Ipsi autem nunc in ipso nunc non est memoria, ut dictum est prius, sed praesentis quidem sensus, futuri autem spes, praeteriti vero memoria. Quae obrem cum tempore omnis est memoria, & ideo quaecumque tempus sentiunt animalia haec sola recordantur, & isto quo sentiunt.

LECTIO II.

Voniam autem de phantasia prius in his, quae sunt de Anima, dictum est, & quod intelligere non est sine phantasmate.

Accidit enim eadem passio circa intellectum, quae quidem

ostendit quod memoria non est praesentis, sed hoc dicitur pertinere ad sensum, per quem neque futurum, neque factum videtur, praeteritum, cognoscimus, sed tantummodo praesens. Deinde cum dicitur, e. Ostendit, quod memoria est praeteritorum. Et hoc probatur ex communi usu loquendi. Cum enim aliquid praesentialiter adest, puta cum aliquis praesentialiter videt album, nullus diceret se memorari album, sicut nullus dicit se memorari illud, quod per intellectum actu consideratur, cum actu considerat & intelligit: sed cum communiter homines videt album, nominant sentire, & considerare aliquid actu, nominant solummodo scire. Cum aliquis autem habet scientiam habituales & potentiam sensitiuam sine actibus vel operationibus eorum, tunc dicitur memorari praeteritorum actuum, puta cum considerat intellectum triangulum habere tres angulos duobus rectis aequalibus: & forte sensibilibus descriptionem figurae videt: & ex quadam parte operationis intellectualis memoratur aliquis, quia didicit ab alio, vel quia speculatus est per se ipsum: ex parte vero sensibilibus apprehensionis memoratur, quia audiuit vel vidit, vel aliquo alio sensu percepit. Semper enim cum anima memoratur, pronuntiat se vel prius audisse aliquid, vel sensisse, vel intellexisse. Ex quo patet, quod non est intentio Philosophi dicere, quod memoria non possit esse ipsarum rerum, quae in praesenti sunt: sed solum eorum quae in praeterito fuerunt. Potest enim aliquis memorari non solum hominum, qui mortui sunt, sed etiam qui nunc viuunt: sicut & suip-

Sed neque id, quod praesens est, illius enim est sensus: hoc enim neque futurum, neque praeteritum cognoscimus, sed solum id quod praesens est.

Memoria autem est praeteriti, praesens vero cum adest, ut hoc album, quod quis id conspicit nullus vtrique memorari aseret, neque quod consideratur, cum sit considerans & intelligens: sed hoc quidem communiter sentire dicitur, illud autem scire solum. Cum vero sine operatione scientiam habuerit & sensum, tum de trianguli meminisset angulis quod duobus rectis sunt aequales. hoc quidem, vel quia didicerit, vel contemplatus fuerit, illud vero quoniam audiuit, vel vidit, aut huiusmodi quae perit percipit: semper enim cum memoria operam dat, tacite secum animo confirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.

Est igitur memoria neque sensus, neque opinio, sed horum alterius habitus, aut passio, cum interceperit tempus. Ipsi autem nunc in ipso nunc non est memoria, ut dictum est prius, sed praesentis quidem sensus, futuri autem spes, praeteriti vero memoria. Quae obrem cum tempore omnis est memoria, & ideo quaecumque tempus sentiunt animalia haec sola recordantur, & isto quo sentiunt.

LECTIO II.

Voniam autem de Phantasia dictum est prius in commentarijs de Anima, quod si ne phantasmate intelligere non licet.

Eadem enim in intelligendo contingit passio, quae in describendo, ibi

LECTIO II.

Ostendit quod memoria non est opinio, quae potest etiam esse futurorum: sed oportet, quod ad aliquid horum pertineat vel per modum habitus, puta si sit aliqua vis permanens: vel per modum passionis, puta si sit aliqua impressio transiens. Sic autem memoria pertinet ad sensum vel opinionem, cum interuenit aliquid quod tempore medijs inter priorem apprehensionem sensus, vel intellectus opinionis, & memoriam subsequenter: ut sic memoria possit esse praeteritae apprehensionis: quia eius quod nunc apprehenditur, in ipso nunc non est memoria, ut dictum est prius, sed praesentis quidem sensus, futuri autem spes, praeteriti vero memoria. Quae obrem cum tempore omnis est memoria, & ideo quaecumque tempus sentiunt animalia haec sola recordantur, & isto quo sentiunt.

Text. 6. 61. Text. 6. 10. 30. & 10.

si vniuersalium, quæ a particularibus abstrahuntur. & ideo ad huius manifestationem inducit quoddam exemplum dicens, quæ ita accidit circa intellectum, quantum ad hoc quod indiget phantasia, sicut accidit in descriptionibus figurarum Geometricarum, in quibus describitur quidam triangulus, qui sit alicuius determinatæ quantitatis, cum Geometria in sua demonstratione non vtratur aliqua determinata quantitate trianguli: similiter & homini volenti intelligere rem aliquam proponitur ante oculos phantasia alicuius determinatæ quantitatis, ut pote singularis, puta volenti intelligere hominem, occurrit imaginatio alicuius hominis bicubiti: sed intellectus intelligit hominem in quantum est homo, non autem in quantum habet quantitatem hanc. Sed quæ intellectus potest intelligere naturam quantitatis, ideo subiungit, quæ si ea quæ debent intelligi, sunt secundum suam naturam quantitas, puta linea, superficies, & numerus, non tamen finita, id est, determinata determinatione singularitatis, nihilominus tamen ponitur ante oculos phantasia quanti determinati, sicut volenti intelligere lineam occurrit phantasia lineæ bipedalis, sed intellectus intelligit eam solum secundum naturam quantitatis: non secundum quod est bipedalis. Deinde cum dicitur, c. ¶ Ostendit ad quam considerationem referatur hoc, & dicitur quod ad aliam rationem pertinet assignare causam, quare nihil potest homo intelligere sine continuo & tempore: quod quidem accidit, in quantum nihil potest homo intelligere sine phantasia. Phantasia autem oportet quod sit cum continuo & tempore, eo quod est similitudo rei singularis, quæ est hic & nunc: quod non potest intelligi sine phantasia. Quare homo autem non potest intelligere sine phantasia, de facili potest assignari ratio quantum ad primam acceptionem specierum intelligibilium, quæ a phantasiis abstrahuntur secundum doctrinam Aristotelem. Tertio de Anima. Sed experimento patet quod etiam ille, qui iam acquisiuit scientiam intelligibilem per species intellectas, non potest actu considerare illud, cuius scientiam habet, nisi occurrat ei aliquod phantasma. Et inde est, quod læso organo imaginatiōis impeditur homo non solum ab intelligendo aliqua de nouo, sed etiam considerando ea, quæ prius intellexit, ut patet in phræneticis. Possent autem adhuc aliquis dicere quod species intelligibiles non manent in intellectu possibili humano, nisi quamdiu actu intelligitur: postquam autem desit actu intelligere, pereunt & cessant species intelligibiles esse in intellectu, per modum, quo cessat lumen esse in aere apud absentiam corporis illuminantis, & ideo est necesse, si intellectus velit de nouo intelligere, quod iterum se conuertat ad phantasmata, ut acquirat species intelligibiles. Sed hoc est expresse contra verba Aristotelis in Tertio de Anima, ubi dicitur quod cum intellectus possibilis fiat singula intelligibilia, quod est per species eorum, tunc etiam est in potentia ad intelligendum in actu. Repugnat etiam rationi ut cum species intelligibiles recipiantur in actu in intellectu possibili immobiliter secundum modum ipsius intellectus possibilis non habet species intelligibiles etiam cum actu non intelligit, non est sicut in potentia sensibilibus, in quibus propter conditionem organi corporalis, aliud est recipere impressionem, quod facit sentire in actu, & aliud retinere, quando etiam res actu non sentiuntur, vt obicit Auicenna, sed contingit propter diuersum gradum potentie formarum intelligibilium, vel secundum potentiam puram, sicut quando adiuuatur

Tex. cō. 3.

Tex. cō. 8.

intelligit: vel medio modo inter potentiam & actum: quod est esse in habitu. Non ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasia, ut acquirat intelligibiles species, sed etiam ut eas quoddam modo in phantasiis in speciat. Et hoc est quod dicitur in Tertio de Anima. Species igitur in phantasiis intellectuum intelligit, huius autem ratio est, quia operatio proportionatur virtuti & essentia: intellectuum autem hominis est in sensu, sicut dicitur in Secundo de Anima. Et ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in phantasiis, sicut intellectus substantie separatae operatio est intelligere res secundum se intellectas, & ideo huius causa est reddenda a Metaphysica ad quem pertinet considerare diuersos gradus intellectuum. Deinde cum dicitur, d. ¶ Ostendit ad quam partem anime pertinet memoria. Et primo per rationem, secundum per signa. ibi ¶ Vnde & alteris. ¶ Tertio concludit propositum, ubi ¶ Cur quidem igitur. ¶ Dicit ergo primo, quod necesse est quod eadem parte anime cognoscatur magnitudo & motus, quæ etiam cognoscitur tempore. Hæc, tria se sequuntur tam in diuisione, quam in eo quod est esse infinitum & finitum, ut probatur in Sexto Physicorum. Magnitudo autem cognoscitur sensu: est enim vnus de sensibilibus communibus. Similiter autem & motus precipue localis cognoscitur, in quantum cognoscitur distantia magnitudinis. Tempus autem cognoscitur, in quantum cognoscitur prius & posterius in motu, vnde & etiam sensu percipi possunt. Dupliciter autem aliquid sensu percipitur, vno quidem modo per seipsam immutationem sensus a sensibili, & sic cognoscuntur tam sensibilia propria, quam etiam communia a sensibus propriis, & a sensu communi. Alio modo cognoscitur aliquid quodam secundario motu, qui relinquatur ex prima immutatione sensus a sensibili. Qui quidem motus remanet etiam quandoque post absentiam sensibilibus & pertinet ad phantasia, ut habitus est in Libro de Anima. Phantasia autem, secundum quod apparet per huius immutationem secundariam, est passio sensus communis: sequitur enim totam immutationem sensus, quæ incipit a sensibilibus propriis & terminatur ad sensum commune. Vnde manifestum est, quod prædicta tria, scilicet magnitudo, motus, & tempus, secundum quod sunt in phantasia, comprehenduntur & cognoscuntur per sensum commune. Memoria autem non solum est sensibile, ut patet cum aliquis memoratur se sensisse, sed etiam intelligibile, ut cum aliquis memoratur se intellexisse. Non autem est sine phantasia. Sensibilia enim postquam prætereunt, a sensu non percipiuntur, nisi sicut in Phantasia, intelligere etiam non est sine phantasia, ut supra habitum est. Vnde concludit quod memoria sit intellectus partis anime, sed per accidens, per se autem primi sensus sensus communis. Dicitur enim supra, quod intelligens proponit in phantasia quantum determinatum, licet intellectus secundum se consideret rem absentem: ad memoriam autem pertinet apprehensio temporis secundum determinationem quandam, secundum scilicet distantiam in præterito ab hoc in presenti nunc. Vnde per se memoria pertinet ad apparitionem phantasmatum, per accidens autem ad iudicium intellectus. Possent autem alicui videri quod ex his quæ hic dicuntur, quod phantasia & memoria non sunt potentie distinctæ sensu communi, sed sint quædam passiones ipsius: sed Auicenna ratio ab illic ostendit esse diuersas potentias. Cum enim potentie

Tex. cō. 3.

Tex. cō. 10.

Tex. cō. 20.

Tex. cō. 56.

sensu sint actus corporaliū organoꝝ, necesse est ad diuersas potentias pertinere receptionem formarum sensibilibus, quod pertinet ad sensum & conseruationem eorum, quæ pertinent ad phantasia siue imaginationem, sicut in corporaliū videmus quod ad aliud principium pertinet receptio & conseruatio, humida enim sunt bene receptiua, sicca autem, & dura bene conseruatiua. Similiter etiam ad aliud principium pertinet recipere formam, & conseruare receptam per sensum & intentionem aliquam per sensum non apprehensam, quamuis estimatiua percipit etiam in aliis animalibus, vis autem memoratiua retinet, cuius est memorari rem non absolute: sed prout est in præterito apprehensa a sensu vel intellectu, contingit tamen quod diuersarum potentiarum, vna est quasi radix & origo aliarum potentiarum, quarum actus acti ipsius primæ potentie præsupponunt, sicut nutritiua est quasi radix augmentatiue & generatiue potentie, quarum vtraque vitatur nutrimento. Similiter autem sensus communis est radix phantasiae & memoriæ, quæ præsupponit actum sensus communis. Deinde cum dicitur, e. ¶ Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur ex parte animalium habentium memoriam, & dicitur quod quia memoria est per se primi sensus, inde est quod memoria inest quibusdam aliis animalibus habentibus sensum & carentibus intellectu, & non solum homini & quibusdam aliis habentibus opinionem, quæ potest ad intellectum speculationis pertinere, & prudentiam, quæ pertinet ad intellectum practicum. Si autem memoria esset aliquid de potentia intellectus, non inesset multis aliorum animalium, de quibus manifeste constat quod habent memoriam, & tamen non habent intellectum, & forte non inesset memoria alicui mortalium nisi homini, qui solus homo inter mortales habet intellectum. Dicit autem forte, propter quosdam qui dubitauerunt de quibusdam aliis animalibus ab hominibus habentibus intellectum, propter opera quædam similia operibus rationis, sicut sunt opera Simiarum, & quorundam huiusmodi animalium. Secundum signum ponit ibi, f. ¶ Et videtur ex animalibus non habentibus memoriam. Et dicit inde esse manifestum quod memoria pertinet per se ad partem sensitiuam, quia etiam nunc cum supponimus solum hominem inter mortales habere intellectum, memoria non inest omnibus animalibus: sed solum illa habent memoriam, quæ sentiunt tempus. Quædam enim animalia nihil percipiunt nisi præsentiam sensibilibus, sicut quædam animalia immobilia, quæ propter hoc habent indeterminatem phantasia, ut dicitur in Secundo & Tertio de Anima, & propter hoc non possunt cognoscere prius & posterius, & per consequens non habent memoriam. Semper enim cum anima agit per memoriam, vt prius dictum est, simul sentit quod hoc prius vidit, aut audiuit aut didicit. Prius au-

tem & posterius pertinent ad tempus. Deinde cum dicitur, g. ¶ Concludit propositum. Et dicit manifestum esse ex præmissis ad quam partem anime pertinet memoria: quia ad eam, ad quam pertinet phantasia, & quæ illa sunt per se memorabilia, quorum est phantasia, scilicet sensibilia, per accidens autem memorabilia, sunt intelligibilia, quæ sine phantasia non apprehenduntur ab homine. Et inde est quod ea quæ habent sensum, & spirituales conseruationem, minus possunt memorari. Magis autem sunt memorabilia, quæ sunt grossa & sensibilia. Et oportet, si aliquas intelligibiles rationes volumus memorari facilius, quod eas alligemus, quæ quibusdam aliis phantasiarum, ut docet Tullius in sua Rhetorica. Memoria tamen ponitur a quibusdam in parte intellectus, secundum quod hic per memoriam intelligitur omnis habitus conseruatio eorum, quæ pertinent ad partem anime intellectus.

¶ Quia propter, & aliis quibusdam inest animalibus, & non solum hominibus, & opinione aut prudentia præditi, quod si intellectus esset parus, non multis sane aliorum inest animalium, forteque mortalium nulli.

¶ Quando neque nunc omnibus, quoniam non omnia temporis sensum habent. Semper enim quando memoria operatur, ut retro diximus, quod vidit hoc, aut audiuit, aut didicit, simul sentit quod ante. Ante autem & post sunt in tempore.

¶ Cuius igitur partem anime est memoria, palam est, quod illius videlicet, cuius est phantasia. Et memorabilia per se quidem sunt quæcumque imaginabilia existunt, per accidens autem, eorum quæcumque non sine phantasia.

LECTIO III.

LECTIO III.

¶ Vbitabit autem utique; alius quis propter quid quidem passione præsentem, re vero absente, memoratur quod non præsens.

¶ Manifestum enim, quoniam oportet intelligere tale aliquam passionem factam per sensum in anima, & in parte corporis habentem ipsam, velut picturam quandam, cuius dicimus habitum esse memoriæ, factus enim motus, imprimi velat figuram quandam sensibilibus, sicut sigillantes annulis.

¶ Manifestum profecto est, quod huiusmodi quippiam a sensu in anima productum intelligere oportet, aut in corporis parte, quæ illum continet, ut passio illa, velut quædam sit pictura, cuius habitum memoriæ esse dicimus, illa enim quæ sit motio imprimi, velut in sensibilibus effigiem rei, eorum more, quæ annulis signant.

¶ Manifestat quoddam quod supposuerat scilicet, passionem quandam esse in anima dum memoratur. Et primo manifestat hoc per causam, secundum per signa, ubi ¶ Vnde & his quidem. ¶ Dicit ergo primo manifestum esse quod oportet intelligere aliquam talem passionem a sensu esse factam in anima, & in organo corporis animati, cuius quidem anime memoriæ dicimus esse quandam quasi habitum, quæ quidem passio est quasi quædam pictura: quia scilicet sensibile imprimi suam similitudinem in sensu, & huius similitudo remanet in phantasia, etiam sensibile abeunt. Et ideo subiungit quod motus, qui sit a sensibili in sensum, imprimi in phantasia quasi quandam figuram sensibilem, quæ manet sensibili abeunte ad modum, quo illi, qui sigillant cum annulis, imprimunt figuram quandam in cera, quæ remanet etiam, sigillo vel annulo remoto. Dicit autem in anima & in parte corporis: quia cum huiusmodi passio pertinet ad partem sensitiuam, quæ est actus organici corporis, huiusmodi passio non pertinet ad solam animam: sed ad coniunctum. Memoriam autem nominat habitum partis huius, quia memoria est in parte sensitiua, & ea

¶ Quam Philosophus ostendit quod sit memoria, & cuius partem anime sit, hic ostendit causam memorandi. Et circa hoc duo facit. Primo ponit dubitationem, secundum soluit, ubi ¶ Aut est ut contingit. ¶ Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem, secundum manifestat quoddam, quod dubitatio supponit, ubi ¶ Manifestum enim, quoniam oportet. ¶ Tertio inducit rationes ad questionem, ubi ¶ Sed si

& ea quae in memoria conseruamus, quandoque non actu apprehendimus, sed quasi habitualiter tenemus. Deinde cum dicitur...

c Vnde & his quidem, qui in motu multo aut propter passionem, aut propter aetatem sunt, non fit memoria, tanquam vtique in aquam fluentem incidente motu & sigillo. Aliis quidem propter ea frigida, quod sicut antiqua aedificiorum, & propter duritiam accipiens passionem, non fit impressio, propter quod quidem multum noui & senes, immemores: fluunt enim hi qui dem propter augmentum, illi vero propter decrementum. Si militer autem & multum veloces aut tardi, neutri videntur memores. Hi quidem enim plerumque oportet, humidiores sunt, illi vero duriores. His quidem igitur non manet phantasma in anima, alios vero non tangit.

d Sed si tale accidens est circa memoriam, utrum hanc memoratur passionem, aut illud a quo facta est? Si enim haec, absentium nihil vtique memorabimur, si vero illud quod sentientes, hoc memoratur quo non sentimus quod absens. Et si est simile sicut figura aut pictura in nobis si vera huius ipsius sensus, propter quid vtique erit memoria alterius: sed non huius ipsius? A ges enim memoria speculatur hanc passionem, & sentit hanc. Quomodo igitur non praesens memoratur? erit enim vtique videre & audire non praesens.

e Aut est vt contingit & accidit hoc. Vt enim in tabula pictum animal, & animal est & imago, nem, & quod simul cum hoc memoratur id, quod est absens, quod non potest sentire. Dicitur enim quod memoria pertinet ad primum sensum, & sic non videtur quod sensus sit de vno, & memoria de alio. Secundam rationem ponit, ibi. { Et si est simile. } Et dicit quod si huiusmodi passio, quae est praesens memoranti, est in nobis sicut quaedam figura aut pictura ipsius sensus in representando primam immutacionem sensus a sensibili, quare memoria erit alterius, scilicet & non ipsius sicut figura vel pictura? Cum enim sit figura sensus, manifestum est quod apprehendi potest. Et etiam hoc experimento patet quod ille qui memoratur, speculatur aliquid per intellectum circa hanc passionem, vel sentit per partem sententiam. Videtur autem in conueniens quod praesens eo quod cadit sub apprehensione, illud non apprehendatur: sed aliquid aliud. Tertiam rationem ponit, ibi. Quo igitur. Et quaerit quomodo aliquis possit per sensum interiorum memorari illud, quod non est praesens. Cum enim sensus exterior sit conformis sensui interiori, sequeretur quod sensus exterior esset rei non praesentis, ita scilicet quod contingeret videre & audire rem non praesentem, quod videtur in conueniens. Deinde cum dicitur...

tem, quam postea manifestauit per exemplum iuuenum & senum. Secundo autem assignauit causam ex naturali complexionem, vel quia in aliquibus abundat humor aqueus qui est frigidus & humidus, & ideo dissipantur de facili in eis impressiones phantasmae, sicut facilius dilabuntur antiqua aedificia, vel quia in aliquibus abundat humor terrestris, qui propter duritiam non recipiunt impressionem. Et hoc postea manifestauit per exemplum velocium & tardorum. Est autem considerandum, quod idem praemissis impressionem Phantasmatis fieri in anima, & in parte corporis, vt postmodum ostendit res homines diuersimode se habere ad huiusmodi impressionem, propter diuersam corporis dispositionem. Deinde cum dicitur...

Quamobrem istis, qui in multa sunt agitatione, aut propter passionem, aut propter aetatem, nullus sana memoria est vsus, vt si in fluentem aqua is incidere velut ea si sigilli impressio, nonnulli vero ob naturam frigiditatem, veluti in antiquis aedificiorum struendis, & ob duritiam accipiens passionem, nulla imprimuntur figuratio. Et hanc ob causam adolescentuli valde & senes non bene sunt memores, estuunt enim alteri quidem propter incrementa, alteri vero propter decremenda, parique modo qui mentis agilitate uigent, & qui tardi sunt ingenio, non bene memores esse apparent, illi enim humidiores quam opus sit, & uero siciores existunt, alteri igitur in anima non perstat imago, alteros autem neque tangit.

At uero, si circa memoriam huiusmodi est accidens, utrum ne huiusce meminit passionis, an illius a quo est effectus? si enim huius, absentium certe non erit memoria, si uero illius, quo pacto sentientes hoc, absentium meminimus quod non sentimus, siue simile est in nobis ut figura, siue pictura. Si autem huius ipsius est sensus, cur alterius erit memoria, & non huius? qui enim per memoriam agit, hanc contemplantur passionem, & istam sentit, quo igitur modo absentium meminimus? hoc enim contingit modo & uidere, & audire illud quod non est praesens.

An est ut contingit hoc & accidit. Sicut enim in tabella pictum animal, idem & animal est, & imago, & idem

tem, & quod simul cum hoc memoratur id, quod est absens, quod non potest sentire. Dicitur enim quod memoria pertinet ad primum sensum, & sic non videtur quod sensus sit de vno, & memoria de alio. Secundam rationem ponit, ibi. { Et si est simile. } Et dicit quod si huiusmodi passio, quae est praesens memoranti, est in nobis sicut quaedam figura aut pictura ipsius sensus in representando primam immutacionem sensus a sensibili, quare memoria erit alterius, scilicet & non ipsius sicut figura vel pictura? Cum enim sit figura sensus, manifestum est quod apprehendi potest. Et etiam hoc experimento patet quod ille qui memoratur, speculatur aliquid per intellectum circa hanc passionem, vel sentit per partem sententiam. Videtur autem in conueniens quod praesens eo quod cadit sub apprehensione, illud non apprehendatur: sed aliquid aliud. Tertiam rationem ponit, ibi. Quo igitur. Et quaerit quomodo aliquis possit per sensum interiorum memorari illud, quod non est praesens. Cum enim sensus exterior sit conformis sensui interiori, sequeretur quod sensus exterior esset rei non praesentis, ita scilicet quod contingeret videre & audire rem non praesentem, quod videtur in conueniens. Deinde cum dicitur...

e Solutio propositam quaestionem. Et primo ostendit per quam causam contingat memorari, secundo ostendit quae sit causa quod aliquid

aliquid bene in memoria conseruetur, ibi. { Meditationes autem. } Tertio epilogat, ibi. { Quod quidem igitur. } Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem, secundo manifestat solutionem per signum, ibi. Et ob hoc aliquando. Dicit ergo primo, quod potest assignari quomodo contingat & accidat hoc quod dictum est, scilicet quod aliquis sentiat passionem praesentem, & memoretur rem absentem. Et inducit exemplum, de animalibus, quod pingitur in tabula, quod quidem & est animal pictum, & est imago animalis veri. Et cum idem subiecto sit cui conueniunt haec ambo, differunt tamen haec duo ratione, & ideo alia est consideratio eius in quantum est animal pictum, & alia in quantum est imago animalis veri: ita etiam & phantasma quod est in nobis potest accipi, vel prout est aliquid in se, vel prout est phantasma alterius. Et secundum se quidem, est quoddam speculatum, circa quod speculatur intellectus, vel phantasma quantum pertinet ad partem sententiam. Secundum vero quod est phantasma alterius, quod prius sentimus vel intelleximus sic considerat, ut imago i aliud ducens, & principium memorandi. Et ideo cum anima memoratur secundum modum phantasmatis, si anima conuertatur ad ipsum secundum se, sic videtur animae adesse, vel aliquid intelligibile, quod intellectus in phantasmate inspicit, vel simpliciter phantasma, quod vis imaginatiua apprehendit. Si vero anima conuertatur, se ad phantasma in quantum est phantasma alterius, & consideret ipsum tanquam imaginem eius, quod prius sentimus, vel intelleximus, vt dictum est circa picturam. Et sicut ille qui non videt coriscum, & considerat eius phantasma, vt corisci imaginem: haeciam est alio passio huius considerationis, quia videlicet ista hoc ad memoriam pertinet. Et sicut accidit de phantasmate alicuius singularis hominis, pura corisci imaginem, quod quandoque consideratur secundum se, quandoque vt imago, ita etiam accidit circa intelligibilia, quandoque enim intellectus inspicit ad phantasma, sicut ad quoddam animal pictum, si inspicit ad ipsum secundum se, sic solum consideratur, vt quoddam intelligibile, sic autem intellectus inspicit ad ipsum in quantum est imago, sic erit principium memorandi, sicut accidit ibi, id est circa particularia. Sic igitur manifestum est, quod quando anima conuertitur se ad phantasma, prout est quaedam forma reseruatam in parte sententia, sic est ad

& idem & vnum ipsum est ambo, esse tamen non idem amborum & est considerare, & sicut animal, & sicut imaginem, sic & quod in nobis phantasma oportet existimare, & ipsum aliquid secundum se esse, & alterius phantasma. Secundum quidem seipsum speculatum, & phantasma est. In quantum vero alterius, vt imago & memorabile. Quare & cum agat motus ipsius, si quidem in quantum secundum se, sic sentit anima ipsum, vt intelligibile: aliquid autem phantasma videtur adesse, si autem in quantum alterius, & sicut in pictura tanquam imaginem considerat, & qui non videt coriscum, vt corisci imaginem, haec alia passio huius speculatio nis. Et quando sicut animal pictum considerat in anima, hoc quidem sit sicut intelligibile solum, hoc autem vt vbi: quia imago memorabile.

f Et ob hoc aliquando, factis nobis in anima huiusmodi motibus ab eo, quod prius sentimus, nescimus an id propterea acciderit, quonia ante sentimus, & si est memoria aut non, dubitamus quandoque. Aliquando autem accidit intelligere & reminisci, quonia aliquid audiuimus prius aut vidimus, hoc autem contingit cum speculatur tanquam ipsum transmutatur, & consideretur tanquam alterius. Fit aliquando & contrarium, vt accidit Antipheronti orator, & aliis extasim passis. Phantasmata enim dicebant fieri ac si memorarentur. Hoc autem fit cum aliquis non imaginem tanquam imaginem, consideret.

g Meditationes autem memoriam seruant in reminiscendo. Hoc autem est nihil alterum, quam speculari multoties sicut imaginem, & non secundum se.

h Comentationes autem in reminiscendo memoriam conseruant, id autem nihil aliud est, quam saepe contemplari, ut imaginem, & non ut per se est. audierunt. Et hoc contingit cum aliquis considerat id, quod non est imago alterius prius facti, ac si esset eius imago. Deinde cum dicitur...

imaginationis siue phantasiae, vel etiam intellectus considerantis circa hoc vniuersale. Si autem anima conuertatur ad ipsum in quantum est imago eius, quod prius audiuimus aut intelleximus, hoc pertinet ad actum memorandi. Et quia esse imaginem significat intentionem quandam circa formam, ideo conuenienter. Au dicit quod memoria respicit intentionem, imaginatio vero formam per se solum apprehensam. Deinde cum dicitur...

unum ambo: ambo autem esse non est vnum, licetque illud contemplari ut animal, & vt imaginem: ita id quod in nobis est phantasma existimare oportet, & ipsum per se contemplabile quidam esse, & alterius imaginem, vt igitur de per se, contemplabile quippiam est aut phantasma, ut uero alterius, tanquam imago & rememoratio. Itaque cum ipse operatur motio, si quidem ut per se est co senserit anima, quasi in intelligibile quippiam, aut phantasma sibi incurrere uideatur. Quod si ab alio tanquam in pictura, ut imaginem contemplatus fuerit, & coriscum non conspiciat tanquam coriscum, tunc certe huius contemplationis alia est passio, & quando ut pictum contemplatus fuerit animal, & in anima hoc quidem ut contemplabile sit solum: illud autem ut ibi quoniam imago memorabile.

Et hanc ob causam interdum ignoramus huiusmodi in anima nobis excitatibus, quoniam prius sentimus, si quoniam sentimus id accidit, & si est memoria necne, ambigimus aliquando. Quandoque autem accidit intelligere & reminisci, quod quippiam prius audiuimus aut vidimus. Hoc uero contingit quando contemplans ut ipsum permiscetur, & contemplatus fuerit ut alterius. Et autem aliquando contrarium, vt Antipheronti contingit orator, nonnullis quae alijs extra se positis, phantasmata enim dicebant ut facta, & vt meminissent, hoc autem accidit cum quippiam non imaginem contemplatur ut imaginem.

Comentationes autem in reminiscendo memoriam conseruant, id autem nihil aliud est, quam saepe contemplari, ut imaginem, & non ut per se est.

g Ostendit per quam memoria conseruetur. Et dicit quod frequentes meditationes eorum, quae sentimus aut intelleximus conseruant memoriam ad hoc quod aliquid bene reminiscatur eorum quae videtur intellexit. Nihil autem est aliud meditari, quam multoties considerare aliqua, sicut imaginem priorum apprehensorum, & non solum secundum se, qui quidem, motus conseruandi pertinet ad rationem memoriae. Manifestum autem est, quod ex frequentia actu memorandi, habitus memorabilium confirmatur, sicut & quilibet

Lee. prima & secunda.

quilibet habitus per similes actus, & multiplicata causa fortifica- tur effectus. Deinde cum dicitur...

LECTIO III.

ostquam Philosophus de terminat de memoria, & memorari, nunc determinat de reminisc...

Non enim est memoria resumptio reminiscencia, neque acceptio.

Cum enim primum addiscat aut patitur: non resumit memoriam neque vnam. Nulla enim ante facta est.

Neque ex principio accipit. Cum enim factus fuerit habitus aut passio, tunc memoria est. Quare vna cum passione, quare fit, non ingeneratur.

Adhuc autem cum primo facta est in individuo & ultimo, passio quidem inexistit iam patienti & scientia, si oportet vocare scientiam habitum aut passionem. Nihil autem prohibet secundum accidens memorari quendam quare scimus. Memorari autem secundum se non est ante factum tempus. Memoratur enim nunc quare audivit, aut vidit, aut passus fuit prius, non quare nunc passus est memorat nunc.

Amplius manifestum quoniam memorari est non nunc reminiscendum, sed a principio sentientem aut patientem.

Quid igitur est memoria, & ipsum meminisse, dictum est, quoniam fantasmatum est, cuius est fantasma, habitus est, praterea cuiusdam partem in nobis, quare in nobis, quia primi sensitiui & quo tempus sentimus.

LECTIO III.

Eliguum autem est, ut de reminiscencia dicamus. Principio igitur quacunque in problematis vera inuenta sunt, supponantur vera.

Neque enim memoria resumptio est reminiscencia, neque acceptio.

Cum enim primo didicerit quispiam aut patitur, neque ullam resumit memoriam, nulla enim praeiuit.

Neque a principio sumit, quando aut factus fuerit habitus aut passio, tunc est memoria: quare vna non fit cum passione.

Praterea, quando primo in individuo & ultimo factum est passio quidem iam inest patienti & scientia, si quidem habitum aut passionem scientiam appellare conuenit. Nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse quare scimus, memorari autem per se non inest nisi inter se serui tempus, in praesentia namque meminit eius quod vidit, aut passus est ante, non illius quod nunc patitur in praesentia meminisse censetur.

Manifestum quoniam etiam est, quod meminisse est, non rememorantem in praesentia quod a principio senserit, aut passus fuerit.

communiter pro habitu & pro passione. Et ratio huius quod dicitur est, quia semper in ultimo instanti generationis verum est dicere illud esse, cuius est generatio, sicut in ultimo instanti generationis ignis, ignis iam est. Existente autem scientia, nihil prohibet memorari ea, quae iam scimus: sed hoc est per accidens. Non enim memoratur ea inquantum in praesentia eorum scientiam habemus, sed per se memorari non contingit antefactum tempus, scilicet antequam interueniat tempus medium inter notitiam prius existentem, & ipsam memoriam. Memoratur enim nunc aliquis quare prius audivit, vel vidit, vel qualitercunque passus fuit non autem nunc memoratur, quod nunc passus est. Manifestum est autem, quod primo aliquis iam passus dicitur in ipso ultimo instanti passionis: non ergo tunc potest esse memoria. Deinde cum dicitur...

LECTIO III.

Eliguum autem est, ut de reminiscencia dicamus. Principio igitur quacunque in problematis vera inuenta sunt, supponantur vera.

Neque enim memoria resumptio est reminiscencia, neque acceptio.

Cum enim primo didicerit quispiam aut patitur, neque ullam resumit memoriam, nulla enim praeiuit.

Neque a principio sumit, quando aut factus fuerit habitus aut passio, tunc est memoria: quare vna non fit cum passione.

Praterea, quando primo in individuo & ultimo factum est passio quidem iam inest patienti & scientia, si quidem habitum aut passionem scientiam appellare conuenit. Nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse quare scimus, memorari autem per se non inest nisi inter se serui tempus, in praesentia namque meminit eius quod vidit, aut passus est ante, non illius quod nunc patitur in praesentia meminisse censetur.

Manifestum quoniam etiam est, quod meminisse est, non rememorantem in praesentia quod a principio senserit, aut passus fuerit.

communiter pro habitu & pro passione. Et ratio huius quod dicitur est, quia semper in ultimo instanti generationis verum est dicere illud esse, cuius est generatio, sicut in ultimo instanti generationis ignis, ignis iam est. Existente autem scientia, nihil prohibet memorari ea, quae iam scimus: sed hoc est per accidens. Non enim memoratur ea inquantum in praesentia eorum scientiam habemus, sed per se memorari non contingit antefactum tempus, scilicet antequam interueniat tempus medium inter notitiam prius existentem, & ipsam memoriam. Memoratur enim nunc aliquis quare prius audivit, vel vidit, vel qualitercunque passus fuit non autem nunc memoratur, quod nunc passus est. Manifestum est autem, quod primo aliquis iam passus dicitur in ipso ultimo instanti passionis: non ergo tunc potest esse memoria. Deinde cum dicitur...

memorari contingit non nunc reminiscendum, id est non memoratur aliquis huius, quod nunc reminiscitur, sed eius, quod a principio sentit vel qualitercunque passus est. Et sic reminiscencia non est resumptio memoriae, sed refertur ad aliquid, quod prius aliquis apprehendit. Deinde cum dicitur...

Sed cum resumatur quae prius habuit scientiam aut sensum, aut cuius vis denique habitum, memoriam diximus esse hoc, & tunc reminisci aliquid eorum, quae dicta sunt. Memorari autem accidit, & memoria sequitur.

Neque itaque hoc simpliciter, sed cum ante essent, iterum fiat: sed est ut est, aut ut non. Bis enim discere & inuenire contingit eundem idem. Oportet igitur differre reminisci ab his, & cum reminiscimur longe maius principium nobis inesse, quam cum de novo addiscimus.

LECTIO V.

Contingit autem reminiscencia, quoniam aptus natus est fieri hic motus iam post hunc. Si fieri enim ex necessitate, manifestum quod cum motus fuerit illo, hoc mouebitur. si autem non ex necessitate, sed ex consuetudine, ut ad multum mouebitur. Accidit autem quodam semel consueuisse velocius quam alios multoties motos. Unde quaedam semel videntes, magis memoramur quam altera multoties.

Cum igitur reminiscimur, mouemur secundum quendam primum motum, quousque; utique moueamur postquam ille consueuit. Unde & quod consequenter venamur, meditantur a nunc: aut alioquo, & ut a simili, aut contrario, aut propinquo, & propter hoc fit reminiscencia. Motus enim horum, horum quidem...

ostquam Philosophus inquisit quomodo reminiscencia se habeat ad alia, quae ad cognitionem pertinent, hic incipit manifestare reminiscendi modum. Et primo manifestat modum reminiscendi: secundo ostendit dicitur inter memoriae & reminiscencia. ibi. Quod quidem igitur non idem sunt. Circa primum duo facit. Primo ostendit modum reminiscendi quoniam ad res, quae reminiscimur: secundo quoniam ad tempus. Reminiscencia enim concernit tempus, sicut memoria, & hoc ibi. Maxime autem oportet cognoscere. Circa primum duo facit...

LECTIO V.

ostquam Philosophus inquisit quomodo reminiscencia se habeat ad alia, quae ad cognitionem pertinent, hic incipit manifestare reminiscendi modum. Et primo manifestat modum reminiscendi: secundo ostendit dicitur inter memoriae & reminiscencia. ibi. Quod quidem igitur non idem sunt. Circa primum duo facit. Primo ostendit modum reminiscendi quoniam ad res, quae reminiscimur: secundo quoniam ad tempus. Reminiscencia enim concernit tempus, sicut memoria, & hoc ibi. Maxime autem oportet cognoscere. Circa primum duo facit...

Primo proponit causam reminiscendi, secundo ostendit modum, quo proceditur in reminiscendo. ibi. Circa igitur reminiscimur. Causa autem reminiscendi est ordo motus, qui relinquantur in anima ex prima impressione eius, quod primo apprehendimus. Hanc ergo causam primo proponens dicit, quod reminiscencia contingit...

Verum, quando resumserit quam prius habebat scientiam, aut sensum, id cuius habitum memoriam dicebamus, hoc est tunc eorum quae dicta sunt quippe iam reminisci, ad ipsum autem memorari memoriam sequi contingit.

Neque haec profecto simpliciter si cum praesent ante rursus fiat, sed est quomodo hoc contingat, & est quomodo non eandem enim rem hic eundem discere & inuenire contingit. Reminisci igitur ab huiusmodi differre oportet, & pluri existente principio quam ex quo quippiam discit, reminisci.

LECTIO V.

Teri autem contingunt reminiscencia, quoniam haec post illam nata est fieri motio. Et si quidem ex necessitate, palam est quando illa mouetur, hanc etiam moueri, si autem non necessario, sed ex consuetudine, ut in pluribus mouebitur. Contingit autem quodam semel magis consueisse, quam alios saepius motos. Quare quaedam semel videtes illorum meminimus magis quam alia multoties.

Quando igitur reminiscimur per praecedentes quaedam motiones mouemur, quo ad per eam moueamur postquam illa fieri consueuit. Quamobrem quod sequitur indagamus ab ipso nunc, aut alio quopiam, nec non a simili, aut a contrario, aut proximo, & ita circa fit reminiscencia, horum namque motiones, partim quidem sunt eadem, partim uero simul, nonnullorum...

Et in hoc reminisci. Circa primum tria facit. Primo proponit modum reminiscendi, secundo ex hoc soluit quandam dubitationem, ibi. Nihil autem oportet. Tertio manifestat propositum per signa, ibi. Unde dicitur. Primo igitur concludit ex praemissis, quod ex quo vnus motus sequitur post alterum vel ex necessitate, vel ex consuetudine, oportet, quod quando reminiscimur, moueamur, & aliquem horum motuum, quousque veniamus ad hoc quod moueamur apprehendendo illo motu, qui consueuit esse post primum, quem, & motum intendimus retinere reminiscendo, quare reminiscencia nil est aliud quam inquisitio alicuius, quod a memoria excidit. Et ideo reminiscendo venamur, inquirimus id, quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus. Parua Naturalia S. Tho. Sicut

Sicut enim ille, qui inquit per demonstrationem, procedit ex F alioquo priori, quod est notum, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum, ita etiam reminiscens ex aliquo priori, quod in memoria habetur, procedit ad reinveniendum id, quod ex memoria excidit. Hoc autem primum, a quo reminiscens suam in-

quisionem incipit, quoad quod quidem est tempus aliquod notum, quoad quod autem aliqua res nota. Secundum tempus quidem incipit quoad quod a nunc, id est a presentia tempore, procedendo in praeteritum, cuius quereit memoriam; puta si quereit memorari id quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic, hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, & sic secundum consequentiam motuum assuetorum pervenit resoluendo in id quod fecit quarta die. Quandoque vero incipit ab aliquo alio tempore, puta si quis in memoria habet quod fecerit octava die ante: & oblitus sit quod fecerit quarta die, procedet descendendo ad septimam, & sic inde quousque veniat ad quartam diem, vel et ab octava die ascendet in quintadecimam diem, aut in aliud aliud tempus praeteritum. Similiter etiam quoad quod reminiscit aliquis incipiens ab aliqua re, cuius memoratur, a qua procedit ad aliam triplici ratione. Quoad quod quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memorat de Socrate, & per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapientia: quoad quod vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoratur Hectoris, & per hoc occurrit ei Achilles. Quoad quod vero ratione propinquitatis cuiuscumque, sicut cum aliquis memorat patris, & per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis. & propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum, scilicet vicem consequuntur. Quorumdam enim praemissorum motus sunt idem, sicut praecipue similitudinis, quorumdam autem simul, & contrariorum, quia cognitio vno contrariorum, simul cognoscit aliud, quoad quod vero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibusdamque propinquitatibus, quia in vno quoque propinquitatibus consideratur aliquid, quod pertinet ad alterum: & ideo illud residuum, quod deest apprehensioni, cum sit parvum, consequitur motum prioris, ut apprehensio primo, consequenter occurrit apprehensioni secundum. Est autem considerandum ulterius, quod quoad quod pervenitur ad motum posteriolem ex aliquo priori secundum praedictum modum ab his, qui quereunt in venire motum consequentem perditum, & hoc proprie est reminiscencia, quando, scilicet aliquis ex intentione inquit alicuius rei memoriam. Contingit autem quoad quod etiam illi, qui non quereunt memorari, propterea quod sic procedentes ex priori motu in posteriolem, ut dictum est, deveniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei oblitus fiat in anima post alium, & hoc quidem erat praeter intentionem (sed ut secundum multa) id est in pluribus factis aliis motibus quales diximus, scilicet similibus

& iidem, horum autem simul, illorum autem partem habent: quare reliquum partium est quod motus est post illum. Quare quidem igitur sic, & non quereutes autem sic reminiscuntur, cum post alterum motum ille fiat, plerumque tam alteris factis motibus (quales diximus) fiebat ille.

c. Nihil autem oportet intendere, quae procul sunt, quomodo memoremur, sed non quae prope. manifestum est enim quod idem modus est aequaliter. Dico autem quomodo dicitur quod consequenter non praenquirens neque reminiscens, consuetudine enim consequitur motus hic post hunc. Et cum igitur reminiscere voluerit, hoc faciet. Quare accipere principium motus, post quem ille erit.

d. Vnde citissime & optime sunt a principio reminiscencia. Sicut enim se habent res ad invicem in eo quod consequenter, sic & motus.

c. Et sunt magis reminiscibilia quacumque ordinationem habent aliquam, sicut mathematica. quae autem male, ea etiam difficulter.

LECTIO VI.

T in hoc reminiscere differt ab iterum addiscere, quia poterit quodammodo per se ipsum moveri in id, quod est post principium: cum vero non, sed per aliud, non amplius memoratur.

moretur Hectoris, & per hoc occurrit ei Achilles. Quoad quod vero ratione propinquitatis cuiuscumque, sicut cum aliquis memorat patris, & per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis. & propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum, scilicet vicem consequuntur. Quorumdam enim praemissorum motus sunt idem, sicut praecipue similitudinis, quorumdam autem simul, & contrariorum, quia cognitio vno contrariorum, simul cognoscit aliud, quoad quod vero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibusdamque propinquitatibus, quia in vno quoque propinquitatibus consideratur aliquid, quod pertinet ad alterum: & ideo illud residuum, quod deest apprehensioni, cum sit parvum, consequitur motum prioris, ut apprehensio primo, consequenter occurrit apprehensioni secundum. Est autem considerandum ulterius, quod quoad quod pervenitur ad motum posteriolem ex aliquo priori secundum praedictum modum ab his, qui quereunt in venire motum consequentem perditum, & hoc proprie est reminiscencia, quando, scilicet aliquis ex intentione inquit alicuius rei memoriam. Contingit autem quoad quod etiam illi, qui non quereunt memorari, propterea quod sic procedentes ex priori motu in posteriolem, ut dictum est, deveniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei oblitus fiat in anima post alium, & hoc quidem erat praeter intentionem (sed ut secundum multa) id est in pluribus factis aliis motibus quales diximus, scilicet similibus

vel contrariis vel propinquis, infurgebat illa motus qui occurrit, sed hoc abusive dicitur reminiscere. Est autem causaliter memorari in similitudinem quoad quod reminiscencia. Deinde cum dicitur, c. Solut ex praemissis quandam dubitationem. Possent enim alicui venire in dubium, quare frequenter memoramur ea, quae procul sunt, puta ea, quae ante multos annos contigerunt, & non memoramur ea, quae sunt prope, puta quae fuerunt ante paucos dies. Sed ipse dicit, quod circa hoc non oportet intendere, id est dubitando sollicitari, quia manifestum est, quod aliqua liter eodem modo hoc accidit, qui in praemissis positus est. Sic exponit resumens praedictum est, scilicet quod contingit quoad quod quod anima dicat apprehendendo id, quod consequenter est, cuius erat oblitus, ab aliquo praenquirenti, vel ex intentione reminiscatur: quia propter consuetudinem vnius motus sequitur ad alium. Vnde insurgente primo motu, sequitur secundus, etiam si homo non intendat. Et sicut contingit hoc ex consuetudine praeter intentionem, ita etiam hoc faciet aliquis cum ex intentione voluerit reminiscere: quare accipere primum motum, ad quem consequatur motus posterior. Et quia quandoque contingit quod motus eorum que sunt procul magis per consuetudinem sunt firmati, propter hoc eorum interdum magis memoramur, vel ex inquisitione vel sine inquisitione. Deinde cum dicitur,

etiam habent partem. Quomobrem parvum sane est quod restat quod post illud est motus, hoc igitur quereunt modo. Aequi non quereutes etiam sic reminiscuntur, cum post aliam motum illa facta fuerit, magna autem ex parte, alijs factis motibus, quales diximus, su & illa.

Neque vero considerare oportet quomodo memoremur illa, quae procul sunt, sed ea quae de prope. manifestum enim est, quod idem modus, quo modo nulla inquisitione consequens dicitur, neque in ipsi reminiscencia, consuetudine enim hic post illum sibi invicem consequuntur motus. Et cum reminiscere voluerit hoc faciet, & motus principium accipere quare post quod illa erit.

Quomobrem celerrime & optime a principio sunt reminiscencia, quem admodum enim consequuntur ordinem ad invicem se habent res, ita & motiones.

Et bene memorabilia sunt quacumque ordinem quandam habent, ut mathematica disciplina; alia vero prave & difficulter.

LECTIO VI.

T hac in re reminiscere ab iterum discere differt, quod poterit sane ex se ipso moveri ad id quod principium consequitur quando vero non, sed per aliud, non sane meminit.

missum modum per duo signa. Quorum primum ponit dicens, quod quia ex priori motu per consuetudinem venit in sequentem vel inquitendo vel non inquitendo, inde est quod citissime & optime sunt reminiscencia quae incipit aliquis meditari a principio totius negotii, quia in ordine quo res sunt sibi invicem consecuta, in hunc ordinem facti sunt motus eorum in anima, sicut quae quereimus aliquis verum, prius incipimus a capite. Secundu signu ponit ibi.

e. Et dicit quod illa sunt magis reminiscibilia, quacumque sunt bene ordinata, sicut Mathematica & Theorematum Mathematicorum, quorum secundum quod concluditur ex primo, & sic deinceps. Illa autem, quae sunt male ordinata, difficulter reminiscuntur. Sic ergo ad bene memorandum vel reminiscendum, ex praemissis quatuor documenta vtilia addiscere possumus. Quorum primum est, ut fideat quae vult retinere in aliquem ordinem deducere: secundo ut plunde & in mente apponat: tertio ut frequenter meditetur in ordinem: quarto ut incipiat reminiscere a principio.

LECTIO VI.

Ostendam Philosophus ostendit modum reminiscendi, hic manifestat duo: quae supra dicta sunt. Primo quidem quomodo differant reminiscere & iterum addiscere: secundo quod oportet reminiscere a principii incipere, ibi. Oportet autem acceptu esse. Circa primum duo facit. Primo

primo ostendit quomodo differat reminiscere, & iterum addiscere: secundo quomodo differat reminiscere, & iterum invenire. ibi. Multoties autem. Circa primum considerandum est, quod tam ille qui reminiscitur, quam ille, qui iterum addiscit, recuperat notitiam quam amisit. sed ille qui reminiscitur recuperat eam sub ratione memoriae, in ordine, scilicet ad id, quod prius fuit cognitum, ille autem qui iterum addiscit, recuperat eam absolutione, non qualiacumque prius cogniti. Cum autem ad notitiam ignotorum non perveniamus nisi ex aliquibus principiiis praecognitis, necesse est quod principia, ex quibus procedimus ad aliquod ignotum cognoscendum, sint eiusdem generis, ut patet in Primo Poster. Et ideo necesse est, quod reminiscens ad recuperandum notitiam sub ratione memoriae procedat ex aliquibus a principio memoratis: quod non contingit iterum addiscere. Dicit ergo, quod in hoc differat reminiscere ab hoc, quod est iterum addiscere, quia reminiscens habet potestatem quodammodo ut moveatur in aliquid, quod consequitur ad primum in memoria retentum: puta cum aliquis recordatur quod tale quid dictum est ei, oblitus est autem quod dixerit ei: veteris ergo ad reminiscendum, cuius est oblitus, eo quod habet in memoria. Sed quod non pervenit ad recuperandum amisit notitiam per principium in memoria retentum, sed per aliquod aliud quod ei de novo traditur a docente, non est memoria nec reminiscencia, sed hoc est de novo addiscere. Deinde cum dicitur,

b. Manifestat quomodo differat reminiscere, & iterum invenire. ibi. Multoties autem iam quidem non potest reminiscere: quare autem potest & invenit. Hoc autem fit multa momenti: si moveat huiusmodi motu quem consequitur res. Meminisse enim est in esse potentiam mouentem. Hoc autem est ut ex ipso, & iis, quos habet motibus, moveatur, sicut dictum est.

c. Oportet autem acceptu esse principium.

d. Propter quod a locis videntur reminiscere aliquando.

e. Causa autem est, quia velocius ab alio in aliud venit: ut a laete in album, ab albo autem in aerem, & ab hoc in humidum, a quo meminit autumnus, qui hoc tempus inquirebat.

f. Videtur autem vniuersale principium & medium omnium. si enim non primum, cum in hoc veniat reminiscetur, aut non iam neque aliunde, ut si quis intellexit in quibus ABGDEZST. Si enim non in E reminiscitur, in T meminit. Hinc enim ad ambo motum esse contingit & in A & in E. Si vero non horum aliquid quare, in G veniens reminiscetur, si in G aut E inquit. Si autem non in A & sic semper. A B G D E Z S T D

notitiam per principium in memoria retentum, sed per aliquod aliud quod ei de novo traditur a docente, non est memoria nec reminiscencia, sed hoc est de novo addiscere. Deinde cum dicitur, b. Manifestat quomodo differat reminiscere, & iterum invenire. Et dicit, quod multoties homo non potest iam reminiscere eius, quod oblitus est, quia non manet in eo motus aliquis, ex quibus possit devenire in id, quod quare memorari: sed, si quare, quasi de novo, in notitiam illius rei potest procedere, & multoties invenit id quod quare, ac si de novo scientiam acquireret. Id autem contingit, quando anima diversa excogitans, multis motibus moveatur: & si contingat quod perveniat ad motum, quem consequitur, cognitio rei, tunc dicitur invenire. Ideo autem non potest reminiscere, licet possit invenire, quia reminiscere contingit per hoc, quod homo interius retinet quandam potentiam vel virtutem inducendi se ad motus rei quos quare, hoc autem contingit, cum potest pervenire ad hoc quod moveatur motu, quem amittit per oblivionem, & hoc ex seipso, non ex aliquo docente, ut contingit, quando iterum addiscit, & ex motibus praehabitis, sicut dictum est, non ex novis motibus, sicut quando iterum invenit. Deinde cum dicitur,

c. Manifestat quod oportet reminiscere a principio incipere. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum: secundo assignat causam defectus, quem quare patimur in reminiscendo. ibi. Hinc autem quod ab eodem. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod oportet reminiscere a principio incipere: secundo a quali principio. ibi. Videtur autem. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, quod oportet, cum qui vult reminiscere, accipere principium a quo incipit moveri, vel cogitando, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi

a. Manifestat quod dicitur per signum. Quia enim oportet reminiscere aliquod principium accipere, unde incipiat procedere ad reminiscendum, inde est quod aliquando homines videntur reminiscere a locis, in quibus aliqua sunt dicta vel facta, vel cogitata, videntes loco quasi quodam principio ad reminiscendum, quia accessus ad locum est principium quoddam eorum omnium, quae in loco aguntur. Vnde & Tullius in sua Rhetorica docet quod ad facile memorandum, oportet imaginari quaedam loca ordinata, quibus phantasmata eorum, quae memorari volumus, quodam ordine distribuant. Tertio ibi.

Plerumque autem reminiscere quidem non valet, quare autem potest, & invenit. Id autem fieri contingit multa momenti, quo ad eiusmodi excogitaverit motionem quam res ipsa sequatur. Meminisse enim est mouentem inesse potentiam, id autem est ut ex seipso quisquam, & ab iis quae in se habet motibus ut dictum est moveatur.

Principium autem accipere oportet.

Quapropter a locis videntur reminiscere aliquando.

Huius autem rei causa, quoniam celeriter ab alio ad aliud transit, ut ex laete ad album, ex albo ad aerem, ex hoc ad humidum, a quo postmodum autumnus reminiscitur, id quarens anni tempus.

Simile autem est vniuersale principium & medium omnium, nam si non prius saltem cum ad id pervenerit memorabitur, vel neque amplius, neque aliunde, ut si quis consideraverit in quibus ABGDEZST. si enim non in E memoratur est, hinc enim ad ambo motum esse contingit, & ad D & ad E. si autem nihil horum quare, ad ipsum si de veniens memorabitur, sive G sive F quare, si vero non ad ipsu A, & hoc semper modo.

ostendit quod oportet reminiscere a principio incipere, sicut debet accipere principium: & medium: per quod potest perveniri ad omnia. Dicitur autem hic vniuersale, non illud quod praedicatur de pluribus, sicut in Logicis, sed id, a quo aliquis convenit ad diversa moveri, sicut si post lac, aliquis moveatur ad albedinem & ad dulcedinem, & iterum ab albedine ad quaedam alia, sicut dictum est, & iterum a dulcedine ad calorem digerentem, & ad ignem, & ad alia consequenter cogitata, lacerit quasi vniuersale ad omnes illos motus. Er oportet ad hoc recurrere si aliquis voluerit cuiuscumque consequentium reminiscere, quia si non reminiscitur alicuiusque consequentium prius, per alia posteriora principia, saltem reminiscere poterit cum venerit ad illud primum vniuersale principium. Aut, si tunc non reminiscitur, non poterit aliunde reminiscere. Ec ponit exemplum de diversis cogitatis per diversas literas, A B G D E Z S T. Quas quidem literas enumerat secundum ordinem alphabeti Graeci. non tamen in reminiscendo est idem, ordio: sed accipiendum est quod aliquis cogitando, vel loquendo de B veniat in A, de A vero quandoque quidem in E, quandoque vero in G, aut quandoque in D, quandoque in E, de G vero quandoque in I, quandoque in A. Si ergo aliquis non reminiscatur eius quod est in G, poterit reminiscere eius, quod est in E, si veniat ad B ex quo movebatur ad duo, scilicet ad B & D. Sed forte non quarebat E neque D, sed quarebat S vel Z, tunc veniens ad G reminiscet. Sed quia nescimus vtrum id quod quaremus continetur sub E, vel sub G, oportet recurrere ad A, quod est quasi vniuersale omnium. Et sic semper oportet procedere: puta si adhuc B sit vniuersale quam A. Potest autem aliter dispositio praedicta intelligi: ut ab A directe quidem veniat in G lateraliter autem in B A G: aut lateraliter quidem in I, hinc inde: di- Parua Naturalia S. Tho. D 2 recte

DE MEMORIA

Dicit ergo primo quod quando in anima simul occurrit motus...

Qui vero est temporis, duplex est. Aliquando quidem enim...

LECTIO VIII.

Videtur quidem igitur non iude sunt memoratiui & reminiscitui...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio...

Causa autem eius quod non seipis est reminisci, haec est...

LECTIO VIII.

ostquam Philosophus ostendit modum reminiscendi...

peruenitur ad conclusionem ex aliquibus principis...

LECTIO VIII.

Videtur igitur non iude memoria valeant, & bene reminiscetes sint...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci...

possunt reminisci turbantur, id est quadam iniquitudine sollicitantur...

operationes, quae sunt partis intellectus absque organo corporali...

in ipsis sistere, sic & reminiscens & inuestigans...

Maxime autem turbantur, quibus humiditas fuerit circa locum sensitivum...

Vnde & irae & timores, cum contra mouerint...

Et comparatur haec passio nominibus & melodiis...

Sunt autem & superiores corpora habentes & nani peius memoratiui...

praeintentionem eorum accidit quae content, vel aliquid profert...

stere nequeunt, ita reminisceniam exercens...

Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensitivum locum esse contigerit...

Et hanc ob causam timores & irae cum exciti fuerint...

Similisque sane est passio nominibus & melodiis...

Sunt autem qui superiores corpora habentes...

Iis passio, nec est actus partis intellectus, sed sensitus...

Expositio Diui Thomae Aquinatis super librum de Memoria & Reminiscencia, Finis.

Parua naturalia S. Tho.

D 4

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN LIBRUM ARISTOTELIS, DE SOMNO

ET VIGILIA, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

In priori libro determinavit Auctor de quibusdam proprietatibus consequentibus sensum...

Text. 69. In prima parte probat minorem suam rationem...

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE SOMNO ET VIGILIA.

LIBER.

Antiqua Translatio.

De somno autem & vigilia, considerandum est quid sint...

Adhuc autem quid est somnium, & propter quam causam dormientes interdum quidem...

Primum quidem igitur hoc manifestum sit, quoniam circa idem animalis vigilia quidem est...

In duas. In Prima ostendit quod soli animali insunt. In secunda ostendit quod omni insunt vicissim...

De somno autem & vigilia quoniam sint perseverandū est. Et utrum propria sint animae...

N. Leonicensi interpretatio.

De somno autem & vigilia quoniam sint perseverandū est. Et utrum propria sint animae...

Præterea etiam quidnam sit somnium, quoniam ob causam dormientes alius quidem somniant...

Principiū igitur hoc palā est quod eidem animalis parti Vigilia inest & Somnus...

Primum quod somnus & vigilia sunt passiones cōiuncti sic Sensus est passio cōiuncta...

DE SOMNO ET VIGILIA

forem, tertio infert conclusionem circa minorem. Primo ostendit quod somnus & vigilia sunt circa idem...

Amplius autem & ex his manifestum. Quo enim vigilantem cognoscimus...

Quoniam autem non animæ proprium est sentire neque corporis. Cuius enim est potentia...

Cum autem in alijs determinatum sit de ijs, quæ veluti animæ appellantur partes...

Non enim habent particulam sensitivam, neque si separabilis, neque si non separabile...

LECTIO II.

Similiter autem quod nihil quod semper vigeat aut semper dormiat...

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigeat, aut dormiat semper...

de Anima, de his, quæ sunt particule animæ, sicut pars vegetativa siue nutritiva...

Dico autem ut sanitatem & morbum, pulchritudinem & deformitatem...

Præterea ex ijs etiam est manifestum, quæ enim re vigilantem animam aduertimus...

Cum autem neque animæ propriū sit sentire, neque corporis, cuius enim est potentia...

Cum autem in alijs determinatum sit de ijs, quæ veluti animæ appellantur partes...

Non enim sensitivam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis...

LECTIO II.

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigeat, aut dormiat semper...

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigeat, aut dormiat semper...

LECTIO II.

Equit secundum principia, in qua ostendit quod somnus, & vigilia insunt animalis vicissim...

Primo probat primam, secundo secundam, ibi Animalia quidem...

Non enim sensitivam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis...

LECTIO II.

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigeat, aut dormiat semper...

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigeat, aut dormiat semper...

Iaresed necesse est al...

b Non contingit aut alteru...

c Si igitur huius passio est...

Non contingit aut alteru...

Si igitur huius passio est...

Similiter aut neq; dormi...

Animalia quidem igitur p...

Etenim oia genera pisciu...

Sed neque horum contingit...

Si igitur huiusmodi passio...

Similique modo nullu...

Somnus enim quaedam sensiti...

Et alia quidem animalium om...

Piscium genus omne, nec no...

potest sentire secun...

Probat secundam...

Probat mediu...

Probat secun...

Stenfo, qd somnus & vigilia...

bus parva ascendit evaporatio...

Quod igitur quidem somno...

Sensus aut modo quidem ali...

Quibus vero adest sensus, is...

Signum autem, qm & opus suu...

LECTIO III.

Vare autem dormiant, &...

Quoniam vero quaedam anim...

tas. v. audi...

1. nec. 3. h. 3...

LECTIO III.

Stenfo, qd somnus & vigilia...

Quoniam vero quaedam, & c...

Porro sensus quod immo...

Quibus vero adest sensus, is...

Huiusce autem rei signu...

LECTIO III.

Vare autem ob causam dor...

Quoniam autem nonnulla anim...

Sensus communis. Huius ratio...

c q Probat

Probat minorē dices q̄ in vnoquoq; sensu particulari est aliquid proprium, & aliquid commune, cōsequens ad ipsū p̄pria operatio, vt vīuī videre, & audiri, & quādā communis potentia sentiendi est, conseq̄uens ad omnes sensus particulares. Deinde cum dicitur.

¶ Probat consequens duabus rationib⁹. Quarum primatalis ē aliquo ferimus nos videre: sed nō sensū proprio, ergo aliquis est sensus communis sentiens. Ethic primo ponit conclusionem, & secundo minorem, ibi. ¶ Non enim. Deinde cum dicitur.

¶ Ponit secundā rationem, quā talis est. Aliquis sensus dīscernit sensibilia diuersorum generum, vt album a dulci, sed nō facit hoc vno sensu proprio, nec pluribus, ergo de necessitate ē aliquis sensus communis, faciens huiusmodi iudiciū, & discretionem, primo ponit maiorem, secundo cum dicitur. ¶ Nec gustu. ¶ ponit minorem, tertio cum dicitur. ¶ sed quodam. ¶ ponit cōclusionem. Et ex hoc concludit vterius quod vnus est sensus communis & principalis, & vnum organum sentiendi principale, quod licet sit idem & vnum secundum substantiam, est tamen diuersum secundum esse, in quantum sentit sensibilia diuersa genere. Et hoc est, quod dicitur, ibi. ¶ Nam quidem. ¶ Et quia superioris dictum est, quod sensus communis sequitur maxime ad sensus particulares, ne crederet quis quod hoc esset generaliter verum, addit consequenter quod sensus communis maxime sequitur ad tactum, & simul est cū ipso, quia tactus solus reperitur in sensibus aliis, & alii nunquam sine tactu, vt dicitur in Lib. de Anima. Et hoc est quod dicitur. ¶ Hoc autem si mul. ¶ Et tunc concludit principalem con-

2. tex. c. 17. 3. lec. pen. & vlt.

Quā autē inest vnicuique sensui aliqd propriū, atq; aliquid cōe. Propriū quidē, velut vīuī videre, auditui autem audire, & in aliis secundū eundem modū. Est autem quādā & cōis potentia, quę sequitur omnes.

¶ Quā & quod videt, & audit & sentit: non enim visu quidem videt, quod videt.

¶ Et iudicat itaque & potest discernere, quā alia quidē dulcia sunt ab albis, nec gustu, nec visu, nec ambobus, sed quādā cōi particula omnīū sensitiuorum. Nā est quidē sensus vnus, & principale sensitiuum vnū, esse autē sensui generis cuiuslibet alteri, velut soni & coloris. Istuc autē simul cū tactu maxie existit. Hoc quidem n. separatur ab aliis sensitiuis, alia vero ab hoc inseparabilia sunt. Dicitū est autē de ipsis i his, quę de Aīa theorematibus. Manifestū igit quā huius est passio, vigilia & somnus.

¶ Propter quod omnibus inest animalibus. Etenim tactus solus omnibus inest.

¶ Si enim in eo quod oēs patiuntur aliquid sensus, fieret dormitio, inconueniens est, si quibus neque necesse, neque possibile est aliquo modo agere simul, hos vacare. simul & immobiles existere, contrarium enim rationabilis accideret eis, quāmodum aut nunc dicimus rationabiliter se habet & de his. Nā cū principale aliorum omnīū sensitiuorum, & ad quod tendunt alia, patiatur aliquid, compati necessariū & reliqua oīa. Illorū autē, cū aliquid impotens sit, nō necesse est hoc impotens fieri.

¶ Manifestum autē est pluribus, quā non in sensu sine operatione esse, & non vti ipsis, somnus est, neque in non posse sentire. Nam & manifeste in animā deflectionib⁹ tale quid accidit. Impotētia n. sensū est animę defectio. Fiunt autē & amētice quędam huiusmodi. Amplius autē quibus ita collo venę apprehendantur, insensibiles fiunt. Sed quā impotētia vsus, neq; in quoniam sensitiuo, neq; p̄ quāuis causam, sed quęadmodū dicitū est nūc in primo quo sentit oīa. Cū enim hoc quē impotēs fuerit, necesse est & sensitiua oīa impotētia esse sentire, cū vero illorū aliquid, nō est hoc necesse.

Quoniam autem singulis inest sensibus partim proprium quoddam, partim vero commune, proprium quidem vt visioni videre, auditui vero audire, eademque in alijs ratione. Est etiā communis quędam potestas, quę omnes consequitur sensus.

¶ Quā videt, & audit, & sentit, non enim visu cernit quod videt.

¶ Et iudicat certe & iudicare potest quod diuersa sunt dulcia ab ipsis albis, neque gustatu, neque visu, neque vtriusque, sed communi quodam omnīū sensitiuorum parte: est enim vnus sensus, & proprium sensitiuum vnū. Essentia autem cuiusque generis sensum diuersa. vt soni & coloris. Istuc autē simul cū tactu existit maxime, d nāque ab alijs se paratur sensitiuis, cum alia ab illo s̄siungi nō possunt. Dicitū est autē de ipsis in contemplationibus de Anima. Manifestū igitur est, vigiliam & somnum huius sensitiuis esse passiones.

¶ Quamobrem omnibus inest animalibus, solus enim tactus omnibus inest.

¶ Si enim eo quod omnes quippiā patiuntur sensus, somnus fieret, absurdū, si quibus neque necesse est, neque quod in modo fieri potest vt simul agant, hos simul cessare, & esse immobiles, necessarium esset. Contrarium enim illis accidere rationi consentaneum est magis, non simul scilicet quiescere, sed vt nos nunc asserimus de huiusmodi re rationabiliter se habere videtur. Cū enim sensitiuorum omnium precipuū & ad quod alia tendunt omnia, quippiam patitur, reliqua etiam simul affici omnia necesse est. Illorum vero quopiam minus idoneo existente, ut hoc tale sit, nulla est necessitas.

¶ Ex multis autem compertum quod non eo quod cessant sensus, & illis nō utitur animal, existit somnus, neque quoniam sentire non possunt, in animā nāque defectu huiusmodi quippiam accidit sensuum enim imbecillitas est animę defectus. Ad hunc etiam modum quędam sunt amētia. Præterea quibuscunque arteriæ, quę in collo sunt comprimuntur, & certe omni carēt sensus: verum cum vsus imbecillitas acciderit, neque in quouis sensitiuo, neque quamlibet ob causam, sed ut tunc est constitutū, quando in primo fuerit, quo sentit omnia cum enim istuc defecerit, omnibus et aliis sensitiuis necesse est nō posse sentire, cum vero illorum quippiam huic, non est necesse.

clufionem cum dicit. Manifestū est igitur. Deinde cū dicitur. ¶ Infert corollarie, quod somnus & vigilia insunt omnibus animalibus. T. A. Etus enim ad quem sequitur sensus communis, inest omnibus animalibus ad m̄n. Deinde cum dicitur. ¶ Ponit secundam rationem principalem, & est talis. Ad cuius vacationē, & quietem sequitur vacatio & quies omni sensui, & non e. conuerso, illius est somnus primo p̄ se & vigilia; sed ad vacationem sensus communis, sequitur vacatio omnium particularium & non e. conuerso, ad vacationem autem vni sensus proprii non sequitur vacatio aliorum sensuum particularium, sicut nec ad actionem vnus sequitur actio alterius ergo somnus non est passio sensuum propriorum, sed communis. Primo conclusio nem cum dicitur. ¶ Si enim. ¶ Et continetur partem minorem cū antecedente cum dicitur. ¶ Si enim. ¶ Et tertio addit tertiam partē minoris cū dicitur. ¶ Quęadmodū autē. Deinde cum dicitur. ¶ Quia dixit, quod somnus est vacatio sensuum, ne crederet quis quod omnis vacatio esset somnus, hoc remouet dicens quod non, quia multipl accidit impotētia sensus, p̄ de factū spirituum animalium in comparatione sensuum. Aliter p̄ defectum illorū contingit aliquā amētice, sicut contingit insensibilitas p̄ occupationes venarum, quibus deferuntur spiritus ad sensus exteriores nulla talis impotentia sensus est somnus, sed quāq; est sensus impotētia, nō p̄ defectū organi particularis, neque ex quacunq; causa. Sed p̄ impotentiam sensus communis per organum, quod prouenit ex defectu sensus materialis, per cuius impotentia reducitur, oīa organa particularia impotētia ad sentiendū, & nō e. conuerso.

lectio

LECTIO IIII.

St. nō, q̄ somnus & vigilia sunt passiones sensus communis & eius organi, in hac parte intendit determinare de causis somni. Et diuiditur in duas. In prima dat intentionem suam, in secunda secundum modos

causarum declarat & determinat causas, somni, ibi. ¶ Primum quidem, &c. ¶ Et ista in duas. Primo dat causam finalem somni, in secunda, ibi. ¶ Amplius, &c. ¶ Determinat causam materialem, in tertia parte determinat causam efficientem, ibi. ¶ Cōsequens autem. ¶ Primum in duas. Primo p̄mittit quandam suppositionem, in secunda prosequitur intentionem, & secunda, ibi. ¶ Quidem vero, &c. ¶ Et ista in duas. Primo determinat somni finem spectantem ad esse animalis, in secunda finem spectantem ad bene esse animalis, ibi. ¶ Vigilia vero, &c. ¶ Tunc sequitur illa pars, in qua determinat de causa materiali; & ista in duas partes diuiditur, in prima dat intentionem suam, in secunda prosequitur intentionem, ibi. ¶ Quomiam ergo, &c. ¶ Et ista pars diuiditur in duas, in principalem & incidentialem, in qua mouet dubitationem, ibi. ¶ Mouetur igitur, &c. ¶ Primum in duas. In prima probat suę rationis maiorem, secundo ponit minorem & infert conclusionem, ibi. ¶ Si vero est, ¶ Primum in duas. Primum ponit per syllogismum ad maiorem, secundo declarat ei præmissas, ibi. ¶ Motus quidem, &c. ¶ Et ista in duas. Primum ostendit minorem, secundo maiorem, ibi. ¶ Media autem, ¶ Primum in duas. Primum ponit maiorem secundo probat eam, ibi. ¶ Motus quē, &c. ¶ Et ista in duas. Primum p̄dat primam partem minoris, c. quod cor est principium spiritus, in secunda probat secundam, c. q̄ cor est principium motus sensibilis, ibi. ¶ Quoniam mouere, &c. ¶ Primum in duas. Primum ostendit q̄ cor est principium in habentibus sanguinem, secundo ostendit q̄ in non habentibus sanguinem est aliquid principium simile cordi, ibi. ¶ Non habentibus, &c. ¶ Primum dat intentionem suam, & prosequitur & diuidit causam in finalem, formalem efficientem, & materialem. Deinde cum dicitur.

LECTIO IIII.

Propter quam vero causam accidit dormire, & cuiusmodi passio est dicendum. Quoniam vero modi plures sunt causarum, nā & quę cuius gratia, & vnde principium motus, & materiam, & rationem causas esse dicimus.

¶ Primum quidem igitur, quā naturā dicimus gratia huius facere, hoc autem bonū aliquod.

¶ Quietem vero oī, quod natū est moueri, cum non possit semper continue moueri cum delectatione, necessariam esse atque vtilem, somno quoq; p̄ ipsam veritatem, coaptat metaphorā hanc, tanq̄ requies sit. Quare propter salutē animalium existit.

¶ Vigilia vero finis, nam sentire & sapere, omnibus finis quibus inest alterum eorum.

¶ Optima enim hæc, finis vero optimum. Amplius, necessariarum vnicuique animalium inesse somnū. Dico autē ex suppositione necessitatē, quā si animal erit habens suam naturā, ex necessitate inesse quędā ei oportet, & his existentibus, alia existere.

¶ Amplius autē, & quali motu & actione in corporibus facta, accidat vigilare & dormire animalibus, post hoc dicendum. Aliis igitur animalibus, quemadmodum non habentibus sanguinē existimandū est causas esse passiones, vel easdem, vel proportionales, sanguinem vero habentibus, quę quidem hominibus, quare ex his omnibus speculandū.

¶ Quod igitur sensus principium, sit ab eadem parte animalis, a qua quidem & motus, de-

minoris, c. quod cor est principium spiritus, in secunda probat secundam, c. q̄ cor est principium motus sensibilis, ibi. ¶ Quoniam mouere, &c. ¶ Primum in duas. Primum ostendit q̄ cor est principium in habentibus sanguinem, secundo ostendit q̄ in non habentibus sanguinem est aliquid principium simile cordi, ibi. ¶ Non habentibus, &c. ¶ Primum dat intentionem suam, & prosequitur & diuidit causam in finalem, formalem efficientem, & materialem. Deinde cum dicitur.

¶ Determinat causā somni finalem. Et primo p̄mittit quādam suppositionem dicens, Quā natura facit quod facit propter aliquem finem, qui est bonum aliquod, & hoc dicit, ibi. ¶ Primum quidem. ¶ Et ex hac suppositione sequitur, q̄ somnus finem habet eum sic passio naturalis. Nota etiam q̄ quia somnus forma non est, in modo principio, ideo eius causam formalem non determinat.

LECTIO IIII.

Vam vero ob causam accidat somnus, & qualis cuiusmodi sit passio, dicendum est. Quoniam autem causarum complures sunt modi, nāque & cuius gratia, & vnde motus initium, nec non materiam, & rationē causas nuncupam⁹.

¶ Principio igitur cum naturam aliquid gratia facere asserimus, istuc autem bonum quiddam est.

¶ Quietem vero omnibus, quę nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum voluptate moueri, necessariam esse & vtilem, somno vero veritate adducti hanc applicant translationem, quasi requies sit, quāmobrē salutis gratia animalibus inest.

¶ Vigilia autem finis est, sentire enim & sapere omnibus est finis, quę illorum alterutrum habent.

¶ Optima nāque istæc, finis autem optimum. Necessarium præterea est cuique animalium inesse somnum, necessitatem autem ex suppositione dico, quoniam si animal est, iam ipsius habens naturam, quędam illi necessario adesse oportet, quę sane s̄ existunt, alia etiam quędam adesse necesse est.

¶ Præterea quoniam motu & actione in corporibus facta, cum dormire, tum vigilare animalibus contingat, post hoc dicendum est, alijs igitur animalibus, ut ex sanguinibus, passionis huiusce causas uel easdem esse, uel proportionem respondentem, existimandum est, sanguine vero præditi, easdem quę hominibus, quamobrem ex his omnia sunt consideranda.

¶ Quod igitur sensus initium ab eadem animalium sit parte a qua motus, de-

¶ Probat sic. Quod ē optimū in vnoquoq; ē finis ei⁹: sed scire & sapere sūt optima eorū in quo sunt, ergo sūt finis. Hui⁹ rōnis primo ponit minorē cū dicitur. ¶ Optima. ¶ secundo maiore, ibi. ¶ Finis vero. ¶ Deinde ponit cōclusionē cū dicitur. ¶ Necessariū. ¶ Et ponit postea minorē principalem rōis cū dicitur. ¶ Dico autē. ¶ Et vocat vigilare & exercere o p̄ ei⁹, s̄m naturā animalis. Deinde cum dicitur.

¶ Determinat intentionem tali ratione. Cor vel aliquid simile cordi est principium sensus. Sed somnus & vigilia primo & per-

Et sic ex determinatis hic, patet definitio somni, per quam eius quidditas signatur, &c. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit finem somni spectantem ad esse animalis sic. Cuiuslibet animalis non potest semper continue moueri cum voluptate, necessaria est aliquando quies propter salutem eius, sed somnus est quies huiusmodi, quia si animal non potest continue sentire cum voluptate: ergo necessarius est somnus propter salutem animalis. Et ita patet q̄ definitio somni est formalis animalis. Huius rationis primo ponit maiorem cum dicitur. ¶ Quietem vero. ¶ Secundo minorē cū dicitur. ¶ somnus. ¶ Et nota q̄ dicitur somnum quietē per metaphoram, id est per similitudinem, quia non est proprie quies, sicut nec sentire est proprie moueri. Sed, communiter. Et quæ licet somnus sit quies, virtutum animalium, est est tñ magis labor, virtutum naturalium. Et sunt virtutes naturales, quę operantur digestionem, virtutes animales, quę operantur sensum & motum. Et tunc ponit conclusionem, cum dicitur. ¶ Quapropter. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit finē somni spectantem ad bene esse animalis, qui ē exercere & excitare opera animalis sic. Vigilare, siue exercere opera vigilare ē finis animalis: sed ista opera nō pōt aīal aliqui exercere, nisi aliqui capiat somnū & quietē, ergo somn⁹ est necessarius cuiuslibet animalis, p̄ hūc finē. Hui⁹ rōnis, primo ponit maiore cū dicitur. ¶ Vigilia vero. ¶ Et secundo declarat eā sic. Scire & sapere sūt opera vigilare: sed sentire & sapere sunt opa cuiuslibet animalis, cui in sūt, ergo & vigilare est finis. Hui⁹ rationis, tanq̄ ponit mediū & probat. Deinde cum dicitur.

¶ Probat sic. Quod ē optimū in vnoquoq; ē finis ei⁹: sed scire & sapere sūt optima eorū in quo sunt, ergo sūt finis. Hui⁹ rōnis primo ponit minorē cū dicitur. ¶ Optima. ¶ secundo maiore, ibi. ¶ Finis vero. ¶ Deinde ponit cōclusionē cū dicitur. ¶ Necessariū. ¶ Et ponit postea minorē principalem rōis cū dicitur. ¶ Dico autē. ¶ Et vocat vigilare & exercere o p̄ ei⁹, s̄m naturā animalis. Deinde cum dicitur.

¶ Determinat causā somni finalem. Et primo p̄mittit quādam suppositionem dicens, Quā natura facit quod facit propter aliquem finem, qui est bonum aliquod, & hoc dicit, ibi. ¶ Primum quidem. ¶ Et ex hac suppositione sequitur, q̄ somnus finem habet eum sic passio naturalis. Nota etiam q̄ quia somnus forma non est, in modo principio, ideo eius causam formalem non determinat.

¶ Determinat intentionem tali ratione. Cor vel aliquid simile cordi est principium sensus. Sed somnus & vigilia primo & per-

¶ Determinat intentionem tali ratione. Cor vel aliquid simile cordi est principium sensus. Sed somnus & vigilia primo & per-

se sunt circa principium sensus, ut probatum fuit prius, ergo sunt primo circa cor vel aliquid simile cordi, ut circa primum subiectum. Huius rationis probat maiorem tali syllogismo. Eadem pars animalis est principium sensus & motus, sicut determinatum est in lib. de Animalibus: sed cor & simile cordi, vel portio illa est principium motus, ergo est principium sensus. Huius rationis primo ponit maiorem, & secundo minorem, & conclusio nem dicit, quod ista pars animalis est media tria locorum, inter caput enim & dorsum ventris, id est medium secundum veritatem, inter cerebrum & caput, quod sunt alia membra principalia, & hac pars in omnibus habentibus sanguinem est cor, in aliis non habentibus sanguinem, proportionale cordi est principium motus & sensus ab hac parte. Et hoc dicit, ibi: Ipsa vero. Deinde cum dicit.

a. l. respirantia. 7 a. l. refrigerantia.

7 a. l. exurgens. 7 a. l. rotipentia.

terminatum est prius in aliis. Ipsa vero est trium determinatorum locorum, qui medius est inter caput & inferior ventrem. Habentibus quidem igitur sanguinem, hoc est quae circa cor pars. Omnia enim habentia sanguinem cor habent & principium motus, & sensus principalis huic est.

h Motus quidem igitur & spiritus, manifestum quoniam principium, & omnino refrigerationis, est hic. i Et respirationem autem & humiditatem refrigerationem ad salutem eius, qui est in hac particula caloris natura tribuit. Dicit autem de ipsa postea separatim.

k Non habentibus vero sanguinem & insectis & non suscipientibus spiritum in proportionabili plantatus spiritus in inflans & residens videtur. Palam autem hoc in his quae sunt totala, puta vespis, apibus, & muscis, & quaevisque huiusmodi sunt.

Quoniam autem mouere quidem, aut facere aliquid sine robore non est possibile. Vigorem autem facit spiritus detentio. Et spirantibus quidem quae deforis, non respirantibus vero quae, quae ingenerata est.

l Ideo & bombantia alata videtur cum moueantur attractione spiritus offendentis ad succinctorium totalorum.

n Mouetur autem omne aliquo sensu facto, proprio vel alieno in primo sensitivo. Si vero est somnus & vigilia passio partis huius, in quo loco quidem, & in qua particula primo sit somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem quidam dormiunt, & faciunt multa, quae vigilantium sunt, non tamen abfque phantasmate & aliquo sensu, somnium enim est quodammodo sensamentum. Dicendum est autem postea de ipso. Cur vero somnia memorantur expergefacti, vigiliam vero actus non memorantur, in Problematicis dictum est.

o Ostendit idem in non habentibus sanguinem, dicens quod cum illis non sit respiratio per aliquid organum deputatum ad hoc, cuiusmodi est camera pulmonis in habentibus sanguinem in non habentibus est aliquid proportionale cordi, in quo est spiritus complantatus ad refrigerationem caloris naturalis in ipso existentis, qui quidem spiritus complantatus est per subiles poros corporis, cuiusmodi sunt animalis sensitiva, quae vocant totala, sicut vermes, & vesper, &

musca. Et huiusmodi dicuntur totala quae in qualibet parte alata, & per totum corpus. Et ita habent spiritum ad refrigerationem membri, quod est simile cordi. Deinde cum dicit. l Probat secundam partem minoris syllogismi, scilicet quod illud quod est simile cordi, est principium motus sensibilis, sic. Si motus localis est a vigore & spiritus perseverantia: quoniam spiritus in spiratur per organum proprium in animalibus respirantibus, est complantatus, intra ergo & locus motus localis est a spiritus perseverantia, & ita a corde, quod est principium spiritus. Huius rationis primo ponit primam propositionem cum dicit. Quoniam autem. Secundo secundam cum dicit. Vigorem. Deinde cum dicit. m Ostendit secundum per signum, dicens, quod quia vigor est a spiritus perseverantia, ideo & bombantia, quae sunt vermes facientes forichum, videtur continue mota, eo quod movetur per attractionem spiritus referentia ad membrum, quod dicitur succinctorium in totali. Et dicitur a quibusdam succinctorium dyaphragma, quod est pellis dividens superiora ventris ab inferioribus, sine spirantibus a nutritiis, ad quam pellem fit reverbatio spiritus. Et potest dici quod membrum in totali, quod est proportionale cordi, ad quod omnes partes totalis succinctorium hinc iunguntur: sicut ad aliquid sui principium, per quod sustentantur, sicut omnes partes terra sustentantur ad centrum. Deinde cum dicit. n Ostendit maiorem syllogismi sic. Omne animal, quod movetur, movetur per sensum aliquem factum in primo sensitivo ad presentiam alicuius sensibilis proprii vel alieni, id est sensibilis per accidens, ideo illud est principium motus & sensus. Huius rationis ponit primam cum dicit. Mouetur autem. Deinde ponit maiorem prioris rationis cum dicit. Si vero: & tertio infert principalem conclusionem cum dicit. In quo loco quidem. & quia supra dixit, quod motus localis fit per sensum factum in presentia sensibilis, ne aliquis obiceret quod dormientes moventur localiter aliquando, qui non sentiunt in actu, respondet dicens,

Terminatum. Haec autem cum triplicitate sint loca, media sane sita est inter caput & inum ventrem. In his igitur quae sanguine praedua sit, ea est pars quae in corde sita est, omnia namque sanguine praedua cor habent: & sensus, motusque propria inium inde est.

Motus igitur inium quod spiritus sit principium, manifestum est, & omnino refrigerationis origo inde est. Et res, quae respirant, humoreque refrigerantur, ad salutem illius quod in hac parte est calidi natura comparantur, quae de re separatim infra pertractabitur.

Is autem quae sanguine carent, & insectis, & res quae non respirant, in proportionem illi correspondente parte: connatus enim spiritus cum exurgens, tum vero residens cervitur, palam autem est hoc in res, quae ex unica membrana integras habent alas, ut vesper, & apes, & musca, & reliqua id genus omnia.

Sed quoniam mouere quippiam, aut facere sine vi haud quaquam fieri posse videtur, robur autem spiritus contentio efficit, spirantibus quidem eius, qui extrinsecus advenit, non spirantibus autem, eius qui est connatus.

Idcirco bombum quendam facere animadvertuntur illa, quae alas habent cum mouentur, spiritus scilicet attritu in transversum se septum incurrentis eorum, quae membranaceas habent alas.

Mouentur autem omnia sensu aliquo vel cognato, vel alieno in primo sensitivo facto, quod si somnus & vigilia huiusmodi passiones sunt partis, in quo sane loco, & in qua parte primo sunt somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem plerique dum dormiunt, multaque faciunt vigilantium opera, non tamen sine imaginibus sensive aliquo: somnium namque quodammodo sensus quidam est, quae de re paulo post dicemus. Cur autem somniorum quidam a somno exciti meminerunt, vigilantium vero opera non recordentur, in Problematicis Quaestionibus est pertractatum.

o Ostendit idem in non habentibus sanguinem, dicens quod cum illis non sit respiratio per aliquid organum deputatum ad hoc, cuiusmodi est camera pulmonis in habentibus sanguinem in non habentibus est aliquid proportionale cordi, in quo est spiritus complantatus ad refrigerationem caloris naturalis in ipso existentis, qui quidem spiritus complantatus est per subiles poros corporis, cuiusmodi sunt animalis sensitiva, quae vocant totala, sicut vermes, & vesper, &

cent, & dormientes mouentur & faciunt opera vigilantium propter presentiam phantasmatum in primo sensitivo, & ideo mediantes sensu quodam & imaginatione, quae sensui assimilatur. Somnium enim est similitudo sensibilium, sicut dicit inferius, & hoc est. Mouetur autem. Et tunc in fine addit causam quare ex pergitentes a somno, memorantur somnia quae vident, & non memorantur actus vigilantium, quos fecerunt dum dormierunt, hoc determinat in Libro Problematicum, quem non habemus, in quo tractatur quaedam similes quaestiones de naturalibus. Et hoc quod dicit (qui vero loquitur).

LECTIO V.

Onsequens autem est, ex eis, quae dicta sunt, aggredi, in quibus factis, & vnde principium passionis sit vigilandi & dormiendi.

LECTIO V.

Eternitatem causa finali solum, & materialis, & etiam vigilae similiter, hic determinat causam efficientem eorum. Et dividitur ista pars in duas. In prima ponit intentionem, in secunda profertur, & secunda ibi. Palam autem. In prima praemittit quinque suppositiones, & subiungit quodam incidens cum dicit. Dicitur est. In secunda profertur intentionem, ibi. Non est autem somnus. Et haec in duas. Primo determinat causam efficientem somni, in secunda determinat efficientem vigilae, ibi. Expergitur autem. Et prima in duas, quae enim omne efficiens impotentia sentiendi, & non conuertitur, ideo primo ostendit quod animal est efficiens impotentis sentiendi, ita quod somniant: in secunda ut diximus, ostendit quid est causa efficiens somni. Et ista in duas. Primo dat causam efficientem somni, secundo verificat eam, & secunda ibi. Signum autem, &c. Et ista in septem, secundum septem signa: & secunda, ibi. Amplius autem, & tertium, ibi. Expergitur autem, & quartum vero ibi. Amplius autem, & quintum vero ibi. Et propter hanc vero causam, & sextum ibi. Et ideo &c. Septimum ibi. Nec melancholicus. Et ista in duas, in principalem & corollariam, ibi. Ideo melancholicus, &c. Prima in duas. Primo ponit signum, in secunda, ibi. Quare manifestum ex omnibus praedictis. Infert principalem conclusionem, primo ergo dat intentionem suam. Secundo ibi. b Praemittit quinque suppositiones. Quarum prima est, quod necessarium est cuilibet animali, quam cito habet sensum in principio, recipere tam nutrimentum quam augmentum, & nutrimentum recipit vique ad extremum vitae, licet non augetur. Et causa hu-

ius est, quia continua fit deperditio partium animalis per mutua actionem qualitatuum elementalium in toto tempore vitae suae, & ideo continua indiget reiteratione, quae fit per nutrimentum: sed augmento non indiget, nisi vique ad perfectam quantitatem suae speciei & ideo non semper indiget augmento. Secundo ibi.

LECTIO V.

Onsequens autem est res, quae dicta sunt recensere quibus nam effectus rebus, & vnde passionis cum vigilandi tum dormiendi origo deducatur.

Manifestum autem est, quoniam cum animal simul ac sensum habere ceperit, necesse sit alimentum iniitum assumere, & augetur.

Alimentum autem omnibus est alimentum sanguine quidem praeditus ipsa sanguinis natura, carentibus vero sanguine, id quod proportionem illi respondet.

Sanguinis autem receptacula ipsa sunt vena.

Quarum origo est cor, ex sectionibus autem palam est quod dicitur.

Alimento igitur extrinsecus in susceptiva ingrediente loca exhalatio sine ad ipsas fit venas, ibique immutatur in sanguinem ueritur, ad principiumque tendit.

De res autem in libello de Alimento dictum est. Verum hac de re quaedam in praesentia eius gratia sum repetenda, ut motus inuita contemplantur, quae res sensitiva particula affecta somnus accidas & uigilia.

Non enim quaecumque sensitiva partis imbecillitas, ut diximus, somnus est: amentia namque & praefocatio quaedam, & animi defectus eiusmodi, efficiunt imbecillitatem. Plerique autem in ualido animi defectu, aliquando facta est fantasia, uerum hoc aliquam sane habet difficultatem, si enim animo defectum dormire contingit fantasia profecto illud somnum esse contingit. Porro multa sunt quae referre solent res, qui in uehementi animi defectu fuerit, & qui pro mortuis sunt habitus, de quibus omnibus eadem existimanda est ratio.

Non enim quaecumque sensitiva partis imbecillitas, ut diximus, somnus est: amentia namque & praefocatio quaedam, & animi defectus eiusmodi, efficiunt imbecillitatem. Plerique autem in ualido animi defectu, aliquando facta est fantasia, uerum hoc aliquam sane habet difficultatem, si enim animo defectum dormire contingit fantasia profecto illud somnum esse contingit. Porro multa sunt quae referre solent res, qui in uehementi animi defectu fuerit, & qui pro mortuis sunt habitus, de quibus omnibus eadem existimanda est ratio.

Non enim quaecumque sensitiva partis imbecillitas, ut diximus, somnus est: amentia namque & praefocatio quaedam, & animi defectus eiusmodi, efficiunt imbecillitatem. Plerique autem in ualido animi defectu, aliquando facta est fantasia, uerum hoc aliquam sane habet difficultatem, si enim animo defectum dormire contingit fantasia profecto illud somnum esse contingit. Porro multa sunt quae referre solent res, qui in uehementi animi defectu fuerit, & qui pro mortuis sunt habitus, de quibus omnibus eadem existimanda est ratio.

c Ponit secundam suppositionem, quae talis est, quod sanguis est primum nutrimentum cuiuslibet animalis habentis sanguinem; sed non habentibus sanguinem est nutrimentum id, quod est proportionale sanguini. Tertio ibi.

d Ponit tertiam, scilicet quod venae sunt continentia sanguinem, per quas sicut per vias, defertur sanguis ad omnes partes corporis alimentas. Quarto ibi.

e Ponit quartam, quod principium venarum est a corde, & ab eo ortum habent, sicut patet in Libro de Animalibus. Quinto ibi.

f Ponit quintam, quae est, quod nutrimentum ab extrinseco intrat in loca susceptibilia nutrimenti, quorum autem primum est stomachus, secundus est hepar, tertius est cor, & ab istis locis egreditur nutrimentum ad venas. Et quia non totum nutrimentum est receptum, sed solum pars subtilis ad venas defertur, ideo dicitur quod sic euaporatio ad venas, & pars grossa per digestionem in sanguinem conuertitur, & consequenter vadit ad suum principium, scilicet cor; ubi fit multa digestio sanguinis praeter illam, quae erit in singulis membris. Deinde cum dicit.

g Excusat se a sufficienti determinatione de nutrimento dicens, quod sufficienter determinauit de hoc in Libro de Animalibus, & in aliis libris. Praedicta autem hic sunt repetita, ut per ea inquiramus causas sufficientes somni & uigiliae, quae, scilicet facient huiusmodi passiones in parte sensitiva. Deinde cum dicit.

h Ostendit intentionem. Et primo ostendit, quod aliquod est efficiens impotentiam sentiendi, non tamen somnum, sicut amentia, & suffocatio, & animae defectus faciunt impotentiam sentiendi, ergo non omne efficiens impotentiam sentiendi efficit somnum. Vnde in ista ratione primo ponit conclusionem. Deinde medium, ibi. Et enim amentia. Tertio ostendit ipsum sic. Si defectus animae esset somnus, cum patientibus defectu animae multa phantasmata appareant, sicut & dormientibus: illa phantasmata somnia essent: sed hoc est impossibile, ergo & primum. Eadem ratio est de laborantibus morbo caduco, qui sunt quasi mortui, &

alij huiusmodi passio-
 nis sunt defecum, sed
 sensus fictibus ali-
 qua passione graui.
 Nullus enim talis dor-
 mir. Deinde cu dicit.
 ¶ Quid sit, quid
 est causa efficiens so-
 ni, dicitur, quod non om-
 nis impotentia sen-
 sus est somnus, sed il-
 la, quae fit ex euapo-
 ratione nutrimenti.
 Sicut enim princi-
 pium, quod est fer-
 uor maris, per incor-
 porationem caloris,
 ascendens usque ad
 medium interstitium
 aeris, congelatur, &
 descendit, ita est cir-
 ca operationes nutri-
 menti, quibus calor
 incorporatur, neces-
 se est ascendere ad su-
 perioiorem partem ani-
 malis, scilicet cerebrum,
 & cum ibi fuerit, im-
 pelluntur in nube per
 frigiditatem cerebri
 & consequenter de-
 scendit propter sui
 grauitatem per venas,
 in quibus defertur ca-
 lor naturalis, & etiam
 spiritus ad sensus ex-
 teriores ministrates
 sensum & motu ani-
 malis, & ita obruat
 venas illas & repel-
 lunt calorem natura-
 lem & spiritus ad in-
 terius corporis, & ita
 vacat officium sensus
 & fit somnus. Est n.
 vapor iste multu hu-
 midus, & etiam cor-
 pulentus, & ita mo-
 netur cum insipiscit
 tur i venis & grauat
 animal & facit illud
 dormire vel somnia-
 re. Deinde cu dicit.
 ¶ Verificat hanc
 causam per septem si-
 gna. Primum est, quod
 omnes cibi & potus
 sunt vaporatiui, & fa-
 ciunt grauitatem ca-
 pitis & longum som-
 num, ita quod homines
 non possunt leuare,
 & aperire palpebras
 per multum tempus
 cuiusmodi cibus est
 opium thebaicum, &
 etiam vinum in ma-
 gna quantitate acce-
 ptum. Post etiam ci-
 bos quoslibet acce-
 ptos, maxime acci-
 dit somnus, eo quod mul-
 ta euaporatio fit a ci-
 bis, &c. Deinde cum
 dicit.
 ¶ Ponit secundum si-
 gnum. Et est quod homi-
 nes multu dormiunt
 post labores corpo-
 reos, & etiam spiritu-
 ales. Nam talis labor

Sed vt diximus non est somn^o
 impotentia omnis sensitui, sed
 ex vaporacione circa nutrimen-
 tu passio fit haec. Necessse enim
 est quod euaporatu est, pulsam
 quousque impelli, deinde con-
 uerti & pmutari, sicut Euripiu;
 calidum vero cuiusque anima-
 lium ad superiora natum est fer-
 ri, cum autem in superiorib^o lo-
 cis fuerit multum simul, iterum
 reuertitur, ferturque deorsum,
 & reuertedo propellit calorem.
 Et ideo maxime fiunt somnia
 cibo. Nam repente tunc multa
 humiditas & corpulentia sursu
 fertur, constans quidem grauat
 & facit dormire, cum vero flu-
 xerit deorsum, & reuertens re-
 pellit calorem, tunc fit somnus
 & animal dormit.

Signum aut horum, & somni-
 fera. Omnia enim grauedinem
 capitis faciunt, & potus & cibi,
 vt opium & mandragora, vinu
 & lolium. Et qui deorsum ferunt
 & quid dormitant: hoc vi-
 dentur pati, & non possunt leua-
 re caput & palpebras. Et post ti-
 baria maxime talis somn^o. Mul-
 ta n. ascendit a cibis euaporatio.
 Amplius aut ex laboribus qui-
 busda. Na labor quide colliqua-
 tiuus. Colliquatiu vero fit que
 admodu nutrimentum indige-
 stum, si non frigidum sit.

Et agritudines quada illud
 idem faciunt, quacunque a su-
 perfluitate calida & humida,
 vt accidit febricitantibus atq;
 lethargicis.

Amplius autem prima etas.
 Pueri enim dormiunt vehemen-
 ter, eo quod nutrimentu sursum fer-
 tur omne. signum autem quod ma-
 gnitudo superioru membroru
 excedit inferiora in prima eta-
 te, eo quod adhuc fiat augmen-
 tum in his.

Propter hac vero causa & epi-
 leptici fiunt. simile n. est somn^o
 epilepsia, & est quoda mo som-
 nus epilepsia. Et io accidit mul-
 tis principium huius passionis
 dormientibus, & dormientes qui-
 de capiunt, vigilates vero non.
 Cum n. multus feratur spiritus
 sursum, descendendo rursum ve-
 nas tumefacit, quibus coarctat
 porum, quo respiratio fit.

Ideo pueris non conferunt
 vina neque nutricibus, differt
 enim nihil forsitan ipsos bibere,
 vel nutrices. Sed oportet bibere

Ceterum, vt diximus, non quilibet
 sensiu a parisi imbecillitas est somn^o,
 sed ab alimentu exhalacione haec sane
 efficitur passio. Quod enim exhalat,
 quod autem impellit, tum retrocedere
 & commutari Euripi more necesse
 est. Calidum autem cuiusque anima-
 li sursum natum est ferri, cum uero
 in superioribus fuerit locis, simul rursum
 ueniat & retro fertur. Vnde fit ut
 post cibum potissimum fiunt somni, tunc
 enim multum simul, & corpulentum
 humidum sursum fertur, quod simul
 ac constiterit, aggrauat certe dormita-
 reque facit, cum vero ad inferna dela-
 biur, retrocedensque ipsum propellit
 calidum, tunc sane somnus efficitur,
 dormitque animal.

Inditio autem sunt soporifera, haec
 enim omnia caput aggrauant, sicut ef-
 culenta fuerint, seu poculenta, vt pa-
 pauer, mandragora, uinum, lolium,
 qui etiam qui in somno delabuntur, &
 dormitant, istuc pati animaduertitur
 caputque & palpebras hanc quaque
 anolere possunt, atque istiusmodi po-
 tissimum somnus est post assumptos ci-
 bos, multa enim tunc a cibis est exha-
 latio.

Ex laboribus praeterea quibusdam
 somni fiunt, nam labor certe liquandi-
 um habet, id autem liquandi-um quasi
 crudu est alimentu, nisi fuerit frigidu.

Morbi quinetia quidam id ipsum ef-
 ficiunt, quicunque ab exercitiis cum
 humidis, tum calidis sunt, quod febrili-
 tibus & letargicis accidit.

Prima quinetia etas: infantes na-
 que uehementer dormiunt, quoniam
 uinum sursum sursum vaporat alimentum.
 huiusce autem rei signum quod super-
 narum partium magnitudo in prima
 etate infernas excedit, quia ad illas fit
 accessio.

Et hanc etiam ob causam epilepsia
 incurere solent. Porro epilepsia simi-
 lis est somno, quamobrem in plerisque
 huius morbi initium dormientibus ac-
 cidere consuevit. & sane dormientes
 tentantur, vigilantes uero minime. Cu-
 enim multus sursum latus fuerit spiri-
 tus, rursus descendens uenas, surge-
 re facit, quibus meatum per quem fit
 respiratio obstruit.

Quapropter neque infantibus, ne-
 que eorum nutricibus conferunt uina
 nihil enim forsitan referi ipsi an nutri-
 ces bibant, paucum autem bibere de-

diffoluit partes cor-
 poris, & facit multos
 vapores ascendere a
 partibus corporis dif-
 solutis, sicut & nutri-
 mentum est multum
 vaporatiuum, cum
 non multu sit digestu
 perfecte, vt omnino
 frigidu indigestu, quod
 fit ex euaporacione
 ascendente ad cere-
 brum. Et hoc dicitur
 ibi. ¶ Amplius autem.
 Deinde cum dicitur.
 ¶ Ponit tertium
 signu. Et est, quod agri-
 tudines quada, quae
 causant a superfluita-
 te humida, cuiusmodi
 sunt febres quae fa-
 ciunt multu dormi-
 re. Et hoc est pp mul-
 tas euaporaciones a-
 scendentes a tali su-
 perfluitate ascenden-
 te: humidum enim e-
 materia vaporis, &
 calidu efficiens. Dein-
 do cum dicitur.
 ¶ Ponit quartum
 signu. Et est, quod in
 prima etate
 multus fit somn^o, &
 ve in pueris, eo quod
 ipsis maxime ascen-
 dunt euaporaciones
 a nutrimento, nutri-
 mentu autem pro-
 maiori parte sursu
 fertur, & signu
 huius e, quod in tali eta-
 te partes superiores
 excedunt in magni-
 tudine partes interio-
 res propter accessum
 nutrimenti. Deinde
 cum dicitur.
 ¶ Ponit quintu
 signu. Et est, quod qui-
 dam morbus, qui uo-
 catur epilepsia, q est
 morbus caducus, fit p-
 ter multas euapora-
 tiones ascendentes ad
 cerebrum. Talis mor-
 bus est similis somno
 & est quodammodo
 somnus: quia cu de-
 beret somnus natu-
 ralis fieri propter su-
 perabundantia vapo-
 rum densoru descen-
 dentium, & obturan-
 tu uenas, intant u
 mehit uenas quae arte-
 ria, per quam fit re-
 spiratio uita intantu
 constriugitur, quod pe-
 ne deficit spiramen
 uita, & ita fit som-
 num morbus. Vnde
 & frequentius dor-
 mientibus accidit ta-
 lis passio, & raro vigi-
 lantibus. Deinde
 cum dicitur.
 ¶ Ponit quintu
 signu corollarie, scilicet
 quod propter huiusmodi
 di ascensum vaporu
 no debet pueri & nu-
 trices bibere uinum
 parum

parum enim differt
 nutrimentu bibere ali-
 quod & puerum. Sed de-
 bent bibere potum aquaticum modicum: quia uinum est multum
 vaporosum, & etiam nigrum magis q alius potus. Et tunc addit
 dicens, quod partes superiores pueri sunt ita repletu nutrimento,
 quod etiam, cum iam sine uigiliant, tamen suum non possunt uer-
 zere caput, vt ebrri
 propter multam eu-
 aporacionem uini, quae
 fert sursum in eis ad
 cerebrum. Huiusmodi
 enim superflua hu-
 miditas est causa qua
 re embryo gescat in
 matrice, & no mouet,
 donec illa humiditas
 digesta fuerit & cum
 pleta. Deinde cum
 dicitur.
 ¶ Ponit sextum
 signu. Et est, quod illi
 qui habent occultas
 uenas & strictas, & si-
 militer habentes ma-
 gna capita sunt ama-
 tores somni. Et hoc
 est, quia in habentibus
 strictas uenas deriuat-
 ur vapor nutrimenti
 descendens a cere-
 bro in uenis propter
 earum fortitudines,
 & non descendit faci-
 liter: & ita diu repel-
 litur calor naturalis
 a sensibus. In habentibus
 uero magna ca-
 pita, euaporatio sur-
 sum, habentes autem
 magnas uenas & am-
 plas, no sunt somno-
 lenti propter facilem
 fluxum vaporum per
 uenas capicis: nisi ha-
 berent aliquam pas-
 sionem effectiua som-
 ni. Et hoc est totum
 signum, quod euapora-
 tio nutrimenti descen-
 des a cerebro, est cau-
 sa somni efficiens. De-
 inde cum dicitur.
 ¶ Ponit septimum
 signum, scilicet quod me-
 lancholici non sunt
 somnolenti, & hoc
 quia in eis est melacho-
 lia, quae est frigida, &
 infrigidat locum nu-
 trimenti. vnde et hu-
 iusmodi sunt edaces
 & duri, sicut & qui
 delectabile no com-
 prehendunt in nutri-
 mento propter dispo-
 sitionem communem
 corporis sui, semper
 tamen aliquod dele-
 ctabile capiunt com-
 prehendere. Nigra n.
 cholera, quae de sui
 natura frigida est, om-
 nes partes corporis,
 in quibus dominatur
 frigida efficit. Deinde
 cum dicitur.
 ¶ Ex omnibus istis
 signis inferre conclu-
 sionem principalem
 dicens, quod somnus est
 congregatio caloris,
 intrinsecus: & reci-
 procatio caloris natu-

parum enim differt
 nutrimentu bibere ali-
 quod & puerum. Sed de-
 bent bibere potum aquaticum modicum: quia uinum est multum
 vaporosum, & etiam nigrum magis q alius potus. Et tunc addit
 dicens, quod partes superiores pueri sunt ita repletu nutrimento,
 quod etiam, cum iam sine uigiliant, tamen suum non possunt uer-
 zere caput, vt ebrri
 propter multam eu-
 aporacionem uini, quae
 fert sursum in eis ad
 cerebrum. Huiusmodi
 enim superflua hu-
 miditas est causa qua
 re embryo gescat in
 matrice, & no mouet,
 donec illa humiditas
 digesta fuerit & cum
 pleta. Deinde cum
 dicitur.
 ¶ Ponit sextum
 signu. Et est, quod illi
 qui habent occultas
 uenas & strictas, & si-
 militer habentes ma-
 gna capita sunt ama-
 tores somni. Et hoc
 est, quia in habentibus
 strictas uenas deriuat-
 ur vapor nutrimenti
 descendens a cere-
 bro in uenis propter
 earum fortitudines,
 & non descendit faci-
 liter: & ita diu repel-
 litur calor naturalis
 a sensibus. In habentibus
 uero magna ca-
 pita, euaporatio sur-
 sum, habentes autem
 magnas uenas & am-
 plas, no sunt somno-
 lenti propter facilem
 fluxum vaporum per
 uenas capicis: nisi ha-
 berent aliquam pas-
 sionem effectiua som-
 ni. Et hoc est totum
 signum, quod euapora-
 tio nutrimenti descen-
 des a cerebro, est cau-
 sa somni efficiens. De-
 inde cum dicitur.
 ¶ Ponit septimum
 signum, scilicet quod me-
 lancholici non sunt
 somnolenti, & hoc
 quia in eis est melacho-
 lia, quae est frigida, &
 infrigidat locum nu-
 trimenti. vnde et hu-
 iusmodi sunt edaces
 & duri, sicut & qui
 delectabile no com-
 prehendunt in nutri-
 mento propter dispo-
 sitionem communem
 corporis sui, semper
 tamen aliquod dele-
 ctabile capiunt com-
 prehendere. Nigra n.
 cholera, quae de sui
 natura frigida est, om-
 nes partes corporis,
 in quibus dominatur
 frigida efficit. Deinde
 cum dicitur.
 ¶ Ex omnibus istis
 signis inferre conclu-
 sionem principalem
 dicens, quod somnus est
 congregatio caloris,
 intrinsecus: & reci-
 procatio caloris natu-

aquaticum & modicum, spiri-
 tuosum enim uinu, hoc aut magis
 nigrum. Ita uero superiora
 plena sunt nutrimenta pueris, quod
 sex mensibus neque uertunt col-
 lum, quemadmodu enim ebris
 sursum fertur humiditas multa.
 Rationabile autem est hanc passio-
 nem esse causam, quare quiescut
 in matricibus embrya primum.

Et ideo amatores somni, qui
 occultas habent uenas, & nani, &
 magna capita habentes. Na ho-
 rum uena angusta, vt non facile
 diffluat quae descendit humidi-
 tas, nanosis uero magna ca-
 pita habentibus sursum impetus
 multus & euaporatio fit. Mani-
 festas uero habentes uenas, non
 somnolenti, pp amplitudinem
 uenarum, nisi aliquam passionem
 habuerint contrariam.

Neque melancholici, infrigi-
 datus enim e locus intus. quare
 no fit ipsis multitudo euapora-
 tionis, propterea & edaces di-
 cuntur existentes cum sint duri,
 & quemadmodum enim nullo
 fruientia afficiuntur eorum cor-
 pora. Nigra uero cholera, cum
 naturaliter sit frigida, & nutriti-
 um locum frigidum facit, &
 alias particulas, vbicunq; exi-
 sit potestate hmoi superfluitas.

Quare manifestu ex his quae
 dicta sunt, quod somnus est quida
 conuentus caloris intrinsecus,
 & naturalis reciprocatio, pro-
 pter praedictam causam. Io mo-
 tus multus dormietis. Vnde &
 deficit & infrigidatur, & pro-
 pter frigiditatem concidunt pal-
 pebrae. Et superiora quidem fri-
 gefacta & exteriora, interiora
 uero & inferiora calida, uelut q
 circa pedes, & quae intrinsecus.

LECTIO VI.

Vamquam vtique du-
 bitabit aliquis, quae post
 cibum fortissimus sit som-
 nus, & est somniferum uinum,
 & alia huiusmodi caliditates ha-
 bentia, est autem non rationabi-
 le, somnum quidem esse infrigi-
 dationem, causas autem dor-
 miendi calidas.

alis ab extra, propter causam praedictam, id est propter repulsi-
 onem caloris a vaporibus descendentibus. Et postea cum dicitur, ideo
 motus inferit duo corollaria. Primum est, quod propter congregatio-
 nem caloris huiusmodi intrinsecus, multus est motus intrinsecus
 in somno, licet quies sit intrinsecus. Et tunc cu dicitur. Et propter
 ponit secundum. Et
 est, quod propter recur-
 sum caloris naturalis
 ad interius, infrigida-
 tur exterius & super-
 rius. Vnde etiam pal-
 pebrae concidunt, in-
 teriora membra & in-
 feriora calefiunt, &c.
 LECTIO VI.

Omnia aut somniculosa sunt, qui
 tenues & immanifestas habent uenas
 necnon pomiliones, & qui magni sunt
 capitis, illorum enim angusta sunt ue-
 nae no facile defluat quae descendit hu-
 miditas. Pomilionibus autem istis qui ma-
 gna habent capita, sursum uersus ex-
 halatio & impetus nullus est. At uero
 qui latari sunt uenaru propter libe-
 ram meatu transmissionem, minus som-
 niculo si sunt, nisi forte aliam quampiam
 habuerint passionem.

Neque uersum melancholici, int-
 rior namq; friget locus, iccirco illis ex-
 halatio no est multa, quamobrem eda-
 ces sunt cum existant duri, & quasi ni-
 hil cibus inuentur, ita illorum efficiuntur
 corpora, atra namque bilis natura
 existens frigida, nutrimentum etiam lo-
 cum frigidum reddit, nec non alia e-
 tiam loca ubi potestate istuc affuerit
 excrementum.

Quamobrem ex his quae dicta sunt,
 palam est, quod somnus caloris ad inter-
 na recessus quidam est, & naturalis
 antiperistasis propter enarratam cau-
 sam: quapropter contemplatis multa
 sanc est commotio, vnde autem defi-
 cit, & infrigidatur, & ob talem frigi-
 ditatem palpebrae concidunt, & super-
 na quidem & quae extra sunt frigescent,
 interna autem & quae inferius sunt ca-
 lida existunt, vt pedes, & quae intrin-
 secus sunt.

LECTIO VI.

AEtiam ambigere quispiam
 posset, cur post assumptos
 cibos ualidissimus fiat som-
 nus, necnon cur soporiferum sit uinu,
 aliaque pleraque tales habentia cali-
 ditas. nam rationi haud quaquam co-
 sentaneum est. Somnum quidem esse
 infrigidationem, somni uero calidas esse
 causas.

¶ Vpra po-
 suit Phi-
 losophus,
 causam
 efficientem somni, &
 probauit per signa. In
 ista parte mouet du-
 bitationem circa hoc
 quod dictum est, quod
 somnus fit per infrigi-
 dationem & fugam
 caloris naturalis. Et
 ista in duas. In prima
 mouet dubitatio-
 nem, in secunda solu-
 uit eam, ibi. ¶ Vtrum
 ergo accidat &c. ¶ Et
 haec in duas. In prima
 ponit solutiones alio-
 rum, secundo ponit
 solutionem propria,
 ibi: ¶ Vel dicta quid-
 e, &c. ¶ Prima pars
 in duas, secundum tres
 solutiones, secunda,
 ibi: ¶ Vel quemadmo-
 du, &c. ¶ Tertia ibi. ¶ An-
 plius autem multa. ¶
 Tunc sequitur illa in
 qua dat solutionem
 propriam. Et haec in
 duas. Primo increpat
 solutionem alioru, se-
 cundo dat suam solu-
 tionem, secunda ibi.
 ¶ Verum enim uero. ¶
 Tunc sequit alia pars
 quae supra fuit discussa,
 in qua dat causam ef-
 ficientem uigilae. Et
 haec in duas. Primo
 ponit tres causas effi-
 cientes uigilae, secun-
 do adaptat illas ad
 propositum, & secun-
 da, ibi. ¶ Est autem te-
 nuissimus. ¶ Et haec
 in duas. Primo facit
 quod dictum est, secun-
 do epilogat: & secun-
 da, ibi. ¶ Quae quid-
 e ex causa. ¶ Dicit ergo
 primo, & mouet du-
 bitationem dicens, quod ita
 est somnus infrigida-
 tio: quamuis aliquis
 dubitare possit quali-
 ter post cibum & po-
 tu somniferum, quae
 calidae naturae sunt: si-
 cut & natura hmoi ca-
 lida, fortissimus som-
 nus fiat. Quare no vi-
 detur rationabile som-
 num esse infrigidatio-
 nem, cum a calidis cau-
 setur. Secundo ibi.

¶ Vtrum
 ergo accidat &c. ¶ Et
 haec in duas. In prima
 ponit solutiones alio-
 rum, secundo ponit
 solutionem propria,
 ibi: ¶ Vel dicta quid-
 e, &c. ¶ Prima pars
 in duas, secundum tres
 solutiones, secunda,
 ibi: ¶ Vel quemadmo-
 du, &c. ¶ Tertia ibi. ¶ An-
 plius autem multa. ¶
 Tunc sequitur illa in
 qua dat solutionem
 propriam. Et haec in
 duas. Primo increpat
 solutionem alioru, se-
 cundo dat suam solu-
 tionem, secunda ibi.
 ¶ Verum enim uero. ¶
 Tunc sequit alia pars
 quae supra fuit discussa,
 in qua dat causam ef-
 ficientem uigilae. Et
 haec in duas. Primo
 ponit tres causas effi-
 cientes uigilae, secun-
 do adaptat illas ad
 propositum, & secun-
 da, ibi. ¶ Est autem te-
 nuissimus. ¶ Et haec
 in duas. Primo facit
 quod dictum est, secun-
 do epilogat: & secun-
 da, ibi. ¶ Quae quid-
 e ex causa. ¶ Dicit ergo
 primo, & mouet du-
 bitationem dicens, quod ita
 est somnus infrigida-
 tio: quamuis aliquis
 dubitare possit quali-
 ter post cibum & po-
 tu somniferum, quae
 calidae naturae sunt: si-
 cut & natura hmoi ca-
 lida, fortissimus som-
 nus fiat. Quare no vi-
 detur rationabile som-
 num esse infrigidatio-
 nem, cum a calidis cau-
 setur. Secundo ibi.

Soluitur dicitur dubitationem. Et ponit tres solutiones. Quia si prima est, quod accidit somnum esse in frigidationem, quia venarum vacuum est calidus de sui natura: quare ingrediens nutrimentum & replens in frigidat. mouetur enim venter & patitur a nutrimento, & nutrimentum est frigidum, cum nihil paciatur nisi a suo contrario. Et eodem modo, loca capitis de se & venarum calida sunt. Infrigidatur autem quando ad ipsa eleuatur euaporatio frigida nutrimenti. Et sic per euaporationem frigidam superius eleuatur & caliditate ventris fugata, prohibetur administratio spirituum & calor naturalis circa sensum, & efficitur impotentia sentiendi, qui est somnus. Secundo ibi.

Secunda solutio est, quod sicut cum calido infunditur frigidum, fit tremor & fugata calidi: & eodem modo, cum nutrimentum frigidum ascendit ad superiora capitis, calidum fugans illud frigidum ibidem collocatum, facit latere calorem naturalem ibidem existentem, & recedere a sensibus. Et sic causatur impotentia sentiendi, qui est somnus. Tertio ibi.

Tertia solutio est, quod sicut ignis infrigidatur supra positus lignis viridibus, sic quando nutrimentum est in loco digestionis & eleuatur per calorem ad cerebrum, calor naturalis ibidem existens infrigidatur: donec digeratur nutrimentum, & cessat euaporatio. & ita fit somnus propter infrigidationem nutrimenti corrupti & eleuati a calore per venas ad caput. Et dum ibi aggregatum est in magna multitudine, repellit propter sui grauedinem: & fluit deorsum, impediens vias spirituum & calor naturalis ministrantium ad sensum: & fit impotentia sentiendi, qui est somnus. Et sic minuitur calor naturalis, & fugatur a partibus exterioribus per vaporis frigiditatem descendente: qui calor sursum ferretur a corde, & cadunt homines. Et hoc potest intelligi de casu somni siue epilepsie. Et dicitur homines cadere, quia solus homo est animal re-

Vtrū ergo hoc accidit. quia quemadmodum venter, vacuum cum sit, calidus est: repletio vero illum infrigidat propter motum, sic & qui in capite pori & loca, infrigidantur, sursum lata euaporatione.

Vel quemadmodum perfusus calido subito tremor fit: & ibi ascendente caliditate congesta frigiditas infrigidat. & quod secundum naturam calidum facit languescere, ac sedere.

Amplius autem multo incidente nutrimento, quod calor subleuat: quemadmodum ignis, impositis lignis infrigidat, quousque digeratur. Fit enim somnus, quemadmodum dictum est, dum corpulentum sursum fertur a caliditate per venas ad caput: cum vero amplius non possit, sed in multitudine excedit quod eleuatum est, iterum repellitur, & deorsum fluit. Ideo cadunt homines subtracto calore, qui sursum ferebat. Solum enim animalium rectum, & incidens quidem desipientiam facit, postmodum vero phantasiam.

Vel dicta quidem nunc solutiones contingentes quidem sunt, ut fiat infrigidatio.

Verū enim uero dominus est locus qui circa cerebrum, quemadmodum dictum est in alijs. Omnium vero, quae in corpore, frigidissimum cerebrum non habentibus vero, quae aequiuales huic pars. Quemadmodum igitur humidum, quod euaporat a Solis caliditate, cum uenit ad supremum locum, propter frigiditatem suam infrigidatur, & congestum deorsum fertur, factum rursum aqua: sic in eleuatione calidi ad cerebrum superflua quaedam euaporatio in phlegma redigitur. Ideo & catarrhi videntur ex capite fieri. Nutritiua vero & non agrotatiua deorsum fertur congesta: & refrigerat quod calidum est. Ad infrigidandum vero & non facile suscipiendum euaporationem, confert & tenuitas & angustia venarum circa cerebrum. Infrigidationis quidem igitur haec est causa, quanquam euaporatio exuperat caliditate.

Sta statuta. Et ideo solis illis proprie dicitur cadere. Et cum cadit, primo habet virtutem intellectum alteratam, & deinde phantasiam. Et illud proprie de epilepsia est verum. Et nota quod sic differet secunda solutio a prima, quae ponit locum cerebri de se calidum esse, & nutrimenti euaporationem frigidam. Secunda solutio ponit calorem a corde ascendente ad cerebrum & illud debilitari, & etiam fugari a frigiditate nutrimenti. Tertia solutio differet etiam ab illa, & eo quod ponit euaporationem frigidam non solum per sui rationem fugare calorem naturalem, sicut alij ponunt, sed etiam propter sui descensum illum omnino depellere. Deinde cum dicitur.

In hac parte dat solutionem propriam. Et primo increpat solutionem aliorum dicens, quod non sunt omnino conuenientes, eo quod ponunt causam somni solum infrigidationem nutrimenti. Et sic notat, quod omnes solutiones peccant in hoc quod ponunt, & ita euaporationem nutrimenti de se frigidam esse: & propter sui frigiditatem somnum causare, quia omnis vapor de se calidus est. Deinde cum dicitur.

Soluit dicens, quod locus circa cerebrum est locus frigidissimus omnium locorum in animalibus habentibus cerebrum, & in non habentibus cerebrum illud quod est proportio cerebri, est frigidissimum. Vnde sicut ille vapor humidus eleuatus in aere per calorem ad eum, vel calorem Solis, cum deuenit ad medium in terris aeris infrigidatur per frigiditatem loci, & congelatur in nubem: & sic aqua, & consequenter ipsius grauedine descendit: eodem modo vapor calidus de se eleuatus a nutrimento per sui calorem, cum uenit ad cerebrum ibidem infrigidat per naturam loci, & comprimitur in nubem, licet de se calidus sit, quare postea descendit. Et quod est grauatium descendit ad nares & ad aures, & sunt catarrhi, & quod non est agrotatiuum ascendit. Sed nutrimentum descendit per vias venarum, & repellit calorem naturalem & spiritus ascendentes a corde: quibus impulsis infrigidantur loca superiora & exteriora & fit impotentia sentiendi. Et

Vrum igitur hoc accidit, quoniam uenriculus cum inanitas est, calidus sane est. Repletio uero illum infrigidat propter motum, ita & qui in capite sunt meatus & loca: frigescent subest ex exhalatione.

An ut perfusus calido confestim aduenit horror, ita eo loci calido ascendente confertur refrigerat frigus, naturalisque hebetat calorem, eundemque retrocedere cogit.

Praeterea multo ingesto cibo, quod secum subleuat calidum, ut ignis infrigidatur lignis superimpositis, donec coequatur, somnus enim videtur esse, efficitur cum corpulentum quippiam sursum a calido per uenas ad caput fertur, cum autem non amplius potest sed copia superauerit, quod sursum est latum, iterum de pellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto, quod sursum ferebat, coincidunt homines, soli enim inter reliqua animalia erecti sunt, & prolapsus quidem amantiam facit, postmodum vero phantasiam.

An proposita quidem nunc solutiones eiusmodi sunt, ut contingat in frigidationem fieri.

Verum principaliter is, qui circa cerebrum est locus, ut in alijs est pertractatum, etenim omnium, quae sunt in corpore frigidissimum est cerebrum, ijs uero quae non habent, id quod illi proportionem respondet. Quemadmodum igitur a Solis calore exbalans humidum, cum ad superius peruenerit locum, illius algore frigescit, & pactum que deorsum fertur, de nouo: si aqua, ita in caliditate ascendente quidem exhalatio in pituitam coalescit, quomobrem distillationes fieri animaduertitur, aliter autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumque refrigerat. Vt autem refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipiat non nihil sane confert tenuitas & angustia illarum, quae circa cerebrum sunt uenularum, & refrigerationis quidem haec est causa, quod minus caliditate redundet exhalatio.

Et ad infrigidandum huiusmodi vaporem calidum eleuatum, & ut diu descendat, confert multum tenuitas, & stricritudo venarum circa cerebrum. Et ita patet quod infrigidatio est causa somni, quae tamen infrigidatio est a frigiditate loci circa cerebrum originaliter, & non a frigiditate euaporationis ascendentes, sicut ponunt alij solutiones: nam illa in suo ascensu calida est. Deinde cum dicitur.

Determinat causam efficientem vigiliam. Et primo ponit tres causas efficientes vigiliam. Prima est completio digestionis. Quae enim completa digestio est, cessat euaporatio, quae causa est somni. Secunda causa est, quando calor naturalis, qui expulsius est ad interiora, & angustia venarum a frigiditate ipsius vaporis circumstantis obtinuerit contra frigus illud: tunc enim dissoluit illum vaporem congestum in uenis, & facit descendere deorsum & ascendit sursum ad sensum. Et hoc forsitan est causa vigiliae, quando aliquis excitatur a somno. Tertia causa est, quando facta est diuisio sanguinis puri ab impuro in corde, ubi est digestio. Prima enim digestio est in stomacho, ubi colligitur subtile nutrimentum, & mittitur ad hepatis, & grossum autem descendit ad intestina. Secunda digestio est in hepate, ubi enim digeritur illud subtile in sanguinem, & mittitur ad cor. In medio thalamo cordis fit etiam tertia digestio, tunc cum sit discretio sanguinis puri ab impuro. Et hoc ibi est discretio. Deinde cum dicitur.

Manifestat hanc causam, quod tenuissimus & purissimus sanguis est ille, qui transmittitur ad nutrimentum capitis, & turbidissimus, qui mittitur ad nutrimentum partis inferioris. Vtriusque enim sanguinis principium est cor, ut dictum est in Tertio libro de Animalibus. In corde enim sunt tres thalami, scilicet de xter, qui recipit sanguinem a uena, quae dicitur Aorta: & est prin-

Cipium venarum non pulsatilem, quae communiter vocatur uena. Et finit, qui recipit sanguinem a uena magna, & est principium venarum pulsatilem quae vocatur arteria. Et nota quod in uenis pulsantibus multum est de spiritu vitali & calore naturalis, & parum de sanguine, in uenis uero non pulsantibus e conuerso, multum est de sanguine & parum de spiritu. Et est mediis thalamus inter utrumque, qui recipit sanguinem ab utroque, & sic ibi discretio sanguinis puri ab impuro. Sed determinare de his, proprie pertinet ad librum de Animalibus, siue ad Medicinam. Deinde cum dicitur.

Adaptat ad propositum dicens, quod sanguis cum offertur cordi, & recipitur in medio thalamo est in discretus, ideo fit somnus: quia grauat cor ex sanguine, donec fiat discretio sanguinis puri ab impuro, & purus mittatur ad membra superiora, & turbidus ad inferiora. Cum autem facta fuerit digestio illa, vel diuisio sanguinis, tunc animal soluitur a grauitate nutrimenti & uigilat. Deinde cum dicitur.

Epilogat. Et primo in communi, & secundo in speciali. Et primo dicit, quod somnus est discretio caloris naturalis a loco superioris ad locum, quod est cor, cum expellitur a uapore corrupto nutrimenti per uenas descendentes: quibus vapor ferebat sursum ad cerebrum per calorem proprium. Et sic tangit duplicem causam somni efficientem, & ex consequenti materialis, & hoc dicitur ibi. Quae igitur saluus uero gratia, saluat. n. requies.

Est autem tenuissimus quidem sanguis & purissimus is qui est in capite, crassus autem & saeculentus maxime ille qui in inferno est paribus. Vnde si uero sanguinis origo, ut hoc in loco & in alius eam determinatum est, ipsi sunt cor. Eorum autem qui in corde uirique sunt sinus, communis est mensura, illorum uero uterque ab utraque suscipit uena, & ab ea quae magna vocatur, & ab aorte, in medio autem sit discretio. Verum de ijs constituere magis proprium aliorum est sermone.

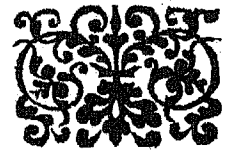
Quoniam autem post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, sic circa somnum efficitur, quoad purior quidem secretus sursum, turbidior uero deorsum feratur: cum autem hoc contigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur.

Quae igitur dormiendi sit causa explicata est, quod uidelicet corpulentia rei sursum a conuato calido anni peristasis aduatum ad primum sensiterium. Praeterea quid est somnus, quod primi sensiterij comprehensio ut in opus exire non possit, ex necessitate quidem effectus.

Non enim contingit esse aial, nisi ea quae ipsum constituunt conigerint. saluus uero gratia, saluat. n. requies.

No enim potest aial esse nisi insint sibi ea quae pfiat, quae habere non potest nisi dormiat. Et ideo somnus necessarius est ad salutem. quies. n. saluat ipsu. Et hoc dicitur, ibi: Et ex necessitate est &c.

Expositionis Diui Thomae Aquinatis super librum Aristotelis, de Somno, & Vigilia, finis.

Parua naturalia S. Tho.

LECTIO II.

Steno, cuius partis animae somnium per se passio fit, hic determinat de quidditate eius cum aliis proprietatibus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de somnio quid sit, & quomodo sit. In secunda determinat de diuisione somni, ibi {De diuisione vero &c.}

LECTIO II.

Vid autem est somnium, & quomodo fit, ex his quae circa somnium accidunt, maxime vtrique; speculabimur. Sensibilia enim secundum finem sensu in nobis efficiunt sensum. Et quae fit ab eis passio, non solum inest sensitiuis dum sensus agunt, sed & dum abierint.

Similis enim passio in his: & in his quae feruntur, videtur esse. Etenim in latis, eo quod mouit non vltimus tangente, mouentur. Nam quod motum fecit mouit aerem quendam, & rursus hic motus, alium. Et hoc itaque modo, quousque quidem steterit, facit motum & in aere & in humidis.

Similiter autem oportet opinari hoc & in alteratione. Nam quod calefactum est a calido, proximum calefacit: & hoc distribuit usque ad principium. Quare & in quo ipsum est sentire (quod est alteratio quaedam qui secundum actum sensus) necesse est hoc accidere. Ideo passio est non solum in sentientibus sensitiuis, sed quiescentibus: & in profundo, & superficialitenuis.

Palam autem cum continue sentimus aliquid. Transferentibus enim sensum sequitur passio: velut de Sole ad tenebras. accidit enim nihil videre propter adhuc subsistentem motum in oculis a lumine.

Et si ad vnum colorem multo tempore aspiciamus, aut album vel viridem: eiusmodi videtur ad quodcumque visum permutemus.

Et si ad Solem prospicientes, vel aliquod splendidum conculserimus, obseruabimus quidem videtur secundum directionem qua accidit, visum videre: primum quidem huiusmodi colorem donec permutatur in puniceum, deinde in purpureum, quousque in nigrum ueniat colorem, & euascat.

Prima in quatuor partes secundum quatuor signa. secunda ibi {Ab his &c.} In speciali sic procedit. Primo dat intentionem, & patet secundo profertur, probas primo hanc conclusionem, quod simulacra sensitiua non solum agunt in sensum & mouent ipsum in praesentia sensibilibus, sed etiam in eorum absentia. Deinde cum dicitur.

Probatur hoc per duo signa, primum tale est, sicut in motu projectorum, proiectante quiescente, ipsum projectum nihilominus mouetur: nam primum mouens motus aerem sibi continuu cum ipso proiecto, & ipse aer motus mouet alium aerem sibi continuu, & sic succellit: quolibet pars aeris mouet aliam, donec esset totus motus. & non solum accidit hoc in aere, sed in aqua, & in aliis humidis. Et eodem modo quiescente sensibili extra vel absente, quod est primum mouens in sensu: nihilominus mouetur motus in sensu, mediante simulacro derelicto. Huius rationis primo ponit conclusionem, & post medium. Secundo ibi.

LECTIO II.

Vid autem est somnium, & quomodo fiat modo, ex his quae somni tempore accidunt, maxime cognoscere poterimus. Sensibilia enim per vnum quodque sensitiuum in nos sensum efficiunt, ea autem quae ab illis fit passio, non solum operantibus sensibus sensitiuis inest, sed etiam cum recesserint.

Similis enim ista videtur esse passio in his, & his quae sunt lata. Huiusmodi namque nihilominus mouetur, quamquam motor illa amplius non attingit, in enim aerem commouit, qui iterum commouit aliam aeris partem commouit, & hoc sane modo quoad consistat cum in aere, tum in humore facit motum.

Similiter modo in alterationibus fieri existimandum est, quod enim a calido calefactum, proximum calefacit, & ad initium usque deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quaedam sit is qui actu est sensus, id ipsum contingere necesse est, quia propter passio hanc est non solum operantibus sensitiuis, sed etiam cessantibus, cum in profundo, tum superficialitenuis.

Manifestum autem id est cum continenter aliquid sentimus, nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio, ut de Sole ad umbram: contingit enim nihil tunc cernere ob motionem a lumine adhuc in oculis restantem.

Nec minus si ad colorem quempiam longo conspexerimus tempore, uel album uel viridem, eiusmodi profecto apparet omne id, ad quod visum transferimus.

Similiter modo ad Solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conuierimus, apparet obseruantibus e regione qua visum cernere contigerat, primo quidem idem color: postea uero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quo ad nigrum perueniat colorem, & euascat.

diu aliquem colorem vehemeter immutant, ut album aut ceruleum, deinde transferat visum ad alios colores, oes apparebit esse talis coloris, qualis erat is, qui prius videbatur. Et hoc non est nisi propter simulacrum primi coloris mouens ipsum. Tertio ibi.

ed obseruando illud directe, primo apparebit ei color rei splendide, deinde mutabitur in medios colores succellente, donec ueniat ad nigrum, & omnino euascat. Et hoc non contingit nisi propter simulacra splendidi derelicti in visu. Quarto ibi.

LECTIO III.

Vid autem sensitiua cito & modicas distas sentiunt, signum est, quod in speculis accidit. De quo vtrique; per se insistent considerabit quis, & dubitabit. Simul autem ex ipso manifestum, quod quemadmodum visus patitur, sic & facit aliquid. In speculis enim valde puris cum mēstruis supuenientibus, mulieres inspicunt in speculo, sit superficies speculi sicut nubes sanguinea: & si quidem nouum sit speculum, non facile est abstergere huiusmodi maculam, si vero vetus, facile. Causa vero vt diximus, quod non solum visus patitur aliqd ab aere, sed & facit aliqd & mouet, quae admodum splendida. Nam visus splendidorum est & huiusmodi colorum.

LECTIO III.

Accidit pars incidenta, in qua remouet duas dubitationes, & diuiditur in duas. In prima remouet eas, in secunda, quia fecit digressionem a proposito, redit ad aliud. Ad eam vero. Prima in duas. Primo remouet primam dubitationem, secundo secundam. ibi {De quo eadem.} Et ista in duas. Primo reddit causam ex parte oculorum, in secunda ex parte speculi. ibi {Quaedam admodum &c.} Et ista in duas. Primo ponit causam, secundo conseruat eam per simile. ibi {Attendant autem.} Primam in duas. Primo ponit causam, secundo infert conclusionem super vtrique; dubitationem, & tunc sequit illa pars. Ad huc autem. In qua ostendit quod appario huiusmodi simulacrorum est similitudo. Et diuiditur in duas. Primo ostendit quod decipit & quod non: secundo reddit causam vtriusque. ibi {Causa vero.} Et ista in duas. Primo reddit causam, quare anima non decipitur per simulacra huiusmodi, secundo

LECTIO III.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quaevis alia corporis pars: & alioquin natura venularum sunt pleni. Quobrem excitis mēstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionem, in nobis quidem, quae in oculis est differentia non apparet, quae tamen inest. eadem enim natura genialis est seminis, quae mēstruorum. aer autem ab illis mouetur, aeremque speculo proximum & illi contiguum eadem afficit qualitate, quali ipse affectus est, is autem speculi summam partem.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

reddidit causam quare decipitur. ibi {Necesse autem &c.} In speciali sic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, quod si sensus retinet simulacrum rei sensibilem, ideo si conuerterat se ad aliud sensibile, non de facili recipiet simulacra ipsius, crederet etiam quod sensus non agit, sed solum patitur, ideo remouet hic vtrique. Et primo primam dicens, quod sensus species sensibilem differt cito recipit, vt videtur in speculo: quoniam non obstante simulacro prius recepto, statim recipit simulacrum alterius obiecti. & hoc est verum si aliquid sensibile non fuerit excellens. tunc enim impedit receptionem minoris. Et ideo dicit modicas. Secundo ibi.

LECTIO III.

Ab excellentibus quinetiam sonis surdastri homines redduntur: & a valentibus odoribus, male odorantes similitudine; in aliis. Et ista quidem hoc manifeste accidit modo.

LECTIO III.

Vid autem sensitiua celeriter paruas etiam sentiam distas, indicio est id, quod in speculis fieri animaduertitur. Quae de res, secum considerans quis perquirere sane & ambigere possit. Et simul ex hoc erit manifestum, visum vt aliquid patitur, ita aliquid etiam agere. Si enim in mēstruorum profuuiis mulieres & nitida conspexerint specula, summa eorum parui nubecula quasi cruenta imprimitur: quae, si nouum fuerit speculum, haud leui sane negotio inde abstergitur, si vero antiquum, non adeo est difficile. causa autem, vt diximus, est quod non solum ab aere, aliquid patitur visus, sed agit aliquid & mouet, quae admodum alia splendida. Visus namque de splendescentiis ordine est, & colorem habentium.

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quaevis alia corporis pars: & alioquin natura venularum sunt pleni. Quobrem excitis mēstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionem, in nobis quidem, quae in oculis est differentia non apparet, quae tamen inest. eadem enim natura genialis est seminis, quae mēstruorum. aer autem ab illis mouetur, aeremque speculo proximum & illi contiguum eadem afficit qualitate, quali ipse affectus est, is autem speculi summam partem.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

reddidit causam quare decipitur. ibi {Necesse autem &c.} In speciali sic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, quod si sensus retinet simulacrum rei sensibilem, ideo si conuerterat se ad aliud sensibile, non de facili recipiet simulacra ipsius, crederet etiam quod sensus non agit, sed solum patitur, ideo remouet hic vtrique. Et primo primam dicens, quod sensus species sensibilem differt cito recipit, vt videtur in speculo: quoniam non obstante simulacro prius recepto, statim recipit simulacrum alterius obiecti. & hoc est verum si aliquid sensibile non fuerit excellens. tunc enim impedit receptionem minoris. Et ideo dicit modicas. Secundo ibi.

LECTIO III.

Ab excellentibus quinetiam sonis surdastri homines redduntur: & a valentibus odoribus, male odorantes similitudine; in aliis. Et ista quidem hoc manifeste accidit modo.

LECTIO III.

Vid autem sensitiua celeriter paruas etiam sentiam distas, indicio est id, quod in speculis fieri animaduertitur. Quae de res, secum considerans quis perquirere sane & ambigere possit. Et simul ex hoc erit manifestum, visum vt aliquid patitur, ita aliquid etiam agere. Si enim in mēstruorum profuuiis mulieres & nitida conspexerint specula, summa eorum parui nubecula quasi cruenta imprimitur: quae, si nouum fuerit speculum, haud leui sane negotio inde abstergitur, si vero antiquum, non adeo est difficile. causa autem, vt diximus, est quod non solum ab aere, aliquid patitur visus, sed agit aliquid & mouet, quae admodum alia splendida. Visus namque de splendescentiis ordine est, & colorem habentium.

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quaevis alia corporis pars: & alioquin natura venularum sunt pleni. Quobrem excitis mēstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionem, in nobis quidem, quae in oculis est differentia non apparet, quae tamen inest. eadem enim natura genialis est seminis, quae mēstruorum. aer autem ab illis mouetur, aeremque speculo proximum & illi contiguum eadem afficit qualitate, quali ipse affectus est, is autem speculi summam partem.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Quemadmodum vestimenta, quae maxime sunt nitida, celerissime maculas contrahunt. Nitidum enim quicquid accipit accurate indicat, minimeque in primis motiunculas: res autem quoniam leue est, qualemcumque maxime sentit contactum. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacumque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum minor, tum leui Parua Naturalia S. Tho.

Secundum quod recit... pit cito minimas co... in quationes (vt ap... parer in vestibus pre... tiosis) sic palam est...

causa est, qd puru sit & planu, ser... pit. n. per huiusmodi in profun... du, & in oes partes. na eo quide...

las in causa est: alie enim in eiusmodi... fundunt maculae, & quoquo ue... sus dist... funduntur, propter puritatem quidem...

paritio in sensu de... ceptio est, dicens q... sensus decipitur per... simulacra ei apparen...

LECTIO IIII. Vperius; determi... nauit ap... paritione... simulacrorum in sim... pliciter vigilando, in...

LECTIO IIII. X his itaq; manifestum, qm no solu in vigilan... do motus a simulacris... fut & qua extrinsecus, & que in...

LECTIO IIII. X ijs sane manifestum est, quod non solum uigilanti... bus adsunt motus & qui ab... exterius sunt sensibilibus, & qui ab ip...

sibili, et tato fortior... est. Deinde cu dicit... b. Quidit quo appa... rent hmoi simulacra...

parente & sequitur ipsum, & iudicat esse sicut apparet. Primo dicit qd hmoi simulacra faciunt aliqua apparere & iudicare p...

est, duo uidetur. Oino.n.quod ab unoquoque sensu dicit principium, nisi alius dignior cōtra dicat. Apparet quidē igiſ semper, putat aut nō semp quod apparet, si quod diiudicat non detineatur, vel etiam non moueatur proprio motu.

e Quēadmodū vero dixim⁹ qd aliqui pp aliā passionē facile decipiunt, ita dormientes ppter sōniū, & quia mouētur sensitiua, & alia accidētia sensum.

f Cū n dormit, descendēte plurimo sanguine ad principiu, cō descendūt & mouēt qui infant motus, hi quidē potestate, illi vero actū. Sic aut se habēt vt in motu, hic quidē supernat ex ipsis motus, si vero hic corrūpatur, & hic adinuicē itaq; se hnt quēadmodū ficta: ranæ ascēdētēs in aqua liquefacto sale ita insunt potestate, cedēte vero qd phibeat, agūt, & solutæ in exiguo reliquo sanguine, qui in sensitiuis, mouētia habēt similitudinem.

g Quēadmodum in nubib⁹, quæ similes dicuntur hominib⁹ & centauris, cito permuancur h Horum aut vnumquodq; est sicut dictū est reliquitæ eius qd in actu est simulacri. Et abeūte illo, est verū dicere qm hoc quale Coriscus, sed nō est Coriscus. Cū aut sentiebat nō dicebat Coriscū qd princeps est, & quo diiudicat, sed per hoc illū Coriscū verū. Quod itaq; & sentiendo dicit hoc. si nō hic oino detinea tur a sanguine, quēadmodū nō sentiēs hoc, mouetur a motibus qui sunt in sensitiuis, & videtur quidē simile ipsum esse quod verum est, & tanta somni potentia quod facit hoc latere.

i; Quēadmodū igitur si quē lateat suppositus digitus oculo nō solū apparebit, sed & putabitur esse duo quod est vnū, si vero nō lateat, apparebit quidem, nō putabitur aut, sic & in somnis, si sentiat quidem qd dormit & passionē in qua est sensus sensitiui, apparet quidem, dicit aut in se ipso, qm videt quidem vt Coriscus, nō est aut Coriscus, sape n.

in potentia, quæ non deuenerunt ad primū sensitiuū. sed in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum, minuit motus simulacrorū & impedit ipsos. Sed qm sanguis non dum digestus est hic, & pars sanguinis digesti se habent adinuicem, sicut aqua, in qua resoluuntur est sal. Et ita durante motu sanguinis solum est simulacrum ipsius sensibili i iplo sensitiuo in potentia. Remoto vero illo motu post digestionē quæ prohibebat motum simulacrorum, iam sūt in actu & mouēt primum sensitiuum post sanguinis resolutionē in partes exiguas, sicut in vigilando, simulacri mouet organū sentientiū, particulare. Et hoc ibi, { Cū enim dormit, } Deinde cum dicit, { Ostendit quō est ista similitudo, dicens qd sicut aspiciēti in nubibus in vigilando apparent similitudines hominū, & aliorū quæ cito permuanc a figura in figuram quando mouetur successiue post aliam, eodem modo est de simulacris qd quodlibet apparet, post aliud, & vnū in aliud cito permuanc. Et hoc ibi, { Quē admodum in nubib⁹, } Deinde cū dicit, h qd Complecti teatū dicens, qd abundante sanguine impediēte mot⁹ simulacrorū, & simulacro mediante sū actum, aliquando contingit animam iudicare sū veritatem quod est & simulacrum rei, & non res ipsa: sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Corisci non Coriscum, iudicat sū similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiēdo: quia non decipit a sanguine: quia decept⁹ potest errare iudicare, sicut virt⁹ iudicatiua qd nō sentit rē vere, sed solū mouet a simulacris rei, credit esse verū qd sibi apparet. Tata n. est potētia sōni supra aiām, qd facit latere ipsū simulacriū esse qd sibi apparet: credēdo ipsū esse verū. Et hoc ibi, { Horū autem &c. } Deinde cum dicit, i qd Ostendit qd sit vnū iudiciū, & qd sit aliud dicens, qd sicut qd supponit digitus oculo, vnū apparet et se duo, & si lateret animū digitū supponi oculo, iudicaret esse qd apparet: si aut nō lateat digitū oculo supponi, tunc apparet sensu vnū esse duo. Sed rō cū dicit econuerso sū veritate, sicut est in somno: qm aiā simul in apprehensione simulacrorū pperdit se dormire, tūc non iudicat esse verū qd apparet, sed dicit esse somnum & simulacriū rei & nō rē, si vero lateat se dormire, credit esse verum qd apparet. Et hoc ibi, { Quē admodum, &c. }

est ab vnoquoque sensu affirmat principium, nisi aliud quippiam præstantius aduersetur, apparet igitur omnino videtur autem non omnino id quod apparet, nisi id quod iudicat distineatur, aut proprio motu non moueatur.

Quemadmodum autem diximus, alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes a somno, eo quod mouetur sensitiua, et ob alia, quæ circa sensum fieri contingunt, quamobrem quod exiguum habet similitudinem, illud esse apparet.

Cū n. dormit plurimo ad principiu de suente sanguine, qui insunt motus simulacrorum, alij quidem potestate, alij vero actu, ita autem se habent ut hoc in motu, hic alius ab illo emineat motus. Si vero is intereat, hic alij adinuicē ita se habent, quemadmodum ficti ranunculij qui supereminent aquæ cum liquefacto sale eodem sane modo potestate insunt, quam autem quod prohibebat remiserit, in opus exeunt, dissolutiq; in paucos sanguine qui reliquus erat in sensitiuis, mouentium habentes similitudinem.

Vt ea quæ visuntur in nubibus, quæ hominibus & centauris assimilant, celesiter commutantur.

Horū aut vnumquodque, quemadmodū dictū est, illius quod actu est sensibile sunt reliquæ, digressiq; vero sensibile, licet vere dicere quod tale est qualis Coriscus: quādo aut sentiebat princeps pars, & id qd iudicat, nō dicebat Coriscum sed p hoc illū dicebat verum esse Coriscum, quod sentiens hoc ipsum ait, nisi omnino distineatur a sanguine, ut nō sentiens, hoc, mouetur ab ijs quæ in sensitiuis sunt motionibus, videturq; id quod est simile, ipsum esse quod est verum, & tanta sane somni est vis, ut id latere faciat.

Quemadmodū igitur si quempiam oculo subiectus lateat digitus, non solū apparebit, sed videbitur et duo esse id qd vnū est, si vero non lateat, apparebit quidem, sed id non existimat: ita in somnis si quidem senserit se dormire & passionem in qua sensitiui est sensus, apparebit quidē, verum quippiam in seipso dicit quod apparet quidē Coriscus, non est autem Coriscus. Sæpenumero autem dormiens quippiam in

lectio v. Ic determinat appariōne simulacrorū in languidine dormiendo, & in languidine vigilando. Et dicit ista pars in duas. In prima de terminat de languidine vigilando, in secunda de languidine dormiendo, ibi, { Neque qd somno &c. } Prima in duas, in principale & incidentalē vel corollariam, ibi, { Ex his itaq; } Tūc sequit illa, in qua determinat appariōne simulacrorū intelligibilis, & illa remanet indiuisa, & tūc sequit illa pars, qua determinat de somno in cōparatione ad nos. Et hæc similiter remanet indiuisa. In speciali ergo sic procedit. In prima determinat appariōne simulacrorū si mulacrorū mediante sū actum, aliquando contingit animam iudicare sū veritatem quod est & simulacrum rei, & non res ipsa: sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Corisci non Coriscum, iudicat sū similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiēdo: quia non decipit a sanguine: quia decept⁹ potest errare iudicare, sicut virt⁹ iudicatiua qd nō sentit rē vere, sed solū mouet a simulacris rei, credit esse verū qd sibi apparet. Tata n. est potētia sōni supra aiām, qd facit latere ipsū simulacriū esse qd sibi apparet: credēdo ipsū esse verū. Et hoc ibi, { Horū autem &c. } Deinde cum dicit, i qd Ostendit qd sit vnū iudiciū, & qd sit aliud dicens, qd sicut qd supponit digitus oculo, vnū apparet et se duo, & si lateret animū digitū supponi oculo, iudicaret esse qd apparet: si aut nō lateat digitū oculo supponi, tunc apparet sensu vnū esse duo. Sed rō cū dicit econuerso sū veritate, sicut est in somno: qm aiā simul in apprehensione simulacrorū pperdit se dormire, tūc non iudicat esse verū qd apparet, sed dicit esse somnum & simulacriū rei & nō rē, si vero lateat se dormire, credit esse verum qd apparet. Et hoc ibi, { Quē admodum, &c. }

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

se duo, & si lateret animū digitū supponi oculo, iudicaret esse qd apparet: si aut nō lateat digitū oculo supponi, tunc apparet sensu vnū esse duo. Sed rō cū dicit econuerso sū veritate, sicut est in somno: qm aiā simul in apprehensione simulacrorū pperdit se dormire, tūc non iudicat esse verū qd apparet, sed dicit esse somnum & simulacriū rei & nō rē, si vero lateat se dormire, credit esse verum qd apparet. Et hoc ibi, { Quē admodum, &c. }

LECTIO V.

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes.

b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neque si aliud quippiam solutis apparet sensibus. c Neque etiam omne quod in somnis apparet fantasma, in primis n. qui busdam accidit sentire quodammodo, cum stræpitum & lumen, ium saporē & contactus, debiliter tamen & quasi procul: iam vero inter dormiendum, conspicientes, id quod languide stertentes vt putabant, uidebant lucernæ lumen, ex perreſti statim illud lucernæ esse agnouerunt. Gallinaceorum quinetiam & canum uocem debiliter audientes, ex perreſti manifeste perceperunt, nonnulli item cū interrogantur respondent.

Accidit, n. in vigilia & somno simpliciter cum alterum ad sit, alterum etiam quodammodo adesse, quorū neurum sane somniū dicendum est. Neque etiam quæcumque in somnis præter fantasma, vera sunt motiones. Sed ipsi fantasma qd a simulacrorū fit motiōe, quādo sōni ipe repræsentatur quaten⁹ dormit, istud ē sōniū.

LECTIO V.

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed fantastica, qd est a motu simulacrorū cū in dormiēdo fit, & i eo qd dormit, hoc ē somniū. g Iā vero quibusdā accidit, vt nullū somniū viderint in vitæ rarū quidē hmoi est, accidit tñ. Et his quidē oino perseverant, quibusdā vero multū prouectis græte accidit, eū prius nullū somniū uiderint. Causā aut quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari: qm neque qui post cibum dormitauerūt, neq; pueris

lectio v. Voniā aut vera dicim⁹, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestū si quis attendens tēret, memorare qd patitur dormientes quidē & expergefati. Interdū n. quæ apparēt idola dormiēti, aspiciet expergefati esse motus in sensitiuis. Quibusdā n. iniorū & oino perspicieribus, si sint tenebræ, idola apparēt plura, quæ mouentur, ita vt videntur frequenter timentes. b Ex his itaq; vnuerſis oportet syllogizare, qd somniū fantastica quidē aliquod & in somno. nā quæ mō dicta sunt idola, non sunt somnia, neq; si qd aliud se fibus solutis videtur. c Neq; quod in somno fantastica oē. Nā primū quidē aliquib⁹ accidit & sentire aliquo mō & sonos, & lumē, & saporē, & tactū languide quidē, & veluti de loaque. Iā n. in dormiēdo respicientes, & mox excitati, qd debiliter videbāt lumē lucernæ dormientes vt arbitrabātur, & expergefati statim cognouerūt qd lucernæ erat. Et gallorū, & canū debiliter audiētes vocē, expergefati cognouerūt manifeste. Quidā vero & respōdēt, interrogati. d Cōtingit n. & vigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin mō inesse, quorū nullū somniū dicendum. e Sed neque quæcūque in somno quidem fiunt veræ intelligentiæ præter fantastica. f Sed

Allis in prima etate non accide somnus, sed cum fuerint pro-

fit somniū. Quibuscumq; enim hoc modo constructa natura, ita ut multa ascendat euapora-

sumptos cibos statim dormiunt. retro diximus. Quibuscumque enim hoc natura se habet modo, ut copiosa exhalatio summum petat locum, quæ rursus inferne deuoluta plurimū efficiat motum, ijs uelēta sane ratione nullum apparet simulacrum. etatis autem decursu, haud sane absurdum est, si iisdem somnia appareant, mutatione enim aliqua aut per etatem, aut per passionem facta. hanc accidere contrarietatem est necessarium.

lum eis apparet somnium, sed aliis permutatione facta interius & mutatione interioris, quæ contingit propter pueritiam. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, sic apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi iam uero quibusdam.

DIVI THOMAE AQUINATIS

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE DIVINATIONE

PER SOMNV M, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Determinato prius de somno & quibusdam proprietatibus eius, hic determinat de quodam consequente ad somnum, scilicet de diuinatione somni. Et est diuinitio alicuius futuri & absentis significati præcognitione, & ista pars in duas diuiditur. In prima ponitur intentio, in secunda profectio de intento, ibi. Nam quod oēs &c. Et ista in duas. Primo procedit opponēdo, secundo determinādo ibi. Necessē est, &c. Prima in duas. In prima ostēdit diuinitio nē p duas rōnes, secūdo arguit ad partē affirmatiuā q diuinitio sit, ibi. Nullā uero. Prima in duas, secundū duas rōnes. Et secūda, ibi. Sed de quibusdā. Illa pars in qua pcedit determinādo, i duas diuidit. Primo determinat de diuinatione somniorū, quantū est ex parte ipsorū, secūdo quā tū est ex parte somniantū, ibi. Quidā enim. Prima pars diuidit in duas. Primo determinat de sōniis, quorum origines sunt sem p in somnis, secūdo de determinat de illis quorū origines nō sunt in sōnis, ibi. De his uero, &c. Prima in duas. Primo ponit tres qōnes & exponit eas cū dicit, Dico autē. secūdo uerificat eas, ibi. Ergo somniorū. Et hæc i duas. Primo uerificat, qōnes illas, secūdo mouet quasdā dubitationes circa illas, ibi. Oino autē, &c. Prima in duas sū numerū trē conclusionū, secūda, ibi. At uero quædam. Tertia, ibi. Plura uero, &c. Illa pars in qua remouet dubitationē, diuidit in duas. Primo remouet vnā cū ea conclusionē vltimā, secūdo remouet dubitationē circa pri-

ma, ibi. Quā nō eueniūt. Prima in duas, sū duas rōnes, scilicet a, ibi. Signū autē, &c. Si alia pars habet duas rōnes, secūda, ibi. Cum multa cōsūla. In speciali sic procedit. Primo ponit intentū, dicit q diuinitio somniorū, quæ accidere dicit neq; erit contēnenda, neq; oino luadenda. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE DIVINATIONE PER SOMNV M,

Antiqua Translatio. Nicolai Leoniceni interpret.

De diuinatione uero, quæ in somnis fit, & dicit accidere a somniis, neq; cōtēnere idoneū, neq; luadēri.

Diuinationē, q, p somniū fit, q ue ab ipsis cōingere dicitur somniis, neq; facile ē puenire, neq; rursus illi oīno fidē prestare.

b Nā q oēs qdē vel plures existimār habere aliquā significatiōnē somnia præstat fidem, tanquā ab experientia dictum est.

Quod enim omnes, aut plures aliquam habere somnia significatiōnem arbitrantur, tanquam ab experientia dictum, fidem facere possēt.

c Et q de quibusdā fit diuinitio in somniis, non est incredibile, habet enim aliquā rōnē. Ideo & de aliis somniis similiter utique q arbitrabitur.

Et alioquin de nōnullis p sōnia esse diuinationē, nō est incredibile. Ratiōne n. quandā id habere uidetur, iccirco de reliquis etiam somniis similiter discernere quispiam possēt.

d Nullā uero rationabilē cām uideri, secūdo quā utique fiat, hoc nō credere facit. Nā Deū qdē esse immittentē cum alia irrationabilitate, & nō optimis, & prudentissimis, sed quibuslibet mittere, inconueniens. Ablata uero quæ a Deo causa, nulla aliarum conueniens esse uidetur causa. De his enim quæ secus Herculeas columnas, & quæ in Boristhene præuidere aliqua, super nostrā, uidetur esse prudentiā inuenire originē horum.

Quia autē nulla rōne constans intercedere uidetur cā pp quā fiat, id profecto illis fidē nō prestare facit. Nam Deum quidē somnia mittere, præter id qd rōne caret, uel nō optimis & prudentissimis, sed cuius e populo illa munit, absurdū etiā esse uidetur. Deorū autem sublata cā, aliarū certe nulla rōne constare uidetur, primā n. originem reperi cur nōnulli præfagant de ijs, qui ad herculeas deunt columnas, aut ad Borysthenē, nostræ profecto mentis supererat captum.

ibi. At uero quædam. Tertia, ibi. Plura uero, &c. Illa pars in qua remouet dubitationē, diuidit in duas. Primo remouet vnā cū ea conclusionē vltimā, secūdo remouet dubitationē circa pri-

ma, ibi. Quā nō eueniūt. Prima in duas, sū duas rōnes, scilicet a, ibi. Signū autē, &c. Si alia pars habet duas rōnes, secūda, ibi. Cum multa cōsūla. In speciali sic procedit. Primo ponit intentū, dicit q diuinitio somniorū, quæ accidere dicit neq; erit contēnenda, neq; oino luadenda. Deinde cum dicit.

Procedit deter minando. Et primo ponit tres conclusiones quas intendit probare. Et est prima talis, quod somnia sunt signa eorum, quæ sunt, secūda est quod somnia sunt causa eorū, quæ fiūt. Tercia est, quod somnia sunt accidentia eorum. Secūdo ibi.

Exponit eas, dicens, quod causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclip-sis Solis. Et est signū sicut asperitas linguæ signum est febris, & est accidēs, sicut accidit Soli eclip-sari ali quo ambulante. Neutrū tamen est causa alteri vel signum, sed solum a casu est, quod simul sunt. Et quia, quæ a casu fiūt nullam causam habent, ideo non fiunt semper neque frequēter, ut probatur in Sexto Metaphysic. Tertio ibi.

Verificat has conclusiones. Et primo ponit simul primam cum secūda, cum dicit. Sunt igitur. Et postea declarat primam dicens quod boni Medici dicunt, quod oportet multum intendere somniis, & tendere eorū, & causa est vel potest esse; eo quod somnia sunt signa ægritudinum futurarum, vel sanitaris futuræ, Abundantia autem caloris, in somno mouet fantasmatia & facit apparere homini quod sit in igne, & ita abundantia phlegmatis quod sit in aqua: quia talis abundantia aliquo modo mouet sensum talem: licet in vigilia talis motus propter sui paritatem lateat. Similiter omnibus mechanice accidit somnia, quæ sunt signa fiendorum ab ipsis. Et hoc ibi. Dicunt quidem. Deinde cum dicit.

Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & est quod motus simulacrorum qui fiunt in die non sunt ualde magni & fortes, & ideo latent animam: sed in dormiendo apparent huiusmodi motus, eo quod tunc quiescunt sensus a magnis motibus sensibilibus exteriorum: & ideo apparet quod multo magis in die motus, nisi magni fuerint & fortes, latere iuxta maiores quod in vigilando sunt motus, in dormiendo autem contrariū, etenim parui magni uidentur esse. Manifestū autem ex his quæ in somnis accidit frequenter: arbuturum fulgura cadere, ac tonitrua fieri, paruis sonis in auribus factis, & melle & dulcibus saporibus perfrui tunc phlegmate desinente: & ambulare per ignem & calefieri uehementer, paruo calore circa quosdam partes factis. Experget factis autem, manifestū est ea hoc modo se habere. Quare quoniam parua omnium principia, manifestū quod & ægritudinū & aliarum passionū, quæ in corporibus futura sunt. Manifestū ergo quod necessariū hæc in somnis esse patetia magis quod in vigilando.

At uero quædam quidē, quæ in somniis fantasmatia, causas esse priorū cuiusque actū, nō est irrationabile. Quemadmodum enim debet agere, & i actibus existētes, aut qui olim egimus, sæpe recta his somnia intuemur & agimus, cā aut, quod sicut præparatus existit motus a diurnis inchoatiōibus, sic rursus necessarium est eos qui in somno sunt motus, frequenter principium esse diurnorū actū, eo quod preparata sit rursus & horum intelligentia in fantasmatibus nocturnis. Sic ergo contingit somniorū, quædam signa & causas esse.

Plurima uero accidentibus a simulant, maxime, & transcedētia oia, & quorū nō est origo in nobis: sed de nauali bello, & de his quæ procul accidunt, sunt.

Neceff igitur somnia, uel causas esse, uel signa eorū quæ sunt, uel accidentia quæ dā neceffe ē, uel omnia, uel de ijs quedam, uel unum tantummodo.

Dico autē causam quidē, ut Lunam quod Sol defectū patiat, ut defatigatiōne febris, defectus uero signū, quod subditus, lingua autē aspredinē ipsius febris, accidens uero quod de ambulante quopiam deficiat Sol, neq; enim signū defectū hoc ē, neq; cā, sed neq; defectū de ambulatiōe. Quæ accidentiū nullū neq; sem. p, neq; magna ex parte.

igitur somniorū alia quidē sūt causæ, alia uero sunt signa eorum, quæ corporibus coningūt. Elegātes namque affirmant Med. cū magnopere conuenire sōnia obseruari. Et profecto ita existimare cōuenit, illis et qui artes expercerent, & aliquid disquirunt, & philosophantur.

Ea etenim quod interdū sunt motiōes, nisi grandes fuerint & præualide, latere plane solēt. si maioribus uigilantiū motibus cōparentur sōni autē ut conuario se habēt mo, parui namque moti magni esse uidentur. Palū autē id est ex ijs, quæ in somnis plerūque coningūt. Modico n. auribus percepto strepitu fulminis ex tonitruis appetiū se existimāt, minimaque distillate pituita, melle & dulces se degustare sapes, & atque etiam per ignem incedere, uehementerque calefieri, leui calore quasdā corporis partes incessente, quæ tamen experget hoc se habere modo manifeste deprehendunt. Quare, cū debilia omnium sunt uitia, manifestum sane est quod morborum et aliarumque passionū, quæ in corporibus fieri debent. Palam igitur est quod istæ ipsa in somnis necessario illustriora sunt quàm uig. hæc temporē.

At uero nōnulla in somniis apparentia fantasmatū, proprietarum unicuique operationum esse causas, haud quaquam rōne caret. Quæadmodum n. cum agere quippiā debemus, aut in ipso sumus opere, aut etiā id iam peregimus præterta plerumque sōnia in illis uerfamur, & agimus, quoniam a diurnis initijs præparatus existit motus, ita rursus necessesse est eas, quæ somni tempore, fiunt motiōes, diurnorum plerumque operum esse principia, propterea quod illorum cogitatio nocturnis imaginibus iam est præuenta, & hoc certe modo somniorum nonnulla, & signa, & causas esse contingit.

Verum plurima fortuitis similia habentur, illaque præcipue oia quæ remota sunt, & quorum in nobis nullum est initium, ut de bello nauali, & de his quæ procul fieri coningūt.

Verificat tertiā conclusionē. Et primo ponit eā, dicit quod maior pars somniorū sunt accidentia respectu eorū quæ sūt. Et hoc ē solū a casu quod futura manifestā, sicut oia alia sōnia, quæ transcedūt scientiā: & aliorū origo nō est in nobis simpliciter, sicut ea quæ sunt de casualibus futuris, & de his quæ sūt in partibus remotis. Deinde cū dicit.

Verificat

to maiores uidentur esse quæ sunt. Sicut enim paruus sonus in aure dormientis apparet dormienti tonitruus esse, ita credit se gustare mel, siue huiusmodi dulcia paruo phlegmate descendente ad gustū, apparet etiā sibi quod sit in igne, propter calorem in ipso abundantem. Et quod huiusmodi causas apparent talia somnia, perpendunt experget facti post somnium. Nā causæ præfentes fortes talium passionum, magis possunt apparere in dormiendo quod in uigilia. Et ita somnia ipsarū figurarum possunt esse. Deinde cū dicit.

Verificat ea per similit. Sicut contingit aliquis cognoscere de aliquo futuro contingenti: & deinde accidit illud contingens vel aliquod simile, nec tñ ista cognitio est ea nec signu illius futuri: eodẽ mō cōtingit aliqd somnari q̄ cōtingenter si vel ex suo cōsimili: nec tñ est somniũ cā illius futuri, sed solũ a casu, & ita accidit. Et iō etiã pro minori parte somnia eueniūt: quia quod casuale est, nō semp̄ est, nec vt frequenter, vt dictũ est prius. Ethoc ibi. ¶ De his. n. & c. ¶ Deinde cum dicit. m. ¶ Remouet dubitationẽ cōtra conclusionẽ vicinã. Dice- ret. n. aliquis, hmōi sōnia quæ transcendũ scientiã humanã & sũt de valde re mortis cū sint causã & naturaliter immittunt, a Deo, etiã per ipsã pos- sunt futura cognoscẽ, & hoc remouet per duas rōnes: prima est. Hmōi somnia sũt in aliis animalibus: ergo nō sunt missa a Deo, nec sunt per gratiam diuinã. Deinde cum dicit. n. ¶ Ponit secundã rationẽ quæ talis est. Homines mali & infirmi somniãt & p̄uidẽt futura p̄ somnia: sed talibus nō imittit Deus aliquã gratiã siue cognitionẽ: ergo solũ a casu, & nō per immissionẽ diuinã, sic sōniãt. Deinde cū dicit. o. ¶ Subiungit cãm quare quidã multum somniãt. Et est q̄ natura istorũ circa multa est occupata, i. multũ phantasmãtũ in formata: sicut concin- git melancholicis, & iō multa vident somnia. Quasi. n. circa plura & diuersa occu- pant in vigilãdo, iō a similibus phantasmãtũ manifestant in dormiẽdo. Fortunari aut̄ aliqñ diuinãt futura, sed hoc ẽ a casu & nō ab arte, nec per natu- rã, sicut ẽt, si multi cō- tendũt circa aliquid a casu est q̄ vnus illorũ vincat. Et hoc est qd̄ dicitur. ¶ Sed quorũcu- que. ¶ Deinde cū dicit. p. ¶ Remouet aliam dubitationẽ circa pri- mã conclusionẽ. Quæ reret. n. aliqñ cū som- nia sint futurorũ, qua- re nō semp̄ accidunt ea quorũ sunt signa. multis. n. apparẽt signa q̄ sunt in igne, & tñ nō fabricant. Sed hoc remouet p̄ sile di- gẽs, nō esse inconueniẽs multa euenire, quorũ signa somnia sunt, ita. n. est in natura q̄ multa signa apparẽt

De his. n. eodẽ mō se habere ue- risimile est, velut qñ memoranti de aliquo, cōtingit hoc factũ eẽ. Quid. n. phibet & in sōniis ita cōtingere? Magis aut̄ verisimile multa hmōi accidere. Quẽad- modũ igit̄ neq; meminisẽ de ali- quo, neq; signũ, neq; cã cur eue- nerit, sic & ibi euenisse somniũ vidẽti, neq; signũ, neq; cã, sed ca- sus. Iō & multa sōniorũ nō eue- niūt. Nã quæ casu eueniūt, neq; semp̄, neq; vt frequenter fiunt. m. Oio aut̄ qm̄ & aliorũ anima- liũ somniãt quãdã, a Deo vtq; immissa nō erũt somnia, neq; fa- cta sũt hui' ḡra, Dæmones tñ, na- tura. n. dæmoniaca, nō diuina.

Signũ aut̄. Valde. n. degeneres hoies p̄uidẽtes sũt, & recte som- niãtes tanq̄ Deo nō immittete. o. Sed quorũcuque quasi loquax natura est & melancholica, multi modas visiões videt: eo. n. q̄ sim- plura & multifaria moueant, af- sequunt, vt quidã tãta rapiūt cō- tẽdẽtes. Nã quẽadmodũ & dicit̄ si multa iacias, alias aliud iacies & in his hoc accidit.

Quã aut̄ nō eueniūt multa sō- niorũ, nihil est inconueniẽs. Ne- que. n. eorũ. q̄ in corporibus sũt signorũ & celestiu, velut quæ a- quarũ & ventorũ, si. n. al us vehe- mẽtiõr isto accidit motus a quo futuro signũ factũ est, non fit.

Et multa cōsulta bene, quæ fieri expediebat, dissoluta sunt p̄ alias digniores inchoatiões. Oio. n. non oẽ sit quod futurum erat, neque idẽ est quod erit & quod futurũ. Verum tamen quidẽm principia dicendum esse, a quibus non perfecta sunt, & signa nata sunt hæc aliquorum, quæ non fiunt.

LECTIO II.

De his vero somniis, quæ non hmōi habent ori- gines, sed dilaciones vel tẽporibus, vel locis, vel magnitu- dinibus, vel horũ quidẽm nihil: non tamen habentibus in seipsis principia, qui vident somnia, ni- si p̄uissum fiat ab accidente, ta- le vtique erit magis quã vt di- cit̄ Democritus, idola & deflu- xiones causans.

in corporib; inferioribus, quorũ cōsignata non sequuntur: sicut infirmo apparet aliqñ signũ mortis vel sanicatis: & tñ non sequitur signatũ. Et sic in celestibus aliqñ apparet signũ pluuiæ vel v̄ti, & tñ non sequuntur significata. Et cã, huius est, q̄ signa futuro- rũ, cū sint a cau- sis p̄teritis: tñ aut̄ cã superiorũ & for- tiõr superuenit, tñ non sequit̄ signatum ipsum signum. Deinde cum dicit. q. ¶ Cõfirmat hoc p̄ aliud sile in his que sunt a proposito, dicens q̄ multoties in his que sunt p̄uissa vt sũt, licet expediat ipsa fieri, tñ p̄ aliqua digniora & meliora, q̄ fieri possunt omittũt tñ: & iō nō est neces- se p̄ signũ euenire si- gnatum. Nullum. n. contingẽs futuri ad vtũque, de necessitate eueniat, & licet nō eueniat, nō tñ ponẽdũ ẽ ipsa habere prin- cipia in rerũ natura, mediũtibus quib; na- ta sunt fieri. Nihilominus tñ ponẽdasũt hæc signa vera dicen- tiũ signa existere. Et nota q̄ causa natura- les, vt frequẽter cau- sant effectus suos, & non necessariõ. Et iō, licet ita sit, tñ effectũs ad vtũlibet dicit̄: q̄ cōtingens natũ, con- tingens ad vtũlibet, est oẽ quod a necessa- rio deficit, &c.

De his enim eodẽ se habere mō par- est, ac si quapiã aliqua de re memorã- te, id ipsum fieri cōtingat. Quid. n. pro- hibet sic se habere in somniis? quimim- mo multa eiusmodi incidere veri est si- mile. Quẽadmodũ igitur de aliquo meminisse, neque signum est, neque cã uille superueniat, ita somnium illius, quod euenit neque causa est, neque si- gnum, sed casus. Quamobrem somnio- rũ multa non eueniunt. Fortuita. n. neq; semp̄, neque magna ex parte sũt.

Oio aut̄, quoniã nonnulla etiã som- niãt aãlia, a Deo certe missa non erũt somnia, neque huius gratia sũt, sed de- monia sane erunt, siquidem natura Dæ- monia est, non Diuina.

Huius aut̄ rei signũ est, q̄ infimo ge- nere hoies, futura p̄uidere possunt, et recte somnari tanq̄ nō mittete Deo.

Verũ h, quorũ natura quasi garrula est & melancholica, uarias sane cernũt visiões. Cũ aut̄ multiplicibus uarijs; moueantur motionib;: plerumque esse- quuntur, ut nonnulli cõtendentes rapiunt. Quẽadmodum enim vulgo dicitur, si multa iacias, aliud iacias, ita in his istuc accidit.

Quod aut̄ pleraq; somniorum non eueniunt, nullũ est inconueniens, neque enim signorũ quæ in corporibus sunt, neque etiã celestium, ut imbrium & uentorum, si. n. alius ualentior hoc acci- derit motus. a quo cum fieri deberet, factum est signum, non fit.

Multaq; præterea recte cōsulta eo- rum quæ fieri expediunt, incausum ceci- derunt p̄ alia præstantiora inuicia, de- nique nō oẽ sit, quod fieri oportebat, ne- que idẽ est id, quod euenturũ est, & id quod est futurũ. Sed nihilominus pri- ma inuicia dicendum est, esse a quibus aliquid non est confectum. Et q̄ signa nata sunt ista, esse quorundã, quæ fa- cta non sunt.

LECTIO II.

De his aut̄ somniis quæ talia nō habet inuicia dixi- mus, sed remota uel tẽpori- bus, uel locis, uel magnitudinibus, aut horũ sane nihil, uerum tamẽ eiusmodi in se non habent inuicia q̄ vident sō- nium, nisi fortuito p̄uidere contingat id profecto erit magis quã vt dicit Democritus idola & effluxiones ad causam referens.

in duas & m q̄ sunt tria genera hominũ bene diuinantiũ, in secun- da ibi ¶ Quosdã aut̄ &c. ¶ Tertio ibi. Melancholici aut̄ &c. ¶ Primo ergo ostẽdit modũ quo sũt hmōi somnia, dicens q̄ hmōi sōnia quæ nō habet originẽ in nobis, sed de distantibus p̄ multa tpa vel loca sũt magnitudines, non præuidentur in somno nisi a casu: quã nō ha- bẽt in se principũ sō- niorũ, i. nihil præco- gnoscit somnias de ta- li somnio. Nō. n. prius sit ab aliquo simulacro prius in sensũ, vt ipso recepto, hmōi somnia sũt p̄ defluxiões a re- bus sensibilibus remo- tis, q̄ mouent per me- diũ & intrãt p̄ sensum vsque ad animã som- niãtis, & apparent ei, si- cur uult Democritus per defluxiões a reb; sensibilibus. Et tũc po- nit cãm cõpositionis cuiuslibet sententiã. Secundo ibi. b. ¶ Cõfirmat hoc per tale caute. Sicut cum aliquis mouet aerem uel aquã, uel pars aque uel aeris mouet alia, & sic successiue vsque ad remotũ terminũ, primo motore quiescẽt uel absente, eodem mō motus factus in ae- re uel sensibili uel qe- scente p̄r succedente successiue ad loca re- mota ubi est somniãs: quẽ motũ Democri- vocat idoli motũ i me- dio, siue defluxiões fa- cta a sensibili. Et nota q̄ in hoc errat, q̄ po- suit aliqñ materiale egredi & moueri p̄ me- diũ vsque ad sensũ, nō ẽ aut̄ hoc uerũ, sed sibi- bile mouet aerẽ mediũ generãdo sui speciei in ipso, ita q̄ nil egredi- tur a sensibili, & talis motus procedit successiue vsq; ad sensũ a me- dio. Deinde cū dicit. c. ¶ Dat cãm, quare somnia apparẽt de nocte, dicens q̄ talia fan- tasmata tenent absentiu magis appropriare ad somnia de nocte, & ap- parere q̄ de die: quã fan- tasmata delata de die p̄ mediũ, p̄ motũ ma- iores distolunt, & sũt in nocte est mediũ mi- nũ turbulentiũ p̄ silẽ- tiũ & quietẽ noctis: & p̄ hoc manent fanta- smata mota integra. Deinde cum dicit. d. ¶ Dat cãm, quare hmōi fantasmata appa- rēt in dormiẽdo. Et ẽ, q̄ dormiẽtes minores motũ intrinsecus simu- latorũ p̄cipiunt q̄ uigi- lãtes p̄ q̄ getẽ extrin- secorũ. Vñ motus hu- iusmodi fantasmatum sũt in somno virtu- te fantasmatis, & fa- ciunt somnia, p̄ quæ somniãtes p̄uident

Quemadmodũ. n. cū quis mo- ueat aquã uel aerẽ, hoc aliud mo- tuũ prodire vsque ad aliquid, illo, quod mouit uon p̄sentẽ, sic nihil phibet motũ aliqũẽ & sen- sum p̄ringere ad animas som- niãtes, a quibus ille idola facit & defluxiones.

Et quocũq; fuerint p̄tingẽ- tes, magis sensibiles esse nocte, eo q̄ quæ in die deferunt dissol- uunt magis. Magis. n. sine turba- tiõe est aer noctis, eo q̄ silentio- res sũt noctes.

Et in corpe facere sensũt p̄ somniũ. Iō & paruos motũ intrin- secus sentire dormiẽtes magis q̄ uigilãtes, hi uero motũ fanta- smata faciunt ex quibus præuident futura de huiusmodi.

Et iō accidit passio hæc qui- buslibet & nō prudẽtissimis, in die. n. vtique fieret & sapiẽtibus, si Deus esset immittẽs. Sic aut̄ ve- risimile quoslibet p̄uidere, nã intelligẽtia horũ nō est curis af- fectã, sed tanq̄ deserta, & vacua ab omnibus, & mota secundum mouens ducitur.

Et q̄ quidã q̄ mētis excessum patiunt p̄uidet, cã est, qm̄ pro- prii motus nō intescant, sed lon- ge p̄uiciuntur: extraneos ergo maxime sentiunt.

Quosdã aut̄ recte somniãtes esse & notos de notis maxime p̄uidere accidit, eo q̄ noti maxi- me pro seinnicẽt solliciti sũt. Quemadmodũ. n. procul distan- tes maxime cognoscunt & sen- tiunt, sic & motus, notiorũ enim notiores sũt motus.

Melancholici aut̄ p̄ uehemẽ- tiã, quemadmodũ iacientes lōge bene coniectãt. Et p̄ permuta- tiõe, cito hãrens imaginant̄ ip- si. Quẽadmodũ. n. philogidẽ poe- mata & qui furiõsi sũt hãretia simili, dicũt & intelligũt, ueluti uenerẽ: & sic copulat ad id qd̄ lōge. Amplus autem p̄ uehe- mentiam non repellitur eorum motus ab alio motu.

Artificiossimus aut̄ est index somniorũ, qui p̄t similitudines inspicere. Recta. n. somnia iudica- re, cuiusque est. Dico aut̄ simili- tudines, qm̄ similia accidit fan- tasmata eis, quæ in aquis sũt idolis, sicut & prius diximus. Ibi

futura de his, quorum sunt fantasmata. Deinde cum dicit. e. ¶ Inferi conclusionẽ, q̄ quia hmōi somnia sic sũt p̄ influxiõe- ne, idolorũ & non p̄ immisiõe diuinã, ideo eueniūt indifferẽter ẽt fatũs & imprudentibus. Si aut̄ Deus immitteret somnia, quæ sũt signa absentiũ, immitteret & ipsa de die & sapientibus solum q̄ melius iudicarent, de his accipiẽtes uigi- lãdo q̄ dormiẽdo. Sed quia sũt p̄ defluxiões idolorũ, iō potest quilibet p̄uidere fu- tura indifferẽter p̄ hu- iusmodi somnia, eo q̄ virtũ cognoscitiua in somniis est absoluta a motibus rerum exte- riorũ, & quiescẽs ab oĩ motu exteriori: & iō aia, mota ab hmōi fan- tasmatis, deducit & perficit per hmōi mo- tus apprehẽdendo, q̄ ipsum primo labat. Deinde cum dicit. f. ¶ Determinat de di- uinãtiõe in somniis a parte somniantũ, di- cẽs q̄ extracit bene p̄- uidet de somniis, & cã est: quia nō sũt solli- citi solũ circa prios motus, sed circa alte- nos: & ideo maxime q̄- cipit per somnia quæ sũt circa aliquos. De- inde cum dicit. g. ¶ Addit, q̄ sic no- ti recte somniãt de no- tis & p̄uidet multa de ipis, eo q̄ maxi- me sũt solliciti de in- uicẽ. In illis enim sol- licitudo facit magnam impressionẽ simulacro- rũ. Et iō nō recedẽtes ab inuicẽm, prius vi- dent in somniis de se- inuicẽ q̄ de aliis: sicut se melius cognoscunt adinuicẽm, sicut & si- mulacra eorum magis sũt eis nota q̄ aliorũ, &c. Deinde cū dicit. h. ¶ Addit, quod me- lancholici propter ue- hementiam bene con- iectãt de somniis: in- ueniunt. n. cito signa- ta somniorum, eo q̄ ci- to permittunt a simili in simile. Et isti etiam furiosi iudicãt de simi- libus fantasmatis, eis apparẽtibus facili- ter: Et quã vnũ simile aliud apprehẽdit, si- cut, in colore rhetori- co qui dicit Adnomi- natio, sit facilliter tran- smutatio ab vno simili in aliud. Et p̄ uehe- mentẽ impressionẽ ta- liũ fantasmãtũ in me- lancholicis, nō facilliter repellit motus ipforũ a motu exteriori. De- inde cum dicit. i. ¶ Ostendit, q̄ qui similitudines rerũ in fantasmata uult inspi- cere ipse bene diuinat in somniis, cuius simi- litudines facilliter ap- prehẽdit

Quemadmodum enim cum quispiã aquam mouerit, aut aerem, id aliud mo- tuũ, illo autem cessante quodamtenus au- thore absente procedere contingit, ita nihil prohibet motum quẽpiam & sen- sum ad somniantes peruenire animos, a quibus ille idola & effluxiones fieri aserit.

Et quocunq; peruenire continge- rit, nocte magis sentiri, quoniam inter- diu si deserantur euanescent. Noctũ nanque tranquillior est aer, quia min⁹ perflata sunt noctes.

Et in corpore propter somnum sen- sationẽ facere, quoniam in tenuis dormiẽ- tibus motus q̄ uigilantibus sentiuntur magis. Porro h. motus imagines efficiunt ex quib; de eiusmodi futura p̄uidet.

Quapp infima cõditionis hominib; hæc accipi passio, & non h, qui prudẽ- tia sunt insignes. Sapiẽtibus. n. inter- diu fierem si miueret illa Deus, hoc au- tẽ mō infima cõditiones homines præ- uiderẽ uerisimile est, siquidẽ horũ mēs haud quaquã est cogitãda, sed tanq̄ deserta & ab oibus uacua, & quæ im- pulsa secundum motorem agatur.

Cur aut̄ nonnulli q̄ ecstasim patiuntur p̄uidet, in cã est, quoniã peculiãres mot⁹ illos nō p̄uident, sed dissipantur, extraneos igitur maxime sentiunt.

Quod uero quidã recte somniãt, & q̄ amici de amicis p̄uidet maxime, iō- circo contingere uidetur, quoniã amici mutuas sibi inuicẽm curas impariunt. Et sicut quæ procul sunt cognoscunt & sentiunt maxime, ita cognitorum no- tiores sũt motus.

Melancholici autem propter uehe- mentiam, ut quã longinquo iaculãtur sepe collimant, necnon ob celere per- mutationẽ, celeriter id quod sequitur imaginantur. Quẽadmodũ enim Phi- lagidis poemata furore perciti h, quæ similia sunt coniuncta dicunt & cogi- tant, vt uenerem, itaque ad primum annectunt, præterea ob uehementiam ab alia motione illorum non extendi- tur motus.

Artificiossimus autem somniorum est interpret, quicunq; potest simili- tudines contemplari. Cuiusuis enim est recta iudicare somnia. Similitudines autem dico, quoniam similes accidunt imagines h, quæ in aquis uidentur idolis, vt proxime diximus, ibi nanque

DE DIVINATIONE PER SOMNUM

prehendit, sicut quando fit motus magnus aliunde, in aqua, apparent simulacra distorta. & tñ qui nouerit similitudinem in propriis, proptus erit, & cito perpendit quoru sunt hec idola distorta & quid significant, prompte, eodem modo iudicare de somno, quia tale fantasma, apparet in somno, similitudo alicuius rei extra est, in distortum tamen, ali-

vero si multo fiat motus, no similis fit apparitio & idola veris, Proptus vero erit simulacra iudicare, qui pot cito inspicere et sentire dissipata & distorta idoloru qd est hominis, vel equi aut cuiusq;. Et ibi ita aliquid potest simile somni. Motus enim impedit rectu somnium.

k Quid qd igitur est somnus & somniu, & pp quam causam vtruque horu fit, amplius aute & de ea, qua in somnis est diuinatione, dictu est.

f si multa fuerit comotio, haud quau similitudo fiet effigies aut idola ut quae uera sunt. Efficax itaque erit huiusmodi sufficiens diiudicare imagines, q celeriter aduertere poterit & perspicere dissipata & distorta idola qd huiusmodi aut cuiusvis alteri existit, Et ibi sane simile quiddam potest somnium: Motus enim recta extrudit somnia.

Quid igitur est somnus, & qd somniu, quam ne ob cam utruq; illoru fit. Praeterea de ea qua ex somnis est diuinatione, dictu est. De comuni animaliu motione est dicendum.

quando motus interior rectum somnium impedit. Deinde cum dicit.

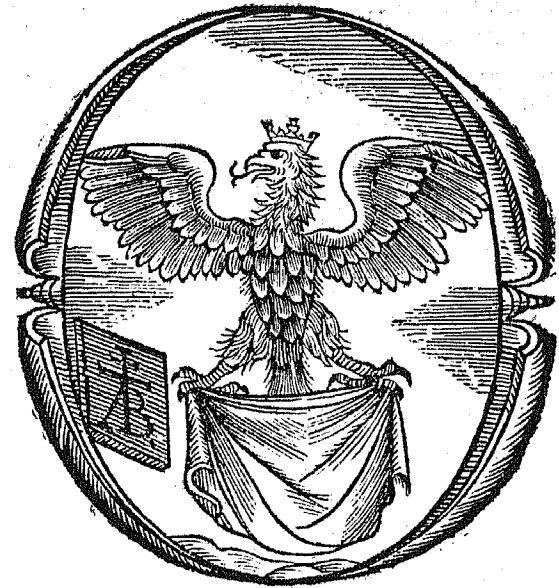
k Epilogat omnia determinata in hoc libro, &c.

Expositionis Diui Thomae Aquinatis super librum Aristotelis, de Diuinatione per Somnum, finis.

Deest in reliqua parua expositio, quam D. Thomas morte praeventus, absolueret non valuit.

SERIES CHARTARVM

A B C D E Omnes sunt Quaterniones.

R O M A E

Apud haeredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum locios.

M D L X X.